

11-13 / NOVEMBER / 2024
ROME / ITALY

11th International
EUROPEAN CONGRESS ON SCIENTIFIC RESEARCH FULL TEXT BOOK

EDITOR
PROF. DR. İLKE TAŞÇIOĞLU
PROF. DR. HAYRİYE GÖKÇEN ÇETİNKAYA

ISBN: 978-625-367-950-7

VOLUME - 2

11. INTERNATIONAL EUROPEAN CONGRESS ON ADVANCED STUDIES IN BASIC SCIENCES

11-13 November 2024
Roma, Italy

FULL TEXTS BOOK volume-2

Editors

Prof. Dr. İlke Taşçıoğlu

Prof. Dr. Hayriye Gökçen Çetinkaya

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE
All rights of this book belong to IKSAD Publishing House
Authors are responsible both ethically and jurisdically
Iksad Publications - 2024©
Issued: 26.11.2024
ISBN - 978-625-367-950-7

CONGRESS ID

TITLE OF CONGRESS

11. INTERNATIONAL

EUROPEAN CONGRESS ON ADVANCED STUDIES IN BASIC SCIENCES

PARTICIPATION

Keynote & Invited

DATE - PLACE

11-13 November 2024

Roma, Italy

ORGANIZING COMMITTEE MEMBERS

Eglantina DERVISHI

Professor, University of Tirana, Albania

German Martinez PRATZ

Professor, Universidad Juárez Autónoma de Tabasco

Sladjana JAKIMOVIK

Professor, Faculty of Pedagogy, Ss. Cyril and Methodius University

Ethem İlhan ŞAHİN

Phd, Adana Alparslan Türkeş Science & Technology University

Ekaterina LOMIA

Phd, Mongolian University

Jason LAKER

PhD, Full Professor, San José State University, USA

FULL TEXTS BOOK

SCIENCE COMMITTEE MEMBERS

Froilan MOBO

Professor, Philippines Merchant Marine Academy

Petra PELLETIER

Professor, Paris University

Pece Nedanovski

Professor, Faculty of Economics, Ss. Cyril and Methodius University – Skopje, North Macedonia

Vesna Nikolić

Professor, Faculty of Occupational Safety, University of Niš, Serbia

Anita Zovko

Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Croatia

Jelena Stanišić

PhD, Research Associate, Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Petra Anić

PhD, Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Croatia

Mykola VAS'KIV

Prof. Dr., Borys Grinchenko Kyiv University

Sarash KONURBAYEVA

Prof. Dr., Al Farabi University

Olha BYKOVA

Assoc. Prof., Borys Grinchenko Kyiv University

Gökhan OFLUOĞLU

Assoc. Prof., Zonguldak Bülent Ecevit University

Muntazir MEHDI

Professor, National University of Modern Languages

Terane NAGIYEVA

Assist. Prof., Azerbaijan State Pedagogy University

COORDINATOR

Dr. Alina AMANZHOLOVA

PARTICIPATING COUNTRIES (37)

Türkiye, Azerbaijan, India, Pakistan, Ethiopia, Morocco, South Africa, Albania, TRNC, Portugal, Nigeria, Germany, Georgia, Romania, Iraq, Brazil, Lithuania, Congo, Algeria, Republic of Guinea, Lebanon, Sweden, Perú, Croatia, Saudi Arabia, Tunisia, France, Kosovo, Vietnam, Serbia, Indonesia, Iran, Singapore, Colombia, Kazakhstan, China, Hungary

TOTAL PAPERS: 445

The number of abstracts from foreign countries: **227**

The number of abstracts from Türkiye: **218**

LANGUAGES

Turkish, English

PHOTO GALLERY

CAVOUR
CENTRO CONGRESSI
50A
CAVOUR
CENTRO CONGRESSI

NOVEMBER 12-13, 2024 Roma, Italy
11th INTERNATIONAL
EUROPEAN CONGRESS
INSAD INSTITUTE

NOVEMBER 12-13, 2024 Roma, Italy
11th INTERNATIONAL
EUROPEAN CONGRESS

NOVEMBER 12-13, 2024 Roma, Italy
11th INTERNATIONAL
EUROPEAN CONGR

NOVEMBER 12-13, 2024 Roma, Italy
11th INTERNATIONAL
ROPEAN CONGRESS
IKSAD INSTITUTE

NOVEMBER 12-13, 2024 Roma, Italy
11th INTERNATIONAL
EUROPEAN CONGRESS
IKSAD INSTITUTE

MANISA
icervan
NOVEMBER 12-13, 2024 Roma, Italy
11th INTERNATIONAL
EUROPEAN CONGRESS
IKSAD INSTITUTE

Motivation
Casper

NOVEMBER 12-13, 2024
11th INTERNATIONAL
EUROPEAN CONGRESS

NOVEMBER 12-13, 2024
11th INTERNATIONAL

Observer Hall-6
Joana Shima
Interdependencies Between Stock Market Trends and Real Estate Valuations : An Empirical Investigation for Mumbai
Srushti Gore
Dr. Deepika Chaplot
Dr Sameer Nanivadekar

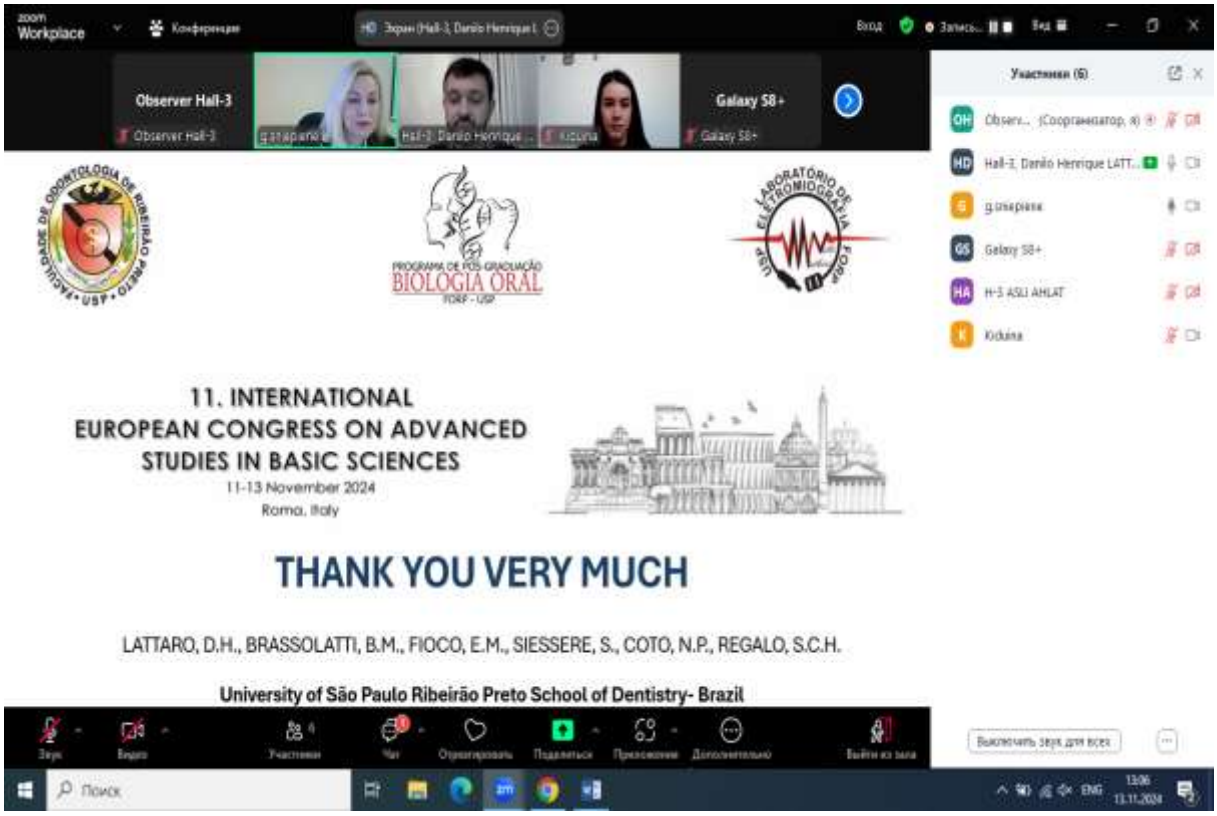
Observer Hall-3
Galaxy S8+
BIOLOGIA ORAL
11. INTERNATIONAL EUROPEAN CONGRESS ON ADVANCED STUDIES IN BASIC SCIENCES
11-13 November 2024
Roma, Italy
THANK YOU VERY MUCH
LATTARO, D.H., BRASSOLATTI, B.M., FIOCO, E.M., SIESSERE, S., COTO, N.P., REGALO, S.C.H.
University of São Paulo Ribeirão Preto School of Dentistry- Brazil

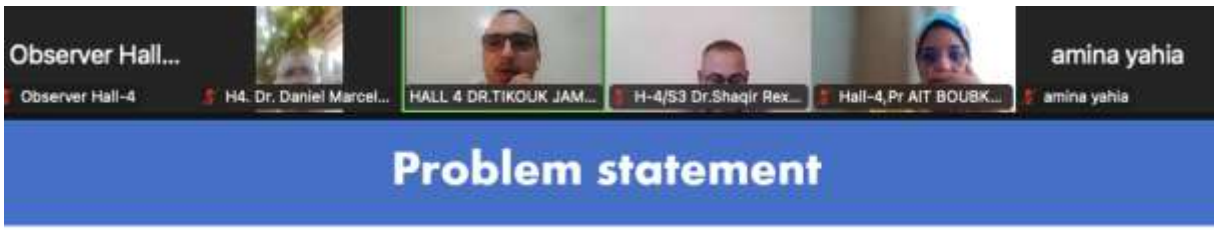

do healthcare matters?

ss to care is fundamental constitutional right (Constitution ,2011)

cacity of actions undertaken

icant spatial disparities and inequalities among vulnerable groups (ESEC rt,2022)

ew promising area public health

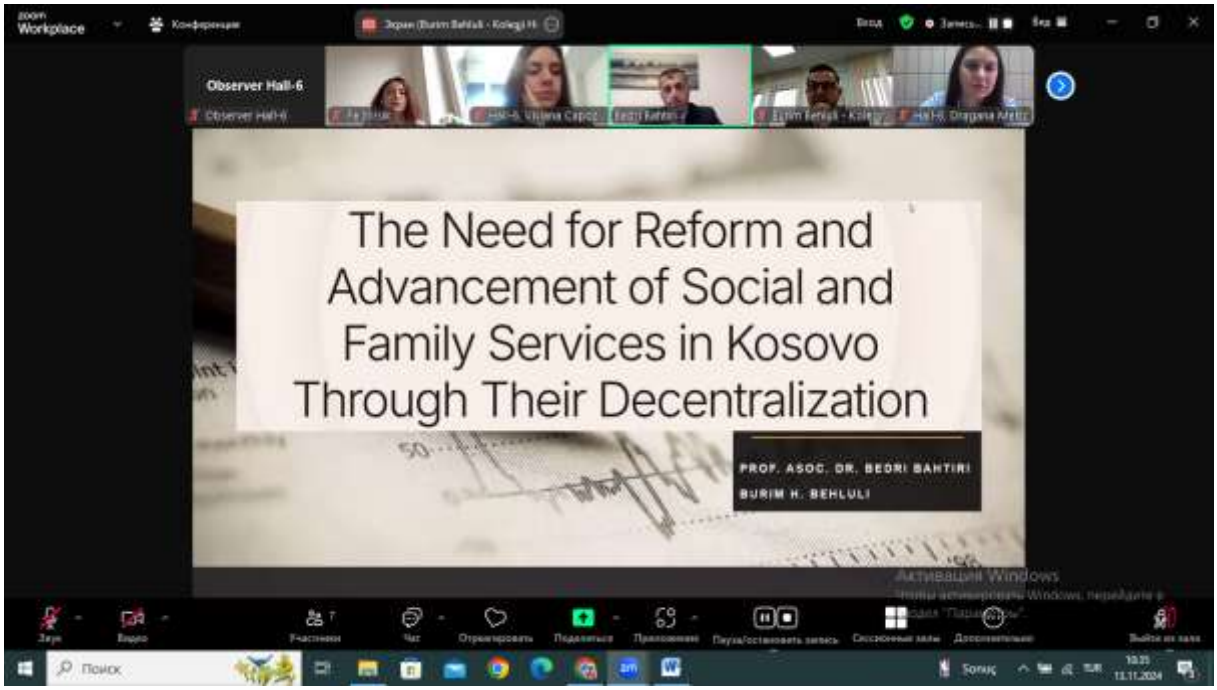

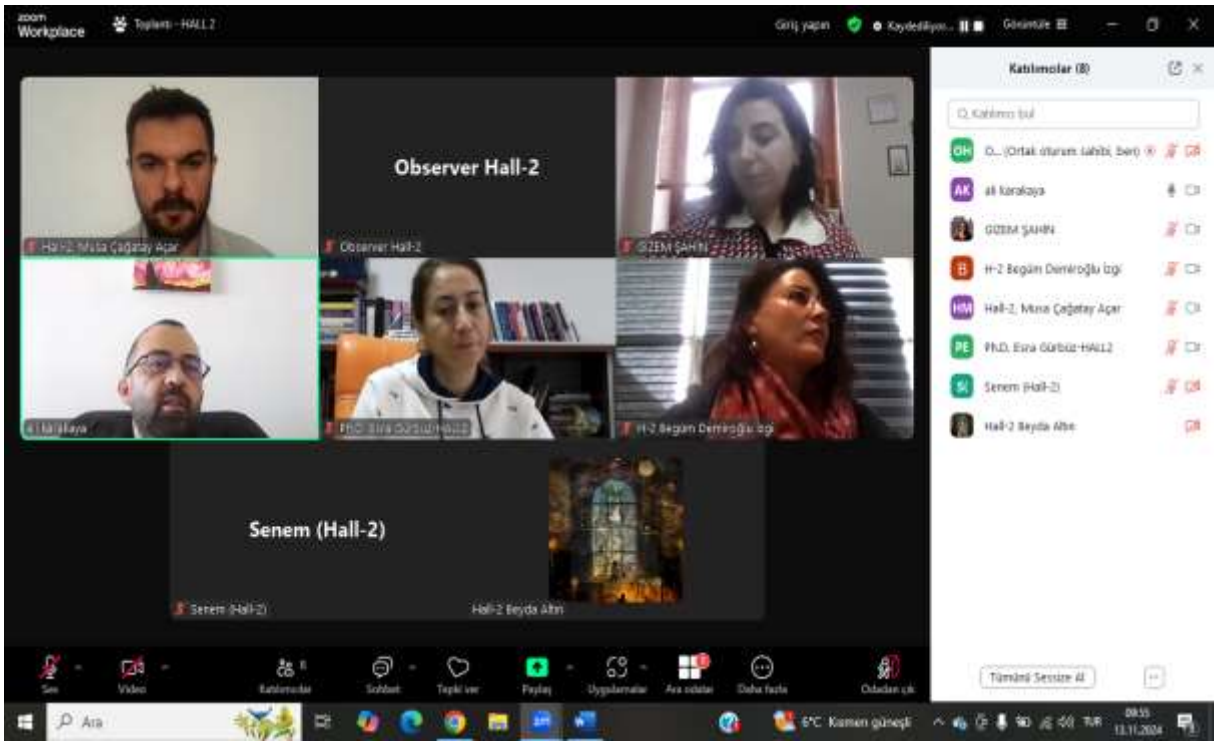
Observer Hall-2
Senem (Hall-2)
Katılımcılar (8)

Observer Hall-1
ÖMER DEMİRHAN

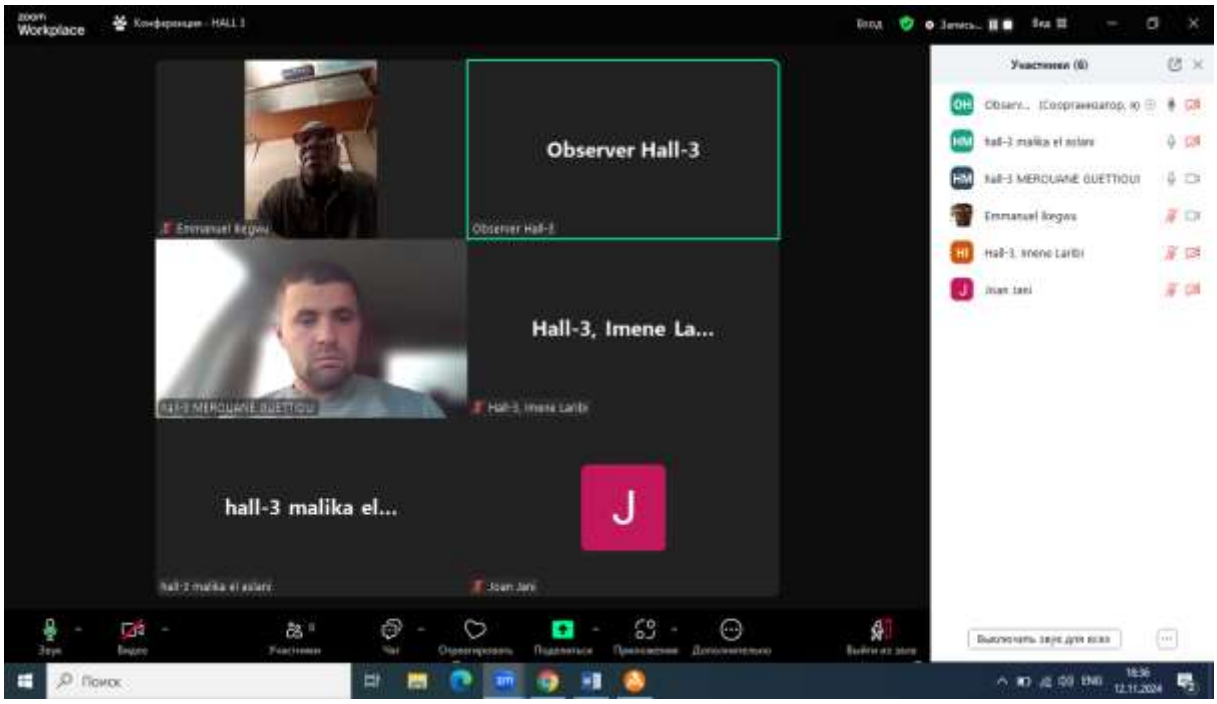
Observer Hall-3
Hall-3, Imene La...
hall-3 malika el...
J

AKHOUAIRI

11. INTERNATIONAL EUROPEAN CONGRESS ON ADVANCED STUDIES IN BASIC SCIENCES

11-13 November 2024
Roma, Italy

Venue
Termini Conference Hall

Centro Congressi Cavour via Cavour 50/A 00184 Roma

FACE TO FACE PROGRAM

PARTICIPANT COUNTRIES (37):

Türkiye, Azerbaijan, India, Pakistan, Ethiopia, Morocco, South Africa, Albania, TRNC, Portugal, Nigeria, Germany, Georgia, Romania, Iraq, Brazil, Lithuania, Congo, Algeria, Republic of Guinea, Lebanon, Sweden, Perú, Croatia, Saudi Arabia, Tunisia, France, Kosovo, Vietnam, Serbia, Indonesia, Iran, Singapore, Colombia, Kazakhstan, China, Hungary

Time	Title	Author/Presenter	Affiliation
SESSION-1	**Moderator**	**Prof. Dr. İlke Taşçıoğlu**	
09:05	EXAMINATION OF THE PHOTOELECTRIC CHARACTERISTICS OF Au/ Cd0.1Zn0.9O/n-Si DIODE AT DIFFERENT ILLUMINATION LEVELS	İlke Taşçıoğlu Hayriye Gökçen Çetinkaya	İstanbul Topkapı University Gazi University
09:15	IMPORTANCE OF MICROBIOLOGICAL ANALYSIS AND USE OF RAPID METHODS IN SOFT CANDY PRODUCTS	İlayda İrem Mutlu Tuncay Yılmaz Bülent Ergönül	Kervan Food Manisa Celal Bayar University
09:25	THE COMBINED EFFECT OF 2 DIFFERENT EXTRACTANTS ON THE SEPARATION OF PANTOTHENIC ACID	Mădălina Poştaru Anca-Irina Galaction Alexandra Tucaliuc Dan Caşcaval	"Grigore T. Popa" University of Medicine and Pharmacy, Romania
09:35	MEDICAL BIOENGINEERING ASSESSMENTS OF THE ACTIVE INGREDIENTS USED IN THE PROTECTION OF SKIN STRUCTURES	Delia Turcov Mădălina Poştaru Anca Zbranca-Toporaş Anca-Irina Galaction	"Grigore T. Popa" University of Medicine and Pharmacy, Romania
9:45	INVESTIGATION OF DIELECTRIC PROPERTIES OF AL/P-SI STRUCTURE WITH Zn:Cd:Ni:TiO2 INTERFACIAL LAYER AT ROOM TEMPERATURE	Hayriye Gökçen Çetinkaya İlke Taşçıoğlu	Gazi University İstanbul Topkapı University
09:55	Panel Discussion Refreshment Break		
SESSION-2	**Moderator**	**Uz. Dr. Mehmet ÖZDİN**	
10:10	THE RELATIONSHIP BETWEEN NEPHROPATHY AND HBA1C IN TYPE II DIABETES MELLITUS PATIENTS	Mehmet ÖZDİN	Sakarya Training and Research Hospital
10:20	NONPHARMACOLOGICAL PAIN MANAGEMENT TECHNIQUES in INTRAMUSCULAR INJECTION PRACTICES of NURSES in PRIMARY HEALTH CARE	Burcu Kubra SUHA Betül Esra CEVIK	Sivas Cumhuriyet University
10:30	AN OVERLOOKED DANGER IN HOME CARE PATIENTS: SENSORY DEPRIVATION	Betül Esra CEVİK Burcu Kubra SUHA	Sivas Cumhuriyet University
10:40	THE EFFECT OF LIFE SATISFACTION ON KNOWLEDGE LEVEL OF RATIONAL DRUG USE AMONG PATIENTS APPLYING TO A FAMILY HEALTH CENTER	İsmet ÇELEBİ Sabriye KARAKAYA Senanur AYDAR İrem UÇAR Kadir ÇINAR	Gazi University
10:50	EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF ADULT BASIC LIFE SUPPORT TRAINING GIVEN TO HEALTH TECHNICIAN CANDIDATES	İsmet ÇELEBİ Mervenur ÇETİNKAYA Haticenur FİLİK Sıla AKTAŞ Fatma VARLI	Gazi University
11:00	Panel Discussion Refreshment Break		

SESSION-3	Moderator	Prof. Asoc. Dr. Vjollca Dibra	
11:10	WOMEN AS THE MAIN CHARACTERS IN THE HISTORY OF WORLD LITERATURE	Vjollca Dibra Eliza Berisha	University "Ukshin Hoti" Prizren, Kosovo
11:20	DREAM TEXTS AND DREAMS AS TEXTS: THE CASE OF LEO TOLSTOY	Vladimir Paperni	University of Haifa
11:30	IMPRESSIONS OF ITALY IN FATIH KERIMI'S WORK "TRAVEL TO EUROPE"	Chulpan Zaripova Chetin	Caucasus University
11:40	SABAHATTIN ALI'S ASPHALT ROAD STORY FROM JEAN-PAUL SARTRE'S EXISTENTIALISM PERSPECTIVE	Ekin AKTÜRK	Kafkas University
11:50	WASTE MANAGEMENT IN ANATOLIA DURING THE OTTOMAN PERIOD	Olcay Pullukçuoğlu Yapucu	Ege University
12:00	INNOVATIONS IN ECO-FRİENDLY CONCRETE: REDUCING ENVIRONMENTAL IMPACT AND ENHANCING PERFORMANCE	Zehra Funda AKBULUT Soner GÜLER	Van Yüzüncü Yıl University
12:10	A STRONG WOMAN'S VOICE RISING FROM AZERBAIJANI LITERATURE 'AZİZE CAFERZADE'	Ekin AKTÜRK	Kafkas University
12:20	Refreshment Break & Networking		
SESSION-4	**Moderator**	**Assoc. Prof. Dr. Gülsün YILDIRIM**	
13:30	TURKISH TEA RESEARCH TRENDS OVER TIME	Gülsün YILDIRIM	Recep Tayyip Erdogan University
13:40	DEPICTION OF WAR IN ROCOCO ART	Can ÇOBANOĞLU Sibel ALMELEK İŞMAN	Dokuz Eylül University
13:50	EVALUATION OF ECOVILLAGES AND ECOFARMS IN THE BLACK SEA REGION IN TERMS OF SUSTAINABLE TOURISM	Ruhugul Ozge Gemici	Selçuk University
14:00	EXAMINING URBAN PARKS FROM THE PERSPECTIVE OF ECOLOGICAL DESIGN AND MANAGEMENT	Banu Ozturk Kurtaslan	Selcuk University
14:10	THE REINTERPRETATION OF TRADITIONAL TURKISH SHOES IN MODERN FOOTWEAR DESIGNS	Zeynep Mehlika ULUÇAM KIRBAĞ	Selçuk University
14:20	COVİD 19 VE TURİZMDE YENİDEN BAŞLAMA STRATEJİLERİ	Gülsün YILDIRIM Alaattin KIZILTAN	Recep Tayyip Erdoğan University
14:30	Panel Discussion Refreshments Break	All presenters	

SESSION-5	Moderator	Dr. Zeynep ÇELİK KENAR	
14:50	A CASE OF CUTANEOUS PLASMACYTOMA IN A MALE PUG DOG	Mehmet TUZCU Zeynep ÇELİK KENAR	Selcuk University
15:00	POSSIBILITY OF USING BACTERIOCINS FOR THE CONTROL OF SKIN AND MUCOSAL MICROBIOME IN VETERINARY MEDICINE - PRELIMINARY RESEARCH	Sara Al-Ameri, Julia Andruszkiewicz, Jan Baran, Daria Będkowska, Weronika Białczyk, Martyna Borowiak, Magdalena Karwańska, Magdalena Siedlecka, Katarzyna Przywara, Marta Książczyk, Karolina Bierowiec	University of Environmental and Life Sciences
15:10	A CASE OF CUTANEOUS HEMANGIOSARCOMA IN A BRITISH SHORTHAIR CAT	Zeynep ÇELİK KENAR Mehmet TUZCU	Selcuk University
15:20	INVESTIGATION OF ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY AND BIOFILM ACTIVITY OF COAGULASE-NEGATIVE STAPHYLOCOCCUS ISOLATES IN COWS WITH MASTITIS	Nevin TUZCU Hasan Hüseyin HADİMLİ Hacer MARANGOZ	Selcuk University
15:30	INVESTIGATION THE EFFECT OF FERMENTATION ON BIOACTIVE COMPOUNDS IN FRUITS AND VEGETABLES	Sena BAKIR	Recep Tayyip Erdogan University
15:40	INVESTIGATION OF IMMUNOCYTOTOXIC EFFECTS OF SILICON DIOXIDE NANOPARTICLES AND SILVER ON MODEL ORGANISM GALLERIA MELLONELLA LARVAE	Benay Tuncsoy Mustafa Tuncsoy	Adana Alparslan Turkes Science and Technology University
15:50	SYNTHESIS, BIOLOGICAL EVALUATION AND IN SILICO STUDIES OF NOVEL BENZENSULFONAMIDES INCORPORATING 1,2,3-TRIAZOL SCAFFOLD AS CARBONIC ANHYDRASE I, II, IX AND XII INHIBITROS	Aida Buza, Arleta Rifati-Nixha, Mustafa Arslan, Yeliz Demir, Cuneyt Turkes, Sukru Beydemir	Prishtina University, Republic of Kosova Sakarya University, Turkey Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan, Turkey
16:00	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF CARBAZOLE CONTAINING PYRIDO-PYRIMIDINO SUBSTITUTED IMINE DERIVATIVES	Arleta Rifati-Nixha, Aida Buza, Mustafa Arslan	Prishtina University, Republic of Kosova Sakarya University, Sakarya, Turkey
16:10	Panel Discussion Refreshments Break	All presenters	

12.11.2024

SESSION-6	Moderator	Prof. Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN	
15:00	PROMOTION STRATEGIES FOR TV SERIES	Nimet Ersin	İstanbul Yeni Yüzyıl University
15:10	THE IMPACT OF STRUCTURED DIGITAL GAMES ON READING COMPREHENSION AND MOTIVATION	Aydın BULUT	Kastamonu University
15:20	THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SUPPORTED FAIRY TALES ON READING SKILLS	Aydın BULUT	Kastamonu University
15:30	LEVENT VALLEY GEOPARK; GEOLOGY AND CONTEMPORARY ART	Levent İSKENDEROĞLU Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü University
15:40	INTUITIVE ALGORITHMS FOR CURRENT ART IN LEVENT VALLEY CAVES	Levent İSKENDEROĞLU Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü University
15:50	VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF PROSPECTIVE TEACHERS' PERCEPTION OF CHILDHOOD RISK EXPERIENCES SCALE	Sümeyra AKKAYA Seda ŞAHİN	İnönü University
16:00	VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF PROSPECTIVE TEACHERS' DIGITAL RISK PERCEPTION SCALE	Gamze AKKAYA Sümeyra AKKAYA	İnönü University
16:10	DESCRIPTIVE ANALYSIS OF RECYCLING ACTIVITIES FOR PRIMARY SCHOOLS	Hasan AYDEMİR Zeynep KISAK	İnönü University
16:20	IMPROVEMENT AND DEVELOPMENT METHOD OF COATING LIFE IN INJECTION MOLDS	Eda ÇULLU FERŞAT Merve HORLU Ersoy YILMAZ Murat AYABAKAN	Aisin Automotive Industry Trade Inc
16:30	THE INTERPLAY OF KNOWING AND RECOGNIZING: PHİLOSOPHICAL, PSYCHOLOGICAL, AND RELİGIOUS PERSPECTIVES ON HUMAN COGNITION	Osman Zahid ÇİFÇİ	Selcuk University
16:40	LOOKING AT THE METHODOLOGY OF HISTORY FROM THE PERSPECTIVE OF HADITH: GELENBEVÎZÂDE AHMED TEVFİK EFENDI'S HAMÎDAH AL-USÛL	Furkan Çakır	Selcuk University
16:50	A CRITIQUE ON ABDULLĀH SALĀHADDĪN-İ UŞŞĀQĪ'S TRANSLATION OF QASĪDA AL-BURDAH	Hasan UÇAR	Selcuk University
17:00	Panel Discussion Refreshments Break	All presenters	

11. INTERNATIONAL EUROPEAN CONGRESS ON ADVANCED STUDIES IN BASIC SCIENCES

11-13 November 2024
Roma, Italy

ONLINE PROGRAM

Meeting ID: 870 6274 8180
Passcode: 111213

https://us02web.zoom.us/j/87062748180?pwd=b0AA42oKcp2eRiYtxeMy4uMQHiln6G.1

PARTICIPANT COUNTRIES (37):

Türkiye, Azerbaijan, India, Pakistan, Ethiopia, Morocco, South Africa, Albania, TRNC, Portugal, Nigeria, Germany, Georgia, Romania, Iraq, Brazil, Lithuania, Congo, Algeria, Republic of Guinea, Lebanon, Sweden, Perú, Croatia, Saudi Arabia, Tunisia, France, Kosovo, Vietnam, Serbia, Indonesia, Iran, Singapore, Colombia, Kazakhstan, China, Hungary

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN / IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için **https://zoom.us/join** sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 15 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 15 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

Session 1 / Hall-1
11.11.2024
Moderator: Assist. Prof. Dr. Göknil ÖZKÖK SEZENER
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
MÜZİSYENLERİN SAHNE ÜZERİNDEKİ PERFORMANS BAŞARISINI SAĞLAMAYA VE SÜRDÜRMEYE YÖNELİK YÖNTEMLER	Göknil ÖZKÖK SEZENER	Mimar Sinan Fine Arts University, Türkiye
DIFFERENCES IN ATTITUDE AND PRACTICE IN TRADITIONAL CHINESE AND WESTERN PAINTING	Zeynep Abacı	Marmara University, Türkiye
AN EXAMINATION OF ARTHUR BLISS AND THE THEMES AND MUSICAL EXPRESSION IN HIS VIOLA SONATA	Tuğçe BAYDAR	Ankara Music and Fine Arts University, Türkiye
SUPERIOR TALENT IN MUSIC: AYLA ERDURAN	Bahar HOŞCAN KAYA	Trakya University, Türkiye
THE INTRODUCTION OF THE HORN FROM HUNTING TRIPS TO THE ORCHESTRA	F. Kübra ÇADIRCIOĞLU UYAR	Mimar Sinan Fine Arts University, Türkiye
ADVANCED AND EXTENDED PIZZICATO TECHNIQUES IN CONTEMPORARY VIOLIN REPERTOIRE AND THEIR USAGE	Ezgi YÜRÜMEZ	Istanbul Nisantasi University, Türkiye
TYPES OF CLARINET AND ITS PLACE IN ORCHESTRA	Orkun UYAR	Ministry of Culture and Tourism, Istanbul State Symphony Orchestra Yıldız Technical University, Türkiye
PROCESS OF ACHIEVING HARMONY WITH VIOLA FOR BEGINNERS	Vesile Deniz Yücel	Istanbul University
BASIC AND ADVANCED TOUNGING TECHNIQUES AND STUDY SUGGESTIONS IN OBOE EDUCATION	Ayşin Pelin KİREMİTCİ	Istanbul University, Türkiye
All participants must join the conference 10 minutes before the session time. Every presentation should last not longer than 10-12 minutes. Kindly keep your cameras on till the end of the session.		

Session 1 / Hall-2
11.11.2024
Moderator: Prof. Dr. H. Ziya ÖZEK
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
A GROUP OF GRAVURES FOUND IN THE ISTANBUL NAVAL MUSEUM	Esra HALICI	Ataturk University, Türkiye
A FOLKLORISTIC PERSPECTIVE ON DIGITAL EXPRESSIONS OF MOURNING AND CELEBRATION	Handan AYDIN KASIMOĞLU Sinem ARAT	Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye
COMPARATIVE ANALYSIS of XIX CENTURY LATIN AMERICAN HISTORICAL NOVELS ON THE THEME OF 'CIVILIZATION AND BARBARISM'	Olcay ÖZTUNALI	İstanbul Medeniyet University, Türkiye
ENCOURAGE OR DISCOURAGE?: EVALUATION ON DISCOURAGED LABOR FORCE IN TURKEY	Yağmur AKARSU	Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye
AN EVALUATION OF THE IMPACT OF TECHNOLOGICAL INNOVATION ON BUSINESS CYCLES IN TURKEY	Yağmur AKARSU	Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye
BENEFITS AND DRAWBACKS OF LIFE CYCLE ASSESSMENT	H. Ziya ÖZEK	Tekirdağ Namık Kemal University, Türkiye
LEFT POPULISM AND EKREM İMAMOĞLU: THE RISE OF A NEW POLITICAL WAVE	Gülçin SAĞIR KESKİN	Ankara University, Türkiye
MODERN ÖNCESİ DÖNEM OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ATIK GİDERME VE ÇEVRE TEMİZLİĞİ	Olcay Pullukçuoğlu Yapucu Yasin Özdemir	Ege University, Türkiye
ENHANCING ENGLISH SPEAKING SKILLS IN LEARNERS THROUGH ICT AND AI TOOLS: SAMPLE CLASSROOM PRACTICES	Hülya KÜÇÜKOĞLU	Yozgat Bozok University, Türkiye
TOWARD A CULTURE OF PEACE: STRATEGIES FOR INTEGRATING PEACE EDUCATION IN LANGUAGE TEACHING	Hülya KÜÇÜKOĞLU	Yozgat Bozok University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-3
11.11.2024
Moderator: Prof.Mihaela ONOFREI
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
THE ROLE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN THE PROTECTION OF LEGAL ENTITIES RIGHTS IN ALBANIA	Ermira (Çobaj) Kuluri	University of Shkodra
TURKEY'S MILITARY PRESENCE IN SUB-SAHARAN AFRICA: BUILDING PEACE OR STRATEGIC POWER PROJECTION?	Murat Özay TAŞKIN Sümer Esin ŞENYURT	University of Wroclaw, Wroclaw-Poland University of Silesia, Katowice-Poland
EUROPE'S PERSPECTIVE ON UKRAINIAN REFUGEES	Sümer Esin ŞENYURT Murat Özay TAŞKIN	University of Silesia, Katowice-Poland University of Wroclaw, Wroclaw-Poland
WATER AND WOMEN: NAVIGATING THE CHALLENGES OF SCARCITY AND INEQUALITY	Dr. Tahir Qureshi Dr. Anita Sable Dr. Shaeyuq Ahmad Shah	Deemed University
THE EFFECTS OF ENVIRONMENTAL TAXES ON COMPETITIVENESS IN THE EU MEMBER STATES	Prof.Mihaela ONOFREI Dana Claudia COJOCARU	Alexandru Ioan Cuza University of Iaşi, Romania
RISKS TO PERSONAL DATA IN ELECTRONIC COMMUNICATIONS AND MEASURES TAKEN BY ALBANIA	Indrit SHTUPI	Mediterranean University of Albania
TIME LIMIT FOR HANDLING FAKE LEGAL ACTS UNDER VIETNAMESE LAW	Nguyen Huy Hoang	Tra Vinh University
PERFECTING THE PROVISIONS OF VIETNAMESE LAW ON THE LEGAL CONSEQUENCES OF INVALID LEGAL ACTS DUE TO FORGERY	Nguyen Huy Hoang	Tra Vinh University
ENVIRONMENTAL VALUATION OF CRUZEIRO HILL IN THE MUNICIPALITY OF CAMBUÍ, MINAS GERAIS, BRAZIL	Isabelle Roberta Machado Silva Kevyn Aleksander de Castro Dias Fabio Ferraço	Universidade Federal de Alfenas (Unifal-MG). Universidade Federal de São Carlos (UFSCar).

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-4

11.11.2024

Moderator: Lect. Irina-Ana DROBOT

Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213

Ankara Local Time: 10:00 – 12:00

Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
SOCIAL-CULTURAL PROBLEMS OF WOMEN LIVING IN AFGHANISTAN	Najiba Zaheri	
STEPS TOWARD A CULTURE OF TRANSPARENCY THROUGH E-GOVERNMENT: ALBANIA	Blerina Dhrami, Saniela Xhaferi	Universiteti Metropolitan Tirana, Tirana Albania University of Tirana, Tirana Albania
CORPORATE CULTURE AND THE CYCLE FEAR: THE INFLUENCE OF CORPORATE CULTURE IN THE WILLINGNESS TO SPEAK	Fernanda Santos Paulo Lopes Paulo Rebelo	Escola Superior de Actividades Imobiliárias, Lisboa, Portugal
CROSS CULTURAL INFLUENCE OF ADVERTISING IN LEBANON (2021-2024)	Dr. Josiane El Khoury	University of Balamand, Koura, Lebanon
TRANSLATION AS UN ACT OF MANIPULATION UNDER THE INFLUENCE OF IDEOGICAL AND (INTER)CULTURAL FACTORS	Ingrit Tirana	University of Shkodër "Luigj Gurakuqi", Shkodër, 4001, Albania
THE MEMORY OF BLACK AMERICANS' OPPRESSIONS BY THEIR WHITE COUNTERPARTS IN THE UNITED STATES: A SCRUTINY OF STEPHEN COONTS'S UNDER SIEGE	N'ZAMBI-MIKOULOU Donald MANKOU Paul Marie MOUKENGUE BOUEYA Wenceslas	Université Marien Ngouabi, Congo.
NAVIGAZIONE NEGLI SPAZI DIGITALI: TRADUZIONE E RICEZIONE DELLA LETTERATURA ITALIANA IN ALBANIA	Ma. Marinela Prifti	
THE POEM SPRING DAWN BY MENG HAORAN, A CHINESE POET FROM THE TIME OF THE TANG DYNASTY	Irina-Ana DROBOT	Technical University of Civil Engineering Bucharest
RELEVANCE THEORY AND METAPHOR: EXAMINING TRANSLATION STRATEGIES IN PASTERNAK'S LITERATURE	Assel AUSHAKHMAN Almagul Tleupova	Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-5
11.11.2024
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Hatice ÇOBAN KENEŞ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
AN EVALUATION OF KYRGYZ PROVERBS AND IDIOMS FORMED WITH COLOR TERMS FROM A CULTURAL PSYCHOLOGY PERSPECTIVE	Abdülmukaddes KUTLU Birgül Bican KUTLU	Dicle University, Türkiye Messina University, Türkiye
NON-MUSLIM BEKTASHIRS WHO ARE AFFILIATED TO HASAN CEMÂLÎ BABA	Muhammed Felat AKTAN	Dicle University, Türkiye
ATTITUDES AND BEHAVIORS OF RELIGIOUS INDIVIDUALS TOWARDS RECYCLING: A STUDY ON THEOLOGY FACULTY STUDENTS	Nihâl İŞBİLEN	Bartın University, Türkiye
PRODUCING A SUSTAINABLE CULTURAL STRATEGY IN LOCAL GOVERNMENTS: THE CASE OF SULTANBEYLI MUNICIPALITY HUMAN AND CITY ACADEMY	Fatma Nur GÜNGÖR	Uludag University, Türkiye
THE EXPRESSIONS OF SEXISM IN ELITE DISCOURSE	Hatice ÇOBAN KENEŞ	Munzur University, Türkiye
THE ROLE OF MEDIA IN THE SOCIAL ACCEPTANCE AND INTEGRATION OF SYRIAN REFUGEES IN TURKEY	Hatice ÇOBAN KENEŞ	Munzur University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-6
11.11.2024
Moderator: Ifiss SAIDA
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
COMPARATIVE ANALYSIS OF INTERNATIONAL STOCK MARKETS: TRENDS, CHALLENGES, AND OPPORTUNITIES	Srushti Gore Dr. Deepika Chaplot Dr Sameer Nanivadekar	PAHER Univesity Udiapur Rajasthan India
INTERDEPENDENCIES BETWEEN STOCK MARKET TRENDS AND REAL ESTATE VALUATIONS: AN EMPIRICAL INVESTIGATION FOR MUMBAI	Srushti Gore Dr. Deepika Chaplot Dr Sameer Nanivadekar	PAHER Univesity Udiapur Rajasthan India
IMPACT OF CONTROL MECHANISMS ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF PUBLIC ENTERPRISES: THE CASE OF MOROCCO	Aya El Alaoui, Mohammed Machrouhi	National School of Business and Management, Casablanca, Morocco
FINANCIAL EDUCATION, SUSTAINABILITY AND CIVIC ENGAGEMENT	Vasilika MULLA PhDc	Assistant Lecturer at “Logos” University College, Tirana, Albania
AN ONLINE BUS BOOKING SYSTEM DESIGN FOR THE ORGANIZATION (A CASE STUDY OF KWARA STATE TRANSPORT CORPORATION)	Bamidele Abdulwasiu Aremu, Afolabi Abdulateef Kola	Federal polytechnic kaltungo, Gombe State
NAVIGAZIONE NEGLI SPAZI DIGITALI: TRADUZIONE E RICEZIONE DELLA LETTERATURA ITALIANA IN ALBANIA	Ma. Marinela Prifti	Universita' di Tirana
REFORMING PUBLIC GOVERNANCE: USING RANDOM FOREST TO PREDICT AND IMPROVE ORGANIZATIONAL PERFORMANCE	Ifiss SAIDA	Abdelmalek Essaâdi University, Tangier, Morocco
THE ROLE OF FINANCIAL TECHNOLOGY (FINTECH) IN THE AGRICULTURAL SECTOR	PhD(c) Joana SHIMA Prof. Assoc. Dr Ilir TOMORRI	Agricultural University of Tirana, Albanıa
JURIDICAL ANALYSIS OF CORPORATIONS COMMITTING THE CRIME OF MONEY LAUNDERING	Rivaldo Ryos Hutapea, Ellyza Z, Fajar Ari Setiawan, Rolas Jakson Tampubolon, Chyntia R. Hutagalung, Wiradhika	Universitas Kristen Indonesia, Jakarta, Indonesia
THE ROLE OF INNOVATION IN SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE DIGITAL ERA: A CASE STUDY IN TÜRKIYE	Dorley Frenly Gurning Beesokhi Ndruru Priantama Putra Rima Patricia Kevin Mario Kevin Orlando	Universitas Kristen Indonesia, Jakarta, Indonesia

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-1
11.11.2024
Moderator: Dr. Gamze DEMİREL
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
CASPASES 3 IS DOWN-REGULATED IN BREAST CANCER	Gamze DEMİREL	Selçuk University, Türkiye
MCF-7 BREAST CANCER CELL GROWTH AND TUMORIGENIC POTENTIAL ARE INCREASED BY PROLONGED OXIDATIVE STRESS	Gamze DEMİREL	Selçuk University, Türkiye
EVALUATION OF PATIENTS WITH SEPSIS ADMITTED TO A MEDICAL INTENSIVE CARE UNIT	Türkay AKBAŞ Emel ÇALIŞKAN	Düzce University, Türkiye
MORFOMETRIC ANALYSIS OF CADAVERIC TEMPORAL BONES: A REVIEW BASED ON AVAILABLE DATASETS	Ayşe Gül KABAKCI Memduha Gülhal BOZKIR	Cukurova University, Türkiye
SENTINEL LYMPH NODE SAMPLING AND EVALUATION OF ULTIMATE PATHOLOGY RESULTS IN BREAST CANCER PATIENTS WHO HAD NO CLINICALLY AND RADIOLOGICALLY AXILLARY INVOLVEMENT	Sezgin KIYMIK	Konya Karapınar Hospital
DESIGN AND CHARACTERIZATION OF HERBAL ACTIVES INCLUDED TOPICAL NANOEMULGELS FOR VARICOSE DISEASE	Merve Nur ÖZDEMİR Evren ALGIN YAPAR İmren ESENTÜRK-GÜZEL Aslı GÜRBÜZ YURTSEVER Ebrar İNAL Murat KARTAL	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye University Of Health Sciences, Türkiye Istanbul University, Türkiye Bezmialem Vakıf University, Türkiye
CHARACTERISTICS OF CATECHOL-O-METHYLTRANSFERASE (COMT) GENE AND ITS RELATIONSHIP WITH DISEASES	Berfin Ece Bingül Yasemin OYACI Sacide Pehlivan	Yeditepe University, Türkiye Istanbul University, Türkiye
LABORATORY AND IN SILICO ANALYSIS OF INTERLEUKIN-6 (rs1800795) FUNCTIONAL GENE VARIANT IN PATIENTS WITH KNEE OSTEOARTHRITIS: A PILOT STUDY	Yasemin OYACI Rotinda Özdaş Sevgin Sevde Hasanoğlu Sayın Demirhan Dıraçoğlu Sacide Pehlivan	Istanbul University, Türkiye
PROSTAT KANSER HASTALARINDA BİTKİSEL TAKVİYE KULLANIMI	Sadet Karabulut Kalkan Musa Karabulut Zeynep Ergenç Hasan Ergenç Gülsüm Kaya	Yalova University, Türkiye Yalova Eğitim ve Araştırma Hastanesi
ARONYA MEYVESİNİN DEMİR BİRİKİMİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Sadet Karabulut Kalkan İsa Karaman	Yalova University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-2
11.11.2024
Moderator: Dr. Kerimova Rena Jabbar
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
THE KEY TO CREATING A SAFE ENVIRONMENT IN LABOUR: HYPNOBIRTHING	Seyhan ALPAY Neslihan KAZAK SALTAN Nülüfer ERBİL	Ordu University
THE ROLE OF BIRTH DANCE IN ALLEVIATING LABOR PAIN	Seyhan ALPAY Ebru ŞAHİN	Ordu Üniversitesi
GRAVES' DISEASE - PATHOPHYSIOLOGICAL STUDY, GENETIC FEATURES AND TREATMENT AS ONE OF THE MOST COMMON FORMS OF HYPERTHYROIDISM	Prof. Abiyev Huseyn Azizulla Assoc. Prof.Dr. Aliyev Sardar Hijran Abaszade Zumrud Amirgulu Dr.Mammadova Naila Chingiz Dr. Kerimova Rena Jabbar	Azerbaijan Medical University
PATHOPHYSIOLOGICAL STRUCTURE OF PANDAS SYNDROME, WHICH MANIFESTS ITSELF IN DIFFERENT FORMS OF NEUROPSYCHIATRIC DISORDERS AND SYMPTOM COMPLEX OF AUTOIMMUNE ORIGIN ASSOCIATED WITH STREPTOCOCCAL INFECTION	Abaszade Zumrud Amirgulu Assoc. Prof.Dr. Aliyev Sardar Hijran Prof. Abiyev Huseyn Azizulla Qasimova Gulnara Nisan Dr. Kerimova Rena Jabbar	Azerbaijan Medical University
GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS CAUSED BY THE COVID-19 PANDEMIC	Shirinova Lala Mammadov Ayaz Abbasov Mehraj Shirinova Nargiz	Western Caspian University Genetic Resources Institute Azerbaijan Medical University, Baku, Azerbaijan
PATHOPHYSIOLOGICAL AND HISTOPATHOLOGICAL FEATURES OF IGG4 (IMMUNOGLOBULIN G)-RELATED AUTOIMMUNE CHOLANGITIS	Safaraliyeva Leyla Khalid Ibrahimova Jala Sahin Dr.Heybetova Milana Faig Dr.Ibrahimova Narinj Matlab Usubova Nazaket Arif Dr. Kerimova Rena Jabbar	Azerbaijan Medical University, Azerbaijan
CAUSES AND TREATMENT OF PRIMARY SCLEROSING CHOLANGITIS	Assoc. Prof. Dr. Eyvazov Taryel Ali Musayeva Elnura Musa Dr.Heybetova Milana Faig Abaszade Zumrud Amirgulu Hasanova Khumar Aliovsat Dr. Kerimova Rena Jabbar	Azerbaijan Medical University, Azerbaijan

ACUTE AND SUBACUTE RESPIRATORY DISEASES CAUSED BY CHEMICALS, GASES, FUMES AND VAPORS, EMERGENCY CARE AND TREATMENT OF PATIENTS	Zulfugarova Mehriban Balabey Musayeva Elnura Musa Rzayeva Suraiya Jabbar Dr.Heybetova Milana Faig Dr. Huseynova Sharaf Rafiq Dr. Sadygova Gunel Balarza Dr. Kerimova Rena Jabbar	Azerbaijan Medical University, Azerbaijan
PRINCIPLES OF IMPROVING QUALITY OF LIFE AND PROLONGING SURVIVAL IN PATIENTS WITH SMALL CELL LUNG CANCER WITH HOMEOPATHIC THERAPY AND HERBAL PREPARATIONS (PHYTOTHERAPY) AS ADJUNCTIVE THERAPY	Assoc.Prof.Maharramova Sevinj Huseynbala Assoc.Prof.Hajiyeva Esmira Mirbaba Zulfugarova Mehriban Balabey Jahangirova Ilhama Rafiq Dr.Heybetova Milana Faig Dr. Kerimova Rena Jabbar	Azerbaijan Medical University, Azerbaijan
All participants must join the conference 10 minutes before the session time. Every presentation should last not longer than 10-12 minutes. Kindly keep your cameras on till the end of the session.		

Session 2 / Hall-3
11.11.2024
Moderator: Dr. Esat Bardhoshi
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
STRUCTURE-BASED DRUG REPURPOSING TO INHIBIT THE DNA GYRASE OF MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS	Balasubramani G L, Rinky Rajput, Manish Gupta, Pradeep Dahiya, Jitendra K Thakur, Rakesh Bhatnagar, Abhinav Grover	Jawaharlal Nehru University, New Delhi National Institute of Plant Genome Research, New Delhi. Banaras Hindu University, India
THE PECULIARITIES OF PHARMACODYNAMICS AND PHARMACOKINETICS OF SOME ANTIARRHYTHMIC MEDICINES	Nodar Sulashvili, Luiza Gabunia, Margarita Beglaryan, Nana Gorgaslidze, Marika Sulashvili, Lali Patsia, Marina Giorgobiani, Tamar Okropiridze	Tbilisi State Medical University
THE PECULIARITIES OF PHARMACODYNAMICS AND PHARMACOKINETICS OF SOME ANTIARRHYTHMIC MEDICINES	Nodar Sulashvili, Luiza Gabunia, Margarita Beglaryan, Nana Gorgaslidze, Marika Sulashvili, Lali Patsia, Marina Giorgobiani, Tamar Okropiridze	Tbilisi State Medical University
BICHECTOMY: EXAMINING BITE FORCE AND THE STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF THE MASSETER AND TEMPORALIS MUSCLES	Prof. Thamyres Branco Prof. Alice Helena de Lima Santos Cardoso Prof. Natalia Yanota Marin Prof. Dr. Nicole Barbosa Bettiol Prof. Dr. Selma Siéssere Prof. Dr. Simone Cecilio Hallak Regalo	University of São Paulo, Brazil
PATTERNS OF PHYSICAL ACTIVITY AND SELF-RATED HEALTH AMONG NURSING STUDENTS IN KANO STATE, NIGERIA	Jamilu Lawal Ajiya, Abdullahi Dahiru, Alhaji Sani Na'Allah	Federal University, Dutsin-Ma, Katsina State, Nigeria Hospital Management Board, Kano
SELF-MEDICATION BEHAVIOR AND PRACTICES AMONG NURSING AND MIDWIFERY STUDENTS	Mitilda Gugu, Armelda Teta, Elona Gaxhja, Armela Kapaj	University of Elbasan "Aleksandër Xhuvani"
EXPLORING MULTILINGUAL DYNAMICS IN THE ISTRIAN BILINGUAL DISCOURSE	Nada Poropat Jeletić	Juraj Dobrila University of Pula, Croatia
THE USE OF ANTIBIOTICS IN ORAL SURGERY	Dr. Esat Bardhoshi	University of Medicine, Tirana, Albania
THE IMPACT OF SCHROTH THERAPY ON SELF-PERCEPTION, BODY IMAGE, AND QUALITY OF LIFE IN ADOLESCENTS IDIOPATHIC SCOLIOSIS: A SYSTEMATIC REVIEW	Luljeta Stanaj MSc, Muneeba Gul MSc, Selda (Veizaj) Sokoli MSc, Perli Rusi MSc, Endrit Mone MSc, Enkeleda Sinaj Prof. ASc	
WHIPPLE PROCEDURE	Ervis CARA	
SAFETY AND BIOLOGICAL ACTIVITY EVALUATION OF INULA VISCOSA	Hananeh Kordbacheh, Gülşah Esen, Muhammed Hamitoğlu, Mehmet Ali Oçkun, Ebru türköz Acar, Hasan Kirmizibekmez	Eastern Mediterranean University, North Cyprus Yeditepe University, Turkey

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-4
11.11.2024
Moderator: Major Gheorghe Giurgiu
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
"MAITLAND'S MOBILIZATION TECHNIQUE FOR OSTEOARTHRITIS OF THE KNEE: SYNOVIAL MARKERS, PAIN & FUNCTIONAL PERFORMANCE PERSPECTIVE	Ms. Maryam Shabbir Dr. Muhammad Naveed Babur Dr. Ashfaq Ahmad	The university of Lahore
CORRELATION BETWEEN SOUND AND SEMANTICS IN TRADITIONAL ENGLISH CHILDREN'S POETRY (BASED ON NURSERY RHYMES)	Ekaterina Redkozubova	Southern Federal University
AUGMENTATIVE-ALTERNATIVE COMMUNICATION AS A REHABILITATIVE AND EDUCATIONAL APPROACH TO SUPPORT COMMUNICATION AND SOCIAL INTERACTION IN AUTISM SPECTRUM DISORDER	Prof. Assoc. Dr. Valbona HABILI SAUKU Dott.Ervin IBRAHIMI MD Prof. Dr. Valentina MARINES C U Dr. Silva IBRAHIMI PhD	University of Tirana, Albania Medical Responsabile, Area Vasta 2, Cooss- Marche, Italy University of Bucharest, Romania
DESIGN OF A FUZZY LOGIC CONTROLLER FOR A VARIABLE SPEED WIND TURBINE WITH DFIG	Ahlem CHEBEL, Abdelouahab BENRETEM, Ivan DOBREV	Annaba University, Algeria bd L'Hôpital, Paris, France
A PRACTICAL APPROACH TO THE MANAGEMENT OF PSORIATIC DISEASE IN CHILDHOOD	Major Gheorghe Giurgiu, Prof Dr Med Manole Cojocaru	Deniplant-Aide Sante Medical Center, Biomedicine, Bucharest, Romania; Titu Maiorescu University, Faculty of Medicine, Bucharest, Romania
IDENTIFYING THE OBSTACLES AND CHALLENGES OF PROMOTING NATURAL CHILDBIRTH FROM THE POINT OF VIEW OF EXPERTS IN IRAN	Mahtab Nikpourdehkordi Rahim Khodayari-Zarnaq Leilaakbariaghdam Masoumeh Gholizadeh Ali Janati	Tabriz University of Medical Sciences, Tabriz, Iran.
SERUM LEVELS OF VITAMIN D3 IN THE SECOND TRIMESTER OF PREGNANCY ASSOCIATED WITH ARTERIAL STIFFNESS	Mosutiu Maria-Ioana, Petre Ion, Petre Izabella	"Victor Babes" University of Medicine and Pharmacy Timisoara, Romania
RESPIRATORY DISTRESS SYNDROME IN ADULTS	Blerim Arapi, Krenar Lila, Artan Simaku	HYGEIA Hospital, Tirana, Albania University Hospital Center "Mother Teresa", Tirana, Albania Institute of Public Health, Tirana, Albania
RAPID UPPER LIMB ASSESSMENT TOOL TO EVALUATE THE LEVEL OF ERGONOMIC RISK	Venkata Nagaraj Kakaraparthi	King Khalid University, Abha, Saudi Arabia

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-5
11.11.2024
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Aysel BÜLEZ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
ERGENLERDE SALDIRGANLIK VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER	Kevser ERDİNÇ GEDİK Duygu SÖNMEZ DÜZKAYA Atiye KARAKUL	Tarsus University, Türkiye
THE EFFECT OF 7TH AND 8TH GRADE STUDENTS' SOCIAL MEDIA USAGE LEVELS ON THEIR ACADEMIC SUCCESS AND SCHOOL BELONGING LEVELS	Hale DERE ÇİFTÇİ Derya ÖKÇECİOĞLU	Arel University, Türkiye MEB Taşkent Ortaokulu
INVESTIGATING THE RELATIONSHIPS BETWEEN FREE-LIVING SLEEP, MEMORY, ATTENTION AND ACADEMIC ACHIEVEMENT IN UNIVERSITY STUDENTS	Şerif Keskin Nurcihan Kiriş Hasan Yıldırım	İzmir Kâtip Çelebi University, Türkiye Karamanoğlu Mehmetbey University, Türkiye
EFFECTIVENESS OF GROUP INTERPERSONAL PSYCHOTHERAPY (IPT-G) APPLIED TO FAMILY MEMBERS WHO CAREGIVERS OF PATIENTS WITH SCHIZOPHRENIA: STUDY PROTOCOL FOR A RE-MEASURED QUASI-EXPERIMENTAL STUDY	Melisa Bulut Nazmiye Yıldırım	Bolu Abant İzzet Baysal University, Türkiye
BRIDGING THE GAP: IMPROVING PSYCHOPHARMACOLOGY KNOWLEDGE IN UNDERGRADUATE NURSING	Melisa Bulut	Bolu Abant İzzet Baysal University, Türkiye
KÜRESEL SAĞLIK SORUNU: MAYMUN ÇİÇEĞİ VE GEBELİK	Aysel BÜLEZ Ayşe KÜRKLÜ	Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Türkiye
EFFECT OF GST OMEGA 1 AND OMEGA 2 GENE POLYMORPHISMS ON BLOOD METAL LEVELS IN THALASSEMIA PATIENTS	Bilge Ahsen KARA Halit Sinan SÜZEN	Sağlık Bakanlığı, Ankara Eğitim Araştırma Hastanesi Ankara, Türkiye. Ankara University, Türkiye
PHENYLKETONURIA AND VITAMINS	Türkan TİRYAKİ Merve Gizem ÖZDİŞLİ PAYAM	SANKO University, Türkiye
ENDOSKOPİ ÜNİTESİNE BAŞVURAN HASTALARIN HBSAG, ANTİ-HCV, ANTİ-HIV VE ANTİ-HBS SEROPREVALANSI	Gülsüm KAYA, Burcu GÜRER GİRAY, Zeynep ERGENÇ, Hasan ERGENÇ, Vefik ARICA	Yalova University, Türkiye
İDRAR YOLU ENFEKSİYONLARINDA KÜLTÜRDEN İZOLE EDİLEN BAKTERİLER VE ANTİBİYOTİK DUYARLILIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Gülsüm KAYA, Burcu GÜRER GİRAY, Sadet KARABULUT KALKAN, Zeynep ERGENÇ, Hasan ERGENÇ, Musa KARABULUT, Vefik ARICA	Yalova University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-6
11.11.2024
Moderator: Dr. Artan Simaku
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
MORTALITY RATES OF CARDIOVASCULAR DISEASES IN LITHUANIA 2016-2023: HOW DID COVID-19 ALTER THE RESULTS	Austeja Bingelyte, Edita Ambrozaite, Emil Atie	Lithuanian University of Health Sciences, Kaunas, Lithuania
PREVALENCE OF SENSORY DISFUNCTION SYMPTOMS AMONG COVID-19 PATIENTS	Monika Dede, Jolanda Nikolla, Artan Simaku	American Hospital 3, Tirana, Albania Institute of Public Health, Tirana, Albania
INVAZIVE INFECTIONS OF SOFT TISSUES AND BONES	Bashkim Nezaj, Gjeorgjina Kuli-Lito, Blerina Gjoni, Diana Shtembari	University Hospital Centre “Mother Theresa”, Tirana, Albania
TRANSLATION AND VALIDATION OF HLPL-II QUESTIONARE IN ALBANIAN LANGUAGE	Armela Kapaj, Elona Gaxhja, Blerina Bani, Mitilda Gugu	University of Elbasan “Aleksandër Xhuvani”, Albania
EFFECT OF CLEARCORRECT™ ALIGNERS ON OCCLUSAL FORCE DISTRIBUTION	Fernanda Toloi, Gollino S, Ricardo V, Rufato LFF, Palinkas M, Regalo SCH, Siessere S.	University Of São Paulo
DIABETES INCIDENCE IN LITHUANIA: A 10-YEAR REVIEW (2014-2023)	Austeja Bingelyte, Edita Ambrozaite, Emil Atie	Lithuanian University of Health Sciences, Kaunas, Lithuania
ACUTE RENAL COLIC	Herion Dredha, Arsen Seferi, Artan Simaku	University Hospital Center "Mother Teresa", Tirana, Albania Institute of Public Health, Tirana, Albania
MICROBIAL EVALUATION OF PLAQUE IN PRIMARY MOLARS IN CHILDREN	Eglantina Bejko, Artan Simaku	Dental Clinic Kashar, Tirana, Albania Institute of Public Health, Tirana, Albania
ABDOMINAL AORTIC ANEURYSMS	Marsela Sopiqoti, Henri Kolani, Saimir Kuci, Sokol Xhepa	University Hospital Center "Mother Teresa", Tirana, Albania

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-7
11.11.2024
Moderator: Mouna Baklouti
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
EPIDEMIOLOGICAL PROFILE AND CHRONOLOGICAL TRENDS OF HOSPITALIZATIONS FOR HODGKIN'S DISEASE DURING THE LAST DECADE	Mouna Baklouti, Maissa Ben Jmaa, Hanen Maamri, Zeineb Mallek, Jihene Jdidi, Yosra Mejdoub, Sourour Yaich	Department of Community Medicine and Epidemiology, CHU Hédi Chaker, Sfax, Tunisia
HOSPITALIZATIONS FOR PREMATURITY: EPIDEMIOLOGICAL, CLINICAL PARTICULARITIES AND EVOLVING PROFILE	Mouna Baklouti, Houda Ben Ayed, Maroua Trigui, Maamri Hanen, Karray Raouf, Jdidi Jihen, Mondher Kassis, Sourour Yaich	Hedi Chaker University Hospital, Sfax, Tunisia Habib Bourguiba University Hospital, Sfax, Tunisia
FACTORS ASSOCIATED WITH BLOOD PRESSURE CONTROL AMONG DIABETIC HYPERTENSIVE PATIENTS	Mouna Baklouti, Maissa Ben Jmaa, Hanen Maamri, Zeineb Mallek, Jihene Jdidi, Yosra Mejdoub, Sourour Yaich	Hedi Chaker University Hospital, Sfax, Tunisia
NUTRITIONAL CHALLENGES AMONG MEDICAL STUDENTS: PREVALENCE AND RISK FACTORS OF INADEQUATE EATING HABITS	Mouna Baklouti, Maissa Ben Jmaa, Hanen Maamri, Zeineb Mallek, Jihene Jdidi, Yosra Mejdoub, Sourour Yaich	Hedi Chaker University Hospital, Sfax, Tunisia
THE EATING DISORDER-INFECTION COMPLEX: STATUS REPORT IN TWO UNIVERSITY HOSPITALS	Mouna Baklouti, Maissa Ben Jmaa, Hanen Maamri, Zeineb Mallek, Jihene Jdidi, Yosra Mejdoub, Sourour Yaich	Hedi Chaker University Hospital, Sfax, Tunisia
HEALTHCARE PROFESSIONALS' KNOWLEDGE ABOUT RABIES DISEASE: IMPACT OF A PROFESSIONAL TRAINING SESSION	Mouna Baklouti, Hanen Maamri, Zeineb Mallek, Emna Mziw, Maissa Ben Jmaa, Jihen Jdidi, Imen Sbouii, Mondher Kassis, Yosra Mejdoub, Sourour Yaich	Hedi Chaker University Hospital Sfax, Tunisia Habib Bourguiba University Hospital, Sfax, Tunisia
PATIENT SATISFACTION ASSESSMENT: IMPACT ON THE QUALITY OF CARE AND AVENUES FOR IMPROVEMENT	Mouna Baklouti, Maissa Ben Jmaa, Hanen Maamri, Zeineb Mallek, Jihene Jdidi, Yosra Mejdoub, Sourour Yaich	CHU Hédi Chaker, Sfax, Tunisia
EXAMINING THE INFLUENCE OF GREEN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT (GHRM) AND GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT (GSCM) INITIATIVES ON SUSTAINABLE PERFORMANCE (SP) IN THE CONTEXT OF PAKISTAN	Masaud Ahmad	University of Engineering and Technology Peshawar (25000), Pakistan

IONIC LIQUID MODIFIED NIFE3O4/RGO NANOCOMPOSITE-BASED ENZYMATIC BIOSENSOR FOR THE DETECTION OF PHENOLIC COMPOUNDS IN WASTE WATER	Mohd Jamshaiya Raza, Chandra Mouli Pandey	SGT University, Gurugram (Haryana)-122505, India
BRIDGING THE GAP: THE ROLE OF YOUTH-LED INITIATIVES IN POVERTY ALLEVIATION AND GENDER INEQUALITY REDUCTION IN PAKISTAN	Abdul JALIL Saba SHAUKAT Bilal BAHADAR	Üniversity of Peshawar, Pakistan. Üniversity of Agriculture Peshawar, Pakistan
All participants must join the conference 10 minutes before the session time. Every presentation should last not longer than 10-12 minutes. Kindly keep your cameras on till the end of the session.		

Session 3 / Hall-1
11.11.2024
Moderator: Assist. Prof. Dr. Gülşah SUSURLUK
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
INVESTIGATION OF MECHANICAL PROPERTIES OF GLASS BEADS FILLED POLYPROPYLENE COMPOSITES	Fatih YILDIZ Salih Hakan YETGİN Sinan KÖSE	Tarsus University, Türkiye
UTILIZATION OF NATURAL JUTE FIBER IN SUSTAINABLE CONCRETE DESIGN	Gülşah SUSURLUK Hakan SARIKAYA	Beykent University, Türkiye Usak University, Türkiye
MECHANICAL AND MICROSTRUCTURE PROPERTIES OF POLYBUTYLENE TEREPHTHALATE POLYMER COMPOSITES	Buse Fem YILMAZ Meral AKKOYUN KURTLU	Bursa Technical University, Türkiye
INVESTIGATION OF POLYPROPYLENE NANOCOMPOSITES FOR ELECTRIC VEHICLE BATTERY PACKS	Özge YURUL DAĞ Meral AKKOYUN KURTLU Sibel TUNA	Bursa Technical University, Türkiye
A STUDY ON THE ENVIRONMENTAL IMPACTS OF PROCESSING VISCOSE KNITTED FABRIC BY LIFE CYCLE ASSESSMENT	Hayal OKTAY H. Ziya ÖZEK	Tekirdağ Namık Kemal University, Türkiye
CHARACTERIZATION OF SOLID PARTICLE EROSION BEHAVIOR OF ALUMINUM OXIDE PARTICLE REINFORCED EPOXY COMPOSITES	Orkan Baran Korkusuz Elif Köse Yusuf Uyanık Tamer Sınmazçelik	Kocaeli University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-2
11.11.2024
Moderator: Lect. Şeyma GÖKSEL
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
EXAMINATION AND INTERPRETATION OF THE RESULTS OF THE PI NUMBER USED IN MATHEMATICS AND ITS PLACE IN TODAY'S TECHNOLOGIES AND SOCIAL LIFE	Anılcan SARIKAYA	Selçuk University, Türkiye
A SOLUTION BASED ON MATHEMATICAL MODELING FOR THE PROBLEM OF HIGHLY LIMITED PERSONNEL ASSIGNMENT	Gözde ÖDEK Gül Didem BATUR SİR	Gazi University, Türkiye
Ti5Mo10HA ALAŞIMININ YÜZEY PÜRÜZLÜLÜK KARAKTERİZASYONU VE Ti6Al4V ile KARŞILAŞTIRILMASI	Zeliha COŞKUN TAŞ Talip ÇELİK İbrahim MUTLU	Kocaeli University, Türkiye
IN SILICO MOLECULAR DOCKING ANALYSIS OF PAPAVER PLANT ALKALOIDS AS POTENTIAL NATURAL LEAD MOLECULES FOR DEVELOPMENT OF NEW DRUG DESIGN AGAINST ALZHEIMER'S AND PARKINSON'S DISEASES	Mine TÜRKTAŞ Şeyma GÖKSEL	Gazi University, Türkiye
OPTIMAL CONTROL'S IMPACT ON TURBULENCE MODELING	Gülnur HAÇAT Aytekin ÇIBIK	Yalova University, Türkiye Gazi University, Türkiye
VIRTUAL REALITY APPLICATIONS IN MILITARY VEHICLE SYSTEM	Veysel TİLEĞİ	Koluman Automotive Industry Inc. R&D Departmant Mersin, Türkiye
EMI AND EMC COMPLIANT CABLING DESIGN	Cumhur MELCİK	Koluman Automotive Industry Inc. R&D Departmant Mersin, Türkiye
ARTIFICIAL INTELLIGENCE-SUPPORTED MAINTENANCE SYSTEM FOR MILITARY LOGISTIC VEHICLES	Veysel TİLEĞİ	Koluman Otomotiv Endüstri A.Ş, Mersin, Türkiye
All participants must join the conference 10 minutes before the session time. Every presentation should last not longer than 10-12 minutes. Kindly keep your cameras on till the end of the session.		

Session 3 / Hall-3
11.11.2024
Moderator: Doc. Dr. Vijolė Bradauskienė
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
OPTIMIZING PEROVSKITE SOLAR CELL PERFORMANCE THROUGH SURFACE PASSIVATION WITH Cr3+-Doped CuGaO2 AS AN INORGANIC HOLE TRANSPORT MATERIAL (HTM)	Kinza Zulfiqar Hafeez Anwar	University of Agriculture, Faisalabad, Pakistan.
COULOMB EFFECT ON ELASTIC ELECTRON SCATTERING BY HYDROGEN ATOM AND HYDROGEN-LIKE IONS IN THEIR METASTABLE 2S STATE IN THE 511-770 KEV ENERGY RANGE	ABARAGH Mouloud, Elmostafa HROUR, Jamal GUERROUM	Sultan Moulay Slimane University
A REVIEW ON COMPARATIVE ANALYSIS AND POTENTIAL ECO-FRIENDLY APPLICATIONS BY INVESTIGATING CALOTROPIS GIGANTEA FIBER	H.Dineshkumar, N.Shankar ganesh, S.V.Charunnath	Kingston Engineering College, Vellore, Tamil Nadu, India
HYDROGEN-ENRICHED WATER: BENEFITS FOR THE BODY, PREVENTION AND REDUCTION OF SYMPTOMS OF VARIOUS DISEASES	Doc. Dr. Vijolė Bradauskienė Giedrius Šilas Sigutė Ežerskienė Elena Moščenkova	Klaipėdos valstybinė kolegija, Lithuania
CFD EVALUATION OF TORQUE IN H-DARRIEUS HYDROKINETIC TURBINES WITH VARYING ROTOR DIMENSIONS AND BLADE CHORD LENGTHS	Jhohan F. Osorio-Arango, Angie J. Guevara-Muñoz, Diego A. Hincapie-Zuluaga	Instituto Tecnológico Metropolitano. Medellín, Colombia
HIGH H_2S SENSITIVITY OF POROUS In_2O_3 MICROCUBES AND SnO_2@In_2O_3 HETEROJUNCTIONS IN SF6 GAS DECOMPOSITION AT ROOM TEMPERATURE	Luqman Ali Khan, Jie Jiang, and Liping Zhu	Zhejiang University, Hangzhou 310027, China
INFLUENCE OF RELATIVE HUMIDITY ABSORBED THROUGH OF COMPRESSED EARTH BLOCKS STABILIZED WITH MOROCCAN BENTONITE CLAY UNDER ISOTHERMAL CONDITIONS	Fatima-ezzahrae Bammou, Rachid Bouferra, Younes Bahammou, Essaleh Mohamed, Belhouideg Soufiane	Cadi Ayyad University, 40 000 Marrakesh, Morocco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-4
11.11.2024
Moderator: Prof. Dr Geoffrey Mitchell
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
LINEAR SAMPLING METHOD IN INVERSE SCATTERING PROBLEMS	Redjola Manaj, Besiana Cobani	Epoka University University of Tirana, Albania
A SET OF VARIABLE ORDER DIFFERENTIAL EQUATIONS AND METHODS FOR THEIR NUMERICAL APPROXIMATION	Aqib Javid and Marjan Uddin	University of Engineering and Technology Peshawar, Pakistan
VALORIZATION OF CHITOSAN-ARGAN NUTSHELL BIOCOMPOSITE BEADS BY APPLICATION IN ADSORPTION OF HEAVY METALS: USING RESPONSE SURFACE METHODOLOGY	Falah Fatima Zahra, El. Ghailassi Touria, Yousfi Samia, Moussaif Ahmed, Hamdane Hasna, Bouamrani Mouna Latifa	Hassan II University of Casablanca, Morocco. Technology and Nuclear Energy (CNESTEN), Morocco
THE IMPLICATION OF GENITAL TRACT INFLAMMATION IN THE MALE INFERTILITY: AN OVERVIEW	Aoumrani Amal, Zarhouti Ahlam, El khalfi Bouchra, Soukri Abdelaziz	Hassan II University of Casablanca, 20100 Casablanca, Morocco.
DETERMINATION OF CHEMICAL-PHYSICAL PARAMETERS AND HEAVY METALS IN WATER AND SEDIMENT OF LAKE VASILEVA - GLLOGOC MUNICIPALITY	Prof.Dr. Skender Demaku Ma. Arbnorë Aliu Ma. Donika Sylemani Fjolla Manaj	University of Prishtina
CHEMICAL ANALYSIS OF SPRING WATER QUALITY IN BAICA IN LIPJAN MUNICIPALITY - CORRELATION WITH EU STANDARDS	Prof.Dr. Skender Demaku Ma. Donika Sylemani Ma. Arbnorë Aliu Krenare Dibrani	University of Prishtina
STUDY OF GRAPHENE NANOPLATES (GNPS) ON THE LOW-VELOCITY IMPACT RESPONSE OF WOVEN HYBRID COMPOSITES FROM BASALT/KEVLAR FIBERS	Atban R. Abdo Ömer Yavuz BOZKURT	Ministry of Industry and Minerals, Iraq Gaziantep University, Gaziantep, Turkey
DIGITALISATION OF POLYMERS IN MANUFACTURING AND DESIGN	Prof. Dr Geoffrey Mitchell Anabela P.Massano Prof. Joao Matias	Polytechnic of Leiria

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-5
11.11.2024
Moderator: Asst. Prof. Dr. Esra GÜRBÜZ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
DIGITAL TWIN DEFINITIONS: A COMPARISON OF ISO 23247-1 AND THE DIGITAL TWIN CONSORTIUM (DTC) IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY	Murat AYDIN	Ankara University, Türkiye
THE IMPORTANCE OF ISO 21500 IN PROJECT MANAGEMENT FOR AEC PROJECTS	Murat AYDIN	Ankara University, Türkiye
EVALUATION OF BLOCKCHAIN INVESTMENT FUNDS FROM A CONCEPTUAL PERSPECTIVE	Ayhan BENEK Faruk DAYI	Kastamonu University, Türkiye
THE CURRENT STATE OF E-GOVERNMENT IN TURKEY AND ITS IMPACT ON DIGITAL PUBLIC SERVICES: USER STATISTICS AND SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS	Ayşe BOZKURT	Çukurova University, Türkiye
ENVIRONMENTAL CRISIS: AS AN OPPORTUNITY FIELD FOR RADICAL ORGANIZATIONS	Erdal BAYAR	Van Yuzuncu Yil University, Türkiye
A NEW MARKET OPPORTUNITY: DIGITAL ENTREPRENEURSHIP	Esra GÜRBÜZ	Trakya University, Türkiye
EXAMINATION OF CONSUMERS' MINIMALIST CONSUMPTION BEHAVIORS: A STUDY ON GENERATION X and Z	Yasin YILMAZTÜRK Çağatay AKDOĞAN	Kırklareli University, Türkiye Trakya University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-6
11.11.2024
Moderator: Dr. Priya Choudhary
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
RELATIONSHIP BETWEEN REMINISCENCE, FLOURISHING AND PERCEIVED SOCIAL SUPPORT AMONG OLDER ADULTS	Dr. Priya Choudhary Dr. Hariom Sharma Dr. Samreen Naz	MIER College of education Sharda University
THE ROLE OF EMOTION REGULATION IN CHANGING RACIAL ATTITUDES TOWARDS COMMUNITIES OF ROMA AND EGYPTIAN ETHNICITIES	Oriola Hamzallari Blerina Xhakolli Reci	Aleksandër Moisiu University
THE INTEGRATION OF ROMA AND EGYPTIAN CHILDREN AND YOUTH INTO ALBANIA'S EDUCATION SYSTEM: A REVIEW OF THE NATIONAL PLAN	Blerina Xhakolli Reci, Oriola Hamzallari	Albania
THE INFLUENCE OF MOTIVATION ON LEARNERS	Rina Poibe PANJAITAN Marlen BAILAO Darmin Usman ZEGA Johanes ALBERTHUS	Universitas Kristen Indonesia
FREELISTING: INSIGHTS INTO UNIVERSITY STUDENTS' CATEGORIZATION OF DRINKS, EMOTIONS, FRIENDSHIP, AND SUCCESS IN HUNGARY, JORDAN, AND TÜRKIYE	Nilay Taşdemir, Ahmad Naji	Eötvös Loránd University, Hungary University of Pannonia, Hungary
IRAN'S DETERRENT MECHANISM METHODS IN THE CONTEXT OF THE MIDDLE EAST BALANCE OF POWER	Prof. Dr. Ghadir GOLKARIAN	Near East University Faculty Member, Nicosia- TRNC

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-1

12.11.2024

Moderator: Assoc. Prof. Dr. Salman ÖZÜPEKÇE

Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213

Ankara Local Time: 13:00 – 15:00

Roma Local Time: 11:00 – 13:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
DISASTER MUSEOLOGY WITHIN THE SCOPE OF GEOGRAPHY EDUCATION IN PREPARATION FOR THE FUTURE	Salman ÖZÜPEKÇE Ömer DENİZ	Dicle University, Türkiye
STUDENT OPINIONS N THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SUPPORTED TEACHING MATERIALS IN SECONDARY EDUCATION GEOGRAPHY COURSES	Salman ÖZÜPEKÇE Muhammed Said IŞIK	Dicle University, Türkiye
CULTURALLY MIXED PRIMARY SCHOOL THIRD GRADES WITH METALOG METHOD TEACHING FOR INCLUSIVE EDUCATION: THE IMPACT OF TEACHER PRACTICES ON STUDENTS' LEARNING	Gülsün DİNDAR Şennur DEMİR	Ministry of National Education Istanbul Aydin University, Türkiye
THE EFFECT OF EDUCATIONAL GAMES ON SCIENCE EDUCATION OF INCLUSION STUDENTS	Aydın SELLİOĞ İsmail Bahadır ÇETİN	Mersin University, Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı
INVESTIGATION OF MATHEMATICS TEACHERS' ASSESSMENT BELIEFS	Emrullah GÜZEL Mustafa İLHAN	Dicle University, Türkiye
AN ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON OUT-OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS WRITTEN IN TURKIYE BETWEEN 2013 AND 2023	Abdullah TANTA	Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye
ANALYSIS OF THE PROBLEMS OF PROSPECTIVE ELEMENTARY MATHEMATICS TEACHERS ON DIVISION OF NATURAL NUMBERS	Perihan KOLAK Tuğba ÖRNEK	Dicle University, Türkiye
EXPLORING SUSTAINABILITY AND SUSTAINABILITY COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION: A CONCEPTUAL APPROACH	Mehmet Alper AKDEMİR Canan Gamze BAL	Republic of Türkiye Ministry of National Defence Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Türkiye
A UNIFIED HSM PLATFORM FOR OPTIMIZING CRYPTOGRAPHIC OPERATIONS AND ENHANCING SECURITY	Busra OZDENIZCI KOSE Cetin BALTACI Burçin BUYUKCAKIROGLU Vedat COSKUN	Gebze Technical University, Türkiye Token Financial Technologies, Türkiye
A SCALABLE CLOUD-BASED PAYMENT GATEWAY WITH ADVANCED REMOTE TERMINAL MANAGEMENT	Busra OZDENIZCI KOSE Hakan ULUOZ Vedat COSKUN	Gebze Technical University, Türkiye Konfides Information Technologies, Türkiye Istanbul Atlas University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-2
12.11.2024
Moderator: Assist. Prof. Elif DÜLGER
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 13:00 – 15:00
Roma Local Time: 11:00 – 13:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
QUALITATIVE ANALYSIS OF ORGANIZATIONAL COMMITMENT DIMENSIONS IN THE TELECOMMUTING MODEL	Zuhal KAYA	Afyon Kocatepe University, Türkiye
EXAMINING THE EFFECT OF FEACA MODEL ON STUDENTS' ANALYTICAL THINKING SKILLS	Erdem KOÇAK Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	Amasya University, Türkiye
INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTS' TOLERANCE FOR RISK-TAKING IN PLAY AND PRESCHOOL CHILDREN'S INDEPENDENT LEARNING	Esra Gamze UĞUR EKŞİ Bengi Nur İŞLER Bilge YÜKSEL Remziye CEYLAN	Yıldız Teknik University, İstanbul, Türkiye
USING MIND GAMES IN TEACHING GEOGRAPHY TOPICS IN MIDDLE SCHOOL SOCIAL STUDIES	Emine YURTERİ Fatih AYDIN	Millî Eğitim Bakanlığı Karabük University, Türkiye
TEACHING CONCEPTS, DEFINITIONS, AND FIELD NAMES RELATED TO POLAR REGIONS THROUGH MIND GAMES	Emine YURTERİ Fatih AYDIN	Millî Eğitim Bakanlığı Karabük University, Türkiye
YÜKSEKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL YETKİNLİKLERİNİN ÖLÇME VE DEĞERLENDİRİLMESİ: SAKARYA ÜNİVERSİTESİNDE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ	Mehmet BAYRAK Elif DÜLGER	Sakarya University, Türkiye
YAŞAM KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ TEMELLİ BİR YAKLAŞIM	Elif DÜLGER	Sakarya University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-3
12.11.2024
Moderator: Balasubramani G L
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 13:00 – 15:00
Roma Local Time: 11:00 – 13:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
STRUCTURE-BASED DRUG REPURPOSING TO INHIBIT THE DNA GYRASE OF MYCOBACTERIUM TUBERCULOSIS	Balasubramani G L, Rinky Rajput, Manish Gupta, Pradeep Dahiya, Jitendra K Thakur, Rakesh Bhatnagar, Abhinav Grover	Jawaharlal Nehru University National Institute of Plant Genome Research Banaras Hindu University, India
ANALYSIS OF THE GENETIC DIVERSITY OF MOROCCAN JUNIPERUS OXYCEDRUS L. SUBSP. OXYCEDRUS POPULATIONS USING ISSR MARKERS	NEG I., BOUDA S., ZAGGOUMI H., HADDIOUI A.	Sultan Moulay Slimane University
PHENOTYPIC DIVERSITY OF MOROCCAN JUNIPERUS OXYCEDRUS L. POPULATIONS	NEG I., BOUDA S., ABBAS Y., ZAGGOUMI H., HADDIOUI A.	Sultan Moulay Slimane University, Morocco
EFFECTS OF WATER STRESS ON AGRONOMIC AND PHYSIOLOGICAL PARAMETERS IN CHILI CROPS	Farhan Ahmad, Kusumiyati Kusumiyati, Mochamad Arief Soleh, Muhammad Rabnawaz Khan, Ristina Siti Sundari	Universitas Padjadjaran, Indonesia University of Agriculture Peshawar, Pakistan Universitas Perjuangan, Indonesia
INVESTIGATING THE GENETIC DIVERSITY OF THE CAROB TREE (CERATONIA SILIQUA L.) IN MOROCCO	ZAGGOUMI Hasna, BOUDA Said, NEG Iman, HADDIOUI Abdelmajid	Sultan Moulay Slimane University, Béni-Mellal, Morocco
INFLUENCES OF THE ENVIRONMENT ON THE PHYSIOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DIFFERENT APPLE VARIETIES	Hassane Boudad, Abdelmajid Haddioui, Mentag Rachid, El Fazazi Kaoutar, Mohamed ELkadi, Jamal Charafi	National Institute of Agricultural Research, Morocco
BIOLOGICAL CONTROL OF BACTERIAL CANKER IN TOMATOES CAUSED BY CLAVIBACTER MICHIGANENSIS SUBSP. MICHIGANENSIS USING WILD MEDICINAL PLANT EXTRACTS	Mammass Bourassen, Lahbib Fayzi, Fatima Zahra Aboulfarah, Redouan Qessaoui, Rachid Bouharroud, Mohamed Alouani	Ibn Zohr University, Agadir, Morocco. National Institute of Agricultural Research (INRA), Morocco
THE CONTRIBUTION OF BACTERIA IN THE FORMATION OF GALLBLADDER STONES	Fadoua Louglali, Abdeslam Jaafari, Souad Lekchiri, Iman Meftah, Hafida Zahir, Mostafa EL Louali, Hassan Latrache	Sultan Moulay Slimane University, Morocco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-4
12.11.2024
Moderator: BABA HAMED Samia
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 13:00 – 15:00
Roma Local Time: 11:00 – 13:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
HARNESSING ETHNOBOTANY AND HEALING PROPERTIES OF MEDICINAL PLANTS FOR NOVEL FOOD ADDITIVES: A FOCUS ON OLEA OLEASTER VAR SYLVESTRIS	Khadija BENAMAR Saad Ibnsouda Koraichi Kawtar Fikri-Benbrahim	Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Morocco
ASPARAGUS ALBUS: FROM ETHNOBOTANY TO PHARMACOLOGY	Khadija BENAMAR Saad Ibnsouda Koraichi Kawtar Fikri-Benbrahim	
IN VIVO ASSESSMENT OF HEALING EFFICACY OF ALKANNA TINCTORIA WATER AND ETHANOLIC EXTRACT ON FULL-THICKNESS BURN WOUNDS	Ghayda Alzubaidy, Shahad Bamuflih, Amal Almostady, Faten Filimban, Turki Alzughaibi, Suzan Alharbi	
STUDY ON THE BURDEN, CYTOKINE PROFILE AND ANTIBODY RESPONSES TO PLASMODIUM FALCIPARUM INFECTION, AMONG THE PATIENTS ATTENDING GENERAL HOSPITAL MAIYAMA, KEBBI STATE	A. Abbas, D.Y. Kanya, V.E Ukatu	Kebbi State University of Science and Technology, Nigeria
STRUCTURE OF THE PLANKTON COMMUNITY AS A BIOINDICATOR OF WATER QUALITY IN LAKE MANINJAU, WEST SUMATRA	Fajrin Ghina Athaya	Diponegoro University, Faculty of Science and Matematics, Biology Department, Semarang, Indonesia
PHYTOCHEMICAL EVALUATION AND TOXICOLOGICAL STUDY OF ACACIA TORTILIS SSP. RADDIANA EXTRACT USED IN TRADITIONAL MEDICINE IN SOUTHERN MOROCCO	Fatima El Ghazouani, Oukacha Amri, Abdellah Bouhaimi, Abderrahmane Zekhnini	Laboratory of Aquatic Systems, Faculty of Sciences, Agadir Laboratory of Plant Biotechnology, Faculty of Sciences,Agadir
IN VIVO AND IN VITRO ASSESSEMENT OF THE ANTIOXYDANT POTENTIAL OF ETHANOLIC EXTRACT OF ACACIA TORTILIS SSP. RADDIANA LEAVES	Fatima El Ghazouani, Oukacha Amri, Abdellah Bouhaimi, Abderrahmane Zekhnini	
HARNESSING BETA-GLUCANS FROM CHLORELLA VULGARIS: EXTRACTION AND CHARACTERIZATION	BABA HAMED Samia	Higher School of Biological Sciences in Oran, Algeria

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-5
12.11.2024
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Ayşe ATAR YILMAZ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 13:00 – 15:00
Roma Local Time: 11:00 – 13:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
SUSTAINABILITY REPORT AS A TOOL FOR TRANSPARENCY: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF SUSTAINABILITY REPORTING STANDARDS AND PRACTICES	Aysel Eminova	Sumgayit State University, Faculty of Economics and Management
CRIME DETECTION AND PREVENTION IN BANKING: THE ROLE OF THE CONTROL AND MONITORING DEPARTMENT	Ahmadov Tural Adil	Baku State University
THE ANALYSIS OF FINANCIAL SUSTAINABILITY OF SOCIAL SECURITY INSTITUTION IN TURKEY	Pınar KOÇ	Amasya University, Türkiye
ARE MEDICAL PRICE SHOCKS TEMPORARY OR PERMANENT?	Pınar KOÇ	Amasya University, Türkiye
THE ROLE OF PRIVACY CYNICISM AND PERCEIVED TRUST IN BEHAVIORAL INTENTION TO USE SMART VOICE ASSISTANTS FOR SHOPPING PURPOSES	Müzeyyen GELİBOLU	Mustafa Kemal University, Türkiye
AUTHORITARIAN SOLIDARITY IN WEST AFRICA: THE ALLIANCE OF SAHEL STATES	Erdal BAYAR	Van Yuzuncu Yil University, Türkiye
SEKTÖRLERİN KURTARICISI TURİZM İSTİHDAMI	Ayşe ATAR YILMAZ	Ondokuz Mayıs University, Türkiye
EBEVEYNLİK ÖNCESİ TATİLİN YENİ ADRESİ BABYMOON TURİZMİ	Çağla Sena KESKİN Ayşe ATAR YILMAZ	Ondokuz Mayıs University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-6
12.11.2024
Moderator: Dr. Leonard Boduri
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 13:00 – 15:00
Roma Local Time: 11:00 – 13:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
CURRENT ISSUES OF THE INSURANCE TECHOLOGY (INSTECH) IN THE EUROPEAN UNION- BOTH PRIVATE AND PUBLIC GOVTECH DIMENSIONS	Valeria SZEPLAKI	University of Public Service, Hungary
THE ROLE AND PLACE OF KAZAKHSTANI MILITARY MASS MEDIA AMONG MASS MEDIA SOURCES	Yelena A. Morugova	Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
THE USE OF DIGITAL COMMUNICATION IN THE STRATEGIC MANAGEMENT PROCESS IN ALBANIA	MSc. Afrodhiti Ngjelo Dr. Olta Kapllani	University of Tirana
ECONOMIC AND FINANCIAL PERFORMANCE OF ALBANIA COMPARED TO THE COUNTRIES OF THE REGION AND THE EU	Prof. Asoc. Dr. Skënder Uku, Prof. Asoc. Orkida Ilollari, Elona Shehu	Agricultural University of Tirana, Albania Mediterranean University of Albania, Tirana
THE CONTRIBUTING FACTORS TO FINANCIAL INCLUSION AN ARDL ANALYSIS OF ALBANIA	Teuta Çerpja, Forcim Kola	European University of Tirana (UET)
IMPACT OF HOTEL BRAND EQUITY ON GUESTS' PERCEIVED VALUE AND REVISIT INTENTIONS	Dr. Ishwar Mittal Dr. Aarti Dr. Rosy Dhall Mikul	Maharshi Dayanand University, Rohtak
VIABILITY STUDY ON THE USE OF THERMOCHROMIC INK IN BANK CARDS AS A SAFETY FEATURE	Vincentius Santosa	Singapore University of Technology and Design
THE IMPACT OF ECONOMIC INDICATORS ON RISK PREMIUMS IN ALBANIA	Dr. Leonard Boduri Dr.Fabian Pjetri	European University of Tirana Metropolitan University
THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENT (FDI) AND GDP PER CAPITA IN ALBANIA	Dr. Leonard Boduri Dr.Fabian Pjetri	European University of Tirana Metropolitan University

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-1
12.11.2024
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Busra OZDENIZCI KOSE
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:30 – 17:30
Roma Local Time: 13:30 – 15:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN EARLY DIAGNOSIS OF HUNTINGTON'S DISEASE	Süleyman Serdar ALKANLI Nevra ALKANLI Arzu AY	Haliç University, Türkiye
AUTHOR GENDER IDENTIFICATION FROM TURKISH TEXT USING TURKISHBERTWEET AND XGBOOST ALGORITHM	Recep Sinan Arslan	Kayseri University, Türkiye
HIGH ACCURATE MODELING OF REFLECTARRAY UNIT ELEMENT WITH DEEP NEURAL NETWORK	Nasi ALLTIPARMAK Peyman MAHOUTİ	Yıldız Teknik University, Türkiye
OPTIMIZATION OF HYBRID RENEWABLE ENERGY SYSTEMS FOR A PUBLIC HOSPITAL: A CASE STUDY OF GRID AND OFF-GRID SOLUTIONS IN YALOVA, TURKEY	Aykut Fatih Güven Necat Uzuner Yusuf KAYA Sümeyra İBİŞ	Yalova University, Türkiye
EVALUATION OF CRYOTHERAPY SUCCESS IN WART TREATMENT OF A MACHINE LEARNING ALGORITHM	Aykut Fatih Güven Nermin Oruç İrem Salır	Yalova University, Türkiye
YAPAY ZEKA TABANLI KARGO ARAÇLARINDA GÜVENLİK VE UYARI SİSTEMİ	Soner Can Erhan	Koluman Otomotiv Endüstri A.Ş, Mersin, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-2
12.11.2024
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Caner YERLI
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:30 – 17:30
Roma Local Time: 13:30 – 15:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
ORGANELLE METILOM OF TOMATO GRAFTED ON PEPPER, EGGPLANT AND TOMATO ROOTSTOCKS	Ayse Gul Ince Mehmet Karaca	Akdeniz University, Türkiye
METILOME OF F1 HYBRID MITOCHONDRIA DIFFERS FROM ITS MATERNAL PARENT IN MAIZE	Mehmet Karaca Ayse Gul Ince	Akdeniz University, Türkiye
FIBER TECHNOLOGICAL PROPERTIES OF VEGETATIVELY GRAFTED LEVANT, UPLAND AND PIMA COTTONS	Mehmet Karaca Ayse Gul Ince	Akdeniz University, Türkiye
INTERSPECIES GRAFTING EFFECTS ON METHYLATION OF MITOCHONDRIA AND PLASTIDS IN COTTON	Mehmet Karaca Ayse Gul Ince	Akdeniz University, Türkiye
EFFECT OF STABILIZED SEWAGE SLUDGE APPLIED AT DIFFERENT RATIOS TO A SANDY-LOAMY TEXTURED SOIL ON THE CHANGES IN SOIL HYDRAULIC PROPERTIES	Caner YERLI	Van Yuzuncu Yil University, Türkiye
EFFECTS OF FUSARIUM CULMORUM ROOT ROT INFECTION ON ANTIOXIDANT ENZYME ACTIVITY IN DURUM WHEAT GENOTYPES	Nagehan Desen KÖYCÜ Sefer DEMİRBAŞ Alpay BALKAN İbrahim UZ	Tekirdağ Namık Kemal University, Türkiye
PRELIMINARY SCREENING OF BIODEGRADATION ACTIVITY IN BACTERIAL STRAINS ISOLATED FROM MICROPLASTICS IN THE BARENTS SEA	Kerem Can TUNÇ Esin POYRAZOĞLU Hacı Halil BIYIK	Aydın Adnan Menderes University, Türkiye
MORPHOLOGICAL DIFFERENTIATION OF ANTENNAE IN SCARABAEOIDEA (INSECTA)	Doğan Erhan ERSOY	Gazi University, Türkiye
SOME LEPIDOPTERA SPECIES WHOSE LARVAE FEED ON Astragalus spp. (FABACEAE)	Selma SEVEN ÇALIŞKAN Ömer Faruk DEMİRHAN	Gazi University, Türkiye
A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EXPORT DYNAMICS OF CROP-BASED FOOD PRODUCTS PRODUCED İN NUTS-1 REGIONS	Zeki BAYRAMOĞLU Hasan Gökhan DOĞAN Kemalettin AĞIZAN Serhan CANDEMİR	Selcuk University, Türkiye Kırsehir Ahi Evran University, Türkiye Aydın Adnan Menderes University, Türkiye Turgut Ozal University, Türkiye
EMPLOYMENT COSTS IN AGRICULTURAL INVESTMENTS WITH INCENTIVE CERTIFICATE	Kemalettin AĞIZAN Zeki BAYRAMOĞLU Hasan Gökhan DOĞAN Serhan CANDEMİR	Aydın Adnan Menderes University, Türkiye Selcuk University, Türkiye Kırsehir Ahi Evran University, Türkiye Turgut Ozal University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-3
12.11.2024
Moderator: Dr. Binyam Zigta
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:30 – 17:30
Roma Local Time: 13:30 – 15:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
EFFECT OF THERMAL RADIATION AND CHEMICAL REACTION ON MAGNETO HYDRODYNAMICS FLOW OF BLOOD IN STRETCHING PERMEABLE VESSEL	Dr. Binyam Zigta	Wachemo University, Ethiopia
ADVANCING BRAIN TUMOR DETECTION: OPTIMIZING DEEP LEARNING MODELS WITH CNNS AND QUANTUM NEURAL NETWORKS FOR ENHANCED MRI ANALYSIS	El ASLANI MALIKA OMARI LHAJ EL HACHEMI	Faculty of Sciences Ain Chock of Casablanca, Morocco
AI TRANSFORMING CLOUD COMPUTING ACROSS INDUSTRIES	Manas Sameer Nanivadekar Chinmay Avinash Anaokar	IIT Madars Georgia Institute of Technology
DISTRIBUTED DENIAL-OF-SERVICE (DDOS) ATTACKS ON CLOUD COMPUTING: A COMPREHENSIVE REVIEW	Manas Sameer Nanivadekar Chinmay Avinash Anaokar	IIT Madars Georgia Institute of Technology
INTERACTIVE SIGN LANGUAGE PROCESSING THROUGH LSTM ACTION RECOGNITION	Adarsh Kumar, G Uma Maheswari	School of Computer Science Engineering and Information Systems, VIT, Vellore
EXPLORING CHAOS IN CHUA'S CIRCUIT THROUGH PYTHON SIMULATION	Joan Jani	Polytechnic University of Tirana, Albania
EXPONENTIAL DECAY OF LAMINATED BEAM WITH NONLINEAR TIME-VARYING DELAY AND MICROTEMPERATURE EFFECT	Imene LARIBI Ali KRELIFA Djamel OUCHENANE Fares YAZID Salah Mahmoud BOULAARAS Salah ZITOUNI	Khemis Miliana University, Algeria Laghouat University, Algeria Laghouat University, Algeria Qassim University, Saudi Arabia Souk Ahras University, Algeria
A NOVEL FUZZY LOGIC FRAMEWORK FOR ANOMALY DETECTION IN VEHICULAR AD HOC NETWORKS	Dr. Jogendra Kumar	G.B.Pant Institute of Engineering and Technology, Ghurdauri, Pauri Garhwal Uttarakhand, India
POPULATION GROWTH IN NIGERIA: A STOCHASTIC LOGISTIC MODELLING APPROACH	Ikegwu Emmanuel M. Chibuzor Chinonso K. Ezechi Marvelous E.	Yaba College of Technology, Yaba Lagos Nigeria
PREDICTIVE MODELING OF CEMENT ACTIVATION ENERGY USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS	Merouane GUETTIOUI, Nour Elhouda GHANEMI, Yasmina KELLOUCHE, Abdelkader BOUGARA	University Hassiba Benbouali Biskra University

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-4
12.11.2024
Moderator: Dr. Binyam Zigta
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:30 – 17:30
Roma Local Time: 13:30 – 15:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
IDENTIFICATION, CHARACTERIZATION AND POPULATION DETERMINATION OF INDIGENOUS CHICKEN STRAINS IN SOUTHERN ETHIOPIA: TOWARDS PARTICIPATORY BREEDING PROGRAM ESTABLISHMENT	Dr. Berhanu Bekele, Dr. Wondmeneh Esatu, Dr. Tadelle Dessie, Prof. Thobela L. Tyasi	Wachemo University, Ethiopia University of Limpopo, South Africa
THE SIGNIFICANCE OF CLINICAL EXAMINATION IN AGGRESSIVE DOGS - CASE STUDY	Aleksandra Mamrot, Sonia Lachowska, Marta Miszczak	Wrocław University of Environmental and Life Sciences Anicura Uppsala Djurklinik, Sweden
ISOLATION, CHARACTERIZATION AND IN-VITRO FUNCTIONAL ANALYSIS OF LACTIC ACID BACTERIA FOR PATHOGEN CONTROL IN AQUACULTURE	Fatimazahra Jouga, Fatima Mourabiti, Souraya Sakoui, Reda Derdak, Abdelaziz Soukri, Bouchra El khalfi	Hassan II University of Casablanca, Morocco. Chouaïb Doukkali University, B.P 20, El Jadida 24000, Morocco
PHYTOCHEMICAL ANALYSIS AND IN VITRO ANTIOXIDANT AND ANTIDIABETIC ACTIVITIES OF QUINOA (CHENOPODIUM QUINOA WILLD.) SEED EXTRACTS	Zaina Idir, Fatima Aouinti, Ghizlane Abdnim, Ilham Abidi, Mohamed Bnouham, Nadia Gseyra	Mohammed First University, Oujda 60000, Morocco Hassan II Institute of Agronomy and Veterinary sciences, Morocco
IMPROVING THE MECHANICAL PERFORMANCE OF ECO-FRIENDLY CONCRETE WITH PARTIAL SUBSTITUTION OF SAND BY BRICK POWDER	FILALI Saloua; NASSER Abdelkader; AZOUGAY Abdellah	Mohammed Premier University; Oujda, Morocco
MAPPING AND ANALYZING FLORISTIC REHABILITATION IN THE BOUSSALAH PINE FOREST OF NORTHEAST ALGERIA	Maroua BOUCHARMA, Mohcen MENAA, Mohamed Cherif MAAZI	University Souk Ahras
PLANKTON AS WATER QUALITY BIOINDICATOR IN LAKE BATUR, BALI	Fakhrizain Nahla Nurfitrian Prof. Dr. Tri Retnaningsih Soeprobowati Ni Kadek Dita Cahyani, M.Si. Dr. Jumari, M.Si. Agus Heri Purnomo Ari Wahyono Sri Turni Hartati Tirtadanu Umi Chodrijah Prihatiningsih Dr. Syarif Prasetyo, M.Si.	Diponegoro University Research Center for Society and Culture, Indonesia

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-5
12.11.2024
Moderator: Asst. Prof. Habibe Elif GÜLŞEN AKBAY
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:30 – 17:30
Roma Local Time: 13:30 – 15:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
A STUDY ON THE PHYSICAL AND MECHANICAL PROPERTIES OF GEOPOLYMERS: CEMENTLESS CONCRETE	Yavuz Selim AKSÜT Kadir SÜNNETÇİ Yusuf KAYA Onur DOĞAN	Gümüşhane University, Türkiye
DESIGN OF OPTIMAL PID CONTROLLER FOR A DC MOTOR USING THE BEES ALGORITHM	Ahmet TARHAN Mete KALYONCU	Endüstriyel Elektrik Elektronik San. ve Tic. A.Ş., Konya/TÜRKİYE Konya Technical University, Türkiye
BASICS OF THE PROCESS OF ENCAPSULATION OF EASILY AND HARDLY SOLUBLE IN WATER GRANULES	Shamama G.Mamedova, Humay.G.Gulieva	Sumgait State University, Türkiye
GREEN REVOLUTION IN THE MARITIME SECTOR: ALTERNATIVE FUELS AND EMISSION REDUCTION	Gani Mustafa INEGOL	Kocaeli University, Türkiye
THE CONCEPT OF DRY PORT AND CONTRIBUTION OF DRY PORTS TO LOGISTICS SUSTAINABILITY: INVESTIGATION OF ENVIRONMENTAL IMPACTS	Gani Mustafa INEGOL Yasin ARSLANOGLU	Kocaeli University, Türkiye Istanbul Technical University, Türkiye
INVESTIGATING THE POSSIBILITY OF USING MONOSTYRYL BODIPY MOLECULE AS AN ELECTROCHEMICAL SENSOR FOR Cu(II) IONS	Pakize GUL Tugba SARDOHAN KOSEOĞLU Zeynep EKMEKCI	Isparta University of Applied Sciences
COMPARISON OF ULTRASONIC AND THERMAL PRE-TREATMENT TO IMPROVE THE DISSOLUTION OF LIGNOCELLULOSIC BIOMASS: PHYSICOCHEMICAL CHARACTERIZATION OF BIOMASS	Habibe Elif GÜLŞEN AKBAY Fatma DENİZ	Mersin University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-6
12.11.2024
Moderator: Dr. E. Vildan BURGAZ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:30 – 17:30
Roma Local Time: 13:30 – 15:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
COMPARATIVE STUDY OF AMORPHOUS AND NON-AMORPHOUS CATHODE MATERIALS IN LITHIUM AND POST-LITHIUM BATTERIES	Fatima Ezzahra LAHNINE	University of Casablanca, Morocco
DEVELOPMENT AND VALIDATION OF AN ANALYTICAL METHOD FOR CELECOXIB DEGRADATION PRODUCTS	Z. KHADRANE, A. BELMOUDDEN, F. BAZI, M. El Kouali, B. MOUNIR	Hassan II University Of Casablanca, Morocco
INVERSTIGATION OF MULTIFUNCTIONAL OXIDES SYHTHESIS,CRYSTALLOCHEMISTRY,DIELECTRIC,MAGNETIC AND OPTICAL PROPERTIES	Doha doughri, Boubker Mehdaoui, Rachid akhreddine, Abdeslam El Bouari	University Hassan II of Casablanca, Morocco
EFFICIENT MICROWAVE REACTION OF DIMEDONE AND (1E,4E)-1,5-BIS(4-FLUOROPHENYL)PENTA-1,4-DIEN-3-ONE	E. Vildan BURGAZ	Eastern Mediterranean University, Faculty of Pharmacy, Famagusta, Mersin, North Cyprus
APPLICATION OF GEOMETRIC AVERAGE MODEL FOR IDENTIFYING HIGH MINERALIZATION ZONES USING GAMMA-RAY SPECTROMETRY DATA IN THE BOKE BAUXITE DISTRICT, REPUBLIC OF GUINEA	Adama SANGARE, Lahsen ACHKOUCH, Ahmed ATTOU, Ahmed RACHID, Younesse El CHEIKH, Daouda DIAKITE	Hassan First University of Settat, Settat, 26002, Morocco Ministry of Mines and Geology, Republic of Guinea
SCHISTES BITUMINEUX MAROCAINS : NOUVEAUX CATALYSEURS STABLES ET REGENERABLES POUR LES REACTIONS DE PROTECTION DES ALDEHYDES, AMINES ET ALCOOLS PAR ANHYDRIDE ACETIQUE	Elmehdi Imgirne, Imane Haddar, Ayoub Lamtita, Bahija Mounir, Mhammed El Kouali, Fathallaah Bazi	Hassan II University of Casablanca. Morocco
BOTULINUM TOXIN TYPE A AND ITS IMPACT ON UPPER THIRD FACIAL MUSCLES: AN ELECTROMYOGRAPHIC STUDY	Jéssica Brandani Chiaratto, Paulo Batista de Vasconcelos, Luiz Gustavo de Sousa, Julia Carrer Hallak, Marcelo Palinkas, Simone Cecilio Hallak Regalo, Selma Siessere	University of São Paulo

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-1
13.11.2024
Moderator: Dr. Esra BİÇİCİ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
ANALYSIS AND RESEARCH OF TIME CATEGORIES	Yegana Khaleddin Isgandarova	Azerbaijan State University, Baku, Azerbaijan
DEVELOPMENT OF TEACHER SELF-EFFICACY SCALE FOR CHILD PSYCHOLOGY	Esra BİÇİCİ Şennur DEMİR	Istanbul Aydin University, Türkiye
EVALUATION OF THE OPINIONS OF BİLSEM SCHOOL ADMINISTRATORS AND TEACHERS ON GENDER EQUALITY IN EDUCATION	Ekim BOZBEY Selda POLAT HÜSREVŞAHİ	Kdz. Şahinde Hayrettin Yavuz Science and Art Center in Ereğli Bülent Ecevit University, Türkiye
THE EFFECT OF SEXUAL HEALTH EDUCATION ON UNIVERSITY STUDENTS' SEXUAL KNOWLEDGE, SEXUAL ATTITUDES AND SEXUAL MYTHS	Esra BİÇİCİ	İstanbul Aydın University, Türkiye
METAPHORICAL PERCEPTIONS OF PIANO EDUCATION: A MULTIDIMENSIONAL PHENOMENOLOGICAL ANALYSIS	Elifnur Duygu KIRAN Begüm ÖZ	Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye
SMALL ACADEMIES IN AZERBAIJAN GENERAL EDUCATION SCHOOLS AND THEIR ACTIVITY DIRECTIONS	Kamala Guliyeva	Azerbaijan State Pedagogical University
TÜRKÇE ÖĞRETMENLERİNİN BAKIŞIYLA ANA DİLİ EĞİTİMİNDE "DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDEN DİL YAPILARININ ÖĞRETİMİNE" GEÇİŞ	Merve Ercan Bahar DOĞAN KAHTALI	İnönü University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-2
13.11.2024
Moderator: Assist. Prof. Dr. Ali KARAKAYA
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
THE EFFECTS OF URBANISATION AND GLOBALISATION ON ENVIRONMENTAL QUALITY: EVIDENCE FROM ITALY FOR TESTING THE EKC AND LCC HYPOTHESIS	Süleyman YURTKURAN Aslı AHLAT	Trabzon University, Türkiye Karadeniz Technical University, Türkiye
THE EFFECTS OF URBANIZATION, GLOBALIZATION AND INCOME ON RENEWABLE AND NON-RENEWABLE ENERGY CONSUMPTION: EMPIRICAL EVIDENCE FROM CHINA	Aslı AHLAT Süleyman YURTKURAN	Karadeniz Technical University, Türkiye Trabzon University, Türkiye
RESIDENTS' EVALUATION OF PARTICIPATORY MANAGEMENT PROCESS: PROJECTS CONSTRUCTED IN FOREST AREAS	Gizem ŞAHİN Seçil YURDAKUL EROL	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye
DESIGN OF A BOMB RACK UNIT FOR CARRYING AND SAFELY RELEASING MUNITIONS WITH DIFFERENT SUSPENSION SPACING STANDARTS	Musa Çağatay AÇAR Peyman MAHOUTİ	Yıldız Technical University, Türkiye
FRACTAL CHARACTERISTICS OF BANK BUILDINGS IN REPUBLICAN ERA ANKARA: AN ARCHITECTURAL ANALYSIS OF VISUAL COMPLEXITY AND FUNCTIONAL ORGANIZATION	Beyda ALTIN Begüm DEMİROĞLU İZGİ	Yozgat Bozok University, Türkiye
A STUDY ON THE INTERACTION OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND COMMUNICATION STUDIES IN THE TECHNO-CULTURAL ERA	Ali KARAKAYA	Giresun University, Türkiye
SUPPORTING ENTREPRENEURSHIP WITH THE USE OF TECHNOLOGY AND INNOVATION IN PUBLIC ADMINISTRATION	Senem Demirkıran Esra Gürbüz	Trakya University, Türkiye
THE EFFECT OF GENDER INEQUALITY ON INSTITUTIONAL QUALITY: THE CASE OF TURKIYE	Vildan Gülpınar Demirci Büşra Nur Borazan	Aksaray University, Türkiye
All participants must join the conference 10 minutes before the session time. Every presentation should last not longer than 10-12 minutes. Kindly keep your cameras on till the end of the session.		

Session 1 / Hall-3
13.11.2024
Moderator: Assoc. Prof. Dr. Gražina Šniepienė
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
USE OF CORE TRAINING IN THE PREVENTION OF TRAUMA IN SOCCER PLAYERS	Ergys Rexha Altin Bulku	
MIND-BODY HARMONY: A LITERATURE REVIEW ON YOGA'S IMPACT ON AGING POPULATIONS	Priya Choudhary	MIER college of education
EFFECTS OF ORAL HEALTH ON SALIVARY PH AND LACTATE LEVELS AND BLOOD CREATINE PHOSPHOKINASE IN PROFESSIONAL SOCCER PLAYERS	Danilo Henrique Lattaro Bruno Marino Brassolatti Evandro Marianetti Fioco Profa. Dra. Selma Siéssere Profa. Dra. Neide Pena Coto Profa. Dra. Simone Cecílio Hallak Regalo	Universidade de São Paulo, Brazil
PERSONALITY TRAITS AND EMOTIONAL INTELLIGENCE AT NURSES	MSc. KIDUINA ZAKA Prof. Asoc ARTEMISI SHEHU	University of Tirana
FACTORS ASSOCIATED WITH ADHERENCE TO THE MEDITERRANEAN DIET AMONG MOROCCAN SCHOOL-AGE ADOLESCENTS	Belaoufi Halima, Elbiyad Jamila, Firdaous Friki, El Habazi Abdellah, Belahsen Rekia	Chouaib Doukkali University, El Jadida, Morocco
DIETARY SUPPLEMENT USE AND BELIEFS: A CROSS-COUNTRY COMPARATIVE STUDY	Assoc. Prof. Dr. Gražina Šniepienė Mary Koumbari Assoc. Prof. Dr. Julija Andrejeva Assoc. Prof. Dr. Vijolė Bradauskienė	Klaipeda University Cyprus College Nicosia, Cyprus

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-4
13.11.2024
Moderator: Arsena SHKURTI
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
CUTTING-EDGE TECHNOLOGY: AN APPRAISAL OF THE EFFICACY OF INTERNET SERVICES IN ACADEMIA AND ITS RELEVANCE IN EDUCATIONAL MANAGEMENT	Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO Benjamin Johnson OLASIJU Solomon Abraham UKPANAH Oluwanifemi Opeyemi AGOI	Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
THE NATURE OF INDO-US MARITIME COOPERATION: AND IT'S IMPACTS ON SOUTH ASIA	Dr. Sheeba Irafn	GIFT University Punjab, Gujranwala. Pakistan
INVESTIGATING DIRECTIONS FOR IMPROVING THE STUDY PROGRAMS IN THE TRAINING OF DIDACTIC SKILLS FOR THE VISUAL ARTS TEACHER	Valentina CHIRVASE	State University of Moldova, Educational Sciences, Chişinău, Republic of Moldova
THE VISIBILITY OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE LINGUISTIC LANDSCAPE OF TWO MULTILINGUAL SCHOOLS IN OROMIA, ETHIOPIA	Merga Feyera Wekjira	Independent Researcher
LANGUAGE POLICY IN SCHOOLS OF ENGLISH AS A MEDIUM OF INSTRUCTION OF MULTILINGUAL COMMUNITY IN ETHIOPIA: MULTILINGUAL APPROACH	Merga Feyera Wekjira	Independent Researcher
THE CHALLENGES OF TEACHERS IN DEALING WITH SECOND LANGUAGES	Arsena SHKURTI	University "Aleksander Moisiu" Durres, Albania
ASSESSING DEMENTIA KNOWLEDGE AMONG ALBANIAN STUDENTS: A CROSS-SECTIONAL STUDY	Elona GAXHJA, Ilma TOCI, Sabina TOSUNI, Mitilda GUGU	University of Elbasan "Aleksandër Xhuvani", Albania
FACTORS AFFECTING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF ELBASAN "ALEKSANDËR XHUVANI" BASED ON THE WAY OF LEARNING BEHAVIOR	Liljana Ramasaco,Rustem Celami,Shqipe Luta,Florenc Peligriu,Harris Mema	National Agency for Scientific Research and Inovation(NASRI) in Albania

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 1 / Hall-5
13.11.2024
Moderator: Dr. Büşra TEKİN
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
THE EFFECT OF UNIVERSITY STUDENT'S LEVELS OF PARTICIPATION IN THE PHYSICAL ACTIVITIES ON SELF-EFFICACY ABOUT THE PROTECTION AGAINST DRUG ADDICTION	Çetin TAN Yusuf CEYLAN	Fırat University, Türkiye
PURPOSE AND TASKS OF PHYSICAL TRAINING IN THE ARMY	Etibar Əliyev	Azərbaycan İdman Akademiyası "Fiziki hazırlıq" kafedrası
INVESTIGATION OF PREGNANT WOMEN'S RECEIPT OF ANTENATAL CARE AND REASONS FOR DELAY: THE CASE OF A FAMILY HEALTH CENTER	Gizem Fikriye KIRKIZ Funda ÇINAR SAY Ayden ÇOBAN	Aydın Adnan Menderes University, Türkiye
SEXUAL LIFE DURING PREGNANCY	Aleyna TALÇIN Ayça ŞOLT KIRCA Elif DAĞLI	Kırklareli University, Türkiye Çukurova University, Türkiye
POSTPARTUM SEXUAL HEALTH PROBLEMS	Aleyna TALÇIN Ayça ŞOLT KIRCA Elif DAĞLI	Kırklareli University, Türkiye Çukurova University, Türkiye
EPIGENETIC MODIFICATIONS DUE TO AGING AND SOME PREVENTIVE NUTRITIONAL APPROACHES	Seda ÖNAL Şemsi Gül YILMAZ	Fırat University, Türkiye Karamanoğlu Mehmetbey University, Türkiye
CURRENT OVERVIEW OF DIETARY THERAPY LOW IN FERMENTABLE OLIGOSACCHARIDES, DIOSACCHARIDES, MONOSACCHARIDES AND POLYOLS (FODMAP)	Şemsi Gül YILMAZ Seda ÖNAL	Karamanoğlu Mehmetbey University, Türkiye Firat University, Türkiye
DIFFERENT COUNTRIES, SIMILAR ISSUES: SUICIDE AND HEALTH INDICATORS	Büşra TEKİN	Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türkiye
All participants must join the conference 10 minutes before the session time. Every presentation should last not longer than 10-12 minutes. Kindly keep your cameras on till the end of the session.		

Session 1 / Hall-6
13.11.2024
Moderator: Viviana Capozza
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 10:00 – 12:00
Roma Local Time: 08:00 – 10:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
EXPLORING BEYOĞLU'S HETEROTOPIC URBAN SPACES THROUGH THE LENS OF IDLENESS AND THE FLANEUR	Pelin Işık	RWTH Aachen University, Germany
EVALUATING THE EFFECTS OF BUILDING FORMS ON THERMAL COMFORT IN THE COMPOSITE CLIMATE OF NIGERIA	Muhammad Aminu MUSA, Mansir HASHIM, Ishaq Nuhu TIJJANI	Ahmadu Bello University, Zaria Federal Polytechnic Kaur Namoda, Nigeria.
ASSESSMENT AND EVALUATION RUBRICS: A PROPOSAL FOR ITEMS' CO-CONSTRUCTION	Viviana Capozza	PhD in Methodology of Social Sciences
THE NEED FOR REFORM AND ADVANCEMENT OF SOCIAL AND FAMILY SERVICES IN KOSOVO THROUGH THEIR DECENTRALIZATION	Prof. Asoc. Dr. Bedri Bahtiri, Burim H. Behluli	Independent Researchers
ALBANIA IN THE BALKANS: A STRATEGIC ACTOR IN REGIONAL SECURITY AND THE IMPERATIVE OF LEVERAGING SOFT POWER (POST-2000 ERA)	PhD Candidate Rexhina Myrta	European University of Tirana, Albania
FROM THE EUROPEAN BICORN TO THE ANDE HAT: AN APPROACH TO THE ORIGIN OF THE CHOPCCA NATION	Dr. Raúl Eleazar Arias Sánchez Mg. Ronald César Cárdenas Arango	Universidad Nacional de Huancavelica, Perú
IN SILICO AND CHROMATOGRAPHICALLY EXAMINATION OF THIOCARBOHYDRAZONES' LIPOPHILICITY AND ADME PROPERTIES	Dragana Mekić, Đenđi Vaštag, Gorana Mrđan, Borko Matijević, Suzana Apostolov	University of Novi Sad, Serbia
THE EURO-ARAB DIALOGUE (1974-1979): EXPECTATIONS AND GAINS	Uğur Burç YILDIZ	İzmir Katip Çelebi University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-1
13.11.2024
Moderator: Dr. Muhittin USLU
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
SOME BACTERIAL AGENTS ISOLATED FROM CANARIES AND ANTIBIOTIC USE	Muhittin USLU Enver YAZAR	Yozgat Bozok University, Türkiye Selçuk University, Türkiye
SOME BACTERIAL AGENTS ISOLATED FROM PIGEONS AND ANTIBIOTIC USE	Muhittin USLU Enver YAZAR	Yozgat Bozok University, Türkiye Selçuk University, Türkiye
THE EFFECT OF INTERMITTENT LIGHTING AND GREEN LIGHT ON SERUM MELATONIN LEVELS, ELECTRICAL ACTIVITY OF THE HEART, AND OXIDATIVE METABOLISM IN RAPIDLY GROWING BROILER CHICKENS	Mehmet ALTINTAŞ Nurseda ÖZDEMİR Ece KOÇ YILDIRIM	Aydın Adnan Menderes University, Türkiye
DETERMINATION OF THE CONDITION FACTOR IN TILAPIA FISH BY FEEDING WITH DIFFERENT OILS	Aslı MUTLUÇ Çetin YAĞCILAR İsmail ÇETİN	Tekirdağ Namık Kemal University, Türkiye
DEVELOPMENTAL IMAGING ABNORMALITIES OBSERVED IN ZEBRAFISH EMBRYOS DURING TOXICOLOGY STUDIES	Hacer POLAT Çetin YAĞCILAR Muazzez GÜRGAN ESER	Tekirdağ Namık Kemal University, Türkiye
CLIMATE CHANGE, ITS IMPACTS ON WATER BUFFALO PRODUCTION, AND SUSTAINABLE ADAPTATION STRATEGIES	Ayse SEN Aylin AGMA OKUR Fisun KOC	Tekirdag Namık Kemal University, Türkiye
BUTTERFLY COMMUNITIES IN ÇAMKORU NATURE PARK AND PELİTÇİK FOSSIL FOREST (TÜRKİYE, ANKARA) AND SIMILARITY ANALYSIS ACCORDING TO HABITAT TYPE	Ömer Faruk DEMİRHAN Selma SEVEN ÇALIŞKAN	Gazi University, Türkiye
A RSEARCH ABOUT SUSTAINABILITY IN GLOBAL MARITIME TRANSPORT IN TERMS OF GREEN CORRIDOS	Gökçe Çiçek CEYHUN	Bursa Teknik University, Türkiye
TEMPERATURE CHANGES IN KÜÇÜKÇEKMECE LAKE AND ITS SURROUNDINGS: A STUDY ON LST AND ENVIRONMENTAL INDICES IN THE PERIOD 1984-2024	Reyhan SAĞLAM	Istanbul University-Cerrahpasa, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-2
13.11.2024
Moderator: Prof. Dr. Ayşe AYTAÇ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
BIOAVAILABILITY RADAR OF 4-AZIDO-2-(4-METHOXYPHENYL)-5-(2-NITROPHENYL)-2H-1,2,3-TRIAZOLE	Nigar Ahmedova Gulnar Atakishiyeva Sevinc Mukhtarova Shukufa Eyvazova Naila Veysova Namiq Shikhaliyev	Baku State University, Baku, Azerbaijan Azerbaijan Technical University, Baku, Azerbaijan
ADME PROFILE OF (4-AZIDO-2-(4-METHOXYPHENYL)-5-(2-NITROPHENYL)-2H-1,2,3-TRIAZOLE BY SWISS ADME	Nigar Ahmedova Gulnar Atakishiyeva Sevinc Mukhtarova Sima Musayeva Ilhama Hamdullayeva Gulnara Babayeva	Baku State University, Baku, Azerbaijan Azerbaijan Technical University, Baku, Azerbaijan
THE COMPARISON OF THE EFFECTS OF DIFFERENT MODIFICATION METHODS ON THE PROPERTIES OF VARIOUS TYPES OF CELLULOSE	Meral ÇOBAN UĞURDAN Ayşe AYTAÇ	Kocaeli University, Türkiye
EFFECT OF USING DIFFERENT HOLE DIAMETERS AND DIFFERENT MATERIALS IN BRAKE DISCS ON THERMAL ANALYSIS	Berkay KARAÇOR İkrairem AVKAN Mustafa ÖZCANLI	Çukurova University, Türkiye
A CASE STUDY: FATIGUE ANALYSIS USING DIFFERENT MATERIAL IN VEHICLE CONTROL ARM DESIGN	Berkay KARAÇOR Selen DEMİR Mustafa ÖZCANLI	Çukurova University, Türkiye
GEOMETRIC OPTIMIZATION OF SQUARE AND CIRCULAR PLANAR COILS WITH PARTICLE SWARM ALGORITHM	Rumeysa COSDU Ilhan ILHAN Emrehan YAVSAN	Necmettin Erbakan University, Türkiye Tekirdag Namik Kemal University, Türkiye
PARTICLE SWARM OPTIMIZED PID CONTROLLED QUASI Z SOURCE INVERTER	Şeyda YÜN Meral ÖZARSLAN YATAK	Gazi University, Türkiye
BINARY ORCA PREDATION ALGORITHM FOR FEATURE SELECTION	Hamide Sena GUVEN Ilhan ILHAN	Necmettin Erbakan University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-3
13.11.2024
Moderator: Raoufi Amal
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
PERCEPTION AND KNOWLEDGE OF ORGANIC FOOD AMONG THE MOROCCAN POPULATION	Soumaya Atouife, Abdelghani Aboukhalaf, Jamila Elbiyad, Abdellah El Habazi, Rekia Belahsen	Chouaïb Doukkali University, El Jadida, Morocco
REVEALING THE LOST NUTRITIONAL VALUE AND UNTAPPED POTENTIAL OF FOOD WASTED FROM RURAL MOROCCAN MARKETS	Jamila Elbiyad, Abdelghani Aboukhalaf, Soumaya Atouife, Halima Belaoufi, Abdellah El Habazi, Rekia Belahsen	Chouaïb Doukkali University, El Jadida, Morocco
ANALYSIS OF OROFACIAL TISSUE PRESSURE AND QUALITY OF LIFE IN ADULT WOMEN UNDERGOING HYALURONIC ACID LIP FILLERS	Marino MM, Bettiol NB, Vasconcelos PB, Mazzi-Chaves JF, Magri LV, Siéssere S, Regalo SCH, Palinkas M	University Of São Paulo
ASSESSING THE ANTIOXIDANT POTENTIAL OF MYRISTICA FRAGRANS TO COUNTERACT OXIDATIVE STRESS IN SACCHAROMYCES CEREVISIAE	Raoufi Amal, Fouzia Hmimid, Mostafa Kabine	Hassan II University of Casablanca, Morocco. Chouaïb Doukkali University, El Jadida Morocco
DIFFERENCE GROWTH OF Chlorella vulgaris AND Chlorella pyrenoidosa IN HOUSEHOLD WASTEWATER MEDIA	Siti Siwi Wulandari, S.Pd. Prof. Dr. Tri Retnaningsih Soeprobowati, M.App.Sc. Dr. Kismartini, M.Si.	Diponegoro University
ISOLATION AND CHARACTERIZATION OF YEASTS WITH POTENTIAL BIOTECHNOLOGICAL IMPORTANCE FROM VEGETABLES OF THE ALBANIAN MARKET	Nereida Malo (Dalanaj), Aleksandër Petre, Lorena Nezha, Rozana Troja, Elena Muça, Eltion Dhamo	Agriculture University of Tirana, Albania University of Tirana, Albania Quality Control Manager, "3 Al. sh.p.k." Durrës, Albania
ANTIMICROBIAL AND ANTIOXIDANT ACTIVITIES OF DYSPHANIA AMBROSIOIDES ESSENTIAL OIL	Amal Dagni, Soukayna Jarjini, Souraya Sakoui, Abdelaziz Soukri, Bouchra El Khalfi	Hassan II University of Casablanca, Morocco
HARNESSING OLIVE POMACE: PHENOLIC COMPOUNDS, ANTIOXIDANT POTENTIAL, AND SUSTAINABLE SOLUTIONS	GUERBOUB Lynda, SOUFI Ouahiba, OULDSAADI Linda, SIMOUD Yasmine Lina	Université de Bejaia, Bejaia 06000, Algeria

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-4
13.11.2024
Moderator: Subhashish Dey
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
EXPERENTAL ANALYSIS ON THE EFFECT OF CBR RESULTS FOR FLY ASH PURIFIED CLAYEY SOIL MATERIALS	Subhashish Dey	Seshadri Rao Gudlavalleru Engineering College, Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India
IMPACT OF PLAN ASPECT RATIOS ON THE SEISMIC RESPONSE OF MULTI-STOREY REINFORCED CONCRETE FRAMES USING PUSHOVER ANALYSIS	Mohammed OUALI Mahfoud TOUHARI	Khemis Miliana University, Faculty of Science and Technology, Department of Civil Engineering, Laboratory of Acoustics and Civil Engineering, ALGERIA
INVESTIGATION INTO THE LOW-VELOCITY IMPACT RESPONSE OF WOVEN HYBRID COMPOSITES FROM CARBON/KEVLAR FIBERS USING MULTI-WALLED CARBON NANO TUBES (MWCNT)	Bahjat Hardan Sulaiman, Ahmet Erkliğ	University of Anbar, Iraq Gaziantep University, Gaziantep, Turkey
DIGITALISATION OF POLYMERS IN MANUFACTURING AND DESIGN	Prof. Dr Geoffrey Mitchell Anabela P.Massano Prof. Joao Matias	Polytechnic of Leiria
IMPLEMENTING HVDC TO INTEGRATE RENEWABLE ENERGY ON A LARGE SCALE: AN ENVIRONMENTAL SOLUTION	Selma GANA, Karim NEGADI, Abderrahmane BERKANI	University of Tiaret, BP78 Zaaroura 14000 Tiaret, Algeria
PHYSICAL, MECHANICAL, AND THERMAL CHARACTERISTICS OF POLYPROPYLENE COMPOSITES REINFORCED WITH WALNUT SHELL FLOUR	Zineb El Hamri, M. Alami, M. Assouag	University Moulay Ismail, B.P. 15290, Al Mansour, Meknes, Morocco.
THE IMPACT OF WALNUT SHELL POWDER ON THE CHARACTERISTICS OF POLYPROPYLENE-FILLED COMPOSITES	Zineb El Hamri, M. Alami, M. Assouag	
EFFECT OF HYBRID WATER-BASED SUSPENSION OF Al2O3 and Cu NANOPARTICLES ON THREE-DIMENSIONAL DOUBLE-DIFFUSIVE NATURAL CONVECTION	Awatef Abidi, Nessrin Manaa, Mohammed Naceur Borjini	King Khalid University, Saudi Arabia. Monastir University , Monastir City, Tunisia. Sousse University , Tunisia

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 2 / Hall-5
13.11.2024
Moderator: Dr. Arif Emre AKTAŞ
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
SYNTHESIS AND MECHANICAL PROPERTIES INVESTIGATION OF Ni–P/Ni–B–Cr3C2 DUPLEX COMPOSITE COATINGS	Sevde Meva AŞGAN Ömer HÜKÜMDAR Umut KUMLU Ali KESKİN Mustafa Atakan AKAR	Çukurova University, Türkiye
PERFORMANCE OPTIMIZATION OF SCRAMJET ENGINES THROUGH COMBUSTION CHAMBER DESIGN VARIATIONS	Dilara Koçak Aydoğan Özdamar	Ege University, Türkiye
IMPACT OF AIR FLOW VELOCITY ON SCRAMJET ENGINE PERFORMANCE: A CFD ANALYSIS	Dilara Koçak Aydoğan Özdamar	Ege University, Türkiye
NUMERICAL INVESTIGATION OF DELTOID-SHAPED STAGGERED ARRANGED TUBE BANK	Arif Emre AKTAŞ	Çukurova University, Türkiye
INTEGRATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN SMART GRIDS	Yusuf Alper Kaplan Gülizar Gizem Tolun	Osmaniye Korkut Ata University, Türkiye
DETERMINING COEFFICIENTS OF WEIBULL DISTRIBUTION FUNCTION USING MACHINE LEARNING METHODS AND ESTIMATING WIND POTENTIAL IN DIFFERENT REGIONS	Yusuf Alper Kaplan Volkan Uyduran Gülizar Gizem Tolun	Osmaniye Korkut Ata University, Türkiye
All participants must join the conference 10 minutes before the session time. Every presentation should last not longer than 10-12 minutes. Kindly keep your cameras on till the end of the session.		

Session 2 / Hall-6
13.11.2024
Moderator: Roxana Ciorteanu
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 12:30 – 14:30
Roma Local Time: 10:30 – 12:30

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
COMPUTER-AIDED DRUG DESIGN FOR ADDRESSING ANTIBIOTIC-RESISTANT BACTERIA: AN ENCOURAGING THERAPEUTIC STRATEGY	Manal Ghatesse, Hicham Charoute, Fouzia Hmimid, Mostafa Kabine, Noureddine Bourhim, Yassine Zouheir	Hassan II University, Casablanca, Morocco. Institut Pasteur du Maroc, Casablanca, Morocco
ECO-FRIENDLY AND LOW COST ADSORBENT FOR REMOVAL OF ANIONIC DYE (EBT) IN BATCH AND FIXED BED COLUMN	Siham Akhouairi, Hassan Ouachtak, Abdelaziz Ait Addi, Jamaa Douch	Ibn Zohr University, Agadir, Morocco
ASSESSING THE CYTOTOXICITY OF PLANT EXTRACTS ON RED BLOOD CELLS AND THEIR ANTIMICROBIAL EFFICACY AGAINST RESISTANT BACTERIAL STRAINS	Boughroud Hajar, Chgari Oumaima, Hicham Wahnou, Abdelaziz El Amrani, Fatima Amarir, El Mostafa Mtairag, Rais Samira, Bourjilat Fatna	Hassan II University, Casablanca, Morocco
DEVELOPING THE FERTILIZER POTENTIAL OF BIOCHAR PRODUCED FROM SEWAGE SLUDGE	Amil Ibadov	
SYNTHESIS AND ANTICANCER EVALUATION OF AZAINDOLIZINE COMPOUNDS	Roxana Ciorteanu Dr. Ciobanu Cătălina Prof. dr. Mangalagiu I. Prof. dr. Danac R.	"Al. I. Cuza" University of Iasi, 11 Carol I, Iasi 700506, Romania "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi, RECENT-AIR, Iasi, Romania
COMPARISON OF KINETIC CONSTANTS IN THE PERIODIC FERMENTATION PROCESS WITH FREE YEAST SACCHAROMYCES CEREVISIAE	Terkida Prifti, Luljeta Pinguli, Ilirjan Malollari	University of Tirana, Albania
A NEW APPROACH TO CLAISEN-SCHMIDT CONDENSATION: PREPARATION OF AN INNOVATIVE CATALYST BASED ON STABLE AND REGENERATING SYNTHETIC PHOSPHATE	Imane. HADDAR, Ayoub. LAMTITA, Elmehdi. IMGIRNE, Fathallaah. BAZI, Bahija MOUNIR	Hassan II University of Casablanca. Morocco

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-1
13.11.2024
Moderator: Assist. Prof. Dr. Keziban ALTUN ERDOĞDU
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
AN ASSESSMENT OF THE IMPACT OF FINTECH ON BANKS IN THE CONTEXT OF TURKEY	Ahmet Mesut BÜYÜKSARIKULAK Seher SULUK	Selçuk University, Türkiye Adıyaman University, Türkiye
INVESTIGATION OF THE IMPACT OF USING ONLINE PRESENTATION TOOLS IN VOCABULARY TEACHING ON STUDENTS' MOTIVATION	Gökçe KOÇ ONAR Selim SONER SÜTÇÜ	Başkent University, Türkiye
RISKS AND RISK METHODS USED IN RAILWAYS	Yusuf YÜREKLİ Eyyüp TAŞKAYA Bahadır Furkan KINACI	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Karabük University, Türkiye
BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SHAPE MEMORY ALLOYS	Bahadır Furkan KINACI Eyyüp TAŞKAYA	Karabük University, Türkiye
THE DETERMINANTS OF INDIVIDUAL HAPPINESS IN EUROPEAN COUNTRIES	Keziban ALTUN ERDOĞDU	Dicle University, Türkiye
CIRCULAR DENIM PRODUCTION	Fulya YILMAZ Ayşegül TAŞ	Uşak University, Türkiye
STANDARDS AND INITIATIVES FOR CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING IN DENIM INDUSTRY	Fulya YILMAZ Ayşegül TAŞ	Uşak University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-2
13.11.2024
Moderator: Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
TRADITIONAL COMPLEMENTARY MEDICINE PRACTICES USED IN THE POSTPARTUM PERIOD	Hatice Nur NEFES PALA Hilal Gül BOYRAZ YANIK Nülüfer ERBİL	Ordu University, Türkiye
A REVIEW ON PERINATAL DEPRESSION AND SELF-COMPASSION	Özlem AKIN Hilal Gül BOYRAZ YANIK Nülüfer ERBİL	Recep Tayyip Erdoğan University, Türkiye Ordu University, Türkiye
BARRIERS OF PARTICIPATION TO CERVICAL CANCER SCREENING	Hilal Gül BOYRAZ YANIK Özlem AKIN Nülüfer ERBİL	Ordu University, Türkiye Recep Tayyip Erdoğan University, Türkiye
USE OF CLINICAL DECISION SUPPORT SYSTEMS in NURSING PRACTICE	Fatma AKSOY Hanife DURGUN	Ordu University, Türkiye
ARTIFICIAL INTELLIGENCE-ASSISTED PRESSURE INJURY RISK ASSESSMENT SYSTEMS	Fatma AKSOY Hanife DURGUN	Ordu University, Türkiye
PRIVACY IN PERINATAL CARE	Neslihan KAZAK SALTAN Hilal Gül BOYRAZ YANIK Nülüfer ERBİL	Ordu University, Türkiye
MATERNAL AND FETAL EFFECTS OF PRENATAL STRESS	Neslihan KAZAK SALTAN Seyhan ALPAY Nülüfer ERBİL	Ordu University, Türkiye
HEALTH DETERMINANTS AND CLIMATE JUSTICE	Büşra YÜRÜK	Toros University, Türkiye
PANDEMIC FATIGUE: THE REALITY WE CAN'T SWEEP UNDER THE CARPET	Büşra YÜRÜK	Toros University, Türkiye

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-3
13.11.2024
Moderator: Dr. Luela Liçi
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
EVOLUTION OF MARKETING OF ACCOMMODATION STRUCTURES, THE CASE OF THE CITY OF SARANDA	Prof. Dr.Vjollca Bakiu Msc. Lykesta Murtaj	University of Tirana, Faculty of Economy, Tirane, Albania
CREATING A HARMONIOUS SCHOOL ENVIRONMENT: THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL CULTURE AND CHRISTIAN RELIGIOUS EDUCATION MANAGEMENT	Agatha Cryssandra Pigesia, Abigael Santi Junita Loho, Anthonia Velona Latumapina	Christian University of Indonesia
THE ROLE OF BIOTECHNOLOGY IN THE PERSPECTIVE OF CHRISTIAN ETHICS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN MANAGEMENT OF RELIGIOUS EDUCATION IN SCHOOLS	Joice PATTY Syah Raih Nima Iman GEA Bonar Dominggos SIMANJUNTAK	Universitas Kristen Indonesia
IMAGOLOGY: AUTO-IMAGE AND HETERO-IMAGE IN A DYNAMIC AND TRANSFORMATIVE PROCESS	Armand BORA	European University of Tirana, Albania
TRANSLATION PROBLEMS OF PISA AND TIMSS ASSESSMENT INSTRUMENTS CAUSED BY TRANSLATOR'S QUALITY AND ACTIVITY	Dr. Luela Liçi	University of Tirana
PRACTICAL APPROACHES FOR TEACHING MULTILEVEL EFL CLASSES AT THE UNIVERSITY LEVEL	Jelena Pažin	University of Banja Luka
DAMAGE ANALYSIS AND FAILURE MECHANISMS OF PRINTED CONDUCTIVE PLA	Nassima Naboulsi, Fatima Majid, Taoufik Hachimi, Fouad Ait Hmazi	Chouaib Doukkali University, El jadida

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-4
13.11.2024
Moderator: Dr. Daniel Marcel
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
MEDIATING EFFECT OF CUSTOMERS RELATIONSHIP MANAGEMENT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN SERVICE QUALITY AND CUSTOMER SATISFACTION INHOSPITALITY INDUSTRY IN ADAMAWA STATE NIGERIA	Dr. Daniel Marcel Dr. Juliana Philip Ndalnamu	Mudiame University, Irrua, Edo State Federal Polytechnic Mubi
EVALUATION OF WASTE MANAGEMENT DELEGATION IN ALGERIA: A STUDY OF THE CONTROL UNIT OF ECONEG COMPANY IN SKIKDA	Dr.Amina Yahia, Dr.Khaled Naimi	University of Oum el Bouaghi, Algérie.
THE EFFECTS OF PERSONAL INCOME TAX, ACCORDING TO THE RECENT FISCAL POLICY REFORMS IN KOSOVO	Dr. Shaqir REXHEPI	Dr. Shaqir Rexhepi University, of "Ukshin Hoti" Prizren, Prizren – Kosovo
EMPOWERING ACCESS: THE INTERSECTION OF TRANSPORTATION AND HEALTHCARE FOR VULNERABLE COMMUNITIES	Jamal Tikouk Ait Boubkr Asmaa	University Hassan II, Casablanca, Morocco
LA SCUOLA ALBANESE DI FRONTE ALLE SFIDE GLOBALI	Edlira Bejko	Università Cattolica "Nostra Signora del Buon Consiglio", Tirana - Albania
THE IMPACT OF BUDGET DEFICIT ON SELECTED MACRO ECONOMIC VARIABLES VOTALITY IN NIGERIA. (2001-2022)	Amos Olumuyiwa Oyeleye, Ebenezer Akinniyi Akinyemi	Ladoke Akintola University of Technology, Ogbomoso, Nigeria
ANALYZING THE ROLE OF EXCHANGE RATE IN INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPLICATION IN NIGERIA (2000 - 2023)	Ebenezer Akinniyi Akinyemi, Amos Olumuyiwa Oyeleye	Ladoke Akintola University of Technology, Ogbomoso, Nigeria

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-5
13.11.2024
Moderator: S.V.Charunnath
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
IMPACT OF ACTIVATED CARBON ON CERAMIC FLAT MEMBRANE PERFORMANCE	Imane Abbou, Feryel Aouay, Affaf Attia, Raja Ben Amar, Esma Choukchou-Braham, Fatima Zohra El Berrichi	University Abou Beker Belkaid Tlemcen, Algeria University of Sfax, Tunisia University Montpellier, Place Eugène Bataillon, France Guelma University, Guelma, Algeria
EFFICIENT REMOVAL OF ACID ORANGE 12 DYE FROM AN AQUEOUS SOLUTION BY AN ADSORPTION TECHNIQUE USING LOW-COST MATERIAL	ABBOU Imane, BELKHODJA Abdelmajid, BENKHALED Amal, Souheyla Guendouz, CHOUKCHOU-BRAHAM Esma	University Abou Beker Belkaid Tlemcen, Algeria
SYNTHESIS OF A,A'-BIS(SUBSTITUTED BENZYLIDENE) CYCLOALKANONES UNDER CONVENTIONAL HEATING BY APATITE AND APATITE DOPED WITH MINERAL SALTS: A MILD, EFFICIENT, AND REUSABLE CATALYST	Ayoub LAMTITA, Imane Haddar, Elmehdi Imgirne, Bahija MOUNIR, Fathallaah BAZI	Hassan II University of Casablanca. Morocco
A REVIEW ON EPOXY RESIN REINFORCED WITH RIDGE GOURD AND NATURAL FILLERS FOR SUSTAINABLE APPLICATION	S.V.Charunnath, N.Shankar ganesh, H.Dineshkumar	Kingston Engineering College, Vellore, Tamil Nadu, India
EXPERIMENTAL ANALYSIS ON WEAR BEHAVIOUR OF AA6082 ALUMINIUM METAL MATRIX COMPOSITES REINFORCED WITH GOAT BONE ASH	Mr.S.Rudramoorthy N.Shankar Ganesh	Kingston Engineering College, Vellore – 632059, Tamil Nadu, India
USE OF WASTE GLASS POWDER AS A SUSTAINABLE SUPPLEMENTARY CEMENTITIOUS MATERIAL IN FLOWABLE SAND CONCRETE	TOUMI Youcef, MEZHOUD Samy	Laboratory of Materials and Durability of Constructions, Algeria Brother Mentouri University Constantine 1, Algeria
NUMERICAL EVALUATION OF TORQUE PRODUCED BY H-DARRIEUS HYDROKINETIC TURBINES	Jhohan F. Osorio-Arango, Angie J. Guevara-Muñoz, Diego A. Hincapié-Zuluaga	Research Group – MATyER, Instituto Tecnológico Metropolitano, Medellín, Colombia

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

Session 3 / Hall-6
13.11.2024
Moderator: Prof. Asoc. Dr. Alerta Basha
Meeting ID: 870 6274 8180 / Passcode: 111213
Ankara Local Time: 15:00 – 17:00
Roma Local Time: 13:00 – 15:00

TITLE	AUTHOR(S)	AFFILIATION
LEGAL REVIEW OF THE CONSTITUTIONAL COURT DECISION NUMBER 90/PUU-XXI/2023 REGARDING THE AUTHORITY OF THE CONSTITUTIONAL COURT	Maradona Parsaulian, Marthen Boiliu, Yuni Astriana, Piere Lailossa, Jason Nathanael, Ebzon Sembai	Universitas Kristen Indonesia,Jakarta
THE SUCCESS OF DOMINO'S STRATEGY: "BUY 1, GET 1 FREE" (BOGO)	Amit Joshi Rajeshwari Mohan Lakhwani Dhaya Rajamohanan	GMIS, Jakarta, Indonesia
SWOT ANALYSIS OF SOLAR SUBSIDY IN INDIA	Amit Joshi Anh Tho Ngoc Tran Aditya Singh Soumya Ranjan Mishra	GMIS, Jakarta, Indonesia
ALTERNATIVE TRIADIC MODELING IN THE APPLICATION OF DEMOCRACY IN INDONESIA	Albertus Ary Dianto Eprina Manurung Kurniati Cahyowulandari Muhtar Thomas Albertin Sintong Hamonangan M.D	
COMPARATIVE STUDY OF FOREIGN INVESTMENT REQUIREMENTS IN INDONESIA AND THE UNITED STATES OF AMERICA	Rudi Sembiring Meliala Laurens Limau Herbert Sitorus Olivia Aurora BR Sitorus Yuliana R Maengkom Raditya A. Sadiqien	Iniversitas Kristen Indonesia, Magister Of Law, Jakarta, Indonesia
GLOBALIZATION YOUNG WOMEN STARTUP ENTREPRENEURSHIP BUSINESS IN SMES CHALLENGING AND OPPORTUNITIES IN SINDH PAKISTAN	Syed Mehtab Ali Shah, Rasool Bux Junejo, Muhammad Zafar Wassan, Dr.Faiz Muhammad Shaikh, Syed Mujeeb Hyder Shah	Progressive Grower Saleh Pat Director Agri.Extension-Government of Sindh Forest Larkana Professor-University of Larkano -Sindh-Conservator Forest Larkana Consultant, Toronto-Canada
BIODEGRADABLE ELECTRONICS FOR ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY	Krishnaveni T Rayyan Sadharah Z Lakshana R Dr.A.Vijayalakshmi	R.M.K Engineering College, Kavaraipettai, Thiruvallur District, Tamilnadu, India
ECONOMIC AND FINANCIAL IMPACT OF THE COVID-19 ON THE INSURANCE MARKET IN ALBANIA, KOSOVO AND NORTH MACEDONIA	Prof. Asoc. Dr. Alerta Basha Ms.C Alesia Terziu	Agricultural University of Tirana, Tirana, Albania University of Epoka, Tirana, Albania

ANALYSIS OF ENDOPHYTES AND ITS APPLICATIONS	Anyasi Raymond Oriebe, Eze Nnamdi Callistus, Anyasi Raymond Joyce Onyenaturuchi	University of South Africa Tshwane University of Technology Federal Polythecnic Nekede, Owerri-Nigeria

All participants must join the conference 10 minutes before the session time.
Every presentation should last not longer than 10-12 minutes.
Kindly keep your cameras on till the end of the session.

CONTENT

CONGRESS ID	**I**
SCIENTIFIC COMMITTEE	**II**
PHOTO GALLERY	**III**
PROGRAM	**IV**
CONTENT	**V**

Author	Title	No
Busra OZDENIZCI KOSE Hakan ULUOZ Vedat COSKUN	A SCALABLE CLOUD-BASED PAYMENT GATEWAY WITH ADVANCED REMOTE TERMINAL MANAGEMENT	1
Nada Poropat Jeletić	DINAMICHE E FUNZIONI DELLA COMMUTAZIONE DI CODICE: USO DEI SEGNALI DISCORSIVI ISTROVENETI IN ENUNCIATI CONVERSAZIONALI CROATI	7
Jelena Pažin	PRACTICAL APPROACHES FOR TEACHING MULTILEVEL EFL CLASSES AT THE UNIVERSITY LEVEL	15
Neslihan KAZAK SALTAN Hilal Gül BOYRAZ YANIK Nülüfer ERBİL	PRIVACY IN PERINATAL CARE	22
Çulpan Zaripova Çetin	IMPRESSIONS OF ITALY IN FATIH KERIMIS WORK “TRAVEL TO EUROPE”	29
Rumeysa COSDU Ilhan ILHAN Emrehan YAVSAN	GEOMETRIC OPTIMIZATION OF SQUARE AND CIRCULAR PLANAR COILS WITH PARTICLE SWARM ALGORITHM	35
Gülsüm KAYA Burcu GÜRER GİRAY Zeynep ERGENÇ Hasan ERGENÇ Vefik ARICA	HBSAG, ANTI-HCV, ANTI-HIV AND ANTI-HBS SEROPREVALENCE OF PATIENTS APPLIED TO THE ENDOSCOPY UNIT	40
Esra GÜRBÜZ	A NEW MARKET OPPORTUNITY: DIGITAL ENTREPRENEURSHIP	42
Senem Demirkıran Esra Gürbüz	SUPPORTING ENTREPRENEURSHIP WITH THE USE OF TECHNOLOGY AND INNOVATION IN PUBLIC ADMINISTRATION	48
Erdem KOÇAK Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	EXAMINING THE EFFECT OF FEACA MODEL ON STUDENTS' ANALYTICAL THINKING SKILLS	56
Muhammed Felat AKTAN	NON-MUSLIM BEKTASHIRS WHO ARE AFFILIATED TO HASAN CEMALI BABA	64
Arsena SHKURTI	THE CHALLENGES OF TEACHERS IN DEALING WITH SECOND LANGUAGES	75
Skënder Uku Orkida Ilollari Elona Shehu	ECONOMIC AND FINANCIAL PERFORMANCE OF ALBANIA COMPARED TO THE COUNTRIES OF THE REGION AND THE EU	80
Süleyman Serdar ALKANLI Nevra ALKANLI Arzu AY	ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN EARLY DIAGNOSIS OF HUNTINGTON'S DISEASE	87

Selma SEVEN ÇALIŞKAN Ömer Faruk DEMİRHAN	SOME LEPIDOPTERA SPECIES OF TURKEY WHOSE LARVAE FEED ON Astragalus sp. (FABACEAE)	95
Salman ÖZÜPEKÇE Muhammed Said IŞIK	STUDENT OPINIONS ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SUPPORTED TEACHING MATERIALS IN SECONDARY EDUCATION GEOGRAPHY COURSES	111
Sevde Meva AŞGAN Ömer HÜKÜMDAR Umut KUMLU Ali KESKİN Mustafa Atakan AKAR	SYNTHESIS AND MECHANICAL PROPERTIES INVESTIGATION OF Ni–P/Ni–B–Cr3C2 DUPLEX COMPOSITE COATINGS	128
Bahadır Furkan KINACI Eyyüp TAŞKAYA	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SHAPE MEMORY ALLOYS	142
Şemsi Gül Yılmaz Seda Önal	CURRENT OVERVIEW OF DIETARY THERAPY LOW IN FERMENTABLE OLIGOSACCHARIDES, DIOSACCHARIDES, MONOSACCHARIDES AND POLYOLS (FODMAP)	148
Gamze DEMİREL	MCF-7 BREAST CANCER CELL GROWTH AND TUMORIGENIC POTENTIAL ARE INCREASED BY PROLONGED OXIDATIVE STRESS	158
Hilal Gül BOYRAZ YANIK Özlem AKIN Nülüfer ERBİL	BARRIERS OF PARTICIPATION TO CERVICAL CANCER SCREENING	163
Gamze DEMİREL	CASPASES 3 İS DOWN-REGULATED IN BREAST CANCER	171
Yasin YILMAZTÜRK Çağatay AKDOĞAN	EXAMINATION OF CONSUMERS' MINIMALIST CONSUMPTION BEHAVIORS: A STUDY ON GENERATION X and Z	176
Keziban ALTUN ERDOĞDU	THE DETERMINANTS OF INDIVIDUAL HAPPINESS IN EUROPEAN COUNTRIES	191
Özlem AKIN Hilal Gül BOYRAZ YANIK Nülüfer ERBİL	A REVIEW ON PERINATAL DEPRESSION AND SELF-COMPASSION	202
Kamala Guliyeva	SMALL ACADEMIES IN AZERBAIJAN GENERAL EDUCATION SCHOOLS AND THEIR ACTIVITY DIRECTIONS	210
Orkan Baran Korkusuz Elif Köse Yusuf Uyanık Tamer Sınmazçelik	CHARACTERIZATION OF SOLID PARTICLE EROSION BEHAVIOR OF ALUMINUM OXIDE PARTICLE REINFORCED EPOXY COMPOSITES	215
Aydın SELLİOĞ İsmail Bahadır ÇETİN	THE EFFECT OF EDUCATIONAL GAMES ON SCIENCE EDUCATION OF INCLUSION STUDENTS	220
Emine YURTERİ Fatih AYDIN	USING MIND GAMES IN TEACHING GEOGRAPHY TOPICS IN MIDDLE SCHOOL SOCIAL STUDIES	233
Fatih YILDIZ Salih Hakan YETGİN Sinan KÖSE	INVESTIGATION OF MECHANICAL PROPERTIES OF GLASS BEADS FILLED POLYPROPYLENE COMPOSITES	250
Emine YURTERİ Fatih AYDIN	TEACHING CONCEPTS, DEFINITIONS, AND FIELD NAMES RELATED TO POLAR REGIONS THROUGH MIND GAMES	257

Yağmur AKARSU	AN EVALUATION OF THE IMPACT OF TECHNOLOGICAL INNOVATION ON BUSINESS CYCLES IN TURKEY	272
Terkida Prifti, Luljeta Pinguli, Ilirjan Malollari	COMPARISON OF KINETIC CONSTANTS IN THE PERIODIC FERMENTATION PROCESS WITH FREE YEAST SACCHAROMYCES CEREVİSİAE	279
N'ZAMBI-MIKOULOU Donald MANKOU Paul Marie MOUKENGUE BOUEYA Wenceslas Crépin	THE MEMORY OF BLACK AMERICANS' OPPRESSIONS BY THEIR WHITE COUNTERPARTS IN THE UNITED STATES: A SCRUTINY OF STEPHEN COONTS'S UNDER SIEGE	284
Zeynep Mehlika ULUÇAM KIRBAĞ	THE REINTERPRETATION of TRADITIONAL TURKISH FOOTWEAR IN MODERN FOOTWEAR DESIGN	292
Afrodhiti Ngjelo Olta Kapllani	THE USE OF DIGITAL COMMUNICATION IN THE STRATEGIC MANAGEMENT PROCESS IN ALBANIA	297
Hacer POLAT Çetin YAĞCILAR Muazzez GÜRGAN ESER	DEVELOPMENTAL IMAGING ABNORMALITIES OBSERVED IN ZEBRAFISH EMBRYOS DURING TOXICOLOGY STUDIES	305
Ingrit Tirana	TRANSLATION AS UN ACT OF MANIPULATION UNDER THE INFLUENCE OF IDEOGICAL AND (INTER)CULTURAL FACTORS	313
Fatma AKSOY Hanife DURGUN	USE OF CLINICAL DECISION SUPPORT SYSTEMS IN NURSING PRACTICE	323
Gülşah SUSURLUK Hakan SARIKAYA	UTILIZATION OF NATURAL JUTE FIBER IN SUSTAINABLE CONCRETE DESIGN	329
Ervis CARA	PANCREATIC ADENOCARCINOMA, MORTALITY AND EFFECTIVENESS OF THE WHIPPLE PROCEDURE	336
Müzeyyen GELİBOLU	THE ROLE OF PRİVACY CYNICISM AND PERCEIVED TRUST IN BEHAVIORAL INTENTION TO USE SMART VOICE ASSISTANTS FOR SHOPPING PURPOSES	364
YEGANA KHALEDDIN ISGANDAROVA	ANALYSIS AND RESEARCH OF TIME CATEGORIES	373
Blerina Xhakolli Reci, Oriola Hamzallari	THE INTEGRATION OF ROMA AND EGYPTIAN CHILDREN AND YOUTH INTO ALBANIA'S EDUCATION SYSTEM: A REVIEW OF THE NATIONAL PLAN	376
Dilara Koçak Aydoğan Özdamar	PERFORMANCE OPTIMIZATION OF SCRAMJET ENGINES THROUGH COMBUSTION CHAMBER DESIGN VARIATIONS	380
Yelena A. Morugova	THE ROLE AND PLACE OF KAZAKHSTANI MILITARY MASS MEDIA AMONG MASS MEDIA SOURCES	388
Liljana Ramasaco, Sofia Delijorgji	FACTORS AFFECTING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF ELBASAN "ALEKSANDER XHUVANI" BASED ON THE WAY OF LEARNING BEHAVIOR	395
Berfin Ece Bingül Yasemin OYACI Sacide Pehlivan	CHARACTERISTICS OF CATECHOL-O-METHYLTRANSFERASE (COMT) GENE AND ITS RELATIONSHIP WITH DISEASES	412
Ayşe ATAR YILMAZ	SEKTÖRLERİN KURTARICISI TURİZM İSTİHDAMI	419

Mehmet Alper AKDEMİR Canan Gamze BAL	EXPLORING SUSTAINABILITY AND SUSTAINABILITY COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION: A CONCEPTUAL APPROACH	427
Ekin AKTÜRK	A STRONG WOMAN'S VOICE RISING FROM AZERBAIJANI LITERATURE 'AZİZE CAFERZADE'	441
Ekin AKTÜRK	SABAHATTIN ALI'S ASPHALT ROAD STORY FROM JEAN-PAUL SARTRE'S EXISTENTIALISM PERSPECTIVE	444
Ebenezer Akinniyi Akinyemi, Amos Olumuyiwa Oyeleye	ANALYZING THE ROLE OF EXCHANGE RATE IN INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPLICATION IN NIGERIA (2000 - 2023)	449
H. Ziya ÖZEK	BENEFITS AND DRAWBACKS OF LIFE CYCLE ASSESSMENT	464
Hayal OKTAY H. Ziya ÖZEK	A STUDY ON THE ENVIRONMENTAL IMPACTS OF PROCESSING VISCOSE KNITTED FABRIC BY LIFE CYCLE ASSESSMENT	477
Yusuf Alper Kaplan Gülizar Gizem Tolun	INTEGRATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN SMART GRIDS	485
Hasan AYDEMİR Zeynep KISAK	DESCRIPTIVE ANALYSIS OF RECYCLING ACTIVITIES FOR PRIMARY SCHOOLS	493
Doğan Erhan ERSOY	MORPHOLOGICAL DIFFERENTIATION OF ANTENNAE IN SCARABAEOIDEA (INSECTA)	503
Jelena Pažin	PRACTICAL APPROACHES FOR TEACHING MULTILEVEL EFL CLASSES AT THE UNIVERSITY LEVEL	509
Banu Ozturk Kurtaslan	EXAMINING URBAN PARKS FROM THE PERSPECTIVE OF ECOLOGICAL DESIGN AND MANAGEMENT	515
Hasan UÇAR	A CRITIQUE ON ABDULLĀH SALĀHADDĪN-I UŞŞĀQĪ'S TRANSLATION OF QASĪDA AL-BURDAH	528
Valbona HABILI SAUKU Ervin IBRAHIMI Valentina MARINESCU Silva IBRAHIMI	AUGMENTATIVE-ALTERNATIVE COMMUNICATION AS A REHABILITATIVE AND EDUCATIONAL APPROACH TO SUPPORT COMMUNICATION AND SOCIAL INTERACTION IN AUTISM SPECTRUM DISORDER	534
Osman Zahid ÇİFÇİ	THE INTERPLAY OF KNOWING AND RECOGNIZING: PHILOSOPHICAL, PSYCHOLOGICAL, AND RELIGIOUS PERSPECTIVES ON HUMAN COGNITION	545
Fulya YILMAZ Ayşegül TAŞ	CIRCULAR DENIM PRODUCTION	550
Fulya YILMAZ Ayşegül TAŞ	STANDARDS AND INITIATIVES FOR CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING IN DENIM INDUSTRY	555
İsmet ÇELEBİ Sabriye KARAKAYA Senanur AYDAR İrem UÇAR Kadir ÇINAR	THE EFFECT OF LIFE SATISFACTION ON KNOWLEDGE LEVEL OF RATIONAL DRUG USE AMONG PATIENTS APPLYING TO A FAMILY HEALTH CENTER	559
Benay Tuncsoy Mustafa Tuncsoy	INVESTIGATION OF IMMUNOCYTOTOXIC EFFECTS OF SILICON DIOXIDE NANOPARTICLES AND SILVER ON MODEL ORGANISM GALLERIA MELLONELLA LARVAE	568

İsmet ÇELEBİ Mervenur ÇETİNKAYA Haticenur FİLİK Sıla AKTAŞ Fatma VARLI	EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF ADULT BASIC LIFE SUPPORT TRAINING GIVEN TO HEALTH TECHNICIAN CANDIDATES	579
Amos Olumuyiwa Oyeleye, Ebenezer Akinniyi Akinyemi	THE IMPACT OF BUDGET DEFİCİT ON SELECTED MACRO ECONOMİC VARİABLES VOLATILITY İN NIGERIA. (2001-2022)	585
Aykut Fatih Güven Necat Uzuner Yusuf KAYA Sümeyra İBİŞ	OPTIMIZATION OF HYBRID RENEWABLE ENERGY SYSTEMS FOR A PUBLIC HOSPITAL: A CASE STUDY OF GRID AND OFF-GRID SOLUTIONS IN YALOVA, TURKEY	595
Abaszade Zumrud Amirgulu Aliyev Sardar Hijran Abiyev Huseyn Azizulla Qasimova Gulnara Nisan Kerimova Rena Jabbar	PATHOPHYSIOLOGICAL STRUCTURE OF PANDAS SYNDROME, WHICH MANIFESTS ITSELF IN DIFFERENT FORMS OF NEUROPSYCHIATRIC DISORDERS AND SYMPTOM COMPLEX OF AUTOIMMUNE ORIGIN ASSOCIATED WITH STREPTOCOCCAL INFECTION	622
Manas Sameer Nanivadekar Chinmay Avinash Anaokar	DISTRIBUTED DENIAL-OF-SERVICE (DDOS) ATTACKS ON CLOUD COMPUTING: A COMPREHENSIVE REVIEW	629
Caner YERLI	EFFECT OF STABILIZED SEWAGE SLUDGE APPLIED AT DIFFERENT RATIOS TO A SANDY-LOAMY TEXTURED SOIL ON THE CHANGES IN SOIL HYDRAULIC PROPERTIES	635
Srushti Gore Deepika Chaplot Sameer Nanivadekar	COMPARATIVE ANALYSIS OF INTERNATIONAL STOCK MARKETS: TRENDS, CHALLENGES, AND OPPORTUNITIES	642
Srushti Gore Deepika Chaplot Sameer Nanivadekar	INTERDEPENDENCIES BETWEEN STOCK MARKET TRENDS AND REAL ESTATE VALUATIONS: AN EMPIRICAL INVESTIGATION FOR MUMBAI	647
Manas Sameer Nanivadekar Chinmay Avinash Anaokar	AI TRANSFORMING CLOUD COMPUTING ACROSS INDUSTRIES	652
Murat AYDIN	DIGITAL TWIN DEFINITIONS: A COMPARISON OF ISO 23247-1 AND THE DIGITAL TWIN CONSORTIUM (DTC) IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY	656
Nodar Sulashvili., Luiza Gabunia., Margarita Beglaryan., Nana Gorgaslidze, Marika Sulashvili, Lali Patsia, Marina Giorgobiani, Tamar Okropiridze	THE PECULIARITIES OF PHARMACODYNAMICS AND PHARMACOKINETICS OF SOME ANTIARRHYTHMIC MEDICINES	665
Abiyev Huseyn Azizulla Aliyev Sardar Hijran Abaszade Zumrud Amirgulu Mammadova Naila Chingiz Kerimova Rena Jabbar	GRAVES' DISEASE - PATHOPHYSIOLOGICAL STUDY, GENETIC FEATURES AND TREATMENT AS ONE OF THE MOST COMMON FORMS OF HYPERTHYROIDISM	684
Aykut Fatih Güven Nermin Oruç İrem Salır	EVALUATION OF CRYOTHERAPY SUCCESS IN WART TREATMENT OF A MACHINE LEARNING ALGORITHM	691

Shamama G.Mamedova, Humay.G.Gulieva	BASICS OF THE PROCESS OF ENCAPSULATION OF EASILY AND HARDLY SOLUBLE IN WATER GRANULES	719
Jamilu Lawal Ajiya, Abdullahi Dahiru, Alhaji Sani Na'Allah	PATTERNS OF PHYSICAL ACTIVITY AND SELF-RATED HEALTH AMONG NURSING STUDENTS IN KANO STATE, NIGERIA	726
Shirinova Lala Mammadov Ayaz Abbasov Mehraj Shirinova Nargiz	GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS CAUSED BY THE COVID-19 PANDEMIC	733
Zulfugarova Mehriban Balabey Musayeva Elnura Musa Rzayeva Suraiya Jabbar Heybetova Milana Faig Huseynova Shafaq Rafiq Sadygova Gunel Balarza Kerimova Rena Jabbar	ACUTE AND SUBACUTE RESPIRATORY DISEASES CAUSED BY CHEMICALS, GASES, FUMES AND VAPORS, EMERGENCY CARE AND TREATMENT OF PATIENTS	738
Leonard Boduri Fabian Pjetri	THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENT (FDI) AND GDP PER CAPITA IN ALBANIA	744
Leonard Boduri Fabian Pjetri	THE IMPACT OF ECONOMIC INDICATORS ON RISK PREMIUMS IN ALBANIA	757
Vjollca Dibra Eliza Berisha	WOMEN AS THE MAIN CHARACTERS IN THE HISTORY OF WORLD LITERATURE	770
Viviana Capozza	ASSESSMENT AND EVALUATION RUBRICS: A PROPOSAL FOR ITEMS' COCONSTRUCTION	773
Eliyev Etibar Agaverdi	PURPOSE AND TASKS OF PHYSICAL TRAINİNG IN THE ARMY	775
Ahmadov Tural Adil	CRIME DETECTION AND PREVENTION IN BANKING: THE ROLE OF THE CONTROL AND MONITORING DEPARTMENT	779
Safaraliyeva Leyla Khalid Ibrahimova Jala Sahin Heybetova Milana Faig Ibrahimova Narinj Matlab Usubova Nazaket Arif Kerimova Rena Jabbar	PATHOPHYSIOLOGICAL AND HISTOPATHOLOGICAL FEATURES OF IGG4 (IMMUNOGLOBULIN G)-RELATED AUTOIMMUNE CHOLANGITIS	785
Eyvazov Taryel Ali Musayeva Elnura Musa Heybetova Milana Faig Abaszade Zumrud Amirgulu Hasanova Khumar Aliovsat Kerimova Rena Jabbar	CAUSES AND TREATMENT OF PRIMARY SCLEROSING CHOLANGITIS	791
Maharramova Sevinj Huseynbala Hajiyeva Esmira Mirbaba Zulfugarova Mehriban Balabey Jahangirova Ilhama Rafiq Heybetova Milana Faig Kerimova Rena Jabbar	PRINCIPLES OF IMPROVING QUALITY OF LIFE AND PROLONGING SURVIVAL IN PATIENTS WITH SMALL CELL LUNG CANCER WITH HOMEOPATHIC THERAPY AND HERBAL PREPARATIONS (PHYTOTHERAPY) AS ADJUNCTIVE THERAPY	797

Soner Can Erhan	YAPAY ZEKA TABANLI KARGO ARAÇLARINDA GÜVENLİK VE UYARI SİSTEMİ	804
Perihan KOLAK Tuğba ÖRNEK	ANALYSIS OF THE PROBLEMS OF PROSPECTIVE ELEMENTARY MATHEMATICS TEACHERS ON DIVISION OF NATURAL NUMBERS	809
Aleyna TALÇIN Ayça ŞOLT KIRCA Elif DAĞLI	SEXUAL LIFE DURING PREGNANCY	815
Aleyna TALÇIN Ayça ŞOLT KIRCA Elif DAĞLI	POSTPARTUM SEXUAL HEALTH PROBLEMS	821
Amil Ibadov	DEVELOPING THE FERTILIZER POTENTIAL OF BIOCHAR PRODUCED FROM SEWAGE SLUDGE	827
Isabelle Roberta Machado Silva Kevyn Aleksander de Castro Dias Fabio Ferraço	ENVIRONMENTAL VALUATION OF CRUZEIRO HILL IN THE MUNICIPALITY OF CAMBUÍ, MINAS GERAIS, BRAZIL	838
Gülsün YILDIRIM Alaattin KIZILTAN	COVID 19 AND RESTARTING STRATEGIES IN TOURISM	841
Gülsün YILDIRIM	TURKISH TEA RESEARCH TRENDS OVER TIME	847
Sena BAKIR	INVESTIGATION THE EFFECT OF FERMENTATION ON BIOACTIVE COMPOUNDS IN FRUITS AND VEGETABLES	860
Murat AYDIN	THE IMPORTANCE OF ISO 21500 IN PROJECT MANAGEMENT FOR AEC PROJECTS	864
Ikegwu, Emmanuel M.; Chibuzor, Chinonso K.; Ezechi, Marvelous E.	POPULATION GROWTH IN NIGERIA: A STOCHASTIC LOGISTIC MODELLING APPROACH	874
Austeja Bingelyte, Edita Ambrozaite, Emil Atie	DIABETES INCIDENCE IN LITHUANIA: A 10-YEAR REVIEW (2014-2023)	880
Gözde ÖDEK Gül Didem BATUR SİR	ÇOK KISITLI PERSONEL ATAMA PROBLEMİ İÇİN MATEMATİKSEL MODELLEMEYE DAYALI BİR ÇÖZÜM	882

A SCALABLE CLOUD-BASED PAYMENT GATEWAY WITH ADVANCED REMOTE TERMINAL MANAGEMENT

Assoc. Prof. Dr. Busra OZDENIZCI KOSE

Gebze Technical University, Dept. of Management Information Systems, Kocaeli, Türkiye

ORCID NO: 0000-0002-8414-5252

Hakan ULUOZ

Konfides Information Technologies, Istanbul, Türkiye

ORCID NO: 0009-0003-2209-0940

Prof. Dr. Vedat COSKUN

Istanbul Atlas University, Dept. of Software Engineering, Istanbul, Türkiye

ORCID NO: 0000-0003-3052-9821

ABSTRACT

The growing demand for efficient, secure, and scalable payment systems has driven the development of innovative cloud-based payment gateway solutions. This study presents a cloud-based payment gateway that integrates advanced remote terminal management to enhance both operational efficiency and user experience. The system enables streamlined transaction handling, centralized control, and allows administrators to remotely configure, update, and monitor payment terminals in real time. This reduces the need for on-site intervention and ensures seamless operation across multiple locations. Key components -Terminal Manager, Transaction Manager, and API Gateway- ensure secure and fast transaction processing while supporting various payment methods such as bank transactions, meal cards, and loyalty programs. The system leverages a secure cloud infrastructure to guarantee data integrity, low latency, and high availability, even in high-volume environments. Using cloud computing and technologies like RabbitMQ, the system provides a flexible, scalable solution suitable for businesses of all sizes. It also offers real-time monitoring and reporting, giving administrators detailed insights into transaction status, terminal health, and system performance through an interactive dashboard. Security is prioritized through encryption, multi-layered authentication, and strict access controls to protect sensitive financial data. The system handles complex remote terminal management tasks such as secure initialization, activation, and software maintenance. This study aims to explore the design and implementation issues of the proposed solution, emphasizing the importance of remote terminal management, real-time monitoring, and robust security measures in modern payment infrastructure.

Keywords: Cloud-Based Payment Gateway; Remote Terminal Management; Real-Time Monitoring; Data Security; Financial Services.

INTRODUCTION

The rapid growth of digital commerce and the global expansion of online services have created an unprecedented demand for secure, efficient, and scalable payment systems. Across industries such as retail, hospitality, and transportation, businesses increasingly require advanced solutions to handle high transaction volumes, support multiple payment methods, and safeguard sensitive financial data. Traditional payment systems, which often lack the flexibility to scale and integrate diverse payment options, are no longer sufficient to meet the modern demands of businesses globally (Dahlberg et al., 2008; De Luna et al., 2019; Ahmed et al., 2021; Mullangi 2023). As a result, cloud-based payment

FULL TEXTS BOOK

systems have emerged as a critical innovation, that offer the scalability and security required in today's digital economy.

In Türkiye, the financial services sector has experienced a significant shift toward digital payment solutions, largely driven by the increasing use of loyalty programs and meal card applications. Businesses in Türkiye face unique challenges, including the need to integrate diverse payment methods into a unified platform while maintaining operational efficiency (Ozdenizci Kose et al., 2022; Ozdenizci Kose et al., 2023). Loyalty programs and meal card systems, especially in sectors such as retail and hospitality, require seamless integration into payment gateways to ensure smooth transactions and customer satisfaction. Cloud-based payment systems have become crucial in meeting these demands, centralizing control, and enabling real-time monitoring and reporting, which ultimately enhance operational efficiency (Ahmed et al., 2021; Mondego & Gide, 2022; Ozdenizci Kose et al., 2024). Furthermore, Türkiye's regulatory authorities have introduced strict guidelines to ensure that digital payment systems adhere to national security standards.

Today, cloud-based infrastructures are recognized as the ideal solution to the challenges of scalability and operational efficiency in payment systems (Alghofaili et al., 2021; Mullangi, 2023; Johnson et al., 2024). These systems allow businesses to centralize the management of payment terminals, simplifying the complexities of handling devices across multiple locations. Cloud-based systems also support a wide range of payment methods, such as bank transactions, loyalty programs, and meal cards, enhance operational flexibility and improve the overall customer experience. By providing real-time insights into transaction processes, these systems enable businesses to optimize their operations through integrated dashboards, displaying key metrics such as transaction status and terminal health.

This study aims to explore the design and implementation of a *cloud-based payment gateway* that integrates advanced remote terminal management, real-time monitoring, and robust security measures. It focuses on key components such as the Terminal Manager, Transaction Manager, API Gateway, and RabbitMQ, demonstrating how the proposed solution enhances both operational efficiency and security in high-volume transaction environments. Additionally, the study highlights the importance of supporting multiple payment methods, including banking transactions, loyalty programs, and meal cards, to meet the growing demand for scalable and secure payment systems.

METHOD

This section outlines the core architectural components and infrastructure of the proposed *cloud-based payment gateway* which is illustrated in Figure 1. It provides a detailed overview of the roles and interactions between the Terminal Manager, Transaction Manager, API Gateway, RabbitMQ, and the comprehensive suite of services that support operational functionality. The Cash Register sends the customer's payment request, which the cloud-based system processes and manages through various services to ensure efficient transaction handling and real-time response.

FULL TEXTS BOOK

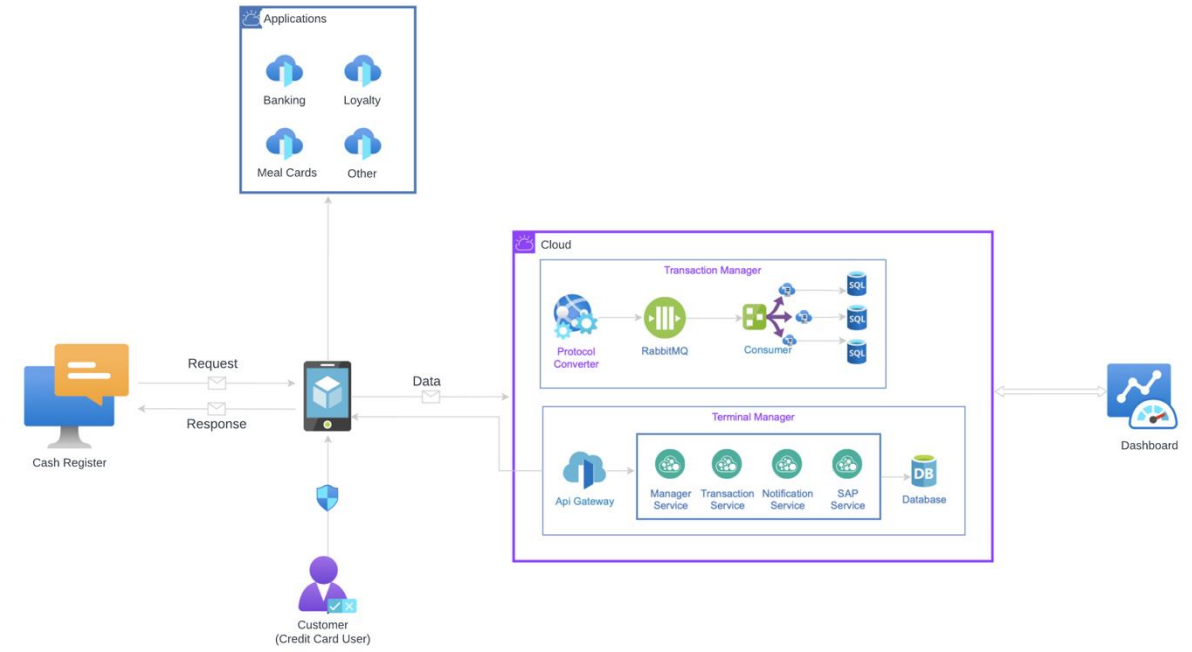

Figure 1: System Architecture

Key Components: Terminal Manager, Transaction Manager, API Gateway

Terminal Manager oversees the centralized control of point-of-sale (POS) devices. It facilitates the remote configuration, monitoring, and management of these devices, and reduces the need for physical presence. The Manager Service, Transaction Service, and Notification Service connected to the Terminal Manager ensure that device operations, transaction processing, and alerting mechanisms are efficient and effective.

Transaction Manager plays a crucial role in handling payment transactions. It processes these transactions securely and ensures data integrity across the system. The Transaction Manager uses RabbitMQ to communicate with other services, leveraging RabbitMQ's robust messaging capabilities to maintain high reliability and consistency in transaction processing.

API Gateway acts as the secure entry point for all requests entering the payment system. It encrypts incoming and outgoing data, implements authentication, and routes requests to appropriate services, thereby enhancing the system's security and operational efficiency.

Cloud Infrastructure and Integration with RabbitMQ

The proposed system is built on a robust cloud infrastructure, which provides the scalability needed to handle large transaction volumes across geographically dispersed locations. Cloud-based environments allow businesses to manage terminals, payment data, and transaction flows without the constraints of traditional on-premise solutions.

RabbitMQ, as a messaging protocol, plays a crucial role in ensuring secure and reliable communication between terminal devices and the server infrastructure. It enables real-time data transfer and ensures that all messages are delivered without loss, even in cases of high traffic or system failures. This integration optimizes transaction processing speed, minimizes latency, and enhances the overall performance of the system.

Remote Terminal Management and Real-Time Monitoring

Remote terminal management is facilitated through the Terminal Manager, which allows for comprehensive oversight and control of numerous payment terminals from a centralized location. This

FULL TEXTS BOOK

capability is vital for businesses operating in multiple geographic locations, as it significantly simplifies hardware management.

Real-time monitoring is enabled through an interactive dashboard that displays critical metrics such as transaction status and terminal health. This dashboard is a tool for reactive measures and also serves as a proactive asset that helps administrators optimize operations through detailed analytics and trend monitoring.

RESULTS

Following the successful implementation of the *cloud-based payment gateway*, the system has demonstrated substantial improvements in payment processing and terminal management. Centralized control via the Terminal Manager enabled efficient remote management of POS devices, streamlining operations across multiple locations without physical intervention. Real-time monitoring via the integrated dashboard allowed administrators to oversee transaction statuses and terminal health.

Performance Metrics from Stress Testing

A critical evaluation was conducted through a stress test to measure the system's performance under simulated high-load conditions (Figure 2). The test involved the following setup and results:

- Host Address and Port: The test was executed on localhost (127.0.0.1) at port 4040.
- Concurrency Level: 20 threads were used to simulate simultaneous transactions, testing the system's capability to handle multiple operations.
- Duration: The entire test ran for approximately 73.88 seconds.
- Transactions Processed: A total of 20 transactions were initiated, with all 20 successfully processed, indicating robust handling and processing capabilities.
- Success Rate: The system registered a 100% success rate with zero failures, underscoring its reliability.
- Response Times: The response times varied, with an average of 72.67 milliseconds, the fastest at 1 millisecond, and the slowest at 116 milliseconds. These figures highlight the system’s efficiency in managing transaction requests rapidly even under stress.

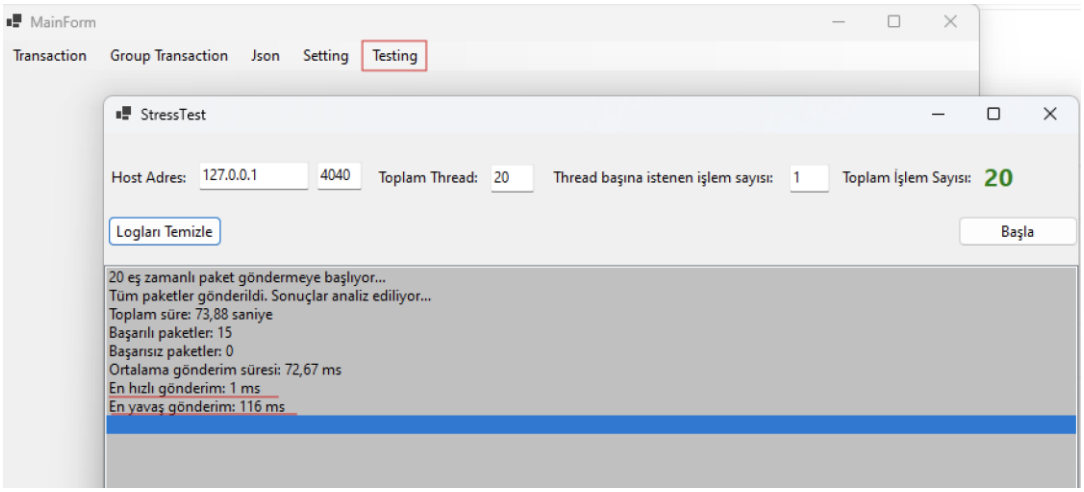

Figure 2: Stress Testing Results

These performance metrics validate the cloud-based system’s operational efficiency and reliability, and demonstrate its capability to sustain high performance even during peak loads.

FULL TEXTS BOOK

User Feedback and System Usability

Feedback from users who interacted with the system post-implementation has been overwhelmingly positive. Administrators particularly appreciated the ease of managing payment terminals through the centralized dashboard, which provided comprehensive insights into system operations and facilitated quick adjustments to terminal configurations. This feature was noted to significantly reduce the administrative burden and enhance operational responsiveness. Also, the system exhibited superior performance in terms of transaction handling, system response times, and user interface simplicity. Businesses reported improved customer satisfaction due to faster processing times and reduced transaction failures, which are crucial for maintaining trust in financial transactions.

CONCLUSION

This study presented the design and implementation of a cloud-based payment gateway, highlighting its advanced remote terminal management, real-time monitoring, and robust security measures. By integrating key components such as the Terminal Manager, Transaction Manager, API Gateway, and RabbitMQ, the system provides operational efficiency and security for high-volume transaction processing. The positive outcomes from stress testing and user feedback confirmed the system's reliability and user satisfaction, demonstrating its adaptability to various business needs and affirming its value in optimizing payment processing frameworks.

Future research will aim to enhance the system's predictive capabilities by incorporating machine learning algorithms for detecting transaction anomalies and preventing fraud. Additionally, efforts will focus on creating a more customizable user interface to better meet industry-specific needs, which ensure the system remains innovative and relevant in the rapidly evolving digital payment landscape.

REFERENCES

Ahmed, W., Rasool, A., Javed, A. R., Kumar, N., Gadekallu, T. R., Jalil, Z., & Kryvinska, N. (2021). Security in next generation mobile payment systems: A comprehensive survey. IEEE Access, 9, 115932-115950.

Alghofaili, Y., Albattah, A., Alrajeh, N., Rassam, M. A., & Al-Rimy, B. A. S. (2021). Secure cloud infrastructure: A survey on issues, current solutions, and open challenges. Applied Sciences, 11(19), 9005.

Dahlberg, T., Mallat, N., Ondrus, J., & Zmijewska, A. (2008). Past, present and future of mobile payments research: A literature review. Electronic commerce research and applications, 7(2), 165-181.

De Luna, I. R., Liébana-Cabanillas, F., Sánchez-Fernández, J., & Muñoz-Leiva, F. (2019). Mobile payment is not all the same: The adoption of mobile payment systems depending on the technology applied. Technological Forecasting and Social Change, 146, 931-944.

Johnson, E., Seyi-Lande, O. B., Adeleke, G. S., Amajuoyi, C. P., & Simpson, B. D. (2024). Developing scalable data solutions for small and medium enterprises: Challenges and best practices. International Journal of Management & Entrepreneurship Research, 6(6), 1910-1935.

Mondego, D., & Gide, E. (2022). The use of the technology acceptance model to analyse the cloud-based payment systems: a comprehensive review of the literature. JISTEM-Journal of Information Systems and Technology Management, 19, e202219007.

Mullangi, K. (2023). Innovations in Payment Processing: Integrating Accelerated Testing for Enhanced Security. American Digits: Journal of Computing and Digital Technologies, 1(1), 18-32.

Ozdenizci Kose, B. Coskun, V., Uluoz, H., (2023). “A Generic Remote Key Loading Method for Enhancing Payment Services”, in IEEE International Symposium on Innovative Approaches in Smart Technologies,İstanbul, Turkey, 23-25 November.

FULL TEXTS BOOK

Ozdenizci Kose, B., Coskun, V., Capa, M. O., Uluoz, H. (2024). "Security Mechanisms in Hybrid Environments: The Case of Token Online Application" in IEEE International Congress on Human-Computer Interaction, Optimization and Robotic Applications (ICHORA 2024), Istanbul, Turkey, May 23-25.

Ozdenizci Kose, B., Uluoz, H., Coskun, V. (2022). "A Secure Design On Mifare Classic Cards For Ensuring Contactless Payment and Control Services", Advances in Cyber-Physical Systems. 7 (1), 22-28.

DINAMICHE E FUNZIONI DELLA COMMUTAZIONE DI CODICE: USO DEI SEGNALI DISCORSIVI ISTROVENETI IN ENUNCIATI CONVERSAZIONALI CROATI

Nada Poropat Jeletić

Juraj Dobrila University of Pula, Croatia

ORCID: 0000-0001-8787-9748

ABSTRACT

L'uso dei corpora di parlato spontaneo offre una risorsa preziosa per esplorare le dinamiche del contatto linguistico nel discorso bilingue, in particolare i fenomeni di commutazione di codice (*code-switching*). L'indagine si propone di indagare il ruolo della commutazione di codice nei contesti comunicativi informali istriani, caratterizzati da un macrosistema complesso in cui si intrecciano fenomeni di doppia diglossia ovvero poliglossia imperfetta, che coinvolge gli idiomi del dominio croatofono e quello italofono. L'analisi linguistica qualitativa i cui risultati di presentano nel saggio è stata condotta nell'ambito del "Corpus del parlato conversazionale istroveneto/fiumano e croato" (C-ORAL-IC)[1], pubblicato nella sezione BilingBank della piattaforma TalkBank, che è sato costruito mediante l'applicazione del metodo di campionatura linguistica, per raccogliere dati autentici e rappresentativi delle dinamiche discorsive bilingui. Il campione di parlanti che ha partecipato alla creazione del corpus si compone di parlanti bilingui bilanciati di istroveneto e croato, appartenenti a tre diverse generazioni, reclutati in vari centri bilingui istriani. Particolare attenzione è stata rivolta alle funzioni pragmatiche che i segnali discorsivi enunciati in istroveneto (la lingua minoritaria in Istria) occupano nell'ambito di strutture dicorsive nella lingua maggioritaria, ossia il croato, per realizzare determinate funzioni discorsive, per gestire il flusso della conversazione e/o per marcare transizioni, aggiunte o contrasti discorsivi.

Key words: discorso bilingue; commutazione di codice; code-switching; TalkBank.

Introduzione teorica

Le dinamiche storiche socioculturali di contatto tra popolazioni slavofone e romanzofone sulla penisola istriana hanno generato un ambiente eterogeneo, permettendo lo sviluppo di multipli sistemi di diglossia e poliglossia (Blagoni, 2007; Filipi, 1989a; 1989b; Milani Kruljac, 1990; 2001; 2003; Radin e Radossi, 2001), in cui il croato standard (la 'prima' lingua ufficiale maggioritaria – la lingua alta in termini diglossici del polo croatofono) e la sua variante ciacava dialettale (la lingua bassa del polo conversazionale croatofono in termini diglossici) convivono accanto all'italiano standard (la 'seconda' lingua ufficiale, riconosciuta come lingua ufficile in virtù dell'autoctonia della Comunità Nazionale Italiana minoritaria nella Regione istriana – la lingua alta in termini diglossici del polo italofono) e all'istroveneto (la lingua bassa del polo conversazionale italofono in termini diglossici). Tale realtà sociolinguistica complessa funge da "laboratorio naturale" per lo studio dei fenomeni tipici del contatto linguistico, consentendo in particolare un'osservazione profonda delle articolate funzioni discorsive che riveste la commutazione di codice (Maschler, 2000). La commutazione di codice, descritta da Grosjean (1998; 2001) come l'uso simultaneo di due o più lingue da parte di un medesimo interlocutore in uno stesso discorso o enunciato, risulta caratteristica delle realtà diglossiche, dove idiomi aventi prestigio etnolinguistico diversificato convivono in una struttura sociolinguistica complessa e gerarchica (Blagoni, 2007). Le funzioni discorsive e pragmatiche della commutazione di codice, così come il suo

[1] Poropat Jeletić, Nada, Moscarda Mirković, Eliana, Hržica, Gorgana (2024). BilingBank C-ORAL-IC Corpus. Disponibile su: https://biling.talkbank.org/access/C-ORAL-IC.html. doi:10.21415/PAZ2-EP87.

FULL TEXTS BOOK

legame con l'identità socioculturale e le implicazioni sociali in base al contesto interazionale, sottolineano l'importanza di considerarla come un fenomeno vivo e in continua evoluzione.

Le strutture commutate estratte dal "Corpus del parlato conversazionale istroveneto/fiumano e croato" (C-ORAL-IC) offrono spunti preziosi per comprendere meglio i meccanismi morfosintattici che governano la commutazione di codice intrafrastica, descritta da modelli teorici come il *Matrix Language Frame*, la *Markedness Theory* e l'*Equivalence Constraint* di Myers-Scotton (1993; 1997; 2005), che forniscono una base per interpretare la distribuzione delle componenti linguistiche, concentrandosi sulle regole linguistiche che governano il passaggio tra lingue diverse. Il modello della *Matrix Language Frame* (MLF) prevede che ogni istanza di commutazione di codice abbia una lingua dominante (*matrix language*) che fornisce la struttura grammaticale principale, mentre l'altra lingua (*embedded language*) interviene solo a livello lessicale o in segmenti specifici. Questo modello suggerisce che la commutazione di codice non sia arbitraria, ma soggetta a regole precise che governano la grammatica e la sintassi dell'enunciato. Nel contesto degli esempi che verranno forniti in seguito potremo, infatti, osservare come l'istroveneto e il croato si alternino seguendo strutture ben definite, convivendo in modo strutturalmente coerente. La *Markedness Theory* si concentra sull'aspetto pragmatico della commutazione di codice, sostenendo che i parlanti usino quest'ultima per raggiungere specifici scopi sociali. Il concetto di "marcatura" si riferisce all'idea che alcuni comportamenti linguistici siano più "attesi" (*unmarked*), mentre altri siano "contrassegnati" (*marked*) e servano a ottenere effetti particolari nella conversazione. In questo senso, possiamo considerare la commutazione di codice come una strategia marcata che permette agli interlocutori di enfatizzare certi aspetti della loro narrazione o di rafforzare l'impatto di un'affermazione. Un'altra prospettiva rilevante nell'analisi dellla commutazione di codice è offerta dalla Teoria conversazionale di Auer (1998, 1999), che pone l'accento sul suo ruolo interattivo nelle conversazioni quotidiane. L'autore suggerisce che la commutazione non debba essere vista solo come un fenomeno linguistico, ma piuttosto come una risorsa interazionale. Secondo questo approccio, i parlanti utilizzano la commutazione per gestire il flusso della conversazione, segnalare cambiamenti tematici, marcare il loro status sociale o creare una maggiore affinità tra gli interlocutori.

Metodologia dell'indagine

L'analisi linguistica condotta si basa sugli estratti commutati del "Corpus del parlato conversazionale istroveneto/fiumano e croato" (in seguito C-ORAL-IC), pubblicato nella sezione BilingBank della piattaforma TalkBank, la più vasta banca dati di corpora di parlato conversazionale al mondo. Il suddetto corpus è sato costituito mediante l'applicazione del metodo di campionatura linguistica per raccogliere dati autentici e rappresentativi delle dinamiche bilingui quotidiane (Čerman 2009), tipiche del parlato discorsivo bilingue istriano. Tale metodo utilizzato nell'ambito della linguistica dei corpora si dimostra particolarmente efficace per esplorare fenomeni del contatto linguistico difficilmente osservabili con metodologie tradizionali, in particolare per la sua enfasi sul parlato spontaneo[2]. Il C-ORAL-IC rappresenta una risorsa che raccoglie trascrizioni di conversazioni non monitorate tra 87 parlanti istriani di età compresa tra i 18 e gli 82 anni, comprendente 85.000 token e 27.000 type. I partecipanti sono parlanti bilingui simultanei o bilingui sequenziali esposti fin dall'infanzia sia all'istroveneto che al croato, aventi una competenza relativamente equilibrata di ambedue le lingue. Le trascrizioni sono corredate da registrazioni audio e seguono il formato standardizzato *Codes for the Human Analysis of Transcripts* (CHAT) per la segmentazione sintattica e l'annotazione morfologica (MacWhinney, 2007;

[2] Il corpus si concentra esclusivamente su interazioni in contesti informali, come conversazioni casuali tra amici e/o familiari, con l'intento di mantenere quanto più la naturalezza delle interazioni, favorendo l'emersione di dichiarazioni commutate autentiche e neutrali.

FULL TEXTS BOOK

2017), che consente l'annotazione precisa di enunciati contenenti sezioni linguisticamente commutate. Estrazione quantitativa e la successiva analisi qualitativa dei dati sono state effettuate con l'ausilio del software *Computerised Language Analysis* (CLAN), che supporta efficacemente la trascrizione e la codifica delle interazioni bilingui. In primo luogo, sono state identificate ed estrapolate le sequenze discorsive in cui avviene la commutazione di codice. L'esplorazione degli enunciati linguisticamente misti ha permesso di identificare sequenze classificate secondo vari criteri, tra cui la direzione della commutazione (per il presente intervento l'interesse è stato rivolto a strutture composte da una cornice linguistica avente il croato come lingua matrice, con l'integrazione di sezioni commutate in istroveneto), nonché delle funzioni pragmatiche ricoperte dalla commutazione, con l'obiettivo di individuare pattern comuni interenti all'uso di segnali discorsivi (Bazzanella 1994; 1995; 2006; 2011) commutati, che svolgono una funzione cognitiva importante nell'ambito della strutturazione del discorso (Aijmer, 2013).

Analisi

Per la presente indagine, cosiderati i limiti di spazio per la pubblicazione, sono stati scelti degli esempi rappresentativi, con l'obiettivo di cogliere alcuni dei tratti distintivi multifunzionali del discorso bilingue istriano. L'analisi si è concentrata su manifestazioni specifiche di commutazioni di codice, intesa come l'alternanza di singoli costituenti (*switch* monolessicali) e di frasi o segmenti più ampi (switch multi-parola) in contesti intrafrastici e interfrastici, individuandone le funzioni referenziali e interazionali (Dal Negro, 2005; Dal Negro e Fiorentini, 2014; Degand e Pietrandrea, 2013; Fiorentini, 2014; Hlavac, 2006; Milroy e Muysken, 1995; Muysken, 2000; Myers-Scotton, 2002; Nilep, 2006). Secondo le teorie delineate nella parte introduttiva, negli esempi risportati di seguito, la lingua dominante, o *matrix language* (in questo caso il croato), definisce la struttura grammaticale della frase. All'interno di questo quadro, gli elementi dell'altro idioma (l'istroveneto) vengono inseriti rispettando le regole del sistema grammaticale di base. La commutazione di codice si realizza, dunque, in punti della frase in cui esiste una compatibilità strutturale tra le due lingue (*equivalenza*), garantendo che non vengano infrante le regole grammaticali della lingua matrice (*matrix language*). Particolare attenzione analitica è stata rivolta alle funzioni pragmatiche che i segnali discorsivi enunciati in istroveneto (la lingua minoritaria in Istria) occupano nell'ambito di strutture dicorsive nella lingua maggioritaria, ossia il croato. Negli esempi riportati sotto è visibile che gli elementi discorsivi in istroveneto provenienti dall'idioma minoritario istroveneto, come "eco" (ecco), "infati" (infatti), "ma comunque", "insoma" (insomma), "intanto" e "comunque", sono integrati perfettamente nel flusso del discorso in croato e servono per creare coesione discorsiva, per marcare una successione di connessione logica al discorso, per introdurre una sintesi argomentativa e/o per segnalare l'orientamento cognitivo del parlante, arricchendo il discorso con particolari sfumature pragmatiche. L'uso dell'istroveneto non rappresenta, dunque, un'interruzione del discorso, ma piuttosto una risorsa che arricchisce il discorso stesso, fornendo segnali cognitivi chiari all'ascoltatore. Questo fenomeno può essere interpretato come un riflesso della competenza bilingue dei bilingui istriani, che dimostrano di padroneggiare (relativamente equilibratamente) entrambe le lingue. La commutazione verso l'istroveneto si verifica in momenti specifici del discorso in modo fluido e naturale, quando i parlanti desiderano rafforzare una connessione emotiva, esprimere opinioni personali e/o enfatizzare una relazione logica tra le idee, come strategia di rafforzamento della coesione discorsiva. La commutazione verso l'istroveneto, quindi, non è solo una questione di scelta/necessità linguistica, ma anche di scelta stilistica e strategica, che consente ai bilingui istriani di esprimere la propria identità bilingue in modo dinamico e creativo, per enfatizzare una sfumatura di significato e/o per trasmettere una certa complicità tra i parlanti, sfruttando le risorse di entrambe le lingue per raggiungere in modo efficace i propri intenti discorsivi.

FULL TEXTS BOOK

Esempio 1: *Infati* imao je pravo.

Traduzione: *Infatti aveva ragione*

Esempio 2: *Insoma* jedno je znati (plesati) a drugo je znati (plesati) amaterski.

Traduzione: *Insomma, una cosa è sapere (ballare) e un'altra (cosa) è sapere (ballare) amatorialmente.*

Esempio 3: *Eco* moraš ful biti koncentriran.

Traduzione: *Ecco, devi essere concentrato al massimo.*

Esempio 4: Da da *ma intanto* oni skakuću.

Traduzione: *Sì sì*, ma intanto loro *saltellano.*

Esempio 5: *Comunque* tamo ima ljudi koji plešu godinama.

Traduzione: *Comunque lì ci sono persone che ballano da anni.*

Dall'analisi degli esempi emerge chiaramente come la commutazione di codice tra il croato, lingua maggioritaria, e l'istroveneto, lingua minoritaria, non sia casuale o forzata, ma sia governata da motivazioni funzionali ben precise. I segnali discorsivi adoperati negli esempi non sono semplicemente dei segni di una transizione tra le due lingue, ma assumono un ruolo rilevante nella costruzione della coerenza e continuità discorsiva. La commutazione di codice, quindi, non compromette la fluidità dell'interazione, ma piuttosto la arricchisce. Ad esempio l'uso di "infati" (equivalente a "infatti" in italiano) nel primo esempio rappresenta una marcatura di continuità logica tra la narrazione di un evento passato e la conclusione tratta dal parlante, suggerendo che il parlante sta per offrire una spiegazione o un chiarimento. "Infati" introduce una spiegazione che giustifica la sua affermazione precedente, fungendo da ponte tra un'affermazione basata sull'esperienza e il commento personale che conferma la validità di quell'affermazione. La commutazione in questo caso serve, pertanto, a codificare la dimensione privata ed emotiva del discorso, conferendo all'affermazione un tono di maggiore autenticità e vicinanza. Questo fenomeno è particolarmente visibile quando i bilingui istriani riflettono su questioni personali o fanno commenti su esperienze condivise (infatti nell'esempio 4 l'interlocutrice, dopo aver esposto una riflessione generale sulla competenza nel ballo, passa all'istroveneto per esprimere la sua conclusione personale). In questo caso, l'istroveneto assume una funzione di marcatura del sé, sottolineando che ciò che viene detto non è una verità universale, ma una percezione individuale che nasce dall'esperienza diretta.

Allo stesso modo, "insoma" (equivalente a "insomma" in italiano) nell'esempio 2, utilizzato in una riflessione conclusiva, svolge una funzione simile, segnalando che l'interlocutore sta per concludere o riassumere il suo punto di vista. Questo connettivo non solo segnala la fine di una sequenza argomentativa, ma condensa in modo efficace la sua opinione personale in un'unica espressione, consentendo anche di trasmettere una sfumatura comunicativa, segnalando una familiarità e una confidenza che difficilmente potrebbero essere espresse in croato con la stessa intensità. Il passaggio dal croato all'istroveneto non implica una discontinuità del discorso, ma piuttosto una transizione fluida che aggiunge profondità semantica all'interazione. La commutazione verso l'istroveneto è spesso, infatti, richiamata per enfatizzare diverse sfumature semantiche o per veicolare una certa complicità tra gli interlocutori, rappresentando una scelta stilistica che consente ai bilingui istriani di raggiungere dinamicamente gli esiti discorsivi prefissati. L'uso di "eco" (equivalente a "ecco" in italiano)

nell'esempio 3 introduce una dichiarazione che sottolinea l'importanza della concentrazione. L'inserzione di "eco" prima della sequenza croata "moraš ful biti koncentriran", mostra come l'interlocutore stia cercando di offrire un consiglio, enfatizzando ulteriormente il messaggio con l'uso di "ful", un termine colloquiale giunto alla lingua croata per il tramite dell'inglese (*full*) che appartiene al repertorio giovanile. Negli esempi 4 e 5, nel rispetto del Modello della matrice, in cui il croato agisce come lingua dominante e l'istroveneto funge da "marcatore" discorsivo, il conettivo istroveneto fa scattare la transizione discorsiva seguita da una spiegazione in croato, segnalando una riflessione o un giudizio complessivo. Osserviamo come l'alternanza di codice venga usata per facilitare la transizione tra diverse sezioni della conversazione e i connettivi in istroveneto siano introdotti come marcatori per "cambiare direzione". Questo tipo di alternanza è coerente con l'idea che la commutazione di codice serva come strumento per gestire i turni di parola e strutturare il discorso. Dall'analisi emerge, infatti, l'influenza del contesto interazionale sulla scelta della lingua. La commutazione di codice nei dialoghi esaminati non avviene in modo casuale, ma è strettamente legata alle dinamiche conversazionali e al rapporto tra i partecipanti. Ad esempio, nei momenti in cui i parlanti esprimono opinioni personali, raccontano esperienze emotive o vogliono stabilire una maggiore vicinanza con l'interlocutore, scelgono di adoperare la commutazione verso l'istroveneto.

Oltre alla sua funzione discorsiva e cognitiva, la commutazione verso l'istroveneto nelle conversazioni dei bilingui istriani svolge un importante ruolo identitario. Anche se il croato è la lingua maggioritaria e copre tutte le sfere della vita sociale e pubblica, l'istroveneto continua ad essere una parte essenziale dell'identità culturale e sociale della comunità italofona/istrovenetofona istriana, che per forza di cose è una comunità di parlanti bilingui o plurilingui. L'uso dei connettivi in istroveneto risulta essere una scelta consapevole che rafforza i legami tra i parlanti e riafferma la loro appartenenza a una specifica comunità linguistica. La commutazione di codice, in questo senso, diventa un modo per affermare e valorizzare la propria identità bilingue.

Dicussione e conclusione

Dal punto di vista teorico, la commutazione di codice che emerge dalle conversazioni dei bilingui istriani può essere interpretata alla luce di vari approcci teorici delineati nella parte introduttiva del saggio. Il modello dell'adattamento situazionale proposto da Myers-Scotton (1993, 1997, 2005) fornisce, infatti, una spiegazione per il passaggio tra le lingue in base alle esigenze contestuali. Nelle conversazioni analizzate, i parlanti commutano codice in risposta alle esigenze discorsive e relazionali del momento, scegliendo la lingua che meglio si adatta alla funzione comunicativa prefissata. L'approccio socio-pragmatico di Auer (1998, 1999) evidenzia come la commutazione di codice sia un fenomeno interazionale che dipende fortemente dalle relazioni tra i parlanti e dal contesto situazionale. Nel caso dei parlanti bilingui istriani, la commutazione verso l'istroveneto non è solo una questione di espressione affettiva, ma anche uno strumento per gestire l'interazione e per negoziare identità e rapporti di potere all'interno della conversazione.

Contrariamente all'idea comune che vede la commutazione di codice principalmente come un passaggio dalla lingua minoritaria (l'istroveneto) alla lingua maggioritaria dominante in ambito pubblico e sociale (il croato), l'indagine di una breve sequenza di enunciati bilingui autentici e spontanei evidenzia che il processo può anche avvenire in senso inverso e che i connettivi istroveneti possano rappresentare una risorsa discorsiva che consente di esprimere sfumature semantiche e pragmatiche non sempre raggiungibili utilizzando solo il croato. Questo fenomeno evidenzia la flessibilità e la dinamicità del bilinguismo istriano, in cui entrambe le lingue vengono utilizzate in modo complementare e sinergico, dimostrando il senso di naturalezza con il quale gli interlocutori bilingui navigano tra i due sistemi linguistici, adattando l'utilizzo del primo o del secondo a seconda delle esigenze comunicative e

affettive. L'uso dell'istroveneto, lingua minoritaria e carica di valore affettivo, risponde spesso all'esigenza di veicolare la soggettività e l'emotività del parlante. Essa permette infatti di codificare la dimensione personale ed emotiva del discorso, conferendo alle affermazioni una maggiore autenticità e prossimità, e contribuendo al contempo al rafforzamento dell'identità linguistica dell'individuo.

Le implicazioni future di questa ricerca sono molteplici. In primo luogo, è fondamentale continuare a studiare le dinamiche di commutazione di codice nelle comunità bilingui, poiché tali fenomeni arricchiscono la nostra comprensione del bilinguismo. In secondo luogo, è auspicabile un ampliamento di enunciati da analizzare che includano la commutazione in direzione dalla lingua maggiortaria alla lingua minoritaria e che riflettano ulteriori contesti sociali e situazioni di discorso. Questo consentirebbe di ottenere una visione più completa delle pratiche linguistiche dei bilingui, permettendo così di esplorare in modo più approfondito il ruolo della commutazione di codice e di altri fenomeni linguistici che caratterizzano il contatto linguistico.

REFERENCES

Aijmer, K. (2013). Analyzing modal adverbs as modal particles and discourse markers. In: Degand, L. et al. (eds.) *Discourse markers and modal particles: Categorization and description*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. 89-106.

Auer, P. (1999). From code-switching via language mixing to fused lects: Toward a dynamic typology of bilingual speech. *International Journal of Bilingualism*, 3(4), pp. 309–332.

Auer, P. (ed.) (1998). *Code-switching in conversation: Language, interaction and identity*. London: Routledge.

Bazzanella, C. (1994). *Le facce del parlare*. Roma: La Nuova Italia Scientifica.

Bazzanella, C. (1995). I segnali discorsivi. In: Renzi, L. et al. (eds.) *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. III. Bologna: Il Mulino, pp. 225-257.

Bazzanella, C. (2006). Discourse Markers in Italian: towards a 'compositional' meaning. In: Fischer, K. (ed.) *Approaches to discourse particles*. Amsterdam: Elsevier, pp. 449-464.

Bazzanella, C. (2011). Segnali discorsivi. In: Simone, R. (ed.) *Enciclopedia dell'italiano*. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana Giovanni Treccani.

Blagoni, R. (2007). *Na tromeđi čovjeka, jezika i svijeta: Antropolingvističke perspektive jezičnih otoka u Istri* (Doctoral dissertation). Zagreb: Filozofski fakultet.

Čermak, F. (2009). Spoken corpora design. *International Journal of Corpus Linguistics*, 14(1), pp. 113-123.

Cuadernos de Filología Italiana, 105, vol. 21, pp. 85-105.

Dal Negro, S. (2005). Il codeswitching in contesti minoritari soggetti a regressione linguistica. *Rivista di Linguistica*, 17(1), pp. 157-178.

Dal Negro, S. & Fiorentini, I. (2014). Reformulation in bilingual speech: Italian cioè. In Degand, C. & Pietrandrea, P. (eds.) *Discourse markers and modal particles: Categorization and description*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. 19-46.

Filipi, G. (1989a). Koiné istriana. In *Jezici i kulture u doticajima - Zbornik 1. Međunarodnog skupa održanog u Puli*. Novi Sad: Talija, pp. 156–160.

Filipi, G. (1989b). Situazione linguistica Istro-quarnerina. *Ricerche sociali*, 1, pp. 73–82. Rovigno: Centro di ricerche storiche.

Fiorentini, I. (2014). Connessione e contatto: Connettivi italiani nel ladino fassano parlato. *Journal of Pragmatics*, 74, pp. 94–108. doi: 10.1016/j.pragma.2014.09.002.

FULL TEXTS BOOK

Grosjean, F. (1998). Studying bilinguals: Methodological and conceptual issues. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1(2), pp. 131-149.

Grosjean, F. (2001). The bilingual's language modes. In: Nicol, J. (ed.) *One mind, two languages*. Oxford: Blackwell, pp. 1–22.

Hlavac, J. (2006). Bilingual discourse markers: Evidence from Croatian–English codeswitching. *Journal of Pragmatics*, 38, pp. 1870–1900.

MacWhinney, B. (2007). The TalkBank Project. In: Beal, J. et al. (eds.) *Creating and Digitizing Language Corpora: Synchronic Databases*, vol.1. Houndmills: Palgrave-Macmillan, pp. 163-180.

MacWhinney, B. (2017). TalkBank and CLARIN. *Selected Papers from the CLARIN Annual Conference 2016*. Linköping Electronic Conference Proceedings, 136, pp. 76–89.

Maschler, Y. (2000). Toward fused lects: Discourse markers in Hebrew-English bilingual conversation twelve years later. *International Journal of Bilingualism*, 4, p. 526.

Milani Kruljac, N. (1990). La comunità italiana in Istria e a Fiume fra diglossia e bilinguismo. *Etnia*, 1. Rovigno: Centro di Ricerche Storiche.

Milani Kruljac, N. (2001). Situazione linguistica. In: Radin, F. & Radossi, G. (eds.) *La comunità rimasta*. Zagreb: Garmond, pp. 90–103.

Milani Kruljac, N. (ed.) (2003). *L'italiano fra i giovani dell'Istroquarnerino*. Pula-Rijeka: Pietas Iulia-Edit.

Milroy, L. & Muysken, P. (eds.) (1995). *One speaker, two languages: Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Muysken, P. (2000). *Bilingual speech: A typology of code-mixing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Myers-Scotton, C. (1993). *Social motivations for code-switching: Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon Press.

Myers-Scotton, C. (1997). Code-switching. In: Coulmas, F. (ed.) *The handbook of sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers, pp. 95–114.

Myers-Scotton, C. (2002). *Contact linguistics: Bilingual encounters and grammatical outcomes*. Oxford: Oxford University Press.

Myers-Scotton, C. (2005). Supporting a differential access hypothesis: Code-switching and other contact data. In: Kroll, J. F. & De Groot, A. M. B. (eds.) *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches*. New York: Oxford University Press, pp. 326–348.

Nilep, C. (2006). Code switching in sociocultural linguistics. *Colorado Research in Linguistics*, 19, pp. 1–22.

Poplack, S. (1980). Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: toward a typology of code-switching. *Linguistics*, 18, pp. 581-618.

Poplack, S. (2004). Code-switching. In: Ammon, U. et al. (eds.) *Soziolinguistik: An international handbook of the science of language*, 2nd edition. Berlino: Walter de Gruyter, pp. 589-596.

Poplack, S. (2005). Code-switching. In: Lofti, S. & Westmoreland, M. (eds.) *Selected Proceedings of the Second Workshop on Spanish Sociolinguistics*. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings.

Poplack, S. (2018). *Borrowing: Loanwords in the Speech Community and in the Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

Poropat Jeletić, N., Moscarda Mirković, E. & Hržica, G. (2024). BilingBank C-ORAL-IC Corpus. Available at: https://biling.talkbank.org/access/C-ORAL-IC.html [Accessed date: 13 November 2024] doi:10.21415/PAZ2-EP87.

Radin, F. & Radossi, G. (eds.) (2001). *La comunità rimasta*. Zagreb: Garmond, CIPO- Centro di ricerche storiche -Unione Italiana dell'Istria e di Fiume-Università Popolare di Trieste.

PRACTICAL APPROACHES FOR TEACHING MULTILEVEL EFL CLASSES AT THE UNIVERSITY LEVEL

Jelena Pažin, MA, EFL Lecturer

University of Banja Luka, Faculty of Architecture, Civil Engineering and Geodesy, Banja Luka, BiH

ABSTRACT

Teaching multilevel English as a Foreign Language (EFL) classes at the university level demands strategies that accommodate a broad spectrum of language proficiencies and learning preferences. This paper outlines practical approaches for differentiated instruction, grounded in frameworks such as Universal Design for Learning (UDL), to create a supportive and inclusive classroom environment. Through adaptive reading, vocabulary, speaking, grammar, and writing activities, educators can provide tailored challenges and support. Techniques such as varied task complexity, color-coded prompts, flexible grouping, and collaborative projects are highlighted for fostering engagement and language development across diverse proficiency levels. By conducting ongoing needs analyses and promoting peer learning, this approach helps enhance language acquisition and active participation, allowing each student to progress at an appropriate pace and improving overall learning outcomes in multilevel university EFL classrooms.

Keywords: Multilevel EFL, university-level instruction, differentiated instruction, Universal Design for Learning, peer learning, needs analysis, inclusive teaching

I. Introduction

Large class sizes in multilevel EFL classrooms make it challenging for teachers to meet individual student needs, as varying levels of English proficiency can lead to some students feeling disengaged while others are overwhelmed. Without grouping by proficiency, all students are placed in the same class, creating a chaotic learning environment where maintaining interest and participation becomes difficult. Multilevel classrooms often encompass a wide range of language proficiencies, from CEFR levels A1 to C2. For instance, at the University of Banja Luka, these challenges are particularly evident in large, non-streamed classes where balancing engagement for beginners and advanced learners becomes crucial.

Teaching multilevel EFL classes at the university level involves managing a diverse group of students with varying abilities, cultural backgrounds, and learning preferences. Differences in motivation, discipline, language skills, and attitudes present opportunities for dynamic learning but also create significant challenges. Classroom management is a pressing issue, particularly in large classes where passive learners dominate, noise levels rise, and logistical demands like record-keeping and grading limit time for innovative strategies. Resource constraints, such as inflexible layouts and inadequate teaching aids, further complicate efforts to accommodate diverse needs.

Providing equal attention to all students is another concern. Without adequate support, struggling students may feel overlooked, widening the gap between them and advanced learners, affecting class morale and progress. However, addressing these challenges through tailored instruction helps foster an inclusive learning environment (Tomlinson, 2014). By engaging all students and allowing them to progress at their own pace, educators can boost motivation and participation.

The research explores effective strategies for differentiated instruction in multilevel EFL classrooms, focusing on adaptive tools to address diverse proficiencies and preferences. Activities in reading, vocabulary, speaking, grammar, and writing are designed to balance challenge and support, ensuring

FULL TEXTS BOOK

engagement and language development. Grounded in Universal Design for Learning (UDL), the study recommends flexible approaches like varied task complexity, color-coded prompts, flexible grouping, and collaborative projects, alongside ongoing needs assessments and peer-learning strategies.

By accommodating diverse learning styles, educators can create dynamic, supportive environments where students feel valued and confident, benefiting their academic and professional success. The findings emphasize the importance of inclusive strategies in higher education, where diverse student populations and large class sizes are common. These strategies have global relevance, providing valuable insights for EFL educators to enhance language instruction and prepare students for success in a world where English is a global lingua franca.

Universal Design for Learning and Differentiated Instruction

Differentiated Instruction (DI) is a transformative, student-centered teaching approach that addresses the unique needs of every learner, fostering inclusivity and engagement (Tomlinson, 2014). Rooted in the principles of Universal Design for Learning (UDL), DI shifts from a one-size-fits-all methodology to a flexible framework that tailors content, processes, and outcomes to students' readiness, interests, and learning styles. UDL's three core principles—multiple means of engagement, representation, and action and expression—equip educators with tools to sustain interest, make information accessible in various formats, and allow learners to demonstrate understanding in ways that suit their strengths (CAST, 2018).

By integrating UDL principles, DI creates equitable learning opportunities, enabling students to feel supported, motivated, and confident (Tomlinson, 2014). Educators can use strategies such as assistive technologies, flexible grouping, and adaptive tasks to foster a collaborative and inclusive classroom atmosphere (Tomlinson, 2014). Communicative Language Teaching (CLT) and Task-Based Learning further complement DI by emphasizing meaningful communication and the design of authentic, accessible tasks that engage learners of varying proficiency levels (Richards & Rodgers, 2014).

DI not only promotes effective language acquisition but also transforms classrooms into dynamic spaces where barriers to learning are removed, and participation flourishes. By combining UDL principles with practical language teaching strategies, DI equips educators to address the complexities of multilevel EFL classrooms, ensuring all students can thrive in an inclusive and engaging learning environment.

Adaptive Strategies for Multilevel EFL Instruction

In multilevel EFL classrooms, implementing adaptive strategies is essential to address the diverse needs of learners and ensure meaningful engagement. Effective approaches span reading, vocabulary, speaking, listening, writing, and grammar, each tailored to promote inclusivity and language acquisition.

For **reading and vocabulary**, scaffolding texts with varied complexity allows students at different proficiency levels to access the material (Tomlinson, 2014). Graded texts or simplified passages support less proficient learners, while more advanced students tackle challenging versions, fostering confidence and comprehension (Nation, 2001). Complementary tools like glossaries and word banks further enhance vocabulary learning, providing definitions, synonyms, and context for new words (Nation, 2001). Encouraging students to create personalized vocabulary logs or contribute to collaborative glossaries reinforces their understanding and builds their lexicon systematically.

In **speaking and listening**, group discussions with mixed-proficiency learners create opportunities for peer modeling and collaborative learning. Advanced students can demonstrate effective language use, while less proficient learners gain exposure to fluent speech and practice their skills in a supportive environment (Richards & Rodgers, 2014). For example, using Total Physical Response (TPR) techniques can benefit kinesthetic learners by integrating movement into language learning. Gestures or non-verbal responses can serve as tools for comprehension and participation, making learning accessible

FULL TEXTS BOOK

even for students who might struggle with verbal tasks. This approach not only enhances engagement but also reinforces vocabulary and communication skills through physical actions.

Another example is in an ESP course on architecture design, which I am currently teaching, where differentiated discussion tasks can include simple prompts for lower-level students, such as "What material did you choose for the walls?" Meanwhile, higher-level students can answer more complex prompts like "Why did you choose that material for the walls?" This approach ensures that all students engage with the same topic while working at their appropriate language levels. Role-playing and problem-solving activities add authenticity to communication practice. By assigning differentiated tasks or roles, teachers ensure that each student is appropriately challenged, fostering confidence, creativity, and meaningful interaction (Richards & Rodgers, 2014).

For **writing and grammar**, tiered writing prompts allow students to progress at their own pace (Tomlinson, 2014). Prompts of varying complexity encourage learners to engage in tasks suited to their proficiency, enabling gradual improvement and creative expression. Differentiated grammar exercises further support diverse abilities by providing tasks with escalating levels of difficulty. This approach ensures that all learners, from beginners to advanced, can practice and master grammatical structures effectively.

These adaptive strategies collectively address the challenges of multilevel instruction by tailoring content, activities, and assessments to meet individual needs. By scaffolding texts, utilizing collaborative tools, fostering interaction, and providing differentiated tasks, educators create an inclusive and supportive environment where all students can thrive and actively participate in their learning journey.

Adaptive Strategies for Multilevel EFL Instruction

Implementing adaptive strategies is essential for fostering engagement and inclusivity in multilevel EFL classrooms. These techniques ensure that learners of all proficiency levels can actively participate, grow, and thrive in a supportive environment.

Level-based stations

Creating level-based stations for different skills—such as vocabulary, grammar, and writing—adds movement and variety to classroom activities. Each station offers tasks tailored to different proficiency levels, allowing students to self-select or rotate. For instance, a vocabulary station might feature matching tasks for beginners and descriptive writing tasks for advanced learners. This approach promotes interactive and self-paced learning in large, multilevel classes.

Task Complexity: Color-Coded and Leveled Tasks

Differentiating tasks by complexity is a practical way to cater to diverse student needs. Color-coded and leveled activities provide clear visual cues, enabling students to self-select or be assigned tasks that align with their skill levels. For example, beginner, intermediate, and advanced tasks can be distinguished by specific colors, ensuring students are appropriately challenged without feeling overwhelmed. Using visual aids like color-coded cue cards can guide students to tasks suited to their skill level. For example, grammar tasks might be grouped into beginner, intermediate, and advanced categories, with each group color-coded. This method allows students to self-select tasks, ensuring inclusivity and preventing frustration or disengagement. Gradual increases in task difficulty help learners build confidence and proficiency while ensuring the classroom remains inclusive and manageable.

Flexible Grouping: Rotating Roles in Peer Collaborations

Flexible grouping fosters collaboration and inclusivity by allowing students to work in mixed-proficiency teams. Rotating roles within groups ensures that every student contributes meaningfully and

FULL TEXTS BOOK

gains exposure to various responsibilities. For instance, a student might act as a presenter in one session and a note-taker in another. An example activity for collaborative learning is a "Building Materials Comparison" project. Each group member receives a material profile describing properties like strength, cost, and sustainability. Lower-level students focus on identifying basic properties, while advanced students analyze and discuss which material would best suit a hypothetical project, such as a bridge or eco-friendly home. This activity reinforces domain-specific vocabulary and fosters peer learning as each student contributes to the decision-making process.

This approach promotes language practice, leadership, and teamwork, while advanced learners model language use for less proficient peers. These interactions enhance language acquisition and build mutual respect among students.

Collaborative Projects: Shared Goals with Individual Contributions

Collaborative projects engage students by encouraging them to work toward common goals while accommodating individual contributions. Assigning specific roles—such as researcher, designer, or presenter—ensures that each student participates at their comfort level. Advanced learners may tackle complex tasks, while beginners focus on simpler components. This strategy promotes teamwork, accountability, and an appreciation for diverse contributions, fostering a cohesive and inclusive classroom environment.

Needs Analysis and Peer Learning

Conducting ongoing needs analyses is key to understanding students' language levels, goals, and progress (Tomlinson, 2017; Nation, 2001). Initial assessments and classroom surveys help identify starting points, while continuous evaluations, such as self-assessments and portfolios, allow teachers to adapt instruction to meet evolving needs (Brown, 2007; Tomlinson, 2017). Peer learning complements these efforts, enabling students to support one another (Richards & Rodgers, 2014). Activities like buddy reading and peer editing encourage advanced learners to model language usage while providing opportunities for less proficient peers to contribute meaningfully. This approach builds a sense of community and mutual support.

By integrating techniques such as leveled tasks, flexible grouping, collaborative projects, and peer learning, educators create dynamic and inclusive classrooms. These strategies empower students to engage with the material at their level, fostering growth, confidence, and a sense of belonging.

Challenges and Limitations of Multilevel EFL Instruction

Teaching multilevel EFL classrooms presents several challenges that require thoughtful navigation to ensure effective and inclusive learning environments. These challenges often stem from the complexity of addressing diverse needs within time, resource, and methodological constraints.

Time Constraints for Differentiated Planning

One major limitation is the significant time investment required for planning differentiated lessons (Tomlinson, 2014). Designing multiple versions of materials or tailoring activities for varied proficiency levels demands considerable effort. Teachers often find it challenging to balance this workload alongside grading, administrative duties, and other teaching responsibilities. Without adequate planning time, maintaining effective differentiation becomes difficult, potentially compromising the quality of instruction for some learners. Allocating specific time for collaboration among educators or using pre-designed resources can help alleviate this burden.

Balancing Individual Support with Whole-Class Instruction

Providing personalized support while ensuring effective whole-class instruction is another critical challenge. Teachers must simultaneously address the needs of advanced learners, who may require more challenging tasks, and struggling students, who need additional guidance. Without effective vocabulary

FULL TEXTS BOOK

strategies, less proficient learners may struggle to keep pace with their peers, hindering comprehension and participation (Nation, 2001). This balancing act often leads to uneven attention and can make it difficult to engage all learners equally. Group work and peer-learning strategies offer practical solutions by distributing responsibility among students. However, these methods require careful oversight to ensure all group members actively participate and benefit from the collaborative experience.

Potential Resistance to New Methodologies

Introducing innovative teaching strategies, such as peer collaboration or differentiated tasks, can sometimes face resistance. Students accustomed to traditional, teacher-centered methods may be reluctant to embrace active participation or adapt to new formats. This hesitation may hinder engagement, particularly for students who feel uncomfortable with collaborative tasks or self-directed activities. To address this, teachers can build trust by gradually incorporating new techniques, clearly explaining their benefits, and offering consistent support during the transition. Celebrating small successes and maintaining open communication further helps to alleviate resistance. To address resistance to methods like peer collaboration or adaptive tasks, teachers can build trust by introducing these strategies gradually and celebrating small successes. For example, starting with familiar tasks and progressively integrating new techniques ensures that students feel supported during transitions.

These challenges highlight the complexity of multilevel EFL instruction but also emphasize the importance of strategic planning, adaptive techniques, and open communication. By managing time efficiently, leveraging group dynamics, and fostering acceptance of innovative methods, teachers can navigate these limitations and create a more inclusive and effective learning environment for all students.

Pedagogical Implications

Addressing the diverse needs of multilevel EFL classrooms requires targeted strategies at multiple levels—educators, institutions, and curriculum design. These implications highlight actionable steps to foster inclusivity, engagement, and effective learning outcomes.

Teachers play a central role in implementing differentiated instruction (Tomlinson, 2014). Practical integration begins with flexible lesson plans that incorporate scaffolding, leveled tasks, and diverse modes of representation, such as visual aids, auditory resources, and interactive activities. Structured peer-learning opportunities, where students collaborate in mixed-proficiency groups, not only enhance engagement but also build social and language skills (Tomlinson, 2014).

To create a culture of inclusion and mutual respect, educators should prioritize team-building activities and rotate roles in group tasks to ensure equal participation. Consistent positive reinforcement that acknowledges and values every student's contribution fosters a supportive classroom atmosphere where all learners feel respected and encouraged to engage.

Assigning specific leadership roles in large classes—such as team leader or material manager—not only fosters collaboration but also reduces the teacher's administrative workload. These roles promote accountability, helping students take ownership of classroom activities and ensuring smoother group dynamics.

Institutional support is vital for the successful implementation of differentiated instruction. Providing professional development opportunities equips educators with the skills and strategies needed to manage multilevel classrooms effectively (CAST, 2018). Training workshops on UDL principles and adaptive teaching methods can help teachers navigate the challenges of diverse student populations.

Resource allocation is equally important. Institutions must invest in technological tools, such as adaptive learning software and digital platforms, which enable differentiated instruction and assessment (CAST,

FULL TEXTS BOOK

2018). Access to these tools allows teachers to create customized activities, track progress, and address individual learning needs more effectively.

A flexible curriculum is crucial for supporting multilevel instruction. Curricula should include adaptable frameworks with modules that offer optional extensions or supplementary materials, allowing educators to tailor lessons to varying proficiency levels. This flexibility ensures that all learners can access the content and progress at their own pace.

Embedding peer-learning frameworks and formative assessments into the curriculum further enhances collaboration and monitors growth. Activities like group projects, peer reviews, and portfolio evaluations not only encourage teamwork but also provide valuable insights into both individual and collective progress, enabling targeted interventions when necessary (Richards & Rodgers, 2014).

By integrating these pedagogical implications—flexible teaching strategies, institutional support, and adaptable curricula—educators and institutions can create dynamic, inclusive learning environments. These measures ensure that all students, regardless of their proficiency levels, feel valued and supported in their learning journey.

Conclusion

Teaching multilevel EFL classes at the university level is a complex yet rewarding endeavor that demands adaptive strategies to address diverse learner needs. This study highlights key findings, practical recommendations, and areas for further research to enhance the effectiveness of multilevel instruction.

Adaptive strategies rooted in frameworks like Universal Design for Learning (UDL) and Differentiated Instruction (DI) are highly effective in fostering inclusive learning environments (Tomlinson, 2014). Techniques such as scaffolding, leveled tasks, flexible grouping, and collaborative projects ensure that all students are appropriately challenged and supported. Ongoing needs analyses and peer-learning frameworks were found to play a pivotal role in promoting active engagement and tailored instruction, allowing students to progress at their own pace and fostering a sense of community within the classroom.

To improve outcomes in multilevel EFL instruction, professional development programs for university educators should be expanded to focus on UDL and DI principles (Tomlinson, 2014). These programs should equip teachers with practical tools and techniques for managing diverse classrooms. Collaborative efforts among educators to share best practices and resources are equally important, fostering a community of innovation and support. Institutions should also prioritize investments in technological tools, such as adaptive software and digital platforms, to enhance differentiated instruction and assessment capabilities.

Future studies should explore the long-term impact of differentiated instruction on language acquisition outcomes, focusing on whether adaptive strategies yield sustainable improvements in proficiency and engagement. Investigating the role of digital tools, such as AI-driven learning platforms, in supporting multilevel EFL classes can provide valuable insights into integrating technology more effectively. Comparative studies on the implementation of UDL across different educational contexts would also be beneficial in understanding its broader applicability and identifying best practices.

Combining frameworks like DI and UDL with practical techniques such as adaptive content, role rotation, and inclusive tools ensures engagement and language development in multilevel classrooms. These approaches not only enhance learning outcomes but also foster a positive and inclusive classroom dynamic. By implementing adaptive strategies and fostering institutional support, educators can create dynamic, inclusive learning environments that cater to the diverse needs of multilevel EFL classrooms. However, the journey to fully equitable and effective instruction requires ongoing exploration and collaboration. Investing in professional development, technology, and research will ensure that

FULL TEXTS BOOK

educators are equipped to meet the challenges of multilevel instruction and prepare students for success in an increasingly interconnected world.

REFERENCES

Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All ‘Learners* (2nd ed.). ASCD.

CAST. (2018). *Universal Design for Learning Guidelines, version 2.2*. Retrieved from https://udlguidelines.cast.org/static/udlg2.2-text-a11y.pdf on October 15 2024.

Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ‘ ed.). Cambridge University Press.

Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.

Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.

FULL TEXTS BOOK

PERİNATAL BAKIMDA MAHREMİYET

PRIVACY IN PERINATAL CARE

Uzm. Hem. Neslihan KAZAK SALTAN

Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Dalı Doktora Programı, Ordu, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-4797-7324

Arş. Gör. Hilal Gül BOYRAZ YANIK

Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-1177-4004

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL

Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET

Soyut ve değişken bir kavram olan mahremiyet, her kültürde ve her bireyde farklı anlamlar ifade etmektedir. Hasta Hakları Yönetmeliği ile de güvence altına alınan mahremiyet kavramı sağlık hizmet sunumunun her aşamasında sıklıkla karşımıza çıkan önemli bir husus olup, gizlilikten öte bireysel alanın korunmasını içermektedir. Mahrem alanların korunması ve bireye özel alan sağlanması sağlık hizmetlerinin her biriminde önemlidir. Ancak kadın sağlığı hizmetlerinde mahremiyet gebelik, doğum gibi kadına özgü spesifik dönemler sebebiyle daha fazla önem taşımaktadır. Özellikle perinatal hizmetler ve doğum, kadınların kişisel kontrollerinin azaldığı, mahremiyetlerini koruyamamaktan endişe duydukları ve daha fazla ihtiyaç duydukları dönem olarak belirtilmektedir. Gebelik, doğum, doğum sonrası ve yenidoğanın sağlığını etkileyen perinatal dönemde sunulan sağlık bakım hizmeti büyük önem taşımaktadır. Her kadın ve bebeği, perinatal dönem boyunca güvenli ve kaliteli hemşirelik bakımı alma hakkına sahiptir. Perinatal bakım hizmetlerinde de bireyin mahremiyetinin korunması ve sürdürülmesi gerekmektedir. Anne ve fetüsün tüm gebeliği boyunca düzenli aralıklar ile takibinin yapıldığı doğum öncesi bakımda kadınların güven verici, destekleyici ve mahremiyete dayalı bakım gereksinimi bulunmaktadır. Doğum öncesi dönemde prenatal tarama testlerinde, yapılacak uygulama ve işlemlerde bilgilendirilmiş onam alınması insan ve üreme hakları kapsamında mahremiyete dikkat edilmesi gereken hususlardır. Doğum ve doğum sonu dönemde mahremiyetin önemi çok daha fazla artmaktadır. Mahremiyet kaybının en yoğun yaşandığı dönem olan doğum sürecinde kadının daha dikkatle korunmaya ve daha özenle davranılmaya ihtiyacı vardır. Doğum ortamının fiziki şartları doğum sürecinde kadının mahremiyet duygusunu destekleyecek ve doğumun hormonal süreçlerini olumsuz etkilemeyecek şekilde tasarlanmalıdır. Bireysel odalar, doğumun tüm süreçlerinin aynı odada gerçekleşmesi, kapının direkt kadının bulunduğu konuma açılmaması, pencerelerin içeriyi göstermeyecek şekilde konumlandırılması, ses yalıtımı gibi fiziki koşulların yanı sıra doğum süreci boyunca aynı sağlık çalışanından verilen bakım ve bilgi gizliliği de mahremiyetin korunması noktasında oldukça önemlidir. Doğum mahremiyeti sağlanmış doğum ve doğum sonu süreci olumlu deneyimleyen kadının doğum korkusu azalmakta, bebeği ile arasındaki bağ güçlenmekte, tedavi süresi kısalmakta ve doğuma müdahale oranları azalmaktadır. Bunların yanı sıra doğum memnuniyeti artarak kadının sonraki doğumu için olumlu bakış açısı kazanmasına katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda bu makalenin amacı perinatal bakımda mahremiyet kavramını literatür doğrultusunda incelemektir.

Anahtar Sözcükler: perinatal bakım, mahremiyet, hemşirelik bakımı

FULL TEXTS BOOK

ABSTRACT

Privacy, an abstract and variable concept, has different meanings in every culture and every individual. The concept of privacy, which is also secured by the Patient Rights Regulation, is an important issue that we frequently encounter at every stage of health service provision and includes the protection of individual space beyond confidentiality. Protection of private areas and provision of private space for the individual are important in every unit of health services. However, privacy is more important in women's health services due to specific periods specific to women such as pregnancy and birth. Perinatal services and birth in particular are stated as the period when women's personal control decreases, they are concerned about not being able to protect their privacy and they need it more. Health care services provided during pregnancy, birth, postpartum and the perinatal period affecting the health of the newborn are of great importance. Every woman and her baby have the right to receive safe and quality nursing care throughout the perinatal period. In perinatal care services, the privacy of the individual must also be protected and maintained. In prenatal care, where the mother and fetus are monitored at regular intervals throughout the pregnancy, women need reassuring, supportive and confidential care. In prenatal screening tests during the prenatal period, obtaining informed consent in the applications and procedures to be performed are issues that require attention to privacy within the scope of human and reproductive rights. The importance of privacy increases much more during the birth and postpartum period. During the birth process, which is the period when the loss of privacy is experienced most intensely, women need to be protected more carefully and treated more meticulously. The physical conditions of the birth environment should be designed in a way that supports the woman's sense of privacy during the birth process and does not negatively affect the hormonal processes of birth. In addition to physical conditions such as individual rooms, all processes of birth taking place in the same room, the door not opening directly to the woman's location, positioning the windows in a way that does not show the inside, sound insulation, the care and confidentiality of information given by the same health care worker throughout the birth process are also very important in terms of protecting privacy. A woman who experiences the birth and postpartum process with birth privacy positively decreases her fear of birth, strengthens her bond with her baby, shortens the treatment period and decreases the rate of intervention in birth. In addition to these, birth satisfaction increases and will contribute to the woman gaining a positive perspective for her next birth. In this context, the purpose of this article is to examine the concept of privacy in perinatal care in line with the literature.

Keywords: perinatal care, privacy, nursing care

INTRODUCTION

Rapid scientific and technological developments in health services, increasing levels of education, the impact of media and mass communication tools, and developments in human rights make patient rights and the problems experienced in this regard more visible. One of the most affected situations in the context of patient rights is privacy (Candan and Bilgili, 2018).

Privacy is defined as the restriction of access by others to information about a person's body, emotional state, thoughts, or himself or his relationships (Tosun and Aksoy, 2019). Privacy, which is addressed by many branches of science, also means freedom in how and to what extent beliefs, behaviors, and ideas can be shared (Öztürk et al., 2019).

With the changes in the field of health, practices aimed at improving regular service quality and the inclusion of technology in health service practices, there has been a gradual increase in the provision and maintenance of patient privacy. Respecting individuals' right to privacy, maintaining self-esteem, which means ensuring and supporting privacy self-control, participation in the decision-making process, providing good relationships, comfort and satisfaction are defined as basic quality indicators in patient care (Leno Kilpi et al., 2001; Özsoy et al., 2007; Akyüz and Erdemir, 2013). The concept of privacy in terms of women's health was first included in the "Reproductive Rights" at the United Nations Conference held in Cairo in 1994 (Ülger and Aktaş, 2023). Perinatal services and birth in particular are stated as the period when women's personal control decreases, they are concerned about not being able

FULL TEXTS BOOK

to protect their privacy and they need it more (Aksoy and Komurcu, 2018; Leino-Kilpi et al., 2002). Women may face the risk of privacy loss during pregnancy, delivery, postpartum and breastfeeding periods, gynecological follow-up and treatment, and diagnosis and treatment of urogenital problems (Şaraldı and Karaçam, 2023).

Pregnancy and pregnancy-related health problems and the health care service provided during the perinatal period affecting the health of the newborn are important (Duberstein et al., 2021). The perinatal period covers pregnancy, delivery and the postpartum period (Murphy et al., 2001; Başt arcan and Şahin, 2022). The aim of perinatal care, which addresses the care of normal/risky mothers, fetuses/newborns in a holistic manner, is to protect and improve the health of the mother and the newborn, to provide early diagnosis and treatment of health problems experienced by the mother during this process, and to minimize morbidity and mortality rates (Başt arcan and Şahin, 2022).

It is stated that every woman and her baby has the right to receive safe and high-quality care during pregnancy, birth and postpartum periods (Evcili et al., 2015). It is also important to protect and maintain privacy in perinatal care services, which are an important component of nursing care services (Ağ and Kömürcü, 2015).

Privacy in the Prenatal Period

Prenatal care is defined as the monitoring of the mother and fetus by a trained health personnel at regular intervals throughout the pregnancy, with the necessary examinations and recommendations (Sönmez et al., 2007). The approach and communication of the health professional in the health institution affect the health care service received by pregnant women in the prenatal period. Reassuring, supportive and confidential care supports the receipt of prenatal care service (Ertem, 2024).

Privacy in the field of health is classified as the protection of personal data, patient confidentiality, being sensitive to confidentiality in health practices and health professionals fulfilling the confidentiality of information (Aydın, 2019). One of the issues where privacy is important in the prenatal period is prenatal screening tests (Güvenç et al., 2015). It is related to the concern that the future child will learn the personal health information obtained by the parents in the prenatal screening tests in order to protect the confidentiality of information during the prenatal screening tests. The main ethical problem is stated as the situation of children experiencing psychosocial distress due to the prior knowledge that they may develop a disorder that cannot be prevented later (Stapleton, 2017). It is stated as the necessity of the right to privacy that interventions should not be made without the informed consent of the individual and that the procedure should be implemented to the extent permitted (Tosun and Aksoy, 2019). In all departments where services are provided, including gynecological examination, diagnostic procedures and treatment, it is important to provide care by paying attention to privacy within the scope of human and reproductive rights (Tosun and Aksoy, 2019).

Privacy During Birth and the Postpartum Period

Birth is a normal physiological process in a woman's life, but it is an extremely important period of life that causes ambivalent feelings such as excitement, happiness and anxiety in women (Kapısız et al., 2017). The greatest and most unique experience of a woman's life, labor, is unique to each woman, and the perception of birth and the interpretation of this experience may differ from woman to woman (Namujju, 2018). In this context, the World Health Organization (WHO) included a "positive birth experience" for all women among its important goals in its report containing intrapartum care recommendations published in 2018 (WHO, 2019). In 1996, the Coalition for Improving Maternity Services (CIMS) emphasized the issue by putting the concept of "Mother-Friendly Hospital" on its agenda. CIMS states that all women should have the opportunity to give birth in an environment where they feel safe, healthy and happy during childbirth, and where their autonomy and privacy are respected. The basic philosophy of CIMS, whose mission is to develop a maternal health care model that will

improve birth outcomes and significantly reduce costs, is the naturalness of the birth process (CIMS, 2015; CIMS, 1997). In our country, the circular on "Privacy in Childbirth Services" published by the Ministry of Health and the practices within the scope of the "Mother-Friendly Hospital" model are important studies aimed at improving the quality of childbirth services and aim for women to have a safe, high-quality and positive birth experience (Ministry of Health, 2015). In the model, which includes general goals such as reducing the increasing rates of cesarean sections in recent years, encouraging women to have vaginal births and reducing the rates of interventions during birth, care has been taken to create individual-specific birth units where privacy is protected. Women who will give birth will be provided with a happy and positive birth experience, preferably with social support from their spouse or family, in maternity units in the comfort of their home, feeling comfortable and peaceful (Serçekuş et al. 2018; Ministry of Health of the Republic of Turkey, 2018). A woman who experiences birth positively will have less fear of birth, strengthen her bond with her baby (Şahin and Bingöl, 2021), treatment time will be shortened, birth intervention rates will decrease and birth satisfaction will increase. In addition, a woman who experiences a positive birth will gain a positive perspective for her next birth (Jafari et al., 2017).

During the birth process, which is the period when privacy loss is most intense, women need to be protected and treated more carefully. The physical conditions of the birth environment should be designed in a way that supports the woman's sense of privacy and does not negatively affect the hormonal processes of birth (Göncü Serhatlıoğlu and Karahan, 2018). Individual rooms, all processes of birth taking place in the same room, the door not opening directly to the woman's location, positioning of windows in a way that does not show the inside, sound insulation and appropriate lighting are important factors that increase the comfort of the woman and ensure privacy (Akın and Yücel, 2020). Yücel et al. (2021) reported in their study that women who gave birth vaginally in state hospitals stated that the door of the delivery room was not closed, the delivery table was positioned at the door entrance and that attention was not paid to body privacy during the transfer of the woman from the delivery room to the delivery ward. In addition, according to the results of another study, it was determined that half of the women were uncomfortable with the large number of healthcare professionals in the delivery room (Mohammad et al., 2014).

A woman who is comfortable during birth will have high birth satisfaction. Birth satisfaction is an important indicator in the evaluation of the birth experience (Aktaş-Reyhan and Sayıner, 2024). In addition, women should receive care from the same healthcare professional throughout the birth process in terms of social privacy, procedures to be performed should be explained, they should be able to move comfortably in single rooms, personalize the room with items they bring from home, and be allowed to practice traditional and cultural ceremonies (Jenkinson et al, 2013). In addition, ensuring confidentiality of information during the birth process is important both in terms of patient rights and in terms of protecting patient privacy (Atalay, 2021).

Another factor that affects women's perceptions of privacy during birth is the type of birth (Yücel et al., 2021; Orman and Demirci, 2019). Studies have shown that women who have cesarean sections have significantly higher scores for respect for privacy than those who have vaginal births (Orman and Demirci, 2019) and that women who have vaginal births feel more embarrassed than those who have cesarean sections due to their genital areas being exposed during birth, the intervention of a male healthcare professional, and the crowdedness of the delivery room (Yücel et al., 2021). Due to the influence of social learning, observing or touching private areas is considered embarrassing and disturbing, and the need for openness of private areas, which is seen as a loss of body control, is a much more important issue in vaginal births, where respect for privacy is much more necessary (Özbek and Sümer, 2019). According to the results of a study investigating women's opinions and suggestions regarding privacy during the delivery process, participants suggested that healthcare professionals

should be more sensitive during procedures and cover their private areas while on the delivery table (Bal-Şaraldı and Karaçam, 2023). Şahin and Bingöl (2019) reported that women are more comfortable and relaxed if their privacy is respected during health care (covering of their private areas, presence of social support, confidentiality of personal information, meeting socio-cultural health service expectations, etc.) (Şahin and Bingöl 2019). According to studies evaluating women's hospital and birth satisfaction, privacy, confidentiality of information, and respect for privacy by employees are of great importance (Orman, 2019; Arslan and Demir, 2017).

One of the privacy violations frequently experienced in the postpartum period is social privacy. It has been observed that mother-friendly hospital practices that provide a single room for the woman and the companion she wants to be with for mother-baby bonding and effective breastfeeding in the postpartum period reduce this violation (Ak et al., 2018). Psychological privacy, on the other hand, includes informing the woman about all procedures performed on her throughout the birth process, regardless of the type of birth, and supporting her participation in her care (Orman and Demirci, 2019). According to the patient rights regulation, services that require patient privacy in health care practices are included in the patient rights regulation within the scope of legal regulations (Özer and Özata 2021). Accordingly, if there is no medical concern, the presence of a relative, the absence of people who are not directly related to the intervention, and compliance with confidentiality in all procedures are requirements for ensuring privacy, and death does not grant the right to violate privacy.

CONCLUSION

Privacy is a universal value, the autonomy of the individual and a fundamental right of the human being that must be protected. The concept of privacy, which is also secured by the Patient Rights Regulation, is an important issue that we frequently encounter at every stage of health service provision and includes the protection of the woman's individual space beyond confidentiality. The protection of private areas and the provision of a private space for the individual are important in every unit of health services. However, privacy is more important in women's health services due to specific periods specific to women such as pregnancy and birth. Perinatal services and birth in particular are stated as the period when women's personal control decreases, they are concerned about not being able to protect their privacy and they need the protection of privacy more. If we consider that the method of birth also affects the protection of privacy, the rate of utilization of vaginal birth services, where the genital area remains open during the birth process, will decrease and there will be a tendency towards cesarean birth. Considering the increasing cesarean section rates, it is important to inform women about the procedure before, during and after the procedure to protect privacy, to be friendly, to create an environment for women to ask questions, to give clear and understandable answers to questions that do not contain medical terms, to use curtains and covers, and not to wait long before or between procedures. Relieving the woman's physical, psychological and social privacy area and protecting her privacy will reduce negative feelings such as stress, shame, anxiety, helplessness and insecurity that the woman will experience. For this reason, it is of great importance to increase the sensitivity and awareness of health professionals regarding the protection and maintenance of privacy.

REFERENCES

Ağ, S. D. S., & Kömürcü, N. (2015). Doğumda Mahremiyet. *Turkiye Klinikleri Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics*, *1*(3), 15-19.

Ak, P. S., Vardar, O., & Özkan, S. (2018). Anne dostu hastanelerin yaygınlaşması Türkiye için neden önemlidir? *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 25-29.

Akın, B., & Yücel, U. (2020). İdeal Doğum Ortamı Nasıl Olmalı?. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, *5*(3),681-687.

FULL TEXTS BOOK

Aksoy, S., & Komurcu, N. (2018). Privacy in perinatal services: a qualitative study. *IOSR Journal of Nursing and Health Science*, *7*(5), 64-73.

Arslan, E. T., & Demir, H. (2017). Sağlık çalışanlarının hasta mahremiyetine ilişkin tutumu: Nitel bir araştırma. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*(4), 191-220.

Atalay, H. (2021). Mahremiyet Kapsamında Kişisel Sağlık Verilerinin Korunması ve Depolanması. *Journal of Academic Perspective on Social Studies;* (1): 01-20.

Aydın, R. (2019). Doğumda mahremiyetin önemi ve ebelik. *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 120-129.

Bal-Şaraldı, H., & Karaçam, Z. (2023). Kadınların Doğum Sırasındaki Mahremiyet ile İlgili Deneyim, Görüş ve Önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi;* 7(3); 447-460.

Baştarcan, Ç., & Şahin, N. H. (2022). Perinatal bakım uygulamalarında optimalite yaklaşımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *15*(2), 219-226.

CIMS. (2015). The mother-friendly childbirth ınitiative. consensus ınitiative from the coalition for ımproving maternity services. Erişim tarihi: 29.10.2024, https://mana.org/sites/default/files/pdfs/CIMS%2527%20MotherFriendly%20Childbirth%20Initiative%20%282015%29.pdf

Duberstein, Z. T., Brunner, J., Panisch, L. S., Bandyopadhyay, S., Irvine, C., Macri, J. A., ... & O'Connor, T. G. (2021). The biopsychosocial model and perinatal health care: determinants of perinatal care in a community sample. *Frontiers in psychiatry*, *12*, 746803.

Ertem, G. (2024). Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Temelleri. Akademisyen Yayınevi sy226

Evcili, F., Yurtsal, Z. B., Abak, G., Tali, B., & Temel, S. (2015). Perinatal hasta güvenliği: ebelerin ve perinatal kliniklerde çalışan hemşirelerin görüş ve uygulamaları. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 24(5), 178-184.

Göncü Serhatlıoğlu, S., & Karahan, N. (2018). Doğum memnuniyeti ve etkileyen faktörler. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi;* 15(12),75-91.

Güvenç, D. Y., Kızılkaya Beji, N., & Buyukkayacı Duman, N. (2015). Ethical Approach In Prenatal Diagnosis. JAREN, 1(2), 86-90

Jafari, E., Mohebbi, P., & Mazloomzadeh, S. (2017). Factors Related to Women's Childbirth Satisfaction in Physiologic and Routine Childbirth Groups. *Iran Journal Nursing Midwifery Res; 22*(3), 219-24.

Jenkinson, B., Josey, N., & Kruske, S. (2014). BirthSpace: An evidence-based guide to birth environment design.

Kapısız, Ö., Karaca, A., Özkan, F. S., & Savaş, H. G. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Doğum Algısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi; 7*(3), 156-160.

Leino-Kilpi, H., Välimäki, M., Dassen, T., Gasull, M., Lemonidou, C., Scott, A., & Arndt, M. (2001). Privacy: a review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*, *38*(6), 663-671.

Leino-Kilpi, H., Välimäki, M., Dassen, T., Gasull, M., Lemonidou, C., Scott, P. A., ... & Kaljonen, A. (2002). Maintaining privacy on post-natal wards: a study in five European countries. *Journal of Advanced Nursing*, *37*(2), 145-154

Mohammad, K.I., Alafi, K.K., Mohammad, A.I., Gamble, J., & Creedy, D. (2014). Jordanian women's dissatisfactionwith childbirth care. *International Nursing Review*; 61(2):278-84.

Murphy PA, Fullerton JT. Measuring outcomes of midwifery care: development of an instrument to assess optimality. Journal of Midwifery and Women's Health 2001;46(5):274–284.

FULL TEXTS BOOK

Namujju, J., Muhindo, R., Mselle, L. T., Waiswa, P., Nankumbi, J., & Muwanguzi, P. (2018). Childbirth experiences and their derived meaning: a qualitative study among postnatal mothers in Mbale regional referral hospital, Uganda. *Reproductive health; 15*(1), 1-11.

Orman H. (2019). *Doğum Sürecinde Mahremiyet Algısının Anne Memnuniyetine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Orman, H. & Demirci, N. (2019). Doğum sürecindeki gizlilik algısının anne memnuniyetine etkisi. *JAREN*; *5*(3), 219-227.

Özata, M. & Özer K. (2016). Hastanelerde hasta mahremiyetine yönelik uygulamalarının sağlıkta kalite standartları bağlamında değerlendirilmesi: Konya örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies; 45*, 11-13.

Özbek. H, & Sümer, H. (2019). Pelvik Muayeneye Gelen Kadınnnların YaşadıklarıAnksiyete Düzeyine Destekleyici Ebelik Yaklaşımının Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*; 4(1),45-54.

Özsoy, S. A., Özgür, G., & Durmaz Akyol, A. (2007). Patient expectation and satisfaction with nursing care in Turkey: a literature review. *International Nursing Review*, *54*(3), 249-255.

Öztürk, D., Eyüboğlu, G., & Göçmen Baykara, Z. (2019). Mahremiyet Bilinci Ölçeği: Türkçe Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law & History/Türkiye klinikleri tıp Etiği, Hukuku ve Tarihi Dergisi*, *27*(1), 57-64

Reyhan, F.A., & Sayıner, F.D. (2024). The Importance of the Birth Environment and A Review on the Ideal Birth Unit. *Journal of Midwifery and Health Sciences;* 7(1): 195-207.

Sağlık Bakanlığı (2018) Sağlıkta Kalite Standartları. Https://Kalite.Saglik.Gov.Tr/İn-dex.Php-Lang=Tr&Page=46&Newscat=1&Newsıd=1248.

Serçekuş-Ak, P., Vardar, O., & Özkan, S. (2018). Anne Dostu Hastanelerin Yaygınlaşması Türkiye İçin Neden Önemlidir?. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1*(1), 25-29.

Stapleton, G. (2017). Qualifying choice: ethical reflection on the scope of prenatal screening. Medicine, Health Care and Philosophy, 20(2), 195-205.

Sönmez, Y. (2007). Doğum öncesi bakım hizmetleri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 16(1), 9-12.

Şahin B. & Bingöl F. (2019). Doğum sonu dönemde travmatik stres ve etkileyen faktörler. 4. Uluslararası ve 5. Ulusal Ebelik Kongresi, s114. 6-9 Kasım 2019. Ankara.

Şaraldı, H. B., & Karaçam, Z. (2023). Kadınların Doğum Sırasındaki Mahremiyet ile İlgili Deneyim, Görüş ve Önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *7*(3), 447-460.

Tosun, H., & Aksoy, N. (2019). Ebelik uygulamalarında mahremiyet. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi*, *1*(1), 21-27.

Ülger, D. S., & Aktaş, D. Jinekolojik Muayene ve Obstetride Beden Mahremiyetinin Önemi. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(3), 102-108.

Yücel, U., Rüzgâr, Ş., Ekşioğlu, A., & Hadımlı, A. (2021). Kadınların Doğum Şekline Göre Mahremiyet ile İlgili Deneyimleri ve Beklentileri. *Turkiye Klinikleri Journal Health Science*; 6(1):26-36.

WHO (2019). Recommendations: Intrapartum Care for a Positive Childbirth Experience, WHO:Geneva, Switzerland.

FULL TEXTS BOOK

FATİH KERİMİ'NİN AVRUPA SEYAHATNAMESİ'NDE İTALYA İZLENİMLERİ
IMPRESSIONS OF ITALY IN FATIH KERIMI'S WORK "TRAVEL TO EUROPE"

Prof. Dr. Çulpan Zaripova Çetin

Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

ÖZET

Kazan Tatar yazar, gazeteci ve nâşir Fatih Kerimî, 1899 yılında Orenburg'da altın ocakları işleten Birinci loca tüccarı ve hayırsever Şâkir Remiev'le birlikte Avrupa'ya seyahat eder ve bu seyahatle ilgili izlenimlerini 1902 yılında Petersburg'da yayınlanan *Avrupa Seyahatnâmesi* adlı eserinde anlatır. Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Monako, Avusturya ve Macaristan gibi Avrupa ülkelerinde görülen ve yaşananların kaleme alındığı seyahatnamede İtalya, "Nis'ten Hareket" ve "Milano'da Bir Gün" adlı bölümlerde yer alır.

"Nis'ten Hareket" adlı bölümde Kuzeybatı İtalya'da Ligurya bölgesinde İmperia iline bağlı ve İtalya-Fransa sınırında bulunan Ventimayl (Ventimiglia) beldesi ve Sambrodarino adında bir mevkiinin doğa güzelliklerinden, özellikle de yol üzerinde kalan bağ ve bahçelerden, onlarda yetiştirilen mahsullerden, İtalya'nın ikliminden ve Güney İtalya'da yaşayan halkın mahareti, çalışkanlığı ve marifetinden hayranlıkla bahsedilir. Daha sonra Kerimî, Kuzey İtalya'da -Milano'da- gördüklerini "Milano'da Bir Gün" adlı bölümde kaleme alarak şehirde gezdikleri caddelerden, Duomo di Milano Katedrali'nden, bir kilisede bir papazın gösterdiği çok eski, 1491 yılında yazılmış Latince *İncil*'den, III. Napolyon'un yadigârı olarak yapılmış Muzafferiyet Kapısı'ndan ve diğer meşhur bina, park ve çarşılardan söz eder. Ayrıca, Milano'dan Avusturya hududuna ulaşmak amaçlı Verona'ya kadar gittikleri tren yolculuğunun üzerinde kalan bağ, bahçe ve nehirlerle de ilgili kayda değer düşünceler sunar. Müslüman Türk bir aydın Fatih Kerimî'nin izlenimlerinde, İtalyan halkının kişisel özelliklerinden, geçim kaynağı ve mutfağından tut Avrupa'daki eğitim ve kadın haklarına kadar millî ve sosyal konular ele alınmıştır. Yazar, bütün bu gördüklerini kendi milleti -Kazan Tatarlarının- kişiliği, hayat tarzı, eğitimi ve uğraşlarıyla kıyaslayarak çok önemli sonuçlara varır.

Anahtar Kelimeler: Kazan Tatar edebiyatı, Fatih Kerimî, Avrupa Seyahatnamesi, İtalya, Milano.

ABSTRACT

Kazan Tatar writer, journalist and publisher Fatih Kerimi traveled around Europe in 1899 with the owner of gold mines in Orenburg, the famous Tatar poet Shakir Remiev, and described his impressions of this trip in the work "Travel to Europe," published in St. Petersburg in 1902. During this trip, Fatih Kerimi, together with Shakir Remiev, visited such European countries as Germany, Belgium, France, Italy, Monaco, Austria and Hungary. In the travel story, the writer wrote his impressions of Italy in the sections "Departure from Nice" and "A Day in Milan." In the section "Departure from Nice" the author enjoys the natural beauties of the city of Ventimiglia and the area called Sambrodarino, located in the province of Imperia in the Ligurian region of northwestern Italy on the border between Italy and France. His attention is especially drawn to the vineyards and orchards along the road, the products grown there and the wonderful climate of Italy. Fatih Kerimi speaks with admiration of the skill, hard work and ingenuity of the people living in southern Italy. He later wrote about his impressions of the north of Italy - in Milan - in a chapter called "One Day in Milan" and talked about the streets they visited in the city, about the Duomo di Milano, about the oldest Latin Bible, written in 1491, shown by a priest in another church, about the Gate of Victory, built as a memory of Napoleon III, about other famous buildings, parks and bazaars. In the work, a special place is occupied by the writer's interesting thoughts about the vineyards,

FULL TEXTS BOOK

gardens and rivers that remained along the route of the train journey from Milan to Verona with the aim of reaching the Austrian border. The impressions of the Tatar intellectual Fatih Kerimi also discuss many national and social issues, from the personal characteristics and cuisine of the Italian people to education and women's rights in Europe. The author comes to very important conclusions by comparing everything he sees with the personality, lifestyle, education and occupations of his people - the Kazan Tatars.

Key words: Tatar literature, Fatih Kerimî, "Travel to Europe", Italy, Milan.

Giriş

Tatar Türkleri İtalya'ya ancak 20. yy. sonlarında - 21. yy. başında yerleşmeye başlar. 2013'te oluşturulan ve İtalya'nın Roma, Milano, Venedik vb. şehirlerinde yaşayan Tatar Türklerini birleştiren "İtalya'daki Tatarlar" derneği, "Avrupa Tatarları İttifakı"nın yönetiminin bir parçası olmuştur. 2015 yılından bu yana İtalya'daki Tatarlar topluluğu, Roma'da millî bayram Sabantuy'u yapmakta olup 2015 yılında burada Tataristan-İtalya iş forumu da düzenlenmiştir. Dünya Tatar Kongresi'nin verdiği bilgiye göre, 2017 yılında İtalya'da 600'e yakın Tatar Türkü yaşıyordu. Uluslararası ve Bütün Rusya yarışmaları ödülü sahibi, Milano Müzik Akademisi mezunu, Venedik Opera Tiyatrosu sanatçısı Rafis Husnutdinov da onlardan bir tanesidir (URL-1). Günümüzde İtalya'da yaşayan Tatar Türklerinin sayısı neredeyse ikiye katlanmış durumdadır.

Araştırma ve Bulgular

Tatar Türklerinin İtalya'yı ilk kez ziyaret etmeleri, büyük ihtimal 19. yy. sonunda Fatih Kerimî ve Şâkir Remiyev'in Avrupa seyahati esnasında gerçekleşmiştir. Kazan Tatar yazar, gazeteci ve nâşir Fatih Kerimî, 1899 yılında sekreteri, refakatçisi ve Fransız dilinden tercümanı olarak Orenburg'da altın ocakları işleten, "*Tatar süreli yayın tarihinde on iki sene neşredilen Vakit gazetesi, on senelik Şura dergisi ve dokuz sene hizmet veren Vakit matbaasının kıymetli çalışmalarıyla büyük yer tutmakta olan"* (Miftahov, 2019: 41) hayırsever Remiyevler soyundan olan tüccar ve arkadaşı Şâkir Remiev'le birlikte 15 Şubat 1899 yılında Oranburg'dan çıkıp o dönemin Avrupa devletlerinin en gözde şehirleri Moskova, Petersburg, Berlin, Köln, Brüksel, Paris, Nice, Monte Karlo, Milano, Miran, Viyana, Budapeşte, İstanbul ve Bahçesaray'ı içine alan 1 Haziran 1889 yılında Orenburg'da sona eren, yaklaşık 3.5 ay kadar süren bir seyahat gerçekleştirir.

Çağdaş araştırmacı Rami'nin de belirttiği üzere, *"seyahatler, insanlara farklı dünyaları görme, yeni toprakları tanıma, yeni yerleri keşfetme imkânı sağlar."* (2023: 1). Avrupa seyahati esnasında Kerimî ve Remiyev, gittikleri her şehirde mümkün olduğu kadar ünlü kütüphaneleri, park ve botanik bahçeleri, tarihî mekân ve müzeleri, tiyatro ve operaları ziyaret ederler. Bu seyahatle ilgili izlenimlerini Fatih Kerimî 1902 yılında Petersburg'ta yayınlanan *Avrupa Seyahatnâmesi* adlı eserinde anlatır. Seyahatname, 2001 yılında Dr. Fazıl Gökçek tarafından Türkiye Türkçesine çevrilir ve İstanbul'da ayrı bir kitap olarak yayınlanır. İncelemede alıntılar bu kitaptan yapılmıştır. Kerimî ve Remiyev, seyahat esnasında Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Monako, Avusturya ve Macaristan gibi Avrupa ülkelerinde bulunurlar. *Avrupa Seyahatnamesi* ile ilgili Rusya'da ve Türkiye'de genel araştırmalar yapılmış olsa da Tatar aydınlarının ziyaret ettikleri ülkelerle ayrıntılı bir inceleme bulunmamaktadır. Tarafımızdan Kerimî ve Remiyev'in Fransa izlenimlerini hedef alıp yapılan incelemenin devamı olarak mevcut makalede Tatar aydınının seyahatnamenin "Nis'ten Hareket" ve "Milano'da Bir Gün" adlı bölümlerinde anlattığı İtalya izlenimleri incelenmiştir.

Dar veya geniş bir coğrafyada seyahat eden bir şahsın gezip gördüğü yerlerle ilgili izlenimlerini anlattığı seyahatnamelerde *"yazarın çıkış noktası 'coğrafya'dır. O coğrafyanın iklimi, insanları, tarihi eserleri, eski-yeni yapıları, yol ve ulaşım özellikleri, günlük hayatı meydana getiren ayrıntıları vs.*

FULL TEXTS BOOK

seyahatnamelerin konusunu oluşturur." (Asiltürk, 2009: 912). Fatih Kerimî'nin İtalya'da görüp kaleme aldıkları da bu konulardan ibarettir.

"Nis'ten Hareket" adlı bölümde Kerimî, 21 Nisan'da saat 10'da Fransa'da bulunan Nice şehrinden trenle hareket edip bir saat sonra İtalya hududuna ulaştıklarını yazar. Önce hayranlıkla İtalya'nın kuzeybatısında bulunan Ligurya bölgesinde İmperia iline bağlı ve İtalya-Fransa sınırında yer alan, mükemmel iklimi, berrak denizi, bir tablo konusu olmaya değecek kadar güzel dağları, yemyeşil ve çeşitli bitki örtüsüyle büyüleyen Ventimayl (Ventimiglia) beldesi ve Sambrodarino adında bir mevkie doğru Bahr-i Sefid sahilinden giderken gördükleri doğa güzellikleri anlatılır: *"Dağ aralarındaki bağ ve bahçeler temaşasına doyulmayacak derecede idi."; "Bütün sahraları bahçe halinde, serâpâ mamuriyet içinde idi."* (Kerimi, 2001: 103).[3] Liguria, İtalya'nın en güzel bölgelerindendir. Ayrıca, burada birçok üzüm bağı bulunur ve bu bölge, İtalya'nın en küçük şarap bölgelerinden biridir. İtalyanların ona "İtalya'nın şanslı at nalı" demesi de boşuna değildir. Ventimiglia ise Ligurya kıyılarının dekorasyonu olarak adlandırılabilir (URL-4). Fransa sınırından ancak yedi-sekiz km uzaklıkta olan Vintimiglia, "İtalya'nın batı kapısı", "Hudut şehri" ve hatta "İtalya'nın çiçekli kapısı" olarak da anılmaktadır. Tarihe bakılırsa, Roma egemenliği döneminde şehre Provence'tan dönüş yolunda Sezar uğramıştır. Ventimiglia, Sezar'a her zaman sadık kalır ve Roma belediyesi statüsünü alıp bunun sonucunda büyük refah ve genişleme fırsatları elde eder. Feodal dönemde Ventimiglia kendisini özgür bir şehir ilan eder. 13. yüzyılda Ceneviz Cumhuriyeti'nin bir parçası olur ve 17. yüzyılda Cenova'dan ekonomik ve vergisel bağımsızlık kazanmayı başarır. 1747'de Ventimiglia Avusturya egemenliğine girer. 1797 yılında Napolyon tarafından fethedilir. Napolyon'un düşüşünden sonra 1805 yılında kurduğu Ligurya Cumhuriyeti, Sardunya Krallığı'nın bir parçası olur ve 1861'de İtalya'nın birleşmesiyle İtalya Krallığı'nın bir parçası durumuna gelir (URL-3). Ventimiglia, muhteşem iklimiyle de ün almıştır. Burada hava, Liguria'nın tamamı için tipiktir. İtalya'nın kuzeyinde bulunmasına rağmen denize yakınlığı ve coğrafi konumu nedeniyle iklim çok ılıman ve sıcaktır (URL-4). Bu nedenle, sadece sağlıklarını iyileştirmek isteyen turistler için değil ziraatçılık için de çok elverişlidir. Zaten bu belde Kerimî'nin dikkatini de hemen bu özelliğiyle çeker. İtalya'nın hasat yetiştirmeye müsait olan ikliminden, yol üzerinde kalan bağ ve bahçelerinden, onlarda yetiştirilen mahsullerden de şöyle bahsedilir: *"Zaten İtalya'nın iklimi ve havası her türlü mahsulat yetiştirmeğe salihtir. Âdî mazruâttan ma'da üzüm, portakal, limon, elma ve sair meyveler burada pek mebzul bir surette yetişmektedir. Cenubî İtalya'da bir senede yedişer defa hasat yapılan yerler vardır."* (103). Sambrodarino'dan Kuzey İtalya'ya giderken de Kerimî, *"seyrinden gözleri ayırmak mümkün değil idi"* cümlesiyle tasvir ettiği *"arazi dağlı ve çukurlu idiyse de bütün dağlar zümrüt gibi yemyeşil nebatat ile mestur ve her taraf cennet gibi bağ ve bahçelik"* (103) olmasına hayret eder.

Tatar aydınları, aynı gün akşam saat onda Kuzey İtalya'da "büyük bir ticaret beldesi" olan Milano'ya varıp Viktoriya oteline yerleşirler. Bu şehirde gördüklerini "Milano'da Bir Gün" adlı bölümde kaleme alan Kerimî, daha çok gezdikleri tarihî mekânları anlatır. Caddelerin geniş, binaların *"muntazam ve ziynetli"* olmasıyla büyülenen yazar, Gotik tarzda mimariye sahip Duomo di Milano Katedrali'ne gittiklerini bildirir. Daha sonra Fransa İhtilali döneminde tahrip edilmiş başka bir kiliseye girince orada bir papazın kilisenin içinde yer alan freskleri anlattığından ve kendilerine çok eski, 1491 yılında yazılmış Latince *İncil*'i gösterdiğinden söz eder. İnternet üzerinden tarafımızdan detaylı bir araştırma yapılmış olmasına rağmen Kerimî'nin bahsettiği bu kilisenin adı ne yazık ki tespit edilemedi.

Seyahatnameden Tatar aydınlarının şehirdeki birçok meşhur cadde, bina, park ve çarşıda bulundukları da anlaşılmaktadır. Gezdikleri park, Milano'nun tarihî merkezinde yer alan, ünlü mimar Emilio Allemany'nin tasarımına göre 1893 yılında yapılan, Milano'nun en eski ve en güzel parklarından olan Sempione Park'tır. Çünkü Kerimî, gezdikleri *"III. Napolyon'un yadigârı olarak yapılmış"* Muzafferiyet

[3] Bundan sonra eserden alıntı yapılırken parantez içinde sadece sayfa gösterilecektir.

FULL TEXTS BOOK

Kapısı'nın buraya çok yakın olduğunu bildirir. Muzafferiyet Kapısı ya da Barış Kemeri, mimar Luigi Cagnola tarafından 1807'de Napolyon yönetimi altında inşa edilmiştir. Bu kapı, yeni Strada del Sempione'nin Milano'ya girdiği yeri işaret ediyordu. İtalya'daki Napolyon Krallığı düştüğü ve Milano Avusturya İmparatorluğu tarafından fethedildiği zaman kapı henüz tamamlanmamış olup inşaat bir süre terk edilmiştir. Kemerin inşası, 1826'da Cagnola tarafından, anıtı 1815 Viyana Kongresi'ne adayan İmparator II. Francis için yeniden başlatılır. Cagnola 1833 yılında ölünce projesi Francesco Londonio ve Francesco Peverelli tarafından devralınıp 1838 yılında tamamlanır. Kapı, 19. yüzyıl Milano tarihindeki birçok önemli olaya tanık olur. 8 Haziran 1859 yılında Magenta Muharebesi'nden dört gün sonra III. Napolyon ve İtalya Kralı II. Victor Emmanuel, kapıdan Milano'ya zaferle girer. Bu yüzden bu kapı, Muzafferiyet Kapısı olarak anılır ve Kerimî'nin seyahatnamesinde de bu adla geçer.

Fatih Kerimî, Milano'dan Avusturya hududuna ulaşmak amaçlı kuzeydoğu İtalya'nın Veneto bölgesinde bulunan ve İtalya'dan tüm Avrupa'ya ana hat demiryolları ile bağlı olan Verona'ya kadar gittikleri tren yolculuğunun üzerinde kalan bağ, bahçe ve nehirlerle de ilgili bilgi verir. Örneğin, Milano'dan Verona'ya kadar geçtikleri yol üzerinde kalan *"nehirlerin çıktığı yerden döküldüğü yere kadar boydan boya iki sahiline duvarlar yapılmış"* olduğunu yazar. Kerimî ve Remiyev İtalya'ya gelmeden, 1882 yılında Verona'da Po Nehri'nden sonra İtalya'nın en uzun akarsuyu olan, Alpler'den doğan ve şehri ikiye ayıran Adige nehri kıyılarından taşar ve şehrin büyük bir bölümünü sular altında bırakan bir sel meydana gelir. Bu selde binlerce insan hayatını kaybeder. Sonraki yıllarda şehri bu tür olaylardan korumak amaçlı sağlamlaştırılmış duvarlar inşa edilir. Seyahatnamede yazar onlardan bahseder.

"Nis'ten Hareket" adlı bölümde Kerimî, trenle giderken oturdukları kompartımanda İtalya'da kışı geçirip memleketlerine dönmekte olan Hollandalı soylu bir anne ve kız ile tanıştıklarını anlatır. Yirmi yaşlarında olan kızın güzel eğitim gördüğünü, hatta Rus yazar Tolstoy'un eserlerinden haberdar olup Rusya'da yaşanan hayata, özellikle de Tatar kadınlarının durumuna dair birçok soru verdiğini yazar. Kız, Tatar toplumunda kadınların eğitimi hususunda soru sorunca Kerimî, *"Yusuf Kitabı ile Bakırgan Kitabı'nı ahenkli ahenkli okuyabilen üstadelerimiz yok değildir!"* (104) diye cevap verse de kız bu gibi dersler Avrupa'da okutulmadığı için onu anlayamaz. Sohbetin devamında yazar, İslam dininde *"İlim talep etmek her erkek ve her kadın için farzdır"* (104) gibi bir kuralın olduğunu dile getirir ama kız bu kurala Tatar toplumunda uyup uyulmadığını sorunca ne diyeceğini bilemez, sessiz kalır. Hollandalı kız Kerimî'ye Avrupa'daki kadınların aynı erkekler kadar hak ve hukuk sahibi olduğu ve Avrupa ile Amerika'da kadınların katıldığı birçok kongre düzenlendiği hususta da bilgi verir. Kerimî seyahatnamede Cenova'da gerçekleştirme kararı alınan bir kongrenin programını da paylaşır: *"1. Menafi '-i ilmiye dairesinde kadınların tesir ve faaliyeti 2. Mesail-i terbiye ve ta 'lim 3. Kadınlarda tahsil-i âli 4. Zükür ve inâsın birlikte ta 'limi 5. Kadınlar için tahsil-i ticarî ve sınaî 6. Hastahane hâdimeleri 7. Usûl-i idare-i beytiye mektebi 8. Sanayi-i muhtelifede tesavi-i ücret meselesi 9. İşsizlik, kaza ve hastalıklara karşı tazminat 10. Kadınların idare-i umumiyeye iştiraki 11. Kadınların ahval-i umumiyesi."* (105). Tabii ki programda bahsedilen kadınlara tanılan bütün bu haklarla 19. yy. sonunda Rusya'da yaşayan Tatar ve genel olarak Müslüman kadınların hakları asla kıyaslanamazdı. Tatar toplumunda kızlar için okullar 19. yüzyılda açılmaya başlasa da onlarda kadınlara ancak dinî eğitim verilmekteydi. Kerimî bu bölümde kadınların eğitimine dair kendi düşüncelerini dile getirmeden sadece bilgi aktarımı yapmış olmasına rağmen onun Avrupalı kadınların hürlüğüne özendiği ve gelecekte Tatar kadınları için de böyle bir hayat hayal ettiği ortadadır.

Seyahatnamede Kerimî, İtalya'nın doğa harikası ve tarihî dokusu hariç mutfak kültüründen, yani İtalyan halkının makarnaya ne kadar düşkün olduğundan da bahseder: *"Burada istasyonda taam ettik. Çorbadan sonra makarna getirdiler. İtalyanların makarna sevdiğini çoktan işittiğim var idi. Bu rivayetin doğru olduğu anlaşıldı. Çünkü tahsis edip sorulmadığı vakit makarna verilen yere Avrupa'da şimdiye kadar rast gelmemiş idik."* (103). Seyahatnamede yer alan bu cümle, İtalyan kültüründe ailenin

FULL TEXTS BOOK

ve paylaşmanın sembolü olan makarnanın diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak İtalya'da çok sık tüketilip öğle yemeklerinde veya akşam yemeklerinde başlangıç olarak servis edildiğini de kanıtlamaktadır.

Seyahatnamede Fatih Kerimî tarafından İtalyan halkının millî özellikleri de ustaca kaleme alınmıştır. Örneğin, Güney İtalya'ya hayranlık bildirirken burada oluşturulan "cennet"in nedenini Kerimî sadece ülkenin ikliminde değil, burada yaşayan halkın maharetli, çalışkan ve marifetli olduğunda da görür. O, bu hususta şaşkınlık karışık hayranlıkla şöyle yazar: *"Her birine insan eli dokunmuş, terbiye verilmiş… Bütün sahraları bahçe halinde… Bunun üzerine, ahalisinin sa'y ve gayreti, hüner ve maarifeti munzam oldukta, memleketin mamuriyeti ziyadesiyle tezayüd etmiştir."* (103). *"Milano'dan Virona'ya kadar sahralar gayet düz olup, yirmişer otuzar sajin genişliğinde taksim olarak aralarından kanallar geçirilen"* arazilerin de *"dört tarafını her türlü meyve ağaçlarıyla ihata ederek ortasına ekin ve sebzeler ekmiş"* (107) İtalyan halkının *"en ufak bir nebattan başlayıp büyük ağaçların dallarına kadar"* elleriyle dokunup terbiye ettiğine ve *"yamaç olan yerlerde yamacın eteğinden başlayıp tepesine kadar basamak basamak yaparak düzeltip temizleyip ve bazı yerlerine hariçten toprak getirip ve etrafını taşlar ile ihata ederek mezra', bağ ve bahçe yapmış"* (107) olmalarına saygı duyar. İtalya ve burada yaşayan halkla ilgili en güzel düşüncelerini ise şu cümlelerde aktarır: *"İtalya pek güzel bir memleket olup her tarafında bir letafet ve insanlarında bir mülayemet ve şairiyet vardır"* (106); *"Avrupa'nın başka bir dünya, Avrupalıların başka türlü insanlar olduğunu burada dahi gördük. Her yerlerinde hareket, gayret ve faaliyet eseri müşahede olunuyor."* (107).

Her ne kadar seyahatnamelerde *"ilginçliğin nedeni, gezi yazarları daha çok, kendi ülkelerinde bulunmayan yönlere odaklanmaları"* (Asiltürk, 2009: 913) olsa da Kerimî, diğer ülkeleri gezdiğinde olduğu gibi İtalya'da gördükleri ile İtalyan halkını da kendi ülkesinde olup bitenler ve öz halkı -Tatar Türklerinin- durumu ve bu duruma bir nevi neden olan kişiliğiyle de kıyaslar: *"Bunları gördükçe kendi halkımızın fakir olduğuna asla taaccüb edecek yer kalmadı."* (107). Yazar, halkının bu kadar fakir kalmasını bir taraftan savunmaya çalışsa da (*"Belki nasıl olup da açlıktan ölmeyerek dünyada yaşadıklarına taaccüb etmek lazım geldi."*, 107) aslında bu durumun nedenini halkın çalışmaktansa zamanı misafir çağırıp ya da misafir gidip eğlenerek harcamasında (*"Bizde güzden bir mertebe ekiyor, yaz geldikçe tarlanın yanına varıp bir elini arkasına, bir elini göz üstüne koyup ektiklerine bakıyorlar. İyi ise: 'Pek âlâ, Allah'a şükür, şükür' diyerek geri gidip toyda düğünde geziyor, misafir çağırıyor yahut kendileri misafir gidiyorlar."*, 107) ve mücadele vermektense kadere boyun eğmeyi tercih etmelerinde (*"Eğer fena ise, yine böyle yapıyorlar, 'Takdir böyledir, ne çare' diyorlar, vessalam!"*, 107) görür. Aslında Tatarların güç ve paralarını gösterişli düğün ve sofra meclisleri yaparak harcadıklarını bu dönemde ünlü Tatar yazar, gazeteci ve siyaset adamı Ayaz İshaki de *İki Yüz Yıldan Sonra İnkıraz* adlı eserinde sert bir şekilde eleştirmiştir. Oysa Tatar Türkleri, çok erken dönemlerde İslam dinini kabul etmiş ve oturak hayata geçmiş bir millet olarak, eskiden de günümüzde de en çok ziraatla uğraşmıştır. O dönem Tatar Türklerinin hayat tarzının bir çıkmaza girdiğini Kerimî seyahatnamede şöyle bir cümleyle dile getirir: *"Toprağı ıslah etmek, taşları temizlemek, kuyuları kazıp sular getirmek ve başka türlü mahsulat yetiştirmeyi tecrübe etmek gibi şeyler bizim halk arasında asla taammüm etmemiştir."* (107). Yazar, kaleme aldığı Avrupa Seyahatnamesi'nin diğer bölümlerinde olduğu gibi İtalya izlenimlerini aktarırken de Saygılı'nın yazdığı gibi *"ilim, irfan, medeniyet, maarif ve sanayi alanlarında İslam âleminin geri olmasına çok üzülür. Bu alanda bu geri kalmışlığı çok sorgular. Batıda gördüklerinin ülkesinde, özellikle İslam âleminde ne zaman görüleceğinin rüyasını sık sık kurar."* (URL-2).

Sonuç

Müslüman Türk bir aydın Fatih Kerimî'nin izlenimlerinde İtalya'nın doğa harikaları, iklim şartları, ziraatı, İtalyan halkının günlük hayatı, kişisel özellikleri ve mutfak kültüründen tut Avrupa'da eğitim ve kadın haklarına kadar birçok millî ve sosyal konu ele alınmıştır. Tatar aydınları İtalya'da fazla kalmayıp

FULL TEXTS BOOK

az yeri gezmiş olsalar da Kerimî, bu ülkeyi ve bu topraklarda yaşayan halkı genel hatlarıyla değerlendirmeyi başarmıştır.

Eserde İtalya'nın bir cennet, İtalyan halkının da çalışkan, temiz ve tedbirli olmasına sürekli hayranlık bildirilir. Yazar, yolculuk esnasında gördüğü düzenli bağ bahçeleri ve İtalyan halkının kişiliğini öz milleti olan Kazan Tatarlarının millî özellikleri, hayat tarzı ve eğitimiyle kıyaslayarak okuyucularla değerli düşüncelerini paylaşır. Fatih Kerimî, İtalyan ve daha fazlası Avrupa halkıyla karşılaştırma yaparak bazı noktalarda Tatar Türklerini eleştirmeyi de bilir. Örneğin, Rusya bünyesinde yaşayan diğer halklara nazaran daha çalışkan ve daha titiz olan halkının kaderci yönünü ve zamanının büyük kısmını eğlenerek harcadığına üzülür. Toplumda Tatar kadınların eğitim konusunda geride kalmalarını da halkın ilerlemesine engel olarak görür.

KAYNAKLAR

Asiltürk, B. (2009). "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler", *Turkish Studies. İnternational Periodical gor the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/I-I, Kış 2009, 911-995.

Kerimi, Fatih. (2001). *Avrupa Seyahatnamesi.* Hazırlayan Dr. Fazıl Gökçek. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Miftahov, İlyas. (2019). "Fatih Keriminin Şura Dergisindeki Faaliyetleri", *Kardeş Kalemler,* 160, 42-47.

Rami, İlsever. (2023). *Rus Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumu ve Türk İmgesi.* İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

İnternet Sayfaları:

URL-1: "Шайхразиев: Решили поддержать татар Италии и работать вместе более тесно." https://samtatnews.ru/2017/12/14/%D1%88%D0%B0%D0%B9%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D1%82%D1%8C-%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80-%D0%B8/

URL-2: "Oğuzhan Saygılı. Bir Tatar Aydının Gözüyle Avrupa (1899)"

http://www.erzurumgazetesi.com.tr/yazar/Bir-Tatar-Aydinin-Gozuyle-Avrupa-1899-/1787/ (4.10.2024).

URL-3: "Вентимилья" https://italia-ru.livejournal.com/1236214.html (04.11.2024).

URL-4: "Вентимилья – курорт в Италии на Лигурийском побережье" https://italy4.me/liguria/ventimiglia.html

GEOMETRIC OPTIMIZATION OF SQUARE AND CIRCULAR PLANAR COILS WITH PARTICLE SWARM ALGORITHM

Rumeysa COSDU,

Necmettin Erbakan University, Department of Mechatronics Engineering

0000-0003-0692-5365

Prof. Dr. Ilhan ILHAN,

Necmettin Erbakan University, Department of Mechatronics Engineering

0000-0002-8567-8798

Assoc. Prof. Dr. Emrehan YAVSAN

Tekirdag Namik Kemal University, Department of Electronics and Automation

0000-0001-9521-4500

ABSTRACT

Planar coils are one of the key components of near-field power transfer based wireless charging applications and the design of such coils directly affects the power transfer. The quality factor parameter is expressed as the ratio of the energy accumulated in a coil to the energy lost by the same coil and it depends on the design of the coil. Therefore, the quality factor is one of the critical parameters to be considered in the design process of a planar coil for wireless power transfer or a sensor application. In this paper, a geometric optimization is performed using particle swarm algorithm to achieve maximum quality factor for planar coils with square and circular designs. For the presented optimization algorithm, an objective function is formulated over the planar coils. In the objective function, the range of key design parameters and dependent - independent variables are defined. The quality factors for square and circular shaped coils are calculated separately using the particle swarm optimization algorithms and the obtained results are validated using a publicly available commercial software tool. The data of the particle swarm optimization algorithm and the computational tools were compared and efficient results were obtained with an error rate of approximately 6%.

Keywords: Planar Coil, Geometric Optimization, Wireless Power Transfer, Inductance, Quality Factor.

INTRODUCTION

Planar coils are frequently used in wireless charging systems, electric vehicle charging stations, biomedical applications, and electronic design and prototyping (Yavsan, 2024b). The parameters affecting power transmission efficiency are listed as coil geometry, inductance value, magnetic resonance frequency, operating distance, and quality factor (Jow & Ghovanloo, 2007). The quality factor is a fundamental parameter that influences the performance of coils and determines critical factors such as energy transfer efficiency, frequency stability, signal strength, and bandwidth. Maximizing the quality factor enhances the efficiency of energy transfer. In this study, an optimization algorithm was used to maximize the quality factors of planar coils with square and circular geometries to determine the optimum design parameters.

Coils can be spiral or planar with various shapes, sizes, and structural properties. The commonly used coil geometries are rectangular, hexagonal, octagonal, and spiral structures (Durmuş & Karagöl, 2018). Figure 1 shows the plane coil geometries with square and circular ends.

FULL TEXTS BOOK

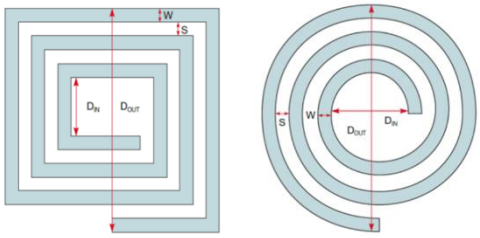

Fig. 1. Planar spiral coils of different geometries ("Coil Designer", 1995)

CALCULATION OF INDUCTANCE AND OBJECTIVE FUNCTION THROUGH REFERENCE SYSTEM

In planar coils, the quality factor can be affected by the design of the geometric structure of the coil and the type of material. In addition, the number of turns, dimensions and geometry of the coil also affect the quality factor. In this study, an LC tank/oscillator system is taken as a basis and the following quality factor equation is presented as the objective function over this system (Yavsan, 2024a).

$$Q = \frac{\omega_s L}{R} \tag{1}$$

ω_s in the quality factor equation represents the operating frequency of the system, L represents the coil inductance and R represents the coil resistance.

For the inductance calculation of coils, methods such as the Grover method, Terman method, Wheeler method, current sheet approximation, and monomial expression methods are available in the literature. In this study, the current sheet approximation was used as a reference. Mohan et al. (1999) analyzed the inductance formulas of square, circular, hexagonal and octagonal geometric shapes in their studies. In this analysis, the coefficients given in Table 1 were used for inductance calculation.

Table 1. Coefficients based on the current density method for coil parameters

Type	C1	C2	C3	C4
Square	1.27	2.07	0.18	0.13
Circle	1.09	2.23	0.00	0.17

Inductance calculations can be made for square and circular type planar coils using Equation 2 with the coefficients in Table 1.

$$L = \frac{\mu_0 N^2 d_{avg} C_1}{2}\left[\left(ln\frac{C_2}{\rho}\right) + C_3\rho + C_4\rho\right] \tag{2}$$

N is the number of turns in Equation 2 for square and circular type planar coils, d_{avg} is the average diameter, and ρ is the filling factor. The fill factor represents the ratio of the area occupied by the conductor windings to the total area of the coil.

$$d_{avg} = 0.5(d_{out} + d_{in}) \tag{3}$$

$$\rho = \frac{d_{out} - d_{in}}{d_{out} + d_{in}} \tag{4}$$

FULL TEXTS BOOK

Pacurar et al. (2013) developed a program consisting of four modules for the inductance calculation and optimization of planar coils in their study. In the program they presented, they compared the results obtained with a commercial solver and achieved an error rate ranging from 4% to 10%.

The internal resistance (*R*) of planar coils is a significant factor affecting the electrical characteristics of the coils. Coil resistance refers to the resistance of the conductive material and the resistance of the internal conductive structures within the coil. Resistance represents the losses in the energy transfer process. These resistances generally arise from various factors, including material selection in the coil structure, the design of the coil, and environmental influences.

To determine the total resistance of a planar coil, the length of the conductive material, the thickness of the conductor, and the resistivity of the material must be known. In this study, copper was chosen as the conductor. The thickness of the copper conductor is typically 1 oz-Cu, approximately 35 µm.

$$R = \frac{K_f 2\pi\rho_{CU}}{wt}(d_{out} * N - N^2 * (w + s)) \quad (5)$$

$$K_f = \frac{t}{\delta\left(1 - e^{-\frac{t}{\delta}}\right)} \quad (6)$$

$$\delta = \sqrt{\frac{\rho_{CU}}{2\pi f \mu_0 \mu_r}} \quad (7)$$

The skin depth is expressed as δ. f symbolizes the frequency variable, while μ_0 is the permeability constant. μ_r is the permeability of the conductor material used in the coil (Chawda 2018).

$$f = \frac{1}{\sqrt{2\pi L C_p}} \quad (8)$$

The frequency of the LC oscillator system is calculated with Equation 8. C_p in this formula expresses the parasitic capacitance of the system. Parasitic capacitance consists of the insulating material between the windings of the coils and the interaction between the coils and the external environment. The insulating material between the windings or the coils themselves act as a dielectric material between the conductors close to each other. In this case, a capacitance is formed between the conductors. Similarly, the lack of insulation between the coils and the external environment can also create a capacitance. In this study, the parasitic capacitance calculation was made based on the fact that the planar coils were manufactured on an FR-4 substrate. In addition, an insulator was not preferred as the coating material and the air dielectric constant was taken into account.

$$l_c = 4Nd_{out} - 4Nw - (2N + 1)^2(s + w) \quad (9)$$

$$l_g = 4(d_{out} - wN)(N - 1) - 4sN(N + 1) \quad (10)$$

Equation 9 is used to calculate the total length of the copper way, while Equation 10 is used to determine the length of the gap on the surface.

$$C_p = C_{pc} + C_{ps} \approx (\alpha\varepsilon_{rc} + \beta\varepsilon_{rs})\varepsilon_0 \frac{t}{s} l_g \quad (11)$$

$$C_{tot} = C_h + C_p \quad (12)$$

In the parasitic capacitance formulation expressed by Equation 13, ε_{rc} is the dielectric of the air, while ε_{rs} is accepted as the dielectric constant of the FR-4 substrate. α and β are constant coefficients. C_h is a capacitance element that is externally connected to the system and is used to ensure that the circuit operates at the desired frequency and to optimize the resonance frequency. This capacitance is usually provided by an external capacitor. In this study, the external capacitance value is determined as 330 pF (Chawda et al., 2017) . C_{tot}, expressed by Equation 12, represents the total capacitance of the system.

OPTIMIZATION ALGORITHM

Xie et al. (2022) conducted a modeling study for a two-layer spiral (circular) coil using ANSYS-Maxwell software and subsequently employed the Grey Wolf Optimization (GWO) algorithm to optimize the quality factor. In this study, however, the Particle Swarm Optimization (PSO) algorithm was preferred to maximize the quality factor. The boundary values for the parameters used in the optimization were referenced from the Coil Designer application provided by Texas Instruments ("Coil Designer", 1995). The optimal design values to be selected based on the boundary ranges must satisfy the constraint $d_{out} = d_{avg} + N(w + s - s)$ (Pacurar et al., 2014). This constraint ensures that the parameters maximize the quality factor while keeping the thickness of the copper path and the gaps between conductors within reasonable values. Additionally, maintaining a 0.3 ratio between the inner and outer diameters is essential for the design ("Sensor Design for Inductive Sensing Applications", 2021).

RESULTS

After defining the relevant boundary ranges and constraints for the optimization parameters and variables, the Particle Swarm Optimization algorithm was employed to individually maximize the quality factors of square and circular coils. The values obtained from this optimization are listed in Table 2.

Table 2. Maximization of quality factor with PSO

Type	Design Parameters and Error Rates							
	N	d_{out}	***w***	***s***	d_{in}	***L(μH)***	***Q***	ε_f ***(%)***
Square	11	96.393	0.981	0.229	69.087	32.449	100.831	5.33
Circle	12	108.526	0.974	0.252	80.044	29.286	97.919	6.02

Q represents the maximized quality factor value. ε_f represents the error rate. The optimum parameters determined as a result of the optimization were entered into the Coil Designer reference application to calculate the error rates. The error rate was calculated using the quality factor obtained from this application and the quality factor obtained as a result of the optimization.

CONCLUSION

In this study, an optimization process was presented using the Particle Swarm Optimization algorithm to maximize the quality factors of planar coils with square and circular geometries. The optimization resulted in an error range of 5% to 6%. Considering the optimization techniques and error rates reported in the literature, an effective optimization method has been proposed for the engineering problem addressed in this study, achieving acceptable error rates. Future studies aim to increase the variety of coil types and employ various optimization algorithms to further reduce the error rate.

REFERENCES

Chawda, P. K. 2018. “An Automated Design Flow For Synthesis Of Optimal Multi-Layer Multi-Shape PCB Coils For Inductive Sensing Applications.” in *Nineteenth International Symposium on Quality Electronic Design : ISQED 2018* . California USA: IEEE.

Chawda, P. K., M. M. Mansour, and J. Perry. 2017. “Method and Apparatus For A Coil Designer.”

FULL TEXTS BOOK

Durmuş, F., and S. Karagöl. 2018. "Mutual Inductance Calculation Formula for Planar Square Coils." in *2nd International Symposium on Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies (ISMSIT)*.

Coil Designer. (1995). Texas Instruments. https://webench.ti.com/wb5/LDC/#/spirals

Jow, Uei-Ming, and Maysam Ghovanloo. 2007. "Design and Optimization of Printed Spiral Coils for Efficient Transcutaneous Inductive Power Transmission." *IEEE Transactions on Biomedical Circuits and Systems* 1(3):193–202. doi: 10.1109/TBCAS.2007.913130.

Mohan, Sunderarajan S., Maria Del Mar Hershenson, Stephen P. Boyd, and Thomas H. Lee. 1999. *Simple Accurate Expressions for Planar Spiral Inductances*. Vol. 34.

Pacurar, C., V. Topa, C. Munteanu, A. Racasan, and C. Hebedean. 2013. "Studies Of Inductance Variation For Square Spiral Inductors Using CIBSOC Software." *Environmental Engineering and Management Journal* 12(6):1161–69.

Pacurar, C., V. Topa, A. Racasan, C. Munteanu, and C. Hebedean. 2014. "Spiral Inductors Analysis and Modelling." in *International Conference on Optimization of Electrical and Electronic Equipment (OPTIM)*.

Texas Instruments. 2021. *Sensor Design for Inductive Sensing Applications Using LDC*.

Xie, Z., X. Chen, and Y. Sun. 2022. "Analysis and Optimization of Planar Excitation Coil for EPS Torque Senor Based on GWO." in *Journal of Physics: Conference Series*. Vol. 2363. Institute of Physics.

Yavsan, Emrehan. 2024a. "A Planar Coil-Based Novel Two-Channel Differential Inductive Tilt Sensor With a Simple Pendulum Mechanism." *IEEE Sensors Journal* 24(5):6286–92. doi: 10.1109/JSEN.2024.3351952.

Yavsan, Emrehan. 2024b. "Inductive Sensing of Air Bubbles in Intravenous Fluids: A Novel Approach for Patient Safety." *Flow Measurement and Instrumentation* 96(December 2023):102554. doi: 10.1016/j.flowmeasinst.2024.102554.

HBSAG, ANTI-HCV, ANTI-HIV AND ANTI-HBS SEROPREVALENCE OF PATIENTS APPLIED TO THE ENDOSCOPY UNIT

ENDOSKOPİ ÜNİTESİNE BAŞVURAN HASTALARIN HBSAG, ANTİ-HCV, ANTİ-HIV VE ANTİ-HBS SEROPREVALANSI

Dr. Gülsüm KAYA[1], Doç. Dr. Burcu GÜRER GİRAY[1], Doç. Dr. Zeynep ERGENÇ[2], Doç. Dr. Hasan ERGENÇ[2], Prof. Dr. Vefik ARICA[3]

[1]Yalova University, Faculty of Medicine, Department of Medical Microbiology, Yalova, Turkey.

[2]Yalova University, Faculty of Medicine, Department of Internal Medicine, Yalova, Turkey.

[3]Yalova University, Faculty of Medicine, Department of Child Health and Diseases, Yalova, Turkey.

ABSTRACT

Objective: Diagnostic and therapeutic endoscopic procedures have become quite common in recent years due to their advantages. Viral infections such as Hepatitis B and C, HIV can be transmitted during endoscopic procedures. The aim of this study is to evaluate the levels of HbsAg, Anti-HCV, Anti-HIV and Anti-HBS in patients admitted to the endoscopy unit.

Materials and methods: The study was conducted at Yalova Education and Research Hospital. Necessary institutional permissions were obtained before starting the study. The HbsAg, Anti-HCV, Anti-HIV and Anti-HBS levels of patients who applied to the endoscopy unit between January 1, 2023 and March 1, 2024 were obtained from the hospital information management system. The obtained data were analyzed in SPSS 21 program. The significance level was taken as $p<0.05$.

Results: Of the patients included in the study, 138 (45%) were female and 169 (55%) were male, and the median age was 71 [56-81] years. The patients' HBsAg seropositivity was 2.60% (n: 8), anti-HBs seropositivity was 34.20% (n: 105), and anti-HCV seropositivity was 0.65% (n: 2); Anti-HIV positivity was not detected (Figure 1).

Conclusion: Different seropositivity rates have been reported in studies conducted in our country. It was determined that the seropositivity rates obtained in our study were lower than the averages in our country. It was thought that these differences may be related to education, infection prevention measures and the importance given to immunity.

Key words: Seroprevalence, Hepatitis B, HBsAg, Hepatitis C, HIV, Endoscopy unit.

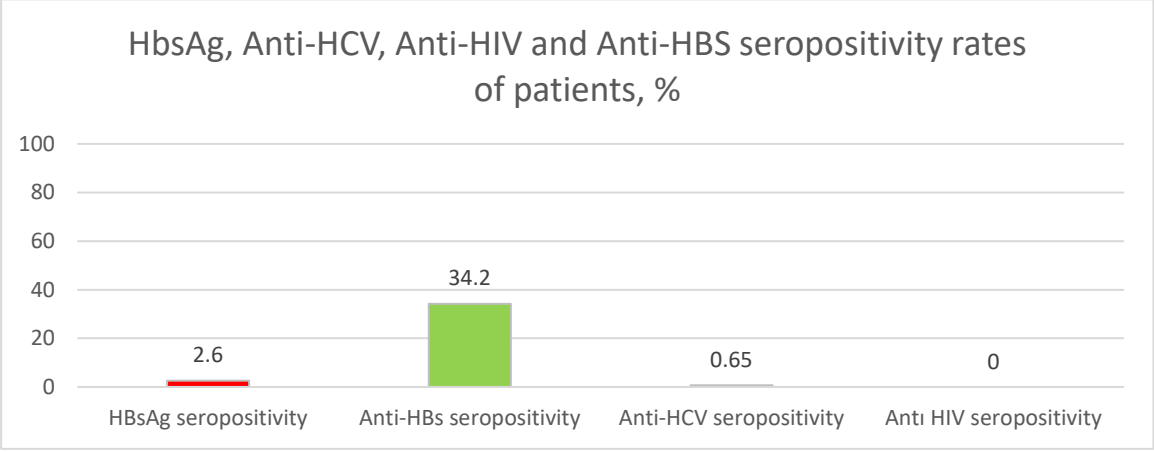

Figure 1: HbsAg, Anti-HCV, Anti-HIV and Anti-HBS seropositivity rates of patients applying to the endoscopy unit

FULL TEXTS BOOK

ÖZET

Amaç: Tanısal ve terapötik endoskopik işlemler, sağladığı üstünlükler nedeniyle son yıllarda oldukça yaygın olarak yapılmaktadır. Endoskopik işlemler sırasında Hepatit B ve C, HIV gibi viral enfeksiyonlar bulaşabilmektedir. Bu çalışmada amaç endoskopi ünitesine başvuran hastalarda HbsAg, Anti-HCV, Anti-HIV ve Anti-HBS düzeylerini değerlendirmektir.

Gereç ve yöntem: Çalışma Yalova Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde yapıldı. Çalışmaya başlamadan önce gerekli kurum izinleri alındı. Endoskopi ünitesine 1 Ocak 2023-1 Mart 2024 tarihleri arasında başvuran hastaların HbsAg, Anti-HCV, Anti-HIV ve Anti-HBS düzeyleri hastane bilgi yönetim sistemi üzerinden alındı. Elde edilen veriler SPSS 21 programında analiz edildi. Anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak alındı.

Bulgular: Çalışmaya alınan hastaların 138'i (%45) kadın ve 169 (%55)'u erkek olup yaş ortancası 71 [56-81] yıldı. Hastaların HBsAg seropozitifliği %2,60 (n:8), anti-HBs seropozitifliği %34,20 (n:105), anti-HCV seropozitifliği %0,65 (n:2) iken; Anti-HIV pozitifliği saptanmadı (Şekil 1).

Sonuç: Ülkemizde yapılan çalışmalarda farklı seropozitiflik oranları bildirilmiştir. Çalışmamızda elde edilen seropozitiflik oranlarının ülkemiz ortalamalarından düşük olduğu belirlenmiştir. Bu farklılıkların eğitim, enfeksiyonlardan korunma önlemleri ve bağışıklığa verilen önemle ilgili olabileceği düşünülmüştür.

Anahtar kelimeler: Seroprevalans, Hepatit B, HBsAg, Hepatit C, HIV, Endoskopi ünitesi.

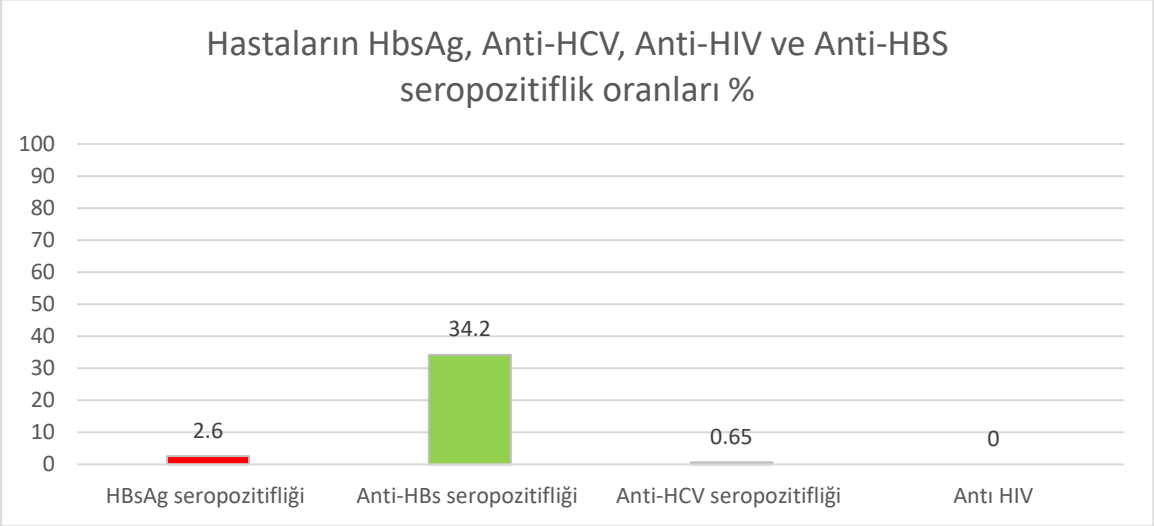

Şekil 1: Endoskopi ünitesine başvuran hastaların HbsAg, Anti-HCV, Anti-HIV ve Anti-HBS seropozitiflik oranları

BİR YENİ PAZAR FIRSATI: DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK
A NEW MARKET OPPORTUNITY: DIGITAL ENTREPRENEURSHIP

Dr. Öğr. Üyesi Esra GÜRBÜZ
Trakya Üniversitesi, İpsala Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü
ORCID:0000-0002-7334-0343

ÖZET
Dijital girişimcilik, iş fikri geliştirme sürecinden işin hayata geçirilmesine değin geçen sürecin dijital mecralarda ve internet aracılığıyla gerçekleştirilmesidir. Teknolojinin internet ortamındaki gelişim ivmesiyle birlikte ortaya çıkan dijital dünya girişimciler için de bir cazibe merkezi haline dönüşmüş olup böylelikle dijital girişimciler ortaya koydukları tüm mal ve hizmetleri sergilemek ve tüm inovatif faaliyetleri etkinleştirmek için bir fırsat yakalamışlardır. Dijital platformlar; dijital girişimciler için geliştirdikleri fikirleri sergilemenin bir yolu, müşteri elde etmek ve işbirlikleri tesis etmek, melek yatırımcı bulmak için yeni bir pazar, gelir elde etmek için uygun bir mecra ve düşük maliyetlerle geniş kitlelere ulaşmak için bir fırsat olarak görülmektedir. Zaman ve mekanla sınırlanmadan yer alınan bu elektronik ortam aynı zamanda girişimciyi dijital dünya perspektifi ile buluşturan gözde bir yatırım alanı olarak tanımlanmaktadır. Sermayesi yetersiz genç girişimcilerin start-up'larının birer unicorna dönüşme hayalinin en önemli yolu haline gelen dijital girişimcilik bu çalışmada hem kavramsal çerçeve, çeşitler, özellikler ve hem de dijital dünyanın sunduğu fırsatlar ve karşılaşılan tehditler bakımından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dijital girişimcilik, Start-up, Yeni Pazar, Teknoloji.

ABSTRACT
Digital entrepreneurship is the realization of the process from the development of a business idea to the realization of the business in digital channels and via the internet. The digital world that emerged with the acceleration of the development of technology in the internet environment has also become a center of attraction for entrepreneurs, so that digital entrepreneurs have an opportunity to exhibit all their goods and services and to activate all innovative activities. digital platforms; It is seen as a way for digital entrepreneurs to showcase their ideas, to acquire customers and establish collaborations, a new market to find angel investors, a suitable channel to generate income, and an opportunity to reach large audiences at low costs. This electronic environment, which takes place without being limited by time and space, is also defined as a favorite investment area that brings the entrepreneur together with the perspective of the digital world. In this study, digital entrepreneurship, which has become the most important way of the dream of young entrepreneurs with insufficient capital to turn into a unicorn, will be evaluated in terms of both the conceptual framework, types, features, and the opportunities and threats faced by the digital world.

Keywords: Digital Entrepreneurship, Start-up, New Market, Technology.

GİRİŞ
Dijitalleşmenin hızla yayıldığı günümüzde, girişimcilerin dijital araçları etkin bir şekilde kullanmaları, iş süreçlerini optimize etmeleri ve yenilikçi çözümler geliştirmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Dijital girişimcilik, teknolojinin ve internetin sunduğu olanakları kullanarak yeni iş modelleri ve ürünler geliştiren girişimcilerin faaliyetlerini ifade eder. Bu kavram, sadece iş dünyasında değil, aynı zamanda

FULL TEXTS BOOK

toplumsal yapıda da önemli değişimlere yol açmaktadır. Dijital girişimlerin etkileri, işletmelerin rekabetçilikten ekonomik büyümeye, iş yapma biçimlerinden istihdam yaratmaya değin geniş bir alanda kendini göstermektedir.

Dijital girişimcilik, e-ticaret, sosyal medya, mobil uygulamalar, dijital pazarlama ve diğer dijital hizmetleri kapsayan geniş bir alanı içermektedir. Teknolojinin hızlı gelişimi ile birlikte, bu alan sürekli olarak evrilmekte ve yeni fırsatlar sunmaktadır. Girişimciler, dijital araçları kullanarak yenilikçi çözümler geliştirirken, aynı zamanda toplumsal değişim ve ekonomik kalkınma süreçlerine katkıda bulunmaktadır.

Dijital girişimler, maliyetleri düşürme ve pazara erişim fırsatlarını artırma kapasitesi ile girişimcilerin daha geniş müşteri kitlelerine erişimini mümkün kılmaktadır. Bununla beraber, teknolojinin hızlı evrimi, yenilikçiliği teşvik ederek yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Sözkonusu süreç, tüketici beklentilerini de dönüştürmekte ve işletmelerin müşteri odaklı stratejiler geliştirmelerini zorunlu hale getirmektedir.

Özellikle kadın girişimciler için, dijital platformlar esnek iş yönetimi ve farklı pazarlara erişim olanağı sunmaktadır. Bu durum, ekonomik büyüme, ekonomik bağımsızlık, istihdam yaratma ve toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle oldukça dikkat çekicidir.

Bireyler ve toplum açısından ciddi fırsatlar sunan dinamik bir alan olarak öne çıkan dijital girişimcilik, modern ekonomik yapıda önemli bir bileşen mahiyetinde olup, bireysel girişimcilerin yanı sıra toplumun genel refahını artırma potansiyeline sahip olup yalnız ekonomik kalkınmayı değil, beraberinde sosyal değişimde de hızlandıran etkisi yaratmaktadır.

GELENEKSEL GİRİŞİMCİLİK VE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK KAVRAMININ GENEL ÇERÇEVESİ

Girişimcilik; başkaları tarafından fark edilmeyen fırsatların yakalanarak sistematik bir süreç içerisinde değerlendirilmesi olup dar anlamda işletmelerin oluşturulması ve geliştirilmesi sürecini ifade etmektedir. Geniş anlamda ise topluma, örgütlere ve kültüre güç veren, onları yönlendiren, belli fırsatlar ortaya koyan özellikler ve yetenekler bütünüdür. Bu tanımlamalardan yola çıkarak, tanımlamada tam bir fikir birliği mümkün görünmemekle birlikte günümüzde varlığını herkesin hissettiği bir olgu niteliğindedir. Yani girişimcilik kavramı, keşif, inovasyon, risk üstlenme ve kâr elde etme isteği gibi ifadelerle desteklendiğinde anlam bulmaktadır (Yılmaz, Arvas, 2019: 1071-1072)

Girişimciliğin asıl amacı her ne kadar mal ve hizmet üretilmesi vasıtasıyla kar elde etmek gibi düşünülse de girişimlere sadece kar amacı güderek adım atılmaz. Sürekliliğin tesis edilmesi ve topluma hizmet etme düşüncesi vb. de amaçları arasındadır. (Haftacı, 2015: 2).

Dijital girişimcilik ise internet ve dijital teknolojilerin sunduğu fırsatları kullanarak yeni iş modelleri geliştiren girişimcilerin faaliyetlerini ifade eder. Bu alan, geleneksel girişimcilikten farklı olarak, dijital araçlar ve platformlar vasıtasıyla geniş bir kitlelere erişim olanağı sunmaktadır. (Bayrakçı, Köse 2019: 95) dijital girişimciliği, ürün ve hizmetlere yenilikçi bakış açısı kazandırma yanında, toplumsal ve ekonomik değişim yaratma potansiyeli ile de tanımlamaktadır.

(Hull vd., 2007: 296)'e göre dijital girişimcilik derecelerine göre üç farklı kategoride incelenmiştir:

- **Hafif Dijital Girişimcilik:** Dijital girişimcilik geleneksel girişimciliğin tamamlayıcısı hükmünde olup dijital ekonomi kaynaklarından kısmen yararlanmaktadır.
- **Orta Dijital Girişimcilik:** İşletme faaliyetleri açısından dijital altyapı önem arzetmekte olup İşletme fonksiyonlarının büyük bir bölümünü dijital bileşenler vasıtasıyla gerçekleştirmektedir.
- **Aşırı Dijital Girişimcilik:** Üretim safhasından reklam, pazarlama, dağıtım, müşteri ilişkileri yönetimine değin tüm sürecin dijitalleştirilmesini ifade etmektedir.

FULL TEXTS BOOK

GELENEKSEL VE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK ARASINDAKİ FARKLAR

Geleneksel manada girişimcilik ve dijital girişimcilik, iş yapma biçimleri ve stratejileri açısından belirgin farklılıklar göstermektedir. Bu farklar, iş süreçlerinden pazarlama stratejilerine ve müşteri yönetimine kadar geniş bir sahada kendini göstermektedir.

- **İş Modelleri ve Yapısı:** Geleneksel girişimcilik, genellikle fiziksel ürünler ve hizmetler sunan işletmelerle sınırlıdır ve iş yapma biçimleri daha statiktir. Öte yandan, dijital girişimcilik, internet ve dijital teknolojiler üzerinden yenilikçi iş modelleri geliştirmeye odaklanır. Boz ve Serinkan (2022: 102), Türkiye'de dijital girişimciliğin KOBİ'ler üzerindeki etkisini inceleyerek, dijital girişimlerin daha esnek ve ölçeklenebilir olduğunu vurgulamaktadır.

- **Pazarlama ve Müşteri Erişimi:** Geleneksel girişimcilik, yerel pazarlara odaklanırken, dijital girişimcilik küresel pazarlara açılma imkanı sunar. Kişi (2018: 391), dijital girişimciliğin, sosyal medya ve dijital pazarlamaya dair stratejileri uygulama yoluyla erişim kapasitesini artırdığını belirtmektedir. Bu durum, müşteri etkileşimlerini de dönüştürerek dinamizmi artırmaktadır.

- **Teknoloji Kullanımı:** Dijital girişimcilik, teknolojiye dayalı yenilikçi çözümler geliştirmeye dayanır. Bilgiç ve Göktaş (2024: 230), dijital girişimcilerin teknik bilgi, veri analizi yapma ve yazılım geliştirme gibi becerilere sahip olmalarının önemini vurgulamaktadır. Dijital dönüşüm sürecinde teknik bilgi eksiği ve altyapıda oluşan yetersizlikleri gibi sorunlar, girişimcilerin karşılaştığı engeller arasında yer almaktadır (Eyel ve Sağlam, 2021: 16).Geleneksel girişimcilikte ise, teknoloji kullanımı genellikle sınırlıdır ve daha çok operasyonel süreçlerle ilişkilidir.

- **Risk Yönetimi ve Hız:** Geleneksel girişimcilik, riskleri daha dikkatli bir şekilde yönetmeye odaklanırken, dijital girişimcilik hızlı karar alma ve uygulamaya koyma noktasında daha yeteneklidir. Dijital girişimler, çevik çalışma yöntemleri ile değişen piyasa koşullarına hızla adapte olabilmektedir (Kişi, 2018: 395). Bu durum, dijital girişimlerin rekabet avantajını artıran bir unsurdur.

- **Eğitim ve Yetkinlikler:** Dijital girişimcilikte gerekli olan yetkinlikler, geleneksel girişimciliğe göre farklılık göstermektedir. (Kişi, 2018: 396), dijital girişimcilerin teknoloji kullanımı ve yenilikçilik gibi alanlarda eğitim ve mentorluk fırsatlarına ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Geleneksel girişimcilikte ise, deneyim ve sektörel bilgi ön plandadır.

Geleneksel ve dijital girişimcilik karşılaştırılması vasıtasıyla ortaya konulan farklılıklar, iki yaklaşımın da kendine özgü avantajlarını ve zorluklarını ortaya koymaktadır. Dijital girişimcilik, teknoloji ve inovasyon odaklı yapısı ile esnekliği yüksek ve ölçeklenebilir bir iş modeli sunarken, geleneksel girişimcilik, belirli sektörlerdeki deneyim ve yerel pazarlara odaklanma avantajına sahiptir. Bu farkların anlaşılması, girişimcilerin hangi stratejileri benimseyeceklerine karar vermeleri noktasında kritik bir önem taşımaktadır.

DİJİTAL GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ

Hansen, B. (2019). "Dijital Devrim - Pekin'de Dijital Girişimcilik ve Dönüşüm" başlıklı makalede, Çin'in başkenti Pekin'deki dijital girişimcilik ve ekonomik dönüşümlere odaklanmaktadır. Pekin, Çin'deki dijital girişimciliğin yükselişlerinin öncüsü olmuş ve bu süreç, devletin dijitalleşmeyi teşvik eden politikalarıyla güçlenmiştir. Makale, dijital girişimcilik ile ilgili önemli teorik çerçeveleri inceleyerek, Pekin'deki girişimciliğin nasıl dijitalleştiğini, bu dijitalleşmenin toplumdaki varlığını ve Çin'in küresel dijital ekonomideki rolünü analiz etmektedir. Çin hükümetinin sunduğu teşvikler ve dijital altyapı yatırımları, dijital girişimciliğin büyümesini de hızlandırmıştır. Bu dönüşümün özellikle Pekin gibi büyük şehirlerde nasıl belirgin hale geldiğini ve bu şehirlerin dijital girişimcilik alanında nasıl liderlik yaptığını ifade etmektedir (Hansen, 2019: 15). Pekin, dijital teknolojilerin etkinliğinin yüksek olduğu ve yenilikçi iş modellerinin geliştirildiği bir ekosistem sunmaktadır. Bu ortam, girişimcilerin değişen piyasa koşullarına olan adaptasyonunu artırmaktadır. Çin hükümeti, girişimcilik ve dijitalleşme

FULL TEXTS BOOK

girişimcilere finansal, eğitimsel ve altyapısal destek sunarak, dijital girişimcilik faaliyetlerini teşvik etmektedir.

Bayrakçı ve Köse (2019: 22) tarafından yapılan çalışmada, kadın dijital girişimcilerin, dijital araçlar ve platformları kullanarak, işlerini büyütme ve geliştirme konusunda daha fazla fırsata sahip oldukları ortaya çıktı. Bu tür dijital platformlar, geleneksel iş yapma biçimlerinden farklı olarak kadınların evlerinden çalışma, zaman ve yerde bağımsız iş yapma gibi avantajlarla girişimcilik yapmalarını mümkün kılmaktadır.

Dijitalleşme, yalnız üretim süreçlerine etkide bulunmayıp bu sürecin yanında iş yapma biçimini ve müşteri iletişimlerini de dönüştürmektedir. Bu süreç, dijital girişimcilerin yaratıcı ve gelişmiş iş modellerinin geliştirilmesine olanak sağlar ve hızla devam eden piyasa koşullarına uyum sağlanmasına yardımcı olur (Bican ve Brem, 2020: 4).

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN GİRİŞİMCİLİĞE ETKİLERİ

Dijital dönüşüm, işletmelerin ve girişimcilerin iş yapma biçimlerinde köklü değişiklik yaratan bir süreci ifade etmektedir. Eyel ve Sağlam (2021: 8-9) bu dönüşümün dijital girişimcilik üzerindeki etkilerini inceleyerek, geleneksel girişimcilikten dijital girişimciliğe geçişin nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymaktadır. Dijital girişimciliğin, teknolojinin sunduğu fırsatlar ışığında yenilikçi iş modellerinin geliştirildiği girişimcilik faaliyetlerini kapsadığı görülmektedir.

Özellikle pandemi sonrası dönemde, birçok girişimcinin dijital platformlara yönelmesi, iş modellerinin evrim geçirmesine neden olmuştur. Dijital girişimciliği, yeni normalin getirdiği fırsatlar ve zorluklar ışığında ele alarak, girişimcilerin bu yeni ekosistemde nasıl başarılı olabileceklerine dair stratejiler sunmaktadır. Girişimcilerin dijital becerilerini geliştirmeleri ve etkin teknoloji kullanımı, rekabetin avantaja dönüştürülmesi noktasında hayli önemlidir (Alay, 2023: 3-5).

Dijital teknolojilerin benimsenmesi, girişimcilerin piyasa dinamiklerine daha hızlı yanıt vermelerine ve müşteri ihtiyaçlarına etkin cevap vermelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, bu süreç, girişimcilerin rekabet avantajı elde etme şansını yükselterek yeni pazarlara ulaşım sürecini hızlandırmaktadır. Dijital dönüşümün girişimcilik üzerindeki etkilerini anlamanın, girişimcilerin başarılarını artırmak üzere bir adım olduğu vurgulanmaktadır (Eyel, Sağlam, 2021: 12-13).

DİJİTAL GİRİŞİMCİLİKTE YETKİNLİK ALANLARI VE SUNDUĞU FIRSATLAR

Dijital girişimcilik, hızlı değişen teknoloji dünyasında yenilikçi çözümler geliştiren girişimcilerin önemli bir alanıdır. (Bilgiç ve Göktaş, 2024) dijital girişimcilerin gerekli yetkinlik ve becerileri üzerine inceleme yapan nitel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada, "Start-Up Okulu" örneği üzerinden, dijital girişimcilerin hangi yetkinliklere sahip olmaları gerektiğini belirlemeye odaklanılmaktadır. Çalışma, dijital girişimcilerin teknik bilgi, iş stratejileri ve piyasa analizi gibi alanlarda yetkinlik kazanmalarının önemini vurgulamaktadır. Girişimcilerin yaratıcı düşünme kabiliyeti, sorun çözme yetisi ve yenilikçi bakış açısının başarılı dijital girişime olan etkisi vurgulanmaktadır. Bu durumda, eğitimin rolü büyük önem taşımaktadır; girişimcilerin bu yetkinlikleri kazanmaları için uygun eğitim programlarına ihtiyaç duydukları belirtilmektedir. Sonuç olarak, dijital girişimciliğin başarılı olması için gereken yetkinlik ve beceriler, girişimcilerin eğitim ve deneyim süreçleriyle şekillenmektedir. Dijital girişimcilerin gelişimlerinin desteklenmesine yönelik eğitimlerin artırılması ile mentorluk fırsatının sağlanmasının önemini vurgulamaktadır (Bilgiç, Göktaş: 2024: 234-258). Bu, girişimcilerin dijital çağda rekabetçi kalabilmeleri için gereklidir.

İlaveten dijital girimciliğin sağladığı avantajlar aşağıdaki şekildedir (Pandey ve Sharif, 2020: 192-193).

Her yerden Çalışabilme İmkanı: Dijital girişimciliğin herhangi bir fiziksel mekâna bağlı kalınmadan dijitalleşme teknolojisi yoluyla girişimcilere dünyanın her yerinden çalışma olanağı tanıması önemli bir avantajdır.

FULL TEXTS BOOK

Esnek Çalışma Saatleri: Dijital teknolojiler sayesinde girişimciler çalışma saatlerini verimliliklerinin en yüksek olduğu saatlere göre belirleyerek çalışma olanağına sahiptir.

Tasarruf Etkisi: Dijital girişimcilik girişimcileri iş-ev arasındaki yoğun koşuşturma maliyetinden, fiziksel yorgunluklardan ve işyerine ait kira, fatura vb. maliyetlerden kurtarmaktadır.

Geniş Alanlara Ulaşma İmkânı: Dijital teknolojilerle beraber gelen geniş alanlara ulaşma im kanı ile dünyanın her yerinden müşterilere saniyeler içerisinde ulaşma ve satın alma kolaylığı sunmaktadır.

Ölçeklenebilir Olma: İş değerlendirme sürecinde dijital teknolojilerin sunduğu kolay iş ölçeği ciddi bir avantaj sunmaktadır.

Anlık Geri Bildirim: Girişimci ve müşteri arasındaki iletişim sürecinde müşterinin mal ve hizmet kalitesi memnuniyeti, ürün değişiklikleri, tüketicilerin zevk ve tercihlerindeki değişiklikler, müşteri ihtiyaçları hakkında anında geri bildirim mümkün olup bu durum etkileşim sürecinin kalitesinde de büyük oranda artışa neden olmaktadır.

SONUÇ

Dijital girişimcilik geleneksel girişimcilikten farklı olarak, dijital platformları kullanarak geniş mecralara ulaşma yeteneği içerir. Bu durum, girişimcilerin daha esnek ve dinamik bir iş yapma biçimi geliştirmelerini de sağlamaktadır. İlk olarak, maliyetlerin düşmesi ve erişim imkânlarının artması, girişimcilerin yeni iş fırsatlarını değerlendirmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede, daha önce erişilemeyen pazarlara ulaşmak mümkün olup dijitalleşme, iş gücü dinamiklerini değiştirerek, çeşitli toplumsal grupların iş dünyasındaki temsil gücünün artmasında ve istihdamın artmasına yardımcı olmaktadır.

Dijital girişimcilik, modern ekonominin dinamik bir parçası olarak, teknoloji ve internetin sunduğu fırsatları kullanarak yenilikçi iş modelleri geliştiren girişimcilerin faaliyetlerini ifade eder. Bu alan, girişimcilerin maliyetleri düşürmelerine ve küresel pazara ulaşmalarına olanak tanırken, ekonomik büyümeyi ve rekabetçiliği de artırma potansiyeline sahiptir.

Dijital girişimciliğin önemi ve etkileri sadece ekonomik katkılarıyla sınırlı kalmayıp geniş bir yelpazede hissedilmekte olup aynı zamanda toplumsal eşitlik ve kapsayıcılığı teşvik ederek, özellikle kadın girişimciler için yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu durum, girişimcilerin ekonomik bağımsızlık kazanmalarını sağlamakta ve iş dünyasındaki ağırlığını da artırmaktadır.

İşletmeler, müşteri beklentilerinin değişimi neticesinde yenilikçi çözüm ortaya koyma zorunluluğuyla karşılaşırken toplumsal yapıda belli değişimlere maruz kalmaktadır..

Sonuç olarak, dijital girişimcilik, hem bireysel girişimcilerin hem de toplumsal kalkınmanın güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Gelecek yıllarda, dijital girişimcilik tarafından sunulan fırsatların objektif değerlendirilebilmesi adına politikaların ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle politika yapıcıların, eğitim kurumları ile özel sektörün aralarında tesis ettiği işbirliği büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde, dijital girişimciliğin potansiyeli en üst düzeye çıkarılabilir, sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlanabilir ve toplumsal refah artırılabilir. Dijital girişimcilik, yalnızca bir iş modeli değil, aynı zamanda toplumların geleceği için kritik bir dönüşüm sürecidir.

KAYNAKÇA

Alay, H. K. (2023). Yeni Normalin Yeni Girişimciliği: Dijital Girişimcilik. *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 1-9.

FULL TEXTS BOOK

Bayrakçı, E., Köse, S. (2019). Kadın girişimciliğinde "Bir Tık" ötesi: Kadın Dijital Girişimciler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, *3*(6), 95-106.

Bican, P. M., & Brem, A. (2020). Digital business model, digital transformation, digital entrepreneurship: Is there a sustainable "digital"?. *Sustainability*, *12*(13), 5239.

Bilgiç, Ö. E., Göktaş, P. (2024). Dijital Girişimciliğin Yetkinlik Ve Becerileri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Start-Up Okulu Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 227-265.

Boz, N., Serinkan, C. (2022). Türkiye'de Dijital Girişimcilik ve KOBİ'ler. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, *6*(12), 102-117.

Eyel, C. Ş., Sağlam, H. (2021). Dijital dönüşüm ve girişimcilikteki değişim: Dijital girişimcilik. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(6), 7-20.

Haftacı, V. (2015). Kobiler ve Girişimcilik (1. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Hansen, B. (2019). The digital revolution–digital entrepreneurship and transformation in Beijing. *Small Enterprise Research*, *26*(1), 36-54.

Hull, C.E., Hung, Y.T. C., Hair, N., Perotti, V., and Demartino, R. (2007). Taking advantage digital opportunities: a typology of digital entrepreneurship. International Journal of and Virtual Organisations, 4(3), 290–303.

Kişi, N. (2018). Dijital Çağda Yeni Bir Girişimcilik Yaklaşimi: Dijital Girişimcilik. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *19*(2), 389-399.

Pandey, R. & Sharif, M. (2020). Study on digital entrepreneurship. International Multidisciplinary Conference in, Technology, Business, Management & Liberal Arts, MTC Global, 190-197. ISBN 978-81-922178-9-5.

Yılmaz, V., & Arvas, H. (2019). Evaluatıon Of Support And Servıces Of Ağrı Smdeo Dırectorate. *Evaluatıon*, *19*. 1067-1085. Volume 6(7),.

FULL TEXTS BOOK

KAMU YÖNETİMİNDE TEKNOLOJİ VE İNOVASYON KULLANIMI İLE GİRİŞİMCİLİĞİN DESTEKLENMESİ

SUPPORTING ENTREPRENEURSHIP WITH THE USE OF TECHNOLOGY AND INNOVATION IN PUBLIC ADMINISTRATION

Dr. Senem Demirkıran

Kırklareli Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Dr.Öğr.Üyesi Esra Gürbüz

Trakya Üniversitesi İpsala Meslek Yüksekokulu

ABSTRACT

As technologies and the products offered increase, it is becoming more and more difficult Digital transformation reshapes traditional processes in public administration, enabling increased efficiency and more practical provision of public services. The advantages provided by digitalization are not limited to providing public services to citizens more effectively, but are also important in terms of public administration contributing to the entrepreneurship ecosystem and supporting economic growth.

The use of technology in public administration enables the development of data-based decision-making processes, paving the way for the creation of innovative public policies. These policies support the development of businesses, enabling the emergence of innovative initiatives and increasing support programs for small and medium-sized enterprises. In this context, technology-focused practices of public administration in Western countries contribute to the diversification of the entrepreneurship ecosystem, and these practices constitute a model for developing countries like Turkey.

The use of technology and innovation in public administration is one of the most important elements contributing to the strengthening of the entrepreneurship ecosystem. Diversifying and supporting entrepreneurship with public-private partnership models contributes to sustainable development through increased national income. These collaboration models provide the resources needed by the entrepreneurial ecosystem with the financial and infrastructure support provided by the public administration. Technology-based entrepreneurial activities create permanent effects for sustainable economicdevelopment.

In this study, some strategic recommendations are presented in order to increase the contributions of innovation and technology use in public administration to economic growth and development. These recommendations are in the form of developing innovative public policies, disseminating public-private partnership models and benefiting from some successful practices in Europe. These strategic approaches will support economic growth by strengthening the contribution of technology use in public administration to the entrepreneurial ecosystem.

As a result, the use of technology and innovation in public administration stands out as a critical factor in achieving sustainable economic growth with its contributions to the entrepreneurial ecosystem. The transition of public administration to the digitalization process directly contributes to economic growth by increasing efficiency and supporting entrepreneurship.

Keywords: Public Administration, Entrepreneurship, Technology and Innovation Management, Economic growth.

GİRİŞ

Girişimcilik ve yenilikçiliğin kamu yönetimi içindeki dinamik rolü; ekonomik büyümeyi teşvik etmek, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve kamu hizmetlerini iyileştirmek için giderek daha fazla odak noktası haline gelmektedir. Kamu sektöründeki kurumlar girişimci girişimleri entegre etmeye çalışırken,

FULL TEXTS BOOK

teknoloji ve yenilikten yararlanmanın getirdiği hem zorluklarla hem de fırsatlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanı sıra hükümetler, kamu kurumlarında girişimcilik kültürünü teşvik ederek, verimlilik, duyarlılık ve uyum sağlama gibi modern toplumsal talepleri karşılamayı hedeflemektedir (Mack vd., 2008). Geleneksel olarak düzenleyici ve hizmet odaklı işlevlere odaklanan kamu sektörü, artık girişimcilik odaklı büyümeyi desteklemenin girişimciliği teşvik etmek ve operasyonel çerçevesini güçlendirmek için stratejik bir yöntem olarak yararlarını kabul etmektedir (Audretsch, 2004).

Son yıllarda, küresel kamu yönetim sistemleri politika desteği, teknolojik entegrasyon ve bölgesel yenilik girişimleri aracılığıyla girişimci uygulamaları keşfetme konusunda proaktif bir yaklaşım sergilemektedir. Kamu sektöründe girişimcilik (Public Sector Entrepreneurship - PSE), sürdürülebilir büyüme ve sosyal değer yaratımı için elverişli ekonomik ortamlar oluşturmada özellikle kritik bir rol oynamaktadır ve girişimlerini aktif olarak teşvik etmekte ve desteklemektedir (Leyden, 2016; Zabala-Iturriagagoitia, 2022). Ayrıca, son çalışmalar kamu sektörü reformlarını girişimcilik faaliyetleriyle uyumlu hale getirmenin yönetişim, toplumsal katılım ve ekonomik dayanıklılık açısından uzun vadeli faydalar sağlayabileceğini göstermektedir (Cummings, 2015).

Çeşitli ülkelerdeki hükümetler, idari engelleri azaltan ve girişimcilik girişimlerine finansal ve kurumsal destek sağlayan politikalar uygulamıştır. Özellikle Avrupa Birliği içinde, girişimci yenilikçiliği desteklemeyi amaçlayan stratejik çerçeveler, daha geniş bölgesel entegrasyon ve ekonomik gelişim için temel bir yapı taşıdır (Henrekson ve Stenkula, 2010). Bu tür politikalar, yenilikçiliğe elverişli istikrarlı bir makroekonomik ortam sağlarken, küçük işletmelerin gerekli kaynaklara ve teknik desteğe erişimini de kolaylaştırmaktadır (Michael ve Pearce, 2009).

Kamu sektöründe girişimcilik, teknoloji ve yenilik kesişimi, kamu hizmeti sunumu ve toplumsal gelişim açısından dönüştürücü bir yaklaşımı işaret etmektedir. Bu eğilimleri benimseyerek, kamu kurumları yalnızca mevcut talepleri karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda dirençli, uyarlanabilir ve ileriye dönük kamu yönetimi modellerinin şekillendirilmesinde de aktif rol oynamaktadırlar (Kondratenko vd., 2020).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada kamu yönetimi bağlamında girişimcilik, teknoloji, ve yenilik kavramlarının kesişim noktaları ele alınmaktadır. Kamu yönetiminde girişimcilik (PSE), geleneksel kamu yönetimi rollerinin ötesine geçerek kamu kuruluşlarının yenilikçi uygulamalarla değer yaratmasını ve toplumsal kalkınmayı teşvik etmesini amaçlamaktadır. Bu kavram, kamu kurumlarının yenilikçilik kapasitesini geliştirmek, bürokratik engelleri azaltmak ve toplum yararına yenilikçi çözümler üretmek için teknoloji ve girişimciliği etkin bir şekilde kullanmalarını gerektirmektedir (Leyden, 2016).

Kamu Yönetiminde Girişimcilik (PSE)

Kamu sektöründe girişimcilik (PSE), son yıllarda kamu yönetiminde giderek daha fazla ilgi gören bir alan haline gelmiştir. Girişimcilik literatürünün temel kavramları, kamu sektörü ile entegre edilerek hem topluma yönelik hizmetlerin etkinliğini artırmak hem de yenilikçi çözümler geliştirmek amacıyla uyarlanmıştır. Bu bağlamda PSE, kamu yönetiminin geleneksel sınırlarını genişleterek, kamusal değer yaratma çabalarını daha proaktif ve yaratıcı bir yaklaşımla ele almayı hedefler (Olumekor, 2024). PSE'nin özgün yönleri ve yarattığı yeni bakış açıları, kamu yönetiminin verimlilik ve etkililik hedeflerine ulaşmasında önemli katkılar sağlamaktadır.

Vivona vd. (2024), PSE'nin akışkan yapısını ve farklı perspektifleri bir araya getirmenin önemini vurgulayarak, girişimcilik ile kamu yönetimi arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamlandırmaya yönelik bütüncül bir bakış açısı geliştirmiştir. Girişimcilik kavramı başlangıçta özel sektör odaklı olarak ele alınırken, PSE'nin uygulamaları kamu yönetimi literatüründe de giderek daha fazla yer bulmaya başlamıştır (Liddle ve McElwee, 2019). Kamu sektöründe girişimcilik, özellikle yerel yönetimlerde inovasyon odaklı projelerin hayata geçirilmesi, sosyal fayda sağlama ve sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunma gibi çok yönlü işlevlere sahiptir (Dhliwayo, 2017).

PSE'nin kamu yönetimi üzerinde yarattığı etki, girişimciliğin birey odaklı yenilikçilik anlayışını, kamusal hizmet alanlarına taşıması bakımından dikkat çekicidir. PSE, sadece düzenleyici bir rol üstlenmekle kalmayıp, aynı zamanda kamu kurumlarının aktif birer yenilik ve değişim öncüsü

FULL TEXTS BOOK

olmalarını sağlamaktadır. Bu bağlamda, kamu yönetimi PSE yoluyla, toplumsal ihtiyaçlara daha hızlı ve esnek yanıt verebilen, kaynakları daha etkin kullanan ve uzun vadeli toplumsal faydayı artırmaya yönelik bir yapı kazanmaktadır (Olumekor, 2024).

PSE üzerine yapılan araştırmalar, kamu yönetiminde girişimcilik faaliyetlerinin başarılı olabilmesi için belirli koşulların sağlanmasının önemine işaret etmektedir. Bunlar arasında kamu kurumlarının iç süreçlerinin yenilikçilikle uyumlu hale getirilmesi, kurumsal destek ve politika uyumluluğu gibi faktörler bulunmaktadır (Zabala-Iturriagagoitia, 2022). PSE'nin kamu değerlerini gözeten bir model olarak yapılandırılması, toplumun PSE'ye olan güvenini artırmada ve kamusal yarar sağlama çabalarını güçlendirmede etkili olabilir (Dhliwayo, 2017).

Kamu sektörü girişimciliği (PSE), kamu yönetimi ve kamu politikaları alanında giderek önem kazanan bir kavram haline gelmiştir. PSE, geleneksel kamu yönetiminin katı kurallar ve düzenlemeler çerçevesinde sınırlı kaldığı alanları genişleterek, yenilikçi ve girişimci yaklaşımların kamu sektöründe daha etkin bir şekilde uygulanmasını hedeflemektedir. Demircioglu vd. (2020), PSE'nin özel sektör girişimciliğinden farklı olarak toplumsal fayda sağlama amacı güttüğünü belirtmektedir. Özel sektör girişimciliği genellikle kar odaklıdır; PSE ise kamu yararı ve toplumsal değer yaratma üzerine odaklanır. PSE, toplumun değişen ihtiyaçlarına yanıt verebilecek esnek bir yapı oluştururken, geleneksel kamu yönetiminden daha fazla etkililik ve yenilik sunmaktadır (Demircioglu vd., 2020).

PSE'nin performans üzerindeki etkisini yerel yönetim bağlamında ele alan Ahmed ve Umar (2024), Nijerya'daki yerel yönetimlerde PSE'nin dört temel formunu incelemiştir. Araştırma, PSE'nin kamu hizmetlerinin kalitesini artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Yazarlar, PSE'nin yerel yönetimlerde hizmet sunumunu iyileştirerek kamu kurumlarının etkinliğini ve vatandaş memnuniyetini artırma potansiyeline dikkat çekmektedir. Bu durum, PSE'nin yerel düzeyde uygulanmasının yalnızca bireysel girişimcilik becerilerini değil, aynı zamanda kurumsal dönüşüm süreçlerini de desteklediğini göstermektedir (Ahmed vd., 2024).

Shand vd. (2022), kamu yönetiminde yenilenen kamu hizmeti etosunun PSE ile nasıl şekillendiğini incelemiştir. Araştırma, kamu yönetiminde PSE'nin pedagojik boyutunu ele alarak, PSE'nin kamu hizmeti anlayışını nasıl dönüştürdüğünü değerlendirmektedir. Yazarlar, PSE'nin kamu yönetimi içerisinde yeni pedagojik yaklaşımlar geliştirerek kamu görevlilerinin yenilikçi düşünme ve hizmet etme yeteneklerini artırdığını öne sürmektedir. Bu bağlamda, PSE, kamu yönetiminde daha esnek ve dinamik bir kamu hizmeti modeli oluşturarak, hem yönetim yapılarında hem de kamu hizmeti etosunda köklü bir değişimi teşvik etmektedir (Shand vd., 2022).

Ahmed ve Ndagi (2024), kamu sektörü organizasyonlarında PSE'nin son yirmi yıldaki gelişimini sistematik bir literatür incelemesi yoluyla değerlendirmiştir. Çalışma, kamu politikalarının PSE aracılığıyla toplum taleplerini karşılamada nasıl dönüştüğünü incelemekte ve PSE'nin kamu yönetiminde yenilikçi politika yapma süreçlerini nasıl teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Yazarlar, kamu sektörü girişimciliğinin kamu politikalarını daha esnek hale getirerek toplum ihtiyaçlarına daha hızlı yanıt verme kapasitesini artırdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, PSE'nin kamu politikası süreçlerine etkisi, kamu yönetiminin daha kapsayıcı ve uyumlu hale gelmesini sağlama yönünde önemli bir katkı sunmaktadır (Ahmed ve Ndagi, 2024).

Gunasekara (2022), PSE'nin teorik çerçevesini inceleyerek Sri Lanka örneği üzerinden kamu yönetiminde girişimcilik kavramını tartışmaktadır. Çalışma, PSE'nin kamu yönetimi alanında teorik bir dayanak oluşturduğunu ve yenilikçi yönetim uygulamalarını teşvik ettiğini belirtmektedir. PSE'nin uygulamaları, kamu sektöründe yenilikçi yönetim süreçlerinin ve modern yönetim stratejilerinin benimsenmesini teşvik ederek kamu kurumlarının toplumsal değer yaratma kapasitesini artırmaktadır. Gunasekara, bu bağlamda PSE'nin kamu yönetimi içerisindeki potansiyelini ve gelecekteki etkilerini tartışarak, PSE'nin kamu sektöründe daha geniş kapsamlı bir girişimcilik anlayışına zemin hazırlayabileceğini öne sürmektedir (Gunasekara, 2022).

Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşüm ve Girişimcilik

Günümüzde kamu yönetiminde dijital dönüşüm, kamu hizmetlerinin verimliliğini artırmak ve toplumun değişen taleplerine daha hızlı yanıt vermek adına büyük önem taşımaktadır. Dijital dönüşüm süreçlerinde girişimcilik ve yenilikçi yaklaşımlar, kamu değerinin yaratılmasına katkı sağlayarak kamu

FULL TEXTS BOOK

kurumlarının etkinliğini artırmaktadır (Scupola ve Mergel, 2022). Dijital dönüşümün en önemli boyutlarından biri, vatandaşların kamu hizmetlerine katılımını teşvik ederek ortak üretim süreçlerini güçlendirmektir. Örneğin, Danimarka'da yapılan bir çalışmada, kamu yönetiminin dijital dönüşüm stratejilerinin uygulanmasında vatandaşlarla birlikte hareket edilmesinin kamu değerine katkı sağladığı belirlenmiştir (Scupola ve Mergel, 2022).

Kamu sektöründe dijital dönüşüm süreçlerinde girişimciliğin etkin bir şekilde kullanılması, kamu kurumlarının inovatif çözümler sunmasına olanak tanımaktadır. Girişimcilik eğitiminin Almanya ve ABD'de kamu politikası programlarına entegre edilmesiyle, kamu yöneticilerinin dijital dönüşüm süreçlerine katkı sağlayacak becerilere sahip olmaları hedeflenmektedir (Grimm ve Bock, 2022). Bu bağlamda, kamu yönetimi alanında dijital çağın gerektirdiği yenilikçi düşünme yeteneklerinin geliştirilmesi, geleceğin kamu yöneticileri için kritik bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dijital dönüşüm, kamu hizmetlerinin sadece daha verimli ve hızlı sunulmasını değil, aynı zamanda kamu değerinin artırılmasını da amaçlamaktadır. İsveç'te yapılan çalışmalar, dijital dönüşümün toplumsal etkilerini analiz ederek hükümetlerin yenilikçi kamu hizmetlerini sunma gerekliliğine dikkat çekmiştir (Larsson ve Teigland, 2019). Dijital kamu hizmetlerinin etkinleştirilmesiyle birlikte vatandaşlar, kamu süreçlerine daha fazla katılım sağlama imkanına sahip olmuş, bu da kamu yönetiminde demokratik değerlerin güçlenmesine katkı sunmuştur.

Kurumsal girişimcilik, kamu yönetiminin dijital dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Dijital çağda yönetişim kavramının gelişimi ile birlikte, kurumsal girişimciler yenilikçi çözümler sunarak kamu kurumlarının değişime uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır (Tassabehji vd., 2016). Özellikle e-Devlet uygulamalarının geliştirilmesi, kamu hizmetlerinin vatandaşlara daha erişilebilir hale getirilmesini sağlamakta ve kamu değerini artıran süreçleri teşvik etmektedir.

Kamu yönetiminde dijital dönüşüm sürecinde karşılaşılan başlıca zorluklar arasında dijital eğitimin yetersizliği ve girişimcilik yatırımlarının eksikliği bulunmaktadır. Çok paydaşlı bir yaklaşımı benimseyen araştırmalar, kamu yönetiminde dijital eğitim ve farkındalık çalışmalarının artırılması gerektiğini önermektedir (Brunetti vd., 2020). Dijital girişimciliğin kamu sektöründe yeterince önceliklendirilmemesi, kamu kurumlarının dijital dönüşüm süreçlerini yavaşlatan bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Dijital dönüşüm ve kamu girişimciliği, kamu yönetiminde değişim yaratmak amacıyla dijital teknolojilerin kullanılmasına yönelik yeni stratejiler geliştirilmesini teşvik eden önemli bir alandır. Dijital dönüşüm sürecinin, kamu değerinin yaratılması ve kamu hizmetlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunması beklenmektedir. Bu bağlamda, dijital kamu girişimciliği, kamu sektörü çalışanlarının yenilikçi çözümler geliştirerek kamu hizmetlerine katkı sağlama kapasitesini artırmaktadır (Cuillerier, 2024).

Kamu yönetiminde dijital dönüşüm ve dijital girişimcilik, teknolojik gelişmelerin etkisiyle kamu hizmetlerinin verimliliğini artırmak ve vatandaşların beklentilerini karşılamak için önemli hale gelmiştir. Türkiye ve dünya genelinde, kamu yönetiminin dijitalleşme süreci, hizmet sunumunun etkinliği ve yenilikçiliği ile ilgili önemli değişimlere işaret etmektedir. Bu bağlamda, dijital dönüşüm ofislerinin kurulumu, kamu sektöründe dönüşüm sürecini hızlandırmakta ve dijital girişimciliğin önünü açmaktadır (Tamer ve Övgün, 2020).

Dijital dönüşüm, kamu yönetiminde geleneksel hizmet sunum modellerinden ayrılarak daha esnek ve vatandaş odaklı bir yapıya evrilmeyi sağlamaktadır. Dijital dönüşüm ofisleri, dijital altyapıyı güçlendirerek, hizmetleri daha erişilebilir ve sürdürülebilir kılma görevini üstlenmektedir. Örneğin, Türkiye'de Dijital Dönüşüm Ofisi'nin kurulmasıyla, e-Devlet uygulamalarının yaygınlaştırılması hedeflenmiş, böylece vatandaşların çevrimiçi hizmetlere erişim kolaylaştırılmıştır (Avaner ve Fedai, 2019). Bu dönüşüm, kamu sektöründe girişimcilik faaliyetlerinin artmasına katkı sağlamış ve dijital platformlarda hizmet sunumunu hızlandırmıştır.

Dijital girişimcilik, kamu kurumlarında daha esnek ve yenilikçi yaklaşımların benimsenmesine yardımcı olarak kamu hizmetlerinin verimliliğini artırmaktadır. Portekiz'de Fundão Belediyesi üzerinde yapılan bir çalışmada, dijital girişimcilik stratejilerinin yerel yönetimlerde karar alma süreçlerinde yenilikçi uygulamaların hayata geçirilmesini sağladığı görülmüştür (Rodrigues ve Franco, 2021). Dijital

FULL TEXTS BOOK

dönüşümün sürdürülebilir şehir ve toplumlar için etkili bir araç olarak kullanılması, kamu yönetiminde çevre dostu ve sürdürülebilir politikaların uygulanmasına da katkı sunmaktadır.

Dijital girişimcilik, kamu sektörü içinde yenilikçi çözümler üreterek toplumun ihtiyaçlarına yanıt vermektedir. Dijital dönüşümün gelişimiyle, kamu sektörü yalnızca bir hizmet sağlayıcı değil, aynı zamanda inovasyonun destekleyicisi ve yöneticisi konumuna gelmiştir. Türkiye'de yerel yönetimlerin dijitalleşme süreçleri incelendiğinde, dijital hizmet sunumuna yönelik projelerin kamu hizmetlerini merkezden uzaklaştırıp vatandaşa daha yakın hale getirdiği gözlemlenmektedir (Güç, 2024). Ayrıca, yerel yönetimlerde dijital girişimcilik faaliyetlerinin teşviki, vatandaşların ihtiyaçlarına yönelik hızlı ve etkili çözümler geliştirilmesine olanak tanımaktadır (Boz ve Serinkan, 2022).

Romanya'da kamu yönetiminde dijital dönüşüm süreci, devletin dijitalleşmeyi hızlandırma politikaları ile desteklenmiştir. Bu süreçte, dijital teknolojilerin kamu yönetimine entegrasyonu, kamu değerinin yaratılmasına katkı sağlamış ve kamu hizmetlerinin vatandaşlar için daha erişilebilir hale getirilmesine olanak tanımıştır (Mureşan, 2023). Bu bağlamda, kamu yönetiminde dijital dönüşüm, sadece hizmet sunumunu değil, aynı zamanda kamu politikalarının daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır.

Dijital kamu girişimciliği, kamu sektörü çalışanlarının yenilikçi çözümler üreterek toplumsal sorunlara hızlı ve etkili yanıtlar geliştirmesini sağlayan bir yaklaşımdır. Cuillerier (2024), dijital kamu girişimciliğinin, kamu kurumlarının teknolojik değişimlere uyum sağlamasında önemli bir rol oynadığını ve kamu sektöründe dijital dönüşüm süreçlerinin hızlanmasına katkı sunduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, kamu sektöründe dijital teknolojilere yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları, kamu yönetiminin yenilikçi yaklaşımlar benimsemesini desteklemektedir.

Kamu sektörü, küçük ölçekli işletmelerin dijital dönüşüm süreçlerinde kritik bir destek sağlamaktadır. Tayvan'da yapılan bir çalışma, dijital dönüşümün küçük hizmet işletmeleri üzerindeki etkisini değerlendirerek, kamu politikalarının bu sürece nasıl katkı sunduğunu göstermektedir (Chen vd., 2021). Dijital teknolojilerin küçük işletmelere entegrasyonu, yerel ekonomiyi desteklerken, dijitalleşmenin kamu yönetimi açısından faydalarını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kamu politikalarının dijital girişimcilik ve yenilikçi stratejileri desteklemesi, yerel ekonomilerin gelişimine ve kamu değerinin yaratılmasına katkıda bulunmaktadır.

COVID-19 pandemisi, dijital dönüşüm ve dijital girişimciliğin önemini daha da artırmıştır. Pandemi sürecinde dijitalleşme hızlanmış, dijital girişimcilik kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla ön plana çıkmıştır (Tekin ve Küsbeci, 2021). Özellikle dijital altyapı yatırımları ve kamu sektöründe yeni iş modellerinin geliştirilmesi, kriz zamanlarında vatandaşlara kesintisiz hizmet sunulabilmesi adına kritik öneme sahiptir.

SONUÇ

Sonuç olarak, kamu yönetiminde girişimcilik, hem kamusal hizmetlerin kalitesini yükseltme potansiyeline sahip hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına katkı sağlayan önemli bir araçtır. Bu bağlamda, PSE'nin kamu yönetiminde etkin biçimde uygulanabilmesi için kurumsal kültürde girişimcilik ve yenilikçilik odaklı dönüşüme önem verilmesi gerekmektedir. Bu dönüşüm sayesinde kamu yönetimi, yenilikçiliği ve girişimciliği destekleyen bir yaklaşımla, toplumun değişen beklentilerine daha uyumlu hale gelecektir.

Kamu yönetiminde dijital dönüşüm ve girişimcilik, toplumsal fayda yaratma potansiyeliyle kamu kurumlarının modernleşmesine katkı sağlamaktadır. Dijital dönüşümün başarılı bir şekilde uygulanması için dijital kamu girişimciliğinin benimsenmesi ve devletin dijitalleşme sürecine yönelik stratejik bir rol üstlenmesi önemlidir. Literatürde yer alan çalışmalar, dijital dönüşüm süreçlerinin etkinliği açısından dijital kamu girişimciliğinin ve kamu politikalarının desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kamu yönetiminde dijital dönüşümün yaygınlaştırılması, kamu değerinin artırılmasına ve toplumsal sorunların çözümünde yenilikçi çözümler üretilmesine katkı sunacaktır.

Kamu yönetiminde dijital dönüşüm ve dijital girişimcilik, kamu hizmetlerinin erişilebilirliğini, etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırmak için stratejik bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital dönüşüm ofisleri gibi yapılar, dijitalleşme sürecini yönlendirmekte ve kamu sektöründe girişimciliği desteklemektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, dijital dönüşüm ve girişimcilik kamu yönetiminde

FULL TEXTS BOOK

yenilikçi çözümler üreterek vatandaşların ihtiyaçlarına daha hızlı ve etkin yanıt verilmesini sağlamaktadır.

Kaynakça

Ahmed, M., & Ndagi, A. (2024). Contemporary Publıc Entrepreneurshıp Issues In Publıc Sector Organızatıons Over The Last Two Decades: Systematıc Lıterature Revıew. Journal of Business Development and Management Research.

Ahmed, M., Umar, H. M. B., Dauda, S. I., & Abdulkazeem, A. (2024). Publıc Sector Entrepreneurshıp And Performance Of Selected Local Government Areas In Nıger State, Nıgerıa. International Journal Of Management Science And Business Analysis Research.

Audretsch, D. B. (2004). Sustaining innovation and growth: Public policy support for entrepreneurship. Industry and innovation, 11(3), 167-191.

Avaner, T., & Fedai, R. (2019). Türk Kamu Yönetiminde Ofis Sistemi: E-Devlet Uygulamalarından Dijital Dönüşüm Ofisine. Amme İdaresi Dergisi, 52(2).

Boz, N., & Serinkan, C. (2022). Türkiye'de Dijital Girişimcilik ve KOBİ'ler. Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 6(12), 102-117.

Brunetti, F., Matt, D. T., Bonfanti, A., De Longhi, A., Pedrini, G., & Orzes, G. (2020). Digital transformation challenges: strategies emerging from a multi-stakeholder approach. The TQM Journal, 32(4), 697-724

Chen, C. L., Lin, Y. C., Chen, W. H., Chao, C. F., & Pandia, H. (2021). Role of government to enhance digital transformation in small service business. Sustainability, 13(3), 1028.

Cuillerier, M. (2024). Digital public intrapreneurship and digital public entrepreneurship. In Emerging Developments and Technologies in Digital Government (pp. 243-279). IGI Global.

Cummings, C. (2015). Fostering innovation and entrepreneurialism in public sector reform. Public Administration and Development, 35(4), 315-328.

Demircioglu, M. A., Chowdhury, F., & Vivona, R. (2020). Public sector entrepreneurship. Springer Verlag.

Dhliwayo, S. (2017). Defining public-sector entrepreneurship: A conceptual operational construct. The International Journal of Entrepreneurship and Innovation, 18(3), 153-163.

Grimm, H. M., & Bock, C. L. (2022). Entrepreneurship in public administration and public policy programs in Germany and the United States. Teaching Public Administration, 40(3), 322-353

Gunasekara, H. O. C. (2022). Article Review: Entrepreneurship in Public Management: The Case of Sri Lankan Administrative Service (SLAS) by R. Lalitha S. Fernando (2006). International Journal of Governance and Public Policy Analysis, 4(01).

Güç, E. (2024). Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşüm Bağlamında Yerel Yönetimler: Vatandaşa Yakın Merkeze Uzak Mı?. Urban 21 Journal, 2(2), 113-129.

Henrekson, M., & Stenkula, M. (2010). Entrepreneurship and public policy (pp. 595-637). Springer New York.

Kondratenko, V., Okopnyk, O., Ziganto, L., & Kwilinski, A. (2020). Innovation development of public administration: Management and legislation features.

Larsson, A., & Teigland, R. (2019). Digital transformation and public services: Societal impacts in Sweden and beyond (p. 378). Taylor & Francis

Leyden, D. P. (2016). Public-sector entrepreneurship and the creation of a sustainable innovative economy. Small business economics, 46, 553-564.

Liddle, J., & McElwee, G. (2019). Theoretical perspectives on public entrepreneurship. International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, 25(6), 1308-1320.

FULL TEXTS BOOK

Mack, W. R., Green, D., & Vedlitz, A. (2008). Innovation and implementation in the public sector: An examination of public entrepreneurship. Review of policy research, 25(3), 233-252.

Michael, S. C., & Pearce, J. A. (2009). The need for innovation as a rationale for government involvement in entrepreneurship. Entrepreneurship and Regional Development, 21(3), 285-302.

Mureșan, D. (2023, August). Public Policies versus Public Entrepreneurship. In Proceedings of the 33rd International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities (pp. 91-95). Scientia Moralitas Research Institute.

Olumekor, M. (2024). A Scoping Review of Entrepreneurship in the Public Sector. Lex Localis: Journal of Local Self-Government, 22(1).

Olumekor, M. (2024). Towards an evidence-based consensus on the impact of public sector entrepreneurship on public administration. Management Review Quarterly, 1-33.

Onyango, G. (2023). State Entrepreneurship in Africa: Realising Digital Transformation for Policy Effectiveness in Selected Countries. In Public Policy and Technological Transformations in Africa: Nurturing Policy Entrepreneurship, Policy Tools and Citizen Participation (pp. 29-66). Cham: Springer International Publishing.

Rodrigues, M., & Franco, M. (2021). Digital entrepreneurship in local government: Case study in Municipality of Fundão, Portugal. Sustainable Cities and Society, 73, 103115.

Tamer, H. Y., & Övgün, B. (2020). Yapay zeka bağlamında dijital dönüşüm ofisi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 75(2), 775-803.

Tassabehji, R., Hackney, R., & Popovič, A. (2016). Emergent digital era governance: Enacting the role of the 'institutional entrepreneur'in transformational change. Government Information Quarterly, 33(2), 223-236

Tekin, İ. Ç., & Küsbeci, P. (2021). Dijital dönüşüm sürecinde yükselen bir değer: Dijital girişimcilik. Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4(1), 81-102.

Scupola, A., & Mergel, I. (2022). Co-production in digital transformation of public administration and public value creation: The case of Denmark. Government Information Quarterly, 39(1), 101650.

Shand, R., Parker, S., & Elliott, C. (2022). Understanding Renewed Public Service Ethos (PSE) in Public Management: Policy, Purpose and Pedagogy. In Reimagining Public Sector Management: A New Age of Renewal and Renaissance? (pp. 103-112). Emerald Publishing Limited

Vivona, R., Clausen, T. H., Gullmark, P., Cinar, E., & Demircioglu, M. A. (2024). Public sector entrepreneurship: an integrative review. Small Business Economics, 1-25.

Zabala-Iturriagagoitia, J. M. (2022). Fostering regional innovation, entrepreneurship and growth through public procurement. Small Business Economics, 58(2), 1205-1222.

FEACA MODELİNİN ÖĞRENCİLERİN ANALİTİK DÜŞÜNME BECERİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING THE EFFECT OF FEACA MODEL ON STUDENTS' ANALYTICAL THINKING SKILLS

Erdem KOÇAK

Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmada Bağlam Temelli Öğrenme yöntemlerinden FEACA modelini tanıtmak ve modelin öğrencilerin analitik düşünme becerileri üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ortaokul sekizinci sınıf asitler bazlar konusunda modele ilişkin etkinlikler geliştirilmiştir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ön test – son test eşitlenmemiş kontrol gruplu yarı deneysel desen modeli çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Amasya merkez ilçede öğrenim gören 33 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada kontrol grubuna hali hazırda Milli Eğitim Bakanlığı onaylı öğretim programı çerçevesinde sunulan geleneksel öğretim yöntemi uygulanırken deney grubuna FEACA modeline uygun olarak geliştirilmiş öğretim etkinlikleri uygulanmıştır. Gruplara uygulama öncesi ve sonrasında Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, kontrol ve deney gruplarının son test sonuçlarında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Bu bulgudan hareketle FEACA modelinin öğrencilerin analitik düşünme becerisi üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumun sunulan etkinliklerin istenilir nitelikte analitik düşünmeye yönelik olmadığı ya da öğrencilerin lise giriş sınavı kaygılarından etkinliklere yeterli düzeyde konsantre olamadığı şeklinde yorumlanabilir. Araştırmanın farklı etkinliklerle aynı konuda tekrar edilmesi, diğer sınıf düzeyleri ve çeşitli konularda yapılarak FEACA modelinin öğretim amaçlı değerlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: FEACA Modeli, Analitik Düşünme Becerisi, Bağlam Temelli Öğrenme.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to introduce the FEACA model, one of the Context-Based Learning methods, and to investigate the effect of the model on students' analytical thinking skills. In line with this purpose, activities appropriate to the model were developed on the subject of acids and bases in the eighth grade of secondary school. The research was carried out within the framework of the quasi-experimental design model with pretest-posttest un-equalized control group from quantitative research methods. The study group consisted of 33 eighth grade students studying in the central district of Amasya. In the study, while the traditional teaching method presented within the framework of the curriculum approved by the Ministry of National Education was applied to the control group, teaching activities developed in accordance with the FEACA model were applied to the experimental group. Analytical Thinking Skill Scale was applied to the groups before and after the application and the data obtained were analyzed with SPSS package program. According to the results of the analysis, there was no significant difference in the post-test results of the control and experimental groups. Based on this finding, it was concluded that the FEACA model did not make a significant difference on students' analytical thinking skills. This can be interpreted as that the activities presented were not intended for analytical thinking or that the

FULL TEXTS BOOK

students could not concentrate sufficiently on the activities due to high school entrance exam anxieties. It is recommended that the study be repeated on the same subject with different activities, and that the FEACA model be evaluated for teaching purposes at other grade levels and in various subjects.

Keywords: FEACA Model, Analytical Thinking Skills, Context-Based Learning.

GİRİŞ

Toplumların bilgiye ihtiyaç duyma, ulaşma ve bilimsel bilgileri teknolojide kullanma seviyesinin her geçen gün arttığı çağımızda fen öğretiminin rolü oldukça önemlidir (Balbağ ve Karaer, 2018). Fen bilimleri dersi öğrencilerin günlük yaşantıları sırasında edindikleri tecrübeleri bilimsel ve akılcı bir bakış açısıyla görmelerini sağlamaktadır. 2018 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçlarında bulunan "Günlük yaşam sorunlarına ilişkin sorumluluk alınmasını ve bu sorunları çözmede fen bilimlerine ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve diğer yaşam becerilerinin kullanılmasını sağlamak" ifadesi fen bilimleri dersinin günlük hayat becerileri üzerinde ne kadar etkin olduğunu ispatlar niteliktedir (MEB, 2018). Buna karşın fen bilimleri dersi içerdiği soyut ve karmaşık bilgiler nedeniyle öğrenciler tarafından güç anlaşılmakta ve zor kabul edilmektedir (Karamustafaoğlu, Pazar ve Karamustafaoğlu, 2018). Ayvacı ve Yamaçlı'ya (2023) göre Fen bilimleri dersine ait konularla günlük yaşantılar arasında bağlantı kurulmaması öğrencilerin derse karşı olumsuz tutum sergilemesine neden olan etkenlerden bir tanesidir. Öğrencilerin günlük hayatta edindiği tecrübelerin öğrenme ortamına ve sürecine aktarılması ise öğrenmeyi pekiştirecektir. Bu nedenle Fen Bilimleri dersinde konuların öğretimi sırasında öğrencilerin günlük yaşam bağlamlarından yararlanılmalıdır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bağlam temelli öğrenme, gerçek yaşam tecrübeleriyle öğrenilecek konular arasında bağlantı kurmayı sağlayan bir pedagojik yaklaşımdır (Söğüt, 2024). Bu yaklaşım ilk olarak fen bilimleri dersinin kuramsal olarak verilmesinin yeterli olmadığını ve güncel yaşamla bağlantı da kurulması gerektiğini düşünen York Üniversitesi'ndeki akademisyenler tarafından oluşturulmuştur (Yıldırım, 2018). Bu yaklaşımın temel amacı öğrencilerin öğrenmelerini anlamlandırmalarına yardımcı olmaktır. Bu sayede öğrenme süreci daha anlamlı hale gelir, öğrencilerin motivasyonu artar ve öğrenme süreci daha etkili olur (Kara, 2016). Bağlam temelli öğrenme yaklaşımı, öğrencilerin analitik düşünme becerilerine katkı sağlarken onların eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmelerine katkı sağlar (Panprueksa vd., 2018). Bu yaklaşım, öğrencilerin bilgileri derinlemesine anlamalarını sağlarken öğrenmeyi daha kalıcı hale getirir (Yavuz ve Kepceoğlu, 2011).

Bağlam temelli öğrenme modelleri React Modeli, Dört Aşamalı Model, Wieringa, Jonssen ve Driel Modeli ve FEACA Modeli olmak üzere dört çeşittir. İlgili literatür tarandığında bu modeller arasından en fazla akademik çalışmanın React modeli ile ilgili olduğu görülmüştür. FEACA modeline ait yalnızca altı çalışmaya rastlanılmıştır. Bu çalışmalardan dört tanesi yurt içi ve yurt dışı üniversitelerin akademik dergilerinde yayımlanan araştırma makaleleridir. Diğer çalışmalardan biri doktora, diğeri ise yüksek lisans tezidir.

Analitik düşünme becerisi öğrencilere üst düzey düşünme becerisi kazandırması bakımından eğitsel yöntemler için önem teşkil etmektedir (Akkuş Çakır ve Senemoğlu, 2016). Anderson ve arkadaşları (2001) analitik düşünme becerisini bir bütünü anlamlı parçalara ayrıma, parçaların birbiri ile ve bütünle nasıl bir ilişki içinde olduğunu anlama olarak tanımlamışlardır. Analitik düşünme becerisine sahip bireyler bir durum ya da bilginin nasıl sonuçlar ortaya koyabileceğini ve neyi nasıl etkileyeceğini görebilmektedirler (Ocak ve Park, 2020). Analitik düşünmenin özellikleri ve aşamalarını içinde

FULL TEXTS BOOK

bulundurması nedeniyle fen bilimleri dersi gören öğrencilerin analitik düşünme becerisinin geliştirilmesi gerekmektedir (Kala ve Kirman Bilgin, 2020).

FEACA Modeli

FEACA modelini ilk defa Kittima Panprueksa tasarlamış ve uygulanmıştır. Panprueksa (2012) bu çalışmasında tasarladığı modelin öğrencilerin kavramsal anlama düzeyleri, bilgiyi kullanma ve analitik düşünme becerileri üzerindeki etkisini araştırmıştır Beş basamaktan meydana gelen model adını kendisini oluşturan basamakların ilk harflerinden almıştır. Bu basamaklar sırasıyla Focusing (Odaklanma), Exploring (Keşfetme), Analyzing (Analiz Etme), Conceptual Devoloping (Kavramsal Gelişim) ve Applying (Uygulama) şeklindedir.

FEACA Modelinin Basamakları

1. Focusing (Odaklanma)

Bu aşamada öğrencilerin günlük yaşam bağlamları konuya dikkat çekmek için kullanılır. Gerçek hayatta karşılaşılabilecek bir problem ya da durumun öğrenciye sunulmasıyla öğrencinin o durumla ilgili deneyimlerini ve ön bilgilerin hatırlaması, öğrencinin konuya odaklanması sağlanır (Panprueksa, 2012). Öğretmen öğrencilerinin dikkatini toplamak için gazete kupürlerini, yaşanmış olayların ve internet haber sitelerinin görsellerini gösterebilir. Öğretmen konuyla ilgili öğrencilerine sorular sorar ve onları düşünmeye sevk eder (Adanur, 2023). Bu aşamada verilen cevapların doğruluğuna ya da yanlışlığına bakılmaz. Ancak öğretmen yanlış cevapları sonraki adımlarda kullanmak üzere not alır (Kocabaş, 2021).

2. Exploring (Keşfetme)

Bu aşamada Odaklanma basamağında ortaya koyulan günlük yaşam problemleri ile ilişkili bir uygulama ortaya koyulur. Basamağın amacı günlük yaşam durumuna ait bir uygulama ve araştırma yapma fırsatı yakalamaktır. Uygulamaları gerçekleştirmek için öğrenciler küçük gruplara ayrılır ve çalışmalarını tamamlar (Panprueksa, 2012). Öğretmen burada rehber rolündedir ve öğrencilerin bir sonraki basamakta kullanacakları bilgiye ulaştıklarını sağlamalıdır. (Kocabaş, 2021). Çalışma sırasında her öğrencinin aktif katılım sağladığından, etkinliğin tüm aşamalarını dikkatle takip ettiğinden emin olmalıdır.

3. Analyzing (Analiz Etme):

Bu aşamada öğrenciler keşfetme basamağında uyguladıklarından yola çıkarak üst bilgiler elde etmeye ve odaklanma basamağında ortaya koyulan olaya açıklama getirmeye çalışırlar. Öğrenciler deneylerden ve gözlemlerden elde ettiği sonuçlarla öğrenilecek konu arasında ilişki kurar ve çıkarımlarını tüm sınıfla paylaşır (Panprueksa, 2012).

4. Conceptual Devoloping (Kavramsal Gelişim):

Bu aşamadaki amaç doğru bir kavramsal anlayış geliştirmektir. Bu amaçla öğrenciler önceki basamaklardan elde ettikleri bilgileri kendi aralarında tartışır, sonuçları öğretmen yardımıyla geliştirir ve yeniden şekillendirirler (Panprueksa, 2012). Kavramsal gelişimin desteklenmesi için beyin fırtınası, grup tartışması, gösterip yaptırma teknikleri kullanılabilir. Öğretmen bu aşamada aynı zamanda kavramsal yanılgıları gidermek için öğrencilere yardımcı olur (Arıkan & Aladağ, 2021). Kavramın bağlamla olan ilişkisini arttırmak için odaklanma basamağında öğrenciye sunulan örnek olaya yeniden dönüş yapılmalıdır (Kocabaş & Özata Yücel 2022).

5. Applying (Uygulama):

Bu aşamada bilimsel kavramların yeni bağlamlara uygulanması sağlanır. Burada her öğrenci grubu öğrendikleri kavramsal anlayışları, yeni bağlamlara ve gerçek hayattaki deneyimlerine uygular ve bu

FULL TEXTS BOOK

uygulamalarını tüm sınıfla paylaşır. Farklı gruplarda bulunan öğrenciler bilginin doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında fikir üretir (Panprueksa, 2012).

YÖNTEM

Çalışma nicel araştırma yöntemlerinden ön test – son test eşitlenmemiş kontrol gruplu yarı deneysel desen modeli çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Aslında gerçek deneysel çalışmalar bilimsel değeri en yüksek olan çalışmalar olup ancak okullarda bu durumu her zaman sağlamak mümkün olmayabilir. Öğrencilerin şubeleri okul idaresi tarafından belirlenmiştir ve öğretim sürecinde bunu değiştirmek mümkün değildir. Öğrenci şubelerinin yansız olarak atanamadığı bu tip durumlarda hangi şubenin kontrol ya da deney grubu olacağına kura ile karar verilerek yarı deneysel model tercih edilir (Özmen & Karamustafaoğlu, 2019).

Araştırma sekizinci sınıf madde ve endüstri ünitesinin asit-baz konusunun öğretimi için gerçekleştirilmiştir. Gruplar belirlendikten sonra hem deney hem de kontrol grubuna ön testler uygulanmış ve grupların belirlenen özellikler bakımından benzer olup olmadığına veri analizi ile karar verilmiştir. Araştırmada kontrol grubuna hali hazırda Milli Eğitim Bakanlığı onaylı öğretim programı çerçevesinde sunulan geleneksel öğretim yöntemi on iki ders saati boyunca uygulanırken deney grubuna FEACA modeline uygun olarak geliştirilmiş öğretim etkinlikleri yine on iki ders saati boyunca uygulanmıştır. Ardından her iki gruba da son test uygulanmış ve gruplar arasındaki fark araştırılmıştır. Gerçekleştirilen çalışmaya yönelik simgesel desen ve araştırma deseni Tablo 1 ve 2'de sırasıyla sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışmanın Simgesel Deseni

Grup	Ön test	Yöntem	Son test
G_1 (Kontrol)	$Ö_{T1\,1}$		$Ö_{T1\,2}$
G_2 (Deney)	$Ö_{T2\,1}$	X (Uygulama)	$Ö_{T2\,2}$

Tablo 2. Çalışmanın Araştırma Deseni

Gruplar	**Ön test**	**Yöntem**	**Son test**
Kontrol	Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği	Mevcut öğretim programı çerçevesinde geleneksel öğretim	Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği
Deney	Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği	FEACA Modeli etkinliklerine dayalı öğretim	Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında, Amasya ilinde bulunan bir İmam-Hatip ortaokulunun iki şubesinde öğrenim gören sekizinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Birinci araştırmacının bu okulda görev yapması sebebiyle olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Olasılıksız örneklem seçimi nicel araştırmalarda çoğunlukla seçilen bir yöntemdir (Merriam, 2018). Yapılan kura sonucunda 18 öğrenciden oluşan 8/A şubesi deney,

FULL TEXTS BOOK

15 öğrenciden oluşan 8/B şubesi ise kontrol grubu olarak atanmıştır. Örneklem özelliği Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Örneklem Özelliği

Gruplar	Toplam	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Ortalama Yaş
Kontrol (8-B)	15	15	0	13
Deney (8-A)	18	18	0	13

Veri Toplama Aracı

Çalışmada Kocaman'nın (2021) geliştirdiği Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği (ADBÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Likert türünde hazırlanan ADBÖ'de 11 Sınıflandırma, 7 sıralama, 6 karşılaştırma ve 5 değerlendirme düzeyine ait olmak üzere toplam 29 madde bulunmaktadır. Veri toplama aracına ilişkin kullanım izni e-posta yoluyla alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri SPSS 18.0 paket programı ile çözümlenmiştir. Nicel verilerin analizinde parametrik ya da parametrik olmayan analiz tekniklerinden hangisinin kullanılacağına karar verilmek için üç varsayımın gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu varsayımlar sırasıyla; Verilerin aralıklı ya da oranlı ölçekle elde edilip edilmediğine bakılması, Normallik araştırmasının yapılması ve Örneklem sayısının büyüklüğüne bakılmasıdır (Özmen & Karamustafaoğlu, 2019).

Araştırmada örneklem sayısının otuzun üzerinde olması parametrik analizin uygulanması konusunda yeterli görülmüş ve veri setinin normallik dağılımına bakılarak uygulanacak analizlerin kesinleştirilmesine karar verilmiştir. Normallik varsayımının kontrolünün ardından deney ve kontrol gruplarının ön test/son test verilerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Örneklem gruplarının birbirinden bağımsız olması sebebiyle yapılan manipülasyonun etkililiği parametrik testlerden bağımsız t testi ölçülmüştür.

BULGULAR

Ölçme aracına ait verilerin normallik varsayımına ait bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği Normallik Varsayımı Verileri

Test	Grup	N	Min.	Mak.	Ort.	Çarpıklık	Basıklık	K-Sp
Ön test	Kontrol	15	2,31	3,93	3,11	,244	-1,069	0,200
	Deney	18	1,93	4,10	3,04	-,266	-,172	0,108
Son test	Kontrol	15	2,72	4,03	3,33	,164	-1,244	0,200
	Deney	18	2,52	4,41	3,45	-,010	,022	0,200

FULL TEXTS BOOK

Tablodaki çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında, tüm değerlerin ±1,5 arasında olduğundan verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Dolayısıyla gruplar arasında uygulama öncesi ve sonrasında anlamlı bir fark olup olmadığına karar vermek için parametrik testlerden bağımsız t testi uygulanmıştır. Ön teste ait bulgular Tablo 5'tedir.

Tablo 5. Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği Ön Test Verileri

Grup	n	X_{ort}	sd	F	t	df	p
Kontrol	15	3,119	0,492				
Deney	18	3,046	0,544	0,131	-0,403	31	0,690

Ön test sonuçlarına göre kontrol grubunun ortalama puanı 3,119, deney grubunun ise 3,046 olarak bulunmuş olup, iki grubun analitik düşünme becerileri arasında uygulama öncesi istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (t =-, 403; p>,05).

Uygulama ile deney ve kontrol gruplarının analitik düşünme becerileri arasında anlamlı fark oluşup oluşmadığına karar vermek için veriler yeniden bağımsız örneklem t testi ile analiz edilmiştir. Teste ait bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Analitik Düşünme Becerisi Ölçeği Son Test Verileri

Grup	n	X_{ort}	sd	F	t	df	p
Kontrol	15	3,333	0,417				
Deney	18	3,455	0,459	0,40	0,795	31	0,433

Son test sonuçlarına göre kontrol grubunun ortalama puanı 3,333, deney grubunun ise 3,455 olarak bulunmuş olup, iki grubun analitik düşünme becerileri arasında uygulama sonrası da istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (t =, 795; p>,05). Bununla birlikte, uygulanan ölçekte grupların ön test ve son test puanları incelendiğinde; kontrol grubunda 0,214, deney grubunda ise 0,409 puanlık bir artış tespit edilmiştir (Şekil 1). Bu doğrultuda FEACA modeli kapsamında yapılan öğretimin analitik düşünme becerine pozitif yönde daha fazla katkı sağladığı söylenebilir.

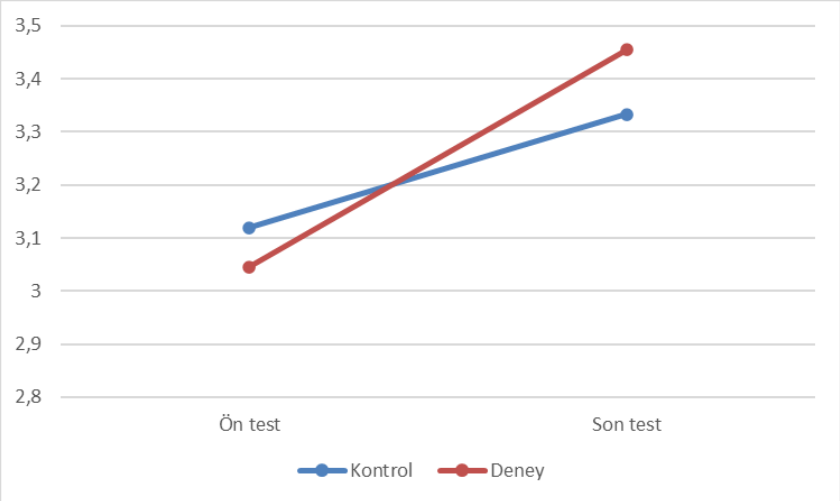

Şekil 1. Deney ve Kontrol Gruplarına Ait Ön Test- Son Test Verileri

FULL TEXTS BOOK

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada bağlam temelli öğrenme yöntemlerinden FEACA modelinin öğrencilerin analitik düşünme becerileri üzerindeki araştırılmıştır. Yapılan bu çalışma ADBÖ'nin uygulandığı çalışma grubunda FEACA modeli kapsamında gerçekleştirilen öğretimin öğrencilerin analitik düşünme becerileri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığını ortaya koymuştur. Buna karşın literatürde benzer çalışmalarda ise, anlamlı farkın olduğunu ortaya koyan araştırmalarda mevcuttur (Kocabaş 2021; Kocabaş ve Özata Yücel 2022; Panprueksa 2012; Panprueksa vd., 2012, 2018). Bu durum yürütülen bu çalışmada öğrencilere sunulan konu bağlamındaki etkinliklerin etkin yürütülemediği ve/veya etkinliklerin istenilir nitelikte analitik düşünmeye yönelik olmadığı ya da öğrencilerin lise giriş sınavlarına hazırlandıklarından dolayı öğretime ilişkin konsantrasyonlarının yoğun olmadığından kaynaklanabilir şeklinde yorumlanabilir. Ancak yine de son testlerdeki ölçek puanlarındaki artışın FEACA etkinliklerinin yapıldığı grup lehine olduğu sonucuna da varılmıştır.

Araştırmanın farklı etkinliklerle aynı konuda tekrar edilmesi, diğer sınıf düzeyleri ve anlaşılması güç diğer konularda yapılarak FEACA modelinin öğretim amaçlı değerlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adanur, E. (2023). *6. sınıf öğrencilerinin bağlam temelli STEM etkinliklerine yönelik deneyimlerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi].

Akkuş Çakır, N. & Senemoğlu, N. (2016). Analytical thinking skills in higher education. *Kastamonu Education Journal, 24*(3), 1487-1502.

Anderson, L.W., & Krathwohl, D.R. (Eds.), Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Raths, J., & Wittrock, M.C. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: a revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives* (Complete edition). New York: Longman.

Arıkan, A. & Aladağ, E. (2021). Sosyal bilgiler dersinde REACT stratejisine dayalı etkinliklerin öğrencilerin akademik başarılarına, sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi, *Eğitim ve Bilim, 46*(206), 379-405. http://dx.doi.org/10.15390/EB.2020.9028

Ayvacı, H. Ş., & Yamaçlı, S. (2023). Bağlam temelli soru oluşturma aşamaları; ulusal ve uluslararası yaklaşımları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (65), 578-614. https://doi.org/10.21764/maeuefd.1017324

Balbağ, M. Z., & Karaer, G. (2018). Sınıf öğretmenlerinin fen öğretiminde karşılaştıkları sorunlar. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 28-46. https://doi.org/10.24315/trkefd.364015

Kala, N., & Kirman Bilgin, A. (2020). Fen bilimleri öğretmen adaylarının analitik düşünme becerisi ile ilgili mesleki bilgilerinin belirlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 18*(2), 525-544. https://doi.org/10.37217/tebd.668160

Kara, F. (2016). *5. sınıf "maddenin değişimi" ünitesinde kullanılan bağlam temelli öğrenmenin öğrencilerin bilgilerini günlük yaşamla ilişkilendirme düzeyleri, akademik başarıları ve fene yönelik tutumlarına etkisi.* [Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi].

Karamustafaoğlu, O., Pazar, Ş. B., & Karamustafaoğlu, S. (2018). Eğitsel oyunlarla dolaşım sistemi konusunun öğretimi: kan yolu oyunu örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi, 3*(2), 1-18.

Kocabaş, H. (2021). *Ortaokul fen bilimleri dersi 8. sınıf enerji dönüşümleri ve çevre bilimi ünitesinde kullanılan bağlam temelli öğrenmenin öğrencilerin analitik düşünme becerilerine ve çevresel tutumlarına etkisinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi].

FULL TEXTS BOOK

Kocabaş, H., & Özata Yücel, E. (2022). Comparison of the effects of emergency distance and face-to-face education applications on students' analytical thinking skills in science course: Example of energy transformations and environmental science unit. *Science Education International, 33*(4), 356-365. https://doi.org/10.33828/sei.v33.i4.2

Kocaman, B. (2021). *Analitik düşünme temelli çevrimiçi STEM öğretim programının geliştirilmesi ve etkililiğinin incelenmesi*. [Doktora tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi].

MEB. (2018). *İlköğretim kurumları (ilkokullar ve ortaokullar) fen bilimleri dersi (3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) eğitim programı*. Ankara: MEB Yayınları.

Merriam, S.B. (2018), *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (3.Baskı, s.76.). (S. Turan, Çev.). Seçkin Yayıncılık.

Ocak, G., & Park, F. (2020). Lise öğrencileri için analitik düşünme ölçeği geliştirme çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(1), 49-68. https://doi.org/10.32709/akusosbil.565699

Özmen, H. & Karamustafaoğlu, O. (Ed.) (2019). *Eğitimde araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Panprueksa, K. (2012). *Development of science instructional model emphasizing contextual approach to enhance analytical thinking and application of knowledge for lower secondary school students.* [Doctoral dissertation, Srinakharinwirot University].

Panprueksa, K., Phonphok, N., Bunprakob, M., & Dasa, J. (2012). The development of science instructional model emphasizing contextual approach to enhance conceptual understanding and analytical thinking. *Journal of Education Burapha University, 23*(3), 174-190.

Panprueksa, K., Phonphok, N., Bunprakob, M., & Dasa, J. (2018). The development of FEACA model to enhance students' conceptual understanding, analytical thinking, and application of knowledge. *Sripatum Review of Humanities and Social Sciences, 13*(2), 7-16.

Söğüt, M. (2024). *Ortaokul öğrencilerinin girişimcilik becerilerinin geliştirilmesi: Bir öğretmen eylem araştırması*. [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi].

Yavuz, İ., & Kepceoğlu, İ. (2011). Bağıntı konusunda bağlam temelli ile geleneksel öğretimin öğrencilerin başarıları üzerinde etkilerinin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 3*(11), 127-148.

Yıldırım, B. (2018). Bağlam temelli öğrenmeye uygun olarak hazırlanmış STEM uygulamalarının etkilerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (36), 1-20.

FULL TEXTS BOOK

HASAN CEMÂLÎ BABA'YA İNTİSAP EDEN GAYRİMÜSLİM BEKTAŞÎLER
NON-MUSLIM BEKTASHIRS WHO ARE AFFILIATED TO HASAN CEMALI BABA

Doç. Dr. Muhammed Felat AKTAN
Dicle Üniversitesi Sezai Karakoç Edebiyat Fakültesi
ORCID: 0000-0002-6052-969X

ÖZET

Bektaşilik Türk İslam kültürün etkisiyle XIII. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan, ekseri hetedoroks İslam anlayışı felsefesine dayanan bir tarikattır. Bektaşilik teolojik olarak tasavvufi bir nazariye olmasının yanında kültürel olarak da belli bir ağırlık kazanmıştır. 13. yüzyılda Hacı Bektâş-ı Velî ile başlayan bu tasavvufi ekol 16. yüzyılda Balım Sultan dönemiyle sistematikleşmiş, 19. yüzyıla gelindiğinde en geniş coğrafi sınırlarına ulaşmıştır. Bu asırda başta Hasan Cemâlî Baba olmak üzere birçok Bektaşi Dede ve Babası yetişmiştir.

Araştırmanın konusu 19. yüzyılda yaşamış, Bektaşi Tekkesinde postnişinlik yapmış Hasan Cemâlî Baba ve onun gayrimüslim müritleri hakkındadır. Hasan Cemâlî Baba'nın sosyal muhiti içinde başta Hristiyan olmak üzere her dinden gayrimüslim vardı. Bektaşi kaynaklara göre onun alçakgönüllülüğü, empatik yaklaşımı ve ahlakından dolayı bu çevre zamanla ondan etkilenmeye ve sonrasında onun sohbetlerine iştirak etmeye başlar. Nihayetinde süreç Bektaşi müridi olmakla sonuçlanır. Çalışmada öncelikle Bektaşilik hakkında bilgilere değinilmiş, daha sonra Hasan Cemâlî Baba'nın hayatı ve edebi şahsiyeti hakkında malumat verilmiştir. Akabinde mezkûr kişinin çevresinde bulunan gayrimüslim iken Bektaşi yaptığı dönemin belli başlı şahsiyetlerine yer verilmiştir. Bu kişilerin Hasan Cemâlî Baba ve Bektaşilik için yazdığı nefes, tasavvufi şiirlerinden bazı bölümler çalışmada yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşilik, Hasan Cemâlî Baba, Tekke, Gayrimüslim

ABSTRACT

Bektashism is a religious order that emerged in Anatolia in the 13th century under the influence of Turkish Islamic culture, and is mostly based on the philosophy of a heterodox understanding of Islam. Bektashism is a mystical theory theologically, as well as gaining a certain weight culturally. This mystical school, which began with Hacı Bektaş-ı Veli in the 13th century, was systematized in the Balım Sultan period in the 16th century, and reached its widest geographical borders in the 19th century. Many Bektashi Dedes and Babas, especially Hasan Cemalı Baba, were raised in this century. The subject of the research is about Hasan Cemalı Baba, who lived in the 19th century and was the sheikh of the Bektashi Lodge, and his non-Muslim disciples. Hasan Cemalı Baba's social circle included non-Muslims of all religions, primarily Christians. According to Bektashi sources, due to his modesty, empathic approach and morality, this circle was influenced by him over time and then began to participate in his conversations. Ultimately, the process resulted in becoming a Bektashi disciple. In the study, information was first given about Bektashism, then information was given about Hasan Cemalı Baba's life and literary figure. Then, certain figures of the period when the aforementioned individuals became Bektashis while they were non-Muslims were included. Some sections from the breath and mystical poems written by these individuals for Hasan Cemalı Baba and Bektashism were included in this study.

Keywords: Bektashism, Hasan Cemalı Baba, Dervish Lodge, Non-Muslım

FULL TEXTS BOOK

GİRİŞ

Bektaşilik Türk İslam kültürün etkisiyle Anadolu'da ortaya çıkan, ekseri hetedoroks İslam felsefesine dayanan bir tarikattır. Teolojik olarak tasavvufi bir nazariye olmasının yanında kültürel olarak da belli bir ağırlık kazanmıştır. Hümanist esaslı bir öğretiye dayanan bu inanç sisteminde asıl amaç "insan-ı kâmil"e ulaşmaktır. Bektaşi Tekkesine enaniyet sahipleri hariç herkes girebilmektedir. İnsan-ı kâmile ulaşabilmek için bencillikten uzak durmak bu mecliste elzemdir. Odak noktası mükemmelleşecek bireyin hakikate varma yolculuğudur. Köklü geleneksel bağlara sahip bu anlayışta kurallara ve ritüellere sadakat ehemmiyet kazanmıştır.

Bektaşiliğin süreç içerinde oluşumuna baktığımızda beş ana zaman diliminde incelendiği görülmektedir. Hacı Bektaş Velî'nin 13. yüzyılda Anadolu'ya gelip tarikatın omurgasını oluşturması ilk dönem olarak nitelendirilebilir. Tarikatın esas kimliğine erişmesi Balım Sultan ile başlamış, 1826 yılında ocağın kapatılmasıyla başka bir döneme geçilmiş, nihayetinde günümüze kadar gelinmiştir.

Bektaşiliğin tarihsel gelişimini belli dönemler halinde ele almak mümkündür; Bu noktada ilk dönem, bilindiği gibi Hacı Bektaş Velî'nin Sulucakarahöyük'e yerleşmesinden başlayarak Balım Sultan'ın (922/1516) post-nişîn olmasına kadar geçen devre olan XIII. yüzyıl ortalarından XVI. yüzyılın başlarına kadar geçen dönemdir. Ardından Balım Sultan'ın post-nişîn olmasından Bektaşiliğin lağvedildiği döneme kadar geçen süreç (1501-1826), Bektaşiliğin gelişiminde ikinci devre olarak adlandırılabilir. Daha sonraki önemli dönemler ise, Bektaşiliğin lağvedilmesinden itibaren Cumhuriyet döneminde tekkelerin kapatılmasına kadar geçen dönem (1826-1925) ve tekke ve zaviyelerin kapatılmasından Hacı Bektaş Velî Külliyesi'nin müzeye dönüştürülmesine kadar geçen dönem (1925-1964) ile son olarak bu tarihten günümüze yaşanan süreç şeklinde ifade edilebilir (Yıldız, 2021: 494).

16. yüzyıl Bektaşilik için bir dönüm noktasıdır. Balım Sultan'ın tarikatın başına geçmesiyle sistematikleşen tarikat, ilk defa kurumsal kimliğine kavuşmuştur. Onun kurduğu sistemle Bektaşilik var olan yapısına yeni bir biçim kazandırmış, hem erk hem de geniş kitlelere ulaşma fırsatı yakalamıştır.

Bugünkü hâliyle Bektaşilik, Balım Sultan'ın tarikatın başına geçmesiyle şekillenmiş; Balım Sultan, Bektaşi geleneğinde ikinci pîr kabul edilmiştir. Onun zamanında Bektaşilik Kalenderîlik'ten tam anlamıyla ayrılmış, tarikatın merkezi olan Hacı Bektaş Zaviyesine bağlı bir taşra teşkilâtı kurulmuştur. O, dergâhın başına geçtiğinde Hak-Muhammet-Ali mefhumunu ve 12 imam kültünü Bektaşiliğin esaslarına dâhil etmiştir. Ayrıca bu dönem Bektaşiliğinde Hurûfî-Şii tesirlerin etkisi de belirgin bir hâl almıştır (Ocak, 1992: 375).

Balım Sultan'ın çabalarıyla 16. yüzyılın başında teşkilatlı bir yapıya kavuşan Bektaşilik başta Anadolu olmak üzere Osmanlı coğrafyasında hızla yayılmış, büyük ve popüler tarikatlardan biri haline gelmiştir. Anadolu'nun dört bir yanında tekkeler birbiri ardına açılmıştır. Bilhassa Batı Anadolu'da yoğunluk kazanan Bektaşi tekkeleri yirmiye yakın vilayette tekkelere sahip olmuştu. 19. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'nun batısında Bektaşi dergâhları kayda değer bir sayıya ulaşmıştı (Maden, 2023: 176).

16. yüzyılda Bektaşilik bir taraftan güçlenirken diğer taraftan da kimi çevrelerce tepkiler çekmeye başlar. Safeviliğin gelişmesi, bu dönem belirli aralıklarla cereyan eden yerel isyanlarda bazı Bektaşi dergâhların rolü önyargıların artmasına zemin hazırlamıştır. İsyan ve başkaldırılar belirli aralıklarla 17. yüzyılın başlarına kadar sürdü.

17. yüzyıl Bektaşiliğin Osmanlı Devleti'nde makbul sayılan bir tarikat halinde yayıldığı ve Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar da güçlenerek faaliyetlerine devam ettiği bir dönem olarak ele alınmalıdır. Bektaşiliğin devletle olan ilişkisinde iki asır boyunca kritik etkiler yapacak gelişmelere de bu dönemde şahit olunmuştur (Aköz, 2021:544) 17. ve 18. yüzyıl bu açıdan değerlendirildiğinde bir yumuşama ve sorunların ötelendiği yüzyıllar olmuştur. Tarikat, Anadolu'nun dışında coğrafi olarak da Kuzey Afrika'ya kadar yayılmıştır.

FULL TEXTS BOOK

19. yüzyıl Bektaşiler açısından hem teolojik hem de hars bakımdan önceki yüzyılların devamı niteliğindedir. Ancak önceki dönemlerden ayrışan yönleri de mevcuttur. Öncelikle dönemin siyasi ve sosyal yapısını yansıtması yadsınamaz bir gerçektir. Yılmaz Soyyer "*19. Yüzyılda Bektaşîlik*" adlı eserinde dönemin siyasi atmosferinin etkisinden bahsetmiş, gelişmeleri bu doğrultuda okumanın daha sağlıklı değerlendirileceği üzerinde durmuştur:

Her inanç kaynaklı sosyal yapı var olduğu yüzyılın özelliklerini taşır. 19. yüzyıl Bektaşiliği, giyiniş, davranış ve düşünüş bakımından 19. yüzyıl Osmanlı toplumunun bir yansıması durumundadır. 19. yüzyılda Bektaşilik müzelik bir malzeme değil, yaşayan, gelişen canlı bir organizmadır. Bu yüzyıl Bektaşiliğin, kendileriyle gönül bağı içerisinde oldukları Yeniçeriliğin kapatılmasından dolayı devlet nezdinde makbul tarikat olma niteliğini tamamen kaybettiği bir dönemdir. Fakat o zamana kadar sur dışı denilen İstanbul'un taşra bölgelerinde, hatta ormanlık ve dağlık bölgelerde yer alan Bektaşi tekkelerinde faaliyet yürüten Bektaşiler yasaklı dönemle birlikte, bir taraftan halkın içerisine daha etkin biçimde yayılmış, diğer taraftan bürokrasiye nüfuz etmişlerdir. Devletin yanındayken de (1826'ya kadar), karşısındayken de (1826 sonrası) varlığı yönetimin yapısından bağımsız değildir. Bektaşilik her iki dönemde de devletten etkilenmiş ve devleti etkilemiştir (Soyyer, 2005: 289-291).

Hasan Cemâlî Baba Hayatı, Edebi Kişiliği

Osmanlı devletinin 19. yüzyılda geçirdiği siyasal, toplumsal dönüşümler, ekonomik buhranlar halka da sirayet etmiş, bu şartlar altında bireyler yaşamlarını idame ettirmiştir. Mezkûr yüzyılın kaotik ve müphem ortamında tevellüt eden Hasan Cemâlî Baba yaşadığı dönem boyunca birçok siyasi gelişmeye, toplumsal reformlara, içtimai olaylara şahit olmuştur. Hasan Cemâlî Baba ile ilgili ilk bilgilere Ahmet Bâdî Efendi'nin Riyâz-ı Belde-i Edirne adlı eserinde rastlanılmaktadır:

"Hasan Cemâlî Baba Tekfur Tağlı'dur. Muhsin-zâde Hasan Efendi dimekle ma'rûfdur. 1252 (1836-37) sâlinde tevellüd etmişdür. Mukaddemleri bir müddet Belediye riyâsetinde bulunup muahheren târîk-i Bektaşî´ye intisâb ile *Babalık* şerefine nâ'il olmuştu, Bu mecelleye kayd olunmak üzere vaki' olan taleb üzerine atideki eş'ar-ı dervişânelerini göndermişdür." (Badi, C.3: 50; akt: Yıldırım, 2005: 32).

Bu bilgilerden yola çıkarak onun Tekirdağlı olduğu, H.1252 yılında doğduğu, bir süre Tekirdağ Belediye başkanlığı yaptığı, Bektaşi tarikatına mensup olup icazetten sonra "Babalık" makamına layık görüldüğü göze çarpar. Sadettin Nüzhet Ergun ise *Bektaşi Kızılbaş Alevî Şairleri ve Nefesleri* adlı eserinde bu bilgilere ilaveten hakkında daha kapsamlı bilgi verir. Ergun'a göre[4], Cemâlî Baba Mahmut Baba-zâde Nâfî Baba'dan icâzet almış, iyi saz çalıp ve iyi şiir söylemiş, Arapça ve Farsçaya vâkıf bir şahsiyettir. Ayrıca bir tarih düşürmeden yola çıkarak vefat yılının kesin olarak 1339 (M. 1914) olduğunu iddia etmiştir. Ancak yıllar sonra Turgut Koca ve Kahraman Özkök'ün onunla ilgi çalışmaları ölüm tarihi ile ilgili ihtilafa yol açmıştır. Koca "Bektaşi Nefesleri ve Şairleri- 12. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Kadar"[5] adlı çalışmasında onun 1924 yılında, Cumhuriyetin ilanından 1 yıl sonra vefat ettiğini, Özkök[6] ise 1929 senesinde ebedi âleme irtihal ettiğini ileri sürmüştür.

Hasan Cemâlî Baba, Anadolu'daki tasavvuf hareketlerinin etkisiyle ortaya çıkan Bektaşi tarikatına mensup bir şairdir. Dolayısıyla şiirlerinin konusu bütünüyle Bektaşi inanış ve ibadetleriyle ilgilidir. Hasan Cemâlî Baba'nın şiirlerinde güçlü bir Allah inancına, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve On İki İmam inancı eşlik eder. Ehlibeyt, Âl-i Aba, On İki İmam, Guruhu Naci gibi Bektaşi inancının merkezinde yer alan topluluk isimleri ile Muhammed, Hz. Ali, her birinin tek tek isimleri anılmak suretiyle On İki İmam, Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan, Kırklar, Resul Dede, Güvenç Abdal, Buz Baba, Kadıncık Ana, Şah Kalender, Seyyid Ali Sultan, Kızıl Deli ve Ariz Baba gibi Bektaşilikte kutlu kabul edilen kişiler Hasan Cemâlî Baba'ya ait şiirlerde yer almıştır. Bu şiirlerde Bektaşi tarikatının kavram dünyasında önemli bir

[4] Bk Ergun, C. III, 1956: 238.
[5] Bk Koca, 1990: 647.
[6] Bk Özkök, 2014: V.

FULL TEXTS BOOK

yer işgal eden Dört Kapı ve Dört Kapıyı oluşturan Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat kapılarına da fazlaca yer verilmiştir (Özdemir, 2024:1). Eserlerinde ayet ve hadis iktibaslarına da sık sık yer veren Cemâlî Baba, hem hece hem de aruz ölçüsünü başarıyla kullandığı görülür.

Hasan Cemâlî Baba'nın şiirlerinde hecenin 11'li ve 8'li ölçüleri kullanılmıştır. Hece ölçüsü ile yirmi beş nefes, bir türkü, bir nevruziye ve iki muhammes kaleme alınmıştır. Aruz ölçüsüyle de altı gazel üç de tahmis yazmıştır. O, hece ölçüsüyle kaleme aldığı şiirlerinde genellikle açık ve anlaşılır bir üslup benimsemiştir. Ancak aruzlu şiirlerinde yabancı sözcüklere yer vererek nispeten ağır bir dil kullanmıştır (Yıldırım, 2005: 17).

Risâle-i Âgâh-ı Dil, Rehnümâ-yi Sâlikîn, Rumûz-ı 'Âyîn-i Cem ve Künûz-ı Keşifül'l-Hikem, Menâkıb-ı 'Âl-i 'Abâ ve Mesâ'ib-i Deşt-i Kerbelâ, Nutk-ı Cemâlî Baba belli başlı eserleridir. Eserleri üzerine Seyfullah Yıldırım ve Kahraman Özkök çalışmalar yapmıştır.

İster halk edebiyatı isterse Klasik edebiyat nazım şekilleri ve türlerini kullanmış olsun eserlerindeki ana tema Bektaşiliktir. Bundan dolayı da eserlerinde Hz. Ali, On iki imam, Hacı Bektâş-ı Velî ve diğer Bektaşi büyükleri üzerinde durarak onların bu düşünce sistemi içerisindeki yeri ve önemini vurgulamıştır. Hasan Cemâlî Baba bir Bektaşi babası olduğu için eserlerini belirli bir estetik kaygıyla yazmamış bundan dolayı da eserlerinde içerik ön plana çıkmış, şekil ise ikinci planda kalmıştır (Yıldırım, 2020: 1).

Hasan Cemâlî Baba'ya İntisap Eden Gayrimüslim Bektaşîler

Hasan Cemâlî Baba her ne kadar Tekirdağ'da uzun bir süre kalsa da hayatının büyük bir bölümünü başta İstanbul olmak üzere Marmara bölgesinde (Edirne, Kırklareli, Bandırma) geçirmiştir. Rumeli Hisarında Şehitlik Bektaşi tekkesinin şeyhi olan mürşidi Nâfî Baba'yla yakın ilişkiler edinmiştir. Muharrem ayını mümkün olduğu kadar İstanbul'da geçirir, tekkedeki aşure törenlerine katılırdı. Vahdet Lütfi Salcı' ya göre bazı Bektaşi babaları ona mesafeli yaklaşır, davranışlarını benimsemez ve tasdik etmezdi. Bu davranışların altında yatan iki ana neden vardı: Çok eşlilik ve gayrimüslimlerin Bektaşiliğe kabulü.

Bektaşilik anâne ve usullerince tarikatta monogami (tek eşlilik) geçerlidir. O, Bektaşilikte şiddetle yasak olan iki kadın almayı bizzat kendisi gerçekleştirmiştir. Mevzu bahis olunca da "her şeyin önü şeri'attır, tarikat şeri'atı bozmaz" diye teviller yapmıştır. Bundan başka Hristiyanların Müslüman olmadan Bektaşi olamayacağı kaidesine şerh düşerek Kırklareli'nde papaz Yorgi Saliki'yi, Selanikli Emanuel'i (Karasu), Edirne'de şair Andon Kevkebi'yi Bandırma'da şair ve papaz Papayero Ra'if'i, Üsküdarlı şair Zarî (Zare) ve İstanbul'da Kapalı Çarşı içinde Zincirli Kapı yanındaki Zincirli Han Odabaşısı Mondiros Feyzi'yi Müslüman olmadan önce Bektaşi yapmıştır (Salcı 1948: 71; Yıldırım, 2005:33; Özkök, 2014: III).

V. Lütfi Salcı, Hasan Cemâlî Baba'nın milletler arası farmason locasına da mensup olduğunu ve Bektaşiliği de Türk Farmasonluğu sayarak Hristiyanların Bektaşi olurken Müslüman olmalarına gerek görmediği inancındadır. Hatta yalnız Hristiyan değil, Yahudilerden Selanik Mebusu Emanuel Karasu'yu da Bektaşi yapmıştır. O, daha doğrusu Müslüman, Hristiyan, Musevi, Mecusi bütün farmasonları Bektaşi yapmaya uğraşmakta ve bunda da muvaffak olmaktadır. İstanbul'da mutlakıyet devrinin birçok vezirini, paşasını hatta edip, şair ve muharrirlerini bile gizlice Bektaşi yapmıştır (Salcı 1948: 71; Yıldırım, 2005:34). Ancak Kahraman Özkök ise bu yaklaşıma karşı çıkmıştır. Özkök Bektaşi Risaleleri adlı çalışmasının takdim kısmında konu ile ilgili şu düşünceleri kaleme alır:

"Bektaşi erkânını bilen bir kimse, Ayn-i Cem esnasında ne şartlarla beyat edilip ikrar verildiğini bilir. Buna göre Allah'ın vahdaniyetini, Cenab-ı Muhammed'in risâletini kabul etmeden beyat şartları oluşmaz" (Özkök, 2014: III) cümlesini izah ederken aslında ismi zikredilen gayrimüslimlerin Bektaşiliğe kabul edildiği sırada aynı zamanda İslam akaidini de tasdik ettikleri fikrini ileri sürer.

Hasan Cemâlî Baba'nın gayrimüslim iken Bektaşî yaptığı iddia edilen şahsiyetler edebi yönleriyle aşağıda verilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

Andon (Kevkebî)

Edirneli bir şair olan Andon Kevkebî hakkında kaynaklarda çok fazla malumat yer almamaktadır. Hasan Cemâlî Baba'nın onun nazarında ayrı bir yeri vardır. Onunla tanışmadan önceki hayatı buhranlı olan şairin, Hasan Cemâlî Babayla tanıştıktan sonra birdenbire değişir. Kevkebî bu değişimi aşağıdaki dörtlükte şu şekilde kaleme almıştır:

Görmedim ömrümde bir günlük huzur
Her günüm bir gam ile âlûdedir

Cemâl Baba'ya kılınca intisap
Gönlüm ol andan beri âsûdedir (Özkök, 2014: III)

Yorgi Salikî: Yorgi Salikî Kırklareli 'nin, Akus mahallesinin, Ayayani Kilisesi'nin papazı olup Hristiyan olduğu halde gizlice Bektaşi olmuştur. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamasına rağmen onunla ilgili ilk bilgileri V. Lütfi Salcı'dan edinmekteyiz. Olgun, dolgun ve ahlaken kâmil olduğu; hece vezninin yanında aruz ölçüsünü de kullandığı kaynaklarda yer alır. (Teke, 2015: 1; Torun, 2004: 301) Bektaşilikle ilgilenmesi sonrası Hristiyan arkadaşları onunla ilgili menfi konuşmalar yapmış ve bu dedikodulara cevap olarak aşağıda verilen "koşma"yı yazmıştır:

Koşma

Güzellikten bizi menetme sofî,
Biz güzeli nerde görsek severiz
Dört duvar içinde sen İncil oku,
Gönül incilini biz ezberleriz.

Cami, puthaneyi bildik, anladık,
Cennet cehenneme girdik, anladık,
Güzeli, çirkini gördük, anladık
Celâli, Cemâlî bilir, sezeriz.

Kitabullâh dersin, ol ne neşedir?
Âşık olan kimse aşka teşnedir,
Bahçemizin gülü deste, destedir,
O gülleri incitmeden dereriz.

Salikî dilinden anlayamazsın
Yağmur olsan bize damlayamazsın,
Cahilsin, ecvefsin, münkir, gammazsın
Sana yûf nefiri vurur geçeriz. (Torun, 2004: 301)

Papa Yero Ra'if

Hasan Cemâlî Baba'nın Bektaşi yaptığı Hristiyan din adamlarındandır. Kaynaklarda Balıkesirli olduğu çeşitli illerde ikamet ettikten sonra seferberlik zamanında Bandırma'ya gittiği ve orada köyü olan Edincik nahiyesi merkezinde öldüğü yazılıdır. V. Lütfi Salcı' ya göre "tamamıyla olgun bir mutasavvıf ve aynı zamanda inanışı Türkçe ifade eden pek güzel bir Türk şairidir" (Salcı, 1948: 230)

Aşağıda verilen Kalenderî ve Nefes ona aittir:

Kalenderî

Cana sana ahvâlimi arz etmeğe geldim.

Meyhane-i nazında niyâz etmeğe geldim

FULL TEXTS BOOK

Ben anlatamam her ne kadar söylemiş olsam
Eş'arımı ben gerçi dirâz etmeğe geldim

Bin nazm ile şerh edemedim aşkımı, en son
Derdi dilimi nağme-i saz etmeğe geldim

Yıllarca ki ruhsarına hat eylediğim ol
Müsvede-i sevdamı beyaz etmeğe geldim

Azdır sana **Râif** ne kadar kılsa da secde
Şimdi yeni tertip nemaz etmeğe geldim (Salcı, 1948: 227)

Nefes

Küfrederim deyu Zâhid, hiç korkma,
Bizim küfrümüz iymandan sayılır
Sözlerimden haşyet bulup da ürkme,
Bizim sözümüz Kur'an'dan sayılır

Zâhidin sözüme emel edersen,
Kendine cenneti emel edersen,
Kitâbı işine temel edersen,
Yaptığın işler kemandan sayılır

Yürü bir güzele varlığını ver
Ermek istersen Hakk'a bu yolda er
Hey Râif postunu git, dergâha ser
O, canân elidir, candan sayılır (Salcı, 1948: 229)

Manol Hıtabî [7]

Ermeni asıllı ve Hristiyan Bektaşi şairi olan Manol Hıtabî Niğde doğumludur (Koca, 1990: 642). Rind ve kalender bir Bektaşi olan Manol Hıtabî'nin kayıtlarda bir "bend"i ve bir "nefes"i mevcuttur. Nikoli Manul adlı bir Rum papaz onu tekrardan Hristiyanlığa davet edince ona karşı şu bendi kaleme alır:

Hoş görünüz beni elim titriyor
Meryam Ana kandilini yakamam
Gittiğiniz yola gönlüm gitmiyor

[7] Bazı kaynaklarda Hatâyî olarak geçer.

……

Biz tasvîre değil cisme taparız
Her gönülde yıkılmaz ev yaparız
Her gece yâr ile birlik yatarız
Ey papaz senin gibi yalnız yatamam (Torun, 2004: 315)

Nefes-i Hıtabî

Hâlinize mail oldum erenler
Bastığınız yere yol olayım ben
Beni de lâyık görünüz yarenler
Köyünüz önünde kul olayım ben
Eşiğinize yıllarca tapayım
Mülkünüzde ben de bir yurt yapayım
Benliğimi çilenize katayım
Hazineniz içinde kul olayım ben
Hitabî derdinizle oldu hasta
Sizin ile beraber düştü aşka
Bana gerekmez gayrı bir yol başka
Yolunuzda bir behlül olayım ben (Ergun, 1944: 233-234)

Kırkor Saydî (Seydî)

Yapılan araştırmalardan anlaşılıyor ki Kirkor Seydi Ermenilikten dönmüş ve döndükten sonra Bektaşi olmuştur. Fakat onun eserlerinde Bektaşi ananelerini anlatan remizler çok azdır. O, en ziyade saz âşıklığına merak etmiş ve daima bu yolda yürümüş gitmiştir. Seydî'nin az yazdığı tasavvuf eserlerinde inanışın sağlamlığını görmekteyiz. O zahiren aşk ve sevda ile meşgul olup bu yoldaki dert ve mihnetlerini koşmalarında mebzulen anlatmışsa da batınen de yazdığı nefeslerde o sanattaki kudretini ayrıca gösterir. (Torun, 2004: 310-311) Rindane ve kalenderî söyleyişi ve felsefe dolu sözcükleri eserlerinde dikkat çeker.

Nefes

Hak dedik biz hakka kıldık teveccüh,
Kıble-i hakikat dizârımızdır.
Eylemeyiz başka yolda tefevvüh
Mürşid-i tarikat mezarımızdı.
Kelâmı kaziptir vaizin va'zı,
Kapansın Zâhid-i bedhûnun ağzı,
Şirin şahımızın güftârı, nazı,
Alım, satımımız, pazarımızdır.
Münkîr sofrasına postu sermeyiz,
Ehl-i hakikata perde germeyiz,
Olur olmaz yerde gönül vermeyiz,
Hacı Bektâş Velî hünkarımızdır.

FULL TEXTS BOOK

Zâhidin başında akıl olsaydı,
Kırardı boynundan zenciri kaydı,
Ala'iktan biri olduk ey Seydî
En ümmimiz okur yazarımızdır. (Torun, 2004: 312)

Âşık Hıfzî

Aslen Köprülü[8] olup şöhreti bütün Selanik ve Makedonya'ya yayılmıştır. Bektaşi dervişi olduktan sonra artık düstur ve havalet alarak seyahate çıkmış, bütün Anadolu, Rumeli, Arabistan ve lrak'ı ziyaret etmiştir. O, yalnız tekke edebiyatıyla değil, âşık halk edebiyatıyla da çok ziyade meşgul olurmuş. Müşairelere, müsabakalara ve muammalara iştirak edermiş. Manilerle de başka şairlere sözler atar, gerek müsabakalarda gerek muamma ve manilerde her zaman üstün gelirmiş (Torun, 2004: 295-299). Lirik şiiri kullanmada maharet sahibi, Halk tabirleri ve mahalli söyleyişleri ustalıkla söylemede mahirmiş. Hem hece hem de aruz ölçüsüyle şiirler yazmıştır. Aşağıda yer alan "koşma"da hece ölçüsünü; akabinde gelen "muhammes" de ise aruz ölçüsünü başarıyla kullandığı görülür:

Koşma

Kıymet mi biçilir cevher taşına
Kimse aşna olmaz kendi başına
Sevda müşkül hâldir çakar dikeni
Her nereye varsam söyletir beni
Hıfzı'yım ben, gezdim cümle erkânı,
Kimsenin gurbette alma canını
Eritti cismimi, çürüttü teni
Bu aşkın eseri savuşmayınca
Başımdan aşırdım bahri ummanı
Varup sevdiğime kavuşmayınca (Torun, 2004: 299)

Muhammes

Cemâlin nuru berrakı kamer şemsi hüdadamdır.
Eriştirmek visâle ümmetin lütfü atadandır.
Didemden kan revân oldu Hüseyin Kerbela'dandır
Muhabbet hanedanım men aliyü'l- murtezadandır.
Hemen dinim ve iymanım Muhammet Mustafa'dandır.
Giyerler kareler onlar bana eyler mahremde
Sunlar âh evlâd-ı resulü kaldı matemde
Dediler sad hazar lanet o dava-yı mukaddemde
Muhabbet hanedanım men aliyü'l- murtezadandır
Hemen dinim ve iymanım Muhammet Mustafa'dandır
Hüdanın cilvegâhında bu bir sırdır karar ancak
Kıyanlar ali ev adın mekânı anda nâr ancak
Anınla Hıfzî'ya hıfzeleyüp denmekte zâr ancak
Muhabbet hanedanım men aliyü'l- murtezadandır.
Hemen dinim ve iymanım Muhammet Mustafa'dandır (Torun, 2004: 300)

[8] Makedonya'da bir şehir

FULL TEXTS BOOK

Serkis (İlhamî)

On dokuzuncu asır Bektaşi saz şairlerinden olan İlhamî'nin asıl ismi "Serkis"dir. Aslen Ermeni olup Müslüman olmuş ve Bektaşi tarikatına intisap etmiştir. Şiirinin okunmasından anlaşılacağı üzere oldukça iyi bir şairdir. Hayatı hakkında fazla malumat yoktur (Kaya, 2016: 293).

Manzume

Ey perî dil gülşeninde var mı cevlânın senin
Dürlü renk sende mükemmel var mı elvânın senin
Arz eder cümle halayık beyte secde etmeğe
Çün cemâlin secdesidir bana ihsânın senin
Câhil-i hodbin ne bilsün evliyanın remzini
Kerbelâ-yı aşk için *İlhâmî* kurbânın senin (Ergun, 1944: 183)

Panayot Efendi (Zikrî Baba)

19. asrın sonlarında yaşayan Zikrî Baba Tekirdağ'da doğmuş, gayrimüslim iken sonradan Müslüman olmuştur. Bektaşi olmadan önceki hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Onunla ilgili iki kapsamlı malumat mevcuttur:

1242 yılında Tekirdağında tevellüt eden Zikrî Baba Tekirdağlı Cemâlî Baba'nın dervişlerinden olup uzun müddet Trakya'da yaşamıştır. Bektaşilerin mühtedî olduğunu söyledikleri Zikrî Baba 1314 senesindeki Yunan Harbinden evvel Tırhala civarında vefat etmiştir. Bu zatın tertip edilmiş bir divanı da vardır. Fakat Mehmet Ali Hilmi Dede Baba tarafından yaktırıldığı söylenmektedir (Ergun 1956: 244).

"Zikrî Baba önceden Ortodoks papazı imiş. Eski adı Panayot Efendi. Sonra Hasan Cemâlî Baba'nın etkisi ile Müslüman olmuş daha sonra da Cemâlî Baba'dan mücerret nasip alarak Bektaşi tarikatına girmiştir. Bir süre dervişlikten sonra da Rumelihisarlı Bafi Baba'dan babalık icazeti almıştır. Zikrî Baba, Bektaşi olduktan sonra kendisinin papazlığı zamanında kilisesine devam eden birçok Hristiyan da bu Baba'dan el alarak Müslüman ve Bektaşi olmuştur (Koca, 1990: 654).

Manzume

Bu zümre-i gülşâha Kızılbâşî desinler
Ol sâkî-i kevser bular ayyâşî desinler
Hoş fırka-i münkir bize kallâşî desinler
Ben fahr ederim kim bana Bektaşi desinler
Dergâh-ı Âli'nin bu da bir taşı desinler
Cebr'eylemedi kimse bana, kendim özendim,
Mürşid aradım bilmek içün kendimi kendim
Dünyâda vü ukbâda ne beis var a efendim!
Ben fahr ederim kim bana Bektâşî desinler
Dergâh-ı Âli'nin bu da bir taşı desinler
Bu râh-ı Ali Zikrî ki erkân-ı Velî'den
Âdâb ile erkân ile rûz-ı ezelîden
Bu oldu bizim kısmetimiz *Kâlû Belî*'den
Ben fahr ederim kim bana Bektaşi desinler

FULL TEXTS BOOK

Dergâh-ı Âli'nin bu da bir taşı desinler (Özkök,2014: IV)

Yukarıda ismi zikredilenlerin dışında iki şahsiyet daha ön plana çıkmıştır: Emanuel Karasu (Sırrî) ve Mondiros Feyzi. Sefarad Yahudisi bir aileye mensup ve Selanik doğumlu olan Emanuel Karasu İstanbul Hahambaşılığı ve Selanik mebusluğu yapmıştır. İstanbul'daki Bektaşi tekkelerine zaman zaman uğradığı bilinir; ancak kaynaklarda Bektaşi olduğuna dair kesin bilgi yoktur. Bununla birlikte birkaç kaynakta[9] onun Hasan Cemâlî Baba tarafından Bektaşi yapıldığı hatta "Sırrî" mahlasını aldığına dair malumat yer almaktadır. Mondiros Feyzi ile ilgili tek bilgi V. Lütfi Salcı'ya aittir. *"Papa Raif'in seferberlik zamanında Bandırma'ya gitmiş, ve orada köyü olan Edincik nahiyesi merkezinde ölmüş olduğunu geçenlerde memleketlisi olan Zincirli Han odabaşısı Ermeni ve fakat Bektaşî Bay Feyzi söylemiştir"* (Salcı, 2004: 229). Salcı, çalışmasında onun Bandırmalı olduğunu ve hemşerisi Papa Raif'in ölüm haberini Mondiros Feyzi Bey'den aldığını dile getirmiştir.

SONUÇ

Bektaşilik Türk İslam kültürün etkisiyle 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan tasavvuf menşeili bir tarikattır. Hacı Bektâş-ı Velî ile başlayan süreç Balım Sultan döneminde sistemleşerek günümüze kadar gelir. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde tarikatın tedricen yükseldiği ve zaman zaman da gerileyerek değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Osmanlı münevverlerinden ve Bektaşi urefâsından olan Hasan Cemâlî Baba 19. yüzyılda yaşamış hoşgörüsü, empatik yaklaşımı, anlayışı sayesinde müslim- gayrimüslim birçok bireyi derinden etkilemiş bir şahsiyettir. Ömrünün büyük çoğunluğunu Trakya ve İstanbul'da geçirmiş, Rumeli Hisarında Şehitlik Bektaşi tekkesinin şeyhi Mahmut Baba-zâde Nâfî Baba ile yakın ilişkiler kurmuştur.

Onun şiirlerinde güçlü bir tevhid inancı ve Ehl-i Beyt sevgisi ön plandadır. Eserlerinde ana tema din, tasavvuf, Allah'a ulaşmanın yolları, insan sevgisi, ahlak ve nefsin terbiyesidir. Eserleri üzerine Seyfullah Yıldırım ve Kahraman Özkök çalışmalar yapmıştır. Hece ölçüsüyle yazdığı şiirler sade iken aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerde dil daha ağırdır. Tasavvufu öğretme ön planda olduğu için eserlerinde didaktik unsurlar dikkat çekmiş, biçim ikinci planda kalmıştır.

Hasan Cemâlî Baba'nın, Bektaşi usul ve geleneklerine zaman zaman riayet etmediği birçok Bektaşi kanaat önderi tarafından vurgulanmıştır. Ancak o bu kanıda olmayıp söylenenleri kulak ardı etmiştir. Papaz Yorgi Saliki'yi, Selanikli Emanuel'i (Karasu), Edirne'de şair Andon Kevkebi'yi Bandırma'da şair ve papaz Papayero Ra'if'i, sonradan Zikrî Baba mahlasını alan Panayot Efendi'yi, Makedonya göçmeni olan Âşık Hıfzî'yi, Kırkor Saydî'yi, Manol Hıtabî'yi, Üsküdarlı şair Zarî (Zare) ve İstanbul'da Kapalı Çarşı içinde Zincirli Kapı yanındaki Zincirli Han Odabaşı Mondiros Feyzi ve sonradan İlhamî mahlasını alan Serkis gibi gayrimüslimleri Bektaşi yapmıştır.

Araştırmada tartışmaya konu olan bir başka husus adı geçen şahısların Müslüman olmadan önce Bektaşiliği kabul etmeleri ve bu durumun sebepleri üzerinde durulmasıdır. Mezkûr şahsiyetlerin bir kısmının doğrudan Müslüman olduğu bir kısmının ise Müslümanlığını gizlediği kanısı oluşmuştur. Panayot Efendi, Âşık Hıfzî, Andon Kevkebî, Zarî, Serkis İlhamî gibi Bektaşiler Müslüman olduklarını şiirlerinde açıkça belirtirken; Yorgi Salikî, Mondiros Feyzi, Selanikli Emanuel gibi şahısların Müslüman olduğuna dair net bilgiler mevcut değildir. Kimisi edindiği konum gereği de böyle bir durumu saklı tutmuş olduğu kanısındayız.

Çalışmada toplam on iki gayrimüslim Bektaşi ele alınmış, on tanesinin edebi yönüne değinilmiştir. Bu şahsiyetlere ait Nefes, Manzume, Muhammes, Koşma, Kalenderî gibi nazım biçim ve türlerine yer

[9] Özkök, 2014: III, Yıldırım, 2005:34, Salcı, 2004: 226

FULL TEXTS BOOK

verilmiştir. Şairlerin kullandıkları Türkçe genel olarak sade ve yalındır. Şiirlerde vahdet-i vücûd, mükâşefe, tecelli, zühd gibi tasavvufi kavramlar ön plandadır. Tema olarak tasavvufun yanında Şeriat-Tarikat-Hakikat-Marifetin uyumu, Alevi Bektaşi usulleri, Ehl-i Beyt sevgisi ve Kerbela vakası belli başlı konulardır.

Kaynakça

Aköz, A. & Akin, H.B. (2021) ."Devletle İlişkileri Etrafında Bektaşilik: Doğuşu, Dönüşümü ve Krizi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 100: 537-560.

Ergun, S.N. (1956), Bektaşi Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri (2. Baskı), İstanbul: Maarif Kitaphanesi.

Kaya, D. (2016) Ali Rıza Öge'nin Bektaşi Şairleri Antolojisinde Yer Alan Şairler, Alevilik Araştırmaları Dergisi, 6 (12) 211-297.

Koca, T. (1990). Bektaşi Nefesleri ve Şairleri. İstanbul: Naci Kasım İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası.

Maden, F. & Aktaş, Y. (2023). "Bektaşiliğin Tarihsel Konumu, İnanç ve Kültür Tarihimizdeki Yeri". Demokrasi Platformu Dergisi, 12 (39) 169-212.

Ocak, A. Y. (1992). *Bektaşîlik,* TDV İslâm Ansiklopedisi İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. (5) 373-379.

Özdemir, Ö. (2022) "Şiirler (Cemâlî Baba)". Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/siirler-Cemâlî-baba. [Erişim Tarihi: 30 Ekim 2024].

Özkök, K. (2014) Hasan Cemâlî Baba- Bektaşî Risâleleri, İstanbul: Revak Yayınları.

Salcı, V. L. , (1949) "Edirne Şairleri, Hasan Cemâlî Baba", Damla Dergisi, Yeni Seri, (5) 46.

Salcı, V. L & Torun, E. (2004) "Türkleşmiş Hristiyan Bektaşi Şairleri I-II". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 31-32.

Teke, S. (2015). Sâlikî, Yorgi Zafiridis, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/saliki-yorgi-zafiridis [Erişim Tarihi: 12 Ekim 2024].

Soyyer, Y. (2005). 19. Yüzyılda Bektaşîlik, İzmir: Akademi Kitabevi.

Yıldırım S. (2005) Hasan Cemali Baba, Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Yıldırım S. (2013). Cemâlî Baba, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cemali-baba [Erişim Tarihi: 16 Eylül 2024].

Yıldız, H. "Hacı Bektaş Velî Sonrasında Bektaşîliğin Oluşum ve Gelişimi". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Aralık 2021. 491-510. https://doi.org/10.21054/deuifd.1051856

FULL TEXTS BOOK

THE CHALLENGES OF TEACHERS İN DEALİNG WİTH SECOND LANGUAGES

Arsena SHKURTI

University "Aleksander Moisiu" Durres, Albania

ABSTRACT

This research article explores the complex challenges faced by educators in the realm of second language teaching, focusing on both pedagogical and contextual factors that hinder effective instruction. Utilizing a mixed-methods approach, we conducted surveys and in-depth interviews with language teachers across diverse educational environments, including primary, secondary, and adult education settings. Our findings reveal several critical obstacles: insufficient teacher training in second language acquisition methodologies, limited access to teaching resources and materials, and the varying levels of student motivation and proficiency that complicate individualized instruction. Additionally, the research highlights the impact of cultural differences on classroom interactions and learning experiences, emphasizing the need for culturally responsive teaching practices. Institutional policies, such as standardized testing requirements, further constrain teachers by prioritizing assessment over meaningful language engagement. By identifying and analyzing these challenges, this article offers targeted recommendations for enhancing teacher support, professional development, and institutional practices, ultimately aiming to improve the efficacy of second language education.

Keywords:

Second language education, teacher challenges, pedagogical strategies, professional development, student motivation, cultural differences, classroom dynamics, language proficiency, educational resources, institutional policies.

Introduction

The teaching of second languages (L2) has gained paramount importance in today's interconnected world, where the ability to communicate across cultural and linguistic boundaries is increasingly valued. As global migration, international business, and digital communication continue to rise, educational institutions are tasked with preparing students not only to speak a new language but to navigate the complex cultural landscapes that accompany these languages. However, the journey of second language teaching is fraught with numerous challenges that can hinder effective instruction and student learning.

Educators in this field often encounter a range of difficulties that stem from both pedagogical practices and contextual factors. For instance, many language teachers report feeling inadequately prepared to implement effective teaching strategies due to a lack of specialized training in second language acquisition (SLA) methodologies. This deficit in training can result in a reliance on outdated or ineffective teaching techniques, ultimately limiting student engagement and proficiency.

Furthermore, the landscape of second language education is varied and complex. Teachers operate in diverse environments—ranging from primary and secondary schools to adult education programs—each presenting its own unique set of challenges. This diversity in settings leads to varying levels of student motivation and proficiency, complicating the already challenging task of tailoring instruction to meet individual learner needs. The variability in student backgrounds, including differences in prior language exposure and cultural contexts, adds another layer of complexity to the teaching process.

Additionally, teachers often grapple with institutional constraints that can impact their ability to provide meaningful instruction. Standardized testing practices are prevalent in many educational systems,

FULL TEXTS BOOK

creating pressure to prioritize test preparation over authentic language use. This focus on assessment can limit opportunities for students to engage with the language in a meaningful way, stifling their motivation and inhibiting genuine language acquisition.

Cultural differences also play a critical role in the second language classroom, influencing not only how language is taught but also how it is learned. Teachers must navigate these cultural dynamics to create an inclusive learning environment that respects and values diverse perspectives. This requires a commitment to culturally responsive teaching practices that acknowledge and integrate students' backgrounds into the curriculum.

This research article seeks to explore these multifaceted challenges faced by language educators. By employing a mixed-methods approach that includes surveys and in-depth interviews with language teachers across various educational contexts, we aim to identify key obstacles to effective second language instruction. Our findings will provide insight into the specific challenges educators encounter and offer targeted recommendations for improving teacher support and enhancing institutional practices. Ultimately, this research aspires to contribute to the ongoing dialogue about best practices in second language education, advocating for a holistic approach that prioritizes both pedagogical effectiveness and cultural responsiveness.

Literature Review

Pedagogical Challenges

The field of second language education is dynamic, with a growing body of research dedicated to understanding effective teaching methodologies. However, many educators report feeling ill-equipped to implement best practices due to a lack of formal training in second language acquisition (SLA) theories and techniques. Studies have indicated that teacher education programs often do not sufficiently cover the complexities of language learning processes (Larsen-Freeman, 2000). For instance, teachers may not be trained in communicative language teaching, a methodology that emphasizes interaction and real-life communication as core components of language learning (Richards & Rodgers, 2014). This lack of training can lead to an over-reliance on traditional, teacher-centered approaches that may not resonate with diverse learners.

Moreover, the diversity of learners in a second language classroom poses additional pedagogical challenges. Research shows that effective language instruction requires a tailored approach that considers learners' unique backgrounds, proficiency levels, and learning styles (Ellis, 2008). The variability among students can complicate lesson planning, as teachers must often juggle different proficiency levels and motivational factors. A study by Dörnyei (2001) emphasizes the significance of student motivation in language learning, pointing out that teachers need to employ strategies to enhance motivation while addressing the specific needs of both high-achieving and struggling students.

Contextual Factors

The contextual landscape in which second language education occurs significantly impacts teaching effectiveness. Institutional policies, particularly those related to assessment, often shape classroom dynamics. The prevalence of standardized testing is one such policy that has garnered criticism for fostering a narrow focus on rote memorization and test preparation at the expense of meaningful language use (Shohamy, 2001). This emphasis on assessment can create a learning environment where students are less engaged and less likely to develop the communicative competence necessary for real-world language use.

Additionally, resource availability plays a crucial role in shaping instructional practices. Many teachers report facing challenges due to insufficient access to teaching materials, technology, and professional development opportunities. Matsuda (2006) highlights that without adequate resources, teachers struggle to create interactive and authentic learning experiences, which are essential for language

FULL TEXTS BOOK

acquisition. The digital divide further exacerbates these challenges, as teachers in underfunded schools may lack access to technology that could enhance language learning.

Student Motivation and Proficiency

Variability in student motivation and proficiency levels presents another significant challenge in second language teaching. Motivation is a critical component of language learning, as it influences students' willingness to engage with the language (Dörnyei, 2001). Factors such as age, personal interest, and prior language exposure play significant roles in shaping student motivation. Teachers often report difficulties in maintaining high levels of motivation among their students, especially when faced with a curriculum that prioritizes assessment over engagement.

The challenge of differentiating instruction to meet the diverse needs of learners is particularly pronounced in language classrooms. Research has shown that effective differentiated instruction can enhance student outcomes (Tomlinson, 2001). However, many teachers struggle to implement such strategies due to time constraints, large class sizes, and varying proficiency levels among students. This is compounded by the fact that not all teachers receive training in how to effectively differentiate instruction, leading to a one-size-fits-all approach that can alienate less proficient students (Echevarría, Vogt, & Short, 2008).

Cultural Differences

Cultural dynamics in the second language classroom significantly influence both teaching and learning processes. Language is not just a set of grammatical rules; it is a vehicle for cultural expression and communication. Teachers must navigate the complexities of cultural differences to create an inclusive classroom environment that fosters mutual respect and understanding (Kramsch, 1993). Failure to acknowledge and integrate students' cultural backgrounds can lead to misunderstandings and reduced participation from learners, as students may feel marginalized or disconnected from the curriculum.

Culturally responsive teaching practices are essential for effectively addressing the needs of a diverse student body. These practices involve recognizing the cultural backgrounds of students and incorporating their experiences into the curriculum (Gay, 2010). However, many teachers report a lack of training in culturally responsive pedagogies, which can hinder their ability to effectively engage students from various cultural backgrounds. Research indicates that professional development focused on cultural competence can significantly enhance teachers' abilities to create inclusive learning environments (Ladson-Billings, 1994).

The Intersection of Challenges

The challenges discussed above are not isolated; they intersect in complex ways that can further complicate the teaching of second languages. For instance, insufficient teacher training can exacerbate issues related to student motivation and cultural responsiveness. Teachers who lack knowledge of effective pedagogical strategies may struggle to engage students, particularly those from diverse cultural backgrounds. Additionally, institutional policies that prioritize assessment can create a high-pressure environment that diminishes motivation and engagement among learners.

By understanding the interconnected nature of these challenges, educators and policymakers can better address the systemic issues that hinder effective second language instruction. A comprehensive approach that integrates teacher training, resource allocation, and culturally responsive practices is essential for creating an educational landscape that supports both teachers and students in their language learning journeys.

FULL TEXTS BOOK

Methodology

Research Design

This study employed a mixed-methods approach, combining quantitative surveys and qualitative interviews. Surveys were distributed to language teachers across primary, secondary, and adult education settings to gather data on their experiences and perceptions regarding the challenges of teaching second languages.

Participants

The participants included 150 language teachers from diverse educational backgrounds. In-depth interviews were conducted with a subset of 30 teachers to gain deeper insights into their specific challenges and coping strategies.

Data Collection and Analysis

Survey data were analyzed using statistical methods to identify common trends, while qualitative data from interviews were thematically analyzed to highlight specific challenges and effective practices.

Findings

Insufficient Teacher Training

A significant portion of respondents indicated that they felt inadequately trained in SLA methodologies. Many reported relying on self-directed learning or informal training opportunities rather than structured professional development.

Limited Resources

Teachers frequently noted a lack of access to teaching materials and resources, including technology and authentic language materials. This limitation hindered their ability to create engaging and effective learning environments.

Diverse Student Needs

The variability in student motivation and proficiency levels created challenges in implementing differentiated instruction. Teachers expressed frustration in addressing the needs of both high and low proficiency students within the same classroom setting.

Cultural Responsiveness

Interviews revealed that teachers often encountered difficulties in addressing cultural differences. Many expressed a need for training in culturally responsive teaching practices to better engage students from diverse backgrounds.

Institutional Constraints

Teachers reported that institutional policies, particularly those related to standardized testing, often undermined their efforts to foster meaningful language learning experiences. The emphasis on assessment over engagement was a common concern.

Discussion

The challenges identified in this study underscore the need for systemic changes in second language education. Addressing issues related to teacher training, resource availability, and cultural responsiveness is essential for enhancing instructional effectiveness. Additionally, re-evaluating institutional policies to prioritize meaningful engagement over standardized assessment can create a more conducive environment for language learning.

FULL TEXTS BOOK

Recommendations

1. **Enhance Teacher Training:** Institutions should provide comprehensive professional development programs focused on SLA methodologies and culturally responsive teaching practices.
2. **Improve Resource Access:** Educational authorities should ensure that teachers have access to a variety of teaching materials and technological resources.
3. **Support Differentiated Instruction:** Schools should facilitate smaller class sizes or provide additional support staff to help address the diverse needs of students.
4. **Re-evaluate Assessment Policies:** Educational institutions should consider revising assessment policies to prioritize meaningful engagement and communicative competence.

Conclusion

The challenges faced by teachers in second language education are multifaceted and require concerted efforts from educators, institutions, and policymakers. By addressing these issues, we can improve the quality of language instruction and ultimately enhance learners' experiences and outcomes in second language acquisition.

REFERENCES

- Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.
- Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
- Ellis, R. (2008). *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford University Press.
- Echevarría, J., Vogt, M. E., & Short, D. J. (2008). *Making Content Comprehensible for English Learners: The SIOP Model*. Pearson Education.
- Gay, G. (2010). *Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice*. Teachers College Press.
- Kramsch, C. (1993). *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford University Press.
- Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
- Ladson-Billings, G. (1994). *The Dreamkeepers: Successful Teachers of African American Children*. Jossey-Bass.
- Matsuda, A. (2006). *Teaching English as an International Language: Identity, Resistance, and Negotiation*. Multilingual Matters.
- Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
- Shohamy, E. (2001). *The Power of Tests: A Critical Perspective on the Uses of Language Tests*. Pearson Education.
- Spada, N. (2007). *Communicative Language Teaching: Current Theory and Practice*. In *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*. Routledge.
- Tomlinson, C. A. (2001). *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms*. ASCD.
- Wright, W. E. (2010). *Foundations for Teaching English Language Learners: Research, Theory, Policy, and Practice*. Pearson Education.

FULL TEXTS BOOK

ECONOMIC AND FINANCIAL PERFORMANCE OF ALBANIA COMPARED TO THE COUNTRIES OF THE REGION AND THE EU

Prof. Asoc. Dr. Skënder Uku[1], Prof. Asoc. Orkida Ilollari[2], PhD(c). Elona Shehu[2]

[1]Faculty of Economics and Agribusiness, Agricultural University of Tirana, Albania

[2]Faculty of Economic Sciences, Mediterranean University of Albania, Tirana

[2]Faculty of Economic Sciences, Mediterranean University of Albania, Tirana

ABSTRACT

In the era of globalization, the analysis of the economic performance of a country is very important. Albania, a country in the Western Balkans, has experienced major economic and political changes since 1990, and faces major challenges in the framework of integration into the European Union. The main objective of the study is the analysis of the main economic and financial indicators of Albania, comparing them with the countries of the region and the EU, and determining the position and dynamics of the Albanian economy. The study is based on a descriptive analysis examining financial economic indicators, factors and their trends.

The results of the analysis show that the Albanian economy recovered significantly during 2021, after the recession of 2020, as a result of support from fiscal and monetary policies combined with regulatory measures. The Albanian economy has so far shown a fairly good resistance to successive shocks during the last three years: the November 2019 earthquake, the coronavirus pandemic in 2020 and, most recently, the global energy crisis as a result of the Russia-Ukraine war in 2022. In addition, there is a need for deep structural reforms and investments in human resources to support long-term economic development and increase labor productivity.

Key words: Macroeconomic and financial indicators, EU integration, economic development, economic structural reforms

JEL Code*:* *F62, G18*

1. Introduction

In a globalized era and influenced by the challenges of the global economy, the analysis of a country's economic performance is very important. Albania, a country in the Western Balkans, has experienced major economic and political changes since 1990. The performance of the Albanian economy over the past 30 years has undergone drastic changes, moving from a fully centralized economy to a market economy system.

Albania has taken steps toward European integration and has begun negotiations for membership in the European Union. This has led to various reforms in the economy and infrastructure. Today, Albania's economy is market-oriented and has seen significant growth in the sectors of tourism, construction, agriculture, and services. However, the economy still faces challenges such as unemployment, informality, and structural economic issues (EC 2021). Albania's model of economic growth requires greater investments in human capital development, firm productivity, sustainability, and public finances (WB, 2021).

Studies show that the liberalization of the economy and financial development have a positive impact on a country's economic growth. The relationship known as "demand following" indicates that the growth in demand for financial services depends on economic growth, tradability, and the modernization of economic sectors. Thus, the establishment of financial institutions and their financial assets and

FULL TEXTS BOOK

liabilities arises as a result of increased demand from investors in the real economy (Patrick, 1966). The "supply leading" relationship involves the transfer of resources from low-growth sectors to high-growth sectors, stimulating and supporting economic growth (Patrick, 1996).

Countries that invest more in capital tend to have higher rates of economic growth. Economic growth is closely linked to a country's ability to accumulate and efficiently utilize capital resources. Additionally, the quality of education directly affects economic growth. Countries with developed educational systems tend to have higher rates of economic growth. The enhancement of human capacities impacts labor productivity and technology, leading to economic growth (Barro, 1991). Trade liberalization affects Gross Domestic Product (GDP) and other economic indicators in developing countries, and those that undertake significant trade reforms and open their international markets for exports and imports show higher GDP growth and faster economic growth compared to countries with more restrictive trade policies (Sukar and Ramakrishna, 2002).

2. Objectives and Methodology

The aim of the study is to analyze the economic performance in Albania, focusing on key macroeconomic indicators, and to compare it with the countries in the region and the European Union. The main objective is to identify the strengths and weaknesses of Albania's economy and to present the trends in macroeconomic indicators.

In this study, a mixed, quantitative and qualitative method was used, based on secondary data from different sources and studies (INSTAT; IMF, WB, EC, MoF). The elements of the methodology include: a) review of the literature and an examination of various economic analyses related to the performance of key macroeconomic indicators; and b) the implementation of descriptive analysis, based on the performance of Albania's macroeconomic indicators over a ten-year period. A dynamic and comparative analysis of macroeconomic indicators has been conducted, examining factors and identifying trends for Albania, the countries in the region, and the EU.

3. Results

Below is the analysis of the macroeconomic indicators used to evaluate the economic performance of Albania in comparison to other countries. The economy experienced a strong recovery in 2021, with a growth rate of 8.9 percent. This positive growth momentum continued into 2022, leading to an annual increase of 4.9 percent. In 2023, the country's economy once again performed with positive growth. According to estimates, for 2023, the economy recorded a growth of 3.25 percent compared to the same period in 2022. The Albanian economy is primarily oriented towards services, agriculture, and industry. The main contributors to growth have been the sectors of "construction" and "trade, transport, and accommodation," as a result of expanded investments in the economy and tourism activity (Graphs 1 and 2).

Graph 1. Real GDP growth in Albania (%)

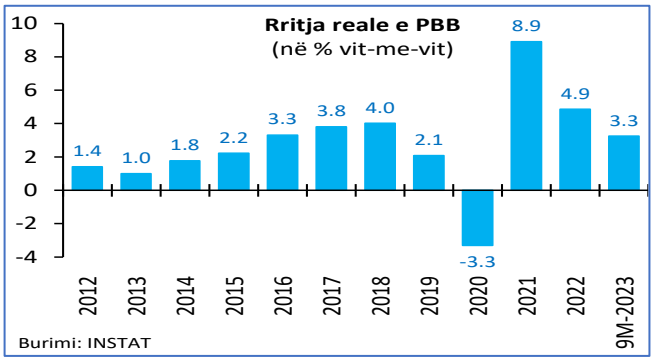

Graph 2. Contribution of sectors to GDP (%)

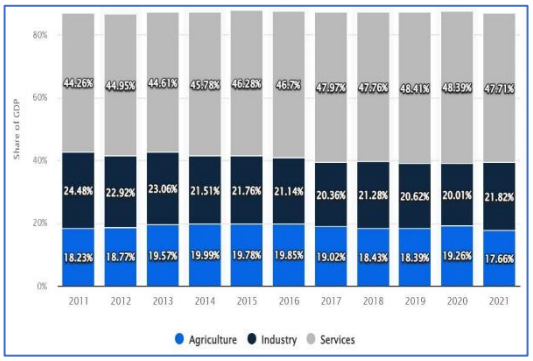

According to the aggregate demand perspective, based on current estimates, growth in 2023 appears to be primarily driven by domestic demand, including both private consumption and investments, as well as the strong performance of service exports.

Based on reports and analyses from international institutions, GDP in the economies of the Western Balkans has continued to grow, despite the consequences of the war in Ukraine, rising energy and food prices, adverse weather conditions, tightening financial conditions, and significant uncertainties. The countries of the Western Balkans have demonstrated resilience in recent years. However, they have struggled to transform into engines of economic growth, not only due to the effects of structural and demographic challenges but also because of vulnerability to climate change. Investments in a green economy could be a good opportunity to boost growth in the future and address key structural challenges (Table 1).

Table 1: Gross Domestic Product (annual growth rate in %, in real terms)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024*
Albania	**2.1**	**-3.3**	**8.9**	**4.8**	**3.9**	**3.9**
Bosnia and Herzegovina	2.3	-2.9	7.3	3.8	1.6	2.3
Kosovo	4.8	-5.3	10.7	4.3	3.3	n.a
North Macedonia	3.9	-4.74.5	2.2	1.0		2.9
Montenegro	4.1	-15.313.0	6.4	6.0		3.4
Serbia	4.3	-0.97.7	2.5	2.5		3.5
Regional Average	**3.6**	**-5.48.7**	**4.0**	**2.9**		**n.a**

*Source: European Commission (DG-ECFIN), Ministry of Finance (2024). *: Expected value*

In relation to the EU average, for the period 2008-2021, GDP per capita in PPS (Purchasing Power Standard) of Albania is 30 percent of the EU average, showing an increasing trend, from 25 percent in 2008 to 32 percent of the average of the EU in 2021. At the same time, PPB per capita in the PPS according to regions shows an increasing trend from one year to another. At the district level, for the same period, Tirana district has the highest level of GDP per capita in PPS, about 42 percent of the EU average, followed by the district of Fier (32%) and Durrës (30%), while the lowest level have the districts of Kukës (20%), Dibër (20%), Lezhë (21%) and Elbasan (21%) (INSTAT 2024).

In March 2024, the overall current account deficit for the region widened to 3.6% of GDP, up from 2.8% recorded in 2023, but it remained low compared to historical data. The deterioration of the current account deficit was primarily influenced by the widening of goods trade deficits, a reduction in secondary income surpluses (mainly remittances), and in some cases, a decline in service trade surpluses (Tables 2 and 3).

Table 2: Current Account Balance (% of GDP)

	20192020	2021	2022	2023	2024*
Albania	**-7.9-8.7**	**-7.6**	**-5.9**	**-1.2**	**-4.1**

FULL TEXTS BOOK

Bosnia and Herzegovina	-2.6-2.8	-1.8	-4.3	-2.7	-2.8
Kosovo	-5.7-7.0	-8.7	-10.3	-7.6	n.a
North Macedonia	-3.0-2.9	-2.8	-6.1	0.7	-1.0
Montenegro	-14.3-26.1	-9.2	-12.9	-11.6	-10.3
Serbia	-6.9-4.1	-4.2	-6.9	-2.6	-3.6
Regional Average	**-6.7-8.6**	**-5.7**	**-7.7**	**-4.1**	**n.a**

*Source: European Commission (DG-ECFIN), Ministry of Finance (2024). *: Expected value*

Table 3: Trade Balance of Goods (% of GDP)

	20192020	2021	2022	2023	2024*
Albania	**-22.9-22.4**	**-25.1**	**-23.6**	**-20.7**	**22.7**
Bosnia and Herzegovina	-22.3-18.0	-18.3	-22.3	-20.8	n.a
Kosovo	-40.3-38.0	-44.8	-48.2	-47.6	n.a
North Macedonia	-17.3-16.6	-19.7	-26.7	-18.9	-19.7
Montenegro	-41.7-39.2	-38.7	-45.1	-43.6	-40.1
Serbia	-12.2-11.1	-11.3	-15.5	-9.5	-8.2
Regional Average	**-26.1-24.2**	**-26.4**	**-30.3**	**-27.0**	**n.a**

*Source: European Commission (DG-ECFIN), Ministry of Finance (2024). *: Expected value*

Developments in the labor market have been positive and are continuously recovering following the decline in economic activity caused by the pandemic. Throughout 2023, the labor market has continued the downward trend in the unemployment rate and the upward trend in employment levels. These trends reflect the positive dynamics of the overall economic situation in Albania.

In general, the unemployment rate in the region decreased in most economies, starting from 9.4% in Serbia to around 13.5% in Bosnia and Herzegovina. Unemployment rates in the region reached their lowest historical levels, but they still remained high compared to EU countries (Table 4).

Table 4: Unemployment Rate (in %)

	20192020	2021	2022	2023	2024*
Albania	**12.012.2**	**12.0**	**11.3**	**11.2**	**10.2**
Bosnia and Herzegovina	15.715.9	17.4	15.4	13.2	n.a
Kosovo	25.725.9	20.7	12.6	n.a	n.a
North Macedonia	17.516.6	15.6	14.5	13.2	12.9
Montenegro	15.418.4	16.9	15.1	13.4	11.8
Serbia	11.29.7	11.0	9.5	9.4	9.3
Regional Average	**16.316.5**	**15.6**	**13.1**	**n.a**	**n.a**

*Source: European Commission (DG-ECFIN), Ministry of Finance (2024). *: Expected value*

FULL TEXTS BOOK

In the first months of 2024, continued economic expansion supported the growth of budget revenues, and fiscal balances improved in nearly all economies of the Western Balkans. Meanwhile, for the first quarter of 2024, the public debt-to-GDP ratio decreased in all countries of the region compared to the end of 2023, partly due to the strong growth of nominal GDP (Tables 5 and 6).

Table 5: Government Overall Fiscal Balance (% of GDP)

	20192020	2021	2022	2023	2024*
Albania	**-1.9-6.7**	**-4.6**	**-3.7**	**-1.3**	**-2.3**
Bosnia and Herzegovina	1.9-5.2	-0.3	-0.4	n.a	-1.5
Kosovo	-2.9-7.6	-1.2	-0.5	-0.2	-2.9
North Macedonia	-2.0-8.0	-5.3	-4.4	-4.9	-3.7
Montenegro	-2.0-11.1	-1.9	-4.2	0.6	-3.7
Serbia	-0.2-8.0	-4.1	-3.2	-2.2	-2.2
Regional Average	**-1.2-7.8**	**-2.9**	**-2.7**	**n.a**	**-2.8**

Source: European Commission (DG-ECFIN), Ministry of Finance (2024). : Expected value

Table 6: Total Public Debt (% of GDP)

	20192020	2021	2022	2023	2024*
Albania	**65.073.9**	**74.1**	**64.1**	**57.5**	**56.3**
Bosnia and Herzegovina	32.336.1	33.9	29.3	26.9	29.3
Kosovo	17.622.4	21.5	20.0	17.5	n.a
North Macedonia	40.550.8	51.4	50.5	53.1	54.6
Montenegro	76.5105.3	82.5	68.0	59.3	61.7
Serbia	52.057.0	56.5	55.2	52.0	51.4
Regional Average	**47.457.7**	**53.4**	**47.9**	**41.8**	**n.a**

*Source: European Commission (DG-ECFIN), Ministry of Finance (2024). *: Expected value*

Inflation has reflected the recent external supply shock, particularly throughout the past year due to the war in Ukraine, becoming one of the main macroeconomic issues for our economy, as it has been in many other countries around the world. However, it is important to highlight that the fact inflation in our country has been significantly lower than in other countries in the region, as well as the EU average, is favorable for economic developments and prospects. The average inflation rate for 2022 was 6.7% (while the average for other Western Balkan countries was 12.5%, and the EU average was 8.8%). Meanwhile, inflationary pressures have decreased during 2023, influenced by the downward trend in the prices of energy commodities and processed foods in global markets, as well as the easing effects from the strengthening of the domestic currency in the foreign exchange market (IMF, 2024) (Graphs 3 and 4).

Graph 3. Inflation in Albania (%)

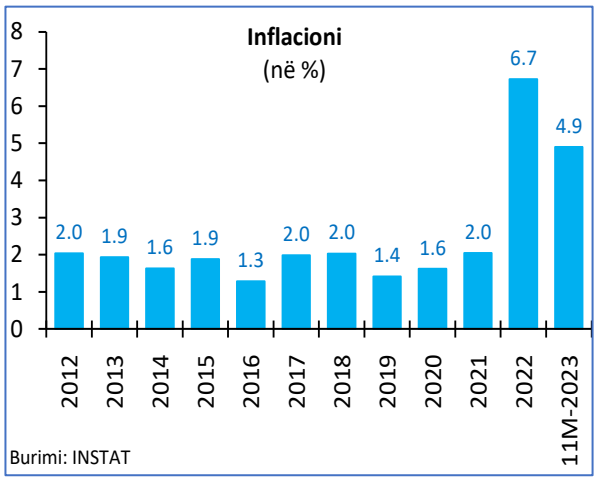

Graph 4. Inflation in the Region and EU Countries

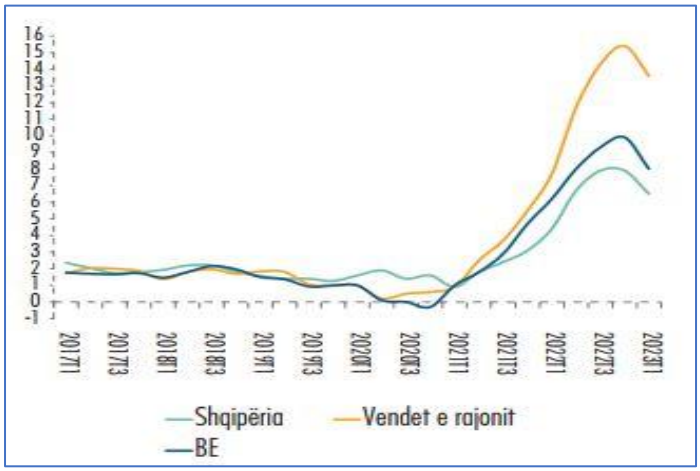

(%)

Source: INSTAT

4. Conclusions and recommendations

The Albanian economy has shown considerable resilience to successive shocks over the past three years: the earthquake in November 2019, the coronavirus pandemic in 2020, and most recently, the global energy crisis resulting from the Russia–Ukraine war in 2022. In 2020, the economy shrank by 3.3 percent, notably less than initial expectations, and the recovery during 2021 was stronger than initially anticipated. The positive growth momentum continued throughout 2022-2023, despite the latest external shock resulting from the war in Ukraine, which reflected a reduction in the global supply of several basic goods, leading to a strong increase in inflation, tightening financial conditions, and rising uncertainty.

The overall macroeconomic stability of the country has relatively resisted these shocks quite well. Despite significantly tighter financing conditions and a slowdown in foreign demand, economic performance in 2023 continued to show positive and relatively high growth, and it is expected to maintain this positive trajectory in the medium term.

From a sectoral perspective, economic growth has had a broad base. However, the main contributors to growth have been the sectors of "construction" and "trade, transport, and accommodation," due to the expansion of investments in the economy and the strong performance of tourism activity.

Compared to the countries of the Western Balkans, Albania had the lowest inflation rate at 6.7% in 2022. Throughout the end of 2022 and the beginning of 2023, inflation continued to show a consistent decline. The annual inflation rate in Albania fell to 4.0% during 2023, marking the lowest figure observed since February 2022. The decline in inflation during 2024 followed the stabilization of prices in the international market, the strong exchange rate of the lek against the euro, and the controlled increase in costs in the Albanian economy.

The labor market shows improvement with increased employment and a decline in the unemployment rate. Both the manufacturing and services sectors have benefited from these developments, providing recovery for businesses and employment, and creating favorable conditions for the medium-term outlook. Compared to the countries of the Western Balkans, Albania has the lowest unemployment rate at 11.81% (2022). Meanwhile, among the analyzed countries in Europe, Albania has the highest levels of unemployment.

FULL TEXTS BOOK

During the years 2020 - 2021, the demand for loans was high compared to normal periods, as a result of the situation created after the 2019 earthquake, the Covid-19 pandemic, and the need to stimulate economic recovery following the significant decline in 2020. Despite the increased financing needs, borrowing was able to fully meet budgetary requirements as well as all obligations arising from existing debt, on time, at low cost, while maintaining acceptable levels of exposure to risks.

Regarding international trade, Albania's trade deficit decreased to 40 billion ALL in 2023, down from 44 billion ALL in August 2022, as imports fell more than exports.

Overall, despite the challenges posed by the COVID-19 pandemic, Albania has continued to demonstrate its commitment to EU-oriented reforms and has delivered concrete and sustainable results. It has fulfilled all the conditions set out in the Conclusions of the Council of March 2020, for the first Intergovernmental Conference.

However, although the recovery of the Albanian economy was rapid in 2020, Albania needs to refocus on the reform agenda prior to the crisis and change the pace of long-term economic development, including increasing productivity, developing human capital, and supporting investments. On the supply side, there should be investments in the development of human resources and support for fostering entrepreneurial skills, while on the demand side for the labor force, there needs to be an acceleration of firm productivity growth and the creation of better job opportunities.

Policy-makers and decision-makers, beyond the goal of ensuring high economic growth rates, should consider the change and quality of the country's economic and social development model. In the medium term, to achieve faster economic growth and improved living standards in the region, deep structural reforms are necessary, along with improvements in the skill standards required by the private sector, enhanced education, and greater private investment, especially in high-quality investments that bring advanced technology and improve productivity and efficiency.

REFERENCES

Barro, R. J. (May, 1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. Në R. J. Barro, *The Quarterly Journal of Economics, Vol. 106, No. 2.* (fv. 407-443). The MIT Press.

EC (2021). *Albania 2021 Report.* Strasbourg: European Commission. (https://commission.europa.eu/index_en)

EC (2024). Publications. European Commission (https://economy-finance.ec.europa.eu/publications_en)

IMF (2024). World Economic Outlook. International Monetary Fund (https://www.imf.org/en/Data)

INSTAT (2024). Institute of Statistic of Albania (https://www.instat.gov.al/en/themes/economy-and-finance/national-accounts-gdp/#tab3)

MoF (2024). Ministry of Finance of Albania (https://financa.gov.al/en/raportime-statistika/)

Patrick, H. T. (1966). Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries. Në H. T. Patrick, *Economic Development and Cultural Change* (f. 174). Chicago: The University of Chicago.

Sukar, A., & Ramakrishna, G. (2002). The Effects of Trade Policy Reforms on Growth: What Can We Really Say? (pp. 1295-1305).

WB (2021). Diagnostic Strengthening the Sustainability of Albania's Growth Model. World Bank

HUNTINGTON HASTALIĞININ ERKEN TANISINDA YAPAY ZEKA UYGULAMALARI
ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN EARLY DIAGNOSIS OF HUNTINGTON'S DISEASE

Süleyman Serdar ALKANLI

Doktor Öğretim Üyesi, Haliç Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Biyofizik Anabilim Dalı

ORCID NO: 0000-0003-0482-8246

Nevra ALKANLI

Doçent Doktor, Haliç Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Biyofizik Anabilim Dalı

ORCID NO: 0000-0002-3745-8838

Arzu AY

Doçent Doktor, Trakya Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Biyofizik Anabilim Dalı

ORCID NO: 0000-0002-8412-091X

ÖZET

Huntington Hastalığı (HD), Huntingtin genindeki genetik mutasyonla karakterize nadir bir nörodejeneratif hastalıktır. HD Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika popülasyonlarında yüksek derecede, Asya popülasyonlarında ise düşük derecede gözlenmektedir. HD semptomları arasında bilişsel gerileme, motor bozukluk ve psikiyatrik semptomlar yer alır. HD'nin kesin tedavisi henüz tam olarak belirlenmemiştir ve hastalığın tedavisinde semptomatik yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu nedenle hastalığın etkin yönetimi için erken tanı ve kişiye özel tedavi son derece önemlidir.

Yapay zeka uygulamaları HD'nin erken tanısı, progresyonu, izlenmesi ve yönetiminde önemli potansiyel uygulamalardır. HD'de tıbbi görüntü analizi ve öngörücü analiz gibi çeşitli yapay zeka uygulamaları mevcuttur. Beyin görüntüleme verilerinin analizinde yapay zeka destekli algoritmalar kullanılmaktadır. Bu analiz sonucunda beyindeki ince değişimlerin saptanması ve hastalık biyobelirteçlerinin belirlenmesi mümkün olacaktır, böylece hastalığın erken teşhisi mümkün olabilecektir. Yapay zeka öngörücü analiz teknikleri HD gelişiminin analizi ve klinik sonuçların tahmini açısından da önemlidir. Hasta verilerinin analiz edilerek hastalık modellerinin belirlenmesinde etkili olan yapay zekâ modelleri, hastalığa ilişkin tedavi yöntemleri hakkında karar alınmasını ve hastalığın etkin bir şekilde yönetilmesini kolaylaştırmaktadır.

HD'den etkilenen bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yapay zekâ teknolojileri ile klinik araştırmaların bir araya getirilmesiyle mümkün olabilecektir. Bu bütünleşme etkili tedavi stratejilerinin geliştirilmesine olanak sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Huntington Hastalığı, Yapay Zeka, Nörodejeneratif Hastalıklar, Erken Tanı

ABSTRACT

Huntington Disease (HD) is a rare neurodegenerative disease and is characterized by genetic mutation in the Huntingtin gene. HD is observed at a high degree in European, Australian and North American populations, and at a low degree in Asian populations. HD symptoms include cognitive decline, motor impairment, and psychiatric symptoms. The definitive treatment for HD has not been fully determined and symptomatic approaches are used in the treatment of the disease. Therefore, early diagnosis and individual treatment are extremely important for effective management of the disease.

FULL TEXTS BOOK

Artificial intelligence applications are significant potential applications in the early diagnosis, progression, monitoring and management of HD. There are various artificial intelligence applications in HD, such as medical image analysis and predictive analysis. Artificial intelligence-supported algorithms have been used in the analysis of brain imaging data. As a result of this analysis, it will be possible to detect subtle changes in the brain and determine disease biomarkers, thus enabling early diagnosis of the disease. Artificial intelligence predictive analysis techniques are also important for the analysis of HD development and prediction of clinical outcomes. Artificial intelligence models, which are effective in determining disease models by analyzing patient data, facilitate taking a decision about disease-related treatment methods and effective management of the disease.

Improving the quality of life of individuals affected by HD will be possible by combining artificial intelligence technologies and clinical research. This integration may enable the development of effective therapeutic strategies.

Keywords: Huntington's Disease, Artificial Intelligence, Neurodegenerative Diseases, Early Diagnosis

1. GİRİŞ

Nörolojik bozukluklar halk sağlığını olumsuz yönde etkileyebilen, merkezi ve çevresel sinir sistemlerindeki bozulmalar ile karakterize önemli rahatsızlıklardır (Guan et al., 2022). Nöronal fonksiyon kaybı, kognitif bozukluklar, hareket bozuklukları nöronların ve dokuların progresif atrofisiyle ilişkili olan nörodejeneratif hastalıklarda gözlenmektedir. Ayrıca nörodejeneratif hastalıklarda mitokondriyal disfonksiyon, anormal protein agregasyonu ve akson hasarı önemli moleküler özellikler arasındadır. Bu nörodejeneratif hastalıklar arasında Alzheimer hastalığı, Parkinson hastalığı, Huntington hastalığı özellikle araştırılan hastalıklardır. Alzheimer hastalığı amiloid beta plaklarının yanı sıra fosforile edilmiş Tau düğümleri ile karakterize bir nörodejeneratif rahatsızlıktır. Parkinson hastalığı alfa sinüklein ile ilişkili Lewy cisimcikleriyle karakterize iken, Huntington hastalığı mutant Huntingtin içeren inklüzyon gövdeleri ile karakterizedir. Agregat proteinler sonucunda nöronal akson hasarı ve fonksiyon bozukluğu ortaya çıkmaktadır (Wu et al., 2019).

Huntington hastalığı (HD) ciddi nörodejeneratif bir hastalıktır ve Huntingtin proteinini kodlayan genin ilk ekzonunda tanımlanan otozomal dominant mutasyondan kaynaklanmaktadır (Malankhanova et al., 2017). HD Huntingtin genini kodlayan kromozom 4q16.3 üzerinde ortaya çıkan sitozin adenin guanin (CAG) tekrarlarının genişlemesiyle karakterizedir (Kumar et al., 2020). HD tanısı almış hastalarda genellikle 40 üzerinde CAG tekrarı bulunmaktadır. Mutant Huntingtin genişletilmiş bir poliglutamin gerginliği içermektedir ve bu durum protein agregat oluşumlarında yanlış katlanmalara yol açabilmektedir. Bu agregatlar sonucunda moleküler ve hücresel süreçler etkilenebilmekte ve sonuç olarak striatal, kortikal nöronlarda ölümler meydana gelebilmektedir. Temel HD semptomları arasında hareket bozuklukları, kognitif bozukluklar ve psikiyatrik bozukluklar yer almaktadır. Gittikçe artan sayıdaki CAG tekrarlarının hastalığın erken başlaması ve ciddiyeti ile ilişkilendirildiği bildirilmiştir (Malankhanova et al., 2017). HD patogenezinde otozomal dominant mutasyonların etkili olduğu bilinmektedir ancak HD ile ilişkili yolaklar tam olarak belirlenememiştir. HD tedavisinde semptomatik tedavi yaklaşımları uygulanmaktadır. Bu semptomatik tedavi yaklaşımları arasında agregasyon inhibisyonu, mitokondriyal disfonksiyon, transkripsiyonel disregülasyon, glutamat ve dopamin yolaklarını etkileyen kaspazlar bulunmaktadır. HD tedavisinde uygulanan bu semptomatik tedavi yaklaşımlarının yanı sıra mutant Huntingtin proteinini ve HTT genini hedef alan gen düzenleme tekniklerini içeren farklı tedavi yöntemleri de kullanılmaktadır (Alkanli et al., 2023). HD'nin etkin yönetimi ve tedavisi için erken tanı ile kişiye özel tedavi oldukça önemlidir (Tăuţan et al., 2021).

FULL TEXTS BOOK

HD'nin erken tanısında, progresyonunda ve yönetiminde yapay zeka uygulamaları da diğer tedavilere ek olarak etkilidir. Beyin görüntüleme verilerinin analizinde kullanılan yapay zeka destekli algoritmalar sayesinde beyindeki ince değişimlerin saptanmasının ve hastalık biyobelirteçlerinin belirlenmesinin mümkün olabileceği, dolayısıyla hastalığın erken teşhisinin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca yapay zeka öngörücü analiz teknikleri de HD gelişiminin analizinde ve klinik sonuçların tahmininde önemlidir. Hasta verilerinin analiz edilerek hastalık modellerinin belirlenmesinde, hastalığa ilişkin tedavi yöntemleri hakkında karar alınmasında ve hastalığın etkin bir şekilde yönetilmesinin kolaylaştırılmasında yapay zeka teknolojilerinin önemli bir yere sahip olabileceği düşünülmektedir.

Bu yüzden bu derlemede nörodejeneratif hastalıklar arasında yer alan HD, patogenezi, HD tedavisinde kullanılan güncel uygulamaların yanı sıra, hastalığın erken tanısında ve progresyonunda etkili olabilecek yapay zeka uygulamaları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

2. NÖRODEJENERATİF HASTALIKLAR

Nörodejeneratif hastalıklar ciddi sakatlıklara ve ölüme yol açabilen nörolojik bozukluklardan oluşmaktadır ve merkezi sinir sistemindeki nöronların hasar görmeleri ile karakterizedir. Bu hastalıklarda hastalık başlangıcı erken yaşlarda ortaya çıksa da hastalıklar genellikle yaşlılarda daha fazla görülmektedir. Nörodejeneratif hastalıkların insidansı her geçen gün daha fazla artmaktadır. Nörodejeneratif hastalıkların altında yatan mekanizmalar tam olarak aydınlatılamamakta ve bu hastalıkların net olarak tedavileri bulunmamaktadır. Bu yüzden bu hastalıklar önemli sağlık sorunları olarak kabul edilmektedir. Nörodejeneratif hastalıkların tedavileri genellikle bu hastalıklardaki semptomların hafifletilebilmesi esasına dayanmaktadır. Son yıllarda yapay zeka alanında yeni gelişmeler ile birlikte nörodejeneratif hastalıkların başlangıçlarının tespit edilmesi, hastalıkların karakterizasyonları, hastalıkların progresyonları, hastalıklardaki ayırıcı tanıların iyileştirilme süreçleri, kullanılan ilaç etkilerinin takip edilmesi mümkün olabilmektedir. Böylece hesaplamalı yaklaşımlar ve makine öğrenmesi algoritmaları yardımı sayesinde hastalıkların tanıları, izlenmeleri ve yönetimleri hakkında değerlendirmeler yapılabilmektedir. Nörodejeneratif spektrumu temsil eden en yüksek yaygınlığı gösteren nörodejeneratif hastalıklar arasında Alzheimer hastalığı, Parkinson Hastalığı, Huntington hastalığı, multipl sistem atrofisi ve amyotrofik lateral skleroz yer almaktadır (Tăuţan et al., 2021).

3. HUNTINGTON HASTALIĞI

HD nöron kaybı ve motor disfonksiyon ile karakterize genetik bir nörodejeneratif hastalıktır. HD semptomları arasında motor bozukluklar, psikiyatrik semptomlar, kognitif bozukluklar, kilo kaybı ve uyku bozuklukları yer almaktadır. Genetik temeli 1993 yılında keşfedilen progresif bir hastalık olan HD'de koreik hareketler, kognitif ve davranışsal bozukluklar, bunama gibi belirtiler izlenmektedir. HD erken evrelerinde semptomlar değişkenlik gösterebilirken, hastalık progresyonu ile birlikte genel olarak bütün hastalarda aynı semptomlar ortaya çıkmaktadır. Bu hastalıkta en belirgin hasarlar neostriatumda gözlenmektedir ve bu hastalıkta hasara karşı en savunmasız nöronların striatumdaki orta dikenli nöronlar olduğu bildirilmiştir. Nöropatolojik olarak HD striatumda ve kortekste progresif nörodejenerasyon ile karakterizedir. Bu hastalıkta yanlış katlanmış Huntigtin proteini ortaya çıkmakta ve Huntingtin protein agregatları oluşumu gerçekleşmektedir. HD patogenezinin aydınlatılabilmesi için geliştirilmiş çeşitli hayvan modelleri bulunmaktadır. Bu deneysel yaklaşımlar sayesinde mutant Huntingtin protein düzeylerinin azaltılarak etkilenen nöronların değiştirilebilmesi amaçlanmaktadır. HD hayvan modelleri ile gerçekleştirilmiş çalışmalarda mutant Huntingtin proteininin azaltılması sonucunda hastalık fenotiplerinin ve nöropatinin iyileştirilebileceği düşünülmektedir. Bu deneysel hayvan modellerinin yanı sıra, mezenkimal, embriyonik, nöronal kök hücreler kullanılarak da çalışmalar

FULL TEXTS BOOK

gerçekleştirilebilir. Ayrıca HD patogenezinde Huntingtin, RNA, DNA ve proteinler kullanılarak geliştirilebilen proksimal hedefli tedaviler sayesinde mutant Huntingtin düzeylerinde azalmaların ve patojenik etkilerde iyileşmelerin ortaya çıkabileceği düşünülmektedir (Alkanli et al., 2023).

4. HUNTINGTON HASTALIĞINDA GÜNCEL TEDAVİ YAKLAŞIMLARI

Huntingtin proteini nöronal gelişimde önemlidir ve Huntingtin proteininde tanımlanan mutasyonlar ve HD gelişimi arasında anlamlı ilişkiler bildirilmiştir. Mutasyona uğramış Huntingtin proteininde Huntingtin genindeki artmış CAG tekrarları genişlemiş poliglutamin yolağı ile ilişkilendirilmiştir. Moleküler temeli tam olarak açıklanamayan HD için semptomatik tedavi yaklaşımları uygulanmaktadır. Bu tedavi yaklaşımlarının yanı sıra HD'yi modifiye edici tedaviler de mevcuttur. HD'de dejenerasyona uğrayan striatal orta dikenli nöronlar mutant Huntingtin toksisitesi tarafından daha fazla etkilenebilmektedir. Ayrıca preklinik modellerde ve farklı klinik araştırmalarda çeşitli tedavi stratejileri bildirilmiştir. Bu tedavi yaklaşımları arasında özellikle mutant Huntingtin proteozomal degradasyonunu indükleyebilen terapötik yaklaşımlar, mutant Huntingtin içeriğini azaltmaya yönelik terapötik yaklaşımlar, mutant Huntingtin proteininin post transkripsiyonel modifikasyonuna yönelik farmakolojik terapötik yaklaşımlar son derece önemlidir. Bunların dışında kök hücreye yönelik terapötik yaklaşımlar da bulunmaktadır (Alkanli et al., 2023).

5. HUNTINGTON HASTALIĞI ERKEN TANISINDA YAPAY ZEKA UYGULAMALARI

5.1. Motor bozukluklar ile ilişkili yapay zeka uygulamaları

HD değerlendirmesinde bu hastalıkta etkilenen yürüyüş şeklindeki ve mobilitedeki değişiklikler gözlenmektedir. Denge bozukluğu, yavaş hareketler, rastgele sarsıntılı hareketler HD erken motor sinyalleri arasında yer almaktadır. Hastalığın sınıflandırılması ve şiddetinin ölçülmesi önemlidir. Bunun için çeşitli sensörler yardımıyla elde edilen verilerin toplanması, toplanan verilerin seçilerek ön işleme tabi tutulması, belirli özelliklerin çıkarılarak karar verme sürecini desteklemek üzere bu özelliklerin değerlendirilmesi süreçleri gerçekleştirilmektedir. Yaygın olarak lineer, lineer olmayan, Bayes, Support Vector Machine, Random Forest sınıflandırıcıları kullanılmaktadır. Bu sınıflandırıcılardan bazılarının kombinasyonu neticesinde daha doğru sonuçların elde edilebileceği de bildirilmiştir. Sensörlerin yanı sıra ayrıca ivmeölçerler, foto sensörler, jiroskoplar içeren giyilebilir ve giyilebilir olmayan cihazlar da veri toplanmasında kullanılabilmektedir. Akıllı telefonların uygulaması verilerin toplanması, hatırlatmalar veya ilaç alım raporları, hasta uyumunun değerlendirilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Parekh et al., 2023).

Uyarlanabilir Neuro-Fuzzy Girişim Sistemi yürüyüş sınıflandırılmasında kullanılan önemli bir yöntemdir. Sınıflandırma modelleri için girdi olarak adım aralıkları, duruş aralıkları, çift destek aralıkları gibi farklı yürüyüş dinamikleri kullanılmıştır. Yorgunluk gibi faktörler yürüyüş analizinde önemlidir. Uzun Kısa Süreli Bellek yöntemi zaman serisi ve kuvvet serisinin kombinasyonunu içeren analiz için yürüyüşün tanınmasında kullanılabilir (Zhao et al., 2018).

HD tanısı için Yapay Sinir Ağı kullanılarak kol yürüyüş analizi gerçekleştirilmektedir. Chorea şiddeti klinik olarak Total Motor Skoru kullanılarak da saptanabilmektedir. Bu yöntemlerden birinde istemsiz kas hareketleri olarak bilinen chorea ölçümleri akıllı saat ve akıllı telefon kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Gönüllülerin akıllı saat ivmeölçer verileri her gün toplanmasına rağmen, akıllı telefonun ivmeölçer ve jiroskop verileri bu istemsiz kas hareketlerinin değerlendirilmesi sırasında toplanmıştır. Chorea derecelerinin gönüllüler ve doktorlar tarafından verildiği yöntemde chorea tahmininin değerlendirilmesinde iki yığılmış random forest sınıflandırıcı modeli kullanılmıştır. Değerlendirme için akıllı saat ve akıllı telefon sensörlerinden gelen veriler ile başlangıç modellerinden elde edilmiş çıktılar kullanılmıştır. Bu cihazlar ve modelin kullanılması sonucunda HD progresyonu

FULL TEXTS BOOK

değerlendirilerek hastaların ilaçlara uyumları tespit edilebilmiştir. Total Motor Skoru - Şablon Modelleme Skoru yöntemi bozulmuş izometrik kuvvete sahip olan üst ve alt ekstremitelerin eşleştirilmelerinin yapılabildiği önemli bir yöntemdir. Bu yöntemde denek önceden kalibre edilmiş bir kuvvet dönüştürücüsü kullanılması aracılığıyla izometrik kuvvetlerin oluşturulması ve sürdürülmesi bakımından değerlendirilmektedir. Denek tarafından uygulanan kuvvetin monitörde hareketli kırmızı çizgilerle gösterildiği yöntemde farklı hedef seviyeleri ise düz siyah çizgiler olarak gösterilmiştir. Kısa bir süre sonunda hedefin eşleştirilmesi ile oluşturulan veriler karar verebilmek için analiz edilmiştir. Total Motor Skoru parmak vurma ve pronasyon / supinasyon skorlanmasında kullanılmaktadır ve bunun için içerisinde hareket sensörü ile yerçekimi algılayan yazılım bulunan özel yapım akıllı telefonlar bulunmaktadır. Burada belirli zamanda ekrana dokunma sayısı tanınarak sayılmaktadır. Sonuç olarak oluşturulan veriler bir yazılım programına ve veri tabanına gönderilmektedir. HD hastasının sağlıklı bireylerden ayırt edilebilmesini sağlayan vuruş sayıları, pronasyon / supinasyon döngüleri, aralıkta geçen süre kaydedilmekte ve grafik olarak çizilebilmektedir (Parekh et al., 2023).

HD tanısında önemli faktörlerden biri de motor tanısıdır. Yürüyüş analizlerinin büyük kısmı HD'nin diğer nörodejeneratif hastalıklardan ayrılmasında kullanılırken, sensör destekli tıbbi cihazlar hastalığın şiddetinin ölçülmesinde ve hasta uyumunun izlenmesinde kullanılmaktadır. Özellikle ayak bileğine takılabilen sensörler ve parmak vurma çalışmaları HD'nin belirlenmesinde önemlidir. Hastaların motor aktiviteleri HD için önemli parametreler olduğundan, HD tanısında dikkate alınması gereken temel unsurlardandır (Parekh et al., 2023).

Daha önce gerçekleştirilmiş bir çalışmada HD gibi nörolojik hareket bozuklukları olan bireylerde fonksiyonel kapasite düzeylerinin ve tepki aşamalarının yapay sinir ağı ile fuzzy logic sisteminin kombine haliyle oluşturulan hibrit bir model tarafından tahmin edilebileceği bildirilmiştir (Lauraitis et al., 2018). Başka bir çalışmada da çalışmaya kabul yaşı, CAG tekrarlarının uzunluğu ve klinik faktörler birleştirilerek HD hastalarında motor tanı doğruluğunun anlamlı derecede arttığı belirlenmiştir (Long ve Paulsen, 2015). Motor bozukluğun kullanıldığı farklı klinik çalışmalar bulunmaktadır (Parekh et al., 2023).

5.2. Nörogörüntüleme ve Elektroensefalogram ile ilişkili yapay zeka uygulamaları

HD tanısında ve değerlendirilmesinde manyetik rezonans görüntüleme, fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme, elektroensefalografi (EEG) ve kantitatif EEG kullanılmaktadır. Manyetik rezonans görüntüleme taramalarında manyetik alan nedeniyle oluşan genellikle beyin görüntülerini içeren görüntüler değerlendirilebilirken, fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme yönteminde beynin istirahat halindeki ve aktif durumdaki görüntüleri ayrı olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme sayesinde dinamik beyin aktiviteleri hakkında bilgiler sağlanmaktadır. Manyetik rezonans görüntüleme yöntemlerinde nörodejeneratif bozukluklardan muzdarip hasta beyin bölgeleri sinyal yoğunluğu anormallikleri olarak betimlenmektedir. Manyetik rezonans görüntüleme yönteminde bu sinyal yoğunluğu anormalliklerinin belirli desenlerin varlığı ile gösterilebilmesi ya da beynin belirli konumlarında bulunması sayesinde belirli bir hastalık türü tespit edilebilmektedir (Singh et al., 2018). Beyindeki gri ve beyaz cevherlerdeki manyetik rezonans ve fonksiyonel manyetik rezonans ölçümleri HD için önemli potansiyel belirteçler olarak kabul edilmektedir. HD ve pre-HD hastalarında bazal ganglionlardaki subkortikal özelliklerin karakteristik nörodejenerasyonu, erken striatal atrofi, gri bölgelerde, beyaz maddede ve fonksiyonel manyetik rezonans görüntülemede ortaya çıkan anormallikler gözlenmektedir (Rizk-Jackson et al., 2011).

EEG subkortikal patolojinin anlaşılabilmesi bakımından önemli bir diğer tekniktir. Kantitatif EEG ise HD'de önceden gözlenen, motor ya da kognitif bozukluklara eşlik eden subkortikal fonksiyon bozukluklarının değerlendirilmesinde önemli parametreleri sağlayabilen bir tekniktir. Klinik ölçümler

FULL TEXTS BOOK

(Total Motor Skoru-Şablon Modelleme Skoru, Total Flavonoid İçeriği, Sembol Rakam Modaliteleri testi, Stroop Kelime Okuma, Beck Epresyon Envanteri-II) ve EEG kayıtları ile sınıflandırıcı kullanılarak HD tanısı için deneklerin ayrılması sağlanmaktadır. HD'deki motor bozukluklardan bağımsız bir şekilde nörokognitif fonksiyonların ölçülmesinde Sembol Rakam Modaliteleri testi ve Stroop Kelime Okuma kullanılmaktadır. Ayrıca HD hastalarının kontrollerden ayırt edilebilmesi, hastalığın progresyonundan ayırt edilebilmesi Support Vector Machine ve Lineer Diskriminant Analizi uygulanarak nörogörüntülemenin kullanılması ile gerçekleştirilmektedir. Makine öğrenmesi teknikleri kullanılarak nörogörüntüleme veri kümeleri incelenmektedir. Dolayısıyla makine öğrenmesi klinisyenlerin doğru karar almalarında yardımcı olabilecek önemli bir teknik olarak kabul edilmektedir. Nörogörüntülemenin ve EEG yönteminin kullanılarak gerçekleştirildiği klinik çalışmalar bulunmaktadır (Parekh et al., 2023).

5.3. Okülomotor performansı ile ilişkili yapay zeka uygulamaları

Okülomotor performansta meydana gelen değişiklikler HD ön belirtileri arasında yer almaktadır. Semptom öncesi ve erken semptomatik HD hastalarında göz hareketlerindeki niceliksel performans HD tanısı ve progresyonu için önemli bir biyobelirteç olarak bildirilmiştir. HD hastalarının klinik verileri incelendiğinde yön hataları ve artmış sakkad latansları gözlenmektedir. Bu yüzden sakkadik hareketin HD için etkili bir biyobelirteç olabileceği düşünülmektedir (Parekh et al., 2023).

50 hasta ile gerçekleştirilmiş bir çalışmada göz hareketlerinin gerçekleştirilmesi sırasında yapılan hatalar ve sakkad latansı ile süresi değerlendirilmiştir. Grupların sınıflandırılmasında ve tahmininde Support Vector Machine kullanılmıştır. Katılımcılara sabit sıra ile prosakkad, antisakkad, 1 ya da 2 geri hafıza prosakkad ve 1 ya da 2 geri hafıza antisakkad olmak üzere dört sakkadik görevlendirme yapılmıştır. Bütün görevlendirmeler incelendiğinde HD hastalarında bu görevlerin tamamlanma süreleri sağlıklı bireyler ile kıyaslandığında daha uzun olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde uyarana doğru başlatılan prosakkadlar gibi yön hataları ve 1 ya da 2 geri hafıza prosakkadlarda sinyal verilmeden önce gerçekleştirilen göz hareketleri gibi zamanlama hataları HD hastalarında anlamlı derecede daha fazla saptanmıştır (Miranda et al., 2016).

5.4. Akustik ve leksikal özelliklerin kullanımı ile ilişkili yapay zeka uygulamaları

Konuşma bozukluğu HD karakteristik semptomları arasında yer almaktadır ve HD hastalarının ayırt edilebilmesinde, hastalığın evrelerinin belirlenebilmesinde kullanılmaktadır. 62 kişi ile gerçekleştirilmiş bir çalışmada toplanmış verilerin sınıflandırılmasında "uh…", "um…" (Türkçe'deki "eee…", "ıı…") gibi dolgu sesleri, duraklamalar, iyi telaffuz, konuşma hızı gibi konuşma özellikleri kullanılmıştır. Bu yöntemde veriler insan transkriptlerinden, konuşmacı seslerinden, Grandfather Passage'dan elde edilmiştir. Fonetik olarak dengeli bir paragraf olan Grandfather Passage konuşma-dil analizleri için standart okuma parçaları olarak kullanılmaktadır. 129 kelimeden ve 169 heceden oluşmaktadır, ifadelerin sayısının ve büyüklüklerinin belirlenmesinde önemlidir. Analiz için istatistik uygulanarak hesaplanmış statik özellikler ve ifade düzeyi gibi dinamik özellikler dikkate alınmıştır. Statik özellik kümeleri k-NN ve Derin Sinir Ağı kullanılarak modellenmişken, dinamik özellik kümeleri k-NN ve Uzun-Kısa Süreli Bellek Ağları kullanılarak modellenmiştir (Perez et al., 2018).

103 HD gen taşıyıcısı ile gerçekleştirilmiş başka bir çalışmada da 126 ileri ve geri sayımlı ses örneği toplanarak analiz edilmiştir. Örneklerden 60 konuşma özelliği çıkarılmıştır ve bireysel düzeyde klinik belirteçlerin tahmin edilebilmesi amacıyla konuşma özelliklerinin birleştirilmesi için makine öğrenimi modelleri uygulanmıştır. Konuşma özelliklerinin demografik değişkenler ile birlikte değerlendirilmesi bireysel kognitif, motor ve fonksiyonel skorların, genetik ve demografik tahminlere kıyasla daha iyi tahmin edilebilmesini sağlamıştır. Ayrıca geriye doğru sayma örnekleri ve klinik skorlar sırasında

FULL TEXTS BOOK

duraklama sürelerinin standart sapması ve ortalaması striatal atrofi ile ilişkilendirilmiştir (Riad et al., 2022).

6. SONUÇ

HD motor ve kognitif fonksiyonların bozulmasına neden olan kalıtsal nörodejeneratif bir hastalıktır. HD mutant Huntingtin proteininin polyQ yolağı genişlemesi sonucunda nöronlar için toksik hale gelmesi ile karakterizedir. Farklı pre-klinik modellerde ve klinik çalışmalarda HD için terapötik stratejiler bakımından araştırmalar gerçekleştirilmektedir. HD hastalığındaki bu terapötik stratejiler RNA, protein yıkımı, genom düzeylerinde mutant Huntingtin içeriğindeki azalma ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca mutant Huntingtin proteininin translasyon sonrası modifikasyonunu içeren tedavi seçenekleri de bulunmaktadır. Bu tedavi seçeneklerinin yanı sıra striatal nöronların kaybından dolayı kök hücre tedavileri de uygulanabilmektedir. Bu klinik çalışmalar neticesinde HD hastalığının tedavisinde etkili olabilecek önemli biyobelirteçler elde edilebilmektedir. HD gibi nörodejeneratif bozuklukların zorluklarını ele alan önemli bir strateji de yapay zeka uygulamalarıdır. Yapay zeka sayısal simülasyonlar, modellemeler, veri analizinde önemli becerileri sayesinde HD'nin daha iyi anlaşılabilmesi, HD için erken tanının belirlenebilmesi ve yeni tedavi yolaklarının genişletilebilmesi bakımından önemlidir. Çeşitli araştırmalarda HD için en yaygın kullanılan biyobelirteçler arasında motor bozukluklar, nörogörüntüleme ve EEG yer almaktadır. Bu biyobelirteçlerin ölçüm kolaylığı ve belirginliği nedeniyle biyobelirteçlere ilgi artmaktadır. HD nadir gözlenen bir nörodejeneratif bozukluk olduğundan düşük veri kullanımı söz konusudur. Bu nedenle derin öğrenme daha az kullanılabilmektedir. Farklı biyobelirteçleri içeren daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Yapay zeka doktorların doğru ve güvenilir bir şekilde karar almasına yardımcı olabilecek bir strateji olarak gittikçe daha fazla ilgi görmektedir.

KAYNAKÇA

Alkanli, S.S., Alkanli N, Ay, A., & Albeniz, I. (2023). CRISPR/Cas9 Mediated Therapeutic Approach in Huntington's Disease. Mol Neurobiol., 60(3), 1486-1498.

Guan, L., Han, Y., Yang, C., Lu, S., Du, J., Li, H., & Lin, J. (2022). CRISPRCas9-mediated gene therapy in neurological disorders. Mol Neurobiol., 59(2), 968–982.

Kumar, A., Kumar, V., Singh, K., Kumar, S., Kim, Y.S., Lee, Y.M., & Kim, J.J. (2020). Therapeutic Advances for Huntington's Disease. Brain Sci., 10(1), 43.

Lauraitis, A., Maskeliūnas, R., & Damaševičius, R. (2018). ANN and Fuzzy Logic Based Model to Evaluate Huntington Disease Symptoms. J Healthc Eng., 2018, 4581272.

Long, J.D., & Paulsen, J.S. (2015). PREDICT-HD Investigators and Coordinators of the Huntington Study Group. Multivariate prediction of motor diagnosis in Huntington's disease: 12 years of PREDICT-HD. Mov Disord., 30(12), 1664-72.

Malankhanova, T.B., Malakhova, A.A., Medvedev, S.P., & Zakian, S.M. (2017). Modern Genome Editing Technologies in Huntington's Disease Research. J Huntingtons Dis., 6(1), 19-31.

Miranda, Â., Lavrador, R., Júlio, F., Januário, C., Castelo-Branco, M., & Caetano, G. (2016). Classification of Huntington's disease stage with support vector machines: A study on oculomotor performance. Behav Res Methods., 48(4), 1667-1677.

Parekh, N., Bhagat, A., Raj, B., Chhabra Singh, R., Buttar Singh, H., Kaur, Ginpreet., Ramniwas, S., & Tuli Singh, H. (2023). Artificial intelligence in diagnosis and management of Huntington's disease. Beni-Suef Univ J Basic Appl Sci., 12, 87.

FULL TEXTS BOOK

Perez, M., Jin, W., Le, D., Carlozzi, N., Dayalu, P., Roberts, A., & Provost, E.M. (2018). Classification of Huntington Disease using Acoustic and Lexical Features. Interspeech., 2018, 1898-1902.

Riad, R., Lunven, M., Titeux, H., Cao, X.N., Hamet Bagnou, J., Lemoine, L., Montillot, J., Sliwinski, A., Youssov, K., Cleret de Langavant, L., Dupoux, E., & Bachoud-Lévi, A.C. (2022). Predicting clinical scores in Huntington's disease: a lightweight speech test. J Neurol., 269(9), 5008-5021.

Rizk-Jackson, A., Stoffers, D., Sheldon, S., Kuperman, J., Dale, A., Goldstein, J., Corey-Bloom, J., Poldrack, R.A., & Aron, A.R. (2011). Evaluating imaging biomarkers for neurodegeneration in pre-symptomatic Huntington's disease using machine learning techniques. Neuroimage., 56(2), 788-96.

Singh, G., Samavedham, L., & Lim, E.C. (2018). Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative; Parkinson Progression Marker Initiative. Determination of Imaging Biomarkers to Decipher Disease Trajectories and Differential Diagnosis of Neurodegenerative Diseases (DIsease TreND). J Neurosci Methods., 305, 105-116.

Tăuţan, A.M., Ionescu, B., & Santarnecchi, E. (2021). Artificial intelligence in neurodegenerative diseases: A review of available tools with a focus on machine learning techniques. Artif Intell Med., 117, 102081.

Wu, Y.Y., Chiu, F.L., Yeh, C.S., & Kuo, H.C. (2019). Opportunities and challenges for the use of induced pluripotent stem cells in modelling neurodegenerative disease. Open Biol., 9(1), 180177.

Zhao, A., Qi, L., Dong, J., & Yu, H. (2018). Dual channel LSTM based multi-feature extraction in gait for diagnosis of neurodegenerative diseases. Knowl Based Syst., 145(5), 91-97.

SOME LEPIDOPTERA SPECIES OF TURKEY WHOSE LARVAE FEED ON *Astragalus* sp. (FABACEAE)

Selma SEVEN ÇALIŞKAN

Gazi University, Faculty of Science, Department of Biology, Ankara, Turkey

ORCID: 0000-0003-4406-6768

Ömer Faruk DEMİRHAN

Gazi University, Faculty of Science, Department of Biology, Ankara, Turkey

ORCID: 0000-0002-7753-1980

ABSTRACT

The biology of Lepidoptera (Insecta), characterized by traits such as rapid reproduction, short life cycles, host plant specificity, and a wide host range, is closely linked to host-plant strategies. Host plants play a crucial role in the development of the larval stage. This study investigates Lepidoptera species distributed in Turkey, whose larvae feed on *Astragalus* species (commonly known as milkvetch). A comprehensive review of the literature on the larval host plants of Lepidoptera was conducted, and an updated list was compiled. A total of 53 Lepidoptera species feeding on 35 *Astragalus* species have been documented. These species are presented along with their distribution in Turkey and the relevant references. This research is expected to contribute to studies on larva-host plant relationships and conservation efforts.

Anahtar kelimeler: Lepidoptera, host plant, *Astragalus* sp., Turkey

INTRODUCTION

Adult moths and butterflies (Lepidoptera) rely on flowering plants for nectar and host plants for laying eggs, where their larvae can develop. *Astragalus* L. (Fabaceae), commonly known as milkvetch, serves as a host plant of significant importance for Lepidoptera and possesses both medicinal and economic value. Biogeographically, it is a characteristic element of the Irano-Turanian Region, and many of its species have restricted geographic ranges, making them vulnerable to extinction (Memariani et al., 2016). While a few species prefer humid habitats, the majority of the genus is typically associated with arid and semi-arid environments (Amiri et al., 2020). *Astragalus* steppes are characterized by xerothermic vegetation (Talavera et al., 2013). Currently, 459 taxa within 60 sections of this genus are known in Turkey, where the rate of endemism reaches 51% (Aytaç et al., 2020; Tunçkol et al., 2020). The most significant industrial use of *Astragalus*, which has considerable economic value, is the production of gum tragacanth, with several species being commercially utilized for this purpose. Other uses of *Astragalus* as raw materials include applications in beekeeping, disease treatment, pharmaceuticals, dyes, textiles, and the paper industry (Kadıoğlu et al., 2008; Yang et al., 2020).

Studies on the ecology of Lepidoptera and their associations with *Astragalus* species remain limited (Zalucki et al., 2002; Koçak & Seven, 1996). Çalışkan and Yıldız (2023), in their study on butterflies of the genus *Tomares*, whose larvae feed on *Astragalus* species, identified a linear relationship between the distribution of adult butterflies and their larval host plants, highlighting the critical need for further research on butterfly biology. Many species within the genus *Coleophora* utilize *Astragalus* plants by constructing larval cases (Bauer et al., 2012). Similarly, for certain species in the family Sesiidae, such as those in the genus *Bembecia*, *Astragalus* serves as an essential larval host plant (Garrevoet et al., 2005). The species *Polyommatus theresiae* Schurian, van Oorschot & van den Brink, 1992, endemic to

FULL TEXTS BOOK

Turkey, has a highly restricted distribution and is listed as "Endangered" (EN) on the IUCN Red List (Karaçetin & Hilary, 2011). Its eggs have been documented on *Astragalus* species (Schurian et al., 1992).

This review highlights Lepidoptera species distributed in Turkey, whose larvae feed on *Astragalus* species, along with the relevant references. Beyond serving as host plants for Lepidoptera, the importance and conservation priority of *Astragalus* steppes, which support high species diversity, are also discussed. The findings of this study are expected to contribute significantly to research in conservation biology.

MATERIAL AND METHODS

In the database of Robinson et al. (2023), Lepidoptera species that feed on *Astragalus* sp. and are known from Turkey are listed. Bibliographies related to the Lepidoptera fauna of Turkey were reviewed, and a comprehensive list of Lepidoptera species associated with *Astragalus* was compiled (Koçak & Seven, 1994; Koçak & Kemal, 2007). The checklist by Koçak & Kemal (2018) was used to determine their provincial distribution within Turkey. Following review, the species are presented along with their families, provincial distribution in Turkey, *Astragalus* species preferred by their larvae, and relevant references. Moths and butterflies are organized alphabetically by family, with the associated data provided (Table 1). Distribution in Turkey is indicated using provincial codes (Appx. 1), and photographs of adults for some species listed are included in Figure 2.

RESULTS

In this study, 53 lepidopteran species from Turkey, whose larvae are known to feed on *Astragalus* sp., and 35 *Astragalus* species utilized as their larval hosts are reported (Table 1).

In the database of Robinson et al. (2023), 208 records belonging to 104 species, two of which are identified only at the genus level, are reported to feed on *Astragalus* species. Among these, only 17 species are distributed in Turkey. However, a total of 5,578 Lepidoptera species are recorded in Turkey. The bibliography by Koçak & Kemal (2007) provides larval host plant information for 1,648 species. When the total number of *Astragalus* species in Turkey (459 species) is compared with the 35 species as larval host plants, this number appears remarkably low. It is anticipated that this number will increase further with future studies.

Table 1. A list of Lepidoptera species distributed in Turkey, whose larvae are known to feed on *Astragalus* sp. The species are presented with their provincial distribution in Turkey, the *Astragalus* species preferred by their larvae, and references regarding larva-host plant relationships.

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
		Cimeliidae		
1	*Axia (Epicimelia) theresiae* (Korb, 1900)	06 13 24 29 30 36 42 44 49 40 58 65 70 73 76	*Astragalus* sp.	Seitz, 1912
		Coleophoridae		
2		04 05 06 16 42 50 58	*Astragalus* sp.	Zeller, 1849

FULL TEXTS BOOK

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
	Coleophora astragalella Zeller, 1849		*Astragalus glycyphyllos*	Robinson et al., 2023
3	*Coleophora cartilaginella* Christoph, 1872	04 05 06 12 23 38 42 51 71	*Astragalus* sp.	Christoph, 1872
			Astragalus echinus	Staudinger, 1880
			Astragalus albicaulis *Astragalus echinus*	Robinson et al., 2023
			Astragalus danicus *Astragalus glycyphyllos*	Baldizzone, 2019; Robinson et al., 2023
4	*Coleophora echinella* Staudinger, 1879	05	*Astragalus echinus*	Staudinger, 1879
5	*Coleophora onobrychiella* Zeller, 1849	06 16 29 42 50 55 58	*Astragalus arenarius*	Baldizzone, 2019
			Astragalus onobrychis	Robinson et al., 2023
6	*Coleophora vicinella* Zeller,1849	05? 42	*Astragalus* sp.	Robinson et al., 2023
7	*Coleophora gallipennella* (Hübner, 1796)	05 16 71	*Astragalus glycyphyllos* *Astragalus cicer*	Schütze, 1931
	Gelechiidae			
8	*Aroga aristotelis* (Millière, [1876])	01 05 13 21 33 42 46 65 71	*Astragalus echinus* *Astragalus monspessulanus*	Staudinger, 1879
9	*Xystophora carchariella* (Zeller, 1839)	16	*Astragalus* sp.	Elsner et al., 1999
	Geometridae			
10	*Idaea circuitaria* (Hübner, [1819])	05 35 60	*Astragalus* sp.	Okyar & Mironov, 2008
	Lasiocampidae			
11	*Lasiocampa eversmanni* (Eversmann, 1843)	01 04 06 07 13 19 21 23 25 30 36 44 46 50 56 58 62 63 65 70 71 73	*Astragalus* sp.	Zolotuhin, 1995
12	*Malacosoma castrensis* (Linnaeus, 1758)	02 04 05 06 12 13 14 16 23 24 25 30 33 35	*Astragalus* sp.	Karimpour, 2018

FULL TEXTS BOOK

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
		36 38 42 44 53 56 58 60 65 71 76		
	Lymantriidae			
13	*Orgyia antiqua* (Linnaeus, 1758)	05	*Astragalus alpinus*	Robinson et al., 2023
	Noctuidae			
14	*Actinotia polyodon* (Clerck, 1759)	28	*Astragalus glycyphyllos*	Jakšić, 2017
15	*Autophila limbata* Staudinger, 1871	05 07 08 09 13 18 25 50 58 73	*Astragalus echinus*	Staudinger, 1879
16	*Lygephila craccae* (Denis & Schiffermüller, 1775)	01 05 06 07 08 12 13 14 16 17 18 22 23 24 25 29 30 31 33 36 42 44 48 49 50 56 58 60 62 63 65 75 76	*Astragalus glycyphyllos*	Heath & Emmet, 1983; Allan, 1949
17	*Lygephila pastinum* (Treitschke, 1826)	04 06 13 25 29 36 65	*Astragalus glycyphyllos*	Heath & Emmet, 1983; Allan, 1949; Waring & Townsend, 2017
18	*Trichoplusia ni* (Hübner, [1803])	01 05 06 07 08 11 12 13 16 17 18 21 30 31 33 36 44 46 48 50 51 56 58 65	*Astragalus crotalariae*	Robinson et al., 2023
	Pyralidae			
19	*Etiella zinckenella* (Treitschke, 1832)	01 05 06 09 13 16 17 31 33 39 44 46 58 65 71 76 80	*Astragalus mollissimus*	Robinson et al., 2023
20	*Loxostege sticticalis* (Linnaeus, 1761)	05 07 10 13 16 17 34 39 42 44 46	*Astragalus* sp.	Jiang et al., 2016
	Sesiidae			
21	*Bembecia lomatiaeformis* (Lederer, 1853)	05 21 33 42	*Astragalus* sp.	Špatenka et al., 1996; Garrevoet et al., 2005; Robinson et al., 2023
22	*Bembecia stiziformis* (Herrich-Schäffer, [1852])	01 04 05 12 13 30 36 47 49 50 65 76	*Astragalus* sp.	Garrevoet et al., 2005; Robinson et al., 2023

FULL TEXTS BOOK

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
			Astragalus parkeri	Špatenka et al., 1996
23	*Bembecia syzcjovi* Gorbunov, 1990	25 50 65	*Astragalus ponticus*	Garrevoet et al., 2005
24	*Bembecia gegamica* Gorbunov, 1991	25 36	*Astragalus* sp.	Garrevoet et al., 2005
25	*Bembecia pontica* (Staudinger, 1891)	01 05 07 24 25 30 76	*Astragalus ponticus*	Garrevoet et al., 2005
26	*Bembecia puella* Z. Lastuvka, 1989	01 02 04 07 14 18 21 24 25 33 38 44 50 51 58 65 70	*Astragalus glycyphyllos, Astragalus odoratus, Astragalus sigmoideus*	Robinson et al., 2023
27	*Bembecia sanguinolenta* (Lederer, 1853)	01 25 30 33 42 47 50 65 70	*Astragalus ponticus*	Garrevoet et al., 2005
			Astragalus dipsaceus	Špatenka et al., 1996; Robinson et al., 2023
28	*Dipchasphecia sertavula* Bartsch & Spatenka, 2002	33	*Astragalus* sp.	Garrevoet et al., 2005
	Tortricidae			
29	*Pima boisduvaliella* (Guenée, 1845)	06 14 17 42 46 50 65 71 76	*Astragalus* sp.	Parenti, 2000; Robinson et al., 2023
	Lycaenidae			
30	*Kretania pylaon* (Fischer [von Waldheim], 1832)	10 34 39	*Astragalus exscapus*	Vojnits & Ács, 1995
			Astragalus onobrychis	Lafranchis, 2019
31	*Celastrina argiolus* (Linnaeus, 1758)	01 02 03 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 20 21 22 23 24 25 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 41 42 43 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 56 58 59 60 61 62 65	*Astragalus glycyphyllos*	Tolman, 1997 Richert & Brauner, 2018

FULL TEXTS BOOK

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
		66 67 69 72 73 75 76 78 81		
32	*Cupido (Everes) argiades* (Pallas, 1771)	03 05 06 08 11 14 16 17 25 29 34 37 41 52 53 60 61 75 81	*Astragalus glycyphyllos*	Tolman, 1997; Zhdanko, 1997
			Astragalus sinicus	Chou, 1994
			Astragalus membranaceus	Chou, 1994
33	*Cupido minimus* (Fuessly, 1775)	01 03 06 16 24 25 29 30 32 36 37 38 42 51 52 53 58 60 65 66 69 70 74 75 76	*Astragalus alpinus*	Robinson et al., 2023
			Astragalus cicer	Lafranchis et al., 2015
			Astragalus glycyphyllos	Lafranchis et al., 2015
34	*Glaucopsyche alexis* (Poda, 1761)	01 02 03 04 05 06 07 08 09 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 56 58 60 61 62 65 66 68 69 70 71 73 74 76 80	*Astragalus onobrychis*	Weidenhoffer & Vanek, 1977; Lafranchis et al., 2015
			Astragalus glycyphyllos	Tolman, 1997; Eliasson, 2005
35	*Plebejus (Kretania) carmon* (Gerhard, [1851])	01 02 03 04 05 06 07 08 12 13 14 16 18 19 21 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 35 36 38 42 44 46 47 48 49 50 51 56 58 60 62 63 64 65 66 69 70 71 72 73 74 76 79	*Astragalus rumelica*	Tolman, 1997
36	*Plebejus argus* (Linnaeus, 1758)	01 03 04 05 06 07 08 10 13 14 16 17 18 22 24 25 26 28 29 30 32 33 34 36 37 38 39 41 42 43 46 49 50 51 52 53 54 55 58 59 60 62 65 66 67 69 70 73 75 76 78	*Astragalus glycyphyllos*	Tolman, 1997; LSPN, 1987

FULL TEXTS BOOK

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
37	*Plebejus (Lycaeides) argyrognomon* (Bergsträßer, [1779])	08 25 38 51 61 69 75	*Astragalus glycyphyllos*	Malicky, 1969; Hesselbarth et al., 1995; Eliasson, 2005
38	*Plebejus idas* (Linnaeus, 1761)	01 03 04 05 06 07 08 13 14 16 18 19 24 25 26 29 30 33 36 37 38 39 42 44 46 49 51 52 53 58 62 65 66 67 69 70 73 74 76	*Astragalus alpinus*	Zhdanko, 1997
			Astragalus glycyphyllos	Lorković, 2009
			Astragalus onobrychis	Ţugulea, 2016
39	*Plebejus maracandicus* (Erschoff, 1874)	08 25 61 69 75	*Astragalus sogotensis*	Zhdanko, 1997
40	*Plebejidea loewii* (Zeller, 1847)	01 02 03 04 05 06 07 08 12 13 14 15 18 21 24 25 26 27 29 30 32 33 35 36 37 38 40 42 43 44 46 47 48 49 50 51 53 56 58 60 62 63 65 66 69 70 71 72 73 75 76 78 80	*Astragalus spinosus*	Tolman, 1997
41	*Polyommatus daphnis* ([Denis & Schiffermüller], 1775)	01 03 04 05 06 07 08 10 11 12 13 14 15 16 17 18 20 21 23 24 25 26 29 30 31 32 33 34 35 36 38 39 40 42 43 44 46 48 49 50 51 53 56 58 60 62 65 66 68 69 70 71 73 74 75 76 78	*Astragalus glycyphyllos* *Astragalus onobrychis*	für Naturschutz, 1987
42	*Polyommatus dorylas* ([Denis & Schiffermüller], 1775)	01 03 05 06 08 14 16 18 24 25 29 32 33 36 37 38 42 46 48 50 51 62 66 69 70 75 76	*Astragalus glycyphyllos*	de Tré, 1987
43	*Polyommatus escheri* (Hübner, [1823])	17 20	*Astragalus monspessulanus* *Astragalus exscapus*	Tolman, 1997
44	*Polyommatus icarus* (Rottemburg, 1775)	01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35	*Astragalus glycyphyllos*	Tolman, 1997 Martín Cano, 1984

FULL TEXTS BOOK

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
		36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 75 76 78 80 81		
45	*Polyommatus theresiae* Schurian, van Oorschot & van den Brink, 1992	**(E)** 01 27 42 46	*Astragalus* sp.	Schurian, van Oorschot & van den Brink, 1992
46	*Tomares nogelii dobrogensis* (Caradja, 1895)	01 06 14 50	*Astragalus macrocephalus*	Seven, 2014
			Astragalus ponticus	Rákosy & Craioveanu, 2015; Tuzov, et al., 2000; Tolman, 1997
			Astragalus dasyanthus	Bury & Savchuk, 2015
47	*Tomares romanovi* (Christoph, 1882)	04 12 13 21 23 30 36 47 56 62 65 72 73 76	*Astragalus finitimus*	Weidenhoffer & Vanek, 1977; Hesselbarth et al., 1995; Tuzov et al., 2000
			Astragalus schahrudensis	Christoph, 1882; Korb, 1924; Zhdanko, 1997
48	*Tomares callimachus* (Eversmann, 1848)	13 21 23 30 36 44 46 47 56 63 65 73 76	*Astragalus leptostachys* *Astragalus macropterus* *Astragalus physodes* *Astragalus vulpinus*	Nazari & Ten Hagen, 2020; Zhdanko, 1997; Seven & Yıldız, 2023
			Astragalus physodes	Korb, 1924
			Astragalus utriger *Astragalus suprapilosus*	Bury & Savchuk, 2015
49	*Tomares nogelii nesimachus*	01 06 07 11 18 19 23 24 27 29 31 32 33 38	*Astragalus densifolius*	Leesmants et al., 1986

FULL TEXTS BOOK

No.	List of species	Province(s)	Larval host plant(s)	References
	(Oberthür, 1893)	42 44 46 47 48 51 58 60 62 63 66 68 70	*Astragalus macrocarpus*	Larsen & Nakamura, 1983
50	*Tomares (nogelii) nogelii* (Freyer, [1851])	01 03 05 06 07 14 18 19 21 23 26 27 32 33 38 42 44 46 50 51 55 58 60 62 66 71	*Astragalus ponticus*	Hesselbarth et al., 1995; Tolman, 1997
			Astragalus micropterus	Koçak, 1987
51	*Lampides boeticus* (Linnaeus, 1767)	01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 12 13 14 15 16 17 20 21 23 24 25 26 27 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 42 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 56 58 60 62 63 64 65 70 71 72 73 76	*Astragalus* sp.	Robinson et al., 2023
			Astragalus glycyphyllos	Lafranchis et al., 2015
Pieridae				
52	*Colias crocea* (Fourcroy, 1785)	01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 65 66 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81	*Astragalus glycyphyllos*	Tolman, 1997; Lafranchis et al., 2015
53	*Colias aurorina* Herrich-Schäffer, [1850]	01 03 04 05 06 07 08 12 13 14 19 21 23 24 25 29 30 31 32 33 36 37 38 42 44 46 48 49 50 51 53 56 58 60 61 62 65 66 69 70 75 76 80	*Astragalus* sp.	Nekrutenko, 1990; Tolman, 1997

The majority of the 53 species listed in Table 1 belong to the Lycaenidae family (22 species), followed by the Sesiidae (8 species), Coleophoridae (6 species), and Noctuidae (5 species) families, respectively (Fig. 1).

FULL TEXTS BOOK

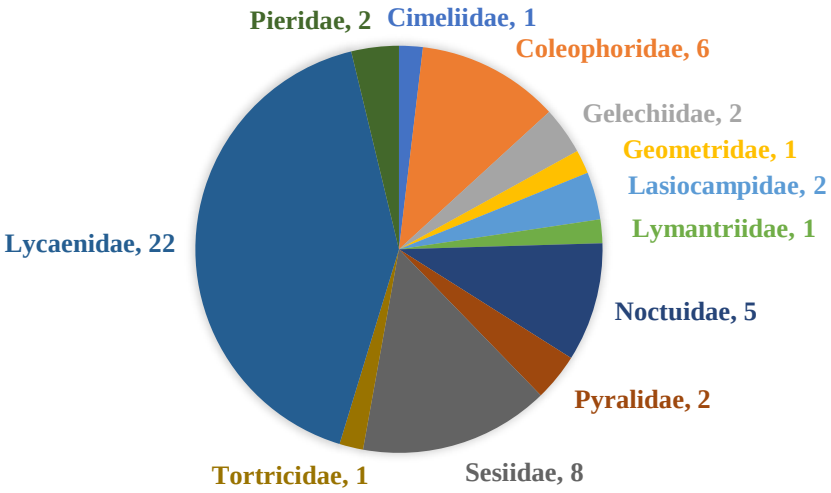

Fig. 1. Proportional graph of lepidopteran species from families that feed on *Astragalus* sp.

DISCUSSION

Moths and butterflies represent an insect order with complex trophic relationships with plants. Nearly all identified species (99%) are phytophagous (Grimaldi & Engel, 2005). Based on the degree of their association with host plants, species are classified as monophagous, oligophagous, or polyphagous. Within each category, it is possible to distinguish between complete and partial associations. Monophagous species develop on a single plant species or closely related species within a single genus. The most specialized species may feed only on specific parts of a particular plant. Oligophagous species typically utilize a few plant species belonging to one genus or multiple genera within a family. The key factor attracting these species to certain plants is the chemical similarity between them (Menken et al., 2010). Polyphagous species, on the other hand, develop on numerous plant species across various families. Specialized polyphagous species can utilize most plant tissues in their surroundings (Nyman, 2010). For polyphagous species, larval host plant specificity is not a primary determinant of their distribution, whereas for monophagous species, the presence of their larval host plant is critical for both survival and distribution.

Astragalus sp., an essential host plant for Lepidoptera, exemplifies specialization in host plant usage. The habitats of butterflies belonging to the genus *Tomares* in the family Lycaenidae are primarily *Astragalus* steppes. Although *Astragalus* species are widespread in Turkey, only seven species are known to serve as larval host plants for *Tomares*. This limited number has been attributed to insufficient studies on the biology of *Tomares* butterflies (Çalışkan & Yıldız, 2023). Among the species presented in Table 1—*Astragalus macropterus*, *A. schahrudensis*, *A. dasyanthus*, *A. suprapilosus*, *A. macrocarpus*, *A. leptostachys*, and *A. vulpinus*—none are distributed in Turkey. Lepidopteran larvae feeding on these plants may prefer different *Astragalus* species in Turkey. Polyphagous larvae, on the other hand, are likely to feed on a variety of host plants. In a study on the Sesiidae of Turkey, four species of the genus *Bembecia* were reported to feed on *Astragalus*. However, these were found not to pose a threat to *Astragalus* species (Garrevoet et al., 2005).

The taxonomic status of *Kretania pylaon* given in Table 1, remains uncertain. Due to the elevation of several subspecies to the species level, the *Plebejus pylaon* complex consists of thirteen species. Five of these are found in Europe (*P. pylaon*, *P. sephirus*, *P. trappi*, *P. hespericus*, *P. brethertoni*) (Coutsis & De Prins, 2006). The individuals of *Kretania pylaon* occurring in Turkey are considered to be *P. sephirus*.

FULL TEXTS BOOK

Astragalus species, one of the most common larval host plants at high altitudes, are predominantly distributed in the eastern regions of Turkey. Due to their thorny structure, they are not consumed by goats and sheep, making overgrazing a non-threatening factor for these plants. The primary threat to these plants and their associated host species arises from the overexploitation of *Astragalus* species for commercial purposes. In some regions of Anatolia, these plants are uprooted for gum tragacanth production, while in others, they are harvested for use as animal feed. The sustainability of biodiversity can only be achieved through the preservation of *Astragalus* steppes. These steppes should be prioritized as conservation habitats, particularly for endemic groups such as *Agrodiaetus* or narrowly distributed species.

ACKNOWLEDGEMENTS

We would like to thank Muhabbet Kemal Koçak for sharing her photographs with us for use in this paper.

REFERENCES

Allan, P.B.M. (1949). *Larval foodplants.* Watkins & Doncaster. London, 1-126.

Amiri, M.S., Joharchi, M.R., Nadaf, M., & Nasseh, Y. (2020). Ethnobotanical knowledge of *Astragalus* spp.: The world's largest genus of vascular plants. *Avicenna Journal of Phytomedicine*, *10*(2), 128.

Aytaç, Z., Hamzaoğlu, E., Ekici, M., Erkul, S. K. & Ertuğrul, T. (2020). Contributions to Genus *Astragalus* L. (Fabaceae) in Turkey. *Commagene Journal of Biology*, 4(2), 110-114.

Baldizzone, G. (2019): Fauna d'Italia. Vol. LIII. Lepidoptera Coleophoridae. - XVII + 907 S.; Milano (Calderini).

Bauer, F., Stuebner, A., Neinhuis, C. & Nuss, M. (2012). Molecular phylogeny, larval case architecture, host–plant associations and classification of European Coleophoridae (Lepidoptera). *Zoologica Scripta*, *41*(3), 248-265.

Bury, J. & Savchuk, V. (2015). New data on the biology of ten lycaenid butterflies (Lepidoptera: Lycaenidae) of the genera *Tomares* Rambur, 1840, *Pseudophilotes* Beuret, 1958, *Polyommatus* Latreille, 1804, and *Plebejus* Kluk, 1780 from the Crimea and their attending ants (Hymenoptera: Formicidae). Acta Entomologica Silesiana 23: 1–16.

Chou, I. (1994). Monografia Rhopalocerorum Sinensium 1-2 *Mon. Rhop. Sinesium*: 1-854

Christoph, H. (1882). Einige neue Lepidoptera aus Russisch-Armenien. Horae societatis entomologicae rossicae 17: 104-122. St. Pétersbourg (V. Bésobrasoff & Comp.).

Coutsis, J.G. & De Prins, J. (2006). The chromosome number and karyotype of *Plebeius (Plebejides) pylaon brethertoni* from Mt. Helmós, Pelopónnisos, Greece, its tentative elevation to species level, and notes about presently existing unsettled taxonomic questions in the *pylaon* species-group complex (Lepidoptera: Lycaenidae). *Phegea 34* (2): 57-60.

Çalışkan, S.S. & Hasbenli, A. (2022). The first record of endangered *Lycaena helle* ([Denis & Schiffermüller], 1775) for Turkey (Lepidoptera: Lycaenidae). *SHILAP Revista de lepidopterología*, *50*(197), 51-55.

Çalışkan, S.S. & Yıldız, F. (2023). The relationship between distribution of the genera *Tomares* Rambur, 1840 and the distribution of the larval host plant *Astragalus* L. (Turkey) (Lepidoptera: Lycaenidae). *SHILAP Revista de lepidopterología*, *51*(203), 447-454.

de Tré E. (1987). *Inventaristatie, status en ecologie van het Belgisch dagvlinderbestand. In: Entomobrochure (Vol. 5).* Vlaamse Vereniging voor Entomologie, 72 pp.

FULL TEXTS BOOK

Donner, J. (1990). Distribution maps to P. H. Davis "Flora of Turkey, 1-10". *Linzer biologische Beiträge, 22*, 381-515.

Eliasson, C.U., Ryrholm, N., Gärdenfors, U., Holmer, M. & Jilg, K. (2005). *Fjärilar: Dagfjärilar: Hesperiidae, Nymphalidae: denna volym omfattar samtliga nordiska arter*. Art Databanken SLU, Uppsala, 407 pp.

Elsner, G., Huemer, P. & Tokár, Z. (1999) Die Palpenmotten (Lepidoptera, Gelechiidae) Mitteleuropas. F. Slamka, Bratislava, 208 pp.

Franzen, M., Johannesson, M. (2007). Predicting extinction risk of butterflies and moths (Macrolepidoptera) from distribution patterns and species characteristics. *J. Insect Conserv. 11*:367–390.

für Naturschutz, S.B. (1987). *Tagfalter und ihre Lebensräume. Arten, Gefährdung, Schutz, Band I.* – K. Holliger, Fotorotar AG., 516 pp.

Garrevoet, T., Garrevoet, W. & Özbek, H. (2005). A contribution to the knowledge of the Sesiidae of Turkey (Lepidoptera). *Turkish Journal of Zoology*, *29*(1), 27-38.

Grimaldi D.A. & Engel, M.S. (2005). *Evolution of the Insects.* Cambridge: Cambridge University Press.

Heath, J. & Emmet, A.M. (1983). *The moths and butterflies of Great Britain and Ireland*. Volume 10. Harley Books, Colchester.

Hesselbarth G., van Oorschot H. & Wagener S. (1995). *Die Tagfalter der Turkei unter Berucksichtingung der angrenzenden Lander.* Bd. 1-3.

Jakšić, P. (2017). A contribution to the knowledge of the Lepidoptera fauna of eastern Serbia. *Biologica Nyssana*, 8(1), 113-122.

Jiang, X., Luo, L., Cheng, Y. & Zhang, L. (2016). Research advances and perspectives on migration-induced mechanisms promoting outbreaks of major Lepidopteran insect pests in China. *SCIENTIA SINICA Vitae. 46*:565–572.

Kadıoğlu, B., Kadıoğlu, S. & Turan, Y. (2008). Gevenlerin (*Astragalus* sp.) Farklı Kullanım Alanları ve Önemi. *Alinteri Journal of Agriculture Science*, 14(1), 17-26.

Karaçetin, E. & Welch, H.J. (2011). *Red book of butterflies in Turkey*. Nature Conservation Center, Ankara.

Karimpour, Y. (2018). Notes on life history, host plants and parasitoids of *Malacosoma castrensis* L. (Lepidoptera: Lasiocampidae) in Urmia region, Iran. *Biharean Biologist*, *12*(2), 79-83.

Koçak, A.Ö. & Kemal, M. (2007). Revised and Annotated Checklist of the Lepidoptera of Turkey. *Cent. Ent. Stud., Priamus Suppl.* 8: 1-150, 2 Tables.

Koçak, A.Ö. & Kemal, M. (2018). A synonymous and distributional list of the species of the Lepidoptera of Turkey. *Centre for Entomological Studies, Memoirs, 8,* 1-487.

Koçak, A.Ö. & Seven, S. (1994). Türkiye Lepidoptera Bibliyografyası. *Cent. ent. Stud., Memoirs 2*: 1-141.

Koçak, A.Ö. & Seven, S. (1996). Anadolu'nun diurnal Lepidoptera birlikleri ve ekolojisi. *Priamus,* 8, 53-167.

Koçak, A.Ö. (1987). Diurnal Lepidoptera of Çal Dağı (Central Anatolia) I. Remarks on the Ecology of the species. *Centre for Entomological Studies Ankara, Priamus, 4*(3), 87-114.

Korb, M. (1924). Über die von mir beobachteten palaearktischen Lepidopteren (Vorkommen, Lebensweise etc.). *Mitteilungen der Münchner Entomologischen Gesellschaft, 14*, 18-24.

FULL TEXTS BOOK

Kotiaho, J.S., Kaitala, V., Komonen, A., Paivinen, J. (2005). Predicting the risk of extinction from shared ecological characteristics. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA. 102*:1963–1967.

Lafranchis, T. (2019). Notes on the biology of some butterflies in Greece (Lepidoptera: Papilionoidea). *Entomologist's Gazette 70*(2): 113–134.

Lafranchis, T., Jutzeler, D., Guillosson, J-Y., Kan, P. & Kan, B. (2015). La vie des papillons:écologie, biologie et comportement des Rhopalocères de France. Diatheo, 751 pp.

Larsen, T.B. & Nakamura, I. (1983). The Butterflies of East Jordan. *Entomologist's Gazette 34*: 135-208.

Leestmans, R., Mottet, P., Verhulst, J. & Carbonell, F. (1986). Contribution a la connaissance de la faune printaniere des lepidopteres du sud de l'Asie Mineure (Insecta, Lepidoptera). *Linneana Belgica. 10*(8): 334-381.

Lorković, Z. (2009). Fauna Rhopalocera Hrvatske s osobitim obziromna faunu Plitvičkih Jezera. *Entomologia Croatica 13*(1): 15–78.

LSPN. Ligue suisse pour la protection de la nature [Ed.]. (1987). *Les papillons de jour et leurs biotopes: Espèces, dangers qui les menacent, protection.* Pro Natura, Bâle, 530 pp.

Malicky, H. (1969). Versuch einer analyse der ökologischen beziehungen zwischen Lycaeniden (Lepidoptera) und Formiciden (Hymenoptera). *Tijdschr. Ent., 112*: 213-298.

Martín Cano, J. (1984). Biología comparada de *Lampides boeticus* (L.), Syntarucus pirithous (L.), y *Polyommatus icarus* (Rot.) (Lep., Lycaenidae). Graellsia 40: 163–193.

Memariani, F., Akhan, H. & Joharchi, M.R. (2016). Endemic plants of the Khorassan-Kopet Dagh floristic province in the Irano-Turanian region: diversity, distribution patterns and conservation status. *Phytotaxa. 249*:31–117.

Menken, S.B.J., Boomsma, J.J., Nieuekerken, E.J. (2010). Largescale evolutionary patterns of host plant associations in the lepidoptera. *Evolution, 64*:1098−1119.

Nazari, V. & Ten Hagen, W. (2020). Molecular taxonomy of *Tomares* hairstreaks (Lepidoptera, Lycaenidae, Theclinae). *Deutsche Entomologische Zeitschrift, 67*, 19-33.

Nekrutenko, Y.P. (1990). Butterflies of Caucasus. Naukova Dumka, Kiev (in Russian).

Novacek, M.J. & Cleland, E.E. (2001). The current biodiversity extinction event: scenarios for mitigation and recovery. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA. 98*:5466–5470.

Nylin, S. & Bergström, A. (2009). Threat status in butterflies and its ecological correlates: how far can we generalize?. *Biodiversity and Conservation, 18*, 3243-3267.

Nyman, T. (2010). To speciate, or not to speciate? Resource heterogenity, the subjectivity of similarity, and the macroevolutionary consequences of niche-width shifts in plant-feeding insects. *Biological Reviews, 85*:393−411.

Nystrom, P., Hansson, J., Mansson, J., Sundstedt, M., Reslow, C. & Brostrom, A. (2007). A documented amphibian decline over 40 years: possible causes and implications for species recovery. *Biol. Conserv. 138*:399–411.

Okyar, Z. & Mironov, V. (2008). Checklist of the Geometridae of European Turkey, with new records (Lepidoptera). *Zootaxa, 1789*(1), 1-56.

Parenti, U. (2000). *A guide to the microlepidoptera of Europe.* Museo Regionale di Scienze Naturali Torino, Torino, Italy, 426 pp.

Rákosy, L. & Craioveanu, C. (2015). Redescovering *Tomares nogelii dobrogensis* Caradja, 1895 in Romania. *Entomologica romanica, 19*, 13-16.

FULL TEXTS BOOK

Richert, A. & Brauner, O. (2018). Nektarpflanzen und andere Nahrungsquellen sowie Raupennahrungspflanzen der Tagfalter von Brandenburg und Berlin (Lepidoptera: Rhopalocera et Hesperiidae). *Märkische Entomologische Nachrichten 20*(2): 155–240.

Robinson, G.S., Ackery, P.R., Kitching, I.J., Beccaloni, G.W. & Hernández, L.M. (2010). HOSTS - a Database of the World's Lepidopteran Hostplants. *Natural History Museum.* https://doi.org/10.5519/havt50xw

Schoonhoven, L.M. (2005). *Insect-plant biology.* Oxford University Press.

Schurian, K.G., van Oorschot, H. & van den Brink, H. (1992). *Polyommatus (Agrodiatus) poseidon* H.–S. [1851] and *Polyommatus (Agrodiaetus) theresiae* sp. nov. from Turkey. *Nachr. entomol. Ver. Apollo,* 12(4), s.217-232.

Schütze, K.T. (1931). Die Biologie der Kleinschmetterlinge unter besonderer Berücksichtigung ihrer Nährpflanzen und Erscheinungszeiten. Handbuch der Microlepidopteren. Raupenkalender geordnet nach der Illustrierten deutschen Flora von H. Wagner. Frankfurt am Main (Verlag des Internationalen Entomologischen Vereins e.V.).

Seven, S. (2014). A new species of blue from Turkey, *Neolycaena soezen* Seven, sp. n. (Lepidoptera: Lycaenidae). *SHILAP Revista de lepidopterología*, *42*(166), 311-317.

Špatenka, K., Gorbunov, O., Laštuvka, Z., Toševski, I. & Arita, Y. (1996). Die Futterpflanzen der paläarktischen Glasflügler (Lepidoptera: Sesiidae). *Nachr. Entomol. Ver. Apollo (N. F.) 17*: 1–20.

Staudinger, O. (1879). Lepidopteren Fauna Kleinasien's (Fortsetzung). *Horae Soc. Ent. Ross. 15*: 159-435.

Talavera, G., Lukhtanov, V.A., Pierce, N.E. & Vila, R. (2013). Establishing criteria for higher-level classification using molecular data: the systematics of *Polyommatus* blue butterflies (Lepidoptera, Lycaenidae). *Cladistics, 29*(2), 166-192.

Tolman, T. (1997). *Butterflies of Britain and Europe.* Harper Collins Publishers, London.

Ţugulea, C., Derjanschi, V. & Ţugulea, A. (2016). Specializarea trofică a fluturilor diurni din familia LYCAENIDAE (Lepidoptera, Rhopalocera) din zona de centru a Republicii Moldova. Conferința Națională Cu Participare Internațională: şTiinţa În Nordul Republicii Moldova: Realizări, Probleme, Perspective, 188–191.

Tunçkol, B., Aytaç, Z., Aksoy, N. & Fişne, A. (2020). *Astragalus bartinense* (Fabaceae), a new species from Turkey. *Acta Botanica Croatica*, 79(2), 131-136.

Tuzov, V.K., Bogdanov, P.V., Churkin, S.V., Dantchenko, A.V., Devyankin, A.L., Murzin, V.S., Samodurov, D.G. & Zhdanko, A.B. (2000). *Guide to the Butterflies of Russia and Adjacent Territoires (Lepidoptera, Rhopalocera) Vol. 2.* Pensoft, SofiaMoscow.

Vojnits, A. & Ács, E. (1995). A population of the Hungarian Zephyr Blue, *Plebejus sephirus kovacsi* (Lepidoptera: Lycaenidae). – Holarctic Lepidoptera 2(1): 23-26.

Waring, P. & Townsend, M. (2017). *Field guide to the moths of Great Britain and Ireland*. Bloomsbury Publishing.

Weidenhoffer, Z. & Vanek, J. (1977). Beitrag zur Biologie von *Tomares romanovi* und *Tomares callimachus* (Lep.: Lycaenidae). *Entomologische Zeitschrift*.

Yang, M., Li, Z., Liu, L., Bo, A., Zhang, C. & Li, M. (2020). Ecological niche modeling of *Astragalus membranaceus* var. *mongholicus* medicinal plants in Inner Mongolia, China. *Scientific Reports*, 10(1), 12482.

Zalucki, M.P., Clarke, A.R. & Malcolm, S.B. (2002). Ecology and behavior of first instar larval Lepidoptera. *Annual review of entomology*, *47*(1), 361-393.

FULL TEXTS BOOK

Zhdanko, A.B. (1997). Host-plant in Lycaenidae (Lepidoptera) of Kyrghyzstan and Middle Asia. *Atalanta*, 28 (1/2): 97-110.

Zolotuhin, V.V. (1995). An annotated checklist of the Lasiocampidae of Kazakhstan and Middle Asia (Lepidoptera). *Atalanta, 26*(1-2), 273-290.

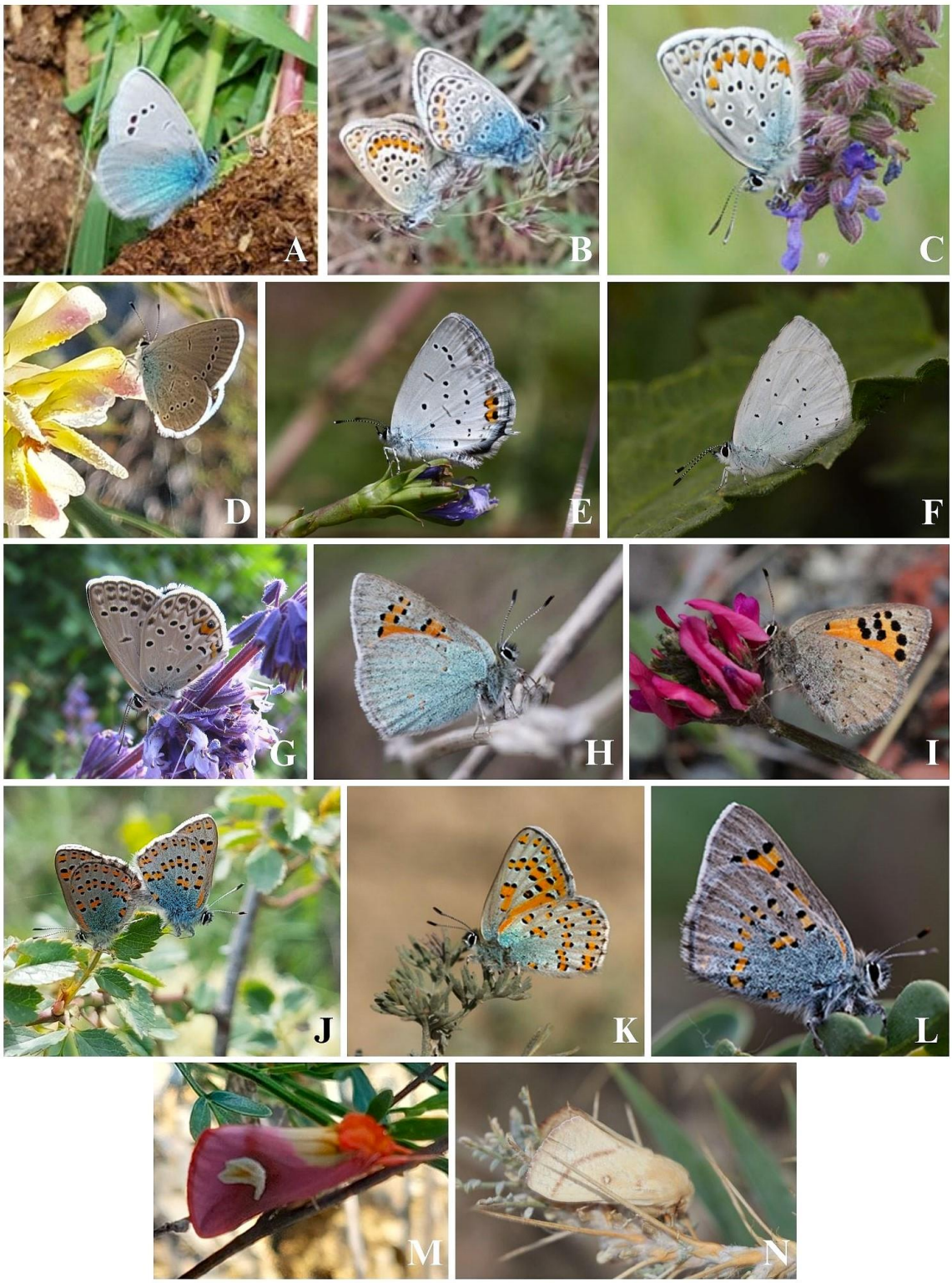

Fig. 2. Photographs of some moths and butterflies, whose larvae feed on *Astragalus* sp. (photographs by S. Çalışkan, except E, G, H, I, L by M. Koçak). **A,** *Glaucopsyche alexis*; **B,** *Plebejus argus*; **C,**

Plebejus sephirus; **D,** *Cupido minimus*; **E,** *Cupido argiades*; **F,** *Celastrina argiolus*; **G,** *Plebejidea loewii*; **H,** *Tomares romanovi*; **I,** *Tomares callimachus*; **J,** *Tomares (nogelii) nogelii*; **K,** *Tomares (nogelii) dobrogensis*; **L,** *Tomares nogelii cesa*; **M,** *Epicimelia theresiae*; **N,** *Lasiocampa eversmanni*.

Appendix 1. Explanations of Provincial Codes of Turkey.

01	Adana	28	Giresun	55	Samsun		
02	Adıyaman	29	Gümüşhane		56	Siirt	
03	Afyonkarahisar	30	Hakkari	57	Sinop		
04	Ağrı	31	Hatay		58	Sivas	
05	Amasya	32	Isparta		59	Tekirdağ	
06	Ankara	33	Mersin		60	Tokat	
07	Antalya	34	İstanbul	61	Trabzon		
08	Artvin	35	İzmir		62	Tunceli	
09	Aydın	36	Kars		63	Şanlıurfa	
10	Balıkesir	37	Kastamonu		64	Uşak	
11	Bilecik	38	Kayseri	65	Van		
12	Bingöl	39	Kırklareli		66	Yozgat	
13	Bitlis	40	Kırşehir		67	Zonguldak	
14	Bolu	41	Kocaeli	68	Aksaray		
15	Burdur	42	Konya		69	Bayburt	
16	Bursa	43	Kütahya		70	Karaman	
17	Çanakkale	44	Malatya		71	Kırıkkale	
18	Çankırı	45	Manisa	72	Batman		
19	Çorum	46	Kahramanmaraş		73	Şırnak	
20	Denizli	47	Mardin		74	Bartın	
21	Diyarbakır	48	Muğla		75	Ardahan	
22	Edirne	49	Muş		76	Iğdır	
23	Elazığ	50	Nevşehir		77	Yalova	
24	Erzincan	51	Niğde		78	Karabük	
25	Erzurum	52	Ordu		79	Kilis	
26	Eskişehir	53	Rize		80	Osmaniye	
27	Gaziantep	54	Sakarya	81	Düzce		

FULL TEXTS BOOK

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ ÖĞRETİM MATERYALLERİNİN ORTAÖĞRETİM COĞRAFYA DERSLERİNDE KULLANIMINA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ[10]

STUDENT OPINIONS ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE SUPPORTED TEACHING MATERIALS IN SECONDARY EDUCATION GEOGRAPHY COURSES

Salman ÖZÜPEKÇE

Assoc. Prof. Dr. Dicle University, Ziya Gökalp Faculty of Education, Department of Geography Education, ORCİD ID: 0000-0003-1763-8011

Muhammed Said IŞIK

Dicle University, Ziya Gökalp Faculty of Education, Institute of Educational Sciences

ORCİD ID: 0009-0004-1116-1480

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yapay zekâ destekli öğretim materyallerinin ortaöğretim coğrafya dersleri kapsamında kullanımına yönelik öğrenci görüşlerini incelemektir. Eğitim, bireylerin bilgi, beceri ve değerler kazanmasını sağlayan sistematik bir süreç olarak bilinip, teknolojinin gelişimiyle birlikte dönüşüme uğramaktadır. Yapay zekâ, eğitimde önemli yenilikler sunarak, öğretim materyallerinin kişiselleştirilmesi, veriye dayalı analizler ve öğretim süreçlerinin optimizasyonu gibi alanlarda önemli değişikliklere neden olmaktadır. Coğrafya eğitimi de bu dönüşümden etkilenmektedir ve yapay zekâ uygulamaları, özellikle karmaşık coğrafi kavramların anlaşılmasında ve öğrencilere daha somut öğrenme deneyimleri sunulmasında etkili bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında yapay zekânın coğrafya derslerinde nasıl kullanılabileceği, öğrenen- öğrenme süreçlerine nasıl katkı sağlayabileceği gibi konular, öğrencilerin gözünden ele alınmaktadır. Yapay zekâ destekli görseller ve simülasyonlar, coğrafi bilgilerin daha etkili bir şekilde sunulmasını sağlarken, öğretim süreçlerinin hızlanmasına ve verimliliğin artmasına da olanak tanımaktadır. Elde edilen bulgular, öğrencilerin yapay zekâ uygulamalarının coğrafya derslerinde öğrenmeyi kolaylaştırıcı ve ilgi çekici hale getireceği yönünde olumlu bir algıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, teknolojinin öğretmenin yerini almaktan ziyade, öğretmenle iş birliği içinde çalışarak derslerin etkisini artırdığı düşüncesinin ağırlık kazandığı, çalışmanın sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu çalışma, yapay zekâ destekli materyallerin coğrafya eğitiminde potansiyel faydalarını ortaya koyarak, bu teknolojinin gelecekteki öğretim süreçlerine entegre edilmesine dair önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Eğitimi, Yapay Zekâ, Teknoloji, Coğrafya

ABSTARCT

This research examines students' perspectives on the use of artificial intelligence (AI)-supported instructional materials in secondary school geography lessons. Education is known as a systematic process through which individuals acquire knowledge, skills, and values, and it has undergone transformations alongside technological advancements. AI brings significant innovations to education, facilitating personalized instructional materials, data-driven analyses, and the optimization of educational processes. Geography education is also expected to be influenced by this transformation, as AI applications have been evaluated as effective tools, particularly in helping students understand

[10] Bu araştırma "Ortaöğretim Coğrafya Derslerinde Öğrencilerin ve Öğretmenlerin Yapay Zekâ Uygulamalarına Yönelik Tutum ve Görüşleri" adlı tez çalışmasından elde edilen veriler yardımıyla geliştirilmiştir.

complex geographical concepts and providing them with more tangible learning experiences. In this context, the study explores how AI can be utilized in geography lessons and how it can contribute to students' learning processes, as perceived by the students themselves. AI-supported visuals and simulations allow for more effective presentation of geographical information, while also enhancing the speed and efficiency of teaching processes. The findings reveal that students generally perceive AI applications as tools that make learning in geography lessons more engaging and easier to understand. Furthermore, it has been determined that AI is viewed not as a replacement for teachers, but rather as a complementary tool that works alongside teachers to enhance the effectiveness of lessons. This study highlights the potential benefits of AI-supported materials in geography education and provides recommendations for integrating this technology into future teaching practices.

Key Words: Geography Education, Artificial Intelligence, Technology, Geography

GİRİŞ

Eğitim, bireylerin bilgi, beceri, değer ve tutum kazanarak bu yetilerini toplum yararına kullanmalarını sağlamayı amaçlayan düzenli ve uzun süreli bir süreçtir. Bu süreç, çoğunlukla belli bir müfredat çerçevesinde eğitimcilerin rehberliğinde ilerler ve bireyin zihinsel, duygusal ve sosyal alanlarda gelişmesini desteklemeyi hedefler. Eğitim formel ve enformel olmak üzere iki ana kategoride değerlendirilir. Okul ve üniversite gibi resmî kurumlarda sunulan formel eğitim, bireyin toplumsal yaşamda da karşılaşabileceği birçok bilgi ve beceriyi kazandırırken, gündelik yaşam, aile, iş ortamı veya toplumsal etkileşimler yoluyla gerçekleşen enformel eğitim de kişinin öğrenme sürecinin bir parçasıdır. Bunun yanında, bireylerin toplumsal normları ve kültürel değerleri edinmesi anlamına gelen 'kültürleme' süreci de eğitimin doğal bir boyutunu oluşturur. Kültürleme, bireyin kendi isteğiyle veya kendiliğinden meydana gelebilir (Fidan, 1986).

Teknolojik gelişmeler çeşitli insan faaliyetlerini etkilediği gibi eğitim sektörünü de etkilemektedir (Kurniawan & Diğerleri, 2020). Bunun nedeni, eğitim sektörünün de insan gelişmeleriyle doğru orantılı olarak evrim geçirmesidir (Stracke vd., 2017). Hayatımızın neredeyse her anında kullandığımız bu teknolojilerin, eğitim sektöründe de yaygın bir şekilde kullanılmasının bilgiyi işlemede ve geliştirmede önemli bir etki sağlayabileceği düşünülmektedir (İşler & Kılıç, 2021). Eğitim – öğretim sürecinin en önemli ayaklarından biri olan Öğretmenlerin ise karşılaştığı en büyük sorunlardan biri çok sayıda öğrenciye ders vermektir ve teknolojik materyallerin öğretime entegresi ile eğitim yüksek verimlilikle birlikte ciddi bir zamandan tasarrufu sağlamaktadır (Alaidi vd. 2020).

"*Günümüzde gençler elektronik aletlerin kullanımına oldukça alışkın olduğundan, bunları eğitime dahil etmek şüphesiz ilgilerini çekmeye ve katılım seviyelerini artırmaya yardımcı olacaktır. Teknolojiyi eğitime entegre etmek, öğrencilere ilgi çekici bir öğrenme deneyimi sunarak dikkatleri dağılmadan konuya daha fazla ilgi duymalarını sağlar"* (Haalem vd., 2022).

Özellikle 21. yüzyılın başlarında İnternet, mobil iletişim, bulut teknolojileri, yapay zekâ uygulamaları vb. gelişimi ve yaygınlaşması eğitim stratejilerini ve yöntemlerini kökten değiştirdi (Moshinski vd., 2021). Dijital dönüşüm, günümüzün eğitim ortamlarını köklü bir şekilde değiştirmekte ve öğretim yöntemlerinde yenilikçi uygulamaların yaygınlaşmasını teşvik etmektedir. Bu dönüşümün bir parçası da yapay zekâ teknolojileridir. Nabiyev'e göre; yapay zekâ, bir bilgisayarın ya da bilgisayar destekli bir makinenin, genellikle insana özgü nitelikler, çözüm yolu bulma, anlama, bir mana çıkartma, genelleme ve geçmişteki deneyimlerinden öğrenme gibi yüksek mantık süreçlere ilişkin görevleri yerine getirme yeteneği olarak bilim dünyasında tanımlanmıştır (Öztürk & Şahin,2018). Yalnızca sanayi ve hizmet sektörlerinde değil, aynı zamanda eğitim alanında da devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Yapay zekâ veriye dayalı karar destek sistemlerinden, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerine kadar geniş bir yelpazede eğitim süreçlerini dönüştürmektedir.

FULL TEXTS BOOK

"2000'li yılların başında, uzaktan öğrenmeye ve eşzamansız eğitime olanak tanıyan çevrimiçi öğrenme platformları ve öğrenme yönetim sistemleri ortaya çıkmıştır. Bu durum, özellikle çeşitli nedenlerle geleneksel okullara devam edemeyen öğrenciler için faydalı olmuştur. Bu yıllarda eğitim teknolojisi öncelikle bilgisayar ve internet kullanımına odaklanmıştır. Ancak, sanal gerçeklik, yapay zekâ ve öğrenme analitiği gibi yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla, eğitim teknolojisi olanakları genişlemiştir. Ortaya çıkan bu teknolojiler, öğrencilerin ilgisini çekmek ve sürükleyici öğrenme ortamları yaratmak için yeni yollar sunmaktadır" (Tonbuloğlu, 2023).

Şekil 1. Yapay Zekânın Sektörel Etki Analizi (Önder & Uzun, 2020)

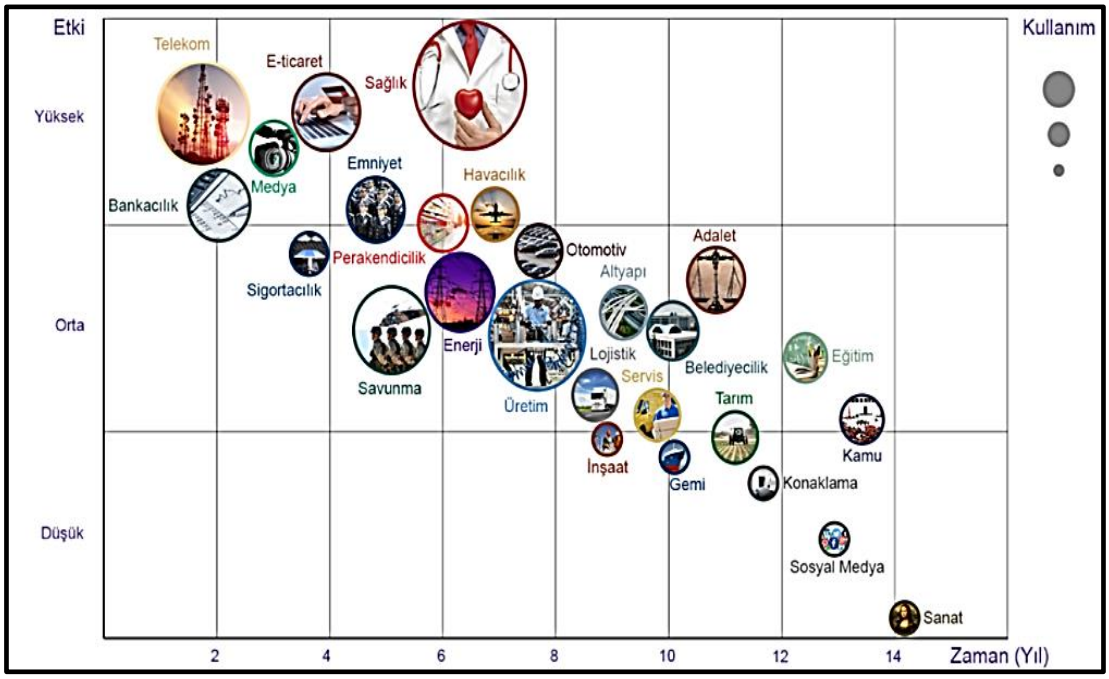

Sektörel etki analizinde görüldüğü üzere, yapay zekâ entegrasyonu sonrasında telekomünikasyon ve finans sektörlerinde hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Ancak, eğitim sektörü bu dönüşüme aynı hızla adapte olamamış ve beklenen seviyeye ulaşamamıştır. Kısa vadede yüksek verim sağlayan bu entegrasyon, eğitimde daha yavaş ve sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Orta vadede, yapay zekânın sağlık, güvenlik ve üretim gibi sektörlerde yaygınlaşması beklenirken, eğitimde istenilen düzeye gelinmesi için daha fazla yatırım ve altyapı geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin eğitimdeki potansiyeli yüksek olmasına rağmen, bu alanın diğer sektörler kadar hızlı bir dönüşüm yaşamadığı görülmektedir (Önder & Uzun,2020).

Eğitim birçok alana ayrılmıştır ve bu alanlardan biri de coğrafya eğitimidir. Coğrafya bilimi yeryüzünde yaşanmış ve yaşanma ihtimali olan beşerî, fiziki ve ekonomik olay ve olguların nedenlerinin ve sonuçlarının anlaşılabilmesinde çok önemli bir disiplindir (Bilgili, 2018). Bununla birlikte coğrafya eğitimi yeni nesillere yaşadığı mekânı ve dünyayı tanıtma, dünya üzerindeki farklılıklar ve benzerliklerin nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirmeyi öğretmeyi amaçladığından dolayı oldukça önemlidir (Akengin, 2008). Geleneksel öğretim yöntemleri ve materyalleri, coğrafya öğretiminde ve coğrafya gibi disiplinlerde kavramsal bilgilerin aktarılmasında genellikle yetersiz kalmakta ve öğrencilerin bu kavramları anlamlandırma ve somutlaştırma süreçlerinde zorluk yaşamalarına neden olmaktadır. Tarihi süreç içerisinde coğrafya bilimi sürekli bir değişim ve gelişim göstermiştir. Bu

FULL TEXTS BOOK

gelişim ve değişim yakın tarihte internet ve bilgisayar kullanımı ile ciddi bir ilerleme göstermiştir. Coğrafi bilgi sistemleri (CBS) programlarının çıkması ve onlara veri sağlayan uzaktan algılama gibi teknolojilerin gelişmesi ile birlikte coğrafya araştırmalarında bilgisayar ve teknolojik materyaller ciddi bir oranda kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişim ve değişim sürecinin bir sonraki dalgası yapay zekâdır. (Yasak,2021).

Coğrafya ve coğrafya eğitimi, aslında yapay zekâ uygulamalarını erken dönemlerde benimseyen ve etkin bir şekilde kullanan alanlardan biridir. Disiplinler arası bir yapıya sahip olması, coğrafyanın diğer bilim dallarından yeni teorileri, yöntemleri ve teknolojik araçları hızlı bir şekilde adapte edebilmesini noktasında kolaylık sağlar. Bu, coğrafya disiplinini yeniliklere bir yandan açık hale getirirken, bir yandan da yapay zekânın sunduğu imkânlarla da coğrafi analiz ve problem çözme süreçlerini daha verimli, hızlı ve etkili hale getirmiştir (Li & Hsu, 2022). Coğrafya eğitimi gibi multidisipliner bir alanda yapay zekâ uygulamalarının entegrasyonu, öğrencilerin karmaşık coğrafi ve çevresel konuları daha derinlemesine anlamalarına ve nispeten soyut kavramların somutlaştırılmasına yardımcı olabilecek güçlü bir araç haline dönüştürebilmektedir. Günümüzde bizim de içinde bulunduğumuz büyük coğrafi veri çağında, kendi kendine öğrenme yeteneğine sahip gelişmiş makine otomasyonu ve derin öğrenme algoritmaları, birçok coğrafi uygulamanın daha verimli ve etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanımakta; aynı zamanda zaman ve maliyet avantajları sağlamaktadır (Yasak, 2021). Gerek fiziki coğrafya gerekse beşerî coğrafya ve diğer alt disiplinlerinde yapay zekâ sistemleri ve yazılımları aktif bir şekilde kullanılabilmektedir.

Eğitim-öğretim sürecinde yapay zekâ teknolojilerinin etkin bir biçimde incelenmesi ve kullanılması, ülkemizde yapay zekâ okuryazarlığının gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır. Nitekim eğitimde yeni yaklaşımlar sunmak amacıyla çalışmalar yapan Yeğitek Genel Müdürlüğünce, 2024 yılı itibariyle eğitimde yapay zekâ uygulamalarının potansiyeli ve kullanım alanlarını geniş bir perspektifte ele alarak birçok eğitim alanı ile birlikte coğrafya eğitiminde de yapay zekâ araçlarının nasıl kullanılabileceğine yönelik detaylı bir e-kitap yayınlanmıştır (MEB, Yeğitek, 2024).

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, yapay zekânın (YZ) eğitim üzerindeki etkilerini ve öğrencilerin bu konudaki düşüncelerini belirlemek ve değerlendirmektir. Bu kapsamda, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada literatür incelemesi, araştırma tasarımı ve yöntemi olarak kullanılmış, mevcut akademik kaynaklardan yararlanılarak kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Çalışmada, alan yazından makaleler, kitaplar, profesyonel yayınlar ve uluslararası konferans raporları analiz edilerek, yapay zekâ teknolojilerinin eğitimdeki rolü üzerine derinlemesine bilgi sağlanmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biri de yarı yapılandırılmış mülakat formu olmuştur. Bu yöntem, katılımcıların konuyla ilgili düşüncelerini daha detaylı bir şekilde anlamak amacıyla tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi tekniklerle verilerin kapsamlı ve derinlemesine toplanmasına olanak tanıyan bir yöntemdir. Nitel araştırma, sosyal bilimler ve eğitim bilimleri alanında sıklıkla kullanılan ve insan davranışlarını, toplumsal olayları ve bu olayların altında yatan anlamları kapsamlı incelemeyi hedefleyen bir yöntemdir. Nicel araştırmanın sayısal verilere dayalı hipotez test etme yaklaşımından farklı olarak, nitel araştırma, bireylerin deneyimlerini, algılarını ve toplumsal gerçekliklerini anlamaya odaklanır. Bu yöntem, insanların sosyal dünyalarına yükledikleri anlamları keşfetmeyi amaçlayan bir epistemolojik temel üzerine kuruludur (Denzin & Lincoln, 2018).

Nitel araştırmayı, araştırmacının gerçekçi ve bütüncül bir biçimde veri toplama süreçlerini izleyerek sosyal olguları anlamaya çalıştığı bir süreç olarak da tanımlayabiliriz. Bu bağlamda, nitel araştırma yöntemiyle elde edilen veriler, yapay zekâ teknolojilerinin eğitimdeki mevcut ve potansiyel etkilerini anlamaya yönelik bir çerçeve sunmuştur (Yıldırım, 1999). Ayrıca, bilgisayar ve dijital teknolojilerin gelişimi, yapay zekâ uygulamalarının farklı sektörlerde ve özellikle eğitim alanında kullanılması

FULL TEXTS BOOK

gerektiğini ortaya koyan araştırmalar literatür taraması sürecinde de göze çarpmıştır. Bu analiz, yapay zekâ destekli eğitim teknolojilerinin, geleneksel eğitim yöntemlerine kıyasla öğrenme süreçlerini nasıl dönüştürüp geliştirebileceğine yönelik birtakım bulgular sunmaktadır.

Çalışma Gurubu

Bu araştırmanın örneklemini Diyarbakır ili Gaffar Okan Anadolu Lisesinde öğrenim gören (2023-2024 öğretim yılı) 10/A ve 10/D sınıflarındaki bazı öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmacı tarafından hazırlanan sorular alanında uzman öğretim üyesinin görüşüne sunulmuş, düzeltmelerin ardından son hali verilerek pilot çalışma yapılarak uygulamaya hazır duruma getirilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Uygulama

Orta öğretim coğrafya dersleri kapsamında yapay zekâ ve öğrencilerin yaklaşımlarını temel alan bu çalışmada veriler yarı yapılandırılmış mülakat formu yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırma için hazırlanan görüşme formu bir uzman görüşüne başvurularak düzenlenmiş ve geliştirilmiştir. Google Forms üzerinden hazırlanan sorular dijital bir link yoluyla öğrencilere gönderilmiş ve sahip oldukları fikirler doğrultusunda doldurmaları istenmiştir. Dikkatli ve özenli bir şekilde gerçekleştirildiğinde, çevrimiçi formlar veri toplama sürecinde hız, kolaylık ve geniş çapta veri elde etme fırsatı sunabilir. Ayrıca katılımcılara süre sınırı verilmeden istedikleri zaman aralığında rahat bir şekilde formu doldurmaları sağlanmıştır.

Öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formunda yöneltilen on genel soru aşağıdaki sıraya göre sorulmuştur;

1. Coğrafya derslerinde kapsamında yapay zekânın kullanılabileceğini hiç düşündün mü? Sence yapay zekâ coğrafya dersinde nasıl kullanılabilir?
2. Coğrafya dersi için yapay zekâ tarafından hazırlanmış ya da şekillendirilmiş haritalar veya modellemeler kullanmayı nasıl karşılarsın?
3. Yapay zekânın, coğrafi verilerin (örneğin, iklim değişikliği, nüfus dağılımı, göç vb.) analiz edilmesinde nasıl bir rol oynayabileceğini düşünüyorsun?
4. Yapay zekâ ile hazırlanan bir coğrafya dersini almayı ister miydin? Bu ders ile ilgili beklentin ne olurdu?
5. Coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanılarak yapılan tahminlere (örneğin, gelecekteki iklim değişiklikleri projeksiyonları, olası göç projeksiyonları) ne kadar güvenirsin?
6. Yapay zekânın, dünyadaki farklı coğrafi olayları (deprem, sel, çığ, volkan patlaması gibi) simüle etmekte kullanılması hakkında ne düşünüyorsun?
7. Coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanımı, öğrencilerin coğrafi bilgi ve becerilerine katkıda bulunabilir mi? Neden veya neden olmasın?
8. Coğrafya dersinde yapay zekânın kullanılması, öğretmenin rolünü nasıl etkiler sence? Yani yapay zekâ, öğretmenin yerini alabilir mi yoksa öğretmenle birlikte çalışarak dersleri daha etkili hale mi getirir?
9. Gelecekte coğrafya alanında çalışmayı düşünür müsün? Eğer düşünüyorsan, yapay zekânın bu alandaki rolü ne olabilir?
10. Yapay zekânın coğrafya dersinde kullanımıyla ilgili herhangi bir endişen var mı? Bu endişeler neler olabilir?

Bu çalışma, coğrafya derslerinde yapay zekâ uygulamalarının mevcut kullanım durumunu, karşılaşılan zorlukları ve elde edilen başarıları veya başarısızlıkları öğrenci boyutu bağlamında incelemeyi amaçladığından yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle elde edilecek veriler hem eğitimcilerin hem de öğrencilerin yapay zekâ teknolojilerine yönelik algılarını, bu teknolojilerin öğretim süreçlerine entegrasyonunu ve bunların eğitimsel çıktılar üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almayı

FULL TEXTS BOOK

hedeflemiştir. Çalışma, yapay zekânın coğrafya eğitimine olan katkılarını değerlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda bu teknolojilerin daha geniş çapta benimsenmesi için önerilerde bulunmayı da amaçlamaktadır. Bu araştırmanın bulgularının coğrafya eğitiminin yapay zekâ teknolojileriyle zenginleştirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli stratejik yönlendirmelere bir miktar etki ederek, bu alandaki akademik literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Verilerin Analizi

Görüşme formundan elde edilen veriler yorumlanırken içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi bir bakıma içeriğin bilimsel olarak incelenmesi olarak ta tanımlanabilir. Elde edilen veriler daha sonra özelliklerine göre sınıflandırılmış, frekansları ile birlikte tablolaştırılmıştır.

BULGULAR

Örneklem gurubundan elde edilen verilerden çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Edinilen sonuçlar temalaştırılarak aşağıdaki sıraya göre belirtilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyeti

Cinsiyet	*f*	*%*
Kadın	9	75.00
Erkek	3	25.00
n	12	100.00

Çalışmada toplam 12 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Araştırmanın örneklemindeki öğrencilerin dokuzu kadın, üçü erkektir.

Tablo 2: Katılımcıların sınıfı

Sınıf	*f*	*%*
10- A	2	16.67
10- D	10	83.33
n	12	100.00

Ayrıca katılımcıların ikisinin 10-A sınıfında, on ikisinin ise 10-D sınıfında olduğu görülmektedir.

Birinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki *"Coğrafya derslerinde kapsamında yapay zekânın kullanılabileceğini hiç düşündün mü? Sence yapay zekâ coğrafya dersinde nasıl kullanılabilir?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 3'te temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 3: Coğrafya derslerinde yapay zekâ uygulamalarının kullanılabileceği alanlar

Tema: Kullanılabilecek alanlar	***f***
Harita çizimlerinde kullanılabilir	4
Konu ile ilgili görsel üretilebilir	5
Yükselti, eğim vb. hesaplamalarda kullanılabilir	1
Bilgiye anlık ulaşma aracı olarak kullanılabilir	2
Toplam	12

FULL TEXTS BOOK

Çalışma gurubundaki öğrencilerin vermiş oldukları cevaplara göre, öğrencilerin çoğu yapay zekânın özellikle konuya ilişkin görsellerin üretilmesinde (5 katılımcı) ve harita çizimlerinde (4 katılımcı) kullanılabileceğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, bazı öğrenciler yapay zekânın yükselti, eğim gibi coğrafi hesaplamalarda (1 katılımcı) ve bilgiye anlık ulaşım aracı olarak (2 katılımcı) kullanılabileceğini ifade etmiştir. Genel olarak, yapay zekânın coğrafya derslerinde farklı alanlarda kullanılabileceğine dair çeşitli görüşler öne sürülmüş ve toplamda 12 öneri toplanmıştır.

Bu bulgular, öğrencilerin yapay zekânın coğrafya dersi içerisindeki potansiyel kullanım alanlarına dair farkındalıklarının ve öngörülerinin çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle harita çizimleri ve görsel üretim gibi uygulamaların, öğrenciler tarafından en çok vurgulanan alanlar olması, görsel materyallerin çok büyük öneme sahip olduğu coğrafya öğretiminde dikkat çekmektedir. Bu durum, teknolojik araçların coğrafya öğretiminde nasıl entegre edilebileceği üzerine daha fazla araştırma yapılması gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 3'te *"Coğrafya derslerinde kapsamında yapay zekânın kullanılabileceğini hiç düşündün mü? Sence yapay zekâ coğrafya dersinde nasıl kullanılabilir?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Kullanılabileceğini belirten bir öğrencinin görüşü şu şekildedir:

"Evet kullanılabilir. Genelde harita bilgisi ya da akarsular, dağlar, ovalar, platolar gibi görsel gerektiren konularda 3D şeklinde gösterim yapılarak kalıcılığı arttırılabilir" (C1)

Bir başka katılımcının verdiği cevap ise şu şekildedir:

"Evet. Bence coğrafya derslerinde haritaların daha kolay anlaşılması ve harita bilgisi öğrenmeyi kolaylaştırmak için kullanılabilir" (C6).

İkinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki *"Coğrafya dersi için yapay zekâ tarafından hazırlanmış ya da şekillendirilmiş haritalar veya modellemeler kullanmayı nasıl karşılarsın?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 4'te temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 4: Coğrafya Deresi Kapsamında YZ ile Hazırlanabilecek Materyallere Karşı Öğrenci Görüşü

Tema: YZ ile hazırlanan Harita ve modellemelere karşın görüş	***f***
Akılda kalıcılığı arttırır	5
Konuları somutlaştırır	2
Anlamada kolaylık sağlar	2
İlgi çekici	2
Toplam	11

Tablo 4'te görüldüğü üzere, öğrencilerin çoğunluğu yapay zekâ ile hazırlanan harita ve modellemelerin akılda kalıcılığı artıracağını (f=5) düşünmektedir. Ayrıca, bazı öğrenciler bu materyallerin konuları somutlaştıracağını (f=2), anlamayı kolaylaştıracağını (f=2) ve ilgi çekici bulacaklarını (f=2) ifade etmişlerdir. Toplamda 11 görüş elde edilmiştir.

Bu bulgular, öğrencilerin yapay zekâ ile hazırlanmış materyallerin coğrafya derslerindeki öğrenme sürecine katkı sağlayabileceğine inandıklarını göstermektedir. Özellikle, bu tür materyallerin öğrencilerin ilgisini çekme ve öğrenmeyi daha kalıcı hale getirme potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durum, teknolojinin coğrafya eğitimine entegrasyonu konusunda olumlu bir geri bildirim sunmaktadır.

FULL TEXTS BOOK

Tablo 4'te *"Coğrafya dersi için yapay zekâ tarafından hazırlanmış ya da şekillendirilmiş haritalar veya modellemeler kullanmayı nasıl karşılarsın?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Somut bilgiye ulaşmada yararlı olacağını düşünen bir katılımcının görüşü şu şekildedir:

"Çok mutlu olurum daha somut bilgilere ulaşırım" (C5).

Anlamda kolaylık sağlayacağını düşünen bir katılımcının görüşü şöyledir:

"Coğrafya dersinin anlaşılmasını kolaylaştırdığı için kullanılmasında bir sakınca görmem" (C6).

Üçüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki *"Yapay zekânın, coğrafi verilerin (örneğin, iklim değişikliği, nüfus dağılımı, göç vb.) analiz edilmesinde nasıl bir rol oynayabileceğini düşünüyorsun?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 5'te temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 5: Coğrafi Verilerin Analizi ile İlgili YZ Uygulamalarının Rolü

Tema: YZ ile coğrafi verilerin analizi	***f***
Hesaplamalarda hata en aza indirgenir	4
Hızlı ve kesin sonuçlar alınır	1
Verimliliği arttırır	2
Kolaylık sağlar	4
Toplam	11

Tablo 5 incelendiğinde, öğrenciler yapay zekânın coğrafi veri analizinde çeşitli avantajlar sunabileceğini belirttikleri görülmüştür. Katılımcılardan 4'ü yapay zekânın hesaplama hatalarını en aza indirebileceğini ifade ederken, 1 katılımcı hızlı ve kesin sonuçlar alınabileceğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra, 2 öğrenci yapay zekânın veri analizinde verimliliği artıracağını dile getirirken, 4 öğrenci de yapay zekânın analiz sürecine kolaylık sağlayacağını belirtmiştir. Toplamda 11 görüş kaydedilmiştir. Bu bulgular, öğrencilerin yapay zekânın coğrafi veri analizinde sağladığı faydalara ilişkin olumlu bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Hesaplama hatalarının azaltılması, analiz süreçlerinin hızlanması ve verimlilik gibi unsurlar, yapay zekânın coğrafya alanındaki analizlerde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, coğrafi veri analizlerinde teknolojinin sunduğu olanaklara olan ilginin ve farkındalığın arttığını göstermektedir.

Tablo 5'te *"Yapay zekânın, coğrafi verilerin (örneğin, iklim değişikliği, nüfus dağılımı, göç vb.) analiz edilmesinde nasıl bir rol oynayabileceğini düşünüyorsun?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Yapılan veya yapılabilecek hesaplamalarda ve analizlerde insanlardan daha ileri seviyede olabileceğini savunan bir katılımcının görüşü şu şekildedir:

"İnsanlar daha rahat bir şekilde nüfus dağılımını hesaplar. İnsanların hesaplayamadığı verileri hesaplar ve daha iyi bir düzen içerisinde hareket ederiz" (C8)

Kolaylık sağlayacağını düşünen bir başka katılımcının görüşü ise şu şekildedir:

"Önceki zamanlarda bunların zorluklarla yapıldığı hepimiz için bir gerçek doğrusu ama yapay zekânın bunu kolaylaştırması ve insan üzerinde etkin rol oynadığını düşünüyorum" (C9).

FULL TEXTS BOOK

Dördüncü Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki *Yapay zekâ ile hazırlanan bir coğrafya dersini almayı ister miydin? Bu ders ile ilgili beklentin ne olurdu?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 6'te temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 6: YZ ile Hazırlanan Coğrafya Dersine Yönelik Öğrencilerin Görüşü

Tema: YZ ile hazırlanmış coğrafya dersi	***f***
Dersler daha ilgi çekici olur	3
Derslerdeki görsel materyal artar	2
Somutlaştırmada kolaylık sağlar	2
Daha eğitici olur	4
Toplam	11

Tablo 6'ya göre, öğrencilerin yapay zekâ ile hazırlanmış bir coğrafya dersine yönelik görüşleri tamamen olumlu olduğu görülmektedir. Alt temalara ayrıldığında ise çeşitlilik göstermektedir. Katılımcılardan 3'ü böyle bir dersin daha ilgi çekici olacağını ifade ederken, 2'si derslerde kullanılan görsel materyal miktarının artmasını beklemektedir. Ayrıca, 2 öğrenci yapay zekâ destekli derslerin konuların somutlaştırılmasında kolaylık sağlayacağını belirtirken, 4 öğrenci bu tür derslerin daha eğitici olacağını düşünmektedir. Toplamda 11 görüş bildirilmiştir.

Bu sonuçlar, öğrencilerin yapay zekâ ile desteklenmiş derslerin, mevcut ders yöntemlerine kıyasla daha ilgi çekici, zengin görsel içerikli ve eğitici olacağı yönünde bir beklentiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, öğrencilerin yapay zekânın ders içeriklerini daha somut hale getirme ve öğrenmeyi kolaylaştırma potansiyeline dikkat çektikleri anlaşılmaktadır. Bu bulgular, teknoloji destekli eğitim materyallerinin ve bu özelde de yapay zekâ uygulamalarının coğrafya derslerinde daha etkili bir öğrenme deneyimi sunabileceği yönündeki öğrenci beklentilerini yansıtmaktadır.

Ayrıca YZ tekniklerinin uygulamaları, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini, özellikle hesaplamalı düşünme ve problem çözme yeteneklerini geliştirmiştir. Bu süreç, öğrencilere verileri analiz etme, sistematik düşünme ve yaratıcı problem çözme fırsatları sunarak eğitim-öğretim süreci içerisinde hem analitik hem de eleştirel düşünme becerilerini güçlendirmektedir. Böylece yapay zekâ, eğitimde çok boyutlu düşünme yeteneklerinin gelişimine katkıda bulunur (Xu & Ouyang, 2022).

Tablo 6'da *"Yapay zekânın, coğrafi verilerin (örneğin, iklim değişikliği, nüfus dağılımı, göç vb.) analiz edilmesinde nasıl bir rol oynayabileceğini düşünüyorsun?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Akılda kalıcılığa vurgu yapan bir katılımcı, görsel materyal olarak analizlerin sunulmasına katkı sağlayacağını vurgulayan katılımcının görüşü şu şekildedir:

"Evet isterdim. Yapay zekâyı her alanda kullanmak akılda kalıcılık bakımından görsel haritalarla desteklemek iyi olurdu" (C8).

Eğitici olacağını vurgulayan bir katılımcının görüşü ise şu şekildedir:

"Evet çok isterdim ve bence çok daha eğitici olurdu" (C3).

Beşinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki "*Coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanılarak yapılan tahminlere (örneğin, gelecekteki iklim değişiklikleri projeksiyonları, olası göç projeksiyonları) ne kadar güvenirsin?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 7'de temelaştırılarak gösterilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

Tablo 7: YZ ile Hazırlanan Coğrafya Dersine Yönelik Öğrencilerin Görüşü (Güven Duygusu)

Tema: YZ ile hazırlanmış coğrafya dersi	***f***
Tamamen güvenirim	5
Biraz güvenirim	7
Güvenmem	0
Toplam	11

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin yapay zekâ tarafından yapılan coğrafi tahminlere yönelik güven düzeyleri olumlu bir bakış açısını göstermektedir. Katılımcılardan 5'i bu tahminlere "Tamamen güvenirim" şeklinde yanıt verirken, 7 katılımcı ise "biraz güvenirim" demiştir. İlginç bir şekilde, hiçbir öğrenci yapay zekâ tahminlerine "güvenmem" cevabını vermemiştir. Toplamda 11 görüş alınmıştır.

Bu bulgular, öğrencilerin büyük bir kısmının yapay zekâ ile yapılan coğrafi tahminlere olumlu bir güven beslediğini göstermektedir. "Tamamen güvenirim" ve "biraz güvenirim" şeklinde belirtilen cevaplar, teknolojinin coğrafya derslerinde projeksiyon ve analiz konularında önemli bir rol oynayabileceğine duyulan güveni ortaya koymaktadır. Hiçbir öğrencinin tahminlere tamamen güvenmediğini belirtmemesi, yapay zekânın gelecekteki coğrafi veri analizlerinde öğrenci algısında büyük bir potansiyele sahip olduğunu işaret ettiği saptanmıştır.

Tablo 7'de *"Coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanılarak yapılan tahminlere (örneğin, gelecekteki iklim değişiklikleri projeksiyonları, olası göç projeksiyonları) ne kadar güvenirsin?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Tamamen güvenemeyeceğini ama çok büyük oranda da güvenebileceğini belirten bir katılımcının görüşü şu şekildedir:

"Bu %100 olmamakla beraber çok düşükte olamaz olmamalı çünkü sonuçları iyi analiz edip insanların hayatına kolaylaştırmaya yönelik olduğu için %75/80 diyebilirim" (C9).

Tamamen güvenebileceğini belirten bir katılımcının görüşü ise şu şekildedir:

"%100güvenirim çünkü sistemin hata vermeyeceğine inanıyorum" (C5).

Altıncı Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki "*Yapay zekânın, dünyadaki farklı coğrafi olayları (deprem, sel, çığ, volkan patlaması gibi) simüle etmekte kullanılması hakkında ne düşünüyorsun?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 8'de temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 8: YZ Uygulamaları ile Coğrafi Olayların Simüle Etmesi Hakkında Görüşler

Tema: YZ ile coğrafi olayların simülasyonu	***f***
İnsan gözünden kaçan olguları fark etmemizi sağlar	3
Detaylı bir görünüm kazandırır	2
Öğretmene kolaylık sağlar	1
Dersi daha kalıcı yapar	4
Toplam	10

FULL TEXTS BOOK

Tablo 8'e göre, öğrenciler yapay zekânın coğrafi olayların simülasyonunda çeşitli avantajlar sunduğunu ifade etmişlerdir. Üç katılımcı, yapay zekânın insan gözünden kaçan olguları fark etmemize yardımcı olabileceğini belirtmiştir. İki öğrenci, bu simülasyonların coğrafi olayları daha detaylı bir şekilde görmemizi sağlayacağını düşünmektedir. Bir katılımcı, bu uygulamaların öğretmenler için kolaylık sunacağını ifade ederken, dört öğrenci ise bu tür simülasyonların dersleri daha kalıcı hale getireceğini vurgulamıştır. Toplamda 10 görüş bildirilmiştir.

Bu bulgular, öğrencilerin yapay zekânın coğrafi olayların anlaşılmasında ve derslerde kullanılmasında yine olumlu beklentilere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle, bu teknolojilerin konuların daha derinlemesine incelenmesi, unutulmaz öğrenme deneyimleri sunma potansiyeli ve öğretim süreçlerini desteklemesi açısından güçlü bir potansiyele sahip olduğu saptanmıştır. Coğrafi olayların simülasyonu, öğrencilerin olayları daha iyi kavramasına ve gözden kaçan önemli detayları fark etmesine katkı sağlayabilecek bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 8'de *"Yapay zekânın, dünyadaki farklı coğrafi olayları (deprem, sel, çığ, volkan patlaması gibi) simüle etmekte kullanılması hakkında ne düşünüyorsun?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Öğretmene kolaylık sağlayacağını düşünen bir katılımcının görüşü şu şekildedir.

"Görsellik bakımından etkileyici olur. Öğretmenlerin ders anlatımında da kolaylık sağlar" (C7).

İnsan gözünden kaçan olguları fark edebileceğimizi düşünen bir katılımcının görüşü şu şekildedir:

"Olası felaketlerde insan gözünden kaçan alınabilecek önlemleri ve nasıl davranılması gerektiğini daha iyi anlayabiliriz" (C2).

Yedinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki "*Coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanımı, öğrencilerin coğrafi bilgi ve becerilerine katkıda bulunabilir mi? Neden veya neden olmasın?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 9'da temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 9: YZ Kullanımının Coğrafi Bilgi ve Becerilere Katkısı

Tema: coğrafi bilgi ve becerilere katkısı	***f***
Yapay Zekâ Destekli Görseller ile Anlamayı Geliştirme	6
Görsel Öğrenme ve Hafıza Güçlendirme	3
Eğlenceli ve İlgi Çekici Öğrenme	2
Pratiklik ve Ezberleme	1
Toplam	**12**

Tablo 9'a göre, öğrencilerin çoğunluğu yapay zekâ destekli görsellerin anlamayı geliştirebileceği görüşündedir (f=6). Bunun yanı sıra, 3 öğrenci yapay zekâ ile desteklenen görsel öğrenmenin hafızayı güçlendireceğini belirtirken, 2 öğrenci ise bu tür derslerin daha eğlenceli ve ilgi çekici olacağına inanmaktadır. Ayrıca, 1 öğrenci yapay zekâ kullanımının öğrenmeyi daha pratik hale getirebileceği ve ezberleme konusunda fayda sağlayabileceğini ifade etmiştir.

Bu bulgular, öğrencilerin yapay zekâ kullanımının coğrafi bilgi ve becerilere çeşitli şekillerde olumlu etkiler sağlayabileceğine inandığını ortaya koymaktadır. Özellikle, görsel materyallerin öğrenmeye katkısı ön plana çıkarken, yapay zekâ destekli derslerin öğrencilere daha eğlenceli ve ilgi çekici bir öğrenme ortamı sunduğu algısı da ciddi bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu durum yapay zekânın,

FULL TEXTS BOOK

coğrafya eğitiminde hem bilgi edinme sürecini zenginleştirebileceğini hem de dersleri daha kalıcı ve etkili hale getirebileceğini göstermektedir.

Tablo 9'da *"Coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanımı, öğrencilerin coğrafi bilgi ve becerilerine katkıda bulunabilir mi? Neden veya neden olmasın?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Yine coğrafya eğitiminde görsel materyalin önemine vurgu yapan bir katılımcının görüşü şu şekildedir:

"Katkıda bulunmadığını düşünmüyorum, aksine birçok görseli bizlere sunduğu ve bununla beraberinde görülmeyen yerler hakkında bilgileri kolaylıkla sunduğu için fazlasıyla yararlı" (C9).

İlgi çekici olacağını düşünen bir katılımcının görüşü ise şu şekildedir:

"Tabi, öğrenci o dersi dört gözle bekler" (C11).

Sekizinci Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki "*Coğrafya dersinde yapay zekânın kullanılması, öğretmenin rolünü nasıl etkiler sence? Yani yapay zekâ, öğretmenin yerini alabilir mi yoksa öğretmenle birlikte çalışarak dersleri daha etkili hale mi getirir?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 10'da temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 10: YZ Kullanımının Öğretmen Rolünü Nasıl Etkileyeceği Hakkında Görüşler

Tema: YZ kullanımının öğretmen rolü üzerindeki etkisi	***f***
Daha Etkili Dersler İçin İş Birliği	7
İnsan Öğretimi Yapay Zekâdan Üstün	3
Genel Kabul	1
Toplam	**11**

Tablo 10'a göre, öğrencilerin çoğunluğu yapay zekânın öğretmenle iş birliği yaparak dersleri daha etkili hale getirebileceğini düşünmektedir (f=7). Üç öğrenci ise insan öğretiminin yapay zekâdan üstün olduğunu vurgulamış ve yapay zekânın öğretmenin yerini alamayacağını belirtmiştir. Bir katılımcı ise yapay zekâ kullanımını genel olarak kabul etmektedir. Toplamda 11 görüş kaydedilmiştir.

Bu bulgular, öğrencilerin büyük bir kısmının yapay zekânın öğretmenin yerini almayacağı, ancak dersleri daha etkili hale getirmek için öğretmenle birlikte çalışabileceği görüşünde olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin insan temelli öğretim becerilerinin ve pedagojik yaklaşımlarının yapay zekâya göre üstün olması görüşü ile birlikte, yapay zekânın öğretimi destekleyici bir rol üstlenebileceğini düşünülmektedir. Bu da, yapay zekânın eğitimde öğretmenle bir takım çalışması içerisinde kullanılmasının ve eğitim öğretim süreci içerisinde bir araç olarak kullanılmasının öğrenciler tarafından olumlu karşılandığını ortaya koymaktadır.

Bali'ye göre yapay zekânın öğretmenlerin yerini alabileceği iddiası yanlış bir yaklaşımdan daha ötesi değildir. Bu tür argümanlar, öğretmenlik mesleğini yalnızca bilişsel ve rutin görevlerle sınırlandırmaktadır. Öğrenme sürecinde öğretmenlerin birey üzerinde oynadığı önemli rolü göz ardı edilmektedir. Oysa araştırmalar, öğretmenin bilgi aktarımının ötesine geçerek yaratıcı düşünme, empati kurma ve sosyo-duygusal gelişim gibi yönlerde vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır. Yapay zekâ, öğretmenin yerini almak yerine, öğretim süreçlerini daha etkili hale getirmek için bir araç olabilir, ancak insan faktörünü tamamen dışlaması mümkün değildir (Pedro & Diğ., 2019).

Tablo 10'da *"Coğrafya dersinde yapay zekânın kullanılması, öğretmenin rolünü nasıl etkiler sence? Yani yapay zekâ, öğretmenin yerini alabilir mi yoksa öğretmenle birlikte çalışarak dersleri daha etkili hale mi getirir?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

FULL TEXTS BOOK

Daha etkin dersler için iş birliğini savunan bir öğrencinin görüşü şu şekildedir:

"Öğretmenin yerini alamaz ama beraber çalışılırsa daha etkili bir sonuç elde edilebilir" (C10).

Yine aynı görüşte olan bir öğrencinin ise görüşü şu şekildedir:

"Bence öğretmenin yerini alması çok zor ama öğretmenle birlikte işlevli bi araç olarak kullanılabilir" (C1).

Dokuzuncu Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki "*Gelecekte coğrafya alanında çalışmayı düşünür müsün? Eğer düşünüyorsan, yapay zekânın bu alandaki rolü ne olabilir?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 11'de temelaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 11: YZ'nin Coğrafya Alanındaki Olası Rolü Hakkında Görüşler

Tema: YZ kullanımı ve coğrafyaya olan ilgi	***f***
Coğrafyaya ilgi yok	9
Yardımcı araç olarak görme	3
Toplam	**12**

Tablo 11 incelendiğinde, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (f=9), gelecekte coğrafya alanında çalışmayı düşünmediklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte, 3 katılımcı yapay zekâyı coğrafya alanında bir yardımcı araç olarak görmüş ve teknolojinin bu alandaki işlevselliğine vurgu yapmıştır.

Bu bulgular, öğrencilerin çoğunun coğrafya alanına yönelik bir kariyer hedefi olmadığını göstermektedir. Ancak, coğrafya ile ilgilenen az sayıda öğrenci yapay zekânın bu alanda önemli bir destek aracı olabileceğine inanmaktadır. Bu durum, coğrafya alanında yapay zekânın etkili bir şekilde kullanılabileceği ve bu teknolojinin özellikle veri analizi, simülasyonlar veya harita oluşturma gibi alanlarda potansiyel faydalar sunabileceği yönünde bir farkındalık oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 11'de *"Gelecekte coğrafya alanında çalışmayı düşünür müsün? Eğer düşünüyorsan, yapay zekânın bu alandaki rolü ne olabilir?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Coğrafya alanında kariyer planı olmayan bir öğrencinin görüşü şu şekildedir:

"Coğrafya alanında çalışmayı düşünmüyorum. Ama düşünüyor olsaydım 3D grafiklerle ve türlü etkinliklerle konuların etkileyici ve mantıklı kılacak hâle getirilebilmesini kolaylıkla pekiştirilebilmesini isterdim" (C4).

Coğrafya alanında çalışmayı düşünebileceğini belirten bir öğrencinin görüşü şu şekildedir:

"Düşünürüm yapay zekâ öğretmenin anlatırken zorlandığı veya görsel gerektiren bölümlerde devreye girebilir" (C11).

Onuncu Alt Amaca Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilere yarı yapılandırılmış mülakat formundaki "*Yapay zekânın coğrafya dersinde kullanımıyla ilgili herhangi bir endişen var mı? Bu endişeler neler olabilir?"* sorusu yöneltilmiş ve elde edilen cevaplar aşağıdaki tablo 12'de temelaştırılarak gösterilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

Tablo 10: YZ Uygulamalarının Coğrafya Dersi İçerisinde Kullanımına Yönelik Olası Endişeler ile İlgili Görüşler

Tema: YZ kullanımı ile ilgili olası endişeler	***f***
Endişem yok	9
Yanlış veri ve uyum sorunlarına ilişkin endişeler	2
İnsanlığın aleyhine çalışması olasılığı ile ilgili endişeler	1
Toplam	**12**

Tablo 12'ye göre, öğrencilerin büyük çoğunluğu (f=9), yapay zekâ kullanımına dair herhangi bir endişesi olmadığını belirtmiştir. Ancak 2 katılımcı, yanlış veri kullanımı ve yapay zekânın coğrafi içeriklerle uyum sorunlarına ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Ayrıca 1 öğrenci, yapay zekânın insanlık aleyhine çalışabileceği olasılığına yönelik endişeler taşımaktadır.

Bu bulgular, öğrencilerin genel olarak yapay zekânın coğrafya derslerinde kullanımına olumlu yaklaştıklarını, ancak bazı öğrencilerin teknolojiye dair sınırlı da olsa endişeler taşıdığını göstermektedir. Özellikle yanlış veri kullanımı ile yapay zekânın olası riskleri, öğrenciler tarafından dikkat çekilen endişeler arasındadır. Buna rağmen, öğrencilerin çoğu, yapay zekânın eğitimde güvenle kullanılabileceği konusunda rahat hissettiği sonucuna varılmıştır.

Nitekim yapay zekâ teknolojilerinin eğitimde kullanımı, fırsatlarla birlikte bazı riskler de taşır. Öğretmenlerin yapay zekâ konusunda yetkinlik eksikliği, öğrencilerin kontrolsüz harcamaları, chatbotlar ile özel bilgi paylaşımı, siber zorbalık, ödev doğruluğunun denetlenememesi ve sosyal-duygusal becerilerin zayıflaması gibi sorunlar bunlar arasındadır. Ayrıca yapay zekânın aşırı veya yanlış kullanımı, öğrencilerin psikolojisini olumsuz etkileyebilir. Telif hakkı belirsizlikleri ise içerik üreticileri ve kullanıcılar arasında adil paylaşım modelleri geliştirilmesini gerektirmektedir (Eğitimde Yapay Zekâ Uygulamaları Uluslararası Forumu Raporu, 2024).

Tablo 12'de *Yapay zekânın coğrafya dersinde kullanımıyla ilgili herhangi bir endişen var mı? Bu endişeler neler olabilir?"* şeklindeki soruya katılımcıların cevaplarına ilişkin alıntılar şu şekilde örneklendirilebilir:

Endişe olmadığını belirten bir öğrencinin görüşü şu şekildedir:

"Endişem yok asıl yapay zekâ olmasa endişem olurdu" (C10).

Endişesi olmadığını belirten bir başka katılımcının görüşü ise şu şekildedir:

"Doğru bir şekilde kullanılırsa herhangi bir endişe duymaya gerek bile kalmaz" (C12).

Yanlış veri oluşturabileceğini düşünen bir katılımcının görüşü şu şekildedir:

"Yanlış veriler gösterebilir kafa karışıklığına neden olabilir öğrenciler uyum sağlayamayabilir" (C3).

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde çalışmadan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Çalışmada toplam 12 öğrenci ile görüşme yapılmıştır. Yapay zekâ destekli öğretim materyallerinin ortaöğretim coğrafya derslerinde kullanımına ilişkin öğrencilerin görüşleri derinlemesine incelenmiştir. Elde edilen bulgular, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun yapay zekâ uygulamalarının coğrafya derslerinde faydalı olabileceği yönünde olumlu bir tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Özellikle, yapay zekâ destekli görsellerin ve simülasyonların, coğrafi olayların anlaşılmasını kolaylaştırdığı, bilgilerin daha akılda kalıcı hale gelmesine katkıda bulunduğu ve dersleri daha ilgi çekici kıldığı saptanmıştır.

FULL TEXTS BOOK

Çalışma gurubunu oluşturan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu coğrafya dersleri kapsamında yapay zekâ uygulamalarının kullanılabileceğini düşünmekle beraber, şimdiye kadar ders işlenme esnasında hiçbir yapay zekâ uygulamasından yararlanmadıklarını ifade etmişlerdir. Can ve Aras (2017); Çörekçi (2020) yapmış oldukları çalışmalarda, dersi verimli geçirmek, zamandan tasarruf etmek, bilgiye hızlı ulaşım sağlamak açısından teknolojik materyallerin kullanılmasının faydalı olduğunu belirtmiştir.

Öğrenciler, yapay zekânın coğrafi verilerin analiz edilmesinde ve harita oluşturma gibi teknik süreçlerde etkin bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, yapay zekâ teknolojilerinin öğretmenle iş birliği içerisinde kullanılması gerektiği, öğretmenlerin yerini tamamen almasının çok mümkün olmadığı da öne çıkan bir diğer bulgudur.

Öğrencilerin bir kısmı, yapay zekâ ile ilgili bazı endişelere sahip olsa da (örneğin, yanlış veri kullanımı ve uyum sorunları) genel olarak bu teknolojilerin derslerin verimliliğini artıracağına yönelik olumlu bir algı mevcuttur. Ayrıca, yapay zekânın öğrencilerin coğrafi bilgi ve becerilerine katkı sağlayabileceği, özellikle görsel öğrenme ve somutlaştırma süreçlerine yardımcı olabileceği sonucu saptanmıştır. Katılımcıların birçoğu Coğrafya dersi için yapay zekâ tarafından hazırlanmış ya da şekillendirilmiş haritalar veya modellemeler kullanmasına olumlu yaklaşmaktadır. Ayrıca katılımcıların çok büyük çoğunluğu yapay zekânın, coğrafi verilerin (iklim değişikliği, nüfus dağılımı, göç vb.) analiz edilmesinde olumlu bir rol oynayabileceğini düşünmektedir. Yapay zekâ ile hazırlanan bir coğrafya dersini almaya olumlu yaklaşan katılımcılar ayrıca Coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanılarak yapılan tahminlere (gelecekteki iklim değişiklikleri projeksiyonları, olası göç projeksiyonları vb.) ne kadar güvenirsin? sorusuna ise biraz temkinli yaklaştıkları görülmektedir. Çalışma gurubu öğrencilerinde coğrafya derslerinde yapay zekâ kullanımının öğrencilerin coğrafi bilgi ve becerilerine katkıda bulunacağına yönelik bir görüş hakimdir.

Genel olarak, yapay zekâ uygulamalarının eğitim üzerinde, özellikle eğitim alanında veya bireysel öğrenme kurumları bağlamındaki eğitim yönetimi, öğretim stratejileri ve öğrenme alanlarında büyük bir etkisi olduğu öne çıkmaktadır. Yapay zekâ destekli eğitim-öğretim faaliyetleri şu anda erken aşamada eğitime yardımcı bir araç olarak kabul edilirken, yapay zekâ destekli eğitim-öğretim, öğrenme gereksinimleri değiştikçe daha önemli bir role sahip olacaktır. Günümüzde basit kural yargısına dayalı farklı zorluk derecelerinde dersler sağlıyor olsa da en iyi zekâ seviyesine ulaşmamıştır. Eğitim sürecinin yapay zekâ uygulamaları ile giderek daha fazla ve etkili etkileşime girmesiyle, yapay zekâ sistemleri giderek daha fazla eğitim- öğretim faaliyetlerinin içerisine girecektir (Chen & Diğerleri, 2020).

Çalışma kapsamındaki öğrencilerde teknoloji ve yapay zekâ özelinde verilen eğitimlerin kalitesinin ve sayısının yetersiz olduğu ve buna ek olarak, derslerde de yeterince teknoloji veya yapay zekâ materyallerinden yararlanılmadığı görüşü baskındır. Buna mukabil sürekli gelişen ve değişen teknoloji dünyasında öğrencilere aralıklarla güncel eğitimler verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aynı zamanda öğretmenlerin teknoloji eğitimleri aldıkları takdirde derslerde daha aktif ve sık olacak şekilde teknoloji ve yapay zekâ uygulamalarını kullanacakları düşünülmektedir.

Bu doğrultuda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Yeğitek Genel Müdürlüğünce “Eğitimde Kullanılan Yapay Zekâ Araçları: Öğretmen El Kitabı” yayınlanmış, coğrafya dersleri kapsamında kullanılabilecek yapay zekâ uygulamaları; Time Zone X, GeoGuessr, National Geographic Kids, TimeMaps, Google Earth şeklinde sıralanmıştır (Eğitimde kullanılan yapay zekâ araçları, 2024).

Eğitim-öğretim yöntemleri genellikle teknolojik gelişmelerin gerisinde kalır. Dersleri tasarlamak, öğretmenleri eğitmek ve eğitim politikalarını bu değişikliklere uyum sağlayacak şekilde güncellemek zaman alır (Lee, 2023).

FULL TEXTS BOOK

KAYNAKÇA

Akengin, H. (2008). Coğrafya Öğretmenlerinin Yenilenen Lise Coğrafya Öğretim Programı Hakkındaki Görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (18), 1-20.

Alaidi, A. H., Yahya, O., & Alrikabi, H. T. (2020). Using Modern Education Technique in Wasit University. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM)*, *14*(06), pp. 82–94. https://doi.org/10.3991/ijim.v14i06.11539

Bilgili, M. (2018). The Lack of Interdisciplinarity in Undergraduate Geography Teaching in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, *6*(2), 114-119.

Can, A. A. & Aras, T. (2017). Bilişim Teknolojilerinin İlköğretim Müzik Dersinde Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (39)*, 9-30.

Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunigsed/issue/32733/338400

Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *Ieee Access*, *8*, 75264-75278.

Burak, S., & Çörekci, E. D. (2021). Okul Öncesi Müzik Eğitiminde Teknoloji Kullanımı: Antalya İlinde Nitel Bir Çalışma. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11(2), 375-395. https://doi.org/10.17943/etku.886609

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). *The Sage handbook of qualitative research*. sage. Publisher: 9781529770278

Fidan, N. (1986). *Okulda öğrenme ve öğretme,* Pegem Akademi Yayıncılık.

Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., & Suman, R. (2022). Understanding the role of digital technologies in education: A review. *Sustainable operations and computers*, *3*, 275-285.

İşler, B., & Kılıç, M. (2021). Eğitimde Yapay Zekâ Kullanımı ve Gelişimi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, *5*(1), 1-11.

Kurniawan, E., Eva, B., & Dafip, M. (2020). A Teaching Based Technology in Geography Learning. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, *15*(4), 766-776.

Lee, J. (2023). Beyond Geospatial Inquiry—How Can We Integrate the Latest Technological Advances into Geography Education?. *Education Sciences*, *13*(11), 1128.

Li, W., & Hsu, C. Y. (2022). GeoAI for large-scale image analysis and machine vision: recent progress of artificial intelligence in geography. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, *11*(7), 385.

Moshinski, V., Pozniakovska, N., Mikluha, O., & Voitko, M. (2021). Modern education technologies: 21st century trends and challenges. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 104, p. 03009). EDP Sciences.

Önder, M. (2020). Yapay Zekâ Stratejileri ve Türkiye. Teknik Rapor. Erişim adresi: https://aybu.edu.tr/GetFile?id=d4f60a1b-fa0c-4a74-9e49-bf32e6a30f57. Pdf

Öztürk, K., & Şahin, M. E. (2018). Yapay sinir ağları ve yapay zekâ'ya genel bir bakış. *Takvim-i Vekayi*, *6*(2), 25-36.

Pedro, F., Subosa, M., Rivas, A., & Valverde, P. (2019). Artificial intelligence in education: Challenges and opportunities for sustainable development. UNESCO Headquarters (Paris) - UNESCO Archives (Paris) – Document, AG 6 Series 4 - ED/0436/7 eng.

Stracke, C. M., Kameas, A., Vassiliadis, B., Sgouropoulou, C., Teixeira, A. M., do Carmo Pinto, M., & Vidal, G. (2017, April). The quality of open online education: Towards a reference framework for MOOCs. In *2017 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON)* (pp. 1713-1716). IEEE.

Tonbuloğlu, İ. Eğitim Teknolojilerinde Güncel Uygulamaların İncelenmesi. *Alanyazın*, *4*(2), 173-186.

FULL TEXTS BOOK

Yasak, S. S. (2021). *Coğrafyada yapay zekâ uygulamaları: YOLO V3 ile gerçek zamanlı kayaç tespit uygulaması örneği.* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, *23*(112).

Xu, W., & Ouyang, F. (2022). The application of AI technologies in STEM education: a systematic review from 2011 to 2021. *International Journal of STEM Education*, *9*(1), 59.

İNTERNET KAYNAKÇASI

Eğitimde kullanılan yapay zekâ araçları, 2024: https://yegitek.meb.gov.tr/www/egitimde-kullanilan-yapay-zek-araclari-ogretmen-el-kitabi-yayimlandi/icerik/3631

Eğitimde Yapay Zekâ Uygulamaları Uluslararası Forumu Raporu, 2024: https://yegitek.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_09/11104346_meb_egitimde_uyz_formu_raporu_web_28082024_tr.pdf.

SYNTHESIS AND MECHANICAL PROPERTIES INVESTIGATION OF Ni–P/Ni–B–Cr_3C_2 DUPLEX COMPOSITE COATINGS

Ni–P/Ni–B–Cr_3C_2 DUBLEKS KOMPOZİT KAPLAMALARIN SENTEZİ VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Sevde Meva AŞGAN

Çukurova University, Automotive Engineering, Faculty of Engineering

ORCID NO: 0009-0003-0213-4950

Arş. Gör. Ömer HÜKÜMDAR

Çukurova University, Automotive Engineering, Faculty of Engineering

ORCID NO: 0000-0002-0806-3562

Arş. Gör. Umut KUMLU

Çukurova University, Automotive Engineering, Faculty of Engineering

ORCID NO: 0000-0001-7624-6240

Prof. Dr. Ali KESKİN

Çukurova University, Automotive Engineering, Faculty of Engineering

ORCID NO: 0000-0002-1089-3952

Prof. Dr. Mustafa Atakan AKAR

Çukurova University, Automotive Engineering, Faculty of Engineering

ORCID NO: 0000-0002-0192-0605

ABSTRACT

Coating material surfaces with thin films is widely used in industry. Recently preferred nickel main matrix coatings have been developed as an alternative to chrome coating and have gained important features. The electrodeposition technique is among the preferred coating methods to obtain these coatings because it is simple, has a high production rate, and is cost-effective. In this study, the main structure of the Ni-P/Ni-B duplex structure was supported with chromium carbide (Cr_3C_2) reinforcement particles and coated on copper substrate by electrodeposition method. For comparison purposes, Ni-P, Ni-B, and Ni-P/Ni-B coatings were also produced. Wear and surface roughness analyses of the obtained coatings were performed and their mechanical properties were examined. According to the results obtained from the wear analyses, the highest average friction coefficient value was obtained in Ni-P alloy coating with 0.41, while the lowest value was obtained in Ni-B alloy coatings with 0.34. The average friction coefficient values of Ni-P/Ni-B and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 samples are 0.39 and 0.36, respectively. According to these results, Ni-B alloy coatings exhibited superior wear resistance compared to Ni-P, Ni-P/Ni-B, and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 coatings. Adding a Cr_3C_2 reinforcement particle to Ni-P/Ni-B duplex coatings obtained superior wear resistance compared to Ni-P and Ni-P/Ni-B coatings. As a result of surface roughness analysis, the lowest Ra (average surface roughness value) value was obtained as 0.16 µm in Ni-P alloy coating, while the highest Ra value was obtained as 1.1619 µm in Ni-B coating. Accordingly, it was observed that the Ni-P coating formed a smooth surface, while the Ni-B coating formed a rougher surface than Ni-P. The Ni-P/Ni-B and Ni-P/Ni/B-Cr_3C_2 values were 0.809 µm and 0.475 µm, respectively. The surface roughness results showed that the Ni-P/Ni/B-Cr_3C_2 duplex coating provided a more balanced structure on the surface after the Ni-P alloy coating.

Keywords: Duplex Coating, Electrodeposition, Nanocomposite, Chromium Carbide, Wear

FULL TEXTS BOOK

ÖZET

Malzeme yüzeylerinin ince filmler ile kaplanması endüstride yaygın olarak kullanılmaktadır. Son zamanlarda tercih edilen nikel ana matrisli kaplamalar genellikle krom kaplamaya alternatif olarak geliştirilerek önemli özellik kazandırılmıştır. Bu kaplamaları elde etmek için elektrodepolama tekniği basit, yüksek üretim oranı ve uygun maliyetli olduğu için tercih edilen kaplama yöntemleri arasındadır. Bu çalışmada, Ni-P/Ni-B dubleks yapının ana yapısını krom karbür (Cr_3C_2) takviye parçacıkları ile desteklenerek, bakır altlık üzerine elektrodepolama metodu ile kaplanmıştır. Karşılaştırma amacıyla Ni-P, Ni-B ve Ni-P/Ni-B kaplamaları da üretilmiştir. Elde edilen kaplamaların aşınma ve yüzey pürüzlülük analizleri gerçekleştirilerek mekanik özellikleri incelenmiştir. Aşınma analizlerinden alınan sonuçlar doğrultusunda, ortalama sürtünme katsayısı değeri en yüksek 0,41 ile Ni-P alaşımlı kaplamada elde edilirken, en düşük değer ise 0,34 ile Ni-B alaşımlı kaplamalarda edilmiştir. Ni-P/Ni-B ve Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 numunelerinin ortalama sürtünme katsayısı değerleri ise sırasıyla 0,39 ve 0,36'dır. Bu sonuçlara göre Ni-B alaşımlı kaplamalar, Ni-P, Ni-P/Ni-B ve Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 kaplamalara kıyasla daha üstün aşınma direnci sergilemiştir. Ni-P/Ni-B dubleks kaplamalara Cr_3C_2 takviye parçacığı eklenmesiyle hem Ni-P hem de Ni-P/Ni-B kaplamalara göre daha üstün aşınma direnci elde edilmiştir. Yüzey pürüzlülük analizleri sonucunda ise, en düşük Ra (ortalama yüzey pürüzlülük değeri) değeri, Ni-P alaşımlı kaplamasında 0,16 µm elde edilirken, en yüksek Ra değeri ise Ni-B kaplamasında 1,1619 µm elde edilmiştir. Buna göre Ni-P kaplamanın oldukça düzgün bir yüzey oluşturduğu görülürken, Ni-B kaplamanın ise Ni-P'a göre daha pürüzlü bir yüzey oluşturduğu görülmüştür. Ni-P/Ni-B ve Ni-P/Ni/B-Cr_3C_2 değerleri ise sırasıyla 0,809 µm ve 0,475 µm'dır. Yüzey pürüzlülük sonuçlara göre Ni-P/Ni/B-Cr_3C_2 dubleks kaplamanın, Ni-P alaşımlı kaplamadan sonra yüzeyde daha dengeli bir yapı sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dubleks Kaplama**,** Elektrodepolama, Nanokompozit, Krom Karbür, Aşınma

INTRODUCTION

Recently, the demand for materials that require superior mechanical properties has increased significantly and the use of metal matrix composite coatings to meet this need has become widespread; in parallel, surface coatings have also attracted the attention of researchers and have emerged as one of the most frequently used surface engineering methods to maintain or modify surface properties (Biswas et al., 2023; Chenna Raidu et al., 2024; Xu et al., 2024).In surface applications, strength, wear, and corrosion resistance are critical factors that directly affect the performance and service life of the material. For this reason, it is important to apply efficient and economical protective coatings to materials (Doğan et al., 2023; Güler et al., 2023). Today, surface protection methods for metal materials include thermal spraying, chemical vapor deposition (CVD), physical vapor deposition (PVD), galvanizing, and electroplating. Among these methods, electroplating is the disintegration of metal ions in an ionic solution by applying electric current. Electroplating technology is preferred with increasing interest due to its high efficiency and economic advantages (Z. Li et al., 2023, S. Li et al., 2023; Liang et al., 2024; Liu et al., 2024, Akyüz, 2022). Electro plating's physical and mechanical properties can be improved through the use of duplex coating techniques. Duplex coating provides superior material by taking advantage of the positive effects of two different coatings and reducing the negative effects. Duplex coating has been found to protect the substrate during corrosion greatly, and the surface density can be effectively improved (Aydin, 2021; Fu et al., 2022). Electro-accumulated Ni coatings have been the focus of many studies due to their favorable tribological and anti-corrosion performance (Safavi et al., 2024). Nickel-based coatings have higher hardness and wear resistance. However, when it is supplemented with nickel-based alloys on copper, there is an improvement in the mechanical properties of the coating. In some nickel-based alloy coatings, Ni-P (W. Zhang, Cao, Qiao, Wang, et al., 2019a), Ni-B (Kumar et al., 2025), Ni-W (Huang & Cheng, 2024), and Ni-Mo (Korniy et al., 2025) matrix is used as reinforcement particles (Farhan et al., 2022; Ning et al., 2022; W. X. Zhang et al., 2008; Lelevic

FULL TEXTS BOOK

& Walsh, 2019a). Ni-P coatings are known for their good mechanical properties; many studies have also used because of their high hardness, corrosion, and wear resistance (Lelevic & Walsh, 2019b). The creation of Ni-B alloy by being incorporated into the nickel matrix as the alloying element of boron, the uniformity of the coating layer, ductility, excellent weldability, suitable electrical properties, antimicrobial as excellent wear resistance and high hardness (Dursunlar et al., 2024; Öztürk, 2022). Ceramic and polymer reinforcements are used to improve the properties of alloy coatings. Various types of ceramic particles, mainly Al_2O_3(Chen et al., 2006), TiO_2(Baghery et al., 2010), SiC(Ma et al., 2014), hBN(Zhao et al., 2024), Cr_3C_2(Nkosi & Sacks, 2024), etc., are added to nickel-based matrices to form metal composites with desired properties (Tan, 2022). Cr_3C_2, with its high hardness quality, is resistant to corrosive environments. Cr_3C_2 is often used in combination with other hard materials to provide corrosion resistance(Yang et al., 2024). Zhang et al., (Zhang et al., 2019), Duplex Ni-P-TiO_2/Ni-P coatings were fabricated on brass substrates through electrodeposition. The inner layer consisted of high-phosphorus Ni-P coatings, designed to improve corrosion resistance, while the top layer comprised low-phosphorus Ni-P-TiO_2 coatings to enhance mechanical properties. A comprehensive study was conducted to analyze the coatings' microstructure, surface morphology, mechanical performance, and corrosion resistance. E. Ünal et al., (Ünal & Karahan, 2018), Ni-B/BN composite coating can be produced by electrodeposition method and its hardness was found to be 10% lower than Ni-B coating, but its decay resistance was better. M. M. Yusuf et al., (Yusuf et al., 2018), Mild steel substrates were coated with dual (Ni-B, Ni-P) and bilayer (Ni-B/Ni-P, Ni-B/Ni-P-CeO_2) systems, incorporating an inner Ni-B layer. The Ni-B/Ni-P-CeO_2 coatings exhibited a well-defined nodular structure, offering improved surface quality with fewer defects compared to Ni-B, Ni-P, and Ni-B/Ni-P coatings. These advanced bilayer coatings showed remarkable mechanical strength and impressive corrosion protection properties, making them a promising choice for various applications. In this study, the duplex coating technique with the electrolytic coating method will be used to increase the superior physical and mechanical properties offered by these two matrix coatings. This study will investigate the wear and surface roughness properties of products coated using a potentiostat- galvanostat device.

MATERIALS AND METHODS

Depositions of Ni-P/Ni-B duplex alloy and Cr_3C_2 reinforced particle coatings on copper substrate were carried out by electrodeposition method. Watt-type nickel electrolyte was preferred for the coating process and the necessary chemicals were added appropriately to the solution. All experiments were carried out using a Gamby Interface 1010 E model electrochemical analyzer. In the plating processes carried out with a three-electrode system, a nickel plate was used as the anode, a copper plate with a surface area of 6 cm² was used as the cathode, and Ag/AgCl electrode was used as the reference electrode. A schematic representation of the electrodeposition system is shown in Figure 1.

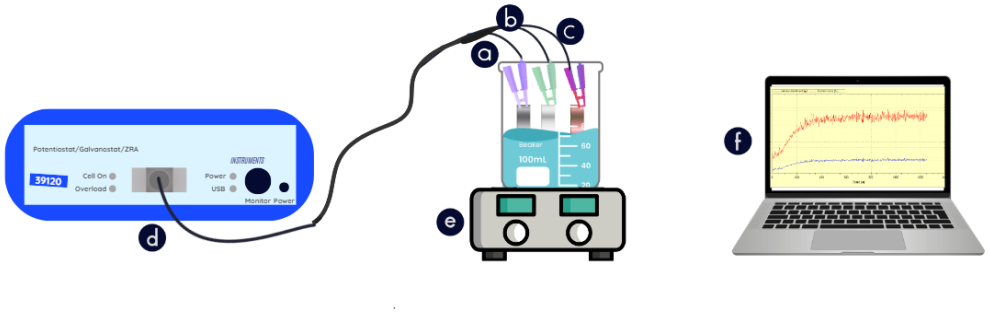

Figure 1. Electrodeposition setup (a) anode, b) reference electrode, c) cathode, d) potentiostat/galvanostat, e) magnetic stirrer, f) computer

The anode and cathode were placed vertically in an electrolyte bath with a distance of 3 cm between them. The copper sheet used as the cathode sample was processed with sandpaper ranging from 600# to 2000#, from coarse sandpaper to fine sandpaper. Before coating, the surface of the sample was rinsed with acetone to clean it. Then, etching was performed in 10% hydrochloric acid (HCl) solution for 1 minute. After these processes, the sample was rinsed with pure water. The chemicals to be used in the bath solution for Ni-P, Ni-B, Ni-P/Ni-B, and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 samples were carefully measured on a

FULL TEXTS BOOK

precision balance. Cr_3C_2 used as a reinforcing particle was added at bath concentrations of 10 g/L and its effect on the composite coating was investigated. For comparison, Ni-P, Ni-B, and Ni-P/Ni-B alloys were also produced by electrodeposition. Sodium dodecyl sulfate (SDS) was added to the bath to prevent agglomeration of the reinforcement particle and to keep it suspended in the electrolyte. These chemicals were mixed in a Vicra Cell VCX 750 brand and model ultrasonic mixer for 30 minutes before storage. For this process, the cycle value was set to 1 and the amplitude value was set to 70% (20 kHz). This process was applied to avoid agglomeration of the bath solutions to which the ceramic particles were added. The composition of the electrolytes and the conditions used for electroplating of Ni-P (bath-1), Ni-B (bath-2), Ni-P/Ni-B (bath-1 and 2), and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 (bath-1 and 3) are given in Table 1. The coating storage times were set at 30 minutes for each sample and the temperature was kept constant at 43 ± 2 ºC throughout the storage period for each sample. Bath-1 pH (Ni-P) was set at 4.3 ± 0.2, bath-2 pH (Ni-B) at 2.0 ± 0.1, and bath-2 pH (Ni-P/Ni-B- Cr_3C_2) at 2.0 ± 0.1. Sodium hydroxide (NaOH) and boric acid were used for this process. The current density was applied as 50 mA/cm^2 in all coating processes. During deposition, magnetic stirring was operated at 300 ± 50 rpm for Ni-P and 200 ± 50 rpm for Ni-B and Ni-B-Cr_3C_2 to obtain a homogeneous structure. Two different electrolytes were used to electroplate Ni-P/Ni-B duplex coatings. For Ni-P coatings, Ni-P electrolyte (bath-1) was used in Ni-B electrolyte (bath-2), while for Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2, the Ni-P inner layer was synthesized on Ni-B (bath-1) copper sheet. For the Ni-B-Cr_3C_2 outer layer, the bath-3 component was used. It is given in Table 2.

Table 1. Shows the chemicals and their corresponding bath concentrations and operating

S.No	Chemicals	Bath-1 (Ni-P)	Bath-2 (Ni-B)	Bath-3 (Ni-B-Cr_3C_2)
1	Nickel-Sulfate-Hexahydrate ($NiSO_4.6H_20$)	250 g/L	240 g/L	240 g/L
2	Nickel-Chloride-Hexahydrate ($NiCl_2.6H_2O$)	15 g/L	45 g/L	45 g/L
3	Sodium Chloride (NaCl)	15 g/L	3 g/L	3 g/L
4	Boric Acid (H_3BO_3)	30 g/L	30 g/L	30 g/L
5	Phosphoric Acid (H_3PO_4)	6 g/L	-	-
6	Sodium Hypophosphite (NaH_2PO_2)	20 g/L	-	-
7	Trimethylamine borane compound (TMAB)	-	3 g/L	3 g/L
8	Sodium Dodecyl Sulfate (SDS)	-	-	0,5 g/L
9	Saccharin	-	-	2 g/L
10	Chromium (II) carbide (Cr_3C_2)	-	-	10 g/L
11	Electrolyte Bath pH	4.3 ± 0.2	2 ± 0.1	2 ± 0.1
12	Temperature (°C)	43 ± 1	43 ± 1	43 ± 1
13	Bath Rinsing Using a Magnetic Stirrer (rpm)	300 ± 50	200 ± 50	200 ± 50
14	Time (Coating deposition) (min)	30	30	30
15	DC Current Density (mA/cm^2)	50	50	50

FULL TEXTS BOOK

Table 2. It shows the number of test specimens and the number of coated composites.

Number of Experiments	Test Specimens	Composition
1	Ni-P	Ni-P
2	Ni-B	Ni-B
3	Ni-P	Ni-P/ Ni-B
4	Ni-B	
5	Ni-P	Ni-P/ Ni-B- Cr_3C_2
6	Ni-B-Cr_3C_2	

CHARACTERIZATION

UTS Tribology brand wear analyzer was used for wear tests. The device can perform tests in accordance with the relevant standards with modules such as ASTM-G99, ASTM-G133, and DIN-50324. The analysis was carried out by the ball-on-disk method using the linear motion test module. A 6 mm diameter ball made of 100Cr6 stainless steel was used in the test. The test was performed under a load of 2 N and a speed of 3 Hz. In the wear test performed at room temperature, the indentation diameter was determined as 10 mm, and the analysis was completed with 2500 cycles. The tribology device is shown in Figure 2.

Figure 2. Tribology testing device

For surface roughness tests, the R210 surface roughness measuring instrument was used. All its parameters conform to GB/T 3505 2000 geometric product, specification surface structure, profile method, estimation, definition and parameter of surface structure. Measurement parameters: Ra, Rz, Rq, Rt. In the test, the sampling length was set to 0.80 mm. Among the 4 types of filters, Gaussian one was used. The tests were carried out at room temperature. The surface roughness device is shown in Figure 3.

FULL TEXTS BOOK

Figure 3. Surface roughness

RESULT AND DISCUSSION

The wear test was performed at a load of 2 N and a speed of 3 Hz. In the wear test performed at room temperature, the scar diameter was determined as 10 mm. The average friction coefficient values consistent with the results obtained from the wear analysis are shown in Figure 4.

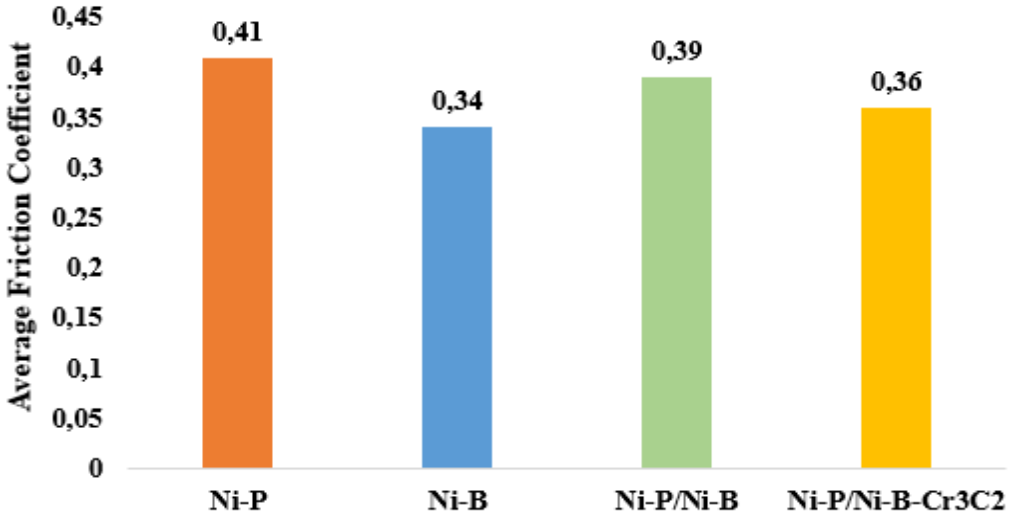

Figure 4. Average friction coefficients of samples

According to the results of the wear tests, the highest average coefficient of friction values was obtained for the Ni-P alloy coating with 0.41, while the lowest value was observed for the Ni-B alloy coating with 0.34. The average values of Ni-P/Ni-B and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 coatings are 0.39 and 0.36, respectively. These data indicate that Ni-B alloy coatings exhibited superior wear resistance compared to Ni-P, Ni-P/Ni-B, and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 coatings. While the wear resistance of phosphorus is low, the wear resistance increases with the effect of chromium carbide. When the wear tests in Vitry et al., (Vitry et al., 2012)studies on Ni-P/Ni-B duplex coating are examined, we see that the Ni-B coating increases the wear resistance. We see that Boron creates a balanced structure when used with Phosphorus. The study shows equivalent results with wear analysis. When the wear depth is examined, the lowest wear depth is observed in the Ni-B sample, while the highest wear depth is obtained in the Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 sample. We can see that Ni-B alloy coatings exhibit superior performance in wear resistance. The reason why the ratio of the Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 sample is so high can be thought to be because chromium carbide particles form a rougher surface on the surface. The results for Ni-P and Ni-P/Ni-B samples are 7.23

FULL TEXTS BOOK

and 5.42. According to these results, the addition of phosphorus to the main matrix caused a decrease in the wear resistance of the coating. However, with the addition of boron to the base matrix, the wear resistance increased significantly. The graph of wear depth is given in Figure 5.

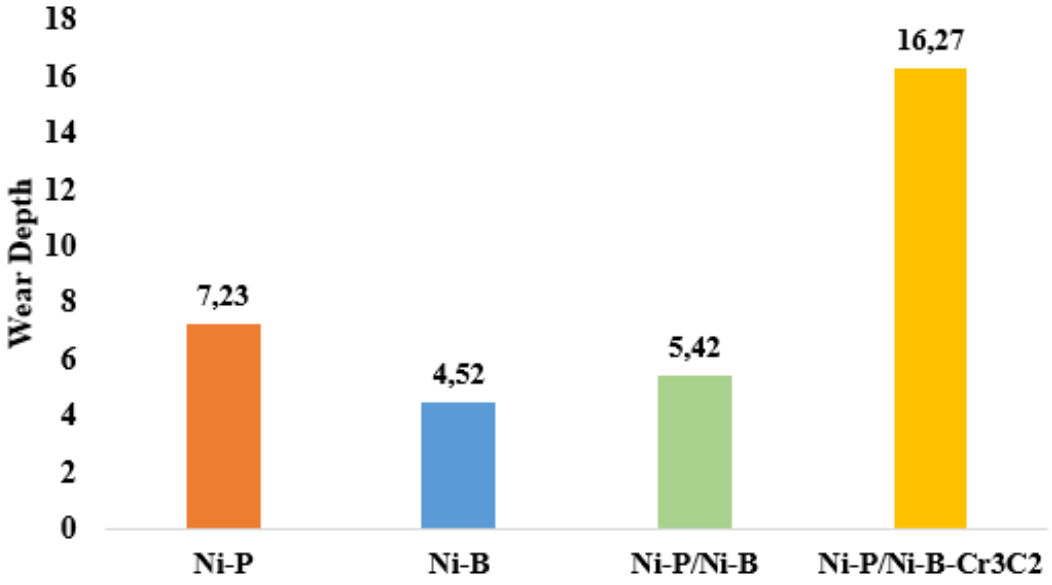

Figure 5. Wear depth

When the mass difference value is analyzed, the lowest mass difference is observed in the Ni-B sample, which has the highest surface wear resistance. The highest values are observed in Ni-P and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 samples. This is due to the low wear resistance of phosphorus, while Cr_3C_2 particulate matter forms a rough surface. The graph of mass difference is given in Figure 6. Li et al., (Li et al., 2018) in the wear results of Ni-B/Ni-W-BN duplex coating, Ni-B/Ni-W-BN duplex nanocomposite coatings have the least wear weight loss and show excellent wear resistance. The results of our study show similarities to the previous studies.

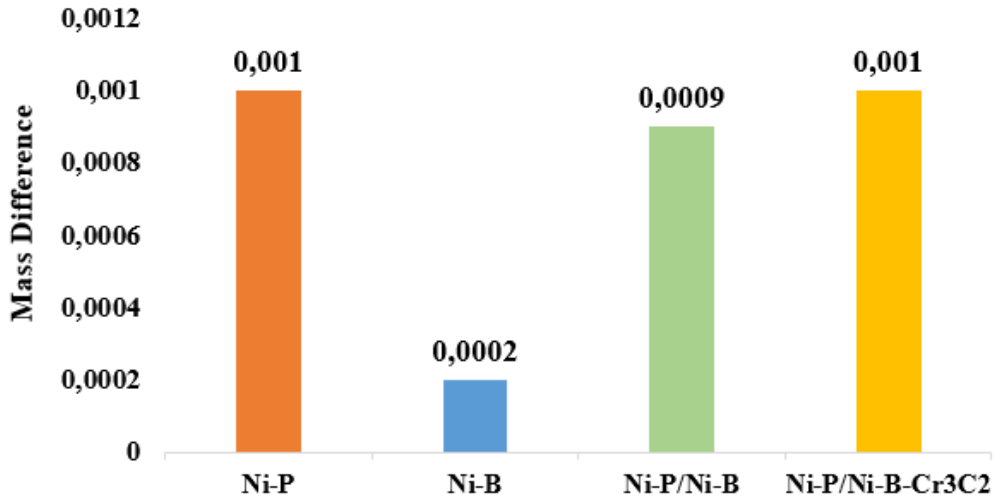

Figure 6. Mass difference

The wear volume loss values calculated by using the average of the values of the width and depth of the wear track measured from the roughness patterns obtained from 5 different regions of the wear track are

FULL TEXTS BOOK

given in illustration of the wear volume loss formula is given in Figure 7. Wear volume loss values are calculated with the help of the equation given below.

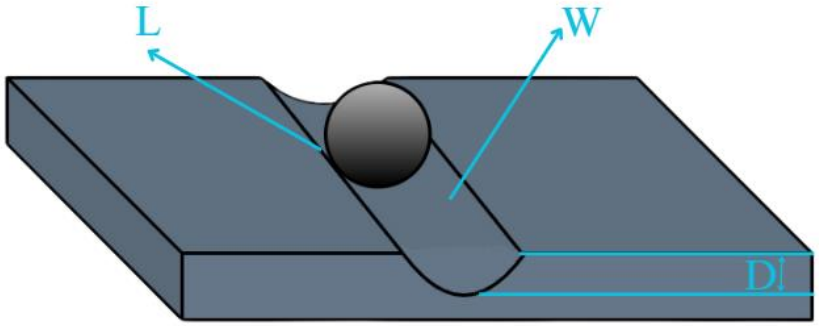

Figure 7. illustration of the wear volume loss formula (H. Li et al., 2021)

$$v = \frac{\pi.W.D.L}{4} \quad (1)$$

V stands for volume wear (mm^3), W stands for average wear scar width (mm), D stands for average wear scar depth (mm), L stands for wear scar length (mm). For the W (average wear scar width) value, images were taken from a handheld microscope of the Dino-Lite AM7115 MZT brand and model. The Wear track widths are given in Figure 8.

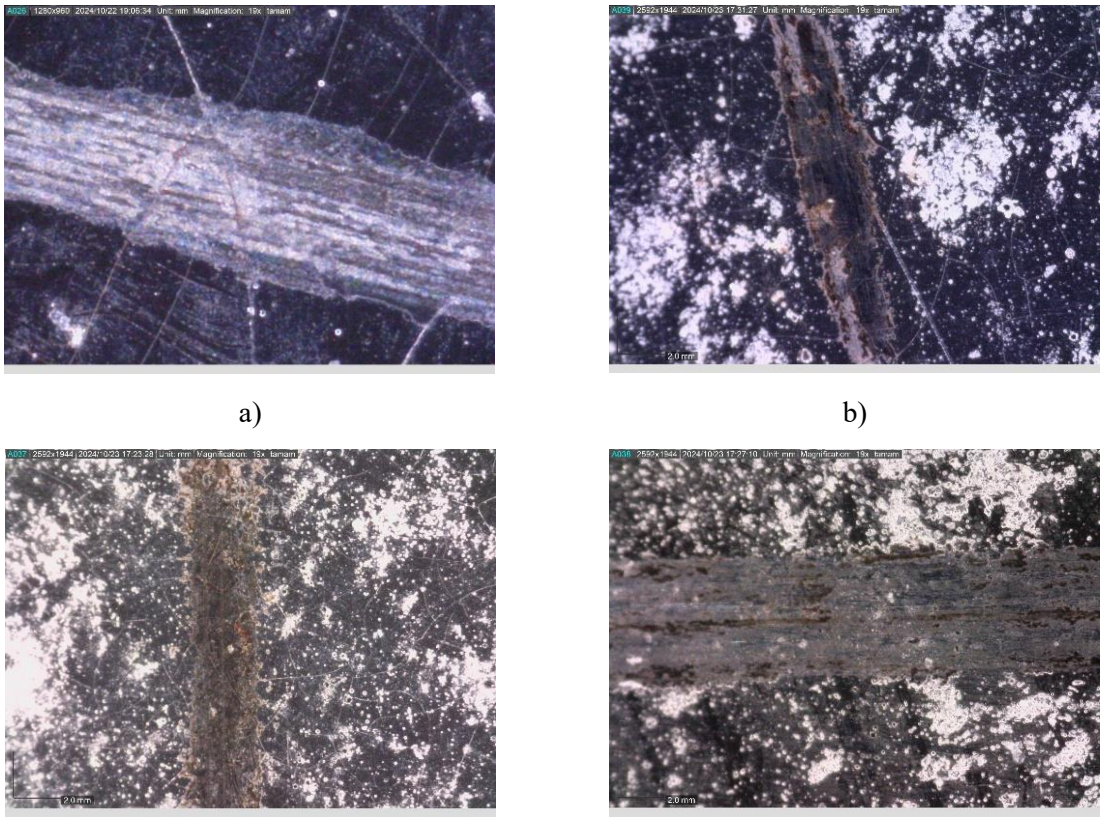

a) b)

c) d)

Figure 8. Wear track widths a) Ni-P, b) Ni-B, c) Ni-P/Ni-B, d) Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2

The wear rate value obtained in the study, the lowest wear rate was observed in Ni-B coating, while the highest wear rate was determined in Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 coating. The reason for the differences in wear volume is the high wear resistance offered by the boron element, while the phosphorus element forms a homogeneous structure, while the chromium carbide reinforcement particle forms a porous structure.

The wear depth and mass difference measurements also vary by these results. When the wear tests of Ni-P/Ni-P and Ni-P/Ni-P-ZrO_2 duplex coatings were examined, wear depth and wear volume analysis showed that the wear loss of phosphorus was higher, and the use of reinforcing particles reduced the wear loss. Our results are compatible with the studies in the literature (Wang et al., 2015).The wear rate values are given in Table 3.

Table 3. Wear rate results

Samples	π	W (mm)	D (mm)	L (mm)	Wear rate(mm^3)
Ni-P	3,14	0,3415	0,00723	10	0,019382003
Ni-B	3,14	0,4624	0,00452	10	0,016406877
Ni-P/Ni-B	3,14	0,4636	0,00542	10	0,019724789
Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2	3,14	0,6976	0,01627	10	0,089097123

When the friction coefficient graph is analyzed according to 300s, it is observed that Ni-P cannot maintain its durability by experiencing a rapid rupture at 100 seconds. This is due to the low resistance of phosphorus to abrasion. Ni-B coating provides better adhesion to the surface with a slower detachment at 100 seconds. This is an indication of its high wear resistance. Ni-P/Ni-B experienced a slow detachment at 100 seconds and adhesion results were observed on the surfaces. It was found that Ni-P alone has a high coefficient of friction, but with the inclusion of Ni-B, the coefficient of friction decreases. It is evidence of the improvement of the duplex coating technique on the surfaces. Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 showed a slower rupture than Ni-P at 100 seconds, but a faster rupture compared to Ni-B. Although the presence of Cr_3C_2 reduced the wear resistance, a superior wear performance was exhibited compared to Ni-P and Ni-P/Ni-B coatings. Friction coefficient graph is given in Figure 9.

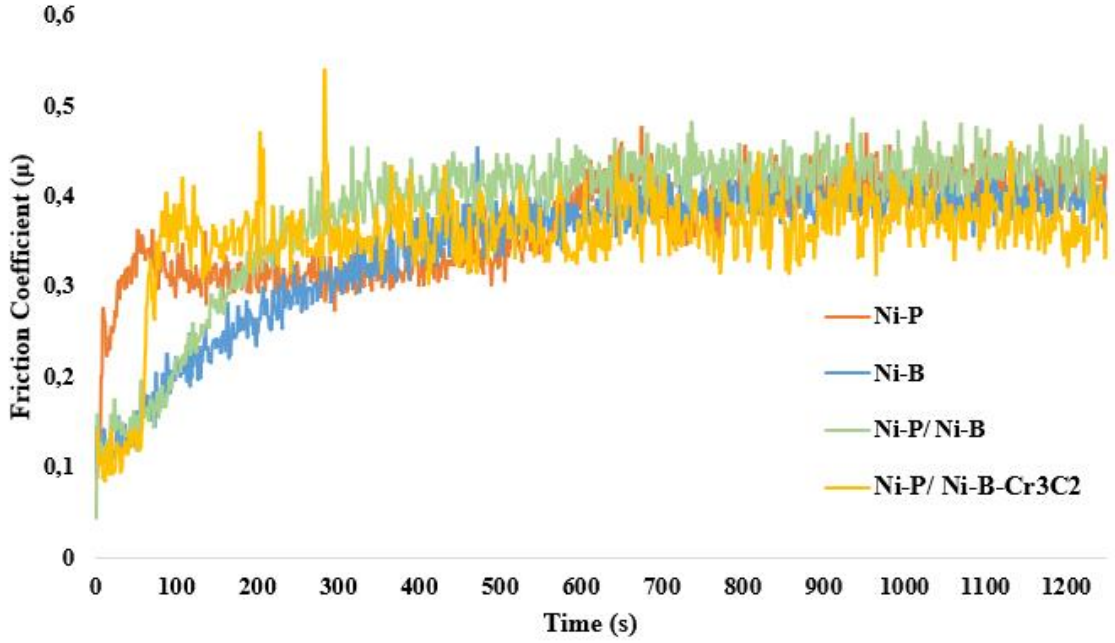

Figure 9. Friction coefficient

Surface Roughness Analysis

One of the most important criteria used in the evaluation of the machinability of materials is the roughness values measured from the machined surfaces. To obtain low-cost and high-quality products, it is necessary to determine the appropriate working conditions. In this direction, the surface roughness values of the coated samples were meticulously measured, and the optimum working conditions were

FULL TEXTS BOOK

tried to be determined in line with the data obtained. This analysis provides guidance in comparing the machinability performance of different coating types. The results of the surface roughness analysis are given in Table 4.

Table 4. Surface roughness results

Samples	Ra(µm)	Rq(µm)	Rp(µm)	Rz(µm)
Ni-P	0,16	0,2	0,570	1,083
Ni-B	1,1619	2,314	8,836	12,506
Ni-P/Ni-B	0,338	0,455	1,534	2,203
Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2	0,417	0,417	3,177	3,794

Ra (average surface roughness value) stands for average surface roughness and is a measure of the degree of roughness of a surface. A lower Ra value indicates that the surface is smoother and less rough, while a higher Ra value indicates that the surface is rougher. The results of the surface roughness analysis show that the lowest Ra value was 0.16 µm for the Ni-P alloy coating, while the highest Ra value was 1.1619 µm for the Ni-B coating. These results showed that the Ni-P coating formed a very smooth surface, while the Ni-B coating formed a rougher surface than Ni-P. Ra values for Ni-P/Ni-B and Ni-P/Ni/B-Cr_3C_2 samples are 0.809 µm and 0.475 µm, respectively. According to the surface roughness results, it was observed that the Ni-P/Ni/B-Cr_3C_2 duplex coating provided a more stable structure on the surface after the Ni-P alloy coating. Rq (root mean square deviation) is a parameter that measures surface roughness and is known as root means square deviation. This parameter can see the roughness of the surface as beautiful. Rq measures how much the average value of objects on the surface deviates and is often used when assessing the smoothness of the surface. The lowest Rq value was 0.2 µm for the Ni-P alloy coating, while the highest Rq value was 2.314 µm for the Ni-B coating. Low surface roughness ensures that the friction surfaces are tribologically optimized and thus long-lasting. Rz (average roughness depth) is a parameter that measures surface roughness and is known as the average depth roughness. Rz measures the distance between the highest peak and the lowest trough on a given surface. This parameter determines the magnitude and depth of variations in the vertical proportions of the surface. As a result of the measurements, the lowest Rz value was obtained as 1.083 µm in the Ni-P sample. The highest Rz value was determined as 12.506 µm in the Ni-B sample. These results indicate that the surface of the Ni-B coating has deeper roughness and therefore has a rougher surface structure. Characteristic fluctuations were observed on the surfaces of Ni-P/Ni-B and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 samples. This indicates that the regular surface quality of both coatings is permanent and the roughness on the surface is more homogeneous. M. Yıldız, (M, Yıldız,2018) the surface roughness of TiAlN-coated milling cutters was investigated experimentally. As a result, it was observed that the coating thickness directly affects surface roughness, cutting tool life, and sustainable quality. In our study, the effects of surface roughness on the material were also investigated.

CONCLUSION

The main objective of this study is to compare the mechanical and wear qualities of duplex samples produced by the electrodeposition method. The wear test results and surface roughness results of Ni-P, Ni-B, Ni-P/Ni-B, and Ni-P/Ni/B-Cr_3C_2 composite coatings were analyzed comparatively.

According to the results of the wear test analysis;

FULL TEXTS BOOK

- Ni-B alloy coatings exhibited superior wear resistance compared to Ni-P, Ni-P/Ni-B and Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 coatings. The addition of phosphorus to the base matrix caused a decrease in the wear resistance of the coating. However, the wear resistance increased significantly with the addition of boron to the base matrix.

As a result of surface roughness analysis;

- Ni-P coating has the smoothest surfaces and is suitable for sensitive applications, while the Ni-B sample can be used for more durable but rough surfaces.
- For a balanced structure, Ni-P/Ni-B or Ni-P/Ni-B-Cr_3C_2 samples are preferred in many applications.

As a result of these findings, it is seen that the most optimum coating is Ni-B coating, but we show that elements with high wear resistance such as phosphorus can reduce the wear resistance of phosphorus when combined with elements such as boron. In addition, we can say that the Cr_3C_2 reinforcement particle improves the properties of the coating.

REFERENCES

Akyüz, M. (n.d.) (2022) *fen bilimleri enstitüsü pulse elektrolitik yöntemiyle ni-co kompozit kaplamalarin üretimi ve tribolojik davranişinin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]* Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Aydin, M. (n.d.) (2021) *dubleks ni-p/ni-mo bn(h) kompozit kaplamalarin aşinma özelliklerinin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]* Sakarya Üniversitesi.

Baghery, P., Farzam, M., Mousavi, A. B., & Hosseini, M. (2010). Ni-TiO2 nanocomposite coating with high resistance to corrosion and wear. *Surface and Coatings Technology*, *204*(23), 3804–3810. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2010.04.061.

Biswas, P., Kalyan Das, S., & Sahoo, P. (2023). Investigation of tribological and corrosion performance of duplex electroless Ni-P/Ni-Cu-P coatings. *Materials Today: Proceedings*, *80*, 1122–1129. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2022.12.119.

Chen, L., Wang, L., Zeng, Z., & Xu, T. (2006). Influence of pulse frequency on the microstructure and wear resistance of electrodeposited Ni-Al2O3 composite coatings. *Surface and Coatings Technology*, *201*(3–4), 599–605. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2005.12.008.

Chenna Raidu, C., Boominathasellarajan, S., & Arunachalam, N. (2024). Tribological evaluation of ZrO2 and YSZ nanoparticle reinforced electroless Ni–B coatings. *Ceramics International*, *50*(9), 15461–15471. https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2024.02.023.

Doğan, F., Duru, E., Akbulut, H., & Aslan, S. (2023). How the duty cycle affects wear and corrosion: A parametric study in the Ni–B–TiN composite coatings. *Results in Surfaces and Interfaces*, *11*. https://doi.org/10.1016/j.rsurfi.2023.100112.

Dursunlar, M., Taş, Z., Akgül, B., Güler, O., & Çelebi, M. (2024). Comparative analysis of wear properties between electroless Ni-B coating and commercial ZnAl coating on 38Si7 steel used in railway system. *Engineering Science and Technology, an International Journal*, *58*. https://doi.org/10.1016/j.jestch.2024.101843.

Yıldız. M. (2018) n.d. düzce üniversitesi fen bilimleri enstitüsü aisi 4140 islah çeliğinin tialn kapli frezelerle işlenmesi sirasinda oluşan yüzey pürüzlülüğü ve titreşimin deneysel olarak incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi] Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Düzce.

FULL TEXTS BOOK

Farhan, M., Fayyaz, O., Nawaz, M., Radwan, A. B., & Shakoor, R. A. (2022). Synthesis and properties of electroless Ni–P-HfC nanocomposite coatings. *Materials Chemistry and Physics*, *291*. https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2022.126696.

Fu, C., Sun, J., Guo, R., Jiang, L., & Xu, S. (2022). Electroless Plating of Ni-P/Ni-Mo-P Duplex Coating on 16Mn Steel Weld Joint and its Corrosion Resistance in Natural Seawater. *International Journal of Electrochemical Science*, *17*. https://doi.org/10.20964/2022.07.15.

Güler, O., Çelebi, M., Karabacak, A. H., & Çanakçı, A. (2023). The effect of advanced electrodeposited Ni-P-Cu coatings obtained with scrap cu plates on the tribological performance of Al powder metallurgy products. *Surface and Coatings Technology*, *468*. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2023.129750.

Huang, P. C., & Cheng, C. H. (2024). Preparation and tribocorrosion behavior of electrodeposited Ni–W/ SiC composite coatings. *Wear*, *558–559*. https://doi.org/10.1016/j.wear.2024.205571.

Korniy, S. A., Halaichak, S. A., Chuchman, M. R., Vynar, V. A., & Datsko, B. M. (2025). Effect of anodic treatment on the electrocatalytic activity of electrodeposited Ni-Mo coatings as cathode materials for hydrogen evolution reaction. *Colloids and Surfaces A: Physicochemical and Engineering Aspects*, *705*, 135677. https://doi.org/10.1016/j.colsurfa.2024.135677.

Kumar, S., Kumar Kadian, A., Sharma, M., Mahato, A. C., & Mukhopadhyay, A. (2025). Development of Ni-B coating through the aid of artificial intelligence. *Materials Letters*, *378*, 137621. https://doi.org/10.1016/j.matlet.2024.137621.

Lelevic, A., & Walsh, F. C. (2019a). Electrodeposition of Ni-P alloy coatings: A review. In *Surface and Coatings Technology* (Vol. 369, pp. 198–220). Elsevier B.V. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2019.03.055.

Li, B., Zhang, W., Li, D., Huan, Y., & Dong, J. (2018). Microstructural, surface and electrochemical properties of a novel Ni–B/Ni–W–BN duplex composite coating by co-electrodeposition. *Applied Surface Science*, *458*, 305–318. https://doi.org/10.1016/j.apsusc.2018.07.100.

Li, H., He, Y., Luo, P., Fan, Y., He, T., Zhang, Y. H., Xiang, Y., He, Y., & Song, R. (2021). Fabrication of the ZrC reinforced Ni–W composite coating and exploration of its mechanical properties and corrosion resistance. *Surface and Coatings Technology*, *421*. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2021.127413.

Li, S., Chen, W., Zhao, L., & Guo, H. (2023). Calcia-magnesia-alumino-silicate-induced degradation of (Gd0.9Yb0.1)2Zr2O7 thermal barrier coatings prepared by plasma spray-physical vapor deposition (PS-PVD). *Surface and Coatings Technology*, *454*. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2022.129179.

Li, Z., He, Y., Liu, B., Fan, Y., Lei, C., Zhou, H., Zhong, J., Yan, L., Cheng, X., Song, J., & Li, H. (2023). Study on mechanical and corrosion resistance of Ni-W-P composite coating reinforced by cationic cubic boron nitride. *Surface and Coatings Technology*, *468*. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2023.129754.

Liang, H. C., Yang, J. T., & Wang, C. J. (2024). The characteristics of Zn–5Al–2Mg coating on low carbon steel by two-step galvanizing method. *Journal of Materials Research and Technology*, *33*, 3518–3528. https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2024.10.042.

Liu, B., Zhong, S., Zhuang, L., Lin, L., Zheng, A., & Liu, C. (2024). Effect of CO addition on the microstructure and properties of TiN coatings grown by chemical vapor deposition. *Thin Solid Films*, *804*. https://doi.org/10.1016/j.tsf.2024.140469.

FULL TEXTS BOOK

Ma, C., Liang, G., Zhu, Y., Mu, H., & Xia, F. (2014). Preparation and corrosion assessment of electrodeposited Ni-SiC composite thin films. *Ceramics International*, *40*(2), 3341–3346. https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2013.09.100.

Ning, Y., Zhou, M., & Yang, J. (2022). Effect of Laser Heat Treatment on Mechanical Property of NiW/Ni Coating Electrodeposited on Copper Substrate. *International Journal of Electrochemical Science*, *17*. https://doi.org/10.20964/2022.09.05.

Nkosi, N., & Sacks, N. (2024). Process parameter development of a Ti6Al4V-5wt%Cr3C2metal matrix composite fabricated by Laser Powder Bed Fusion. *Procedia CIRP*, *124*, 104–109. https://doi.org/10.1016/j.procir.2024.08.080.

Öztürk, A. (n.d.). (2022) *kesikli akim yöntemi ile üretilen ni-b-w/al2o3 kompozit kaplamalarin sertlik ve aşinma davranişlarinin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi*] Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Safavi, M. S., Soleimanzadeh Ghazijahani, S., & Rasooli, A. (2024). Pulsed electroplating of ZrO2-reinforced Ni-Cr alloy coatings from the duplex complexing agents-containing bath for engineering applications: Importance of operating conditions. *Heliyon*, *10*(18). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e37631.

Tan, S. (n.d.).(2022) *ultrasonik destekli akimli kaplama tekniği ile üretilen ni-w-tio2 kaplamalarin tribolojik davranişlarinin incelenmesi[Yüksek Lisans Tezi]* Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Ünal, E., & Karahan, H. (2018). Production and characterization of electrodeposited Ni-B/hBN composite coatings. *Surface and Coatings Technology*, *333*, 125–137. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2017.11.016.

Vitry, V., Sens, A., Kanta, A. F., & Delaunois, F. (2012). Wear and corrosion resistance of heat treated and as-plated Duplex NiP/NiB coatings on 2024 aluminum alloys. *Surface and Coatings Technology*, *206*(16), 3421–3427. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2012.01.049.

Wang, Y., Shu, X., Wei, S., Liu, C., Gao, W., Shakoor, R. A., & Kahraman, R. (2015). Duplex Ni-P-ZrO2/Ni-P electroless coating on stainless steel. *Journal of Alloys and Compounds*, *630*, 189–194. https://doi.org/10.1016/j.jallcom.2015.01.064.

Xu, Y., Liang, B., Gao, Y., Zou, J., Hua, R., Sun, Y. Z., Chen, Y., & Zhao, Q. (2024). Pulse electrodeposition of a duplex-layer structured composite nickel-based coating with improved corrosion and abrasion resistance. *Ceramics International*, *50*(7), 10515–10524. https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2023.12.363.

Yang, M., Jin, Q., Huang, T., Kong, D., & Song, P. (2024). Effect of Cr3C2 distribution on the wear and corrosion properties of HVOF-sprayed WC–12Co/Cr3C2–25NiCr composite coatings. *Ceramics International*, *50*(11), 19720–19732. https://doi.org/10.1016/j.ceramint.2024.03.096.

Yusuf, M. M., Radwan, A. B., Shakoor, R. A., Awais, M., Abdullah, A. M., Montemor, M. F., & Kahraman, R. (2018). Synthesis and characterisation of Ni–B/Ni–P–CeO2 duplex composite coatings. *Journal of Applied Electrochemistry*, *48*(4), 391–404. https://doi.org/10.1007/s10800-018-1168-4.

Zhang, W., Cao, D., Qiao, Y., He, Z., Wang, Y., Li, X., & Gao, W. (2019). Microstructure and properties of duplex Ni-P-TiO2/Ni-P nanocomposite coatings. *Materials Research*, *22*. https://doi.org/10.1590/1980-5373-MR-2018-0748.

Zhang, W., Cao, D., Qiao, Y., Wang, Y., Li, X., & Gao, W. (2019a). Preparation and properties of duplex NI-P-TIO2 /NI nanocomposite coatings. *International Journal of Modern Physics B*, *33*(1–3). https://doi.org/10.1142/S0217979219400198.

FULL TEXTS BOOK

Zhang, W., Cao, D., Qiao, Y., Wang, Y., Li, X., & Gao, W. (2019b). Preparation and properties of duplex NI-P-TIO 2 /NI nanocomposite coatings. *International Journal of Modern Physics B*, *33*(1–3). https://doi.org/10.1142/S0217979219400198.

Zhang, W. X., Jiang, Z. H., Li, G. Y., Jiang, Q., & Lian, J. S. (2008). Electroless Ni-P/Ni-B duplex coatings for improving the hardness and the corrosion resistance of AZ91D magnesium alloy. *Applied Surface Science*, *254*(16), 4949–4955. https://doi.org/10.1016/j.apsusc.2008.01.144.

Zhao, X., Chen, Y., Ji, R., Xu, M., Ye, Z., Shao, W., Wang, S., Zou, Y., Wang, Y., Ouyang, J., Jia, D., & Zhou, Y. (2024). TiO2-hBN nanocomposite coating with excellent wear and corrosion resistance on Ti6Al4V alloy prepared by plasma electrolytic oxidation. *Surface and Coatings Technology*, *494*. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2024.131471.

ŞEKİL HAFIZALI ALAŞIMLARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ
BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SHAPE MEMORY ALLOYS

Öğr. Gör. Bahadır Furkan KINACI,
Karabük Üniversitesi, Yenice Meslek Yüksekokulu
Öğr. Gör. Eyyüp TAŞKAYA
Karabük Üniversitesi, Yenice Meslek Yüksekokulu

ÖZET

Termomekanik veya manyetik etkiler gibi uyarılara maruz kaldığında orijinal formuna dönebilen malzemeler Şekil Hafızalı Malzemeler (Shape Memory Materials) olarak isimlendirilmektedir. Bu özellikleri sayesinde Şekil hafızalı malzemeler havacılık, elektronik, biyomedikal ve savunma sanayi gibi endüstrilerde büyük ilgi görmektedir. Bu alanda özellikle şekil hafızalı alaşımlar ve polimeler olmak üzere iki grup malzeme kullanılmaktadır. Şekil hafızalı malzemelerin araştırılması ve geliştirilmesi için alanda birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaları iyi analiz etmek ve yönelimleri tespit etmek gelecekte yapılabilecek çalışmalar için yol gösterici olmaktadır. Bu amaçla kullanılan bibliyometrik analiz yöntemi ile çeşitli veri tabanlarında, ilgili alanda yapılan çalışmaları irdeleyerek bu alandaki yönelim tespit edilebilmektedir. Yapılacak çalışmada şekil hafızalı alaşımlarda yapılan bilimsel çalışmaların tespit edilmesi ve analiz edilmesi için Vos Viewer yazılımı ile Web of Science Core Collection veri tabanı incelenerek bibliyometrik analiz yapılmıştır. Çalışma sayesinde şekil hafızalı alaşımlar hakkında ne kadar çalışma yapıldığı, bu alanda öne çıkan anahtar kelimeler ve alandaki yönelimlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Şekil hafızalı alaşımlar ile ilgili literatürde ilki 1980 yılında yayınlanan 1991 yılında artış gösteren ve 2021 yılında zirveye ulaşan toplam 20603 çalışma tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şekil Hafızalı Malzeme, Şekil Hafızalı Alaşım, Bibliyometrik Analiz, Vos Viewer, Web of Science

ABSTRACT

Materials that can return to their original form when exposed to stimuli such as thermomechanical or magnetic effects are called Shape Memory Materials. Thanks to these properties, shape memory materials attract great attention in industries such as aviation, electronics, biomedical and defense industries. In this field, two groups of materials are used, especially shape memory alloys and polymers. Many scientific studies have been conducted in the field for the research and development of shape memory materials. Good analysis of the studies conducted and determination of trends are guiding for future studies. For this purpose, the bibliometric analysis method used can be used to examine the studies conducted in the relevant field in various databases and to determine the trends in this field. In this study, a bibliometric analysis was conducted by examining the Web of Science Core Collection database with Vos Viewer software in order to identify and analyze scientific studies conducted on shape memory alloys. The study aimed to determine how much work has been done on shape memory alloys, the prominent keywords in this field and the trends in the field. A total of 20603 studies were identified in the literature on shape memory alloys, the first of which was published in 1980, increased in 1991 and reached its peak in 2021.

Keywords: Shape Memory Material, Shape Memory Alloy, Bibliometric Analysis, Vos Viewer, Web of Science

FULL TEXTS BOOK

GİRİŞ

Genel olarak uygulanan sıcaklığa, voltaja veya ferromanyetik alaşımlar için manyetik alana bağlı olarak şekillerini değiştirme yeteneğine sahip malzemeler şekil hafızalı malzemeler (SMM) olarak isimlendirilmektedir(Balasubramanian et al., 2021). Şekil hafızalı malzemeler; şekil hafızalı polimerler (SMP) ve şekil hafızalı alaşımlar (SMA) olmak üzere iki farklı alanda incelenmektedir. Şekil hafızalı polimerler sıcaklık gibi harici bir tetikleyiciye maruz bırakıldığında deforme olmuş durumdan orijinal şekline dönebilen polimerik malzemelerdir. Şekil hafızalı alaşımların özelliği ise martenzitik yapıda bulunan ve dış kuvvet sonucu orijinal şekillerini kaybetmiş malzemenin östenit sıcaklığına geçtiğinde orijinal formunu geri kazanabilmesidir. Şekil hafızalı alaşımlar bu akıllı özellikleri sayesinde savunma sanayi, havacılık ve tıp gibi birçok endüstride kullanılmaktadır (Lobo et al., 2015). Şekil hafızalı alaşımlar farklı malzemelerden üretilebilmektedir. Maliyet etkinliği ve üretim kolaylığı nedeniyle demir bazlı alaşımlar (Sun et al., 2024), ucuzluğu ve tatmin edici şekil hafızası özellikleri sebebiyle bakır bazlı alaşımlar (Rashidi et al., 2024) ve 100 ℃ üzerinde dönüşüm sıcaklığı ve yüksek gerilim altında şekil hafıza etkisi sebebiyle Nikel-Titanyum bazlı alaşımlar (Karaca et al., 2014) sıkça kullanılmaktadır.

Bibliyometrik analiz, literatürde verilen dağılımlara göre dağılımlar arasındaki ilişkileri değerlendirmenin iyi bir yöntemi olan bir değerlendirme analiz yöntemidir. Bu analiz yöntemi, özellikle dergilerin var olma süresi, yazarların veya yan kuruluşların faaliyetleri ve çevresel eğilimler olmak üzere farklı zaman dilimlerine bağlı olarak çalışmalarda ilgili verilerin ortaya çıkışını incelememize olanak tanır. Bibliyometrik analiz yöntemi ile çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bir çalışmada yapay zekâ teknolojisinin tıp eğitiminde kullanımının incelenmesi amacıyla 2013-2022 yılları arasında yapılan makalelerin Vos Viewer uygulaması ile bibliyometrik analizi yapılmıştır (Wang et al., 2024). Başka bir çalışmada kamu binalarındaki bina enerji yönetimi alanındaki ilerlemenin tespit edilmesi ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel hedeflerin belirlenmesi amaçlanmıştır (Fang et al., 2024).

Bu çalışmada şekil hafızalı alaşımlar hakkında yapılan çalışmalar ile ilgili bibliyometrik analiz yapılmıştır. Web of Science Core Collection veri tabanı incelenerek literatürde konu hakkında yapılan çalışmalar incelenmiş ve en sık kullanılan anahtar kelimeler, literatürün yönelimi ve etkileşimleri değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Çalışmada bibliyometrik analiz yapılması için belirlenen kriterlere göre alanda yapılan çalışmalar incelenecektir. Analiz sonucunda alandaki araştırmalar, toplam yayın sayıları ve yapılan çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler tespit edilmiştir. Böylece şekil hafızalı alaşımlarla ilgili çalışmalar incelenerek alanın yönelimi belirlenebilir (Yang & Li, 2024). Verilerin analiz edilmesinde Vos Viewer uygulaması, veri madenciliği, haritalama ve iş birliği ağlarının görselleştirilebilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Alviz-Meza et al., 2023). Literatürdeki verilerin elde edilmesinde ise Google Scholar, Web of Science gibi kaynaklar kullanılabilmektedir. Web of Science Core Collection, Web of Science içerisinde kaliteli, güvenilir ve güncel literatür veri tabanı olarak kullanılmaktadır (Li et al., 2024).Bibliyometrik analiz yapılırken; verilerin incelenmesi ve görselleştirilmesinde, çalışmalarda sıkça kullanılan Vos Viewer uygulaması, verilerin elde edilmesi için ise Web of Science Core Collection veri tabanı kullanılacaktır. Öncelikle veri tabanında "Şekil Hafızalı Alaşım (Shape Memory Alloy)" terimi aratılmış ve sonuçlar kaydedilmiştir. Elde edilen veriler Vos Viewer uygulamasına yüklenerek anahtar kelimeler için haritalandırma yapılmıştır.

BULGULAR

Yapılan analiz sonucu 20603 çalışma tespit edilmiştir. İlk çalışma 1980 yılında yayınlanmıştır. Çalışmalar 1991 yılından itibaren artış göstermiş, alandaki en yüksek çalışma sayısı 1118 çalışma ile

FULL TEXTS BOOK

2021 yılında yapılmıştır. En çok çalışma yapılan üç ülke sırasıyla; Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'dır. Yıllara göre çalışma sayıları aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Yayın yıllarına göre çalışma sayıları

Yayın Yılı	Çalışma Sayısı	Yayın Yılı	Çalışma Sayısı
2025	3	2002	374
2024	876	2001	455
2023	1050	2000	350
2022	1089	1999	313
2021	1118	1998	198
2020	988	1997	238
2019	1010	1996	147
2018	971	1995	179
2017	942	1994	147
2016	842	1993	70
2015	851	1992	78
2014	837	1991	77
2013	827	1990	26
2012	726	1989	14
2011	752	1988	18
2010	723	1987	16
2009	729	1986	10
2008	830	1985	10
2007	592	1984	7
2006	651	1983	3
2005	492	1982	10
2004	529	1981	6
2003	427	1980	2

Çalışmalarda en sık kullanılan anahtar kelimeler; martenzitik dönüşüm, mikroyapı, süper esneklik, Ni-Ti, şekil hafıza efekti, faz dönüşümü, mekanik özellikler, nitinol, martenzit, martenzitik faz dönüşümü, katmanlı üretim, sahte esneklik, korozyon, yorulma ve ısıl işlemdir.

Alıntı yapılan alanlarda ise elektromanyetizma, metalurji mühendisliği, mekanik, robotik ve beton bilimi dikkat çekmektedir.

Özellikle şekil hafızalı alaşım, martenzitik dönüşüm, süper esneklik, mikroyapı ve Ni-Ti kelimelerinin yoğunluk oluşturduğu görülmektedir. Şekil 1'de literatürde kullanılan anahtar kelimelerin yoğunluk haritası verilmiştir.

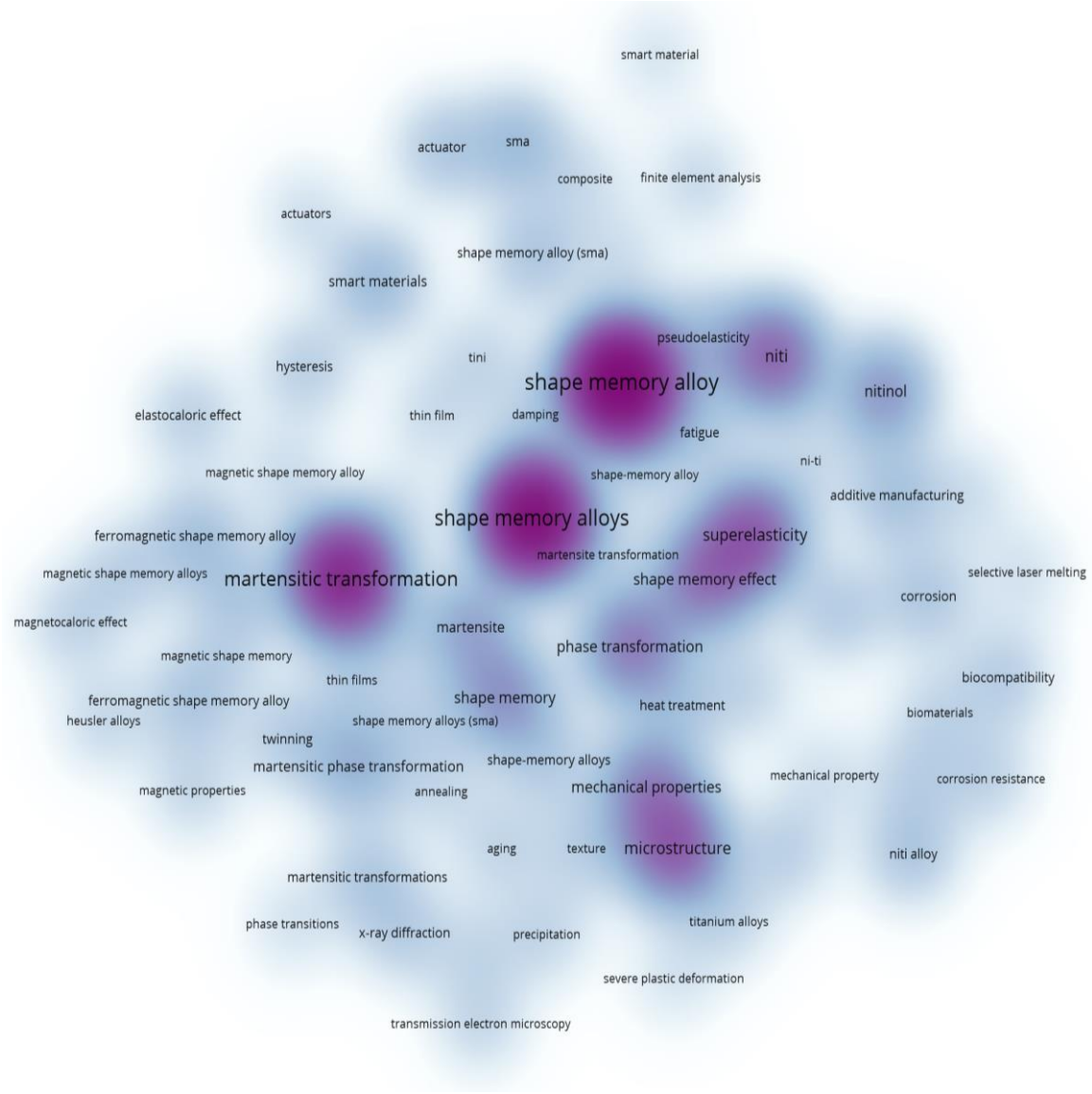

Şekil 1: Literatürde kullanılan anahtar kelimelerin yoğunluk haritası

Araştırma alanlarına göre çalışma sayılarında ise malzeme bilimi, Metalurji ve malzeme mühendisliği ve mühendislik alanları öne çıkmaktadır. Araştırma alanlarına göre çalışma sayıları Tablo 2 ile aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Araştırma alanlarına göre çalışma sayıları

Araştırma Alanı	Çalışma Sayısı	Araştırma Alanı	Çalışma Sayısı
Materials Science	14103	Construction Building Technology	313
Metallurgy Metallurgical Engineering	6536	Mathematics	275
Engineering	4364	Robotics	248

Physics	3954	Thermodynamics	202
Science Technology Other Topics	2291	Crystallography	130
Chemistry	2157	Polymer Science	126
Mechanics	1305	Energy Fuels	117
Instruments Instrumentation	928	Acoustics	90
Optics	502	Electrochemistry	75
Computer Science	383	Dentistry Oral Surgery Medicine	74

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada şekil hafızalı alaşımlar ile ilgili yapılan bibliyometrik analiz sonucu; alanda 1980 yılından itibaren çalışmaların başladığı 1991 yılında hızlıca yükselmeye başladığı ve en çok çalışmanın 2021 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Literatürde en sık kullanılan anahtar kelimelerin Şekil hafızalı alaşım, martenzitik dönüşüm, süper esneklik, mikroyapı ve Ni-Ti olduğu belirlenmiştir. Şekil hafızalı alaşımların, martenzitik yapıdayken ısı değişimi sonucu östenid faz sıcaklığına geçişi durumunda alaşım eski halini aldığından martenzitik ifadesi literatürde sıkça kullanılmıştır. En fazla çalışmanın yapıldığı ilk üç ülke sırasıyla; Çin, ABD ve Japonya olduğu belirlenmiştir. Bu ülkelerin sanayi ve üretim konusunda gelişmiş ülkeler olduğu değerlendirilebilir.

Alaşımlar arasında Ni-Ti bazlı alaşımlar üzerine daha çok çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca termomekanik özelliklerden mikro yapı üzerinde daha çok durulduğu tespit edilmiştir. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak akıllı özellikleri sayesinde birçok endüstri alanında kullanılan ve rağbet görmeye devam eden şekil hafızalı alaşımlar ile ilgili çalışmaların devam ettiği ve daha birçok alanda karşımıza çıkmaya devam edeceği değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Alviz-Meza, A., Orozco-Agamez, J., Quinayá, D. C. P., & Alviz-Amador, A. (2023). Bibliometric Analysis of Fourth Industrial Revolution Applied to Material Sciences Based on Web of Science and Scopus Databases from 2017 to 2021. ChemEngineering, 7(1), 2. https://doi.org/10.3390/chemengineering7010002

Balasubramanian, M., Srimath, R., Vignesh, L., & Rajesh, S. (2021). Application of shape memory alloys in engineering - A review. Journal of Physics: Conference Series, 2054(1). https://doi.org/10.1088/1742-6596/2054/1/012078

Fang, M., Misnan, M. S., & Halim, N. H. F. A. (2024). A Systematic Literature Review on Energy Efficiency Analysis of Building Energy Management. Buildings, 14(10), 3136. https://doi.org/10.3390/buildings14103136

Karaca, H. E., Acar, E., Tobe, H., & Saghaian, S. M. (2014). NiTiHf-based shape memory alloys. Materials Science and Technology, 30(13), 1530–1544. https://doi.org/10.1179/1743284714Y.0000000598

Li, X., Hao, X., Chen, C., Zhai, C., Pan, T., Zhou, X., Liu, Y., Wu, D., & Chen, X. (2024). Trends and hotspots on the relationship between gut microbiota and Parkinson's Disease: a bibliometric analysis. Frontiers in Cellular and Infection Microbiology, 14. https://doi.org/10.3389/fcimb.2024.1421270

FULL TEXTS BOOK

Lobo, P. S., Almeida, J., & Guerreiro, L. (2015). Shape Memory Alloys Behaviour: A Review. Procedia Engineering, 114. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2015.08.025

Rashidi, K., Sulong, A. B., Muhamad, N., Fayyaz, A., Foudzi, F. M., & Basir, A. (2024). Martensitic transformation characteristics, mechanical properties and damping behavior of Cu–Al–Ni shape memory alloys: A review of their modifications and improvements. Journal of Materials Research and Technology, 29, 2732–2749. https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2024.02.012

Sun, Q., Tan, X., Ding, M., Cao, B., & Iwamoto, T. (2024). A Review of Additively Manufactured Iron-Based Shape Memory Alloys. Crystals, 14(9), 773. https://doi.org/10.3390/cryst14090773

Wang, S., Yang, L., Li, M., Zhang, X., & Tai, X. (2024). Medical Education and Artificial Intelligence: Web of Science–Based Bibliometric Analysis (2013-2022). JMIR Medical Education, 10, e51411–e51411. https://doi.org/10.2196/51411

Yang, F., & Li, J. (2024). A Review of Renewable Energy Investment in Belt and Road Initiative Countries: A Bibliometric Analysis Perspective. Energies, 17(19), 4900. https://doi.org/10.3390/en17194900

FERMENTE OLİGOSAKKARİT, DİSAKKARİT, MONOSAKKARİT VE POLYOL (FODMAP) İÇERİĞİ DÜŞÜK DİYET TEDAVİSİNE GÜNCEL BAKIŞ

CURRENT OVERVIEW OF DIETARY THERAPY LOW IN FERMENTABLE OLIGOSACCHARIDES, DIOSACCHARIDES, MONOSACCHARIDES AND POLYOLS (FODMAP)

Dr. Öğr. Üyesi Şemsi Gül Yılmaz,

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Arş. Gör. Dr. Seda Önal

Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Fermente oligosakkarit, disakkarit, monosakkarit ve polyol (FODMAP) içeriği düşük diyet tedavisi son zamanlarda en çok araştırılan konular arasında yer almaktadır. Bu çalışma, fermente oligosakkaritler, disakkaritler, monosakkaritler ve polyollerden (FODMAP) oluşan besin gruplarının gastrointestinal sistem üzerindeki etkilerini ve düşük FODMAP diyetinin klinik uygulamalarını kapsamlı bir şekilde incelemektedir. FODMAP'ler, ince bağırsakta zayıf emilim özellikleri, küçük molekül ağırlıkları ve boyutları nedeniyle osmotik olarak aktif moleküller olarak tanımlanmaktadır. Bu özellikleri, bu besinlerin kalın bağırsakta hızlı bir şekilde fermentasyona uğramasına ve sonuç olarak gaz, kısa zincirli yağ asitleri ve diğer metabolitlerin oluşumuna yol açmaktadır. Bu süreç, bağırsak motilitesinde değişiklikler, immün sistemin aktive olması ve bağırsak geçirgenliğinde artış gibi istenmeyen gastrointestinal semptomların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Düşük FODMAP diyetinin uygulanması, üç aşamalı bir süreçten oluşmaktadır: eliminasyon, yeniden yerleştirme ve koruma aşamaları. Eliminasyon aşamasında, FODMAP içeren besinler 2-4 hafta boyunca diyet dışı bırakılmakta ve bu süre zarfında hastaların semptomları gözlemlenmektedir. Eğer semptomlarda belirgin bir iyileşme gözlemlenirse, ikinci aşama olan yeniden yerleştirme aşamasına geçilmektedir. Bu aşamada, eliminasyon sırasında çıkarılan besinler yavaşça diyete eklenmekte ve semptomların tekrar oluşup oluşmadığı izlenmektedir. Son olarak, koruma aşamasında, semptomlara neden olmayan besinler diyetin son şekline eklenerek bireysel tolerans seviyeleri belirlenmektedir.

Düşük FODMAP diyetinin, özellikle irritabl bağırsak sendromu (IBS) ve Crohn hastalığı gibi fonksiyonel bağırsak hastalıklarının semptomlarını hafifletmede etkili olduğu gösterilmiştir. Ancak, bu diyetin uzun vadeli etkileri, eliminasyon fazının olası olumlu ve olumsuz sonuçları, yeniden yerleştirme aşamasının standartlaştırılması ve diyetin klinik faydalarının netleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, diyetin uygulanması sırasında bireysel farklılıkların dikkate alınması ve diyetisyen rehberliğinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Sonuç olarak, düşük FODMAP diyetinin, gastrointestinal semptomların yönetiminde önemli bir strateji olduğu ve bu yaklaşımın daha fazla araştırma ve kanıt desteği gerektirdiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beslenme, FODMAP diyeti, Mikrobiyota, Sağlık

ABSTRACT

Dietary therapy low in fermentable oligosaccharides, disaccharides, monosaccharides and polyols (FODMAPs) has recently been among the most researched topics. This study comprehensively examines the effects of food groups consisting of fermentable oligosaccharides, disaccharides, monosaccharides and polyols (FODMAPs) on the gastrointestinal tract and clinical applications of a

FULL TEXTS BOOK

low FODMAP diet. FODMAPs are defined as osmotically active molecules due to their poor absorption in the small intestine, small molecular weight and size. These characteristics lead to rapid fermentation of these nutrients in the large intestine, resulting in the formation of gas, short-chain fatty acids and other metabolites. This process leads to undesirable gastrointestinal symptoms such as changes in intestinal motility, activation of the immune system and increased intestinal permeability.

The implementation of a low FODMAP diet consists of a three-stage process: elimination, reintroduction and maintenance. In the elimination phase, FODMAP-containing foods are excluded from the diet for 2-4 weeks, during which time patients' symptoms are monitored. If there is a significant improvement in symptoms, the second phase, the reintroduction phase, is initiated. In this phase, the foods removed during elimination are slowly added to the diet and the symptoms are monitored for recurrence. Finally, in the maintenance phase, foods that do not cause symptoms are added to the final diet to determine individual tolerance levels.

A low FODMAP diet has been shown to be particularly effective in relieving symptoms of functional bowel diseases such as irritable bowel syndrome (IBS) and Crohn's disease. However, the long-term effects of this diet, the possible positive and negative consequences of the elimination phase, the standardization of the reintroduction phase and the clinical benefits of the diet need to be clarified. It is also recommended that individual differences should be taken into account during the implementation of the diet and that it should be performed under the guidance of a dietitian. In conclusion, it is emphasized that a low FODMAP diet is an important strategy for the management of gastrointestinal symptoms and this approach requires further research and evidence support.

Keywords: Nutrition, FODMAP diet, Microbiota, Health

GİRİŞ

Birçok kısa zincirli karbonhidratın irritabl bağırsak sendromu (IBS) başta olmak üzere bazı gastrointestinal sistem hastalıklarındakine benzer abdominal semptomlara neden olabileceği uzun zamandır bilinmektedir. İnce bağırsakta yavaş emilen ya da sindirilmeyen tüm kısa zincirli karbonhidratların alımının kısıtlanmasının, lümeni şişirerek bağırsak üzerinde benzer etkilere sahip olmaları nedeniyle birlikte ele alınması gerektiği varsayılmıştır. Bu karbonhidrat grupları, bilinen ortak bir terim olmaması nedeniyle Fermente Edilebilir, Oligosakkaritler, Disakkaritler ve Monosakkaritler ve Polioller (FODMAP) olarak adlandırılmıştır (Gibson, 2017). Diyet ile alımlarını azaltarak, özellikle IBS'li hastalarda karın semptomlarının visseral duyarlılığı olan hastalarda hafifleyeceği de varsayılmış ve daha sonra düşük FODMAP diyeti tasarlanmıştır. Son yirmi yılda, diğer hususların yanı sıra, etki mekanizmaları, FODMAP'lerin besin içeriği ve diyetin etkinliği yoğun bir şekilde incelenmiştir. Dünyanın birçok yerinde, düşük FODMAP diyeti artık IBS gibi hastalıklar için ön basamak tedavi olarak kabul edilmektedir. Diyet komplekstir ve üç aşamadan oluşmaktadır: kısıtlama, yeniden uygulama ve kişiye özgü hale getirme. Tüm aşamalarının diyetisyen kontrolünde eğitimle yapılması gerekmektedir (Bertin ve ark., 2024).

FODMAP Nedir?

FODMAP; fermente edilebilir oligosakkaritler, disakkaritler, monosakkaritler ve polyollerden oluşan bir ana başlıktır (Lomer, 2024). Kısaca FODMAP kısa zincirli karbonhidratlardan oluşmuş bir terimdir. FODMAP terimini oluşturan besin maddelerinin üç temel özelliği vardır; ince bağırsaktan emilimleri zayıftır, molekül ağırlıkları ve boyutlarının küçük olması nedeniyle ozmotik olarak aktif moleküllerdir ve zincir uzunlukları sebebiyle bakteriler tarafından hızlıca fermente edilebilmektedirler (Eswaran ve ark., 2017). Kalın bağırsakta fermentasyona uğrayabildikleri için fermente edilebilir besin grupları olarak adlandırılmaktadırlar. Kolonda fermente edilebilmelerinin sebebi; ince bağırsakta emilimlerinin

FULL TEXTS BOOK

tam olarak gerçekleşmemesinden, sindirim için uygun hidrolaz enzimlerinin eksikliğinden ya da olması gereken enzimlerin yeterli konsantrasyonda olmamasından kaynaklanmaktadır (Staudacher ve ark., 2014).

FODMAP Bileşenleri

Monosakkaritler

FODMAP içerisindeki besinlere dahil olan monosakkarit fruktozdur**.** Fruktozun emilimi doza bağlı olarak farklılık gösterir ve GLUT-5 (yalnızca fruktoza ait) ve GLUT-2 taşıyıcıları ile olur. GLUT-5 taşıyıcısı kişiye göre değişmekle birlikte kapasitesi düşük bir taşıyıcıdır bu nedenle fruktoz malabsorbisyonunun sebepleri arasında sayılabilir. Fruktoz emilim mekanizmaları bazı kişilerde eksik çalışıyor olabilir, bu gibi tam emilim gerçekleşmeyen durumların sonucunda kolonik fermentasyon oluşur (Khan ve ark., 2015). Bağırsak lümeninde fazla miktarda serbest fruktoz bulunması fruktoz emilim mekanizmasını olumsuz etkileyebilir, fazla miktarda fruktoz bulunma nedeniyle früktoz malabsorbsiyonu yaşayan bireylerin diyeti früktozdan zengin besinlerden kısıtlanmalıdır (Gibson ve Shepherd, 2010). Fruktozdan zengin olan besinler; bal ve meyvelerin birçoğudur, özellikle elma, armut, şeftali, karpuz, kuru üzüm diyette kısıtlanmalıdır (Barrett, 2013).

Disakkaritler

FODMAP içerisindeki besinlere dahil olan disakkarit laktozdur. Laktozun ince bağırsaktan emilimi için öncelikle hidrolize uğrayıp glikoz ve galaktoza parçalanması gerekir, bu işlem laktaz enzimi ile gerçekleşir (Tuck ve ark., 2014). Bazı kişierde laktaz eksikliği sonucunda emilim gerçekleşemez ve laktoz, kolonda fermente edilir (Staudacher ve ark., 2014). Laktozun emilim yetersizliği gastrointestinal sistemde semptom gösteriyorsa laktoz intoleransı olarak adlandırılır. Laktoz intoleransında ise temel beslenme tedavisi laktoz içeren yiyeceklerin diyetten elimine edilmesidir. Laktozdan zengin besinler; süt ve süt ürünleridir (Tuck ve ark., 2014).

Oligosakkaritler

FODMAP içerisindeki besinlere dahil olan başlıca oligosakkaritler inülin tipi fruktanlardır, inülin, oligofruktoz ya da fruktooligosakkarit içeren lineer ya da dallı fruktoz oligosakkaritleridir, galaktanlar ise (raffinoz ve staçiyoz) son halkasında fruktoz molekülü taşıyan galaktoz zincirleridir (Staudacher ve ark., 2014). Fruktanlar (fruktooligosakkarit ve inülin) ve galaktanlar (galaktooligosakkaritler) ince bağırsakta sindirilemeyen besin maddeleridir (Khan ve ark., 2015). İnsan vücudunda bu besin maddelerini sindirecek hidrolaz enzimleri bulunmamaktadır ve sindirilemedikleri için kalın bağırsakta fermente olurlar. Fermentasyon sonucu kısa zincirli yağ asitleri ve gaz oluştururlar (Tuck ve ark., 2014). Galaktooligosakkaritler (GOS) de insanlarda alfa-galaktosidaz enzimi olmadığı için kalın bağırsakta kolonik fermantasyona uğrarlar (Dugum ve Barco, 2016). Fruktandan zengin besinler; buğday, soğan, sarımsak ve enginardır. Galaktandan zengin besinler ise; kuru fasulye, mercimek, soya fasulyesi gibi baklagiller, nohut, lahana ve brüksel lahanası olarak belirtilmiştir (Nanda ve ark., 2012).

Polyoller

FODMAP içerisindeki besinlere dahil olan başlıca polyoller sorbitol ve mannitoldür. Bunların dışında laktitol, ksilitol, eritrol, mallitol ve izomalt da bu gruba dahil olan polyollerdendir. Polyoller genellikle tatlandırıcı olarak kullanılırlar (Tuck ve ark., 2014). İnce bağırsakta ozmotik etki yaratırlar ve kolonik fermantasyona uğrarlar (Khan ve ark., 2015). Polyollerin emilimi FODMAP terimi içerisindeki besinlerden farklı olarak glukoz ile hızlanmaz (Nanda ve ark., 2012). Vücuda fazla polyol alımı vücutta laksatif etki yaratabilir (Gibson ve Shepherd, 2010). Tatlandırıcılar dışında polyollerin besin kaynakları; elma, armut, şeftali (sorbitol), karnabahar, mantar (mannitol)'dır (Tuck ve ark., 2014).

FULL TEXTS BOOK

FODMAP Tüketiminin Gastrointestinal Semptomlara Etkisi

FODMAP grubundaki besinlerin kimyasal yapısı gastrointestinal sistem semptomlarının oluşumunda önemli bir rol oynar. Kısa zincirli ve daha küçük moleküller olduklarından daha kolay fermente edilebilirler ve ozmotik olarak daha aktiftirler (Muir ve ark., 2007). FODMAP grubu besinlerin bağırsak bakterileri tarafından fermentasyonu asetik, bitürik, propiyonik asit gibi kısa zincirli yağ asitleri ve büyük oranda karbondioksit, metan, hidrojen gibi gazları oluşturur. Bu kısa zincirli yağ asitleri ozmotik yükü arttırır, pH'ın düşmesi ve ozmotik etkiye bağlı olarak bağırsak mikrobiyotası değişir, biyokütle artar ve besinlerin bağırsaktan geçiş hızı değişir (Yao ve ark., 2014). Tüm bu etkilerin sonucunda bağırsak motilitesi değişir, immün sistem aktive olur, bağırsak geçirgenliği değişir, diyare, spazm gibi istenmeyen gastrointestinal sistem semptomları oluşur. Düşük FODMAP içerikli diyetin immün sistemin düzenlenmesine katkı sağladığı ve bağırsak florasını düzenleyici etki gösterdiği yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (Khan ve ark., 2015).

FODMAP İçeriği Düşük Diyet

FODMAP içeriği düşük diyet; fermente oligosakkarit, disakkarit, monosakkarit ve/veya polyol içeren besinleri diyette minimum değere indirgeyerek planlanmaktadır. Bu besinler diyette tam olarak kısıtlanmamakla birlikte aşamalar şeklinde gastrointestinal semptomların kontrol edilebilen noktasına kadar azaltılmaktadır, bu kontrol edilebilen nokta kişiler arasında değişkenlik göstermektedir (Kortlever ve ark.,2016). FODMAP içeriği düşük diyetin klinik uygulaması üç aşamadan oluşmaktadır; eliminasyon fazı, tekrar ekleme fazı ve koruma fazı.

Eliminasyon Fazı

Eliminasyon diyeti 2-4 hafta boyunca uygulanmaktadır. Bu süre içerisinde hastanın semptomları gözlem aşamasında tutulmaktadır. Hastanın FODMAP grubu besinlerinden tolerans gösteremedikleri tespit edilir ve eğer terapötik bir cevap alınırsa ikinci aşama olan yeniden yerleştirme fazına geçilmektedir (Eswaran ve ark.,2016).

Yeniden Yerleştirme Fazı

Diyetisyen kontrolünde 6-8 hafta boyunca yeniden yerleştirme fazı uygulanmaktadır. Eliminasyon fazı sırasında diyetten çıkarılan besinler diyete tekrar eklenmekte ve semptomların tekrar oluşup oluşmadığı gözlemlenmektedir (Eswaran ve ark.,2016).

Koruma Fazı

Koruma fazının belirli bir süresi yoktur. Eliminasyon diyeti ile diyetten uzaklaştırılan besinler yeniden yerleştirme fazında diyete eklendikten sonra semptoma neden olmayan besinlerin diyete tekrar eklenip diyetin son şekli oluşturulmaktadır (Eswaran ve ark.,2016).

FODMAP İçeriği Düşük Diyetin Kullanıldığı Hastalıklar

Diyette emilimi düşük olan fermente oligosakkarit, disakkarit, monosakkarit ve/veya polyol içeren besinlerin İrritabl Bağırsak Sendromu, Crohn Hastalığı ve bazı gastrointestinal hastalıkların semptomlarını tetikler nitelikte olduğu düşünülmektedir (Barrett ve Gibson, 2010).

FULL TEXTS BOOK

İrritabl Bağırsak Sendromu

Organik bir patoloji ile açıklanamayan, dışkılama sıklığında değişim ile seyreden ve defekasyon ile iyileşen semptomların olduğu kronik karın ağrısı ile karakterize bağırsağın fonksiyonel bir hastalığıdır (Chiou ve Nurko S., 2010). İBS'nin tedavi edici yöntemlerinde en etkili yöntem diyet tedavisi olarak görülmektedir (Dugum ve Barco, 2016). İBS olan çoğu birey bazı besinlerin semptomları artırdığı düşüncesi ile o besinleri diyetlerinden çıkarmaktadır (Khan ve ark., 2015). İBS için süre gelmiş olan diyet önerileri; düzenli öğün tüketiminin sağlanması, miktar yönünden fazla öğünlerden kaçınılması, gaz yapan, kafein içeren, yağ oranı yüksek yiyecek ve karbonatlı içecek tüketiminin minimuma indirilmesi şeklindedir, sık konstipasyon durumunda olan bireyler için ise çözünür lifi artırmaları önerilmektedir (Dugum ve Barco, 2016). FODMAP içeriği düşük diyet İBS'de olumlu sonuç veren bir tedavi olarak görülmektedir. Bazı araştırmalarda FODMAP içeriği düşük diyet uygulayan İBS'li hastaların semptomlarında azalma gözlemlenmiştir (Barrett, 2013). Fruktoz, sorbitol ve polyoller irritabl bağırsak sendromu olan bireylerde bağırsak lümeninde su tuttukları için diyareye sebep olabilmektedirler (Ede ve İlktaç, 2019). Bununla birlikte sorbitol ve mannitolün de irritabl bağırsak sendromu olan bireylerde sağlıklı bireylere göre daha fazla emilim gösterdiği için semptomları arttırdığı gözlenmektedir. Bu nedenle de bu besin gruplarının İBS'li hastaların diyetinden uzaklaştırılması önerilmektedir (Yao ve ark., 2014). FODMAP içeriği düşük diyetin İBS ile olan ilişkisinde diyetin uzun dönem etkilerinin ve yan etkilerinin belirlenmesinde daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır (Khan ve ark., 2015).

Crohn Hastalığı

Crohn hastalığı nedeni bilinmeyen bir şekilde transmural tutulum ile gastrointestinal sistemin bir bölgesini etkileyebilen inflamatuvar bir hastalıktır, semptomları İBS ile benzerlik göstermektedir (Van Rheenen ve ark., 2021). FODMAP grubunda yer alan kısa zincirli karbonhidratların bağırsak geçirgenliğini ve mukozal hasarı arttırması nedeniyle Crohn hastalığının ortaya çıkmasında etkili olabileceği ve semptomları tetikleyebileceği belirtilmektedir (Barrett ve ark., 2013). FODMAP grubu bileşenlerinin bağırsakta hızlı fermente Crohn hastalığı semptomlarını arttırabilmektedir (Gibson ve Shepherd, 2010). Crohn hastalığında FODMAP grubu besinlerin tüketiminin azaltılması semptomların azalmasını sağlayabilecek bir tedavi olarak önerilmektedir (Gearry ve ark., 2009) ve FODMAP içeriği düşük diyetin bağırsakta ozmotik yükü azaltarak Crohn hastalığında olumlu etkiler yaratabileceği düşünülmektedir (Donnellan ve ark., 2013).

Gastrointestinal Hastalıklar

FODMAP içeriği düşük diyet İBS ve Chron hastalığı gibi semptomları olan birçok gastrointestinal hastalıkta da tedavi biçimi olarak kullanılmaktadır. Divertikül hastalarının diyetlerinden FODMAP grubu besinlerin uzaklaştırılması kolondaki basıncın düşürülmesi ile divertikülün tekrarlamasını önleyebileceği belirtilmektedir (Krigel ve Lebwohl, 2016). Fibromiyalji hastası bireylerdeki gastrointestinal semptomlar için de FODMAP içeriği düşük diyetin etkili olabileceği belirtilmiştir (Marum ve ark., 2017). Enteral beslenen diyareli hastalarda FODMAP içeriği düşük mama tedavi edici bir ajan olarak görülmektedir (Yoon ve ark., 2015) Kolik şikâyeti olan yeni doğan bebekleri emziren annelerin diyetinden FODMAP içeriği yüksek besinlerin çıkartılması ile bebeklerin semptomlarını azaltabileceği belirtilmiştir (Barrett, 2013).

FODMAP İçeriği Düşük Diyet ve Bağırsak Semptomları Arasındaki İlişki Temeli

FODMAP içeriği düşük diyet tedavisi ince bağırsakta zayıf bir şekilde emilen ya da emilemeyen ve daha sonra ince veya kalın bağırsakta fermente edilen karbonhidrat grubunun diyetten uzaklaştırılma prensibine dayanmaktadır. Zayıf emilen ya da emilemeyen bu kısa zincirli karbonhidratlar; laktoz, fruktoz, fruktanlar, galakto-oligosakaritler ve polyolleri içermektedir (Nanayakkara ve ark., 2016). Bu moleküller bağırsak bakterileri tarafından kısa zincirli yağ asitlerine hızlı bir şekilde fermantasyona uğradıkları ve gaz üretimine neden oldukları için kolon işlevlerinde ciddi düzeyde osmotik etkiye sahiplerdir (Thomas ve Quigley, 2015). Bağırsak hastalıklarının bağırsaklarında luminal distansiyonun oluşma sebebi, aşırı duyarlılık ve normalin dışında motilite ile ortaya çıkan karın ağrısı, şişkinlik ve değişken bağırsak alışkanlıkları ile açıklanmıştır. Luminal distansiyon oluşumunun temel olarak iki sebebi kolonda çok kısa sürede değişkenlik gösteren fazla gaz ve sudur, bu durum; FODMAP grubu besin bileşenlerinin düşük molekül ağırlıkları ve emilememeleri nedeni ile lümen içerisinde osmotik olarak aktif hale gelmeleri ile sağlanır (Eswaran ve ark., 2017 ve Gibson, 2011). Şekil 1'de FODMAP grubu besin bileşenlerinin gastrointestinal semptomlar ile ilişkisi gösterilmektedir (Spencer ve ark., 2014).

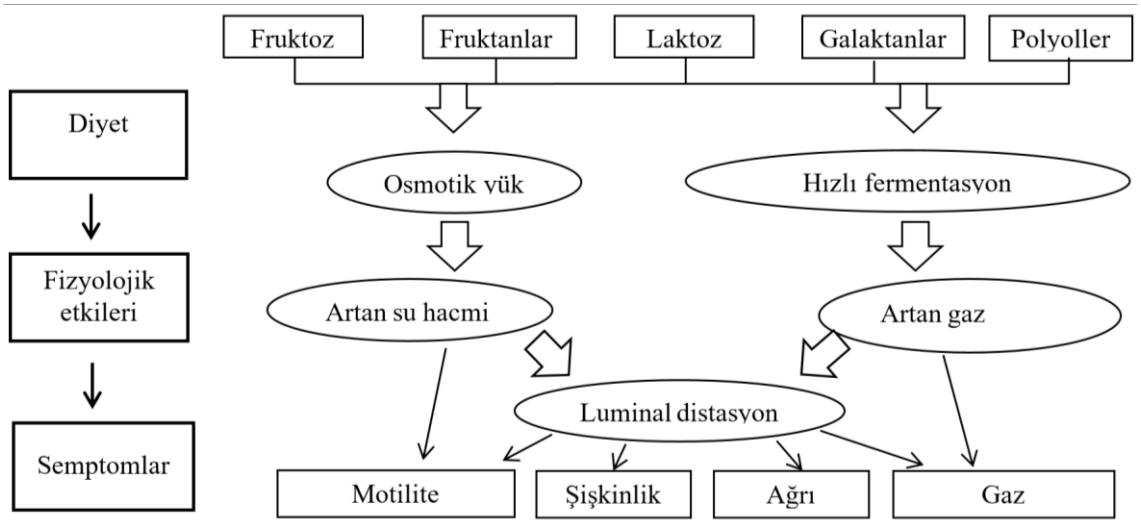

Şekil 1. FODMAP grubu besinlerin osmotik basınca etkileri (Spencer ve ark., 2014'ten uyarlanmıştır)

Şekil 1'de de görüldüğü üzere FODMAP grubu besin bileşenlerinden olan früktoz ve fruktanlar lümende osmotik yükü arttırarak su hacminin artmasına; laktoz, galaktanlar ve polyoller ise hızlı fermente olarak gaz üretiminin artmasına neden olarak luminal distansiyonun oluşmasına yol açar, motilite artar ve dolayısıyla bağırsak semptomları olan şişkinlik, ağrı ve gaz oluşur (Spencer ve ark., 2014).

Düşük FODMAP Diyeti Sınırlılıkların Bağırsak Üzerindeki Etkisi

Bağırsak hastalığı olmayan bireylerde FODMAP grubu besinlerin emiliminin osmotik etkisi oluşturması ile prebiyotik etkiye ve fermente ürünlerin oluşumuna neden olduğundan dolayı sağlığa yararlı olduğu söylenmektedir (Macfarlane ve ark., 2008). Ayrıca fermente ürünlerden olan bütirat gibi kısa zincirli yağ asitlerinin kolon kanserine karşı koruyucu etkisi olduğu bilinmektedir (Hamer ve ark., 2008) Galaktooligosakkarit, fruktooligosakkarit ve inülin ile zenginleştirilen diyetlerin bağırsaktaki yararlı bakterileri geliştirip zararlı bakterileri azaltması ile prebiyotik etki sağlayabileceği belirtilmektedir. Bağırsak hastalığına sahip olan hastalarda yararlı bakterilerin yani bifidobakterilerin sayısı azdır.

FULL TEXTS BOOK

Aslında bu nedenle FODMAP grubu besinler bağırsak mikrobiyatası için önemlidir ve diyette artırılmasının yararlı olabileceği düşüncesi de bir diğer görüştür fakat buğday kepeği gibi yüksek fermente besinlerin semptomlarda artışa neden olabileceği için unutulmaması gerektiği belirtilmektedir. Bağırsak hastalığı olan bireylerde lif alımı çok önemlidir, gerektiğinde lif suplemanlarına başvurulabileceği söylenmektedir (Barrett, 2013). Mutlaka konstipasyon durumunun izlenmesi gerektiği ve diyetisyen tarafından oluşturulan beslenme planına göre semptomların takibinin yapılması gerektiği belirtilmektedir (Ayyıldız ve Akbulut, 2014)

FODMAP Grubu Besin Kaynakları

Yüksek Oranda FODMAP içeren besinler

Fruktoz içerenler; elma, armut, şeftali, mango, karpuz, doğal suyunda konserve meyve, baldır. Yüksek doz fruktoz içerenler; yüksek fruktozlu mısır şurubu, konsantre meyve kaynakları, büyük porsiyon meyve, kuru meyve, meyve suyu (Eswaran ve ark., 2017 ve Gibson ve Shepherd, 2010).

Laktoz içerenler; inek, keçi ve koyun sütü (tam ve yarım yağlı), dondurma, yoğurt (tam ve yarım yağlı)tur (Ayyıldız ve Akbulut, 2014 ve Gibson ve Shepherd, 2010).

Oligosakkarit (fruktan, galaktan) içerenler; enginar, kuşkonmaz, pancar, Brüksel lahanası, brokoli, lahana, rezene, sarımsak, pırasa, bamya, soğan, bezelye, taze soğan, buğday, çavdar yüksek miktarda tüketildiğinde (örneğin; ekmek, makarna, kuskus, kraker, bisküvi), karpuz, Trabzon hurmasıdır (Gibson ve Shepherd, 2010).

Polyol içerenler; elma, kayısı, kiraz, nektari, armut, şeftali, erik, kuru erik, karpuz, avokado, mantar, karnabahar, bezelye, yapay tatlandırıcılardır (Gibson ve Shepherd, 2010).

Düşük Oranda FODMAP içeren besinler

Fruktoz içerenler; muz, yaban mersini, altın çilek, greyfurt, üzüm, kivi, limon, mandalina, portakal, ahududu, kavun, çilek, bal yerine koyulabilecek besinler; akçaağaç pekmezi, şeker pekmezi. Tatlandırıcılar; Polyoller hariç bütün tatlandırıcılardır (Ayyıldız ve Akbulut, 2014 ve Gibson ve Shepherd, 2010).

Laktoz içerenler; laktozsuz süt, pirinç sütü, sert peynirler, laktozsuz yoğurt, tereyağıdır (Gibson ve Shepherd, 2010).

Oligosakkarit (fruktan, galaktan) içerenler; havuç, kereviz, kırmızı biber, pazı, mısır, patlıcan, taze fasulye, marul, frenk soğanı, bal kabağı, domates, glutensiz ekmek ve tahıl ürünleridir (Gibson ve Shepherd, 2010).

Polyol içerenler; muz, yaban mersini, altın çilek, greyfurt, üzüm, kivi, limon, mandalina, portakal, ahududu, kavundur (Gibson ve Shepherd, 2010).

FULL TEXTS BOOK

FODMAP İçeriği Düşük Diyetin Riskleri

Birçok yapılan çalışmada tedavi için uygulanan FODMAP içeriği düşük diyetin uygulanma süresinin uzun vadeli etkinliğinin araştırılması ve değerlendirilmesi için oldukça kısa bir süre olduğu belirtilmektedir. Genel olarak bağırsak hastalıkları tekrar eden veya kronikleşen hastalıklardır ve hastanın diyetinden FODMAP grubu besinlerin uzaklaştırılması bu beslenme tedavisinin uzun dönem sürdürülmesini zorlaştırmaktadır (Catassi ve ark., 2017). FODMAP içeriği düşük diyetin uzun süre uygulanmasının oluşturduğu riskler; özellikle gastrointestinal mikrobiyotada değişkenlik, besin ögesi yetersizliği, posa alımında yetersizlik ve yeme bozuklukları olarak gösterilmektedir (Maagaard ve ark., 2016).

FODMAP İçeriği Düşük Diyetin Yeme Davranışına Etkisi

Gastrointestinal sistem hastalıklarında yeme bozukluğu prevelansı %5.3-44.4 olarak belirtilmektedir. Gastrointestinal sistem hastalığı bulunan hastaların beslenme tedavisi almasının yeme bozukluğu açısından risk oluşturduğu vurgulanmaktadır (Satherley ve ark., 2015). Hastaların besin seçimi, besin alımı, öğün planlanması, hazırlığı ve tüketimi gibi konular hastaların endişelenmesine neden olmaktadır ve bu konulara fazla odaklanmaları kişinin fiziksel ve ruhsal halini, günlük yaşam kalitesini etkileyebilmektedir. Bozulmuş yeme davranışı olan hastalara periyodik bir şekilde yeme patolojisi taraması uygulanması önerilmektedir. Hipnoterapi gibi psikoterapi yöntemleri kısıtlayıcı diyet uygulamak durumunda olan gastrointestinal hastalığa sahip bireylerde diyeti odak nokta haline getirmemeleri için iyi bir tedavici edici yöntem olarak değerlendirilmektedir (Hill ve ark., 2017).

SONUÇ

Bazı gastrointestinal sistem hastalıklarının tedavisindeki medikal ve farmakolojik sınırlamalar göz önünde bulundurulduğunda FODMAP diyet tedavisinin özellikle İBS gibi fonksiyonel bağırsak hastalıklarının tedavisinde önemli bir yere sahip olduğu söylenmektedir. Fakat bu diyet yaklaşımı hem diyetisyenler hem de hastalar arasında popülerlik kazanıyor olsa da diyetin bazı aşamalarının tekrar gözden geçirilmesi ve daha güçlü kanıtlarla desteklenmesi gerekmektedir. Eliminasyon fazının uzun dönemde olumlu ve olumsuz etkilerinin daha fazla araştırılması, yeniden yerleştime fazının standartizasyonu ve FODMAP içeriği düşük diyetten elde edilebilecek klinik faydanın netleştirilmesi gerekmektedir. FODMAP içeriği düşük diyeti destekler nitelikte olan ve yararlarını göz önüne seren araştırmaların hala eksik yönleri olmasına karşın FODMAP içeriği düşük diyetin, özellikle fonksiyonel bağırsak hastalarının semptomlarında azalma ve düzelme sağladığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

Barrett, J. S. (2013). Extending our knowledge of fermentable, short-chain carbohydrates for managing gastrointestinal symptoms. *Nutrition in Clinical Practice*, *28*(3), 300-306.

Barrett, J. S., Gibson, P. R. (2010). Development and validation of a comprehensive semi-quantitative food frequency questionnaire that includes FODMAP intake and glycemic index. *Journal of the American Dietetic Association*, *110*(10), 1469-1476.

Catassi, G., Lionetti, E., Gatti, S., Catassi, C. (2017). The low FODMAP diet: many question marks for a catchy acronym. *Nutrients*, *9*(3), 292.

Chiou, E., Nurko, S. (2010). Management of functional abdominal pain and irritable bowel syndrome in children and adolescents. *Expert review of gastroenterology & hepatology*, *4*(3), 293-304.

FULL TEXTS BOOK

Çelebi, F., Akbulut, G. (2014). Barsak hastalıklarında güncel diyet yaklaşımı: fermente oligo-, di-ve mono-sakkaritler ve polyol (FODMAP) içeriği düşük diyet. *Turkiye Klinikleri Journal of Gastroenterohepatology*, *21*(2), 43-52.

Donnellan, C. F., Yann, L. H., Lal, S. (2013). Nutritional management of Crohn's disease. *Therapeutic advances in gastroenterology*, *6*(3), 231-242.

Dugum, M., Barco, K., Garg, S. (2016). Managing irritable bowel syndrome: The low-FODMAP diet. *Cleve Clin J Med*, *83*(9), 655-62.

Ede, E., İlktaç, H. Y. (2019). İrritable bağırsak sendromunda güncel diyet yaklaşımları. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *1*(1), 1-6.

Eswaran, S. L., Chey, W. D., Han-Markey, T., Ball, S., Jackson, K. (2016). A randomized controlled trial comparing the low FODMAP diet vs. modified NICE guidelines in US adults with IBS-D. *Official journal of the American College of Gastroenterology| ACG*, *111*(12), 1824-1832.

Eswaran, S., Farida, J. P., Green, J., Miller, J. D., Chey, W. D. (2017). Nutrition in the management of gastrointestinal diseases and disorders: the evidence for the low FODMAP diet. *Current opinion in pharmacology*, *37*, 151-157.

Gearry, R. B., Irving, P. M., Barrett, J. S., Nathan, D. M., Shepherd, S. J., Gibson, P. R. (2009). Reduction of dietary poorly absorbed short-chain carbohydrates (FODMAPs) improves abdominal symptoms in patients with inflammatory bowel disease—a pilot study. *Journal of Crohn's and Colitis*, *3*(1), 8-14.

Gibson, P. R. (2011). Food intolerance in functional bowel disorders. *Journal of gastroenterology and hepatology*, *26*, 128-131.

Gibson, P. R., Shepherd, S. J. (2010). Evidence-based dietary management of functional gastrointestinal symptoms: the FODMAP approach. *Journal of gastroenterology and hepatology*, *25*(2), 252-258.

Hamer, H. M., Jonkers, D. M. A. E., Venema, K., Vanhoutvin, S. A. L. W., Troost, F. J., Brummer, R. J. (2008). The role of butyrate on colonic function. *Alimentary pharmacology & therapeutics*, *27*(2), 104-119.

Hill, P., Muir, J. G., Gibson, P. R. (2017). Controversies and recent developments of the low-FODMAP diet. *Gastroenterology & hepatology*, *13*(1), 36.

Khan, M. A., Nusrat, S., Khan, M. I., Nawras, A., Bielefeldt, K. (2015). Low-FODMAP diet for irritable bowel syndrome: is it ready for prime time?. *Digestive diseases and sciences*, *60*, 1169-1177.

Kortlever, T., Hebblethwaite, C., Leeper, J., O'Brien, L., Mulder, C., Gearry, R. B. (2016). Low FODMAP diet efficacy in IBS patients—what is the evidence and what else do we need to know?. *To subscribe to the NZMJ, email*, *129*(1442).

Krigel, A., Lebwohl, B. (2016). Nonceliac gluten sensitivity. *Advances in Nutrition*, *7*(6), 1105-1110.

Lomer, M. C. (2024). The low FODMAP diet in clinical practice: where are we and what are the long-term considerations?. *Proceedings of the Nutrition Society*, *83*(1), 17-27.

Maagaard, L., Ankersen, D. V., Végh, Z., Burisch, J., Jensen, L., Pedersen, N., Munkholm, P. (2016). Follow-up of patients with functional bowel symptoms treated with a low FODMAP diet. *World journal of gastroenterology*, *22*(15), 4009.

Macfarlane, G. T., Steed, H., Macfarlane, S. (2008). Bacterial metabolism and health-related effects of galacto-oligosaccharides and other prebiotics. *Journal of applied microbiology*, *104*(2), 305-344.

Marum, A. P., Moreira, C., Saraiva, F., Tomas-Carus, P., Sousa-Guerreiro, C. (2016). A low fermentable oligo-di-mono saccharides and polyols (FODMAP) diet reduced pain and improve ddaily life in fibromyalgia patients. *Scandinavian journal of pain*, *13*(1), 166-172.

FULL TEXTS BOOK

Muir, J. G., Shepherd, S. J., Rosella, O., Rose, R., Barrett, J. S., Gibson, P. R. (2007). Fructan and free fructose content of common Australian vegetables and fruit. *Journal of agricultural and food chemistry*, *55*(16), 6619-6627.

Nanayakkara, W. S., Skidmore, P. M., O'Brien, L., Wilkinson, T. J., Gearry, R. B. (2016). Efficacy of the low FODMAP diet for treating irritable bowel syndrome: the evidence to date. *Clinical and experimental gastroenterology*, 131-142.

Nanda, R., Shu, L. H., Thomas, J. R. (2012). A FODMAP diet update: Craze or credible?. *Pract Gastroenterol*, *37*.

Satherley, R., Howard, R., Higgs, S. (2015). Disordered eating practices in gastrointestinal disorders. *Appetite*, *84*, 240-250.

Spencer, M., Chey, W. D., Eswaran, S. (2014). Dietary renaissance in IBS: has food replaced medications as a primary treatment strategy?. *Current treatment options in gastroenterology*, *12*, 424-440.

Staudacher, H. M., Irving, P. M., Lomer, M. C., Whelan, K. (2014). Mechanisms and efficacy of dietary FODMAP restriction in IBS. *Nature reviews Gastroenterology & hepatology*, *11*(4), 256-266.

Thomas, A., Quigley, E. M. (2015). Diet and irritable bowel syndrome. *Current opinion in gastroenterology*, *31*(2), 166-171.

Tuck, C. J., Muir, J. G., Barrett, J. S., Gibson, P. R. (2014). Fermentable oligosaccharides, disaccharides, monosaccharides and polyols: role in irritable bowel syndrome. *Expert review of gastroenterology & hepatology*, *8*(7), 819-834.

Van Rheenen, P. F., Aloi, M., Assa, A., Bronsky, J., Escher, J. C., Fagerberg, U. L., Ruemmele, F. M. (2021). The medical management of paediatric Crohn's disease: an ECCO-ESPGHAN guideline update. *Journal of Crohn's and Colitis*, *15*(2), 171-194.

Yao, C. K., Tan, H. L., Van Langenberg, D. R., Barrett, J. S., Rose, R., Liels, K., Muir, J. G. (2014). Dietary sorbitol and mannitol: food content and distinct absorption patterns between healthy individuals and patients with irritable bowel syndrome. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*, *27*, 263-275.

Yoon, S. R., Lee, J. H., Lee, J. H., Na, G. Y., Lee, K. H., Lee, Y. B., Kim, O. Y. (2015). Low-FODMAP formula improves diarrhea and nutritional status in hospitalized patients receiving enteral nutrition: a randomized, multicenter, double-blind clinical trial. *Nutrition journal*, *14*, 1-12.

FULL TEXTS BOOK

MCF-7 BREAST CANCER CELL GROWTH AND TUMORİGENİC POTENTIAL ARE INCREASED BY PROLONGED OXİDATIVE STRESS

Lecturer Dr. Gamze DEMİREL,

Selçuk University, Akşehir Kadir Yallagöz School of Health

Orcid.org/ 0000-0001-6037-378X

ABSTRACT

The most frequent malignancy in women diagnosed globally is breast cancer. Research points to a number of internal and external risk factors, as well as how they interact, being implicated in the onset and spread of breast cancer. Oxidative damage is caused by the overproduction of reactive oxygen species (ROS), such as hydroxyl radicals. An increasing body of research has linked inflammation and oxidative damage to the genesis of breast illnesses. For a duration of 72 days, hydrogen peroxide (H_2O_2) treated MCF-7 cells were subcultured every 5 days once they reached 70–80% confluence, in preparation for long-term exposure. Using the 2′,7′-dichlorofluorescein diacetate (DCFH-DA) technique, the generation of ROS was quantified. The amount of ROS inside cells is correlated with fluorescence intensity. Analyses of cell counts and MTT assay viability were conducted to evaluate the impact of H_2O_2 exposure on cell growth and proliferation. The experiment was run at least twice, with each treatment carried out in triplicate. A t-test was run on the data to see if the changes that were seen were statistically significant. ANOVA was used for differences between treatment groups. Treatment with H_2O_2 increased DCF fluorescence significantly and in a dose-dependent manner. Cells exposed for 72 days had an 89.2% expansion, indicating that the exposure had enhanced the cells' adaptability. The most significant discovery of this work is that long-term exposure to oxidative stress increases MCF-7 breast cancer cells' capacity to proliferate and survive, as well as their ability to cause tumors.

Keywords: Breast Cancer, Reactive Oxygen Species, Hydrogen Peroxide, MCF-7

INTRODUCTION

Breast cancer is the most frequent cancer in women worldwide, and if caught early and without metastases, it can be treated in roughly 70–80% of cases (Harbeck et al., 2019). Oxidative damage is caused by the overproduction of reactive oxygen species (ROS), which include superoxide anions, singlet oxygen, and hydroxyl radicals (Huang et al., 2018). An increasing body of research has established a correlation between oxidative damage and the pathological development of neurological disorders, cancer, atherosclerosis, diabetes, and other diseases (Chang et al., 2014). Furthermore, oxidative damage results in the disruption of DNA, protein, and lipid activities as well as the imbalance between oxidation and antioxidant defense system (Marcil et al., 2011).One prevalent clinical malignant tumor that poses a major risk to women's health is breast cancer. An increasing body of research has linked inflammation and oxidative damage to the genesis of breast diseases (Vincent et al., 2004). Low concentrations of ROS function as an intracellular messenger in a variety of molecular processes, such as cell division and apoptosis, but high concentrations of ROS are known to induce apoptosis.A crucial part of the cell apoptotic process is played by mitochondria (Cadenas & Davies, 2000).

In our study, we aimed to observe the time-dependent ROS production of breast cancer cells.

FULL TEXTS BOOK

METHODOLOGY

Culture of cells and their therapies

10% FBS, 1% antibiotic and antimycotic solution, and DMEM/F-12 medium without phenol red were used to maintain MCF-7 cells. Cultures were maintained in a humidified atmosphere with 5% CO2 at 37°C. In 25 cm2 flasks, MCF-7 cells that were actively developing were planted. In new culture media, cells grown to 40–60% confluence were treated with 25 µM and 250 µM doses of H_2O_2. A selection was made between a variety of doses that were examined, including non-cytotoxic and considerably cytotoxic levels of H_2O_2, with a low dose of 25 µM and a high dose of 250 µM. For a duration of three months, H_2O_2 treated MCF-7 cells were subcultured every six days once they reached 70–80% confluence, in preparation for long-term exposure. Cultures for both acute and long-term treatments were kept and handled in triplicate. As a means of maintaining controls that matched the passage, parallel cultures were produced.

Reactive oxygen species measurement

Using the 2′,7′-dichlorofluorescein diacetate (DCFH-DA) technique, the generation of ROS was quantified. The compound DCFH-DA is non-polar, stable, and fluorogenic. It can easily permeate into cells where it is deacetylated by intracellular esterases to produce non-fluorescent 2′,7′-dichlorodihydrofluorescein (DCFH). Intracellular ROS then oxidizes DCFH-DA to produce highly fluorescent 2′,7′-dichlorofluorescein (DCF). The intensity of fluorescence is associated with the quantity of ROS present in cells. MCF-7 cells were seeded at a density of 104 cells per well in 96-well plates, and they were allowed to adhere for the whole night. The cells were treated with 1X PBS the next day and incubated at a final concentration of 10 µM of DCFH-DA for 30 minutes. After giving the cells a PBS rinse, they were incubated for 30 minutes in 1% FBS supplemented PBS containing an H_2O_2 solution. The cells were rinsed in PBS and then treated in 1% FBS supplemented PBS with an H_2O_2 solution for 30 minutes. Using a microplate reader, the intensity of DCF fluorescence was measured at 400 nm for excitation and 500 nm for emission.

Assays for cell viability and count

Evaluations of the effects of H_2O_2 exposure on cell growth and proliferation were carried out using analyses of cell counts and MTT assay viability. MCF-7 cells treated with H_2O_2 for three months were planted in six-well plates for the chronic exposure research. Then, a cell counting procedure akin to that was carried out. Both the acute and chronic phases of the study were carried out twice. To assess the cytotoxicity of H_2O_2, the 3-(4,5-dimethylthiazol-2-yl)-2,5-diphenyltetrazolium bromide (MTT) dye reduction method was used in the cell viability assay. 2000 MCF-7 cells were seeded onto 96-well flat-bottom culture plates. The cells were then treated for 24 hours at 37°C and 5% CO2 to encourage adhesion and proliferation. Two H_2O_2 dosages of 25 µM and 250 µM were given to the cells. Following a 24-hour treatment period, the plate was incubated at 37°C with 5% CO2 for three hours, and 20 µL of MTT solution (10 mg/mL) was added to each well. To dissolve the insoluble formazan crystals that had formed in the mitochondria, 150 µL of DMSO was added to each well after the media had been completely removed, and the plate was gently shaken for five minutes. The experiment was conducted at least twice, and the resultant color intensity was assessed using triplicate absorbance measurements at 570 and 630 nm.

Statistical analysis

A t-test was run on the data to see if the changes that were seen were statistically significant. To ascertain whether variance in the data came from within or between treatment groups, an ANOVA was run. For all statistical tests, alpha (α) was set at 0.05, and data with $p<0.05$ were deemed substantially different.

CONCLUSION AND DISCUSSION

Redox sensitive and fluorogenic dye (DCFH-DA) was pre-incubated with MCF-7 cells prior to their seeding in 96-well plates in order to assess and validate the formation of intracellular ROS by exogenous H_2O_2. The H_2O_2 treatment greatly and dose-dependently boosted DCF fluorescence. (Fig 1)

Fig1.

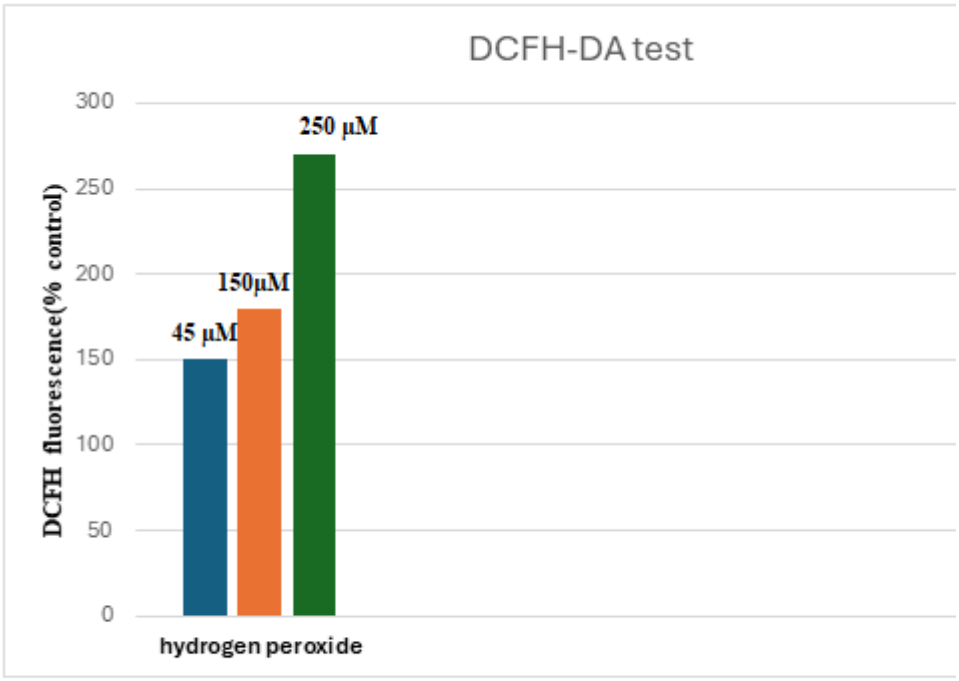

The same concentration of H_2O_2 enhanced cell growth by 60.11% following three months of chronic exposure Following an acute exposure to a greater dose of H_2O_2 (250 µM), a statistically significant ($p<0.05$) decrease in cell proliferation was observed. Nevertheless, there was a 92.85% increase in cell growth after three months of chronic exposure, indicating that chronic exposure increased cell adaptability. (Fig 2.)

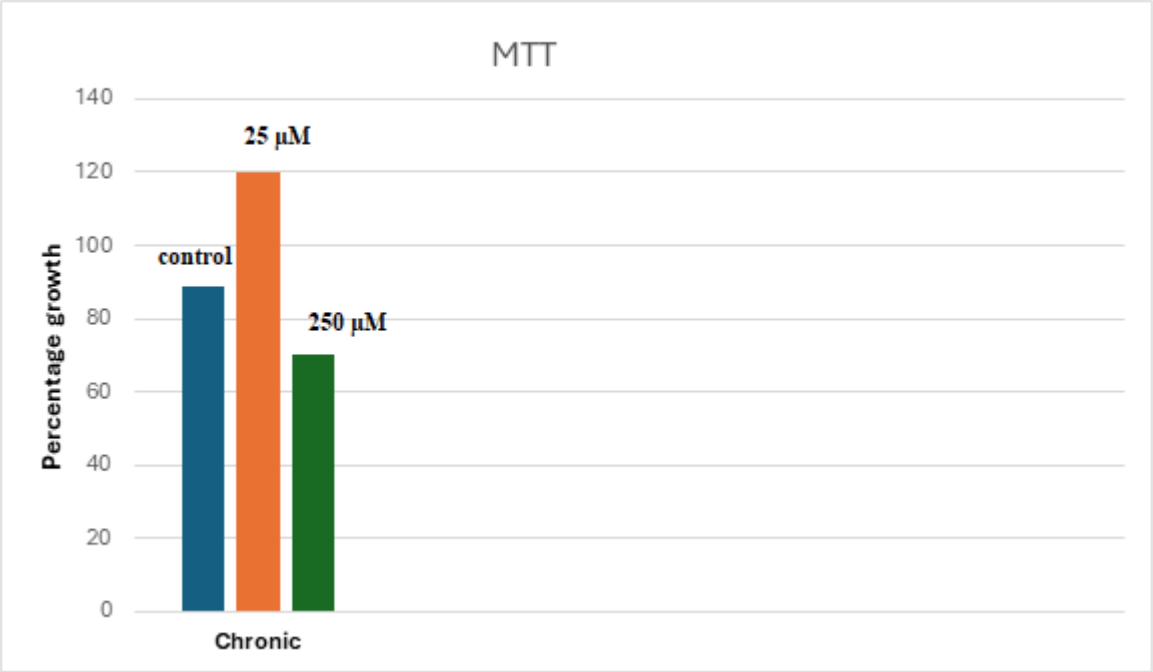

The MTT assay and cell count values were transformed into a percentage of control (control = 100%). The standard error of the mean (±SEM) is shown by the error bars.

The study's most significant and original discovery is that long-term exposure to oxidative stress increases MCF-7 breast cancer cells' capacity to proliferate and develop as well as their ability to cause tumors. It has already been studied how ROS affects breast cancer cells (Deng et al., 2010; Paul, 2012). Because exogenous H_2O_2 injection is known to produce extremely reactive hydroxyl radicals, it has been frequently utilized to induce oxidative stress in numerous in vitro and animal models (Ganie et al.,; Saudou & Humbert, 2016). Depending on the concentration and length of exposure, ROS are known to cause a wide range of cellular responses. Low ROS concentrations can promote the survival and proliferation of several cell types and function as secondary messengers (Valko et al., 2006).

The findings of this study, which demonstrate that prolonged treatment causes MCF-7 cells to become more tumorigenic and more resistant oxidative stress, may potentially have implications for our knowledge of how breast cancer cells develop a resistance to chemotherapy medicines.

REFERENCES

Cadenas, E., & Davies, K. J. A. (2000). *Lars Ernster Commemorative Issue*.

Chang, C. Y., Shen, C. Y., Kang, C. K., Sher, Y. P., Sheu, W. H. H., Chang, C. C., & Lee, T. H. (2014). Taurine protects HK-2 cells from oxidized LDL-induced cytotoxicity via the ROS-mediated mitochondrial and p53-related apoptotic pathways. *Toxicology and Applied Pharmacology*, *279*(3), 351–363. https://doi.org/10.1016/j.taap.2014.06.029

Deng, Y. T., Huang, H. C., & Lin, J. K. (2010). Rotenone induces apoptosis in MCF-7 human breast cancer cell-mediated ROS through JNK and p38 signaling. *Molecular Carcinogenesis*, *49*(2), 141–151. https://doi.org/10.1002/mc.20583

Ganie, S. A., Haq, E., Hamid, A., Masood, A., Zargar, M. A., & Zargar, M. A. (n.d.). *Long dose exposure of hydrogen peroxide (H 2 O 2) in albino rats and effect of Podophyllum hexandrum on oxidative stress*.

FULL TEXTS BOOK

Harbeck, N., Penault-Llorca, F., Cortes, J., Gnant, M., Houssami, N., Poortmans, P., Ruddy, K., Tsang, J., & Cardoso, F. (2019). Breast cancer. *Nature Reviews Disease Primers*, *5*(1). https://doi.org/10.1038/s41572-019-0111-2

Huang, W., Yan, Z., Li, D., Ma, Y., Zhou, J., & Sui, Z. (2018). Antioxidant and anti-inflammatory effects of blueberry anthocyanins on high glucose-induced human retinal capillary endothelial cells. *Oxidative Medicine and Cellular Longevity*, *2018*. https://doi.org/10.1155/2018/1862462

Marcil, V., Lavoie, J. C., Emonnot, L., Seidman, E., & Levy, E. (2011). Analysis of the effects of iron and vitamin C co-supplementation on oxidative damage, antioxidant response and inflammation in THP-1 macrophages. *Clinical Biochemistry*, *44*(10–11), 873–883. https://doi.org/10.1016/j.clinbiochem.2011.04.012

Paul, W. E. (2012). *Fundamental immunology*. Lippincott Williams & Wilkins.

Saudou, F., & Humbert, S. (2016). The Biology of Huntingtin. *Neuron*, *89*(5), 910–926. https://doi.org/10.1016/j.neuron.2016.02.003

Valko, M., Rhodes, C. J., Moncol, J., Izakovic, M., & Mazur, M. (2006). Free radicals, metals and antioxidants in oxidative stress-induced cancer. In *Chemico-Biological Interactions* (Vol. 160, Issue 1, pp. 1–40). Elsevier Ireland Ltd. https://doi.org/10.1016/j.cbi.2005.12.009

Vincent, A. M., Russell, J. W., Low, P., & Feldman, E. L. (2004). Oxidative stress in the pathogenesis of diabetic neuropathy. In *Endocrine Reviews* (Vol. 25, Issue 4, pp. 612–628). https://doi.org/10.1210/er.2003-0019

FULL TEXTS BOOK

SERVİKS KANSERİ TARAMALARINA KATILIMIN ENGELLERİ
BARRIERS OF PARTICIPATION TO CERVICAL CANCER SCREENING

Arş. Gör. Hilal Gül BOYRAZ YANIK
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ordu, TÜRKİYE, ORCID: 0000-0003-1177-4004
Dr. Öğr. Üyesi Özlem AKIN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Rize, TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-7210-8756,
Prof. Dr. Nülüfer ERBİL
Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ordu, TÜRKİYE, ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET

Kadınlar için önemli bir morbidite ve mortalite nedeni olan jinekolojik kanserler giderek artmakta ve halk sağlığı sorunu haline gelmektedir. En sık görülen jinekolojik kanser türlerinden olan serviks kanseri 2018'de tüm kadın kanser ölümlerinin %7.5'inin nedeni olarak bilinmektedir. Serviks kanseri için kanser oluşumunu önleyerek ve pre-kanserleri kansere dönüşmeden tespit ederek serviks kanseri insidansı kontrol altına alınabilmektedir. Dünya çapında en yaygın cinsel yolla bulaşan enfeksiyon virüsü olan Human Papilloma Virüsü (HPV) serviks kanserinin başlıca nedenini oluşturmaktadır. Birden fazla cinsel partnerin olması, erken yaşta cinsel aktiviteye başlama ve gebelik, sigara kullanımı, immünsupresif hastalık olması gibi faktörler HPV risk gruplarını etkilemektedir. HPV'nin enfekte etmesiyle meydana gelen serviks kanseri yavaş ve tek nedenden dolayı oluştuğundan maligniteye karşı aşılama ve tarama programları ile etkili korunma sağlanabilmektedir. Serviks kanseri korunma yollarının temel basamağını kadınların bu konuda farkındalık geliştirmeleri ve tarama programlarına katılımlarının sağlanması oluşturmaktadır. Taramalara katılımı artırmak için engellerin ve kolaylaştırıcı faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Kültür, eğitim düzeyi, tarama hizmetlerine erişim, düşük farkındalık düzeyi, serviks muayenesine ilişkin korku ve utanç gibi nedenler ile kadınlar tarama programlarını ihmal edebilmektedir. Eğitim ve danışmanlık rolleri bulunan hemşirelerin kadınların pap-smear testi ve HPV aşısı yaptırma konularında bilinçlenmelerini sağlamalı, sağlık politika yapıcıları ise toplumsal farkındalığını artıran toplum temelli programları ve müdahaleleri geliştirmelidir.

Anahtar Sözcükler: serviks kanseri, tarama programları, HPV

ABSTRACT

Gynecological cancers, which are a significant cause of morbidity and mortality for women, are increasing and becoming a public health problem. Cervical cancer, one of the most common types of gynecological cancer, is known to be the cause of 7.5% of all female cancer deaths in 2018. The incidence of cervical cancer can be controlled by preventing cancer formation and detecting pre-cancers before they turn into cancer. Human Papilloma Virus (HPV), the most common sexually transmitted infection virus worldwide, is the main cause of cervical cancer. Factors such as having more than one sexual partner, starting sexual activity at an early age and pregnancy, smoking, and having an immunosuppressive disease affect HPV risk groups. Since cervical cancer, which occurs as a result of HPV infection, develops slowly and due to a single cause, effective protection against malignancy can be provided with vaccination and screening programs. The basic step in cervical cancer protection is to

FULL TEXTS BOOK

raise women's awareness on this issue and ensure their participation in screening programs. In order to increase participation in screening, it is necessary to determine the barriers and facilitating factors. Women may neglect screening programs due to reasons such as culture, education level, access to screening services, low awareness level, fear and embarrassment regarding cervical examination. Nurses who have education and counseling roles should ensure that women are aware of pap-smear tests and HPV vaccination, while health policy makers should develop community-based programs and interventions that increase public awareness.

Keywords: cervical cancer, screening programs, HPV

GİRİŞ

Jinekolojik kanserler görülme sıklığının artması nedeniyle halk sağlığı sorunu haline gelmekte ve kadınlar için önemli bir morbidite ve mortalite nedeni olmaktadır (Öztürk ve Gürsoy, 2020). Küresel olarak yaşa göre standartlaştırılmış tahmini insidans ve ölüm oranlarına göre, serviks kanseri insidansı yüz binde 13.3, endometrium kanseri insidansı yüz binde 8.7, over kanseri insidansı yüz binde 6.6'dır. Jinekolojik kanserin ölüm oranlarına bakıldığında serviks kanseri için yüz binde 7.3, endometrium kanseri için yüz binde 1.8, over kanseri için yüz binde 4.2 olduğu bildirilmiştir (GLOBOCAN, 2020).

2020 yılında dünya genelinde yaklaşık 604.127 serviks kanseri vakası ve 341.831 ölüm kaydedilmiştir. Buna karşılık yaşa standardize edilmiş insidans oranı 100.000 kadın-yıl başına 13.3 vaka ve mortalite oranı 100.000 kadın-yıl başına 7.2 ölüm olarak hesaplanmıştır (Singh ve ark., 2023).

Kadınlarda en sık görülen kanserlerden olan serviks kanseri tüm kadın kanser ölümlerinin %7,5'ini oluşturmaktadır ve her yıl serviks kanseri nedeniyle olan ölümlerin düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana geldiği belirtilmektedir (WHO, 2020). Servikal kanserin insidansının kontrol altına alınması; kanser oluşumunu ilk etapta önlemek ve prekanserleri kansere dönüşmeden önce tespit etmek şeklinde sağlanmaktadır (Kessler, 2017).

Neredeyse tüm serviks kanserleri, Human Papilloma Virüsü (HPV) enfeksiyonlarından kaynaklanmakta olup HPV, dünya çapında en sık görülen cinsel yolla bulaşan enfeksiyon olduğu belirtilmektedir (WHO, 2016). Cinsel yönden aktif yetişkinlerin %70'inden daha fazlası, HPV'ye maruz kalmakta ve bunların %70'inden fazlasının 15-24 yaş aralığında olduğu belirtilmektedir (Kurt ve ark, 2013). HPV enfeksiyonlarında en yüksek onkojenik risk taşıyan tip 16 ve tip 18 olarak belirlenmiştir (Bruni ve ark., 2010).

HPV enfeksiyonları cinsel yolla veya vücut sıvıları ile bulaşabilmektedir (Kanbur ve Çapık, 2011; Selçuk ve Yanıkkerem, 2018). Birden fazla cinsel partnerin olması, erken yaşta cinsel aktiviteye başlama, erken yaşta gebelik, ırksal faktörler, sigara kullanımı, immun sistemi baskılayıcı hastalığın olması, uzun süre kombine oral kontraseptif kullanma ve sosyoekonomik durum HPV risk gruplarını etkileyen faktörler olarak belirtilmektedir (Çevik ve Çoşkun, 2021; Oyouni, 2023).

Serviks kanserinin oluşumu HPV'nin serviksi enfekte etmesine bağlıdır (Petry, 2014). Serviks kanserinin yavaş ve tek nedenden oluşması nedeniyle maligniteye karşı aşılama ve tarama programları ile etkili bir korunma mevcut olabilmektedir (Liebrich ve ark., 2009; Petry, 2014).

Serviks kanserinden korunmak için birincil (primer) korumada; farkındalık geliştirme, toplumdaki riskli davranışları değiştirmeye yönelik stratejiler geliştirme, sağlıklı yaşam tarzının geliştirilmesi, HPV aşısının yaygınlaştırılmasının sağlanması, düzenli jinekolojik muayenelerin yaptırılması ve serviks kanseri tarama programlarına katılımın öneminin vurgulanması ve tarama programına katılımın önündeki engeller belirlenmesine yönelik uygun müdahaleler geliştirilmesi önerilmektedir (Özerdoğan ve Gürsoy, 2017).

FULL TEXTS BOOK

Serviks kanserinin önemli hastalık yükü göz önüne alındığında, taramaya katılımı iyileştirmek için müdahalelerin planlamasına yardımcı olmak amacıyla taramaya yönelik engellerin ve kolaylaştırıcı faktörlerin daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılması gerekmektedir (Chua ve ark., 2021). Serviks kanserinden korunmak için kadınların kanser ile ilgili bilgi, tutum ve davranışları önemlidir. Taramaların yaygın olarak kullanıldığı toplumlarda, serviks kanseri görülme sıklığında önemli ölçüde azalmalar sağlandığı belirtilmektedir (Özerdoğan ve Gürsoy, 2017). Pap smear testi ile serviks kanseri erken evrede tanılanmasını sağlamakta ve tedavinin etkinliğini arttırabilmektedir (Öztürk ve Gürsoy, 2020). Dünya Sağlık Örgütü 10 yılda bir yapılacak taramalar ile serviks kanseri insidansının %64 oranında azaltılabileceğini belirtmektedir (WHO, 2018). Ülkemizde de Sağlık Bakanlığı tarafından Serviks Kanseri Tarama Programı Ulusal Standartlarına göre 30-65 yaş aralığındaki kadınlara toplum tabanlı taramalar yapılmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021).

Türkiye'de Serviks Kanseri Ulusal Tarama Programı standartlarına göre; 30-65 yaş arasındaki her kadının beş yılda bir HPV testi ile taranması, pozitif çıkan vakaların smear ile tekrar değerlendirilerek sonrasında beş yılda bir tekrarlanması önerilmektedir. Son üç testi negatif olan 65 yaş üstündeki kadınlarda taramaya son verilmesi öngörülmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2021). Amerika Obstetrik ve Jinekoloji Derneği (ACOG); taramanın 21 yaşında başlaması gerektiğini, 21-29 yaşları arasında üç yılda bir sitoloji, 30-65 yaşları arasında beş yılda bir HPV ve DNA veya üç yılda bir sitoloji, 65 yaş ve üzerinde (3 negatif sitoloji veya 2 negatif HPV varlığında) ve benign nedenli histerektomilerde taramanın sonlandırılabileceğini önermektedir (ACOG, 2024).

Ashtarian ve ark. (2017) çalışmasında, kadınların pap smear testi ve serviks kanseri hakkında bilgi sahibi olmasının pap smear yaptırmada etkili olduğu belirtilmektedir. Başka bir çalışmada da düzenli jinekolojik muayene ve pap smear testi yaptıran kadınların pap smear testinin yararları hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğu ve sağlık motivasyonlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Yanikkerem ve ark., 2018). Thapa ve ark. (2018) çalışmasında çalışmaya dahil edilen kadınların pap smear testi yaptırma oranlarının düşük olduğu ve bunu etkileyen önemli faktörün bilgi eksikliği olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de yapılan bir araştırmada da pap smear testi ve serviks kanserini daha önce duyan ve 40 yaş üzerindeki kadınların pap smear testini yaptırma oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kılıçsokan ve İlhan, 2020).

Literatürde, serviks kanseri yükünün dünya genelinin birçok bölgesinde yüksek kalmaya devam ettiği ve çoğu ülkede hastalık oranları, "WHO Cervical Cancer Elimination Initiative" tarafından belirlenen eşikten çok daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Küresel ölçekte serviks kanseri konusunda önemli coğrafi ve sosyoekonomik eşitsizlikler tespit edilmiş, gelişmişlik düzeyi düşük seviyelerde olan ülkelerde hastalık oranlarının belirgin bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Organize tarama programları, uygun fiyatlı ve uygun tedavi hizmetlerine erişim ile HPV aşısının kapsamının artırılmasının, önümüzdeki yıllarda serviks kanseri insidansını ve mortalitesini azaltmak için anahtar olacağı belirtilmektedir (Simms ve ark., 2020; Ginsburg ve ark., 2021; Bhatla ve ark., 2021; Canfell ve ark., 2020).

Serviks Kanseri Tarama Programlarına Katılım Önündeki Engeller

Serviks kanseri taramalarına katılım önündeki engellerin kültür, eğitim, tarama hizmetlerine erişim gibi faktörlere dayandığı belirtilmektedir (Devarapalli ve ark., 2018). Servikal kanser taramasının benimsenmemesinde düşük farkındalık düzeyi, tarama konusunda deneyim eksikliği, ulaşım sorunları, serviks muayenesine ilişkin korku veya utanç, taramalar hakkında diğer olumsuz tutumlar, serviks kanseri hakkında yanlış anlamalar gibi faktörlerin olduğu belirtilmektedir (Lott ve ark., 2021; Tilahun ve ark., 2019; Bayu ve ark., 2016).

FULL TEXTS BOOK

Kadınlar için jinekolojik kanserden korunmanın en önemli yollarından bir tanesi farkındalıktır (Dal ve Ertem, 2017). Kadınların eğitim seviyesinin serviks kanserine yönelik farkındalık ve taramalarına katılımı etkilediği belirtilmektedir (Williams ve ark., 2019). Eze ve ark. (2012) çalışmasında da benzer şekilde eğitim seviyesinin kadınların jinekolojik kanser farkındalığını ve taramalara katılımını etkilediği belirlenmiştir. Aynı zamanda kadınların kanser farkındalığını ve tarama katılımını belirlemede sağlık ile sosyo-demografik faktörlerin etkili olduğu ifade edilmektedir (Anwar ve ark., 2018).

Jinekolojik kanserlerin erken tanılanmasında kullanılan jinekolojik muayene, kadının en mahrem ve özel bölgesini tanıdık olmayan kişiye değerlendirmek için izin vermesi utanma, stres ve kontrolü kaybetme duygusu yaşamasına neden olmaktadır. Kadınlar çok elzem olmadıkça bu muayeneden kaçınma davranışını göstermektedir (Ülger ve Aktaş, 2024). Kadınların serviks kanseri taramalarını yaptırmama nedenlerinin araştırıldığı bir çalışmada en önemli nedenleri arasında mahremiyetin ihlal edilme korkusunun geldiği belirlenmiştir (Chigbu ve Aniebue, 2011). Erbil ve ark. (2010) çalışmasında, kadınlarda ileri yaş, evlilik süresinin uzun olması, yüksek eğitim düzeyi ve çalışma durumu, doğum kontrol yöntemi kullanma, cinsel yolla bulaşan hastalık öyküsü olması, jinekolojik muayeneye olumlu tutum, kendisini serviks kanseri açısından riskli grupta görme, pap smear testi hakkında bilgi sahibi olma ve ailesinde veya yakınlarında kanser öyküsü olmasının pap smear testi yaptırmada önemli faktörler olduğu bulunmuştur.

Kadınların jinekolojik muayene yaptırma durumu ile sağlık personelinin bakım verici tutumu, mahremiyete saygı duyması ve olumsuz tutum sergilememesi arasında ilişki bulunduğu belirtilmektedir (Kani ve Bekar, 2020). Özellikle geleneksel yapıda olan toplumlarda cinsel organlar mahrem olarak algılandığından bu toplumlardaki kadınlar jinekolojik bir nedenden dolayı sağlık kuruluşuna başvuru yapmakta çekinmektedir (Öztürk ve Gürsoy, 2020). Kadınların sağlık ihtiyaçlarının hem kurumsal hem toplumsal hem de hane düzeyinde önemsizleştirilmesi, düşük tarama kullanımının altında yatan nedenlerden biri olmaktadır (Petersen ve ark., 2022). Müslüman ülkelerde kültürün getirdiği inanç ve tutumlar da servikal kanser tarama davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Öztürk ve Gürsoy, 2020). Özellikle kadınların tarama testlerini ne zaman yaptıracağı, kim tarafından yapılacağı veya kimlerin testleri yaptırması konuları dini boyutları ile değerlendirilmektedir (Afsah ve Kaneko, 2023). Dini ve kültürel nedenler ile müslüman kadınların smear aldırma durumlarını olumsuz etkilenebilmektedir (Öztürk ve Gürsoy, 2020).

Taramaların farkında olunduğu ve benimsendiği toplumlarda, serviks kanseri görülme sıklığında önemli azalmalar sağlandığı belirtilmektedir (Özerdoğan ve Gürsoy, 2017). Kadınlarda serviks kanserine taramaları ve önlenmesine yönelik bilgi düzeyini arttırmak için farkındalığın geliştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Manikandan ve ark., 2019). Hindistan'da yapılan bir çalışmada, çalışmaya dahil edilen kadınların yalnızca %54'ünün serviks kanserinin farkında olduğu, farkında olan kadınların %11'inin erken teşhisin mümkün olduğunu ve %7'sinin ise bir tarama tekniği olarak pap smear testinin farkında olduğu bulunmuştur (Patra ve ark., 2017). Türkiye'de dezavantajlı grup ile yapılan nitel bir çalışmada ise araştırmaya katılan Roman kadınlar serviks kanseri taramalarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinde eksiklikler olduğunu, serviks kanserini isim olarak duyduklarını ancak kanser ve taramaları hakkında yeterli bilgilerinin olmadığını ifade etmişlerdir (Aydın ve Aycı, 2023).

Servikal kanser önleme konusunda, HPV aşısı ve kanser öncesi tedaviyle bağlantılı bir tarama programı, insidans ve ölüm oranında önemli bir azalmaya yol açabilir. Odaklanmış bir strateji, Dünya Sağlık Örgütü'nün 2030 yılına kadar tamamlanması gereken rahim ağzı kanserinin ortadan kaldırılması hedeflerine ulaşmak için önemlidir (Bhatla ve ark., 2021). Kültürel engeller, farkındalık eksikliği, düşük sosyoekonomik statü, sağlık hizmetlerine erişimin zayıf olması ve kaynak ve altyapı eksikliği gibi faktörlerin de ele alınması gerekirken hastalar ile sıklıkla iletişim halinde olan hemşirelerin bu konuda yaklaşımları değerlidir.

FULL TEXTS BOOK

Serviks Kanseri Taramaları Engellerine Yönelik Çözüm Önerileri ve Hemşirelik Yaklaşımları

- Serviks kanserini önlemek amacıyla kadınların öz bakımlarının önündeki engelleri ele alarak, öz bakımını teşvik eden eylemleri yönlendirmek, tarama testlerinin önemi konusunda kadınların eğitim ihtiyaçlarını belirlemek önem taşımaktadır (Aydın ve Avcı, 2023).
- Hemşirelerin serviks kanserinden korunma ve erken tanı konusunda kadınları bilgilendirme, taramalar için cesaretlendirme, teşvik etme ve taramalara katılımı artırma, tarama testlerini uygulama ve sonuçlarını değerlendirme gibi rolleri bulunmaktadır (Özerdoğan ve Gürsoy, 2017).
- Kadınların servikal kanser taramaları yaş dönemlerine göre pap smear testi yaptırma ve HPV aşısına yönlendirmede yönlendirici olunmalıdır (Eroğlu ve Koç, 2014).
- Düşük sağlık okuryazarlığı, tarama programlarına yönelik farkındalığı etkilediğinden toplum temelli programlar, bireysel düzeyde hizmetlerin anlaşılmasını kullanımını artırmak için müdahaleler geliştirilmelidir (Fuzzel ve ark., 2021).
- Kadınların dini inancına yönelik müdahaleler, taramaların önemi ve taramalara nereden ulaşacağı konusunda eğitimler vermek etkili olabilir (Fuzzel ve ark., 2021;Padela ve ark., 2014).
- Serviks kanseri tarama oranlarını artırabilmek için, toplumun kültürü, sağlık okuryazarlık düzeyi ve tutumlarına yönelik toplum tabanlı eğitimler önerilmektedir (Yimer ve ark., 2021).
- Kadınlara pap smear testinin gerekliliği ve önemi hakkında bilgi vererek, test sürecini kolaylaştırmak için koşullar, sağlık kurumları ve ekipman sağlayarak ve serviks kanseri ve pap smear planlamasında, müdahalelerinde ve politikalarında kültürel ve sosyal faktörlere daha fazla dikkat ederek taramalara yönelik engeller kaldırılabilmektedir (Marashi ve ark., 2021).
- Düşük ve orta gelirli ülkelerde taramaların kullanımını artırmak ve serviks kanserinin görülmemesini desteklemek için, çeşitli sağlık ortamlarında gerekli ön koşul ve yapıları ile serviks kanseri politikaları ve yönergelerin uygulanmasına ihtiyaç bulunmaktadır (Petersen ve ark., 2022).

KAYNAKLAR

ACOG Practice Advisory, Updated Cervical Cancer Screening Guidelines. Erişim Tarihi: 20.10.2024, https://www.acog.org/clinical/clinical-guidance/practice-advisory/articles/ 2021/04/updated-cervical-cancer-screening-guidelines

Afsah, Y. R., & Kaneko, N. (2023). Barriers to cervical cancer screening faced by immigrant Muslim women: a systematic scoping review. *BMC Public Health*, 23(1), 2375.

Anwar, S. L., Tampubolon, G., Van Hemelrijck, M., Hutajulu, S. H., Watkins, J., Wulaningsih, W., & PILAR Research Network. (2018). Determinants of cancer screening awareness and participation among Indonesian women. *BMC Cancer*, 18, 1-11.

Ashtarian, H., Mirzabeigi, E., Mahmoodi, E., & Khezeli, M. (2017). Knowledge about cervical cancer and pap smear and the factors influencing the pap test screening among women. *International Journal of Community Based Nursing and Midwifery*, 5(2), 188.

Aydın, M., & Avcı, İ. A. (2023). Dezavantajlı Roman Kadınların Servikal Kanser Taramalarına Katılımını Engelleyen Faktörler: Kalitatif Analiz. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, *12*(1), 177-184.

Bayu, H., Berhe, Y., Mulat, A., & Alemu, A. (2016). Cervical cancer screening service uptake and associated factors among age eligible women in Mekelle Zone, Northern Ethiopia, 2015: a community based study using health belief model. *PloS One*, *11*(3), e0149908.

Bhatla, N., Meena, J., Kumari, S., Banerjee, D., Singh, P., & Natarajan, J. (2021). Cervical Cancer Prevention Efforts in India. *Indian Journal of Gynecologic Oncology*, *19*(3), 41. https://doi.org/10.1007/s40944-021-00526-8

Bruni, L., Diaz, M., Castellsagué, M., Ferrer, E., Bosch, F. X., & de Sanjosé, S. (2010). Cervical human papillomavirus prevalence in 5 continents: meta-analysis of 1 million women with normal cytological findings. *Journal of Infectious Diseases*, 202(12), 1789-1799.

Canfell, K., Kim, J. J., Brisson, M., Keane, A., Simms, K. T., Caruana, M., Burger, E. A., Martin, D., Nguyen, D. T. N., Bénard, É., Sy, S., Regan, C., Drolet, M., Gingras, G., Laprise, J. F., Torode, J., Smith, M. A., Fidarova, E., Trapani, D., Bray, F., … Hutubessy, R. (2020). Mortality impact of achieving WHO cervical cancer elimination targets: A comparative modelling analysis in 78 low-income and lower-middle-income countries. *Lancet (London, England)*, *395*(10224), 591–603. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30157-4

Chigbu, C. O., & Aniebue, U. (2011). Why southeastern Nigerian women who are aware of cervical cancer screening do not go for cervical cancer screening. *International Journal of Gynecologic Cancer*, 21(11), 1282-1286.

Chua, B., Ma, V., Asjes, C., Lim, A., Mohseni, M., & Wee, H. L. (2021). Barriers to and facilitators of cervical cancer screening among women in Southeast Asia: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 18(9), 4586.

Çevik, E., & Coşkun, A. (2021). HPV enfeksiyonuna güncel yaklaşım ve ebenin rolü. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi,* 7(3), 215-229.

Dal, N. A., & Ertem, G. (2017). Jinekolojik Kanserler Farkındalık Ölçeği Geliştirme Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2351-2367.

Devarapalli, P., Labani, S., Nagarjuna, N., Panchal, P., & Asthana, S. (2018). Barriers affecting uptake of cervical cancer screening in low and middle income countries: A systematic review. *Indian Journal of Cancer*, 55(4), 318-326.

Erbil, N., Tezcan, Y., Gür, E. N., Yıldırım, M., & Alış, N. (2010). Factors affecting cervical screening among Turkish women. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*, *11*(6), 1641-4.

Eroğlu, K., & Koç, G. (2014). Jinekolojik kanser kontrolü ve hemşirelik. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 1(2), 77-90.

Eze, J. N., Umeora, O. U., Obuna, J. A., Egwuatu, V. E., & Ejikeme, B. N. (2012). Cervical cancer awareness and cervical screening uptake at the Mater Misericordiae Hospital, Afikpo, Southeast Nigeria. *Annals of African Medicine*, *11*(4), 238-243.

Fuzzell, L. N., Perkins, R. B., Christy, S. M., Lake, P. W., & Vadaparampil, S. T. (2021). Cervical cancer screening in the United States: Challenges and potential solutions for underscreened groups. *Preventive Medicine*, 144, 106400.

Ginsburg, O., Basu, P., Kapambwe, S., & Canfell, K. (2021). Eliminating cervical cancer in the COVID-19 era. *Nature Cancer*, *2*(2), 133–134. https://doi.org/10.1038/s43018-021-00178-9

Global Cancer Observatory (2020). Estimated Agestan dardized Incidence and Mortality Rates (World) in 2020, World, both Sexes, All ages (2020), https://gco.iarc.fr/, Erişim Tarihi:29.08.2024

Kanbur, A. G. A., & Çapık, Y. D. D. C. (2011). Servikal kanserden korunma, erken tanı-tarama yöntemleri ve ebe/hemşirenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 18(1), 61-72.

Kani S, Bekar M. (2020). Factors affecting women's approach to gynecologic examination for cancer prevention. *International Journal of Caring Sciences*, 13(1), 517-526.

Kessler, T. A. (2017, May). Cervical cancer: prevention and early detection. In Seminars in Oncology Nursing (Vol. 33, No. 2, pp. 172-183). WB Saunders.

Kurt, A. S.,Canbulat Şahiner, N.,Savaşer, S. (2013). Adolesan Dönem Cinselliğiyle Öne Çıkan Serviks Kanseri ve Risk Faktörleri. *Bakırköy Tıp Dergisi,* 9, 59-63

FULL TEXTS BOOK

Kılıçsokan, P., & İlhan, N. (2020). Bir Aile Sağlığı Merkezine Başvuran Kadınların Pap Smear Testi Yaptırma Durumları ile Serviks Kanserine ve Pap Smear Testine Yönelik Sağlık İnançları. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, 17(2), 323-327.

Liebrich, C., Brummer, O., Von Wasielewski, R., Wegener, G., Meijer, C. J. L. M., Iftner, T., & Petry, K. U. (2009). Primary cervical cancer truly negative for high-risk human papillomavirus is a rare but distinct entity that can affect virgins and young adolescents. *European Journal of Gynaecological Oncology*, 30(1), 45-48.

Lott, B. E., Halkiyo, A., Kassa, D. W., Kebede, T., Dedefo, A., Ehiri, J., ... & Soliman, A. (2021). Health workers' perspectives on barriers and facilitators to implementing a new national cervical cancer screening program in Ethiopia. *BMC Women's Health*, 21(1), 185.

Manikandan, S., Behera, S., Naidu, N. M., Angamuthu, V., Mohammed, O. F. B., & Debata, A. (2019). Knowledge and awareness toward cervical cancer screening and prevention among the professional college female students. *Journal of Pharmacy and Bioallied Sciences*, 11(Suppl 2), S314-S320.

Oyouni, A. A. A. (2023). Human papillomavirus in cancer: Infection, disease transmission, and progress in vaccines. *Journal of Infection and Public Health*, 16(4), 626-631.

Öztürk, Y., Gürsoy, E. (2020). Kadınların pap smear tarama testini yaptırmalarının önündeki engeller. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(1), 61-68.

Özerdoğan, N., & Gürsoy, E. (2017). Serviks kanserinde korunma ve hemşirelik. *Turkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*, 3(1), 40-9.

Padela, A. I., Peek, M., Johnson-Agbakwu, C. E., Hosseinian, Z., & Curlin, F. (2014). Associations between religion-related factors and cervical cancer screening among Muslims in greater Chicago. *Journal of Lower Genital Tract Disease*, 18(4), 326-332.

Patra, S., Upadhyay, M., & Chhabra, P. (2017). Awareness of cervical cancer and willingness to participate in screening program: Public health policy implications. *Journal of Cancer Research and Therapeutics*, 13(2), 318-323.

Petersen, Z., Jaca, A., Ginindza, T. G., Maseko, G., Takatshana, S., Ndlovu, P., ... & Moyo, S. (2022). Barriers to uptake of cervical cancer screening services in low-and-middle-income countries: A systematic review. *BMC Women's Health*, 22(1), 486.

Petry, K. U. (2014). HPV and cervical cancer. Scandinavian Journal of Clinical and Laboratory Investigation, 74(sup244), 59-62.

Sağlık Bakanlığı (2021).Serviks Kanseri Tarama Programı Ulusal Standartları, Serviks Kanseri Tarama Programı Ulusal Standartları. Erişim Tarihi:25.09.2024, https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-taramastandartlari/listesi/serviks-kanseri-tarama-programı-ulusalstandartları.html

Sağlık Bakanlığı (2021). Türkiye Kanser Kontrol Programı. Erişim Tarihi:20.10.2024, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/Dokumanlar/Raporlar/17.Agustos_2021_Kanser_Kontrol_Programi_versiyon-1.pdf

Selçuk, A. K., & Yanıkkerem, E. (2018). Serviks kanseri ve human papillomavirus (hpv) prevalansı ile HPV aşı programları. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 40-55.

Singh, D., Vignat, J., Lorenzoni, V., Eslahi, M., Ginsburg, O., Lauby-Secretan, B., Arbyn, M., Basu, P., Bray, F., & Vaccarella, S. (2023). Global estimates of incidence and mortality of cervical cancer in 2020: a baseline analysis of the WHO Global Cervical Cancer Elimination Initiative. *The Lancet. Global Health*, *11*(2), e197–e206. https://doi.org/10.1016/S2214-109X(22)00501-0

Simms, K. T., Steinberg, J., Caruana, M., Smith, M. A., Lew, J. B., Soerjomataram, I., Castle, P. E., Bray, F., & Canfell, K. (2019). Impact of scaled up human papillomavirus vaccination and cervical

FULL TEXTS BOOK

screening and the potential for global elimination of cervical cancer in 181 countries, 2020-99: a modelling study. *The Lancet Oncology*, *20*(3), 394–407. https://doi.org/10.1016/S1470-2045(18)30836-2

Thapa, M. (2018). Cervical cancer awareness and practice of pap smear test among women with gynecological problems. *JNMA: Journal of the Nepal Medical Association, 56(211), 654.*

Tilahun, T., Tulu, T., & Dechasa, W. (2019). Knowledge, attitude and practice of cervical cancer screening and associated factors amongst female students at Wollega University, western Ethiopia. BMC Research Notes, 12, 1-5.

Ülger, D. S., & Aktaş, D. Jinekolojik Muayene ve Obstetride Beden Mahremiyetinin Önemi. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 102-108.

Williams, M. S., Kenu, E., Adanu, A., Yalley, R. A., Lawoe, N. K., Dotse, A. S., ... & Fontaine, K. (2019). Awareness and beliefs about cervical cancer, the HPV vaccine, and cervical cancer screening among Ghanaian women with diverse education levels. *Journal of Cancer Education*, 34, 897-903.

World Health Organization.(2016). Human papillomavirus (HPV) and cervical cancer http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs380/en, Erişim Tarihi:21.09.2024

WHO. 2021. Cervical Cancer. https://www.who.int/healthtopics/cervical-cancer#tab=tab_1. Erişim tarihi: 29.08.2024

World Health Organization (2018). Human papillomavirus and cancer. Erişim Tarihi:25.09.2024, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/human-papilloma-virus-and-cancer

Yanikkerem, E., Selçuk, A. K., & Esmeray, N. (2018). Women's attitude and beliefs about cervical cancer and Pap smear test by using the health belief model. *International Journal of Cancer and Clinical Researc*h, 5(3), 102

Yimer, N. B., Mohammed, M. A., Solomon, K., Tadese, M., Grutzmacher, S., Meikena, H. K., ... & Habtewold, T. D. (2021). Cervical cancer screening uptake in Sub-Saharan Africa: a systematic review and meta-analysis. *Public Health*, 195, 105-111.

FULL TEXTS BOOK

CASPASES 3 İS DOWN-REGULATED IN BREAST CANCER

Lecturer Dr. Gamze DEMİREL,

Selçuk University, Akşehir Kadir Yallagöz School of Health

gamzedemirel@selcuk.edu.tr, orcid.org/ 0000-0001-6037-378X

ABSTRACT

Different cancer forms have been linked to aberrant activation and expression of caspase. An important modulator of the apoptotic response is caspase-3 and a variety of signals that cause death can activate caspase-3, one of which is the use of chemotherapy drugs. This study aimed to quantify the expression of caspase-3 in breast carcinoma tissues. MTT assay was used for cell viability.The caspase-3 was determined using RT-PCR. Comparison was made with MCF10A normal breast cell. The caspase-3 protein was not expressed at all in MCF-7 cells. The MCF7 cell line was employed, and the expression levels of caspase-3 mRNA in breast malignancies were at least 20–45 times lower than those in normal breast tissue or breast cancer cell lines. Continuous variables are shown as the mean plus or minus the standard error of the mean. The 2(−ΔΔCT) technique was utilized in qRT-PCR to obtain relative expression. The findings are shown as mean ± SD (n = 3). The statistical analyses were conducted using two-way analysis of variance. For data analysis, SPSS 18.0 software (SPSS, Armonk, NY, USA) was utilized. It was deemed statistically significant when P <0.05. The prognosis and progression of the disease may be impacted by the loss of expression or activity of this essential caspase, which may also make breast cancer cells more resistant to apoptosis in response to specific apoptotic stimuli, such as chemotherapy treatments.

Keywords: Breast cancer, caspase 3, RT-PCR, apoptosis

INTRODUCTION

Apoptosis is a crucial process in cancer. It appears that the initiation and progression of cancer are significantly influenced by the suppression of apoptosis. Moreover, most cytotoxic anticancer medications cause apoptosis, which at least partly reduces the size of tumors (Armstrong et al., 2022; Kerr et al., 1994; Setiawan et al., 2013). Because cancer cells have an inbuilt ability to multiply uncontrolled, escape apoptosis, infiltrate, and metastasis, it is one of the most incurable diseases (Agrawal et al., 2012). As a result, scientists have been working to create new chemotherapy drugs with anticancer effects via several mechanisms (Vaidya et al., 2017).

Caspase 3 is the effector caspase that has been studied the most. The calpain and caspase protein families are closely related, and calpain has a significant function in carcinogenesis. The calpain family of intracellular cysteine proteases is a family of proteases that is activated by calcium and expressed in a wide variety of cells and organs. Calcastatin is the only known endogenous calpain inhibitor. The calpain system interacts with members of the caspase family to be a part of the apoptotic mechanism. Furthermore, some caspase family members can be processed via proteolysis by calpains. In many tumor cell lines, calpain inhibition results in caspase activation, cell cycle arrest, and p53-dependent death. (Blanc et al., 2000; Vaidya et al., 2017).

FULL TEXTS BOOK

METHODOLOGY

Cell Culture

MCF-7 cells were grown in RPMI medium supplemented with 10% fetal calf serum, 0.56 g/l L-glutamine, 100,000 international units (IU)/penicillin, and 0.1 g/l streptomycin. The culture and media reagents were provided by Life Technologies GmbH. Every five days, confluent cells were subcultured following their detachment using a Trypsin/EDTA solution.

MTT tests

24 hours before to the treatment, the cells were seeded at a density of 1 × 100 cells/well in 96-well plates or 3 x 98 cells/well in 24-well plates. After then, the cells were given genistein at escalating concentrations for a period of six days. Following the medium removal, each well received 50 µl of MTT solution, which was then left to incubate for four hours. Blue formazan crystals were dissolved using DMSO in place of MTT solution, and to measure absorbance, a microplate reader with a setting of 450 nm was employed.

RT-PCR

The reverse transcription-PCR method of analyzing gene expression was performed using a real-time expression test kit (QIAgen, Germany). Using a cell cDNA kit, cDNA was directly extracted from cultivated cells, and the mRNA levels of GAPDH and caspase-3 were measured using gene-specific SYBR Green-based QuantiTect Primer assays. Following the manufacturer's instructions, a 25 µL reaction volume was used for quantitative real-time RT-PCR. In summary, Each well received 10 µL of template cDNA (100ng), 12.5 µL of master mix, and 2.5 µL of primer assay (10x). After a quick centrifugation, the PCR plate was subjected to the next 40 cycles. A comparison was performed using a normal breast cell, MCF10A.

Statistical analysis

The mean plus or minus the standard error of the mean is used to display continuous variables. Relative expression was obtained by qRT-PCR using the $2(-\Delta\Delta CT)$ method. The results ($n = 3$) are displayed as mean ± SD. Two-way analysis of variance was used for the statistical analyses. SPSS 18.0 was employed to analyze the data. It was deemed statistically significant when $P < 0.05$.

CONCLUSION AND DISCUSSION

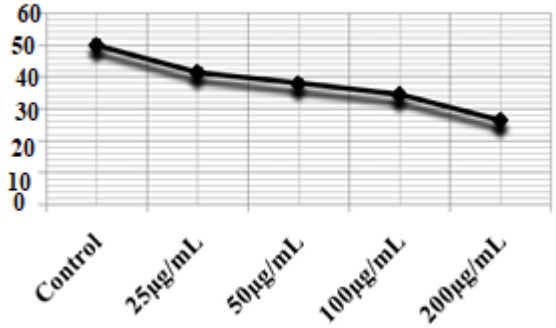

Fig 1. Evaluation of cell viability by MTT assay (%). (mean±SD, n=3)

FULL TEXTS BOOK

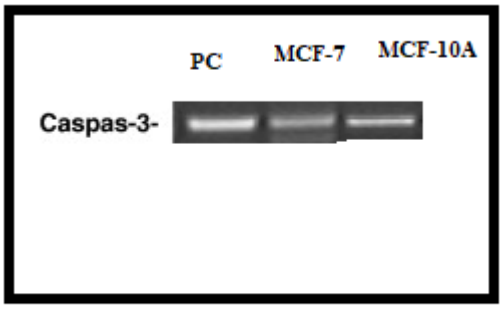

Fig 2. Caspas-3 mRNA expression level

In our study, we used the MCF7 cell line. We found that the expression levels of caspase-3 mRNA in breast malignancies were at least 20–45 times lower than those in breast cancer cell lines or normal breast tissue.

Drug resistance is one of the primary side effects of chemotherapy, necessitating the creation of novel therapeutic strategies to address the problem. Research has demonstrated that certain anti-cancer drugs trigger caspase activation and apoptotic cell death in a variety of biological systems (Dello Russo et al., 2009; Sung et al., 2021; Vergote et al., 2018). Increased rates of apoptosis in breast carcinomas have also been documented by other researchers when compared to control nonmalignant breast tissue (Harbeck et al., 2019).

Numerous important cellular proteins are specifically cleaved by caspase-3, 6, and 7. These proteins cleave, causing chromatin condensation, membrane blebbing, and DNA breakage, among other apoptotic changes. When caspase is not present, an apoptotic stimulus can potentially cause morphological apoptosis through the action of a mitochondrial flavoprotein. (Kolenko et al., 2000; Yang et al., 2007).

Different cancer forms have been linked to aberrant activation and/or expression of caspase. Acute myelogenous leukemia has been shown to express caspase-3 more than normal counterparts (Vaidya et al., 2017). This study set out to quantify the expression of caspase-3 in breast cancer tissues. It has been demonstrated that caspase 3 correlates with apoptotic rates in breast cancer, making them significant apoptosis mediators. As such, they might be employed as a potential marker to forecast a patient's susceptibility or resistance to chemotherapeutic medications. In fact, recent research on breast cancer cell lines lends credence to this Notion (Blanc et al., 2000; Slee et al., n.d.). It has been observed that a range of apoptotic triggers, including as cytokines, radiation, and chemotherapy, activate caspase-3 (Marcus et al., 2003).

Using the MCF7 cell line, it was discovered that breast tumors expressed caspase-3 mRNA at least 20–45 times lower than normal breast tissue.

Reintroducing caspase-3 expression has been shown to make MCF-7 breast cancer cells more susceptible to doxorubicin and etoposide-induced apoptosis. This suggests that a potential reason for chemoresistance could be caspase-3 deficiency (Devarajan et al., n.d.; Yang et al., 2007) . Crucially, one of the primary characteristics of cancer cells is their capacity to avoid apoptosis, a capability that enables them to circumvent the body's defenses against the disease (Hanahan & Weinberg, 2000). Therefore, one of the most important steps toward the survival of mutant somatic cells may be the lack of expression of caspase-3 and/or other caspases. The expression of the caspase-3 protein in breast tumor samples was examined by the authors using an immunohistochemistry technique. They found that the

FULL TEXTS BOOK

expression of this protein was higher in 75% of the breast tumor samples compared to the non-neoplastic breast tissue (Mahalingaiah & Singh, 2014).

REFERENCES

Armstrong, D. K., Alvarez, R. D., Backes, F. J., Bakkum-Gamez, J. N., Barroilhet, L., Behbakht, K., Berchuck, A., Chen, L. M., Chitiyo, V. C., Cristea, M., DeRosa, M., Eisenhauer, E. L., Gershenson, D. M., Gray, H. J., Grisham, R., Hakam, A., Jain, A., Karam, A., Konecny, G. E., … Hang, L. (2022). Ovarian Cancer, Version 3.2022 Featured Updates to the NCCN Guidelines. *JNCCN Journal of the National Comprehensive Cancer Network*, *20*(9), 973–980. https://doi.org/10.6004/jnccn.2022.0047

Blanc, C., Deveraux, Q. L., Krajewski, S., Jänicke, R. U., Porter, A. G., Reed, J. C., Jaggi, R. & Marti, A. (2000). Caspase-3 Is Essential for Procaspase-9 Processing and Cisplatin-induced Apoptosis of MCF-7 Breast Cancer Cells 1. In *CANCER RESEARCH* (Vol. 60). http://aacrjournals.org/cancerres/article-pdf/60/16/4386/2479898/ch160004386.pdf

Dello Russo, C., Lisi, L., Tringali, G. & Navarra, P. (2009). Involvement of mTOR kinase in cytokine-dependent microglial activation and cell proliferation. *Biochemical Pharmacology*, *78*(9), 1242–1251. https://doi.org/10.1016/j.bcp.2009.06.097

Devarajan, E., Sahin, A. A., Chen, J. S., Krishnamurthy, R. R., Aggarwal, N., Brun, A.-M., Sapino, A., Zhang, F., Sharma, D., Yang, X.-H., Tora, A. D. & Mehta, K. (n.d.). *Down-regulation of caspase 3 in breast cancer: a possible mechanism for chemoresistance*. https://doi.org/10.1038/sj.onc

Hanahan, D. & Weinberg, R. A. (2000). The Hallmarks of Cancer Review evolve progressively from normalcy via a series of pre. In *Cell* (Vol. 100).

Harbeck, N., Penault-Llorca, F., Cortes, J., Gnant, M., Houssami, N., Poortmans, P., Ruddy, K., Tsang, J. & Cardoso, F. (2019). Breast cancer. *Nature Reviews Disease Primers*, *5*(1). https://doi.org/10.1038/s41572-019-0111-2

Kerr, J. F. R., Winterford, C. M. & Harmon, B. V. (1994). Apoptosis. Its significance in cancer and cancer Therapy. *Cancer*, *73*(8), 2013–2026. https://doi.org/10.1002/1097-0142(19940415)73:8<2013::AID-CNCR2820730802>3.0.CO;2-J

Kolenko, V. M., Uzzo, R. G., Bukowski, R. & Finke, J. H. (2000). Caspase-dependent and-independent death pathways in cancer therapy. In *Apoptosis* (Vol. 5).

Mahalingaiah, P. K. S. & Singh, K. P. (2014). Chronic oxidative stress increases growth and tumorigenic potential of MCF-7 breast cancer cells. *PLoS ONE*, *9*(1). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0087371

Marcus, J. S., Karackattu, S. L., Fleegal, M. A. & Sumners, C. (2003). Cytokine-stimulated inducible nitric oxide synthase expression in astroglia: Role of Erk mitogen-activated protein kinase and NF-κB. *GLIA*, *41*(2), 152–160. https://doi.org/10.1002/glia.10168

Setiawan, V. W., Yang, H. P., Pike, M. C., McCann, S. E., Yu, H., Xiang, Y. B., Wolk, A., Wentzensen, N., Weiss, N. S., Webb, P. M., Van Den Brandt, P. A., Van De Vijver, K., Thompson, P. J., Strom, B. L., Spurdle, A. B., Soslow, R. A., Shu, X. O., Schairer, C., Sacerdote, C., … Horn-Ross, P. L. (2013). Type I and II Endometrial Cancers: Have They Different Risk Factors? *Https://Doi.Org/10.1200/JCO.2012.48.2596*, *31*(20), 2607–2618. https://doi.org/10.1200/JCO.2012.48.2596

Slee, E. A., Adrain, C. & Martin, S. J. (n.d.). *Serial killers: ordering caspase activation events in apoptosis*. http://www.stockton-press.co.uk/cdd

FULL TEXTS BOOK

Sung, H., Ferlay, J., Siegel, R. L., Laversanne, M., Soerjomataram, I., Jemal, A. & Bray, F. (2021). Global Cancer Statistics 2020: GLOBOCAN Estimates of Incidence and Mortality Worldwide for 36 Cancers in 185 Countries. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*, *71*(3), 209–249. https://doi.org/10.3322/caac.21660

Vaidya, A., Jain, A. K., Prashantha Kumar, B. R., Sastry, G. N., Kashaw, S. K. & Agrawal, R. K. (2017). CoMFA, CoMSIA, kNN MFA and docking studies of 1,2,4-oxadiazole derivatives as potent caspase-3 activators. *Arabian Journal of Chemistry*, *10*, S3936–S3946. https://doi.org/10.1016/j.arabjc.2014.05.034

Vergote, I., Coens, C., Nankivell, M., Kristensen, G. B., Parmar, M. K. B., Ehlen, T., Jayson, G. C., Johnson, N., Swart, A. M., Verheijen, R., McCluggage, W. G., Perren, T., Panici, P. B., Kenter, G., Casado, A., Mendiola, C., Stuart, G., Reed, N. S., Kehoe, S., … Petru, E. (2018). Neoadjuvant chemotherapy versus debulking surgery in advanced tubo-ovarian cancers: pooled analysis of individual patient data from the EORTC 55971 and CHORUS trials. *The Lancet Oncology*, *19*(12), 1680–1687. https://doi.org/10.1016/S1470-2045(18)30566-7

Yang, S., Zhou, Q. & Yang, X. (2007). Caspase-3 status is a determinant of the differential responses to genistein between MDA-MB-231 and MCF-7 breast cancer cells. *Biochimica et Biophysica Acta - Molecular Cell Research*, *1773*(6), 903–911. https://doi.org/10.1016/j.bbamcr.2007.03.021

EXAMINATION OF CONSUMERS' MINIMALIST CONSUMPTION BEHAVIORS: A STUDY ON GENERATION X and Z

TÜKETİCİLERİN MİNİMALİST TÜKETİM DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ: X ve Z KUŞAĞI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

***Ph.D. Lecturer Yasin YILMAZTÜRK*[1],**

[1] *Kırklareli University Health Care Services Vocational School,*

ORCID ID: 0000-0001-7527- 9825

***Assoc. Prof. Çağatay AKDOĞAN*[2]**

[2]*Trakya University Economics and Administrative Sciences Faculty,*

ORCID ID: 0000-0003-0147-6468

ABSTRACT

Discussions about global climate change are bringing the concept of sustainability to the fore. For this reason, minimalism is gaining importance and power as an answer to consumption problems by eliminating the negative aspects of consumption. In addition, the extent to which generations in different age groups affect or are affected by climate change and sustainability may differ according to their ages. Within the scope of this idea, this study explores the differences between Generation X and Generation Z consumers regarding their minimalist consumption behavior. The research used an online survey to collect data from Generation X (aged 45-59) and Generation Z (aged 18-24) consumers. In addition to participants' demographic information, the survey used the Minimalist Consumption Scale, which consists of the sub-dimensions of 'number of possessions,' 'sparse aesthetics,' and 'mindfully curated consumption.' The data obtained from the participants were analyzed using descriptive statistics, independent samples t-test, and one-way ANOVA tests in the SPSS program, and the differences between Generations X and Z were revealed. The research results show that Generation X and Generation Z consumers have statistically significant differences in their views on the number of possessions they own, a sub-dimension of minimalist consumption. Participants also differed in their opinions on the number of possessions according to their marital status.

Keywords: Consumer behavior, minimalist consumption behavior, Generation X and Z

ÖZET

Küresel iklim değişikliği hakkındaki tartışmalar sürdürülebilirlik kavramının daha yüksek sesle konuşulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle tüketimin olumsuz yönlerinin giderilerek tüketim sorunlarına bir cevap olarak minimalizm kavramı önemini ve gücünü artırmaktadır. Bunun yanında farklı yaş gruplarında kuşakların iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik gibi konuları etkileme veya etkilenme düzeyleri yaşları itibariyle birbirinden farklılaşabilmektedir. Bu çıkış noktası kapsamında bu araştırmada X ve Z kuşağı tüketicilerin minimalist tüketim davranışlarına yönelik farklılıklarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında X kuşağı (45-59 yaş aralığı) ve Z kuşağı (18-24 yaş aralığı) tüketicilerinden oluşan örneklem grubundan çevrimiçi anket yardımıyla veriler elde edilmiştir. Ankette katılımcıların demografik bilgilerinin yanında "sahip olunan eşya sayısı", "sade estetik" ve "dikkatle seçilmiş tüketim" alt boyutlardan oluşan minimalist tüketim ölçeği kullanılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS programında tanımlayıcı istatistikler, İlişkisiz Örneklemler T-Testi ve Tek Yönlü ANOVA testleriyle analiz edilmiş olup X ve Z kuşakları arasındaki farklılıklar ortaya koyulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, X ve Z Kuşağı tüketicilerin minimalist tüketimin alt

FULL TEXTS BOOK

boyutu olan sahip olunan eşya sayısına yönelik görüşlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcıların, sahip olunan eşya sayısına yönelik görüşlerinde medeni duruma göre farklılık gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici davranışı, minimalist tüketim davranışı, X ve Z kuşağı

INTRODUCTION

Minimalism tries to reduce the destructive effects of materialism, such as the reduction of biodiversity, the greenhouse effect, the reduction of water resources, and global warming. Therefore, minimalist consumers prefer simplicity and try to avoid their dependence on materialism (Iyer & Muncy, 2016). Minimalism means meeting needs with fewer products and options. In other words, minimalism, which expresses that more can be gained with less based on the “less is more” philosophy, has reached an even wider audience with the COVID-19 pandemic. Individuals have learned to survive with fewer possessions during the pandemic and have begun to adopt this form of consumption as a new way of life.

Minimalism offers several benefits from both an individual and a business perspective. For the individual, minimalism gives consumers more time and freedom to pursue their activities. For businesses, minimalism can be characterized as a form of consumption. Today, the growing awareness of sustainability increases the importance of the minimalist consumer segment, which has the potential to grow in the future. Therefore, understanding minimalist consumers will help businesses create new products, designs, and strategies (Jain et al., 2024). For this reason, it is essential whether different demographic characteristics of minimalists, who try to meet their needs with fewer products and options, differentiate their perspectives towards minimalism. Therefore, the study findings provide important clues for businesses and marketers.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Minimalism

Minimalism can be defined as a lifestyle that rejects the idea of maximizing consumption and advocates an ethic of simplicity (Meissner, 2019). Adopting the idea of owning what adds value to our lives and those around us and disposing of the rest, minimalism is a concept that has gained popularity, especially in recent years (Jain et al., 2024). Minimalist consumers prefer simplicity, avoid indulging in materialism, and minimize their dependence on materialistic things in search of satisfaction (Iyer & Muncy, 2016). Especially with the COVID-19 pandemic, individuals have had the opportunity to reflect on what matters and the value of their consumption. Individuals have begun to focus on what they need rather than what they want (Redman, 2020), and people globally have started to realize that “less is more” (Rathour & Mankame, 2021). Thus, the importance of minimalism has increased socially, environmentally, and academically.

Minimalism aims to reduce daily consumption in a world where "excessiveness" is at the forefront. Minimalism encourages individuals to be careful about their products and develops a negative approach to compulsive and impulsive purchasing behavior (Palafox, 2020). Kang et al. (2021) state that minimalism aims to organize all material goods and ensure that the individual has few possessions, which leads to conscious consumption.

Minimalism is often discussed from an aesthetic perspective, such as in interior design, art, and architecture (Stewart, 2018). In addition, minimalism is discussed from a different perspective, not only as a mission to reduce consumption but also as a type of spirituality that places individual morality at the center of consumption decisions (Zalewska & Cobel-Tokarska, 2016) and tries to find inner peace (Kasperek, 2016).

FULL TEXTS BOOK

Minimalism does not only represent moving away from real-life goods or properties. In addition, "digital minimalism" suggests filtering information with the philosophy of "less is more" (Kizbaz, 2023). It is thought that minimalism can be applied to individual life and contribute to social development by encouraging it at the social level. In addition, minimalism is seen to reduce depression in individuals, and its social and societal aspect is also emphasized (Kang et al., 2021).

Generations (X and Z)

Both marketers and those studying consumer behavior state that different generations may have different consumption patterns. Generation X consists of individuals born between 1965 and 1979, generation Y consists of individuals born between 1980 and 1999, and generation Z consists of individuals born between 2000 and 2010 (Haeberle et al., 2009; Kyles, 2005; Lancaster & Stillman, 2002).

Individuals in Generation X are characterized as individuals who have lived in "material well-being" in Western societies (McCrindle & Wolfinger, 2009). Individuals in Generation X prioritize spending on their children and homes. Members of this generation have more spending power than other generations, and their purchasing behavior is driven by concern for their safety and that of their families. Individuals in this generation tend to spend more money on education, healthcare, and property (Lakatos et al., 2018). In addition, individuals in this generation value non-material things more than material things and focus on giving their families the best life by living in line with their values (Smaliukiene et al., 2020).

Generation Xers became parents and raised Generation Z. Generation Z consists of individuals who consume more than other generations (McCrindle & Wolfinger, 2009), pursue excellent products, and have a culture of co-creation (Lakatos et al., 2018). Generation Z members are curious about new technologies, prefer simplicity, want to escape from reality, have high expectations, and attach importance to experience (Tunsakul, 2020). In addition, this generation, still young and has not yet gained financial freedom, is expected to turn to inexpensive and more sustainable products by transforming their knowledge and attitudes into concrete actions in the coming years (Krasulja et al., 2020).

METHODOLOGY

Purpose and significance

Approximately 60% of greenhouse gas emissions occur due to consumer behavior (Palafox, 2020). Therefore, examining the consumption behaviors of individuals is becoming more critical in terms of issues such as global warming, climate change, depletion of natural resources, and excessive consumption. Examining minimalism, one of the approaches that have emerged in reducing these environmental and social problems is also very important in this respect. Individuals in different age groups have various levels of contributing to or being affected by these environmental problems. Therefore, it is necessary to examine consumers' attitudes towards minimalism in different age categories and with various demographic characteristics.

As a result of the literature review on the consumption behaviors of generations, there are studies suggesting that Generation X is more prone to sustainability and minimalism and that there is no difference between these two generations. As a result of this uncertainty, which constitutes the study's starting point, the study aimed to examine the differences between Generation X and Generation Z consumers' minimalist consumption behaviors.

Hypotheses of the research

The hypotheses of the research are as follows.

H_1: According to generation, there is no significant difference in participants' minimalist consumption behaviors.

FULL TEXTS BOOK

H_{1a}: According to generation, there is no significant difference in participants' views on the number of possessions.

H_{1b}: According to generation, there is no significant difference in participants' views on sparse aesthetics.

H_{1c}: According to generation, there is no significant difference in participants' mindfully curated consumption behaviors.

H_2: According to gender, there is no significant difference in participants' minimalist consumption behaviors.

H_{2a}: According to gender, there is no significant difference in participants' views on the number of possessions.

H_{2b}: According to gender, there is no significant difference in participants' views on sparse aesthetics.

H_{2c}: According to gender, there is no significant difference in participants' mindfully curated consumption behaviors.

H_3: According to the level of education, there is no significant difference in participants' minimalist consumption behaviors.

H_{3a}: According to the level of education, there is no significant difference in participants' views on the number of possessions.

H_{3b}: According to the level of education, there is no significant difference in participants' views on sparse aesthetics.

H_{3c}: According to the level of education, there is no significant difference in participants' mindfully curated consumption behaviors.

H_4: According to marital status, there is no significant difference in participants' minimalist consumption behaviors.

H_{4a}: According to marital status, there is no significant difference in participants' views on the number of possessions.

H_{4b}: According to marital status, there is no significant difference in participants' views on sparse aesthetics.

H_{4c}: According to marital status, there is no significant difference in participants' mindfully curated consumption behaviors.

H_5: According to average monthly income, there is no significant difference in participants' minimalist consumption behaviors.

H_{5a}: According to average monthly income, there is no significant difference in participants' views on the number of possessions.

H_{5b}: According to average monthly income, there is no significant difference in participants' views on sparse aesthetics.

H_{5c}: According to average monthly income, there is no significant difference in participants' mindfully curated consumption behaviors.

Data Collection Method and Sample

In the study, 331 participants were reached by using the convenience sampling method from the sample group consisting of Generation X (45-59 age range) and Generation Z (18-24 age range) consumers to examine the differences in minimalist consumption behaviors of Generation X and Generation Z consumers. The data in the study were obtained from ultimate consumers regardless of their province in Turkey between 19.03.2024 and 31.05.2024 using the online survey technique.

FULL TEXTS BOOK

The questionnaire form used as a data collection tool in the study consists of two sections. In the first section, demographic and descriptive information (generation/age, gender, marital status, educational status, and average monthly income) of the consumers participating in the study are included. The second part contains questions from the "Minimalist Consumption Scale" developed by Wilson and Bellezza (2022) to measure minimalist consumption, which consists of a total of 12 statements and three sub-dimensions; "number of possessions" (4 statements), "sparse aesthetic" (4 statements) and "mindfully curated consumption" (4 statements). The overall Cronbach Alpha coefficient of this scale is 0.91. The answers to the questions are evaluated on a 7-point Likert scale (1=Strongly Disagree, 7=Strongly Agree).

Findings and Evaluation

The participants who participated in the study were given a subject number, and the data were transferred to the computer environment using the SPSS 24 package program. It was examined whether there was any erroneous or missing data, and it was seen that there was no incorrect data. Before proceeding to the analyses, the data were converted into standardized Z scores, outliers were examined, and it was decided to remove 26 subjects from the data set according to their standardized Z scores (+3, -3 range was taken). After the discarded outliers, the analysis continued with the data of 331 people (Çokluk et al., 2018).

SPSS 24 package program was used to analyze the data. Cronbach's alpha internal consistency coefficients were calculated and interpreted to examine the reliability of the scales. The skewness and kurtosis coefficients of the scores obtained were reviewed to determine the analysis method. The fact that the skewness and kurtosis values are in the range of (-2, +2) is evidence that the scores show a normal distribution (Kim, 2013).

As a result of the normality examinations of the scores obtained from the scales, it was decided to use the independent samples t-test when examining the differences according to gender, generation, and marital status. An independent sample t-test is used to determine whether the averages of two groups (female-male, married-single, etc.) that are not related to each other differ from each other (Taşpınar, 2017). A one-way ANOVA was used to examine the differences according to education level and average monthly income. A one-way ANOVA is used to determine whether there is a statistical difference between the averages of more than two unrelated groups (Cevahir, 2020). The distribution of participants in terms of demographic variables is given in Table 1.

Table 1. Demographic Characteristics of Participants

			Study Team
Variable	Category	f	%
Gender	Female	180	54,4
	Male	151	45,6
	Total	331	100,0
Marital Status	Single	246	74,3
	Married	85	25,7
	Total	331	100,0
Age	45-59 (X Generation)	96	29
	18-24 (Z Generation)	235	71

FULL TEXTS BOOK

	Total	331	100,0
Education Level	High school and below	91	27,5
	Associate's degree	124	37,5
	Undergraduate	98	29,6
	Postgraduate	18	5,4
	Total	331	100,0
Average Monthly Income (TL)	17000 and above	148	44,7
	17001-34000	104	31,4
	34001-51000	45	13,6
	51001-68000	13	3,9
	68001 ve üstü	21	6,3
	Total	331	100,0

Abbreviation: TL: The Turkish Lira is the official currency of the Republic of Turkey. 1 Amerikan Doları = 34,32 TL (Indicative Exchange Rates Announced on 11/11/2024 by the Central Bank of Türkiye, Journal No: 2024/211).

When Table 1 is examined, it is seen that 54.4% of the participants are female and 45.6% are male; 74.3% are single, and 25.7% are married; 29% are between the ages of 45-59, and 71% are between the ages of 18-24; 27.5% are high school and below, 37.5% are associate degree, 29. 6% were undergraduate, and 5.4% were postgraduate; 44.7% had a monthly income of 17000TL and below, 31.4% had a monthly income of 17001-34000TL, 13.6% had a monthly income of 34001-51000TL, 3.9% had a monthly income of 51001-68000TL and 6.3% had a monthly income of 68001TL and above.

Reliability Evidence of the Minimalist Consumption Scale

Cronbach's Alpha coefficients were calculated to obtain evidence of the reliability of the Minimalist Consumption Scale used in the study. The obtained reliability values are given in Table 2.

Table 2. Cronbach's Alpha Internal Consistency Coefficients of the Scales

Scale		Minimalist Consumption	Number of Possessions	Sparse Aesthetics	Mindfully Curated Consumption
Minimalist Consumption Scale	Cronbach's Alpha	0,882	0,834	0,823	0,851
	Number of Items	12	4	4	4

When Table 2 is examined, it is seen that the scores obtained from the Number of Possessions, Sparse Aesthetics, Mindfully Curated Consumption sub-dimensions, and the entire Minimalist Consumption Scale are reliable (Özdamar, 2004).

Descriptive Statistics

The descriptive statistics of the scores obtained from the Minimalist Consumption Scale and its sub-dimensions used in the study are given in Table 3.

Table 3. Descriptive Statistics

FULL TEXTS BOOK

	N	Minimum	Maximum	Mean	Likert Type Average	Std. Deviation	Median	Mode
Minimalist Consumption	331	12,00	84,00	61,2387	5,103	12,77025	-1,062	1,768
Number of Possessions	331	4,00	28,00	18,1360	4,534	5,88755	-,409	-,627
Sparse Aesthetics	331	4,00	28,00	20,8852	5,221	5,09653	-1,211	1,583
Mindfully Curated Consumption	331	4,00	28,00	22,2175	5,554	4,80478	-1,486	1,487

When Table 3 is examined, the average score of the participants from the minimalist consumption scale was calculated as 61.238. When the Likert-type averages of the participants from the sub-dimensions of the scale are examined, it is seen that the highest average is in carefully selected consumption scores ($\bar{X}$=5,554), and the lowest average is in the number of possessions scores ($\bar{X}$=4,534).

Difference Analysis Results According to Demographic Variables

The differences in the scores obtained from the Minimalist Consumption Scale and its sub-dimensions in terms of demographic variables are analyzed in this section. The results are given below.

Difference Analysis Results by Generation

The results of the Independent Samples t-test conducted to determine whether the scores obtained from the Minimalist Consumption Scale and its sub-dimensions used in the study differ according to generations are presented in Table 4.

Table 4. Generational Differences

	Generations	N	$\bar{X}$	Std. Deviation	t	sd	p
Minimalist Consumption	X Generation	96	62,844	15,284	1,464	329	,144
	Z Generation	235	60,583	11,561			
	Total	331					
Number of Possessions	X Generation	96	19,688	6,202	3,104	329	,002
	Z Generation	235	17,502	5,646			
	Total	331					
Sparse Aesthetics	X Generation	96	21,344	5,697	1,046	329	,296
	Z Generation	235	20,698	4,830			
	Total	331					
Mindfully Curated Consumption	X Generation	96	21,813	5,489	0,980	329	,328
	Z Generation	235	22,383	4,497			
	Total	331					

When Table 4 is examined, it is seen that the participants' Minimalist Consumption (t=1.464, p>0.05), Sparse Aesthetics (t=1.046, p>0.05), and Mindfully Curated Consumption (t=0.980, p>0.05) scores do

FULL TEXTS BOOK

not differ statistically significantly according to generations. It is seen that the participants' Number of Possessions (t=3.104, p<0.05) scores show a statistically significant difference according to generation. It is seen that the mean scores of the participants in Generation X ($\bar{X}$=19,688) are higher than the mean scores of the participants in Generation Z ($\bar{X}$=17,502).

Difference Analysis Results by Gender

The results of the Independent Samples T-test conducted to determine whether the scores obtained from the Minimalist Consumption Scale and its sub-dimensions used in the study differ according to gender are presented in Table 5.

Table 5. Gender Differences

	Gender	N	$\bar{X}$	Std. Deviation	t	sd	p
Minimalist Consumption	Female	180	62,005	12,399	1,194	329	,233
	Male	151	60,324	13,181			
	Total	331					
Number of Possessions	Female	180	18,672	5,585	1,816	329	,070
	Male	151	17,496	6,186			
	Total	331					
Sparse Aesthetics	Female	180	21,150	5,115	1,032	329	,303
	Male	151	20,569	5,072			
	Total	331					
Mindfully Curated Consumption	Female	180	22,183	4,625	0,141	329	,888
	Male	151	22,258	5,025			
	Total	331					

When Table 5 is examined, it is seen that the participants' Minimalist Consumption (t=1.194, p>0.05), Number of Possessions (t=1.816, p>0.05), Sparse Aesthetics (t=1.032, p>0.05) and Mindfully Curated Consumption (t=0.141, p>0.05) scores do not differ statistically significantly according to gender.

Results of Difference Analysis According to Marital Status

The results of the Independent Samples T-Test to determine whether the scores obtained from the Minimalist Consumption Scale and its sub-dimensions used in the study differ according to the participant's marital status are presented in Table 6.

Tablo 6. Differences According to Marital Status

	Marital Status	N	$\bar{X}$	Std. Deviation	t	sd	P
Minimalist Consumption	Single	246	60,796	11,632	1,071	329	,285
	Married	85	62,517	15,613			
	Total	331					

FULL TEXTS BOOK

Number of Possessions	Single	246	17,609	5,651	2,795	329	,006
	Married	85	19,658	6,314			
	Total	331					
Sparse Aesthetics	Single	246	20,739	4,876	0,882	329	,378
	Married	85	21,305	5,696			
	Total	331					
Mindfully Curated Consumption	Single	246	22,447	4,461	1,482	329	,139
	Married	85	21,552	5,660			
	Total	331					

When Table 6 is examined, it is seen that the scores of Minimalist Consumption (t=1.071, p>0.05), Sparce Aesthetics (t=0.882, p>0.05), and Mindfully Curated Consumption (t=1.482, p>0.05) do not differ statistically significantly according to the marital status of the participants. It is seen that the score of Number of Possessions (t=2.795, p<0.05) shows a statistically significant difference according to the marital status of the participants. It is seen that the mean score of the participants whose marital status is married ($\bar{X}$=19,658) is higher than the mean score of the participants whose marital status is single ($\bar{X}$=17,609).

Difference Analysis Results According to Level of Education

The ANOVA results to determine whether the scores obtained from the Minimalist Consumption Scale and its sub-dimensions used in the study differ according to the educational level of the participants are presented in Table 7 and Table 8.

Tablo 7. Descriptive Statistics According to Level of Education

		N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Minimalist Consumption	High school and below	91	59,901	15,493	12,000	82,000
	Associate's degree	124	60,807	11,121	19,000	82,000
	Undergraduate and Postgraduate	116	62,750	11,996	12,000	84,000
	Total	331	61,239	12,770	12,000	84,000
Number of Possessions	High school and below	91	18,187	6,197	4,000	28,000
	Associate's degree	124	17,347	5,698	4,000	28,000
	Undergraduate and Postgraduate	116	18,939	5,776	4,000	28,000
	Total	331	18,136	5,888	4,000	28,000
Sparse Aesthetics	High school and below	91	20,253	5,693	4,000	28,000

FULL TEXTS BOOK

	Associate's degree	124	20,774	5,017	4,000	28,000
	Undergraduate and Postgraduate	116	21,500	4,641	4,000	28,000
	Total	331	20,885	5,097	4,000	28,000
Mindfully Curated Consumption	High school and below	91	21,462	5,989	4,000	28,000
	Associate's degree	124	22,686	4,308	9,000	28,000
	Undergraduate and Postgraduate	116	22,310	4,204	4,000	28,000
	Total	331	22,218	4,805	4,000	28,000

Tablo 8. Results of Difference Analysis According to Level of Education

		Sum of squares	sd	Mean of squares	F	p	Difference
Minimalist Consumption	Intergroup	450,930	2	225,465	1,386	,252	-
	Intragroup	53365,215	328	162,699			
	Total	53816,145	330				
Number of Possessions	Intergroup	152,392	2	76,196	2,214	,111	-
	Intragroup	11286,490	328	34,410			
	Total	11438,882	330				
Sparse Aesthetics	Intergroup	81,773	2	40,887	1,580	,208	-
	Intragroup	8489,864	328	25,884			
	Total	8571,637	330				
Mindfully Curated Consumption	Intergroup	80,162	2	40,081	1,744	,176	-
	Intragroup	7538,177	328	22,982			
	Total	7618,338	330				

When Table 7 and Table 8 are examined, it is seen that the participants' Minimalist Consumption ($F(3,330)= 1.386$, $p>0.05$), Number of Possessions ($F(3,330)= 2.214$, $p>0.05$), Sparse Aesthetics ($F(3,330)= 1.580$, $p>0.05$) and Mindfully Curated Consumption ($F(3,330)= 1.744$, $p>0.05$) scores do not show statistically significant differences according to the education level of the participants.

Difference Analysis Results According to Average Monthly Income Level

ANOVA results to determine whether the scores obtained from the Minimalist Consumption Scale and its sub-dimensions used in the study differ according to the average monthly income level of the participants are presented in Table 9 and Table 10.

FULL TEXTS BOOK

Tablo 9. Descriptive Statistics According to Average Monthly Income Level

		N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Minimalist Consumption	17.000TL and below	148	60,6284	11,31448	12,00	81,00
	17.001-34.000TL	104	61,3269	13,32160	19,00	84,00
	34.001TL and above	79	62,2658	14,57932	12,00	84,00
	Total	331	61,2387	12,77025	12,00	84,00
Number of Possessions	17.000TL and below	148	17,4189	5,36303	4,00	27,00
	17.001-34.000TL	104	18,2788	6,27285	4,00	28,00
	34.001TL and above	79	19,2911	6,17512	4,00	28,00
	Total	331	18,1360	5,88755	4,00	28,00
Sparse Aesthetics	17.000TL and below	148	20,8446	4,82583	4,00	28,00
	17.001-34.000TL	104	20,7788	5,33528	4,00	28,00
	34.001TL and above	79	21,1013	5,32434	4,00	28,00
	Total	331	20,8852	5,09653	4,00	28,00
Mindfully Curated Consumption	17.000TL and below	148	22,3649	4,52679	4,00	28,00
	17.001-34.000TL	104	22,2692	4,96831	8,00	28,00
	34.001TL and above	79	21,8734	5,12752	4,00	28,00
	Total	331	22,2175	4,80478	4,00	28,00

Abbreviation: TL: The Turkish Lira is the official currency of the Republic of Turkey. 1 Amerikan Doları = 34,32 TL (Indicative Exchange Rates Announced on 11/11/2024 by the Central Bank of Türkiye, Journal No: 2024/211).

Tablo 10. Difference Analysis Results According to Average Monthly Income Level

		Sum of squares	sd	Mean of squares	F	p	Difference
Minimalist Consumption	Intergroup	139,282	2	69,641	,426	,654	-
	Intragroup	53676,863	328	163,649			
	Total	53816,145	330				

FULL TEXTS BOOK

Number of Possessions	Intergroup	183,638	2	91,819	2,676	,070	-
	Intragroup	11255,244	328	34,315			
	Total	11438,882	330				
Sparse Aesthetics	Intergroup	5,108	2	2,554	,098	,907	-
	Intragroup	8566,529	328	26,117			
	Total	8571,637	330				
Mindfully Curated Consumption	Intergroup	12,845	2	6,423	,277	,758	-
	Intragroup	7605,493	328	23,187			
	Total	7618,338	330				

When Table 9 and Table 10 are examined, it is seen that the participants' Minimalist Consumption ($F(3,330)= 0.426$, $p>0.05$), Number of Possessions ($F(3,330)= 2.676$, $p>0.05$), Sparse Aesthetics ($F(3,330)= 0.098$, $p>0.05$) and Mindfully Curated Consumption ($F(3,330)= 0.277$, $p>0.05$) scores do not differ statistically significantly according to the average monthly income levels of the participants.

Tablo 11. Hypothesis Acceptance Rejection Status

	Minimalist Consumption	Number of Possessions	Sparse Aesthetics	Mindfully Curated Consumption
Generations	H_1 Accept	H_{1a} Reject	H_{1b} Accept	H_{1c} Accept
Gender	H_2 Accept	H_{2a} Accept	H_{2b} Accept	H_{2c} Accept
Education Level	H_3 Accept	H_{3a} Accept	H_{3b} Accept	H_{3c} Accept
Marital Status	H_4 Accept	H_{4a} Reject	H_{4b} Accept	H_{4c} Accept
Average Monthly Income	H_5 Accept	H_{5a} Accept	H_{5b} Accept	H_{5c} Accept

When Table 11 is examined, it is seen that hypotheses H_{1a} and H_{4a} are rejected, i.e., there is a difference, and all other hypotheses are accepted, i.e., there is no difference between the groups.

CONCLUSION and DISCUSSION

This study revealed the differences between Generation X and Generation Z consumers' minimalist consumption behaviors and between the number of possessions, sparse aesthetics, and mindfully curated consumption scores, constituting the sub-dimensions of minimalist consumption behavior. According to the findings obtained in this study, there is a difference between Generation X and Generation Z in the number of possessions, which is the sub-dimension of minimalist consumption. It is seen that the mean scores of the participants in Generation X are higher than the mean scores of the participants in Generation Z. This result shows that Generation X consumers own fewer possessions than Generation Z consumers, as the number of possessions reflects having fewer possessions. In addition, it is seen that Generation X consumers avoid accumulating too many possessions, tend to limit the number of possessions, and want to have fewer possessions. Generation X individuals value intangibles more even though they have more purchasing power (Smaliukiene et al., 2020). In addition, individuals in this generation give importance to the quality of the product rather than its status and consider the environmental problems that the production process may cause (Severo et al., 2017). Generation X is

FULL TEXTS BOOK

thought to have fewer possessions and avoid accumulating possessions due to their sensitivity towards spirituality and environmental problems. On the other hand, Generation Z does not avoid accumulating too many possessions, does not restrict the number of possessions, and tends to have more possessions. Minimalism is thought to apply to the middle and high-income classes since low-income individuals cannot overconsume (Deußing, 2022). Considering that individuals in Generation X have more capital and purchasing power, while individuals in Generation Z are in the early years of their business life. Their capital is insufficient (Lakatos et al., 2018); it is thought that Generation X avoids accumulating possessions, while Generation Z does not have enough possessions and does not restrict the number of possessions. It is seen that there is no difference between Generation X and Generation Z in the sub-dimensions of Minimalist Consumption and Sparse Aesthetic and Mindfully Curated Consumption. This result shows that Generation X and Generation Z consumers show similar tendencies in minimalist consumption, such as monochromatic home design, collection of clothes and accessories consisting of only a few necessary possessions, living in a small house and decluttering, streamlining, preferences for simple and uncomplicated designs and a thoughtful number of the possessions. Similarly, Deußing (2022) reveals no difference in perceptions and attitudes towards minimalism between generations X and Z.

As a result of the research, it is seen that the number of possessions in the sub-dimension of minimalist consumption differs according to the marital status of the participants. It is seen that the mean scores of the participants whose marital status is married are higher than the mean scores of the participants whose marital status is single. In other words, Generation X and Z consumers with married marital status tend to have fewer possessions. In other words, Generation X and Generation Z consumers with married marital status tend to own fewer possessions. It is observed that married consumers avoid accumulating too many possessions, tend to restrict the number of possessions, and want to have fewer possessions. On the other hand, single consumers do not avoid accumulating too many possessions, do not restrict the number of possessions, and tend to have more possessions. Single consumers are thought to be more liberal in their spending and purchasing behaviors than married consumers because they usually live alone. On the other hand, married individuals are supposed to restrict the number of possessions since they share the same house and living space. There is no difference between Married and Single consumers in the sub-dimensions of Minimalist Consumption and Sparce Aesthetic and Mindfully Curated Consumption. This result shows that Married or Single consumers show similar tendencies in minimalist consumption, such as monochrome home design, collection of clothes and accessories consisting of only a few necessary possessions, living in a small house and decluttering, decluttering preferences for simple and uncomplicated designs and thoughtful selection of the possessions.

Finally, it is seen that Generation X and Generation Z consumers do not differ in Minimalist Consumption Behavior and Number of Possessions, Sparse Aesthetics, and Mindfully Curated Consumption sub-dimensions according to gender, education level, and average monthly income level. In other words, these demographic factors are the same in the perspectives of Generation X and Generation Z consumers towards minimalist consumption. Fraculj et al. (2023) state in their study that all generations have a positive attitude towards minimalism; Generation X and Generation Z are closer to each other, while Generation Y is slightly more prominent than these two groups. Likewise, Lakatos et al. (2018) reveal that generations agree on their environmental sensitivity and the benefits of reducing resource consumption.

In their study, Hiam et al. (2018) tried to determine the antecedents of minimalism with an audience consisting only of millennial consumers and recommend studies on other generations. This study contributes to filling the gap in the field by examining the minimalist consumption behaviors of Generations X and Z.

FULL TEXTS BOOK

This study focused on consumers in a developing country such as Turkey. Therefore, it is recommended that the findings of this study be compared with studies in different countries and cultures. In addition, since the data was collected online via Google Forms, a higher sample of Generation Z was obtained. This is seen as a result of Generation Z being more tech-savvy than Generation X and using the internet actively. In future studies, receiving data from a larger sample group that is closer to each other in number is recommended.

REFERENCES

Cevahir, E. (2020). *SPSS ile nicel veri analizi rehberi*. Kibele.

Deußing, L. (2022). Is less actually more?: A qualitative study of how lifestyle minimalism is communicated by generations X and Z. Jönköpıng Unıversıty, School of Education and Communication, Master Thesis.

Fraculj, M., Lekaj, L., & Kondić, L. (2023). Research on attitudes toward minimalistic design in marketing communications. *International Journal of Multidisciplinarity in Business and Science*, *9*(14), 5-14.

Haeberle, K., Herzberg, J., & Hobbs, T. (2009). Leading the multigenerational workforce. A proactive approach will cultivate employee engagement and productivity. *Healthcare Executive*, *24*(5), 62-64.

Hiam, C. M., Berger, P. D., & Eshghi, G. (2017). Japan's Millennials: The Minimalist Consumers of the Yutori/Satori Generation. *International Journal of Business Insights & Transformation*, 11(1), 4-8.

Iyer, R., & Muncy, J. A. (2016). Attitude toward consumption and subjective well-being. *Journal of Consumer Affairs*, 50(1), 48–67.

Jain, V. K., Gupta, A., & Verma, H. (2023). Goodbye materialism: exploring antecedents of minimalism and its impact on millennials well-being. *Environment, Development and Sustainability*, 1-27.

Kang, J., Martinez, C. M. J., & Johnson, C. (2021). Minimalism as a sustainable lifestyle: Its behavioral representations and contributions to emotional well-being. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 802-813.

Kasperek, A. (2016). Minimalist spirituality as an example of anti-consumerist spirituality: A sociological perspective. *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, *4*(236), 71-88.

Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restorative Dentistry & Endodontics*, *38*(1), 52-54.

Kizbaz, A. (2023). An Intergenerational Comparison Within the Framework of Digital Minimalism. *In Handbook of Research on Perspectives on Society and Technology Addiction* (pp. 497-512). IGI Global.

Krasulja, N., IliÄ, D. T., & MarkoviÄ, B. M. (2020). Basic principles of circular economy with particular focus on sustainable consumption" Y" and" Z" generation. *Ecoforum Journal*, 9(2).

Kyles, D. (2005). Managing Your Multigenerational Workforce. *Strategic Finance*, 87 (6), 52.

Lakatos, E. S., Cioca, L. I., Dan, V., Ciomos, A. O., Crisan, O. A., & Barsan, G. (2018). Studies and investigations of the attitude towards sustainable production, consumption, and waste generation align with the circular economy in Romania. *Sustainability*, 10(3), 865.

Lancaster, L., & Stillman, D. (2002). Clashing generations. *Futurist*, *36*(2), 59.

McCrindle, & Wolfinger, E. (2009). *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. UNSW Press.

Meissner, M. (2019). Against accumulation: lifestyle minimalism, de-growth, and the present post-ecological condition. *Journal of Cultural Economy*, 12(3), 185-200.

FULL TEXTS BOOK

Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatiksel veri analizi-1*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Palafox, C. L. (2020). When less is more: minimalism and the environment. *Earth Jurisprudence & Envtl. Just. J.*, 10, 64.

Rathour, A., & Mankame, G. (2021). Decluttering the future: An analysis of Indian minimalism. *International Journal of Policy Sciences and Law*, 1(3), 1744–1765.

Redman, R., 2020. *How the coronavirus is changing grocery shopping. Supermarket News*. Access address https://www.supermarketnews.com/center-store/ how- coronavirus- crisis- changing- grocery-shopping—last access 4 November 2024.

Severo, E., Guimarães, J., Brito, L., Dellarmelin, M. (2017). Environmental sustainability and sustainable consumption: The perception of baby boomers, generation x and y in Brazil. *Revista de Gestão Social e Ambiental*, 11 (3), 92-110.

Smaliukiene, R., Kocai, E., & Tamuleviciute, A. (2020). Generation Z and Consumption: How Communication Environment Shapes Youth Choices. *Media studies*, 11(22), 24-45.

Stewart, J., (2018). *What is minimalism? Learn the intricacies and history of this influential aesthetic. My Modern Met*., access address https://mymodernmet.com/ what- is- minimalism- definition/—last access 4 November 2024.

Şekercioğlu, G., Bökeoğlu, Ö. Ç., & Büyüköztürk, Ş. (2018). Öğretmen adaylarında araştırma özyeterliliğinin farklı değişkenler açısından incelenmesi ve yordayıcılarının belirlenmesi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 137-147.

Taşpınar, M. (2017). *Sosyal bilimlerde SSPS uygulamalı nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi

Tunsakul, K. (2020). Gen Z consumers' online shopping motives, attitudes, and shopping intentions. *Human Behavior, Developing, and Society*, 21, 7-16.

Wilson, A. V., & Bellezza, S. (2022). Consumer minimalism. *Journal of Consumer Research*, *48*(5), 796-816.

Zalewska, J., Cobel-Tokarska, M., 2016. Rationalization of pleasure and emotions: the analysis of the blogs of Polish minimalists. *Polish Sociological Review,* 196 (4), 495–512.

FULL TEXTS BOOK

AVRUPA ÜLKELERİNDE BİREYSEL MUTLULUĞUN BELİRLEYİCİLERİ
THE DETERMINANTS OF INDIVIDUAL HAPPINESS IN EUROPEAN COUNTRIES

Dr. Öğr. Üyesi Keziban ALTUN ERDOĞDU,
Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID NO: 0000-0002-7724-4973

ÖZET

Standart iktisat teorisinde bireyin refahı ve mutluluğu sadece tükettiği maddi mal miktarı ve alım gücü ile ilişkilendirilmiştir. İktisatçılar arasında, "daha fazlası iyidir" aksiyomu gereği, kişi başı gelirin eşlik ettiği daha geniş tüketim olanakları ile bireyin daha iyi durumda olunacağı inanılmaktaydı. Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren iktisatta davranışsal yaklaşımlarla birlikte mutluluk anketler aracılığıyla ölçülmeye ve gelir dışı etkenlerin de mutluluk üzerindeki etkisi çeşitli ülkeler kapsamında irdelenmeye başlanmıştır. Bu çalışmada da "İşsizlik, eğitim, sağlık, din, güven gibi faktörler bireysel mutluluğu nasıl etkiler?" sorusu Avrupa genelinde ampirik olarak araştırılmıştır. Bu amaç için Avrupa Sosyal Araştırması'nın (European Social Survey – ESS) son turu olan Round 11-2023 verisi sıralı lojistik regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, kadınların erkeklere, evlilerin bekârlara ve bir işte çalışanların işsizlere göre daha mutlu olduğu; sağlığın, gelirin ve eğitim düzeyinin iyi olması mutluluğu olumlu etkilediği; yaş ile bireysel mutluluk arasında U şeklinde ilişki olduğu ve sosyal çevreyle görüşme sıklığı, dindarlık, gönüllülük ve insanlara duyulan güven düzeyi arttıkça mutluluğun da arttığı ortaya çıkmıştır. Çalışmada bu bulguların cinsiyet, medeni durum ve gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermeyeceği incelenmiştir. Cinsiyete göre yapılan alt grup analizinde, kadınlar için yaş ile mutluluk arasında U şeklinde bir ilişkinin tespit edilemediği hem kadınlar hem erkekler için yükseköğretim kurumunda eğitimini tamamlayanlar ile bu düzeyde eğitim almayanlar arasında anlamlı mutluluk farklılıkları bulunmadığı ve gönüllü kuruluşların faaliyetlerine katılım her iki cinsiyet için anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bireylerin medeni durumuna göre yapılan analizde, evli olanların ortaöğretim düzeyinde eğitim almaları, bekâr olanların ise yükseköğretim düzeyinde eğitim almaları mutluluklarını istatistiksel olarak anlamlı etkilemediği bulguna ulaşılmıştır. Son olarak gelir için gerçekleştirilen analizde, gelir düzeyi yüksek olan bireyler için işsiz olmak ile bir işte çalışmak arasında istatistiksel olarak anlamlı bir mutluluk farklılığı göstermediği ve düşük gelirlilerin aksine yüksek gelirlilerin gönüllü olmaktan mutlu olmadığı belirlenmiştir. Sonuçlar, bireylerin sosyo-ekonomik durumuna göre mutlulukları değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymuştur. Genel itibarıyla çalışma, mutluluk ekonomisi alanında elde edilen sonuçlarla tutarlı olarak, gelirin yanı sıra yaş, eğitim, medeni durum, sağlık gibi etkenlerin de mutluluğun önemli kaynaklarından olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Avrupa Ülkeleri, Gelir, Mutluluğun Belirleyicileri.

ABSTRACT

In standard economic theory, an individual's welfare and happiness are associated solely with the quantity of material goods they consume and their purchasing power. Among economists, in line with the axiom "more is better," it was believed that individuals would be in a better position with broader consumption opportunities accompanied by higher per capita income. Starting from the mid-20th century, with the emergence of behavioral approaches in economics, happiness began to be measured through surveys, and the impact of non-income factors on happiness started to be examined across various countries. In this study, the question "How do factors such as unemployment, education, health, religion, and trust affect individual happiness?" has been empirically investigated across Europe. For

FULL TEXTS BOOK

this purpose, data from the latest round of the European Social Survey (ESS), Round 11-2023, was analyzed using the logistic regression method. As a result of the analysis, it was found that women are happier than men, married individuals are happier than singles, and those who are employed are happier than those who are not. Good health, higher income, and higher education levels positively affect happiness. There is a U-shaped relationship between age and individual happiness, and as the frequency of social interactions, religiosity, volunteerism, and the level of trust in others increase, happiness also rises. The study also examined whether these findings would vary based on gender, marital status, and income level. In the subgroup analysis by gender, it was found that a U-shaped relationship between age and happiness was not detected for women. Additionally, there were no significant differences in happiness between those who completed higher education and those who did not, for both men and women. Participation in activities of voluntary organizations was also not found to be significant for either gender. In the analysis based on individuals' marital status, it was found that for married individuals, having a secondary education did not statistically significantly affect their happiness, while for singles, having a higher education level also did not statistically significantly impact their happiness. Finally, in the analysis conducted on income, it was found that there was no statistically significant difference in happiness between unemployed individuals and those who are employed among individuals with high income levels. Additionally, unlike low-income individuals, high-income individuals were not found to be happy about volunteering. The results indicate that individuals' happiness can vary based on their socio-economic status. Overall, the study has demonstrated, consistent with the findings in the field of happiness economics, that factors such as age, education, marital status, and health, in addition to income, are important sources of happiness.

Keywords: Happiness, European Countries, Income, Determinants of Happiness.

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren iktisat disiplininde psikolojinin iktisada entegre edilmesiyle mutluluk konusu üzerine yoğun olarak çalışılmıştır. İktisat ve psikoloji bilimlerinin ortak bir paydasında ortaya çıkan ve gelişimini sürdüren davranışsal iktisat ile bireyin rasyonel hareket ederek her zaman ve her yerde kendi faydasını maksimize edecek güvenilir, doğru ve tutarlı kararlar almadığı ortaya çıkmıştır. Bireyin bilişsel ve duygusal bir yapıya sahip ve sosyal çevresiyle etkileşim içinde olan normal bir insan olduğunu, dolayısıyla iktisadi insanın (homo economicus) gerçekçi olmadığı teorik, ampirik, deneysel ve analitik çalışmalarla gösterilmiştir (Aktan, 2018: 354-357). Bu çalışmalarda ön yargılara ya da zihinsel kısayollara dayalı kararlar alan bireylerin mutluluğunun veya refahının sadece alım gücündeki değişime bağlı olmadığı iyi aile yaşamı, arkadaşlar, beklentiler, uyum sağlama, sosyal karşılaştırmalar gibi psikolojik faktörlerin de mutluluk için önemli olduğu altı çizilmiştir. Standart iktisat teorisine göre gelirdeki artış iyi oluş açısından arzu edilebilir bir durumdur. Teknik olarak baktığımızda yüksek gelir asla tatmin olmayan bireyin daha yüksek bir kayıtsızlık eğrisine ulaşmasına sağlar. Bireylerin istek ve beklentileri veri olduğu varsayıldığından mutluluk sadece daha fazla mal ve hizmet tüketmek anlamına gelmekte ve gelir de mutluluk ölçütü olarak kullanılmaktaydı (Dumludağ, 2014: 382). Davranışsal yaklaşımların etkisiyle mutluluk ekonomisi alanındaki araştırmalarla gelir dışı etkenlerin bireyin mutluluğu ile doğrudan ilişkilendirilmiştir.

Mutluluk ekonomisi üzerine yapılan ilk çalışma, Richard Easterlin'in 1974 yılında yayımlanan "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence" adlı araştırmadır. Easterlin American Institute of Public Opinion (1970), Gallup Company (1965) ve Handley Cantril (1965) tarafından yürütülen kamuoyu araştırmalarına ait verileri kullanarak yüksek gelirin her durumda mutluluk getirip getirmeyeceğini ele almıştır. Easterlin çalışmanın sonucunda, zaman içinde mutluluğun daima yüksek gelir ile ilişki olmadığını ampirik olarak gözlemlemiştir. Bu bulgu, neoklasik iktisadın

FULL TEXTS BOOK

görüşleriyle çelişmektedir. Neoklasik iktisat, gelir düzeyinin artması faydayı aynı oranda arttırdığını öne sürmektedir. Daha fazla tüketim iktisadi ajanın eskisine göre durumunun daha iyi olmasına olanak tanır. Easterlin, kişi başına yüksek çıktı oranlarının artan mutluluğun kaynağı olmadığını göstermiştir.

Easterlin'in çalışması sayesinde özellikle 1990'lı yılların sonlarında mutluluk üzerine yapılan araştırmaların sayısı hızla artmış ve mutluluk ekonomisi iktisat yazınında popüler bir alan haline gelmiştir. Bu alanda yüksek gelirin mutluluk getirip getirmediği en çok tartışılan konulardan biridir. Bununla birlikte araştırmalarının büyük bir çoğunluğu mutluluğu etki eden faktörlerin üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada da güncel bir veri seti ile Avrupa ülkelerinde mutluluğun belirleyicileri ampirik düzeyde araştırılmıştır.

AMPİRİK ANALİZ

Avrupa ülkelerinde insanları nelerin mutlu edeceği (mutluluğun belirleyicileri) mikro ekonometrik mutluluk modeliyle araştırılmıştır:

$$H_{i,t} = \alpha + \beta X_{i,t} + f_i + e_{i,t}$$

Modelde $H_{i,t}$, i bireyin t zamanında bildirdiği mutluluğu, $X_{i,t}$, mutluluğu etkileyen faktörleri, f_i, ülke sabit etkilerini ve $e_{i,t}$, hata terimini gösterir. Ülkeler arasında kültürel ve coğrafi farklılıkları kontrol etmek için mutluluk modeline f_i eklenmiştir.

Mikro ekonometrik mutluluk modelinde değişkenlerim mutluluk üzerindeki etkisini tahmin etmek için ekonometrik yöntem olarak sıralı lojistik regresyon yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının nedeni mutluluk değişkeninin sıralı kategorilere sahip bir cevap değişkeni olmasıdır.

DEĞİŞKENLER VE VERİ SETİ

Analizlerde, Avrupa Sosyal Araştırması (European Social Survey – ESS) veri setinin son turu olan Round 11-2023 kullanılmıştır. ESS, 2001 yılından bu yana her 2 yılda bir Avrupa çapında yürütülen uluslararası bir araştırmadır. Ortak temsili anket kullanılarak 15 ve daha üzeri yaştaki bireylere uygulanan ESS, Avrupa ülkelerindeki sosyal yapıyı, yaşam koşullarını, davranış kalıplarındaki zaman içindeki değişimi karşılaştırmalı olarak ölçen veriler sağlamayı amaçlamaktadır. Onuncu turu (Covid-19 pandemi dönemi) haricinde yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen araştırma, otuzdan fazla Avrupa ülkesindeki çeşitli nüfusların inançlarını, tutumlarını ve kültürel değerlerini ölçmektedir.

ESS'nin toplam 11 turdan oluşmaktadır. Son tur 13 ülkede 09.03.2023 ile 31.01.2024 tarihleri arasında yaklaşık 22,190 kişinin katılımıyla tamamlanmıştır. Bu ülkeler; Avusturya, Hırvatistan, Finlandiya, Almanya, Macaristan, İrlanda, Litvanya, Hollanda, Norveç, Slovakya, Slovenya, İsviçre, Birleşik Krallık.

Mikro ekonometrik mutluluk modelinde yer alan değişkenler ve açıklamaları Tablo 1'de rapor edilmiştir.

Tablo 1: Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	**Açıklamalar**
Mutluluk	"Bugünlerde genel olarak mutlu olup olmadığınızı söyler misiniz?" 1. Çok mutluyum, 2. Biraz mutluyum, 3. Pek mutlu değilim, 4. Hiç mutlu değilim
Cinsiyet	Erkek, Kadın
Yaş	15 yaş ve üzeri
Çalışma Durumu	"Son 7 gündür işsiz olup aktif olarak iş arıyor musunuz?"

FULL TEXTS BOOK

	Hayır, Evet
Eğitim	"Eğitim seviyeniz nedir?" İlköğretim, Ortaöğretim, Yükseköğretim
Sağlık	"Genel sağlığınız nasıl" İyi, Orta, Kötü
Medeni durum	"Medeni durumunuz nedir?" Evli, Bekâr
Hanehalkı toplam net gelir	"Hangi harfin vergi ve zorunlu kesintilerden sonra hanenizin toplam gelirini tanımladığını söyleyiniz? 10 basamaklı cantril merdiveni (1. En düşük gelir düzeyi, 10. En yüksek gelir düzeyi)
Sosyal Çevreyle Görüşme Sıklığı	"Arkadaşlarınızla, akrabalarınızla veya meslektaşlarınızla sosyal olarak ne sıklıkla görüşürsünüz?" Hiç, Ayda bir defadan az, Ayda bir kez, Ayda birkaç kez, Haftada bir kez, Haftada birkaç kez, Her gün
İnsanlara Güven	"Genel olarak çoğu insana güvenilebileceğini veya insanlarla ilişkilerde çok dikkatli olacağınızı söyleyebilir misiniz? Lütfen 0 ile 10 arasında bir puan veriniz." 1. Çok dikkatli olmalı, 10. Çoğu insana güvenilebilir
Gönüllülük	"Son 12 ay içinde kâr amacı gütmeyen veya hayır kurumu için gönüllü oldunuz mu?" Evet, Hayır
Dindarlık durumu	"Kendinizi herhangi bir dine veya mezhebe ait olarak görüyor musunuz?" Evet, Hayır

AMPİRİK BULGULAR

2023 ve 2024 yıllarında çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan bireylerin mutluluğunu etkileyen faktörleri belirlemek için iki model kurulmuştur. İlk model, sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik faktörler, bireysel ve toplumsal özellikler; ikinci model, bu değişkenlere ek olarak hanehalkının toplam net geliri dahil edilerek oluşturulmuştur. Bulgular Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Ana Modelin Regresyon Tahmin Sonuçları

Değişkenler	**(1)** **Model 1**	**(2)** **Model 2**
Yaş	-0.02305*** (0.004)	-0.02373*** (0.005)
Yaşın karesi	0.00025*** (0.000)	0.00029*** (0.000)
Kadın	0.13146*** (0.025)	0.16557*** (0.027)
Evli	0.61265*** (0.027)	0.50222*** (0.031)

FULL TEXTS BOOK

İşsiz	-0.52783***	-0.34439***
	(0.087)	(0.098)
Sağlık İyi	0.99333***	0.94270***
	(0.030)	(0.032)
Ortaöğretim	0.09285***	0.04556
	(0.036)	(0.041)
Yükseköğretim	0.13028***	-0.04781
	(0.041)	(0.047)
Gelir		0.08175***
		(0.006)
Sosyal Çevreyle Görüşme Sıklığı	0.21637***	0.20503***
	(0.009)	(0.010)
İnsanlara Güven	0.10090***	0.09591***
	(0.006)	(0.006)
Gönüllülük	0.08835***	0.05880*
	(0.031)	(0.033)
Dindarlık	0.03527***	0.04067***
	(0.004)	(0.005)
Gözlem	21,537	17,847
Pseudo R-kare	0.0549	0.0578
LR Ki-kare	4395	3804
Prob > Ki-kare	0	0

Not: Parantez içindeki rakamlar standart hataları ifade eder. Tüm modellere ülke sabit etkileri eklenmiştir. Anlamlılık düzeyi: *** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1.

Tablo 2'deki analiz sonuçları, mutluluk ekonomisi alanında yapılan araştırmaların sonuçları ile tutarlıdır. Model 1'e göre kadınlar erkeklere kıyasla mutluluk düzeyi daha yüksektir. Literatüre takiben yaş ile bireysel mutluluk arasında U şeklinde ilişkiyi göstermek için mikro ekonometrik mutluluk modeline yaşın karesi ilave edilmiştir. U şeklindeki ilişki, genç ve yaşlıların mutlu; orta yaştaki bireylerin ise mutsuz olduğunu ifade eder. Literatüre uyumlu olarak medeni durum değişkenin katsayısı pozitif, çalışma durumu değişkenin katsayısı ise negatiftir. Buna göre bir işte çalışanlar, işsizlerle karşılaştırıldığında ve evliler de bekârlarla karşılaştırıldığında daha mutlu olduğu görülmektedir. Bildirilen sağlık düzeyi ile bireysel mutluluk arasında pozitif yönlü ve istatiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Sağlığını iyi olarak bildirenler, sağlık durumu diğer olan (orta ve kötü) bireylere göre daha yüksek mutluluk düzeyine sahiptir. Model 1'de eğitim durumu değerlendirildiğinde, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitimini tamamlayanların, ilköğretim düzeyinde eğitimimi tamamlayanlara göre kendilerini daha mutlu hissettikleri ifade edilebilir. Katılımcıların tamamladıkları eğitim düzeyi arttıkça mutluluk düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Model 1'de bireysel ve toplumsal faktörlerin sonuçlarına bakıldığında, arkadaşlar, akrabalar veya meslektaşlar ile sosyal olarak görüşme sıklığının artmasının mutluluğu olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu sonuç, sosyal çevrisiyle etkileşim içinde olan ve sık görüşen kişilerin daha mutlu olduğunu göstermektedir. Bulgulara göre, insanlara güven değişkeni pozitif katsayıya sahiptir. Katılımcıların insanlara duydukları güven düzeyi arttıkça mutlulukları da artmaktadır. Son 12 ay içinde kâr amacı gütmeyen veya hayır kurumu için gönüllü çalışmalar yapan kişilerin, bu tür kuruluşlarda gönüllü olarak faaliyetlerde bulunmayan kişilere oranla mutluluklarının daha yüksektir. Son olarak katılımcıların bir dine mensup olup olmadıkları değerlendirildiğinde, kendini herhangi bir dine veya mezhebe ait olarak görenlerin, kendini dindar olarak görmeyenlere göre daha yüksek mutluluğa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Model 2'ye model 1'deki değişkenlere ek olarak gelir değişkeni ilave edilmiştir. Sonuca göre gelir değişkeni bireysel mutluluğu anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir. Kendini referans aldığı kişilere

FULL TEXTS BOOK

kıyasla hanehalkı toplam net geliri bir üst düzeye çıkan kişilerin mutlulukların daha yüksek olduğunu söylenebilir. Model 2'ye gelir değişkeni eklendiğinde, ortaöğretim ve yükseköğretim değişkeninin artık anlamlı olmadığı görülmektedir.

Katılımcıların kadın ya da erkek olması, evli ya da bekâr olması ve gelir düzeyinin düşük ya da yüksek olması mutluluğu belirleyen faktörlerin bireysel mutluluk üzerindeki etkisinin farklılaşmasına neden olabilir. Bu açıdan Tablo 2'deki bulguların cinsiyet, medeni durum ve gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermeyeceği araştırılmıştır.

Tablo 3: Cinsiyete Göre Regresyon Tahmin Sonuçları

	(1)	(2)
Değişkenler	**Kadın**	**Erkek**
Yaş	-0.00736	-0.04184***
	(0.006)	(0.007)
Yaşın Karesi	0.00014**	0.00046***
	(0.000)	(0.000)
Evli	0.45861***	0.56511***
	(0.042)	(0.047)
İşsiz	-0.36502***	-0.29451**
	(0.138)	(0.141)
Sağlık İyi	0.90475***	0.98850***
	(0.044)	(0.048)
Ortaöğretim	0.00158	0.11062*
	(0.055)	(0.062)
Yükseköğretim	-0.07719	-0.00990
	(0.064)	(0.070)
Gelir	0.06557***	0.10157***
	(0.008)	(0.009)
Sosyal Çevreyle Görüşme Sıklığı	0.22197***	0.18682***
	(0.014)	(0.015)
İnsanlara Güven	0.09043***	0.10282***
	(0.009)	(0.010)
Gönüllülük	0.07521	0.04094
	(0.046)	(0.048)
Dindarlık	0.03605***	0.04525***
	(0.006)	(0.007)
Gözlem	9,553	8,294

FULL TEXTS BOOK

Pseudo R-kare	0.0548	0.0629
LR Ki-kare	1940	1913
Prob > Ki-kare	0	0

Not: Parantez içindeki rakamlar standart hataları ifade eder. Tüm modellere ülke sabit etkileri eklenmiştir. Anlamlılık düzeyi: *** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1.

Tablo 2'deki sonuçlara göre, kadınlar için yaş ile bireysel mutluluk arasında U şeklinde bir ilişkinin tespit edilememiştir. Evli olan kadınlar, bekâr olan kadınlara göre daha mutlu, bir işte çalışan kadınlar ise işsiz olan kadınlara kıyasla mutlulukların daha yüksek olduğu görülmektedir. Sağlığını iyi olarak bildirmek kadınların mutluluğunu olumlu yönde etkilemektedir. Ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitimi tamamlamak kadınların mutluluğu için anlamlı değildir. Bireysel ve toplumsal faktörlerin sonuçlarına bakıldığında, sosyal çevreyle görüşme sıklığı ve insanlara duydukları güven düzeyi arttıkça mutluluklarının da arttığı ifade edilebilir. Kendini herhangi bir dine veya mezhebe ait olarak gören kadınların, kendini dindar olarak değerlendirmeyen kadınlara göre daha mutludur. Ancak kâr amacı gütmeyen kuruluş veya hayır kurumu için gönüllü olmak hem kadınların hem erkeklerin mutlulukları üzerinde istatiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir.

Tablo 2'deki bulgular erkekler için değerlendirildiğinde, kadınlar için ulaşılan sonuçlara benzer sonuçlara elde edildiği görülmektedir. Kadınlardan farklı olarak erkekler için yaş ile bireysel mutluluk arasında U şeklinde bir ilişki gözlenmiştir. Bu bulguya göre orta yaş grubunda yer alan erkeklerin en mutsuz kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Yine kadınlardan farklı olarak ortaöğretim düzeyinde eğitimini tamamlayan erkeklerin, ilköğretim düzeyinde eğitimini tamamlayan erkeklere kıyasla daha yüksek mutluluğa sahip olduğu bulunmuştur. Ancak hem kadınlar hem erkekler için yükseköğretim kurumunda eğitimini tamamlayanlar ile ilköğretim düzeyinde eğitimini tamamlayanlar arasında anlamlı mutluluk farklılıkları bulunmamaktadır.

Tablo 4: Medeni Duruma Göre Regresyon Tahmin Sonuçları

	(1)	**(2)**
Değişkenler	**Evli**	**Bekâr**
Yaş	-0.04603***	-0.01459***
	(0.009)	(0.006)
Yaşın Karesi	0.00047***	0.00021***
	(0.000)	(0.000)
Kadın	0.11374***	0.21925***
	(0.039)	(0.040)
İşsiz	-0.33836*	-0.31441***
	(0.184)	(0.117)
Sağlık İyi	0.82456***	1.06410***
	(0.045)	(0.047)
Ortaöğretim	-0.05717	0.09579*
	(0.063)	(0.054)
Yükseköğretim	-0.15435**	-0.00466

FULL TEXTS BOOK

	(0.071)	(0.065)
Gelir	0.06911***	0.09548***
	(0.009)	(0.008)
Sosyal Çevreyle Görüşme Sıklığı	0.20204***	0.21049***
	(0.014)	(0.014)
İnsanlara Güven	0.06916***	0.12341***
	(0.009)	(0.009)
Gönüllülük	0.04945	0.07380
	(0.046)	(0.048)
Dindarlık	0.04006***	0.04324***
	(0.007)	(0.007)
Gözlem	9,142	8,705
Pseudo R-kare	0.0439	0.0601
LR Ki-kare	1405	2003
Prob > Ki-kare	0	0

Not: Parantez içindeki rakamlar standart hataları ifade eder. Tüm modellere ülke sabit etkileri eklenmiştir. Anlamlılık düzeyi: *** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1.

Tablo 4'te hem evliler hem bekâr için yaş ile bireysel mutluluk arasında U şeklinde bir ilişki belirlenmiştir. En mutlu kişilerin genç ve yaşlılar; en mutsuzların orta yaş grubunda yer alanların olması evli ya da bekâr olmaya göre farklılık göstermemektedir. Tablo 2'deki bulgulardan farklı olarak evli olanların ortaöğretim düzeyinde eğitimini tamamlamaları, bekâr olanların ise yükseköğretim düzeyinde eğitimini tamamlamaları mutlulukları üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ortaöğretim düzeyinden mezun olan bekârlar, ilköğretim düzeyinden mezun olan bekârlara göre daha mutlu olduğu; ancak yükseköğretim düzeyinden mezun olmanın evlilerin mutluluğu olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Aslında bu bulgu, evliler için beklenmeyen bir sonuçtur. Bunun nedeni eğitim değişkeni ile gelir değişkenin aynı anda mutluluk modeline eklenmesi olabilir. Tablo 2'deki sonuçlardan farklı olarak hem evliler hem bekâr için kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda veya hayır kurumlarında gönüllü çalışmalara katılmak ile bu tür kuruluşlarda gönüllü faaliyetlerine katılmamak arasında mutluluk açısından anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Tablo 5: Gelir Düzeyine Göre Regresyon Tahmin Sonuçları

Değişkenler	**(1)** **Düşük Gelir**	**(2)** **Yüksek Gelir**
Yaş	-0.01733***	-0.02074***
	(0.006)	(0.007)
Yaşın karesi	0.00023***	0.00026***
	(0.000)	(0.000)
Kadın	0.23050***	0.09839**
	(0.039)	(0.039)
Evli	0.58019***	0.45565***
	(0.044)	(0.045)
İşsiz	-0.39418***	0.01123
	(0.113)	(0.195)

FULL TEXTS BOOK

Sağlık İyi	0.95683***	0.90963***
	(0.043)	(0.049)
Ortaöğretim	0.03791	0.06639
	(0.049)	(0.077)
Yükseköğretim	-0.02343	-0.02557
	(0.065)	(0.079)
Sosyal Çevreyle Görüşme Sıklığı	0.19153***	0.22412***
	(0.013)	(0.015)
İnsanlara Güven	0.09967***	0.09085***
	(0.009)	(0.010)
Gönüllülük	0.11541**	0.01750
	(0.050)	(0.045)
Dindarlık	0.05475***	0.02437***
	(0.007)	(0.007)
Gözlem	8,719	9,128
Pseudo R-kare	0.0551	0.0465
LR Ki-kare	1891	1424
Prob > Ki-kare	0	0

Not: Parantez içindeki rakamlar standart hataları ifade eder. Tüm modellere ülke sabit etkileri eklenmiştir. Anlamlılık düzeyi: *** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1.

Tablo 5'teki gelir düzeyi düşük ve gelir düzeyi yüksek bireylerin için elde edilen bulguların, Tablo 2'deki bulgularla ile genel olarak tutarlı olduğu görülmektedir. Ana modeldeki sonuçlardan farklı olarak gelir düzeyi yüksek olan bireyler için işsiz olmak ile bir işte çalışmak arasında istatistiksel olarak anlamlı bir mutluluk farklılığı yoktur. Ana modeldeki sonuçlardan farklı olan bir diğer bulgu, düşük gelirlilerin aksine yüksek gelirlilerin gönüllü olmaktan mutlu olmamasıdır. Bu sonuç, belirli bir gelir düzeyinden sonra insanların gönüllü çalışmalar katılmaları önemli mutluluk kaynaklarından biri olmadığını göstermektedir.

SONUÇ

Mutluluk ekonomisi, insanları hangi faktörlerin mutlu edeceğini çeşitli yöntemlerle (bilgisayar görüntüleme teknikleri (FMRI, TMI gibi), deneysel, ekonometrik vb.) inceleyen ve toplumların daha fazla mutlu olmasını için iktisat politikalarının nasıl şekillenmesi gerektiğini irdeleyen bir alandır. Ampirik çalışmalarla gelişen bu alan refah iktisadı, kalkınma iktisadı ve davranışsal iktisadın bir alt dalı olarak da nitelendirilmektedir. Özellikle yirminci yüzyılın ortalarına doğru iktisatta davranışsal yaklaşımların etkisiyle bireysel mutluluk anketler aracılığıyla ölçülmeye başlanmış ve bunun sonucunda gelir dışı etkenlerin de mutluluk üzerindeki etkisi araştırılmıştır. "İşsizlik, cinsiyet, medeni durum, eğitim, sağlık, din, sosyal ilişkiler, güven gibi faktörler bireysel mutluluğu nasıl etkiler?", "İstikrarlı demokrasi, hukukun işleyişi ve insan hakları mutluluğun belirleyicileri arasında mıdır?" ve "Mutluluğu arttırmak için politika yapıcıları nasıl bir yol izlemelidir?" soruları giderek önem kazanmıştır. Literatürü takiben bu çalışmada da Avrupa ülkelerinde mutluluğun belirleyicileri Avrupa Sosyal Araştırması'nın (European Social Survey – ESS) on birinci turu (Round 11-2023) ile analiz edilmiştir. Bunun için ekonometrik yöntem olarak sıralı lojistik regresyon yöntemi kullanılmıştır.

Analiz sonucunda, bir işte çalışanların işsizlere, evlilerin bekârlara ve kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek mutluluğa sahip olduğu; yaş ile bireysel mutluluk arasında U şeklinde bir ilişki olduğu ve gelir, eğitim ve sağlığın mutluluğu olumlu yönde etkilediği belirmiştir. Ayrıca aile, arkadaşlar, akrabalar ya da iş arkadaşlar ile sosyal olarak görüşme sıklığı, dindarlık, son 12 ay içinde kâr amacı gütmeyen kuruluş ya da hayır kurumu için gönüllülük ve insanlara duyulan güven düzeyinin artması mutluluğu da arttırdığı görülmüştür. Mutluluk modeline eğitim durumu ile hanehalkı toplam net gelir değişkenleri birlikte eklendiğinde ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitimi tamamlanın istatiksel olarak anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, Eren ve Aşıcı (2018)'nın ifade ettiği gibi, bireylerin mutluluğunu

FULL TEXTS BOOK

belirleyen etkenin daha yüksek eğitim seviyesi olmaktan çok; bu eğitim seviyesinin kazandırdığı statü veya ek gelir olmasından kaynaklanabilir. Becchetti ve arkadaşları (2011) ise eğitimin getirisinin, yalnızca beşerî sermaye birikiminin hanehalkı gelirine katkı sağlaması olduğunu belirtmiştir.

Çalışmada bulguların cinsiyet, medeni durum ve gelir düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Erkek ve kadınlar için gerçekleştirilen analiz sonuçları, ana modelin bulgularından farklı olarak en mutlu kadınların genç ve yaşlılar; en mutsuz kadınların ise orta yaş grubundakiler olmadığı, yani kadınlar için yaş ile mutluluk arasında U şeklinde bir ilişkinin tespit edilemediği hem kadınlar hem erkekler için yükseköğretim kurumunda eğitimini tamamlamanın mutluluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ve gönüllü çalışmalara katılım her iki cinsiyet için mutluluk getirmediği göstermiştir. Kadınların aksine ortaöğretim düzeyinden mezun olan erkeklerin, ilköğretim düzeyinden mezun olan erkeklere göre daha mutlu olduğu bulunmuştur.

Bekâr ve evlileri içeren alt grup analizinde, ana modelin sonuçlarıyla karşılaştırıldığında farklı olarak, evlilerin ortaöğretim düzeyinde eğitimini tamamlamaları, bekârların ise yükseköğretim düzeyinde eğitimini tamamlamaları mutluluklarını istatistiksel olarak anlamlı etkilemediği bulguna ulaşılmıştır. Buna ek olarak hem evliler hem bekâr için kâr amacı gütmeyen kuruluşlar veya hayır kurumları için gönüllü faaliyetlere katılanlar ile bu tür kuruluşların gönüllü çalışmalarında yer almayanlar arasında mutluluk açısından anlamlı farklılıklar görülmemiştir.

Hanehalkı toplam net gelire göre yapılan analizlerde, yüksek gelirli bireyler için bir işte çalışmak ile işsiz olmak arasında istatistiksel olarak anlamlı bir mutluluk farklılığı bulunamamıştır. Yüksek gelirlilerin işsiz olmasının mutluluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmaması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Gelir düzeyi yüksek olanlar temel ihtiyaçlarına karşılayacak kadar yeterli alım gücüne sahip oldukları için herhangi bir işte çalışması ya da işsiz olması onların mutlulukları için önemli olmayabilir. Analizlerde, yüksek gelirlilerin gönüllü olması mutlulukları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Bruni ve Stanca (2008)'ya göre gönüllü çalışmalar yapmak bireylerin birbirleriyle olan iletişimini güçlendirmekte ve ilişkilerin kalitesini (katılım, yakınlık ve tatmin düzeyini) arttırmaktadır. Gönüllülük aslında, ilişkisel mal olarak adlandırılan karşılıklı ilişki içinde olan kişilerin paylaştıkları duygu ve deneyimlerini (örneğin sevgi, dostluk, arkadaşlık, aidiyet gibi) arttırdığı bilinmektedir. Bu anlamda gönüllü etkinliklere katılım ilişkisel mal olarak nitelendirilebilir. Mutluluk ekonomisi alanında yapılan birçok çalışma (bkz. Bruni ve Stanca, 2008; Stanca, 2009; Pugno, 2009; Bruni, 2010; Becchetti vd., 2011; Stanca, 2016) belirli bir gelişmişlik düzeyinden sonra bireylerin ilişkisel mallardan daha az tükettiğini ve bu nedenle mutlu olmadığını göstermiştir. Bu sonuç, Easterlin (1974)'in ampirik analiz sonucu ulaştığı gelirdeki artışın mutlulukta ek bir atış yaratmayacağının, başka bir deyişle yüksek gelirin daima yüksek mutluluk anlamına gelmediğinin (Easterlin Paradoksu) bir göstergesidir.

Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde, ekonomik durumuna ve sosyo-demografik özelliklerine göre mutlulukları farklılık gösterdiği ifade edilebilir. Çalışma, mutluluk ekonomisi üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarına benzer şekilde, hanehalkı gelirin ötesinde bireysel, toplumsal, demografik özelliklerin de mutluluk için belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

Aktan, Ç.C. (2018). *Yeni İktisat Okulları ve İktisadi Düşünce*. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Becchetti, L., Trovato, G., & Londono Bedoya, D. A. (2011). Income, relational goods and happiness. *Applied Economics*, *43*(3), 273-290. https://doi.org/10.1080/00036840802570439

Bruni, L. (2010). The happiness of sociality. Economics and eudaimonia: A necessary encounter. *Rationality and society*, *22*(4), 383-406. https://doi.org/10.1177/1043463110374500

FULL TEXTS BOOK

Bruni, L., & Stanca, L. (2008). Watching alone: Relational goods, television and happiness. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *65*(3-4), 506-528. https://doi.org/10.1016/j.jebo.2005.12.005Get rights and content

Dumludağ, D. (2014). "Fayda, Mutluluk ve Refah". A. F. Aysan & D. Dumludağ (Der.), Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar (365-386). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Easterlin, R. (1974). "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence". P. A. David & M. W. Reder (Der.), Nations and Households in Economic Growth (89-125). New York: Academic Press.

Eren, K. A. & Aşıcı, A. A. (2018). "Türkiye'de Mutluluğun Seyri". D. Dumludağ, Ö. Gökdemir, L. Neyse & E. Ruben (Der.), İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar (253-278). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Pugno, M. (2009). The Easterlin paradox and the decline of social capital: An integrated explanation. *The Journal of Socio-Economics*, *38*(4), 590-600. https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.03.012

Stanca, L. (2009). With or without you? Measuring the quality of relational life throughout the world. *The Journal of socio-economics*, *38*(5), 834-842. https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.03.004

Stanca, L. (2016). "Happiness and new media". L. Bruni & P. L. Porta (Der.), Handbook of Research Methods and Applications in Happiness and Quality of Life (467 482). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

FULL TEXTS BOOK

PERİNATAL DEPRESYON VE ÖZ ŞEFKAT ÜZERİNE BİR DERLEME
A REVIEW ON PERINATAL DEPRESSION AND SELF-COMPASSION

Dr. Öğr. Üyesi Özlem AKIN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Rize, TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-7210-8756,

Arş. Gör. Hilal Gül BOYRAZ YANIK

Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ordu, TÜRKİYE, ORCID: 0000-0003-1177-4004

Prof. Dr. Nülüfer ERBİL

Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ordu, TÜRKİYE, ORCID: 0000-0003-3586-6237

ÖZET

Perinatal depresyon, akut ve uzun süreli sonuçları sadece anneyi değil, bebeğini ve ilişkilerini de etkileyen ama yeterince tanınıp tedaviye yönlendirilemeyen yaygın perinatal ruhsal bir bozukluktur. Belirtileri, gebelik ve doğum sonrası sağlıkla ilişkili semptomlarla benzerlikleri nedeniyle genellikle fark edilmeyen düşük ruh hali düzeyi, zevk alamama, üzüntü ve bunalmış hissetmeyi içerir. Gebelik sırasında ortaya çıkan antenatal depresyonu ve doğumdan sonraki ilk 12 ay içinde görülen postpartum depresyonu kapsayan perinatal depresyon, her yedi kadından birini etkiler. Perinatal dönemdeki kadınlar, toplumsal olarak onaylanan, öz şefkatli bir anne olma değerini sürdürmeleri yönünde baskı altında kalabilirler. Öz şefkat, kişinin acı ya da başarısızlık anlarında kendine nazikçe yaklaşmasının sağlıklı bir yoludur. Öz şefkat, artan pozitif ruh hali, azalan olumsuz ruh hali, daha düşük depresyon semptom şiddeti ve daha düşük sürekli kaygı düzeyleri ile ilişkilidir. Toplumda yayılan mükemmel annelik mitleri, kadınların yerine getirmekte zorlanabileceği annelik sorumlulukları ve ideal annelik rollerine ilişkin gerçekçi olmayan beklenti ve inançlara neden olabilir. Bu durum, özellikle doğum sonrası kadınlar için kişisel yetersizlik veya başarısızlık algılarını vurgulayabilir. Gebe ve doğum sonrası kadınlar ile yapılan bir çalışmada daha yüksek depresyon ve anksiyete semptom şiddeti olan kadınların öz şefkati önemli ölçüde daha düşük bulunmuştur. Perinatal depresyon oranlarının, genel nüfusa kıyasla potansiyel olarak savunmasız popülasyonlar arasında daha yüksek olduğu da kaydedildiği, bu nedenle perinatal depresyonun erken teşhisi ve yönetimi için protokoller geliştirmenin önemli olduğu belirtilmektedir. Sağlık profesyonelleri ve kurumlar perinatal dönemdeki depresyonun teşhisi ve tedavisinin kadın ve çocuk sağlığı ile aile refahı için önemine vurgu yapmalı, kadınların daha iyi hissetmeleri için öz şefkati destekleyen eğitimler konusunda farkındalık kazanmalıdır. Bu doğrultuda literatüre katkı açısından öz şefkati geliştirmenin perinatal depresyonu ne ölçüde azalttığını, perinatal dönemdeki kadınlarda ne ölçüde iyileştirmeler sağladığını araştıran kanıt temelli çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Perinatal depresyon, öz şefkat, kadın, ruh sağlığı.

ABSTRACT

Perinatal depression is a common perinatal mental disorder that is not adequately recognized and treated, with acute and long-term consequences affecting not only the mother but also her baby and relationships. Symptoms include low mood, anhedonia, sadness, and feeling overwhelmed, which are often unrecognized because of their similarity to symptoms associated with pregnancy and postpartum health.

FULL TEXTS BOOK

Perinatal depression, which includes antenatal depression during pregnancy and postpartum depression in the first 12 months after birth, affects one in seven women. Women in the perinatal period may be under pressure to maintain the socially approved value of being a self-caring mother. Self-compassion is a healthy way to approach oneself gently in times of pain or failure. Self-compassion is associated with increased positive mood, decreased negative mood, lower depression symptom severity, and lower trait anxiety levels. The myths of perfect motherhood propagated in society can lead to unrealistic expectations and beliefs about ideal maternal roles and maternal responsibilities that women may struggle to fulfill. This may reveal perceptions of personal inadequacy or failure, especially for postpartum women. A study conducted with pregnant and postpartum women found that women with higher depression and anxiety symptom severity had significantly lower self-compassion. It is also noted that rates of perinatal depression are higher among potentially vulnerable populations compared to the general population, so it is important to develop protocols for early detection and management of perinatal depression. Health professionals and organizations should emphasize the importance of the diagnosis and treatment of depression in the perinatal period for women's and children's health and family well-being and should raise awareness of trainings that support self-compassion for women to feel better. In this regard, in terms of contributing to the literature, it is recommended that evidence-based studies be conducted to investigate the extent to which developing self-compassion reduces perinatal depression and provides improvements in women during the perinatal period.

Key words: Perinatal depression, self-compassion, women, mental health.

GİRİŞ

Perinatal dönem, anneliğe geçişin önemli bir aşamasıdır ve perinatal depresyon da dahil olmak üzere mental sorunların gelişmesi için savunmasız bir zaman dilimini temsil etmektedir. Perinatal depresyon, Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (DSM-5)'e göre gebelik sırasında veya doğumdan sonra meydana gelen majör depresyon epizodu olarak tanımlanmaktadır. Perinatal depresyon peripartum başlangıçlı ve gebelik sırasında veya doğumdan sonraki 4 hafta içinde başlayabilmektedir (American Psychiatric Association, 2013).

Perinatal depresyon, akut ve uzun süreli sonuçları sadece anneyi değil, bebeğini ve ilişkilerini de etkileyen ama yeterince tanınıp tedaviye yönlendirilemeyen yaygın perinatal ruhsal bir bozukluktur. Belirtileri, gebelik ve doğum sonrası sağlıkla ilişkili semptomlarla benzerlikleri nedeniyle genellikle fark edilmeyen düşük ruh hali düzeyi, zevk alamama, üzüntü ve bunalmış hissetmeyi içerir (Miller, 2002). Genellikle doğumdan sonraki 10-14 gün içinde sona eren, dalgalanan ruh hali, yorgunluk, ağlama, sinirlilik ve kaygı duyguları ile karakterize yaygın bir durum olan annelik hüznü ile karıştırılmamalıdır (Langan ve Goodbred, 2016).

Anneliğin sosyal rolüyle birlikte potansiyel fiziksel streslerin de eşlik ettiği gebelik, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde kadınları depresif bozukluk açısından risk altına sokar (Fisher ve ark., 2012). Gebelik sırasında ortaya çıkan antenatal depresyonu ve doğumdan sonraki ilk 12 ay içinde görülen postpartum depresyonu kapsayan perinatal depresyon, her yedi kadından birini etkiler (ACOG Komite Görüşü No. 757, 2018). Al-Abri ve arkadaşlarının (2023) yapmış oldukları sistematik derlemede perinatal depresyonun ortalama küresel yaygınlığı %26.3 olarak bulunmuştur. Woody ve arkadaşlarının (2017) meta-analiz çalışmasında, doğum öncesi ve doğum sonrası dönemler için yaygınlık tahminleri arasında önemli farklılıklar olmaksızın, tüm gebeliklerin %11.9 perinatal depresyon prevalansını belirtmiştir. Başka bir çalışmada Çin'de perinatal depresyon prevalansının %15 ila %20 arasında değiştiği bildirilmiştir (Mu ve ark., 2019). Nisar ve arkadaşları (2020) perinatal depresyon prevalansının son on yılda arttığını, az gelişmiş bölgelerde daha yaygın, kötü sosyoekonomik ve yaşam koşulları ile ilişkili olduğunu saptamıştır.

FULL TEXTS BOOK

Perinatal depresyonun etiyolojisi, sosyodemografik, psikososyal ve biyolojik risk faktörlerini içeren karmaşık bir yapıya sahiptir (Dagher ve ark., 2021). Perinatal depresyonun başlıca nedenleri arasında ruhsal hastalık öyküsü, genç ve ileri yaşta anne olmak, stresli yaşam olayları yaşamak, sosyal destek eksikliği, yaşam boyu istismara uğrama öyküsü, evlilik çatışmaları, annelik hüznü, çocuk bakımına yönelik stres, kronik fiziksel sağlık sorunları, preeklampsi, gebelikte diyabet, sigara kullanımı ve uyku bozukluğu yer almaktadır (Al-Abri ve ark., 2023; Yazici ve ark., 2015).

Perinatal depresyon hem anne hem de bebekleri için ciddi sağlık sonuçları doğurabilir. Gecikmiş fetal gelişim, daha yüksek prematürite ve düşük doğum ağırlığı insidansı ve preeklampsi, plasental anormallikler ve spontan abortus gibi prenatal ve perinatal komplikasyonların artan oranları ile ilişkilendirilirken, ayrıca annede uykusuzluk, kilo alımı ve emzirme sorunları, babalarda depresyon, bebekte daha düşük Apgar skoru ve uyku sorunlarına yol açmaktadır (Field, 2017). Çalışmalar perinatal depresif semptomların, annelerde daha yüksek intihar oranları, erken doğum, yenidoğanlarda davranış bozuklukları (Van Niel ve Payne, 2020), çocuklarda nörogelişimsel bozukluklar ve engellilik ile ilerleyen yaşlarda psikososyal sorunlar (Stein ve ark., 2014) ile bağlantılı olduğu, şiddetli olduğunda, doğum sonrası depresyon intihar düşünceleri, bebeğe zarar verme düşünceleri ve nadir durumlarda bebek öldürme ile ilişkilendirilebildiğini (Van Niel ve Payne, 2020) belirtmiştir.

Perinatal depresyonu olan annelerin, gebelik sırasında ve sonrasında madde kullanımı, kötü beslenme ve doğum öncesi bakıma uyumsuzluk gibi daha kötü obstetrik sonuçlara yol açan davranışlarda bulunma olasılığı daha yüksektir (Mukherjee ve ark., 2016). Perinatal depresyon yaşayan kadınların, perinatal depresyon yaşamayanlara kıyasla belirgin şekilde daha yüksek düzeylerde olumsuz annelik davranışları sergiledikleri ve bebeklerinden uzaklaştıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, bu kadınların çocuklarını övme ve onlarla oyun oynama gibi olumlu anne davranışlarını daha az sıklıkla gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Lovejoy ve ark., 2000). Perinatal depresyon, erken doğum, gebelik yaşı için küçük doğan yenidoğan ve düşük doğum ağırlığı riskiyle ilişkilidir (Szegda ve ark., 2014). Perinatal depresyonu olan annelerin bebekleri, emzirmenin erken sona ermesi riski taşırken (Wouk ve ark., 2017) bu bebeklerin, depresif semptomları olmayan annelerin bebeklerine kıyasla daha az önleyici sağlık hizmeti (örneğin, aşılar) aldığı gösterilmiştir (Minkovitz ve ark., 2005).

Perinatal dönemdeki kadınlar, toplumsal olarak onaylanan, öz şefkatli bir anne olma değerini sürdürmeleri yönünde baskı altında kalabilirler (Woolhouse ve ark., 2009). Yetersiz ve beceriksiz olduklarına dair korku ve utanç nedeniyle anneliğe ilişkin duygusal zorlukları ve stresi dile getirmek istemeyebilirler (Loughnan ve ark., 2019). Gerçekte, birçok gebe kadın depresif semptomların ne olduğunu bilmemekte ve perinatal depresyon yaşadıklarını, ancak süreç sona erdiğinde fark etmektedir (Ngai ve ark., 2015). Perinatal dönemdeki kadınlar, özellikle doğum sonrası depresyon gelişme riski olmak üzere, çok sayıda ve özel ruh sağlığı endişeleri olan büyük bir klinik popülasyonu temsil etmektedir (Howard ve Khalifeh, 2020). Düşük öz şefkat, depresyon için evrensel bir risk faktörü olabilir (Krieger ve ark., 2016) ve muhtemelen depresyonun öngörücü ve sürdürücü bir faktörü olarak açıkça tanımlanmış olan uyumsuz duygu düzenleme (Bakker ve ark., 2019) yoluyla depresif semptomları etkilemektedir (Berking ve ark., 2014). Bu doğrultuda yapılan derlemede öz şefkat ile perinatal depresyon arasındaki ilişkiye dair literatür taramasının yapılması amaçlanmıştır.

Öz Şefkat

Şefkat, kişinin kendisi ve başkalarının acılarına karşı duyarlı olmayı, bu acıyı hafifletmeye ve önlemeye yönelik derin bir bağlılığı içermektedir (Gilbert, 2014). Öz şefkat, literatürde kişinin kendi acısını yargılamadan kabul etmesi ve aynı zamanda kendine karşı nazik davranması olarak tanımlanmıştır (Gilbert, 2014; Neff, 2003a, 2003b). Öz şefkat, kişinin acı ya da başarısızlık anlarında kendine nazikçe yaklaşmasının sağlıklı bir yoludur (Neff, 2003a). Öz şefkatin olumsuz duyguları değiştirdiği ve daha

FULL TEXTS BOOK

olumlu duygular ortaya çıkardığı bulunmuştur, bu sonuç öz şefkatin duygusal düzenlemenin merkezinde olduğunu göstermektedir (Berking ve Whitley, 2014; Neff ve ark., 2007).

Neff (2003a) öz şefkati, birbiriyle ilişkili üç boyuttan oluşan bir kavram olarak tanımlamıştır. Bu unsurlar, kendine karşı öz şefkat; kişinin kendine yargılayıcı ve eleştirel olmak yerine nazik ve anlayışlı olması, acı verici deneyimlerin insanlığın bir parçası olarak kabul etmek; kişinin deneyimlerini, tüm insanların yaşadığı ortak bir durumun doğal bir uzantısı olarak görmesi, bu deneyimleri izole ve ayrı bir şekilde algılaması, farkındalık; zor deneyimleri farkındalık içinde tutması, onlarla aşırı özdeşleşmemesi şeklindedir. Bu üç pozitif bileşen bir araya gelerek ve karşılıklı etkileşime girerek, kişisel yetersizlikler veya başarısızlıkların yanı sıra kontrolleri dışındaki zor yaşam durumlarıyla yüzleşen insanlara yardımcı olan öz şefkatli bir zihniyet yaratır (Neff & Tirch, 2013).

Budist felsefesinden gelen öz şefkat başkalarına olduğu gibi bireyin kendisine de şefkatini hissetmesi gerektiğini belirtmektedir. Çoğu insan diğer insanlara karşı kendilerinden daha çok affedici ve daha yumuşak olduklarını ifade etmektedirler (Neff, 2003a). Bu anlayış tüm insanların kusurlu olduğu ve bireyin hatalarını kabullenmesi gerekliliğini kabul etmektedir (Neff, 2003b). İnsan psikolojik olarak sağlam olmayı ve iyi hissetmeyi hak eden bir varlıktır. Öz şefkat bu noktada bireye yardımcı olmaktadır. Öz şefkat sayesinde birey hatalarının ve zayıflıklarının farkına vararak olumsuzluklarını anlayışla kabul etmekte ve kendine gösterdiği şefkat ile olumlu duygular geliştirmektedir (Neff, 2003a, Neff, 2003b).

Spesifik olarak, öz şefkat depresif semptomların gelişmesine veya şiddetlenmesine karşı koruma sağlar, yani düşük öz şefkat, depresif semptomların bir sonucu olmaktan ziyade insanları depresyon için daha yüksek risk altına sokabilmektedir. Çalışmalar öz şefkatin anksiyete semptomlarının şiddeti ile ters ilişkili olduğunu (Bakker ve ark., 2019; Finlay-Jones, 2017; Krieger ve ark., 2016), öz şefkatin olumlu ve olumsuz bileşenlerinin zihinsel esenlikle orta düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir (Chio ve ark., 2021).

Öz şefkatin değişim mekanizmalarına yönelik araştırmaların henüz erken bir aşamada olduğu belirtilmektedir (Findlay-Jones, 2017). Bununla birlikte, öz şefkatin olumsuz duyguları dönüştürerek daha olumlu duyguların ortaya çıkmasına katkı sağladığı bulunmuştur. Bu bulgular, öz şefkatin özünde bir duygu düzenleme stratejisi olduğunu göstermektedir (Berking ve Whitley, 2014; Neff ve ark., 2007). Hem klinik hem de topluluk popülasyonlarında yapılan müdahale araştırmaları, öz şefkatin bir kişilik özelliği olmasının yanı sıra, aynı zamanda öz şefkat düzeyleri düşük olan bireylerin kimliklerine dahil edilebilecek, öğretilebilecek ve pratik edilebilecek bir beceri olduğunu göstermektedir (Gilbert ve Procter, 2006; Neff ve Germer, 2013).

Perinatal Depresyon ve Öz Şefkat

Öz şefkat, artan pozitif ruh hali, azalan olumsuz ruh hali, daha düşük depresyon semptom şiddeti ve daha düşük sürekli kaygı düzeyleri ile ilişkilidir. Ayrıca, belirgin stresli durumlara ve kaygıya karşı koruyucu olabileceği öne sürülmektedir (Barnard ve Curry, 2011). Neff'in zorluklar veya algılanan yetersizlikler karşısında kendine karşı şefkatli ve sevecen olma olarak tanımladığı öz şefkat (Neff ve ark., 2007), perinatal depresyon ve kaygının gelişiminde benzer şekilde önemli bir rol oynayabileceği belirtilmektedir (Felder ve ark., 2016). Ebeveynliğe geçiş, bir dizi içsel ve kişilerarası değişimi içermekte olup bu süreç stresli olabilir (Jevitt ve ark., 2012). Ayrıca, bu geçiş kadınların kendileriyle olan ilişkilerini de zorlayabilir. Daha önce depresyon veya kaygı yaşamış kadınların, perinatal dönemde bu durumlarının nüksetme riski altında olabildiği saptanmış (Martini ve ark. 2015; O'Hara ve Swain 1996), ve öz şefkatteki sürekli bozulmanın depresyonun seyrini ve müdahalelere yanıtını etkileyebileceğinin mümkün olacağı belirtilmiştir. Birkaç kesitsel çalışmanın ortaya koyduğu ön kanıtlar, duygu düzenlemenin öz şefkat ile ruh sağlığı sonuçları, yani depresyon, anksiyete ve dayanıklılık arasındaki ilişkiye aracılık ettiği iddiasını desteklemektedir (Inwood ve Ferrari, 2018).

FULL TEXTS BOOK

Toplumda yayılan mükemmel annelik mitleri, kadınların yerine getirmekte zorlanabileceği annelik sorumlulukları ve ideal annelik rollerine ilişkin gerçekçi olmayan beklenti ve inançlara neden olabilir (Milgrom ve ark., 1999). Bu durum, özellikle doğum sonrası kadınlar için kişisel yetersizlik veya başarısızlık algılarını vurgulayabilir. Gebe ve doğum sonrası kadınlar ile yapılan bir çalışmada daha yüksek depresyon ve anksiyete semptom şiddeti olan kadınların öz şefkati önemli ölçüde daha düşük bulunmuştur (Felder ve ark., 2016). Fonseca ve arkadaşları (2018) doğum sonrası dönemdeki kadınlarla yaptıkları bir çalışmada klinik olarak önemli depresif semptomları olan kadınlar, anneliğe yönelik daha işlevsiz tutumlar, daha sık olumsuz düşünceler ve daha düşük öz şefkat gösterdiğini belirtmiş, Cohen (2010), gebelik sırasında daha yüksek öz şefkat düzeylerinin doğum sonrası dönemde önemli ölçüde daha az depresyon belirtisi öngördüğünü saptamıştır. Carona ve arkadaşlarının (2022) çalışmasında öz şefkatin, duygu düzenleme zorlukları aracılığıyla, postpartum depresyon riski yüksek kadınların mental sağlık sonuçlarıyla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca öz şefkat ve perinatal ruh sağlığı arasındaki bağlantıyı açıklamak için potansiyel bir mekanizma incelenirken, uyumsuz duygu düzenlemenin öz şefkat ve ruh sağlığının her iki genel boyutu arasındaki ilişkilere aracılık ettiği bulunmuştur. Dunn ve arkadaşlarının (2012) farkındalık temelli bilişsel terapinin gebe kadınlar üzerindeki etkilerini araştırdığı pilot çalışmada, katılımcılar depresyon, stres ve anksiyete ölçümlerinde düşüş bildirdiği bu gelişmeler doğum sonrası dönemde de devam ettiği farkındalık ve öz şefkat puanlarında da zamanla artışlar gözlemlendiği saptanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Perinatal depresyon, gebelik, doğum ve doğum sonrası dönem için yaygın ve karmaşık bir komplikasyonu olup hem anne hem de çocuk üzerinde çok sayıda olumsuz sonuçla ilişkilidir (ACOG, 2018). Çalışmalar duygu düzensizliği gibi faktörleri azaltarak nezaket ve olumlu duyguların deneyimlenmesi gibi faktörleri geliştirerek psikopatolojiyi etkilemek ve olumlu ruh sağlığını iyileştirmek için stratejik bir araç olarak öz şefkati artırmanın önemine dikkat çekmektedir (Finlay-Jones, 2017; Trompetter ve ark., 2017). Öz şefkatin, postpartum dönemdeki kadınlarda psikolojik iyi oluşla ve depresif semptomların yokluğuyla pozitif ilişkili olduğu gösterilmiş olsa da (Monteiro ve ark., 2021), bu değişkenler arasındaki bağlantıyı sağlayan aracı yollar hakkında çok az şey bilinmektedir. Perinatal depresyon oranlarının, genel nüfusa kıyasla potansiyel olarak savunmasız popülasyonlar arasında daha yüksek olduğu da kaydedildiği, bu nedenle perinatal depresyonun erken teşhisi ve yönetimi için protokoller geliştirmenin savunmasız gruplar için önemli olduğu belirtilmektedir (Al-Abri ve ark., 2023).

Sağlık profesyonelleri ve kurumlar, perinatal dönemde depresyonun teşhisi ve tedavisinin kadın ve çocuk sağlığı ile aile refahı açısından önemini vurgulamalıdır. Ayrıca, kadınların daha iyi hissetmelerine yardımcı olmak için öz şefkati destekleyen eğitimler konusunda farkındalık kazanmalıdır. Bu doğrultuda literatüre katkı açısından öz şefkati geliştirmenin perinatal depresyonu ne ölçüde azalttığını, perinatal dönemdeki kadınlarda ne ölçüde iyileştirmeler sağladığını araştıran kanıt temelli çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

ACOG Committee (2018). ACOG Committee Opinion No. 757: Screening for perinatal depression. *Obstetrics and Gynecology*, 132(5), e208–e212. https://doi.org/10.1097/AOG.0000000000002927

Al-Abri, K., Edge, D., & Armitage, C. J. (2023). Prevalence and correlates of perinatal depression. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 58(11), 1581–1590. https://doi.org/10.1007/s00127-022-02386-9

FULL TEXTS BOOK

American Psychiatric Association, D. S. M. T. F., & American Psychiatric Association, D. S. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5 (Vol. 5, No. 5). Washington, DC: American Psychiatric Association.

Bakker, A. M., Cox, D. W., Hubley, A. M., & Owens, R. L. (2019). Emotion regulation as a mediator of self-compassion and depressive symptoms in recurrent depression. *Mindfulness*, 10(10), 1169–1180. https://doi.org/10.1007/s12671-018-1072-3

Barnard, L. K., & Curry, J. F. (2011). Self-compassion: Conceptualizations, correlates, & interventions. *Review of General Psychology*, 15(4), 289-303.

Berking, M., & Whitley, B. (2014). Affection regulation training: A practitioner's manual. New York: Busines Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-1022-9_1.

Carona, C., Xavier, S., Canavarro, M. C., & Fonseca, A. (2022). Self-compassion and complete perinatal mental health in women at high risk for postpartum depression: The mediating role of emotion regulation difficulties. *Psychology and Psychotherapy*, 95(2), 561–574. https://doi.org/10.1111/papt.12388

Chio, F., Mak, W., & Yu, B. (2021). Meta-analytic review on the differential effects of self-compassion components on well-being and psychological distress: The moderating role of dialecticism on self-compassion. *Clinical Psychology Review*, 85, 101986. https://doi.org/ 10.1016/j.cpr.2021.101986

Cohen, J. S. (2010). Mindfulness and self-compassion in the transition to motherhood: A prospective study of postnatal mood and attachment. Columbia University.

Dagher, R. K. , Bruckheim, H. E. , Colpe, L. J. , Edwards, E. , & White, D. B. (2021). Perinatal depression: Challenges and opportunities. *Journal of Women's Health* (2002), 30(2), 154–159. 10.1089/jwh.2020.8862

Dunn, C., Hanieh, E., Roberts, R., & Powrie, R. (2012). Mindful pregnancy and childbirth: Effects of a mindfulness-based intervention on women's psychological distress and well-being in the perinatal period. *Archives of Women's Mental Health*, 15(2), 139–143. https://doi.org/10.1007/s00737-012-0264-4

Felder, J. N., Lemon, E., Shea, K., Kripke, K., & Dimidjian, S. (2016). Role of self-compassion in psychological well-being among perinatal women. *Archives of Women's Mental Health*, 19(4), 687–690. https://doi.org/10.1007/s00737-016-0628-2

Field, T. (2017). Prenatal Depression Risk Factors, Developmental Effects and Interventions: A Review. *Journal of Pregnancy and Child Health*, 4(1), 301. https://doi.org/10.4172/2376-127X.1000301

Finlay-Jones, A.L. (2017). The relevance of self-compassion as an intervention target in mood and anxiety disorders: A narrative review based on an emotion regulation framework. *Clinical Psychologi*st, 21(2), 90–103. https://doi.org/10.1111/cp.12131

Fisher, J., Mello, M. C. D., Patel, V., Rahman, A., Tran, T., Holton, S., & Holmes, W. (2012). Prevalence and determinants of common perinatal mental disorders in women in low-and lower-middle-income countries: A systematic review. Bulletin of the World Health Organization, 90, 139-149.

Fonseca, A., & Canavarro, M. C. (2018). Exploring the paths between dysfunctional attitudes towards motherhood and postpartum depressive symptoms: The moderating role of self-compassion. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 25(1), e96–e106. https://doi.org/ 10.1002 /cpp.2145

Gilbert, P. (2014). The origins and nature of compassion focused therapy. *British Journal of Clinical Psychology*, 53(1), 6–41. https://doi.org/10.1111/bjc.12043

Gilbert, P., & Procter, S. (2006). Compassionate mind training for people with high shame and self-criticism: Overview and pilot study of a group therapy approach. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 13, 353–379. https://doi.org/10.1002/cpp.507

Howard, L.M., & Khalifeh, H. (2020). Perinatal mental health: A review of progress and challenges. *World Psychiatry*, 19(3), 313–327. https://doi.org/10.1002/wps.20769

Inwood, E., & Ferrari, M. (2018). Mechanisms of change in the relationship between self-compassion, emotion regulation, and mental health: A systematic review. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 10(2), 215–235. https://doi.org/10.1111/ aphw.12127

Krieger, T., Berger, T., & Holtforth, M.G. (2016). The relationship of self-compassion and depression: Cross-lagged panel analyses in depressed patients after outpatient therapy. *Journal of Affective Disorders*, 202, 39–45. https://doi.org/10.1016/j.jad.2016 .05.032

Jevitt, C.M., Groer, M.W., Crist, N.F., Gonzalez, L., & Wagner, V.D. (2012). Postpartum stressors: A content analysis. *Issues in Mental Health Nursing*, 33(5), 309–318. https://doi.org/10.3109/01612840.2011.653658

Langan, R., & Goodbred, A. J. (2016). Identification and Management of Peripartum Depression. *American Family Physician*, *93*(10), 852–858.

Loughnan, S. A., Sie, A., Hobbs, M. J., Joubert, A. E., Smith, J., Haskelberg, H., ... & Newby, J. M. (2019). A randomized controlled trial of 'MUMentum Pregnancy': Internet-delivered cognitive behavioral therapy program for antenatal anxiety and depression. *Journal of Affective Disorders*, 243, 381-390.

Lovejoy, M. C., Graczyk, P. A., O'Hare, E., & Neuman, G. (2000). Maternal depression and parenting behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 20(5), 561-592.

Martini, J., Petzoldt, J., Einsle, F., Beesdo-Baum, K., Höfler, M., & Wittchen, H. U. (2015). Risk factors and course patterns of anxiety and depressive disorders during pregnancy and after delivery: a prospective-longitudinal study. *Journal of Affective Disorders*, 175, 385–395. https://doi.org/10.1016/j.jad.2015.01.012

Miller, L. J. (2002). Postpartum depression. *JAMA*, 287(6), 762-765.

Milgrom, J., Martin, P., & Negri, L. (1999). Treating postnatal depression. New York.

Minkovitz, C. S., Strobino, D., Scharfstein, D., Hou, W., Miller, T., Mistry, K. B., & Swartz, K. (2005). Maternal depressive symptoms and children's receipt of health care in the first 3 years of life. *Pediatrics*, 115(2), 306–314. https://doi.org/10.1542/peds.2004-0341

Monteiro, F., Fonseca, A., Pereira, M., & Canavarro, M.C. (2021). Is positive mental health and the absence of mental illness the same? Factors associated with flourishing and the absence of depressive symptoms in postpartum women. *Journal of Clinical Psychology*, 77(3), 629–645. https://doi.org/10.1002/jclp.23081

Mukherjee, S., Trepka, M. J., Pierre-Victor, D., Bahelah, R., & Avent, T. (2016). Racial/Ethnic Disparities in Antenatal Depression in the United States: A Systematic Review. *Maternal and Child Health Journal*, 20(9), 1780–1797. https://doi.org/10.1007/s10995-016-1989-x

Mu, T. Y., Li, Y. H., Pan, H. F., Zhang, L., Zha, D. H., Zhang, C. L., & Xu, R. X. (2019). Postpartum depressive mood (PDM) among Chinese women: a meta-analysis. *Archives of Women's Mental Health*, 22(2), 279-287.

Neff, K., & Germer, C. (2013). A pilot study and randomized control trial of the mindful self-compassion program. Journal of Clinical Psychology, 69(1), 28–44. https://doi.org/ 10.1002/jclp.21923.

FULL TEXTS BOOK

Neff, K., Kirkpatrick, K., & Rude, S. (2007). Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Research in Personality*, 41, 139–154. https://doi.org/10.1016 /j.jrp.2006.03.004

Neff, K.D. (2003a). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85–101. https://doi.org/10.1080/15298860309032

Neff, K.D. (2003b). The Development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*. 2, 223-250.

Neff, K., & Tirch, D. (2013). Self-compassion and ACT. In T. B. Kashdan & J. Ciarrochi (Eds.), *Mindfulness, acceptance, and positive psychology: The seven foundations of well-being* (pp. 78–106). New Harbinger Publications, Inc..

Ngai, F. W., Wong, P. W. C., Leung, K. Y., Chau, P. H., & Chung, K. F. (2015). The effect of telephone-based cognitive-behavioral therapy on postnatal depression: A randomized controlled trial. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 84(5), 294-303.

Nisar, A., Yin, J., Waqas, A., Bai, X., Wang, D., Rahman, A., & Li, X. (2020). Prevalence of perinatal depression and its determinants in Mainland China: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, *277*, 1022–1037. https://doi.org/10.1016/j.jad. 2020.07.046

O'Hara, M. W., & Swain, A. M. (1996). Rates and risk of postpartum depression—a meta-analysis. *International Review of Psychiatry*, 8(1), 37–54.

Stein, A., Pearson, R. M., Goodman, S. H., Rapa, E., Rahman, A., McCallum, M., Howard, L. M., & Pariante, C. M. (2014). Effects of perinatal mental disorders on the fetus and child. *Lancet (London, England)*, 384(9956), 1800–1819. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61277-0

Szegda, K., Markenson, G., Bertone-Johnson, E. R., & Chasan-Taber, L. (2014). Depression during pregnancy: a risk factor for adverse neonatal outcomes? A critical review of the literature. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine*, 27(9), 960-967.

Trompetter, H.R., Kleine, E., & de Bohlmeijer, E.T. (2017). Why does positive mental health buffer against psychopathology? An exploratory study on self-compassion as a resilience mechanism and adaptive emotion regulation strategy. *Cognitive Therapy and Research*, 41(3), 459–468. https://doi.org/10.1007/s10608-016-9774-0

Van Niel, M. S. , & Payne, J. L. (2020). Perinatal depression: A review. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*, 87(5), 273–277. https://doi.org/10.3949/ccjm.87a.19054

Woody, C. A., Ferrari, A. J., Siskind, D. J., Whiteford, H. A., & Harris, M. G. (2017). A systematic review and meta-regression of the prevalence and incidence of perinatal depression. *Journal of Affective Disorders*, 219, 86–92. https://doi.org/10.1016/j.jad. 2017.05.003

Woolhouse, H., Brown, S., Krastev, A., Perlen, S., & Gunn, J. (2009). Seeking help for anxiety and depression after childbirth: Results of the Maternal Health Study. *Archives of Women's Mental Health*, 12, 75-83.

Wouk, K., Stuebe, A. M., & Meltzer-Brody, S. (2017). Postpartum Mental Health and Breastfeeding Practices: An Analysis Using the 2010-2011 Pregnancy Risk Assessment Monitoring System. *Maternal and Child Health Journal*, 21(3), 636–647. https://doi.org/10.1007/s10995-016-2150-6

Yazici, E., Kirkan, T. S., Aslan, P. A., Aydin, N., & Yazici, A. B. (2015). Untreated depression in the first trimester of pregnancy leads to postpartum depression: High rates from a natural follow-up study. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 405-411.

FULL TEXTS BOOK

AZƏRBACAN ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ KİÇİK AKADEMİYALAR VƏ ONLARIN FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ

SMALL ACADEMIES IN AZERBAIJAN GENERAL EDUCATION SCHOOLS AND THEIR ACTIVITY DIRECTIONS

Doc. Dr. Kamala Guliyeva

Azerbaijan State Pedagogical University, Department of general pedagogy, docent

ORCİD:0000-0002-8448-2021

ÖZET

Kiçik Akademiyalar orta ümumtəhsil məktəblərinin yuxarı siniflərində təhsil alan şagirdləri elmi-tədqiqat işlərinə, axtarışlara cəlb etmək, ölkənin ali təhsil müəssisələri ilə orta ümumtəhsil məktəblərinin qarşılıqlı əlaqələrini genişləndirmək məqsədi daşıyır. Akademiyanın yaradılmasında məqsəd ,eyni zamanda, xüsusi istedadı ilə seçilən şagirdlərin yaradıcı potensialını daha da inkişaf etdirməkdir. Şagirdlər könüllü olaraq maraq göstərdikləri fənn üzrə Kiçik Akademiyalara üzv olur, müasir elmi-tədqiqat metodlarına yiyələnirlər.

Hazırda təkcə Bakı şəhərinin məktəblərində 307 Kiçik Akademiya mövcuddur. Onların tərkibində müxtəlif istiqamətlər üzrə bölmələr fəaliyyət göstərir .Bu akademiyalara üzv olmaqla şagirdlər ayrı-ayrı elmi tədbirlərə qatılmaq , konfranslarda, olimpiadalarda iştirak etmək imkanı qazanırlar. Kiçik Akademiyalar eyni zamanda məktəblilərdə elmi yaradıcılığa həvəs oyadır, onları müxtəlif layihələrin işinə cəlb edir,gələcək peşə seçiminə kömək edir. Bu qurumların fəaliyyətinə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müvafiq strukturlarında çalışan görkəmli elm xadimləri, gənc alimlər köməklik göstərir. Kiçik Akademiyalar həmçinin respublikamızın müxtəlif ali məktəbləri ilə əməkdaşlıq edir. Şagirdlər tədqiqatyönümlü işlərə daha çox cəlb olunur, elmi axtarışlara həvəsləndirilir. Respublikamızda təşkil olunan " Sabahın alimləri" müsabiqəsinin qalibi olan beş nəfər şagird 13-15 may 2019-cu ildə ABŞ-da keçirilən və 75 ölkənin təmsil edildiyi "Neft və mühəndislik" sərgisində fizika-astronomiya, komputer elmləri və biologiya sahəsində xüsusilə fərqlənmiş, diplom və medallarla təltif olunmuş, dünyanın nüfuzlu ali məktəblərinin tələbəsi olmaq şansı qazanmışlar.

Kiçik Akademiyalar gənc nəslin yaradıcılıq laboratoriyasıdır.O, şagirdlərdə XXI əsrin şəxsiyyəti üçün zəruri olan çeviklik, liderlik kimi faydalı bacarıqlar formalaşdırır.

Acar sözlər: Kiçik Akademiya, tədqiqatçılıq, sabahın alimləri , yaradıcılıq laboratoriyası

ABSTRACT

Small Academies aim to attract students studying in the upper classes of secondary general education schools to research and research, and to expand mutual relations between the country's higher education institutions and secondary general education schools. At the same time, the purpose of creating the academy is to further develop the creative potential of students who are distinguished by their special talent. Students voluntarily join Small Academies in the subject they are interested in, and learn modern scientific research methods.

Currently, there are 285 Small Academies in the schools of Baku city alone. There are departments in various directions within them. By becoming members of these academies, students get the opportunity to participate in separate scientific events, conferences, and Olympiads. Small Academies also arouse enthusiasm for scientific creativity in schoolchildren, involve them in the work of various projects, and help in choosing a future profession. The activities of these institutions are assisted by prominent

FULL TEXTS BOOK

academics and young scientists working in the relevant structures of the Azerbaijan National Academy of Sciences. Small Academies also cooperate with various higher schools of our republic. Students are more involved in research-oriented work, encouraged to scientific research. Five students, winners of the "Scientists of Tomorrow" competition organized in our republic, were particularly distinguished in the fields of physics-astronomy, computer science and biology at the "Oil and Engineering" exhibition held in the United States on May 13-15, 2019, where 75 countries were represented, and received diplomas and awarded with medals, they had the chance to become students of prestigious universities of the world.

Small Academies are a creative laboratory of the young generation. It forms useful skills such as flexibility and leadership, which are necessary for the personality of the 21st century.

Keywords: Small Academy, research, scientists of tomorrow, creative laboratory

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2006-cı il aprelin 17-də verdiyi sərəncama əsasən "Xüsusi istedada malik uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2006-2010-cu illər) " təsdiq edilmişdir (3).

Həmin proqramda elm adamları, mütəxəssislər tərəfindən istedadlı uşaqlara dəstək verilməsi, xüsusi istedadı ilə fərqlənən şagirdlərə təqaüdlərin təyin edilməsi, həmin məktəblilərdə tədqiqatçılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi, layihələrin hazırlanmasında onlara kömək göstərilməsi istiqamətində zəruri tədbirlər planının işlənib hazırlanması nəzərdə tutulur.

Adı çəkilən sərəncamın icrası məqsədilə AMEA ilə respublikanın Elm və Təhsil Nazirliyi arasındakı razılaşmaya görə "Kiçik Akademiyalar haqqında Əsasnamə" (6) qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin 21 yanvar 2008-ci ildə verdiyi 63 №-li əmrə əsasən həmin ilin may ayında Bakıda Kiçik Akademiyanın respublika üzrə təsis konfransı keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Kiçik Akademiyalar orta ümumtəhsil məktəblərində təhsil alan yuxarı sinif şagirdlərinin elmi axtarışlara cəlb edilməsi, onlarda tədqiqatçılıq bacarıqlarının formalaşdırılması, ali məktəblərlə ümumtəhsil müəssisələri arasında əlaqələrin genişləndirilməsi məqsədi ilə təşkil edilmişdir. İctimai birlik olan Kiçik Akademiyalar elmi yaradıcılığa meyl göstərən istedadlı şagirdlərin üzə çıxarılmasında xüsusi rol oynayır.

GELİŞME

Hazırda Bakı şəhəri Təhsil idarəsinin tabeliyində olan 307 ümumtəhsil məktəbində Kiçik Akademiyalar fəaliyyət göstərir. 2022-2023-cü tədris ilində bu məktəblərdə təhsil alan 10 000 nəfərdən artıq şagird Kiçik Akademiyalara cəlb olunmuşdur.

Kiçik Akademiyalara üzvlük könüllülük prinsipi əsasında həyata keçirilir. Bu prosesdə fənn müəllimlərinin səriştəlilik səviyyəsi də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. "Səriştəli müəllim şagirdlərin meylini, fərdi xüsusiyyətlərini, maraqlarını nəzərə alaraq onları müxtəlif növ fəaliyyətə cəlb etməyi bacarır " (1, s.92). Yəni marağı və istedadı ilə seçilən bütün şagirdlər oxuduqları təhsil müəssisəsində müəllimlərinin tövsiyəsi ilə bu akademiyaların üzvü olmaqla elmi konfranslarda, olimpiadalarda iştirak etmək imkanına malikdirlər. Kiçik Akademiyalar şagirdlərdə elmi yaradıcılığa həvəs oyadır, onları müxtəlif layihələrə cəlb edir, peşə seçimlərinə köməklik göstərir.

Bu qurumlar orta ümumtəhsil məktəblərində fəaliyyət göstərsə də, onların işiinə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müvafiq strukturlarında çalışan görkəmli elm xadimləri, gənc alimlər kömək edir. Kiçik Akademiyalar həmçinin respublikamızın müxtəlif ali məktəbləri ilə əməkdaşlıq edir. Şagirdlər tədqiqatyönümlü işlərə daha çox cəlb olunur, elmi axtarışlara həvəsləndirilir. Onlar "...

FULL TEXTS BOOK

yaradıcılıq və elmi- tədqiqat işlərinə maraq göstərir, tədqiqat sahəsində potensial imkanları ilə fərqlənir, əldə etdikləri nəticələri sərbəst şəkildə təqdim edirlər "(5. s.3). Kiçik Akademiyalar gəns nəslin yaradıcılıq laboratoriyası hesab olunur. O, şagirdlərdə XXI əsrin şəxsiyyəti üçün zəruri olan çeviklik, liderlik kimi faydalı bacarıqlar formalaşdırır, orta ümumtəhsil məktəblərinin yuxarı siniflərində təhsil alan şagirdləri elmi-tədqiqat işlərinə, axtarışlara cəlb etmək, ölkənin ali təhsil müəssisələri ilə orta ümumtəhsil məktəblərinin qarşılıqlı əlaqələrini inkişaf etdirmək məqsədi güdür.

Kiçik Akademiyalar - ümumtəhsil və ali məktəb müəllimlərinin rəhbərliyi və özünüidarə əsasında məktəblilərin elm və texnikanın, incəsənətin hər hansı sahəsində öz biliklərini təkmilləşdirməsi, dünyagörüşünü genişləndirməsi, elmi-tədqiqat və ictimai- faydalı fəaliyyət sahəsində praktik bilik və bacarıqlar kəsb etməsi üçün yaradılan könüllü birlikdir. Onun əsas fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

- şagirdlər elmi maraqlarına uyğun olaraq tədqiqatçılıq fəaliyyətinə cəlb edilir; -onlara elmi ədəbiyyatla işləmək öyrədilir və elmi-tədqiqat mədəniyyəti formalaşdırılır;

- məktəblilərin müsabiqə və konfranslarda iştirak etməsinə hazırlıq zamanı onların elmi işlərinə rəy verilir;

- elmi-praktik konfranslar, olimpiadalar təşkil edilir, elm, texnika, mədəniyyət xadimləri ilə görüşlər həyata keçirilir.

Kiçik Akademiyaların prezidentliyinə AMEA-nın tanınmış alimləri, vitse prezidentliyinə ümumtəhsil məktəblərinin direktorları, bölmə rəhbərliyinə isə müəllimlər və məsul şagirdlər təyin olunur.

Bu gün respublikamızın bir çox ümumtəhsil məktəblərində Kiçik Akademiyalar fəaliyyət göstərir. Lakin bu sahədə daha çox təcrübəsi olan təhsil müəssisələri arasında Bakı Avropa liseyinin adını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Şagirdlərinin uğurları ilə seçilən bu lisey təhsilimizdə bir çox ilklərə imza atıb.

XXI əsrdə yaşayıb fəaliyyət göstərəcək gənc nəsildə zəruri kompetensiyaların, həyati bacarıqların inkişaf etdirilməsi məqsədilə təşkil olunan Kiçik Akademiyanın 20 illik yubileyi ötən ilin aprel ayında Avropa liseyində təntənə ilə qeyd olunub. Azərbaycanda , ilk dəfə olaraq, interaktiv təlim metodlarının nəzəri əsaslarını işləyib hazırlayan , onu praktik surətdə tətbiq edən Z.Veysova rəhbərlik etdiyi tədris ocağında Kiçik Akademiyanın fəaliyyət istiqamətlərini genişləndirmək üçün bütün qüvvə və bacarığını sərf edir. Elmin müxtəlif sahələri üzrə Kiçik Akademiyada tədqiqatlara cəlb olunan şagirdlər xüsusilə, informasiya texnologiyaları və riyaziyyat , fizika, kimya, həmçinin tibb, iqtisadiyyat sahəsində layihələr hazırlayır. Onların ekologiya, psixologiya, incəsənət, tarix, filologiya, coğrafiya kimi elm sahələrində apardıqları tədqiqatlar elmi rəhbərləri, ekspertlər və mütəxəssislər tərəfindən yüksək dəyərləndirilir və təltif edilir. Liseydə Kiçik Akademiyanın 20 illik fəaliyyəti müddətində 400 nəfərdən çox istedadlı şagirdin elmi- tədqiqat işi təqdim edilib. Avropa liseyində fəaliyyət göstərən Kiçik Akademiyanın bir çox məzunları dünyanın nüfuzlu universitetlərinə qəbul olunmuş, onlardan bəziləri Avropanın məşhur universitetlərində çalışmaqla respublikamızı uğurla təmsil edirlər. Belə ki, 2005-ci ildə ABŞ-ın Harvard Universitetinə tam təqaüdlə qəbul olunan Mikayıl Qasımov respublikamızda bu universitetin tələbəsi olmaq şərəfinə nail olan ilk gəncdir və o Avropa liseyinin Kiçik Akademiyasının məzunu olmuşdur. Liseyin təhsil tariximizə verdiyi töhfələrdən biri də Leyla Əliyevanın yenə də tam təqaüdlə Prinston Universitetinə (Azərbaycanda ilk dəfə) qəbul olunmasıdır. Liseyin 2009-cu il məzunu Ceyhun Qafarov SAT imtahanlarında ən yüksək nəticə (2000 bal) nümayiş etdirərək Miçiqan Universitetinə qəbul olunmuşdur. O Nobellər ailəsinin təsis etdiyi "Ali məktəb alimlərinin milli cəmiyyəti"nin üzvlüyünə qəbul edilmişdir.

Liseydə Kiçik Akademiyanın yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə onun əməkdaşlıq etdiyi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində konfrans keçirilmişdir. Liseyin istedadlı şagirdləri - neft-kimya sahəsi üzrə tədqiqatlar aparan Zərifə Əhmədzadə və Taleh Əliyev "Neftin çıxarılma əmsalını

FULL TEXTS BOOK

artıran reagentin sintezi və sınağı", aviasiya sahəsinə sonsuz maraq göstərən Ləman Əliyeva isə "Pilotsuz uçuş aparatları üçün paraşüt" adlı elmi işlərini böyük uğurla təqdim ediblər. Onların təqdimatı konfrans iştirakçıları tərəfindən sonsuz maraqla qarşılanıb.

Kiçik Akademiya üzvlərinin elmi-tədqiqatlarının nəticələri konfransda ekologiya və tibb, politologiya, təbiət elmləri, psixologiya və pedaqogika, iqtisadiyyat və sosiologiya bölmələrində dinlənilib və mütəxəssislər tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Ölkəmizdə elmin və təhsilin inkişafına böyük töhfələr verən bu cür Akademiyalar Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin birbaşa dəstəyi ilə digər ümumtəhsil məktəblərində də yaradılmışdır.

Ötən illər ərzində respublikamızın bir çox şəhər və rayon məktəblərində, xüsusilə paytaxtın ümumtəhsil müəssisələrində Kiçik Akademiyalar təşkil olunmuş, istedadlı şagirdlərin maraq və qabiliyyətlərinin aşkara çıxarılıb inkişaf etdirilməsində, elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasında, şagirdlərin müxtəlif olimpiadalarda, müsabiqələrdə, sərgilərdə iştirakında bu təşkilatın çox böyük dəstəyi olmuşdur.

24 avqust 2018-ci ildə Bakı şəhər Təhsil İdarəsi Kiçik Akademiyaların fəaliyyətinin daha da gücləndirilməsi ilə bağlı xüsusi tədbirlər planını təsdiq etmişdir.

Bu tədbirlər planı yaradıcı, geniş dünyagörüşünə malik olan şagirdlərin maraq göstərdikləri elm sahəsində elmi-tədqiqatlara cəlb edilməsi üzrə məktəblərin fəaliyyətində istiqamətverici rol oynamışdır.

Son zamanlar Kiçik Akademiyanın fəaliyyətini daha da gücləndirmək üçün məqsədəuyğun işlər həyata keçirilməkdədir. Şagirdlərin tədqiqatyönümlü layihələrə cəlb edilməsi, elmi axtarışlara həvəsləndirilməsi sahəsində xeyli uğurlu təcrübə toplanmışdır. Qabaqcıl məktəblərin bu sahədəki təqdirəlayiq təcrübəsi onu göstərir ki, Kiçik Akademiyalarda fəallıq göstərən şagirdlərdə, eyni zamanda təşkilatçılıq, liderlik kimi müsbət keyfiyyətlər də formalaşır.

Akademik Zərifə Əliyeva adına liseydə də Kiçik Akademiyanın fəaliyyəti diqqəti cəlb edir. AMEA-nın Gənc Alimlər və Mütəxəssislər Şurasının dəstəyi ilə liseydə keçirilən "Sabahın alimləri" müsabiqəsində Kiçik Akademiyanın elm-texnika sahəsinə maraq göstərən üzvləri çox böyük fəallıq göstərirlər. Qaliblər öz elmi-tədqiqatlarını nüfuzlu beynəlxalq sərgilərə və müsabiqələrə təqdim edirlər. Amerika Birləşmiş Ştatlarında 13-18 may 2019-cu il tarixlərində keçirilən , dünyanın 75 ölkəsinin və 1800 nəfərdən çox şagirdin təmsil olunduğu "Elm və Mühəndislik" sərgisində azərbaycanlı şagirdlər də iştirak edib. "Kiçik Nobel mükafatı müsabiqəsi" adlandırılan və 1997-ci ildən fəaliyyət göstərən bu sərgidə hər il dünyanın müxtəlif ölkələrindən gələn çoxlu məktəbli iştirak edir.

2018-ci ildə respublikamızda keçirilən "Sabahın alimləri" müsabiqəsinin qalibləri bu nüfuzlu tədbirdə ölkəmizi təmsil ediblər. Məzunlarının uğurları ilə tanınan akademik Z. Əliyeva adına liseyin Kiçik Akademiyasının üzvləri Əliağa Abdullayev və Adnan Bünyatov (fizika-astronomiya sahəsi üzrə), Cavid və Leyla Hüseynzadələr (kompüter elmləri üzrə) və Fidan İbrahimova (biologiya sahəsində) bu beynəlxalq sərgidə fərqlənmişlər.

Dünya şöhrətli beynəlxalq sərgidə öz uğurları ilə seçilən Cavid və Leyla Hüseynzadələrin "Trelop" layihəsi müsabiqədə mükəmməl proqramlaşdırma layihəsi kimi Oracle (Orekl) Akademiyasının 5000 ABŞ dolları məbləğində mükafatı ilə təltif olunmuşdur. Onlara həmçinin medal və sertifikat təqdim edilib. Qazandıqları bu nailiyyət onların gələcək uğurlarının da təməlini qoyub. Belə ki, onlar təhsillərini davam etdirmək üçün ABŞ-ın bir çox nüfuzlu təhsil ocaqlarından – Missuri Universitetindən, Pensilvaniya Texniki Kollecindən, Stoni Brook Universitetindən dəvət alıblar.

Kiçik Akademiyaların fəaliyyəti sahəsində qabaqcıl təcrübəyə malik olan ümumtəhsil məktəblərindən biri də Bakı şəhərində yerləşən S.C.Pişəvəri adına Respublika Humanitar Fənlər Gimnaziyasıdır . 2019 –cu ildən həmin liseydə fəaliyyətə başlayan Kiçik Akademiya 9 istiqamət (təbiət fənləri, riyaziyyat fənləri, incəsənət, sosial fənlər və s.) üzrə fəaliyyət göstərir. Hər ilin sonunda çox geniş formatda keçirilən kohfranslara Elm və Təhsil Nazirliyindən ,bütün ali məktəblərdən , mediadan nümayəndələr dəvət olunur ki, bu da qarşılıqlı əməkdaşlığa şərait yaradır. Gimnaziyanın direktoru İlqar

FULL TEXTS BOOK

Talıbov və təlim_- tərbiyə işləri üzrə direktor müavini Leyla Hacıyeva Kiçik Akademiyanın üzvlərinə dəstək olmağa , onların fəaliyyətini hər zaman motivasiya etməyə çalışırlar.

2020-ci ildə gimnaziyanın şagirdi Züleyxa Kişiyevanın Zəhra Qasımzadə ilə birlikdə təqdim etdiyi Click Energy adlı klaviaturadan enerji alınması ilə bağlı layihəsi GENLUS Olimpiadasında qalib olmuşdur. Təhsildə xüsusi nailiyyətlərinə görə Respublika Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən qızıl medalla təltif olunan Züleyxa Kişiyeva rəsmi imtahanlarda da yüksək nəticə göstərərək dünyanın ən məşhur və qədim universitetlərindən biri olan ABŞ-ın Pensilvaniya Universitetinin Wharton Biznes məktəbində tam təqaüdlə təhsil almaq imkanı əldə edib. O , bu universitetin bakalavr pilləsində iqtisadiyyat ixtisası üzrə təhsil almaq şansı qazanan yeganə azərbaycanlıdır. Gimnaziyanın şagirdi Əli Həsənli akademik bilikləri və xüsusi qabiliyyətləri ilə fərqlənərək riyaziyyat və informatika üzrə respublika olimpiadasında iki qızıl medal qazanıb. Və hazırda şagird yoldaşları Dərgah Quliyev və Yusif Məmmədzadə ilə birlikdə ABŞ-ın Harvard Universitetində keçirilən riyaziyyat olimpiadasında iştirak edir.

Ötən illər ərzində Bakı məktəbləri ilə yanaşı Sumqayıt və Gəncə şəhərlərinin bir sıra ümumtəhsil məktəblərində də Kiçik Akademiyaların fəal üzvləri olan tədqiqatçı şagirdlər "Xocalı - qan yaddaşımız ", "Qarabağ Azərbayçandır ", "Sağlam qidalanma" mövzularında müsabiqələrdə iştirak etmiş , qalib olmuşlar. Bakı şəhər məktəblərində Kiçik Akademiya üzvlərinin iştirakı ilə 2024-cü ildə "Zəfər günü", "Yaşıl dünya naminə həmrəy olaq" mövzularında elmi-praktik konfranslar keçirilmiş, vətənpərvər Azərbaycan gənçliyinin nümunəsi olan şagirdlər müxtəlif mükafatlarla təltif olunmuşlar.

Kiçik Akademiyaların fəaliyyətinə AMEA-nın ayrı-ayrı institutlarının müvafiq strukturlarında çalışan gənc alim və mütəxəssislər, həmçinin təcrübəli, tanınmış elm xadimləri yaxından köməklik göstərir, nüfuzlu müsabiqələrdə mükafata layiq görülən bir çox layihələr məhz onların elmi rəhbərliyilə işlənib hazırlanır.

Ümumtəhsil məktəblərində uğurla fəaliyyət göstərən tədqiqatyönümlü Kiçik Akademiyalar, həmçinin ölkəmizin müxtəlif ali məktəbləri ilə də qarşılıqlı əməkdaşlıq edir. Bunların sırasında BDU, ADPU, ADNSU, ATU, NDU, SDU-nu misal göstərmək olar.

SONUÇ

Beləliklə, respublikamızın ümumtəhsil müəssisələrində fəaliyyət göstərən Kiçik Akademiyalar istedadlı şagirdlərin potensial imkanlarının üzə çıxarılmasında, onlarda tədqiqatçılıq bacarığının inkişaf etdirilməsində, dünyagörüşünün genişləndirilməsində, müxtəlif elm sahələrinə marağın gücləndirilməsində mühüm rol oynayır, şagirdləri elmi yaradıcılığa həvəsləndirir, onların fəaliyyətini stimullaşdırır, sabahın alimlərinin formalaşmasına zəmin yaradır. Müxtəlif beynəlxalq elmi müsabiqələrdə ölkəmizi ləyaqətlə təmsil edən məktəblilər yalnız təhsil aldığı tədris müəssisəsinə deyil, bütövlükdə Azərbaycana şərəf gətirir, respublikamızın adını ucaldır. Bu uğurlar isə çox zaman məktəblilərin gələcək həyat yolunun, peşə seçiminin müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır.

KAYNAKÇA

1. Hüseynzadə R. və b. Pedaqogika, B: Mütərcim. 2021. - 488 s.
2. Mehrabov A. Müasir təhsilin konseptual problemləri. B: Mütərcim, 2010. 512 s.
3. Sabahın alimləri,tdu.az
4. Zahidov R. Orta məktəbdə Kiçik Akademiyaların təşkili barədə. etmtv.news
5. Ziyadov R. Kiçik Akademiyalar./ Azərbaycan müəllimi qəzeti,05 mart, 2021
6. www.e-qanun,az/framework/11601

FULL TEXTS BOOK

CHARACTERIZATION OF SOLID PARTICLE EROSION BEHAVIOR OF ALUMINUM OXIDE PARTICLE REINFORCED EPOXY COMPOSITES

1) Orkan Baran Korkusuz[a], 0000-0002-3248-2249*

2) Elif Köse[a], 0009-0003-4134-7289

3) Yusuf Uyanık[a], 0009-0007-9435-7076

4) Tamer Sınmazçelik[a], 0000-0002-3276-5820

a) Kocaeli University, Department of Mechanical Engineering, İzmit, Kocaeli, Turkey.

ABSTRACT

Solid particle erosion is a damage process in which abrasive particles accelerated within a flow repeatedly strike the target surface, causing wear. Polymer matrix composites find applications in many advanced industries where the wear process occurs intensively. Within the scope of the present study, the effect of using aluminum oxide (Al_2O_3) particles as a reinforcement element in epoxy matrix on erosive wear performance was investigated. Epoxy composites reinforced with Al_2O_3 particles were produced at three different reinforcement ratios (10, 20, and 30 wt.%) using the open-mold casting method. Solid particle erosion tests were carried out at four different impingement angles (15°, 30°, 60°, and 90°) using garnet (180 – 400 µm) as erodent. The erosion resistance and erosion behavior of the materials were evaluated based on their erosion rates. It was determined that neat epoxy and its Al_2O_3 particle-reinforced composites exhibited ductile erosion behavior, with maximum erosion rates occurring at 30° impingement angle and minimum erosion rates occurring at 90° impingement angle. Ductile erosion behavior of neat epoxy continued in a ductile manner without change due to the reinforcement element. Al_2O_3 particle reinforcement caused a decrease in the erosion resistance of epoxy. The erosion rates of the composites were higher compared to neat epoxy. The increase in the erosion rate continued linearly with the increase in the reinforcement ratio. As a result of the morphological analysis of eroded surfaces conducted using a scanning electron microscope, potential erosion mechanisms were discussed. It was suggested that the breaking and removal of Al_2O_3 particles during erosion was one of the main mechanisms responsible for the increase in erosion rates.

Keywords: Polymer Matrix Composites, Epoxy, Wear, Surface Analysis.

1. INTRODUCTION

Solid particle erosion is a damage process in which repeated impacts of solid particles cause material removal on the target. It causes wear and surface degradation of engineering components. It commonly occurs in various industries, such as aerospace components and energy production systems (Friedrich, 1986). Epoxy coatings are widely used to protect components in industrial applications where solid particle erosion occurs intensively, due to their good adhesion and easy fabrication advantages (Baig & Samad, 2021). However, the low wear resistance of pure epoxy creates some limitations. For this reason, the development of epoxy-based composites by adding a second phase is one of the prominent topics today (H.Arani et al., 2019). The use of hard, erosion-resistant ceramic particles as reinforcement elements has become widespread in the industry. Micro aluminas, which are much cheaper than epoxy resin, have recently provided composite manufacturers with the opportunity to reduce production costs and improve material properties. Aluminum oxide has attracted attention because of its high hardness, good thermal and electrical insulation properties, and good wear resistance (Nekahi et al., 2023).

FULL TEXTS BOOK

There are a limited number of studies on the effect of Al_2O_3 particle reinforcement on the solid particle erosion resistance of epoxy composites. Biswas and Satapathy (Biswas & Satapathy, 2010) investigated the process parameters and material variables affecting the solid particle erosion wear of alumina particle reinforced GFRP hybrid composites using Taguchi experimental design. They reported an improvement in the erosion performance of alumina particle-reinforced composites and observed a semi-ductile erosion behavior with maximum erosion occurring at 60° impingement angle. Bağcı (Bagci, 2016) investigated the effect of erodent velocity, impingement angle, and fiber orientation on the erosion resistance of a hybrid epoxy composite consisting of glass fiber and Al_2O_3, SiO_2 particles. He observed that the test samples exhibited maximum erosion rate at 30° impingement angle. He used the Taguchi method to determine the optimal parameter combination that provides the lowest erosion rate. Das and Biswas (Das & Biswas, 2017) investigated the erosive wear behavior of Al_2O_3 particle/coconut shell fiber/Epoxy hybrid composites depending on fiber length and fiber content. Arani et al. (H.Arani et al., 2019) investigated the solid particle erosion of alumina particle reinforced epoxy composites at two different impingement angles (45°, 90°). They found that the alumina reinforcement and the use of a coupling agent improved the erosion resistance.

The present study aims to characterize the effects of Al_2O_3 particle reinforcement on solid particle erosion behavior. Erosion rates were determined as a result of tests conducted in the range of 15°-90° impingement angle. Thus, erosion resistance and erosion behavior were discussed. Additionally, potential erosion mechanisms were examined using scanning electron microscopy (SEM).

2. MATERIALS AND METHODS

2.1. Materials

Al_2O_3 particles (ReFlot SP1000, Pika Retech) in the size range of 0-20 µm were used as reinforcement material in the epoxy matrix (MGS L285/H285, Hexion). Garnet (Grant Global Finishing) was preferred as the erodent.

2.2. Preparation of Test Specimens

The test specimens were produced by the open mold method. Al_2O_3 particles were added to the epoxy matrix in the test beaker in an amount appropriate to the specified reinforcement ratios by weight. The mixture was mixed with a mechanical mixer in order to distribute the Al_2O_3 particles homogeneously in the epoxy matrix. After adding the hardener at the recommended hardener/epoxy ratio (40:100), the mixture was mixed again. It was degassed and poured into molds. After curing for 1 day at room temperature, the test specimens were removed from the molds and tested. The naming of the test specimens is presented in Table 1.

Table 1. The content of the test specimens

Naming	Reinforcement Ratio (wt. %)
Neat	0
C10	10
C20	20
C30	30

2.3. Solid Particle Erosion Test

Solid particle erosion tests were performed according to the ASTM G76-07 standard. Garnet particles accelerated by compressed air were sprayed onto the target material surface with a nozzle, subjecting it to erosion. The test parameters are presented in Table 2. Erosion rates were obtained by dividing the mass losses due to erosion by the total erodent mass sprayed to the surface (Parsi et al., 2014).

FULL TEXTS BOOK

Table 2. Solid particle erosion test parameters

Impingement angle	15°, 30°, 60°, 90°
Erodent	Garnet (180-400 µm)
Impact Velocity	32 m/s
Duration	15 s
Temperature	RT
Stand-off Distance	20 mm

2.4. Surface Examination Methods

The eroded surfaces were examined using a scanning electron microscope (FEI, Quanta 450 FEG) to perform morphological analysis.

3. RESULTS AND DISCUSSIONS

The impingement angle of erodent particles on the target material surface helps in describing the solid particle erosion behavior of the materials. If the maximum erosion rate occurs at 30° impingement angle, this is defined as "ductile erosion behavior"; if it occurs at 90° impingement angle, this is defined as "brittle erosion behavior" (Barkoula & Karger-Kocsis, 2002). Fig. 1 presents the erosion rates obtained with varying impingement angles for neat epoxy and its Al_2O_3 particle reinforced composites. All test specimens exhibited ductile erosion behavior with maximum erosion at 30° and minimum erosion at 90°. Ductile erosion behavior typically occurs in polymer-based materials (Arjula et al., 2008). This was valid for epoxy as well. Furthermore, despite their brittle structure, Al_2O_3 particles did not cause any change in the erosion behavior. There was no tendency towards brittle erosion behavior in the composites, and ductile erosion behavior was continued.

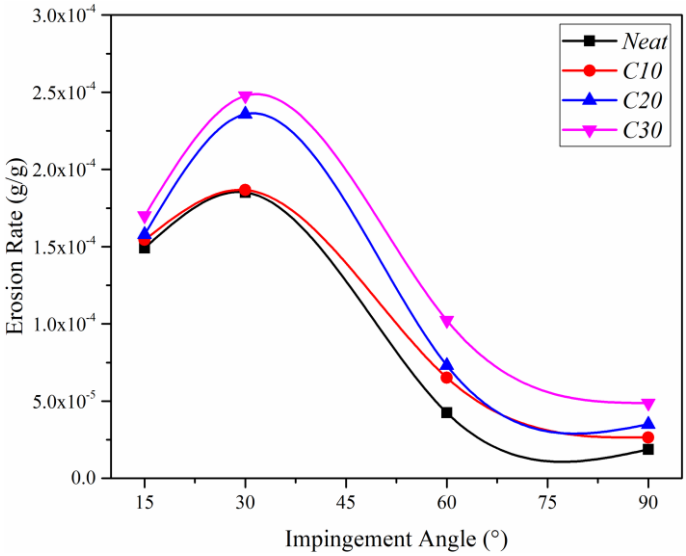

Fig. 1. The effect of the impingement angle on the erosion behavior of Al_2O_3/EP composites

The properties of composite materials are controlled by the ratio of the reinforcement element in the matrix. A critical threshold value or a parallel trend may be present. Fig. 2 presents the changes in erosion rates at 30°, where maximum erosion occurs, depending on the reinforcement ratio. Neat epoxy had the lowest erosion rate. Under the experimental conditions, Al_2O_3 particle reinforcement negatively affected the erosion resistance. Additionally, erosion rates increased linearly with the increasing reinforcement ratio. An erosion rate prediction equation with R^2 of 0.8784 was proposed for Al_2O_3/EP composites based on the reinforcement ratio.

FULL TEXTS BOOK

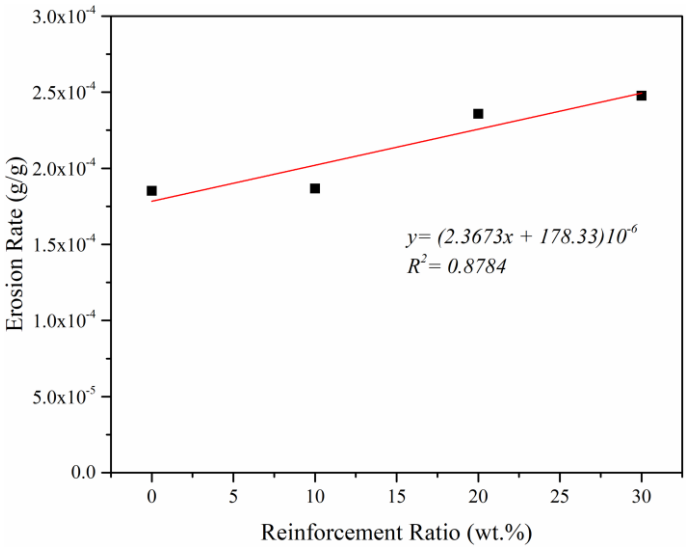

Fig. 2. The effect of the reinforcement ratio on the erosion rate of Al_2O_3/EP composites

In order to determine the wear mechanisms after erosion, the surfaces were examined using SEM and morphological analysis was performed. For this purpose, the eroded surfaces of the neat epoxy and C30 composite sample at 30° were preferred (Fig. 3). On the neat epoxy surface, extensive matrix debris, residues, and deformation mechanisms are observed. The high kinetic energy of erodent particles created deep cavities on the surface. Repeated impacts led to fatigue-induced crack formation and propagation on the surfaces, followed by material removal (Fig. 3A). On the composite surface, fractured and fragmented Al_2O_3 particles are clearly visible after erosion. Al_2O_3 particles, which fractured due to insufficient absorption of the kinetic energy from erodent particles, contributed to the increase in erosion rates. Another possible factor was the interface. Due to weak adhesion, the reinforcement element detached from the matrix instead of remaining in place and acting as a protective shield against erodents, causing further increases in erosion rates. The positive effect of a good interface for Al_2O_3/EP composites has been emphasized by researchers (H.Arani et al., 2019) (Fig. 3B).

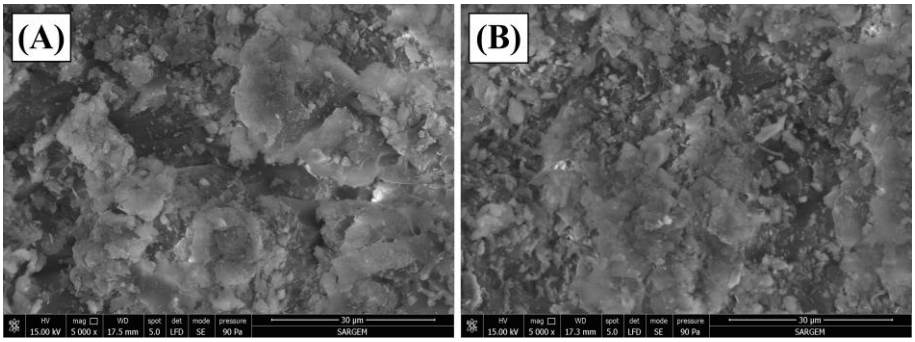

Fig. 3. Morphological analysis of eroded surfaces: (A) Neat and (B) C30

4. CONCLUSIONS

The present study focused on the effects of Al_2O_3 particle reinforcement on the solid particle erosion behavior, resistance, and mechanism. For this, different reinforcement ratio and impingement angle parameters were utilized. Eroded surfaces were analyzed using SEM. The findings obtained are as follows:

- Maximum erosion occurred at 30° and minimum erosion occurred at 90° for neat epoxy and its Al_2O_3 particle reinforced composites, indicating ductile erosion behavior.

FULL TEXTS BOOK

- Al_2O_3 particle reinforcement decreased the erosion resistance. The negative effect showed a parallel trend with the increase in reinforcement ratio.
- Morphological analysis revealed that the fragmentation and removal of Al_2O_3 particles is one of the potential mechanisms that increases erosion rates.

5. REFERENCES

Arjula, S., Harsha, A. P., & Ghosh, M. K. (2008). Solid-particle erosion behavior of high-performance thermoplastic polymers. Journal of Materials Science, 43(6), 1757–1768. https://doi.org/10.1007/s10853-007-2405-0

Bagci, M. (2016). Determination of solid particle erosion with Taguchi optimization approach of hybrid composite systems. Tribology International, 94, 336–345. https://doi.org/10.1016/j.triboint.2015.09.032

Baig, M. M. A., & Samad, M. A. (2021). Epoxy\Epoxy Composite\Epoxy Hybrid Composite Coatings for Tribological Applications—A Review. Polymers, 13(2), 179. https://doi.org/10.3390/polym13020179

Barkoula, N.-M., & Karger-Kocsis, J. (2002). Review Processes and influencing parameters of the solid particle erosion of polymers and their composites. Journal of Materials Science, 37, 1377–1388. https://doi.org/10.1023/A:1019633515481

Biswas, S., & Satapathy, A. (2010). A Study on Tribological Behavior of Alumina-Filled Glass–Epoxy Composites Using Taguchi Experimental Design. Tribology Transactions, 53(4), 520–532. https://doi.org/10.1080/10402000903491309

Das, G., & Biswas, S. (2017). Erosion wear behavior of coir fiber-reinforced epoxy composites filled with Al 2 O 3 filler. Journal of Industrial Textiles, 47(4), 472–488. https://doi.org/10.1177/1528083716652832

Friedrich, K. (1986). Erosive wear of polymer surfaces by steel ball blasting. Journal of Materials Science, 21(9), 3317–3332. https://doi.org/10.1007/BF00553375

H.Arani, N., Rabba, W., & Papini, M. (2019). Solid particle erosion of epoxy matrix composites reinforced by Al2O3 spheres. Tribology International, 136, 432–445. https://doi.org/10.1016/j.triboint.2019.04.010

Nekahi, M. M., Villasenor Vazquez, E., & Papini, M. (2023). Numerical modeling of the erosion of alumina particulate reinforced epoxy-matrix composites: Material removal mechanisms including reinforcement fracture. Wear, 522, 204710. https://doi.org/10.1016/j.wear.2023.204710

Parsi, M., Najmi, K., Najafifard, F., Hassani, S., McLaury, B. S., & Shirazi, S. A. (2014). A comprehensive review of solid particle erosion modeling for oil and gas wells and pipelines applications. Journal of Natural Gas Science and Engineering, 21, 850–873. https://doi.org/10.1016/j.jngse.2014.10.001

FULL TEXTS BOOK

EĞİTSEL OYUNLARIN KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN FEN EĞİTİMİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF EDUCATIONAL GAMES ON SCIENCE EDUCATION OF INCLUSION STUDENTS

Uzm. Aydın SELLİOĞ

Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ORCID ID: 0000-0002-0939-4769

Uzm. İsmail Bahadır ÇETİN

Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID ID: 0000-0001-7747-283X

ÖZET

Kaynaştırma eğitimi, engelli ve özel gereksinimli öğrencilerin akranlarıyla birlikte eğitim almasını sağlayan, kapsayıcılığı teşvik eden bir yaklaşımdır. Bu eğitim modeli, bireysel farklılıklara saygı gösterirken öğrencilerin sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimini desteklemeyi amaçlar. Fen eğitimi ise, öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerini geliştiren ve yaşam boyu öğrenme sürecinde önemli bir rol oynayan bir disiplindir. Eğitsel oyunlar, bu iki önemli alanı birleştiren etkili bir pedagojik araç olarak öne çıkmaktadır. Oyun temelli öğrenme, öğrencilerin öğrenmeye olan ilgisini artırırken, kavramların somutlaştırılmasını sağlar ve soyut düşünme becerilerinin gelişimine katkıda bulunur. Özellikle kaynaştırma öğrencileri için eğitsel oyunlar, fen eğitiminin daha erişilebilir hale gelmesine yardımcı olurken, aynı zamanda sosyal etkileşimi artırarak sınıf içi uyumu güçlendirmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmada eğitsel oyunların kaynaştırma öğrencilerinin fen eğitimine yönelik etkisini belirleme amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda amaçlı örneklem yoluyla altıncı sınıf düzeyinde 24 öğrenci çalışma kapsamına alınmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden tek gruplu ön test son test desen kullanılmıştır. 3 ay süren çalışmada, fen ve doğa, kavram haritası, çevre bilinci, hayvanlar ve bitkiler dünyası, doğa keşif, rol yapma ve hafıza kartı oyunlarına yönelik eğitsel oyunlar yapılmıştır. Sonuç olarak, eğitsel oyunlar, kaynaştırma öğrencilerinin fen eğitimine yönelik tutumlarını ve öğrenme süreçlerini olumlu yönde etkilemiştir. Fen bilimleri gibi soyut kavramların sıkça yer aldığı bir alanda, bu oyunlar öğrencilerin kavramları somutlaştırmasına yardımcı olmuştur, fen konularını günlük yaşamla ilişkilendirerek anlamalarını kolaylaştırmıştır. Oyun temelli öğrenme, öğrencilerin eğlenirken öğrenmelerini sağlayarak, fen bilimleri dersine karşı motivasyonlarını ve ilgilerini arttırmıştır. Ayrıca kaynaştırma öğrencileri, sınıf arkadaşlarıyla birlikte takım çalışmaları yaparak hem sosyal becerilerini hem de işbirliği yeteneklerini geliştirmiştir. Ancak çalışmanın sınırlılıkları arasında, eğitsel oyunların etkisinin sadece kısa bir süre zarfında (3 ay) incelenmiş olması ve sınırlı bir öğrenci grubuyla uygulanması yer almaktadır. Özellikle kaynaştırma öğrencileri için, bireysel farklılıkların, öğrenme stillerinin ve sosyal becerilerin uzun vadede nasıl etkilendiği daha geniş ve uzun süreli araştırmalarla incelenmelidir. Ayrıca çalışma kapsamında kullanılan oyunların çeşitliliği ve uygulanma biçimi sınıf koşullarına ve öğretmenin yaklaşımına göre değişiklik gösterebileceğinden, farklı öğretim stratejileri ve farklı oyun türlerinin karşılaştırmalı analizleri yapılabilir. İleriki araştırmalarda, eğitsel oyunların farklı yaş gruplarındaki kaynaştırma öğrencilerine, özel öğrenme güçlüğü çeken bireylere veya fen dışındaki diğer derslerdeki etkilerine dair çalışmalar yapılması, bu yöntemin genellenebilirliğini ve etkisini daha geniş bir perspektiften değerlendirmek açısından faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitsel Oyun, Kaynaştırma Öğrencisi, Fen Eğitimi.

FULL TEXTS BOOK

ABSTRACT

Inclusive education is an approach that promotes inclusion, enabling students with disabilities and special needs to receive education together with their peers. This education model aims to support students' social, emotional, and cognitive development while respecting individual differences. Science education is a discipline that develops students' scientific thinking skills and plays an important role in the lifelong learning process. Educational games are an effective pedagogical tool combining these two important areas. Game-based learning increases students' interest in learning, concretizes concepts, and contributes to developing abstract thinking skills. Especially for inclusive students, educational games help to make science education more accessible, while at the same time increasing social interaction and strengthening classroom cohesion. In this context, this study aimed to determine the effect of educational games on the science education of inclusion students. For this purpose, 24 sixth-grade students were included in the study through purposive sampling. A one-group pre-test and post-test design from quantitative research methods was used. In the 3-month study, educational games were made for science and nature, concept maps, environmental awareness, animal and plant world, nature discovery, role-playing, and memory card games. As a result, educational games positively affected the attitudes of inclusion students towards science education and their learning processes. In a field such as science where abstract concepts are frequently involved, these games helped students to concretize the concepts and facilitated their understanding of science subjects by associating them with daily life. Game-based learning increased students' motivation and interest in science by enabling them to learn while having fun. In addition, inclusion students improved their social skills and cooperation skills by working in teams with their classmates. However, the limitations of the study include the fact that the effect of educational games was examined only in a short period (3 months) and that it was applied to a limited group of students. Especially for inclusive students, how individual differences, learning styles, and social skills are affected in the long term should be examined in larger and long-term studies. In addition, since the variety of games used in the study and the way they are implemented may vary according to the classroom conditions and the teacher's approach, comparative analyses of different teaching strategies and different types of games can be made. In future research, it would be useful to conduct studies on the effects of educational games on the inclusion of students in different age groups, individuals with special learning difficulties or in other courses other than science to evaluate the generalisability and effect of this method from a broader perspective.

Keywords: Educational Games, Inclusion Students, Science Education.

INTRODUCTION

Inclusive education is an approach that enables individuals with special needs to learn with their peers in general education environments. In this context, science education is an important field for students to understand nature and their environment. However, the fact that science courses usually contain abstract concepts and complex structures may make the learning process difficult for inclusive students. At this point, using educational games increases students' interest in science, makes learning fun, and helps them understand concepts more concretely. Educational games also increase the self-confidence of inclusion students by encouraging social interaction and enriching their learning experiences. Therefore, understanding the effect of educational games on science education of inclusion students is of great importance in terms of improving educational processes.

Inclusive education is defined as practices based on basic principles such as individuals being able to express themselves and gain a place in society with their normal peers in less restricted environments (Anılan & Kayacan, 2015). It is the education of students with a certain difficulty together with their peers in public schools provided that they receive support education from a special institution (Sucuoğlu

FULL TEXTS BOOK

& Özokçu, 2005). Inclusive education is an increasingly widespread method guided by institutions and implemented by schools (Alnasser, 2020). In mainstream education, it is aimed for the individual to develop in academic and social areas by participating in both in-class and out-of-class activities with their peers (Demir & Usta, 2019). Inclusion students are individuals with special needs who receive education in the same environment as their peers by benefiting from general education services for a certain part of the day in addition to the time they receive special education (Kargın, 2004). Inclusion students may have difficulty in learning with curricula prepared for students with typical development (Kızılarslan & Durukan, 2022). Inclusion students receive education in various fields within the framework of the general education curriculum (Uzoğlu & Denizli, 2017). One of these areas is the science course, which prioritises individuals' science literacy (Ministry of National Education [MoNE], 2018). Science education aims to teach individuals how to solve the problems they logically encounter in their daily lives and to provide them with the scientific process skills necessary for easier access to scientific knowledge rather than memorizing existing knowledge about science (Denizoğlu, 2008; Kiremit, 2006). Science education has a great importance in terms of enabling students to comprehend nature and their environment better, to recognise and explain science-related events occurring in nature by using scientific process skills, and to associate their knowledge of science with events in nature (Çoban, 2003). Science education is the ability to make observations, to develop thinking skills and to express these observations with thoughts verbally or in writing (Abels, 2014). Science courses generally contain abstract concepts, which makes it difficult for inclusive students in the concrete operations period to understand science subjects (Nas & Dilber, 2020; Uzoğlu & Denizli, 2016). The science course, which contains abstract concepts, has a skill-oriented structure and encourages students to learn by doing and experiencing, including inclusion practices (Gün & Zorluoğlu, 2023). The reason why students have difficulties in the science course is that the course contains abstract subjects and has a complex structure. This situation may affect students' attitudes towards science and their success (Özkan, et al., 2002). Science subjects broaden students‘ areas of interest and a qualified science education leaves a lasting impact on students’ lives (Okan, 1993). To carry out inclusive education successfully, teachers with inclusive students should fulfill their duties and responsibilities effectively (Aksoy & Diken, 2009). For this reason, teachers need to plan lesson processes by considering the individual learning differences of students (Odluyurt, 2013). It is important for teachers participating in science lessons to understand the characteristics and needs of students and to provide a student-centered education in line with these needs (Villanueva, et al., 2012). In this context, educational games help to provide a student-centered education.

Educational games are games played for educational purposes. These games help students learn concepts and motivate them, and enable them to learn lessons with pleasure and fun. The use of educational games is becoming increasingly widespread (Öz Pektaş, 2017). Educational games arouse curiosity by reducing prejudices and make the lesson more interesting. In addition, games that require cooperation offer an environment that increases children's self-confidence and enables them to learn with fun (Korkmaz, 2018). It has been observed that educational games increase students' creativity, provide opportunities for sharing and socialising, and improve their self-confidence in this process (Bağcı, 2011). Educational games have an effective power and quality on students' behaviors. Thus, it supports permanent learning (Yıldız, et al., 2017). This situation increases the importance of educational games in educational processes.

When the literature is examined, there are studies on the opinions of science teachers on teaching science subjects to students with special needs with educational games (Devecioğlu, 2022) and teacher opinions on the use of educational games in children receiving inclusive education (Yıldız, 2020). However, there are not enough studies on the effect of educational games on science education of inclusive students. While these games increase students' interest in science, they make learning fun and provide a better

FULL TEXTS BOOK

understanding of concepts. Inclusive students often have difficulty understanding abstract concepts; however, educational games make these concepts concrete and facilitate students' understanding. In addition, educational games that encourage group work and cooperation help inclusion students develop their social skills and increase their self-confidence. Thus, students become more successful both academically and socially. In this context, the present study aimed to investigate the effect of educational games on the science education of inclusion students.

METHOD

Research Model

In this study, a one-group pretest-posttest weak experimental design, one of the quantitative research methods, was used to examine the effect of educational games on science education of mainstreaming students. In this design, the interventions made to reveal the cause-effect relationship are directly controlled by the researcher (Karasar, 2015). For this reason, a design that the researcher could control was preferred and activities based on educational games were designed.

Participants

In the present study, innovative learning practices were carried out within the scope of an eTwinning project carried out in partnership with 6 teachers from different provinces of Turkey. In this framework, a total of 24 volunteer students, including an inclusion student diagnosed with mild intellectual disability at the sixth grade level, participated in the project using a cooperative learning approach. For the purpose of the study, a non-probability based sampling method was preferred. This method allows sampling from accessible and applicable units by taking into account various restrictions (Büyüköztürk et al., 2016). Before the study, the parents filled out a 'Parent Consent Document' and the students were identified with codes such as 'S1', 'S2' and 'S3'.

Implementation Process

Within the scope of science education lasting three months, studies were carried out with educational games for students. For this purpose, learning scientific concepts in the first month, problem solving skills in the second month, and games related to nature and environment in the last month of the study were included.

Month 1: Learning Scientific Concepts with Games

1.1. Science and Nature Games: At this stage, students explored basic natural phenomena and scientific concepts through fun games. The games helped students to concretise science topics and understand the concepts more easily. The activities were presented:

Water Cycle Race: A water cycle simulation was created in the classroom and students became a part of this cycle. Rain, evaporation and condensation processes were simulated using cotton, water and paints.

Dancing with the Seasons: With music representing the four seasons, students simulated natural phenomena by using their bodies to move from one season to the next.

1.2. Concept Map Games: Fun concept map games were designed to visualise the relationships between scientific concepts. These games helped to construct abstract concepts in the mind. The activities were presented:

Concept Map Creation Competition: Students worked in groups to create maps of the concepts of a topic supported by visuals. For example, a map was made on 'The World of Living Things' that included the connections between plants, animals and microorganisms.

Concept Linking: Using concept cards, students tried to put related terms together. In this game, for example, concepts such as 'stomach' and 'digestion' were expected to match.

FULL TEXTS BOOK

1.3. Memory Card Games: Memory cards containing science concepts were used especially to improve the memory and attention skills of mainstreaming students. These games contributed to students' faster learning of scientific terms. The activity was presented:

Science Terms Memory Card Game: Cards with various science terms matched with pictures are prepared. Students take turns to open the cards and try to find the same terms. For example, they are asked to match the word with the picture of the card related to the term 'magnet'.

Month 2: Problem Solving Skills in Science Lesson

2.1. Science Themed Brain Games: Science-themed brain teasers are designed to develop students' analytical thinking and problem solving skills. Logic and strategy games that facilitate inclusion students' understanding of complex science topics were used in this month. The activity was presented:

Science Brain Puzzles: Students are presented with puzzles based on different scientific events and problems. For example, with a puzzle such as 'Which plant species grows faster?' students try to find a solution in the light of experimental data.

2.2. Experimental Problem Solving: In games for experimental problem solving, students solved various problems through games using scientific method. In this process, students gained basic scientific skills such as observing, hypothesising, experimenting and evaluating the results. The activities were presented:

Let's Look for Solutions with Experiments: Students were given certain materials and asked to perform simple experiments with these materials. For example, in order to understand the attraction power of magnets, they were asked to try metal objects with magnets and observe the reactions of different materials to the magnet.

Experiment Games: Students worked in small groups to solve the given science problems with experiments. These games encouraged group work while strengthening problem solving skills.

2.3. Role Play Games: Students assumed the role of scientists and tried to find solutions by investigating various scientific questions. These games aimed to develop both scientific thinking skills and social interaction skills of the students. The activities were presented:

Time Travelling with Scientists: Students portrayed famous scientists in the classroom and made presentations about the scientific developments of that period. For example, as Newton, he demonstrated the studies on gravity with simple experiments.

Science Detectives: Students played the role of a detective while trying to find the causes and consequences of a scientific event (e.g., an electrical circuit) and produced solutions through play.

Month 3: Nature and Environment Related Games

3.1. Environmental Awareness Games: These games are organized to develop students' environmental awareness and to make them understand the importance of recycling. Especially for inclusive students, educational games to raise awareness about environmental protection contribute to raising environmentally conscious individuals. The activities are presented:

Recycling Adventure: Students were given various waste materials and asked to make new products using these materials. For example, students learned the importance of recycling through simple projects such as making toys from plastic bottles.

Waste Hunt: Students collected waste materials in the classroom and placed them correctly in the recycling bins. This game encouraged both environmental awareness and classroom cooperation.

3.2. World of Animals and Plants: Fun games were organized for students to get to know living things in nature and learn about biodiversity. These games aimed to foster a love of nature and reinforce biological concepts. The activities were presented:

FULL TEXTS BOOK

Nature Detectives: Students followed clues to find different plants and animals inside or outside the classroom. For example, they were given the task of collecting leaves, flowers or insects, which were analysed in the classroom using a hand magnifier or microscope.

Discover Living Things: The students were informed about animals and plants and then played a game that introduced the characteristics of these living things. For example, information such as what an animal eats or how it lives was matched with cards.

3.3. Nature Discovery Games: Nature and exploration games allowed students to get to know their environment more closely and interact with nature. Exploration of nature through in-class and out-of-class activities made learning fun. *The activity was presented:*

Nature Walk and Discovery: Short nature walks are organised with the students and plants and animals in the environment are examined. Students collect information about the plants they find and share it in the classroom.

Grow Your Own Plant: Each student was asked to grow plants in pots and games were played about the care of these plants. Students learnt the natural life cycle by watching the growth processes of plants.

FINDINGS

How would you explain the water cycle? Which stages are there in this cycle and what is the function of each stage? The answers given by the students before the study to the interview question are presented.

S3: 'The water cycle is that it rains and then evaporates.'

S7: 'It rains, then the water evaporates when the sun shines.'

S2: 'Steam rises from the seas, then clouds form and it rains.'

S9: 'Water cycle is related to rain and sun, water evaporates.'

S11: 'It rains, then the water evaporates and rains again.'

S4: "There are things like evaporation and rain. The water evaporates, then it rains again.'

S19: 'Water goes up and then comes back down as clouds.'

S6: 'The water in the seas evaporates and goes up to the sky and then comes back as rain.'

How would you explain the water cycle? Which stages are there in this cycle and what is the function of each stage? The answers given by the students to the interview questions after the study are presented.

S14: 'There are evaporation, condensation, and precipitation in the water cycle. Water first evaporates and becomes clouds, then condenses and returns as rain.'

S4: 'The water cycle is the evaporation of water into clouds and then returning to the earth as rain. The water evaporating from the sea goes up to the sky and becomes clouds there.'

S20: 'First there is evaporation, then this vapor condenses to form clouds and finally it rains. This cycle continues continuously.'

S17: 'In the water cycle, water evaporates into the air, then condenses and comes back down as rain. When it rains, water returns to the soil and seas again.'

S1: 'Water evaporates into the sky, collects in the clouds, condenses and returns as rain. This is the journey of water on earth.'

S8: 'The water cycle consists of evaporation, condensation and precipitation. Water first evaporates, then condenses in clouds and returns as rain.'

S11: 'Water evaporating from the seas becomes a cloud, then condenses and falls as rain. This process is repeated continuously.'

FULL TEXTS BOOK

S12: 'There are evaporation, condensation and precipitation processes. After the water evaporates and becomes a cloud, it returns as rain and the cycle starts all over again.'

What are the duties of a scientist? How do scientists work and how do they conduct their research? The answers given by the students before the study to the interview question are presented.

S4: 'Scientists do experiments in the laboratory.'

S3: 'They find new things, for example they make medicine.'

S9: 'Scientists examine bacteria by looking at them with a microscope.'

S7: 'They do research and collect information.'

S20: 'Their job is to find new information every day.'

S15: 'They do experiments and sometimes find inventions.'

S12: 'Scientists study space and look at planets.'

S2: 'They work in the laboratory and make inventions.'

What are the duties of a scientist? How do scientists work and how do they do their research? The answers given by the students to the interview question after the study are presented.

S5: 'Scientists make observations, conduct experiments, and record the results. They test whether something is true or not.'

S8: 'They ask scientific questions and make hypotheses. Then they test these hypotheses with experiments.'

S7: 'Scientists first collect information about a subject, then make observations and analyze the results by conducting experiments.'

S16: 'They collect a lot of information about a subject, then they conduct experiments and test their hypotheses.'

S19: 'Scientists collect data, conduct experiments, and evaluate the results. They contribute to science by sharing the results.'

S7: 'They work using the scientific method; they make observations, collect and analyze data.'

S1: 'First they collect information, then they make a hypothesis and conduct experiments to test it. Thus, they try to reach the truth.'

S14: 'Scientists observe and experiment by working in nature or in the laboratory. They proceed step by step according to a scientific method.'

What is necessary for a plant to grow? What can be done to accelerate or inhibit the growth of plants? The answers given by the students before the study to the interview question are presented.

S9: 'Plants need water, so it is necessary to water them.'

S7: 'Plants cannot grow without sunlight.'

S2: 'Plants cannot grow without soil, they need something to hold the roots.'

S13: 'Water and soil are necessary for plants.'

S19: 'It grows faster when watered.'

S16: 'Sunlight and water should be given.'

S20: 'It grows better when fertilizer is given.'

S15: 'If we give a lot of water, it grows faster.'

What is necessary for a plant to grow? What can be done to accelerate or prevent the growth of plants? The answers given by the students to the interview questions after the study are presented.

FULL TEXTS BOOK

S22: 'Plants grow with water, sunlight, fresh air, and nutrients. Watering too much rots the roots and prevents the plant from growing.'

S24: 'Plants need water, light, and good soil to grow. If we give too much water or if it does not get enough light, its growth slows down.'

S6: 'There should be necessary minerals in the soil. Adding fertiliser accelerates growth but excessive fertiliser can harm it.'

S7: 'Water, sun, and soil should be nutritious. Also, putting the plant in the shade prevents its growth.'

S4: 'The plant needs light, water, air and minerals. Watering too little or fertilizing too much causes harm.'

S1: 'Plants grow with light, water, and soil. Leaving them in shade or without water stops their growth.'

S15: 'Fertiliser helps plants grow faster. But too much water or fertilizer burns the roots.'

S16: 'Water, light, and soil are necessary for growth. Too much water or planting in the wrong place makes it difficult for the plant to grow.'

Why is it important to protect biodiversity? What can be done to protect living species in our environment? The answers given by the students before the study to the interview question are presented.

S22: 'Biodiversity is good for nature. We should protect animals.'

S1: 'Biodiversity means that there are many animals. We should not kill animals.'

S7: 'Animals must live in nature because nature is more beautiful.'

S23: 'We should not cut down trees, animals have nests.'

S4: 'If animals disappear, nature will be damaged.'

S9: 'Animals should not be harmed.'

S13: 'We should not kill animals so that they can stay in nature.'

S18: 'If nature is polluted, animals cannot live.'

Why is it important to protect biodiversity? What can be done to protect living species in our environment? The answers given by the students to the interview questions after the study are presented.

S6: 'Biological diversity provides the balance of nature. All living species have a role in the ecosystem. We can protect diversity by keeping the environment clean and planting trees.'

S18: 'If living species disappear, the balance of the ecosystem is disturbed. Therefore, protecting the environment, preventing forest fires, and recycling is important.

S13: 'Each living species has a role in nature. For example, insects help plants to grow. Environmental activities such as not throwing rubbish and planting trees protect diversity.'

S14: 'Biological diversity is necessary for the continuation of life. To protect species, we should keep the environment clean and give importance to recycling.'

S5: 'Living species are necessary for the continuity of the ecosystem. We can protect species by planting trees and reducing the use of plastic.'

S7: 'Biological diversity ensures the continuation of cycles in nature. Not polluting the environment and protecting the habitats of animals are important in this regard.'

S17: 'The extinction of living species damages the ecosystem. We can protect species by protecting nature and reducing plastic and other wastes.'

S1: 'Biological diversity is important for the continuation of life. Not harming animals, not throwing garbage, planting trees protect biodiversity.'

What do you pay attention to when making observations in nature? For example, what do you observe around you during a nature walk? The answers given by the students to the interview question before the study are presented.

S2: 'I look at the trees, some of them are very big.'

S4: 'I see flowers and their colours.'

S16: 'I watch the birds, sometimes they sing very beautifully.'

S5: 'I look at the stones on the ground while walking, I collect the ones with different colours.'

S1: 'I see insects, sometimes they hide under stones.'

S18: 'I pay attention to the sounds around me, especially bird sounds.'

S17: 'Trees and plants, sometimes their leaves have different colours.'

S20: 'I watch the flow of water in streams, I look if there are fish in the water.'

What do you pay attention to while observing in nature? For example, what do you observe around you during a nature walk? The answers given by the students to the interview question after the study are presented.

S1: 'I try to distinguish plant species and pay attention to the leaf shapes of trees. I also observe whether there are animal tracks.'

S5: 'I watch where insects live and which plants they prefer. I examine all living creatures, birds and plants in the environment.'

S9: 'I look at the structure of the soil and try to understand different tree species by examining tree barks.'

S11: 'I try to understand how living and non-living things in the environment affect each other. For example, I observe whether there are frogs or insects in puddles.'

S13: 'I carefully examine the size and age of trees, insects and bird species. I watch everything in nature and try to understand the relationship between them.'

S10: 'I observe the movements of animals and which plants they are around. I listen to all the sounds in the environment, especially the sounds of water and birds.'

S8: 'I observe the habitats of living things and the way they find food. I pay attention to how plants grow according to the sun.'

S2: 'I try to understand how living things in nature are interconnected. I observe animals and plants around water sources.'

CONCLUSIONS

The present study has contributed to making science a more popular and understood subject by students and provides valuable data on how integrating game-based approaches into the educational process can improve students' learning experiences. In addition to increasing students' interest in science by teaching scientific concepts through games, it enabled them to actively participate in the learning process. It was observed that game-based activities helped students to grasp scientific concepts in a more concrete way, to relate them to daily life and to develop their scientific thinking skills. In addition, these activities increased self-confidence in all students, including inclusion students, and contributed to the development of a positive attitude towards science. In the light of these findings, game-based learning is a powerful tool in science lessons.

'Science and Nature Games,' "Concept Map Games" and "Memory Card Games" presented basic scientific concepts to students with a fun approach. The Water Cycle Race simulated the water cycle in the classroom and offered students the opportunity to experience the stages of this cycle. Using cotton,

FULL TEXTS BOOK

water and dyes, rain, evaporation and condensation processes were simulated and students actively participated as part of the cycle. It was observed that such activities provided permanent learning in students, especially facilitated their understanding of abstract concepts. The 'Dancing with the Seasons' activity enabled students to comprehend seasonal changes through a physical experience by associating them with movement and music.

With the 'Concept Map Creation Contest' within the scope of 'Concept Map Games', students visually structured the concepts of a certain subject. For example, they showed the relationships between plants, animals and microorganisms on a concept map through the topic 'The World of Living Things'. It was observed that visualising the relationship between concepts helped students to mentally organise the topics. In addition, with the 'Science Terms Memory Card Game', students strengthened their memory by matching science terms with pictures and had the opportunity to learn scientific terminology faster. It was found that such games improved memory and attention skills especially in inclusive students.

'Science Themed Brain Teasers,' "Experimental Problem Solving" and "Role Playing Games" were applied to support the development of analytical thinking and problem solving skills in science. Through 'Science Intelligence Puzzles', students had the opportunity to think about various scientific events and problems. For example, while thinking about the question 'Which plant species grows faster?', they used analytical thinking skills and tried to reach a conclusion in the light of experimental data. It was observed that such puzzles aroused students' curiosity, supported their critical thinking skills and improved their problem solving skills.

Within the scope of 'Experimental Problem Solving' games, students were given certain materials and asked to perform simple experiments with these materials. For example, in the experiments with magnets, students observed the reactions of different materials to the magnet and experienced the stages of experimenting, hypothesising and evaluating the results in science. These activities helped them understand the scientific method and improved their experimental skills. In addition, with the 'Role Play Games', students took on the role of famous scientists and presented scientific developments to the class and learnt the historical process of a scientific event. For example, a student took the role of Newton and presented the studies on gravity to his friends with simple experiments. It was found that such role-playing activities increased students' interest in science and gave them the opportunity to get to know scientists more closely.

'Environmental Awareness Games,' "World of Animals and Plants" and "Nature Discovery Games" aimed to increase students' environmental awareness and reinforce their love for nature. With games such as 'Recycling Adventure', students were taught to make new products using waste materials and the importance of recycling was emphasised. Students grasped environmental awareness in a concrete way through projects such as making toys from plastic bottles. In addition, with the 'Waste Hunt' activity, students placed waste materials in the correct recycling bins in the classroom, thus developing both environmental awareness and in-class co-operation.

The 'World of Animals and Plants' themed activities contributed to students' recognition of living things in nature and learning about biological diversity. With the 'Nature Detectives' activity, students followed clues to find different plants and animals in the classroom or outdoors and made observations about living things in nature. For example, they observed the diversity in nature by collecting leaves, flowers or insects and made a detailed examination in the classroom using a microscope or hand magnifier. Such games aroused curiosity about getting to know nature and raised students' awareness of biodiversity.

Finally, with the 'Nature Walk and Discovery' activity, students participated in short nature walks and observed plants and animals in the environment. In this activity, students collected information about plants and shared it in the classroom, which improved their observation skills about nature and

FULL TEXTS BOOK

contributed to their development as environmentally conscious individuals. In addition, with the 'Grow Your Own Plant' activity, each student was given the responsibility of growing a potted plant, and it was ensured that they learnt about the natural life cycle by observing the care and development of the plant.

DISCUSSION

The current study reveals the positive effects of game-based learning method in science lessons. Learning through games increased students' motivation towards science and made them participate more in the course content. In addition, thanks to the games, students' ability to comprehend scientific concepts in the context of daily life improved, and in-class co-operation and social interaction were strengthened. It was observed that game-based learning was more effective especially for inclusive students, their prejudices about science decreased and their interest in the course increased. In this context, it is recommended that game-based activities should be integrated into science education more widely. In addition, in future studies, the scope of the activity can be expanded by developing games for different age groups and learning needs. In particular, it would be useful to provide teaching materials, training manuals and teacher trainings for teachers to use game-based activities more frequently. In addition, examining the effects of game-based learning on students' long-term knowledge retention is an important research area in terms of evaluating the effect of this method.

Overall, this study shows that game-based approaches are an effective method to increase interest and achievement in science courses. Thanks to games, students find science more fun and understandable and actively participate in learning processes. By integrating game-based approaches into educational processes, a richer and more interactive learning experience can be offered to students. This study supports the effective use of game-based approaches in science education and demonstrates the potential of game-based learning.

The limitations of the study reflect some of the challenges and conditions encountered during the research process. Firstly, the limited sample group of this study may affect the generalisability of the findings. The limited number and diversity of participants may lead to ignoring the effects of factors such as different age groups, genders or socioeconomic status. In addition, students' written accounts of their observations may not fully reflect individual differences in understanding because students' language skills and conceptual understanding may differ. In addition, since students' responses are based on their personal interpretations, some observations may be more superficial or generalised. Since the study was an observation study conducted in a specific school, the replicability of the findings in other settings may be limited if different educational systems or cultural contexts are not taken into account. Finally, the fact that the study was limited to a specific period of time did not provide an opportunity to observe how students might develop a deeper understanding of the concepts over time. Therefore, further studies with long-term observation and a larger sample may provide more comprehensive and generalisable results. In this context, it is recommended that game-based activities should be integrated into science education more widely. In addition, the scope of the activity can be expanded by developing games for different age groups and learning needs in future studies. In particular, it would be useful to provide teaching materials, training manuals and teacher trainings for teachers to use game-based activities more frequently. In addition, examining the effects of game-based learning on students' long-term knowledge retention is an important research area in terms of evaluating the effect of this method.

For future studies, it is recommended to develop game-based activities for different age groups and different learning needs in science courses. In addition, examining the effects of games on students' long-term concept learning will be useful in terms of revealing the permanence and effectiveness of this method more clearly. In addition, it is important to prepare teaching materials and guidelines for teachers to implement such game-based activities more frequently.

FULL TEXTS BOOK

REFERENCES

Abels, S. (2014). Inquiry-Based science education and special needs - teachers' reflections on an inclusive setting. *Journal of Education, 2*(4), 124-154. https://doi.org/10.25749/sis.4069

Aksoy, V., & Diken, İ. H. (2009). Examining guidance counsellors' self-efficacy perceptions about counselling and guidance in special education. *İlköğretim Online*, *8*(3), 709-720.

Alnasser, Y. A. (2020). The perspectives of colorado general and special education teachers on the barriers to co-teaching in the inclusive elementary school classroom. *Elementary and Early Years Education, 3*(13), 1-7. https://doi.org/10.1080/03004279.2020.1776363

Anılan, H., & Kayacan, G. (2015). The reality of inclusive education through the eyes of classroom teachers. *XIV. International Participatory Classroom Teacher Education Symposium*, 75-76.

Bağcı, E. (2011). Examination of educational game activities in primary school 1st, 2nd and 3rd grade Turkish course teacher's guidebooks and alternative activity suggestions. *Journal of Social Sciences Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Issue,* (2), 487-497.

Çoban, A. (2003). *Ortaöğretim matematik öğretmen öğretmen adayilerinin teknolojik pedagojik alan bilgisi (TPACK) yeterliklerindeki ve düzeylerindeki değişimin incelenmesi* [Unpublished doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University].

Demir, E., & Usta, M. (2019). Classroom teachers' views on inclusive education: A research in Karaman province. *Karamanoğlu Mehmetbey International Journal of Educational Research*, *1*(2), 81-83.

Denizoğlu, P. (2008). *Evaluation of the relationship between science teacher candidates' science teaching self-efficacy belief levels, learning styles and attitudes towards science teaching* (Thesis Number: 217183) [Master's thesis, Çukurova University]. Higher Education Institution National Thesis Centre.

Devecioğlu, G., Zorluoğlu, S. L., & Doğru, M. (2022). Science teachers' opinions about teaching science subjects to students with special needs with educational games. *Erzincan University Journal of Faculty of Education, 24*(1), 60-71. https://doi.org/10.17556/erziefd.795465

Gün, N., & Zorluoğlu, S. L. (2023). Science teachers' metaphorical perceptions towards the implementation of inclusive education. *İnönü University Journal of Faculty of Education*, *24*(2), 1243-1270. https://doi.org/doi.org/10. 17679/inuefd.1218307

Kargın, T. (2004). Inclusion: Definition, development and principles. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education, 5*(02), 1-13. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000080

Kızılaslan, İ. G., & Durukan, H. (2022). Investigation of pre-service preschool teachers' views on inclusive education. *Adnan Menderes University Faculty of Education Journal of Educational Sciences, 13*(1), 47-64.

Kiremit, H. Ö. (2006). *Comparison of science science teaching students' biology-related self-efficacy beliefs* (Thesis Number: 186547) [Master's thesis, Dokuz Eylül University]. Higher Education Institution National Thesis Centre.

Korkmaz, S. (2018). *The Effect of Science Teaching Supported by Developing Educational Games on Student Attitude and Achievement* (Master's Thesis). Bartın University, Institute of Educational Sciences, Bartın.

Ministry of National Education [MoNE]. (2018) Science teaching programme. https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812312311937-FEN%20B%C4%B0L%C4%B0MLER%C4%B0%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI2018.pdf accessed on 10 May 2024.

FULL TEXTS BOOK

Nas, S. E., & Dilber, Y. (2020). Investigation of science teachers' teaching process with inclusion students diagnosed with learning disabilities. *Kastamonu Education Journal, 28*(4), 1800-1816. https://doi.org/10.24106/kefdergi.4075

Odluyurt, S. (2018). Preschool inclusion preparation activities in children with special needs. *İlköğretim Online, 17*(2), 1-18. https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.419358

Okan, K. (1993). *Science teaching*. Okan Publications.

Özkan, Ö., Tekkaya, C., & Çakıroğlu, J. (2002). *Science prospective teachers' levels of understanding science concepts, attitudes towards science teaching and self-efficacy beliefs*, V. Science and Mathematics Congress, Ankara.

Sucuoğlu, B., & Özokçu, O. (2005). Evaluation of social skills of mainstreaming students. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education, 6*(1), 41-57.

Uzoğlu, M., & Denizli, H. (2017). The views of mainstreaming students taking science course on the process of inclusion practices. *Mersin University Journal of Faculty of Education, 13*(3), 1271-1283. https://doi.org/10.17860/mersinefd.372160

Villanueva, M. G., Taylor, J., Therrien, W., & Hand, B. (2012). Science education for students with special needs. *Studies in Science Education, 48*(2), 187-215. https://doi.org/10.1080/14703297.2012.737117

Yıldız, Z. (2020). *Teachers' opinions about the use of educational games in children receiving mainstreaming education* (Master's thesis, Kırşehir Ahi Evran University).

Yıldız, E., Şimşek, Ü., & Araz, H. (2016). The effect of using educational game method on students' academic achievement and science learning motivation on circulatory system. *Mustafa Kemal University Journal of Institute of Social Sciences,* 20-32. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/683921

FULL TEXTS BOOK

ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERSİ COĞRAFYA KONULARININ ÖĞRETİMİNDE AKIL OYUNLARININ KULLANIMI

USING MIND GAMES IN TEACHING GEOGRAPHY TOPICS IN MIDDLE SCHOOL SOCIAL STUDIES

Emine YURTERİ

Millî Eğitim Bakanlığı

Prof. Dr. Fatih AYDIN

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Çocuğun yaşamında önemli bir yeri olan oyunun onun çevre ile ilişki kurması, duygu ve düşüncelerini yansıtmasına yardımcı olması nedeniyle çocuğun eğitiminde de önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü oyun onların doğal bir parçasıdır. Oyun çocukların yaşama merhaba dedikleri andan itibaren başlayan ve giderek bunda uzmanlık geliştirdikleri bir süreçtir. Oyunun, öğrenciler için en uygun öğretim faaliyeti olduğu bilinen bir gerçektir. Oyun oynama, öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmede etkili ve dinamik bir süreçtir ve dersi eğlenceli hale getirmektedir. Bu çalışmanın amacı Ortaokul Sosyal Bilgiler dersi "İnsan ve Çevre" ünitesindeki coğrafi kavramların öğretimi için uygulanabilecek akıl oyunlarını yeniden tasarlamak, bunları bir ünite üzerinde uygulamak ve öğrencilerin bu oyunlara ilişkin görüşlerini almaktır. Nitel araştırma modelinin kullanıldığı çalışmada öğrencilere yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Akıl oyunlarından coğrafya ünitesindeki kelimeleri kullanarak ve kolaydan zora doğru sıralanarak Eksik harfler oyunundan 18 soru, Sözcük Türü oyunundan 7 soru, Tamamlama' dan 9 soru, Silinen harfler oyunundan 33 soru, Harf ve Sözcük Yerleştir oyunundan 8 soru, Yirmi dokuz Harf oyunundan 4 soru, Kelime Yerleştir oyunundan 8 soru, Kelime Çemberi oyunundan 4 soru üretilmiştir. Uygulama 3 ay sürmüş ve sonunda süreçle ilgili öğrenci görüşleri alınmıştır. Çalışmaya katılan öğrenciler uygulamaların hoşlarına gittiğini, soruları çözerken yarış halinde olmalarının heyecana sebep olduğunu, pekiştirici ve öğretici olduğunu belirtilmiştir. Uygulama esnasında öğrencilerin günlük yaşamla ilişkilendirmeye, ünitedeki ayıt edici kelimeleri düşünmeye, farklı bir cevap bulmasına rağmen kelimenin coğrafya ile ilgili olmasına dikkat ettikleri ve soruları çözerken başta zorlandıkları görülmüştür. Sonuç olarak akıl oyunlarının Ortaokul Sosyal Bilgiler dersi "İnsan ve Çevre" ünitesindeki coğrafi kavramların öğretiminde kullanılması, öğrencilerin coğrafya bilimine bakış açısını olumlu yönde etkilediği, derse karşı motivasyonu ve ilgilerini arttırdığı ve coğrafyayı daha çok sevmesini sağladığı belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin diğer coğrafya ünitelerinde sözel akıl oyunları tasarlanmalı ve kullanılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Akıl Oyunları.

ABSTRACT

Due to the important role of play in a child's life, which helps them connect with their surroundings and express their feelings and thoughts, it holds a crucial place in education as well. Play is a natural part of children's lives, beginning from the moment they are born and developing into a skill over time. It is a well-known fact that play is the most suitable teaching activity for students. Playing games is an effective and dynamic process that enhances students' communication skills and makes lessons enjoyable. The aim of this study is to redesign mind games that can be used to teach geographic concepts in the "People and Environment" unit of the Middle School Social Studies course, apply these games within a unit, and gather students' feedback about the games. In this study, which uses a qualitative

FULL TEXTS BOOK

research model, a semi-structured interview form was applied to students. By using the terms from the geography unit and arranging them from easy to difficult, a variety of questions were created, including 18 questions for the "Missing Letters" game, 7 for "Word Type," 9 for "Completion," 33 for "Deleted Letters," 8 for "Letter and Word Placement," 4 for "Twenty-Nine Letters," 8 for "Word Placement," and 4 for "Word Circle." The implementation lasted for three months, and student feedback on the process was collected at the end. Participating students indicated that they enjoyed the activities, felt excitement due to the competitive aspect of solving the questions, and found the activities reinforcing and instructive. It was observed during the implementation that students were inclined to relate to real-life examples, consider the distinctive terms in the unit, pay attention to finding words related to geography, and initially found some questions challenging. In conclusion, it was determined that using mind games in teaching geographic concepts in the "People and Environment" unit of the Middle School Social Studies course positively influenced students' perspectives on geography, increased their motivation and interest in the subject, and fostered a greater appreciation for geography. It is recommended that verbal mind games be designed and used for other geography units in Social Studies.

Keywords: Geography, Social Studies, Mind Games

GİRİŞ

Oyun kökeni itibariyle insanlık tarihinin bilinen en eski etkinliklerinden biridir. İnsanlığın geçirdiği evrelerde şekillenen ve günümüze kadar farklı içerik ve biçimlere bürünen oyunun, farklı anlamlarda karşımıza çıktığı ve bu itibarla değişik türde birçok tanımının yapıldığı görülmektedir. Çoban ve Nacar (2015)'da oyunu; bireyin duygu, düşünce ve arzularını ifade edebilmenin bir aracı olarak, kişisel, zihinsel ve fiziksel gelişimine katkı sağlayan bir faaliyet
olarak ifade etmektedirler. Çocukların gelişimsel dönemleri dikkate alındığında kendilerini doğru bir şekilde ifade etme noktasında oyunu özel ve özgür bir alan olarak gördükleri söylenebilir. Burada özellikle çocukların kendi iç dünyalarını yansıtmaları açısından, akranlarıyla olmanın verdiği rahatlığı göz ardı edemeyiz. Çocukların kendilerini rahat hissettikleri ortamda daha samimi ve içten davrandıkları unutulmaması gereken bir gerçekliktir (Er ve Karadeniz, 2021).

Akıl oyunları, bireylerin özgüvenlerini arttırmaları, hızlı ve doğru karar verebilmeleri, problemle karşılaştıklarında kendilerine has çözüm önerileri geliştirebilmeleri ve en önemlisi de kendilerini sürekli yenileyebilmeleri için hazırlanan aktiviteler olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle akıl oyunları bireylerin sadece matematik alanındaki gelişimlerini değil, işlem ve strateji gücünü geliştirecek oyunlar sayesinde sözel ve görsel zekâ, mantık, muhakeme yeteneği, çözüm yolları üretme, problem çözme, üç boyutlu düşünme, kendine has yaklaşım geliştirme, taktik geliştirme, şekil oluşturma gibi yaratıcılık ve eleştirel düşünme yeteneklerini de geliştirecek oyunları içermektedir (Devecioğlu ve Karadağ, 2014). Akıl oyunları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçmeli ders ve atölye çalışmaları olarak desteklenmektedir. Akıl oyunları dersi kapsamında; sözel oyunlar, akıl yürütme ve işlem oyunları, hafıza oyunları, geometrik-mekanik oyunlar, strateji oyunları ve zeka soruları olmak üzere altı alt alan bulunmaktadır. Akıl oyunlarında sözel oyunlar oyuncuların mantıksal çıkarımlarının yanı sıra sözcük dağarcıklarından veya temel, genel kültürlerinden faydalandıkları oyun türleridir. Bu kategorideki oyunlar tek kişilik olabileceği gibi karşılıklı oyun, takım oyunu veya takım bulmacası şekillerinde de olabilir. Türüne bağlı olarak oyunun, problemin birden çok stratejisi veya çözümü olabilir; en iyi strateji veya çözüm, oyunu tasarlayan kişi tarafından da bilinmeyebilir (MEB, 2016).

Sözel oyunlarda, oyuncu sözcük dağarcığından farklı şekillerde faydalanabilir. Örneğin *scrabble* oyununda belli kısıtları sağlayan anlamlı sözcükler türetmek gerekmekteyken, Sözcük Yerleştirme oyununda liste olarak verilmiş sözcükleri birbirleriyle uyumlu olacak şekilde bir tabloya yerleştirmek gerekmektedir. İlk örnekte sözcük bilgisi daha yoğun kullanılmaktadır. İkinci örnek "Akıl Yürütme ve İşlem Oyunları" grubuna daha yakındır. Ancak sözcüklerin yapısı (harflerin kullanım sıklıkları, ünlü-

FULL TEXTS BOOK

ünsüz sıraları gibi) oyuncunun problemi çözme stratejisini belirlemede etkilidir (Acun, 2014).
Yapılan araştırmalarda eğitsel oyunların ve oyunlaştırma uygulamalarının sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin akademik başarı, erişi düzeyi, ile derse karşı ilgi ve tutumlarında olumlu bir etkiye sahip olduğu, motivasyonu ve memnuniyet derecesini artırdığı, dersi dikkat çekici kıldığı ve kalıcı öğrenmeleri desteklediği, anlama becerisi, değer kazandırma ile küresel vatandaşlığa ilişkin algıların gelişmesinde olumlu etkilere sahip olduğu ve kavram öğretimini kolaylaştırdığı (Altınbulak, 2004; Altunel, 2022; Bayram, 2019; Biter, 2019; Çağır, 2020; Doğan, 2017; Erkan, 2019; Karabacak, 1996; Kılıçarslan, 2021; Koka, 2018; Korcu, 2019; Savaş, 2014; Şengün, 2021;Yeşilkaya, 2013) ortaya koyulmuştur.
İlgili alan yazın incelendiğinde ortaokul sosyal bilgiler dersi coğrafya ünitelerinin akıl oyunları ile öğretimi üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma hem coğrafya ünitesini kapsaması hem de *Eksik Harfler, Sözcük Türü, Tamamla, Silinen Harfler, Sözcük Yerleştir, Yirmi Dokuz Harf, Sözcük Çemberi* gibi sözel akıl oyunlarını içermesi yönünden diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.
Bu çalışmanın amacı Ortaokul Sosyal bilgiler dersi İnsan ve Çevre ünitesindeki coğrafi kavramların öğretimi için uygulanabilecek akıl oyunlarını yeniden tasarlamak, bunları bir ünite üzerinde uygulamak ve öğrencilerin bu oyunlara ilişkin görüşlerini almaktır. Sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının öğretiminde akıl oyunlarının kullanılmasının öğrencilerin Coğrafya konularına ilgisini artıracağı düşünülmektedir. Derste yapılacak uygulamalar ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerine Coğrafya ünitelerinin işlenişinde farklı bir bakış açısı sunacaktır. Uygulanacak olan akıl oyunlarının Sosyal bilgiler dersi Coğrafya konularında ya da başka konularda uygulanmamış olması ve bu oyunların Coğrafya konularına ilk defa uyarlanıyor olması yönlerinden çalışma önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın konusunu teşkil eden Sosyal Bilgiler derslerindeki Coğrafya konularının daha anlamlı ve kalıcı olarak öğrenilmesi için Coğrafya eğitimiyle ilgili çeşitli kaynaklar (kitaplar, tezler, makaleler ve bildiriler vb.)ve Akıl Oyunları derslerinde kullanılan sözel oyunlar ile ilgili literatür taranarak veri toplanmıştır. İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçları (MEB 2019) ve Sosyal Bilgiler Ders Kitabında yer alan konular bir araya getirilerek araştırmanın amacına uygun olarak analiz edilmiştir. Öte yandan, ortaokul için hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitapları, yardımcı ders kitapları, akıl oyunları seçmeli dersi ders kitaplarının kendileri kaynaklar araştırma kapsamında tutulmuştur. Coğrafya konularını içeren akıl oyunlarının oluşturulmasında içerik, konuya uygunluk, kullanışlılık, zorluk derecesi, şekil, boyut gibi konularda bilgi ve öneriler alınarak alanında uzman iki Coğrafya öğretmeninin görüşleri doğrultusunda son şekli verilmiştir. Oyunların kuralları Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından olan zekâ oyunları kitabından (Halıcı, 2019) olduğu gibi alınmıştır. Akıl oyunlarının tespit edilmesi 58 günlük süreci almıştır. Bu süreçte hem akıl oyunları eğitimi almış hem de sosyal bilgiler öğretmenliği yapan 2 öğretmenimizden oyunların seçimi ve 'İnsan ve Çevre' ünitesinde geçen coğrafi kelimeler konusunda görüş alınmıştır. Öğretmenlerimizin de onayı ile uygun olmayan 4 oyun çıkarılmıştır. *Eksik Harfler, Sözcük Türü, Tamamla, Silinen Harfler, Sözcük Yerleştir, Yirmi Dokuz Harf, Sözcük Çemberi oyunları İnsan ve Çevre* ünitesindeki coğrafi kelimeler kullanılarak yeniden tasarlanmıştır. 3 aylık süre içinde ortaokul 5.sınıf Sosyal Bilgiler dersi alan Sosyal bilgiler dersinde uzaktan eğitim araçları ve sınıf ortamında toplam 43 öğrenci ile coğrafi kelimeleri içeren akıl oyunları soruları çözülmüştür. Uygulamalar sonunda 8 öğrenciden birini temsil edecek şekilde rastgele 5 öğrenciye yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. İnsan ve Çevre ünitesinin coğrafyaya ait kelimeleri içeren akıl oyunları ile pilot uygulama yapılmıştır. Öğrencilere oyunun amacı ve kuralları anlatılmış bazen akıllı tahtada bazen kağıt üzerinde bazen de uzaktan çevrimiçi araçlar ile coğrafi kelimeleri içeren akıl oyununun çözülmesi beklenmiştir. "İnsan ve Çevre" ünitesine ait kelimeleri içeren akıl oyunu ek haline getirilip

FULL TEXTS BOOK

yayınlanması için Milli Eğitim Bakanlığı eğitim platformu olan EBA (Eğitim Bilişim Ağı)'ya gönderilmiştir.

Bulgular

Aşağıda araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan akıl oyunlarından bazı örnekler verilmiştir.

1. Eksik Harfler:

Saat yününde veya ters yönde okuduğunuzda coğrafi bir sözcük elde etmek üzere eksik harfleri tamamlayınız.

A.

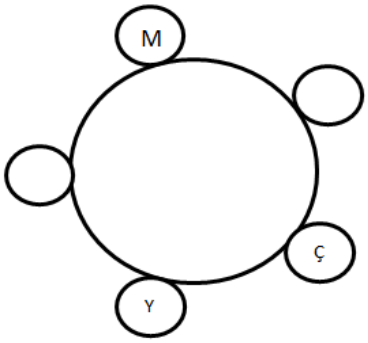

B.

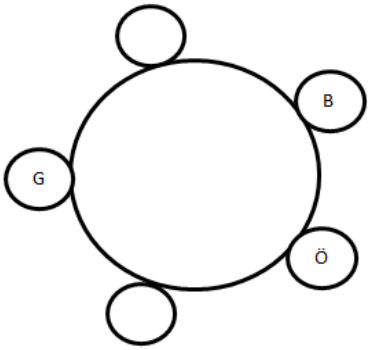

C.

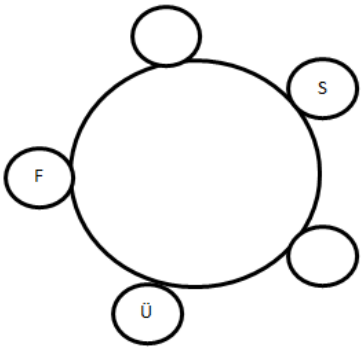

D.

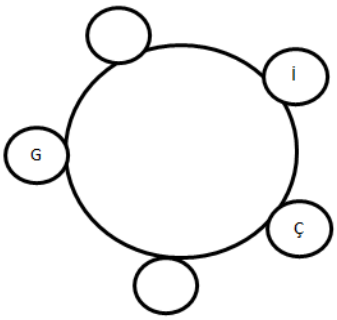

E.

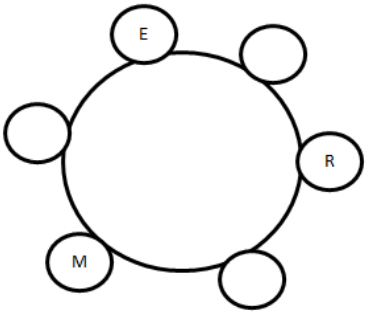

F.

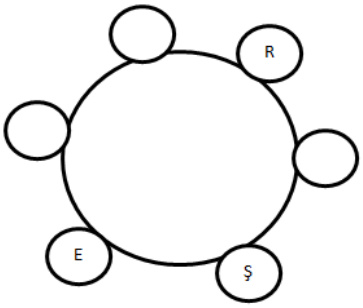

G.

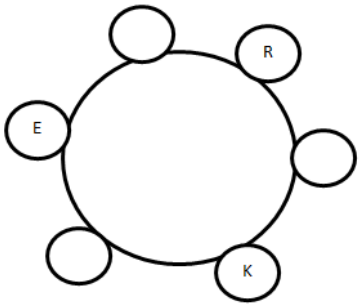

I.

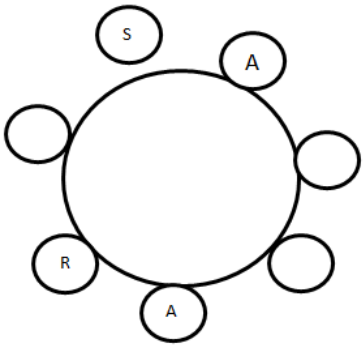

H.

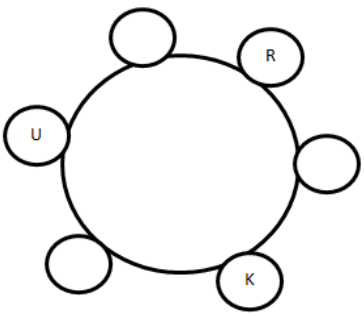

FULL TEXTS BOOK

İ.

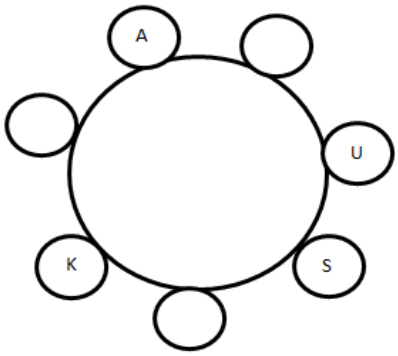

J.

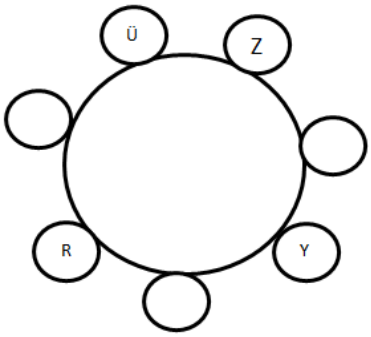

K.

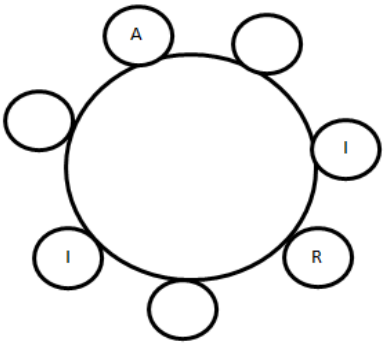

L.

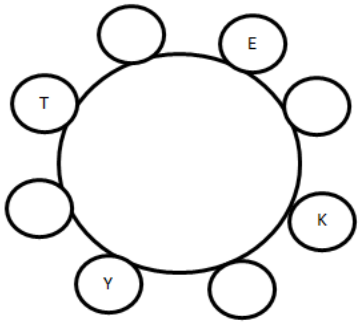

M.

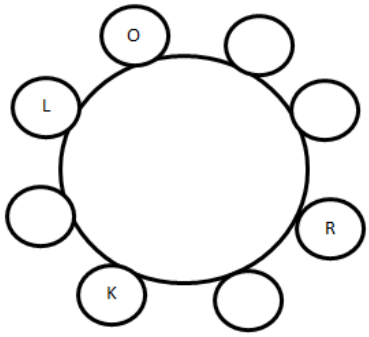

N.

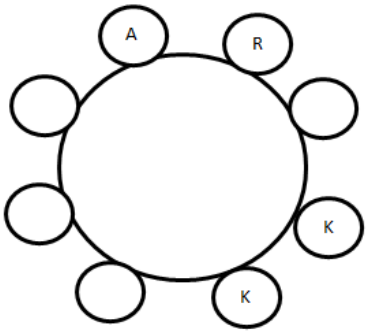

O.

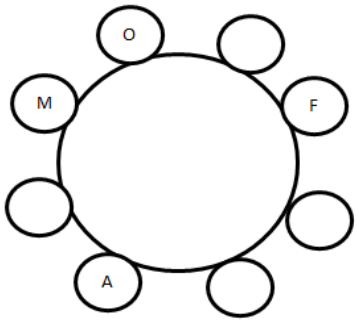

P.

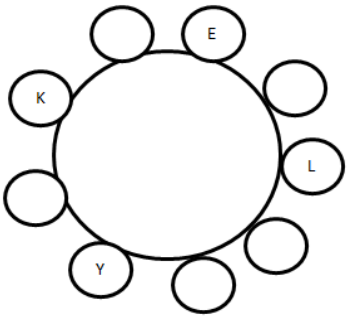

R.

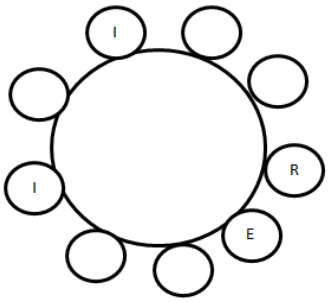

2. Sözcük Türü

Her karede tam olarak bir kez olmak koşuluyla tüm kareleri dolaşarak ve sırasıyla 3, 4 ve 5 harfli coğrafi sözcükleri bulunuz.

- Herhangi bir kareden başlayabilirsiniz.
- Her adımda bulunduğunuz kareye komşu (yatay, düşey, çapraz) bir kareye hareket edebilirsiniz.

FULL TEXTS BOOK

ÖRNEK:

Y	A	T
O	İ	Z
T	P	İ
A	L	P

ÇÖZÜM:

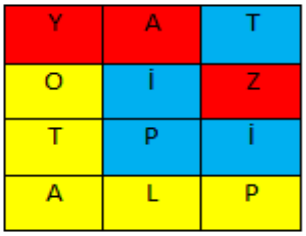

A.

Ğ	I	Ş
Y	A	B
I	A	Ğ
T	D	A

B.

K	E	B
L	Ç	O
Ü	Ö	Ğ
G	Z	A

C.

Ö	K	M
R	Y	A
İ	K	İ
H	E	N

Her karede tam olarak bir kez olmak koşuluyla tüm kareleri dolaşarak ve sırasıyla 4, 5 ve 6 harfli sözcükleri bulunuz.

- Herhangi bir kareden başlayabilirsiniz.
- Her adımda bulunduğunuz kareye komşu (yatay, düşey, çapraz) bir kareye hareket edebilirsiniz.

D.

M	A	D
K	İ	A
I	C	L
A	K	T
F	E	İ

E.

I	M	L
R	T	E
A	J	A
A	O	Ğ
N	T	D

F.

N	I	Ş
H	M	A
A	A	N
A	E	V
D	M	A

G.

K	O	R
Z	I	B
E	Ğ	Ç
Y	İ	A
M	A	M

FULL TEXTS BOOK

3. Tamamla

Soru işaretinin yerine her satırdaki birinci kelimeyi tamamlayan, ikinci kelimeyi başlatan heceleri bulunuz.

ÖRNEK:

HARİ	?	RIM

ÇÖZÜM

HARİ	TA	RIM

A.

HA	?	Dİ

B.

AKAR	?	LAK

C.

BOZ	?	SAL

D.

O	?	Dİ

E.

DÜN	?	TAK

F.

ZİR	?	RİM

G.

BUZLAN	?	DEN

H.

BÖL	?	ÇİT

4. Silinen Harfler

Bir kelimenin bir harfi silinmiş ve kalan harfler alfabetik olarak sıralanmıştır. Silinen harfi ve kelimeyi bulunuz.

ÖRNEK:

A	İ	L	N	

ÇÖZÜM:

L	İ	M	A	N

A.

A	A	B	R	

B.

A	Ğ	I	Y	

C.

A	A	İ	Z	

D.

Ç	E	E	V	

E.

B	E	E	İ	R	

F.

F	İ	İ	İ	K	

G.

İ	M	R	T	Z	

H.

D	K	L	Ü	Z	

FULL TEXTS BOOK

H.

D	K	L	Ü	Z	

I.

A	I	I	L	M	

İ.

E	E	İ	N	R	

J.

H	M	O	T	U	

K.

E	E	M	R	P	

L.

A	F	I	I	N	T	

M.

E	İ	K	M	N	O	

N.

A	C	E	İ	T	T	

O.

A	E	E	H	N	Y	

P.

E	N	O	O	Y	Z	

R.

A	A	A	K	L	R	

S.

E	E	E	G	G	Z	

T.

A	K	N	S	U	Y	

U.

E	Ü	Ü	R	Y	Z	

V.

D	I	I	I	L	M	Y	

Y.

E	E	E	L	M	R	Y	

Z.

A	A	B	L	M	N	Z	

A1.

A	I	K	K	K	R	U	

A2.

A	E	F	M	R	S	T	

A3.

A	B	H	N	O	R	S	

A4.

B	E	E	E	İ	K	L	N	

A5.

A	C	E	I	I	K	L	S	

A6.

E	İ	K	K	K	L	S	Ü	

A7.

E	E	E	M	M	R	R	T	T	

A8.

A	C	D	E	İ	İ	K	L	N	

A9.

A	A	C	H	I	I	K	L	N	Y	

5. Harf ve Sözcük Yerleştir

Öyle bir harf bulunuz ki tabloda verilen üç harf grubunun başına, sonuna veya arasına yerleştirildiğinde anlamlı üç coğrafi kelime oluşsun.

ÖRNEK:

HAA
ADİ
MESİM

HAVA
VADİ
MEVSİM

A.

YRE
BLGE
KRFEZ

B.

YAMA
İĞ
EVRE

C.

BU
İRVE
TURİM

Öyle iki harfli hece bulunuz ki tabloda verilen üç harf grubunun başına, sonuna veya arasına yerleştirildiğinde anlamlı üç kelime oluşsun.

A.

KA
AZİ
KIM

B.

TIM
AKSU
TİCET

C .

D
YIŞ
DINIK

D.

DO
BOZ
DOL

6. Yirmi Dokuz Harf

Tabloda alfabemizin 29 harfi bulunuyor. Burada saklı olan coğrafi terimi bulunuz. Herhangi bir kareden başlayabilirsiniz. Her adımda bulunduğunuz kareye komşu (yatay, düşey, çapraz) bir kareye hareket edebilirsiniz. Kullandığınız kareyi bir daha kullanamazsınız

ÖRNEK

		H				
	E	L	T	O	Z	F
	Ç	V	İ	K	C	
	I	P	Y	Ş	Ğ	
	G	Ü	A	N	R	
J	B	M	D	Ö	U	
					S	

ÇÖZÜM

		H				
	E	L	T	O	Z	F
	Ç	V	İ	K	C	
	I	P	Y	Ş	Ğ	
	G	Ü	A	N	R	
J	B	M	D	Ö	U	
					S	

OKYANUS

A.

	B				
H	N	Ğ	V	C	O
Y	F	K	S	I	
P	Ü	J	U	E	
Ö	D	R	L	Z	
Ç	Ş	İ	T	A	M
					G

FULL TEXTS BOOK

B.

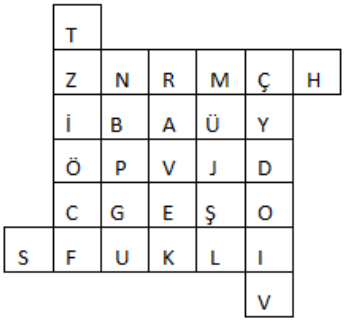

C.

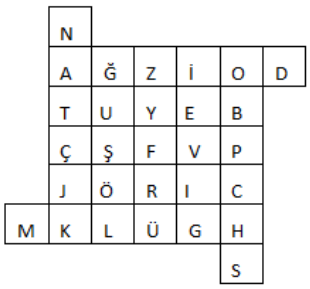

D.

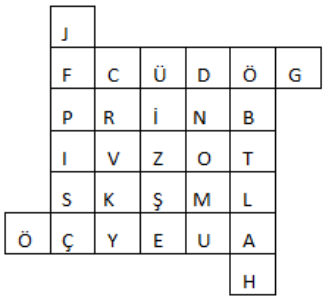

7. Kelime Çemberi

Rakamların arasına 5 adet çizgi çizerek öyle 5 sayı elde edin ki, bu sayılardan herhangi birinden başlayıp saat yönünde ya da saat yönünün tersinde ilerleyerek alfabedeki karşılıkları okunduğunda 5 harfli bir coğrafi kelime oluşsun.

Sayıların alfabetik karşılıkları:

A	B	C	Ç	D	E	F	G	Ğ	H	I	İ	J	K	L
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
M	N	O	Ö	P	R	S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z	
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	

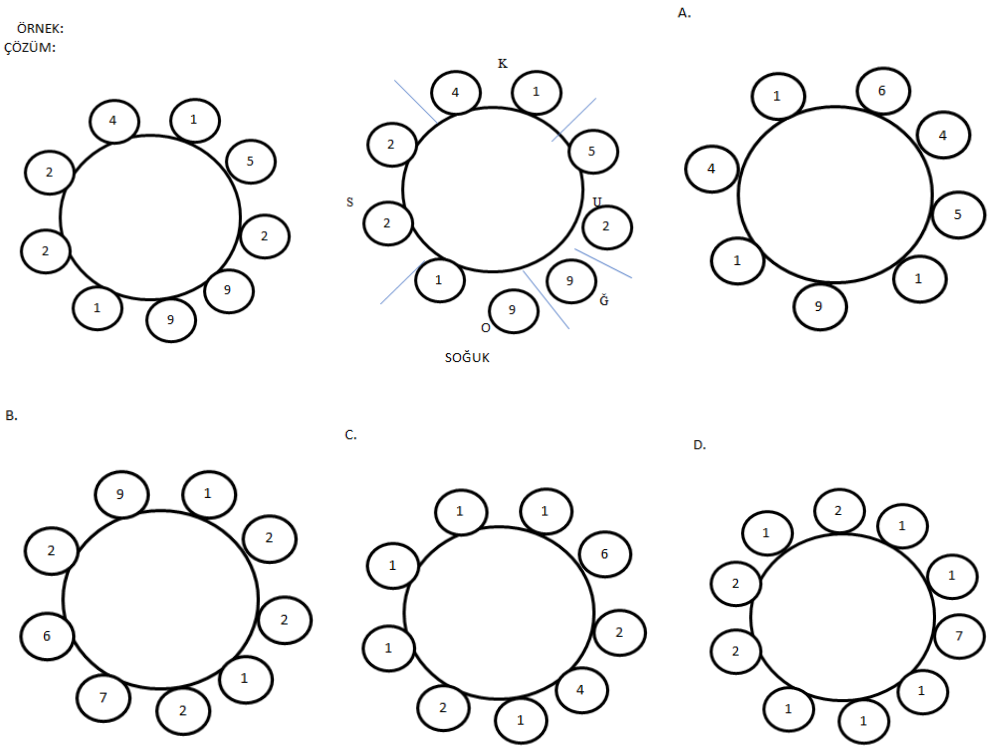

Öğrenci Görüşmeleri

Uygulama 3 ay sürmüş ve sonunda süreçle ilgili öğrenci görüşleri alınmıştır. Aşağıda öğrencilere yöneltilen sorular ve öğrencilerin bunlara verdikleri cevaplar verilmiştir.

Soru 1: Sosyal Bilgiler dersinde daha önce bu gibi dersin içeriğine uygun akıl oyunları etkinlikleri yaptınız mı?

Ö1: Hayır.

Ö2: Akıl oyunları değil ama farklı etkinlikler yaptık.

Ö3: Hayır. Harita oyunları oynadık

Ö4: Yapmadık

Ö5: Etkinlik kitabımızdaki ödevleri yaptık. Ama içinde bunlar yoktu.

Soru 2: Hazırlanan ve çözdüğünüz Akıl Oyunlarının Sosyal Bilgiler dersi 'İnsan ve Çevre' ünitesindeki coğrafi kelimeleri Öğrenmene (Öğrenmeye) Katkı Sağladığını Düşünüyor musun?

Ö1: Ünitedeki coğrafi kelimelerin farkına varmamı sağladı. Bu nedenle olumlu katkı sağladığını düşünüyorum. Farklı bir yolla ders işlemek çok hoşuma gitti.

Ö2: İnsanı düşünmeye zorlayan bir yönü var. Tüm kelimelerin sorulmaması sadece coğrafi kelimelere yönlenmek düşünmeyi daha da zorlaştırıyor. Ama birden bire cevabı bulabiliyorsun. Coğrafya konularını öğrenmeye daha fazla heveslendim.

Ö3: Düşünüyorum. Ayırt edici olmak zorunda kalıyorsun. Karşında duran harfler ya da kelimeleri coğrafya ile ilişkilendirmek zor oldu. Ama cevabı duyunca 'aaa' diyorsun 'Bu kelime coğrafya ile ilgili'.

Ö4: Gayet öğretici oluyor. Cevapları bildikçe kendime güvenim artıyor. Coğrafi kelimelerin farkına varıyorsun. Bildiklerin pekişiyor bilmediklerini öğreniyorsun.

Ö5: Evet. Bazı kelimelerin anlamlarını zaten biliyorum. Anlamını bilmediklerimi oyun sırasında arkadaşlarıma sordum. Öğrendim.

FULL TEXTS BOOK

Soru 3: Coğrafi kelimeleri içeren akıl oyunlarının oynarken dikkat ettiğin noktalar neler oldu? zorlandığın ve kolay gelen noktalar oldu mu? Açıklar mısın?

Ö1: Zaten sorular kolaydan zora doğru. Kolayları hemen yaptım. Oyunlar zorlaştıkça coğrafya ile bağlantı kurmak da zorlaştı. Çoğunu bilemedim.

Ö2: Kelimeler coğrafi olsa da çoğunlukla günlük hayatımızda karşılaştığımız kelimelerdi. Bu yüzden kolaydı. Bazı kelimeleri ilk defa bu ünite içinde duymuştum. Onları bulurken zorlandım. Bu oyunlarla da coğrafya konularında kullanıldığını gördüm.

Ö3: Kelimelerin Coğrafya ile sınırlandırılması başta zorladı. Cevapları bulmaya çalışırken birdenbire kendiliğinden cevap çıkıyor. Bazen arkadaşından duyup cevabı tamamlıyorsun.

Ö4: Başlarda sorular kolaydı sonra zorlaştı. Sadece bu ünitede gördüğüm kelimeleri hatırlamakta zorlandım. Tahmin etmeye çalıştım.

Ö5: Ben kitap okumayı çok sevdiğim için kelimelerle aram iyidir. Cevap için kurallara ve kelimenin üniteye uygun olmasına dikkat ettim. Mantık çerçevesinde coğrafi kelimeleri bulmaya çalışırken çok saçma kelimeler ürettim. Bazen de cevabı doğru olan ama coğrafyayı içermeyen cevaplar verdim.

Soru 4: Bu iki aktiviteyi gerçekleştirdiğin zaman hangi duyguları(dersten zevk alma, sıkılma, eğlenme gibi) hissettin? Nasıl? Açıklar mısın?

Ö1: Yapabildiğim sorularda çok eğlendim. Cevabını bilemediğim sorularda zorlandım o nedenle çok sıkıldım.

Ö2: Çoğunun cevabını bilememe rağmen eğlenceliydi. Bir yandan da heyecanlıydı. Hangimiz bilecek, ben bilmeliyim diye düşündüm. Sosyal bilgiler dersi daha güzel oldu.

Ö3: Doğru coğrafi kelimeyi bulabilecek miyim bulamayacak mıyım diye tereddüt ettim. Ama coğrafya ve haritalara ilgim fazla olduğu için zamanla kelimeleri tahmin edebildim. Eğlendiğim için bana ders işliyormuşuz gibi gelmedi.

Ö4: Dersin ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini bilemedim. Bu oyun sosyal bilgiler dersini zevkli hale getirdi. Çok eğlendim çok öğrendim. Coğrafya konularını daha çok sevmeye başladım.

Ö5: Ben yeni şeyler öğrenmeyi ve uygulamayı sevdiğim için çok zevk aldım bu etkinlikten. Akıl oyunlarına ve coğrafya konularına farklı bakmamı sağladığı için mutluyum.

Soru 5: Hazırlanan akıl oyunlarını karşılaştırırsan hangisinin daha fazla çaba gerektirdiğini düşünüyorsun? Neden?

Ö1: Sözcük çemberi. Hangi yönden başlayacağını ve nereden başlayacağını bilemiyorsun. Bir harfi bulduktan sonra coğrafyaya ait kelimeleri düşünüyorsun.

Ö2: Yirmi dokuz harf. Kelimenin yatay, dikey, çapraz bağlantısı olması işleri karıştırıyor. Coğrafi kelimeler içermesi sınırlandırdığı için kolaylaştırıyor. İlk bakışta cevabı göremiyorsun.

Ö3: Sözcük çemberi. İlk harfi bulmak zor. Çok denemek gerekiyor. Ama ilk harfi bulunca gerisi geliyor.

Ö4: Çevresinde rakamlar olan (sözcük çemberi) fazla çaba gerektirdi. Saat yönünün tersi de düşünmek gerekiyor. Ama çözdükçe alışıyorsun. Kelimenin Coğrafya ile ilgili olması cevabı basitleştiriyor.

Ö5: Sözcük çemberi. Kelime hakkında hiç fikrin olmuyor. İşin içine matematik ve şifreleme giriyor. Sonra kelimenin coğrafya ila alakalı olması isteniyor. Ama yine de eğlenceli.

Soru 6: Öğrenme Amaçlı Coğrafi kelimeleri düşünerek akıl oyunları çözmen Sende (hangi beceriler gelişti) mantık kurabilme, görsel algılarını geliştirme, problem çözme ve farklı çözüm yolları

üretebilme, kendine özgü yaklaşımlar geliştirme, sözel becerileri ve yaratıcılık gibi becerilerin geliştiğini düşünüyor musun? Açıklar mısın?

Ö1: Mutlaka problem çözme gücümün gelişmesini sağladı. Sözel becerilerimde gelişmiştir. Çünkü sözel akıl oyunları.

Ö2: Çoğu gelişmiştir.

Ö3: Hepsi.

Ö4: Hepsi. Gelişmemesi için bir neden yok.

Ö5: Hepsini geliştirdi. Çünkü soruları çözmek için bunların hepsi lazım. Soru seviyesi yükseldikçe hepsini geliştiriyorsun.

Soru 7: Akıl oyunlarının coğrafya ünitesinde kullanılması coğrafya bilimine bakışınızı nasıl etkiledi? sonraki derslerde bu tür etkinlilerin daha fazla olmasını ister misiniz?

Ö1: Olumlu yönde etkiledi. Çok güzel olur.

Ö2: Ben coğrafyayı harita olarak seviyordum. Ama bu kelimelerin coğrafya konularına ait olduğunu öğrendim. Tabi ki.

Ö3: Daha çok sevdim. Motivasyonum arttı. İsteriz

Ö4: Coğrafyayı daha çok sevmemi sağladı. Bu gibi oyunlar dersteki başarımızı arttırır. İsteriz.

Ö5: Ben zaten coğrafyayı seviyordum. Daha çok ilgim arttı. Evet. Çünkü bu etkinliklerle ders daha güzel geçti.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaokul Sosyal bilgiler dersi coğrafya konuları için uygulanabilecek akıl oyunlarını araştırılmış ve sözel akıl oyunlarının coğrafya dersi için kullanılabileceği görülmüştür. Bu oyunlar "*Eksik Harfler, Sözcük Türü, Tamamla, Silinen Harfler, Sözcük Yerleştir, Yirmi Dokuz Harf, Sözcük Çemberi"* oyunlarıdır (Halıcı, 2019).

Ortaokul Sosyal bilgiler dersi coğrafya konularında sözel akıl oyunları "İnsan ve Çevre" ünitesindeki coğrafi kelimeler kullanılarak yeniden tasarlanmıştır. Akıl oyunlarından coğrafya ünitesindeki kelimeleri kullanarak ve kolaydan zora doğru sıralanarak Eksik harfler oyunundan 18 soru, Sözcük Türü oyunundan 7 soru, Tamamlama'dan 9 soru, Silinen harfler oyunundan 33 soru, Harf ve Sözcük Yerleştir oyunundan 8 soru, Yirmi dokuz Harf oyunundan 4 soru, Kelime Yerleştir oyunundan 8 soru, Kelime Çemberi oyunundan 4 soru üretilmiştir.

Akıl oyunlarının Sosyal Bilgiler dersinde "İnsan ve Çevre" ünitesinde uygulanmasından sonra 5 öğrenci ile 7 soruluk görüşme yapılmıştır. Görüşme de sorulan sorulardan alınan yanıtlara göre öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde daha önce konuya uygun akıl oyunları oynamadıkları tespit edilmiştir.

Coğrafi kelimelerin kullanıldığı akıl oyunlarını oynarken öğrencilerin ünitedeki coğrafi kelimelerin farkına vardığı, cevabı vermekte zorlansalar da bu yolla ders işlemenin çok hoşlarına gittiği, oyunun coğrafya konusu için pekiştirici ve öğretici olduğu görüşleri belirtilmiştir.

Coğrafi kelimeleri içeren akıl oyunlarının oynarken bağlantı kurmaya, günlük yaşamla ilişkilendirmeye, ünitedeki ayıt edici kelimeleri düşünmeye, farklı bir cevap bulmasına rağmen kelimenin coğrafya ile ilgili olmasına dikkat ettikleri, soruları çözerken başta zorlandıkları özellikle coğrafya ile sınırlamanın bazen işleri kolaylaştırdığı bazen zorlaştırdığı görülmüştür.

İnsan ve çevre ünitesi ile ilgili yapılan etkinlikte öğrencilerin dersi eğlenceli buldukları, soruları çözerken yarış halinde olmaları heyecana sebep olduğu, dersin güzelleştiği, hatta ders işliyor gibi gelmediği, coğrafya bilimine bakış açılarının değiştiği ortaya çıkarılmıştır.

Arkadaşlarımızın hazırlanan akıl oyunlarını karşılaştırdıklarında 4 kişinin başlayacağı noktaları

FULL TEXTS BOOK

bilememeleri, fazla deneme gerektirmesi hem coğrafi kelimelerin sorulması hem de matematik hem de şifreleme gerektirmesi nedenleriyle sözcük çemberi oyununda zorlandıkları 1kişininse yatay, dikey ve çapraz bağlantı gerektirdiği için Yirmi Dokuz Harf oyununda zorlandığı belirlenmiştir.

Öğrenme amaçlı coğrafi kelimeleri düşünerek akıl oyunları çözmenin öğrencilerde mantık kurabilme, görsel algılarını geliştirme, problem çözme ve farklı çözüm yolları üretebilme, kendine özgü yaklaşımlar geliştirme, sözel becerileri ve yaratıcılık gibi becerilerin geliştiği fikri oluşmuştur.

Akıl oyunlarının coğrafya ünitesinde kullanılması öğrencilerin coğrafya bilimine bakış açısını olumlu yönde etkilediği, motivasyonunun ve ilgilerinin arttığı, coğrafyayı daha çok sevmesini sağladığı ortaya çıkarılmıştır.

Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre aşağıdaki öneriler getirilmiştir.

- Akıl oyunları Sosyal Bilgiler dersinin diğer coğrafya ünitelerinde de kullanılmalıdır.
- Coğrafya konularının öğretiminde uygulanabilecek yeni sözel akıl oyunları tasarlanmalıdır.
- Akıl oyunları sadece coğrafya konuları için değil diğer derslerde ve konuların öğretiminde uygulamalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Acun, S. (2014). *Zeka ve akıl oyunları ders ve etkinlik kitabı*. Tüzdev Yayınları, İstanbul.

Adalar, H. ve Yüksel, İ. (2017). Sosyal bilgiler, fen bilimleri ve diğer branş öğretmenlerinin görüşleri açısından zekâ oyunları öğretim programı. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 12(28), 1-24.

Akay, Y., Çırakoğlu, M. ve Hancı Yanar, B. (2016). Ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrenci ve öğretmenlerinin seçmeli derslere ilişkin görüşleri. *İlköğretim Online*, 15 (1), 0-0. doi:http://dx.doi.org/ 10.17051/io.2016.59830.

Altınbulak, D. (2004). *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitsel oyunların erişiye ve kalıcılığa etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunel, S. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde eğitsel oyunlar yoluyla kök değerlerin kazandırılması: Bir eylem araştırması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bayram, Y. T. (2019). *Oyunlaştırılmış yaratıcı etkinlikler ile işlenen sosyal bilgiler derslerinin öğrenci ürün ve görüşlerine göre incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çağır, S. (2020). *Sosyal bilgiler kavramlarının öğretiminde zekâ ve akıl oyunları*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Devecioğlu, Y. ve Karadağ, Z. (2014). Amaç, beklenti ve öneriler bağlamında zekâ oyunları dersinin değerlendirilmesi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9(1), 41-61.

Doğan, E. (2017). *Sosyal bilgiler dersinde deprem konusunun dijital oyunlarla öğretiminin akademik başarıya etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

FULL TEXTS BOOK

Erkan, A. (2019). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde kullanılan eğitsel oyun ve dijital oyun öğretiminin öğrencilerin başarı ve tutumlarına etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Halıcı, E. (2019). *Zeka oyunları eğitimi çalışma kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, MEB Yayınları, Ankara.

Hazar, Z. ve Altun, M. (2018). Eğitsel oyunlara yönelik öğretmen görüşleri ve yeterliliklerinin incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13*(1), 52-72.

Karabacak, N. (1996). *Sosyal bilgiler dersinde eğitsel oyunların öğrencilerin erişi düzeyine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karadeniz, O. ve Er, H. (2021). *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitsel oyun kullanımı*. İçinde: Eğitsel Oyunlarla Sosyal Bilgiler Öğretimi. Pegem Akademi.

Kılıçarslan, H. (2021). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde oyunla kavram öğretimine yönelik bir eylem araştırması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Koka, V. (2018). *Sosyal bilgiler dersinde kullanılan bilgisayar destekli eğitsel oyunların öğrencilerin ders başarısına olan etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Korcu, H. (2019). *Sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde oyunla öğretim uygulamaları (deneysel bir çalışma).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Manaz, A. (2018). *Ortaokul seçmeli derslerinin öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi.* Yüksek lisans tezi. Yeditepe üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
MEB. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Mindivanlı-Akdoğan, E. ve Bilgili, A. S. (2017). *Eğitsel oyunlarla sosyal bilgiler öğretimi*. R. Sever, M. Aydın ve E. Koçoğlu (Ed.). Alternatif Yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler Eğitimi içinde (s. 163-184). Pegem Akademi.

Pehlivan, H. (1997). *Örnek olay ve oyun yoluyla öğretimin sosyal bilgiler dersinde öğrenme düzeyine etkis*i. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şengün, A. (2021). *İlkokul sosyal bilgiler dersinde oyunlaştırılmış ters yüz sınıf modelinin okuduğunu anlama ve motivasyona etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yeşilkaya, İ. (2013). *7. Sınıf sosyal bilgiler dersi "zaman içinde bilim" ünitesinin eğitsel oyun yöntemi ile öğretimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yeşiltaş, E. ve Cantürk, A. (2022). Sosyal bilgiler eğitiminde oyunların kullanımına ilişkin

FULL TEXTS BOOK

araştırmaların eğilimleri: 1971-2021. *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* 15 (61), 4436-4466.

Ek: Oyunların cevapları

Sözcük Türü oyununda cevabı: Dağ-Batı-Yağış, Göç-Ülke-Boğaz, Köy-Maki-Nehir, Afet-İklim-Adacık, Doğa-Tarım-Lejant, Hava-Maden-Aşınma, Eğim-Yamaç-Bozkır;

Silinen Harfler oyununda Baraj, Yağış, Arazi, Çevre, Beşeri, Fiziki, Turizm, Düzlük, Ilıman, Enerji, Hortum, Deprem, Fırtına, Ekonomi, Ticaret, Heyelan, Erozyon, Karasal, Gezegen, Okyanus, Yeryüzü, Yıldırım, Yerleşme, Buzlanma, Kuraklık, Atmosfer, Sonbahar, Engebelik, Seracılık, Yükseklik, Termometre, Madencilik, Hayvancılık; Harf Ve Sözcük Yerleştir oyununda, Yöre-Bölge-Körfez, Yamaç-Çığ-Çevre, Buz-Zirve-Turizm, Kara-Arazi-Rakım, Tarım-Akarsu-Ticaret, Dağ-Yağış-Dağınık, Doğa-Boğaz-Doğal, Geçit-Bölge-Gezegen;

29 Harf Oyununda Yükselti, Lejant, Körfez, Bozkır;

Kelime Yerleştir oyununda Çevre, Orman, Hava, İklim, Yerleşim, Nüfus, Göç, Afet;

Eksik Harfler oyununda, Yamaç, Bölge, Nüfus, Geçit, Deprem, Beşeri, Körfez, Akarsu, Karasal, Okyanus Yeryüzü, Fırtına, Yükselti, Karayolu, Kuraklık, Atmosfer, Yükseklik, Seracılık;

Kelime Çemberi Ölçek, Zirve, Tarım, Sınır kelimeleri kullanılmıştır.

FULL TEXTS BOOK

INVESTIGATION OF MECHANICAL PROPERTIES OF GLASS BEADS FILLED POLYPROPYLENE COMPOSITES

Fatih YILDIZ

Tarsus University, School of Graduate Studies

Assoc. Dr. Salih Hakan YETGİN

Tarsus University, Faculty of Engineering, Department of Mechanical Engineering

Asst. Prof. Dr. Sinan KÖSE

Tarsus University, Mersin Tarsus OSB Technical Sciences Vocational School, Department of Mechanical and Metal Technologies

ABSTRACT

This study was carried out to investigate the mechanical properties of unfilled polypropylene (PP) and PP composites containing glass beads in different ratios (10-20-30% by weight). Glass beads filled PP composite test samples were produced by injection molding method following the extrusion method. As a result of the study, glass bead filled to PP polymer decreased the tensile and bending strength, while increasing the tensile and bending modulus, elongation at break and impact strength. Scanning electron microscope (SEM) was used for microstructure studies. In the microstructure investigations, it was observed that the glass beads were homogeneously dispersed in the polymer matrix.

Keywords: Polypropylene, Glass bead, Mechanical properties.

INTRODUCTION

Polymer composites are increasingly used in all fields of activity where mechanical, thermal, electrical, magnetic and tribological properties are required due to their similar properties to traditional materials. The matrix material constituting a composite is a material that transmits or protects the mechanical and other stresses applied to the composite by forming mostly mechanical and sometimes chemical bonds with the additives added in the form of fibres or particles. The added additives determine the properties of the polymer composite and contribute to the development of properties such as strength and wear resistance. In addition to improving mechanical properties, reinforcements solve processing problems and reduce the price of the composite. Reinforcing materials can generally be in the form of fibres, microspheres and flakes. Fibres used as reinforcement can be glass fibres, carbon fibres, aramid fibres and synthetic high-performance fibres (polyamide-imide fibres, phenolic fibres, inorganic fibres: aluminium, beryllium, boron nitride, titanium oxide). These fibres can generally be added up to 60% to the polymer. It is known that the mechanical properties of fibres are improved by orientation in extrusion and injection moulding. Microspheres have diameters ranging from 5µm to 800µm and are made of glass or polymers. Glass spheres, which improve the flow quality of the polymer and contribute to the equal distribution of internal stresses, contribute to the improvement of mechanical properties, and improve the thermal properties of the composite. Glass beads have high chemical and thermal stability and smooth high spherical surface area. This means that they do not create a source of stress concentration in the matrix, unlike other long fibres or irregularly shaped additives with sharp edges that lead to premature deformation of the composites (Teodor & Ciofu 2012; Liang, 2002; Nakaruma et al., 2007; Czel et al., 2023; Yang et al., 2004; Unal et al., 2023; Demirsöz et al., 2022; Wang et al., 2024).

In this study, mechanical and structural properties of 10-20-30% CB filled PP composites produced by extrusion and injection moulding methods were investigated.

FULL TEXTS BOOK

METHODOLOGY

Luban HP5101R homo-polypropylene (PP) material with a density of 0.9 g/cm^3 and a melt flow index of 24 g/10 min. was used as the matrix material in the study. As an additive, Sovıtec Iberica SAU's glass beads (CB) with an average diameter of 15-30 μm, filled, uncoated and in powder form, was used. Scanning electron microscope (SEM) images of the glass beads used in the study are given in Figure 1. In the production of unfilled PP and CB filled PP composites, a twin-screw extruder with 6 heating zones, 16 mm diameter, L/D ratio (screw length/screw diameter) of 40 was used as shown in Figure 2-a. In order to dehumidify the extruded composites, drying process was applied for 5 hours at 80 °C in a stainless steel Memmert UN55 Drying Oven with a temperature range of 5-300 °C. Memmert UN55 drying oven is shown in Figure 2-b. The temperature between the feed zone and the extruder die was adjusted between 190-210 ºC. The names, mixture ratios and abbreviations of the materials produced are given in Table 1. After the extrusion process, test specimens were produced in accordance with the standards in the Demag D85-275 brand injection moulding machine pictured in Figure 2-c. Figure 2-d shows the injection mould where the tensile and impact samples were produced, and Figure 2-e shows the test specimens obtained after the injection process. Tensile test specimens were moulded according to TS ISO 1926 (ASTM D 638) standard and impact test specimens were moulded according to TS 1005 standard. The injection moulding parameters used in the production of PP polymer and PP/CB composites are given in Table 2. Tensile tests were carried out with Instron 3367 tensile testing machine in accordance with ISO 527-2 standard. Tensile tests were performed at a tensile speed of 50 mm/min and at room temperature. Charpy impact tests were carried out with Instron 9050 charpy impact device in accordance with ISO 179 standard. Bending tests were carried out in Instron 3367 tensile testing machine in accordance with ISO 178 standard, bending speed 10 mm/min, support spacing 63 mm and under 30 kN load. The fracture surface microstructure of CB powder, PP polymer and CB filled PP composites after tensile tests were investigated by scanning electron microscopy (SEM). A Quanta 650 Field Emission device with topographic, composition and shadowing imaging system was used. The fracture surfaces of the samples were coated with a gold layer with a current of 30 mA in Baltec SCD005 Sputter Coater brand gold plating device.

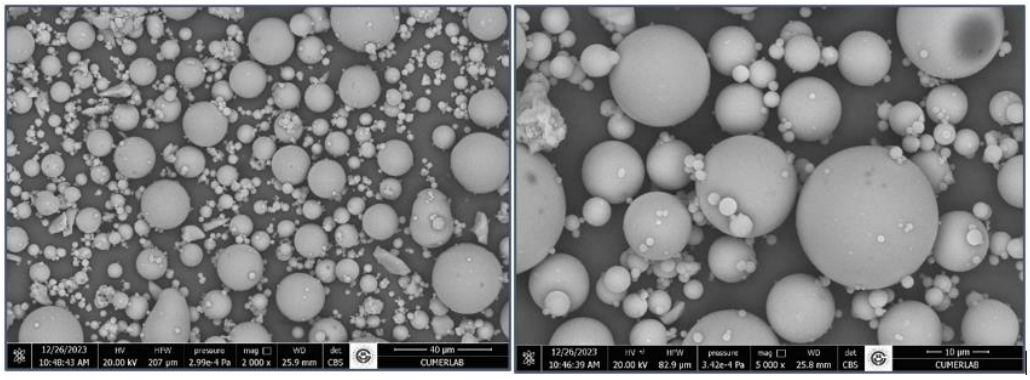

Figure 1. Scanning electron microscope (SEM) images of the glass beads

FULL TEXTS BOOK

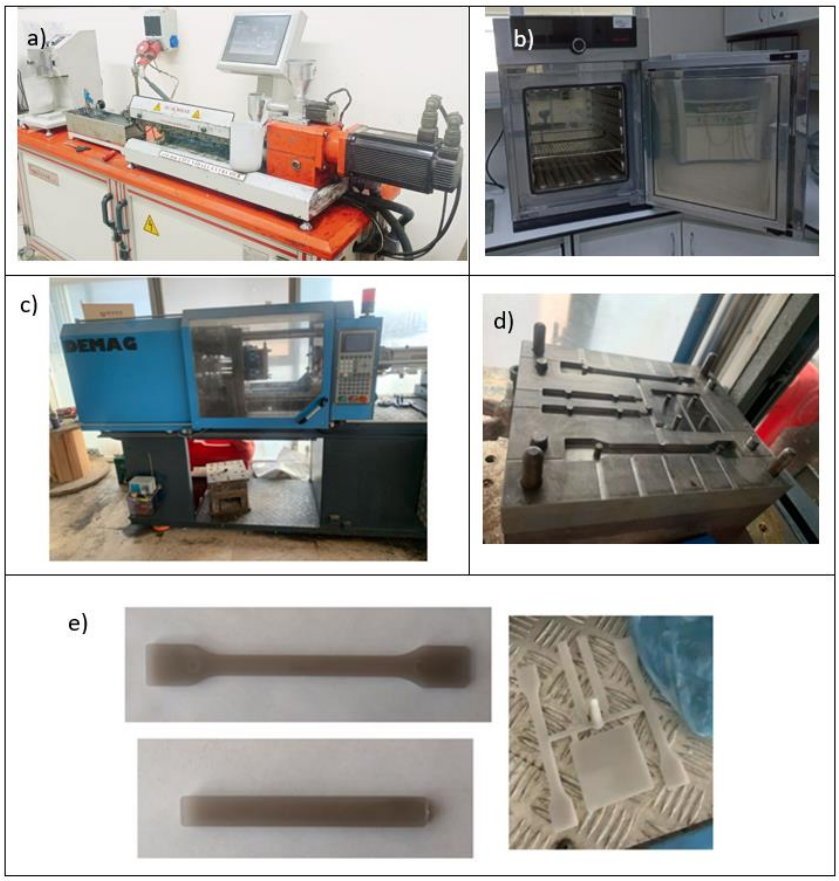

Figure 2. Used in the production of unfilled PP and CB-filled PP composites; a) extruder, b) oven, c) molding machine, d) mold, e) sample

Table 1. Names, mixture ratios and symbols of the composites produced

Material	**Symbol**
Polypropylene	PP
Polypropylene + 10%wt. Glass beads	PP/10CB
Polypropylene + 20%wt. Glass beads	PP/20CB
Polypropylene + 30%wt. Glass beads	PP/30CB

Table 2. Injection moulding parameters

Parameters						
Temperature	Region 230 °C	Region 220 °C	Region 200 °C	Region 4 200 °C	Region 210 °C	Region 6 200 °C
Injection pressure	111 bars					
Injection speed	60 mm/min					
Back pressure	15 bars					
Cycle time	40 sec					

FULL TEXTS BOOK

RESULTS

Figure 3 shows the change in tensile strength and modulus of elasticity depending on the CB ratio. As can be seen in the figure, CB added to the unfilled PP polymer decreased the tensile strength and increased the modulus of elasticity. While the tensile strength of the unfilled PP polymer was 31.44 MPa, the tensile strengths of PP composites filled with CB at 10%, 20% and 30% were 28.21, 24.86 and 22.21 MPa, respectively. Compared to the tensile strength of the unfilled PP polymer, 10% CB addition to the polymer matrix decreased the tensile strength of the composite by 10.2%, 20% CB addition by 20.9% and 30% CB addition by 29.3%. Similar results were obtained in the studies by Unal et al (Unal et al., 2023) and Huang et al (Huang et al., 2004). It is thought that the weak interfacial bonding between CB and PP polymer matrix plays an important role in the reduction of tensile strength as seen in the scanning electron microscope (SEM) images taken from the fractured surfaces obtained after the tensile test given in Figure 4 a-d. As seen in Figure 4-a, plastic deformation was observed on the fracture surfaces of the unfilled PP polymer. It was also determined that the glass beads added to the unfilled PP polymer was homogeneously dispersed in the structure but broke away from the surface due to a poor bond with the PP polymer (Figure 4 b-d).

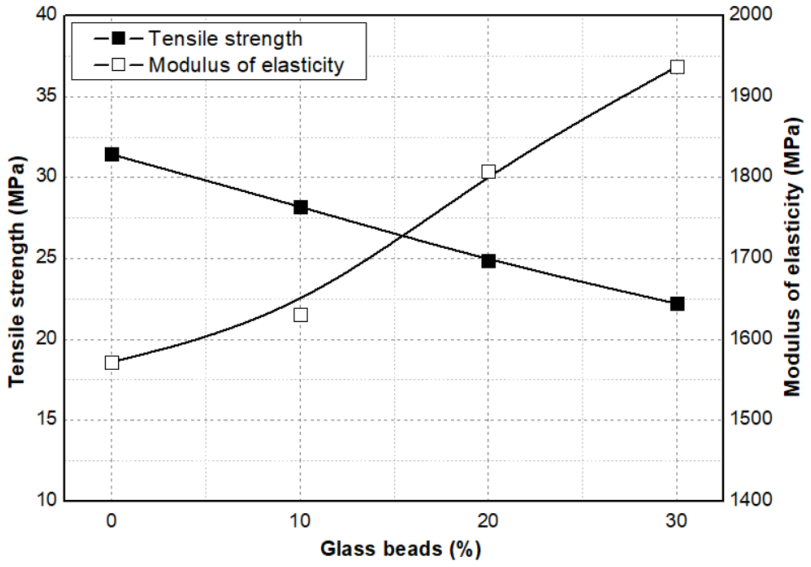

Figure 3. Tensile strength and modulus of elasticity results of unfilled PP and CB filled PP composites

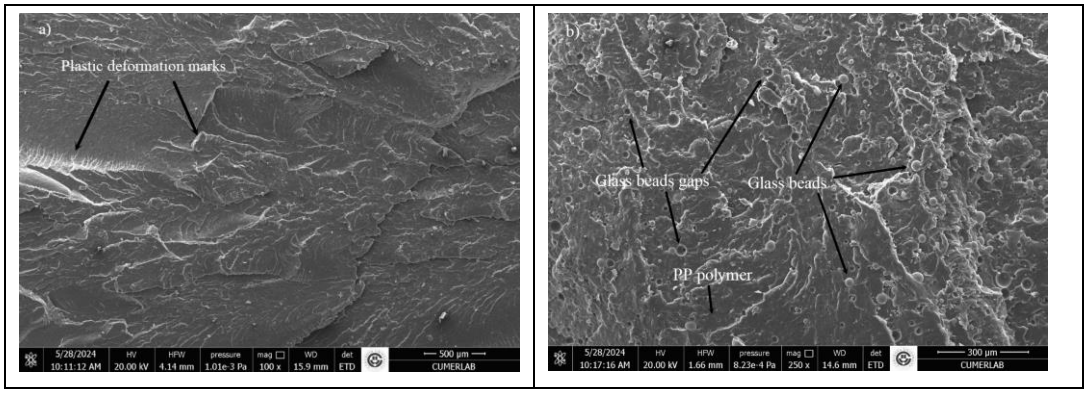

FULL TEXTS BOOK

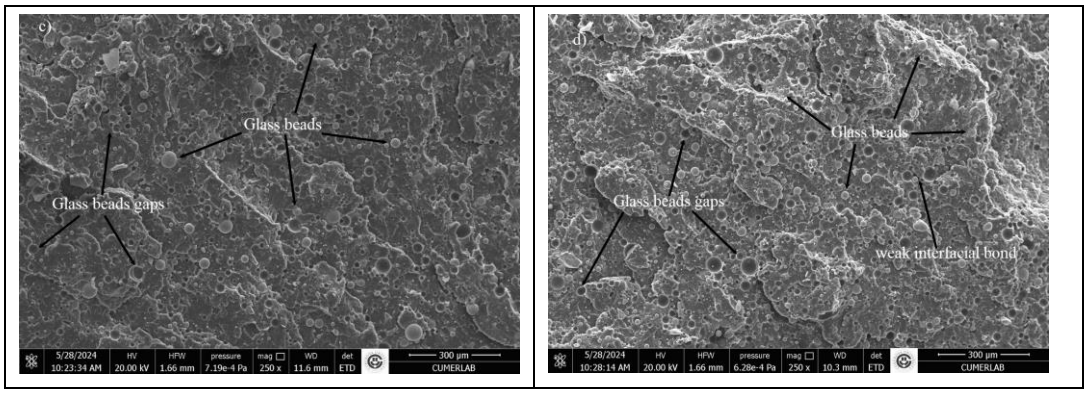

Figure 4. Scanning electron microscope images of unfilled PP polymer and CB filled PP composites.

The variation of the modulus of elasticity values of unfilled PP polymer and CB filled PP composites depending on the CB ratio is given in Figure 3. The modulus of elasticity value of 1572 MPa of the unfilled PP polymer increased by 3.7% with 10% CB addition and reached 1631 MPa. With 20% CB addition, the modulus of elasticity increased by 15.0%. With 30%wt. CB addition, the increase in the modulus of elasticity was 23.2%. The increase in the modulus of elasticity is explained by the percolation theory (He & Jiang, 1993). According to this theory, it is stated that the matrix region around each particle in the structure is affected by the stress transfer, and due to the decrease in the distance between the particles, this region will merge and form a percolation network that increases the elastic modulus. This is clearly seen in Figure 4 b-d. It is seen that the distance between CB decreases with increasing CB amount added to the unfilled PP polymer and as a result, the elastic modulus increases. Hsieh et al (Hsieh et al., 2018) stated that the stiffness and strength of the composite increased due to the stiffness of the glass beads and the ability to effectively transfer the load from the matrix to the reinforcing elements.

Figure 5 shows the % elongation at break values and impact strength results of PP composites with 10-20 and 30 %wt. CB additives. As can be seen in the figure, it was determined that the elongation at break increased depending on the amount of CB added to the unfilled PP polymer and the increasing amount of CB. CB at 10%wt. added to the PP polymer decreased the elongation at break by 2.15% and the elongation at break was obtained as 10.01%. CB at 20%wt. increased the elongation at break by 26.82% and 13.98% was obtained. CB at 30%wt. added to the PP polymer increased the elongation at break by 63.73% and the elongation at break was 16.75%. When the impact strength results were evaluated, the impact strength of the unfilled PP polymer, which was 1.72 kJ/m^2, increased by 5.81% and 13.37% with the addition of CB at 10%wt. and 20%wt., while it decreased by 32.55% with the addition of 30% CB. There are different results in the literature that the impact strength increases and decreases depending on the amount of CB. Hsieh et al (Hsieh et al., 2018) stated that glass spheres with sub-micron diameter prevent crack propagation and improve fracture properties. Due to the presence of glass beadss with a smooth spherical structure, the absence of stress concentration due to the absence of sharp corners and edges when load is applied increased the impact strength (Yang et al., 2004).

FULL TEXTS BOOK

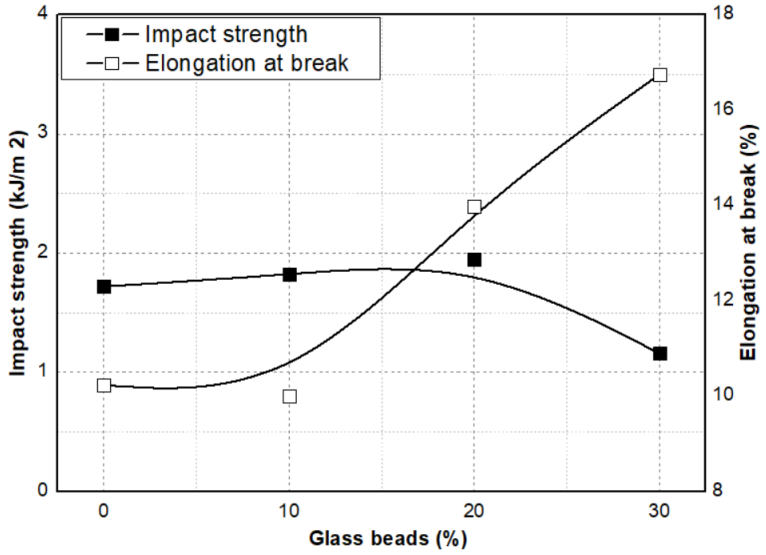

Figure 5. Impact strength and elongation at break results of unfilled PP and CB filled PP composites

Figure 6 shows the flexural strength and flexural modulus results of unfilled PP polymer and PP/10CB, PP/20CB and PP/30CB composite samples. Different ratios of CB added to the unfilled PP polymer decreased the flexural strength and increased the flexural modulus. The flexural strength of the unfilled PP polymer, which was 42.27 MPa, was reduced by 2.27% with the addition of 10%wt. CB and 41.31 MPa was obtained. The addition of 20%wt. CB to the unfilled PP polymer decreased the flexural strength by 6.43% and 39.55 MPa was obtained. When 30%wt. CB was added, the flexural strength decreased by 11.63% and 37.35 MPa was obtained. When the flexural modulus values were examined, it was determined that the flexural modulus increased depending on the amount of CB added to the unfilled PP polymer. When 10% CB was added, the flexural modulus increased by 3.67% and 1186 MPa was obtained. When 20%wt. and 30%wt. glass beads were added, the flexural modulus values increased by 6.46% and 9.09%, respectively, and 1218 and 1248 MPa were obtained.

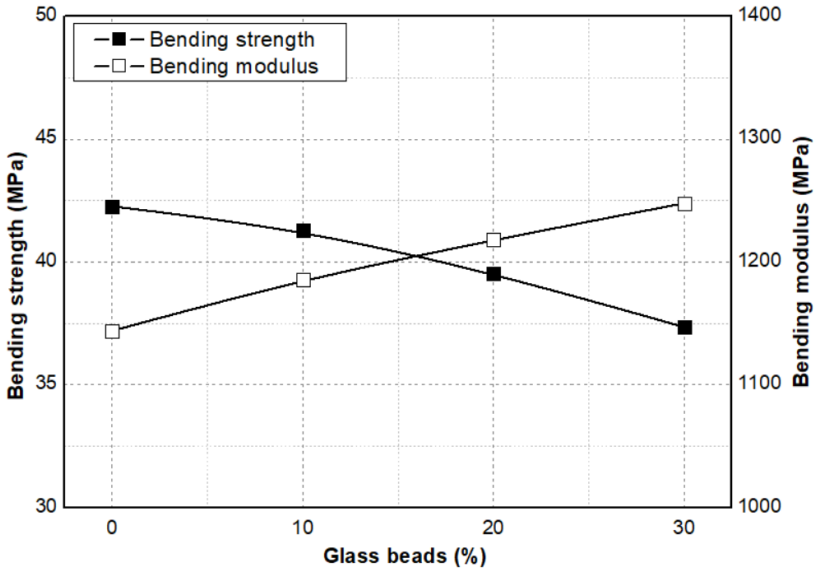

Figure 6. Bending strength and bending modulus results of unfilled PP and CB filled PP composites

FULL TEXTS BOOK

CONCLUSION AND DISCUSSION

As a result of the study, mechanical and structural properties of PP composites with glass beads addition at different ratios with PP polymer without additives were investigated,

Compared to the unfilled PP polymer, the tensile strengths of the composites decreased by 10.2%, 20.9% and 29.3% with the addition of 10%wt., 20%wt. and 30%wt. CB to the PP polymer, respectively. The elastic moduli increased by 3.75%, 15.01% and 23.21% with the addition of 10%, 20% and 30% CB. While the impact strength increased up to 20% CB addition, the elongation at break values increased by 63.73% at 30%wt. CB addition and the elongation at break was 16.75%. It was determined that CB added to the PP polymer was homogeneously dispersed in the structure but did not bond well with the PP polymer, thus affecting the mechanical properties. It is thought that the production of PP composites by coating the glass beads with silane-based materials will give better results.

REFERENCES

Czel, G., Sycheva, A., & Janovszky, D. (2023). Effect of different fillers on thermal conductivity, tribological properties of Polyamide 6. Scientific Reports, 13. doi:10.1038/s41598-023-27740-y

Demirsöz, R., Yaşar, N., Korkmaz, M. E., Günay, M., Giasin, K., Pimenov, D. Y., & Unal, H. (2022). Evaluation of the Mechanical Properties and Drilling of Glass Bead/Fiber-Reinforced Polyamide 66 (PA66)-Based Hybrid Polymer Composites. Materials, 15(8), 2765.

He, D., & Jiang, B. (1993). The elastic modulus of filled polymer composites. Journal of Applied Polymer Science, 49(4), 617-621. doi:https://doi.org/10.1002/app.1993.070490408

Hsieh, T. H., Shen, M. Y., Huang, Y. S., He, Q. Q., & Chen, H. C. (2018). Mechanical Properties of Glass Bead-Modified Polymer Composite. Polymers and Polymer Composites, 26, 35-43. doi:10.1177/096739111802600105

Huang, L., Yuan, Q., Jiang, W., An, L., Jiang, S., & Li, R. K. Y. (2004). Mechanical and thermal properties of glass bead–filled nylon-6. Journal of Applied Polymer Science, 94(5), 1885-1890. doi:https://doi.org/10.1002/app.20822

Liang, J. Z. (2002). Tensile and Impact Properties of Hollow Glass Bead-Filled PVC Composites. Macromolecular Materials and Engineering, 287(9), 588-591. doi:https://doi.org/10.1002/1439-2054(20020901)287:9<588::AID-MAME588>3.0.CO;2-6

Nakamura, Y., Harada, A., Gotoh, T., Yokouchi, N., & Iida, T. (2007). Effect of silane chain length on the mechanical properties of silane-treated glass beads-filled PVC. Composite Interfaces, 14(2), 117–130. https://doi.org/10.1163/156855407779819035

Teodor Daniel, M., & Ciofu, C. (2012). Comparison Between the Mechanical and Tribological Properties of Parts Manufactured by Injection Out of Polyamide Reinforced with Glass Fibres and Glass Microspheres. Materiale Plastice, 49, 279-284.

Unal, H., Ermis, K., & Unal, V. F. (2023). Investigating the Mechanical Performance of Nylon 66/Glass Bead Composites. Journal of Engineering Research and Applied Science, 12(1), 2239-2245. Retrieved from https://www.journaleras.com/index.php/jeras/article/view/310

Wang, X., Shi, H., Li, Y., Chen, S., Li, Y., & Wang, G. (2024). Preparation and interfacial properties of multifunctional polypropylene/hollow glass bead composites. Surfaces and Interfaces, 46, 103921. doi:https://doi.org/10.1016/j.surfin.2024.103921

Yang, W., Shi, W., Zhong, G., Xie, B. H., Feng, J. M., & Yang, M. B. (2004). Mechanical Properties of Glass Bead-Filled Linear Low-Density Polyethylene. Journal of Elastomers and Plastics - J ELASTOM PLAST, 36, 251-265. doi:10.1177/0095244304042989

FULL TEXTS BOOK

KUTUP BÖLGELERİ İLE İLGİLİ KAVRAM, TANIM VE ALAN İSİMLERİNİN AKIL OYUNLARI İLE ÖĞRETİMİ

TEACHING CONCEPTS, DEFINITIONS, AND FIELD NAMES RELATED TO POLAR REGIONS THROUGH MIND GAMES

Emine YURTERİ

Millî Eğitim Bakanlığı

Prof. Dr. Fatih AYDIN

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

ÖZET

Akıl oyunları gerçek problemleri de kapsayan, her türlü problemin oyunlaştırılmış halidir ve öğrencilere problem çözme becerisi kazandırmada etkili bir araçtır. Bu oyunlarda hedefe ulaşabilmek için hızlı ve doğru bir şekilde akıl yürütülmesi gerekmektedir. Akıl yürütme, sistemli problem çözme becerisi ile birlikte öğrenenlerin ömür boyu kullanacakları en önemli zihinsel becerilerden birisidir. Bu çalışmada Kutup bölgelerine ait kavram, tanım, alan isimlerinin öğrenilmesinde üretilen akıl oyunlarının etkisi incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Malatya ilindeki bir Anadolu Lisesinde öğrenim gören 24 öğrenci oluşturmuştur. Yapılan çalışmada Sözcük türü, Tamamla, Silinen harfler, 29 harf, Eksik harfler, Kelime çemberi, Anagram, Adını bil, Resfebe oyunları olmak üzere 9 ana başlıkta oyunlar tasarlanmış ve öğrencilere uygulamalar yapılmıştır. Çalışmada öğrencilere akıl oyunları ile kutup bölgeleri etkinliği ile ilgili anket uygulanmıştır. Yapılan değerlendirme anketi sonucunda öğrencilerin bu oyunlardan Kutup ile ilgili bilgi elde ettikleri, kutup bölgelerine dair bilgi ve farkındalık düzeyleri arttığı, öğrenirken eğlendikleri, akıl oyunlarını oynarken zorlanmadıkları, oyun çeşitliliğini faydalı buldukları, oyunları tekrar oynamak istedikleri ve kutuplara olan ilgilerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Kutup ile ilgili hazırlanan akıl oyunları uygulama okulunun internet sitesinde yayınlanmış ve siteye giren meraklılara oyunların ulaşması sağlanmıştır Çalışma sonucunda kutuplara dair hazırlanan akıl oyunları farklı konular için de hazırlanıp okul derslerinde kullanılması önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kutup, Akıl Oyunları, Öğrenme.

ABSTRACT

Mind games encompass real-life problems and serve as a gamified version of various challenges, making them an effective tool for enhancing students' problem-solving skills. To reach goals in these games, quick and accurate reasoning is essential. Reasoning, along with systematic problem-solving skills, is one of the most important cognitive abilities that learners will use throughout their lives. This study examines the impact of mind games designed to teach concepts, definitions, and terminology related to polar regions. It consisted of 24 students studying at an Anatolian High School in Malatya. In this study, nine main types of games were developed, including: Word Types, Complete the Word, Missing Letters, 29 Letters, Incomplete Letters, Word Circle, Anagram, Name It, and Rebus. These games were applied to students, and a questionnaire related to the polar regions activity was administered. The results of the evaluation questionnaire indicated that students gained knowledge about polar regions through these games, their awareness and understanding of the subject increased, they enjoyed learning, did not struggle while playing the games, found the variety of games beneficial, expressed a desire to play the games again, and showed increased interest in polar regions. The mind games developed regarding polar regions were published on the implementing school's website, allowing curious visitors to access them.

FULL TEXTS BOOK

As a conclusion, it is recommended that the mind games prepared about polar regions could also be designed for different topics and utilized in school lessons.

Keywords: Geography, Social Studies, Mind Games

GİRİŞ

Eğlenceli bir etkinlik olan oyunlar, eğitsel olarak kullanıldığında öğrenme ortamlarına bazı yararlar sağlar; çocukların fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal ve dil gelişiminde önemli bir rol oynarlar. Benzer şekilde akıl ve zekâ oyunları, bireylerin temel muhakeme ve problem çözme becerilerini geliştirerek bilişsel yeteneklerini geliştirebilir (Yükseltürk, İlhan ve Altıok, 2022; Akt; Gülle ve Vatansever Bayraktar, 2023). Oyun oynayan çocuklar farklı kavramları ve olayları keşfeder. Oyun sayesinde çevrelerinde bulunan varlıkları tanır, isimlendirir ve işlevlerini kavrarlar. Bunları yaparken de dikkatini toplama, sıralama, algılama, sebep sonuç ilişkisi kurma, analiz etme, problem çözme ve değerlendirme gibi zihinsel süreçleri kullanmış olurlar. Varlıkları diğer varlıklardan ayıran özellikleri, bu özellikleri belirten kavramların öğrenilmesi, öğrenilen yeni kavramların farklı problemlerin çözümüne yardım etmesi oyun sayesinde olur (Sağlam, 2016).

Zekâ oyunları, bilgiye dayalı olmayan, problemler karşısında yeni, özgün, hızlı ve doğru karar vermeyi gerektiren, oynayanların zihinsel becerilerini geliştiren ve potansiyellerinin farkına varmasını sağlayan, sistematik düşünmeyi gerektiren, bireysel veya takım halinde oynanabilen oyunlardır. Zekâ oyunları, planlama, sabır, kararlılık ve karar verme gibi tutum ve davranışları geliştiren oyunlar olarak tanımlanmaktadır (TTKB, 2013). Zekâ oyunları gerçek problemleri de kapsayan, her türlü problemin oyunlaştırılmış halidir ve öğrencilere problem çözme becerisi kazandırmada etkili bir araçtır. Zekâ oyunları eğitim alanında önemli bir potansiyele sahiptir. Ülkemizde son dönemlerde potansiyel fark edilerek bu doğrultuda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda 2012-2013 eğitim-öğretim yılı itibariyle zekâ oyunları ortaokullarımızın 5,6,7,8. sınıflarında seçmeli ders olarak yer almaya başlamıştır.

Ülkemizde kutup bölgelerine dair pek çok araştırma mevcuttur. Bu araştırmalar kutup bölgelerindeki denizler üzerine (Özsoy, 2010; İnan, 2015; Dernek, 2017; Oktar, 2018; Yirmibeşoğlu, 2018; Özdemir, 2019), alanın iklimi üzerine (Bozyurt, 2010; Öztürk, 2014; Ersan, 2016), alanın yönetimi üzerine (Doruk, 2018; Demirkılınç, 2015; Ateş, 2017; Günen, 2022), alandaki maden kaynakları ve enerji üzerine (Toker,2014; Ayaydın, 2017; Yiğit, 2022), alandaki canlılar üzerine (Pelin, 2018; Erdem, 2018; Kırkınc, 2020; Cura, 2020), alanın jeolojisi üzerine (Güneş, 2020), alandaki buzullar üzerine (Özcan, 2022; Işıler, 2018) kutup kodu üzerine (Kayhan, 2019; Kersu, 2019), Kutuplara farklı amaçlarla gidecek insanların dikkat edeceği hususlar üzerine (Özsoy, 2021) olan çalışmalardır. Alan yazın incelendiğinde kutup konusu ile akıl oyunlarını bir araya getiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan bu çalışma sözel akıl oyunlarının Kutup bölgelerine dair terimler için kullanılması yönünden önem arz etmektedir. Bu çalışmada kutup bölgelerine ait kavram, tanım, alan isimlerinin öğrenilmesinde üretilen akıl oyunlarının etkisi incelenmiştir.

YÖNTEM

Karma model kullanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle ilgili alan yazına ve MEB kitaplarına (Halıcı, 2019) bağlı kalınarak temel kavramlar tespit edilmiştir. Belirlenen kavramlar alanında uzman 3 coğrafya öğretmenine gösterilip onların tavsiyesi ile yeniden düzenlenmiştir. Zekâ oyunları kitaplarında yer alan zekâ oyunlarından kelime buldurmaya yönelik *Sözcük türü, Silinen Harfler, Harf yerleştir, 29 Harf, Adını bil, Tamamla, Eksik Harfler, Kelime Çemberi, Anagram, Resfebe* oyunları kuralları ile beraber öğrenilmiş ve alanında uzman coğrafya öğretmenlerinin olumlu görüşü doğrultusunda Kutup alanlarına ait terimler ile akıl oyunları oluşturulmuştur.

FULL TEXTS BOOK

Çalışmada akıl oyunları için kurallar belirlenmiştir. Kutup bölgeleri ile ilgili hazırlanan akıl oyunları oynatılmadan önce Malatya İli Y ilçesi Z Kız Anadolu Lisesi, 11.sınıf, Akıl oyunları seçmeli dersinde 24 öğrencimize bir hafta boyunca kutup bölgelerine ait kavramlar, tanımlar, yer adları ve özellikleri anlatılmıştır. İkinci hafta herhangi bir ipucu vermeden, akıl oyununun kuralı doğrultusunda, öğrencilerimizin Kutup bölgeleri konusundaki kelimeyi bulmaları istenmiştir. 1 dakika içinde kelime bulunamazsa sırasıyla kutup ile ilgili kelime veya kelimelere ait ipucu verilmiştir. Oyunların tamamının oynatılmasından sonra iki hafta boyunca derse devam eden 20 öğrencimize "Akıl Oyunları ile Kutup Bölgeleri Etkinliği Değerlendirme Anketi" uygulanmıştır. Bu anketin soruları hazırlanırken 3 uzman görüşü alınmış, 15 olan soru sayısı uzman görüşleri doğrultusunda 9'a düşürülmüştür.

Anketin 9. Sorusunun cevapları çağrışım burcu ile gösterilmiştir. Merkezi bir kavramın çağrıştırdığı niteliklerin basit grafik temsiline dayanan bu yöntem, algı alanımıza giren gerçek bir obje, resim veya sözcük gibi tüm uyaranlara uygulanabilir. Denekler bu uyaranlara göre zihinlerinde oluşan çağrışımları belirtirler. Bu çağrışımlara göre frekansı yüksek olanlar en iç daireye gelecek şekilde frekanslarıyla doğru orantılı olarak ve küçük yuvarlaklar halinde daireler üstünde yerleştirilir ve merkez yuvarlağa çizgilerle bağlanır. Böylece burç şeklinde bir diyagram elde edilir (Bilgin, 1995).

BULGULAR

Aşağıda araştırma kapsamında geliştirilen ve uygulanan akıl oyunlarından bazı örnekler verilmiştir.

Silinen harfler

Bir kelimenin bir harfi silinmiş ve kalan harfler alfabetik olarak sıralanmıştır. Silinen harfi ve kelimeyi bulunuz.

A)

A	**B**	**İ**	**L**	**T**	**O**	**Y**	

B)

A	**A**	**Ğ**	**H**	**İ**	**İ**	**İ**	**İ**	**L**	**L**	**R**	**V**	

C)

A	**A**	**D**	**F**	**İ**	**İ**	**İ**	**K**	**O**	**S**	**S**	**Y**	

D)

A	E	İ	İ	J	L	L	L	M	N	O	O	P	

E)

A	D	G	L	N	N	Ö	

Eksik harfler

Saat yününde veya ters yönde okuduğunuzda bir sözcük elde etmek üzere eksik harfleri tamamlayınız.

FULL TEXTS BOOK

C)

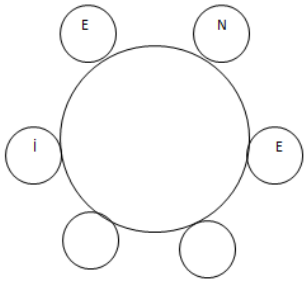

ÖRNEK:

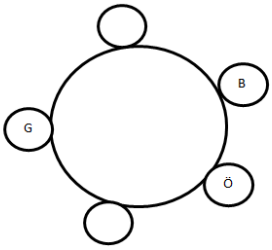

ÇÖZÜM:

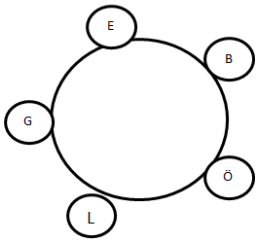

BÖLGE

D)

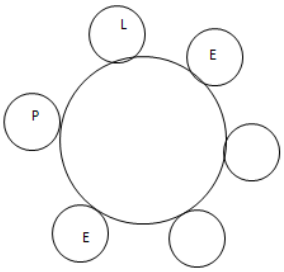

29 harf

- Tabloda alfabemizin 29 harfi bulunuyor. Burada saklı olan kutuplara ait terimi bulunuz.
- Herhangi bir kareden başlayabilirsiniz.
- Her adımda bulunduğunuz kareye komşu (yatay, düşey, çapraz) bir kareye hareket edebilirsiniz.
- Kullandığınız kareyi bir daha kullanamazsınız.

ÖRNEK

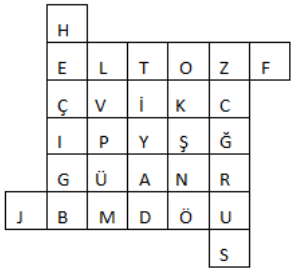

ÇÖZÜM

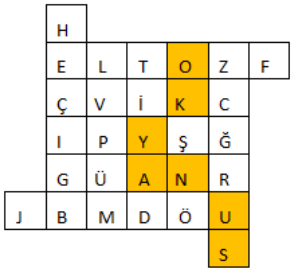

OKYANUS

A)

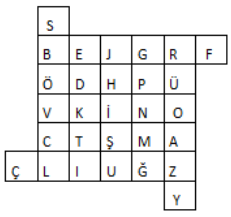

B)

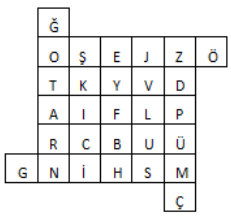

FULL TEXTS BOOK

Sözcük türü

Her karede tam olarak bir kez olmak koşuluyla tüm kareleri dolaşarak ve sırasıyla 3,4 ve 5 harfli sözcükleri bulunuz.

- Herhangi bir kareden başlayabilirsiniz.
- Her adımda bulunduğunuz kareye komşu (yatay, düşey, çapraz) bir kareye hareket edebilirsiniz.

ÖRNEK:

A	T	I
M	K	M
A	E	N
N	D	E

ÇÖZÜM:

A	T	I
M	K	M
A	E	N
N	D	E

B)

Y	P	İ
M	U	K
K	O	R
O	F	S

C)

O	N	O
N	Z	İ
B	U	Ç
U	Z	G

Adını bil

Soruda saklı kelimeleri bulunuz.

A) Mikroskop'un 5/9 'u

Planarya'nın 3/8'i

Statik'in 1/3'ü

İkram'ın 2/5'i

Neye eşittir?

B) Arkadaş'ın 3/7'si

Tipi'nin 1/2'si

Kaya'nın 1/4'ü

Okçu'nun 1/2'si

Yanak'ın 3/5'i

Uslu'nun 1/2'si

Neye eşittir?

Tamamla

Soru işaretinin yerine her satırdaki birinci kelimeyi tamamlayan, ikinci kelimeyi başlatan heceleri bulunuz.

FULL TEXTS BOOK

ÖRNEK:

HARİ	?	RIM

ÇÖZÜM

HARİ	TA	RIM

A)

GUÇ	?	UİT

B)

BALİ	?	LUKATAQ

C)

TERMODİNA	?	ROMETEORİT

D)

CÜCE AKKAYINL	?	AŞTIRMA İSTASYONU

Kelime çemberi

Rakamların arasına 5-6 adet çizgi çizerek öyle 5-6 sayı elde edin ki, bu sayılardan herhangi birinden başlayıp saat yönünde ya da saat yönünün tersinde ilerleyerek alfabedeki karşılıkları okunduğunda 5-6 harfli bir kelime oluşsun.

Sayıların alfabetik karşılıkları:

A	B	C	Ç	D	E	F	G	Ğ	H	I	İ	J	K	L
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
M	N	O	Ö	P	R	S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z	
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	

ÖRNEK:

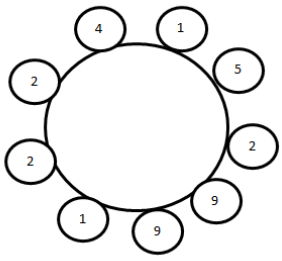

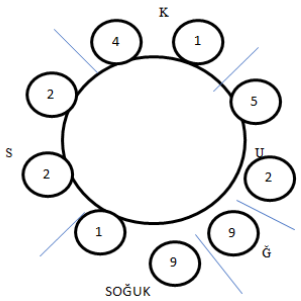

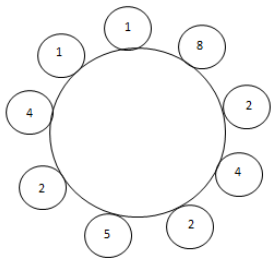

Anagram

Aşağıda verilen sözcüklerin tüm harflerini kullanarak yeni bir kutup terimi elde ediniz.

A) SET+KEP+KOL=?

B) KUL+AÇ=?

C) SOR+TEF+REM=?

FULL TEXTS BOOK

D) KEP+SAR=?

E) KEL+EŞ=?

F) HACI+AV+KIL=?

G) YAPI+KUT+US=?

Resfebe

Resimlere karşılık gelen terimleri bulunuz.

a.

k

b.

c.

S

Malatya ili, Anadolu Lisesi, Ortaöğretim 11. sınıfta öğrenime devam eden 24 öğrenciye Kutup bölgelerine dair terimler ile akıl oyunları oynatılmıştır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Kutup Bölgeleri İle İlgili Akıl Oyunları Uygulaması

Akıl Oyunları ile Kutup Bölgeleri Etkinliği Değerlendirme Anketi Bulguları

Kutup Bölgelerine dair akıl oyunlarını oynayan öğrencilerden süreç içinde devamsızlığı olan 4 kişi hariç 20 öğrenciye Akıl Oyunları ile Kutup Bölgeleri Etkinliği Değerlendirme Anketi uygulanmıştır.

Öğrencilerin kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunlarından oyundan bilgi edinme durumu Grafik 1'de verilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

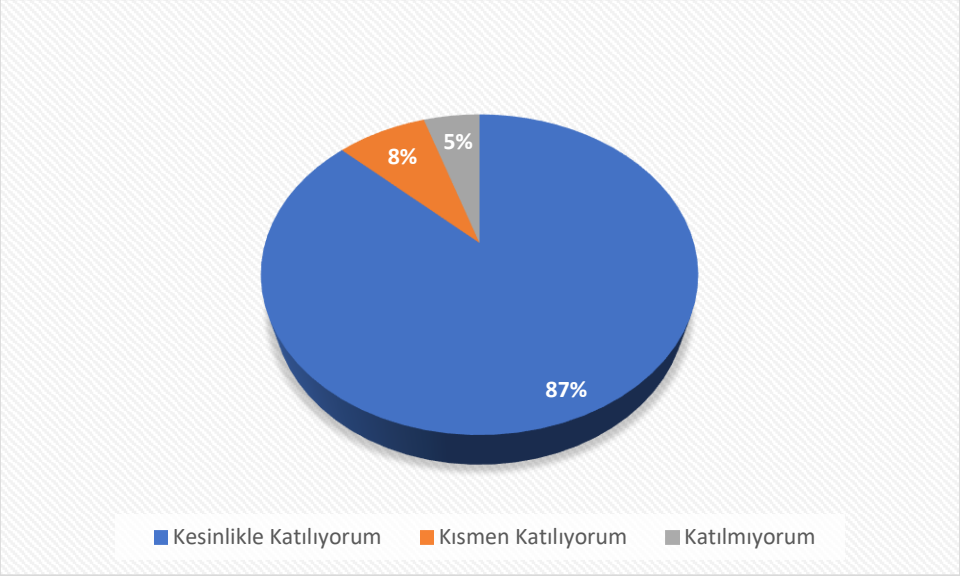

Grafik 1. Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunlarından oyundan bilgi edinme durumu

Grafik 1 incelendiğinde öğrencilerin %87'si akıl oyunlarından bilgi edinme durumuna katıldığını, %8'i kısmen katıldığını ve %5'i ise katılmadığını ifade etmiştir.

Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunlarını beğenme durumu Grafik 2'de verilmiştir.

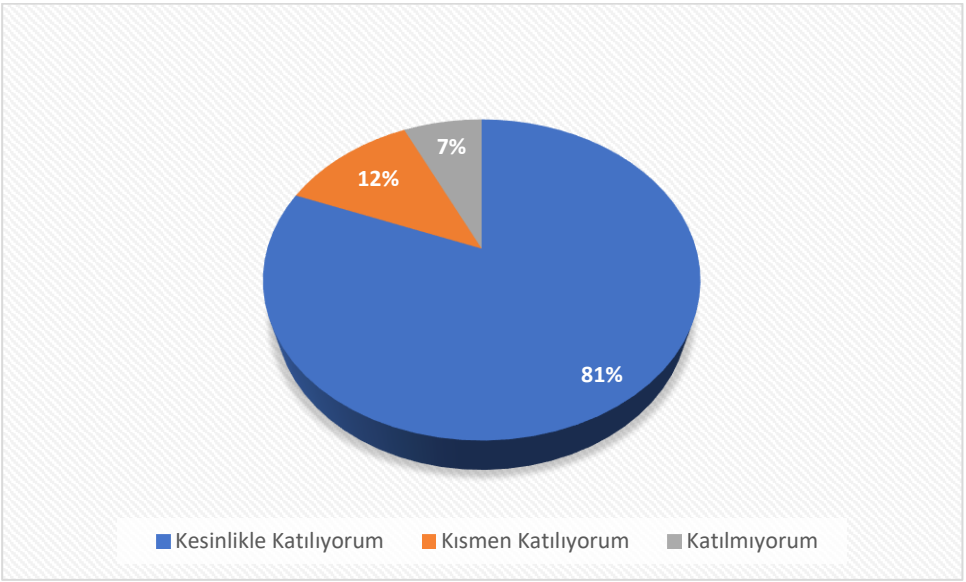

Grafik 2: Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunlarını beğenme durumu

Grafik 2 incelendiğinde öğrencilerin %81'i akıl oyunlarını beğendiğini belirtmiştir. Katılımcıların %12'si kısmen katıldığını ve %7'si katılmadığını belirtmiştir.

Öğrencilerin kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu oynadıktan sonra kutuplara ait bilgisi ve farkındalık düzeyini artırma durumuna ilişkin görüşleri Grafik 3'de verilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

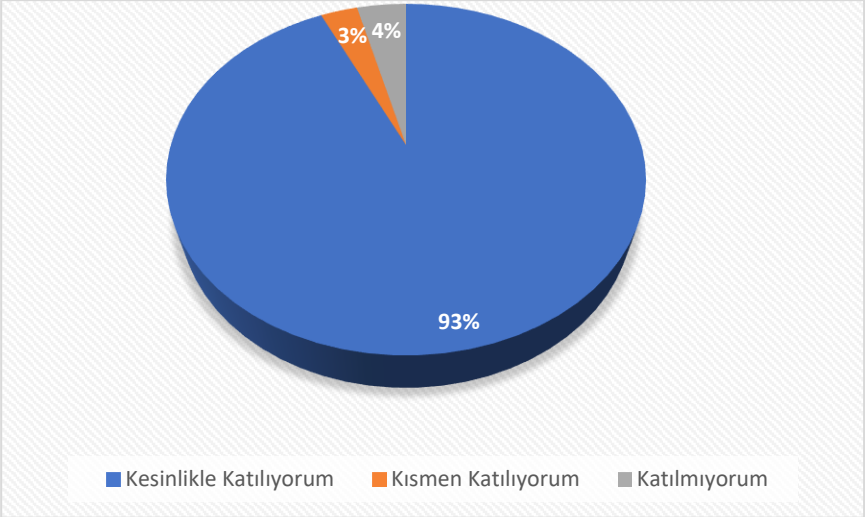

Grafik 3: Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu oynadıktan sonra kutuplara ait bilgisi ve farkındalık düzeyini artırma durumu

Grafik 3 incelendiğinde öğrencilerin %93'ü kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu oynadıktan sonra coğrafya bilgisi ve farkındalık düzeyini arttırdığını ifade etmiştir.

Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu eğlenerek öğreten bir materyal olarak değerlendirme durumu Grafik 4'de verilmiştir.

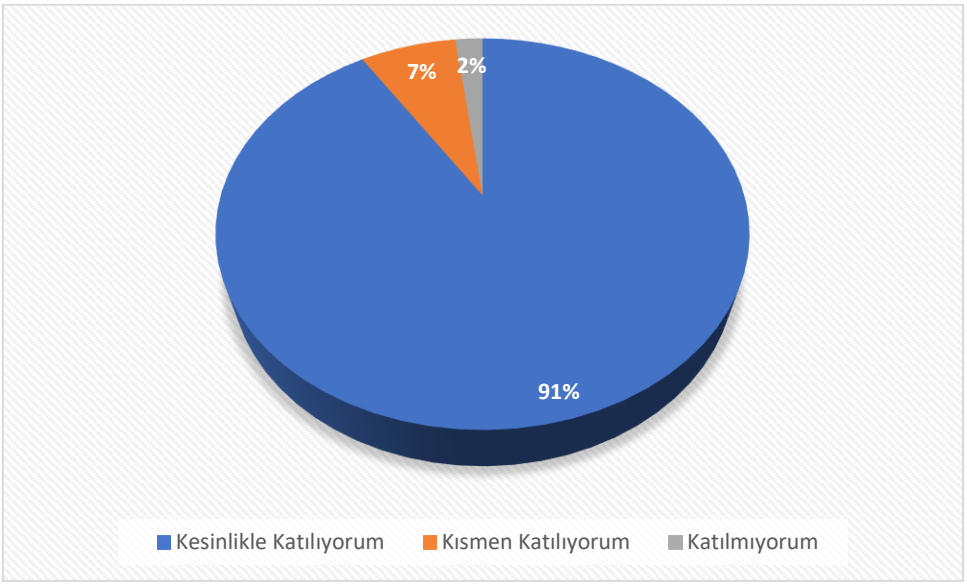

Grafik 4: Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu eğlenerek öğreten bir materyal olarak değerlendirme durumu

Grafik 4 incelendiğinde öğrencilerin %91'i kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu eğlenerek öğreten bir materyal olarak değerlendirme durumuna katıldığını ifade etmiştir.

Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunlarının zorluk düzeyi belirleme bilgileri Grafik 5'de verilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

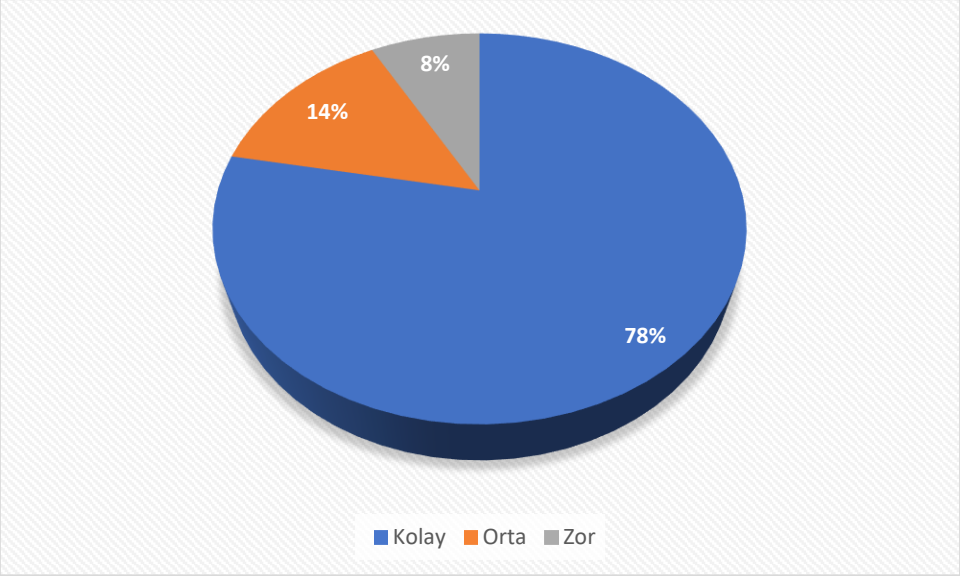

Grafik 5: Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunlarının zorluk düzeyi belirleme

Grafik 5 incelendiğinde öğrencilerin %78'i kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu zor olarak ifade etmiştir. Katılımcıların %14'ü orta zorlukta ve %8'i uygulamaları zor olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununun farklı kategorilerden oluşmasını faydalı bulma durumu Grafik 6'da verilmiştim.

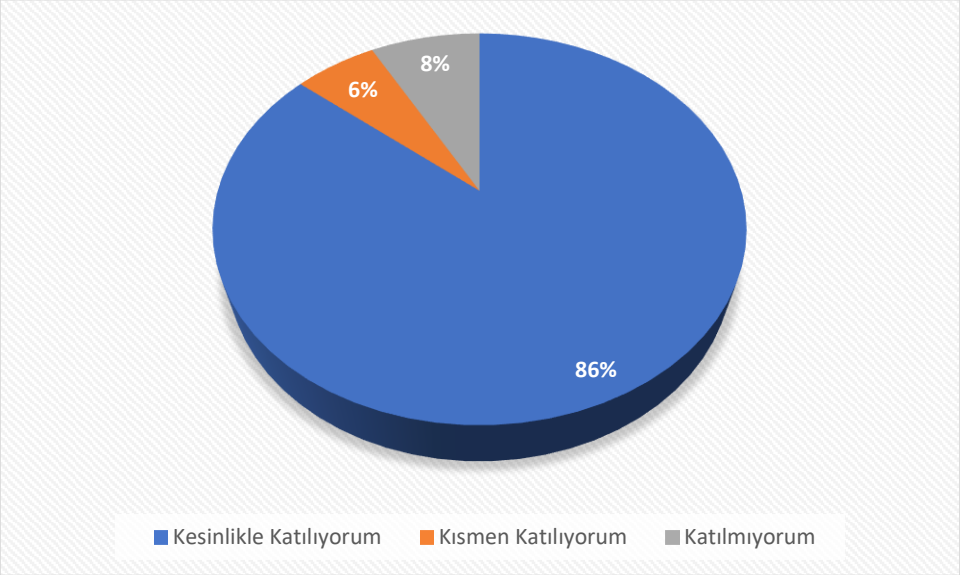

Grafik 6: Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununun farklı kategorilerden oluşmasını faydalı bulma durumu

Grafik 6 incelendiğinde kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununun farklı kategorilerden oluşmasını faydalı bulma durumuna %86 oranında katıldığını, %8'i kısmen katıldığını ve %6'sı katılmadığını ifade etmiştir.

Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu tekrar oynama isteği duyma durumu Grafik 7'de verilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

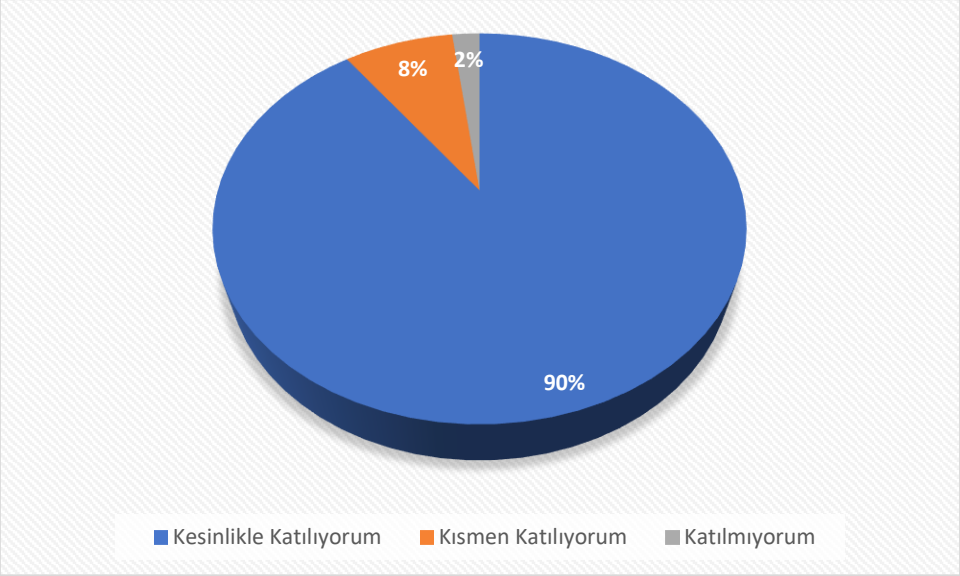

Grafik 7: Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu tekrar oynama isteği duyma durumu

Grafik 7 incelendiğinde öğrencilerin %90'ı kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu tekrar oynamak istediğini belirtmiştir.

Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunları tasarımını konuya ilgiyi artırıcı bulma durumu Grafik 8'de verilmiştir.

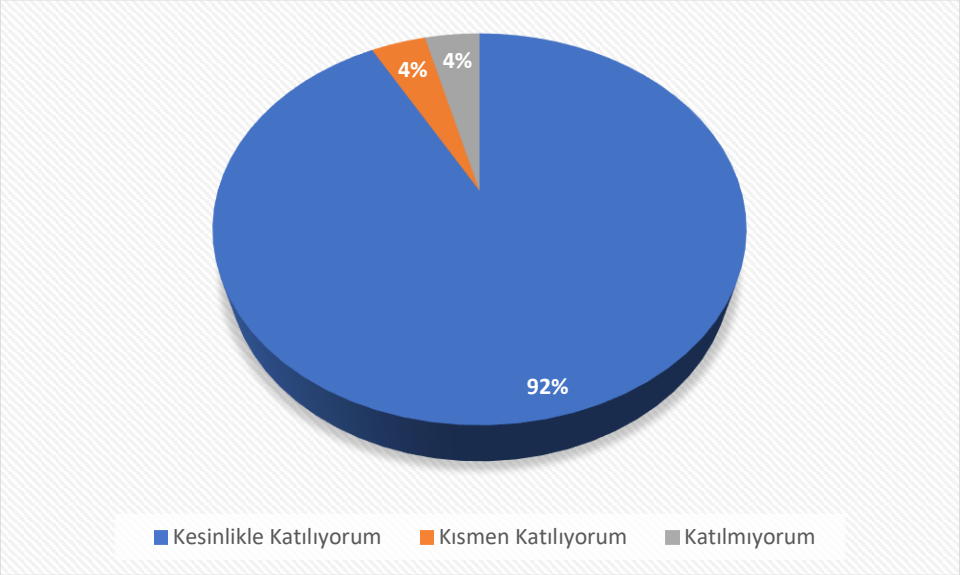

Grafik 8: Kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyunları tasarımını konuya ilgiyi artırıcı bulma durumu

Grafik 8 incelendiğinde kutuplara ait kelimeleri içeren akıl oyununu tasarımını konuya ilgiyi artırıcı bulma durumuna öğrencilerin %9'i katıldığını, %7'si kısmen katıldığını ve %2'si katılmadığını belirtmiştir.

Anketin son sorusunda öğrencilerden kutup bölgelerine dair terimleri içeren akıl oyunu sayesinde ilk defa öğrendikleri 3 terimi yazmaları istenmiştir. Elde edilen veriler çağrışım burcuna aktarılmıştır (Şekil. 1)

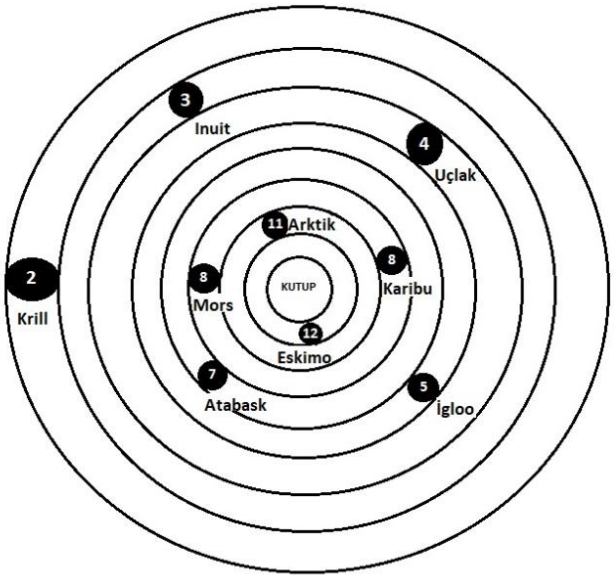

Şekil 1. Öğrencilerin kutup bölgelerine dair terimleri içeren akıl oyunu sayesinde ilk defa öğrendikleri 3 terime ilişkin çağrışım burcu

Öğrencilerin kutup bölgelerine dair terimleri içeren akıl oyunu sayesinde ilk defa öğrendikleri 3 terime ilişkin çağrışım burcuna göre öğrencilerin ilk defa öğrendikleri kelime Eskimo kelimesi olmuştur. Bu kelimeyi 12 öğrenci yazmıştır. Bazı öğrenciler ankete not olarak kutup konusunda ilk defa duydukları kelimelerin çok olduğunu, hatırlamakta zorlandıklarını yazmışlardır.

Kutup Bölgeleri ile ilgili hazırlanan sorular bir kitap halinde bastırılmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada Kutup bölgelerine ait kavram, tanım, alan isimlerinin öğrenilmesinde üretilen akıl oyunlarının etkisi incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Malatya ilindeki bir Anadolu Lisesinde öğrenim gören 24 öğrenci oluşturmuştur. Yapılan çalışmada *Sözcük türü, Tamamla, Silinen harfler, 29 harf, Eksik harfler, Kelime çemberi, Anagram, Adını bil, Resfebe* oyunları olmak üzere 9 ana başlıkta oyunlar tasarlanmış ve öğrencilere uygulamalar yapılmıştır

Sözcük türü 8 tane, Tamamla 8 tane, Silinen harfler 23 tane, 29 harf 7 tane, Eksik harfler 10 tane, Kelime çemberi 7 tane, anagram 24 tane, Adını bil 11 tane, Resfebe'den 10 tane olmak üzere toplam 108 oyun tasarlanmıştır.

Sözcük türü akıl oyununda *kar-skua-aleut, fok-mors-yupik, buz-ozon-guçin, ada-qila-Rusya, sial,qargi, arktos, hava-İsveç-alaska, kürk-saami-norveç, kıyı-çukçi-eskimo* kelimeleri kullanılmıştır.

Tamamla akıl oyununda *guçin-inuit, balina-nalukataq, termodinamik-mikrometeorit, cüce akkayınlar-araştırma istasyonu, unipkaat-atuutluk, kanada-danimarka, uqaluktuat-atmosfer, antarktika-arktika* terimleri kullanılmıştır.

Silinen harfler akıl oyununda *biyotaklit, hava kirliliği, asidifikasyon, paleolimnoloji, Grönland, sima, adaptasyon, madencilik, doğalgaz, kutup, misk sığırı, shetland adası, kar kiraz kuşu, ren geyiği, ciğer otu, bouvet adası, uqalukluat, İzlanda, Finlandiya, kutup tavşanı, oşinografi, unangan, aularuq* kelimeleri kullanılmıştır.

29 Harf akıl oyununda; *sediman, karibu, beluga, soğuk, labret, donma, okyanus* terimleri kullanılmıştır.

Eksik harfler akıl oyununda *igloo, liken, enerji, petrel, qilaun, inyupik, atabesk, plankton, ninautit, unipkaat* kelimeleri kullanılmıştır.

Anagram oyununda *teleskop, uçlak, termosfer, parsek, eşlek, havacılık, eskimo, kutup ayısı, karayosunu, adaptasyon, Serap Tilav, Arktik Okyanusu, Laptev Denizi, atabesk, halkalı fok, atmosfer, Arktik Devleti, termodinamik, İzlanda, inyupik, labret, Finlandiya, modifikasyon, Arktik Konseyi, asidifikasyon,*

FULL TEXTS BOOK

biyoplastik, madencilik kelimeleri kullanılmıştır.

Adını bil oyununda *mikroplastik, Arktik Okyanusu, Laptev Denizi, madencilik, katabatik rüzgar, ortalama sıcaklık, izostatik basınç, paleoekoloji, atuutluk, karayosunu, penguen* terimleri kullanılmıştır.

Kelime çemberi akıl oyununda *kamik, petrol, pangea, krill, yakut, erime, buzul terimleri* kullanılmıştır.

Anagram oyununda *teleskop, uçlak, termosfer, parsek, eşlek, havacılık, kutup ayısı, karayosunu, adaptasyon, arktik okyanus, laptev denizi, atabask, halkalı fok, atmosfer, termodinamik, İzlanda, İnyupik, Labret, Finlandiya, modifikasyon, arktik konseyi asidifikasyon, biyoplastik, madencilik* kelimeleri kullanılmıştır.

RESFEBE oyununda *İzlanda, Atabask, Balina, Kutup Ayısı, Mors, Arktik, Kanada, Deniz Gergedanı, Eskimo, Galindez Adası* kelimeleri kullanılmıştır.

Akıl oyunları ile kutup bölgeleri etkinliği değerlendirme anketi sonucunda öğrencilerin bu oyunlardan Kutup ile ilgili bilgi elde ettikleri, kutup bölgelerine dair bilgi ve farkındalık düzeyleri arttığı, öğrenirken eğlendikleri, akıl oyunlarını oynarken zorlanmadıkları, oyun çeşitliliğini faydalı buldukları, oyunları tekrar oynamak istedikleri, kutuplara olan ilgilerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin kutup bölgelerine dair terimleri içeren akıl oyunu sayesinde ilk defa öğrendikleri 3 terime ilişkin çağrışım burcuna göre ile öğrencilerin Kutup kültürüne ve Kutup canlılarına dair terimleri bilmedikleri ve bu çalışma ile öğrendikleri ortaya çıkarılmıştır. Özellikle belgesellerde sıklıkla geçen Eskimo ve Arktik kavramlarının öğrenciler tarafından ilk defa duyulması dikkat çekicidir.

ÖNERİLER

- Kutup ile ilgili hazırlanan bu çalışma göstermiştir ki Kutba dair terimlerin öğrenilmesinde akıl oyunları kullanılabilir.
- Hem akıl oyunlarına hem de kutuplara ilgisi olanların Kutba dair farkındalığını arttırabilir.
- Kutuplara dair hazırlanan akıl oyunları farklı konular için de hazırlanıp okul derslerinde kullanılabilir.
- Kutuplara meraklı insanlar için akıl oyunları telefonlarına indirebilecekleri ve istedikleri zaman oynayabilecekleri bir android uygulama haline getirilebilir.
- Kutuplara dair akıl oyunlarının etkililiği başarı testleri ile sınanabilir

KAYNAKLAR

Arslan, A., Yirmibeşoğlu, S. ve Özsoy, B. (2022). *Birinci ulusal kutup şenliğine yönelik öğretmen görüşleri.* 36th International Education and Innovative Sciences Congress November 24-25, 2022 / Burdur Mehmet Akif Ersoy University

Ateş, O. (2017) *Rusya federasyonu'nun arktik politikası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Çalışmaları Anabilim Dalı, 2017,

Ayaydın, E. (2017). *Arktik Bölge: Küresel Isınmanın Etkisi & Enerji Kaynakları Yarış*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. Sistem Yayıncılık, İstanbul, 177s.

Bozyurt, O. (2010). *Güneş aktivitelerinin Kuzey Atlantik Salınımı ve Arktik Salınım üzerindeki etkileri ile bunların yağış ve sıcaklık değerleri bakımından Türkiye'den örnekler ile değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Fiziki Coğrafya Bilim Dalı.

Cura, H. (2020). *Antarktika Tatlı Su Diyatom türlerinin mikroskopik ve moleküler teknikler kullanarak tanımlanması,* İstanbul Teknik Üniversitesi, Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, Temmuz 2020, Yüksek Lisans Tezi.

FULL TEXTS BOOK

Demirel, T. (2015). *Zekâ oyunlarının Türkçe ve Matematik derslerinde kullanılmasının ortaokul öğrencileri üzerindeki bilişsel ve duyuşsal etkilerinin değerlendirilmesi.* Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Demirkılınç, S. (2015). *Bölgeselcilik çalışmaları çerçevesinde Arktika'nın politik bir bölge olarak tanımlanışı ve Arktika Bölgeselciliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Dernek, N. (2017). *Uzaktan algılama teknikleriyle arktik bölgesi ve Antarktika kıtasındaki deniz buzlarının belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Harita Mühendisliği Anabilim Dalı.

Devecioğlu, Y. ve Karadağ, Z. (2014). Amaç, beklenti ve öneriler bağlamında zekâ oyunları dersinin değerlendirilmesi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(1), 41-61.

Doruk, E. (2018). *Ortak miras Antarktika'nın uluslararası rejim kapsamında yönetimi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, T. (2018) *Galindez Adası (Antarktika Yarımadası) sediment ve balık örneklerinde pestisit bileşiklerinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ersan, M. (2016). *İklim değişikliği ışığında Arktik denizcilik aktivitelerinin geleceği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Deniz Ulaştırma Mühendisliği Anabilim Dalı.

Gülle, T. ve Vatansever Bayraktar, H. (2023). Eğitimde akıl ve zekâ oyunları kullanımının faydaları. *International Academic Social Resources Journal*, (e-ISSN: 2636- 7637), 8(4), 2582- 2594.

Günen, E. (2022). *Neo-Liberal güvenlik anlayışı çerçevesinde kuzey kutup bölgesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, Y. (2020). *Sediman ve su jeokimyası verileri ile buzul erimesi etkisindeki volkanik kayaçların alterasyon profillerinin incelenmesi: Admiralty Körfezi, Antarktika Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İTÜ Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı.

Halıcı, E. (2019), *Zeka oyunları eğitimi çalışma kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, MEB Yayınları, Ankara.

Işıler, D. (2018). *Antarktik turizminin deniz buzu oluşumuna ve dağılımına etkisi*. Lisans Tezi İstanbul Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölümü.

İnan, A. (2015). *Kurumsallaşma çerçevesinde Arktika'da deniz alanları sınırlandırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Kayhan, O.C. (2019) *Kutup kod kapsamındaki kutup sınıfı Türk gemilerinin ve ülkemizdeki kutup sınıfı gemi inşa edebilecek tersanelerin incelenmesi.* Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölümü.

Kersu, M. (2019) Polar *koda göre arktik bölgesindeki gemilerin faaliyetleri*. Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölümü.

Kırkıncı, S. (2020). *Antarktika kaynaklı örneklerden Dalapon Herbisitini parçalayan bakterilerin izolasyonu, karakterizasyonu ve tanısı.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

MEB (2013). *Zekâ Oyunları Dersi (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

FULL TEXTS BOOK

Oktar, Ö. (2018). *Güney okyanusu deniz buzu için yersel konumlandırılmış ve uydu verisi ile veri kümesi oluşturmak*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği.

Özcan, G. (2022). *Antarktika buzullarında kimyasal analizler.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kimya Mühendisliği Anabilim Dalı.

Özdemir, M. (2019). *Antarktika Bölgesi'nde deniz kirliliğine karşı tedbirler.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölümü.

Özsoy, B. (2010). *Yüzey ve uzay kaynaklı altimetriden Antarktika Deniz buz kalınlığının tahmini.* Yayımlanmamış doktora tezi. Teksas Üniversitesi.

Öztürk, T. (2014). *Regcm4.0 modelinin arktik ve alt-arktik (orta, orta doğu ve kuzeydoğu) Asya bölgelerindeki sıcaklığın sıcak tarafa sapmasını iyileştirmek için fiziksel parametrizasyon geliştirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Boğaziçi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fizik Anabilim Dalı.

Pelin, E. G. (2018) *Galindez Adası (Antarktika Yarımadası) Sediment ve Biyota (Notothenia Coriiceps ve Trematomus Bernacchii) örneklerinde Pah Ve Dl-Pcb düzeylerinin araştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sadıkoğlu, A. (2017). *Zekâ ve akıl oyunları dersinin değerler eğitimindeki rolünün öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi-Marmara Üniversitesi Ortak Yüksek Lisans Programı.

Sağlam, M. (2016). *Erken Çocukluk Döneminde Oyun*, Eğiten Kitap, Ankara.

Taş, İ. D. & Yöndemli, En (2018). Zekâ oyunlarının ortaokul düzeyindeki öğrencilerde matematiksel muhakeme yeteneğine olan etkisi. *Türk İlköğretim Dergisi, 3*(2), 46-62.

Toker, S. (2014). *Arktik Bölgesi Enerji Geleceğinde Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya: Rekabet ya da İş Birliği.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TTKB (2013). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Zekâ Oyunları Dersi Öğretim Programı

Yiğit, Ş. (2020) *Antarktika'da yenilenebilir enerji potansiyeli ve Türk araştırma üssü özelinde bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Geomatik Mühendisliği Anabilim Dalı.

Yirmibeşoğlu, S. (2018). *Ulusal Antarktik Bilim Seferi–I (Tae-I)'De Deniz Buzu Gözlemleri ve Denizcilik Meteorolojisi Kayıtları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Deniz Ulaştırma Ve İşletme Mühendisliği.

Yükseltürk, E., İlhan, F. & Altıok, S. (2022). Preservice Teachers' Views about the Use of Mind and Intelligence Games in Education. *Participatory Educational Research , 9*(6): 398-417.

TEKNOLOJİK İNOVASYONUN İŞ ÇEVRİMLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

AN EVALUATION OF THE IMPACT OF TECHNOLOGICAL INNOVATION ON BUSINESS CYCLES IN TURKEY

Öğr. Gör. Yağmur AKARSU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Orcid: 0000-0002-4415-0997

ÖZET

Teknolojik ilerleme yeni iş alanları oluşturur mu yoksa olası işsizliği artırır mı uzun zamandır ekonomistler tarafından tartışılır bir konu haline gelmiştir. Teknolojideki değişimler aslında sunulan ürün ve hizmetteki iyileştirmeler olarak da tanımlanabilir. Çünkü, her yapılan değişiklik ürün ve hizmetlerin gerek kalitesindeki gerek niteliğindeki gerek üretim yöntemindeki gerekse de çalışma saatlerindeki iyileştirmeleri göstermektedir. Teknolojide meydana gelen değişiklikler bazı iş çevreleri için iş yıkımı olabilecekken bazı iş sektörleri açısından da yeni yaratımlar meydana getirebilmektedir. Gelecekte bu sayede iş profilleri değişecek, gelişecek ve teknoloji mevcut iş becerileri üzerinde de farklı etkiler yaratacaktır. Teknolojik değişimden kaynaklı üretim süreçlerindeki değişiklikler hem ücretli istihdamda hem de yeni ortaya çıkabilecek değişik çalışma biçimleri şeklinde ilerleyen süreçlerde görülecektir. Tabi gelecekle ilgili istihdamı etkileyebilecek tek faktör teknolojideki değişimler olmamakla birlikte bu durum çalışanların ve toplumun refahının yanı sıra fayda ve maliyetler üzerinde de etkili olacaktır. İşletmelerin yoğun rekabet koşulları altında uzun ömürlü olup devamlılıklarını istikrarlı bir şekilde sürdürebilmeleri için değişen teknoloji ve çevre koşullarına ayak uydurması gerekmektedir. Refah payının artmasında en önemli etkenlerden biri olan teknolojiyi, ülkelerin üretmeleri, üreten ülkelerden almaları ve yayılımını sağlamaları ülkeleri ekonomik yönden olumlu etkileyecektir. Teknolojik değişimlerin emek piyasalarını olumsuz etkilemesi düşüncesinin yanı sıra teknolojik gelişmelere bağlı olarak ürün yeniliklerinin yeni iş kapıları açma olasılığı da mevcuttur. Ayrıca, ürün yenilikleri yoluyla firmalar yeni ve geliştirilmiş mal veya hizmetler sağlayabilirler. Bu durumda inovasyonun yeni istihdam olanakları sağlaması da mümkündür. Bu bağlamda çalışma kapsamında Türkiye'nin işgücü ve teknoloji verileri karşılaştırmalı olarak incelenecek olup gerekli politika önerileri sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Teknoloji, İnovasyon, İşsizlik, Türkiye.

ABSTRACT

Whether technological progress creates new jobs or increases potential unemployment has long been a topic of controversy among economists. Changes in technology can actually be defined as improvements in the products and services being provided. This is because each change represents an improvement in the quality, quantity, method of production and working hours of products and services. Changes in technology can be a job killer for some business sectors and a new creation for others. In the future, job profiles will change and evolve and technology will have a different impact on existing job skills. Changes in production processes due to technological change will be seen both in wage employment and in new forms of work that may emerge in the future. Of course, changes in technology are not the only factor that may affect employment in the future, but they will have an impact on the welfare of workers and society, as well as on benefits and costs. Businesses need to keep pace with changing technology and environmental conditions in order to maintain their longevity and continuity in a stable manner under intense competitive conditions. The fact that countries produce technology, which is one of the most important factors in increasing the share of welfare, and that they purchase it from producing

FULL TEXTS BOOK

countries and ensure its diffusion will positively affect countries economically. In addition to the idea that technological changes have a negative impact on labor markets, there is also the possibility that product innovations due to technological developments may generate new jobs. Moreover, through product innovations, firms can provide new and improved goods or services. In this case, innovation may also provide new employment opportunities. In this context, Turkey's labor force and technology data will be analyzed comparatively and necessary policy recommendations will be presented.

Keywords: Technology, Innovation, Unemployment, Turkey.

GİRİŞ

Küresel ekonomi, teknolojik yeniliklerin bir sonucu olarak büyümüş ve değişime uğramıştır. Teknolojik ilerlemenin tüm dünya sektörlerini etkilemesinin yanı sıra işgücü piyasalarını da etkilemesi olasıdır. Ülkeler artan rekabet ortamında güçlerini korumaya çalışırken teknolojideki yenilikler ve değişimler politika yapıcılar için önem arz etmektedir. Teknolojik ilerleme yeni iş alanları oluşturur mu yoksa olası işsizliği artırır mı uzun zamandır ekonomistler tarafından tartışılır bir konu haline gelmiştir (Piva,Vivarelli; 2005).

Teknolojik ilerleme ekonomik büyüme ve akabinde refah seviyesinin artmasının itici gücü olarak görülmektedir. Verimlilik artırıcı özelliğinden dolayı teknolojideki gelişmeler kişi başına geliri ve tüketimi de artırır. Bununla birlikte teknoloji ile mal ve hizmetlerin kalitesi de artmaktadır (Geels 2005). Yaratılan her yeni teknoloji ekonomik büyümeyi teşvik ederek yeni iş fikirlerinin oluşmasına olanak sağlamakta ve verimliliği artırmaktadır.

Teknolojik değişimlerin iş gücü piyasaları üzerinde birçok etkisi mevcuttur. Teknolojik değişimlerin emek piyasalarını olumsuz etkilemesi düşüncesinin yanı sıra teknolojik gelişmelere bağlı olarak ürün yeniliklerinin yeni iş kapıları açma olasılığı da mevcuttur. Ayrıca, ürün yenilikleri yoluyla firmalar yeni ve geliştirilmiş mal veya hizmetler sağlayabilirler. Bu durumda inovasyonun yeni istihdam olanakları sağlaması da mümkündür (Nübler, 2016).

Geleneksel yaklaşım, inovasyonu ekonomilerin değişim, dönüşüm aracı olarak görmekte olup ekonomik büyüme ve istihdam yaratma ile sonuçlandırmaktadır. Bir diğer yaklaşım ise inovasyonun birincil etkisini telafi edebilecek ve yeniliklerin işgücü talebi üzerindeki nihai etkisinin belirsiz olmasına neden olabilecek çeşitli mekanizmalara işaret etmektedir. Teknolojik değişimler çoğu zaman insanları istihdamın geleceği konusunda endişelendirmektedir. Özellikle son yıllarda yapay zekanın da gelişmesi ile korku ve endişe daha da artmıştır. Eğer teknolojik değişimlere karşı gelecek için tam anlamıyla hazırlıklı olmazsak robotların işlerimizi alması olasıdır (Krousie, 2018). Teknolojik değişimlerin hızına bağlı olarak bu değişimler işsizlik oranlarının ya da işsizliğin süresinin artmasına sebep olabilir. Burada önemli olan yeniliklerle birlikte ortaya çıkan işsizliğin geçici olmasını sağlamaktır (William, Wolff, 1998). Teknolojik değişimlerin yaygın oranda işsizliğe yol açtığına dair kanıtlar çok az mevcut olsa da iş kayıpları kaçınılmazdır. Çünkü çoğu teknoloji emeğin yerine makineleri koyarak emekten tasarruf etmek için tasarlanmıştır (Nordhaus, 2007; Hötte vd. 2022).

Teknolojik değişimlerin istihdam üzerindeki etkisini incelemek amacı ile Tarabusi (1997) üç çeşit yaklaşım öne sürmüştür. Bunlar; telafi edici düşünce tarzı, deterministik düşünce okulu ve bağlamsal akıl yürütme yaklaşımlarıdır. İlk yaklaşıma göre, teknolojik değişimlerin yaratacağı verimlilik artışından dolayı hem tüketim hem de sermaye mallarına daha fazla talep olacağı, bu durumun da birim ücret maliyetlerini düşüreceği ve işgücü için daha büyük bir talep yaratacağı düşüncesidir. Dolayısıyla piyasalar teknolojik değişimlerden kaynaklanan iş kayıplarının kendiliğinden telafi edileceğini düşünür. Deterministik düşünce okuluna göre ise, teknolojilerin etkilerini belirleyecek içsel özelliklere sahip olduğu ve sonuçta ortaya çıkan iş yıkımları veya talep yaratacakları iş niteliklerini/becerilerini etkilemek için gerçek bir kapsam olmadığını ifade etmektedir. Bağlamsal akıl yürütme teorisine göre,

FULL TEXTS BOOK

teknolojideki değişimlerden kaynaklı istihdamdaki niteliksel ya da niceliksel değişikliklerin çevreye bağlı olarak değişebileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla, teknolojik değişimlerin etkileri, sosyal, ekonomik ve politik çevreye bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Yeni teknolojiler üretim süreçlerini daha verimli hale getirerek firmaların aynı malları daha az emek veya malzeme girdisiyle üretmesine olanak sağlayabilir (Ruttan, 1959; Saviotti ve Pyka, 2013).

Uluslararası arenada rekabetlerini sürdürmek isteyen ekonomiler sermaye birikimine ve teknolojik inovasyona daha fazla önem verirler. Bu bağlamda çalışma kapsamında Türkiye'nin işgücü ve teknoloji verileri karşılaştırmalı olarak incelenecek olup gerekli politika önerileri sunulacaktır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Teknolojideki değişimler aslında sunulan ürün ve hizmetteki iyileştirmeler olarak da tanımlanabilir. Çünkü her yapılan değişiklik ürün ve hizmetlerin gerek kalitesinde gerek niteliğinde gerek üretim yönteminde gerekse de çalışma saatlerindeki iyileştirmeleri göstermektedir. Ürünlerin kalitesinde yapılan bir iyileşme birim emek zaman başına çıktıda azalmaya yol açacaktır. Aslında teknolojik değişimlerdeki amaç, işçilik maliyetlerini azaltmaktır. İşçilik maliyetlerinin azalması da her zaman işsizliğin artacağı anlamına gelmez (Stern, 1933).

Tablo 1: Teknolojik Değişimlerin İş Süreçlerine Etkisi

İş İmhası	İş Yaratma
Görevleri gerçekleştirmek için gereken emeği azaltır	Otomasyon belirli iş görevlerini tamamlar
Görevlerin otomasyonu; bazı meslekler ortadan kaldırıldı	Yeni endüstrilerin ve ürünlerin yaratılması
Teknoloji bir mesleğin gerektirdiği görevleri değiştirir	Verimliliğin artması, maliyetlerin ve fiyatların düşmesi
	Daha yüksek büyüme ve gelir, dolayısıyla talebin artması

Kaynak: LaFleur, 2017.

Tablo 1 teknolojik değişimlerin iş süreçlerine etkisini göstermektedir. Bu durum var olan işleri yok etme veya yeni iş olanakları yaratma şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Yeni teknolojileri uygulamaya koymanın en önemli amaçlarından birisi verimliliği artırmaktır. Bu durum zamanla emeğin yerini sermayenin almasıyla elde edilir. Tabi ki yeni teknolojiler var olan bütün işlerin yerini almazlar sadece belirli görevlerde çalışan kişilerin yerlerini alırlar.

FULL TEXTS BOOK

Şekil 1: Yeniliğin İki Yüzü: Ürün ve Süreç Yeniliğinin İstihdamı Nasıl Etkilediği

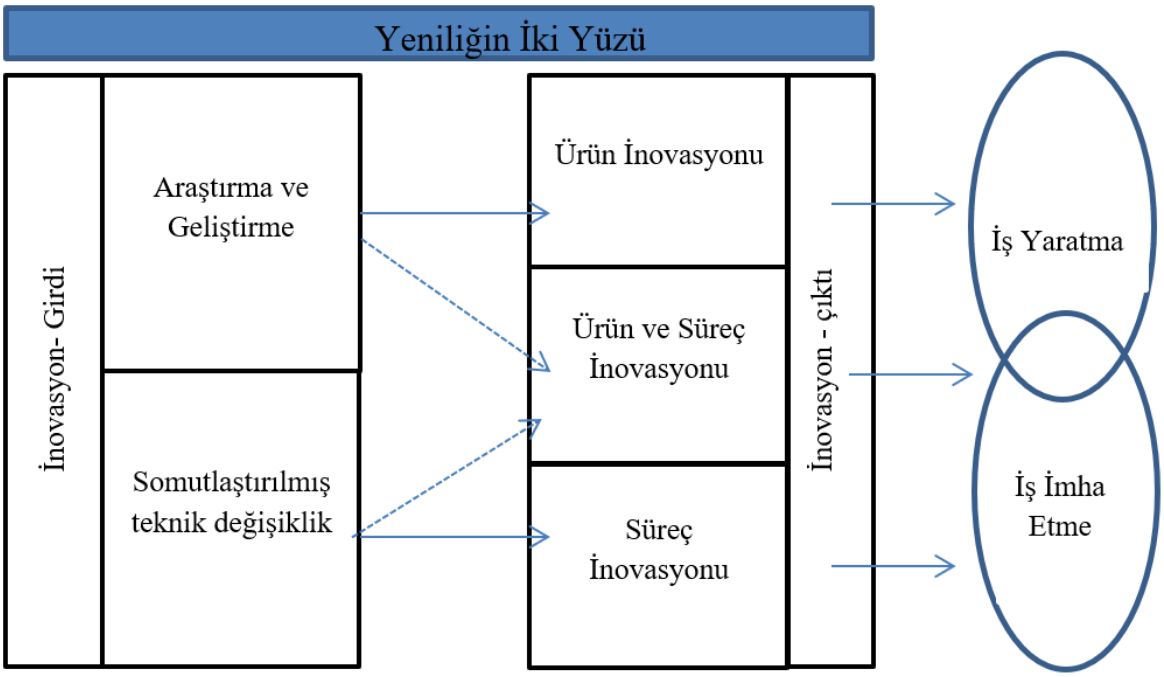

Kaynak: Rasulov, 2022, 12.

Şekil 1 ürün ve süreç yeniliklerinin istihdamı nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Yeni makinelerin ortaya çıkması ile emeğin yerini makineler alacaktır. Bu durumda işsiz kalabilecek işçiler yeni makinelerin üretildiği sektörlere kayacaklardır. Tabi ki süreç yenilikleri bazı çalışanların işlerini kaybetmesine neden olur. Fakat bu durum aynı zamanda üretim maliyetlerinin düşmesine sebep olmaktadır. Böyle bir durum mal ve hizmetlerin fiyatlarında düşme demektir. Fiyatlarda meydana gelen düşüş ise o mal ya da hizmete olan talebi artırır. Dolayısıyla firmaların iş gücü talepleri de artacaktır. Bunun yanı sıra işçilerle makinelerin yer değiştirmesi aşırı emek arzına neden olarak işsiz olan işçilerin daha az ücretle çalışmasına da neden olabilir. Teknolojik değişimlere bakılarak yeni yatırımların yapılması üretim maliyetlerinde ve dolayısıyla fiyatlarda düşmelere neden olduğundan firmalar da mevcut iş kapasitelerini artırmak ve yeni yatırımlar yapmak isteyebilir. Yeni yatırımların yapılması da emek talebinin artmasına yol açabilir.

Grafik 1: 2007 yılı Baz alınarak Patent Sayıları, Mobil Telefon Kullanım Oranları ve Bireysel İnternet Kullanım Oranlarının Karşılaştırması (Türkiye)

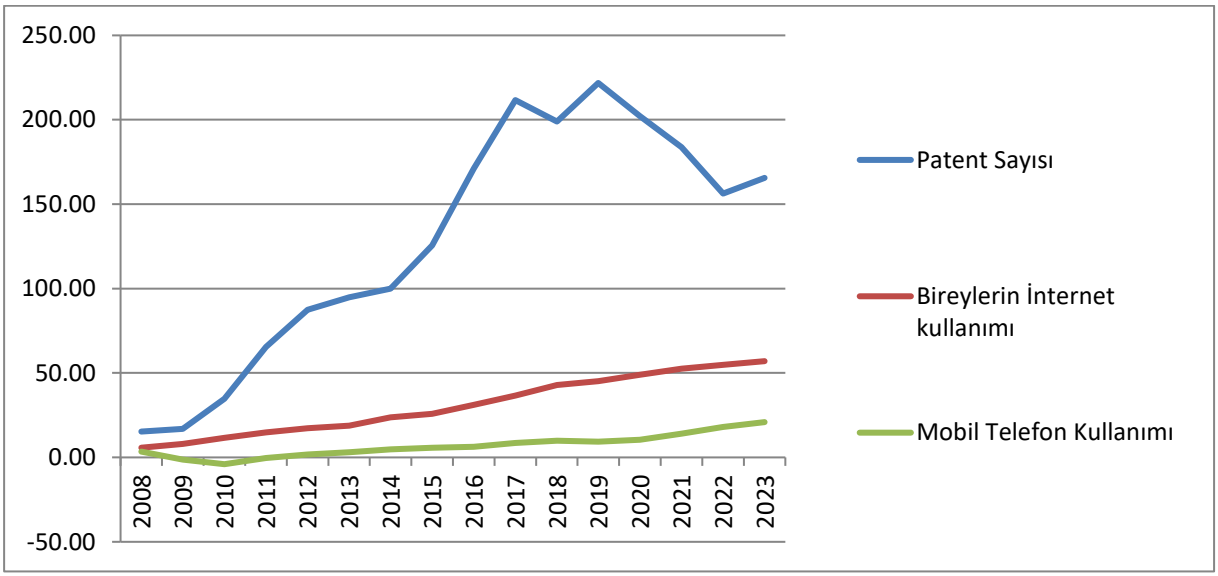

Kaynak: Veriler TÜİK ve BTK'dan alınarak derlenmiş.

Grafik 1'de 2007 yılı baz alınarak patent sayıları, mobil telefon kullanım oranları ve bireysel internet kullanım oranları karşılaştırmalı olarak verilmiştir. 2008 yılından bu yana mobil telefon ile bireylerin internet kullanımlarının hemen hemen eşit oranlarda arttığı görülmektedir. Patent sayıları ise yıllar geçtikçe daha hızlı bir artış göstermiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü ön planda yer alırken sanayileşmenin artması ile istihdamın yapısı da sanayi ve hizmetler sektörüne kaymaktadır. Türkiye'de sanayileşme tamamlandıktan sonra istihdamın yapısı çoğunlukla hizmetler sektörüne kaymıştır. Türkiye, yaşanan krizler sonrasında birçok göstergede iyiye gitse de 2001 krizinden sonra işsizlik oranları yeterince iyileştirememiştir. Zaten Türkiye'de işsizlik sorunu geçmişten günümüze kadar önemli bir problem olarak kalmıştır. Bu problemin aşılamamasındaki en büyük neden olarak da emek piyasalarının esnek değil katı olduğu görüşüdür. Çünkü emek piyasaların katı olması istihdam yaratmada da bir engel teşkil etmektedir. Ardından 2008 krizi ve sonrasında yaşanan gelişmelerle 2009 (%12.9) ve 2010 (%11.0) işsizlik oranları artmıştır. İşsizlik oranları zaman zaman tek haneli rakamlara düşmüş olsa da genel itibari ile %10 civarlarında olduğu görülmektedir. İstihdam oranları ise kriz zamanları haricinde hep artış göstermiştir. İşsizlik oranları hemen hemen aynı seyrederken istihdam oranlarının artması da nüfus artışıyla doğru orantılı olarak ilerlemiştir.

Türkiye'de tarım sektöründe istihdam edilenler 2005'te % 25.5'ten 2023 yılına gelindiğinde % 14.8'e gerilemiştir. Sanayi sektörü %21.4'ten % 21.2'ye azalırken; inşaat sektöründe istihdam edilenler %5.7'den %6.3'e çıkmıştır. En büyük artış ise hizmetler sektöründe gözlemlenmiştir. 2005'te hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin oranı %47.4 iken 2023 yılına gelindiğinde bu oran artarak %57.6'ya yükselmiştir. İşsizlik oranları ise 2017'den bu yana düşmeye başlamıştır.

Türkiye'de istihdam edilenlerin oranlarına cinsiyet bağlamında bakılacak olursa, 2005 yılında tarım sektöründe istihdam edilen erkeklerin oranı%18.8'den % 13' e düşerken, kadın çalışanların oranı %46.7'den %18.7'ye düşmüştür. Sanayi sektöründe 2005 yılında %23 olan erkek çalışanların oranı 2023 yılına gelindiğinde %23.3'e yükselmiştir. Kadın çalışanların oranı ise %16.5'ten %17'ye çıkmıştır. İnşaat sektöründe 2005 yılında %7.3 olan erkek çalışanların oranı 2023 yılında %8.9'a yükselirken; kadın çalışanların oranı %0.5'ten %1'e yükselmiştir. En çok artış gösteren hizmetler sektöründe ise erkek çalışanların oranı %51'den %54.9'a yükselirken kadın çalışanların oranı ise %36.3'ten % 63.3'e

FULL TEXTS BOOK

yükselmiştir. Erkeklerin işsizlik oranı 2005 yılında %10.5'ten 2023 yılına gelindiğinde %7.1'e düşerken; kadınların işsizlik oranı %9.6'dan % 11.7'ye yükselmiştir. Kadınların istihdam oranı 2005 yılında %17.7 iken 2023 yılında %31.8'e yükselmiştir. Erkeklerin istihdam oranı ise 2005 yılında %58.9 iken 2023 yılına gelindiğinde bu oran artarak %66.1 olmuştur.

SONUÇ

Teknolojinin hızla gelişimi ve yaygınlaşması insan emeğinin yerini alması yaygın işsizliğe ya da toplumsal kargaşalara da neden olabilir. Bu gibi durumların işgücü piyasalarına etkisi tabi ki ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, uygulanan politikalara, kamu kurum ve kuruluşlarına, teknolojinin türüne ve işgücü piyasalarının etkinliğine göre değişiklik gösterebilir. Bu durumda politika yapıcılar, teknolojik engelleri azaltmak, Ar-ge altyapısının geliştirilmesine yatırım yapmak, sektörler arası iş birliğini teşvik etmek, yenilikçi iş girişimlerini desteklemek ve fikri mülkiyet korumasını güçlendirmek gibi çeşitli politika araçlarıyla çeşitlendirilmiş teknolojik inovasyona destek sağlayabilirler. Ayrıca, bu ve benzeri politikalar teknolojinin çeşitli alanlarda uygulanmasını da teşvik edebilir.

KAYNAKÇA

Geels, F. (2005). Co-Evolution of Technology and Society: The Transition in Water Supply and Personal Hygiene in the Netherlands (1850 1930) a Case Study in Multi-Level Perspective, Technology in Society, 27 (3), 363–97.

Hötte, K., Somers, M., Theodorakopoulos, A. (2022). Technology and Jobs: A Systematic Literature Review, Technological Forecasting & Social Change194, 1-59.

Krousie, C. (2018). Technological Unemployment in the United States: A State-Level Technological Unemployment in the United States: A State-Level Analysis, Major Themes in Economics, 20(86), 87-101.

LaFleur, M. C. (2017). The Impact of The Technological Revolution on Labour Markets and Income Distribution, 1-51. DOI:10.13140/RG.2.2.30901.93920

Nordhaus, W. D. (2007). Two Centuries of Productivity Growth in Computing, The Journal of Economic History, 67(1),128–159.

Nübler, I. (2016). New Technologies: A Jobless Future or Golden Age of Job Creation, International Labour Office Research Department Working Paper.

Piva, M., Vivarelli, M. (2005). Innovation and Employment: Evidence from Italian Microdata, Journal of Economics, 86, 65-83.

Rasulov, J. (2022). Technological Innovation and Unemployment across Sweden: An Analysis Based on Patent Counts, Linnaeur University Master's thesis in Economics, 1-56.

Ruttan, V. W. (1959). Usher and Schumpeter on Invention, Innovation, and Tech Nological Change, The Quarterly Journal of Economics, 596–606.

Saviotti, P.P., Pyka, A. (2013). The Co-Evolution of Innovation, Demand and Growth, Economics of Innovation and New Technology, 22(5), 461–482.

Stern, B. (1933). Technological Displacement of Labor and Technological Unemployment, Journal of the American Statistical Association, Supplement: Proceedings of the American Statistical Association, 28(181), 42-47.

Tarabusi, C. C. (1997). Technology and Employment: The Role of Organisational Change and Learning, Science Technology Industry Review, No. 20, Paris, OECD Publishing.

FULL TEXTS BOOK

William, J. B., Wolff, E. N. (1998). Side Effects of Progress: How Technological Change İncreases The Duration of Unemployment, Public Policy Brief, No. 41, ISBN 0941276430, Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY.

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Research-and-Development-Activities-Survey-2022-49408#:~:text=Gayrisafi%20yurt%20i%C3%A7i%20Ar%2DGe%20harcamas%C4%B1n%C4%B1n%20GSYH%20i%C3%A7indeki%20oran%C4%B1%202021,oran%C4%B1%20%251%2C32%20oldu.&text=Ar%2DGe%20harcamalar%C4%B1nda%20mali%20ve,8%20ile%20y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim%20takip%20etti (Erişim Tarihi: 05.09.24).

https://www.btk.gov.tr/yillik-il-istatistikleri (Erişim Tarihi: 05.09.2024).

COMPARISON OF KINETIC CONSTANTS IN THE PERIODIC FERMENTATION PROCESS WITH FREE YEAST *SACCHAROMYCES CEREVİSİAE*

***Terkida Prifti*[1], *Luljeta Pinguli*[1], *Ilirjan Malollari*[1]**

[1]*Department of Industrial Chemistry, Faculty of Natural Sciences, University of Tirana, Albania*

ABSTRACT

The beer fermentation process was initially developed as a periodic process in the presence of microorganisms such as *Saccharomyces cerevisiae*. In beer production, fermentation is one of the main processes in both classic and modern technologies. Our experimental work consists of studying the periodic fermentation process in the laboratory. This study aims to improve the process on a real scale.

Our study is concerned with calculating process kinetic constants using Office and Matlab software, which are vital quantities that must be kept under control to monitor the progress of the process. We have used several linearisations and models to calculate these kinetic constants. We have considered 12 samples containing different amounts of synthetically produced in the laboratory and wort obtained under real conditions from an industrial brewery. Thus, we have examined the behaviour of the microorganism in two different environments with different concentrations. The study helps better understand the behaviour of the microorganism under these conditions and clarifies in detail the progress of the continuous fermentation process under laboratory conditions. Experiments performed on a laboratory scale help to clarify how free yeast is affected by the surrounding environment to develop the fermentation process. The results of the experiments performed in a summarised form are presented in the table of calculated kinetic constants of the process. These serve to understand the mechanisms of the reactions that occur during the fermentation process in beer production.

Keywords: beer production, kinetic constants, periodic fermentation, free yeast, synthetic wort samples.

Introduction

Nowadays, products produced by biological processes that do not harm health or the environment are increasingly used. The conversion of materials with the help of yeast into easily degradable products is a biological process used in all fields of food or industrial study.

In beer production, yeast is one of the main elements for developing fermentation in the desired direction and forms. The study of the behaviour of free yeast in the exponential phase of the fermentation process is done by evaluating the values of kinetic constants with different methods in different environments. Knowing the strength of these kinetic constants, we look at the progress of the process to improve it. The improvement can be achieved by considering the best environment for the yeast. The evaluation of the constants is done with different linearization methods to choose the most accurate method based on the value of the correlation coefficient. Also, during the experiment, the yeast *Saccharomyces cerevisiae* was placed in two different environments: the wort taken in the brewery and the synthetic wort produced in the laboratory. Different amounts of solution were used in each environment to evaluate the yeast's behaviour further. It was also noticed that the rate of biochemical reactions in homogeneous media is fast.

Material and Method

We have studied two environments where the fermentation process with *Saccharomyces cerevisiae* yeast will be carried out: beer wort from the brewery and synthetic wort. In both environments, we have inoculated free yeast in the same amount, and we have also used different concentrations of wort to evaluate the behaviour of the yeast with the help of kinetic constants. So, 12 samples were monitored,

FULL TEXTS BOOK

and the amount of substrate (glucose) was observed over Time. The equipment consists of conical bioreactors (vessels) 250ml, which were placed in free yeast, in respective amounts of 8gr. The fermentations were carried out until a constant amount of glucose was taken at the ambient temperature.

Kinetic parameters evaluation

Monod equation is the equation that expresses the specific rate from the concentration of the limiting substrate:

$$\mu = \mu_{max} \frac{s}{K_s + s} \qquad (1)$$

Equation (1) can be used for fermentation systems without inhibitory phenomena.

Three linearization methods were used to determine μ_{max} the K_s, which are:

- Lineweaver – Burk

$$\frac{1}{\mu} = \frac{K_s}{\mu_{max}} \cdot \frac{1}{s} + \frac{1}{\mu_{max}} \qquad (2)$$

- Hans Woolf

$$\frac{s}{\mu} = \frac{1}{\mu_{max}} \cdot s + \frac{K_s}{\mu_{max}} \qquad (3)$$

- Eadie Hofslee

$$\mu = -K_s \cdot \frac{\mu}{s} + \mu_{max} \qquad (4)$$

The linearization method with the highest correlation coefficient was chosen.

Results and Discussion

Glucose consumption

To understand how the fermentation process developed, we first had to evaluate the amount of glucose in the 12 samples about Time. In both fermentation processes, there is a gradual decrease in the amount of glucose, almost the same, even in diluted media. (Figures 1 and 2) The yeast Saccharomyces cerevisiae has adapted very well to both fermentation environments. However, what is striking is that in the first 8 hours, the yeast consumed more glucose in the environment where the beer wort from the brewery was placed, and then the fermentation process continued slightly slower. While in the environment where we have the synthesized wort, the process has continued. This behaviour comes from the glucose in the brewery wort is with more essential nutrients such as nitrogen, vitamins and minerals, which are critical for yeast growth dhe metabolism.

FULL TEXTS BOOK

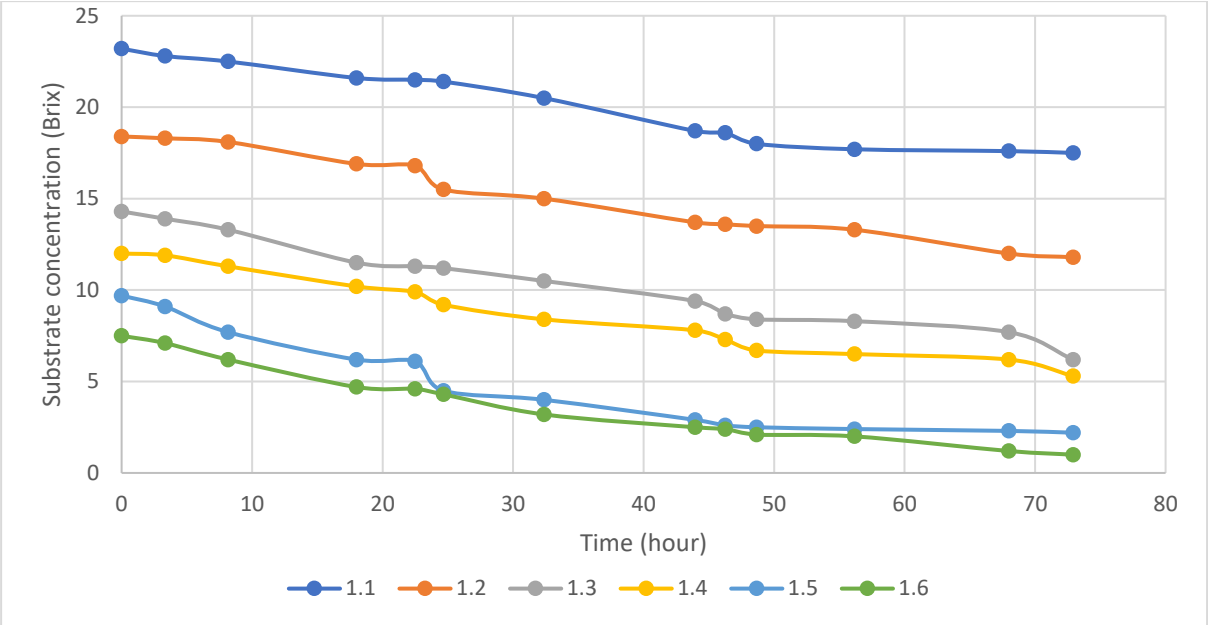

Figure 1. Substrate versus Time in Synthetic Wort

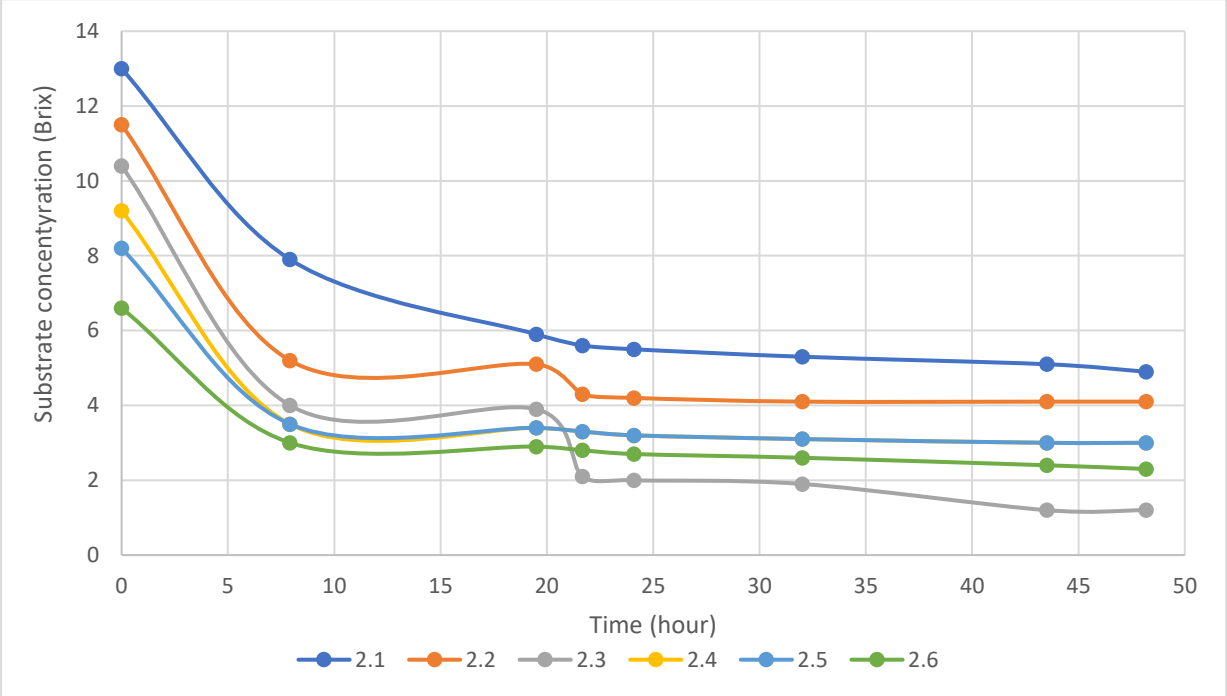

Figure 2. Substrate versus Time in wort beer

Kinetic constants

The rate of biochemical reactions in homogeneous media is fast. μ_{max} Three different linearization methods determined kinetic parameters and Ks. Figure 3 shows an example of linearization calculation.

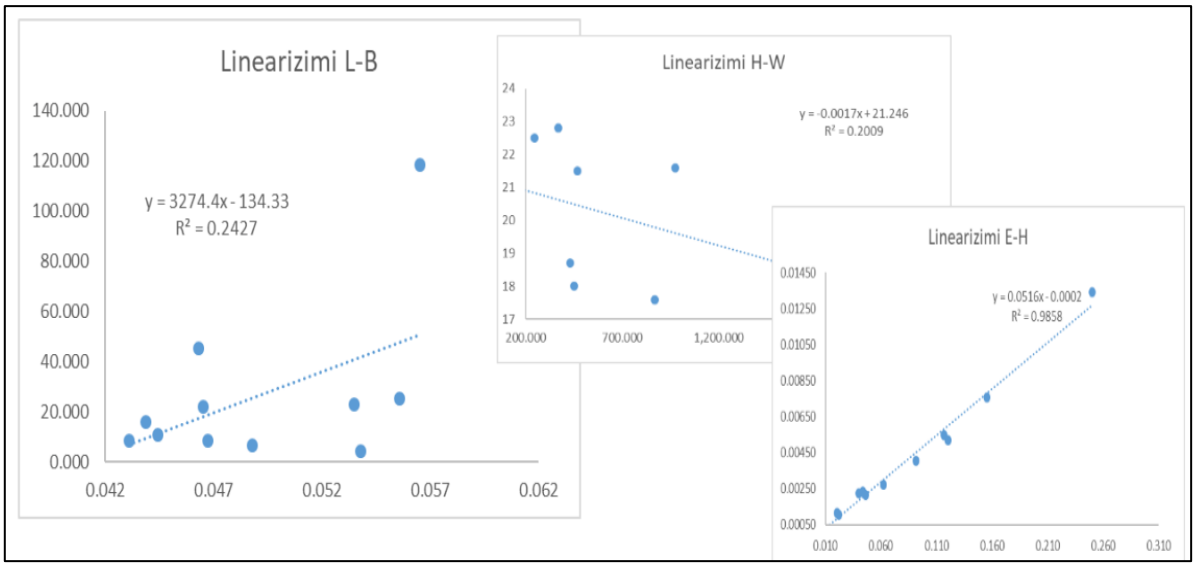

Figure 3. Example linearization determination of constants

The values obtained for the kinetic parameters are presented in Table 1.

Table 1. Kinetic parameters for each fermentation

	Kinetic constants	Linearization L-B			Linearization H-W			Linearization E-H		
		μmax	Ks	R	μmax	Ks	R	μmax	Ks	R
Fermentation 1	1.1	0.007	24.376	24.27%	588.235	12,497.647	20.09%	0.014	0.004	98.58%
	1.2	0.054	2.252	0.09%	434.783	6,373.043	5.26%	0.000	0.060	97.97%
	1.3	0.094	26.160	8.36%	400.000	4,447.600	3.28%	0.002	0.118	92.82%
	1.4	0.286	29.623	4.56%	285.714	2,419.600	3.71%	0.000	0.120	90.78%
	1.5	0.054	10.047	44.00%	111.111	655.378	10.27%	0.004	0.151	91.00%
	1.6	0.119	4.120	11.61%	2,500.000	9,894.750	0.01%	0.014	0.113	24.54%
Fermentation 2	2.1	0.034	11.140	0.4726	61.728	552.735	0.3526	0.006	0.071	93.60%
	2.2	0.073	6.412	0.0113	500.000	2,905.550	0.031	0.005	0.099	81.37%
	2.3	0.021	0.653	0.0265	1,250.000	4,659.750	0.0019	0.007	0.170	74.49%
	2.4	0.057	14.031	0.1362	192.308	958.038	0.1503	0.004	0.104	98.52%
	2.5	0.047	12.115	0.1315	232.558	1,088.349	0.145	0.004	0.117	98.48%
	2.6	0.056	11.151	0.1996	175.439	715.018	0.1906	0.005	0.141	98.43%

The result indicates that the maximum growth rate reaches approximately equal values for both concentrations. The half-saturation constant reaches higher values in dilute solutions. The Monod constant is more significant than homogeneous systems fermentation by the internal diffusion. The Eadie Hofslee linearisation is the best method to determine the kinetic constants by comparing all the fermentations developed and evaluating the correlation coefficient values. From the group of two fermentations based on the wort used, it was found that the second fermentation progressed better. In this environment, where we have the wort from the brewery, the free yeast develops the fermentation process better.

FULL TEXTS BOOK

Conclusions

The study of the fermentation process with free yeast *Saccharomyces cerevisiae* in two different fermentation environments, with beer wort from the brewery and beer wort synthesised in the laboratory, showed that the process developed better in the beer wort environment. The sugar in the beer wort is decomposed and is ready to be assimilated by the yeast, while in the beer wort synthesised in the laboratory, the sugar is in its complete form and cannot be easily consumed by the yeast.

In both fermentation processes, the amount of sugar gradually decreases, almost the same, even in diluted media. This means the yeast Saccharomyces cerevisiae is very well adapted to both fermentation environments.

When comparing all the fermentations developed and evaluating the values of the correlation coefficients, the Eadie Hofslee linearisation is the best method for determining the kinetic constants.

When evaluating the kinetic constants, the maximum growth rate reaches approximately equal values for both concentrations, and the half-saturation constant reaches higher values in dilute solutions in the fermentation with wort from the brewery.

REFERENCES

1. Najafpour G, Younsei H, Syahidah K, Ismail K. Ethanol fermentation in an immobilized cell reactor using S. Cerevisiae. Biores Technol 2004; 92;251-60

2. Luljeta Pinguli, Ilirjan Malollari. (2022) “Inxhinieria e proceseve Biokimike”, (167-218), ISBN: 978-9928-173-86-7.

3. Kosaric N., Vardar-Sukan F. (2001) In: The Biotechnology of Ethanol (M. Roehr, Ed.), WILEYVCH Verlag GmbH, Weinheim, pp.87-90

4. Kostov G. (2007) Investigation of Fermentation Systems for Ethanol Production, PhD thesis, University of Food Technologies, Plovdiv, Bulgaria, p.180. (In Bulgarian)

5. Prifti (Vaso) T., Xhagolli L., Malollari I "A Comparative Study of Kinetic Immobilized Yeast Parameters in Batch Fermentation Processes", Europan Journal of Advanced Research in Biological and Life Sciences (EJARBLS), Volume 5, No 1, 2017 ISSN: 2056-5984.

6. Nanba A, Nishizawa Y, Tsuchiya Y, Nagai S (1987). Kinetic Analysis for Batch Ethanol Fermentation of Saccharomyces cerevisiae. DOI:10.1016/0385-6380(87)90088-4

7. Pauline M. Doran (1997). Bioprocess Engineering Principles. ISBN 0122208552

FULL TEXTS BOOK

THE MEMORY OF BLACK AMERICANS' OPPRESSIONS BY THEIR WHITE COUNTERPARTS IN THE UNITED STATES: A SCRUTINY OF STEPHEN COONTS'S *UNDER SIEGE*

N'ZAMBI-MIKOULOU Donald [1]
MANKOU Paul Marie [2] **&**
MOUKENGUE BOUEYA Wenceslas Crépin [3]
Université Marien Ngouabi, Congo.

ABSTRACT

The exploration of Stephen Coonts's Under Siege enables us to discover that black American characters' color of the skin which differs from that of their white counterparts is the main cause of their oppressions in the United States. These oppressions evidenced through their rejection and victimization are viewed as Whites' endeavors to create an America deprived of "colored citizens". For, they are strongly opposed to the conception of racial mixing extolled by some black leaders like Martin Luther King and Malcolm X, to quote only two. The author accounts for their experience of oppressions mainly through the insults, mockeries, humiliations, punishments, beatings, and murders that they are victims of in American society. Such a sorrowful experience, as depicted in the novel, attests of Coonts's literary commitment, for he fights for justice by denouncing the wrongs of Whites over their black peers in a "so-called democratic nation".

Keywords: Whites, Blacks, The color of the skin, Oppressions, The United States.

Introduction

This article examines black Americans' oppressions by their white counterparts in the United States in Stephen Coonts' *Under Siege*. Published in 1993, this narrative tells the story of its protagonist, a young black man named Chano Aldana, who fights for his full integration in American society by reacting violently against Whites' racist system. Our choice of Stephen Coonts's *Under Siege* for this exploration is justified by the author's denunciation of Blacks' plight in a "so-called democratic nation". Mathew Perl who first scrutinized it, *"classifies Stephen Coonts into the category of integrationist writers, for he denounces the wrongs of Whites over their black peers in all the spheres of the United States".* [1] This means that Coonts's novel is a recurrent call for racial redress in this great nation. Our main interest in scrutinizing it is linked to the desire that we have to discover black characters' ill-treatments by Whites on the American soil because of the color of their skin. These ill-treatments which make the reader consider Whites as superior to Blacks urge us to concentrate on the answer to the following question: To what extent is Stephen Coonts' *Under Siege* the reconstruction of black Americans' oppressions in the United States? We hypothesize that the author's portrayal of black characters as second zone citizens attests of the latter's rejection and victimization in this part of the world.

Being conscious of the fact that the text under scrutiny is viewed as a historical novel, for it draws the reader back to the history of Blacks in the United States, we find it necessary to resort to the historical, the sociological and the psychological approaches to conduct our hypothesis. The new historicism helps us examine some points of history incorporated by Stephen Coonts into his work of fiction, for according to Foster, *"in the novel, we can know people perfectly, and, apart from the general pleasure of reading, we can find here a compensation for their dimness in life"* (Foster: 1962, 70). This means that the historical approach establishes the interplay between history and fiction within a literary work. The sociological approach enables us to show the kind of relationship that exists between Whites and Blacks

FULL TEXTS BOOK

in American society, for according to Krutch, *"art is not created in a vacuum; it is the work not simply of a person, but of an author fixed in time and space, answering to a community"* (Krutch, quoted by Wilbur Scott: 1962, 123). From this view, one understands that the writer, whoever he may be, is inspired by a given society. The psychological approach which is the application of Freudian theories helps us analyze the wounds that black characters have in their spirits because of their white peers' wrong view over them, as Krutch states: *"Psychology can be used to explain fictitious characters* (Krutch, quoted by Wilbur Scott, ibid., 71). This quotation implies that to better understand man, one should look at him psychologically, for he is always victim of the environment in which he lives.

Two main points are examined in this paper: The first is the representation of Blacks as victims of rejection. The second refers to their victimization by their white counterparts because of their physical appearance which, for the latter, dirties the American nation.

1. The reference to Blacks' rejection in American society

Viewed as the non-acceptance of a human being or group of people in a given society because of a particular reason, in Stephen Coonts's *Under Siege*, rejection is endured by black American characters who are ill-treated by their white fellows for the simple reason that they are black. While the first believe that the United States is also their land because built up with the sweat and blood of their ancestors, the second see them as foreigners and second zone citizens. For them, Blacks should give them the possibility to build a white America by accepting to go back to Africa. Such a wrongful view is the main cause of all forms of Blacks' ill-treatments on the American soil. For, the novel reads that while Whites are received and well treated in all the spheres of the United States, Blacks, however, are welcomed with blames, mockeries, humiliations, and violence, as evidenced below:

I don't give a fuck who you are. The only people who get in are people on this list. The sergeant stabbed the sheet of paper on the counter in front of him with a rigid finger. You ain't on it. Now get the hell outta here or we'll find a cell for you. And turn off that fucking spotlight (*US*, p. 82).

This passage attests of black Americans' experience of racism that still gangrenes the American society. In fact, the sentence "I don't give a fuck who you are" attests not only of the inferior position occupied by Blacks before their white peers, but more of their humiliations in a "so-called land of justice". The fact of not putting the black character's name on the list evidences white Americans' racist system which dwells in their spirits. The objective of this inhuman system is to create a nation composed solely of Whites. It is indeed because of this wrongful objective that the black character's name is not found on the list. Coonts's mention of the sentence "we'll find a cell for you" attests of this black character's experience of segregation in the United States, because Whites who are strongly opposed to the conception of racial mixing in this great nation refuse to share the same cell with Blacks viewed as second zone citizens.

Such an experience of rejection which the narrator relates in *Under Siege* is far from being from Stephen Coonts's personal imagination, for in *The Bluest Eye*, for example, Toni Morrison also accounts for it through Pecola, a female black character who is victim of mockeries and humiliations from her white counterparts because of her blackness and ugliness. These two wrongful qualities attributed to this character put her in the margin of the mainstream American society. Unable to overcome her daily humiliations from her classmates at school, Pecola ends up crying: *"She had dropped her notebook, and covered her eyes with her hands"* (Morrison: 1970, 66). This humiliation attests of the kind of treatment endured not only by this black female character, but more by all black Americans in the United States. This treatment, the narrator relates, urges them to seek refuge in God, as Pecola begs Him to help her get rid of this shameful moment: *"Please, God, she whispered into the palm of her hand. Please make me disappear. She squeezed her eyes shut"* (Morrison, ibid., 45).

FULL TEXTS BOOK

Toni Morrison's mention of Pecola's experience of rejection is a way to tell the reader that in the United States, all that is black is bad and ugly, and that the white color symbolizes beauty, perfection, and acceptance. This means that all those who are black in this nation are hated by their white fellows, as Stephen Coonts evidences it in these terms: *"In America a man's right to hate his neighbor is protected as it is nowhere else on earth"* (*US*, p. 88). This quotation indicates that there is a law in the United States that allows white Americans to mistreat Blacks because of their blackness. For, a man who hates his neighbor is likely to do harm to the latter.

Going through *Under Siege*, one discovers that the issue of racial conflict raised by the author concerns Blacks and Whites in the United States, for the latter's eagerness to live in a pure-white nation urges them to torture their black fellows in a very cruel way. This eagerness sometimes pushes them not only to reject them for unfair reasons, but more to persecute them daily. The novel reads that the persecutions endured by Blacks in American society result in their massive participation in the Civil Rights Movement of the 1950s and 1960s with Aldana as one of their leaders. This means that Blacks are not free in the United States, because they are victims of the white man's racist system, as the narrator evidences it these terms: "*The black militants and the political preachers that's all the preachers, by the way claim it's racism".* (*US*, p. 32). As it can be noticed, the word "racism" in this quotation attests of Blacks' oppressions by their white peers on the American soil. They are taken for granted by the latter for the simple reason that they are black. This racism although denounced by black militants and preachers is unfortunately extolled by white authorities whose purpose is to show their supremacy over all Blacks in all over the world.

Such a racial lifestyle experienced by Blacks pushes some of them to get enrolled in the band of Snipers to perpetrate crimes as a new form of their civil rights struggle: "*Asked to assist, the FBI identified several dozen ex-military snipers as possible suspects. These men were all discretely questioned and their alibis checked, to no avail. The crimes remained unsolved"* (*US*, p. 32). These ex-military Snipers described by the author are black Americans who, after serving for peace and true democracy in the American Army during the Second World War, are shocked to find out that they are still rejected and brutalized because of their physical appearance. The promise made to them by white American authorities to be considered and integrated in American society regardless of their dark skin color appears as a nightmare, for it leaves them disillusioned and despaired. What is worth knowing is that at the very beginning of Blacks' resistance against the white man's racist system, it was not easy for the latter to figure out the culprits of the crimes observed in different cities of the United States. For, they used to express their discontent against racism in a very hidden way for fear of being caught. But what the reader understands is that the "ex-military snipers" mentioned by the narrator are black soldiers who were rejected by their white fellows after fighting hand in hand with the latter during the Second World War in order to defend the United States. This rejection finally urges them to think of how to get rid of the white man's evil in this democratic nation:

I hope I get prosecuted. The people who don't want to be victims anymore will see how it has to be. We can't wait for George Bush or Dan Quayle or the hot-air artists. We can't wait for the police. We have to take our stand. I have taken mine. You kill my woman, you kill my kids, don't hide behind the law 'cause it ain't big enough. Justice will be done! Right will be done. There are just enough people me. Just enough. You'll see (*US*, p. 593).

This passage, as it can be seen, attests of Blacks' complaints about the way they are treated and considered on the American soil. For, the word "victim" used by the narrator evidences these subjected individuals' plight in a land that everybody knows is also theirs because built up with their full contribution. The sentence "we can't wait for George Bush or Dan Quale" implies that Blacks are tired of living under the rule of these American authorities who, instead of granting them the civil rights they deserve, end up rejecting them pitilessly. This is to say that Blacks no longer rely on these authorities'

FULL TEXTS BOOK

promises to improve their living conditions in the United States. It is exactly because of their white peers' racist attitude towards them that they are even prohibited to attend Aldana's trial in one the American courts: *"You can't keep us out, we're the press. I don't give a fuck*" (*US*, p. 82). One sees here that despite the fact of belonging to the American press, Blacks' presence is not needed where their white colleagues are gathered. The fact of keeping them out of the court while their white colleagues are in attests not only of their inferior position before Whites, but more of their non-consideration and rejection in the United States. This rejection is far from being a fictitious theme created by Stephen Coonts, because in *Jubilee*, for example, one also sees how Margaret Walker denounces it through Vyry and Innis Brown who are attacked by the Ku Klux Klan's members because of their blackness:

My God in glory, what is them things, ghosts? Lord knows, I ain't never seen nothing like it. One of the white-sheeted riders was pounding on the door of a colored woman who lived alone in a house not far from where the Browns were living. While he Knocked another man was screaming, "come on out of there you goddamned whore, we gonna teach you black bitches a lesson tonight". (…). Evidently nobody dared go to her assistance and Vyry and Innis Brown could hear the woman screaming as the riders galloped away with her and until they were out of earshot (Walker: 1966, 305).

What the Walker shows here is the devilment of Whites over their black counterparts after their Emancipation Proclamation by President Abraham Lincoln. Her insistence on the word "black" shows that the main cause of this devilment is the skin color of Blacks which is not accepted and appreciated by their white peers. This means that in the United States, Blacks are not judged according to the way they behave and the content of their knowledge, but to their physical appearance. This awful attitude that grows upon Whites pushes them to organize some attacks on Blacks as a way to reject their emancipation. Such a rejection observed in *Jubilee* and *Under Siege* is viewed as a new form of slavery extolled by Whites, as evidenced by the historians George and David in these terms: *"The freedom of blacks, baldly revealed that they intended to preserve the trappings of slavery as nearly as possible"* (Tindall & David: 1979, 445). This quotation brings evidence that there is a restitution of Blacks' experience of racism in Stephen Coonts's *Under Siege*. For, George and David's account for Blacks' reality in the United States intertwines with what is described in this narrative.

Stephen Coonts's endeavors to denounce Blacks' rejection by their white counterparts are nowhere more evident than in a very small passage wherein he tells of the latter who remind Blacks of the exact continent in which they live: *"This is America"* (*US*, p. 82). This sentence implies that, for Whites, America does not belong to Blacks whose continent is Africa. This view pushes them not to give credit to them by controlling and maintaining them on their position of inferiority. Seeing the way in which they are rejected on behalf of their black skin color, Blacks call into question their future in the United States. It is exactly because of this hopeless future that Aldana who is fed up with the white man's injustice, starts showing his resistance to the latter:

No one can gag me up. No one. His voice was loud, but the sharp edge of command was there too. The crowd stopped dead, captivated by his drama. That woman can't gag me up while they send me up the railroad for a crime of which I am not guilty (*US*, p. 117).

The sentence "they send me up the railroad for a crime of which I am not guilty" attests of Aldana's persecution by his white counterparts who consider him as the culprit of all crimes observed in the American society. Whites whose aim is to get rid of him because of his blackness, refuse to hear him despite his pleading for innocence. This blackness, the narrator argues, is also rejected by communists who look at Blacks not as human being capable of deserving good treatment, but more as properties: "*The communists have surrendered to the rich and powerful. They have sold us into bondage, into slavery"* (*US*, p. 51). Blacks' rejection in this quotation appears through the way they are sold to white masters to work on plantations with no significant rest or reward.

Such a lifestyle experienced by Blacks shows that any attempt of their challenge to their white masters' order is welcomed with a severe punishment that may lead them to death, as the narrator evidences it in these terms: "*Out! Get out, or I'll order these men to shoot you when you stand"* (*US*, p. 583). It is indeed because of this brutality that many Blacks find it better to fight alongside with white Americans during the wartime in order to be integrated and considered as full American citizens. Reverend Jackson, for example, considers Blacks' enrollment in the war as a test, because their dream of enjoying the full fruition of the American democracy is conditioned by their contribution to the American victory:

They (young black Americans) joined the Army to get a little piece of the American dream, a job, money for an education later, to learn a skill, to earn some respect. Young men have been joining the military for those reasons for thousands of years, can they fight? (*US*, pp. 493-494).

Through this passage, one understands that the main purpose of Blacks to engage in a war in order to defend the United States is linked to their dream of being accepted and recognized as full American citizens with their black skin color. The promise of being seen as such urges them to show their endeavors in the task of defending a country that reduces them to nothingness because of their ancestors' origins. The lack of human and civil rights constitutes a leitmotiv for them to partake in the American Army. But it is worth knowing that Blacks' rejection by white Americans is not only obvious in the civilian life, but also in the United States' Army. For, during the Second World War, they were prohibited to approach this Army's means of transport: *"Well, airplanes flying cross the land the sea, everybody flying but a Negro like me. Uncle Sam says, your place is on the ground, when I fly my airplanes don't want no Negro round. The same thing for navy, ships go to sea"* (White, J. quoted by Litwack: 2002, 44). This quotation, illustrates Blacks' experience of rejection by their white peers who refuse to share the same means of transport with them because of their racial belonging. This wrongful attitude of Whites pushes some black soldiers fighting alongside with white ones to fear the latter who appear as their enemies: *"Dear Lord, I'll fight I do not fear Germans or Japs; my fears are here. America"* (Takiki: 2000, 25).

Stephen Coonts's denunciation of Blacks' rejection in *Under Siege* also appears through the way in which the black race is seen in comparison to other races in the United States. He confesses that the black race is the first race which is not given credit or value in this great nation:

The last group are the inner-city residents, who are seventy percent black. This group only works in federal office buildings at night, when they clean them. The city of Washington is the biggest employer; forty-six thousand jobs for a population of about 586.000 people in the district (*US*, p. 431).

This passage shows that in the United States, Blacks are considered not as full American citizens capable of cohabiting with Whites, but more as second zone individuals. For, if they clean buildings at night while Whites enjoy the full fruition of life with their family members, it means that they are not equal to them. This inequality is what pushes their white peers not only to reject them in public places, but also to kill them mercilessly as evidenced in the section below.

2. The representation of Blacks' victimization by their white counterparts

The inequality of race which prevails in the American society from the slavery era to the Civil Rights Movement of the 1950s and 1960s results in black characters' victimization by Whites. For the latter, the white race is the race that should be found in the United States, because the black one dirties this great nation. This victimization is evidenced in Stephen Coonts's *Under Siege* not only through the way Whites look at Blacks, but more through the killing of the latter for unfair reasons: *"The column was an epitaph for three young black men, all of whom had died yesterday on the streets and sidewalks of Washington. All three had apparently been engaged in the Crack trade. All three has been shot to death"* (*US*, p. 58). What the author demonstrates here is Blacks' experience of the mourning events

FULL TEXTS BOOK

occasioned by their white fellows who kill them daily in order to create a pure white America. These black men who try to express their discontent about the white man's racist system, are unfortunately murdered by the latter. The fact of shooting them dead is a way for Whites to give a moral lesson to all those Blacks who may dare to disturb peace established in the United States. Through these black characters, the author draws the reader back to the 1986 attacks on three black Americans, as mentioned by the historian Fayer in *Voices of Freedom*:

Among the best-known incidents were the 1986 attacks on the three black men who found themselves in the predominantly white Howard beach section of queens, New York (one of the victims, Michel Griffith, died), and the 1989 killing of black sixteen-year-old Yusuf Hawkins, who went to a white neighborhood in bookly to answer a classified ad for a used car (Fayer, quoted by Hampton Henry: 1990, 660).

This passage which shows the interplay between history and fiction in Coonts's novel attests of the white man's racist system, for the historian Fayer demonstrates how Blacks were killed for the simple reason that they were found in a place only reserved to Whites. The theme of victimization is so excessive that Coonts continues to account for it by representing Blacks as victims of their white counterparts' different forms of oppression: *"Nobody disputed the assertion that the black population's long cherished, deep-seated belief that they were victims of intentional racist oppression aggravated the situation and brought it to boil"* (*US*, p. 561). It is indeed because of these oppressions evidenced through black characters' humiliations, mockeries, blames, punishments, whippings, tortures and killings that in George Schuyler's *Black No More* (1931), too, a black character named Max Disher ends up trusting Doctor Crookman's bleaching treatment to integrate the American society with a physical appearance accepted by all white Americans: *"He (Max Disher) believes that if he can see Dr. Crookman for the bleaching treatment, he will be the first African American to find a solution to racial conflicts in the United States. For, there will be no rejection of Blacks ; no Jim Crow Laws"* (N'zambi-Mikoulou : 2021, 8).

As it can be seen, the expression "racist oppression" reveals that the main cause of Blacks' plight in the United States is not maybe their incapacity to behave well with their white fellows, but their black skin color which is viewed as a sign of misfortune. This color which they cannot get rid of, urges Whites to torture them in a very cruel way. In *The Autobiography of Miss Jane Pittman*, for example, Ernest James Gaines also accounts for the drawbacks of the black skin color through a black male character who is whipped and killed in the bush by patrollers on his way to Ohio to enjoy freedom denied to them years:

They came in on horses and mules, and soon as they saw the slow-wit they surrounded him and started beating him with sticks of wood. Some of them had guns, but they would not waste a bullet. More satisfaction beating him with sticks. They beat him, he covered up, but they beat him till he was down. Then one of the patrollers slid off the mule, right cross his tail, and cracked the slow-wit in the head (Gaines: 1976, 21).

Through this passage, one understands that Blacks' post-Emancipation social conditions are comparable to those of the slavery era. For, the way this black character is killed after being beaten several times intertwines with Blacks' former experience of racism in the United States. These beatings leave the reader with the impression that white Americans are not ready yet to look at Blacks as true American citizens. The sentence "some of them had guns" shows that patrollers are hunters sent in the bush by the Ku Klux Klan's members to look for Blacks seen as animals. This wrongful consideration of these subjected individuals attests not only of their ill-treatment and suffering on the American soil, but more of the white man's supremacy over them. This means that the aim of Whites is to get rid of Blacks by killing them daily, as evidenced by Johnson in these terms: *"The only way to end Negroes is*

FULL TEXTS BOOK

extermination" (Jonhson: 1998, 116). It is indeed with regard to this racist view that the historian Tindall advised Blacks to create their own United States of Africa in order to say good riddance to the white man's oppressions: *"The only hope for Blacks was to free America and build a negro republic in Africa''* (Tindall & David: 1979, 667).

One understands that Stephen Coonts's narrative portrays black Americans' pitiful experience of victimization due to their black skin color. Being accustomed to Whites' oppressions, Blacks start challenging even some white American authorities who prevent them from fighting for their civil rights: "*Eager to fight for justice, blacks Americans do not go back as the colonel threaten them, but challenge him, as black woman tells: go ahead colonel, she said. Tell him to shoot. He can't miss. I'll hold still"* (*US*, p. 584). In this quotation, Blacks' victimization is evidenced through the white American Colonel who is motivated to shoot them dead for an unfair reason. The sentence "go ahead colonel" shows that Blacks are now fed up with the white man's oppressions over them in the United States. It also indicates their first step to the challenge against all racist laws established in this land of democracy viewed as *"The United Snakes of America"* (Killens: 1963, 87).

Conclusion

At the end of this exploration devoted to black characters' rejection and victimization in the United States in Stephen Coonts's *Under Siege*, one keeps in mind that these characters' black skin color is the main cause of their discrimination in this great nation. Their white counterparts' opposition to the conception of racial mixing extolled by some black leaders like Martin Luther King and Malcolm X, to quote only two, results in their daily oppressions. These oppressions are evident in the author's novel through the insults, mockeries, humiliations, punishments, beatings, and murders that they are victims of in all the spheres of the United States. Such a lifestyle experienced by them attests not only of Stephen Coonts's endeavors to reconstruct the plight of Blacks in his work of fiction, but more of his literary commitment. For, he seeks for justice and equality in American society by denouncing the wrongs of Whites over their black counterparts through fictitious characters.

REFERENCES

- Foster, E. M. *Aspects of the Novel*. (US). Harmon Worth Penguin, 1962.
- Gaines, Ernest James. *The Autobiography of Miss Jane Pittman*. New York : The Dial Press, 1971.
- Henry, Hampton and Steve, Fayer. *Voices of Freedom*. Bantam Trade USA, 1991.
- Johnson, Charles. *Dreamer*. New York: Simon & Schuster, 1998.
- Killens, J. Oliver. *And Then We Heard the Thunder*. New- York : Howard University Press, 1963.
- Litwack F. Leon. "Pearl Harbor Blues: Black Americans and the World War II". USA: University of California at Berkeley, 2002, pp. 37-54.
- Morrison, Toni. *The Bluest Eye*. New-York : Vintage Books, A Division of Random House, 1970.
- N'zambi-Mikoulou, Donald. "From Black to White: A Study of George Schuyler's *Black No More*". International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Research (IJMSIR). ISSN : 2737-7180 (Print), ISSN : 2737-7172 (Online), Volume 04, January 2021, pp. 7-13.
- Scott, Wilbur, S. *Five Approaches of Literary Criticism*. New-York: The Macmillan Company, 1962.
- Schuyler, George. *Black No More*. USA : The Macaulay Company, 1931.
- Stephen Coonts's *Under Siege*. London: Harper Collins Publishers, 1993.

FULL TEXTS BOOK

- Takiki, Ronald. Double Victory. *A Multicultural History of America in World War II*. Boston: Little Brown and C., 2000.
- Tindall, B. Georges and David, E. Shi. *America*. New-York: Norton, 1979.
- Walker, Margaret. *Jubilee*. Houghton Mifflin, 1966.
- [1] http://www.en.Wikipedia.org/wiki/Mathew/Perl/... Stephen Coonts's Commitment in *Under Siege*, consulted on June 14th 2024, 4 p.m.

THE REINTERPRETATION of TRADITIONAL TURKISH FOOTWEAR IN MODERN FOOTWEAR DESIGN

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Mehlika ULUÇAM KIRBAĞ

Selçuk Üniversity, Architecture and Design

ABSTRACT

Shoe designs are garments that arise from the needs of individuals and subsequently undergo changes influenced by various factors such as historical developments, geography, and technology. The materials employed in shoe design have consistently played a significant role throughout this historical transformation. The material conditions of the production area, particularly regarding the source of leather for the upper or lining, as well as the availability of alternative materials to leather, have determined the construction methods of the shoes.

Prior to the Industrial Revolution, the techniques developed for producing shoe models, which were not easily amenable to mass production, along with the materials and embellishments, served as distinguishing characteristics of the designs. This production process facilitated the transmission of techniques and decorative practices from generation to generation through master-apprentice relationships, leading to the establishment of traditions associated with specific shoe models. Consequently, various types of footwear, each with corresponding local terminology, emerged across different regions. These models evolved, often transforming as they transitioned from one language to another. Despite potential ambiguities in the meanings of terms, a generalized glossary of footwear terminology has developed for communities residing in the same geographic area. Among the Turkish people, a plethora of terms and model varieties have emerged that are used interchangeably with the word "shoe."

With the entrance of the Turks into Anatolia, the utilization of leather as a material for footwear increased within the region. The tradition of this material, introduced from the Uyghurs, subsequently gave rise to both similar and distinctly different models during the subsequent periods of principalities, the Seljuk Empire, the Ottoman Empire, and the Republic in Anatolian territories. These models can be examined under the classification of traditional Turkish footwear.

This study aims to reinterpret traditional Turkish shoe models to develop modern designs. The forms of models such as başmak, edik, lapçin, galosh, iskarpin, and takunya have been redesigned while preserving their original characteristics.

Key Words: Footwear, Tradational Footwear, Design of Footwear, Turkish Footwear

INTRODUCTION

The Turks who migrated from Central Asia to Anatolia brought with them their expertise in leather craftsmanship, along with the long-topped leather boots that were characteristic of the Uighur tradition (Polat ve Güllüdağ, 2020: 22; Süslü, 1989: 208-209). These boots, which have a distinctive feature in the Turkish footwear model, were known to be worn by both women and men. However, when examining written sources and the few surviving cultural artifacts, it is also evident that, while the Seljuks used boots as outerwear, they wore flat-soled, collarless, ankle-length footwear as indoor foot attire. The Uighur boots brought by the Turks from Central Asia to Anatolia blended with the existing footwear traditions of various civilizations that had been present in the region, notably the Byzantine Empire, creating more than twenty different models of foot attire that are traditionally attributed to the Turks. The Great Seljuk Empire managed to carry the culture of footwear from Anatolia through the

FULL TEXTS BOOK

Figure 1 Başmak / Traditional Turkish Shoe

Design 1 Başmak / Design by Kırbağ,2024

Design 2 Başmak / Design by Krabük,2024

Beyliks period, the Ottoman Empire, the Republican era, and eventually to the present day. Even today, in provinces outside metropolitan areas, traditional Turkish footwear, whose model names might be misunderstood or misidentified, continues to be used. However, with the Ottoman campaigns and the expanding trade, combined with Anatolia's already cosmopolitan nature, confusion began to arise in the terminology of footwear. Local linguistic differences and the introduction of a new alphabet system during the Republican period contributed to the distortion and gradual loss of the original traditional Turkish footwear terms and models in modern times (Görünür, 2016:30). In contemporary discussions of traditional Turkish footwear, terms such as "başmak," "edik," and "yemeni" are often used as alternatives to the word "ayakkabı" (shoe) (Salman, 2013: 365-366). However, these terms are not direct equivalents of the word "ayakkabı"; each refers to a distinct type or model of footwear. This situation highlights the necessity of distinguishing between the terms "ayakkabı" (shoe) and "ayak giysisi" (footwear) in Turkish.

Due to the aforementioned terminological confusion this study is limited to the analysis of footwear within the context of cultural heritage, specifically focusing on traditional footwear as presented under the heading of "Traditional Footwear" in research conducted in the field of shoe science. In this study, traditional Turkish footwear models have been defined, and modern shoe designs have been developed for each model within the scope of the research limitations. Additionally, designs in which students from the Department of Shoe Design and Production at the Faculty of Architecture and Design, Selçuk University, have modernized the models learned in the Traditional Turkish Footwear course, have also been included in the research.

FINDINGS and MODERN DESIGNS

1. Başmak: The term "başmak" was used to refer to a type of footwear in Oghuz and Kipchak cultures (Tek, 2016: 265). This footwear, which resembles "yemeni," completely covers the toes, has a flat or rounded toe, a stiff heel, and a thick sole typically made of felted leather (Koçu, 2015: 35).

2. Çarık: A "**çarık**" is a type of footwear made from leather, with a pointed toe that curves slightly upwards. It features a design where strings are threaded through the heel and sides, allowing it to conform to the shape of the foot (Kutlutaş & Kırbağ, 2024).

FULL TEXTS BOOK

Figure 2 Çarık / Traditional Turkish Shoe

Design 2 Çarık / Design by Kırbağ,2024

Design 3 Başmak / Design by Çataltepe,2024

3. Boot: The boot is a type of footwear that came to Anatolia through Uighur culture, characterized by its long cuffs.

Figure 3 Boot / Traditional Turkish Shoe

Design 4 Çarık / Design by Kırbağ,2024

4. Lapçin Galosh: Also referred to as a "galosh boot," the lapçın galosh is a two-part footwear. The piece in direct contact with the ground is the *lapçın* (galosh), while the inner part worn inside the lapçın is the *potin*. The lapçın serves the function of protecting the potin from external dirt. (Kutlutaş & Kırbağ, 2024).

Figure 4 Lapçin Galoş / Traditional Turkish Shoe

Design 5 Lapçin Galoş / Design by Kırbağ,2024

Design 6 Lapçin Galoş / Design by Çataltepe,2024

5.Takunya (wooden clog): In its decoration, materials such as mother-of-pearl, coral, gold thread, sequins, pearls, mirror shards, or silver wire were used. Although the terms *nalın* (clogs) and *takunya*

(wooden sandals) are often used interchangeably, *takunya* refers to the type with a shorter bridge, while *nalın* is used for the type with a longer bridge (Kutlutaş & Kırbağ, 2024).

	
Figure 5 Takunya (wooden clog) / Traditional Turkish Shoe	**Design 7** Takunya (wooden clog) / Design by Tulimat,2024

Why We Transformed Traditional Turkish Footwear into Modern Shoes?

The idea of transforming traditional Turkish footwear into modern shoes may arise from the desire to preserve cultural heritage while making them suitable for contemporary needs and aesthetic sensibilities. This transformation aims to maintain the elegance and functionality of traditional designs, while adapting to the rapidly changing dynamics of modern life. Here are some reasons behind this transformation

1. Preserving Cultural Heritage: Traditional Turkish footwear is deeply rooted in cultural history and craftsmanship, reflecting local traditions, history, and social life. In the modern world, transforming these types of shoes helps preserve cultural heritage. By modernizing them, we can pass on Turkish handicrafts and traditions to new generations.

2. Comfort and Functionality: Traditional shoes are often durable and well-made for specific purposes, but they may not always meet the comfort and functionality standards of today. During the transformation into modern shoes, ergonomic designs, comfortable insoles, orthopedic support, and flexible materials can be added. This way, the shoes can remain true to their traditional designs while becoming more comfortable.

3. Aesthetic Innovation and Modern Relevance: Traditional Turkish footwear often features intricate designs and is handmade, but modern fashion demands simpler or more elegant designs. For example, ornate “takunya” and “nalın” can be reimagined with a more minimalist aesthetic, making them stylish and wearable in urban environments. This creates designs that blend both traditional elements and contemporary styles, celebrating both the past and the present.

4. Social and Cultural Adaptation: Traditional shoes were often associated with specific geographical regions or cultures. However, in the modern world, transforming traditional Turkish footwear to appeal to a broader audience and be suitable in different cultural contexts is important. For example, traditional Turkish shoes could be redesigned to fit global fashion trends while remaining comfortable and functional in urban settings.

5. Sustainabillty and Natural Materials: Traditional turkish footwear is often made from natural materials (leather, wood, fabric) and is handmade. This is an advantage from a sustainability perspective. Modern shoes can also use these natural materials, contributing to eco-friendly and recyclable designs. By modernizing traditional footwear, we can align it with sustainable fashion principles.

In conclusion, transforming traditional Turkish footwear into modern shoes involves both preserving cultural heritage and adapting traditional designs to fit today's lifestyle. This transformation brings

FULL TEXTS BOOK

together important elements such as aesthetics, comfort, functionality, and sustainability, creating a design approach that is both traditional and contemporary.

REFERENCES

Görünür, L. (2016), *Pabuç / Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan*, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.

Koçu, R., E. (2015). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.: İstanbul.

Kutlutaş, H.Z. & Kırbağ, Z.M. *Anadolu'da Kadın Ayakkabı Modellerinin Gelişimi*, 3rd International Turkic and World Women's Studies Congress October 4-6, 2024, Atatürk University, Erzurum.

Polat, C. & Güllüdağ, N. (2020). *Türk Kültüründe Geleneksel Ayakkabı Sanatı*. (Ed. Genç, M.). Hiper Yayın: İstanbul.

Salman, F. (2013). *Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar Türklerde Kıyafet Biçimleri* (1. Baskı). Erzurum: Zafer Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

Süslü, Ö. (1989). *Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*. Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı: 35: Ankara.

Tek, R. (2016). "*Dîvânu Lugâti't Türk'te Giyim Kuşam Kültürü İle İlgili Kelimeler"*, The Journal of Academic Social Science Studies. 50, 261-271.

FULL TEXTS BOOK

THE USE OF DIGITAL COMMUNICATION IN THE STRATEGIC MANAGEMENT PROCESS IN ALBANIA

MSc. Afrodhiti Ngjelo

University of Tirana, Saranda Branch, Faculty of Economy, Albania

Dr. Olta Kapllani

University of Tirana, Saranda Branch, Faculty of Economy, Albania

ABSTRACT

This study analyzes the integration of digital communication in the strategic management process within Albanian businesses, focusing on its impact on organizational effectiveness and adaptability.

As the country continues to undergo economic transformation and globalization, effective communication strategies have become vital for enhancing organization performance and competitive advantage. The study examines how local companies utilize digital tools to enhance collaboration, streamline decision making and engage with stakeholders including employees and customers.

Through case studies and interviews with industry leaders, the research identifies best practices tailored to the Albanian context, while also addressing challenges such as limited digital literacy and infrastructural barriers.

The study concludes by offering recommendations for Albanian organizations to leverage digital communication more effectively in their strategic management efforts, ultimately contributing to sustainable growth and resilience in a rapidly evolving market landscape.

Keywords: digital communication, strategic management, Albania, economic development

INTRODUCTION

Communication plays a fundamental role in any organization. According to (McKinney, Barker, Smith & Davis (2004), communication is essential to effective team performance and communications for any organization are like blood circulation in the human body. Therefore, organizations that recognize the value of communication leverage it effectively to their advantage.

It facilitates the coordination of key resources, particularly both the material and human elements, within the organization, serving as a dynamic network that drives change and progress. According to Snavely (2001), as cited by Robins (2006), the communication process is initiated through the sender-encording-the message-the channel decording-the receiver-noise and feedback. It is estimated that managers spend more than 80% of their day engaged in communication with others. As a result, the core management functions—planning, organizing, leading, and controlling—rely heavily on effective communication to be carried out successfully.

Communication in today's world is closely intertwined with new technologies, leading to the rise of what we now call digitally mediated communication. Essentially, any form of communication conducted via digital technologies—such as email, social media platforms like Twitter, Snapchat, and Facebook, or online discussion boards—falls under this category. The ability to communicate through these platforms was not just a product of technological progress, but also a necessity for maintaining social connections in an increasingly interconnected world.

From the basic telephone used in the 20th century to today's complex communication tools, we've witnessed a technological evolution that includes voice, video, audio, data, and other channels of interaction. Mass media has been instrumental in integrating these technologies into our daily lives,

FULL TEXTS BOOK

creating a dynamic, mobile, and interconnected digital ecosystem. In this digital age, communication can take many forms, from one-on-one conversations to educational interactions or mass-mediated messages. Furthermore, emerging technologies like the Metaverse or Web 3.0 are poised to push the boundaries of communication even further (Vlăduțescu & Stănescu, 2023).

Compared to traditional communication, however, digital communication brings along distinct characteristics (Kaye et al. 2022), such as changes in information flows (e.g., Georgakopoulou 2015; Sievert and Scholz 2017), the density of information (e.g., Arnold et al. 2023; Fakhfakh and Bouaziz 2023), or the timing of communication (e.g., Garett and Young 2023; Pluwak 2023), which in turn have an impact on resulting communication behavior (e.g., Kaye et al. 2022; Maris et al. 2023; Nixon and Guajardo 2023).

Communication is no longer just about sharing information; it significantly impacts the evolution of interpersonal relationships in digital spaces. The digital tools we now use for communication are so advanced that the distinction between face-to-face interaction and digitally mediated communication is increasingly blurred. As the digital landscape continues to evolve, platforms like social media have become central to not only information exchange, but also personal development and social interaction. Online environments not only facilitate communication, but also establish the foundation for social interaction in a way, that sometimes replaces, enhances, or even supersedes traditional offline connections. Thus, the digital environment, while offering numerous benefits, also requires careful management to ensure interactions remain constructive, respectful, and positive.

As digital communication continues to evolve, it offers unprecedented opportunities for connection, while also raising new challenges related to etiquette, miscommunication, and the preservation of meaningful relationships. The rapid advancement of digital tools promises to push the boundaries of communication even further, making it more immersive, immediate, and integrated into our daily lives. In a world increasingly dependent on technology, digital communication has become central to both personal and professional interactions.

METHOD

This research is based on literature review approach, involving the collection and analysis of data from relevant theoretical sources, journals, articles and case studies relates to digital communication in the strategic management process. Through the literature review, this research aims to explore information and gain in-depth insights into the concept of digital communication in the strategic management process, the benefits it can provide as well as the challenges and recommendations in effectively adopting digital communication.

This literature review will gather research data from a range of theoretical sources and empirical studies on digital communication and strategic management process. The data will be sourced from academic databases and other reputable sources aligned with the research focus. The data collection process will involve a meticulous and systematic search of the literature. Relevant sources will be identified using keywords related to the research topic, such as "digital communication", "strategic management," and other associated terms.

Data analysis will involve synthesizing information from a variety of relevant sources to offer a comprehensive overview of the research topic. By comparing and contrasting findings from different literature, the review will provide a deeper understanding of the issues at hand, with appropriate references used to support each claim and conclusion. Furthermore, this literature review will specifically focus on the role of digital communication in the strategic management process and will not cover more technical aspects, such as detailed data analysis.

FULL TEXTS BOOK

The role of digital communication in the strategic management process.

Digital communication refers to the use of digital technologies to facilitate communication between individuals and electronic devices. It involves the use of digital devices such as mobile phones, computers, and other digital tools to exchange information over a digital network, either with other people or machines. The forms of communication can include voice, sound, images, video, text, 3D animations, and more. As Epitech defines it, digital communication is "the transfer of data or information using digital signals over a point-to-point (P2P) channel." A P2P connection is a communication method linking two endpoints. This definition emphasizes the technical or engineering perspective, often referred to as data communication or data transmission.

In another definition, Tagg (2015) describes digital communication as the interaction between individuals mediated by digital communication technologies—tools that transmit information in various forms. Tagg explains that digital communication, as a human process, is not solely defined by technology, but by how it is practiced. This form of communication occurs within a network (such as the Internet, GSM, CDMA, and others), shifting the focus from content creation to interaction, networking, and relationship-building. Additionally, it is becoming increasingly challenging to separate different media in this context (Tagg, 2015).

Despite the numerous benefits of digital communication in the strategic management process, organizations must be mindful of the challenges that can arise. To mitigate these challenges, companies need to ensure proper training, cybersecurity measures, effective integration of digital tools, and strategies for maintaining strong interpersonal relationships and clear communication. A balanced approach, combining the strengths of digital tools with human interaction, will help organizations overcome these hurdles and fully leverage digital communication for strategic success.

Strategic managements in organizations

The evolution of strategic management in the digital age represents a profound shift in how organizations approach long-term planning and decision-making. The adoption of digital technologies has reshaped the strategic priorities of businesses. Pettigrew (1992) argues that strategic management plays a critical role in defining an organization’s mission, vision, values, goals, objectives, roles, responsibilities, and timelines. It provides direction, fosters a sense of identity, and unites the organization towards achieving its business objectives. This ongoing process is essential for an organization’s long-term success. Schendel and Hofer (1979) describe strategic management as a blend of science and art, which enhances an organization’s likelihood of success through comprehensive planning of all variables that contribute to goal attainment.

Moreover, Kraus et al. (2006) emphasize that strategic management is a continuous process that involves evaluating and controlling both the business and its industry, analyzing competitors, setting objectives, and adapting strategies to address new or evolving challenges. This process includes regular reassessment of strategies—whether annually or quarterly—to determine their effectiveness and make adjustments in response to changes such as emerging technologies, evolving competition, or shifts in the economic, social, financial, or political environment (Hitt et al., 2001).

The digital age has fundamentally reshaped how organizations operate and compete, driving major shifts in strategic decision-making processes (Bughin et al., 2018). The decision-making process is defined as the process through which organizations make long-term decisions that shape their direction and future, taking into account their goals, resources, and the external environment (Mintzberg, Ahlstrand, & Lampel, 2009). With an abundance of information and the rapid rate of change, organizations now face a complex, dynamic environment that requires constant adaptation and innovation to sustain a competitive edge (Fountaine et al., 2019). In this fast-evolving landscape, artificial intelligence (AI) can provide crucial insights, helping organizations make more informed decisions and craft more effective

FULL TEXTS BOOK

strategies (Davenport, Guha, Grewal, & Bressgott, 2020). As AI continues to transform strategic decision-making, managers must develop a solid understanding of AI technologies and their applications within their organizations (Brynjolfsson & McAfee, 2017). This includes staying abreast of the latest developments in AI research and best practices, as well as identifying opportunities to leverage AI-driven insights in decision-making processes (Fountaine et al., 2019).

Managers must also cultivate digital literacy and data-driven decision-making skills to effectively navigate the growing complexity of the digital landscape (Chui et al., 2018). This involves gaining proficiency in AI-powered tools and platforms, as well as developing the ability to interpret and analyze data to guide strategic decisions (Davenport et al., 2020). For successful integration of AI into strategic decision-making, managers must cultivate an AI-ready organizational culture that values innovation, adaptability, and continuous learning (Bughin et al., 2018).

This involves fostering open communication and collaboration, encouraging experimentation, and supporting the ongoing development of employee skills and capabilities (Fountaine et al., 2019). Additionally, managers must ensure the responsible use of AI technologies within their organizations, considering ethical factors such as fairness, transparency, and accountability (Brynjolfsson & McAfee, 2017). This requires establishing proper oversight mechanisms and creating clear guidelines for AI-driven decision-making to mitigate risks of bias and address other ethical concerns (Fountaine et al., 2019). As data security and privacy become increasingly critical in the digital age, managers must ensure their organizations comply with relevant data protection regulations and maintain strong security measures (Bughin et al., 2018). This involves regularly assessing data protection risks, implementing effective security controls, and staying up-to-date with evolving regulatory requirements (Chui et al., 2018). As organizations navigate these changes, prioritizing cybersecurity as a strategic focus (Kumar & Mallipeddi, 2022) will become increasingly critical. This ensures that digital advancements are securely embedded within strategic planning and risk management frameworks. As noted, organizations are increasingly required to innovate and incorporate advanced digital technologies into their operations to keep pace with the evolving business landscape (Haleem et al., 2023). This shift marks a transition toward more dynamic, technology-driven management practices. Research shows a growing trend of increased investments in digital business transformation, with spending anticipated to rise substantially in the years ahead (Goi et al., 2023; Saha et al., 2023; Yoshikuni et al., 2023). This shift highlights the critical role of digital technologies in modern strategic management.

The use of digital communication in the Strategic Management Process in SMEs in Albania

Albania has experienced significant economic and technological changes in recent years, leading to increased digitalization across various sectors. In the context of strategic management, digital communication plays a crucial role in helping organizations navigate complexities and seize opportunities.

This research outlines the integration of digital communication in the strategic management process in Albania, emphasizing its benefits, challenges, and future prospects. Small and medium-sized enterprises (SMEs) are the bedrock of Albania's entrepreneurial landscape and most of them are privately owned. According to Coad (2009) the main justification for viewing SMEs as unique study object stems from the realization that SMEs are not only smaller versions of large firms. SMEs usually have a high innovation potential, because they try to ensure success with their fundamental resources such as innovative technology. According to Curraj (2018), SMEs have been selected not only of the central role that they play in Albanian economy, but also because of their future potential in the digital world.

The literature review indicated a limited number of empirical studies with systematic and reliable research on the use of ICTs in SMEs in Albania. The research confirms that business digitalization impacts positively the overall performance of SMEs in Albania. Size, age and location of the SMEs

FULL TEXTS BOOK

dominate performance and are related to the business digitalization more than strategy (Curraj, 2018). In addition, there is a positive impact of owner-manager characteristics on digitalization. In this study, entrepreneurial orientation is defined as the strategic processes, structures, and behaviors of firms that emphasize innovativeness, proactivity, risk-taking, competitive aggressiveness, and autonomy, all of which enable the pursuit of new opportunities. The research suggests that firms led by proactive entrepreneurs tend to perform better in dynamic environments.

The main challenges that SMEs currently face in regards to digitalization and adoption of ICTs are: inheritance of poor and highly costive communication infrastructure: low level of awareness of ICTs suitable for SMEs and not just complex systems for large firms; high cost in adopting ICTs systems and resistance from internal enterprise working practices; limited ICTs literacy of SME owners hinders their ability to choose the appropriate technology and understand the concrete benefits it can bring to their business (Bazini et.al., 2011); limited ICTs literacy of employees in SMEs hinders ICT adoption (Qarri, et.al 2012); limited financial opportunities and legal infrastructure; highly competitive market with unfair competition, informality and corruption. SMEs have not yet managed to create a critical mass needed for digital transformation of the Albanian economy, there are still opportunities that remain unexploited. Even though, some of the most prestigious and relevant, organizations as CBO, OECD, the US State Department and the EU, Albania has received very high ratings in digital governance, and there is still much work to be done, particularly in improving digital skills education and addressing the gender gap in the ICT sector.

The review of strategic management in the digital age reveals several key insights. First, the rise of digital technology has profoundly shaped the evolution of strategic management, driving a shift toward more innovative, technology-driven approaches. This transformation is evident across multiple aspects of organizational management, from decision-making processes to the integration of advanced technologies in strategic planning. In a world marked by rapid technological advancements, globalization, and shifting market dynamics, the ability to adapt and innovate has become critical for organizational survival and success.

The incorporation of digital technologies into strategic management not only boosts operational efficiency and decision-making capabilities, but also unlocks new opportunities for competitive advantage and value creation. This digital transformation enables organizations to stay agile, respond to market changes more effectively, and tap into emerging possibilities that drive growth and differentiation.

Best Practices for Effective Digital Communication in Strategic Management in Albania

As we move into the future, strategic management frameworks are set to undergo significant transformations, driven especially by the rapid advancement of digital technologies. A major development will be the increased integration of Artificial Intelligence (AI) and machine learning into strategic decision-making processes. This integration is set to transform how businesses forecast trends, evaluate risks, and make data-driven decisions (Pérez-Campuzano et al., 2021). Moreover, the future of strategic management is expected to place greater emphasis on agility and flexibility in decision-making. This shift highlights the growing importance of adaptability in responding to changing conditions.

For business leaders and strategists aiming to navigate this evolving landscape, the following recommendations are offered:

1. **Embrace Technological Advancements**: Stay informed about developments in AI, machine learning, and data analytics. Invest in these technologies to strengthen strategic decision-making capabilities. Organizations should prioritize investing in digital infrastructure to ensure that all employees have access to the necessary tools and resources for effective communication.

FULL TEXTS BOOK

2. **Foster Agility and Flexibility**: Build organizational structures and cultures that promote agility and flexibility. Encourage adaptive thinking and responsiveness to change. Promoting a culture that embraces digital communication can enhance employee buy-in. Training and awareness programs can help employees become more comfortable with new technologies.

3. **Establish Clear Communication Protocols**: Developing clear protocols for digital communication can mitigate misunderstandings and streamline information sharing across the organization.

4. **Integrate Sustainability into Core Strategy**: Align business strategies with sustainability objectives. Incorporate environmental, social, and governance factors into strategic planning to ensure long-term viability and social responsibility.

5. **Leverage Collaborative Tools**: Use digital platforms to facilitate collaborative decision-making. Engage diverse stakeholders to bring multiple perspectives into the strategic planning process.

6. **Prioritize Cybersecurity in Strategic Planning**: Incorporate cybersecurity into all aspects of strategic planning. Develop comprehensive strategies to mitigate digital risks. Organizations must implement robust cybersecurity measures to protect sensitive information and build trust among stakeholders.

Conclusion

Digital communication has dramatically reshaped the way individuals, organizations, and societies connect. It offers numerous advantages, such as global reach, speed, and cost-effectiveness, but also presents challenges like information overload, security risks, and potential social isolation. As technology continues to evolve, digital communication will become even more integrated into our daily lives, providing new opportunities for collaboration, innovation, and connection, while also requiring us to adapt to its complexities. In recent years, digital communication technologies have transformed the ways organizations manage their internal and external communications, facilitating faster decision-making, more effective collaboration, and greater flexibility in adapting to changes.

Digital communication plays a vital role in the strategic management process in Albania, enhancing collaboration, agility, and stakeholder engagement. While challenges exist, the potential benefits of leveraging digital tools are significant. By adopting best practices and investing in infrastructure, organizations in Albania can improve their strategic management processes and position themselves for success in an increasingly competitive landscape.

Digital communication technologies are essential to improving both organizational effectiveness and adaptability within the strategic management process. These tools facilitate faster decision-making, enhanced collaboration, and improved responsiveness to changes in the business environment. However, to fully realize these benefits, organizations must invest in the right technologies, address security and privacy concerns, and foster a culture of continuous learning and innovation.

As businesses continue to navigate a digital and interconnected world, the ability to effectively communicate, share information, and adapt quickly will remain a key determinant of success. By leveraging digital communication strategically, organizations can enhance their ability to meet the challenges of today's dynamic business environment and stay competitive in the future. The future of digital communication will likely involve more immersive and personalized experiences, creating new ways for people to communicate, collaborate, and connect across the globe.

FULL TEXTS BOOK

REFERENCES

Ezekiel Luka Zakiri(2020): The role of communication in Effective Crisis Management: A systematic Literature Reviews

Kobernan Araud Dapa(2024) :The Effect of Technology on Strategic Management in the Digital Age

Fountaine, T., McCarthy, B., & Saleh, T. (2019). Building the AI-powered organization. Harvard Business Review

Miroslav Mitrovic, Ana Vulic(2019): Project management of strategic communication in digital era

Marcelo, A. B. (2020). A Practical Approach to Digital Transformation: A Guide to Health Institutions in Developing Countries. In L. A. Celi, M. S. Majumder, P. Ordóñez, J. S. Osorio, K. E. Paik, & M. Somai (Eds.), *Leveraging Data Science for Global Health* (pp. 307-314). Springer International Publishing

Westerman, G., & Bonnet, D. (2015). *Predicting the Future: Digital Transformation and the Role of Digital Communication*. Journal of Strategic Information Systems, 24(4), 258-270

Exploring digital communication, Tagg(2015)

Mitrovic, M. & Vulic, A. (2019). Project Management of Strategic Communication in Digital Era. Advances in Economics, Business and Management Research, volume 108

Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017): The business of artificial intelligence. Harvard Business Review

Haleem, A., Javaid, M., Singh, R. P., Suman, R., & Khan, S. (2023). Management 4.0: Concept, applications and advancements. *Sustainable Operations and Computers*, *4*, 10-21

Kumar, S., & Mallipeddi, R. R. (2022): Impact of cybersecurity on operations and supply chain management: Emerging trends and future research directions. Production and Operations Management, 31(12), 4488-4500

Melovic, B., Dabic, M., Vukcevic, M., Cirovic, D., & Backovic, T. (2021): Strategic business decision making: the use and relevance of marketing metrics and knowledge management. J. Knowl. Manag., 25(11), 175-202.

Bughin, J., Kretschmer, T., & van Zeebroeck, R. (2021): Digital Technology Adoption Drives Strategic Renewal for Successful Digital Transformation. IEEE Engineering Management Review, 49(3), 103-108

Ali Chorli, Saeed Kazemi(2023):Strategic management process in the digital age: A review of decision making frameworks(2023)

Ira Gjika, Nikollaq Pano (2020): Effects of ICT in Albanian Tourism Busineses

Teuta Xhindi, Ermela Kripa, Mauro Gianfranco Bisceglia(2023): Digital innovation in Small and Medium-sized Enterprises: A comparative analysis between Albania and EU countries

Erion Curraj(2018): Business Digitalization of SME-s in Albania: Innovative approaches and their impact on performance

Dhruv Grewal, Dennis Herhausen, Stephan Ludwig, Francisco Villaroel Ordenes (2022): The future of Digital Communication Research: Considering Dynamics and Multimodality

Adamopoulos, Panagiotis, Anindya Ghose and Vilma Todri (2018) "The impact of user personality traits on word of mouth: Text-mining social media platforms," Information Systems Research

Iscaro, V., Castaldi, L., Maresca, P., & Mazzoni, C. (2022): Digital transformation in the economics of complexity: the role of predictive models in strategic management. *Journal of Strategy and Management*, *15*(3), 450-467

FULL TEXTS BOOK

Agwu M. Edwin, Atuma Okpara (2014): The impact of Infotmation Communication Technologies in the Strategic Management of Financial Institutions

J. Gligorijevic, A. Stanlovic, D. Andrejevic, F. Cvetkovic, M. Smelcerovic(2024) : The role of communication in the Management Process

TOKSİKOLOJİK ARAŞTIRMALAR KAPSAMINDA ZEBRA BALIĞI EMBRİYOLARINDA GÖZLENEN GELİŞİMSEL DEFORMASYONLARIN GÖRÜNTÜLENMESİ

DEVELOPMENTAL IMAGING ABNORMALITIES OBSERVED IN ZEBRAFISH EMBRYOS DURING TOXICOLOGY STUDIES

Lisans Öğrencisi Hacer POLAT,

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü

ORCID ID: 0009-0009-0318-2050

Öğr. Gör. Dr. Çetin YAĞCILAR,

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4683-820X

Dr. Öğr. Üyesi Muazzez GÜRGAN ESER,

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-2966-1510

ÖZET

Toksisite araştırmalarında ideal bir model organizma olan zebra balığının genetik çalışmalara ve gelişim biyolojisi araştırmalarına katkıları, laboratuvar ortamında tercih edilen bir balık olmasını sağlamıştır. Fare ve tavşanların deneylerde kullanılma ömrü, zebra balıklarının laboratuvarlara taşınmasıyla azalmış durumdadır. İnsan genleriyle en az % 70 benzerlik göstermeleri, yapılan bir deney sonucunun insanlarda da etkisi görülmesinin mümkün olduğunu kanıtlamıştır. Bunun yanında insanlarda hastalık yapan genlerin % 84'ü zebra balıklarında da bulunmaktadır. İnsan hastalıklarının aktarılması için benzer biyolojik süreçlere sahip olması, bilim insanlarının insan sağlığına dair önemli bilgiler edinmesine katkı sağlamaktadır. Zebra balığı şeffaf embriyosu sayesinde daha iyi gözleme sahip olabilme, hızlı üreyebilme, maliyet ucuzluğu, diğer deney hayvanlarına göre daha az alan kaplaması nedenleriyle bilimsel araştırmalar için umut verici olmuştur. Bilim insanlarının yaptığı çalışmalarda kısa yaşam döngüsüne sahip olmalarından dolayı bilimsel araştırmalara hız kazandırmıştır. Zebra balığı tatlı sularda yaşayan, Hindistan ve Güney Asya'ya özgü bir balık türüdür. Sürü halinde yaşayan ve sosyal bir balık olmasıyla tanınan zebra balığı, hem bilimsel araştırmalarda hem de insanlarla olan yakınlığıyla değerli bir balıktır. Oval gövdesi, yatay çizgileri, ince yüzgeçleri ve renkleriyle estetik bir görünüme sahiptir. Üremeleri kolaydır ve yumurtlayarak ürerler. Zebra balığı döllendikten sonra 24 saatte embriyonik gelişimini tamamlar ve 48-60 saatin sonundaki süreçte ise larvalar yumurta içerisinden çıkmaktadır. Toksikoloji çalışmalarında embriyonun şeffaflığı, iç organlarıyla ilgili deney sonucunun öldürülmeden görülmesine ve ilaç etkilerinin zamana bağlı farklılıklarının tespit edilmesine imkân sağlamaktadır. Toksik maddelere maruz kalmış zebra balığındaki davranış bozuklukları, stres ve zarar görme belirtilerini ele almak için gözlemlenmekte ve bu durumun insan sağlığı üzerindeki olası etkilerini anlamada yardımcı olmaktadır. Zebra balıklarında insan hastalığı modellerinden öncelikle sinir sistemi bozuklukları, kas rahatsızlıkları, sindirim sistemi rahatsızlıkları, kanser, kalp bozuklukları, nörolojik bozuklar ve bulaşıcı hastalıklar önemli bir rol oynamaktadır. Bunların yanında diyabet, körlük ve cerrahi müdahaleler de önem taşır. Bu çalışmanın amacı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde bulunan Sucul Omurgalı Deney Ünitesi'nde yürütülen çalışmaların ve literatürdeki toksikoloji araştırmalarının zebra balığı embriyolarında yol açtığı deformasyonların görsel olarak belgelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Deformasyon, Model organizma, Toksisite, Zebra balığı

FULL TEXTS BOOK

ABSTRACT

The zebrafish is an ideal model organism for toxicity studies and its contributions to genetic studies and developmental biology research have made it a favoured fish in laboratory environments. The lifespan of mice and rabbits used in experiments has decreased with the introduction of zebrafish in laboratories. The fact that they are at least 70% similar to human genes has proven that it is possible to see the effects of an experiment in humans. In addition, 84 % of the genes that cause disease in humans are also found in zebrafish. Having similar biological processes for the transmission of human diseases helps scientists to gain important information about human health. Zebrafish are promising for scientific research due to their transparent embryos, which enable better observation, rapid reproduction, low costs and a smaller space requirement than other laboratory animals. The studies conducted by scientists have accelerated scientific research due to their short lifespan. The zebrafish is a species of fish native to India and South Asia that lives in fresh water. The zebrafish is known as a gregarious fish that lives in shoals. It is a valuable fish for scientific research and for its proximity to humans. With its body, horizontal lines, thin fins and colours, it has an aesthetic appearance. They are easy to reproduce and multiply by laying eggs. After fertilization, the zebrafish complete their embryonic development within 24 hours and the larvae hatch from the eggs after 48-60 hours. In toxicology studies, the transparency of the embryo makes it possible to see the results of experiments on its internal organs without killing it, and to detect differences in the effects of drugs over time. Behavioral disturbances in zebrafish exposed to toxic substances are observed to detect signs of stress and damage and to understand the potential impact of this situation on human health. In zebrafish, diseases of the nervous system, muscle diseases, diseases of the digestive system, cancer, heart diseases, neurological diseases and infectious diseases play an important role in human disease models. In addition, diabetes, blindness and surgical interventions are also important. The aim of this study is to visually document the deformations caused by the studies conducted in the Aquatic Vertebrate Experimental Unit in the Department of Biology, Faculty of Arts and Sciences, Tekirdağ Namık Kemal University and toxicology studies in the literature.

Keywords: Deformation, Model organism, Toxicity, Zebrafish.

GİRİŞ

Bilim insanları en eski model organizma olan Japon balığını (*Carassius auratus*) sucul toksikolojik uygulamalarda yaklaşık 200 yıldan beri kullanmış günümüzde ise zebra balığı (*Danio rerio*) hayvan modelleri için yaygın bir model organizma haline gelmiştir (Teame vd., 2019). Şekil 1' de gösterildiği gibi, sucul toksisite araştırmalar için bir model olarak zebra balığı ile ilgili yıllık yayın sayısı son yıllarda önemli ölçüde artmış göstermektedir.

FULL TEXTS BOOK

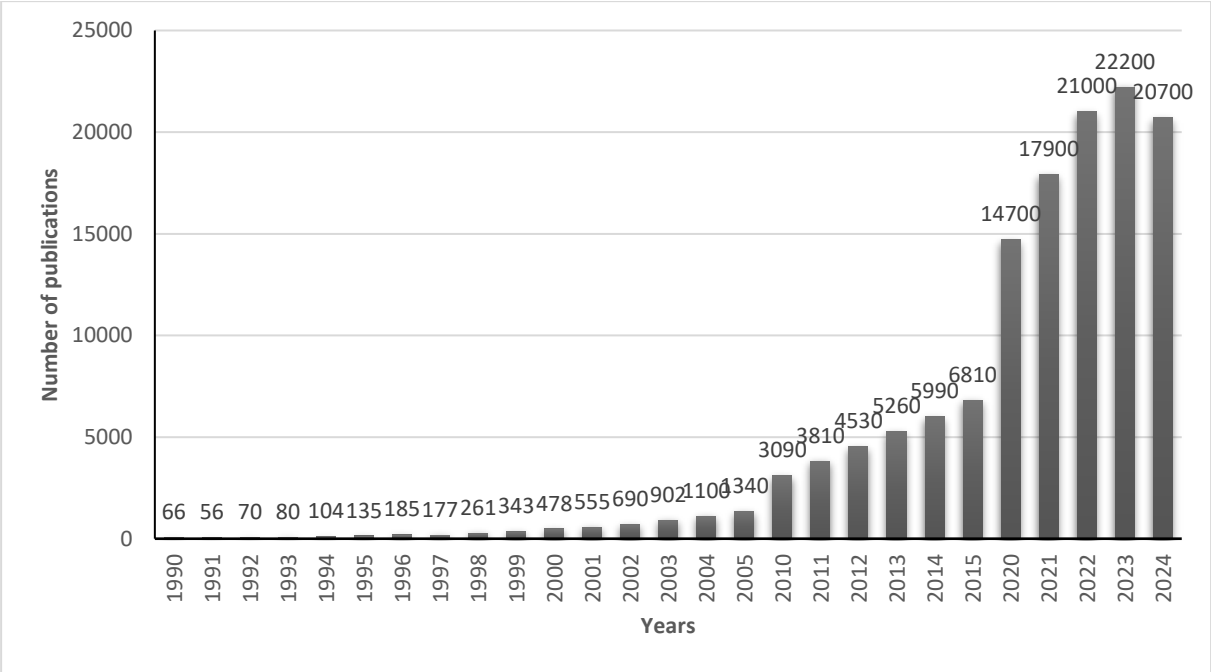

Şekil 1. "Zebra balığı" ve "Sucul toksisite" anahtar kelimeleri ile arama yapıldığında Google Akademik' de yıllık yayın sayısı.

Deneysel araştırmalarda kullanımının artması diğer hayvan modellerine göre bazı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında küçük yapılı ancak dayanıklı bir hayvan olması, tüm yıl boyunca üretiminin laboratuvar koşullarında yapılabilmesinin kolay olması, dişilerin her 2-3 günde yumurtlayabilmesi, tek bir yumurtlamada birkaç yüz yumurta üretebilmesi, cinsel olgunluğa 3-4 ay gibi kısa bir sürede gelmesi gibi sebeplerden dolayı tercih edilmektedir (Spence, Gerlach, Lawrence, & Smith, 2008).

Zhao vd. (2024)' ne göre Web of Sience Core Collection' da "zebra balığı" ile ilgili olarak tüm alanların gözden geçirilerek yapılan taramada 2002 yılından 2023 yılana kadar 56816 yayın tespit edilmiş ve bu yayınlarda en fazla % 14.866 Biyokimya Moleküler Biyoloji, % 14.139 Hücre Biyolojisi, % 11.708 Gelişim Biyolojisi ve % 8.843 ise Toksikoloji alanında çalışmaların yer aldığını bildirmiştir.

YÖNTEM

Laboratuvar şartlarında Zebra balığı üretimi

Zebra balıklarında yumurtalama genellikle 3. aydan sonra başlamakla birlikte yumurtalama eğilimi ışık döngüsü, verilen yemin özellikleri ve balığın sağlık durumuna göre değişkenlik gösterebilmektedir (Nasiadka & Clark, 2012).

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümünde yer alan "Sucul Omurgalı deney Ünitesinde" toksikolojik çalışmalarda kullanılmak üzere üretilen balıklar genellikle 5 ay ve üzeri balıklar seçilmektedir. Günlük olarak balıklara sabah akşam iki öğün bitkisel ağırlıklı ticari balık yemi "reeflowers" ve öğlen ise artemia veya laboratuvarımızda üretilen *Daphnia magna* olarak bilinen su piresi canil yem olarak verilmektedir (Şekil 2).

FULL TEXTS BOOK

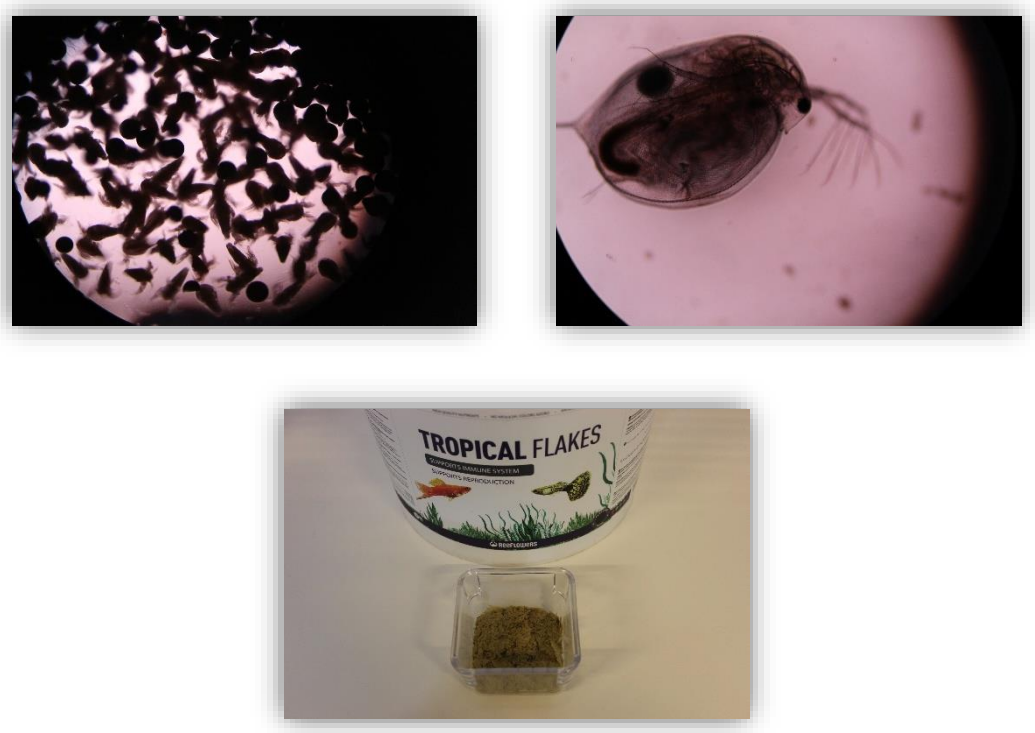

Şekil 2. *Artemia nauplii*, *Daphnia magna* canlı yem ve Bitkisel yem

Laboratuvarımızda üreme tanklarında gece boyunca 4 litrelik su hacminde 1 dişi 3 erkek olacak şekilde balık stoklanmaktadır. Balıkların yumurtlama işlemi sırasında yumurtaların tüketilmemesi için üreme tankları plastik bir ağ ile ayrılmış üstte kalan üreme ve alta kalan ise embriyo toplama bölmesi olarak dizayn edilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Zebra balığı kuluçka tankı

Başarılı bir üremeden sonra elde edilen embriyolar ertesi gün toplanmaktadırlar. Üreme işlemi tamamlandıktan sonra anaç balıklar en kısa sürede sistem akvaryumlarına dahil edilmektedirler. Elde edilen embriyolar ortalama 30-32 ^{0}C ortam sıcaklığı ve 27 ^{0}C su sıcaklığına sahip kuluçka kutularına ilave edilerek çıkış gününe kadar günlük su değişimi yapılmaktadır. Yumurtadan çıkan embriyoların besin kesesi emilimi tamamlandıktan yaklaşık 5-6 günden sonra ilk yem olarak infusoria canlı yem ile beslenmektedirler (Şekil 4). Yaklaşık 12 gün sonra artemia ve toz yem ile beslenen larvalar 20. Günden sonra ana büyütme akvaryumlarına ilave edilmektedirler.

Şekil 4. Infusoria ve Toz yem

Zebra balıklarında Akut Toksisite

Zebra balığı embriyo gelişimi yaklaşık olarak üç gün içinde gerçekleşerek zigot, bölünme, blástula, gástrula, segmentasyon, farengula ve kuluçka dönemlerini kapsayarak tamamlanmaktadır (Kimmel, Ballard, Kimmel, Ullmann, ve Schilling, 1995). Şekil 5' de gösterildiği gibi blástula dönemi döllenmenin gerçekleşmesinden 2 saat sonra (hpf) ve birincil organ sistemlerinin gelişimi ise 48 hpf sürede tamamlanır. 72 hpf içerisinde larvaların çıkışı başlar bu süre de larvalarda mortalite ve deformasyonların oluşumu gözlenebilmektedir. Bu nedenle, akut toksisite çalışmalarında, embriyolar 2 hpf lık balstula evresinin tamamlanmasından sonra kullanılarak değerlendirilebilir.

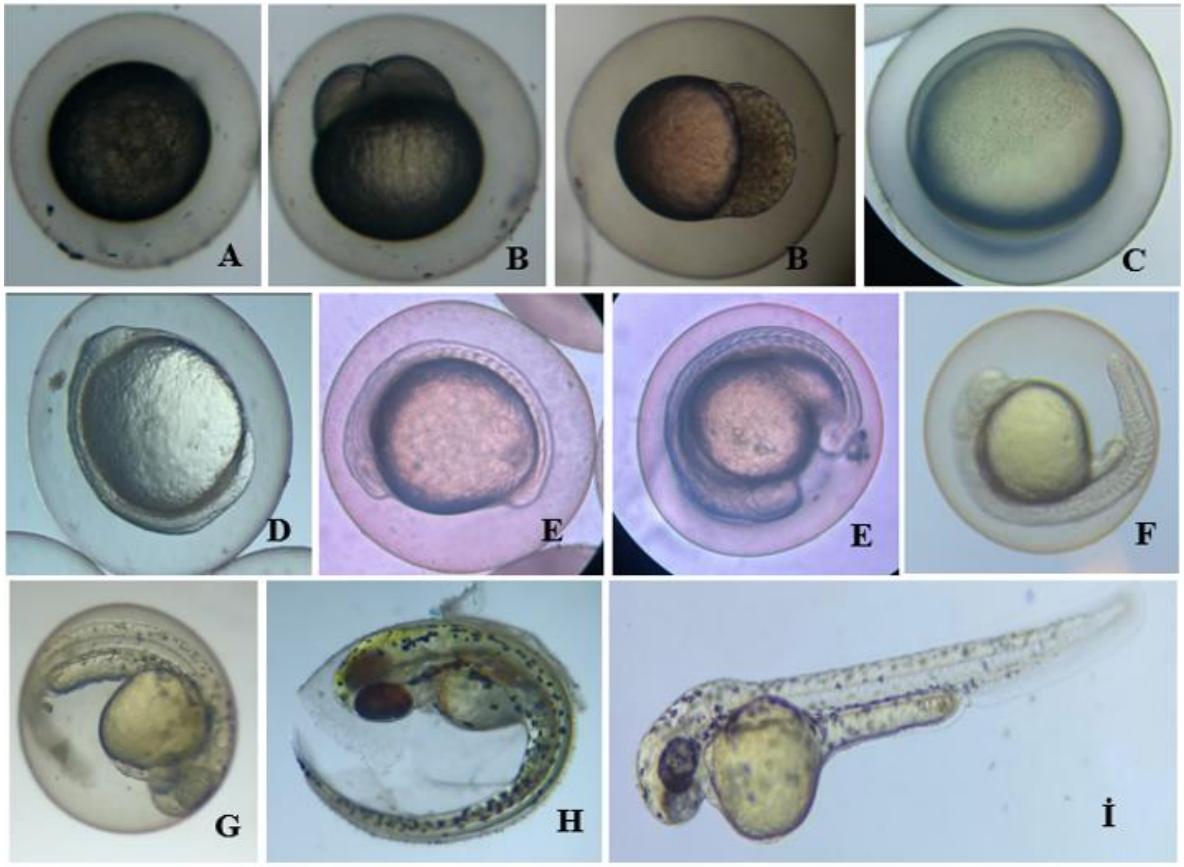

Mutluç, Yağcılar, Eser, 2024

Şekil 5. Zebra balığı embriyogenezinin ana gelişim aşamaları; Zebra balığı embriyo başlıca gelişim evreleri. A, zigot dönemi (0 saat): yeni döllenmiş yumurta; B, blastula dönemi (2 saat): C, gastrula dönemi (5 saat): D, segmentasyon dönemi (10 saat): E, faringula dönemi (24 saat): F, gelişimsel nörotoksisiteyi göstermek için kuyruk kıvrılma sıklığı testi için uygun (36 saat); G, yumurtadan çıkma dönemi (48 saat): H, erken larva dönemi (72 saat): İ, Fotoğraflar; Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Sucul Deney Hayvanları Laboratuvarımızda çekildi.

Akut etki, zebra balığı embriyolarını veya yeni yumurtadan çıkmış larvaların suyuna belirli toksik maddlerin eklenmesi ile oluşabilecek deformasyonların gözlenmesine dayanmaktadır (Zhao vd., 2024). Örneğin, Syahbirin ve ark. zebra balığı embriyolarında Endonezya' da geleneksel olarak yaygın şekilde kullanılan beyaz zerdeçal bitkisinin toksisitesini zebra balığı embriyolarında değerlendirdiler. Bu bitkinin etanal özütü zebra balığı embriyolarında 224 ppmlik dozu % 50 oranında (Lc50) öldürücü etki gösterdiğini bildirmişlerdir (Syahbirin, Aditianingrum, & Mohamad, 2024). Dos Santos Melo ve ark. Demirhindi tohumlarından elde ettikleri ekstraktı üç farklı doz ile 96 saat boyunca zebra balığı embriyolarının akut toksisitesini belirlemek amacıyla kullanmışlardır. Zebra balığı embriyolarında kardiyotoksiste, nörotoksisite, hayatta kalma, yumurtadan çıkma, malformasyonlar ve gelişim bozukluklarının değerlendirilmesi belirlenmiştir. Uygulanan bu dozlarda embriyolarda anlamlı bir etki gözlenmemiştir (Dos Santos Melo vd., 2024). Lora-Benitez ve ark. zebra balığı embriyolarında akut toksisitenin belirlenmesi amacıyla endüstride yaygın olarak kullanılan neodimyum ve itriyumun farklı oranlardaki etkisinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Buna göre Lc50 dozu nd için 55.58 mg/L, it için 45.61 mg/l bulunmuş, aynı zamanda 250 mg/L itriyuma maruz kalan embriyolarda 24 saat sonra pıhtılaşma ve 72 saat sonra omurga eğriliği, 100 mg/L neodimyum dozuna maruz kalan zebra embriyolarında 72 saat sonunda pıhtılaşma ve 40 mg dozda perikardiyal ödem gözlenmiştir (Lora-Benítez vd., 2024). Çin' de yaygın olarak kullanılan geleneksel ilaçlardan olan *Clematis florida* olarak bilinen ilacın zebra balığı embriyolarında embriyonik gelişim üzerindeki toksik etkileri değerlendirilmiştir. Bu etkilerin farklı dozlarda *C. florida* konsantrasyonlarına maruz kalan zebra balığı embriyolarında kalp, damar, beyin, kemik, karaciğer dahil olanak üzere birçok organda gelişimsel bozukluklar oluşturduğu ve ilaç dozunun artmasıyla bu etkinin daha fazla oranda çoğaldığı gözlenmiştir (Liu vd., 2025). Özellikle su ekosistemlerinde bulunabilen yabani otların ortamdan giderilmesi için kullanılan bir herbisit olan triklopir ile yapılan zebra balığı embriyolarındaki toksisite testinde triklopirinin 96 ssatte 87.46 mg/L (341.01 µM) oranı öldürücü etki gösterirken 50 µM triklopire maruz kalan embriyolarda yüzme kesesinde ödem oluştuğu tespit edilmiştir. Ayrıca düşük triklopir konsantrasyonlarına bile maruz kalan zebra balığı embriyolarında olumsuz etkilerin olabileceği vurgulanmıştır (Bertoni, Sales, Viriato, Peixoto, ve Pereira, 2024).

Yang ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada zebra balığı embriyosu perflorooktanoik asit (PFOA) veya perflorooktan sülfonata (PFOS), 25 µg/mL, 250 µg/mL ve 2,5 mg/mL olmak üzere 3 grupta maruz bırakıldığında döllenmeden 72 saat sonra kalp atışında artış dahil olmak üzere beklenmeyen fenotipler gözlemlenmiştir. (Yang vd., 2023). Yan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada makrolid grubu antibiyotiklerden olan tilmikosin (TMS) zebra balığı embriyosunda 1,25, 2,5 ve 5 mg/L varlığında 4 dpf'de perikardiyal ödem ve spinal eğriliğe neden oldu (Yan vd., 2019). Chen ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada zebra balığı embriyoları, döllenmeden 72 saat sonrasına (hpf) kadar 2.5, 5 veya 10 mg / L metil paration çözeltisi ile tedavi edilmiştir ve maruziyetinin zebra balığı embriyolarının anormal hareketini, yumurtadan çıkma ve hayatta kalma oranlarını azalttığını ve kısalmış vücut uzunluğu, yumurta sarısı ödemi ve omurga eğriliği gibi gelişimsel anormallikleri indüklediğini göstermiştir (Chen vd., 2023). Wu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada piraklostrobinin 40 ve 60 µg/L tedavi gruplarındaki zebra balığı embriyolarının perikardiyal alanının önemli ölçüde arttığını ve 40 ve 60 µg/L tedavi gruplarındaki zebra balığı embriyolarının kalp atış hızının kontrol grubuna kıyasla önemli ölçüde azaldığını göstermiştir (Wu vd., 2024).

FULL TEXTS BOOK

*Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sucul Omurgalı Deney Ünitesindeki Çalışmalarda Görülen Zebra Balığı Embriyolarındaki Morfolojik Değişiklikler

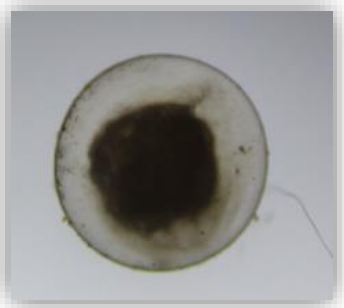

Şekil 6. 24 hpf den sonra döllenmiş bir embriyonun pıhtılaşması

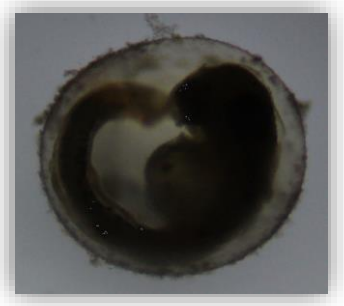

Şekil 7. 48 hpf de geç pıhtılaşma

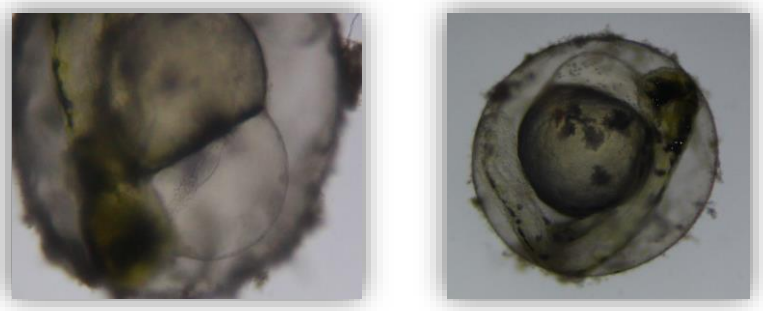

Şekil 8. 72 hpf de perikardiyal ödem

SONUÇ ve TARTIŞMA

Genel olarak, zebra balığı embriyolarında, toksikolojik etkileri ve mekanizmaları araştırmak için benzersiz, ucuz ve yüksek verimli bir tarama modeli sağlamaktadır. Diğer model organizmalar ile yapılan toksisite testleriyle karşılaştırıldığında zebra balığı kullanımı embriyoların şeffaflığı, fazla sayıda yumurta elde edilmesi, test sürelerinin kısalığı, düşük maliyetli olması gibi avantajlar sunmaktadır. Ayrıca zebra balığı kullanılarak gerçekleştirilen toksisite çalışmaları ABD Sağlık Bakanlığı'na bağlı Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) ile Avrupa İlaç Değerlendirme Ajansı (EMEA) tarafından kabul edilmektedir.

REFERENCES

Bertoni, Í., Sales, B. C. P., Viriato, C., Peixoto, P. V. L., ve Pereira, L. C. (2024). Embryotoxicity Induced by Triclopyr in Zebrafish (*Danio rerio*) Early Life Stage. *Toxics*, *12*(4), 255.

Chen, T., Chen, H., Wang, A., Yao, W., Xu, Z., Wang, B., ... ve Wu, Y. (2023). Methyl parathion exposure induces development toxicity and cardiotoxicity in zebrafish embryos. *Toxics*, *11*(1), 84.

Dos Santos Melo, Y. L., Luchiari, A. C., Lopes, B. S., Silva, M. G. F. R., dos Santos Pais, T., Cortez, J. E. P. G., ... ve de Araújo Morais, A. H. (2024). Acute toxicity of trypsin inhibitor from tamarind seeds in embryo and adult zebrafish (*Danio rerio*). *Toxicology Reports*, 101766.

Kimmel, C. B., Ballard, W. W., Kimmel, S. R., Ullmann, B., ve Schilling, T. F. (1995). Stages of embryonic development of the zebrafish. *Developmental dynamics*, *203*(3), 253-310.

Liu, Y., Lin, Y., Lei, Y., Xie, W., Wei, Y., Zhang, H., ... ve Wang, X. (2025). Early developmental anomalies in zebrafish (*Danio rerio*) embryos induced by the Clematis florida Thunb. *Journal of Ethnopharmacology*, *337*, 118897.

Lora-Benítez, A. J., Molina-López, A. M., Mora-Medina, R., Aguilar-Herrera, J. E., Ayala-Soldado, N., ve Moyano-Salvago, R. (2024). Evaluation of acute toxicity of neodymium and yttrium in zebrafish (*Danio rerio*) embryos. *Frontiers in Environmental Science*, *12*, 1390948.

Mutluç, A., Yağcılar, Ç., ve Eser, M. G. (2024, 29-30 Ağustos). *Use of small zebrafish in obesity disease model*. [Bildiri sunum]. İnternational Multidisciplinary Ecology and Environmental Studies Congress, London, UK.

Nasiadka, A., ve Clark, M. D. (2012). Zebrafish breeding in the laboratory environment. *ILAR journal*, *53*(2), 161-168.

Spence, R., Gerlach, G., Lawrence, C., ve Smith, C. (2008). The behaviour and ecology of the zebrafish, *Danio rerio*. *Biological reviews*, *83*(1), 13-34.

Syahbirin, G., Aditianingrum, K. A. ve Mohamad, K. (2024). Curcuma zedoaria rosc (Zingiberaceae) rizomlarının etanol ekstraktının salamura karides larvaları ve zebra balığı embriyoları üzerindeki akut toksisitesi. *Jurnal Medik Veterinar*, *7*(1).

Teame, T., Zhang, Z., Ran, C., Zhang, H., Yang, Y., Ding, Q., ... ve Zhou, Z. (2019). The use of zebrafish (Danio rerio) as biomedical models. *Animal Frontiers*, *9*(3), 68-77.

Wu, Y., Wang, Y., Tong, Z.,Xie, W, Wang, A., Song, C., ve Wang, J. , 2024). Pyracşpstrpbin induces developmental toxicity and cardiotoxicity through oxidative stress and inflammation in zebrafish embryos. *Environmental Pollution*, *358*, 124490.

Yan, Z., Huang, X., Xie, Y., Song, M., Zhu, K., ve Ding, S. (2019). Macrolides induce severe cardiotoxicity and developmental toxicity in zebrafish embryos. *Science of the total environment*, *649*, 1414-1421.

Yang, Z., Fu, L., Cao, M., Li, F., Li, J., Chen, Z., ... ve Luo, Q. (2023). PFAS-induced lipidomic dysregulations and their associations with developmental toxicity in zebrafish embryos. *Science of the Total Environment*, *861*, 160691.

Zhao, W., Chen, Y., Hu, N., Long, D., ve Cao, Y. (2024). The uses of zebrafish (*Danio rerio*) as an in vivo model for toxicological studies: A review based on bibliometrics. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, *272*, 116023.

TRANSLATION AS UN ACT OF MANIPULATION UNDER THE INFLUENCE OF IDEOGICAL AND (INTER)CULTURAL FACTORS

Ingrit Tirana

Ph Candidate Ingrit Tirana, University of Shkodër "Luigj Gurakuqi", Albania

ORCID ID: 0009-0001-7102-7564

ABSTRACT

The influence of ideological or cultural factors in the translation of Children's Literature remains one of the most interesting and the most difficult aspects to be identifed during comparative studies of a certain work or author. However, this is a very good starting point for all those "scrupulous" researchers. Beyond the studies and problems encountered in the practice of translation, they enjoy linguistic and cultural aspects that perhaps a simple reader, no matter how careful, fails to perceive them. It must often be said that the act of translation is conditioned by ideological or cultural factors, the tracing of which is sometimes implied or camouflaged through language. It often happens that the translation presents a certain manipulation, which leads even to deformations or alienations of the original text meaning, and it is equally tendentious in cases where it tends towards the dominant ideologies of the time. The treatment of cultural elements undergoes a series of linguistic manipulations because of ideoligical influences. The cultural component is one of the key factors in the translation activity, without which no translation would be considered successful. Nevertheless, when it comes to this special genre such as children's literature, often the influence of cultural elements from one culture to another depends on the translator's point of view. In this paper we will see cases when the translator "overpasses" such elements, as Ardian Marashi states. As a study corpus we have used some of the translations into Albanian of Gianni Rodari' works.

Keywords: Translation of children's literature, foreignization, domestication, language manipulation, ideology, cultural influence, alienation

Introduzione

Il presente lavoro si propone di analizzare le traduzioni delle opere di Gianni Rodari in albanese, in un particolare momento storico e culturale, cioè durante il totalitarismo, esplorando le manipolazioni ideologiche e linguistiche che potrebbero essere state applicate. Le traduzioni letterarie, soprattutto quelle destinate a un pubblico giovane, sono da sempre soggette a una serie di interventi che possono alterare il contenuto originale per rispondere a esigenze politiche, culturali e ideologiche del contesto in cui vengono effettuate. In questo studio, ci concentreremo sull'influenza ideologica che può emergere nella traduzione e sulle scelte linguistiche adottate dai traduttori per adattare i testi alle norme e alle aspettative della cultura albanese sotto il regime Totalitario.

Sul concetto di traduzione come atto di manipolazione ideologica e culturale

La traduzione come fenomeno complesso e controverso, è stata a lungo oggetto di riflessione da parte di numerosi studiosi. Fin dalle osservazioni di George Steiner, che ha scosso le fondamenta del dibattito sulla traduzione affermando che «ogni atto comunicativo è un atto di traduzione» (1975), si è posto l'accento sull'aspetto quotidiano e spesso inconsapevole di questo processo. La traduzione, infatti, non è solo un atto linguistico, ma una forma di comunicazione interculturale, che consente di unire lingue e culture diverse, rispondendo alla necessità di decodificare e trasmettere messaggi da una lingua e cultura a un'altra (*ibidem*). Anche Paul Ricoeur sottolinea che la traduzione non è semplicemente un'operazione puramente meccanica, ma un'azione che coinvolge riferimenti culturali, che richiede di trasmettere non

FULL TEXTS BOOK

solo sistemi linguistici, ma anche visioni culturali e prospettive di mondi lontani (2008). Il processo traduttivo diventa così un atto di mediazione tra culture, e se questo equilibrio non viene rispettato, specialmente in caso di intraducibilità o trasformazioni semantiche, può configurarsi come una manipolazione.

A partire dagli anni '70, sotto l'impulso di teorici come James Holmes e Theo Hermans, si è sviluppato un nuovo concetto di "cultura della traduzione", che ha messo in luce come la traduzione possa essere usata come strumento per manipolare testi originali e plasmare ideologie dominanti. Questo approccio, noto come *Manipulation Thesis*, ha portato a una riflessione più ampia sulla funzione ideologica della traduzione, in particolare riguardo al modo in cui le traduzioni, soprattutto sotto regimi autoritari, possono riflettere e rafforzare le ideologie del potere *(E. Zohar, 1987)*. Dopo di che, altri studi di André Lefevere e Susan Bassnet hanno approfondito il concetto, evidenziando come la cultura dominante influenzi le scelte traduttive. Lefevere, ad esempio, afferma che i traduttori tendono ad adattare i testi alle ideologie politiche del loro tempo, una tendenza che è particolarmente visibile nelle traduzioni provenienti da regimi totalitari (1998).

Nel solco di questa riflessione si inserisce anche Lawrence Venuti (2005), il quale sostiene che la traduzione è una "ri-creazione al servizio della cultura", un atto che si compie non solo per trasferire un testo da una lingua all'altra, ma anche per soddisfare le esigenze culturali della lingua di arrivo. Venuti evidenzia come, nella cultura di accoglienza, le scelte traduttive siano spesso guidate da criteri che predefiniscono quali testi debbano essere tradotti, modellando così le identità culturali secondo le ideologie dominanti. Il rischio, sottolinea Venuti, è che le traduzioni possano subire deformazioni tali da perdere la loro identità culturale originale, adattandosi alla classe al potere. Egli afferma:

“È infatti nella cultura di arrivo che prende il via la maggior parte dei progetti traduttivi, ed è lì che un testo straniero viene scelto per soddisfare gusti diversi da quelli che ne hanno motivato la creazione e la ricezione nella cultura di partenza. Pur essendo un meccanismo deciso e coordinato dalla cultura di arrivo, formando identità culturali – o meglio, costruendo rappresentazioni parziali di identità culturali – la traduzione può scatenare nel contesto che la accoglie un’inevitabile effetto destabilizzante, rivelando la precarietà su cui è fondata l’autorità sociale delle istituzioni culturali e politiche”. (*ibidem*)

La critica alle traduzioni deve tenere conto non solo della fedeltà al testo originale, ma anche del contesto storico e culturale in cui l'opera è stata tradotta. Come afferma Laura Salmon, è fondamentale comprendere le circostanze storiche e culturali che influenzano il traduttore, poiché eventi storici significativi possono determinare cambiamenti linguistici e culturali drastici (2017). Più simili sono le culture di partenza e di arrivo, meno evidenti saranno le alterazioni, ma quando l'obiettivo è quello di trasformare la cultura di arrivo, la traduzione assume un ruolo fondamentale, come mediatrice e manipolatrice di significati. In questo contesto, il traduttore non è solo un trascrittore di parole, ma un attore che, consapevolmente o inconsapevolmente, modella il testo in base alla cultura e all'ideologia che rappresenta.

Nel caso specifico della letteratura per l'infanzia, il traduttore svolge un ruolo particolarmente delicato: non solo deve affrontare la sfida di rendere comprensibile il contenuto per un pubblico giovane, ma deve anche considerare le implicazioni culturali e ideologiche delle scelte traduttive. Il nostro studio, che si concentra sulle traduzioni albanesi delle opere di Gianni Rodari, evidenzierà proprio come il traduttore, operando tra la fedeltà al testo originale e le necessità ideologiche e culturali del contesto di arrivo, possa manipolare e adattare il testo per raggiungere un pubblico specifico.

FULL TEXTS BOOK

Contestualizzazione sulla figura del traduttore durante la censura del sistema totalitario in Albania.

Le condizioni ideologiche derivano da un preciso momento storico, come accaduto frequentemente nelle traduzioni in lingua albanese, in particolare durante il periodo della dittatura (1945-1989). Poiché il corpus dei testi scelti include opere tradotte di Rodari, sia durante che dopo il regime, l'obiettivo è quello di evidenziare l'atteggiamento linguistico dei traduttori in due periodi storici distinti. In questo modo, si intende comprendere come alcuni elementi culturali siano stati adattati e se siano emerse manipolazioni linguistiche e ideologiche. In quel periodo storico, la minaccia rappresentata dalla traduzione di opere letterarie straniere, soprattutto occidentali, era costantemente percepita; il traduttore e la sua attività venivano frequentemente osservati con sospetto. Oltre alla questione di sfuggire alla censura, l'intera pratica traduttiva era costantemente condizionata e sottoposta alla pressione di un regime vigilante.

Durante il periodo della dittatura, le traduzioni nel nostro paese erano caratterizzate da direttive molto precise: l'ideologia dominante non solo influenzava le traduzioni in generale, ma anche l'attività creativa di scrittori e traduttori, nonché i loro gusti personali. Come sottolinea Visar Zhiti (2014), veniva distorto anche ciò che veniva prodotto, trasformando gli intellettuali, in particolare gli artisti e gli scrittori, in collaboratori o volontari del regime (2010).

Così come la letteratura, anche la traduzione avrebbe avuto lo stesso destino. Lo scrittore Lazër Stani[11] ci racconta come i libri tradotti dalla letteratura occidentale dovessero superare gli stessi filtri applicati alle opere artistiche. Solitamente, queste pratiche non erano formalmente scritte, ma le direttive orientavano comunque i meccanismi di controllo in modo preciso. Quindi, i traduttori hanno ricoperto un ruolo ambivalente: da un lato, erano costretti a conformarsi alle visioni ideologiche prevalenti per garantire la propria sicurezza e rispettare le norme imposte; dall'altro, avevano talvolta l'opportunità di esercitare una certa libertà, seppur limitata, per mantenere alcuni elementi del testo originale, nonostante le restrizioni della censura. Tuttavia, questa creatività era sempre vincolata da un obiettivo preciso: adattarsi e preservare l'ordine ideologico dominante.

Il dilemma che si trova ad affrontare il traduttore nel scegliere di adattare o meno alcune referenze culturali, o nel trattare un tema che richiede una certa consapevolezza o responsabilità per essere presentato a un pubblico specifico, "tortura" il traduttore. Tradurre per scopo o per desiderio? È proprio in questo momento che si comprende ciò che Eco definisce come un "negoziato" tra il traduttore e l'altra parte (le case editrici), in cui il testo originale perde qualcosa o viene compensato nella cultura di arrivo (2023).

Esaminare gli errori di traduzione o i casi di intraducibilità durante l'analisi di un'opera è una cosa, ma è un'altra cosa evidenziare gli errori 'consapevoli' commessi deliberatamente dal traduttore. La deviazione dall'originale non deriva dalla natura stessa delle lingue, ma dall'imposizione del pensiero. Il sistema dell'epoca prevedeva anche per legge la soppressione del diritto di proprietà intellettuale, come dimostrano le pubblicazioni senza il nome del traduttore e numerose testimonianze provenienti dai traduttori che erano stati ex condannati o perseguitati politicamente, ma non necessariamente.

Partendo dalle circostanze sopra menzionate, possiamo fornire una risposta riguardo al contesto culturale e sociale in cui si trovava il traduttore. Pertanto, attraverso gli esempi che seguono, cercheremo di comprendere le tendenze e le tecniche che ha utilizzato nel suo lavoro di traduzione. Questo tipo di approccio rappresenta un interesse particolare, poiché mette in luce una forma di creatività del traduttore,

[11] Secondo lo scrittore Lazër Stani in un suo saggio sulla *Censura e scrittori albanesi durante la dittatura*: …praticamente la censura era sancita da un manuale regolamentare, chiamato 'metodo del Realismo Socialista', che esprimeva le condizioni, le quali venivano subdoli chiamate principi, affinché un'opera letteraria, o qualsiasi altro prodotto artistico, in pittura, cinematografia e musica, fosse considerato accettabile'. https://arteka.al/censura-dhe-shkrimtaret-shqiptare-ne-diktature/.

che si colloca tra libertà, resistenza culturale e la sua visibilità. Analizzando gli esempi di traduzioni, cercheremo di comprendere le tecniche utilizzate dai traduttori, che, nonostante le limitazioni, riuscivano a esprimere una forma di creatività che si collocava tra libertà, resistenza culturale e autorità propria come traduttori.

Queste "manipolazioni linguistiche" si concretizzano in diverse modalità (Newmark,1988):

- **Adattamenti stilistici** su vari piani linguistici, con modifiche alle sfumature semantiche e stilistiche delle parole;
- **Omissioni** di termini, frammenti, paragrafi o capitoli interi, alterando la struttura del testo;
- **Modifiche o sostituzioni di toponimi** e altri riferimenti culturali, con conseguenti adattamenti nel contesto di arrivo;
- **Deviazioni sintattiche e lessicali**, che comportano cambiamenti nel registro linguistico o nelle scelte lessicali rispetto all'originale;
- **Censura di tabù culturali**, con l'alterazione di contenuti che risultano incompatibili con le norme culturali o politiche dominanti;
- **Uso del paratesto** come strumento di manipolazione ideologica, attraverso prefazioni, note, o titoli che orientano l'interpretazione del testo.

Caso di studio: *Il viaggio della Freccia azzurra* di Gianni Rodari in lingua albanese

I casi di intraducibilità o le deviazioni di significato si manifestano principalmente a livello culturale. Tuttavia, l'influenza ideologica, che si può supporre essere presente, emerge chiaramente nella traduzione dell'opera *"Il viaggio della freccia azzurra"* (Rodari,1954). In quest'opera, Rodari esprime le sue convinzioni ideologiche e denuncia la società del suo tempo, evidenziando il divario tra le classi e la povertà. Riteniamo che quest'opera sia stata tradotta e inserita nel nostro sistema letterario principalmente per due motivi: in primo luogo, l'autore godeva della simpatia dell'ambiente comunista (Bishqemi, 2009) e in secondo luogo, l'opera in sé rappresentava un forte richiamo critico al capitalismo degli anni '50.

Il libro racconta la storia dolorosa di Francesco, un ragazzo che non aveva i soldi per comprare un regalo e andava ogni giorno nel negozio di giocattoli della Befana per guardarli. Un giorno, però, non si presenta più e i giocattoli si preoccupano per la sua scomparsa, decidendo di lasciare il negozio per cercarlo. La sua prima edizione uscì nel 1954 col titolo *Il viaggio della freccia azzurra*. Dopo di che Rodari fece una revisione dell'opera, cambiando il titolo in *La Freccia azzurra* e alcuni paragrafi, e la pubblico nuovamente nel 1964. La prima traduzione albanese risale nel 1970, da Adelina Abazi, ma si tratta di una traduzione fatta dalla lingua russa. Consultando la prima traduzione, ciò che risulta particolarmente interessante è come quest'opera venisse utilizzata come strumento di propaganda: il libro è pubblicato con una prefazione dello scrittore Gjergj Vlashi, che, oltre a fornire una breve introduzione alla fiaba e presentare i personaggi, si rivolge ai bambini con toni chiaramente propagandistici. Incita i giovani lettori a nutrire un sentimento di odio verso quei paesi dove i bambini non ricevono mai regali, ma sono costretti a dormire in cantine buie o muoiono congelati dalla neve nei vicoli delle città. La carica ideologica è evidente quando Vlashi etichetta i ricchi e insensibili come "tiranni senza cuore che opprimono il popolo." Come vediamo il paratesto viene strumentalizzato a fini propagandistici: nelle sue righe seguenti il messaggio è molto esplicito. In tutta la prefazione prevale un tono propagandistico, suggestionando il piccolo lettore ad assumere un atteggiamento non solo critico ma anche a coltivare dell'odio verso questa categoria opprimente che sta avvelenando i paesi occidentali:

FULL TEXTS BOOK

Dietro quelle avventure voi, sicuramente, avete compreso che l'autore ha avuto l'intenzione di dimostrare la vita e la guerra che fanno i lavoratori e, insieme a loro, i bambini italiani e degli altri paesi come l'Italia lottano contro i ricchi senza cuore, i capi spietati, che opprimono e sfruttano il popolo. (Vlashi, 1970: 3).

Continua:

Leggendo queste pagine una sensazione di tristezza piomberà nei vostri cuori fragili, ma, insieme a ciò, proverete anche un senso di odio verso i governi di quegli stati di cui i bambini non ricevono mai regali, ma dormono nei portoni o muoiono congelati per gli angoli delle strade. (Vlashi, 1970: 5).

Tuttavia, promette ai bambini che presto questa situazione finirà, poiché – secondo Vlashi (*ibidem*) – saranno guidati dai veri comunisti.

Come vediamo, dagli esempi riportati il paratesto veniva usato come strumento di propaganda. Ma le opere subivano altre modifiche a livello testuale e questo lo vedremo nel seguente esempio:

La seconda edizione della traduzione 1976

La seconda edizione (1976) riporta la stessa versione traduttiva, ma stranamente non appare il nome del traduttore e non compare nemmeno il titolo originale dell'opera. Lo stesso vale per l'introduzione, scompare il nome di Vlashi e si riducono alcuni paragrafi. Il libro viene concepito come letteratura extrascolastica e nel testo troviamo persino domande di comprensione alla fine dei capitoli. Quello che emerge chiaramente sono le domande e discussioni introdotte nel testo caratterizzate da un marcato orientamento ideologico, finalizzate a guidare le convinzioni dei lettori. Nel libro si trovano domande del tipo:

-Chi si prende cura di noi per rendere la vita dei bambini il più felice possibile? (p.15)
-E se Francesco fosse il figlio di un ricco borghese, come si sarebbe comportata la commerciante Fata? È giusto questo? (p.31)
-La casa di Gianpaolo era illuminata da una lampada a petrolio. E nelle vostre case, che tipo di luce usate? (p.33)
-Avete visto il film albanese "La strada della luce"? (p.33)
-Sapete chi si prende cura dei bambini orfani? Se ne occupano il Partito e il nostro Governo Popolare... (p.68)
-Chi ha guidato la grande guerra di liberazione e chi oggi guida la costruzione di una vita prospera nel nostro paese? (p.93)

Domande come queste emergono per tutto il racconto. È chiaro che l'opera veniva utilizzata per scopi ideologici specifici dell'epoca, contestualizzandosi con eventi legati alla storia del nostro paese. Come si può notare, l'obiettivo del suo tradurre non era quello di preservare i valori artistici o letterari, ma piuttosto di trasmettere quei messaggi e quelle convinzioni al lettore. Come afferma Shavit, rifacendosi al suo concetto di manipolazione della letteratura per l'infanzia, la manipolazione avviene in modo tale da servire ai fini ideologici (1981). Di conseguenza, ciò influenza anche la scelta dell'approccio traduttivo adottato dal traduttore.

Secondo il concetto di Emer O'Sullivan (2003), esistono due modelli in cui la voce del traduttore diventa visibile. Il primo è il ruolo del traduttore come autore, che lo esprime tramite la prefazione o le note a piè di pagina, e il secondo è l'inclusione del traduttore nel testo. Essa sottolinea che la voce del traduttore può essere compresa dal modo e dall'approccio con cui egli si posiziona rispetto al testo che intende

FULL TEXTS BOOK

tradurre (*ibidem*). Di solito, per il traduttore, la prefazione è uno strumento essenziale per esprimersi, creando un ponte di connessione con i lettori più giovani. In questo caso, uno dei metodi per essere visibili, lo fanno attraverso il paratesto e l'adattamento ai testi. Come afferma Newmark (1983), la prefazione favorisce la comprensione interculturale. Tuttavia, le prefazioni che abbiamo visto vanno oltre la semplice spiegazione degli eventi o le informazioni sull'autore. I toni propagandistici sono così evidenti che la prefazione assume il ruolo di un manifesto politico.

Ciò che è importante è l'intento e la funzione dell'opera, mentre per quanto riguarda il traduttore, possiamo affermare che il suo nome potrebbe non apparire affatto, come infatti è successo in molti casi. Nel testo tradotto, abbiamo riscontrato alcune interferenze con sfumature ideologiche sotto forma di manipolazioni linguistiche. Tra le strategie utilizzate c'è quella della riduzione, o l'omissione, che implica l'eliminazione di una parola, una frase, una sentenza o addirittura un intero paragrafo nel testo tradotto, che potrebbe risultare inappropriato per la cultura di un altro paese. Ad esempio, dove compaiono riferimenti a una festività religiosa, questi vengono solitamente rimossi o sostituiti con un equivalente che abbia lo stesso significato. In questo modo, il traduttore può ricorrere alla strategia della localizzazione, che significa adattare il contenuto in base al contesto culturale del lettore, in modo che sembri più familiare.

***"Il viaggio della freccia azzurra"*(1954)/ *"La freccia azzurra"* (1964)**	**Variante *"Udhëtimi i shigjetës së kaltër"* (1970)**	**Variante *"Shigjeta e kaltër"* (2021)**
Era la mattina **dell'Epifania**. Per tutta la notte **la Befana** e la sua serva erano state in giro per tetti e per camini a portare i doni ai clienti (fq.5).	Ishte pikërisht mengjesi i parë i **Viti të Ri. (Capodanno)** Tërë natën e natës **Fata (Befana)** dhe shërbëtorja e saj kishin udhëtuar nëpër çatitë e shtëpive duke shpërndarë dhurata. (fq. 9).	Ishte mengjesi **i Epifanisë.** Përgjatë natës, **Befana** dhe shërbëtorja e saj ishin sjellë rrotull nëpër çati o oxhakë për t'u dërguar dhuratat klintëve. (fq. 5)
***"Il viaggio della freccia azzurra"*(1954)/ *"La freccia azzurra"* (1964)**	**Variante *"Udhëtimi i shigjetës së kaltër"* (1970)**	**Variante *"Shigjeta e kaltër"* (2021)**
Ora sappiamo che cosa fa la **Befana** da un sei gennaio all'altro. (fq. 8).	Tani e kuptuat se me ç'punë merret **Fata** që nga një janari deri në **Vitin e Ri** tjetër. (fq.13).	Tashmë e dimë se ç'ka bën **Befana** nga njëri gjashtë janar në tjetrin…(fq.11)
Ormai **la notte della Befana** è passata. (fq. 8)	**Nata e Vitit të Ri**, **nata e Fatës** tashmë kaloi. (fq. 13)	Tashmë ka kaluar **nata e Epifanisë.** (fq. 9)

FULL TEXTS BOOK

Nel nostro paese, così come in altri paesi comunisti come la Russia, feste come il Natale per i paesi ortodossi non venivano celebrate pubblicamente. Lo stesso vale per la festa dell'Epifania, che coincide con il giorno dell'Acqua Santa, celebrato il 6 gennaio. In molti paesi, come l'Italia, è una festa ufficiale e la tradizione prevede una figura del folklore italiano, la Befana, una donna anziana che porta regali ai bambini la notte del 5 gennaio. Nella versione di Abazi, vediamo che in tutti i frammenti e capitoli in cui si parla dell'Epifania, questa viene sostituita con la festa del Capodanno. La figura della Befana viene tradotta ora come "baronessa", ora come "vecchia fata". Questo caso dimostra chiaramente che ci sono interventi individuali del traduttore, sia da parte del traduttore russo, che, di conseguenza, anche dalla nostra traduttrice. La domanda che ci poniamo riguarda il fatto che, se la traduttrice avesse consultato l'originale, quale approccio avrebbe adottato? Doveva mantenere le tradizioni culturali del paese? Tuttavia, se ci riferiamo al principio di Puurtinen (1984), secondo cui ai traduttori è consentito fare tali adattamenti per rispondere alle esigenze del paese di arrivo, la scelta della traduttrice può essere giustificata, poiché lo stesso Rodari tratta il personaggio della Befana in questo modo: una donna anziana che possiede un negozio di giocattoli e ha poteri sovrannaturali, poiché vola con una scopa. Il binomio "signora Baronesha" e "Fata anziana" completa al meglio l'immagine del suo personaggio per il lettore. Tuttavia, dal punto di vista della preservazione dell'identità culturale, risulta che si perda parte del significato, poiché, attraverso il nome, possiamo ottenere informazioni sull'identità etnica, culturale, religiosa, ecc. La figura della Befana è essenziale per comprendere la storia, e ancora di più se si considera un personaggio tipico come lei, che appartiene alla tradizione culturale italiana. Nella versione tradotta, viene privata della sua vera identità. Ad esempio, la figura della Befana avrebbe potuto essere ben spiegata nella prefazione, poiché per la nostra cultura rappresenta qualcosa di nuovo, sconosciuto. In questo modo, il lettore avrebbe potuto fare una distinzione tra le nostre tradizioni e quelle italiane.

Rispetto alle versioni pubblicate negli ultimi anni, vediamo che nel caso della traduzione de *La freccia azzurra* di Orjeta Stafasani (2021), il nome della Befana è stato mantenuto come nell'originale, senza adattamenti, mentre la parola "baronessa" è accompagnata da una breve spiegazione. Inoltre, la festa dell'Epifania è accompagnata da una spiegazione per il giovane lettore, dato che si tratta di una festività religiosa. Tuttavia, la traduttrice non sceglie di fare lo stesso con il nome della Befana.

Alcuni esempi di interventi sintattici e semantici da parte del traduttore:

Abbiamo visto che il traduttore (versione 1) sostituisce i nomi delle festività religiose secondo la tradizione della cultura di accoglienza. L'esempio che segue mostra proprio come, nel caso della parola *Natale*, che significa *Natale*, sia stata sostituita con *Capodanno*.

Se vengo giù ti spiumo come il tacchino di **Natale** (fq.18).	Përndryshe do të vij poshtë e do të rrjep si gjeldetin e **Vitit të Ri** (fq. 9)	Nëse zbres poshtë, do të të rrjep si gjeldetin e **Krishlindjeve** (fq.19)

Allo stesso modo, osserviamo l'eliminazione delle festività nazionali:

Bravi, bravissimi – approvava il Monumento, col suo vocione di bronzo – mi sembra il **25 aprile!** (fq. 70)	-Urra!- thirri me gëzim. "Ja, i huaji ** Urra! I huaj shporru që këtej! (fq. 79)	- Ju lumtë, ju lumtë, -miratonte Monumenti me zërin e tij prej bronzi, -më duket sikur është **25 Prilli!** (fq. 81)

Le manipolazioni linguistiche possono manifestarsi riducendo completamente un concetto, una frase o addirittura un intero frammento. Questo accade quando ci si trova di fronte a espressioni tipiche di una lingua e cultura specifiche, credenze religiose o parole proibite. Nel testo originale, ad esempio,

FULL TEXTS BOOK

troviamo l'interiezione *perbacco*, che in italiano viene usata per esprimere sorpresa, meraviglia o ammirazione. Inoltre, questo termine è legato alla divinità romana della vendemmia e del vino. Il linguaggio di Rodari è caratterizzato da espressioni con una forte valenza culturale, come questa, che trasmettono un particolare colore e significato all'interno del contesto narrativo. In italiano, espressioni come "perbacco" possono essere tradotte con equivalenti come *për Zotin!* (per Dio!) o *për mrekulli!* (che miracolo!) in albanese, ma la scelta dipende sempre dal contesto. Tuttavia, nel caso della traduzione di Abazi, notiamo che questa frase non è stata tradotta. Inoltre, osservando i due frammenti che seguono, si nota chiaramente una modifica del testo originale e una riduzione completa del frammento, con la conseguente perdita di alcuni significati culturali e linguistici.

***"Il viaggio della freccia azzurra"*(1954)/ *"La freccia azzurra"* (1964)**	**Variante *"Udhëtimi i shigjetës së kaltër"* (1970)**	**Variante *"Shigjeta e kaltër"* (2021)**
Anche il Monumento era felice. Lo si sentiva ridere… - Bene, perbacco- diveva il Monumento, - bene, benone, arcibenissimo. (fq.57)	-- (fq.79)	Edhe Monumenti ishte lumtur. Degjohej duke qeshur atje lart… -Mirë, për Zotin, - thoshte Monumenti, - mirë, shumë mirë, tepër mirë! (fq. 80)
Qunado le trombe dei bersaglieri attacarono le zampe di bronzo si staccarono dal piedistallo del Monumento e fecerò un magnifico balletto. Le bambole applaudivano, saltando dalle carrozze. Saltarono a terra tutti quanti: soldati, indiani, cow- boys, ferrovieri, ognuno si prese una bambola… -Bravi, bravissimi- approvava il Monumento… -mi sembra il 25 aprile! (fq.57)	Kur trumpetat e pushkatarëve ekzekutuan një nga marshet e tyre të bukur, këmbët e kalit u shkëputën nga piedistali e nisën të kërcenin. Patrioti i moçëm, me të dëgjuar tingujt e fanfares, ndjeu t'i rrihte zemra në krahëror. – Urra! –thirri me gëzim. "Ja i huaji! Urra! I huaj, shporru që këtej. (fq.79)	Kur trumpetat e bersalierëve ekzekutuan një nga marshet e tyre të tërbuara, këmbët prej bronzi të kalit u shkëputën nga piedistali i Monumentit dhe bënë një kërcim të mrekullueshëm. Kukullat duartrokitën duke u hedhur prej vagonëve. Të gjithë u hodhën në tokë: ushtarët, indianët, kaubojtë, punëtorët e hekurudhës dhe secili mori nga një kukull.. - Ju lumtë, ju lumtë, - miratonte Monumenti … -më duket sikur është 25 Prilli! (fq. 81)

Conclusioni

Le traduzioni, pur mantenendo generalmente un alto livello di qualità, sono state influenzate dal contesto politico e culturale sotto la costante supervisione della censura, che ha imposto delle modifiche al testo per adattarlo alla realtà socio-politica albanese. Le manipolazioni linguistiche, pur essendo limitate, si sono rivelate significative e hanno spinto alla riflessione su come queste modifiche abbiano

contribuito a costruire un'interpretazione del testo che rispondesse alle esigenze ideologiche del regime.

FULL TEXTS BOOK

Le conclusioni tratte da questo studio confermano l'ipotesi iniziale, ossia che le traduzioni di Rodari in albanese, pur cercando di rimanere fedeli al testo originale, sono state soggette a manipolazioni linguistiche volte a orientare il messaggio verso una lettura ideologicamente corretta. L'adozione di strategie di traduzione come la localizzazione o la riscrittura ha comportato la rimozione di elementi estranei alla cultura albanese, come riferimenti religiosi o festività tipiche della cultura italiana, sostituendoli con equivalenti culturali più familiari o con l'omissione totale.

Questo fenomeno è stato particolarmente evidente nei casi in cui il traduttore ha scelto di non mantenere il riferimento originale a festività religiose come il Natale e l'Epifania, sostituendoli con il "Capodanno" o modificando il nome della figura di Befana, che in molte traduzioni è stata descritta come "Baronessa" o "Fata anziana". Tali cambiamenti, seppur comprensibili nel contesto della censura, hanno alterato in modo significativo il significato originale, annullando o distorcendo l'identità culturale italiana presente nel testo. In questo senso, il principio di fedeltà al testo originale si è visto comprimere in favore di un'aderenza alle necessità ideologiche e politiche del momento.

La riflessione finale ci porta a interrogarsi sul concetto di fedeltà nella traduzione: è più importante rimanere fedeli all'originale o al testo tradotto, che passa attraverso il filtro della cultura di arrivo? La risposta a questa domanda dipende dal ruolo che la traduzione gioca nel contesto culturale e politico in cui viene realizzata. Come sottolineato da Marashi (1996), la traduzione non deve mai diventare un atto di manipolazione, ma piuttosto un esercizio di onestà, in cui il traduttore non può aggiungere o omettere a piacere parti dell'originale, ma deve cercare di mantenere intatto il messaggio di fondo, pur adattandolo alle necessità culturali e linguistiche della lingua di arrivo.

In conclusione, questo studio evidenzia come le traduzioni di Rodari siano state non solo un atto linguistico, ma anche un atto ideologico, in cui il traduttore ha giocato un ruolo cruciale nell'adattare il testo alle esigenze di una società totalitaria, dove la cultura e l'ideologia erano strettamente legate. Le manipolazioni linguistiche e le scelte traduttive vanno pertanto lette come una risposta a un contesto storico specifico, ma anche come un esempio delle dinamiche di potere che influenzano la traduzione e l'interpretazione dei testi letterari.

REFERENCES

Bishqemi, A. (2009). 'Le t'u themi "puna e mbarë!" studiuesve të letërsisë për fëmijë e të rinj" në veprën *Letërsia shqipe për fëmijë dhe kritika për të*, Prishtinë: Karvani i Shkrimtarëve për fëmijë "Agim Deva" 47-63.

Eco,U. (2013). *Dire quasi la stessa cosa*, Milano: Bompiani, 17, 95-106.

Lefevre, A. (1998). *Traduzione e riscrittura. La manipolazione della fama letteraria* (trad. in italiano Sivlia Campanini), Torino: Utet, 25, 56.

Marashi, A. (1996). *Përkthimi para gjyqit*, Shkodër: At Gjergj Fishta, 23, 26-29.

Newmark, P. (1983). *The Translation of Metaphor*. L.A.U.T., 17.

Newmark, P. (1988). *A text book of translation*, New Yourk, London: Prentice Hall, 45-52.

O'Sullivan, E. (2003). *Narratology meets Translation Studies, or, The Voice of the Translator in Children's Literature*, 202.

Puurtinen, T. (1994) "*Dynamic Style as a Parameter of Acceptability in Translated Children's Books",* 84-85. doi: https://doi.org/10.1075/btl.2.11puu

Ricoeur, P. (2008). *Sur la traduction, Traduire l'intraduisible* (Oliva di Seppia, M), Città del Vaticano: Urbania University Press, 3-20.

FULL TEXTS BOOK

Salmon,L. (2017). *Teoria della traduzione. Lingue, traduzione, didattica*, Milano: LTD Franco Agnelli, 200-201.

Shavit, Z. (1981). *Translation of Children's literature*, Poetics Today, Vol 2:4 ,171-179.

Steiner, G. (1975). *After Babele*, UK: Oxford University press, 23, 138.

Venuti, L. (2005). *Gli scandali della traduzione. Per un'etica della differenza* (A. Crea dhe R. Fabbri), Rimini: Guaraldi, 11.

Venuti, L. (2017). *L'invisibilità del traduttore. Una storia della traduzione,* Roma: Armando Editore, 1-3, 13.

Zhiti, V. (2010). *Panteoni i nëndheshëm ose Letërsia e dënuar*, Tirana: OMSCA-1, 38-39.

Zhiti, V. (2014). *Lajmëtarët e vrarë*, Tirana: UET Press, 9.

Zohar,E. (1987). *The position of translated Literature within the Literature Polysystem, (ed.) G.Toury, Transtation accros Cultures*, Tel Aviv: Bahri Publication, 109-117.

I testi consultati:

Gianni, R. ([1964] 1974). *La Freccia azzurra*, Roma: Editori Riuniti.

Gianni, R. (1954). *Il viaggio della Freccia azzurra*, Firenze: Edizioni C.D.S.

Gianni, R. (2021). *Shigjeta e kaltër* (Orjeta Stafasani), Prishtinë: Dukagjini.

Xhani, R. (1970). *Udhëtimi i shigjetës së kaltër* (Adelina Abazi), Tirana: Naim Frashëri.

Xhani, R. (1976). *Udhëtimi i shigjetës së kaltër*, Tirana: Shtëpia Botuese e librit Shkollor.

SITOGRAFIA

https://arteka.al/censura-dhe-shkrimtaret-shqiptare-ne-diktature/ (26.09.2024)

USE OF CLINICAL DECISION SUPPORT SYSTEMS in NURSING PRACTICE

***Research Assistant Fatma AKSOY*[1]**

Ordu University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing, Department of Fundamentals of Nursing,

***Associate Professor Hanife DURGUN*[2]**

Ordu University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing, Department of Fundamentals of Nursing,

ABSTRACT

Clinical decision support systems (CDSS) are information technology tools developed to support decision-making processes in healthcare services. CDSS, which have the feature of providing access to evidence-based practice and clinical protocols, allow nurses to use the most up-to-date information. CDSS are information technologies that have features such as assisting healthcare professionals and patients in decision-making processes, improving the care process, reducing error, mortality and morbidity rates, and providing advice in special and emergency situations. The main nursing care areas that CDSS use are patient assessment, recording systems, nursing process and creation of care plans, medication management and decision-making, clinical protocols, patient education, counseling, risk management, communication, coordination and recording, and result monitoring systems. CDSS guide healthcare professionals in diagnosis, treatment, patient management, and nursing care processes, allowing them to make more accurate and faster decisions. In this context, it can analyze patient data, predict possible risks, warn healthcare team members, and provide evidence-based application steps. When creating and designing CDSS, up-to-date and reliable research results that provide evidence-based information should be used. In addition, a knowledge base that provides integrity with the application care protocols and algorithms carried out in the institution should be created. This knowledge base should be updated at regular intervals, and care should be taken to ensure that the information and warnings provided by the system are clear and easy to understand. CDSS are adapted to specific clinical and care environments, allowing for more effective monitoring and improvement of healthcare personnel performance. These adaptations ensure that healthcare services are carried out in accordance with quality and safety standards, aiming for continuous improvement in patient care. In addition, it clarifies the responsibilities of personnel and encourages steps to be taken to increase patient safety. Monitoring and improving the performance of healthcare personnel ultimately contributes to better patient outcomes and the sustainability of healthcare services.

INTRODUCTION

Computerized clinical decision support systems (CDSS)

Clinical decision support systems (CDSS) are information technology tools developed to support decision-making processes in healthcare services (Bright et al., 2012). In nursing practice, these systems help nurses make more effective, safe and faster decisions in patient care. CDSS analyzes patient data and recommends the most appropriate care methods, while facilitating nurses' access to information and enriching their professional knowledge and experience (Dunn Lopez et al., 2017; Çelik et al., 2019). These systems are effective information systems that use two or more patient data to create recommendations for specific situations. CDSS makes evaluations using data stacks created by healthcare professionals or patient data (Moreira et al., 2019). These systems support the development of the expertise processes of clinicians who are new to the profession by advising nurses in the decision-

FULL TEXTS BOOK

making process (Belard et al., 2017; Deperlioğlu et al., 2016). CDSS have high-quality field information on disease diagnosis, treatment options, and which drug to use (Çelik et al., 2019). In this context, the use of CDSS in nursing both improves patient outcomes and increases the quality of health services. The ability of nurses to use these systems effectively makes significant contributions to nursing education and practice processes (Bright et al., 2012; Dunn Lopez et al., 2017; Yıldız et al., 2020).

CDSSs are information technologies that have features such as assisting healthcare professionals and patients in decision-making processes, improving the care process, reducing error rates, mortality and morbidity rates, and providing advice in special and emergency situations (Çelik et al., 2019; Deperlioğlu et al., 2016; Musen et al., 2021). These technologies are computerized reminders used in processes such as diagnosis, alarm warnings, disease management, drug prescription and control thanks to CDSS systems developed in the field of health. In addition, CDSSs have the potential to improve patient care in various ways and increase the quality of healthcare (Kırkbir & Kurt, 2020; Moreira et al., 2019).

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Benefits of Using Clinical Decision Support Systems

The CDSS consists of the results of evidence-based best practices. The suitability of evidence-based practices for the clinic and special situations is evaluated with a critical approach and algorithms are created (Moreira et al., 2019). These algorithms are transferred to electronic systems by informatics experts and converted into decision trees (Belard et al., 2017; Dunn Lopez et al., 2017). Thus, it is used in the clinical decision-making process of nurses and other healthcare personnel in healthcare services (Hak et al., 2022; Sutton et al., 2020). The main purpose of the CDSS is to provide complete, accurate and timely information necessary for the management of healthcare institutions, to reduce the number of medical errors and medication errors, and to support healthcare professionals in making the right decisions (Bright et al., 2012; Deperlioğlu et al., 2016). However, in order to fully realize the potential benefits provided by CDSSs, healthcare professionals must have the competence to use these systems effectively and consciously (Hak et al., 2022; Yılmaz & Özdemir, 2017).

When creating and designing CDSS, up-to-date and reliable research results that provide evidence-based information should be used. In addition, a knowledge base that provides integrity with the application care protocols and algorithms carried out in the institution should be created. This knowledge base should be updated at regular intervals, and care should be taken to ensure that the information and warnings provided by the system are clear and easy to understand (Yılmaz et al., 2020). CDSSs are adapted to specific clinical and care environments, allowing healthcare personnel to monitor and improve their performance more effectively. These adaptations ensure that healthcare services are carried out in accordance with quality and safety standards, aiming for continuous improvement in patient care. In addition, it clarifies the responsibilities of the personnel and encourages steps to be taken to increase patient safety. Monitoring and improving the performance of healthcare personnel ultimately contributes to better patient outcomes and the sustainability of healthcare services (Bright et al., 2012).

Nursing Care Areas Used by Clinical Decision Support Systems

CDSSs are used in various areas in the nursing care process.

1.Patient Assessment and Recording System: CDSSs help nurses collect and evaluate patient information (Hak et al., 2022; Moreira et al., 2019). These systems can interpret information such as vital signs, laboratory results and patient history, which nurses constantly evaluate, via electronic media and use them in the decision-making process (Çelik et al., 2019; Yoshida et al., 2018). In line with this information, CDSSs can provide warnings and suggestions to healthcare professionals about the patient's current condition, complication risks, and responses to treatment and care, and support a more comprehensive, understandable and accurate assessment (Beeler et al., 2014). In terms of record keeping

FULL TEXTS BOOK

and documentation, the use of CDSSs allows for the regular and secure storage of patient data. Thus, clinical care and treatment processes become transparent and traceable, and continuity in care can be ensured (Hak et al., 2022; Kırkbir & Kurt, 2020).

2.Nursing Process and Nursing Care: CDSS helps nurses make accurate nursing diagnoses and create appropriate care plans. Nursing classification systems are integrated into the content of CDSS and facilitate the planning of nursing care. The most commonly used classification systems in nursing are the North American Nursing Diagnosis Association (NANDA-I), Nursing Interventions Classification System, Nursing Outcomes Classification System, and are systems that facilitate the planning of nursing care and are used to facilitate clinical decision-making by transferring them to electronic environments (Çelik et al., 2019). In addition, theories, models and theories in nursing care are used in patient care practices. These theories, models and theories have been developed to increase the quality of nursing care, improve the interaction between the patient and the nurse, and ensure the effectiveness of health services. Theories, models and theories transferred to CDSSs and planned to be used in nursing care can support nursing practices and help make more effective decisions in patient care (Koç et al., 2012). Because today, due to the high number of patients with care dependency, intensive working hours and the increase in chronic diseases, it can be difficult to plan nursing care and make effective and accurate decisions. CCDSs can provide convenience to healthcare professionals in all these areas (Beeler et al., 2014). In their study where Yılmaz and Özdemir (2017) investigated their experiences in the use of CDSSs developed for the care of cancer patients, they determined that CDSSs support nurses' decision-making processes regarding the needs of patients and the preparation of individual care plans.

3.Medication Management and Decision Making: Decision making in nursing is the process of determining the individual's health problems, priorities and the most appropriate nursing care plan by using the professional knowledge and experience of the nurse, together with the evaluation of the patient's physiological, psychological and social aspects (Kırkbir & Kurt, 2020). CDSSs are used to assist in the decision-making process on many issues in healthcare areas. One of these areas is medication planning and management systems for the patient (Hak et al., 2022). CDSSs support safe medication management by checking drug interactions, dosage errors and patient allergies. In medication administration, CDSSs help protect medication safety with various warnings and reminders they provide (Moreira et al., 2019). Technological systems are used by nurses to prevent various medical errors such as incorrect treatment, hospital infections, pressure sores and falls (Deperlioğlu et al., 2016). In determining risk factors in planning care, deciding on the best evidence-based practice for care, monitoring the order and flow processes in care, and evaluating care, CDSSs make the job of nurses easier and increase the safety of care (Çelik et al., 2019; Koç et al., 2012). CDSSs can also diagnose drug interactions between drugs requested for the patient and check all drugs taken by the patient and indicate drug interaction information in the form of a warning. It protects patient safety by ensuring that all healthcare personnel are informed about drugs and their effects (Beeler et al., 2014; Koç et al., 2012). Marasinghe's (2015) systematic review study stated that the use of CDSSs in long-term care patients' medication management and safety issues yielded positive results and increased the quality of care.

4.Clinical Protocols: It allows nurses to use the most up-to-date information by providing access to evidence-based practice and clinical protocols (Koç et al., 2012). CDSSs have well-qualified field knowledge in patient diagnosis, disease detection, determination of the most appropriate treatment options for the patient, planning and evaluation of care (Beeler et al., 2014; Moreira et al., 2019). In addition, it provides a higher quality evaluation by showing health professionals the previous treatment and care the patient has received in terms of storing and preserving information (Belard et al., 2017; Yoshida et al., 2018).

5.Patient Education and Counseling: The use of CDSSs in patient education and counseling ensures that the information provided to patients is more individualized, within the scope of evidence-based

FULL TEXTS BOOK

practices and effectively conveyed. These systems help healthcare professionals and patients make informed decisions (Moreira et al., 2019; Yılmaz & Özdemir, 2017). They also help nurses educate patients by providing information about their health status and treatment processes. CDSSs can provide individual-specific educational materials and guidance by analyzing existing patient data in detail (Yoshida et al., 2018). For example, if a patient has received a medical diagnosis of hypertension, the system can make recommendations on topics such as medication management, nutrition and diet, and exercise in line with information about the patient's disease (Yılmaz & Özdemir, 2017).

6.Risk Management: Early detection of potential risks in the treatment process of patients and taking precautions are very important. Risk management refers to taking planned steps to identify threats that healthcare institutions may encounter, analyze these risks, prioritize the most critical ones, and minimize or completely eliminate possible negative risks and effects. CDSSs help nurses take preventive measures by identifying risk factors such as falls and infections (Belard et al., 2017). In addition, they can guide the decision-making process by suggesting alternative treatment and application strategies in line with evidence-based clinical guidelines in order to minimize these risks. Dunn Lopez et al. (2017) stated in their studies that the use of CDSSs, which support the decision-making processes of caregivers, has positive effects in acute care settings. Thus, with CDSSs, treatment and care processes can be managed more effectively and the quality of patient care increases.

7.Communication, Coordination and Recording: It increases coordination in patient care by ensuring effective communication and collaboration between multidisciplinary teams (Moreira et al., 2019). CDSSs are used by nurses for various purposes such as recording patient-related information, monitoring patients' recovery processes and verifying previously made decisions (Deperlioğlu et al., 2016; Purkuloğlu et al., 2019). In addition, with the use of CDSS, the speed of sharing information within the healthcare team increases, providing convenience in environments where urgent decisions need to be made and current information received from the patient can be shared quickly (Belard et al., 2017). In addition, CDSS increases patient safety by reducing errors that may occur in manual data entry by automatically updating and standardizing patient records. This saves significant time for healthcare teams with intense work tempo and contributes to more efficient use of resources (Akalın & Veranyurt, 2022; Purkuloğlu et al., 2019).

8.Outcome Monitoring: It supports continuous improvement of care quality by helping to monitor patient outcomes (Deperlioğlu et al., 2016). CDSSs play an important role in analyzing data in the treatment and care process of patients, creating predictive models, providing guidance in treatment and care, and through warning mechanisms (Kırkbir & Kurt, 2020). These systems can work integrated with electronic health records that contain the patient's records throughout the entire health process. It warns healthcare professionals when any problems are detected during the monitoring and follow-up process of patient outcomes (Yoshida et al., 2018). At the same time, it ensures that proactive measures are taken by performing risk analyses regarding the future health status of patients and has an important place in preventing possible complications that may develop (Hak et al., 2022). It also provides patient-specific recommendations on issues such as drug interactions and drug-dose errors during the treatment and care process (Beeler et al., 2014). Thus, CDSSs also strengthen cooperation and coordination among health professionals in nursing care practices. The use of CDSSs facilitates the decision-making process, especially in chronic disease management and complex treatment processes, and provides effective management in monitoring patient outcomes (Akalın & Veranyurt, 2022; Yoshida et al., 2018). In the systematic review studies conducted by Garg et al. (2005) where they evaluated the effects of CDSS on practitioner performance and patient outcomes, it was reported that CDSSs improved service performance in application areas and that further development was needed regarding these systems.

FULL TEXTS BOOK

CONCLUSION AND DISCUSSION

With the development of web technologies worldwide, the design and implementation of CDSS systems has accelerated. These technologies have created an innovative environment for information sharing and have provided secure environments for information and decision-making. The main purpose of CDSS is to provide information to healthcare professionals on the topics and at the time they need. CDSSs guide healthcare professionals in the diagnosis, treatment, patient management and nursing care processes, allowing them to make more accurate and faster decisions. In this direction, they can predict possible risks by analyzing patient data, warn healthcare team members and provide evidence-based application steps. For the effective use of clinical decision support systems, it is recommended that comprehensive training programs be organized for nurses, healthcare personnel and researchers to understand the basic functioning of these systems. In addition, they should be encouraged to gain experience by conducting practical applications and case studies on the use of these systems. However, in order for these systems to be implemented and used, healthcare institutions need to have advanced medical devices and specialized personnel in the field. Health institutions that use CDSS make a difference with high quality standards and a patient-focused approach in both medical treatment processes and patient care services. This increases patient satisfaction and contributes to the improvement of care and treatment results. For the effective use of CDSS in nursing, it is important that nurses receive adequate training on the system. Research should continue to increase the effectiveness of CDSS and systems should be improved by taking into account nurses' feedback. In addition, continuous improvement studies should be carried out to increase patient safety and care quality, and the security of patient information in CDSS should be ensured.

REFERENCES

Bright, T. J., Wong, A., Dhurjati, R., Bristow, E., Bastian, L., Coeytaux, R. R., ... & Lobach, D. (2012). Effect of clinical decision-support systems: a systematic review. Annals of internal medicine, 157(1), 29-43.

Dunn Lopez, K., Gephart, S. M., Raszewski, R., Sousa, V., Shehorn, L. E., & Abraham, J. (2017). Integrative review of clinical decision support for registered nurses in acute care settings. Journal of the American Medical Informatics Association, *24*(2), 441-450. https://doi.org/10.1093/jamia/ocw084

Musen, M. A., Middleton, B., & Greenes, R. A. (2021). Clinical decision-support systems. In Biomedical informatics: computer applications in health care and biomedicine (pp. 795-840).

Özata, M., & Aslan, Ş. (2004). Klinik karar destek sistemleri ve örnek uygulamalar. *Kocatepe Tıp Dergisi*, *5*(1), 11-17.

Purkuloğlu, E., Ün, A., & Yürürdurmaz, F. (2019). Hemşire karar destek sistemleri Uygulamalari. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, *22*(3), 491-514.

Sutton, R. T., Pincock, D., Baumgart, D. C., Sadowski, D. C., Fedorak, R. N., & Kroeker, K. I. (2020). An overview of clinical decision support systems: benefits, risks, and strategies for success. NPJ Digital Medicine, *3*(1), 17. https://doi.org/10.1038/s41746-020-0221-y

Yıldız, C. Ç., Başıbüyük, M., & Yıldırım, D. (2020). Klinik karar destek sistemlerinin hemşirelikte kullanımı. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 8(2), 483-495.

Çelik, M., Güneş, D., Akbaş, G., & Özkan, A. (2019). Hemşirelikte klinik karar destek sistemleri kullanımı: Dr. Siyami Ersek Hastanesi örneği. http://dx.doi.org/DOI: 10.5606/e-cvpn.2022.103

Koç, E., Şengül, Y. A., Özkaya, A. U., & Gökçe, B. (2012). Klinik karar destek sistemleri kullanımına yönelik bir araştırma: Acıbadem Hastanesi örneği. Tıp Bilişimi Derneği.

FULL TEXTS BOOK

Deperlioğlu, Ö., Güraksın, G. E., & Köse, U. (2016). Web tabanlı klinik karar destek sistemleri: Yapıları ve özellikleri. Akademik Bilişim, 3.

Belard, A., Buchman, T., Forsberg, J., Potter, B. K., Dente, C. J., Kirk, A., & Elster, E. (2017). Precision diagnosis: a view of the clinical decision support systems (CDSS) landscape through the lens of critical care. Journal of Clinical Monitoring and Computing, *31*, 261-271. https://doi.org/10.1007/s10877-016-9849-1

Moreira, M. W., Rodrigues, J. J., Korotaev, V., Al-Muhtadi, J., & Kumar, N. (2019). A comprehensive review on smart decision support systems for health care. IEEE Systems Journal, *13*(3), 3536-3545.

Yılmaz, A. A., & Ozdemir, L. (2017). Development and implementation of the clinical decision support system for patients with cancer and nurses' experiences regarding the system. International Journal of Nursing Knowledge, *28*(1), 4-12. https://doi.org/10.1111/2047-3095.12099

Yoshida, E., Fei, S., Bavuso, K., Lagor, C., & Maviglia, S. (2018). The value of monitoring clinical decision support interventions. Applied Clinical Informatics, *9*(01), 163-173. https://doi.org/10.1055/s-0038-1632397

Beeler, P. E., Bates, D. W., & Hug, B. L. (2014). Clinical decision support systems. Swiss Medical Weekly, 144, w14073. https://doi.org/10.4414/smw.2014.14073

Garg, A. X., Adhikari, N. K., McDonald, H., Rosas-Arellano, M. P., Devereaux, P. J., Beyene, J., ... & Haynes, R. B. (2005). Effects of computerized clinical decision support systems on practitioner performance and patient outcomes: a systematic review. Jama, *293*(10), 1223-1238. https://doi.org/10.1001/jama.293.10.1223

Hak, F., Guimarães, T., & Santos, M. (2022). Towards effective clinical decision support systems: A systematic review. PLoS One, *17*(8), e0272846. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0272846

Kırkbir, İ. B., & Kurt, T. (2020). Hemşirelik bilişimi ve karar verme sürecinde klinik karar destek sistemlerinin önemi. Hemşirelik Bilimi Dergisi, *3*(3), 28-31.

Marasinghe, K.M. (2015). Computerised clinical decision support systems to improve medication safety in long-term care homes: a systematic review. BMJ open, 5(5), 1-8.

Akalın, B., & Veranyurt, Ü. (2022). Sağlık bilimlerinde yapay zekâ tabanlı klinik karar destek sistemleri. Gevher Nesibe Journal of Medical and Health Sciences, *7*(18), 64-73.

FULL TEXTS BOOK

UTILIZATION OF NATURAL JUTE FIBER IN SUSTAINABLE CONCRETE DESIGN

Assist. Prof. Dr. Gülşah SUSURLUK

[1]*Textile Technology Department, School of Advanced Vocational Studies, Istanbul Beykent University, Istanbul, Turkey*

Assist. Prof. Dr. Hakan SARIKAYA

[2]*Construction Technology Department, School of Advanced Vocational Studies, Usak University, Usak, Turkey*

ABSTRACT

This experimental investigation investigated the compressive strength, flexural strength, and thermal insulation qualities of concrete samples including jute fiber. Jute fiber was incorporated into the concrete mixtures at weight ratios of 1%, 2%, and 3% of cement. The impact of the prepared concrete samples on mechanical and insulating qualities was thoroughly examined. Experimental results indicate that the flexural strength and thermal insulation capabilities of the samples can be enhanced by 24.38% and 22.97%, respectively, with a maximum decrease in compressive strength of 5.52% in samples containing 3% jute. This research aims to examine the mechanical and insulating properties of sustainable concrete including jute fiber, while offering a novel perspective on the utilization of essential raw material sources in conformity with sustainability objectives in the building sector.

Keywords: Jute fiber, Compressive strength, Flexural Strength, Thermal insulation, Sustainability.

INTRODUCTION

Globally, there has been a significant increase in the demand for sustainable construction materials, such as concrete or mortar, which are among the most commonly used building materials (Khan & McNally, 2023, Althoey et al., 2023). Furthermore, the recent incorporation of sustainability into industrial practices and its communication to consumers has intensified the commitment to a sustainable future within the construction industry, similar to trends in all industrial sectors. Natural fibers, particularly those derived from plants (such as jute, flax, hemp, and kapok), have garnered extensive research as sustainable materials in recent years owing to their renewable, biodegradable, and recyclable characteristics (Filazi et al., 2023, Rocha et al., 2022). Additionally, because plant-based fibers exhibit superior mechanical properties compared to traditional reinforcement materials, their use as reinforcement in the construction industry has become increasingly attractive (Venkatarama Reddy, 2009). Consequently, as renewable green resources receive more focus in alignment with sustainability objectives, jute fibers are recognized as crucial raw materials owing to their considerable potential in the development of sustainable construction materials, such as concrete or mortar.

Natural fibers are classified into three categories: plant-derived, animal-derived, and mineral-derived (Islam & Ahmed, 2018, Pickering et al., 2016). Plant-based fibers are favored above other natural fibers. This is due to the predominance of proteins in animal fibers, while mineral fibers are related to health concerns. Cellulose, a crucial element of plant fibers, renders plant-based fibers the most favored choice.

Additionally, (Islam & Ahmed, 2018, Pickering et al. 2016) observe that plant-based fibers exhibit superior strength and stiffness relative to animal-based fibers. Onuaguluchi and Banthia (Onuaguluchi & Banthia, 2016) have acknowledged the potential for incorporating plant-based fibers into concrete. They have shown that by incorporating plant-based natural fibers, the qualities of cementitious materials

FULL TEXTS BOOK

can be greatly enhanced. Moreover, cellulose-based plant fibers, characterized by their low density (Gopinath et al., 2014), high tensile strength, and distinctive microstructure, have the potential to be used as a suitable reinforcement for cement-based concrete composites. Researchers have investigated the enhancement of concrete properties through the incorporation of various fibers, including jute, kenaf, hemp, coconut fiber and sisal (Yan et al., 2016). The incorporation of plant-based natural fibers into concrete has been discovered to enhance its mechanical qualities (Islam & Ahmed, 2018, Yan et al., 2016).

Jute is a cost-effective and long-lasting natural fiber among plant-based fibers (Hossain & Abdulla, 2015, Islam & Ahmed, 2018, Hassan et al., 2023). It has minimal energy requirements and produces low levels of CO_2 emissions during production (Islam & Ahmed, 2018). Cotton is the only textile fiber produced more widely than jute, making jute the second most commonly produced textile fiber globally. Jute fibers are classified as one of the most economical natural fibers because of their high cellulose and lignin content (Hassan et al., 2023). Jute, being a natural fiber, has several advantageous characteristics such as strong, rigid, biodegradable, renewable, recyclable, and environmentally friendly. Consequently, it has been increasingly researched in the construction industry recently (Hassan et al., 2023, Islam & Ahmed, 2018).

This research aims to examine the mechanical and insulation properties of sustainable concrete incorporating jute fiber (JU) and to offer a novel viewpoint on the utilization of essential raw material sources in accordance with sustainability objectives in the construction sector.

MATERIALS AND METHODS

This study used jute fiber, a natural fiber, into concrete mixtures formulated to the TS EN 206-1 standard. Afyon Cement offers Ordinary Portland Cement (OPC) of type 42.5 R, compliant with the TS EN 196-1 standard, and employed in concrete formulations (2019). The concrete mixtures were prepared using tap water obtained from the municipal waterworks and aggregates provided by Oktaş Concrete. The physical features and chemical compositions of these materials are shown in Table 1. Table 2 presents extensive data on the jute fiber incorporated into the concrete samples.

Table 1. Chemical compositions and physical features of utilized cement and aggregate.

	Cement	Aggregate
Chemical composition (wt/wt %)		
SiO_2	18.1	19.8
Al_2O_3	5.28	0.38
Fe_2O_3	2.56	0.2
CaO	64.3	41.5
MgO	1.91	0.39
SO_3	2.87	-
Na_2O	0.27	<0.1
K_2O	0.95	0.1
Cl^-	0.01	-
Loss on ignition	3.05	-

FULL TEXTS BOOK

Physical properties		
Density (g/cm^3)	1.04	2.38
Specific surface area (cm^2/g)	3758	-

Table 2. Extensive data on the jute fiber

	Jute fiber
Physical properties	
Density (gr/cm^3)	1.45-1.50
Moisture (%)	12-14
Length (mm)	10-100
Diameter (µm)	100-300
Mechanical properties	
Tensile strength (N/mm^2)	300-600
Initial modules (GPa)	10-20

Four distinct concrete mixtures were formulated to examine the impact of jute fiber incorporation on the mechanical and thermal insulation characteristics of the concrete samples. Jute fiber was incorporated at 0%, 1%, 2%, and 3% by weight of cement, while maintaining a constant cement quantity in the concrete mixtures. The concrete sample mix proportions are presented in Table 3. The samples were designated as JU-0, JU-1, JU-2, and JU-3. The specimen devoid of jute fiber was designated as JU-0. The digits '0', '1', '2', and '3' at the conclusion of the codes show the proportion of jute fiber incorporated into the concrete mixtures.

Table 3. Ratios of concrete mixtures utilized in the research

Mix	**Cement (kg/m^3)**	**Fine aggregate (kg/m^3)**	**Coarse aggregate (kg/m^3)**	**Jute fiber (gr)**	**Water (kg/m^3)**
JU-0	300	722	1111	-	160
JU-1	300	722	1111	30	160
JU-2	300	722	1111	60	160

FULL TEXTS BOOK

JU-3	300	722	1111	90	160

In the experimental research, molds of 100 x 100 x 100 mm were employed for compressive strength testing, whilst molds measuring 100 x 100 x 500 mm were utilized for flexural strength testing. A vertical-axis mixer was employed for the concrete mix preparation process. Water was provided gradually until a homogeneous matrix was achieved. The concrete mixtures were then poured into standard cube molds and vibrated to enhance the homogeneity of the samples. The concrete specimens were positioned in the molds and maintained at a temperature of 20 ± 2 °C for the initial 24 hours. Subsequently, the samples were removed from the molds and subjected to water curing. Upon the conclusion of the curing period, the samples were extracted from the curing tank and evaluated for compressive strength, flexural strength, and thermal conductivity coefficient. The compressive strengths were determined by averaging three distinct test results in compliance with the TS EN 12390-4 standard. The flexural strengths were determined by averaging three distinct test results in compliance with the TS EN 12390-5 standard. The thermal conductivity coefficients of the remaining specimens from the 28-day compressive strength test were measured using a QTM-500 instrument in accordance with ASTM C 1113-09 hot wire standard. The thermal conductivity coefficient of each sample was evaluated five times at different places.

RESULTS AND DISCUSSION

Results of Compressive Strength Tests

Figure 1 illustrates the compressive strength outcomes of the concrete specimens containing jute fiber (JU) following 7 and 28 days of curing.

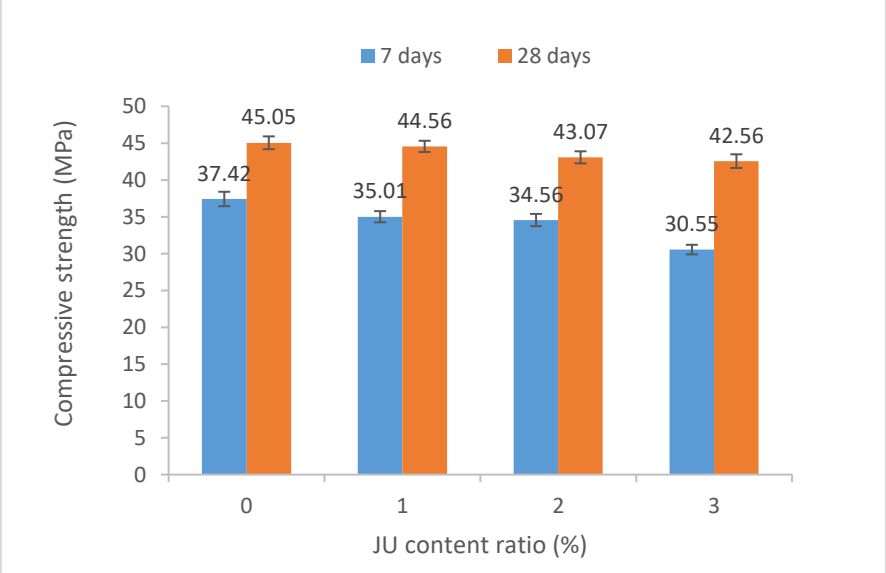

Fig.1. Results of compressive strength tests on concrete samples using JU

The control sample, devoid of fiber content, attained compressive strengths of 37.42 MPa and 45.05 MPa after 7 and 28 days of curing, respectively. The incorporation of jute fiber (JU) at content levels of 1%, 2%, and 3% in the concrete mixes led to decreases in 28-day compressive strength of 1.08%, 4.39%, and 5.52%, respectively. Figure 1 illustrates a trend indicating that an increase in JU content within the concrete samples correlates with a decrease in compressive strength after 7 and 28 days.

FULL TEXTS BOOK

Results of Flexural Strength Tests

Figure 2 presents the flexural strength outcomes of the concrete specimens containing jute fiber (JU) following 28 days of curing.

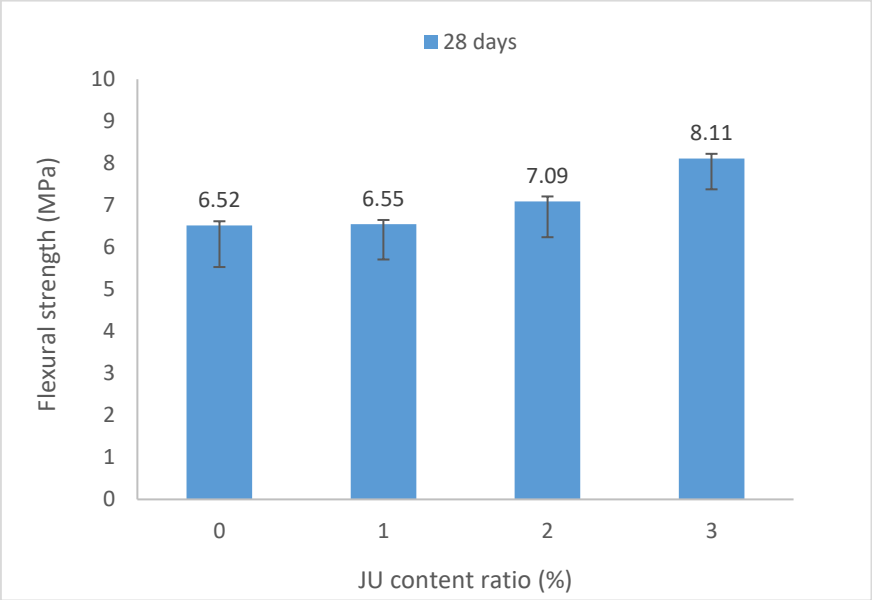

Fig.2. Results of flexural strength tests on concrete samples using JU

The control sample devoid of fiber content attained a flexural strength of 6.52 MPa following 28 days of curing. The incorporation of jute fiber (JU) at content levels of 1%, 2%, and 3% led to enhancements in flexural strength of 0.46%, 8.74%, and 24.38%, respectively. Figure 2 illustrates a correlation indicating that increased JU content in the mortar samples corresponds to elevated flexural strength after 28 days.

Results of Thermal Conductivity Coefficients Tests

Figure 3 illustrates the thermal insulation values of the specimens of concrete with jut fiber (JU) after 28 days of curing.

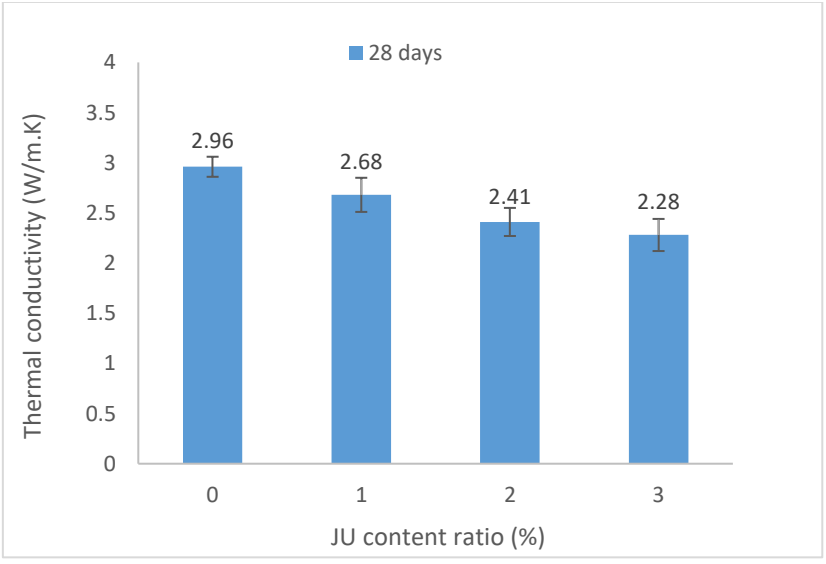

Fig. 3. Results of thermal conductivity coefficients tests on concrete samples using JU

FULL TEXTS BOOK

The thermal conductivity coefficients of the concrete samples with jute fiber (JU) range from 2.28 to 2.96 W/mK. The addition of jute fiber (JU) at 1%, 2%, and 3% content levels resulted in decreases in thermal conductivity coefficient values of 9.45%, 18.58%, and 22.97%, respectively. As shown in Figure 3, there is a trend where higher JU content leads to lower thermal conductivity coefficient values.

CONCLUSIONS

This study conducts an experimental analysis of the impact of jute fiber incorporation on the mechanical and thermal insulation characteristics of concrete specimens. The subsequent results were derived from the study:

- The jute fiber content results in a proportional reduction in compressive strength ratings.
- The jute fiber component enhances flexural strength ratings in direct correlation to the fiber concentration. Moreover, augmenting the jute fiber content from 1% to 3% results in a notable enhancement in flexural strength. Experimental results indicate that the maximum flexural strength parameters of samples using 3% jute fiber can be enhanced by 24.38%.
- The jute fiber content correlates with an increase in thermal insulation values relative to the fiber concentration. Moreover, augmenting the jute fiber content from 1% to 3% results in a substantial decrease in thermal conductivity coefficient values. Experimental results indicate that the maximum thermal insulation capabilities of samples with 3% jute fiber can be enhanced by 22.97%.

This experimental investigation employed jute fiber, which has lately gained recognition as a significant sustainable raw material and is categorized as a natural fiber. The utilization of these natural fibers is crucial from a sustainability standpoint. Specifically, including these natural fibers into concrete mixtures seems to be an advantageous design strategy for fostering sustainable development within the building sector.

REFERENCES

Althoey, F., Ansari, W.S., Sufian, M., Deifalla, A.F. (2023). Advancements in low-carbon concrete as a construction material for the sustainable built environment. Developments in the Built Environment, 16, 100284.

ASTM C1113/C1113-09 (2009) Standard test method for thermal conductivity of refractories by hot wire (Platinum Resistance Thermometer Technique). ASTM International, West Conshohocken, PA.

Filazi, A., Tortuk, S., Pul, M. (2023). Determination of optimum blast furnace slag ash and hemp fiber ratio in cement mortars. Structures, 57, Article 10502.

Gopinath, A., Senthil Kumar, M., Elayaperumal, A. (2014). Experimental investigations on mechanical properties of jute fiber reinforced composites with polyester and epoxy resin matrices. Procedia Eng, 97, 2052–2063.

Hasan, R., et al. (2023). Eco-friendly self-consolidating concrete production with reinforcing jute fiber. Journal of Building Engineering, 63, 105519.

Hossain, M.M., Abdulla, F. (2015). Jute production in Bangladesh: A time series analysis. J. Mathemat. Statist. 11 (3), 93-98.

Islam M.S., Ahmed S.J.U. (2018). Influence of jute fiber on concrete properties. Construction and Building Materials, 189, 768-776.

Khan, M., McNally, C. A. (2023). Holistic review on the contribution of civil engineers for driving sustainable concrete construction in the built environment. Developments in the Built Environment, 16100273.

FULL TEXTS BOOK

Onuaguluchi, O., Banthia, N. (2016). Plant-based natural fibre reinforced cement composites: a review. Cement and Concrete Composites, 68, 96-108.

Pickering, K.L., Efendy M.G.A., Efendy, Le, T.M. (2016). A review of recent developments in natural fibre composites and their mechanical performance, Compos. A Appl. Sci. Manuf. 83, 98-112.

Rocha, D.L., Tambara, L.U., Marvila, M.T., Pereira, E.C., Souza, D., de Azevedo A.R.G. (2022). A review of the use of natural fibers in cement composites: concepts, applications and brazilian history. Polymers. 14 (10), 1-22.

TS EN 12390-4 (2002). Testing hardened concrete - Part 4: Compressive strength - Specification for testing machines. Turkish Standard Institute, Ankara (in Turkish).

TS EN 12390-4 (2002). Testing hardened concrete - Part 5: Flexural strength of test specimens. Turkish Standard Institute, Ankara (in Turkish).

TS EN 196-1 (2009). Methods of testing cement: Part 1. Determination of strength. Turkish Standard Institute, Ankara (in Turkish

TS EN 206+A2. (2021). Concrete - specification, performance, production and conformity. Turkish Standard Institute, Ankara (in Turkish).

Venkatarama Reddy, B.V. (2009). Sustainable materials for low carbon buildings. International Journal of Low-Carbon Technologies, 4(3), 175-81.

Yan, P.L., Chouw, N., Huang, L., Kasal, B. (2016). Effect of alkali treatment on microstructure and mechanical properties of coir fibres, coir fibre reinforced-polymer composites and reinforced-cementitious composites. Construction Building Material, 112 (6), 168-182.

PANCREATIC ADENOCARCINOMA, MORTALITY AND EFFECTIVENESS OF THE WHIPPLE PROCEDURE.

Ervis CARA

Tirane

ACKNOWLEDGMENT

Thanks go to the pathology department at the Hygeia Hospital Tirana and 1-st Surgery department at the University Hospital of Trauma Tirana for allowing access to the information

ABSTRACT

Adenocarcinoma of the pancreas is generally difficult to treat. Pancreaticoduodenectomy may be the only way to resolve these tumors. Allen. O Whipple was the first to describe pancreaticoduodenectomy in 1935 as a procedure used in the resection of tumors affecting the pancreas.

This paper is a review of 48 cases in a 7-year period, with adenocarcinoma and that have undergone the Whipple procedure at Private and Public Hospitals in Tirana.

Methods: Patient surgery details were collected from the operating room surgical records and their clinical records from the pathology ward archives. The study analyzed only those patients whose tumor was well limited and those who had only lymph node involvement nearby, while in those patients whose adenocarcinoma had invaded the superior mesenteric artery, had a wide involvement of the portal vein or distant metastases were considered irreversible and were not included in the study. The age of the patients in the study varied from 34 years to 84 years with an average age of 52 years, the average length of hospital stay was 12.9 days, the mean time of surgery was 5.4 H. The most common symptom was jaundice in (97.9%) . Delayed gastric emptying was the most common complication after surgery. Minor complications were wound infection, nausea, vomiting and fever. Statistics revealed a decline in the number of serious complications, hospital stays and deaths in the post-operative period in recent years.

Keywords: Adenocarcinoma; Whipple; Pancreas; Symptom; Lymphonodes.

1. ENTRY

Adenocarcinoma, also called ductal carcinoma, is the most common type of pancreatic cancer, accounting for more than 90% of pancreatic cancer diagnoses. This cancer occurs in the pancreatic ducts.

It is also possible for adenocarcinoma to develop from cells that produce pancreatic enzymes. In this case, it is called acinar cell carcinoma, which accounts for 1% to 2% of exocrine cancers affecting the pancreas.

In this study, we first focused on the anatomy and physiology of the pancreas, then the etiological factors of adenocarcinoma of the pancreas, clinic, diagnosis, staging and treatment were described.

We have focused more on the Whipple procedure as one of the surgical treatment methods, for which we have collected data from 48 cases that have suffered from adenocarcinoma of the pancreas. The collected data have been analyzed and based on the obtained results we have presented the conclusions of our study.

FULL TEXTS BOOK

[1.1]PANCREAS

The pancreas (Fig. 1) is a vital organ that plays a central role in the digestion and metabolism of nutrients. The main functions of the pancreas include: the secretion of digestive enzymes into the duodenum to break down complex proteins, carbohydrates, lipids and nucleic acids, the secretion of bicarbonate into the duodenum to neutralize the acid content coming from the stomach, and the secretion of hormones from the islet cells. into the bloodstream to control the systemic metabolism of nutrients after absorption.

[1.2]ANATOMY

In adults, the pancreas lies behind the peritoneum, so it is a retroperitoneal organ and has an ossified location. The head of the pancreas is surrounded by the duodenum on the right. The body is ventral to the spine located at the L2-L4 level and dorsal to the stomach.

Blood supply to the pancreas comes from the branches of the gastroduodenal, superior mesenteric and splenic arteries. These form the anterior and posterior arcades which supply the head of the pancreas. The body and tail are supplied mainly by branches of the lienal artery.

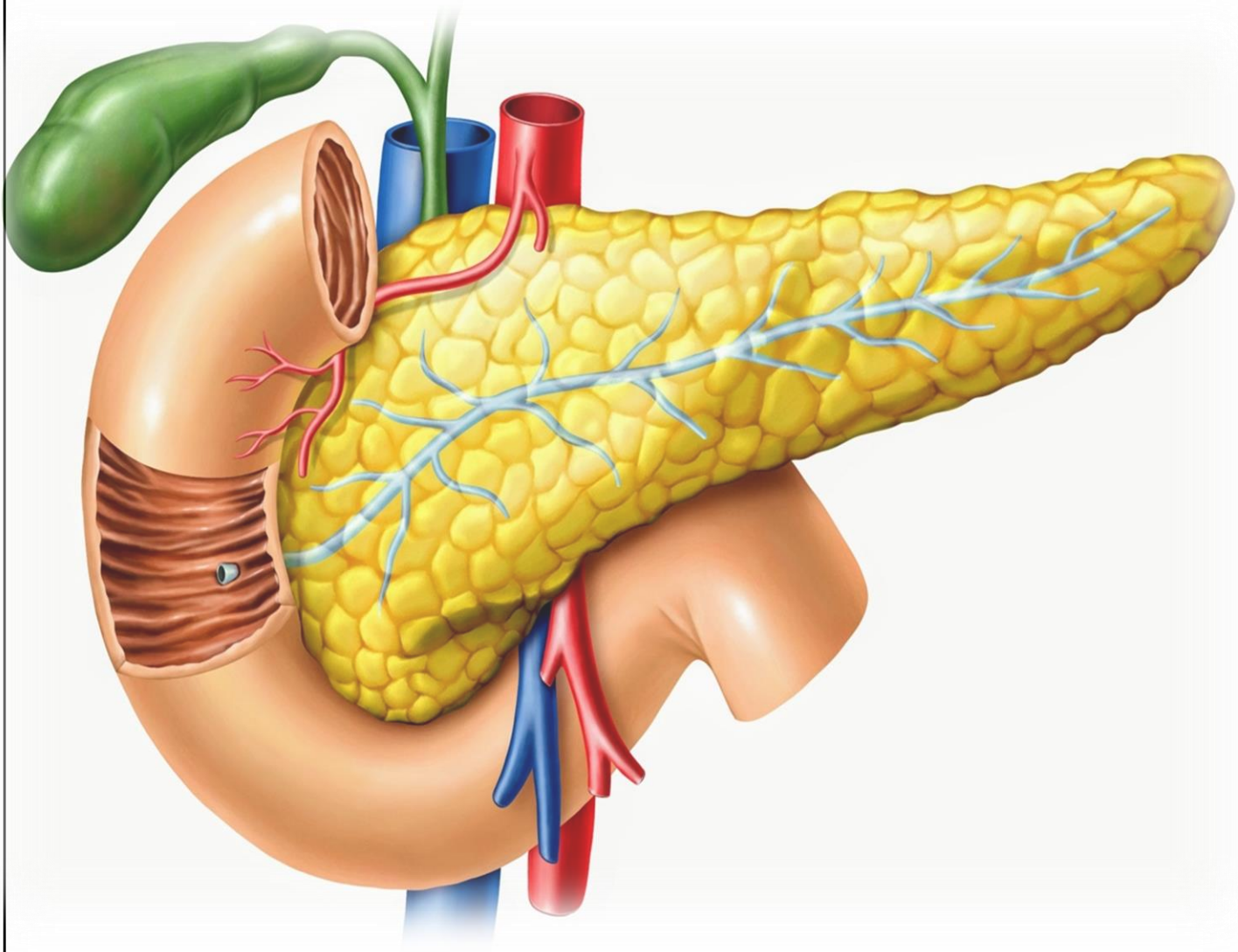

Figure 1

Venous drainage of the pancreas is through the ileal vein and directly into the portal vein.

FULL TEXTS BOOK

Innervation is done by the sympathetic and parasympathetic nervous system. Sympathetic nerves arrive via the greater and lesser splanchnic nerve trunks which exit from the T5 level to the T9 level. Sensory nerves travel with parasympathetic fibers. Parasympathetic innervation is through the vagus nerve.

Ductal system (Fig. 2). The exocrine pancreas uses a complex system of ducts that connect each acinar cell to the intestine. In most people there is a main pancreatic duct that arises from the dorsal loop (ductus Wirsung) and the ventral loop (ductus

Santorini). The main channel opens in the duodenum in the main papilla (ampulla e

Vater), which is controlled by the sphincter of Oddi. The failure of the joining of the two main pancreatic ducts (Fig. 3) results in pancreas divisum. In these cases, the pancreatic content flows into the duodenum through the accessory pancreatic duct, the latter opening into the minor papilla. **Fig. 2**

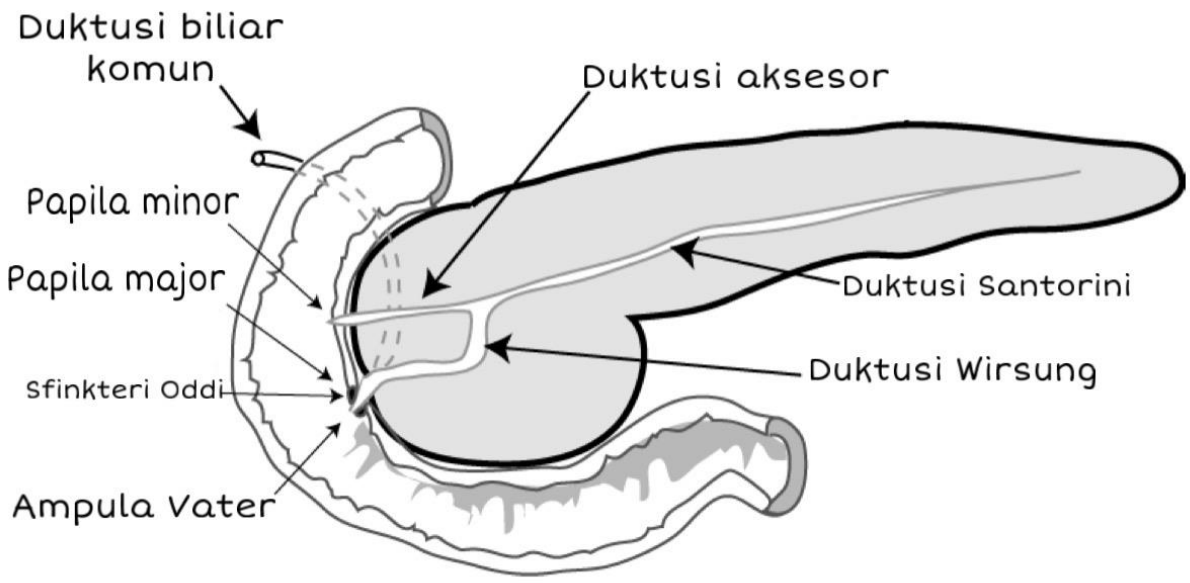

FULL TEXTS BOOK

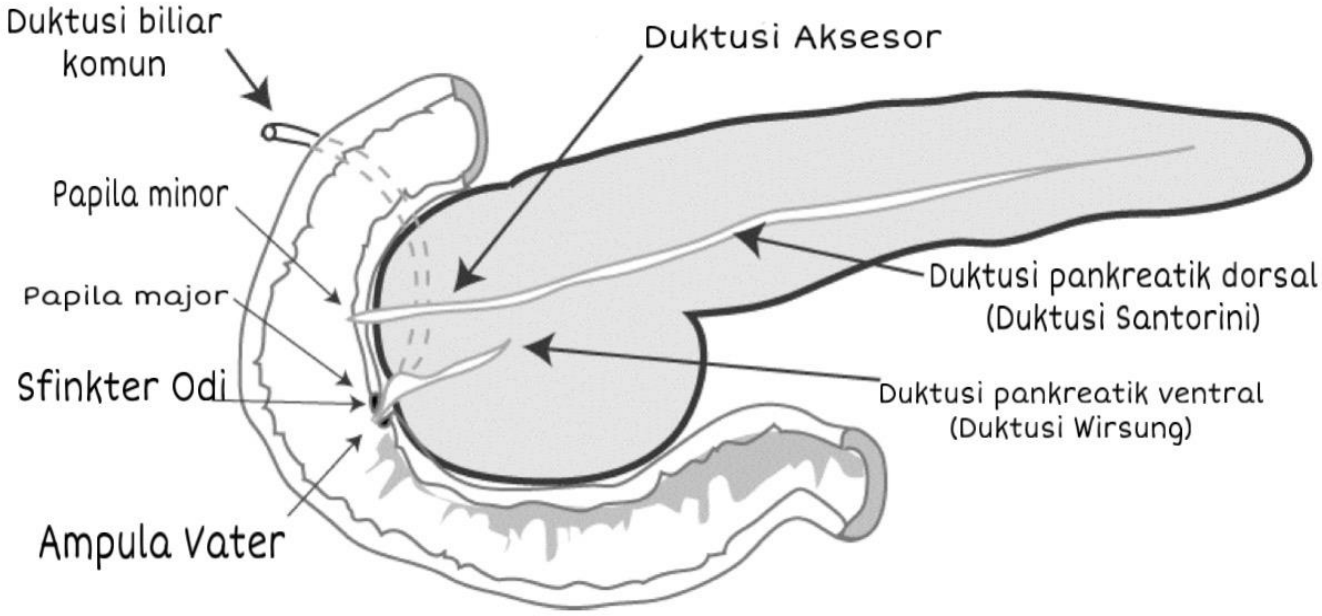

Figure 3

[1.3]Physiology

The functional unit of the exocrine pancreas is the acinus (Fig. 4). Acinar cells form the terminal end of a duct. Acinar cells are oriented so that zymogen granules (containing digestive enzymes, etc.) empty into the lumen. Each acinus is supported by a rich blood and nerve supply. The most proximal (intertwining) cells of the ducts secrete fluid rich in bicarbonates.

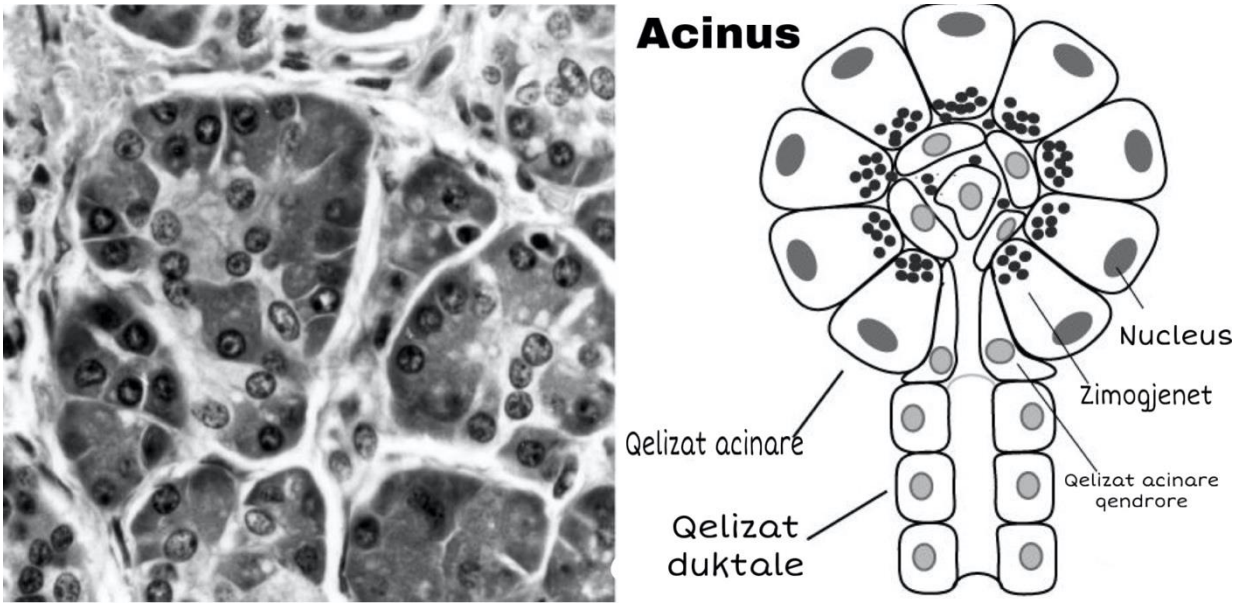

Figure 4

FULL TEXTS BOOK

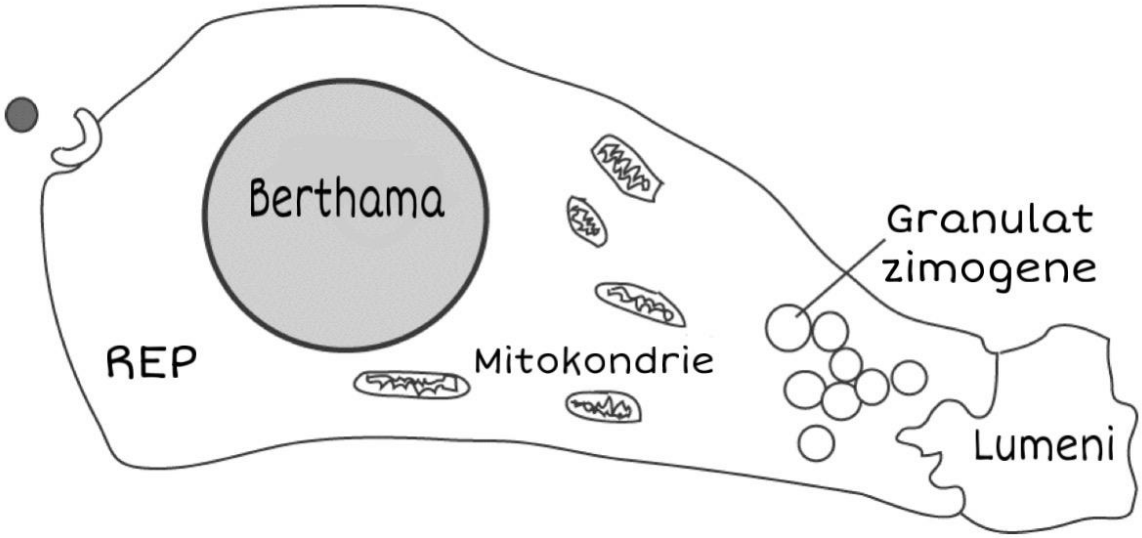

Figure 5

Acinar cells (Fig. 5) make up the vast majority of the pancreatic mass, about 80% of the total. They are polarized epithelial cells that have the machinery to produce large amounts of proteins, process them, and secrete them upon stimulation. They are rich in endoplasmic reticulum (RER), numerous mitochondria that tend to surround the nucleus and form a barrier between the apical and basolateral poles, and zymogen granules.

Ductal cells make up less than 5% of the total mass of the pancreas, yet are responsible for the large volume of bicarbonate-rich pancreatic juice produced.

Secretion of pancreatic zymogens begins with the activation of acetylcholine and other receptors on the basolateral cell membrane (Fig. 6).

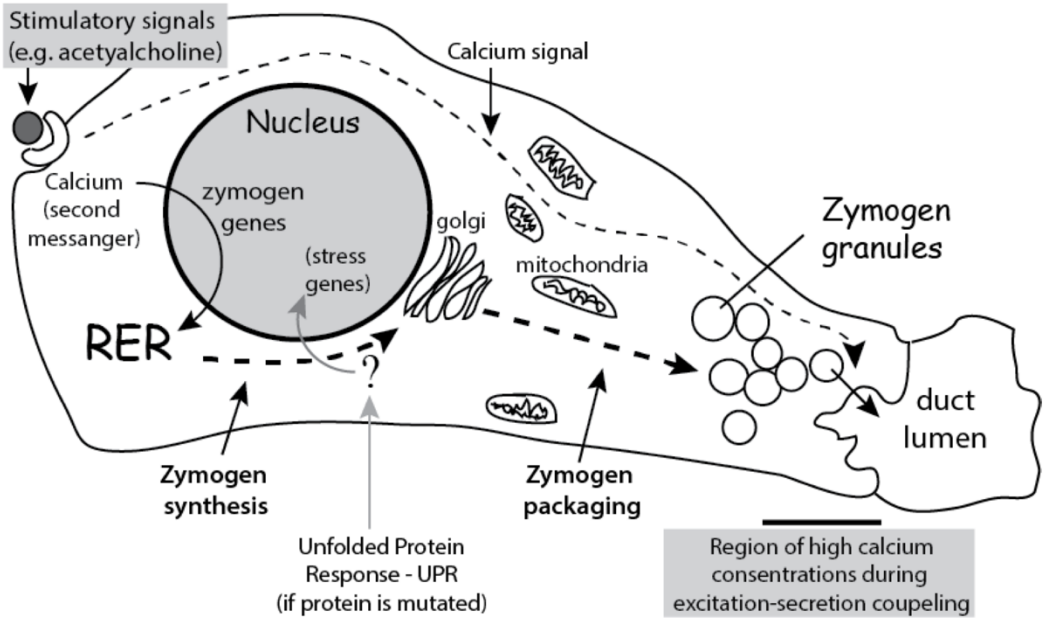

Figure 6

Stimulation leads to activation of secondary signaling pathways and intracellular calcium release. This results in an increase in apical calcium levels with exocytosis of zymogen granules and nuclear signaling to make more zymogen starting in the RER, with transport through the golgi (for sorting) and into new zymogen granules.

Calcium is used as a second messenger for zymogen secretion, and calcium levels fluctuate during secretion.

One of the main purposes of the pancreas is to synthesize digestive enzymes and deliver them to the intestine, where they play a critical role in digestion. Digestive enzymes are usually synthesized in an inactive form and are collectively called zymogens. Most enzymes, > 75% are proteases.

Some of the major enzymes are listed below. (Tab. 1).

Enzyme	**function**
Trypsin	Activates other pancreatic proenzymes
Chymotrypsin	It degrades trypsin
Pancreatic lipase	Digestion of fats
Glucosidase	It catalyzes the hydrolysis of sugars
nucleases	It splices nucleic acids

Table 1

Endocrine function:

The endocrine component of the pancreas consists of cells of the islets of Langerhans that create and release important hormones directly into the bloodstream. Two of the main hormones of the pancreas are insulin, which acts to lower blood sugar, and glucagon, which acts to raise blood sugar. Maintaining proper blood sugar levels is essential for the functioning of major organs including the brain, liver and kidneys.

[1.4]Adenocarcinoma

The most common type of pancreatic cancer is adenocarcinoma.

Most of the pancreas is made up of exocrine cells which form the exocrine glands and ducts. Adenocarcinoma begins when the exocrine cells in the pancreas begin to grow out of control. These cancers usually start in the pancreatic ducts. Less commonly, they develop in the cells that produce pancreatic enzymes, in which case they are called acinar cell adenocarcinoma.

Ampullary cancer (carcinoma of the ampulla of Vater): This cancer begins in the ampulla of Vater, where the bile duct and pancreatic duct join and drain into the small intestine. Ampullary cancers are not technically pancreatic cancers, but they are included here because they are treated much the same.

Pancreatic ductal adenocarcinoma is the deadliest cancer because it is usually diagnosed at an advanced stage and is resistant to therapy. Currently, pancreatic adenocarcinoma is the fourth leading cause of cancer mortality worldwide and its incidence is increasing significantly.

FULL TEXTS BOOK

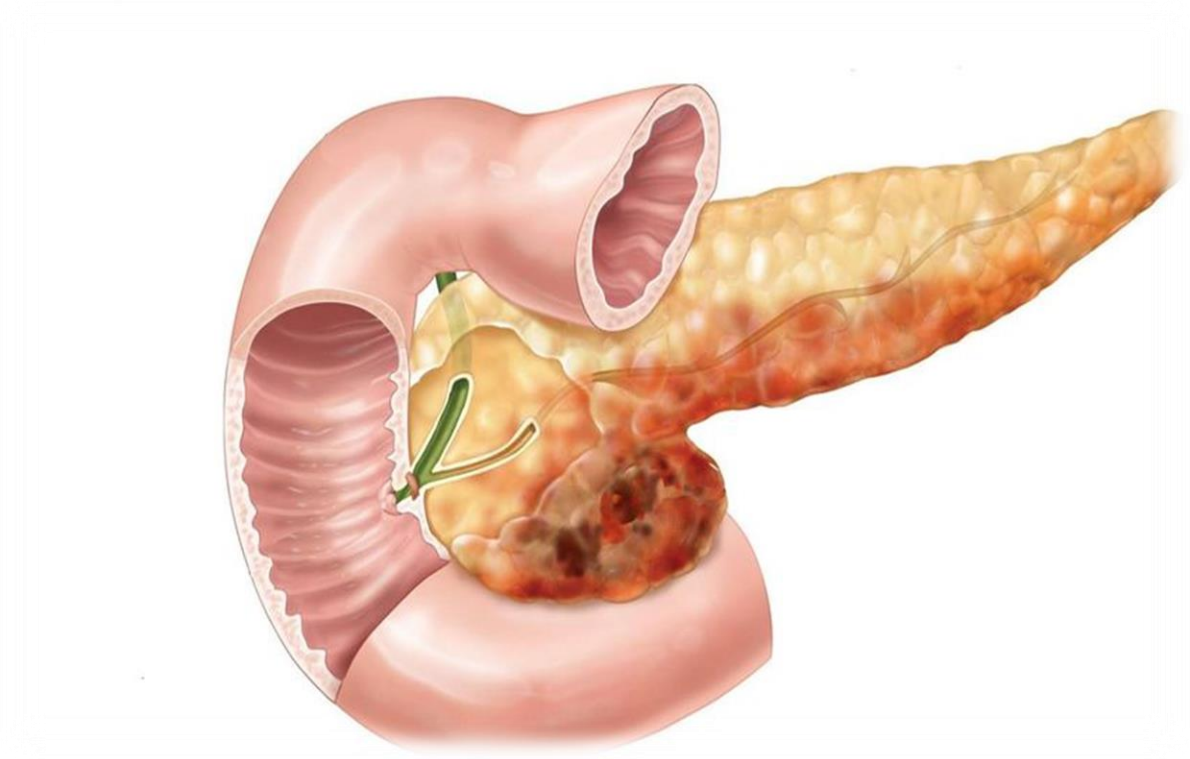

[1.5]Etiology

Histologically, pancreatic cancer can arise from the exocrine or endocrine tissues of the pancreas. The majority (90%) of pancreatic cancer originates from the exocrine tissues of the pancreas (ductal adenocarcinoma). Approximately 70% of pancreatic adenocarcinomas affect the head of the pancreas, 20% the body, and 10% the tail.

The main etiology of pancreatic cancer is still being studied so far, but several factors may increase the risk of pancreatic cancer, an interaction between exogenous and endogenous factors. Exogenous factors are smoking, diet, exposure to pollution; while endogenous factors are age, gender, race, genetics, history of chronic pancreatitis, diabetes mellitus, cholelithiasis, obesity, gastric ulcers from Helicobacter pylori.

Smoking is the biggest risk factor for pancreatic cancer. The result of the meta-analysis of 82 studies published between 1950 and 2007 showed that active smokers had an increased risk of pancreatic cancer about 1.74 times. This risk lasts for at least 10 years even after someone quits smoking.

Food consumption plays a role as a risk factor for pancreatic cancer. The risk of pancreatic cancer comes mainly from the consumption of red meat and processed meat. Exposure to certain substances in the environment is related to the risk of pancreatic cancer. Benzene exposure is significantly associated with mutations in the K-ras gene. Furthermore, hydrocarbon exposures are strongly associated with codon 12 mutation from glycine to valine or aspartic acid in the K-ras gene.

Age, gender, and race factors are reflected in pancreatic cancer epidemiologic data. Pancreatic cancer is rarely found in people < 50 years of age. While the incidence of pancreatic cancer is slightly more common in women than in men. Race-related factors in pancreatic cancer seen in molecular differences between races.

Genetic predisposing factors play a role in 10% of pancreatic cancer patients. The most common disorder is the BRCA2 gene mutation. Chromosome abnormalities, such as hereditary nonpolyposis

colon cancer (HNPCC), familial atypical malignant melanoma syndrome, hereditary pancreatitis, are associated with an increased risk of pancreatic cancer.

A history of chronic pancreatitis is associated with pancreatic cancer.

There is also a link between diabetes mellitus and the occurrence of pancreatic cancer.

[1.6]Clinics

Early symptoms of pancreatic cancer are not typical, so most cases are detected at an advanced stage.

Initial complaints are not typical such as:

nausea

Vomiting

Abdominal distension

Steatorrhea.

The three main complaints are abdominal pain that can spread to the back, weight loss, jaundice due to obstruction of the bile ducts since in 80-90% of cases we are dealing with pancreatic head carcinoma. In some cases, hepatosplenomegaly and gastrointestinal bleeding are present.

If I were to make a list of the most common symptoms, it would be as follows:

- Physically weak
- Abdominal pain in the form of cramps
- Diarrhea
- Anorexia
- Indigestion
- Yellowing of the skin and conjunctivae
- Dark colored urine
- Abdominal pain that projects to the back at the lumbar level
- Jaundice
- Weight loss
-Acholic stools
-Nausea
- Vomiting
- Venous thrombosis
- Prurit
-Diabetes that appeared recently

[1.7]Staging

The most commonly used staging system for pancreatic adenocarcinoma is the TNM system, which is based on 3 key pieces of information:

Tumor extent (T): How big the tumor is and has it grown outside the pancreas into nearby blood vessels

Spread to nearby lymph nodes (N): Has the cancer spread to nearby lymph nodes. If so, how many lymph nodes are involved?

FULL TEXTS BOOK

Spread (Metastasis) to other distant tissues or organs (M): Has the cancer spread to distant lymph nodes or distant organs such as the liver, peritoneum, lungs or bones.

The numbers or letters after T, N, and M give more details about each of these factors. Higher numbers mean the tumor is more advanced. Once a person's T, N, and M categories have been determined, this information is combined in a process called stage grouping to assign an overall stage.

Grouping of phases	Description of the phases
Tis N0 M0	The cancer is limited to the upper layers of cells of the pancreatic duct and has not invaded the deeper tissues. It has not spread outside the pancreas. These tumors are sometimes referred to as carcinoma in situ (Tis). It has not spread to nearby lymph nodes (N0) or to distant sites (M0).

T1 N0 M0	The cancer is confined to the pancreas and is no larger than 2 cm (T1). It has not spread to nearby lymph nodes (N0) or to distant sites (M0).

T2 N0 M0	The cancer is confined to the pancreas and is larger than 2 cm but not more than 4 cm across (T2). It has not spread to nearby lymph nodes (N0) or to distant sites (M0).

T3 N0 M0	The cancer is confined to the pancreas and is larger than 4 cm (T3). It has not spread to nearby lymph nodes (N0) or to distant sites (M0).

T1 N1 M0	The cancer is confined to the pancreas and is no larger than 2 cm (T1) and has spread to no more than 3 nearby lymph nodes (N1). It has not spread to distant places (M0).

T2 N1 M0	The cancer is confined to the pancreas and is larger than 2 cm but no larger than 4 cm and has spread to no more than 3 nearby lymph nodes (N1). It has not spread to distant places (M0).

T3 N1 M0	The cancer is confined to the pancreas and is larger than 4 cm (T3) and has spread to no more than 3 nearby lymph nodes (N1). It has not spread to distant places (M0).

T1 N2 M0	The cancer is confined to the pancreas and is no larger than 2 cm (T1) and has spread to 4 or more nearby lymph nodes (N2). It has not spread to distant places (M0).

T2 N2 M0	The cancer is confined to the pancreas and is larger than 2 cm but not larger than 4 cm (T2) and has spread to 4 or more nearby lymph nodes (N2). It has not spread to distant places (M0).

T3 N2 M0	The cancer is confined to the pancreas and is larger than 4 cm (T3) and has spread to 4 or more nearby lymph nodes (N2). It has not spread to distant places (M0).

T4 Every N M0	The cancer is growing outside the pancreas and into the large blood vessels nearby (T4). The cancer may or may not have spread to nearby lymph nodes (Any N). It has not spread to distant places (M0).

Every T Every N M1	The cancer has spread to distant sites such as the liver, peritoneum, lungs, or bones (M1). It can be any size (Any T) and may or may not have spread to nearby lymph nodes (Any N).

[1.8]Diagnosis

Adenocarcinoma of the pancreas has one of the most unfavorable prognoses. The only curative treatment is surgery, but the reported 5-year survival rates are only 2 to 10%. To increase these survival rates, an early and accurate diagnosis is required. There are three steps in making a diagnosis of pancreatic carcinoma. The first step is to detect the tumor. The next step is to differentiate pancreatic adenocarcinoma from other pancreatic diseases such as chronic pancreatitis, benign or malignant islet cell tumors, and intraductal papillary mucinous neoplasia. Finally, imaging must be able to allow tumor staging. In the case of pancreatic adenocarcinoma, any infiltration of vessels and lymph nodes, as well

as possible distant metastases, take on special importance due to the impact on the assessment of tumor resectability or the decision to start chemotherapy.

In recent years, diagnostic imaging techniques such as computed tomography, magnetic resonance imaging (MRI) and endoscopic ultrasound (EUS) have been developed, increasing the ability to diagnose pancreatic adenocarcinoma, although there are still limitations. The techniques most used in the diagnosis of adenocarcinoma of the pancreas will be listed below.

ULTRASONOGRAPHY (ECHO)

Abdominal ECHO is often the first choice used in attempts to identify the cause of abdominal pain or jaundice, as it is a non-invasive and cost-effective method. Dilation of the pancreatic duct and dilation of the common bile duct on ECHO are signs of the presence of pancreatic tumor. On EKO, most pancreatic tumors—including pancreatic adenocarcinoma, chronic pancreatitis, and endocrine cell tumors—are seen as a hypoechoic area. The accuracy of EKO in the diagnosis of pancreatic tumors is only 50-70%.

EKO-Doppler with contrast has been proposed as a valuable technique for the diagnosis of pancreatic tumors. Characteristic signs of pancreatic tumors have been reported using contrast-enhanced Doppler echocardiography. Pancreatic adenocarcinoma was found to be hypovascularized, whereas endocrine cell tumor is predominantly hypervascularized and mass associated with pancreatitis is predominantly isovascularized.

EKO can be an initial screening examination, generally followed by CT and MRI for a more accurate diagnosis of pancreatic lesions.

CT

CT is the most commonly used imaging test for the detection and staging of pancreatic carcinoma. Pancreatic carcinoma is characterized by abundant fibrous stroma and hypovascularity (Figure 1), which accounts for poor tumor growth compared with that of the surrounding pancreatic parenchyma.

Several reports have concluded that the local extent of pancreatic cancer and the invasion of adjacent vascular structures can be well depicted by CT, with the main limitations of this technique for preoperative staging being a difficulty in detecting liver metastases and a degree low detection of metastases in the lymph nodes.

ENDOSCOPIC RETROGRADE CHOLANGIOPANCREATOGRAPHY (ERCP)

Pancreatic carcinoma is detected by this technique only if it affects the pancreatic duct, which means that early small cancer and the one located in the uncinate process may not be distinguished by this examination. ERCP has the advantage of providing the opportunity both to obtain samples for cytology or histology and to apply significant therapy through stenting of the bile ducts for obstructive jaundice.

ERCP may not be indicated in patients with clinically evident pancreatic cancer, but may be valuable if a tumor is suspected despite negative results on ECHO and CT, or may be used as an additional aid to distinguish between chronic pancreatitis and cancer.

MRI

The ability of MRI to diagnose pancreatic adenocarcinoma has improved in association with improvements in technology and its application. MRI offers several advantages for imaging the

pancreas. One is better soft tissue contrast compared to CT. Another is the possibility to examine the pancreatobiliary system non-invasively.

Chronic pancreatitis remains difficult to differentiate from pancreatic carcinoma based on imaging criteria as both demonstrate low intensity on imaging and are associated with pancreatic and/or bile duct obstruction. Differentiating chronic pancreatitis from pancreatic carcinoma, is achieved based on the rate and time of growth.

Enhanced MRI has equal or better accuracy than CT in determining tumor extent and vascular involvement, except for duodenal invasion and involvement of the portal venous system.

EUS

Typical features of pancreatic carcinoma seen by EUS include an inhomogeneous solid mass with irregular borders that appears hypoechoic compared with normal pancreatic parenchyma. EUS is very sensitive in detecting small tumors and invasion of major vascular structures. Thus, EUS is superior to CT, MRI, and PET in detecting small tumors, and can also localize lymph node metastases and vascular tumor infiltration with high sensitivity. The main disadvantages of the technique are the dependence on the operator and the limited field of visualization for the detection of metastatic spread in the liver and peritoneum. EUS-guided fine-needle aspiration biopsy is a safe and highly accurate method for tissue diagnosis in patients with suspected pancreatic adenocarcinoma. Significant limitations of EUS-guided fine-needle aspiration biopsy in the diagnosis of pancreatic lesions are a relatively high number of inadequate samples and false negative results.

POSITRON EMISSION TOMOGRAPHY (PET)

PET using the radiolabeled glucose analog 18F-fluorodeoxyglucose (FDG) has been suggested as a promising modality for the noninvasive differentiation between benign and malignant lesions. Increased glucose utilization due to an increased number of glucose transporter proteins and increased hexokinase and phosphofructokinase activity is commonly found in malignant tumors. There are several limitations of FDG-PET imaging in the diagnosis of pancreatic carcinoma. Chronic and acute pancreatitis can accumulate FDG and result in false positive interpretations on PET images. In hyperglycemic patients it tends to be lower than in euglycemic patients, as elevated serum glucose levels lead to decreased FDG uptake in tumors by up to 50% due to competitive inhibition.

Recent advances in diagnostic techniques such as contrast-enhanced Doppler ECHO, helical CT, MRI, and EUS have led to improvements in the identification of pancreatic carcinoma. However, the differential diagnosis between pancreatic carcinoma and chronic pancreatitis still remains difficult. EUS-guided fine-needle aspiration biopsy and FDG-PET can help differentiate these diseases. For the staging of pancreatic carcinoma, CT, MRI, and EUS are all valuable, but their limitations must also be considered.

[1.9]Treatment

Treatment of pancreatic cancer depends on several factors, including the location of the tumor, what stage it is in, and whether or not the cancer has spread beyond the pancreas. Treatment options include:

FULL TEXTS BOOK

SURGERY

Surgical resection is the only potentially curative therapy for pancreatic adenocarcinoma. Evaluation of the primary tumor and involvement of local vessels, including the celiac artery, superior mesenteric artery and vein, portal vein, and hepatic artery, are critical in determining resectability. Localized tumors are categorized by

"resectable" to "unresectable (locally advanced)" according to local vessel involvement. After careful evaluation, only 15 to 20% of patients are considered candidates for surgical resection.

A pancreaticoduodenectomy (Whipple procedure) is used to remove tumors in the head and neck of the pancreas. No major difference in outcome was observed with variations in pancreaticoduodenectomy, including pyloric preservation, subtotal gastric preservation, and minimally invasive techniques. In addition, more extensive surgery, including extended lymphadenectomy and en-block arterial resection, does not improve outcomes. Tumors in the body or tail of the pancreas are removed by means of a distal pancreatectomy, which most often includes splenectomy. Increasingly, distal tumors are being resected laparoscopically.

ADJUVANT THERAPY

Adjuvant therapy for pancreatic cancer.

Because of the poor outcomes associated with surgery, the role of adjuvant therapy has been widely evaluated. Adjuvant therapy includes systemic therapy to reduce the risk of distant metastases and chemoradiotherapy to reduce the local risk.

A series of studies have shown that 6 months of chemotherapy with gemcitabine or fluorouracil improves overall survival. Although there is a clear consensus regarding the value of adjuvant chemotherapy, the role of adjuvant radiation therapy is controversial. Some studies done in Europe did not show any benefit from radiation therapy.

NEOADJUVANT THERAPY (PRE-OPERATION)

The high rate of positive lymph nodes has prompted investigators to evaluate preoperative chemoradiotherapy approaches, which have had limited efficacy. Recently, there has been increasing interest in the inclusion of multiagent chemotherapy treatment, such as the combination of fluorouracil, irinotecan, oxaliplatin, and leucovorin and gemcitabine.

Evidence has shown the ability of neoadjuvant therapy to induce an immune response against pancreatic cancer cells, but this response has not translated into a survival benefit.

[1.10]Prognosis

The prognosis in patients with pancreatic adenocarcinoma is poor, and it is the fourth leading cause of cancer-related death worldwide. Although surgical resection is the only curative treatment of choice for pancreatic cancer, most patients are diagnosed at an advanced stage, so only 10%-15% of them are suitable for curative resection and the overall survival is less than 5 %. Chemotherapy for metastatic disease is to alleviate patients' symptoms and improve survival.

The overall prognosis associated with pancreatic adenocarcinoma has not improved over the past 20 years, although new diagnostic and therapeutic strategies have emerged.

Predisposing factors for pancreatic cancer have predictive value regarding longer survival after surgery. In addition to some known prognostic factors such as tumor stage, surgical margin, perineural invasion,

treatment effect and CA19-9, new prognostic indicators have recently appeared that have an impact on the survival of patients with pancreatic cancer. Prognostic factors are important and an accurate definition of prognostic factors may help guide more "aggressive" treatment protocols in patients with pancreatic adenocarcinoma.

1.11STATISTICS

Rate of new cases and deaths per 100,000 people:

The rate of new cases of pancreatic cancer was 13.3 per 100,000 men and women in one year. The death rate was 11.1 per 100,000 men and women per year. These rates are adjusted according to age and are based on new cases and deaths during the years 2015-2019.

Lifetime risk of developing pancreatic adenocarcinoma:

Approximately 1.7 percent of the world's population may be diagnosed with pancreatic cancer at some point in their lifetime, based on 2017-2019 data.

Relative survival is an estimate of the proportion of patients expected to survive pancreatic adenocarcinoma. The risk of death from other causes is excluded. Because survival statistics are based on large groups of people, they cannot be used to predict exactly what will happen to an individual patient. No two patients are exactly alike, and treatment and responses to treatment can vary widely.

Survival by stage

The stage of diagnosed adenocarcinoma, which refers to the extent of a cancer in the body, determines treatment options and has a strong impact on the patient's life expectancy. Generally, if the cancer is found only in the part of the body where it started, it is resected. If it has spread to different parts of the body, surgical treatment may not be possible and is followed by chemotherapy or radiotherapy. The earlier pancreatic cancer is caught, the more likely a person is to survive five years after diagnosis. For pancreatic cancer, 12.0% of cases are diagnosed at the stage where the tumor is localized. The 5-year relative survival for localized pancreatic cancer is 43.9%.

2.The purpose of the study

In this study, we tried to present the effectiveness and mortality of the Whipple procedure as a curative method in patients affected by adenocarcinoma of the pancreas.

We have tried to clarify what the Whipple procedure is, who are the possible candidate patients to undergo this intervention, the complications it carries, and we have analyzed a group of patients to reach the conclusions of what are the benefits of the Whipple procedure and what is the rate of mortality in patients who perform this intervention.

2.1The Whipple procedure

The Whipple procedure is named after Allen Whipple, a Columbia University surgeon who was the first American to perform the procedure in 1935. Also known as a pancreaticoduodenectomy, the Whipple procedure involves removing the "head" (wide part) of the pancreas. the pancreas, the first part of the small intestine (duodenum), part of the common bile duct, the gall bladder and sometimes part of the stomach. Surgeons then reattach the remaining intestine, bile duct, and pancreas.

The Whipple procedure can prolong life and may be a possible cure. Those who undergo a successful Whipple procedure can have a five-year survival rate of up to 25%.

Only about 20% of patients with pancreatic adenocarcinoma are eligible to undergo the Whipple procedure. These are usually patients whose tumors are confined to the head of the pancreas and have not spread to any nearby large blood vessels, liver, lungs, or abdominal cavity. Intensive testing is usually necessary to identify potential candidates for the Whipple procedure.

Some patients may be suitable for a minimally invasive (laparoscopic) Whipple procedure, which is performed through several small incisions instead of a single large incision. Compared to the classic procedure, the laparoscopic procedure can result in less blood loss, a shorter hospital stay, a faster recovery and fewer complications.

The Whipple procedure is not an option for patients whose tumors have spread (metastasized) beyond the pancreas. It is only rarely an option for cases with locally advanced cancer that has spread to adjacent areas such as the superior mesenteric vein or artery, or for those whose tumors have spread to the body or tail of the pancreas.

The Whipple procedure can take several hours to perform and requires great surgical skill and experience. The area around the pancreas is complex and surgeons often encounter patients who have a change in the arrangement of blood vessels and ducts.

Because the Whipple procedure continues to be one of the most demanding and risky surgeries for surgeons and patients, the American Cancer Society says it's best to have the procedure done at a hospital that performs at least 15 to 20 pancreatic surgeries. per year. The organization also recommends choosing a surgeon who performs many such surgeries.

Immediately after the Whipple procedure, serious complications can affect many patients. One of the most common of these includes the development of false channels (fistula) and leakage from the site of intestinal reconnection.

Other possible surgical complications include:

Infections

bloodshed

Problems with emptying the stomach after eating (ileus)

After surgery, patients can only eat small amounts of easily digestible food. They may need to take pancreatic enzymes — either short-term or long-term — to help with digestion.

Diarrhea is a common problem during the two or three months it usually takes for the reorganized digestive tract to fully heal.

Other possible complications include:

Weight loss. Most patients can expect to lose weight after surgery.

Diabetes. This condition can develop if too many insulin-producing cells are removed from the pancreas. However, patients who have normal blood glucose before surgery are unlikely to develop diabetes, and those who recently developed diabetes before surgery are likely to improve.

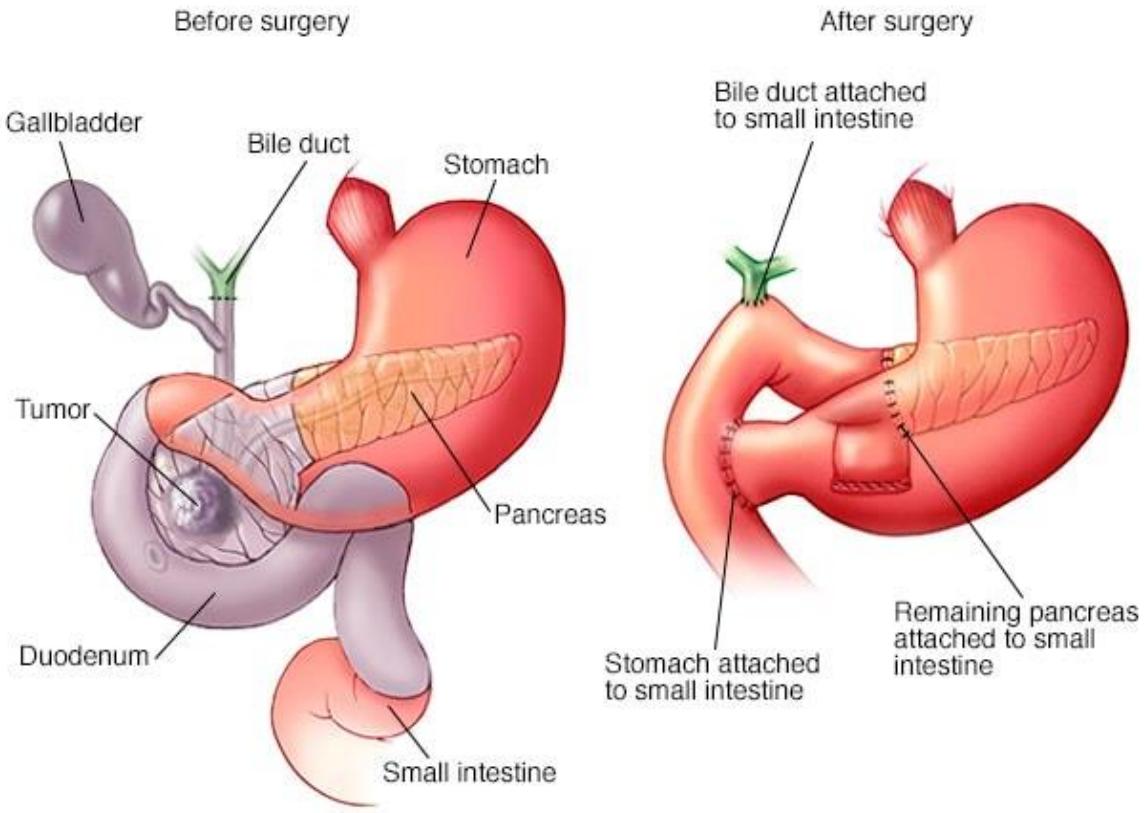

[2.2]Study methodology

In this study, we reviewed 48 cases that underwent the Whipple procedure at Private and Public hospitals in Tirana during a 7-year period.

The patients were evaluated for the displayed symptoms, laboratory data, intraoperative complications and the clinical discourse they had in the post-operative period.

Details of the patients' surgery were collected from the surgical records of the operating room and their clinical records from the archives of the pathology and 1-st surgery wards. In the paper, only those patients were analyzed whose tumor was well circumscribed and those who only affected nearby lymph nodes, while in those patients whose adenocarcinoma had invaded the superior mesenteric artery, they had extensive involvement of the portal vein or distant metastases were considered unresectable and were not included in the study.

[2.3]Data analysis

OPERATİVE İNDİCATİONS	2015-2022 (N=48)
About the head of the pancreas	20
Ca ampullary	11
Ca bile ductitis	9
Ca duodenal	8

DEMOGRAPHİC DATA	
Average age	52 years (34-84)
MALE	29
Female	19

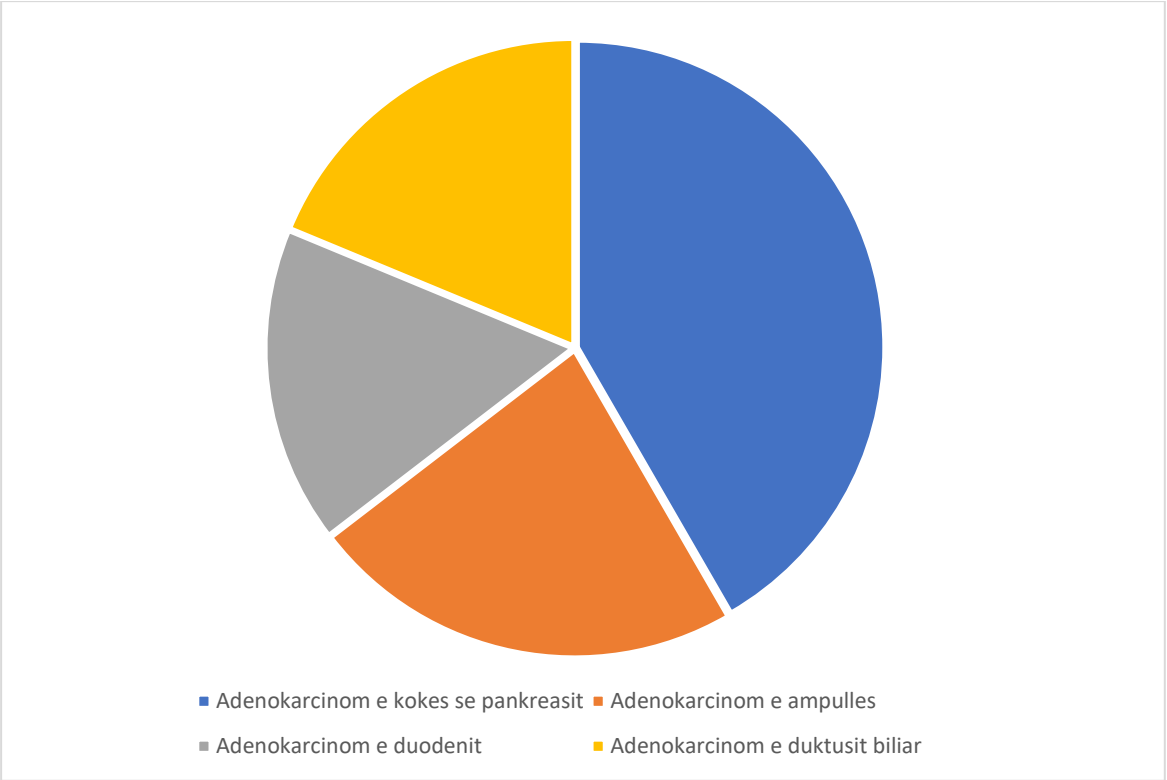
Adenokarcinom e kokes se pankreasit
Adenokarcinom e ampulles
Adenokarcinom e duodenit
Adenokarcinom e duktusit biliar

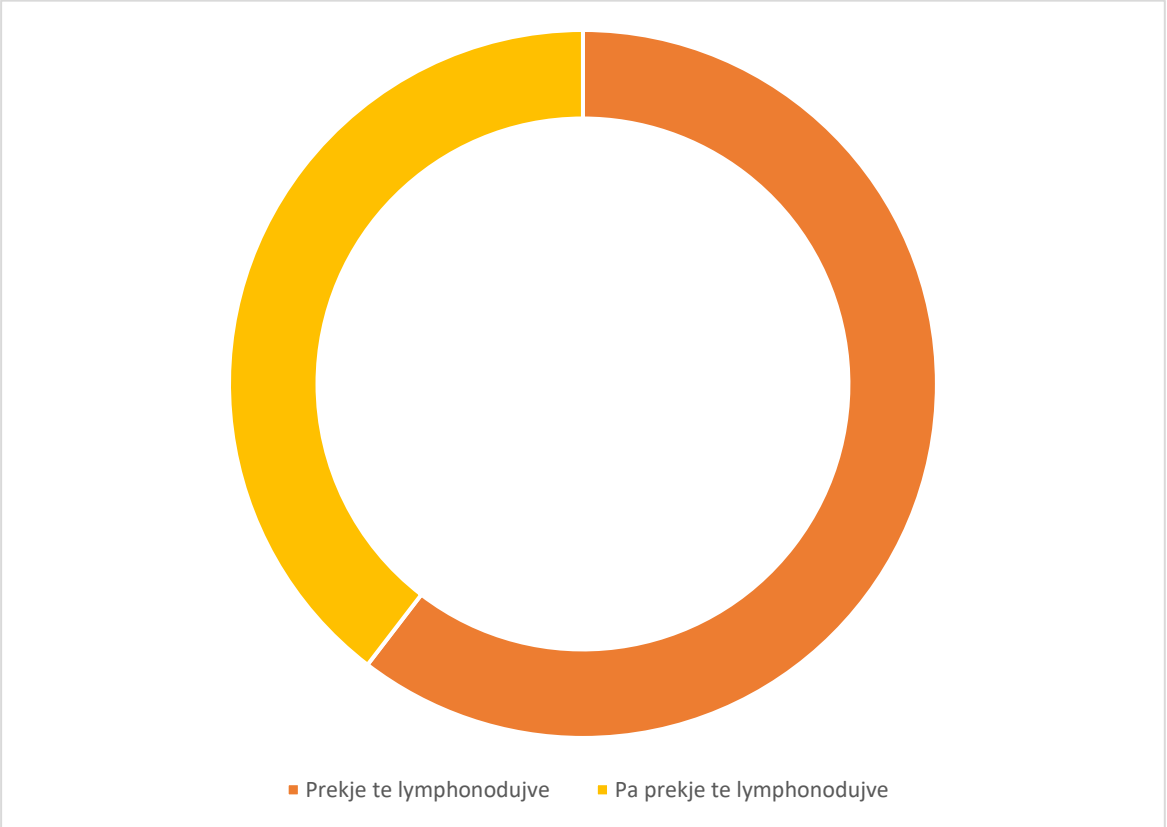
Prekje te lymphonodujve
Pa prekje te lymphonodujve

In the period 2015-2022, 48 patients underwent the Whipple procedure for: adenocarcinoma of the pancreatic head (N=20), ampulla (N=11), distal bile duct (N=9) and duodenum (N=8).

29 patients were male and 19 were female, the average age was 52 years (34-84 years). There is no significant difference between the cases in terms of symptoms, weight loss or preoperative laboratory data. The average size of pancreatic tumors was 3.2 cm and lymph nodes were positive in 29 out of 48 patients in the study. The average duration of the operations was 6.8 hours and the blood losses during the operation reach the average values of 1.5-2.3 L.

SYMPTOMS

jaundice	47
Weight loss	36
Average value of weight loss (kg)	5.3 kg
Abdominal pain	38
Average duration of symptoms (weeks)	5.1
Hyperglycemia	29

DATA FROM PHYSICAL EXAMINATIONS

Hepatomegaly	28
Palpable cholecyst	20
Occult blood in feces	24
Palpable abdominal mass	3

PREVIOUS ASSOCIATED DISEASES	
Diabetes mellitus	15
A. coronary disease	8
COPD	6
Smoking	46

LABORATORY DATA	
Hematocrit (%)	37.1
WCB (106 /mm3)	8.1
Bilirubin (mg/dL)	9.4
Alkaline Phosphatase (IU/L)	510
SGOT	163

Between the years 2015-2022, 48 patients underwent a Whipple procedure. Of these cases, 20 were with adenocarcinoma of the head of the pancreas, 11 with adenocarcinoma of the ampulla, 8 with adenocarcinoma of the duodenum and 9 with adenocarcinoma of the distal bile duct.

Of these 48 patients, 19 were women and 29 were men. The age of the patients varies from 34 to 84 with an average age of 52 years. Jaundice was the most present symptom in a number of 47 patients (97.9%). Weight loss +/- 5 kg in the last 6 months had occurred in 36 patients (75%). The average weight loss in kg was 5.3 kg . Abdominal pain was present in 38 patients (79.1%). The average duration of symptoms was 5.1 weeks. Physical examination findings included hepatomegaly in 28 patients (58.3%), palpable cholecysts in 20 patients (41.6%) and palpable abdominal mass in 3 patients (6.25 %). A previous history of diabetes was present in 15 patients (31.25%). From the laboratory data, the bilirubin values were the most significant with an average value of 9.4 mg/dl.

FULL TEXTS BOOK

DATA OF SURGICAL INTERVENTIONS

Among these 48 patients, 38 underwent a Whipple operation that included the removal of the head, neck and uncinate process. In these 38 cases, an intussusception of the remaining part of the pancreas was created in the jejunum. (pancreaticojejunostomy) The remaining 10 patients underwent a Whipple operation that included a total panceatectomy. During this 7-year period studied, the average duration of the Whipple intervention was 5.4 hours, the average value in liters of blood lost during the intervention was 1.8, and the cases that required hemotransfusion during the intervention were 9.

Comparing the years with each other, in recent years Whipple procedures have been performed more and with a higher effectiveness. The average duration of Whipple operations in 2021 compared to those in 2017 is < 0.45 H and the average value of blood loss during the operation is < 281 mL.

CLINICAL DISCOURSE

Complications in general	48 (100%)
Pancreatic fistula	12 (25%)
Sepsis	17 (35.4%)
Wound infection	20 (41.6%)
Temperature	48 (100%)
Intra-abdominal hemorrhage	6 (12.5%)
Ileus	23 (47.9%)
Vomiting	48 (100%)
Hyperglycemia	31 (64.5%)
Hypoglycemia	22 (45.8%)

Pulmonary thromboembolism	3 (6.25%)
Exitus / Death	7 (14.5%)

During these 7 years studied in a total of 48 patients, a series of post-operative complications were identified, where among the most frequent complications were temperature 100%, vomiting 100%, ileus 47.9%, hyperglycemia 64.5% and mortality. was in the values of 18.7%. There were 7 deaths in a total of 48 patients, of which 3 (42.8%) were the main cause of sepsis, 2 (28.5%) had massive intra-abdominal hemorrhage and 2 cases were the result of respiratory thromboembolism (28.5%). .

In recent years, a decrease in the number of serious complications, hospitalization and death in the post-operative period has been observed.

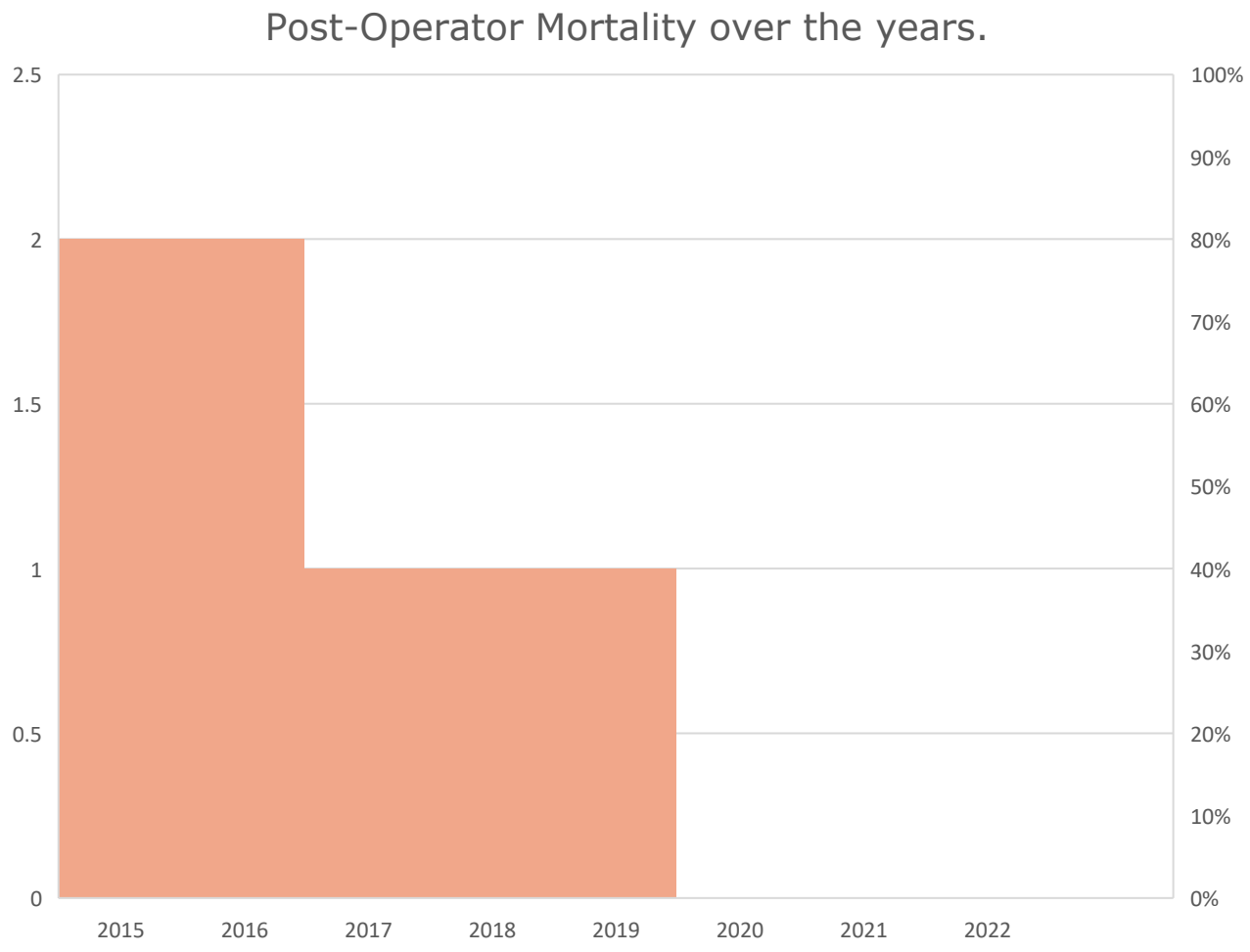

FULL TEXTS BOOK

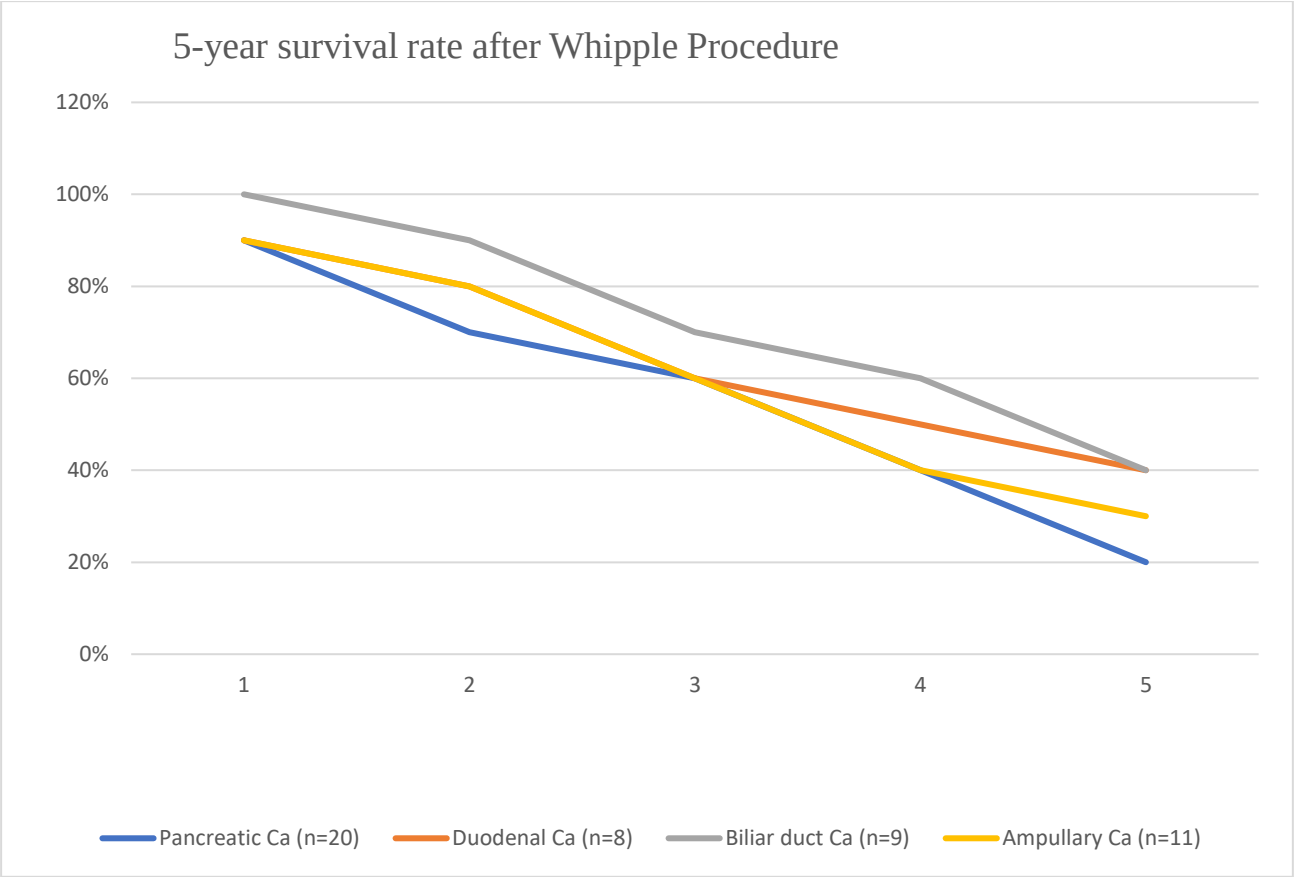
5-year survival rate after Whipple Procedure
120%
100%
80%
60%
40%
20%
0%
1
2
3
4
5
Pancreatic Ca (n=20)
Duodenal Ca (n=8)
Biliar duct Ca (n=9)
Ampullary Ca (n=11)

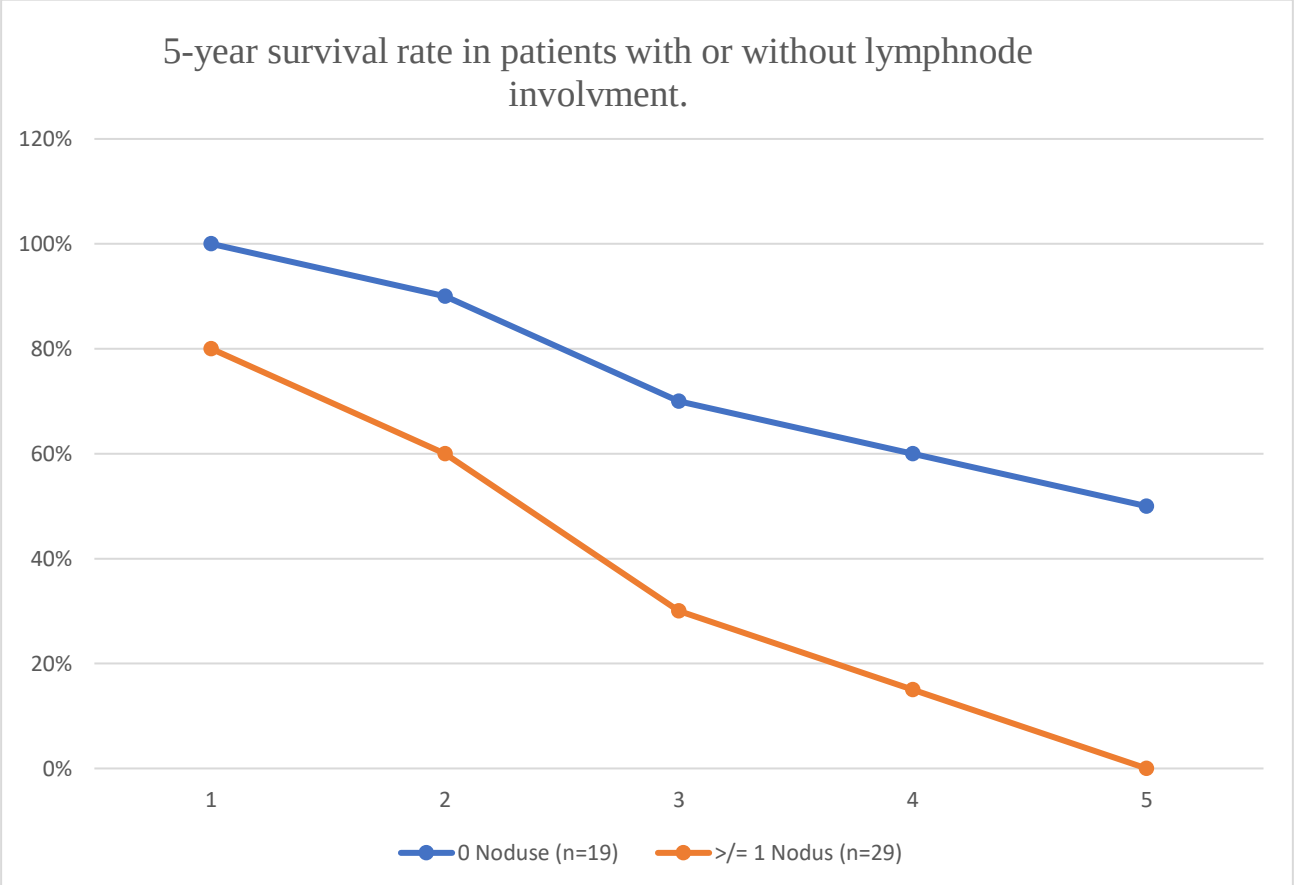
5-year survival rate in patients with or without lymphnode involvment.
120%
100%
80%
60%
40%
20%
0%
1
2
3
4
5
0 Noduse (n=19)
>/= 1 Nodus (n=29)

2.4 Results

From the cases studied, the Whipple procedure turns out to be quite effective in the treatment of pancreatic cancer with a minimum mortality rate of 18.7%. Also, comparing the years studied, it has been observed that in recent years there has been a decrease of serious complications and deaths during the intervention or after the intervention.

During 7 years (2015-2022), the average life expectancy of 5 years for patients who underwent the Whipple procedure is in the values of 20%-40%.

For people with 1 or more affected lymph nodes, the life expectancy of 5 years is 1%. While for those without affected lymph nodes, the life expectancy of 5 years results in a value of 50%.

The earlier diagnosis, the shorter duration of the day-stay in the hospital after the intervention, the limitation of serious complications and the higher life expectancy have been noticed in recent years, as a result of the advancement of diagnostic and treatment techniques.

2.5 Discussions

In general, the five-year survival rate after a Whipple procedure is about 20 to 25%. Even if the procedure successfully removes the visible tumor, it is possible that some cancer cells have already spread elsewhere in the body, where they can form new tumors and eventually cause death.

The five-year survival rate is higher for node-negative patients (their cancer has not spread to nearby lymph nodes) than for node-positive patients.

Despite the advancement of science and the perfection of diagnostic and curative techniques, pancreatic cancer remains the most difficult type to diagnose, to treat, and the type with the highest percentage of complications and mortality, so we recommend avoiding risk factors and tests treadmill.

3. REFERENCES

1. Archives of the pathology/surgery department of the HYGEIA TIRANA Hospital and University Hospital of Trauma Tirana.

2. David C Whitcomb MD PhD PANCREAS ANATOMY, PHYSIOLOGY AND GENETICS GI Board Review 2014

3. Siegel R, Naishadham D, Jemal A. Cancer statistics, 2013. CA Cancer J Clin. 2013;63:11–30. [PubMed] [Google Scholar]

4. Boggi U, Del Chiaro M, Croce C, Vistoli F, Signori S, Moretto C, Amorese G, Mazzeo S, Cappelli C, Campani D, et al. Prognostic implications of tumor invasion or adhesion to peripancreatic vessels in resected pancreatic cancer. Surgery. 2009;146:869–881. [PubMed] [Google Scholar]

5. Wentz SC, Zhao ZG, Shyr Y, Shi CJ, Merchant NB, Washington K, Xia F, Chakravarthy AB. Lymph node ratio and preoperative CA 19-9 levels predict overall survival and recurrence-free survival in patients with resected pancreatic adenocarcinoma. World J Gastrointest Oncol. 2012;4:207–215. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

6. Chatterjee D, Katz MH, Lee JE, Wolf RA, Varadhachary GR, Pisters PW. Perineural and blood vessel invasion identified after neoadjuvant treatment correlates with poor prognosis in patients with

FULL TEXTS BOOK

pancreatic ductal adenocarcinoma. American Pancreas Club: 45th Annual Meeting; 2011. pp. May 6–7. [Google Scholar]

7. Lee KJ, Yi SW, Chung MJ, Park SW, Song SY, Chung JB, Park JY. Serum CA 19-9 and CEA levels as a prognostic factor in pancreatic adenocarcinoma. Yonsei Med J. 2013;54:643–649. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

8. Nagai S, Fujii T, Kodera Y, Kanda M, Sahin TT, Kanzaki A, Yamada S, Sugimoto H, Nomoto S, Takeda S, et al. Impact of operative blood loss on survival in invasive ductal adenocarcinoma of the pancreas. Pancreas. 2011;40:3–9. [PubMed] [Google Scholar]

9. Kang SP, Saif MW. Clinical outcome of pancreatic cancer patients with diabetes mellitus: is diabetes a poor prognostic factor? Highlights from the "2010 ASCO Annual Meeting". Chicago, IL, USA. June 4-8, 2010. JOP. 2010;11:334–335.[PubMed] [Google Scholar]

10. Pannala R, Leibson CL, Rabe KG, Timmons LJ, Ransom J, de Andrade M, Petersen GM, Chari ST. Temporal association of changes in fasting blood glucose and body mass index with diagnosis of pancreatic cancer. Am J Gastroenterol. 2009;104:2318–2325. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

11. Gong Z, Holly EA, Bracci PM. Obesity and survival in population-based patients with pancreatic cancer in the San Francisco Bay Area. Cancer Causes Control. 2012;23:1929–1937. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

12. Lin Y, Fu R, Grant E, Chen Y, Lee JE, Gupta PC, Ramadas K, Inoue M, Tsugane S, Gao YT, et al. Association of body mass index and risk of death from pancreatic cancer in Asians: findings from the Asia Cohort Consortium. Eur J Cancer Prev. 2013;22:244–250. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

13. Smith RA, Dajani K, Dodd S, Whelan P, Raraty M, Sutton R, Campbell F, Neoptolemos JP, Ghaneh P. Preoperative resolution of jaundice following biliary stenting predicts more favorable early survival in resected pancreatic ductal adenocarcinoma. Ann Surg Oncol. 2008;15:3138–3146. [PubMed] [Google Scholar]

14. Strasberg SM, Gao F, Sanford D, Linehan DC, Hawkins WG, Fields R, Carpenter DH, Brunt EM, Phillips C. Jaundice: an important, poorly recognized risk factor for diminished survival in patients with adenocarcinoma of the head. pancreas. HPB (Oxford) 2014;16:150–156. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

15. Neoptolemos JP, Stocken DD, Bassi C, Ghaneh P, Cunningham D, Goldstein D, Padbury R, Moore MJ, Gallinger S, Mariette C, et al. Adjuvant chemotherapy with fluorouracil plus folinic acid vs gemcitabine following pancreatic cancer resection: a randomized controlled trial. JAMA. 2010;304:1073–1081. [PubMed] [Google Scholar]

FULL TEXTS BOOK

16. Bünger S, Laubert T, Roblick UJ, Habermann JK. Serum biomarkers for improved diagnosis of pancreatic cancer: a current overview. J Cancer Res Clin Oncol. 2011;137:375–389. [PubMed] [Google Scholar]

17. Duffy MJ, Sturgeon C, Lamerz R, Haglund C, Holubec VL, Klapdor R, Nicolini A, Topolcan O, Heinemann V. Tumor markers in pancreatic cancer: a European Group on Tumor Markers (EGTM) status report. Ann Oncol. 2010;21:441–447.[PubMed] [Google Scholar]

18. Shah UA, Saif MW. Tumor markers in pancreatic cancer: 2013. JOP. 2013;14:318–321. [PubMed] [Google Scholar]

19. Haas M, Heinemann V, Kullmann F, Laubender RP, Klose C, Bruns CJ, Holdenrieder S, Modest DP, Schulz C, Boeck S. Prognostic value of CA 19-9, CEA, CRP, LDH and bilirubin levels in local advanced and metastatic pancreatic cancer: results from a multicenter, pooled analysis of patients receiving palliative chemotherapy. J Cancer Res Clin Oncol. 2013;139:681–689. [PubMed] [Google Scholar]

20. Aston SJ, Longmire WP., Jr Pancreaticoduodenal resection. Twenty years' experience. Arch Surg. 1973 Jun;106(6):813–817. [PubMed] [Google Scholar]

21. Beall MS, Dyer GA, Stephenson HE., Jr Disappointments in the management of patients with malignancy of pancreas, duodenum, and common bile duct. Arch Surg. 1970 Oct;101(4):461–465. [PubMed] [Google Scholar]

22.BUCKWALTER JA, LAWTON RI, TIDRICK RT. PANCREATODUODENECTOMY. Arch Surg. 1964 Aug;89:331–339.[PubMed] [Google Scholar]

23. BUCKWALTER JA, LAWTON RL, TIDRICK RT. BYPASS OPERATIONS FOR NEOPLASTIC BILIARY TRACT OBSTRUCTION. Am J Surg. 1965 Jan;109:100–106. [PubMed] [Google Scholar]

24. Bufkin WJ, Smith PE, Krementz ET. Evaluation of palliative operations for carcinoma of the pancreas. Arch Surg. 1967 Feb;94(2):240–242. [PubMed] [Google Scholar]

25. Feduska NJ, Dent TL, Lindenauer SM. Results of palliative operations for carcinoma of the pancreas. Arch Surg. 1971 Aug;103(2):330–334. [PubMed] [Google Scholar]

26. GLENN F, THORBJARNARSON B. CARCINOMA OF THE PANCREAS. Ann Surg. 1964 Jun;159:945–958. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

27. Hermreck AS, Thomas CY, 4th, Friesen SR. Importance of pathological staging in the surgical management of adenocarcinoma of the exocrine pancreas. Am J Surg. 1974 Jun;127(6):653–657. [PubMed] [Google Scholar]

28. Hertzberg J. Pancreatico-duodenal resection and by-pass operation in patients with carcinoma of the head of the pancreas, ampulla, and distal end of the common duct. Acta Chir Scand. 1974;140(7):523–527. [PubMed] [Google Scholar]

29. Lund F. Carcinoma of the pancreas. Palliative or radical surgery? Acta Chir Scand. 1968;134(6):461–465. [PubMed] [Google Scholar]

30. Mongé JJ. Survival of patients with small carcinomas of the head of the pancreas. Biliary-intestinal bypass vs. pancreatoduodenectomy. Ann Surg. 1967 Dec;166(6):908–912. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

FULL TEXTS BOOK

31. MONGE JJ, DOCKERTY MB, WOLLAEGER EE, WAUGH JM, PRIESTLEY JT. CLINICOPATHOLOGIC OBSERVATIONS ON RADICAL PANCREATODUODENAL RESECTION FOR PERIPAPILLARY CARCINOMA. Surg Gynecol Obstet. 1964 Feb;118:275–283. [PubMed] [Google Scholar]

32. MONGE JJ, JUDD ES, GAGE RP. RADICAL PANCREATODUODENECTOMY: A 22-YEAR EXPERIENCE WITH THE COMPLICATIONS, MORTALITY RATE, AND SURVIVAL RATE. Ann Surg. 1964 Oct;160:711–722. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

33. Morris PJ, Nardi GL. Pancreaticoduodenal cancer. Experience from 1951 to 1960 with a look ahead and behind. Arch Surg. 1966 Jun;92(6):834–837. [PubMed] [Google Scholar]

34. Pope NA, Fish JC. Palliative surgery for carcinoma of the pancreas. Am J Surg. 1971 Mar;121(3):271–272. [PubMed] [Google Scholar]

35. Richards AB, Sosin H. Cancer of the pancreas: the value of radical and palliative surgery. Ann Surg. 1973 Mar;177(3):325–331. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

37. WARREN KW, CATTELL RB, BLACKBURN JP, NORA PF. A long-term appraisal of pancreaticoduodenal resection for peri-ampullary carcinoma. Ann Surg. 1962 May;155:653–662. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

38. Wilson SM, Block GE. Proceedings: Periampullary carcinoma. Arch Surg. 1974 Apr;108(4):539–544. [PubMed] [Google Scholar]

39. Whipple procedure: a review of a 7-year clinical experience in a referral center for hepatobiliary and pancreas diseases Amir Saraee1, Jalal Vahedian-Ardakani2, Ehsan Saraee3, Roshanak Pakzad4and Massoud Baghai Wadji Saraee et al. World Journal of Surgical Oncology (2015) 13:98 DOI 10.1186/s12957-015-0523-8

FULL TEXTS BOOK

THE ROLE OF PRİVACY CYNICISM AND PERCEIVED TRUST IN BEHAVIORAL INTENTION TO USE SMART VOICE ASSISTANTS FOR SHOPPING PURPOSES

Dr.Öğr. Üyesi Müzeyyen GELİBOLU

Mustafa Kemal Üniversitesi, Kırıkhan Meslek Yüksekokulu

ABSTRACT

As a result of digital transformation in the marketing field, smart voice assistants (SVA have become significant artificial intelligence tools shaping consumer behavior. However, privacy concerns have been the most important issue that hinders the adoption of SVAs. While the factors affecting the adoption and intention to use voice assistants have been investigated in the literature, privacy cynicism has been neglected. To bridge this gap this study examines the effect of privacy cynicism on the behavioral intention to use SVAs for online purposes. Also, the role of perceived trust in this effect is investigated. The study was conducted with a quantitative research method. The sample consists of voice assistant users aged 18 and over. Using an online survey technique with convenience sampling, 250 sample units were reached. The data were analyzed using partial least squares structural equation modeling (Smart PLS). The SPSS package program was used for descriptive statistics. Results showed that the effect of privacy cynicism on behavioral intention is positive but insignificant. Also, perceived trust mediates between perceived cynicism and behavioral intention to use SVAs for shopping purposes. In line with the findings of the study, some suggestions were presented to practitioners and scholars. This study contributes to the marketing and consumer behavior literature by discussing the effect of privacy cynicism, a novel construct, on consumer adoption of SVAs for online shopping.

Keywords: Smart voice assistants, privacy cynicism, perceived trust, behavioral intention, consumer

INTRODUCTION

Smart voice assistants (SVAs) are AI-powered (Artificial Intelligence) tools that enable users to interact with technology through voice commands and questions. Consumers can communicate in natural language to input information and carry out various tasks, including scheduling meeting reminders, playing music, controlling smart home devices, and making online purchases (Al-Fraihat et al., 2023). Despite the convenience that smart voice assistants offer, consumers encounter many risks when interacting with these tools, such as sharing private information that induces privacy concerns on consumers. According to the studies privacy concerns and perceived trust are the most important factors hindering the intention to use SVAs. This study aims to investigate the factors affecting consumers' behavioral intention to use SVAs for online shopping. Previous research showed that functional factors (perceived ease of use, perceived usefulness) (Davis, 1989), privacy concerns, and trust (Alagarsamy and Mehrolia,2023) affect intention to use SVAs. However, the effect of privacy cynicism, a coping strategy towards privacy concerns, is neglected. Individuals exhibiting privacy cynicism may feel that their privacy is frequently compromised, leading to a sense of helplessness regarding the protection of their personal information. This can result in resistance to using certain technologies or services, as users may doubt the effectiveness of privacy protections and fear potential misuse of their data. Privacy cynicism can also contribute to a broader societal concern about data privacy and the ethical implications of data collection practices by companies, especially in the age of advanced technologies like SVAs and other AI-driven tools. (Lutz et al, 2020). So, this study aims to investigate the effect of privacy cynicism on consumers' behavioral intention to use SVAs for online shopping. Also, the mediator role of perceived trust in the relationship between perceived cynicism and behavioral intention is investigated.

FULL TEXTS BOOK

The findings of the study contribute to the SVA privacy concern literature by adding privacy cynicism as a factor affecting SVA usage. Also, this study contributes to the marketing literature by investigating the privacy cynicism effect on SVA Usage in the online shopping context.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Literature Review and Hypothesis Development

Privacy cynicism refers to the attitude of skepticism and distrust that individuals hold towards companies and their practices regarding the collection, use, and protection of personal data. Consumers exhibiting privacy cynicism often believe that businesses prioritize profit over privacy, leading them to feel that their personal information may be mishandled, exploited, or inadequately protected (Hoffmann et al., 2016). Acikgoz &Vega, (2022) revealed that privacy cynicism positively affects perceived trust. They found that privacy cynicism acts as a coping mechanism that allows consumers to ignore their privacy concerns, leading to higher levels of trust toward VAs. So, in this study, we expect that cynic consumers will ignore the concerns of privacy that will lead them perception of trust. We proposed the following hypothesis:

H1. Privacy cynicism has a positive effect on trust.

In their study on chatbots, Alagarsamy and Mehrolia (2023) concluded that consumer trust in artificial intelligence agents explains the 11% change in consumers' behavioral intentions. Acikgoz &Vega, (2022) concluded that perceived trust towards voice assistants positively affects the habit of using Voice assistants. In his study on the use of chatbots on smartphones, Kasilingam (2020) concluded that perceived trust has a positive effect the chatbot usage. So, we propose that perceived trust positively affects the behavioral intention to use SVAs for shopping. So, in this study, we proposed that:

H2. Trust has a positive effect on behavioral intention to use SVAs.

In the literature, there is no evidence showing the direct effect of privacy cynicism on behavioral intention. When consumers harbor privacy cynicism, they are less likely to feel comfortable using SVAs, as they may believe that their privacy is at risk. This negative perception can diminish their overall intention to adopt or continue using these technologies, despite the potential benefits they offer. Therefore, we expect that privacy cynicism will negatively affect the behavioral intention to use SVAs. So, we proposed that:

H3. Privacy cynicism has a negative effect on behavioral intention to use SVAs.

Acikgoz & Vega, (2022) revealed that privacy cynicism positively affects perceived trust(H1). Alagarsamy and Mehrolia (2023) concluded that consumer trust in artificial intelligence agents explains the 11% change in consumers' behavioral intentions. Kasilingam (2020) concluded that perceived trust has a positive effect the chatbot usage. So, we propose that perceived trust positively affects the behavioral intention to use SVAs for shopping (H2). Also, according to H3 in this study, we expect that privacy cynicism will lead to higher levels of trust that will lead consumers to intention to use SVAs for shopping purposes. So, we posit that:

H4. Perceived trust has a mediator role between privacy cynicism and behavioral intention to use SVAs for shopping purposes.

METHODOLOGY

Data collection and examination of ethical principles

Sampling

The sample consists of voice assistant users in Turkey aged 18 and above. The convenience sampling method was applied to reach the sample units to represent the main population. Data were collected by online survey method through delivering to the participants via online channels such as WhatsApp, and Instagram.

FULL TEXTS BOOK

Measures

The questionnaire includes two parts with a paragraph providing information about research. The first part includes questions about the demographic characteristics of the participants. The second part consists of scales measuring perceived creepiness, resistance intention, and behavioral intention constructs. 13 items were employed to assess all the constructs. Scales whose validity and reliability have been tested in the literature were used. All items were adapted from the current literature to enhance efficiency in terms of the validity and reliability of the measurement model. The perceived creepiness scale (Raff et al., 2024) consisting of seven items is adapted to the context of the current study. Resistance intention was measured using three items modified from the research by Handrich (2021). Adoption İntention items were adapted from the study of Jan et al, (2024) The items causing meaning errors were corrected according to the suggestions. A five-point Likert scale (1=strongly disagree, 5=strongly agree) was employed. 252 surveys were analyzed to test the hypothesis

Analysis of the research problem

Firstly, the demographic properties of the sample were described. Then, hypotheses were tested by using partial least square structural equation modeling (PLS-SEM) with SmartPLS4 software.

Demographic characteristics of the sample

According to the results, half of the sample is female and most of the participants are in the 18-25 age group. Most of the consumers use SVA one or two times a week. Participants commonly use SVAs for alarm setting (%29.4) weather forecast control (%26.2) and online shopping purposes (%15.9).

Common method bias

CMB was checked with (VIF) scores which are recommended to be lower than of 3.3 threshold (Kock, 2015). As seen in Table 4 inner VIF are lower than 3.3 confirming the data were not contaminated with CMB errors (Kock and Lynn, 2012).

Measurement model assessment

First, CFA was carried out to evaluate the measurement model of research. In this context reliability, convergent validity, and discriminant validity are checked. As seen in Table 3 all factor loadings were greater than 0.70 and AVE exceeded the recommended limit of 0.50 which justifies convergent validity (Bagozzi and Yi, 1988).

FULL TEXTS BOOK

Table3. Results of the Measurement Model

Constructs	Labeled items	Factor Loadings	Cronbach Alfa	CR	AVE
Perceived Cynicism	CYN1.Çevrimiçi/online gizlilik konularını eskisi kadar önemsemiyorum.	0.903	0.744	0.884	0.792
	CYN2.Çevrimiçi/online ortamlarda kişisel bilgilerimi koruma konusunda istekliliğim azaldı.	0.908			
Perceived Trust	TRUST1. İstenen şeyi yapması konusunda sanal asistana güvenebileceğimi hissediyorum.	0.887	0.830	0.922	0.854
	TRUST2.Sanal asistanın doğru bilgi sağladığına inanıyorum	0.865			
Behavioral Intention	BI-1Günlük hayatımda sesli asistanları daha çok kullanmayı düşünüyorum	0.934	0.911	0.944	0.849
	BI-2.Sesli asistanları gelecekte daha düzenli kullanmayı düşünüyorum	0.911			
	BI-3.Çevremdekilere sesli asistan kullanmalarını önereceğim	0.919			

Reliability is assessed with CR, Cronbach's alpha, and AVE scores. Cronbach's alfa ranged from 0.744 to 0.911. CR values were greater than 0.50 and AVE scores were greater than 0.70 showing that all scales are reliable (Fornell and Larcker, 1981). The results of the measurement model are demonstrated in Table 4.

Discriminant validity is assessed with Fornell and Larcker criteria and HTMT ratios (Henseler et al., (2015). Table 1 shows that the square root of AVE values of all the reflective constructs are higher than the inter-construct correlations which confirm Fornell Larcker criteria have been achieved (Fornell and Larcker,1981). Henseler et al., (2015), recommend that HTMT ratios of each construct should be lower than 0.90 to establish discriminant validity. As seen in Table 2 HTMT ratio of all constructs was lower than 0.86 justifying the discriminant validity of the measurement model.

Table1. Fornell Larcker Criteria Evaluation

Factors	Perceived Cynicism	Behavioral Intention	Perceived Trust
Perceived Cynicism	0.890		
Behavioral Intention	0.196	0,922	
Perceived Trust	0.237	0.755	0.924

FULL TEXTS BOOK

Table 2. Heterotrait-monotrait Ratio (HTMT)			
Factors	**Perceived Cynicism**	**Behavioral Intention**	**Perceived Trust**
Perceived Cynicism			
Behavioral Intention	0.233		
Perceived Trust	0.292	0.868	

Finally, the fit indices of the measurement model were assessed. The model yielded a good fit (SRMR<0.10, NFI≥.80). So, the validity and reliability analyses of the measurement model were completed which resulted in construct validity of the measurement model of was achieved.

The measurement model was assessed with VIF (multicollinearity), R2 (explanatory power), f2 (effect size), and Q2 (prediction size) coefficients (Table 6). Inner VIF scores of all constructs are below 5 (Hair et al., 2018:194) which indicates there is no multicollinearity problem of constructs. R2 scores of the endogenous variables were found to be 0.570 and 0.056 respectively for behavioral intention and perceived trust indicating that %57 of behavioral intention and %6 of perceived trust were explained. By model. According to Cohen (1992), the f2 value ranged from 0.02 and above indicates a low effect size; 0.15 and above indicates a medium effect size; 0.35 and above indicates a high effect size. In the model, the effect size of privacy cynicism on behavioral intention (f2=0.001, R2=0.0.570) is at a low level, whereas the effect size of perceived trust on behavioral intention is high (f2=1.237, R2=0.570). The effect size of privacy cynicism on perceived trust (f^2=1.059, R2=0.056) is at medium level. The Q^2 the coefficient reflects predictive power of dependent variables, A value greater than zero indicates dependent variables of the research model have predictive power (Hair et al., 2018). As seen in Table 4, Q^2 coefficients are positive indicating dependent constructs of our model have predictive power.

Table 4: Measurement Model Results

Constructs	VIF	f^2	R^2	Q2
Privacy Cynicism-> Behavioral Intention	1.059	0.001	0.570	0.026
Perceived Trust-> Behavioral Intention	1.059	1.237		
Privacy Cynicism->Perceived Trust	1.00	0.059	0.056	0.044

Hypotheses testing

The hypotheses of the structural model were tested with Smart PLS 4.1.0.6. Results of structural model analyses are shown in Figure 1 and Table 5.

Figure1. Results of Structural Model Analyses

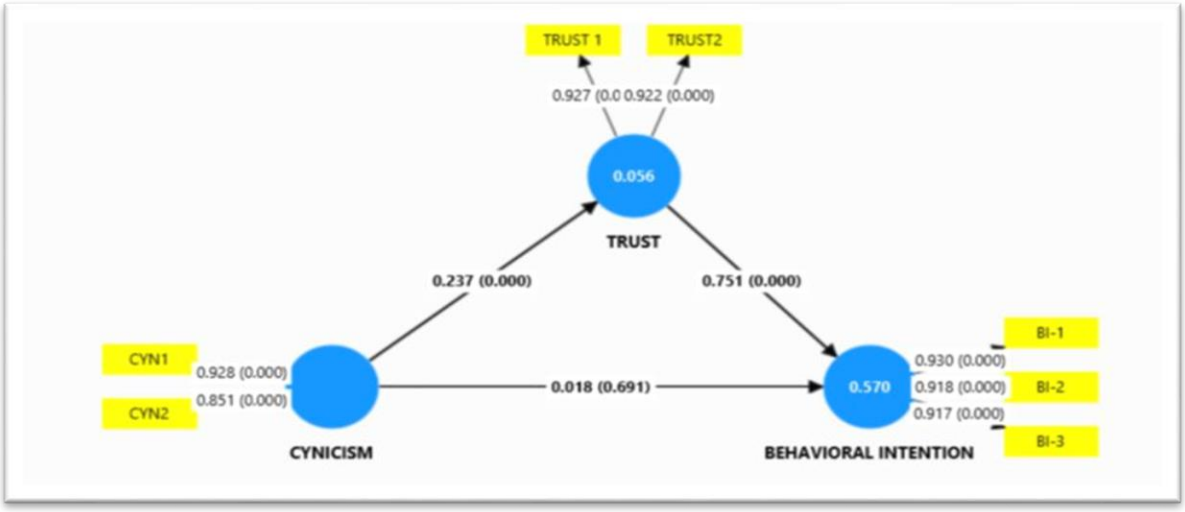

The results showed that the effect of privacy cynicism on behavioral intention is positive and insignificant (β = 0.018, p = 0.691), H1unsupported. Also, the effect of privacy cynicism on perceived trust (β =0,237, p = 0.000), that supports H2. The effect of perceived trust on behavioral intention is positive and significant (β =0,751, p = 0.000), which supports H3. Mediation effects were tested by employing confidence intervals (the lowest and highest confidence intervals) of specific indirect effects. As seen in Table 6, the values were different from zero and within the desired range. According to the mediation analysis result perceived trust towards SVA mediates the relationship between privacy cynicism and behavioral intention (H4 supported).

Table 5. Results of Structural Model

Hypothesis	**β**	**B**	**Standard Deviation**	**t statistics**	**P**	**Supported/unsupported**
Privacy Cynicism-> Behavioral Intention	0.018	0.019	0.044	0.398	0.691	UNSUPPORTED
Privacy Cynicism->Perceived Trust	0.237	0.242	0.064	3.709	0.000	SUPPORTED
Perceived Trust-> Behavioral Intention	0.751	0.750	0.031	24.494	0.000	SUPPORTED
Specific İndirect Effects						
Hypothesis	**β**	**BBCI [%2,5; %97.5]**	**Standard Deviation**	**T statistics**	**P**	**Supported/unsupported**
Privacy Cynicism-> Perceived Trust-	0.178	[0.087; `0.273]	0.047	3.746	0.000	SUPPORTED

FULL TEXTS BOOK

> -> Behavioral Intention						

Model of the Research

The research model and hypotheses designed based on the literature review are beloved.

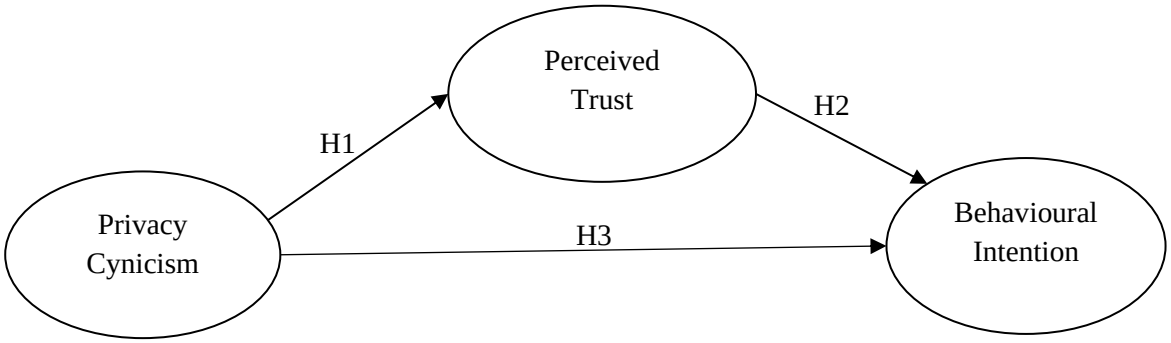

CONCLUSION AND DISCUSSION

In this study, we examined the relationship between privacy cynicism, trust, and the intention to use smart virtual assistants (SVAs) for online shopping. The results showed that privacy cynicism has no significant effect on SVA usage also privacy cynicism has a positive effect on consumer trust towards SVAs. The most important finding of the study is that perceived trust mediates the relationship between perceived cynicism and behavioral intention to use SVAs for online shopping. While the effect of privacy cynicism on behavioral intention is insignificant, this effect turns into a positive through perceived trust.

The effect of privacy cynicism on behavioral intention to use SVAs is positive but insignificant implying that privacy cynicism—users' skepticism or distrust regarding privacy—does not significantly influence their intention to use smart voice assistants (SVAs). Although there is a positive association between privacy cynicism and the behavioral intention to use SVAs, this relationship is not strong or significant enough to suggest that privacy concerns are a critical barrier to adoption. This conclusion implies that users' privacy-related doubts or cynicism may not be a decisive factor in their willingness to engage with SVAs.

Also, it is found that trust has a positive effect on behavioral intention and trust mediates the relationship between privacy cynicism and behavioral intention. The positive impact of trust on the intention to use SVAs for online shopping suggests that trust is a central factor in the adoption of SVAs for online shopping which aligns with the literature (Kasilingam, 2020). Handrich, (2021) suggested that trust is a vital factor for the adoption of SVAs due to its negative contribution to resistance toward SVA usage. Therefore, our finding implies that building and maintaining user trust could be a key strategy for encouraging the use of SVAs in shopping contexts, as it serves as a mediator that can override privacy concerns to some extent.

In conclusion, fostering trust in SVAs could encourage users to engage with them for online shopping, even among those who are privacy cynical. This trust-driven relationship points to trust-building as a potential strategy for SVA providers to increase user adoption, regardless of users' initial skepticism about privacy. This study has limitations. The first limitation of the study is the age of the sample. Most

FULL TEXTS BOOK

of the sample is in the 18-25 age group which hinders the generalizability of findings. It is recommended that further studies test the model for different age groups.

This study offers recommendations for practitioners. Since trust positively influences the intention to use SVAs for online shopping, marketing managers should prioritize trust-building strategies including transparent data usage policies, enhanced security measures, and clear communication around privacy practices. Emphasizing how user data is protected and used responsibly can help foster trust. Since perceived trust mediates the relationship between privacy cynicism and the intention to use SVAs, marketers can focus on creating a seamless user experience that reinforces trust at each interaction. For instance, companies can implement regular updates on privacy features and consistently demonstrate the tangible benefits of using SVAs, which can reassure even privacy-cynical users. Also, marketers can adopt strategies that position SVAs as a safe shopping tool. By positioning SVAs as tools that make online shopping faster and more intuitive, marketing managers can address users' behavioral intentions directly, allowing trust to offset privacy cynicism. Additionally, companies should track customer perceptions of privacy and trust through surveys, feedback, and sentiment analysis to stay responsive to changing concerns. As privacy cynicism can fluctuate, continuous feedback loops can help companies stay aligned with consumer expectations and adjust their strategies accordingly.

REFERENCES

Acikgoz, F., & Vega, R. P. (2022). The Role of Privacy Cynicism In Consumer Habits With Voice Assistants: A Technology Acceptance Model Perspective. *International Journal of Human-Computer Interaction*, *38*(12), 1138-1152.

Alagarsamy, S. & Mehrolia, S. (2023). Exploring chatbot trust: Antecedents and behavioral outcomes. *Heliyon*, *9*(5).

Al-Fraihat, D., Alzaidi, M. & Joy, M. (2023). Why do consumers adopt smart voice assistants for shopping purposes? A perspective from complexity theory. *Intelligent Systems with Applications*, 18, 200230.

Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the academy of marketing science*, 16, 74-94.

Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 155–159.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research, 18*(1), 39-50.

Hair, J. F., Sarstedt, M., Ringle, C. M. & Gudergan, S. P. (2018). Advanced Issues in Partial Least Squares Structural Equation Modelling (PLS-SEM). Thousand Oaks, CA: Sage.

Henseler, J., Ringle, C. M. ve Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of The Academy of Marketing Science*, 43(1), 115-135.

Hoffmann C.P, Lutz, C., and Ranzini G. (2016). Privacy Cynicism: A New Approach To The Privacy Paradox. *Cyberpsychology*: *Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, *10*(4).

Jan, I. U., Ji, S., & Kim, C. (2023). What (de) motivates customers to use AI-powered conversational agents for shopping? The extended behavioral reasoning perspective. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 75.

Kasilingam, D. L. (2020). Understanding the attitude and intention to use smartphone chatbots for shopping. Technology in Society, 62, 101280.

FULL TEXTS BOOK

Khan, M. I., Loh, J. M., Hossain, A., & Talukder, M. J. H. (2023). Cynicism as a strength: Privacy cynicism, satisfaction and trust among social media users. *Computers in Human Behaviour*, *142*, 107638.

Kock, N. (2015). Common method bias in PLS-SEM: A full collinearity assessment approach. International Journal of e-Collaboration (ijec), 11(4), 1-10.

Kock, N., & Lynn, G. (2012). Lateral collinearity and misleading results in variance-based SEM: An illustration and recommendations. *Journal of the Association for Information Systems*, *13*(7). https://ssrn.com/abstract=2152644

Lutz. C., Hoffmann, P.C., Ranzini G. (2020). Data Capitalism and The User: An Exploration of Privacy Cynicism in Germany. *New Media & Society*, *22*(7), 1168–1187.

ANALYSIS AND RESEARCH OF TIME CATEGORIES

YEGANA KHALEDDIN ISGANDAROVA

AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY, CENTER OF FOREIGN LANGUAGES, ENGLISH TEACHER

BAKU, AZERBAIJAN

ABSTRACT

Analysis and investigation of the category of time from different aspects is one of the main directions that are always in focus in science. The problem of time has always attracted the attention of researchers due to its multifaceted nature. This problem, which has already become a tradition in science, has never lost its relevance. On the one hand, this is one of the most important categories of cognitive theory, along with the concepts of time, space and movement, and on the other hand, the study of time is related to the most basic concepts of human reality, the meaning of existence, life, and all human activities, both cognitive and practical. It comes from the fact that it is directly related to the investigation. This fact increases the interest in studying time itself from different aspects. Humans face the time factor in all areas of his practical activity. Time has a complex, multifaceted nature and manifests itself with special content and specificity at different structural levels of matter, in different areas of cognition and human activity. Cognitive activity, unique to humans among living things, allows him to understand the world around him, as well as himself. It is as a result of cognitive activity that a person examines, perceives and understands objects and objects in the animate and inanimate world, the connections and relationships between them.

Key words: time, practical, special, action, relevance

Recently, the term "literary time" has been used in linguistic literature. The researches of Z.Y. Turayeva are selected in determining the meaning capacity of this term. In her works, the content of the concept of grammatical and literary time is defined. [1.p, 210] According to the author, although each of the grammatical and literary tenses as a separate form of time reflects the properties of objective, perceptual and individual time in its own way, the grammatical tense is subordinate to the literary tense as it is a hierarchically lower level category. Having studied the hierarchical relations of grammatical and artistic tenses, the author comes to the following conclusion: *"There is a point of calculation within the grammatical tense, and all other forms of tense-time are directed directly or indirectly to it. There can be several calculation points within the literary time system*" [1.p., 37]. The author's views on the concepts of grammatical and literary time are controversial in many ways. The investigation of this issue may be the subject of another study. Here, it can only be noted that Z.Y. Turayeva's concept of literary time is based on the concept of functional-semantic field projected onto the text for the first time. In the text, the tasks of language time are expressed through the relations of layers and sub-layers of literary time. This is where the idea that literary time subjugates language time comes from here. Taking advantage of these considerations, Z.Y. Turayeva equates literary time with linguistic time, hence temporality. It is difficult to agree with this, because, as is known, *"in the linguistic plan, there is nothing in the speech (text) that is not in the language..., sentences, utterances or texts are governed by the system of each specific language as a certain hierarchy of levels and units of that system. is being"* [1.p., 74]. Therefore, the textual function of language forms, including time forms, consists in realizing the potential of units belonging to different levels of the language. This means that literary time acts as a concrete means of self-expression of language time. As it can be seen, the terms used in the linguistic literature related to the expression of the concept of time in the language are as confusing as they are

FULL TEXTS BOOK

numerous. A lot of work needs to be done to regulate those terms. The past tense mechanism in the literary tense refers to the principles of working out the past tense in literary texts. If we look at the past tense structure, it is necessary to detail the important points in English grammar. In linguistics, in order to express time and time relations, various considerations have been put forward about the existence of means of expression that are formed in the form of semantic categories at different levels of the language and accompany each other. Intercategorical interaction occurs in the process of establishing time relations in communication. The manifestation of time relations at different levels of the language has been sufficiently studied on the basis of the materials of other languages, and researches in this field are continued. The issues related to the study of tense as a syntactic, lexical and even textual category beyond the boundaries of both morphology and morphology have attracted the attention of both foreign and local researchers. The linguistic aspect of such a fundamental philosophical-logical category as time does not limit it only to the morphological level of the language, as well as the need to illuminate the issues of cross-level presentation of that phenomenon. In this regard, the interest in the topic we have taken as the object of research is quite natural in terms of the general development laws of the language as a means of communication, deep relationships between thinking and language. Although numerous studies have been devoted to the problem of time in different languages, although extensive factual materials have been collected in different languages, and many specific issues have been clarified in different languages, many things in this field still remain a subject of controversy. In modern studies, attempts are also made to search for new methods and forms in the analysis of general and special issues of the time category. Analysis and investigation of the category of time from different aspects is one of the main directions that are constantly in focus in science. The problem of time has always attracted the attention of researchers due to its multifaceted nature. This problem, which has already become a tradition in science, has never lost its relevance. This is because, on the one hand, it is one of the most important categories of cognitive theory, along with the concepts of time, space and movement, and on the other hand, the study of time, with the most basic concepts of human reality, the meaning of existence, life, and all human activities, both cognitively and practically. comes from the fact that it is directly related to the investigation. This fact increases the interest in studying time itself from different aspects. According to the point of view traditionally accepted in the literature of linguistics, the speaker, the person defines time relations by relating the action to the moment of speech, which is taken as the moment of calculation. [2. p. 63]

Many linguists have commented on the role of the moment of speech as a criterion for determining the present, past and future tenses. The interpretation of the concept of "speech moment" is not always unambiguous. For example, according to T.P. Lomtev, the concept of speech moment is only and only physical is related to time, but the moment of speech in grammatical tense forms the length component as a component of the flow of time: *"The physical view of the temporal meaning of the tense forms of the verb implies that the moment of speech is the determination of the present tense, past and future and sometimes it is a calculation point. The grammatical approach to the temporal meaning of the tense forms of the verb is that the length (длительность) is attributed to the verb forms distinguished by the grammatical time category as a part of the flow of time"* [3. p. 67]. V.N. Migirin characterizes the tense category of the verb as the sequence of occurrence (order) of the action and the quantity of the presence of actions, and shows that *"when determining the sequence (order) of actions, different calculation points can be used: along with others, it can be the action itself and the speech act."* [4. p. 137] In linguistics, it is already a traditional view to treat time as a system based on three types of movement in relation to the moment of speech. The three types of movement that appear in relation to the moment of speech are classified as antecedent, simultaneity and subsequent. When the movement coincides with the moment of speech, the meaning of simultaneity with the moment of speech is characteristic for it; if the action occurs before the moment of speech, then the antecedent meaning is characteristic; if the

FULL TEXTS BOOK

action takes place after the moment of speech, then the subsequent meaning is characteristic for such an action; if the action does not coincide with the moment of speech, then those three relations will exist according to another point of calculation. Thus, the moment of speech is not a psychological concept, but appears as a conditional linguistic concept. In most languages of the world, time is fully and comprehensively expressed in the part of speech - the verb, which is the carrier of the dynamic sign. There is nothing surprising in this, because time is inextricably linked with movement, development. In English, the tenses of the verb are also determined according to the relation of the action to the moment of speech, but the past, present and future tenses, determined according to the moment of speech, form special grammatical groups. Verb tenses, which form the core of the domain of temporality in English, form four groups. Those groups separately form unified wholes either semantically or grammatically. The tense system of the news form of the verb in English is composed of the following forms: 1) Indefinite tense forms: Present Indefinite, Past Indefinite, Future Indefinite, Future Indefinite in the Past; 2) Continuous tense forms: Present Continuous, Past Continuous, Future Continuous, Future Continuous in the Past; 3) Perfect tense forms: Present Perfect, Past Perfect, Future Perfect, Future Perfect in the Past; 4) Perfect Continuous tense forms: Present Perfect Continuous, Past Perfect Continuous, Future Perfect Continuous, Future Perfect Continuous in the Past.

Modern English has a large number of forms whose categorical meanings are difficult to determine. The question of whether they should be regarded as forms of time or manner may still be considered open. In this matter, we based on V.N. Yartseva's [5. p, 26] and A.I. Smirnitsky's [6. s, 35] theoretical views. The scheme of tense-forms of the verb in English, adopted by those researchers, allows to analyze the possibilities of the verb forms to reflect the real physical time. In English, as well as in other Germanic and Romance languages, the fact that there are quite a lot of tense forms of the verb should not be explained as having special ideas about time in the peoples who are the carriers of those languages. And if we look at the past time mechanism from the time division scheme, it is clear that *"the past tense is a chronicle of facts and experiences materialized in the mind of the speaker"* [7. p. 21]. Thus, the concept of past tense is a type of semantic relations that defines the relationship between objects, events and their characteristics, and its main content is to mutually relate objects, events and their characteristics in the past sphere. Hence, the only invariant content for the past time microdomain is the attribution of an action or process to the past.

REFERENCES

1. Тураева, З.Я. Категория времени. Время грамматическое и время художественное / З.Я. Тураева. – М.: – Высш. школа, – 1979. – 53 с.
2. Axundov, A. Dilin estetikası / A.Axundov – Bakı: Yazıçı, – 1985. – 79s.
3. Ломтев, Т.П. Предложение и его грамматические категории. М., МГУ, 1972, с. 126 .
4. Мигирин, В.Н. Язык как система категорий отображения/ В.Н. Мигирин. – Кишинев: – 1973, –137 с.
5. Смирницкий, А.И. Морфология Английского языка / А.И.Смирницкий. – М.: – Изд. Лит на анг. языке, – 1959. – 387 с.
6. Ярцева В.Н. Историческая морфология английского языка / В.Н.Ярцева. – М.: – Л., – 1960, – 317 с.
7. Тарасова, Е.В. Языковое поле темпоральности в синхронии и диахронии / Автореф. дисс. ... докт. филол. наук. / – Краснодар: – 1993, – 27 с.

FULL TEXTS BOOK

THE INTEGRATION OF ROMA AND EGYPTIAN CHILDREN AND YOUTH INTO ALBANIA'S EDUCATION SYSTEM: A REVIEW OF THE NATIONAL PLAN

***Blerina Xhakolli Reci*[1], *Oriola Hamzallari*[2,]**

[1]*Blerina Xhakolli Reci, Albania*

[2]*Oriola Hamzallari, Albania*

ABSTRACT

This paper reviews the National Action Plan of Albania, especially the integration of Roma and Egyptian communities, focusing on education. It considers issues these minority groups face in the education system and depicts developments that the state suggests should occur until 2025. Among the findings, the elements that need further improvement include economic, family, and school support systems. Particularly, the recommendations of the study have included services that should be provided in order to strengthen the role of parents, direct peer collaborations at schools, increase protection services, and improve human resources within the field. Other than that, it urges the sustainable economic development under the support of state and local governments in light of enabling Roma and Egyptian children and youth participate in education.

Keywords: Roma and Egyptian children, Albanian context, Education, Psycho-social interventions

1. Introduction

In Albania, continuous national plans are implemented with the aim to include Roma and Egyptian communities. Nevertheless, these minorities still face many challenges and difficulties due to increased vulnerability to social stigma, prejudices, and discrimination, which in turn raise their overall risk of being excluded from society. Key issues that are considered critical for Roma and Egyptians refer to education, employment, care services, living conditions, and social protection (see the National Plan for Roma and Egyptians 2021-2025). Only 22% of the marginalized Roma youth aged between 18-24 years are employed or have received training or education. The Albanian legislation corresponds to the rights of minorities, and there are several legislative acts that regulate the living conditions of Roma, social protection, justice, culture, civil registration, health and education. The objective of the National Plan for the Integration of Roma and Egyptians 2021-2025, through the targeted measures and activities, is to contribute to sustainable social development, ensuring no poverty reduction, well-being, gender equality, equality between nations and within nations, just, peaceful, and inclusive societies. Low enrollment and completion rates in education are part of the challenges occurring in education for Roma and Egyptians. But even today, higher education is especially inaccessible to young adults among them (see European Commission, 2020). The National Plan aims at supporting the integration of Roma and Egyptians into mainstream. Its objective until 2025 is increasing the enrollment of children in preschool, compulsory education, and high school systems by 80%. This paper reviews the National Plan, discusses its strengths and weaknesses, and goes further to give recommendations in order to support the integration of Roma and Egyptian children and youth within the education system more effectively.

2. Results of document review

2.1 Roma education and economic support

Indeed, the National Plan for Roma and Egyptians 2021-2025 has given stimulus-increasing scholarships or special quotas within basic and higher education for young Roma and Egyptians. It also provides incentives in terms of reduced fees and exemptions for young students who cannot afford to pay. The legislative system of education has become more supportive toward vulnerable groups, such

FULL TEXTS BOOK

as Roma and Egyptian children, by guaranteeing the possibility of participation and completion of studies. According to the Act no. 486, dated 17.6.2020 'For printing, publishing, distribution, and sale of the textbooks of the pre-university education system', it is stated that 'pupils from vulnerable categories have the right to free textbooks'. Yet another challenge referring to integration into the system is that of transportation. Even though state initiatives have been taken for free public transport, the number of children receiving this service is low. Furthermore, many children from Roma and Egyptian backgrounds are leaving the education system to support their families financially, by which the cycle of low education and opportunities for such children is constantly being created. For the purpose of assisting financially disadvantaged children and youngsters within the Roma and Egyptian communities, one initiative involved ensuring their participation in facilities for preschool education and providing fee waivers for childcare services. Another measure that ensures access to education services is free transportation for families whose residences are far from the location of kindergartens and schools. Furthermore, subsidies will be provided to Roma and Egyptian children attending compulsory education. On the whole, the National Plan for Roma and Egyptians 2021-2025 shows awareness of the economic difficulties related to these groups. The plan also foresees the measures which will allow Roma and Egyptian children and young people to get an education, by reducing fees, providing early education free of charge, ensuring transport, and economic benefits linked to regular school attendance. Contrary to this, early childhood education enrollments have actually declined. Besides that, access to universities is being questioned, and quotas and waived fees are not being introduced either. From an economic point of view, most services for the support of the Roma and Egyptian communities exist thanks to donations. Their involvement in integration with local and central governments has to be strongly coordinated in order to provide better sustainable solutions for Roma and Egyptian children in their integration into the education system of a country (see European Commission 2023).

2.2 Roma education and family support

The family is the first context in which development and progress for children must be based. Families can develop security for children and adolescents, allowing them to grow. It has proved to be a big problem that Roma and Egyptian children do not have parents who can help them with homework because they are not educated themselves. In the National Plan for Roma and Egyptians 2021-2025, it is stated that parents could be offered basic reading and writing courses in order to build basic skills to help their children. However, in some Roma communities, the parents decide to avoid the school and instead focus on traditional values to protect the children from danger situations in schools, and prepare them for the family life. Furthermore, by withdrawing their children from the schools, some parents may engage them in labor practices that are prohibited and put a risk to them and make them build on them economically for family sustenance. This is particularly the case with parents of Roma and Egyptian extraction who may not have experienced education firsthand and hence consider this less important in the lives of their children. It is, therefore, significant that access and intervention with the Roma and Egyptian families are ensured in some ways to help parents realize the importance of education for their children and to facilitate their children's integration into school environments. The at-home parenting skills and training services would also make the parents aware of their children's needs for development on the other side. While the plan incorporates services to enhance parents' writing and reading skills, it does not incorporate services related to parenting skills. To achieve maximum outcome, a holistic set of services should be put in place to enable parents to support their child in all aspects of his/her development.

2.3 Roma education and school support

Schools should be an important place for learning and development for children. They provide opportunities for children and youth to discover their strengths and potentials, therefore building a path for their future. Discrimination and racial prejudice is the most important problem that Roma and

FULL TEXTS BOOK

Egyptian children face in school. Actions should take place against them and measures to create a welcoming environment in which all students feel valued and appreciated. Such problems often show up in schools through exclusion, isolation, and bullying. Efforts should be made to establish an inclusive and collaborative climate in schools that supports interactive learning for Roma and Egyptian children and students. Accordingly, the National Plan for Roma and Egyptians 2021-2025 focuses on the training of teachers and staff in all levels of education and on promoting the history and culture of Roma and Egyptians. By 2025, it is foreseen that up to 90% of the educational staff would be trained in inclusive education, diversity, and non-discriminatory attitudes. The national plan also foresaw the revision of curricula and textbooks from compulsory education to reflect the cultural tolerance, history, and identity of Roma and Egyptians. It also encompasses the elaboration of curricula for the acquisition of the languages of Roma and Egyptians, equal employment of Roma and Egyptian teachers within the system, and the elaboration of programs aimed at overcoming bullying and discrimination in schools. It also encompasses addressing educational inequalities between Roma and Egyptian children. However, teacher training opportunities remain limited, especially on classroom management with socio-culturally diverse students. For this reason, teachers will need training on how to cooperate effectively with parents from a wide variety of socio-cultural backgrounds. The curriculum has to change, and various trainings are needed because peaceful interaction and equal collaboration cannot be provided to the children and their families if there are different economic, social, and cultural diversified realities. The National Plan for Roma and Egyptians 2021-2025 does not take into consideration a psycho-social support system at schools as a measure to boost the integration of these two communities into the education system. Preventive interventions through the schools, led by psychologists and social workers, can support these developments in empathy toward diversity and help teachers facilitate co-operative learning among children from diverse socio-economic and cultural backgrounds. School services, through the leadership of school psychologists and social workers, can enhance the role of school support in providing services to Roma and Egyptian children within school settings in order to support attendance and monitor drop-outs. The National Plan underlines the need for identification and intervention regarding the needs of all those children who are not registered in the compulsory education system, or are not regularly attending school, or are at risk of dropping out. To address this goal, the strategy focuses on the formation of groups in the municipalities in the country, as well as referring cases of children and students to social protection units. Monitoring and reporting data on the implementation of these registration processes is not available to date. Moreover, there is also a significant problem with human resources since there are just a few experts against the high demand for their services in child protection units (European Commission, 2023). Plus, none of the plan has focused on service provision to help these children with the process of digitalization. In addition, how these skills can be supported in Roma and Egyptian children and youth is also not provided in the plans (Meçe, 2023).

3. Conclusion

The National Plan for the Integration of Roma and Egyptian Minorities 2021-2025 is an important step toward engaging these communities with mainstream society, especially in regard to education from an early age and on. The latest report of the European Commission on Albania in 2023 testifies that limited progress has been made regarding social inclusion, while no data is available to measure the implementation of the National Action Plan for Roma and Egyptians in Albania. Despite the economic support they get from state institutions to attend schools, the children of Roma and Egyptians are discriminated against and mostly excluded from mainstream schools. In this regard, increasing services in educational settings is very significant in addressing the challenge of inclusive education for all children. However, providing psychosocial services in the National Action Plan has its shortcomings. Training for intervention planning in school settings is also needed for school psychologists and social

FULL TEXTS BOOK

workers to disseminate practices that enhance empathy and collaboration among children, adaptive coping skills, and interventions. Schools should offer psychosocial support, universal and targeted interventions, regarding the emotional development and socialization training of children and youth, including those with in-group and Roma and Egyptian communities (Hamzallari, 2020; Hamzallari & Reci, 2023). The state has to create a more sustainable economic scheme in order to implement extended services that would contribute to the well-being of the Roma and Egyptian children, as well as children within educational settings in general. A number of services planned are at this point part of an economic scheme where state institutions and local governments cooperate with donors and are dependent on their support. This scheme is very often not sustainable. Integrative policies, in the sense of focusing their economic, family, and school needs, when service-supported by state and local governments, are bound to better support minority groups. It is no wonder that one main challenge lies in the shortage of child protection workers compared to the demand. This can lead to a shortage of personnel that would help in registering Roma and Egyptian children at schools, primary health centers, and controlling abuse, segregation, and discrimination. All these issues have to be dealt with so that there is equal opportunity in education and protection against mistreatment. Furthermore, the strategy has significant weaknesses concerning home visits for Roma and Egyptian children. This service would call for more child protection experts and extra funding. On the other hand, designing and providing such a service would be of great help in keeping track of progress in education at home, further identifying needs, protective and risk factors within the family context, and tailoring interventions which best suit the integration of each Roma and Egyptian child into the education system.

REFERENCES

European Commission. (2023). *Albania 2023 report*. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/ea0a4b05-683f-4b9c-b7ff-4615a5fffd0b_en?filename=SWD_2023_690%20Albania%20report.pdf

European Commission. (2020). *Albania 2020 report*. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/albania_report_2020.pdf

Hamzallari, O. (2020). Anger association with racial attitudes toward Roma and Egyptians minorities in white Albanian students. *Proceedings of the 11th International Conference on Humanities, Psychology & Social Sciences*. Diamond Scientific Publishing. https://www.doi.org/10.33422/11th.hpsconf.2020.12.101

Hamzallari, O., & Reci, B. Xh. (2023). The association between racial attitudes and identity styles in white Albanian students toward Roma and Egyptian minorities. *European Journal of Economics, Law and Social Sciences*, *7*(1). https://iipccl.org/wp-content/uploads/2023/01/Pages-from-09.pdf

Meçe, M. H. (2023). Education of Roma Children in Albania. In Óhidy, A., & Forray, K. R. (Eds.), *Lifelong Learning and the Roma Minority in the Western Balkans* (pp. 43-64). Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/978-1-80382-521-220231003

Ministry of Health and Social Protection. (2021). *National action plan for equality, inclusion and participation of Roma and Egyptians in the Republic of Albania 2021-2025.* https://shendetesia.gov.al/wp-content/uploads/2022/03/NATIONAL-ACTION-PLAN-FOR-EQUALITY.pdf

FULL TEXTS BOOK

PERFORMANCE OPTIMIZATION OF SCRAMJET ENGINES THROUGH COMBUSTION CHAMBER DESIGN VARIATIONS

YANMA ODASI TASARIM DEĞİŞİMLERİYLE SCRAMJET MOTORLARININ PERFORMANS OPTİMİZASYONU

Dilara Koçak

Ege Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi

Orcid ID: 0000-0002-0739-3447

Prof. Dr. Aydoğan Özdamar

Ege Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi

Orcid ID: 0000-0002-6580-4101

ABSTRACT

This study investigates the effects of combustion chamber geometry on scramjet engine performance. Specifically, variations in chamber shape (circular, rectangular, conical) and dimensions (length, diameter, volume) are analyzed in terms of their impact on critical performance parameters such as combustion efficiency, thrust, and temperature distribution. Using Computational Fluid Dynamics (CFD) simulations, the experiments reveal the influence of different geometric designs on the combustion process. The results demonstrate that an optimized combustion chamber design plays a significant role in enhancing engine performance. This study offers recommendations for optimizing SCRAMJET engines and identifies potential areas for future research.

Keywords: Scramjet Engines, Combustion Chamber Geometry, Performance Optimization, Computational Fluid Dynamics (CFD)

ÖZET

Bu çalışma, yanma odası geometrisinin scramjet motor performansı üzerindeki etkilerini incelemektedir. Özellikle, yanma odasının şekil (dairesel, dikdörtgen, konik) ve boyut (uzunluk, çap, hacim) değişimlerinin yanma verimliliği, itki ve sıcaklık dağılımı gibi kritik performans parametreleri üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Hesaplamalı Akışkanlar Dinamiği (HAD) simülasyonları kullanılarak yapılan deneyler, farklı geometrik tasarımların yanma süreci üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Sonuçlar, optimize edilmiş bir yanma odası tasarımının motor performansını artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu çalışma, scramjet motorlarının optimizasyonuna yönelik öneriler sunmakta ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel alanlar belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Scramjet Motorları, Yanma Odası Geometrisi, Performans Optimizasyonu, Hesaplamalı Akışkanlar Dinamiği (HAD)

GİRİŞ

Jet tahrik cihazları; uçakları, roketleri, füzeleri vb. sevk etmek için kullanılmaktadır. Jet tahrikli hava soluyan ve hava solumayan iki genel tip motor vardır. Hem atmosferde hem de uzayda kullanılabilen hava solumayan motorlar içinde bulunduğu ortam havasını kullanmayıp kendi bünyesinde taşımaktadırlar (Keskin vd., 2018). Hava soluyan motorlar ise yakıtın yanması sırasında atmosferdeki oksijeni kullanmaktadır.

FULL TEXTS BOOK

Scramjet ve benzeri hava soluyan hipersonik itki sistemleri, yüksek uçuş hızları ve özgül itki yetenekleri nedeniyle hem askeri hem de uzay endüstrilerinde önemli araştırma konularıdır. Hipersonik uçuş için en uygun hava soluyan motor, süpersonik yanmalı ramjet (scramjet) motorudur (Yanık, 2023). Giriş, yanma odası ve nozul olmak üzere üç ana bölümden oluşur.

Scramjet motorları, yüksek hızlarda (Mach 15'e kadar) ulaşabilen, basit geometrisi ve hafif yapısıyla dikkat çeken hava soluyan hipersonik itki sistemleridir. Oksijen tüpü gerektirmemesi, bakımının kolay olması ve üretim sürecinin basitliği gibi avantajları sayesinde, uzaya düşük maliyetli erişim imkanı sunmaktadır. Ayrıca, hareketli parça içermediğinden, tasarım açısından karmaşıklığı azaltmaktadır. Ancak, scramjet motorlarının yüksek itki sağlayabilmesi için Mach 5 gibi yüksek hızlarda çalıştırılması gerekmektedir; bu da tasarım, test ve enstrümantasyon maliyetlerini artırmaktadır. Basınç kaybının fazla olması, motorun hareketsiz durumdan çalışamaması, hava-yakıt karışımındaki yetersizlikler ve uygun malzeme seçiminin zorluğu, scramjet motorlarının başlıca dezavantajları arasında yer almaktadır (Das vd., 2021). Şekil 1'de bir scramjet motorunun şematik diyagramı yer almaktadır.

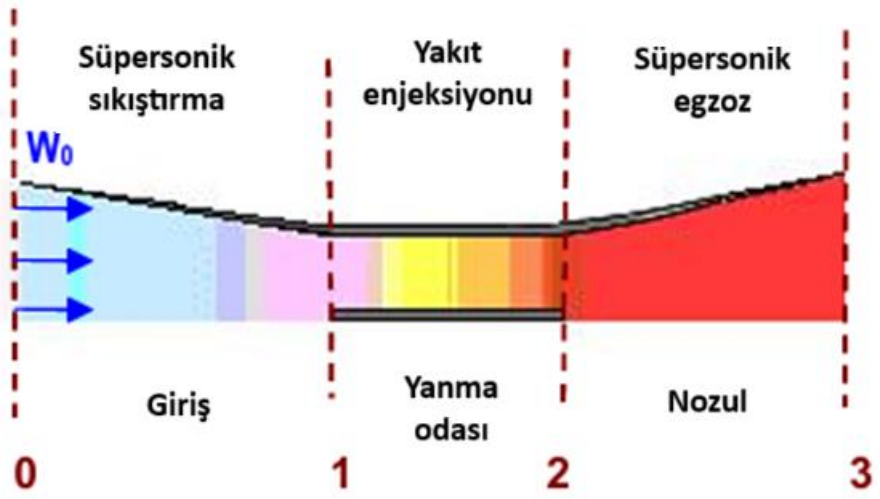

Şekil 1. Bir scramjet motorunun şematik diyagramı (Amati vd., 2006).

Yüksek Mach sayılarında stabil yanmayı sağlamak için tasarım parametrelerinin dikkatli bir şekilde optimize edilmesi gerekmektedir. Yanma odası geometrisi, motorun yanma verimliliği, itme kuvveti ve sıcaklık dağılımı gibi performans parametreleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. İtki (T) ve yanma verimliliği aşağıdaki denklemler ile hesaplanmaktadır (Sutton vd., 2011;Verma, 2022). İtki denklemindeki $\dot{m}_{out}$ ve $\dot{m}_{in}$ sırasıyla çıkıştaki ve girişteki kütlesel debidir. V_{out}ve V_{in} sırasıyla çıkış ve girişteki hız değeridir. P_{out} çıkıştaki basınç, P_{atm} atmosferik basınç ve A_{out} çıkış kesit alanıdır. Yanma verimi denklemindeki $A(x)$ integrasyonun yapıldığı alan, ρ_{gas} gazın yoğunluğu, u akış hızı Y_{H_2} yanma ürünlerinde kalan hidrojen (yakıt) fraksiyonu ve $\dot{m}\ H_{2,inj}$ yanma odasına enjekte edilen toplam hidrojen kütlesel debidir.

$$T = \dot{m}_{out}V_{out} - \dot{m}_{in}V_{in} + (P_{out} - P_{atm})A_{out} \quad (1)$$

$$\eta_{comb\,(x)} = 1 - \frac{\int A(x)\rho_{gas}uY_{H_2}dA}{\dot{m}\ H_{2,inj}} \quad (2)$$

Mevcut literatürde, yanma odası optimizasyonuyla ilgili birçok çalışma mevcuttur. Langener ve arkadaşları LAPCAT II projelerinde yanma odası optimizasyonunun, scramjet ile itilen bir aracın rüzgar tünelindeki olumlu aero-itme dengesini sağlamak için kritik bir öneme sahip olduğunu göstermişlerdir (Langener, 2013). Lakka ve arkadaşları çalışmalarında strut-tabanlı scramjet yanma odasında bir boşluğun geometrik konfigürasyonunun yanma performansına etkilerini incelemiştir. Boşluklu yanma odasında güçlü bir geri dönüş bölgesi oluşarak hava-yakıt karışımının kalış süresini artırdığını ve yanma

FULL TEXTS BOOK

verimliliğini %80'e kadar yükselttiğini ortaya koymuşlardır (Lakka vd., 2021). Başka bir çalışmada, scramjet motorunun yanma odasının referans konfigürasyonu kullanılarak, iki aşamalı yanma odası geometrisi ve yakıt dağıtım oranının motor performansına etkileri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, geometrik parametrelerde ve yakıt dağıtım oranında yapılan değişikliklerin, düşük hızda itme gücünü (Fn) ve yüksek hızda spesifik itkiyi (ISP) önemli ölçüde etkilediğini göstermiştir (Li vd., 2013). Bu çalışmalar, yanma odası geometrisinin değiştirilmesinin yanma sürecinin hızlanmasına ve motor verimliliğinin artmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Mühendislik uygulamalarında, zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak amacıyla kesin çözümler yerine, kabul edilebilir hata payları içeren sayısal analiz yöntemlerine dayalı yaklaşık çözümler tercih edilmektedir (Özdamar A, Koçak D., 2020). Bu çalışmada da, yanma odası geometrisinin scramjet motor performansına olan etkileri Hesaplamalı akışkanlar dinamiği (HAD) simülasyonları ile incelenmiştir. Çalışmada yanma odasının geometrik optimizasyonu ile performans iyileştirmesi hedeflenmiştir.

METODOLOJİ

Bu çalışmada, literatürde bulunan (Şekil 2) bir DLR (German Aerospace Center) scramjet modelinin yanma odasının geometrisi çeşitli şekillerde değiştirilerek performans değişimleri üç boyutlu HAD analizleri ile değerlendirilmiştir. Ansys Fluent 2021 R2 yazılımıyla model geometrisi oluşturulmuş ve oluşturulan modellerin üç boyutlu görselleri Şekil 3 ve Şekil 4'te verilmiştir. Yanma odası tasarımında iki ana geometri türü (dikdörtgen ve dairesel) belirlenmiştir. Bu geometriler için farklı uzunluk boyutları denenerek performans parametrelerine etkileri incelenmiştir.

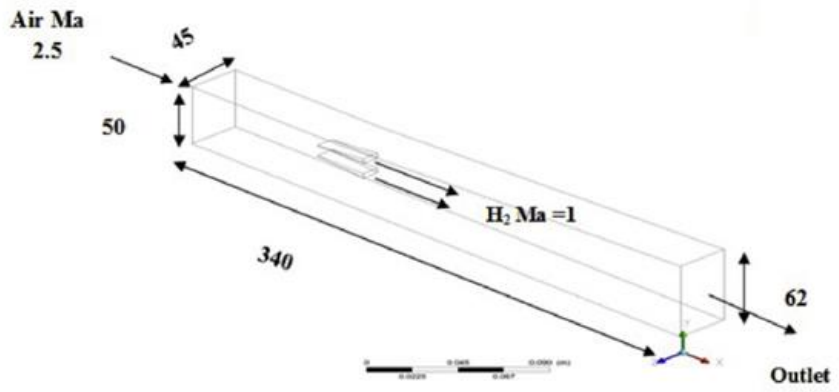

Şekil 2. Literatürde bulunan bir DLR scramjet modeli (Choubey vd, 2016).

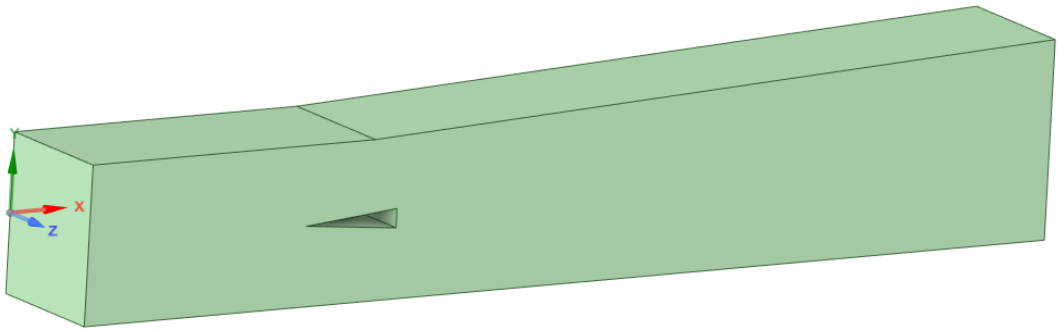

Şekil 3. Dikdörtgen yanma odası geometrisi.

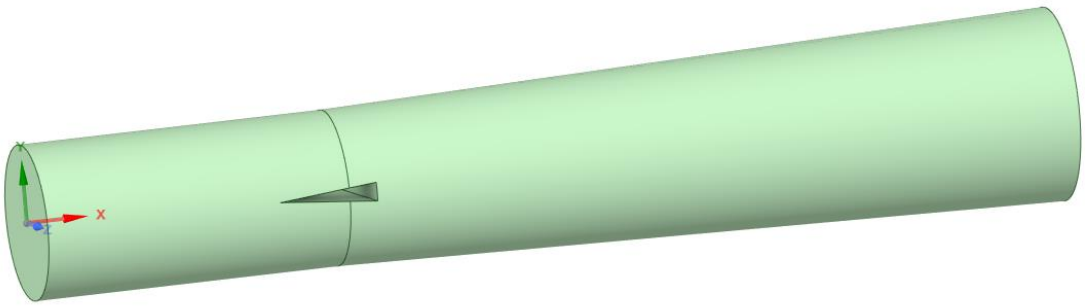

Şekil 4. Dairesel yanma odası geometrisi.

Tablo 1'de karşılaştırılan yanma odaları şekilleri ve boyutları verilmiştir. Oluşturulan geometriler için elde edilen mesh sayıları da tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. İncelenen yanma odaları şekil ve boyutları.

Yanma odası Şekli	Yanma Odası Uzunluğu (mm)	Mesh Sayısı
Dikdörtgen	280	87009
Dikdörtgen	340	100782
Dikdörtgen	400	119152
Dairesel	280	201169
Dairesel	340	246696
Dairesel	400	294491

Tablo 2'de giriş akış koşulları verilmiştir. Yanma odası girişinde sabit sıcaklık ve basınç değerleri uygulanmıştır. Çıkışta, ortam basıncına göre ayarlama yapılmıştır. Çalışmada, farklı geometrilerdeki yanma odaları için sabit hava ve yakıt akış hızında analiz yapılarak sonuçlar sıcaklık dağılımı basınç dağılımı, itki ve yanma verimliliği açısından karşılaştırılmıştır. Yoğunluk bazlı çözücü kullanılmıştır. Türbülans modeli olarak k-epsilon t modeli tercih edilmiştir.

Tablo 2. Giriş akış koşulları

Akış Koşulları	Hava	Hidrojen
Ma	2.5	1.0
u (m/s)	1125	1318
T (K)	500	300
P (Pa)	110000	110000
Y_{O2}	0.232	0
Y_{N2}	0.736	0
Y_{H2O}	0.032	0

Y_{H2}	0	1

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Simülasyon sonuçları, yanma odası geometrisinin scramjet motor performansı üzerindeki etkilerini ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Tablo 3'te yanma odasının geometri değişiminin itki ve yanma verimliliği üzerindeki etkileri gösterilmiştir.

Tablo 3. Yanma odası geometrisinin itki ve yanma verimliliğine etkisi.

Yanma odası (Şekil ve Boyut)	İtki (N)	Yanma Verimliliği
Dikdörtgen – 280 mm	286,3404	0,9815
Dikdörtgen – 340 mm	298,7208	0,9813
Dikdörtgen – 400 mm	286,411	0,9817
Dairesel – 280 mm	455,1864	0,9915
Dairesel – 340 mm	557,3194	0,9946
Dairesel – 400 mm	565,9115	0,9954

Analizler sonucunda scramjet motorlarındaki yanma odasının şekli ve boyutunun, itki ve yanma verimliliği üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Dairesel yanma odaları, dikdörtgen olanlara kıyasla daha yüksek itki üretmiş ve daha yüksek yanma verimliliği sağlamıştır. Dikdörtgen yanma odasının boyutu artarken önce itki artmış daha sonra azalmıştır, ancak yanma veriminde çok büyük değişimler olmamıştır. Dairesel yanma odasında boyut arttıkça itki artmış ve yanma verimliliğinde de ufak artışlar gözlenmiştir. Özellikle, en yüksek itki ve verimlilik, 400 mm çapında dairesel yanma odasında elde edilmiştir. Bu bulgular, scramjet motor performansı için daha büyük ve dairesel yanma odalarının tercih edilmesinin avantajlı olabileceğini göstermektedir. Yanma odası geometri değişiminin itki ve yanma verimliliğine etkisi sırasıyla Şekil 5 ve Şekil 6'da verilmiştir.

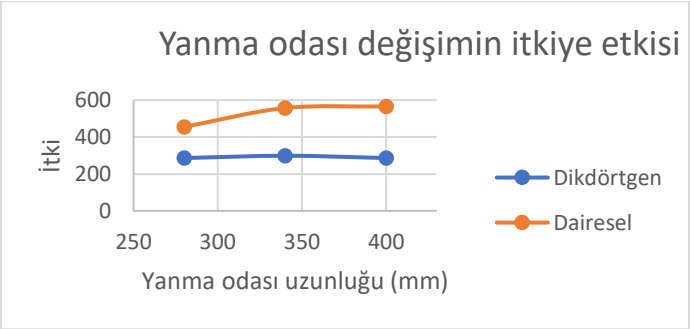

Şekil 5. Yanma odası değişiminin itkiye etkisi.

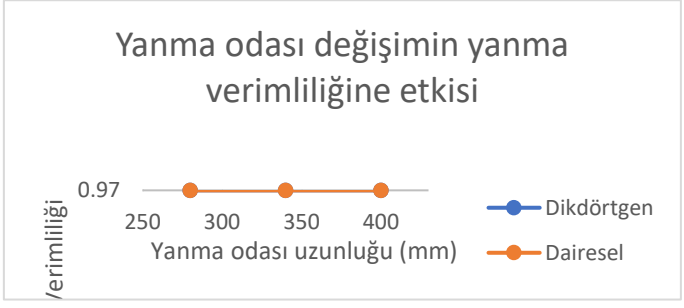

Şekil 6. Yanma odası değişiminin yanma verimliliğine etkisi.

FULL TEXTS BOOK

Yanma odasının geometrisi değiştikçe sıcaklık ve basınç dağılımı da değişmiştir. Sırasıyla yapılan her bir analiz sonucunda yanma odası geometrisine karşılık gelen sıcaklık ve basınç dağılımları Şekil 7 ve Şekil 8'de verilmiştir.

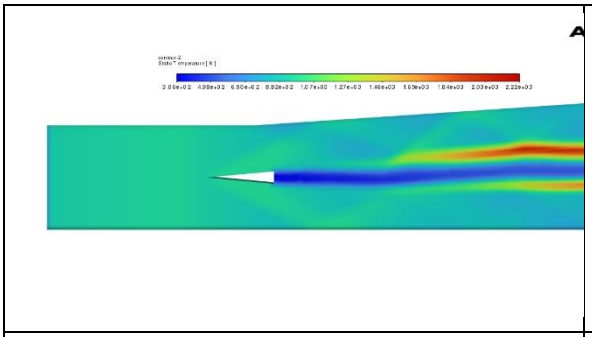	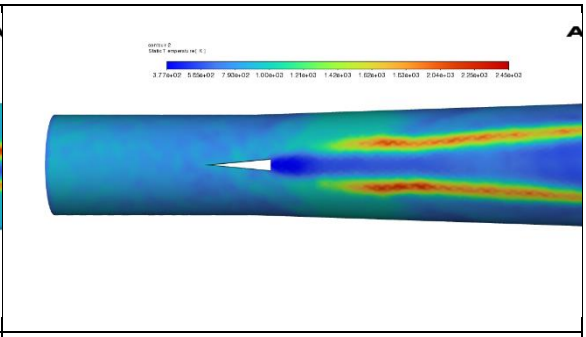
Dikdörtgen – 280 mm	**Dairesel – 280 mm**
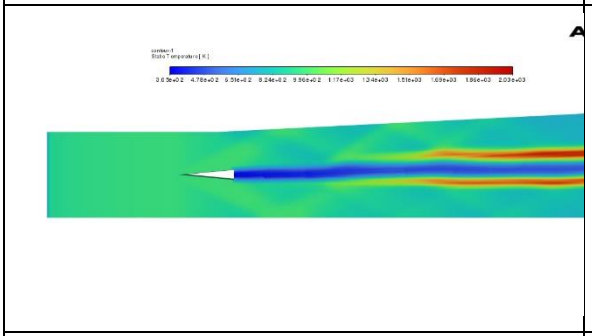	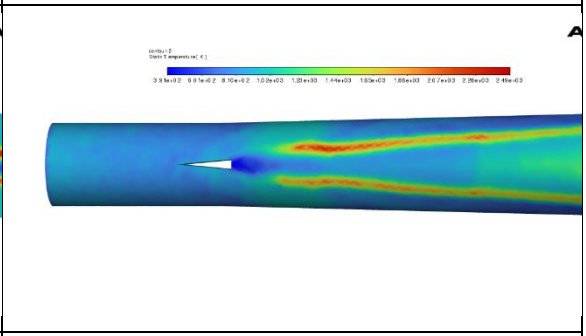
Dikdörtgen – 340 mm	**Dairesel – 340 mm**
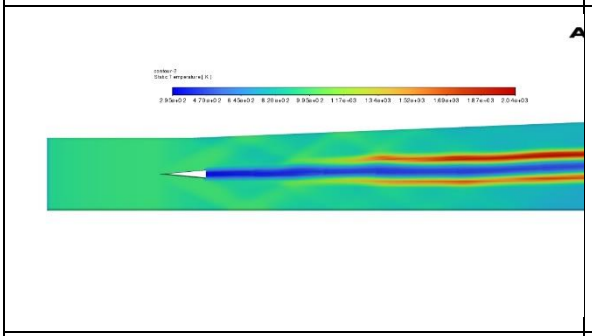	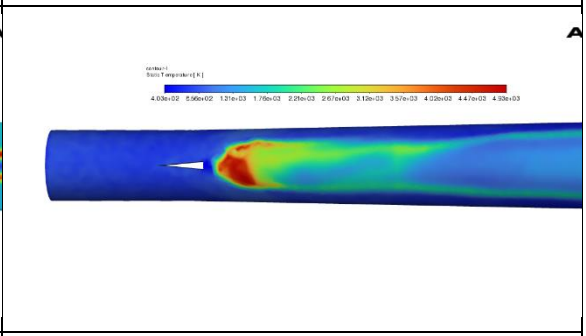
Dikdörtgen – 400 mm	**Dairesel – 400 mm**

Şekil 7. Yanma odasına bağlı olarak sıcaklık dağılımları.

Sıcaklık dağılımlarına bakıldığında yanma odası boyutu arttıkça sıcaklıkların arttığı görülmüştür. Dikdörtgen yanma odalarında çok fazla değişimler olmasa yine de sıcaklık bir miktar artmıştır. Ancak dairesel yanma odasunda özellikle 400 mm olan yanma odasında oldukça arttığı ve yakıtın gönderildiği konumda hemen gerçekleştiği gözlenmektedir.

FULL TEXTS BOOK

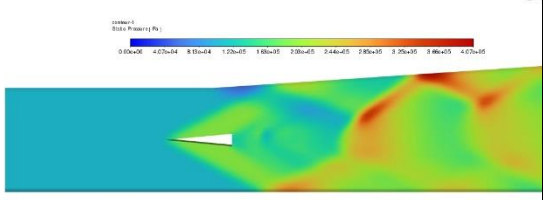	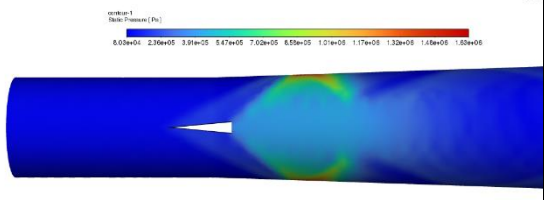
Dikdörtgen – 280 mm	**Dairesel – 280 mm**
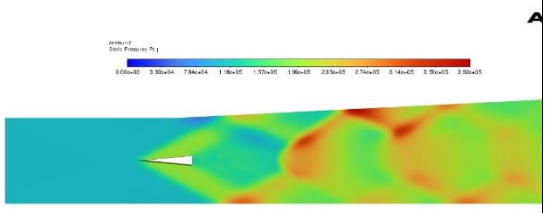	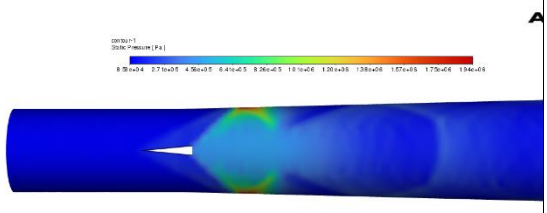
Dikdörtgen – 340 mm	**Dairesel – 340 mm**
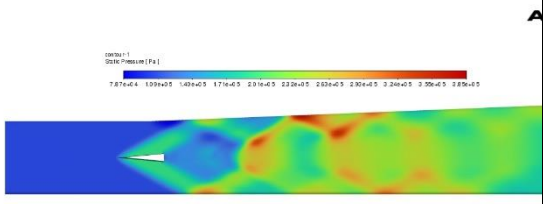	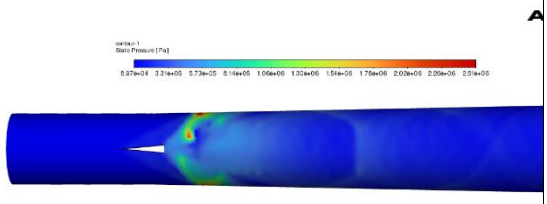
Dikdörtgen – 400 mm	**Dairesel – 400 mm**

Şekil 8. Yanma odasına bağlı olarak basınç dağılımları.

Basınç dağılımına bakıldığında ise ters bir durum gözlenmiştir. Dikdörtgen yanma odasında yanma odası uzunluğu arttıkça basınç artarken, dairesel yanma odasında yanma uzunluğu arttıkça basıncın azaldığı gözlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, scramjet motorlarının performansını artırmak amacıyla yanma odası tasarımında yapılan geometrik değişikliklerin etkileri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, dairesel yanma odalarının dikdörtgen tasarımlara göre daha yüksek itki ve yanma verimliliği sunduğunu ortaya koymaktadır. Dairesel geometrinin avantajı, akışkanın yanma odasında daha homojen bir şekilde dağılmasına olanak tanıyarak türbülansı azaltması ve yanma sürecini iyileştirmesidir. Bu durum, yüksek hızlarda stabil yanmanın sağlanmasına katkı sunarak motor performansını artırmaktadır. Özellikle 400 mm çapındaki dairesel yanma odasının maksimum itki ve yanma verimliliği sağlaması, bu tasarımın optimum çözümler arasında öne çıktığını göstermektedir. Bu geometri, sıcaklık ve basınç dağılımlarını daha stabil hale getirerek yanma odasında etkin bir enerji dönüşümü sağlamıştır.

FULL TEXTS BOOK

Gelecek çalışmalar için bu çalışma önemli bir temel sunmaktadır, ancak çeşitli yönlerden daha ileri araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. İlk olarak, farklı Mach sayılarında ve çeşitli yakıt türleriyle yapılacak analizler, yanma odası geometrisinin performans üzerindeki etkilerini daha geniş bir yelpazede ortaya koyacaktır. İkinci olarak, daha karmaşık türbülans modelleri ve kimyasal reaksiyon mekanizmaları kullanılarak daha hassas sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca, yanma odasının malzeme seçiminde yapılacak iyileştirmeler, yüksek sıcaklıklara dayanıklılığı artırarak motorun güvenilirliğini ve ömrünü uzatabilir. Son olarak, çok aşamalı yanma odası tasarımları veya optimize edilmiş yakıt-enjeksiyon tekniklerinin entegre edilmesi, yanma verimliliğini daha da artırmak için potansiyel olarak değerlendirilebilir. Bu öneriler, scramjet motorlarının performansını artırarak hipersonik uçuş için daha verimli itki sistemleri geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

REFERENCES

Amati, V., Bruno, C., Simone, D., & Sciubba, E. (2006). Development of a novel modular simulation tool for the exergy analysis of a scramjet engine at cruise condition. International Journal of Thermodynamics, 9(4), 181-191.

Choubey, G., & Pandey, K. M. (2016). Effect of variation of angle of attack on the performance of two-strut scramjet combustor. international journal of hydrogen energy, 41(26), 11455-11470.

Das, N., Pandey, K. M., & Sharma, K. K. (2021). A brief review on the recent advancement in the field of jet engine-scramjet engine. Materials Today: Proceedings, 45, 6857-6863.

Keskin, H., Koçak, D., Türker, E. Ö., & Özdamar, A. (2018). Atmosfer havasi kullanan bir kimyasal roket motorunun nümerik analizi.

Lakka, S., Randive, P., & Pandey, K. M. (2021). Implication of geometrical configuration of cavity on combustion performance in a strut-based scramjet combustor. Acta Astronautica, 178, 793-804.

Langener, T., Steelant, J., Karl, S., & Hannemann, K. (2013, September). Layout and design verification of a small scale scramjet combustion chamber. In 21st International Symposium on Air breathing Engine. ISABE-2013-1655.

Li, H. M., Chen, Y. C., Guan, C., Gao, Y., Wang, Z. H., & Li, Y. S. (2018, July). Research on Geometry Configuration/Fuel Distribution of Combustion Chamber of Scramjet. In 2018 9th International Conference on Mechanical and Aerospace Engineering (ICMAE) (pp. 541-545). IEEE.

Özdamar A, Koçak D (Editors), 2020, Isı Transferi, Seçkin Yayıncılık, 360 s., ISBN: 978-975-02-6419-1, Ankara.

Sutton, G. P., & Biblarz, O. (2011). Rocket propulsion elements. John Wiley & Sons.

Verma, K. A., Pandey, K. M., Ray, M., & Sharma, K. K. (2022). The numerical investigation of combustion performance of scramjet combustor with variation in angle of attack. Results in Engineering, 15, 100507.

Yanık, Y. (2023). 2D Scramjet inlet design and investigation with computational fluid dynamics and sudden expansion tube experiments (Master's thesis, Middle East Technical University).

FULL TEXTS BOOK

THE ROLE AND PLACE OF KAZAKHSTANI MILITARY MASS MEDIA AMONG MASS MEDIA SOURCES

Yelena A. Morugova
PhD Candidate in Translation Studies
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan
ORCID: 0000-0002-5374-7744

ABSTRACT
In the Republic of Kazakhstan, military mass media plays a unique and influential role within the country's broader media landscape. By sharing news on military affairs, these specialized outlets give the public vital insights into national defense, security, and patriotism. This study takes a closer look at how Kazakhstani military media outlets, like *Sarbaz*, *Otan Saqshysy*, *Qalqan*, and others, as well as the official websites of the Ministry of Defense of the Republic of Kazakhstan, the National Guard of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, the Border Service of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, inform and shape public opinion while also respecting military confidentiality. Obliged to keep an equilibrium between serving the nation as a news herald and communicating the governmental agenda, these outlets offer a window into military life and national pride. The study examines how Kazakhstani military media collaborate with civilian news, balancing their distinct voice with a shared national narrative. It also highlights the challenges of translating military-specific language, as both journalists and translators work to make complex military topics understandable. By exploring these aspects, the study brings forward how Kazakhstani military media contributes to national identity and keeps the public informed, underscoring its essential place within the country's media ecosystem.
Keywords: mass media, military mass media, national narrative, military-related language, Kazakhstani military media.

Introduction

The history of the development and evolution of Kazakhstan's media space is closely intertwined with the Soviet heritage and has long been influenced by guidelines that aligned with Soviet ideological goals. Following Kazakhstan's independence in 1991, the media domain began to follow a new path marked by the Law on Mass Media (issued 1999, July 23) (Information Storage and Retrieval System "Adilet", n.d.) and the Law on Amendments and Supplements to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Issues of Protecting State Secrets (issued 2004, October 29) (Information Storage and Retrieval System "Adilet", n.d.). After the fall of the USSR, military journalism became more diverse, with journalists from Soviet-era military publications joining independent media outlets and taking on more critical perspectives (Daucé, 2014). This era can be likened to a renaissance, as private media outlets emerged, the press experienced increased freedom, new journalistic laws were enacted, and journalists established standards for improving their métier.

In today's world, military mass media play a crucial role in shaping opinions and attitudes around military and political issues. In Kazakhstan, this role takes on even greater significance. Publications like *"Sarbaz" ("Warrior"), "Otan Saqshysy" ("Sentry of the Motherland"), "Qalqan" ("Shield"), "Aibyn" ("Valor"), "Bagdar" ("Landmark"), "Shekarashy" ("Border Guard"), "Ulttyq Ulan Zharshysy" ("Herald of the National Guard")* as well as the reports updated on the official websites of the Ministry of Defense of the Republic of Kazakhstan, the National Guard of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, the Border Service of the National Security Committee of the

FULL TEXTS BOOK

Republic of Kazakhstan, do more than report on military activities – they help shape how Kazakhstani view their nation's strength and security. While one can familiarize oneself with the mundane experience of military personnel and technological progress in these outlets and websites, all sensitive information is carefully protected. Kazakhstani military media, however, are believed to bear a more significant role than simply delivering news – they ensure public support for the state defense policies and evoke the feeling of national pride and patriotism in the national security guards. Oftentimes, they have to acclimate their updates and publications for the general public's comprehension and perception since the audience cohort may vary from military specialists to laypeople, all while adhering to the norms and standards required in the journalism realm.

One issue that requires attention is the state of military media in Kazakhstan. After the collapse of the Soviet Union, the Kazakhstani armed forces have found themselves lacking specialists such as military journalists and war correspondents. This problem is further compounded by the absence of a military university dedicated to training professionals in these fields, along with the retirement of many experienced officers. Currently, civilian universities are responsible for training qualified personnel who can serve as military journalists and compile military-oriented news releases. Moreover, only a small percentage of military journalists in Kazakhstan are graduates of the Military University of the Ministry of Defense of the Russian Federation (Gerasimov & Kanapyanov, 2016).

This area of study becomes increasingly important as it tries to understand how specialized media channels influence national conversations, particularly in countries that have emerged from the Soviet Union.

Current Landscape

Nowadays, we might observe a plethora of military media outlets in Kazakhstan. The *"Sarbaz"* (*"Warrior"*) newspaper originated on the first anniversary since the Republic of Kazakhstan gained its independence is a weekly republican military patriotic newspaper published under the Ministry of Defense of the Republic of Kazakhstan, covering the activities of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. *"Sarbaz"* is thought to have originated from the "Kyzyl Asker" newspaper, which was published from November 7, 1929, to October 31, 1936, in Alma-Ata, the former Soviet name for the current city of Almaty.

"*Otan Saqshysy"* (*"Sentry of the Motherland"*) is an online operating journal that mainly specializes in border security issues and operates under the guidelines of the National Security Committee.

The National Guard publishes the weekly newspaper "Qalqan" ("Shield") and an electronic magazine called *"Burkit"* (*"Berkut"* – an Asian Golden Eagle), published once a quarter.

"Bagdar" ("Landmark"), a quarterly military-theoretical journal, has been published by the National Defense University since 1998 and is recommended by the Committee for Accounting for Quality Assurance in Education and Science of the Ministry of Education and Science of Kazakhstan.

The official website of the Ministry of Defense (mod.gov.kz) functions as a real-time update provider on military activity, international cooperation programs, and defense policy alterations. Military media are also present on popular platforms like Facebook, Instagram, and Telegram, giving more access and transparency to all interested audiences and parties.

From a theoretical perspective, this study builds on several important foundations, including the Comparative Media Systems Theory developed by Daniel Hallin and Paolo Mancini in 2004 (Hallin & Mancini, 2004). This theory enhances the general understanding of how the military media operates in the vast area of various specialized media that appeal to different audiences. Additionally, Benedict Anderson's idea of "imagined communities" (1983) explains how military means can help create national identities (Anderson, 1983), while Edward Herman and Noam Chomsky provide insight into

FULL TEXTS BOOK

the institutional dynamics of niche media (Herman & Chomsky, 1988/2002). Later the propaganda model was further elaborated by Edward Herman (Herman, 2000). The study will also use Robert Entman's framing theory (1993) to examine how military media influence the public's perspective of defense issues (Entman, 1993).

The unique position of military media within Kazakhstan's information space warrants dedicated academic attention for several compelling reasons. First, these media operate at the intersection of public information and national security, requiring a delicate balance between openness and secrecy that sets them apart from traditional journalism. This was particularly evident during the events of January 2022, when the military media played an important role in managing public information during a national crisis. Second, these media employ specialized communications strategies that must bridge the gap between military and civilian audiences, creating unique content creation and dissemination challenges. In addition, the military media maintains complex relationships with civilian news organizations, often serving as the primary source of defense-related information while capturing the public's attention. Coverage of international military exercises such as "Peace Mission" and "Steppe Eagle" shows how military media provides technical expertise while civilian media provides broader contextual analysis. (U.S. Army Central, n.d.). Finally, the role of the military media in Kazakhstan is not limited to information dissemination but includes nation-building and patriotic education, as evidenced by systematic descriptions of military history, technological progress, and international cooperation.

This study contributes to the growing literature on specialized media systems in post-Soviet states while providing insights into the changing relationship between military institutions and public communication in contemporary Kazakhstan. This term is particularly relevant in the modernization of Kazakhstan's Armed Forces and the growing importance of strategic communication in national security policy. By examining the unique features and challenges of military media, this study aims to improve understanding of the role of media in shaping national discourse and public opinion in an era of rapid change and geopolitical complexity. The analysis of Kazakhstani military media's collaboration with civilian news outlets reveals several significant patterns and implications for the nation's media landscape. This section presents key findings organized around three primary themes: collaborative dynamics, linguistic challenges, and contribution to national identity formation.

Collaborative Dynamics Between Military and Civilian Media

The relationship between military and civilian media organizations creates a complex ecosystem of information sharing and collaborative journalism. The modern structure of information flow represents a complex, multi-level delivery strategy that allows for the controlled but effective dissemination of military intelligence. As Michael Schudson writes, "The institutionalization of news flow models between military and civilian media represents a significant development in modern journalism" (Schudson, 2019).

These primary distribution channels are part of a wider secondary network in which civilian media adapt and redistribute information to reach different target groups. A military communication researcher, Philip Seib (2021), in "Information at War: Journalism, Disinformation, and Modern Warfare," states that "through different layers of civilian media, political media provide a range of information from military sources to controlled dissemination and wide public access" (Seib, 2021).

Editorial control mechanisms play an important role in maintaining the integrity of information. Military surveillance procedures and established fact-checking protocols are consistent with what Stuart Allen said in his book "News Culture" (Stuart, 2021, p. 234).

Adapting content to a platform represents what Henry Jenkins and Adolfo Plasencia describe in Convergence Culture (2018) as "the strategic integration of multiple media to create immersive narrative

FULL TEXTS BOOK

landscapes". This cross-platform approach has proven particularly effective in military modernization programs and the primary involvement of operational practices.

The issue of balancing efficiency and accuracy between the military and civilian media was particularly relevant in "War in 140 Characters" (2017), where war writer David Patrikarakos noted that "the pressure to report immediately is often at odds with military requirements" (Patrikarakos, 2017, p. 145). Technological development and changing societal expectations continue to shape the development of these relationships. When military organizations and civilian media overcome these challenges, new cooperation models will emerge.

The future success of military-civilian media partnerships will depend on continued innovation in managing these relationships while respecting the unique needs and constraints of each sector. As Laura Roselle argues in "Media and the Politics of Failure" (2006), "the future of better military-civilian media relations lies in the development of flexible systems that serve the security needs of the military and the media's commitment to information of the public" (Roselle, 2006).

The military monitors the media as an integrated institution to ensure that sensitive information meets security standards and is accurate. Such research undergoes a pre-test where its authenticity is verified before publication. Rigorous fact-checking is especially important in the military, where the potential for misinformation is high. It is important to talk to journalists at length about military problems. According to a publication by Noam Chomsky, this view becomes more understandable when the military tries to create a narrative of security against the demands of society.

Linguistic Challenges and Translation Dynamics in Military-Civilian Communication

The intersection of military and civilian communications creates unique challenges in the transmission and distribution of information. As David Crystal (1987) notes in "The Cambridge Encyclopedia of Language," specialized terminologies often form "linguistic boundaries between technical and colloquial discourse" (Crystal, 1987). This finding is particularly important in the military field, where technical jargon poses serious challenges for translators and journalists trying to convey complex military concepts to civilians.

Military jargon is known for its precision and accuracy, but it is often politically incorrect. Mona Baker and Gabriela Saldanha (2019) note in their "Routledge Encyclopedia of Translation Studies" that "technical translation in a military context requires not only language skills but also a deep understanding of culture and organization" (Baker & Saldanha, 2019). To overcome these difficulties, translators and media professionals have developed various strategies, including the development of standardized terminology and the use of translations instead of literal translations.

The development of military communication strategies reflects an awareness of these language barriers. In translation studies, Susan Bassnett (2013) argues that adaptations, rather than literal translations, represent "a fundamental shift in approaches to academic discourse" (Bassnett, 2013, p. 156). These changes reflect the growing tendency of military media to change how they communicate with the public. The optimization process involves three main elements: simplifying complex military concepts, reducing jargon and abbreviations, and providing rich contextual information. However, as Peter Newmark points out in "A Textbook of Translation" (1988), "the balance between accuracy and precision remains a critical challenge in professional translation" (Newmark, 1988, p.89). These findings reflect concerns among military officials that technical concepts may be oversimplified. Military communications professionals increasingly realize that effective interpersonal communication requires more than simple translation. This requires an integrated approach that is culturally and contextually responsive.

The development of diplomacy involves extensive translation and cross-cultural communication. It is important for military organizations to develop effective translation and communication strategies when

FULL TEXTS BOOK

reaching civilians. The challenge today is to find the right balance between availability and accuracy so that military information reaches civilians without losing value. The dynamic field of military-civilian relations continues to evolve due to technological advances and changing societal expectations. In the future, military organizations will likely improve their translation strategies and communication techniques as they attempt to bridge linguistic and ideological differences with the civilian population and maintain the transparency and openness necessary for military operations.

The dynamic field of military and civilian communications continues to evolve due to technological advances and changing public expectations. The future is likely to see improvements in translation strategies and communication techniques as military organizations attempt to bridge linguistic and ideological differences with civilian audiences and maintain the transparency and transparency required for military operations. The juxtaposition of war media and state building in Kazakhstan provides an important study of the influence of political culture on human development. As Benedict Anderson states in his book "Imagined Communities" (1983), "Media institutions play a central role in constructing and sustaining national discourses" (Anderson, 1983, p. 35). These observations are particularly relevant in the context of Kazakhstan's military media ecosystem.

Narrative Construction and National Identity

Anthony D. Smith describes the media-mediated creation of a national narrative in his seminal essay called "National Identity" (1991), calling it a "national front" (Smith, 1991). The military heritage of Kazakhstan actively connects military history with contemporary military opportunities to create something that Smith describes as "a complex history of national progress" (Smith, 1991, p. 89). This fundamental work focuses on three main themes: historical continuity, modern industrialization, and globalization.

As Martha Brill Olcott notes in "Kazakhstan: Unfulfilled Promise" (2002), "combining the values of past wars with modern military power contributes to national development" (Olcott, 2002, p. 156). This assessment is consistent with a military propaganda strategy that aligns Kazakhstan's strategic interests with its current role in international peace and security. The educative role of the military media goes beyond mere propaganda. According to Rogers Brubaker's book "Nationalism Reframed" (1996), "Understanding national security institutions is essential for engaging citizens in the formation of national identity" (Brubaker, 1996). Kazakhstan's military intelligence serves this purpose by helping people understand complex security issues and their relationship to national sovereignty.

Kazakhstan's economic growth reflects significant increases in productivity and technological progress. As Manuel Castells states in "Communication Power" (2009), "the media industry today must continue to evolve to remain relevant and effective," which is reflected in the results of specialized training programs and new communication strategies (Castells, 2009). Programs focus on skills development in the military, public relations, and operational journalism, which can be described as a diverse and high-quality journalistic landscape.

Conclusion

While the challenges of military media in Kazakhstan have been highlighted, several key points point to future challenges and opportunities. Military media's unique position in Kazakhstan's information ecosystem makes it uniquely creative and strategic in an era of rapid technological and social change.

The results of this study suggest that military media must strike a balance between intelligence and security, technical accuracy, and public relations. However, the limitations of current research frameworks provide valuable directions for future research. While formal media products and formal partnerships have been well studied, informal networks and informal communication channels have

FULL TEXTS BOOK

been largely unexplored. The rapidly evolving nature of social media offers future researchers the opportunity to bring new dimensions to studying civil-military relations.

The regional context adds another layer of complexity that deserves further investigation. As Central Asia expands geographically, studies of neighboring countries have looked at different perspectives of military media activity. Such research can reveal common challenges and unique solutions across the region.

The role of military networks in Kazakhstan continues to evolve. There is a clear need for long-term research on the pace of technological change and its effects on communication practices. However, more importantly, the findings highlight the role of military media in shaping national identity and public understanding of defense issues. The interaction between military and civilian relations is increasingly complex, leading to the development of specialized fields of journalism and public relations.

Kazakhstan must develop its military capabilities and improve its international standing through military exercises. The challenge is not only to maintain a tight balance between operational and public information but also to ensure that information and communication are not integrated into communication strategies.

At the end of the study, important aspects of Kazakhstani military media and future research opportunities are highlighted. The development of this important area of communication will undoubtedly have a significant impact on public opinion and national identity in the years to come. Going forward, the military media's ability to build the necessary bridges between military organizations and civil society will be critical to Kazakhstan's strategic communications efforts.

REFERENCES

1. *On Mass Media – Information Storage and Retrieval System"Adilet"* (n.d.). https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2400000093

2. *On the draft Law of the Republic of Kazakhstan "On Amendments and Supplements to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on the Protection of State Secrets"– Information Storage and Retrieval System"Adilet"* (n.d.). https://adilet.zan.kz/rus/docs/P040001121_

3. Daucé, F. (2014). Military journalists and war correspondents from the USSR to Russia: Subjectivity under fire. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies, (16)*. https://doi.org/10.4000/pipss.4121

4. Gerasimov, V. N., & Kanapyanov, S. Kh. (2016). Implementation of the pedagogical potential of the media in the education of military personnel of the Republic of Kazakhstan. *World of Education – Education in the World, (2),* 85-88.

5. Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London: Verso.

6. Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Herman, E. S., & Chomsky, N. (2002). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media* (Rev. ed.). Pantheon Books. (Original work published 1988).

8. Herman, E. S. (2000). The propaganda model: *A retrospective. Journalism Studies, 1*(1), 101–112.

9. Entman, R.M. (1993), Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. Journal of Communication, 43: 51-58. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x

10. U.S. Army Central. (n.d.). Steppe Eagle. https://www.usarcent.army.mil/Steppe-Eagle/

FULL TEXTS BOOK

11. Schudson, M. (2019). Approaches to the Sociology of News. In J. Curran, & D. Hesmondhalgh (Eds.), Media and Society (pp. 139-166). Bloomsbury. https://doi.org/10.5040/9781501340765.ch-008

12. Seib, P. (2021). *Information at war: Journalism, disinformation, and modern warfare*. Polity.

13. Allan, S. (2010). *News culture* (3rd ed). McGraw-Hill/Open University Press.

14. Jenkins, H., & Plasencia, A. (2017). Convergence culture: Where old and new media collide. In A. Plasencia (Ed.), Is the universe a hologram? Scientists answer the most provocative questions. MIT Press. https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262036016.003.0012

15. Patrikarakos, D. (2017). *War in 140 characters: How social media is reshaping conflict in the twenty-first century*. Basic Books.

16. Roselle, L. (2006). *Media and the politics of failure: Great powers, communication strategies, and military defeats*. Palgrave Macmillan.

17. Herman, E. S., & Chomsky, N. (1988). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books.

18. Crystal, D. (1987). *The Cambridge encyclopedia of language*. Cambridge University Press.

19. Baker, M., & Saldanha, G. (Eds.). (2019). *Routledge Encyclopedia of translation studies* (3rd ed.). Routledge.

20. Bassnett, S. (2013). *Translation studies* (4th ed.). Routledge.

21. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York Prentice Hall.

22. Smith, Anthony D. 1991. *National Identity*. London: Penguin.

23. Olcott, M. B. (2002). *Kazakhstan: Unfulfilled promise*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.

24. Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

25. Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.

FACTORS AFFECTING THE ACADEMIC PERFORMANCE OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF ELBASAN "ALEKSANDER XHUVANI" BASED ON THE WAY OF LEARNING BEHAVIOR

Liljana Ramasaco[1], Sofia Delijorgji[2],
[1]University of Elbasan "Aleksander Xhuvani"
[2]Universit of Tirana,Faculty of Foreign Languages

ABSTRACT

Introduction: Education is a vital national issue that impacts stakeholders in the education sector, particularly concerning the academic performance of students. High academic achievement is essential for producing quality graduates who contribute to socio-economic development.

Aim and Objectives: The study aims to analyze study habits, identify contributing factors, and examine the relationships between these behaviors and academic outcomes.The primary objective of this research is to explore and evaluate how specific personal, familial, and academic factors influence the academic performance of nursing students.

Methods: This study used a quantitative, descriptive-correlational design to examine the relationship between factors influencing academic performance among nursing students. Based on validated scales (MSLQ, AMS, ASES), the questionnaire evaluates motivation, learning habits, and self-confidence. Data were collected from 781 students at "Aleksandër Xhuvani" University, in Albania, during the 2023-2024 academic year,focusing on family influence, study habits, and perceptions of the academic environment, analyzed using SPSS 26.Statistical analysis was performed using SPSS 26, focusing on significant relationships with a p-value <0.005.

Results: The study revealed significant correlations between various factors and academic performance among students at "Aleksandër Xhuvani" University. The study results reveal significant relationships between age, parental influence, and academic performance. Younger students showed higher susceptibility to family pressures and conflicts, affecting academic success ($p=0.000$). Emotional and financial support from parents was positively associated with better academic performance ($p=0.000$), while stress and anxiety had adverse effects ($p=0.000$). Additionally, integrating technology in teaching significantly boosted student motivation and engagement ($p=0.000$),indicating its critical role in improving academic performance.

Conclusions: This research highlights the complex interplay of personal, familial, and institutional factors influencing academic performance. Insights from this study can inform strategies for universities and policymakers aimed at improving student outcomes and fostering societal development.

KEYWORDS: Student, Performance, Nursing, University

1. Introduction

Education remains a critical and ongoing national concern, particularly regarding the stakeholders within the educational sector. Academic performance plays a vital role in developing high-quality graduates who can contribute meaningfully to the workforce as future leaders. These graduates are responsible for driving socio-economic growth, as their skills and knowledge directly impact the nation's economic and societal advancement (Pomerantz, Moorman, & Litwack, 2007; Fuligni & Pedersen, 2002). Without well-structured educational resources and curricula, investments in student recruitment may fall short, failing to adequately prepare students for academic and professional success (Conger & Donnellan, 2007).As academic achievement, typically measured by examination results, is a primary objective of educational institutions, schools and universities aim to enhance student performance through robust knowledge and skill-building programs (McCarey, Barr, & Rattray, 2007). Aleksandër Xhuvani University in Elbasan plays a pivotal role in contributing skilled graduates across various fields, committed to upholding high standards in education. Despite the dedication of academic staff, recent evidence indicates a decline in the number of high-performing students, alongside an increase in those who underperform (Steinberg, 2001). This trend, coupled with a lack of comprehensive

FULL TEXTS BOOK

studies on the factors affecting academic performance within the country, highlights the need for focused research to support student success (Papazisis et al., 2014).

2. Objectives

The study aims to analyze study habits, identify contributing factors, and examine the relationships between these behaviors and academic outcomes.The primary objective of this research is to explore and evaluate how specific personal, familial, and academic factors influence the academic performance of nursing students.

3. Methods

In this study, a quantitative research approach was employed, utilizing a descriptive correlational research design to investigate the relationships between factors affecting academic performance among nursing students. According to Best (1977) [17], descriptive research encompasses the description, recording, analysis, and interpretation of existing conditions. This approach facilitates the comparison and contrast of variables and seeks to uncover relationships between non-manipulative variables. **Measurement Instrument**: The questionnaire used in this study is based on validated instruments known as the MSLQ, AMS, and ASES, which measure motivation, learning habits, and academic self-confidence. The study was conducted at Aleksandër Xhuvani University in Elbasan, Albania, during the academic year 2023-2024, with a sample of 781 nursing students. Data collection was carried out through a structured questionnaire consisting of 43 questions, designed to explore various factors influencing academic performance. The validity and reliability of the factors included in the questionnaire are supported by previous studies,Bastian (1995) and Chadya (2008). **Academic Performance Measurement**: In this study, academic performance is evaluated through nursing students' subjective perceptions rather than formal academic grades, providing insight into students' self-assessed performance. **Questionnaire Structure**: The questionnaire was organized into four main sections: **Demographic Data**: This section collected information on students' choices regarding their nursing specialization, objectives for pursuing nursing education, and aspirations post-graduation.**Family Factors**: This section evaluated socio-economic status, parental support, encouragement, and family pressure to achieve specific academic outcomes.**Individual Factors**: This part assessed study techniques, time management, anxiety levels, interest, motivation for achievement, ability, and emotional stability. **University and Lecturers**: This section examined aspects such as class attendance, perceived professionalism of nursing instructors, teaching methodologies, classroom interactions, and the psychological and social support provided by the institution. **Statistical Analysis**: Statistical analysis was conducted using SPSS 26, focusing on frequency distributions and identifying significant relationships with a p-value of less than 0.005.

4. Results

The significant results of the study are summarized in the following tables**.**

Table 1 The distribution of the nursing student population participating in the study by gender and age group revealed a predominance of female participants compared to their male counterparts.The highest representation was observed in the age group of 18 to 20 years among female nursing students, followed by the age group of 21 to 24 years, which also predominantly consisted of female nursing students.

Table 1. Population distribution by gender and age group

		Gender			Total
		Missing	Male	Female	
	18-20	0	57	444	501
	21-24	1	31	183	215
	25-29	0	4	17	21
	30-39	0	13	16	29
	Tjetër	0	7	8	15

FULL TEXTS BOOK

Total	1	112	668	781

The results presented in Table 2 illustrate the distribution of motivations behind nursing students' choice of field, categorized by age group. For the 18-20 age group, the primary motivations for selecting nursing as a field of study included the prospect of employment post-graduation, with 245 students indicating this as a key factor, and a genuine passion and interest in the nursing profession, reported by 213 students. These findings suggest that younger students prioritize career stability and personal alignment with their chosen field.

Table 2. Distribution by age group for the aim of choosing the field of study

		The aim of choosing the field of study					
		Missing	Passion and interest in the field	Employment opportunities after graduation	Influence from parents, friends or relatives.	Other	Total
	18-20	1	213	245	32	10	501
	21-24	0	99	97	17	2	215
	25-29	0	12	8	1	0	21
	30-39	0	16	11	2	0	29
	Tjetër	0	9	6	0	0	15
Total		1	349	367	52	12	781

Table 3 displays the results regarding the intentions of nursing students concerning their plans after completing their university studies, categorized by age group. In the 18-20-year-old age group, 230 participants expressed an intention to seek employment, while 204 individuals from the same age group indicated their desire to pursue further studies, such as a Master's or Doctorate degree.

Table 3. Distribution by target age group after completing bachelor's studies

	Goal after completing university studies						
	Missing	Employment in the field of study	Continuing further studies (Master's, Doctorate)	A year off	Other	I don't know	Total

FULL TEXTS BOOK

18-20	2	230	204	8	6	51	501
21-24	2	104	92	5	1	11	215
25-29	0	16	4	0	1	0	21
30-39	0	18	8	0	1	2	29
Tjetër	0	11	1	0	0	3	15
Total	4	379	309	13	9	67	781

Table 4. Table 4 presents significant findings that highlight a robust relationship between age group and various familial influences on nursing students' educational choices. Specifically, the analysis revealed a strong correlation between age and parental influence in selecting the nursing field (p = 0.000), suggesting that younger students may rely more heavily on parental guidance when selecting their field of study.Additionally, the presence of familial conflict during the educational experience was significantly associated with age group (p = 0.000), indicating that younger students may face more familial challenges that impact their academic journey. Moreover, family pressure to achieve specific academic outcomes was also strongly correlated with age (p = 0.000). These results suggest that younger nursing students are more susceptible to parental guidance and familial expectations, which may shape their educational paths and academic experiences.

Table 4. Significant Correlations between Age Group and Familial Factors

		The influence of parents on the selection of the field of study			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Age	18-20	0	241	258	501	0.000
	21-24		106	109	215	
	25-29	0	8	13	21	
	30-39	2	13	15	29	
	Tjetër	0	3	12	15	
	Total	3	371	407	781	
		The presence of family conflicts impacting your educational experience			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Age	18-20	2	113	386	501	0.000
	21-24	0	45	170	215	
	25-29	0	0	21	21	
	30-39	1	5	23	29	

FULL TEXTS BOOK

	Tjetër	0	1	14	15	
	Total	3	164	614	781	

		The presence of pressure from the family to achieve certain academic results.			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Age	18-20	3	127	371	501	0.000
	21-24	2	47	166	215	
	25-29	0	1	20	21	
	30-39	1	5	23	29	
	Tjetër	0	0	15	15	
	Total	6	180	595	781	

The results presented in Table 5 reveal a significant relationship between the age group of nursing students and various factors influencing their academic performance. Specifically, the analysis indicates a strong correlation between age and the experience of personal challenges impacting academic outcomes ($p = 0.000$). This suggests that different age groups encounter distinct personal obstacles that affect their studies. Furthermore, the findings demonstrate a significant association between age group and the effects of stress or anxiety on academic performance ($p = 0.000$), indicating that stress may have a varying impact on students' achievements based on their age. Additionally, age group was found to be significantly related to the academic goals students aim to achieve during or after their studies ($p = 0.000$), highlighting that students' aspirations and objectives may evolve with age.

Table 5. Significant Correlations between Age Group and Academic Influences

		Experience of personal challenges that have affected your academic performance.			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Age	18-20	1	318	182	501	0.000
	21-24	0	155	60	215	
	25-29	0	11	10	21	
	30-39	1	16	12	29	
	Tjetër	0	9	6	15	
	Total	2	509	270	781	

		The impact of stress or anxiety on achieving good			Total	P-value

FULL TEXTS BOOK

		academic performance.			
		Missing	Yes	No	
Age	18-20	2	420	79	501
	21-24	0	182	33	215
	25-29	0	15	6	21
	30-39	1	19	9	29
	Tjetër	0	10	5	15
	Total	3	646	132	781

		Specific academic goal you intend to achieve during/after your studies			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Age	30-39	1	1	0	2	0.000
	18-20	3	462	36	501	
	21-24	0	207	8	215	
	25-29	0	18	3	21	
	30-39	0	26	1	27	
	Tjetër	0	13	2	15	
	Total	4	727	50	781	

The results in Table 6 reveal significant relationships between age group and various forms of academic support that influence nursing students' experiences: **Help and Support from Academic Staff**: A strong correlation was found between age group and the perceived help and support provided by academic staff ($p = 0.000$). This suggests that students' perceptions of support may vary based on age, with different age groups potentially requiring distinct types of guidance and assistance. **Involvement in Activities by Lecturers**: There is a significant association between age group and the level of involvement by lecturers in student activities ($p = 0.000$). This relationship implies that lecturer engagement may impact students differently across age groups, potentially enhancing engagement and motivation among certain age cohorts. **Sufficiency of Lectures and Seminars for Professional Preparation**: The analysis also indicates a significant relationship between age group and the perceived sufficiency of lectures and seminars in forming a solid professional foundation ($p = 0.000$). This finding suggests that students' views on the adequacy of academic preparation may differ with age, reflecting varied expectations or needs for professional readiness.

Table 6. Significant Relationships between Age Group and Academic Support Factors

	Sufficient help and support from academic staff during studies			Total	P-value
	Missing	Yes	No		

FULL TEXTS BOOK

Age	18-20	2	416	83	501	0.000
	21-24	1	184	30	215	
	25-29	0	20	1	21	
	30-39	1	27	1	29	
	Tjetër	0	13	2	15	
	Total	4	660	117	781	

	Involvement by the University extracurricular activities to improve your academic skills			Total
	Missing	Yes	No	
18-20	3	317	181	501
21-24	0	131	84	215
25-29	1	13	7	21
30-39	3	16	10	29
Tjetër	0	12	3	15
Total	7	489	285	781

P-value 0.000

	Sufficiency of Lectures and Seminars for Professional Preparation.			Total
	Missing	Yes	No	
18-20	4	380	117	501
21-24	1	161	53	215
25-29	0	12	9	21
30-39	1	27	1	29
Tjetër	0	13	2	15
Total	6	593	182	781

P-value 0.000

FULL TEXTS BOOK

The findings in Table 7 demonstrate significant relationships between age group and various forms of parental support that impact nursing students' academic experiences:**Emotional and Financial Support from Parents**: A strong correlation was found between age group and the level of emotional and financial support provided by parents (p = 0.000). This suggests that the type and extent of parental support may vary with the age of the student, with younger students possibly receiving more direct emotional and financial assistance.**Parents' Encouragement During Studies**: The analysis also reveals a significant association between age group and parents' encouragement throughout the students' academic journey (p = 0.000). This finding indicates that parental encouragement may play a distinct role for students of different age groups, potentially offering motivation and stability that enhance academic performance, especially for younger students. These results underscore the importance of age-specific approaches in understanding the influence of parental support on students' academic success, suggesting that younger students may benefit more from direct emotional and financial backing, while students from other age groups might rely on different forms of support.

Table 7.Significant Relationships between Age Group and Parental Support Factors

	Define emotional and financial support from parents during studies						
	Missing	Parents are very supportive and have helped financially	Parents have supported emotionally but have not helped financially	Parents have helped financially, but not emotionally	Parents are less emotionally supportive and have not helped financially	Parents did not provide any support	Total
18-20	1	444	34	15	7	0	501
21-24	0	204	7	2	2	0	215
25-29	0	21	0	0	0	0	21
30-39	1	21	6	0	0	1	29
Tjetër	0	7	6	0	0	2	15
Total	2	697	53	17	9	3	781

FULL TEXTS BOOK

P-value 0.000

	Encouragement and support of parents during studies					
	Missing	Very supportive	Average	Few supporters	Unsupportive	Total
18-20	0	437	56	7	1	501
21-24	1	200	11	2	1	215
25-29	0	21	0	0	0	21
30-39	1	24	3	0	1	29
Tjetër	0	13	2	0	0	15
Total	2	695	72	9	3	781

P-value 0.000

The results in Table 8 highlight significant correlations between age group and two important factors related to the academic environment: **Evaluation of the Quality and Use of Technology at the University**: There is a strong correlation between age group and students' evaluation of the quality and effectiveness of technology used at the university (p = 0.000). This suggests that perceptions of technological quality and usefulness may vary across age groups, with younger students potentially valuing or expecting higher levels of technological integration and support in their academic experience. **Motivation to Study**: A significant association was also found between age group and students' self-reported motivation to study (p = 0.000). This indicates that motivation levels can differ among age groups, with factors such as maturity, personal goals, and life circumstances possibly influencing students' drive to achieve academically.

FULL TEXTS BOOK

Table 8. Significant Correlations between Age Group, Evaluation of Technology Quality, and Motivation to Study

		Assessment of the quality of technology/use of technology in the university					Total	P-value
		Missing	Generally good	On average, the quality of technology has failed to meet all of our needs as student	Weak, technology needs to be improved significantly to ensure contemporary teaching and learning	Very good		
Age	18-20	3	208	121	58	111	501	0.00
	21-24	1	82	62	29	41	215	
	25-29	0	8	6	2	5	21	
	30-39	1	8	4	2	14	29	
	Tjetër	0	7	5	0	3	15	
	Total	5	313	198	91	174	781	

	Assessment of motivation to study					Total	P-value
	Missing	Very motivated	Moderately motivated	Less motivated	Unmotivated		
18-20	4	137	284	59	17	501	
21-24	0	70	124	15	6	215	
25-29	0	8	12	1	0	21	
30-39	1	17	11	0	0	29	
Tjetër	0	7	6	2	0	15	
Total	5	239	437	77	23	781	

The results presented in Table 9 reveal significant correlations between age group and several behavioral factors that influence nursing students' academic experiences:**Time Management Skills**: A strong correlation was found between age group and the level of time management skills among participants ($p = 0.000$). This suggests that time management abilities may vary by age, with older students possibly demonstrating more developed skills in organizing and prioritizing their study time.**Time Spent on Social Networks**: The analysis indicates a significant association between age group and the average amount of time spent on social networks daily ($p = 0.000$). This finding implies that younger students may spend more time on social media, which could potentially impact their focus and time available for academic activities.**Correctness in Attending Lessons**: There is also a significant correlation between age group and consistency in attending lessons ($p = 0.000$). This suggests that age may play a role in

FULL TEXTS BOOK

students' commitment to attending classes regularly, with older students potentially exhibiting higher levels of attendance and commitment.

Table 9. Significant Correlation between Age Group and Time Management, Social Media Use, and Class Attendance

		Time management skill level (how well do you think you manage time?)				Total	P-value
		Missing	High	Average	Low		
Age	18-20	2	77	397	25	501	0.000
	21-24	0	52	155	8	215	
	25-29	0	3	17	1	21	
	30-39	1	8	19	1	29	
	Tjetër	1	4	10	0	15	
	Total	4	144	598	35	781	

		The amount of time you spend on social networks on average each day				Total	P-value
		Missing	1-2 hours	3-5 hours	More 5 hours		
Age	18-20	0	232	208	61	501	0.000
	21-24	2	117	79	17	215	
	25-29	0	19	2	0	21	
	30-39	1	25	3	0	29	
	Tjetër	0	14	1	0	15	
	Total	3	407	293	78	781	

		Correctness in attending classes				Total	P-value
		Missing	Very correct	Average	Not correct		
Age	18-20	2	414	83	2	501	0.000
	21-24	1	170	44	0	215	
	25-29	0	9	11	1	21	
	30-39	1	16	12	0	29	
	Tjetër	0	6	8	1	15	
	Total	4	615	158	4	781	

The results in Table 10 reveal significant correlations between age group and various opportunities and support systems that enhance nursing students' professional and academic experiences: **Opportunity to Perform Professional Practices**: A strong correlation was found between age group and the opportunity to engage in professional practices or work in medical offices, health centers, or hospitals ($p = 0.000$). This suggests that different age groups may have varying access to or interest in practical experiences, with older students possibly pursuing more hands-on professional opportunities. **Psychological and Social Support from the Institution**: The analysis indicates a significant association between age group and the level of psychological and social support received from the

FULL TEXTS BOOK

institution (p = 0.000). This finding implies that students' age may influence their perception or need for institutional support, with younger students possibly benefiting more from structured psychological and social support systems. **Participation in Scientific Activities**: A significant relationship was also observed between age group and engagement in scientific activities, such as attending medical conferences, participating in organizational roles, or collaborating with faculty on academic topics (p = 0.001). This suggests that age may impact students' involvement in extracurricular scientific pursuits, potentially reflecting varying levels of motivation or experience across age groups.

Table 10. Significant Correlation between Age Group,Practice Opportunities, Institutional Support,Participation in Scientific Activities

		The opportunity to carry out professional practices or/to assist and work in medical offices, health centers or hospitals with your academic staff				Total	P-value
		Missing	Always	Sometimes	Never		
Age	18-20	6	204	205	76	501	0.000
	21-24	2	91	95	27	215	
	25-29	1	10	8	2	21	
	30-39	1	18	7	3	29	
	Tjetër	0	7	7	1	15	
	Total	10	340	322	109	781	
		Psychological and social support from the institution (faculty/university)				Total	P-value
		Missing	Very	Less	Nothing		
Age	18-20	6	199	234	62	501	0.000
	21-24	2	96	88	29	215	
	25-29	0	12	8	1	21	
	30-39	1	14	10	4	29	
	Tjetër	0	9	6	0	15	
	Total	9	330	346	96	781	
		Activation in scientific activities such as medical conferences (in organization but also in helping to prepare relevant topics with your pedagogical staff)				Total	P-value
		Missing	Frequently	Less	Nothing		
Age	18-20	8	173	234	86	501	0.001
	21-24	4	62	112	37	215	
	25-29	0	5	11	5	21	
	30-39	1	11	12	5	29	
	Tjetër	0	2	9	4	15	
	Total	13	253	378	137	781	

FULL TEXTS BOOK

The results in Table 11 highlight significant correlations between gender and key factors influencing nursing students' academic experiences: **Influence of Stress or Anxiety on Academic Performance**: A strong correlation was found between gender and the impact of stress or anxiety on achieving good academic performance (p = 0.000). This suggests that the experience of stress and anxiety may affect male and female students differently, potentially influencing their ability to perform academically. **Help and Support from Academic Staff**: The analysis also indicates a significant relationship between gender and the perceived sufficiency of help and support from academic staff during studies (p = 0.035). This finding suggests that gender differences may play a role in how students perceive the level of support they receive from faculty and staff, with one gender potentially feeling more supported than the other. **Sufficiency of Lectures and Seminars**: A significant correlation was found between gender and the perception of lectures and seminars as sufficient for professional preparation (p = 0.017). This suggests that male and female students may have different views on the adequacy of academic content provided in their courses, which could influence their confidence in their professional readiness.

Table 11. Significant Correlation between Gender, Influence of Stress or Anxiety, Academic Staff Support, and Sufficiency of Lectures and Seminars

		The impact of stress or anxiety on achieving good academic performance			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Gender		0	1	0	1	0.000
	Male	1	59	52	112	
	Female	2	586	80	668	
	Total	3	646	132	781	
		Sufficient help and support from academic staff during studies			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Gender		0	0	1	1	0.035
	Male	2	96	14	112	
	Female	2	564	102	668	
	Total	4	660	117	781	
		Lectures and seminars are sufficient for training professionals			Total	P-value
		Missing	Yes	No		
Gender		0	0	1	1	0.017
	Male	3	90	19	112	
	Female	3	503	162	668	
	Total	6	593	182	781	

FULL TEXTS BOOK

The results in Table 12 reveal significant correlations between gender and several factors related to nursing students' academic experiences:**Time Devoted to Learning and Studying**: A significant correlation was observed between gender and the amount of time devoted to learning and studying (p = 0.000). This indicates that male and female students may differ in the amount of time they allocate to academic activities, potentially due to varying study habits or external responsibilities.**Evaluation of the Quality and Use of Technology**: The analysis also indicates a significant association between gender and the evaluation of the quality and use of technology at the university (p = 0.025). This suggests that male and female students may have different perceptions or experiences regarding the effectiveness and adequacy of technological resources available for learning. **Emotional and Financial Support from Parents**: There is a significant correlation between gender and the level of emotional and financial support received from parents during studies (p = 0.016). This finding implies that male and female students might receive different levels of familial support, which could influence their overall academic experience and well-being.

		The amount of time you dedicate to learning and studying					Total	P-value
		Missing	More less 1 hour	1-2 hours	3-5 Hours	Other		
Gender		0	0	1	0	0	1	0.000
	Male	1	20	60	27	4	112	
	Female	0	35	389	223	21	668	
	Total	1	55	450	250	25	781	

		Assessment of the quality and use of technology						
		Missing	Generally good	On average, the quality of technology has failed to meet all of our needs as students	Weak, technology needs to be improved significantly to ensure contemporary teaching and learning.	Very good	Total	P-value
Gender		0	0	0	1	0	1	0.025
	Male	3	46	21	6	36	112	
	Female	2	267	177	84	138	668	
	Total	5	313	198	91	174	781	

		Definition of emotional and financial support from parents during studies					Total	P-value

FULL TEXTS BOOK

		Missing	Parents are very supportive and have helped financially	Parents have supported emotionally but have not helped financially	Parents have helped financially, but not emotionally	Parents are less emotionally supportive and have not helped financially	The parents did not provide any support		
Gender		0	1	0	0	0	0	1	0.016
	Male	1	91	18	2	0	0	112	
	Female	1	605	35	15	9	3	668	
	Total	2	697	53	17	9	3	781	

Table 12: Significant Correlations between Gender, Time Devoted to Studying, Quality of Technology, and Parental Support

5. Discussion

The findings highlight the complex interactions between personal, familiar, and institutional factors impacting student performance. Specifically, younger students were more affected by family-related stress, which may harm their academic outcomes, while parental support helped build academic resilience. This aligns with previous research underscoring the importance of a supportive family environment for academic success (Ratanasiripong et al., 2022; Eccles & Roeser, 2011). The results of this study reveal critical insights into the interplay of various factors influencing educational outcomes at Aleksandër Xhuvani University, particularly the significance of familial support and the psychological environment in which students operate.

The significant relationships identified between age, parental influence, and academic performance underscore the essential role of familial support and a stable psychological environment in student success (Conger & Donnellan, 2007). Specifically, the findings indicate that younger students are particularly susceptible to family-related pressures and conflicts, which can detrimentally affect their academic success (Eccles & Roeser, 2011; Fuligni & Pedersen, 2002). Conversely, emotional and financial support from parents emerges as a positive influence, suggesting that fostering a supportive home environment enhances students' academic resilience. This is in line with research by Conger & Donnellan (2007), which highlights how family support strengthens resilience among students.

These findings are consistent with previous studies on factors influencing academic performance among nursing students. For example, Ratanasiripong et al. (2022) found that parental support and the family environment significantly impact academic performance, closely aligning with this study's results. Similarly, McCarey et al. (2007) reported that students' study habits and time management skills are crucial determinants of academic success, a finding also supported by this study.

Additionally, this study emphasizes the role of technology in the educational process, with students reporting varying levels of satisfaction regarding technological resources and their impact on learning. Interestingly, the current study's findings on technology's role differ from those of Kirschner & Karpinski (2010), who found that technology use has a negative impact on academic performance. In contrast, this study found that students who reported higher levels of technology use also reported better academic performance, suggesting a need for institutions to invest in modern educational technologies and provide faculty training to optimize its use in teaching.

Furthermore, the findings regarding the importance of emotional and financial support from parents align with those of Papazisis et al. (2014), who identified parental support as a significant predictor of academic success among nursing students. The observed correlations between study habits, time management, and academic performance underscore the necessity for targeted interventions that promote effective study strategies among students.

Collectively, these findings advocate for a holistic approach to academic support that integrates familial, institutional, and technological resources to create an environment conducive to student success. This study not only contributes to the existing literature on educational performance but also serves as a

FULL TEXTS BOOK

foundation for future research aimed at developing comprehensive strategies to enhance student outcomes in higher education.

6. Conclusions

Based on the results of the study, it can be concluded that age significantly influences various aspects of nursing students' academic experiences and outcomes. Younger students, in particular, appear more vulnerable to familial pressures and conflicts, which can impact their academic trajectories. The findings highlight the critical role of familiar factors, including parental influence, family conflict, and expectations for academic achievement, all of which shape students' educational paths and resilience (Eccles & Roeser, 2011; Conger & Donnellan, 2007). Additionally, personal challenges, such as stress and anxiety, were found to be major concerns that negatively affect academic performance, especially among younger students (Steinberg, 2001).

These insights underscore the necessity for tailored support systems that cater to the unique needs of nursing students across different age groups. By addressing both academic and emotional challenges, educational institutions can foster a supportive environment that not only promotes academic success but also enhances students' overall well-being and readiness for future professional roles. Developing interventions that include family involvement, stress management programs, and age-specific guidance can help create a more resilient and prepared nursing workforce (Pomerantz, Moorman, & Litwack, 2007; Ratanasiripong et al., 2022).

Acknowledgments : My sincere gratitude to the generous support of National Agency for Scientific Research and Innovation (NASRI) in Albania, which enabled us to carry out this study. The financial support received for our project " Factors affecting the academic performance of students at the University of Elbasan "Aleksandër Xhuvani" based on the way of learning behavior", based on Decision No. 10, date 21.07.2023, "On the approval of the financing of winning projects of the National Research and Development Program for the Period 2023-2024", is responsible for the significant success of the study".

REFERENCES (Discussion)

1. Eccles, J. S., & Roeser, R. W. (2011). *Schools as developmental contexts during adolescence.* Journal of Research on Adolescence, 21(1), 225-241.
2. Conger, R. D., & Donnellan, M. B. (2007). *An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development.* Annual Review of Psychology, 58, 175-199.
3. Fuligni, A. J., & Pedersen, S. (2002). *Family obligation and the academic motivation of adolescents from Asian, Latin American, and European backgrounds.* New Directions for Child and Adolescent Development, 2002(96), 61-76.
4. Kirschner, P. A., & Karpinski, A. C. (2010). *Facebook and academic performance.* Computers in Human Behavior, 26(6), 1237-1245. https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.03.012
5. McCarey, M., Barr, T., & Rattray, J. (2007). *Predictors of academic performance in a cohort of pre-registration nursing students.* Nurse Education Today, 27(4), 357-364. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2006.07.005
6. Papazisis, G., Nicolaou, P., Tsiga, E., & Sapountzi-Krepia, D. (2014). *Religiosity, stress, and academic performance among nursing students.* Nursing & Health Sciences, 16(2), 232-238. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2013.06.012
7. Ratanasiripong, P., Wang, C. D., Ratanasiripong, N., & Kathalae, D. (2022). *Impact of psychosocial factors on academic performance of nursing students in Thailand.* Journal of Health Research, 36(4), 598-606. https://doi.org/10.1108/JHR-04-2021-0136

References (Conclusions)

1. Eccles, J. S., & Roeser, R. W. (2011). *Schools as developmental contexts during adolescence.* Journal of Research on Adolescence, 21(1), 225-241.
2. Conger, R. D., & Donnellan, M. B. (2007). *An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development.* Annual Review of Psychology, 58, 175-199.

FULL TEXTS BOOK

3. Steinberg, L. (2001). *We know some things: Parent–adolescent relationships in retrospect and prospect.* Journal of Research on Adolescence, 11(1), 1-19.
4. Pomerantz, E. M., Moorman, E. A., & Litwack, S. D. (2007). *The how, whom, and why of parents' involvement in children's academic lives: More is not always better.* Review of Educational Research, 77(3), 373-410.
5. Ratanasiripong, P., Sverduk, K., Hayashino, D., & Prince, J. (2022). *Parenting style, family environment, and academic achievement among nursing students.* Journal of Nursing Education, 61(1), 23-29.

References (other sections)

Abubakar, A., Aziz, N. A., & Rahman, M. S. (2022). *Building trust through technology in e-commerce: The role of online customer reviews.* International Journal of Information Management, 62, 102423. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.10243

1. Aldridge, J. M., Fraser, B. J., & Sebela, M. (2016). *The role of school climate in the academic performance of students.* International Journal of Educational Management, 30(4), 577-593. https://doi.org/10.1108/IJEM-10-2015-0134
2. Baker, D. P., & LeTendre, G. K. (2016). *National Differences, Global Connections: Conceptual Frameworks for Comparative Education.* Stanford University Press. ISBN 978-0-8047-9694-4
3. European Commission. (2020). *Quality Assurance in Higher Education: A Global Perspective.* Retrieved from https://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/quality-assurance_en.htm
4. Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2015). *The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth.* The MIT Press. ISBN 978-0-262-02828-2
5. Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement.* Routledge. ISBN 978-0-415-47614-7
6. Mok, K. H., & Cheng, Y. C. (2015). *Higher education and the knowledge economy: A comparative study of the impact of higher education on economic development in East Asia.* Higher Education, 70(2), 217-234. https://doi.org/10.1007/s10734-014-9826-6
7. Edward Edgerton. (2023). *The relationship between students' perceptions of their school environment and academic achievement.* Frontiers in Psychology, 13, 959259. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.959259
8. Alyami, A., Abdulwahed, A., Azhar, A., Binsaddik, A., & Bafaraj, S. M. *Impact of Time-Management on Student's Academic Performance: A Cross-Sectional Study.* King Abdulaziz University.
9. Fouché, J. P. *The reported study habits and time-management trends of post-graduate students in accountancy.* Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/321221836

CHARACTERISTICS OF CATECHOL-O-METHYLTRANSFERASE (COMT) GENE AND ITS RELATIONSHIP WITH DISEASES

KATEKOL-O-METİLTRANSFERAZ (COMT) GENİNİN ÖZELLİKLERİ VE HASTALIKLARLA İLİŞKİSİ

Tıp Fakültesi Öğrencisi, Berfin Ece Bingül

Yeditepe University Faculty of Medicine

M.Sc. Yasemin OYACI

Institute of Graduate Studies in Health Sciences, Istanbul University

Department of Medical Biology, Istanbul Faculty of Medicine, Istanbul University

Prof. Dr. Sacide Pehlivan

Department of Medical Biology, Istanbul Faculty of Medicine, Istanbul University

ABSTRACT

Catechol-o-methyltransferase (COMT) is a gene localized at 22q.11.2 in humans, encoding the COMT enzyme that catalyzes o-methylation in synaptic transmission and biotransformation pathways. Soluble (S-COMT) and membrane-bound (MB-COMT) are the two produced protein isoforms of the COMT. S-COMT is found in blood and peripheral tissues such as the liver, while MB-COMT is primarily expressed in the nervous system. At the cellular level, it is most abundant at the cytosol, cell membrane, and extracellular matrix. Degradation of catecholamines, clearance of catechol drugs, and methylation of hydroxylated estrogen metabolites are the main functions of the COMT enzyme. It is also involved in the developmental process, lipid metabolism, and cellular response to phosphate starvation. Mutations/polymorphisms within the gene sequence may disrupt the regular enzyme activity rates, often leading to the development of psychological disorders with the accumulation of neurotransmitters and metabolites. In addition to polymorphisms, COMT gene methylation can also affect COMT expression, therefore indirectly COMT activity. The Guanine-Adenine exchange at codon 108 in S-COMT, codon 158 in MB-COMT, and the resulting substitution of valine with methionine are prevalent and well-studied functional variants of the COMT gene. Since the Val108Met and Val158Met polymorphisms modulate COMT activity and thus dopamine levels, conducted researches usually focus on reward and pleasure-regulating dopaminergic pathways. Disruption of dopamine catabolism is thought to be related to psychiatric disorders such as schizophrenia, bipolar disorder, panic disorder, alcohol dependency, substance abuse, and anger management issues. Alterations in cognitive functions, emotion processing, and pain perception are also found to be associated with COMT polymorphisms. The studies conducted on the role of COMT in biotransformation meta-pathways show that the enzyme exerts an effect on the pharmacokinetics and pharmacodynamics of catechol drugs. There are also studies examining the effects of COMT variants on estrogen levels in the body and cancers developing accordingly because another function of it is to methylate catechol metabolites in estrogen metabolism. This study analyzes the COMT gene's features, functions, significant polymorphisms, and their relationship with diseases through Genecards, HaploReg4, and rVarBase databases.

Keywords: COMT, Polymorphism, Catecholamine metabolism.

FULL TEXTS BOOK

ÖZET

Katekol-o-metiltransferaz (COMT) sinaptik iletim ve biyotransformasyon yolaklarında o-metilasyonunu katalize eden COMT enzimini kodlayan, insanda 22q.11.2'de lokalize olan bir gendir. Çözünür (S-COMT) ve hücre zarına bağlı (MB-COMT) olmak üzere iki protein izoformu bulunur. S-COMT, kanda ve karaciğer gibi periferik dokularda eksprese edilirken, MB-COMT esas olarak sinir sisteminde eksprese edilir. Hücresel düzeyde en sık sitozol, hücre zarı ve hücre dışı matriste bulunur. COMT enziminin ana işlevleri katekolaminlerin parçalanması, katekol yapısına sahip ilaçların biyotransformasyonu ve hidroksillenmiş östrojen metabolitlerinin metilasyonudur. Ayrıca gelişim sürecinde, lipid metabolizmasında ve hücrenin fosfat açlığına yanıt vermesinde rol alır. Gen dizilimindeki mutasyonlar/polimorfizmler, enzim aktivitesinin normal düzeyini bozarak, nörotransmitterlerin ve metabolitlerin birikmesiyle çoğunlukla psikolojik rahatsızlıkların gelşimine neden olabilir. Polimorfizmlerin yanında COMT gen metilasyonunun da COMT ekspresyonunu ve dolaylı olarak COMT aktivitesini etkileyebileceği bilinmektedir. S-COMT'un 108. ve MB-COMT'un 158. kodonlarında Valin-Metyonin amino asiti değişimine neden olan Guanin-Adenin polimorifzmi, COMT geninin oldukça yaygın görülen ve en çok araştırılan fonksiyonel varyantlarını oluşturur. Val108Met ve Val158Met polimorfizmleri COMT aktivitesini, dolayısıyla da dopamin seviyelerini modüle ettiğinden yapılan araştırmalar genellikle ödül ve zevk sistemini düzenleyen dopaminerjik yolağa odaklanmaktadır. Dopamin katabolizmasının bozulmasının şizofreni, bipolar bozukluk, panik bozukluk, alkol bağımlılığı, madde kullanımı ve öfke yönetimi sorunları gibi psikiyatrik bozukluklarla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bilişsel işlevlerdeki, duyguların işlenmesindeki ve ağrı algısındaki değişikliklerin de COMT polimorfizmleriyle ilişkili olduğu incelenmiştir. COMT enziminin biyotransformasyon meta yolaklarındaki rolü üzerine yapılan çalışmalar, enzimin katekolamin ilaçların farmakokinetiği ve farmakodinamiği üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. COMT'un bir başka görevi de östrojen metabolizmasındaki katekol metabolitlerin metilasyonunu gerçekleştirmek olduğundan varyantlarının vücuttaki östrojen seviyelerine ve buna bağlı gelişen kanserlere etkisini inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışma, Genecards, HaploReg4, rVarBase databanklarını kullanarak COMT geninin özelliklerini, işlevlerini, önemli polimorfizmlerini ve hastalıklarla ilişkisini analiz etmektedir.

Anahtar kelimeler: COMT, Polimorfizm, Katekolamin metabolizması.

GİRİŞ

Katekol-O-metiltransferaz (COMT), dopamin, epinefrin ve norepinefrin gibi katekolaminlerin parçalanmasında rol oynayan katekolamin bazlı ilaçların biyotransformasyonunda ve östrojen metabolizmasında o-metilasyonu katalize eden bir enzimdir. İki izoformu vardır: 221 amino asitten oluşan çözünür (S-COMT) ve 271 amino asitten oluşan membrana bağlı (MB-COMT). S-COMT, kan ve karaciğer gibi periferik dokularda bulunurken, MB-COMT öncelikli olarak sinir sisteminde eksprese edilir. Hücresel düzeyde, en sık sitozol, hücre zarı ve hücre dışı matriste bulunur. Bu enzim, insanlarda 22q11.21'de bulunan ve altı ekzondan oluşan COMT geni tarafından kodlanır. Genin ilk iki ekzonu kodlamazken, üçüncü ekzon izoformları oluşturmak için iki farklı mRNA kodlar (OMIM, 2024).

Bu çalışmanın amacı COMT' un en yaygın ve en çok çalışılan polimorfizmi olan Val158Met polimorfizmi ile ilişkili hastalıklara genel bir bakış sağlamaktır.

COMT Geni Fonksiyonları

COMT geninin birincil işlevi, katekolaminlerin metilasyonunu katalize eden bir enzimi kodlamaktır. Bunu yaparak, bu nörotransmitterlerin beyinde ve çevresel dokularda bulunabilirliğini düzenler.

FULL TEXTS BOOK

Yüksek dopamin seviyeleri, özellikle dikkat ve hafıza gerektiren görevlerde bilişsel performansı artırabilir (Papenberg, 2014). Ancak, dopamin fazlalığı çeşitli psikiyatrik bozukluklarla da bağlantılıdır ve bu da hassas bir dengenin ruh sağlığı için çok önemli olduğunu göstermektedir. Ek olarak, COMT östrojen metabolizmasında önemli bir rol oynar. Enzim, katekol östrojenlerini metilleyerek potansiyel olarak hormonla ilişkili kanserlerin gelişimini etkiler. Azalmış COMT aktivitesiyle ortaya çıkabilen daha yüksek katekol östrojen seviyeleri, DNA hasarını ve kanser riskini artırabilir. COMT geni ayrıca; CDC27, FGF2, TRIP13, LSM1 ve RARS2 gibi çeşitli proteinlerle etkileşime girer. Bu protein etkileşimleri, hücresel gelişim ve döngüye, lipid metabolizmasına, metilasyona, mitokondriyal aktivitelere ve fosfat açlığına karşı hücresel yanıta katkıda bulunur ve COMT' un biyolojik yollardaki çeşitli rollerini yansıtır (Oin, 2012).

Val108/158Met Polimorfizmi

Val108/158Met polimorfizmi, COMT geninin yaygın olarak gözlenen tek nükleotid polimorfizmidir ve bu nedenle en çok çalışılanıdır. Bu polimorfizm, S-COMT' daki 108. kodonda ve MB-COMT' daki 158. kodonda Guanin'in Adenin'e dönüşmesi nedeniyle meydana gelir ve normal valin amino asidinin metionin ile yer değiştirmesine yol açar. Met varyantı, vücuttaki COMT enziminin aktivitesini azaltarak daha düşük termal stabiliteye sahip bir proteinin sentezlenmesiyle sonuçlanır. Val/Val alleli en yüksek COMT enzim aktivitesiyle ilişkilendirilirken, heterozigot Val/Met allleli orta düzeyde aktivite gösterir ve Met/Met alleli en düşük enzim aktivitesini sergiler. Met alleli taşıyan bireylerde, azalan enzim aktivitesi ayrıca katekolaminlerin katabolizmasını ve katekol ilaçlarının temizlenmesini yavaşlatır; bu süreçlerde COMT aktif bir rol oynar (Stein, 2019).

22q.11.2 Delesyon Sendromu

22q11.2 delesyon sendromu (22q11DS), kalp defektleri, damak anomalileri, yüz dismorfizmleri, gelişimsel gecikmeler ve bağışıklık yetersizlikleri gibi konjenital malformasyonlarla karakterize nadir bir kromozomal bozukluktur. 22q11DS'li bireyler, şizofreni ve Parkinson gibi nörodejeneratif hastalıklar dahil olmak üzere psikiyatrik rahatsızlıklara daha yatkındır. Bu sendrom genellikle spermatogenez veya oogenezde allelik non-homolog mayotik rekombinasyon sırasında interstisyel bir mikrodelesyon nedeniyle ortaya çıkar. Delesyon sıklıkla çeşitli doku ve organların embriyonik gelişimi için çok önemli olan TBX1 genini etkiler. 22q11.2 bölgesinde bulunan COMT geni de bu psikiyatrik risklerde rol oynar, çünkü delesyon nedeniyle azalan COMT aktivitesi katekolamin metabolizmasını değiştirebilir ve bu hastalarda gözlemlenen nörolojik ve psikiyatrik özelliklere katkıda bulunabilir. 158met aleli ile bipolar spektrum bozukluğunun gelişimi arasında bir ilişki de bildirilmiştir (Michaelovsky, 2008; Lachman, 1996).

Şizofreni

Şizofreni, halüsinasyonlar, sanrılar ve bilişsel eksiklikler gibi semptomlarla karakterize karmaşık bir nöropsikiyatrik bozukluktur. COMT Val158Met polimorfizmi, dopaminerjik işleyiş üzerindeki etkileri nedeniyle şizofreniyle ilişkili olarak kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Kanıtlar, Val alleline sahip bireylerin daha düşük prefrontal dopamin seviyelerine sahip olma eğiliminde olduğunu ve bunun şizofreni ile ilişkili bilişsel bozuklukları ve negatif semptomları şiddetlendirebileceğini göstermektedir (Egan, 2001; Wang, 2021). Araştırmalar, Met allelinin daha yüksek dopamin seviyeleriyle ilişkili olmasına rağmen bireyleri psikoza yatkın hale getirebileceğini göstermektedir (Misir, 2022). Bazı çalışmalar COMT ile dopamin D2 reseptör geni gibi diğer genler arasındaki etkileşimin şizofreninin genetik temellerini daha da karmaşık hale getirebileceğini ve ayrıca anlamlı bir korelasyon olmadığını belirten çalışmaların varlığının çelişkili sonuçlara yol açtığını ileri sürmektedir. Bazı derlemeler ve meta-analizler COMT' un hastalığın başlangıcından ziyade hastalığın özelliklerine daha yakın olduğunu ileri sürmekte ve polimorfizmleri hastalığın başlangıç yaşı, hastaların bilişsel işlevleri, psikotik semptomların şiddeti ve antipsikotik ilaçların etkinliği ve yan etkileri üzerindeki etkileri

FULL TEXTS BOOK

açısından araştırmaktadır (Sagud, 2010).

Anksiyete Bozuklukları

COMT polimorfizmlerinin etkisi panik ve yaygın anksiyete dahil olmak üzere anksiyete bozukluklarına kadar uzanır. Val158Met polimorfizmi, anksiyete bozukluklarının iki kritik bileşeni olan korku sönmesi ve duygusal işleme modülasyonu ile ilişkilendirilmiştir. Yüksek sinaptik dopamin seviyelerine sahip olan Met alleline sahip bireyler, artan korku tepkilerine ve şartlandırılmış korkuyu söndürmede zorluklara yatkın olabilir; bu faktörler kaygı bozukluklarının gelişmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunabilir (Stein, 2019). Araştırmalar, Met alleli ile panik bozukluğu riskinin artması arasında, özellikle stresli yaşam olayları yaşayan bireyler arasında, ilişki olduğunu göstermiştir. Dahası, COMT polimorfizmlerinin etkisi, anskiyete için farmakolojik tedavilerin etkinliğine kadar uzanabilir; Met taşıyıcıları, Val muadillerine kıyasla seçici serotonin geri alım inhibitörlerine ve benzodiazepinlere farklı tepkiler göstermektedir (Moffitt, 2018).

Bipolar Bozukluk ve Saldırganlık

Bipolar bozuklukta, ruh hali ve enerji seviyelerindeki dalgalanmalar manik ve depresif ataklara yol açabilir. COMT geni, bu ruh hali değişimlerinin düzenlenmesinde rol oynar ve Val158Met polimorfizmi manik ataklara yatkınlığı etkiler. Met allelinin taşıyıcıları, manik evrelerin şiddetine ve sıklığına katkıda bulunabilen yüksek duygusal tepkiler gösterme eğilimindedir. Ayrıca, çalışmalar COMT polimorfizmleri ile saldırgan davranış arasında bir bağlantı kurmuş ve Met alleline sahip çocukların daha yüksek düzeyde saldırganlık gösterdiğini ve saldırgan davranışlara olası bir genetik yatkınlık olduğunu ortaya koymuştur (Hirata, 2013). Bu bulgu, COMT' un genetik varyantlarının artan dürtüsellik ve risk alma davranışlarıyla ilişkilendirildiği düzensiz kumar ve alkol bağımlılığı araştırmalarıyla desteklenmektedir (Guillot, 2015).

Ağrı Duyarlılığı ve Aleksitimi

COMT polimorfizmleri ile ağrı duyarlılığı arasındaki ilişki son yıllarda dikkat çekmiştir. Duyguları tanımlama ve ifade etmede zorlukla karakterize olan aleksitimi, genellikle artan ağrı algısıyla bağlantılıdır. Çalışmalar, Val158Met polimorfizminin bu bağlantıyı düzenlediğini ve Met allel taşıyıcılarının artan duygusal tepkiler nedeniyle ağrıya karşı daha fazla duyarlılık gösterdiğini öne sürmektedir (Zubieta, 2003; Ikarashi, 2021). Ayrıca, araştırmalar COMT polimorfizmlerinin ağrı tedavilerinin etkinliğini etkileyebileceğini göstermiştir. Örneğin, Met taşıyıcıları analjeziklere ve opioidlere değişken tepkiler gösterebilir ve bu da bir bireyin COMT genotipine göre uyarlanmış kişiselleştirilmiş ağrı yönetimi stratejilerinin potansiyelini vurgular (Stein, 2019).

Yönetici İşlev ve Bellek

Val158Met polimorfizmi, özellikle yönetici kontrol ve çalışma belleği gerektiren görevlerde bilişsel işlevlerde de önemli bir rol oynar. Araştırmalar, Met alel taşıyıcılarının, muhtemelen prefrontal kortekste dopaminin artan bulunabilirliğinden dolayı, kısa süreli bellek ve bilişsel esneklik içeren görevlerde genellikle daha iyi performans gösterdiğini göstermiştir (Cha, 2022). Ancak, bu avantaj, daha yüksek dopamin seviyeleri kaygı ve stresle ilişkili bozukluklara duyarlılığı da artırabileceğinden, bazı ödünlerle birlikte gelebilir (Egan, 2001). Ayrıca, ayrıntılı çalışmalar, COMT polimorfizmlerinin yaşlanan popülasyonlarda bilişsel gerilemeye katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Val alleline sahip bireyler, daha hızlı bellek bozulması yaşama eğilimindedir ve bu da COMT'un nörobilişsel yaşlanmadaki önemini vurgulamaktadır (Papenberg, 2014).

Alkol Bağımlılığı

Birçok çalışma, özellikle Val158Met polimorfizmine odaklanarak, alkol bağımlılığında COMT polimorfizmlerinin rolünü araştırmış ve çeşitli bulgular elde etmiştir. Met alleli, artan dürtüsellik ve alkolün ödüllendirici etkilerine karşı artan duyarlılıkla ilişkilendirilmiştir ve bu da potansiyel olarak

FULL TEXTS BOOK

alkol bağımlılığı riskini artırmaktadır (Guillot, 2015). Altta yatan mekanizma, COMT enziminin, ödül işleme ve davranış düzenlemesi için çok önemli olan prefrontal korteks ve mezolimbik dopamin sistemi gibi beynin kilit bölgelerindeki dopamin seviyelerinin modülasyonunu içermektedir (Voisey, 2011). Çalışmalar, Met alleli taşıyıcılarının daha yavaş bir dopamin bozunma hızı sergilediğini ve bunun da uzun süreli dopaminerjik aktiviteye ve alkol gibi maddelere karşı daha fazla duyarlılığa yol açtığını ileri sürmektedir (Chaudhary, 2021). Son araştırmalar, nikotin veya opiatlar gibi diğer madde kullanım bozukluklarıyla değil, özellikle alkol bağımlılığıyla ilişkili olabilecek COMT genindeki diğer tek nükleotid polimorfizmlerini (SNP) de ortaya çıkarmıştır (Voisey, 2011). Bu özgüllük, belirli COMT varyasyonlarının diğer maddelere kıyasla alkolle ilişkili davranışlar üzerinde daha güçlü bir etki yaratma potansiyelini vurgular. Bu kavram, Val158Met ile belirli popülasyonlarda alkol bağımlılığı arasında önemli bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalarla daha da desteklenmektedir (Chaudhary, 2021). Ayrıca, COMT' un dürtüsellik ve duygu düzenlemesindeki rolü, alkol kötüye kullanımıyla bağlantısını anlamakta anahtar rol oynar. Belirli COMT polimorfizmlerine sahip bireylerin uyumsuz karar verme süreçleri yaşayabileceği ve bunun potansiyel olarak sorunlu içki içme davranışlarına yol açabileceği bildirilmiştir. Bu, COMT' daki genetik varyasyonların ödül duyarlılığını ve öz düzenleme kapasitelerini etkileyerek alkol bağımlılığına yatkınlığı düzenleyebileceği teorisini güçlendirir (Guillot, 2015).

Nikotin Bağımlılığı

Alkol bağımlılığı için tutarlı bulguların aksine, COMT polimorfizmleri ile nikotin bağımlılığı arasındaki ilişki daha belirsizdir. COMT ile alkol bağımlılığı arasındaki ilişkiyi öne süren araştırmalardan birinde, belirli bir SNP nikotin bağımlılığıyla önemli ölçüde ilişkilendirilmemiştir ve bu da COMT' un çeşitli madde kullanım bozukluklarında dopamin yollarını nasıl düzenlediğindeki olası farklılıkları vurgulamaktadır. Bu bulgular, COMT' un ödülle ilişkili davranışlarda önemli bir rol oynamasına rağmen, nikotin bağımlılığı üzerindeki etkisinin daha az doğrudan olabileceğini göstermektedir (Voisey, 2011). Bu tutarsızlıklara rağmen, bazı araştırmalar Val158Met polimorfizminin özellikle Met taşıyıcıları arasında nikotin bağımlılığı riskine katkıda bulunabileceğini ileri sürmektedir. Bu allele sahip bireylerde, prefrontal korteksteki dopaminerjik aktivitenin değişmesi nedeniyle sigara içmeye başlama olasılığını arttırabilir ve sigarayı bırakmayı daha zor hale getirebilecek yüksek bir ödül tepkisi olabilir (Guillot, 2015). Ancak COMT ile nikotin bağımlılığı arasında daha kesin bir bağlantı kurmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Endometriozis

COMT polimorfizmleri ayrıca endometriozis ile de ilişkilidir. Endometriyal dokunun uterus dışında büyümesiyle karakterize edilen ve ağrıya ve kısırlığa yol açan bir durumdur. Araştırmalar, Met alleline sahip kadınların, anormal doku büyümesine katkıda bulunabilen değişmiş östrojen metabolizması nedeniyle endometriozis geliştirme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Wieser, 2002). Bu genetik bağlantıyı anlamak, endometriozis hastası kadınlar için hedefli terapiler ve kişiselleştirilmiş tedavi yaklaşımları için yeni yollar sunabilir.

Meme ve Yumurtalık Kanseri

COMT polimorfizmlerinin etkisi onkoloji alanına, özellikle meme ve yumurtalık kanseri gibi hormona bağlı kanserlere kadar uzanır. Enzimin östrojen metabolizmasındaki rolü kritiktir, çünkü katekol östrojenler düzgün bir şekilde metilleştirilmezse oksidatif strese ve DNA hasarına yol açabilir. Met alleline sahip bireyler bu katekol östrojenlerin daha yüksek seviyelerini deneyimleyebilir ve bu da meme kanseri geliştirme risklerini artırabilir (Qin, 2012). Meta analizler Met alleli ile yüksek meme kanseri riski arasındaki ilişkiyi doğrulamıştır. Bu durum COMT polimorfizmleri için genetik taramanın risk değerlendirmesi için yararlı olabileceğini düşündürmektedir. Ek olarak, yumurtalık kanseri üzerine yapılan araştırmalar, Met varyantının muhtemelen enzimin östrojenle ilgili değişmiş metabolik

FULL TEXTS BOOK

kapasitesi nedeniyle daha yüksek duyarlılıkla bağlantılı olduğunu göstermiştir (Tian, 2014).

Kardiyovasküler Cerrahi Sonuçlarında COMT

Kalp ameliyatı geçiren hastalarda, COMT polimorfizmlerinin etkileri araştırılmış ve Val158Met genotipine dayalı olarak postoperatif sonuçlarda önemli farklılıklar bulunmuştur. Val alleli olan hastalar, muhtemelen katekolaminlerin daha hızlı parçalanması nedeniyle beta blokerlere daha zayıf iyileşme ve yanıt sergilemiştir ve bu da kardiyovasküler stabiliteyi bozar (Dhein, 2017). Bu, cerrahi hastalarının genetik profillerine dayalı olarak yönetilmesinde kişiselleştirilmiş yaklaşımlara olan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Fiziksel Performans ve COMT

COMT polimorfizmleri atletik performansla ilişkilendirilmiş, rekabetçi yüzücüler üzerinde çalışılmış ve Val allelini taşıyanların dayanıklılık etkinliklerinde üstün olma eğiliminde olduğu keşfedilmiştir. Bu avantajın, fiziksel stres altında katekolaminlerin gelişmiş parçalanmasından kaynaklandığı ve atletik performansın iyileştirilmesine olanak sağladığı düşünülmektedir. Bu tür bulgular, COMT varyantlarının fiziksel ve zihinsel dayanıklılıktaki daha geniş etkilerini göstererek, performans sonuçlarını şekillendirmede genetik ve çevresel faktörler arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır (Zmijewski, 2021).

SONUÇ

COMT geni nörotransmitter seviyelerini düzenlemede önemli bir rol oynar ve nöropsikiyatrik, onkolojik ve cerrahi sağlık için geniş kapsamlı çıkarımlara sahiptir. Özellikle Val158Met polimorfizmi, bilişsel performanstan psikiyatrik bozukluklara ve kanser riskine yatkınlığa kadar çok çeşitli etkilerle ilişkilidir. Araştırmalar, COMT polimorfizmlerinin çeşitli durumları nasıl etkilediğine dair karmaşık mekanizmaları ortaya çıkarmaya devam ettikçe, bireysel genetik profilleri dikkate alan kişiselleştirilmiş tıp yaklaşımlarını keşfetmeye yönelik artan bir ihtiyaç vardır. Sonuç olarak, COMT geninin çok yönlü rollerini anlamak, hedefli müdahaleler geliştirme yeteneğimizi artırabilir ve çeşitli popülasyonlarda sağlık sonuçlarını iyileştirebilir.

KAYNAKÇA

Cha, H., Kwon, Y., Park, H. J., et al. (2022). Genetic variants of the COMT gene and cognitive performance in the Korean elderly population: A pilot study. Front Aging Neurosci, 14, 935489.

Chaudhary, A., Kumar, P., & Rai, V. (2021). Catechol-O-methyltransferase (COMT) Val158Met Polymorphism and Susceptibility to Alcohol Dependence. Indian journal of clinical biochemistry : IJCB, 36(3), 257–265.

Dhein, S., Schöndorf, T., & Rümenapf, T. (2017). COMT gene polymorphism and outcomes in cardiac surgery. Eur J Cardiothorac Surg, 52(4), 715-721.

Egan, M. F., Goldberg, T. E., Kolachana, B. S., Callicott, J. H., Mazzanti, C. M., Straub, R. E., Goldman, D., & Weinberger, D. R. (2001). Effect of COMT Val108/158 Met genotype on frontal lobe function and risk for schizophrenia. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 98(12), 6917–6922.

Guillot, C. R., Garcia, T. C., & Onofre, M. (2015). COMT Val158Met and disordered gambling in alcohol dependence: a gene by disorder interaction study. Am J Addict, 24(2), 117-121.

Hirata, S., Shiga, T., & Tanioka, K. (2013). Association between COMT Val158Met polymorphism and manic episodes in bipolar disorder: A Japanese study. Psychiatry Research, 210(2), 641-644.

Ikarashi, A., Ueno, S., & Sugita, H. (2021). Genetic polymorphisms of the COMT gene influence the

FULL TEXTS BOOK

relationship between alexithymia and pain sensitivity in a Japanese population. PLOS ONE, 16(12), e0260431.

Lachman, H. M., Morrow, B., Shprintzen, R., Veit, S., Parsia, S. S., Faedda, G., Goldberg, R., Kucherlapati, R., & Papolos, D. F. (1996). Association of codon 108/158 catechol-O-methyltransferase gene polymorphism with the psychiatric manifestations of velo-cardio-facial syndrome. American journal of medical genetics, 67(5), 468–472.

Michaelovsky, E., Gothelf, D., Korostishevsky, M., Frisch, A., Burg, M., Carmel, M., Steinberg, T., Inbar, D., Apter, A., & Weizman, A. (2008). Association between a common haplotype in the COMT gene region and psychiatric disorders in individuals with 22q11.2DS. The international journal of neuropsychopharmacology, 11(3), 351–363.

Misir, P., Kilic, O., Keles, D., et al. (2022). Association between catechol-O-methyltransferase (COMT) Val158Met polymorphism and schizophrenia in a Turkish population. Neurol Sci, 43(2), 1199-1206.

Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ... & Caspi, A. (2018). COMT Val158Met, stress, and antisocial behavior in adolescence. American Journal of Psychiatry, 175(2), 126-133.

Online Mendelian Inheritance in Man, OMIM®. (2024). COMT gene (MIM Number: 116790). Retrieved from https://omim.org.

Papenberg, G., Backman, L., & Lindenberger, U. (2014). COMT polymorphism and the association between performance on a cognitive task and prefrontal brain activity: A longitudinal study. Neuropsychologia, 65, 89-96.

Qin, X., Peng, Q., Zhang, J., et al. (2012). Association of COMT gene Val158Met polymorphism with breast cancer risk: evidence from 17,109 cases and 14,882 controls. Asian Pac J Cancer Prev, 13(2), 5187-5192.

Sagud, M., Muck-Seler, D., & Jakovljevic, M. (2010). Catechol-O-methyltransferase (COMT) gene polymorphism in relation to schizophrenia and bipolar disorder: a review. Psychiatria Danubina, 22(1), 41-54.

Stein, D. J., Yücel, M., & Harvey, B. H. (2019). Catechol-O-methyltransferase (COMT) and its role in psychiatric disorders: Neurobiological mechanisms and genetic association studies. Nature Reviews Neuroscience, 20(6), 342-359.

Tian, Q., Wang, S., & Wang, W. (2014). COMT Val158Met polymorphism and breast cancer risk: a meta-analysis. Tumour Biol, 35(1), 419-426.

Voisey, J., Swagell, C. D., Hughes, I. P., Lawford, B. R., Young, R. M., & Morris, C. P. (2011). A novel SNP in COMT is associated with alcohol dependence but not opiate or nicotine dependence: a case control study. Behavioral and brain functions : BBF, 7, 51.

Wang, S., Yan, T., & Zhao, J. (2021). Genetic variants of COMT are associated with cognitive function and schizophrenia susceptibility in the Han Chinese population. J Psychiatr Res, 135, 23-30.

Wieser, F., Zervomanolakis, I., Bourlev, V., et al. (2002). Catechol-O-methyltransferase gene polymorphism is associated with endometriosis risk. Hum Reprod, 17(2), 332-336.

Zmijewski, P., Wierzba, A., & Gozdzik, W. (2021). The influence of COMT polymorphism on athletic performance in a group of competitive swimmers. J Strength Cond Res, 35(7), 1949-1955.

Zubieta, J. K., Heitzeg, M. M., Smith, Y. R., Bueller, J. A., Xu, K., Xu, Y., Koeppe, R. A., Stohler, C. S., & Goldman, D. (2003). COMT val158met genotype affects mu-opioid neurotransmitter responses to a pain stressor. Science (New York, N.Y.), 299(5610), 1240–1243

FULL TEXTS BOOK

SEKTÖRLERİN KURTARICISI TURİZM İSTİHDAMI

Doç. Dr. Ayşe ATAR YILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi

ÖZET

Bugün bir hizmet sektörü olarak istihdam yaratma potansiyeli yüksek olan alanlardan biri de turizm sektörüdür. Turizm sektöründe teknolojik yeniliklerin kullanım alanının insan emeğinin önüne geçmeyecek şekilde sınırlandırılması, istihdam yaratma potansiyeli açısından düşünüldüğünde onu diğer sektörlerden farklılaştırmaktadır. Turizm sektörünün doğrudan kendisiyle iletişim halinde olan ilgili alanlarda yaptığı istihdamın yanı sıra dolaylı yoldan ilişki içerisinde olduğu birçok sektöre de istihdam yaratıcı etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın amacı; turizm sektörünün istihdam yaratıcı özelliğiyle hem bireylere hem de ülkelerin yerel ekonomilerine nasıl katkıda bulunduklarının altını çizerek turizm sektörünün hem bireyler hem de ülke için ne kadar önemli konusunda farkındalık yaratmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi esas alınmış olup, konuya ilişkin kaynak ve doküman incelemesiyle çeşitli veri tabanları taranarak kavramsal bir çerçeve oluşturulmuş, turizm sektörü istihdam doğrudan ve dolaylı bir şekilde ortaya çıkardığı istihdam yaratıcı rolü açısından ele alınıp değerlendirilmiştir. Araştırma derleme bir çalışma olduğundan analize yönelik herhangi bir altyapı oluşturulmamış, turizm istihdamına yönelik güncel sayısal veriler, önceki yapılan çalışma sonuçları ve literatürden yararlanılarak genellemeler yapılmış, sonuçlar değerlendirilmiş ve konuyla ilgili öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Ekonomisi, Turizm İstihdamı, Dolaylı Turizm istihdamı, Doğrudan Turizm istihdamı, İşşsizlik.

ABSTRACT

Today, one of the areas with high employment creation potential as a service sector is the tourism sector. The fact that the use of technological innovations in the tourism sector is limited in a way that does not prevent human labor differentiates it from other sectors in terms of employment creation potential. In addition to the employment it provides in the related fields that are directly in contact with the tourism sector, it also has an employment creation effect on many sectors that it is indirectly in contact with. Based on this, the aim of the study is to create awareness about the importance of the tourism sector for both individuals and the country by underlining how the tourism sector contributes to both individuals and the local economies of countries with its employment creation feature. The qualitative research method was used in the study, and a conceptual framework was created by scanning various databases with the source and document review related to the subject, and the tourism sector was discussed and evaluated in terms of its employment creation role directly and indirectly.

Since the research is a compilation study, no infrastructure has been created for analysis, generalizations have been made by using current numerical data on tourism employment, previous study results, the results have been evaluated and suggestions on the subject have been developed.

Keywords: Tourism Economy, Tourism Employment, Indirect Tourism Employment, Direct Tourism Employment, Unemployment.

GİRİŞ

21. yüzyılın gelişmiş ülkeleri bugün turizm sektörünün gelir etkisinden yararlanmaya çalışırken gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeleri ise bu sektörün döviz kazandırıcı ve yeni istihdam olanakları yaratabilme gücünden yararlanmak istemektedirler (Yıldız, 2011:54). Turizm sektöründe makineleşme

FULL TEXTS BOOK

ve otonom bilgisayar sistemlerin kullanımı dışında teknolojik yeniliklerin kullanım alanı oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla ortaya çıkan bu sınırlılık, teknolojik ilerlemelerin emeğin önüne geçmesini engellemektedir (Kara, Çömlekçi ve Kaya, 2012:79). İstihdam ile ilgili verilere bakıldığında turizm sektöründe istihdam edilen işgücünün birçoğunun herhangi bir sigortaya sahip olmamasından kaynaklı olarak verilerin tam bir netlik içerisinde olmadığı tahminler üzerinden gidildiği görülmektedir (Yıldız, 2011:55).

Turizm alanında şimdiye kadar yapılan çalışmalar genel itibariyle sektörün istihdam yaratma rolü (Çeken ve Erdem, 2003; Ünlüönen ve Şahin, 2011), istihdam politikaları (Kocadoğan, 2010), sektörün ekonomik etkileri ve istihdam sorunları üzerinedir (Zengin, 2010, Yıldız, 2011; Erol, 2020; Demir ve Bahar, 2021; Demir vd., 2023; Birgücü, 2024; Arısoy ve Bağcı, 2024). Buradan hareketle çalışmanın amacı işsizliğin giderek arttığı günümüzde turizm sektörünün istihdam yaratıcı özelliğinin ön plana çıkartılarak hem bireyler hem de uygulayıcılar açısından öneminin fark edilmesidir. Bu amaçla istihdam farkındalığı için kullanılacak olan güncel veriler Türkiye turizmine yönelik güncel istihdam verileri olup, genele uyarlanacak şekilde yorumlanmıştır. Çalışmanın, ülkeler açısından ciddi bir gelir kaynağı olmasına rağmen hak ettiği değeri alamadığı varsayılan turizm sektörünün önemi konusunda farkındalık yaratacağından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. TURİZMİN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Turizm, dünya ölçeğinde pek çok ülke ekonomisi üzerine önemli katkılar sağlayan bir faaliyet alanıdır. Turizm faaliyeti özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, ülkelerin ihtiyaç duydukları dövizi kazandıran, sahip olduğu çeşitli girdiler ile de istihdam olanaklarını artırarak refah düzeyini yükselten bir özellik sahiptir (Zengin, 2010:105).

Turizm sektörünün ulusal ekonomiler üzerindeki etkilerine geçmişten günümüze değinmek gerekirse (Olalı ve Timur, 1986:189; Olalı ve Timur, 1988:138; İçöz, 1990:205; Tutar ve Tutar, 2004:54; Tutar vd., 2013:16; Çeken, 2003:147; Çeken, 2008:300; Tutar ve Tutar, 2004:49; Demir ve Bahar, 2021; Akkaşoğlu ve Akyol, 2022:130; Birgücü, 2024).

- **Gelir Etkisi:** Ülkeye gelen yerli ve yabancı turistlerin tüketim harcamalarından doğan talebi karşılamak adına yapmış oldukları turistik yatırımları ifade etmektedir.
- **Ek İhracat Olarak Etkisi:** Turistlerin yabancı ülkelerden yaptıkları alışverişler, turizm amaçlı ziyaretçilerin yarattığı hareketlilik turizmin, ulusal ekonomi için önemli bir ek ihracat kaynağı olduğunun göstergesidir.
- **Devlet Gelir ve Harcamalarına Etkisi:** Turizm yatırımlarından ve turistik tesislerde çalışanların kazançlarından alınan doğrudan vergiler, turistlerin tüketmiş oldukları mal ve hizmetlerden alınan dolaylı vergileri, gümrük vergileri ve harçların yanı sıra sektöre verilen kredilerin faizleri vb. harcamalar olarak ifade edilmektedir.
- **Döviz Kuruna Etkisi:** Ülkelerin sahip olduğu milli parasının yabancı paralar karşısında değer yitirmesi sonucunda, turistlerin satın alma gücünde meydana gelen artışları olarak yorumlanmaktadır.
- **Yatırımlar Üzerindeki Etkisi:** Artan turizm talebini karşılamak için amacıyla yapılan turistik yatırımlar ve üretim gelirlerinde meydana gelen artış miktarıdır.
- **Ödemeler Dengesi Etkisi:** Gelir ve gider arasındaki farktan oluşan ödemeler dengesinin makul seviyelerde ilerlemesini sağlayan turizm sektörü, düşük maliyetlerle yüksek kar sağlanıp bilançonun dengede kalabilmesi için özellikle yurt dışı turizminde oldukça önemli bir girdi konumundadır.
- **İstihdama Etkisi:** Turizm sektörünün emek-yoğun özelliğinden yola çıkarak sektörde

FULL TEXTS BOOK

doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelen işgücünü temsil etmektedir.

Sahip olduğu özellikleri itibariyle ülkelerin kurtarıcısı konumunda olan turizm sektörü ekonominin hemen hemen her kaleminde kendisini göstermektedir. Fakat bu çalışmada üzerinde durulan ve turizmin emek yoğun bir sektör olmasından kaynaklı en önemli ekonomik girdilerinden biri turizm istihdamıdır (Akkaşoğlu ve Akyol, 2022: 130).

2. TURİZM VE İSTİHDAM

Geçmişten bu yana istihdam kavramı geniş ve dar anlamda istihdam olmak üzere iki ayrı tanıma sahip olmuştur. Geniş anlamda istihdam tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılmasını ifade ederken; dar anlamda ise sadece emeğin üretim sürecinde kullanılmasını ifade etmektedir (Şahin, 2020: 48).

İnsan faktörünün temel alınmasından dolayı emek yoğun bir yapıya sahip olan turizm sektörü, turizm sektörü, turistik tüketim harcamalarının yanı sıra ortaya çıkan talebi karşılamak için işletmelerin yeni yatırımlar gerçekleştirmelerini de ifade etmektedir (Çımat ve Bahar, 2003:14; Erol, 2020:39). Diğer taraftan, turizme yönelik yatırımların artmasına paralel olarak istihdam artışı da söz konusu olmakta ve turizm, sektördeki nitelikli işgücü için yeni iş imkânları meydana getirmektedir. Konaklama, yiyecek-içecek, seyahat-ulaştırma ve rekreasyon gibi turizmin ana bileşenleri olarak görülen alanlar doğrudan istihdam olarak tanımlanırken, bu ana alanlara hizmet etmek adına sektörle iş birliği içerisinde çalışan eğitim, bankacılık, tarım, inşaat ve sanayi gibi diğer alanlar da dolaylı istihdam alanları olarak tanımlanmaktadır (Bahar vd., 202:162; Birgücü, 2024:33).

Tablo 1: Turizm Harcamalarının İstihdam Yarattığı Alanlar

Turistlerin Harcama Yaptıkları Yerler	Turizm Sektörünün Yaptığı Harcamalar	Harcamalardan En Son Yararlananlar
▪ Konaklama ▪ Yiyecek ▪ İçecek ▪ Uluslararası Ulaşım ▪ Gezi ve Turlar ▪ Eğlence	▪ Maaşlar ve ücretler ▪ Bahşişler, ikramiyeler ▪ Yerel vergiler, gelir vergileri ▪ Komisyonlar ▪ Müzik ve eğlence ▪ Yönetimsel ve genel harcamalar ▪ Yasal ve mesleksel hizmetler ▪ Yiyecek, içecek vb. satın alınması ▪ Malzeme ve üretim maddeleri alımı ▪ Tamir, bakım, onarım, koruma ▪ Reklam, tanıtım, yayın iyileştirme çalışmaları ▪ Toplu hizmetler: Su, gaz, elektrik, çevre vb. ▪ Ulaştırma ▪ Lisanslar: İzin belgeleri	▪ Muhasebeciler ▪ Reklamcılar ▪ Nalburiye dükkanları ▪ Mimarlar, Avukatlar, Bankalar ▪ Esnaf ve zanaatkarlar ▪ Otomobil acentaları ▪ Fırınlar, bakkallar ▪ Plaj yardımcıları ▪ Kasaplar ▪ Kasiyerler, veznedarlar ▪ Hayır kurumları ▪ Eczaneler, baharatçılar ▪ Tezgahtarlar, sekreterler ▪ Giyim mağazaları ▪ Kulüpler ▪ Konfeksiyoncular ▪ Müteahhitler ▪ Yemekçiler ▪ Rehberler ▪ Mandıracılar; sütçüler ▪ Doktorlar, dişçiler ▪ Büyük mağazalar, toptancılar ▪ Kuru temizlikçiler ▪ Elektrikçiler ▪ Mühendisler ve uzmanlar ▪ Çiftçiler, balıkçılar ▪ Hamallar, taşıyıcılar ▪ Oto tamir ve bakımcıları ▪ Bahçıvanlar ▪ Hediyelik eşya dükkanları ▪ Yönetim: Eğitim, sağlık, demir-deniz ve karayolları, toplu hizmetler vb. ▪ Finansmancılar, emlakçılar

FULL TEXTS BOOK

▪ Hatıra ve Hediyelik Eşya ▪ Fotoğraf ve Bant ▪ Kişisel Bakım, İlaç ve Kozmetik ▪ Giyim ▪ Diğer	▪ Sigorta primleri ▪ Gayrimenkul ve araç-gereç kiralama ▪ Mobilya ve demirbaş eşyalar ▪ Borçların anapara ve faiz geri ödemeleri ▪ Gelir, kurumlar ve diğer vergiler ▪ Amortisman ▪ Yatırımcılara ve yabancı sermayeye geri dönüş (kar payı ve iştirak hissesi olarak)	▪ İthalatçılar, yöneticiler ▪ Sigorta şirketleri ▪ Çamaşırhaneler, lokantalar ▪ Medya, Yayınevleri, Matbaa, dizgiciler ▪ Gece kulüpleri, barlar, diskolar ▪ Araç-gereç satıcıları, musluk tamir-bakımcıları ▪ Ressamlar ▪ Kapıcılar, bekçiler, oda hizmetçileri ▪ Gayrimenkul yapıcı ve satıcıları ▪ Danışmanlar, yardımına başvurulanlar ▪ Hissedarlar ▪ Boyacılar ▪ Ulaştırma, seyahat acenteleri ▪ Yöneticiler ▪ Sendikalar

Kaynak: (Yıldız, 2011:63-64)

Tablo 1'de turizm sektöründe yapılan harcamaların istihdam yarattığı alanlar görülmektedir. Turistlerin turizme bağlı 11 farklı alanda yaptıkları harcamanın 21 farklı sektörle birlikte 47 farklı iş kolunu etkilediği görülmektedir. Burada da anlaşılan odur ki turizm sektörü doğrudan ve dolaylı olmak üzere kendinden başka birçok sektör ve iş koluna hizmet etmektedir (Yıldız, 2011:62).

Şekil 1. İstihdamın Sektörel Dağılımı

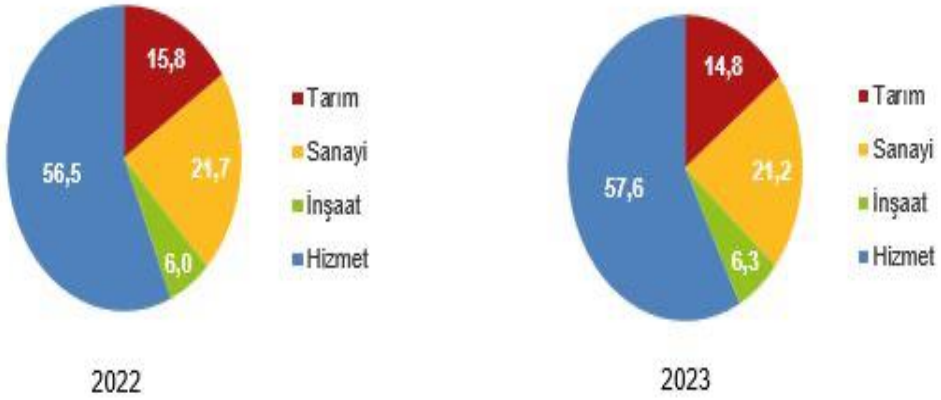

Kaynak: TÜİK, 2023

Şekil 1'de bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında hizmet sektörünün istihdam edilenler içindeki payının (1,1 puan) diğer sektörlere nazaran artış gösterdiği görülmektedir. Bu grafik ile ortaya çıkan sonuç hizmet sektörü ağı içerisinde yer alan turizm sektörünün istihdam oranının giderek arttığıdır.

FULL TEXTS BOOK

Tablo 2: Turizm faaliyetleri ile ilgili olan ürünler için turizm oranları, 2019-2022

Ürün	2019	2020	2021	2022
Toplam	3.9	2.3	2.7	3.3
Turizmde Konu Ürünler	48.5	34.4	39.6	46.8
Ziyaretçilere Yönelik Konaklama Hizmetleri	99.6	98.0	98.4	97.4
Gıda ve İçecek Servis Hizmetleri	21.3	13.3	15.5	19.9
Yolcu Taşımacılığı Hizmetleri	69.6	52.1	58.9	64.6
Ulaşım Araçları Kiralama Hizmetleri	7.1	4.0	7.6	9.0
Seyahat Acenteleri ve Diğer Rezervasyon Hizmetleri	100.0	100.0	100.0	100.0
Kültürel Hizmetler	43.7	22.7	24.3	45.4
Spor ve Eğlence Hizmetleri	9.2	6.0	9.3	12.8
Diğer Ürünler	1.2	0.9	1.0	1.0
Toplam Değer Tam Rakamlardan Kaynaklı Tam Sayı Vermeyebilir.				

Kaynakça: TÜİK, 2024

Tablo 2'de yer alan verilere göre seyahat acenteleri ve diğer rezervasyon hizmetlerinin tamamının turizm amaçlı olduğu, 2022 yılında konaklama hizmetlerinin %97,4'ü, yolcu taşımacılığının %64,6'sı, kültürel hizmetlerin ise %45,4'ü turizm amaçlı gerçekleştirildiği görülmektedir. Verilerde pandemi dönemlerinde yer alan düşüş kendisini gösterse de normal dönemlerde yapılan artışlar özellikle göze çarpmaktadır.

Tablo 3. Sektöre göre istihdam edilenler, 15+ yaş, (Bin kişi), 2022, 2023

	2023		2022		Bir Önceki Yıla Göre Fark
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek
İstihdam	31632	21286	10346	30752	20818
Tarım	4695	2757	1938	4866	2822
Sanayi	6711	4950	1761	6663	4969
İnşaat	1997	1896	100	1846	1755
Hizmet	18230	11683	6547	17378	11272

Kaynak: TÜİK 2023

Tablo 3'de yer alan diğer bir TÜİK (2023) verilerine göre ise, 2023 yılında 18 milyon 230 bin kişinin turizminde ağırlıklı bir şekilde içerisinde olduğu hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmektedir.

FULL TEXTS BOOK

Hizmet sektörü verilerine bakılarak bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında istihdam edilenlerin sayısı grafikte yer alan tüm sektörleri geçerek 852 bin kişi artış göstermiştir. Bu veriler e bakılarak doğrudan veya dolaylı olarak en önemli hizmet sektörü öğelerinden biri olan turizm sektörünün etkisinin giderek arttığı yorumu yapılabilir.

Tablo 4: Doğrudan turizm amaçlı istihdam edilen kişi sayısı ve turizmin toplam istihdam içindeki payı, 2019- 2022

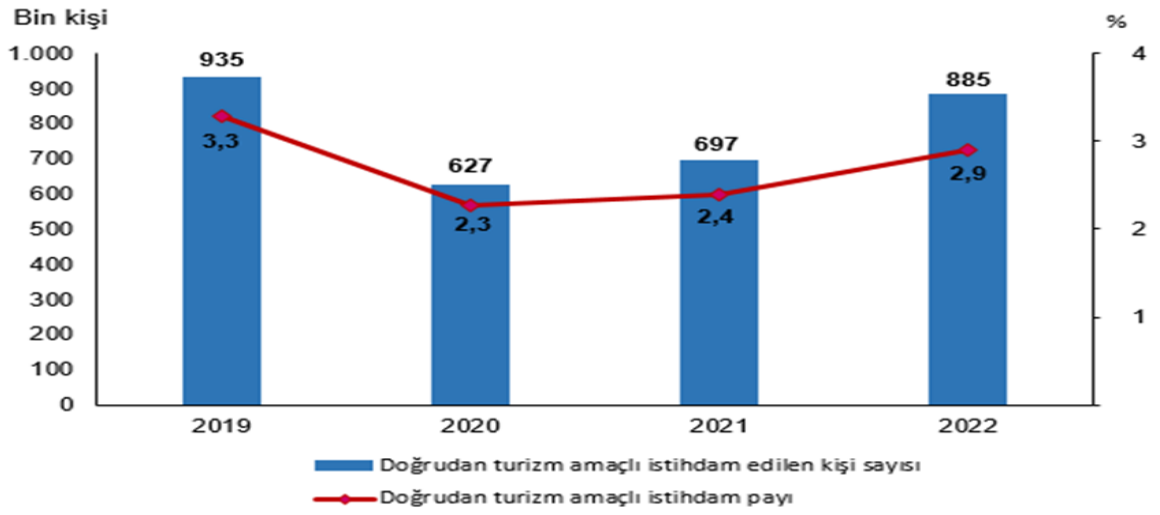

Kaynak: TÜİK, 2024

Özellikle kitle turizminin (deniz, güneş, kum) kendisini gösterdiği yaz dönemlerinde turizminin mevsimsel özelliğinin bir sonucu olarak yoğunlaşan turistik talepten dolayı turistik işletmelerin işgücü talebi de artış göstermektedir (Çakır ve Bostan, 2000:69). Bu bakış açısı da göz önünde bulundurularak yıllara göre turizm istihdamındaki durum için Tablo 4'e bakıldığında turizm sektöründe doğrudan turizm amaçlı istihdam edilen kişi sayısının 2022 yılında bir önceki yıla göre %27 artarak 885 bin kişi olduğu görülmektedir. Ayrıca 2022 yılında turizm sektöründeki istihdamın toplam istihdam içindeki payı da %2,9 olarak belirlenmiştir. Bu tabloya göre turizmde istihdam edilen kişi sayısı pandeminin ülkemizi etkilediği yıllar azalış göstermiş olsa da her geçen yıl artmaya devam etmektedir (TÜİK, 2024).

Emek-yoğun bir yapıya sahip olan turizm sektörü, işsizlik sorunu olan ülkelerde, işsizlik sorununu çözecek şekilde şgücü yaratma potansiyeline sahiptir. Turizmde yapılan bu yatırımlarla istihdam oranı da artırılmaktadır. Turizme olan talebin çeşitlilik arz etmesi farklı iş kollarının ortaya çıkmasına ve dolayısıyla da işgücüne olan talebi artırmaktadır. Buradan hareketle doğrudan ve dolaylı şekilde etkileşim halinde bulunduğu tüm sektörlerin kurtarıcısı konumunda olan turizm sektörü süreklilik gösteren istihdam yaratıcı rolüyle büyük bir öneme sahiptir yorumu yapılabilir.

SONUÇ

Literatür, güncel veriler ve önceki çalışmalardan alınan bilgiler ışığında bugün turizm sektörünün, gelişmekte olan ülkelerde; istihdam yaratıcı özelliği nedeniyle, işsizliğin giderilmesinde en etkili yollardan birisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan, özellikle son dönemlerde gündeme gelen ve ciddi bir problem haline dönüşen işsizliğe çare arayan ülkelerin turizm sektörü üzerinde

FULL TEXTS BOOK

yoğunlaştığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, turizm sektörünün gelişimine bağlı olarak, turizm işletmelerinin ve buna bağlı diğer işletmelerin sayısında artışın yaşanacağını söylemek mümkündür. Çalışma sonuçları turizm sektörünün getirilerinden doğrudan etkilenenlerin yanı sıra dolaylı etkilenen sektörlerin varlığının da söz konusu olduğunu göstermektedir. Örneğin, konaklama, seyahat, yeme içme işletmeleri doğrudan etkilenirken; turistik işletmelerin inşaatını yürüten firmalar, turistik tesislerde kullanılmak üzere geçici işçi temin eden aracı kurumlar, turistik tesisin bulunduğu bölgede faaliyet gösteren diğer işletmeler de turizm sektöründen dolaylı olarak etkilenebileceklerdir. Bu gibi nedenlerden dolayı, turizm sektörünün istihdam yaratma açısından önemli bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür. Buradan hareketle;

- Pandemi sonrası yavaş yavaş normale dönmeye başlayan turizm sektörünün yeniden istenilen düzeye gelmesi ve istihdamın da o oranda artırılması adına atılacak ilk adım turistin güvenini kazanmak olacaktır. Bu anlamda turistlerin geldikleri ülkelerde güvenle seyahat edebilecekleri politikalar geliştirilebilir.
- Sektörün istihdam yapısından faydalanabilmek adına turizm geliri ve ziyaretçi sayılarını artırmaya yönelik uygulanacak yeni pazarlama stratejileri oluşturulabilir.
- Turizmdeki istihdamın artırılması adına hükümetler, işverenler ve işçi temsilcileri arasında hem sektörü hem de çalışan personeli koruma altına alacak ulusal/uluslararası nitelikli eşgüdümsel politikalar geliştirilip, benimsenebilir.
- Turizm, çarpan etkisi yüksek bir sektör olduğunun farkına varılarak yaratılacak olan istihdam ile ilgili doğrudan veya dolaylı ilişkili içerisinde olduğu sektörlerin bu anlamda daha bilinçli hale gelmesi sağlanabilir.
- Turizm sektöründe devlet aracılığıyla gerçekleştirilebilecek bir sektör- akademi iş birliği sayesinde turizm fakültesi mezunlarının kendi alanlarında çalışmaya başlaması sağlanarak hem doğru hem de nitelikli istihdam gücü yaratılabilir.

Elde edilen sonuçlar, turizmin ülkelerin istihdamı için önemli bir ekonomik sektör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda turizm istihdamının ekonomik büyümeye büyük katkı sağlayacağı göz ardı edilmeyerek, gelişmiş ve yeni pazarlama stratejileriyle destinasyonlar turistler tarafından daha çekici hale getirilerek turizmin istihdam yaratıcı rolüne destek olunması önemlidir. Özetle destinasyonlar turizmin istihdam yaratıcı rolünün öneminin farkına vararak hem makro hem de mikro düzeyde gerekli çabayı sarfederek uluslararası turizm gelirlerinden elde etmekte olduğu payı sürekli yükseltme çabası içinde bulunmalıdır. Bugün ülkeleri gelişmişlik seviyesi ve arzu edilen refaha ulaştıracak olan konulardan birinin istihdam olduğunun altı çizilerek, istihdam yaratıcı rolü büyük olan turizmin değerinin bilinmesi gerektiği unutulmamalı, gerekli strateji ve politikalar geliştirilerek turizm istihdamına katkıda bulunulmalıdır.

KAYNAKLAR

Akkaşoğlu, S. ve Akyol C. (2022). Salgın Hastalık Kaynaklı Krizlerin Turizm Endüstrisine Etkileri; Covıd-19 Özelinde Bir Araştırma. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 23(Covıd-19 Özel Sayısı), 121-134.

Arısoy, B., ve Bağçı, E. (2024). Pandeminin Turizm Sektörü Çalışma Koşullarına Etkisi. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 25(1), 17-34.

Avcıkurt, C. (2003). Turizm Sosyolojisi. Balıkesir: Detay Yayıncılık.

Bahar, O. ve Bozkurt, K. (2010). Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 21, Sayı 2, Güz, 255-265.

Bahar, O. Yıldırım, S., Işık, C. ve Özata, E. (2020). Turizm Ekonomisi. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 160-172.

Barutçugil, İ. S. (1986). Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

FULL TEXTS BOOK

Birgücü, F. (2024). Türkiye'de Turizm Sektörünün Ekonomik Büyümeye Etkisi: The Impact Of The Tourism Sector On Economic Growth İn Turkey. Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (Sobag), 2(1), 30-47.

Çakır, M. ve Bostan, A. (2000). Turizm Sektörünün Ekonominin Diğer Sektörleri ile Bağlantılarının Girdi-Çıktı Analizi ile Değerlendirilmesi. Anatolia: Turizm Araştırmalar Dergisi, Yıl:11, Eylül-Aralık, 35-44.

Çeken, H. (2003). Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi. İstanbul: Değişim Yayınları.

Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi C.X, S II, 293-306.

Çeken, H. ve Erdem, B. (2003). Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Etkisi. İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, Sıra:3, No:23.

Çımat, A. ve Bahar, O., (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (6), 1-18.

Demir, E., ve Bahar, O. (2021). Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Analiz. International Journal Of Social Sciences And Education Research, 7(2), 162-172.

Demir, Ö., Türkay, B., ve Dinçer, M. (2023). Turizm Sektöründe Ekonomik Sızıntılar Üzerine Bir Değerlendirme. Journal Of New Tourism Trends, 4(1), 39-50.

Erol, S. I. (2020). Covid-19'un Turizm Sektöründe İstihdama Etkisi: İtalya, İspanya Ve Türkiye Örnekleri. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 8(2), 38-49.

İçöz, O. (1990). Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Talebini Belirleyen Etkenler. Turizm Yıllığı 1988-1989, Ankara.

Kara, O, Çömlekçi, İ. ve Kaya, V. (2012). Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler ile İlişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011). Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar, Cilt:8, Yıl:8, Sayı:1,75-100.

Kocadoğan, S. (2010). Türkiye'de Turizm Sektöründe İstihdam Politikalarının İşgören Motivasyonuna Etkileri Ege Bölgesi'nde Beş Yıldızlı Oteller Üzerine Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Olalı, H. ve Timur, A. (1986). Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri. (ENKA 1985 Yılı Ekonomi Dalı Birincilik Ödülü), İzmir.

Olalı, H. ve Timur, A. (1988). Turizm Ekonomisi. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.

Şahin, L. (2020). İstihdam ve İşsizlik. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını, 48-57.

Tutar, E. ve Tutar, F. (2004), Turizm Ekonomi, Türkiye ve OECD. Ankara: Seçkin Yayınları.

Tutar, F., Alpaslan, C., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2013). Turizm Sektörünün İstihdam Üzerine Etkileri. Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Kış-2013, Cilt 2, Sayı 4, 14-27.

TÜİK (23 Mart 2023). Turizm İstatistikleri Haber Bülteni. Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Prehaberbultenleri.Do?İd=33672 (Erişim Tarihi: 06.11.2024).

TÜİK (18 Ocak 2024). Turizm İstatistikleri Haber Bülteni. Http://Www.Tuik.Gov.Tr/Prehaberbultenleri.Do?İd=33672 (Erişim Tarihi: 06.11.2024).

Ünlüönen, K. ve Şahin, S. Z. (2011). Turizmde İstihdam. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz-2011 Cilt:10 Sayı:37, 1-25.

Yıldız, Z. (2011). Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. Süleyman Demirel Ünv. Vizyoner Dergisi, Cilt:3, Sayı:5, 54-71.

Zengin, B. (2010). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisine Reel ve Moneter Etkileri. Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 102-126.

FULL TEXTS BOOK

EXPLORING SUSTAINABILITY AND SUSTAINABILITY COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION: A CONCEPTUAL APPROACH

Dr. Mehmet Alper AKDEMİR
Republic of Türkiye Ministry of National Defence
Prof. Dr. Canan Gamze BAL
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Economics and Administrative Sciences

ABSTRACT

In today's world, sustainability has become a critical element in the management of institutions and businesses. Sustainability, which aims to preserve natural resources and maintain ecological balance for future generations, should be addressed not merely as a concept but as a practical strategy. The success of this strategy is supported by the effective and comprehensive implementation of sustainability communication.

Sustainability communication plays a critical role in enabling institutions to achieve their sustainability objectives. Particularly in higher education institutions (HEIs), sustainability communication strategies act as both a bridge and a dissemination hub, supporting the academic advancement of sustainability practices and facilitating their broader adoption across society.

The aim of this study is to raise awareness about sustainability and sustainability communication in HEIs while also providing a conceptual framework for future research. A comprehensive literature review on sustainability and sustainability communication in HEIs was conducted, identifying current approaches, strategies, and gaps in the field. This study offers opportunities for more in-depth qualitative and quantitative research on sustainability communication in HEIs and contributes to increasing the awareness of managers and decision-makers, thereby enhancing their strategic approaches.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Sustainability Communication, Higher Education, Conceptual Approach.

INTRODUCTION

Today, sustainability, as a critical component in institutional and business management, evolves into a strategy aimed at preserving natural resources and maintaining ecological balance. As stated in the Our Common Future report, “Sustainable development (SD) is development that meets the needs of the present generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs.” Within this scope, the concept of sustainability can be defined as “meeting the needs of the present generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs” (WCED, 1987). Building upon this foundational understanding, the United Nations Sustainable Development Goals (UN SDGs) are the defining framework for the SD Agenda through the year 2030 (Bal & Avcu, 2024). The SDGs represent a call for transformation in social, economic, and environmental spheres (Edinsel, 2023). To effectively implement this agenda, sustainability communication, a key element in the success of this strategy, facilitates effective information sharing with stakeholders (Akdemir & Bal, 2024). Sustainability communication is a tool used to effectively convey an organization’s sustainability efforts to stakeholders and the public. It encompasses processes for measuring and reporting environmental and social performance, as well as sustainability strategies, goals, and overall performance. Such communication is typically conducted through reports, press releases, website updates, and other channels (Gutterman, 2020). To place greater emphasis on sustainability, organizations are increasingly utilizing sustainability communication tools, such as sustainability reports and management system documents (Eker & Bal, 2022). As key players in societal development, HEIs can extend these efforts beyond traditional organizations.

HEIs have a unique opportunity to lead by example in sustainability efforts. Sustainability initiatives

FULL TEXTS BOOK

undertaken by universities have the potential to foster community engagement and strengthen connections with people. Given their privileged position, universities play a crucial role in raising awareness about global sustainability commitments and facilitating societal involvement in these initiatives (Filippo vd., 2020). Furthermore, HEIs can serve as a bridge and distribution center for advancing sustainability and sustainability communication efforts within academia and disseminating these practices throughout society (Lertpratchya vd., 2017).

The context of sustainability and sustainability communication has been examined in numerous academic studies, yielding diverse findings across various contexts and applications (e.g., McDonagh, 1998; Signitzer & Prexl, 2008; Newig et al., 2013; Arın Saydam, 2014; Lähtinen et al., 2017; Genç, 2017; Akbayır, 2019; Gutterman, 2020; Kuşay, 2020; Özgen, 2022; Doğru, 2023; Golob et al., 2023). Additionally, there is a growing body of research focusing on sustainability communication specifically in HEIs (e.g., Suwartha & Sâri, 2013; Ragazzi & Ghadini, 2017; Puertas & Marti, 2019; Filippo et al., 2020; Musso et al., 2021). This study seeks to provide a comprehensive perspective on sustainability and sustainability communication within HEIs, expand the existing body of knowledge in this domain, formulate recommendations to enhance the effectiveness of sustainability communication strategies for administrators, and foster awareness among academics regarding future research opportunities. The overarching objective of this research is to identify avenues for investigating sustainability communication in HEIs and to contribute to raising awareness by refining the strategic approaches of administrators and decision-makers.

This study will first address the concepts of sustainability and SD, establishing their relationship with sustainability communication and presenting the conceptual framework of sustainability communication. In the second section, sustainability and sustainability communication within HEIs will be examined in detail. The third section will focus on the sustainability communication tools utilized in HEIs, providing an in-depth analysis. Finally, the study will conclude by presenting its findings and offering recommendations for future research.

1. SUSTAINABILITY, SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SUSTAINABILITY COMMUNICATION

In the post-Industrial Revolution era, the damage inflicted on our world and environment has reached a level that threatens the entirety of existence, including humanity, legal and public entities, states, economic systems, societal life, and organizations. The imbalance in the harmony of humans, nature, and the economy has spiraled into a cycle of destruction, transforming into a "lose-lose" scenario (Akdemir, 2023). To develop a holistic solution to this issue and preserve existing achievements, the concept of sustainability has emerged as a comprehensive and critical agenda item.

Today, ensuring sustainability and leaving a better world for future generations necessitate rational decision-making. The implementation of these decisions requires a scientific, centralized, collective, organized, supranational, and multidisciplinary effort. The UN has assumed this responsibility and introduced the concept of sustainability. Periodically, sustainability goals are determined and implemented. These goals are reviewed at regular intervals and updated in light of scientific knowledge and methodologies.

As stated in the Our Common Future Report (Bruntland Report), sustainability is described as meeting the needs of the current generation without endangering the ability of future generations to fulfill their own needs (UNAI, 2023). According to the Dictionary of Environmental Economics, sustainability refers to economic, social, and environmental systems that create and sustain human well-being (Markandya et al., 2003). From a systematic perspective, sustainability is a theoretical condition where the three subsystems—social, economic, and biological—maximize their respective human-attributed goals and functions (European Environment Agency, 1999). In this context, sustainability is defined through three fundamental dimensions: economy, society, and environment. The economic dimension pertains to the creation of wealth and livelihoods, while the social dimension aims to eradicate poverty and enhance quality of life. The environmental dimension, meanwhile, focuses on preserving natural resources for future generations (Dalal-Clayton & Bass, 2000).

FULL TEXTS BOOK

Neumayer (2013) identifies the Bruntland Report's definition as an anthropocentric perspective, focusing solely on human interests, and highlights two significant viewpoints that have emerged in discussions of sustainability and SD. According to the concept of "strong sustainability," natural resources cannot be substituted or replaced by human-made alternatives. This perspective adopts a more ecocentric approach, placing nature at its core. Conversely, the concept of "weak sustainability" suggests that natural capital can be substituted, presenting a more anthropocentric stance (Neumayer, 2013). This distinction provides a critical perspective for a deeper understanding of the concept of sustainability. It highlights the paradox between environmental and planetary preservation and economic development, illustrating how the concept of sustainability fundamentally evolves through the tension between these two elements. As a third dimension, social sustainability offers a framework that plays a balancing role in resolving this conflict.

The definitions positioned along the spectrum between strong and weak sustainability perspectives are reflected in all sustainability and SD approaches. For instance, the Buddhist perspective aligns with the concept of strong sustainability, emphasizing ecology, economy, and the ability to evolve. It advocates for fostering and practicing a respectful attitude toward nature within an appropriate social environment rather than controlling or destroying it (Servaes & Malikhao, 2007). In this context, sustainability trends shaped by varying approaches provide a critical foundation for a deeper understanding of the conceptual framework. The sustainability trends developed within this scope are illustrated in Figure 1.

Figure 1. Sustainability Orientations

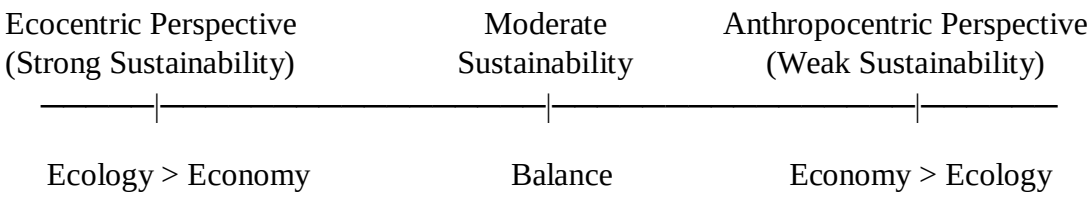

Note: Figure created by the author.

One of the most critical concepts in shaping the direction of sustainability discussions and conceptualizations is SD. Parallel to sustainability, SD is a strategy that balances present and future generations while integrating economic, social, and cultural dimensions (Svetlačić et al., 2016). As stated in the Our Common Future Report (Bruntland Report), SD is defined as a form of development that meets the needs of the present generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs (WCED, 1987). A term encompassing the concept of "development" is not expected to solely address environmental concerns or the preservation of the environment; rather, it represents a multidimensional approach that includes economic and social dimensions as well. According to Steurer et al. (2005), there are differing views on the definition of this principle across various policy areas. The scope of SD has been expanded beyond environmental issues to include economic and social aspects. It has been extended from the macroeconomic level to the microeconomic and individual levels.

Sustainability Communication

The concept of sustainability reflects a communication paradigm that promotes change, enhances the current state, and increases participation in decision-making processes. In this context, the efforts of experts and political leaders alone are insufficient to mobilize society (Aversano-Dearborn et al., 2018). Communication undoubtedly holds significant potential in addressing this issue, playing a crucial role in bringing sustainability-related topics to the forefront of societal agendas as an integral part of humanity (Fischer et al., 2016). Moreover, sustainability requires the development of actionable strategies rather than remaining purely theoretical, and the success of these strategies is intrinsically linked to sustainability communication (Akdemir & Bal, 2024). In this regard, communication serves as a tool for embedding the vision of SD within society (Witt, 2011). Known as sustainability

FULL TEXTS BOOK

communication, this approach has the potential to act as a transformative force for organizations (Doğru, 2014).

Sustainability communication is a communication approach used to manage relationships among stakeholders while considering environmental, social, and economic sustainability. The goal of this approach is to raise awareness and drive behavior change to create a future in harmony with nature, rather than destroying it for human welfare (Özgen, 2022). According to Solitaire Townsend, the founder of UK-based Futerra, one of the first companies to define and implement sustainability communication, there are two definitions of sustainability communication. The first focuses on communicating sustainability itself, while the second emphasizes conducting communication through sustainable methods. The second definition concentrates on conveying the environmental impact of research, whereas the first aims to integrate the communication of social and environmental issues to foster behavior or attitude change among individuals and institutions (Doğru, 2023).

Sustainability communication is an interactive social process that addresses ecological alienation that may arise between an organization, its environment, and its stakeholders. Rooted in the concept of holism or wholeness, it encompasses conflict and critique through information disclosure, participation in institutional policies and processes, and structures that facilitate open-ended dialogue (McDonagh, 1998). The role of sustainability communication is to articulate the understanding of the world—namely, the relationship between humans and their environment—transform it into social discourse, develop critical awareness of issues related to this relationship, and subsequently link these to social values and norms. Scientific knowledge and discourse play a central role in this endeavor to the extent that they contribute to strengthening or relativizing various positions and perspectives (Godemann & Michelsen, 2011). Understanding the multidimensional nature of sustainability communication provides a critical foundation for evaluating the effectiveness of this process and clarifying its role in achieving sustainability goals. Sustainability communication consists of four dimensions (Figure 2): environmental sustainability communication, economic sustainability communication, social sustainability communication, and the sustainability of communication (Akdemir & Bal, 2024).

Figure 2. Dimensions of Sustainability Communication

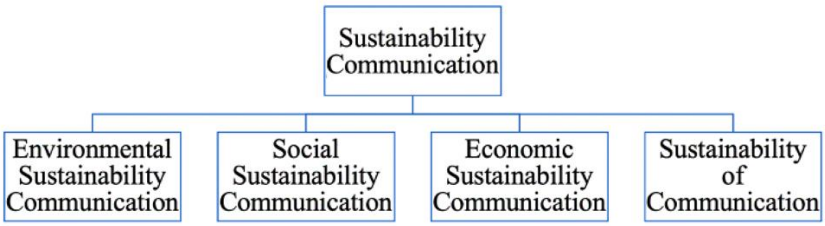

Source: Akdemir & Bal, 2024

Various perspectives and types of sustainability communication have been proposed. Based on the notion that sustainability communication can be either one-way or two-way, Newig et al. (2013) identified three distinct methods: communication about sustainability, communication of sustainability, and communication for sustainability. **Communication about sustainability** refers to the exchange of information and ideas concerning sustainability issues. Through horizontal communication, discussions and interpretations of these issues are facilitated among various actors. However, this process is not always harmonious and may lead to conflicts between differing perspectives (Newig et al., 2013; Genç, 2017).

Communication of sustainability is unidirectional in nature and adopts a managerial stance with specific objectives such as informing, educating, and enhancing social participation. This communication style is often regarded as an elitist approach, distinguishing experts on sustainability from ordinary individuals. The effectiveness of this communication is measured by the extent to which the intended impact is achieved (Newig, 2013; Genç, 2017).

FULL TEXTS BOOK

Communication for sustainability focuses on the normative goals of SD and aims to facilitate social transformation. Going beyond merely providing information, communication for sustainability seeks to create social change that supports SD (Newig, 2013).

Golob et al. (2022) categorize sustainability communication approaches into five groups: information transfer and raising consumer awareness; critical, deliberative, and transformative communication; disclosure of information related to environmental performance; persuasive and commercial communication; and misleading communication (greenwashing). These groups encompass a broad spectrum of communication activities, ranging from raising awareness about sustainability to promoting eco-friendly behaviors and misleading through misrepresentation.

Petts (2000) identifies three fundamental forms of sustainability communication. **Care communication** aims to raise awareness by providing information and research on environmental impacts, health, safety, and environmental performance. Consensus communication encourages collaboration in areas such as standard setting, product development, regulation, and natural resource management to enable sustainable decision-making. **Crisis communication**, on the other hand, is utilized to respond to emergencies such as accidents, pollution incidents, and disease outbreaks, ensuring the flow of information during these critical situations.

To gain a deeper understanding of sustainability communication in HEIs, which constitutes the main focus of this study, it is essential to have knowledge of its historical development. This historical perspective sheds light on the stages and transformations of sustainability communication, thereby facilitating a better comprehension of the context in which practices are implemented within HEIs.

The History of Sustainability Communication

Following World War II, the concept of corporate social responsibility (CSR) emerged as a subfield of business theories, with H. Bowen's Social Responsibilities of the Businessman (1953) widely regarded as the starting point for this domain (Doğru, 2023). Throughout the 1970s and 1980s, environmental communication advanced through social reporting and environmental communication programs. During this period, major environmental incidents such as the Bhopal Disaster (1984) and the Seveso Disaster (1976) heightened public awareness of environmental issues and compelled companies to demonstrate their environmental responsibilities through communication efforts. In this context, many companies began publishing social responsibility reports; however, some used these reports merely as advertising tools, engaging in greenwashing. Such misuse led some companies to cease publishing social information altogether (Signitzer & Prexl, 2008).

In the 1990s, the concepts of sustainability and participation gained international prominence with the UN Conference on Environment and Development held in Rio de Janeiro (Heinrichs, 2011). This conference emphasized the importance of environmentally friendly economic development and highlighted the strengthened role of communication in implementing environmental sustainability policies (Primožič & Kutnar, 2022). During this period, environmental communication began to be utilized as a strategic tool in policy-making and project management (GTZ, 2006).

In the 2000s, sustainability communication became increasingly integrated into various aspects of media and communication studies. During this era, sustainability communication emerged as both a field of practice and research, supported by theories and methods from disciplines such as environmental communication, strategic communication, marketing, media studies, and even psychology (Weder et al., 2021).

At the 9th UN Roundtable Meeting held in Rome in 2004 by the Food and Agriculture Organization (FAO) of the UN, the systematic adoption of participatory communication approaches for SD was emphasized (Mefalopulos, 2005). In this context, the UN's 2030 Agenda and SDGs underscore the importance of communication in achieving SD, highlighting the necessity of engaging citizens and institutions in these goals (Doğru, 2023).

In recent years, awareness of the necessity of sustainability communication has increased significantly. This field aims not only to ensure a clear and persuasive understanding of SD but also to actively involve

FULL TEXTS BOOK

people in the process and enhance participation (Godemann & Michelsen, 2011). This historical evolution has paved the way for sustainability communication to emerge as a holistic field encompassing not only environmental sustainability but also economic and social sustainability.

What about HEIs?

HEIs play a pivotal role in addressing societal challenges and improving environmental, economic, and social impacts. They are expected to lead by developing innovative strategies in the field of sustainability. Effective communication is essential for the adoption of these strategies, as it enhances societal engagement. Integrating sustainability initiatives into academic programs and sharing them with the wider community can position universities as centers of knowledge and practice, thereby accelerating the transition to a sustainable society (Akdemir & Bal, 2024). Campuses provide ideal settings for sustainability research and practices, and the evaluation of universities' sustainability efforts can foster organizational change (Lauder et al., 2015). HEIs hold a unique responsibility and play a critical role in building sustainable societies through educating future generations and disseminating knowledge within society (Musso et al., 2021).

To comprehensively understand the relationship between universities and sustainability, it is useful to examine it from a historical perspective. Interest in sustainability within higher education dates back to the late 19th century, with its origins rooted in the 1972 Stockholm Declaration (Ragazzi & Ghadini, 2017). At the 1972 Stockholm Conference, the critical role of education in promoting environmental protection at the international level was formally recognized. Since then, an increasing number of HEIs have begun integrating environmental and SD education into system components such as teaching, research, campus operations, community outreach, assessment, and reporting (Lozano et al., 2015).

In 1990, more than 350 universities signed the Talloires Declaration, a ten-point action plan advocating for the inclusion of sustainability and environmental literacy in university teaching, research, and operations. Over the past 50 years, more than 1,400 universities worldwide have endorsed over 30 sustainability declarations aimed at promoting the integration of sustainability principles into educational and research policies. However, the signing of these declarations does not always translate into the implementation of sustainability principles (Ragazzi & Ghadini, 2017).

Universities are making international commitments to sustainability in alignment with the UN's 2030 Agenda and its 17 SDGs. This agenda has heightened expectations regarding the sustainability-related responsibilities of universities. Universities must respond to these challenges through sustainability-focused educational activities, implement relevant policies, and continue supporting SD by assessing their impacts (Filippo et al., 2020). The SDGs provide HEIs with a unique opportunity to demonstrate their willingness and capacity to play an active role in national and global SD (Musso et al., 2021). As a guiding framework for current SD activities in universities and other institutions, the 2030 Agenda includes a specific SDG dedicated to education (SDG #4: Quality Education) and a target (Target 4.7) addressing education for SD. This emphasizes the fundamental contribution of sustainability education to the achievement of the other 16 SDGs (Ruiz-Mallen & Heras, 2022).

There are two key reasons for considering sustainability within academic institutions. First, the activities taking place on university campuses can have significant environmental impacts. Second, universities are expected to play a fundamental role in society by contributing to the development of future generations and the transition toward sustainability (Ragazzi & Ghadini, 2017). The first reason, which focuses on sustainable universities and campuses, is considered a tangible reflection of sustainability practices within the internal operations of HEIs. The concept of a sustainable university is addressed through various definitions. Velazquez et al. (2006) define a sustainable university as a HEI that promotes sustainable lifestyles through teaching, research, and operations while minimizing the environmental, economic, social, and health impacts of resource use. According to Alshuwaikhat and Abubakar (2008), a sustainable campus is one that fosters community well-being by creating an economic model characterized by energy and resource efficiency, waste reduction, environmental management, and equitable work practices. These definitions highlight the triple-bottom-line approach, which integrates environmental, social, and economic sustainability (Ragazzi & Ghadini, 2017).

FULL TEXTS BOOK

A sustainable university aims to fulfill its local and global responsibilities by safeguarding and improving the health and well-being of people and ecosystems. The university community actively engages with current and future ecological and social challenges by leveraging its knowledge and expertise. Velazquez et al. (2006) presents a model outlining how sustainability should be addressed within universities. This model comprises five distinct stages: leadership, awareness-raising, strategic planning, implementation, and monitoring and reporting. Each stage provides a detailed explanation of how sustainability can be operationalized within academic institutions. The sustainable university model offers a systematic procedure for individuals responsible for sustainability within academic institutions to advance the process. However, most universities have yet to establish the necessary conditions to implement all stages of the model. Consequently, rather than being a rigid structure, the model is designed as a framework to guide academic communities in developing their sustainability missions, policies, strategies, and indicators (Velazquez et al., 2006). This model is illustrated in Figure 3.

Figure 3. The Sustainable University Model

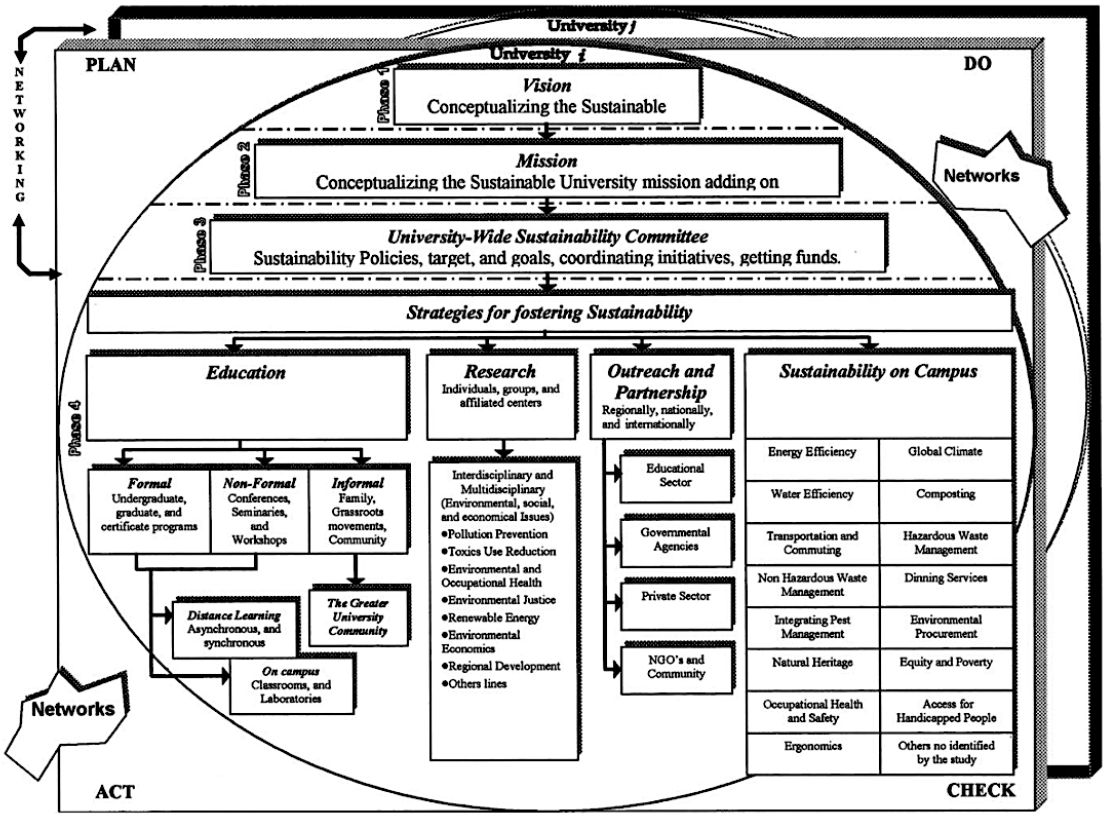

Source: Velazquez et al., 2006

Universities, with their extensive structures and complex activities, have significant environmental impacts and are often referred to as "small cities" (Alshuwaikhat & Abubakar, 2008). They serve as ideal platforms for instilling sustainability awareness and enhancing public consciousness about integrating sustainability into daily life. In response to calls for SD, many universities have initiated green or sustainable campus projects. Implementing sustainable practices on campuses provides universities with the opportunity to educate society on progressive development models (Razak et al., 2011).

A sustainable university campus is an environment that fosters well-being through energy and resource conservation, waste reduction, and efficient environmental management. It promotes occupational health and safety, justice in operations, and social equity while disseminating these values at community,

FULL TEXTS BOOK

national, and global levels (Alshuwaikhat & Abubakar, 2008). Campus sustainability serves as a fundamental reference point for the sustainability efforts of HEIs. Universities and colleges should prioritize the communication and implementation of sustainability initiatives within their own campuses before expanding to broader frameworks at societal and global levels. The framework of campus sustainability is detailed in Figure 4.

Figure 4. The Campus Sustainability Framework

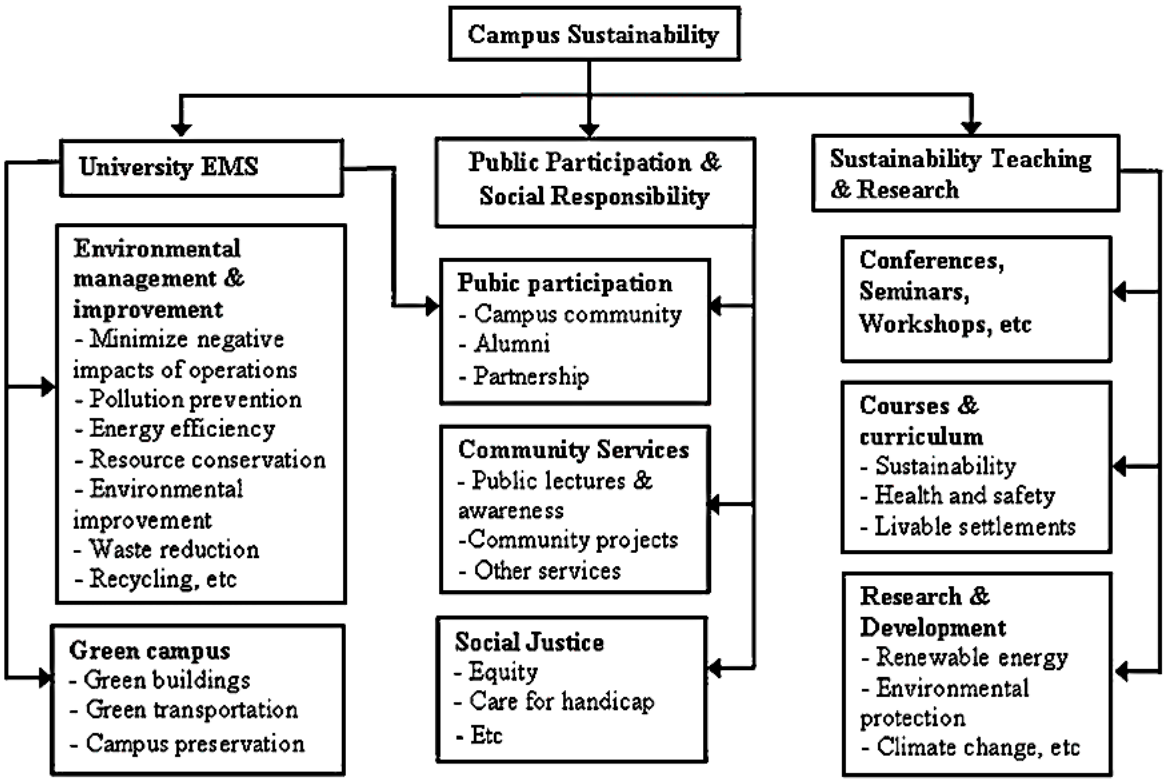

Source: Alshuwaikhat & Abubakar, 2008

The transformation of sustainable universities occurs in three stages. The first stage, operational optimization, involves HEIs improving technical solutions to comply with legal requirements. The second stage, organizational transformation, focuses on fostering sustainability within the institution by addressing the behaviors and attitudes of students and faculty members. The third stage, system building, aims to create a culture of sustainability through a transformation in vision and values. At this stage, institutions collaborate with society to extend their impact beyond their organizational boundaries (Ruiz-Mallen & Heras, 2022).

The second reason for considering sustainability in academic institutions is the fundamental role universities play in society by contributing to the development of future generations and the transition toward sustainability (Ragazzi & Ghadini, 2017). HEIs hold a responsibility toward society in the field of sustainability. Moreover, sustainability assessments in universities have the potential to drive institutional transformation in this area (Lauder et al., 2015). The significant challenges presented by the SDGs necessitate a profound cultural shift in our lifestyles, ways of thinking, and modes of action. The SDGs offer HEIs a unique opportunity to demonstrate their willingness and capacity to actively participate in development, contributing both to their countries and to global SD (Musso et al., 2021).

Universities have a significant impact on their geographic and cultural surroundings. In 2017, 19.8 million students and 1.5 million academics participated in higher education across Europe, with these

FULL TEXTS BOOK

activities accounting for costs equivalent to 1.2% of the continent's GDP. HEIs contribute to community development and improve well-being by disseminating knowledge and innovations. Universities that integrate sustainability into their curricula, research, management, and community engagement play a critical role in promoting sustainability by enhancing students' awareness and skills (Filippo et al., 2020).

Sustainability has become a necessary and responsible strategy for HEIs. National and international initiatives call on universities to integrate sustainability into their core functions, such as research, education, operations, and governance. Universities have the opportunity to contribute to social, economic, and cultural change by engaging with society (Musso et al., 2021). HEIs should prioritize sustainability and effectively communicate their achievements to wider audiences. The shared objective is to enable universities to channel their research findings more rapidly and efficiently toward sustainability and to identify best practices in this field. HEIs serve as a bridge, supporting the academic advancement of sustainability initiatives and delivering these practices to society (Filippo et al., 2020). In this context, universities must carefully select the communication channels, methods, and tools they use for sustainability communication and employ them within the framework of an effective strategy.

HEIs' Sustainability Communication Channels, Methods, and Tools

The growing interest in sustainability has led HEIs to adopt appropriate channels to convey their commitments and engage with stakeholders, particularly in an online context (Musso et al., 2021). Communication channels have undergone numerous changes due to technological advancements and the rapid growth of the internet and web-based platforms. This development has not only enhanced human interactions in daily life but also significantly influenced institutions' communication strategies. Advancements in communication technologies and digital platforms offer many advantages, such as easier outreach to larger audiences and increased engagement (Primožič and Kutnar, 2022). Given the rapid pace of technological development, online communication channels, such as social media, have become popular platforms for disseminating sustainability information (Musso et al., 2021). For HEIs, leveraging these communication channels and other available resources is crucial to ensure formal, tangible, and valid sustainability communication.

HEIs are organizations designed to facilitate knowledge transfer and promote research across a wide range of subjects (Puertas and Marti, 2019). To enhance the effectiveness of sustainability communication, sustainability ranking systems are being developed for universities, aiming to guide institutions in improving their sustainability performance (Bayhantopçu and Özuyar, 2021). HEIs, like other organizations, utilize all known communication tools in their sustainability communication efforts. However, a distinct, formal, reliable, and valid approach has become necessary. This necessity has led to the emergence of various university rankings, indices, or reporting systems, such as the QS World Rankings and SCImago Institutions Rankings (Puertas and Marti, 2019). These indices, rating organizations, reporting tools, and companies, which evaluate universities and execute sustainability reporting from various perspectives, elevate sustainability communication for universities to a more formal and concrete level (Akdemir, 2023). These tools are detailed in the following paragraphs.

The GreenMetric university sustainability ranking serves as a global awareness platform for sustainable universities, involving international universities. By evaluating and comparing sustainability efforts both on and beyond campuses, it aims to enhance global environmental awareness. Established by the University of Indonesia in 2010, this platform ranks participating universities annually and is open to all HEIs in both developed and developing countries. It is the first global sustainability management system of its kind (Suwartha & Sâri, 2013). According to the GreenMetric 2023 ranking, universities from Turkey are also included in the index among institutions from various countries. Six Turkish universities are ranked in the top 100, and in 2024, a total of 98 Turkish universities are listed among 1,182 universities globally featured in the index (GreenMetric, 2024).

STARS is an evaluation system designed to recognize and encourage the sustainability efforts of all HEIs. It provides a common measurement framework that enables meaningful comparisons while offering long-term goals for both institutions that are advanced in sustainability and those newly entering the field. STARS aims to facilitate the sharing of sustainability practices and to build a strong and diverse

FULL TEXTS BOOK

campus sustainability community. Participating institutions can earn Bronze, Silver, Gold, or Platinum ratings, reflecting their leadership in sustainability. As of now, no universities from Turkey are included in the evaluation (AASHE, 2024).

Times Higher Education (THE), through its 2024 University Impact Rankings, identifies and rewards universities demonstrating high performance aligned with the UN SDGs. These universities are evaluated not only based on their achievements in specific areas but also for their holistic contributions to global SDGs. The 2024 Impact Rankings represent the sixth edition, encompassing a total of 1,963 universities globally. From Turkey, 91 universities are included in the rankings, with two universities ranked among the top 100. The Impact Rankings are inherently dynamic, with numerous universities joining the database each year to showcase their commitment to fulfilling the SDGs (THE, 2024).

The QS Sustainability Rankings is an international ranking system that evaluates the sustainability performance of HEIs. This ranking focuses on assessing progress in environmental and social sustainability, providing a comprehensive analysis of universities' contributions to the SDGs. The QS Sustainability Rankings assess universities' overall performance using various sustainability metrics, including environmental impact, social responsibility, inclusivity, and economic contribution. This ranking highlights the positive influence of academic institutions on society and the environment, showcasing their capacity to build a sustainable future and address global challenges. In the QS 2024 rankings, a total of 1,394 universities were included, among which 24 are Turkish universities (QS Top Universities, 2024).

The Scimago Institutions Rankings (SIR) is a ranking system that evaluates HEIs alongside other types of organizations (government, health, companies, and non-profit) based on research performance, innovation outputs, and societal impact. This ranking provides a comprehensive analysis based on institutions' academic publications, patent data, and web visibility. The societal impact rankings of SIR focus on measuring universities' contributions to social responsibility and their impact on society, taking into account not only their academic performance but also their relationship with the community. According to the 2024 SIR, a total of 4,762 universities were included in the evaluation, with 140 Turkish universities featured in the rankings (Scimago, 2024).

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

HEIs hold a critical role in guiding society toward sustainability goals and establishing sustainable universities. Sustainability communication is one of the essential tools utilized by universities in these endeavors. This form of communication not only informs university stakeholders and society about the sustainability agenda but also ensures the active participation of individuals and organizations in these efforts. The sustainability communication methods and tools employed by universities share similarities with those used by other types of organizations. The rapid pace of technological and informational advancements has diversified communication channels, expanded their reach, and fostered democratization. Universities and their stakeholders actively leverage new-generation communication tools in their sustainability efforts. As sustainability communication tools, university sustainability rankings, assessment systems, and indices provide a tailored framework for HEIs. These tools measure universities' sustainability performance, help determine their standing in society, offer feedback, establish their research and academic reputation, and guide the planning of sustainability initiatives. This study examines sustainability and sustainability communication in HEIs within an inclusive framework. It offers strategic guidance on sustainability communication and the role of HEIs to researchers and practitioners. The effectiveness of universities' sustainability communication methods and tools is a critical factor in achieving sustainability development goals. Future studies are encouraged to investigate the long-term impacts of sustainability communication and its interactions with organizations outside the university context. Specifically, the following recommendations have been developed for researchers and practitioners:

- **Developing Sustainability Communication Strategies:** Universities should establish communication strategies that clearly define sustainability goals and effectively convey these objectives to all stakeholders.

FULL TEXTS BOOK

- **Utilizing Technological Tools:** Integrating next-generation digital platforms, social media, and AI-supported communication tools into sustainability efforts can help universities reach broader audiences and strengthen feedback mechanisms.
- **Monitoring Sustainability Performance:** Universities should leverage sustainability rankings and assessment systems as feedback tools to track and improve their performance in achieving sustainability goals.
- **Educational and Awareness Programs**: Organizing sustainability-themed training and awareness campaigns for both internal and external stakeholders can encourage active participation in sustainability processes.
- **Following Global and Local Best Practices:** Examining successful sustainability practices globally and locally, and adapting them appropriately within the university context, can lead to more effective outcomes.
- **Strengthening Stakeholder Engagement:** Universities can foster a broader movement toward sustainability goals by collaborating with stakeholders such as academics, students, local governments, and the private sector.

REFERENCES

AASHE. (2024). STARS: Sustainability Tracking, Assessment & Rating System. Retrieved November 4, 2024, from https://stars.aashe.org/

Akbayır, Z., (2019). Halkla ilişkiler perspektifinden kurumsal sürdürülebilirlik iletişimi ve bir örnek olay incelemesi, Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 2(1), 39-71.

Akdemir, M. A. (2023). Yükseköğretim Kurumlarında Sürdürülebilirlik İletişimi Ölçeği Geliştirme Çalışması (Doctoral dissertation). Retrieved from https://tez.yok.gov.tr. Accessed October 23, 2024.

Akdemir, M. A., & Bal, C. G. (2024). Sustainability Communication in Higher Education Institutions: Scale Development and Validation Study. OPUS Journal of Society Research. https://doi.org/10.26466/opusjsr.1511496

Alshuwaikhat, H., M. & Abubakar, I, (2008). An integrated approach to achieving campus sustainability: assessment of the current campus environmental management practices, Journal of Cleaner Production, 2008(16), 1777-1785. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2007.12.002

Arın Saydam, Z. (2014). Sürdürülebilir İletişimin Kurumsal Sürdürülebilirliğe Etkisi: İşletmeler Örneğinde Karşılaştırmalı Uygulama (Doctoral dissertation). Marmara University, Institute of Social Sciences, Department of Public Relations, Division of Public Relations.

Aversano-Dearborn, V., Paz, A., Fischer, D., Gruen, D., Gullien-Hanson, G., & Vergragt, P. (2018). Communicating for sustainable consumption and production WG: Scoping document. Systems of Sustainable Consumption & Production (SSCP). Retrieved January 3, 2023, from https://sscp.futureearth.org/future-earth-sscp

Bal, C. G., & Avcu, G. (2024). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde "Sürdürülebilirlik Zirvesi: Değer Odaklı Yaklaşım Paneli" Doküman Analizi. Çevre İklim ve Sürdürülebilirlik, 25(1), 1-14.

Bayhantopçu, E., & Özuyar, P. G. (2021). Sürdürülebilir üniversitelerin yönetişim-strateji çalışmaları ve iletişimi için karşılaştırma bazlı bir yaklaşım önerisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 45, 396–402. https://doi.org/10.52642/susbed.929913

Dalal-Clayton, B. & Bass, S., (2000). National Strategies for Sustainable Development: The Challenge Ahead, IIED. https://www.iied.org/7829iied

Doğru, B. (2014). Sürdürülebilirlik ve iletişimin sürdürülebilirliği. EKOIQ Dergisi, 2014(Mayıs). Retrieved November 7, 2024, from https://www.ekoiq.com/wpcontent/uploads/2022/05/ekoiqsayi39.pdf

FULL TEXTS BOOK

Doğru, B., (2023). Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumlara Yönelik İtibar Algısında Sürdürülebilirlik İletişiminin Rolü, Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar, 7(23), 319-330. https://doi.org/10.31455/asya.1241759

Edinsel, S. (2023). Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma amaçları ışığında Türkiye Cumhuriyeti kadının güçlenmesi eylem planı 2018-2023. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26(49–1), 191–208. https://doi.org/10.31795/baunsobed.1352805

Eker, D., & Bal, C. (2022). Sürdürülebilirliğin öncüsü kooperatifler mi olmalı? Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 1–12. https://doi.org/10.51177/kayusosder.1008880

European Environment Agency. (1999). A new model of environmental communication for Europe: From consumption to use of information: Expert corner report. Retrieved October 12, 2024, from https://www.eea.europa.eu/publications/92-9167-125-8

Filippo, D., Benayas, J., Pena, K. & Sanchez, F., (2020). Communication on sustainability in spanish universities: analysis of websites, scientific papers and ımpact in social media, MDPI Sustainability 2020 Journal, 2020(12), 1-21. https://doi.org/10.3390/su12198278

Fischer, D., Lüdecke, G., Godemann, J., Michelsen, G., Newig, J., Rieckmann, M., & Schulz, D. (2016). Sustainability communication. In H. Heinrichs, P. Martens, G. Michelsen, & A. Wiek (Eds.), Sustainability science (pp. 139–148). Springer.

Genç, R., (2017). The importance of communication in sustainability & sustainable strategies, Procedia Manufacturing, 2017(8), 511-516. https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.02.065

Godemann, J., & Michelsen, G. (2011). Sustainability communication: An introduction. In J. Godemann & G. Michelsen (Eds.), Sustainability communication: Interdisciplinary perspectives and theoretical foundations (pp. 3–11). Springer.

Golob, U., Podnar, M. & Zabkar, V., (2022). Sustainability communication, Routledge International Journal of Advertising, 1-7. https://doi.org/10.1080/02650487.2022.2144035

GreenMetric. (2024). UI GreenMetric World University Rankings 2023. Retrieved November 4, 2024, from https://greenmetric.ui.ac.id/rankings/overall-rankings-2023

Gutterman, A. S. (2020). Introduction to sustainability reporting and communications. Retrieved May 21, 2023, from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3833977

Heinrichs, H. (2011). Participation: Empowerment for sustainable development. In J. Godemann & G. Michelsen (Eds.), Sustainability communication: Interdisciplinary perspectives and theoretical foundations (pp. 187–198). Springer.

Kuşay, Y., (2020). Kurumsal Sürdürülebilirlik İletişimi Uygulamaları (Genişletilmiş 2. Baskı), Eğitim Yayınevi.

Lähtinen, K., Toppinen, A., Suojanen, H., Stern, T., Ranacher, L., Burnard, M., & Kuzman, M. (2017). Forest sector sustainability communication in Europe: A systematic literature review on the contents and gaps. Current Forestry Reports, Forest Policy, Economics and Social Research, 3(2017), 173–187. https://doi.org/10.1007/s40725-017-0063-2

Lauder, A., Sari, R., F., Suwarthe, N. & Tjahjono, G., (2015). Critical review of a global campus sustainability ranking: GreenMetric, Journal of Cleaner Production, 108, 852-863. http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.02.080

Lertpratchya, A., P., Besley, J. ,C., Zwickle, A., Takashi, B. & Whitley, C., T., (2017). Assessing the role of college as a sustainability communication channel, International Journal of Sustainability in Higher Education, 18(7), 1-26. https://doi.org/10.1108/IJSHE-09-2016-0172

Lozano, R., Cuelemans, K., Alonso-Almedia, M., Huisingh, D., Lozano, F., J., Waas, T., Lambretchs, W., Lukman, R. & Huge, J., (2015). A review of commitment and implementation of sustainable development in higher education: results from a worldwide survey, Journal of Cleaner Production, 108/A, 1-18, https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.09.048

FULL TEXTS BOOK

Markandya, A., Perelet, R., Mason, P., & Taylor, T., (2003). Dictionary of Environmental Economics, Earthscan Publications Ltd.

McDonagh, P., (1998). Towards a theory of Sustainable Communication in Risk Society: Relating issues of sustainability to marketing communications, Journal of Marketing Management, 14(6), 591-622. http://dx.doi.org/10.1362/026725798784867699

Mefalopulos, P. (2005). Communication for sustainable development: Applications and challenges. In CLACSO (Eds.), Media and glocal change: Rethinking communication for development (pp. 247–259).

Musso, M., Pinna, R. & Carrus, P., (2021). Communicating sustainability through social media in the Italian Universities context, Management Studies, 9(4), 235-250. http://dx.doi.org/10.17265/2328-2185/2021.04.001

Neumayer, E., (2013). Weak versus Strong Sustainability: Exploring the Limits of Two Opposing Paradigms (4th Edition), Edward Elgar Publishing.

Newig, J., Schulz, D., Fischer, D., Hetze, K., Laws, N., Lüdeck, G. & Reckman, M., (2013). Communication regarding sustainability: conceptual perspectives and exploration of societal subsystems, MDPI Sustainability Journal, 2013(5), 2976-2990. https://doi.org/10.3390/su5072976

Özgen, E. (2022). Sürdürülebilirlik iletişimi ve halkla ilişkiler. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı, e1–e4. http://dx.doi.org/10.17829/turcom.1106292

Petts, J., I., (2000). Sustainable communication: implications for industry, Process Safety and Environmental Protection, 78(4), 270-278. https://doi.org/10.1205/095758200530781

Primožicˇ, L. & Kutnar, A. (2022). Sustainability communication in global consumer brands, MDPI Sustainability, 14(10), 1-16. https://doi.org/10.3390/su142013586

Puertas, R. & Marti, L., (2019). Sustainability in universities: DEA-GreenMetric, MDPI Sustainability 2019 Journal, , 11(14), 1-17. https://doi.org/10.3390/su11143766

QS Top Universities. (2024). QS World University Rankings: Sustainability 2024. Retrieved November 4, 2024, from https://www.topuniversities.com/sustainability-rankings

Ragazzi, M. & Ghadini, F., (2017, 21-24 April). Environmental Sustainability of Universities: Critical Analysis Of A Green Ranking Green Ranking, International Conference on Technologies and Materials for Renewable Energy, Environment and International Conference on Technologies and Materials for Renewable Energy, Environment and Sustainability, Beirut, Lebanon. https://doi.org/10.1016/j.egypro.2017.07.054

Razak, M., Z., A., Abbullah, N., A., G., Nor, M., F., I., M, Usman, I., M., S., Che-Ani, A, I., (2011). Toward a sustainable campus: comparison of the physical development planning of research university campuses in Malaysia, Journal of Sustainable Development, 4(4), 210-222. https://doi.org/10.5539/jsd.v4n4p210

Ruiz-Mallén, I. & Heras, M., (2020). "What sustainability? higher education ınstitutions' pathways to reach the Agenda 2030 Goals", MDPI Sustainability Journal, 12, ss. 51-68. https://doi.org/10.3390/su12041290

Scimago. (2024). Scimago institutions rankings 2024. Scimago Lab. Retrieved November 4, 2024, from https://www.scimagoir.com/

Servaes, J., & Malikhao, P. (2007). Communication and sustainable development. In Communication and sustainable development: Selected papers from the 9th UN Roundtable on Communication for Development. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from https://digitallibrary.un.org/record/625493

Signitzer, B. & Prexl, A., (2008). Corporate sustainability communications: aspects of theory and professionalization, Journal of Public Relations Research, 20(1), 1–19. https://doi.org/10.1080/10627260701726996

Steurer, R., Langer, M., E., Konrad, A. & Martinuzzi, A., (2005). Corporations, stakeholders and

FULL TEXTS BOOK

sustainable development: a theoretical exploration of business–society relations, Journal of Business Ethics, 61, 263-281. https://doi.org/10.1007/s10551-005-7054-0

Suwartha, N. & Sari, R. F. (2013). Evaluating UI GreenMetric as a tool to support green universities development: assessment of the year 2011 ranking, Journal of Cleaner Production, 61, 46-53. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.02.034

Svetlačić, R., Primorac, D., & Kozina, G. (2016). Sustainable development as a strategic guiding principle. In Proceedings of the 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development (pp. 732–743). Koprivnica, Croatia.

THE. (2024). Impact rankings 2024. Times Higher Education. Retrieved November 4, 2024, from https://www.timeshighereducation.com/impactrankings#

UNAI. (2023). Sustainability. United Nations Academic Impact. Retrieved October 22, 2024, from https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability

Velazquez L, Munguia N, Platt A & Taddei J, (2006). Sustainable university: what can be the matter?, Journal of Cleaner Production, 14(9-11), 810-819. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2005.12.008

WCED (World Commission on Environment and Development). (1987). Our common future. Oxford University Press. Retrieved October 26, 2024, from https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf

Weder, F., Karmasin, M., Krainer, L., & Voci, D. (2021). Sustainability communication as a critical perspective in media and communication studies—An introduction. In F. Weder, L. Krainer, & M. Karmasin (Eds.), The sustainability communication reader: A reflective compendium (pp. 1–12). Springer Nature.

Witt, C. (2011). Media theory and sustainability communication. In J. Godemann & G. Michelsen (Eds.), Sustainability communication: Interdisciplinary perspectives and theoretical foundations (pp. 79–88). Springer.

A STRONG WOMAN'S VOICE RISING FROM AZERBAIJANI LITERATURE 'AZİZE CAFERZADE'

AZERBAYCAN EDEBİYATINDAN YÜKSELEN GÜÇLÜ BİR KADIN SESİ 'AZİZE CAFERZADE'

Dr. Ekin AKTÜRK

Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye

Orcid Id: 0000-0001-9039-2455

ABSTRACT

Azize Caferzade, one of the most powerful voices of 20th century Azerbaijani literature, shines like a star with her identity as a true intellectual who devoted her life to science, literature and folk culture from 1937 to 2003. Caferzade, who felt all the deeply wounding traces of World War II in her life with her Ceditist spirit and as a true patriot, is also a well-known writer with her historical novels, biographical works, opuses and travel books. She has translated works, compiled works, works in the genre of fairy tales and poems. National and spiritual values are frequently encountered in the works of Caferzade, who is an academician, teacher and a compiler of folklore. The stages that contemporary Azerbaijani women have gone through and the process they have gone through from the past to the present are most clearly revealed in her works. The social, psychological and social situation of Azerbaijani women in society is one of the most frequently discussed and striking subjects in her works. The importance given to patriotic feelings and cultural values in Caferzade's works about historical persons and events is striking. In her works, it is possible to see local elements, colloquial style and idioms, as well as the most subtle aspects of classical literature. Caferzade, who has made great contributions to the history, culture and folklore of Azerbaijan, has also compiled anthologies and poems about classical poetry and three important female poets of the period. Caferzade, who integrates the historical events she deals with in her works with the social and psychological aspects of the characters, is also considered one of the pioneers of 60 prose with the intensity of her national and spiritual feelings. She continued to write until her last breath. Her last novel was written by dictation from her mouth. In this study, Azize Caferzade, one of the most powerful writers of her era and the Turkish World, will be examined with her literary personality and works.

Key Words: Azerbaijani Literature, Turkish World, Azize Caferzade

ÖZET

20. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının en güçlü seslerinden biri olan Azize Caferzade, 1937 yılından 2003 yılına kadar, ömrünü bilim, edebiyat ve halk kültürüne adamış gerçek bir aydın kimliğiyle bir yıldız gibi parlamaktadır. Ceditçi ruhuyla, gerçek bir vatansever olarak II. Dünya Savaşının derinden yaralayan izlerinin tamamını hayatında hisseden Caferzade, tarihi romanlar, biyografik eserler, povestler ve seyahatnameleri ile de tanınan bir yazardır. Tercüme eserleri, derleme eserleri, masal ve mani türünde eserleri vardır. Akademisyen, öğretmen ve bir folklor derlemecisi olan Caferzade'nin milli ve manevi değerlere eserlerinde çok sık rastlanmaktadır. Çağdaş Azerbaycan kadınının geçirdiği merhaleler ve günümüzdeki konumu geçmişten günümüze geçirdiği proses onun eserlerinde en net biçimde ortaya konmuştur. Azerbaycan kadınının toplum içindeki sosyal, psikolojik ve içtimai durumu eserlerinde en çok işlenen ve dikkati çeken konuların başında gelmektedir. Caferzade'nin tarihi kişiler ve olaylar hakkında kaleme aldığı eserlerinde vatanseverlik duyguları ve kültürel değerlere verilen önem dikkati çekmektedir. Eserlerinde mahalli unsurları, gündelik konuşma diline ait üslup ve deyimleri bunların yanı sıra klâsik edebiyata dair en incelikli hususları görmek mümkündür. Azerbaycan'ın tarihine, kültürüne, folkloruna büyük hizmetler vermiş olan Caferzade aynı zamanda klâsik şiir ve devrin üç

FULL TEXTS BOOK

önemli kadın şairi hakkında tezkireler ve şiirler derlemiştir. Eserlerinde işlediği tarihi olayları, karakterlerin sosyal ve psikolojik yönleriyle de bütünleştiren Caferzade, milli ve manevi duygularının yoğunluğuyla da 60 nesrinin öncülerinden kabul edilmektedir. Son nefesine kadar eser vermeye de devam etmiştir. En son romanı onun ağzından dikte etmek suretiyle yazıya geçirilmiştir. Bu çalışmada çağının ve Türk Dünyasının en güçlü kalemlerinden Azize Caferzade edebî şahsiyeti ve eserleriyle incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Edebiyatı, Türk Dünyası, Azize Caferzade

Giriş

XX. yüzyıl Azerbaycan Edebiyatında tarihi romanlarıyla ün yapmış bir yazardır. Tarihi romanlarının dışında biyografik eserler, hikâyeler gibi farklı türlerde de eserler vermiştir. İlk hikâyesini 1937 yılında Əzrayıl adlı hikâyesi ile vermiştir. Roman, hikâye, masal, seyahatname, mani türlerinde verdiği eserlerin yanı sıra gazeteci- araştırmacı, tercüman, akademisyen ve folklor derlemecisi yönleriyle de tanınmaktadır. Azerbaycan'ın tarihi ve edebi olarak önemli olan şahsiyetlerini eserlerinde işleyerek onları manevi hayata çağımızda da kazandırmıştır. Azerbaycan'ın folklorik unsurlarının edebi eserler vasıtasıyla nesillere ve Türk Dünyası'na aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Azerbaycan'nın tarihi ve sosyal yaşantısı ve geleneklerine hâkim olan Azize Caferzade, sözlü geleneğin yazıya geçirilmesinde de önemli katkılar sunmuş bir yazardır. Türklük bilinci ve milli manevi değerlerin korunması ve doğru olarak yaşatılması onun eserlerinin temel prensibi olmuştur. Modern dünya içinde çağdaş Azerbaycan kadınının prosesi ve durumu eserlerinde detaylı bir şekilde işlenmiştir. Eserlerinde yerli ve mahalli unsurları gerek zaman ve mekan gerek şahıs kadrosu gerekse dil ve üslubunda görmek mümkündür. Eseerlerinde divan edebiyatına yaklaşan dil ve üslup özelliklerini de ustalıkla sentezlemiştir.

Azize Caferzade'nin ailesi Azerbaycan'da soylu bir ailedir. Seyyid soyundan gelmektedirler. Babası, Bakü'lü annesi ise Şamahı'lı han ve seyyid soyundan gelmektedir. Caferzade, Bakü'de çok iyi bir eğitim almıştır. Ceditçi ruhu taşıyan öğretmenlerden özellikle kadın öğretmenlerden aldığı dersler onun bu yönünü oldukça beslemiştir. Hasan Bey Zerdabi'nin Hanımı da onun öğretmenlerinden biridir. Bakü'de ilk öğrenimini tamamladıktan sonra iki yıl tiyatro okulunda iki yıl muallimler enstitüsünde okumuştur (Bayram:2013).

II. Dünya Savaşı yıllarında hem Rus dili ve edebiyatı hem de Azerbaycan dili ve edebiyatı alanlarında öğretmenlik yapmıştır. Üniversiteye araştırma görevlisi olarak alınmıştır. Bu görevinde profesörlüğe kadar yükselmiştir. Aynı dönemde yazarlar birliğine katılmış ve yazarlık serüvenine devam etmiştir (Bayram:2013).

Dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunmuş ve buralarda da kütüphanelerde bulunan Azerbaycan'a dair bütün eserleri araştırıp incelemiştir. Kadın ve çocuk konusunda ayrı bir hassasiyeti olan Caferzade, kadın kuruluşlarında da başkanlık yapmıştır. Çocuklar için okullar yaptırmıştır. Ömrünün sonuna kadar da Azerbaycan dili edebiyatı ve kültürünün milli kimliğini korumasında çok büyük emekleri olan önemli bir yazardır (Bayram:2013).

Azize Caferzade yalnızca bir yazar değil Azerbaycan kültürünün, tarihinin ve folklorunun da önemli emekçilerinden biridir. Roman, hikâye, masal, mani, tarihi ve biyografik romanların yazarı, folklor derlemecisi, akademisyen, gazeteci ve öğretmendir.

Edebiyatın her türünde eser veren yazar Sovyet devrinin diğer yazarları gibi çok yönlülüğüyle dikkat çekmektedir.

Azize Caferzade'nin sanatını üç dönemde incelemek mümkündür. İlk hikâyesi Əzrayıl'ı yazdığı 1937-1970 yılına kadar ki dönem, ikinci dönemi 1970-1990 yılları arasındaki dönemi, üçüncü dönemi ise 1990-2003 yılları arasındaki dönemi ise son dönemi olarak sınıflandırılabilir. 60'lı yıllar nesrinin edebiyatçılarından sayılan Caferzade, aslında halkın, köylünün yaşayışını, geçmişini, sosyal ve ekonomik hayatını yansıtan ve insanın toplumdaki durumunu çağından çok daha önceki devirlerde ele alması bakımından 60 nesrinin öncüsü kabul edilmektedir (Bayram:2013).

FULL TEXTS BOOK

1937 yılından 2003 yılına kadar başta tarihçi, biyografik romanlar, uzun hikâyeler ve çok sayıda ilmi eserle beraber Azerbaycan edebiyatına milli, manevi şuuru kazandıran çok sayıda eser katmıştır. II. Dünya Savaşının yıpratıcı etkileri ve Stalin'in kanlı rejiminin çok güçlü olduğu dönemlerde hikâyelerini vermeye başlamıştır. Bu yıllarda öğretmenlik yaptığı yerlerde insanlarla ilgili sosyo-kültürel tüm gözlemlerini hikâyelerine aktarmayı başarmıştır. Azize Caferzade, hikâyelerinde güncel tarihi konulara Güney Azerbaycan meselesine kadar tüm detayları, Afrika'daki insanların yaşam mücadelesine kadar sosyal- psikolojik tüm tarihi olguları eserlerinde işlemiştir (Bayram:2013).

Azize Caferzade, eserlerinde kadın konusunu incelikle ve ustalıkla işlerken bu konuları Azerbaycan'ın tarihi ve gelenekleriyle de özdeşleştirmiştir. Hun Dağı Povesti ve Celaliye adlı povestinde bu şekliyle kadın karakterleini incelemiştir. Zerrintaç Thire adlı eserinde Gurretü'l Zerrintaç Tahire'yi anlatmıştır. Ayrıca XII. Yüzyıldan XX. yüzyıla kadar kadın âşık ve şairlerinin şiirlerini derlemiştir. Caferzade'nin ilk kitabı, Ekim devrimi sonrasında toplatılıp yaktırılmıştır. Stalin rejiminin en kanlı, sert ve dönemlerinde sosyalist sistemin yetiştirdiği, vatanına bağlı Sovyet gençliği temsilcilerinden de biridir. Sovyet gençliğini, Sovyet Azerbaycan'ı ve Sovyet Türkmenistan'ını bilhassa da bu dönemin ve coğrafyanın kadınlarını anlatmıştır.

Sonuç

Sanatının ilk yıllarında 1937-1948 yılları onun hayatındaki dönüm noktaları olmuştur. Bu yıllarda Güney Azerbaycan'ın bağımsızlığını destekleyen hikâyeler kaleme almıştır. Ömrünün sonuna kadar kendini ilme adayan Azize Caferzade, 4 Eylül 2003 tarihinde hayatını kaybetmiştir. 1970-1990 yılları arasında daha çok tarihi ve edebi olarak şöhretli olan kişiler hakkında yazdığı roman ve hikâyeleri dikkati çekerken, Azerbaycan'ın bağımsızlık yılları 1991 ve ömrünün sonuna kadar 2003'e kadar yazdığı eserleri sosyal-siyasal hadiseleri, Azerbaycan meseleleri, Güney Azerbaycan konusu, tasavvuf konularını içeren sanatsal dürtülerin çok ön planda olduğu eserler dikkati çekmiştir.

KAYNAKLAR

Bayram, P. 'Azize Caferzade Hayatı Edebi Şahsiyeti Hikayelerinin İncelenmesi, Akçağ, 2013.

Əzizə Cəfərzadə, Seçilmiş Əsərleri XII.cild, Bakı, 'Elm və təhsil, 2021, 440 səh.

Əzizə Cəfərzadə, Seçilmiş Əsərleri I.cild, Bakı, 'Elm və təhsil, 2021, 440 səh.

Vaqıf Sultanlı, Seçilmiş Əsərleri I.cild, Bakı, 'Elm və təhsil, 2021, 440 səh.

FULL TEXTS BOOK

SABAHATTIN ALI'S ASPHALT ROAD STORY FROM JEAN-PAUL SARTRE'S EXISTENTIALISM PERSPECTIVE

JEAN-PAUL SARTRE'IN VAROLUŞÇULUK PERSPEKTİFİNDEN SABAHATTİN ALİ'NİN ASFALT YOL HİKÂYESİ

Dr. Ekin AKTÜRK

Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye

Orcid Id: 0000-0001-9039-2455

ABSTRACT

Sabahattin Ali, a social realist writer of the Turkish literature of the Republican period, is one of the pioneer writers with his stories and novels in which he deals with the real lives of villagers. Known for his Maupassant-style stories based on plot, Sabahattin Ali's novels and stories are based on conflicts arising from social, class, psychological and economic differences. Criticizing the intellectuals who are alienated from the public and disconnected from the needs of society in his works, Sabahattin Ali is a writer who has adopted critical reality instead of observed reality. With his writings, he aimed to increase the sensitivity of society to injustices and unfairness. He is known for his six story books, Değirmen, Kağnı, Ses, Yeni Dünya, Sırça Köşk, Çakıcı'nın İlk Kurşunu, and his novels, Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna, and his newspaper articles, as well as his works in the genre of poetry and articles. Sabahattin Ali, who worked as a teacher between 1930-1931, presented the critical views of society from the eyes of a village teacher in his story titled 'Asphalt Road', which he wrote in 1936. The story 'Asphalt Road' reflects Sabahattin Ali's critical observer attitude towards the events that have degenerated within society. The aspects of social events, class and cultural differences and the problems in human relations are conveyed to the reader through the eyes of a village teacher. In the story 'Asphalt Road', a narrator who questions his own existence and responsibilities in the world he lives in, accompanied by real sections with his alienated situations and thoughts with the metaphor of the road, is the subject of a story. A section from the life of a teacher who is alienated within society and finds the way out of his inner distress by taking responsibility in social life is conveyed. The story of 'Asphalt Road' by Sabahattin Ali, one of the social realist writers of the Republican period, is a story that is suitable for reading with Jean-Paul Sartre's existential philosophy in terms of the time and place the hero is in and the way he perceives these, his inner distress, his critical perspective, and being an individual who has perceived his freedom and responsibilities. In this study, while the semantic plot of the story of 'Asphalt Road' is revealed, Jean-Paul Sartre's views on the concept of existence and essence, his definitions about the freedom and responsibilities of the individual and the existential responsibilities that the story wants to evoke in the reader will be revealed.

Key Words: Sabahattin Ali, Asphalt Road, Existentialism

ÖZET

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının toplumcu gerçekçi yazarı Sabahattin Ali, köy halkının gerçek hayattan alınma yaşamlarını konu ettiği hikâye ve romanlarıyla öncü yazarlarından biridir. Olay örgüsüne bağlı Maupassant tarzı hikâyeleriyle tanınan Sabahattin Ali'nin roman ve hikâyelerinde toplumsal, sınıfsal, psikolojik ve ekonomik farklardan doğan çatışmalar en temel taşları oluşturmaktadır. Halka yabancılaşan, toplumun gereksinimlerinden kopan aydın kesimi eserlerinde eleştiren Sabahattin Ali, gözlemlenen gerçeklik yerine eleştirel gerçekliği benimsemiş bir yazardır. Yazılarıyla toplumun haksızlıklara ve adaletsizliklere karşı duyarlılığını arttırmayı hedeflemiştir. Değirmen, Kağnı, Ses, Yeni Dünya, Sırça Köşk, Çakıcı'nın İlk Kurşunu, adlı altı hikâye kitabı ve Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna, adlı romanları ve gazete yazılarının yanı sıra şiir ve makale türünde eserleriyle de tanınmıştır. 1930-1931 yılları arasında öğretmenlik yapmış olan Sabahattin Ali, 1936 yılında kaleme aldığı 'Asfalt Yol' adlı hikâyesinde de bir köy öğretmeninin gözünden gerçek hayata dair eleştirel gözle toplumun içinden manzaraları okurun huzuruna sunmuştur. 'Asfalt Yol' hikâyesi,

FULL TEXTS BOOK

Sabahattin Ali'nin toplumun içinde yozlaşmış olan olaylara karşı eleştirel gözlemci tutumunu yansıtmaktadır. Bir köy öğretmeninin gözünden sosyal olayların, sınıfsal ve kültürel farklılıkların ve insan ilişkilerinde aksayan yönleri okura aktarılmıştır. 'Asfalt Yol' hikâyesinde, yol metaforuyla kendi içinde yabancılaşmış durum ve düşünceleri ile gerçek kesitlerin eşliğinde aslında içinde yaşadığı dünyada kendi varlığı ve sorumluluklarını da sorgulayan bir anlatıcı yazar söz konusu olmuştur. Toplum içinde yabancılaşmış ve iç bunaltılarından çıkmanın yolunu sosyal hayat içinde sorumluluk almakta bulan bir öğretmenin hayatından bir kesit aktarılmaktadır. Cumhuriyet dönemi toplumcu gerçekçi yazarlarından Sabahattin Ali'nin 'Asfalt Yol' hikâyesinde kahramanın içinde bulunduğu zaman, mekân ve bunları algılayış biçimi, iç bunaltıları, eleştirel bakış açısı, özgürlük ve sorumluluklarını algılamış bir birey olması bakımından Jean-Paul Sartre'ın varoluşçuluk felsefesiyle okumaya müsait bir hikâyedir. Bu çalışmada 'Asfalt Yol' hikâyesinin semantik olay örgüsü ortaya koyulurken Jean-Paul Sartre'ın varlık ve öz kavramı hakkındaki görüşleri, bireyin özgürlük ve sorumlulukları hakkındaki tanımlamalarıyla hikâyenin okurda uyandırmak istediği varoluşsal sorumluluklar ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sabahattin Ali, Asfalt Yol, Varoluşçuluk

Varoluşçuluğa bakış açısıyla diğer düşünürler tarafından tenkide uğramış olsa da varlığın özden önce geldiği insanların özgürlük ve sorumluluklarını merkeze koyduğu düşünceleriyle Jean- Paul Sartre varoluşçuluk felsefesinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. XX. yüzyılda kendi ekolünü oluşturan Jean- Paul Sartre gibi varoluşçular arasında Kierkegard, Nietczhe, Heideger gibi ismiler sayılabilir. Romanları ve kaleme almış olduğu oyunları, siyaset ve politika hakkındaki görüşleri ve edebi tenkit türünde eserleriyle de tanınmaktadır. XX. yüzyılın en meşhur filozoflarından olan Jean-Paul Sartre Freud'a ilgi duyup hakkında araştırmalar, okumalar yapmış ve düşün dünyasını Husserl'ın fikirleriyle de beslemiştir. Diğer filozoflarda da olduğu gibi Sartre'da da kendi görüşlerini yine kendi fikirlerinin çürüttüğü düalist tutum gözlemlenebilmektedir. Sartre'ın fenomenolojisinde, Freud etkisi, Hegel ve dialektik unsurlar yer alırken, Marksizm'e getirdiği kendine has düşün ve kritik çizgisi onu çağının en ünlü düşünürleri arasına sokmuştur. Jean Paul Sartre'ın varoluşsal perspektifinin psikolojisi diyalektik olarak insanın özgürlük ve sorumluluklarının içine atılmış oldukları dünyadaki sınırları ve kapsamı ortaya konularak aydınlatılabilmektedir. Sartre'ın özgürlük ve sorumlulukları sorguladığı felsefesinin temelinde psikoloji ve insan bilincinin düzeylerini de kavramak yatmaktadır. Sartre'ın bilinç düzeyleri ile ilgili problematiği çözme çabası Descartes'dan ayrıştığı bir nokta olarak anlıksal uzun ötesinde bilincin refleksyon öncesi düzeyine yani imgelem dünyasına ait cevapları bulmaya dayanmaktadır. Sartre, bilinçle ilgili görüşlerinde Husserl'ın yönelimselliğini esas almıştır (Cevizci: 1156).

Sartre'a göre bilinç tek bir tanımı olabilecek bir şey değildir. Bilinç, tözlerin, imgelerin, refleksiyoloji öncesi bilinç dışı unsurlarla da birleşmesi sonucunda ortaya çıkan bir bütünsellik algısıdır. Bilincin düzeyleri arasında en alt basamağı onun en ilkel biçimi olan 'imgelem düzeyi' oluşturmaktadır. Algısal bilinç düzeyi ise bilincin ikincil düzeyidir ki bu düzey bilincin yönelimselliği ile ilişkilidir. Sartre, bilinci şeyleştiren idealist ve realistleri yanıltanın ontolojik boyutu unutup içkinlik sanrısında saplanıp kalınmasıyla ilişkilendirmiştir. Jean- Paul Sartre'da Heideger felsefesinin izlerini görmek mümkündür. İmgeyi imgeleyenin dünyadaki ontolojik varlığını unutmadan refleksiyon sonrası bilincin de bilinç düzeyinin göz ardı edilmemesi gereken bir bilinç düzeyi olduğu kabul edilmektedir.

Sartre felsefesine göre imgeler refleksiyoloji sonrası bilincin ürünüdür. Tözler ve refleksiyoloji öncesi bilinç ise anlıksal uz ile birikimlerini birleştirdiğinde Sartre felsefesine göre gerçek bir bireyden söz etmek mümkün olabilmektedir. Bilinç bütün olumsuzlamaları dışlarken; imge olumlu ve olumsuz tüm unsurları kapsamaktadır.

Sartre'ın varoluşçuluk felsefesine göre edebi eleştiri yaparken şu unsurları göz önüne alıp incelemek yerinde olacaktır:

-İnsanın özgürlük ve sorumluluğunun sınırlılıklarını ve bunun edebi eserdeki tiplemelere yansımaları incelenebilir.

-İnsan hayatındaki absürtlükler eserde incelenebilir. Bu durum hayatın absürtlükleriyle beraber, hayatın anlamını sorgulamayı da beraberinde getirir.

FULL TEXTS BOOK

-Ölüm ve ölümsüzlük teması ve hayat içinde varlığın sorgulanması, gerçeklerle yüzleşme edebi esr içinde irdelenebilir.

-İroni ve mizah edebi eserde irdelenebilir.

-İletişim sorunları, insanlar arası iletişimsizlik, yalnızlık ve yabancılaşma konuları edebi eserde incelenebilir.

-İletişim sorunları, yalnızlık ve yabancılaşma konuları eserde incelenebilir.

-Bireysel özgürlük

-Umutsuzluk ve anlamsızlık

-Gerçek benlik ve rol yapmak gibi konular edebi eser tahlil edilirken varoluşçuluk çerçevesinden bu yönleriyle irdelenebilir.

Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatının toplumcu gerçekçi yazarı Sabahattin Ali, köy halkının gerçek hayattan kesitlerle aktardığı yaşamlarını konu ettiği hikâyeleriyle öncü yazarlarından biridir. Olay örgüsüne bağlı Maupassant tarzı hikâyeleriyle tanınan Sabahattin Ali'nin roman ve hikâyelerinde toplumsal sınıfsal psikolojik ve ekonomik farklardan doğan çatışmalar en temel taşları oluşturmaktadır. Halka yabancılaşan, toplumun temel gereksinimlerinden kopan aydın kesimi eserlerinde eleştiren Sabahattin Ali, gözlemlenen gerçeklik yerine eleştirel gerçekliği benimsemiş bir yazardır.

Yazılarıyla toplumun haksızlıklara ve adaletsizliklere karşı duyarlılığını arttırmayı hedeflemiştir. Değirmen, Kağnı, Ses, Yeni Dünya, Sırça Köşk, Çakıcı'nın İlk Kurşunu adlı altı hikâye kitabı ve Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna adlı romanları ve gazete yazılarının yanı sıra şiir ve makale türünde eserleriyle tanınmıştır. 1930- 1931 yılları arasında öğretmenlik yapmış olan Sabahattin Ali, 1936 yılında kaleme almış olduğu Asfalt Yol adlı hikâyesinde de bir köy öğretmeninin gözünden gerçek hayata dair eleştirel gözle toplumun içinden manzaraları okurun huzuruna sunmuştur.

Asfalt Yol hikâyesi Sabahattin Ali'nin toplumun içinde yozlaşmış olaylara karşı eleştirel gözlemci tutumuyla bir köy öğretmeninin gözünden sosyal olayların aksayan yönlerini okura aktardığı bir hikâyesidir.

Asfalt Yol hikâyesinde yol metaforuyla kendi içinde yabancılaşmış durum ve düşünceleri ile gerçek kesitlerin eşliğinde aslında iççinde yaşadığı dünyada kendi varlığı ve sorumluluklarını da sorgulayan bir anlatıcı yazar söz konusudur. Toplum içinde yabancılaşmış ve iç bunaltılarından çıkmanın yolunu ve sosyal hayat içinde sorumluluk almak da bulan bir öğretmenin hayatından bir kesit aktarılmaktadır.

Cumhuriyet dönemi toplumcu-gerçekçi yazarlarından Sabahattin Ali'nin Asfalt Yol hikâyesinde kahramanın içinde bulunduğu zaman, mekân ve bunları algılayış biçimi, iç bunaltıları, eleştirel bakış açısı, özgürlük ve sorumluluklarını algılamış bir birey olması bakımından Jean Paul Sartre'ın varoluşçuluk felsefesiyle okumaya müsait bir hikâyedir.

Sartre'a göre imge ve bilinç arasındaki en temel ayrım imgenin anlayan bilinçten daha olumsuzu da kapsar durumda olmasıdır. İmge, algılayan bilinç ve olumsuzlananın tamamen dışlanmadığı bütünce içinde en saf halini alır (Cevizci:2010 s.1157). Bu nedenledir ki varlık felsefesinin ontolojisi çoğunlukla bireyin bunaltılarını hesaba katar. Bu durumun neticesi olarak çoğunlukla varoluşçular tenkitlere maruz kalmışlardır. Sartre'a göre nesnelerin olumsuzlamaları ve bunların yoksunlamaları yalnızca imgeleme ediminde gerçekliğine kavuşmaktadır (Cevizci:2010, s.1157). Bilinç ve varlığın ilişkisini değerlendirme üslubuyla metafizik bir duruşa sahip olan Sartre'a göre, madde ve varlık hattındaki kesin çizgi, madde ve bilinç için de söz konusudur. Sartre felsefesinin ontolojisi 'kendinde varlık' ve 'kendi için varlık' şeklinde de asla birbirine indirgenemeyen iki temel varlık kategorisine dayanır. 'Kendinde varlık' Sartre felsefesinin ontolojisinde nesneler dünyasını imgelemektedir. Kendinde varlık, bilincin sahici olamayan bir olumlamayla imgeler dünyasının olumsuzlamalarını dışlayan, yalınkat bir varoluş kategorisi olarak tasarlanmıştır (Cevizci: 2010, s.1157). Kendinde varlık, realist veya idealistlerin perspektiflerine yaklaşır şekilde kendine atfedilen ne ise onunla sınırlanmış olan ontolojik olarak, bütüncül varlığın içkin veya maddesel özelliklerinin tamamından yoksunlaştırılmış etkin ya da edilgin olmayan zamansallıkla bağıntısız gizemden yoksun bir ontolojidir. Kendisi için varlık ise kendinde varlığa ek olarak bilincin varlığını da içine alan, olumlu veya olumsuzlamaların tümünü imgeleyen ve algılayan bilinçle aynı

FULL TEXTS BOOK

potada eriten, olumsuzlamaları ve yokluğun merkezini irdelerken bu olumsuzlamaları dünyanın merkezine alarak zamansallık niteliği de barındıran bir ontolojidir. Kendinde varlık maddi varlık, kendi için varlık ise varlık ve hiçliğin birleşimini ifade etmektedir. Sartre'ın varoluşçuluğunda en önemli kategorilerden biri hiçlik kategorisidir. İçsel ve dışsal hiçlik aynı zamanda epistemelojik ve duygusal hiçlik onun felsefesinin önemli kategorilerindendir. Zira Sartre'a göre hiçlik insanın varoluşsallığının en belirleyici yönüdür (Cevizci: 2010, s.1159). İçsel hiçlik, bilinci meydana getiren olgudur. İçsel hiçlik olmadığında algı ya da kendi varlılığını belirleme mümkün değildir (Cevizci:2010, s.1159). İnsani gerçeklik te bu yolla ortaya çıkmış olur. İnsani gerçeklik her ne ise o olmayan, her ne değilse o olan varlıktır (Cevizci: 2010, s.1159). Her ne ise o olan kendinde varlık, her ne değilse o olan ise kendisi için varlığı ifade etmektedir. Sartre'a göre varoluşun ontolojisi ve epistemolojisinin kaynağı, sahici varlığın diyalektiğiyle açıklanabilir. Gerçek bir birey, bilinçli bir bireydir. Farkındalığı olan, kendine yabancılaşmamış olan bireydir. Toplum bireyi kendi gerçekliğinden uzaklaştırıp bireyi kendi kendine yabancılaştırırken sahici varoluşa ulaşmış bir birey, özgürlük ve sınırlılıklarının bilincinde olan bir bireydir. Bu birey gerçekte ne ise o olmayan her ne değilse o olan varlık olduğunun bilincinde olan bir bireydir (Aktürk:2023).

Sartre Bilinç ve Varlık Ontolojisi

Bilinç

-Anlıksal Uz

-Kendinde Varlık

-Maddi Varlık

-Tüm olumsuzlamaları yoksunlar

-Algılayan bilinç

-Her ne ise o olan varlık

-Sahici varoluşa ulaşamamıştır.

-Kendine ve topluma yabancılaşmış bir bireydir.

-Özgürlük ve sorumluluklarının çerçevesine hakim değildir.

Refleksiyon Öncesi Bilinç Öncesi

-Kendisi için varlık

-Metafizik varlık

-Varlık + Hiçlik

-Zamansallık ve Ontolojisi değişken

-Olumlu ve olumsuzu barındıran

-İmgeleyen bilinç

-Her ne değilse o olan varlık

-Her ne ise o olmayan varlık

-Kendisi için varlık epistemolojisi

-Gerçek bir bireydir, kendini gerçekleştirebilmiş, kendine yabancılaşmamış bir bireydir.

-Kendinde varlık kendi için varlığı tanımlayabildiği ölçüde sahici bir bireyden söz etmek mümkün olabilmektedir.

-Kendinden kopmamış ve yabancılaşmamış bir bireydir.

FULL TEXTS BOOK

Sonuç

Asfalt Yol hikâyesi, Jean Paul Sartre'ın varoluşçuluk perspektifinden yorumlanabilecek bir hikâyedir. Hikâye bir köy öğretmeninin gözlemlenebilen gerçekliği eleştirel gözleme dökmesiyle başlamıştır. Atandığı köy okuluna gitmek üzere yola çıkan bir köy öğretmeninin, iç bunaltıları, hissiyatları, yabancılık çekmesi, kendinden ve bazen toplumdan ayrışması ve bu duyguların yol metaforu üzerindeki tüm ontolojik olgularla birleştirilmesi varoluşçuluğun penceresini aralamıştır. Köye ulaşmak için kullanılan asfalt yolun bozukluğu ve bir öğretmen olarak köye atanan yazarın, sorumluluklarını yerine getirme gayreti tam olarak özgürlük ve sorumluluklarının farkında olan kendisi için varlığa işaret etmektedir. İmgeleyen bilince sahip, toplumdan kopmamaış, özgürlük ve sorumululuklarının bilincinde her ne değilse o olan her ne ise o olmayan varlığa işaret etmektedir. Yolun ihalesi kabul edilmesi, yapım aşaması ve bu noktada öğretmenin köylüler arasında varlığının pekişmesi ve benimsenmesi onun toplum içindeki yerini ve doğal olarak da yabancılaşmamış bireyi işaret etmektedir. Asfalt Yolun inşaasının bitiminde köyün doğal taşıma araçlarına öküz arabasına kağnıya at arabasına uygun olmayan yoldan köylünün geçişi yasaklanınca ötekileşen ve yabancılaşan birey yine kendinde varlığı işaret ederek hikâyede karşımıza çıkmaktadır.

REFERENCES

Aktürk, E. (2023). Türk Dünyasının Varoluşçusu Anar'ı Yağışlı Bir Gecede Okumak, Unity of Turkic People Turan, Aralık, 2023, Kafkas Basım Evi.

Ali, S. (2021). Kuyucaklı Yusuf, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Bezirci, A. 1996. Varoluşçuluk Jean Paul Sartre çev. Asım Bezirci, Say yay. İstanbul.

Cevizci, Ahmet 2010. Felsefe Tarihi, Say yay. İstanbul.

Kıran A., Kıran Z. (2022). Dilbilime Giriş, Seçkin Yayınları, Ankara.

Korkmaz, R. (1997). Sabahattin Ali, İnsan ve Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kudret, C. (2016). Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, Kapı Yayınları, İstanbul.

Moran, B. (2021). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, İletişim yayınları, İstanbul.

FULL TEXTS BOOK

ANALYZING THE ROLE OF EXCHANGE RATE IN INTERNATIONAL TRADE AND ITS IMPLICATION IN NIGERIA (2000 - 2023).

**** Ebenezer Akinniyi Akinyemi, Amos Olumuyiwa Oyeleye,***

Department of Economics, Faculty of Art and Social Sciences, Ladoke Akintola University of Technology, Ogbomoso, Nigeria. 0000-0003-1127-4560

ABSTRACT

This empirical study looks into the trends and effects of exchange rate volatility on Nigeria's foreign trade. Using a variety of econometric tools, the analysis investigates the links between exchange rates (EXCH), Gross Domestic Product (GDP), inflation rates (INF), trade volumes (TRADE) and interest rates (INT) between the periods of 2000 - 2023. The following tests were conducted which include Augmented Dickey-Fuller unit root test to check variables stationary level. The ADF test for RGDP and INF are both stationary at level I(1). The EXCH, INT and TRADE were not stationary at level to which another variable was generated, which implies that they were stationary at first difference level I(0) then the bound test was conducted to check if there is co-integration in the variable. The results show a negative association between trade volumes (dependent variable) and exchange rate volatility, suggesting that Nigeria's trade performance is negatively impacted by exchange rate swings. Furthermore, the analysis demonstrates a noteworthy correlation between changes in exchange rates and export quantities, indicating that exchange rate fluctuations impact the competitiveness of Nigerian exports. In order to lessen the negative effects of exchange rate volatility on trade, the paper makes policy recommendations which include export diversification, encouraging and supporting robust local production, stabilizing the exchange rate, and putting in place efficient monetary policies.

Keywords: Exchange rate volatility, international trade, economic growth, export diversification, trade policy

1. Introduction.

The exchange rate is perhaps one of the most widely discussed topics in Nigeria today. An Exchange Rate is the rate at which one currency can be exchanged for another between nations or economic zones. It is a relative price of one currency expressed in terms of another currency (or group of currencies). Exchange rates are determined in global foreign exchange markets by the supply and demand of currencies. These market forces are influenced by economic factors such as interest rates, inflation and geopolitical events. The exchange rate is seen as the current market price for which one national currency can be exchanged for another (CBN, 2016).

International Trade refers to the exchange of goods, services, and capital across international borders, involving transactions between individuals, businesses, and governments of different countries, with the goal of achieving economic benefits, such as increased efficiency, productivity, and growth, through specialization, economies of scale, and comparative advantage, while also promoting global economic integration and interdependence. International trade allows countries to specialize in producing goods and services in which they have a comparative advantage, leading to increased efficiency, productivity, and economic growth. It also promotes global economic integration and interdependence, which can lead to increased cooperation and understanding among nations. Exchange rates play a fundamental role in international trade, influencing the cost and volume of traded goods and services between countries. Exchange rates determine the value of one currency in terms of another, impacting the price competitiveness of exports and imports. According to Chichi and Casmir (2014) exchange rate acts as a catalyst in international economic transactions because all nations are economically dependent due to varying factor endowment among these countries all over the world. For Nigeria, a country with a diverse and evolving economy, understanding the impact of exchange rates on international trade is crucial. Nigeria's economy relies significantly on both imports and exports, with oil being the

FULL TEXTS BOOK

predominant export commodity. No country can leave in isolation because international trade has been made possible as a result of unequal resource endowment. Accordingly, some countries have abundance of resources while other countries do not because of absolute and comparative advantages in production, gains from trade and specialization (Ajekwe et al 2013). However, this means that every country is economically dependent on another country whether directly or indirectly, developed or developing in order to achieve a sustainable growth and development. Accordingly, this economic interdependence can be made possible through the exchange of goods and services needed by each country whereby the importing country has to convert its currency in terms of the exporting country's currency for such exchange to be executed.

Every economy wants to achieve vibrant and competitive international trade that could accelerate economic growth and development. However, the realization of this objective is determined by the capacity to expand and sustain the export of goods and services. As a result of the wave of globalization, nations rarely operate in an autarky situation, as they trade among themselves aided by the foreign exchange (forex) market. Nigeria transacts with different countries and uses foreign currencies requiring exchange rates. Exchange rate volatility can lead to uncertainty in international transactions, affecting trade flows, investment decisions, and economic planning. Given Nigeria's dependence on oil exports, fluctuations in global oil prices have had a substantial impact on the country's exchange rates and, consequently, on its trade balance. However, Mati (2014) asserts that exchange rate volatility is the unexpected and fluctuations in the rate of currency exchange. The effects of exchange rate fluctuations not only attracted economists' attentions but also policy makers' attentions. Therefore, exchange rate management is crucial for any developing country mainly because it connects the domestic and global markets for goods and services to a relative price and highlights the competitiveness of the country's exchange power over the rest of the world (Williamson, 1994). Thus, to manage the exchange rate effectively and explore the benefits therein, the monetary authorities make policies that affect the exchange rate. Changes in the exchange rate have a ripple impact on various economic variables, such as trade flows, interest rates, imports, exports, inflation, unemployment, and money supply (Oladipupo & Onotaniyohuwo, 2011).

This study aims to analyze the role of exchange rates in international trade and its implications in Nigeria from 2000-2023, a period characterized by significant economic and political changes. The Specific Objectives of this study are to: examine the trends in Nigeria's exchange rates from 2000 to 2023; assess the impact of exchange rate fluctuations on Nigeria's export and import volumes; evaluate the implications of exchange rate changes on Nigeria's trade balance; Provide policy recommendations to mitigate the negative impacts of exchange rate volatility

2. Review of Related Literatures

The topic of exchange rates and factors influencing their changes have been reviewed by many scholars in the last decades and still remains to be one of the hot topics in international economic studies.

Conceptual Framework

The Concepts of Exchange Rate

The concept of the exchange rate is fundamentally rooted in the global disparity of resources, which necessitates a system of economic interdependence among nations. For countries to develop and acquire necessary commodities and services, there exist a need for an internationally recognized mode of payment. Conceptually, an exchange rate implies the price of one currency in terms of another; in the Nigerian context, it is the units of naira needed to purchase one unit of another country's currency e.g the United States dollar (Campbell, 2010). The management of any country's foreign exchange market is carried out within the ambit of a foreign exchange policy, which according to Obaseki (2001) is the sum total of the institutional framework and measures put in place to gravitate the exchange rate fluctuations towards desired levels in order to stimulate the productive sectors, curtail inflation, ensure internal balance, improve the level of exports and attract direct foreign investment and other capital inflows. Theories of Foreign Exchange. This study reviewed three main theories namely: The Mint Parity Theory, The Purchasing Power Parity Theory, and The Balance of Payment Theory

Purchasing Power Parity (PPP) Theory

FULL TEXTS BOOK

The PPP theory posits that in the long run, exchange rates should adjust to equalize the price levels of a basket of goods and services between two countries. PPP is a economic concept that allows for a more accurate comparison of the value of different currencies. It takes into account the differences in the cost of living between countries, which can affect the purchasing power of a currency. PPP is a theory that states that in the long run, exchange rates should adjust to equalize the purchasing power of different currencies. In the other words, it suggests that the same amount of money should be able to buy the same amount of goods and services in different countries. It helps in understanding the fundamental value of the naira and its long-term equilibrium. The theory states that the equilibrium exchange rate between two inconvertible paper currencies is determined by the equality of their purchasing power. That is, the exchange rate between two countries is determined by their relative price levels (Obadan, 2006)

Interest Rate Parity (IRP) Theory

The IRP theory suggests that the difference in interest rates between two countries is equal to the expected change in exchange rates between the countries' currencies. Interest Rate Parity (IRP) is a fundamental concept in international finance that describes the relationship between interest rates and exchange rates between two countries. It states that the difference in interest rates between two countries is equal to the difference in the expected depreciation or appreciation of their currencies. There are two types of Interest Rate Parity: i. Uncovered Interest Rate Parity (UIRP): This theory assumes that investors are willing to take on exchange rate risk and that there are no restrictions on capital flows. ii. Covered Interest Rate Parity (CIRP): This theory assumes that investors hedge against exchange rate risk using forward contracts, eliminating exchange rate risk. IRP has important implications for foreign exchange markets, international investment, and monetary policy. It helps explain why exchange rates fluctuate and how interest rates can impact currency values.

Balance of Payments (BOP) Theory

The BOP theory asserts that exchange rates are determined by a country's overall balance of payments, which includes the trade balance, capital flows, and financial transfers. The Balance of Payments (BOP) is a statistical statement that summarizes a country's economic transactions with the rest of the world over a specific period, typically a quarter or a year. It's a comprehensive record of all international transactions between a country and its trading partners. The Balance of Payments (BOP) is a systematic record of a country's international transactions, encompassing the current account, capital account, and financial account, which together reflect the nation's net foreign asset position.

Monetary Model of Exchange Rate Determination

This model considers the supply and demand for money as the primary determinants of exchange rates. the monetary model of exchange rate determination is a theoretical framework that explains how exchange rates are determined based on monetary factors, such as money supply and demand, income, interest rates, and price levels, between countries.

The monetary approach is predicted on the importance of money. It identifies exchange rate as a function of relative shift in money shift in money stock, inflation rate as a proxy and domestic output between an economy and a trading partner economy. It is important to know that the purchasing power parity (PP) is a major component of the monetary approach. The monetary approach is a recent development in the theory of exchange rate determination. It views exchange rate as being the relative price of two assets (natural monies) is determined primarily by the relative supplies of demand and for those movies, the equilibrium exchange rate is attained when the existing stocks of the two monies are willingly held (Gbosi, 2003).

FULL TEXTS BOOK

Exchange Rate Volatility

Exchange rate volatility refers to the fluctuations in the value of one currency relative to another currency. It's a measure of the uncertainty or risk associated with exchange rate movements.

offs. High exchange rate volatility creates uncertainty for traders and investors, potentially reducing trade volumes and investment flows. Studies by McKenzie (1999) and Dell'Ariccia (1999) indicate that such volatility can deter international trade by increasing transaction costs and risks. For developing countries like Nigeria, which often face more pronounced volatility, this impact can be particularly significant.

Exchange Rate Regimes

An exchange rate regime refers to the way a country manages its currency's value in relation to other currencies. The type of exchange rate regime adopted by a country can profoundly influence its trade performance. Edwards and Savastano (1999) found that fixed exchange rate regimes can provide stability but at the cost of reduced flexibility in monetary policy. Conversely, floating exchange rate regimes offer more policy flexibility but can lead to higher volatility. Nigeria has experienced various regimes, including fixed, floating, and managed float systems, each with its own trade-

Interest in the type of exchange rate regime to be adopted is understood from the fact that knowledge about alternative exchange rate regime can enable Nigeria to know which one is the most convenient system to help the country achieve its macroeconomic objectives. According to Begg et al (1984) an exchange rate system is a description of the prevailing condition under which the monetary authorities decide on the exchange rate regime to be adopted. Accordingly, the type of exchange rate in Nigeria determines the extent with which the participants in the foreign exchange market can operate. However, there are basically two types of exchange rate system in Nigeria although each one has a variation but in this study four (4) types of exchange rate system can be considered due to the fact that there is an intervention mechanism in the free floating or fixed exchange rate system in Nigeria. These categories include the following:

(1) Fixed exchange rate system (2) Adjustable peg system (3) Free floating/ flexible exchange rate system (4) Manage floating

Fixed Exchange Rate Regime

In Nigeria During the early years of Nigeria's independence, Nigeria did not have monetary policy freedom because the monetary policy was greatly influenced and dictated by the prevailing economic condition in Britain. Accordingly, the monetary policy instrument during that period was the exchange rate which was fixed at par with the British pound sterling up till 1967 when the British pound sterling was devalued but the Nigerian monetary authorities avoided the devaluation of it currency and pegged the Nigerian currency which was then called Nigerian pound (N£) to United State Dollar (USD/$) because of the consequences incurred from the civil war at that time. However, the international financial crises of the 1970s led to the devaluation of United State Dollar (USD/$) while Nigeria returned to peg its currency to British pound sterling. **Adjustable Peg Exchange Rate Regime in Nigeria**

This is a fixed exchange rate system that is subject to intervention by the monetary authorities. The Central Bank of Nigeria as the monetary authorities make adjustments and modifications from time to time depending on economic situation in the country in order to make checks and balances in the foreign exchange market operation to ensure stability of the Nigerian Naira against foreign currencies. This was effective at the time of fixed exchange rate system in Nigeria before SAP 1986 and as well before 20th June, 2016.

Free Floating/ Flexible Exchange Rate Regime

A free floating or flexible exchange rate system is a monetary regime where the exchange rate of a country's currency is determined by the foreign exchange market forces of supply and demand. The exchange rate is allowed to fluctuate freely, without any government or central bank intervention, except in rare circumstances.

FULL TEXTS BOOK

Manage Floating

Managing a floating exchange rate system involves a combination of economic policies, monetary policy tools, and market interventions to influence the exchange rate while allowing it to fluctuate freely. Here are some key aspects of managing a floating exchange rate system:**2.1.7 Nigeria's Exchange Rate Policies and Trade Performance**

Research specific to Nigeria shows that exchange rate movements have significantly influenced its trade dynamics. For instance, Ogundipe, Ojeaga, and Ogundipe (2014) explored how exchange rate fluctuations affected Nigeria's non-oil exports, finding a negative impact during periods of high volatility. Other studies, such as those by Oladipo and Akinbobola (2011), emphasize the critical role of global oil prices in determining Nigeria's exchange rates and trade balance.

Theoretical Framework

This study hinges on the J-Curve hypothesis. The hypothesis argues that currency devaluation is a tool for increasing a country's balance of trade (Melvin & Norrbin,2017). The basic assumption underlying the J-Curve model is that exchange rate depreciation or devaluation, in the short run, worsens trade flow but recovers and takes an upwards trajectory after fulfilling the Marshal-Lerner condition. The condition states that depreciation or devaluation of a country's currency leads to a net improvement in trade balance, provided that the sum of demand elasticity for exports and imports is greater than 1 (Abbas-Ali et al., 2014; Brown & Hogendorn,2000). Specifically, exchange rate depreciation leads to a rise in domestic demand and, consequently, a higher real GDP. This is because citizens may find imported goods very expensive and prefer to switch to goods produced domestically. The reverse occurs if the exchange rate appreciates. Consumers switch to imported goods that are relatively inexpensive to domestically produced goods. Thus, it increases the volume of imports, leading to a decline in GDP. After an exchange rate depreciation or devaluation, imports and exports need time to adjust, given the relative price changes. According to Bahmani-Oskooee (2008), the sticky nature of prices prevents the trade balance from responding quickly to the newly devalued exchange rate. As a result of exchange rate depreciation or devaluation, a deteriorating balance of payment lingers until the Marshall-Lerner condition sets in. The Marshall-Lerner (ML) condition is a further extension of the elasticity approach, and it is satisfied if the absolute sum of a country's export and import demand elasticities is greater than one (Abbas-Ali et al., 2014; Brown & Hogendorn, 2000). Conversely, if the sum is less than one, the trade balance deteriorates as the currency depreciates (Lerner, 1944).

Asset Market Model

The asset market model is a macroeconomic model that describes the behavior of asset prices and interest rates in an economy. It's based on the idea that asset prices are determined by the interaction of supply and demand in the asset market.

This model views exchange rates as the relative prices of financial assets, influenced by interest rates, investor expectations, and risk perceptions.

Relevance to Nigeria: Highlights how investor sentiment and risk assessments impact the exchange rate.

Empirical Review

Numerous studies have examined the relationship between exchange rates and international trade. For instance, Goldberg and Knetter (1997) emphasized that exchange rate fluctuations significant. The topic of currency exchange rates and factors influencing their changes have been reviewed by many scholars in the last decades and still remains to be one of the hot topic in international economic studies the impact of export and import prices, which in turn affect trade volumes. (Amadeo, 2018). Edwards (2000) investigated the dynamic association between exchange rate regimes, capital flows and currency crises in emerging economies. The study based on lessons learned during 1990s, and deals with some of the most important policy controversies that emerged after the Mexican, East Asian, Russian and Brazilian crises. He concluded that under the appropriate conditions and policies, floating exchange rates could be effective and efficient.

FULL TEXTS BOOK

Harberger (2003) studied the impact of economic growth on real exchange rate. He found that there was no systematic connection between economic growth and real exchange rate. Due and Sen (2006) examined the interactions between the real exchange rate, level of capital flows, volatility of flows, fiscal and monetary policy indicators and the current account surplus for Indian economy for the period 1993 to 2004.

The estimations indicated that the variables were co integrated and each Granger causes to the real exchange rate. Aizenman et al. (2010) found that the confirmation of a structural break in the data series after the Asian financial crisis, where external debt and financial openness were strong forecaster of the foreign exchange reserves, while openness of trade was not significant after the financial crisis.

Husain et al. (2015) found in their study that little access to international capital was available for the weaker and less developed countries, so low rate of inflation and higher level of durability was associated with fixed exchange rate regime in those countries. However, they found no robust relationship between economic performance and exchange rate regime in the developing economies. They also found that advanced economies may experience durable and slightly higher level of growth rate without higher level of inflation in flexible exchange rate

Previous studies on the exchange rate and trade flow in Nigeria tracing the evidence of the J-curve phenomenon report divergent views. Few studies have supported the evidence of the J-curve (Apanisile & Oloba, 2020; Okaro, 2017; Adeniyi et al., 2011), while contrary views of this effect were provided by Andohol (2020), Onakoya et al. (2019), Bawa, et al. (2018), Ogbonna (2018), Umoru and Oseme (2013), and Baba and Yazici (2016). Loto (2011) found no evidence of Marshall-Lerner condition in Nigeria. These studies were unable to ascertain the short and long run asymmetry of this relationship and the decomposition of trade flow into exports, imports and trade balance. Linear models often assume that economic variables respond proportionally to changes in other variables. However, in reality, the dynamic responses of these variables can be asymmetric. This study investigates how changes in exchange rate affect trade flow, taking into account these asymmetric effects. To this end, the study employs a NARDL model to determine whether the J-Curve hypothesis holds for Nigeria and whether trade balance satisfies the Marshall-Lerner condition.

3. Methodology

This chapter outlines the research methodology employed in the study, detailing the research design, data sources, data collection methods, data analysis techniques, and the ethical considerations observed. The goal is to provide a clear and systematic approach to investigating the role of exchange rates in international trade and their implications for Nigeria from 2000 to 2023.

3.2 Nature and Sources of Data

The study relies on secondary data sources, which include: **Macroeconomic Data:** Exchange rates, inflation rates, interest rates, and GDP data obtained from the Central Bank of Nigeria (CBN), National Bureau of Statistics (NBS), and International Monetary Fund (IMF); **Trade Data:** Export and import data sourced from the Nigerian Export Promotion Council (NEPC), Nigeria Customs Service (NCS), and World Bank databases.

3.3 Data Analysis Techniques

The study employs various data analysis techniques to achieve the research objectives -

Descriptive Statistics**:** Used to summarize the data, providing an overview of exchange rate trends, trade volumes, and macroeconomic indicators.

3.4 Model Specification

The quantitative analysis primarily employs regression models to investigate the relationship between exchange rates and international trade. The general form of the model is:

$Y_t = \beta_0 + \beta_1 ER_t + \beta_2 GDP_t + \beta_3 INF + \beta_4 INT_t + e$

Where:- $_t =$ Time Frame; Y= Trade volume (exports or imports); ER= Exchange rate at time

GDP= Gross Domestic Product; INF = Inflation rate at time; INT = Interest rate at time

FULL TEXTS BOOK

β_0, β_1, β_2, β_3, β_4, = Regression coefficients; e = Error term

This model helps in understanding the impact of exchange rate fluctuations on trade volumes, while controlling for other significant macroeconomic variables.

4. Data Presentation, Analysis and Interpretation

In this chapter, the result of the analysis done on this study was presented. The presentation of the unit root test for stationarity and co-integration, the presentation of the regression analysis to determine the relationship between the dependent variable and the independent variable, the hypothesis test results and the discussion of the findings from all the analysis that was carried out.

4.2 Pre-Estimate Test

Table 4.2.1 Summary Statistics

Variable	Mean	Standard deviation	Number of observations
EXCH	190.7080	106.1882	24
GDP	5.050559	3.630260	24
INF	13.12700	4.462298	24
INT	5.380042	5.679985	24
TRADE	6.457394	1.534766	24

From table above, the descriptive statistics results indicate a total of 24 observations, real gross domestic products (gdp), exchange rate (exch), inflation rate (inf), trade volume (trade), interest rate (int).

Mean: gdp (5.050559), exch(190.7080), inf(13.12700), trade (6.457394), int(5.380042) respectively.

Median: gdp(5.612804),exch(152.0800),inf(12.70720),trade(6.698807),int(5.738073)

respectively.

Standard deviation: gdp(3.630260),exch(106.1882),inf(4.462298),trade(1.534766),int(5.679985) respectively.

Table 4.2.2 ADF unit root test

Variable name	t-value	Critical-value	Other of integration	Remarks
GDP	2.362	-1.950**	I(1)	Stationary
EXCH	-4.882	-1.950**	I(0)	Stationary
INF	-2.938	-1.950**	I(1)	Stationary
INT	-5.518	-1.950**	I(0)	Stationary
TRADE	-7.127	-1.950**	I(0)	Stationary

The above result presents the Augmented Dickey-fuller unit root test for the variables to check their stationary level. The ADF test for RGDP and INF are both stationary at level I(1) with 2.362 and -2.938

FULL TEXTS BOOK

which is greater than the 5% critical-value of -1.950. Likewise the EXCH, INT and TRADE were not stationary at level to which another variable was generated, which implies that they were stationary at first difference level I(0) with -4.882, -5.518 and -7.127 which is greater than the 5% critical value of (-1.950). After the stationary level and it was detected that some variables are stationary at first level while some are stationary at first difference level, then the bound test was conducted to check if there is co-integration in the variable.

Table 4.2.3 Bound test

Lower bound	Upper bound	Level of significant	P-value	F-value
4.025	3.98	10%	3.74I(0)	4.673081
5.07	4.945	5%	5.06I(1)	
7.595	7.35	1%		

The able above present the bound test to check if the variables are co-integrated by comparing the F-statistic to the critical values or the p-value to determine whether to reject the null hypothesis of no co-integration or to accept the alternative hypothesis that there is co-integration. From the result, the F-statistic (4.673081) is greater than the upper bound 4.025, 5.07 and 7.595, indicating the rejection of the null hypothesis at the 1% 5% and 10% significance level, which is suggesting the presence of co-integration in the variables.

Table 4.2.4 Long-run Relationship

Variable	Coefficient	Standard Error	t-statistics	P-value
GDP	-0.035476	0.228016	-3.145781	0.0059
EXCH	-0.012173	0.007023	-1.733398	0.1011
INF	-0.128793	0.128435	-1.002785	0.3300
INT	-0.108731	0.114482	-0.949764	0.3555
TRADE	0.462742	0.295063	1.568285	0.1352

The above present the long run relationship between the variable. Where RGDP (-1)* is the error correction term in the long run. From this result, the coefficient of EXCH is negative -0.012173, INF -0.128793, INT -0.108731 and it is not significant with p-value of 0.1011, 0.3300, 0.3555 and TRADE has positive coefficient 0.462742 but it is not statistically significant with p-value of 0.1352, which implies that they have no level relationship with RGDP and here we accept the null hypothesis. While the TRADE is both positive (0.462742) and statistically significant at 1% level with p-value of 0.1352, which implies the acceptance of alternative hypothesis that they positively explain RGDP in the long run.

FULL TEXTS BOOK

Table 4.2.5 Short-run Relationship

ECM Regression

Case2: Restricted Constant and No Trend

ECM Regression

Case 2: Restricted Constant and No Trend

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EXCH	-0.012173	0.007023	-1.733398	0.1011
INF	-0.128793	0.128435	-1.002785	0.3300
INT	-0.108731	0.114482	-0.949764	0.3555
TRADE	0.462742	0.295063	1.568285	0.1352
CointEq(-1)*	-0.717287	0.228016	-3.145781	0.0059

From the result above, the cointEqi (-1) * is the speed of adjustment signifying the short run relationship towards the long run relationship with -0.717287 which is negative and significant at one 1% level with p-value of 0.0059, which is implying that there is short run association in the variable.

Table 4.2.6 Multiple Regression Analysis

Variable	**Coefficient**	**R-square**	**Adjusted R-square**	**Standard Errors**	**D-Watstat**
EXCH	-4004.623	0.8923	0.8807	781.9757	1.419109
INF	67.4039			7.859236	
INT	-236.294			4847238	
TRADE	110.4672			80.92425	

The table above shows the regression coefficient which show change in the mean of dependent variable is as a result of changes in the mean of independent variables when other factors are being hold constant. From the result, it is shown that both EXCH and INT have negative relationship with RGDP. While INF and TRADE both have positive relationship with RGDP. The value of R-square 0.8923 in the model implies that about 89% of the change in RGDP can be attributed to the independent variables. The Adjusted R-square value means that is error in the model. And lastly the test for Auto-correlation where Durbin Watson model was and the value for it is 1.419109 which means that there is presence of Auto-correlation.

FULL TEXTS BOOK

Table 4.2.7 Summary of Regression

Variable	Coefficient	Test statistics (t-value)	P-value
EXCH	-4004.623	-5.12	0.000
INF	67.4039	8.58	0.000
INT	-236.294	-4.87	0.000
TRADE	110.4672	1.37	0.180

The above table present the result show the significant level of all the independent variable, the coefficient shows the relationship they have the dependent variable either positive or negative relationship and their influence on the dependent variable which the t-statistics. The EXCH and INT have negative relationship with the GDP and they are significant at 1% level which mean that if GDP increase both INF and TRADE will decrease by 4004.623 and 236.294 respectively. While on the other hand, INF and TRADE they have positive relationship with the GDP, that is if GDP increase by 1, both will also increase by 67.4039 and 110.4672 respectively. But only the TRADE is significant which 1% level of significant while the INF is not significant at any level because it has value which is greater than the critical value of 1% (0.001), 5% (0.005) and 10% (0.10) level of significant.

Table 4.2.8 Ordinary Least Square (OLS)

Dependent Variable: TRADE

Method: Least Squares

Date: 10/14/24 Time: 14:17

Sample: 1 24

Included observations: 24

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EXCH	-0.001342	0.003736	-0.359224	0.7234
GDP	0.007305	0.110902	1.080817	0.2933
INF	-0.015134	0.077147	-0.196166	0.8466
INT	0.007305	0.059803	0.122158	0.9041
C	6.267323	1.712665	3.659397	0.0017

R-squared	0.126558	Mean dependent var	6.457394
Adjusted R-squared	-0.057325	S.D. dependent var	1.534766
S.E. of regression	1.578143	Akaike info criterion	3.933426

FULL TEXTS BOOK

Sum squared resid	47.32016	Schwarz criterion	4.178854
Log likelihood	-42.20112	Hannan-Quinn criter.	3.998538
F-statistic	0.688254	Durbin-Watson stat	0.968664
Prob(F-statistic)	0.608976		

$Y_t = \beta_0 + \beta_1 ER_t + \beta_2 GDP_t + \beta_3 INF + \beta_4 INT_t + e$

Y= 6.2673 - 0.0013 ER + 0.11987 GDP - 0.0151 INF + 0.0073 INT + e

(1.7127) (0.0037) (0.1109) (0.0772) (0.0598)

(3.6594) (-0.3592) (1.0808) (-0.1961) (0.1222)

R squared = 0.1266

Adjusted R-squared = - 0.0573 S.E. of regression = 1.5781

D.W Stat = 0.968 F-Statistic = 0.6882

The table above shows that OLS regression result. The R-squared is 0.126558 of which indicates

approximately is 13% of total variation in dependent variable can be explained by the explanatory variables. The adjusted R-squared is -0.057325 showed that the explanatory variables are not robust in explaining the variation on economy growth within the period. The Durbin-Watson statistic of 0.968664 which is not close to 2.0 indicates no presence of autocorrelation in the data. Nonetheless, the F-statistics has a value of 0.688254 with the probability value of 0.608976 which means, it is not statistically significant at 5% even at 1% and the model is not a good fit. Therefore, the explanatory variable does not have a joint significance in determining the analysis of the effect of exchange rate on international trade and its implication in Nigeria within the period under review.

The estimated co-efficient of trade volume is 0.119865, it is positive and is statistically significant at 5%. This by implication means that any change in trade volume and other variables will increase. The coefficient of inflation is -0.015134. It is positive not statistically significant at 5%. Any changes in inflation will increase on economy growth by -0.015134. The estimated coefficient of interest rate 0.007305 which is positive and significant at 5% at 1% indicates that any changes in interest rate will increase economic growth. This clearly shows a positive relationship between the variables. The coefficient of trade GDP is 0.007305 which also indicates an increase in economic growth rate for decrease in GDP as explained by the model. This by implication means GDP will increase real gross domestic product (RGDP) i.e proxy for economic growth.

4.3 Test for Serial correlation

This was conducted using the Durbin Watson model and the result shows that there is no autocorrelation in the data that is the data does not suffer from autocorrelation since the value for DW model is between 1.5 and 2.5 and the result (0.909909) here is below 1.5 which implies that there is no presence of Autocorrelation.

4.4 Discussion of Findings

The analysis of the role of exchange rate on international trade and its implication in Nigeria from 2000 to 2023 reveals important insight.

- The estimated results suggest that in the interpretation of ordinary least square regression, the intercept or constant is 2.201883, indicating that other independent variables do not impact economic growth.
- The estimation of various variables reveals that the exchange rate has a negative influence on economic growth, as any changes in these variables will lead to a decrease in gross domestic product (i.e., a proxy for economic growth). Conversely, the positive saving deposit rate suggests that any change

FULL TEXTS BOOK

in it will result in an increase in real gross domestic product (i.e., a proxy for economic growth). These findings are based on the estimations

5. Summary, Conclusion and Recommendation

The main goal of the study is to give conclusion on the relationship between exchange rate and international trade. In order to execute the study and to know the relationship between dependent variable (trade volume) and other independent variables – exchange rate, interest rate, inflation rate and gross domestic product. The secondary data for the period 2000 to 2023 were collected, archived and analyzed.

Data analysis revealed that relationship exists between international trade and economic growth, and that while some components of international trade exerted positive and significant effect on growth, some are negative and insignificant . The results of the study suggest some policy recommendations which would be helpful and applicable to the Nigerian economy. Since all the coefficients are statistically significant and exhibit the correct signs according to theory.

From the discussion of findings in this study, recommendation and suggestion was made for the improvement of Nigeria economy. i) **Reform Monetary Policies**: The Central Bank of Nigeria (CBN) should reform existing monetary policies to maintain a stable exchange rate, as it significantly influences economic growth. Ii) **Diversify the Economy**: The government should sustain efforts to diversify the economy to achieve export-led economic growth, focusing on manufacturing and agriculture to produce surplus for export. Iii) **Support Local Production**: The government should assist farmers and local industries in cash and kind to enhance production, particularly in sectors like rice, sugar, and leather, reducing reliance on imports. iv) **Adopt Trade Liberalization Policies**: Nigeria should implement more trade liberalization policies, including reducing non-tariff barriers, tariffs, and quotas to foster economic growth. v) **Implement Long-Term Economic Policies**: Policymakers should focus on long-term strategies that promote economic fundamentals necessary for maintaining a strong currency, such as low inflation, productivity growth, and economic stability.

REFERENCES

Adaramola, A. (2016). The Effect of Real Exchange Rate on Export Volume in Nigeria. FUTA Journal of Management and Technology, 1(2), 45-61.

Adejoke, S.I., Ibiyemi, O., Olusuyi, E.A., & Babatunde, A. G. (2013). Trade Openness and Economic Growth in Nigeria: An Empirical Analysis. International Journal of Humanities and Social Science Invention, 2(6), 2319-7722. www.ijhssi.org.

Ajao, M.G and Igbokoyi, O.E. (2013). The Determinants of Real Exchange Rate Volatility in Nigeria. Journal of International Studies, ISSN-2281-4612.S

Ajinaja, O. (2017). Impact of Exchange Rate Volatility on Export Performance in Nigeria's Economy. International Journal of Management and Business Studies, 7(1), 40-43.

Alajekwu, B.U., Ezeabasili, N.V., & Nzotta, M.S. (2013). Trade Openness Stock Market Development and Economic Growth: Empirical Evidence. Journal of Research, Finance, and Accounting, 4(3), 2222-1697.

Amache, R.C., & Cerbich, H.H. (2000). Principle of Macro Economics. Chin ati: South Western Publishing Company.

Anuanwaokoro, M. (2001). Theory and Policy of Money and Banking. Hossana publication.

Anyanwu, A. (2013). Fundamental of Economics. Jonance: Onitsha. Educational Publisher Ltd.

Asiama, J.P., & Kumah, F.Y. (2010). Determinants of Real Exchange Rate Movements: Evidence

FULL TEXTS BOOK

from a Panel of African Countries. West African Finance and Economic Review, 2(2).

Ayomitunde, T.A., et al (2020). Exchange Rate Volatility and Trade Balance in Nigeria: An Autoregressive Distributed lag model approach. EuroEconomica, 39(1).

Babatunde, M.A., et al (2013). An empirical Study of Growth through Trade: Nigerian Evidence. Arabian journal of business and management review (OMAN Chapter), 3(5).

Bala, D.A., & Asemota, J.O. (2013). Exchange rate volatility in Nigeria: Application of GARCH Models with Exogenous Break. CBN Journal of Applied Statistics, 4(1).

Batra, R., & Slottje, D.J. (2014). Trade policy and poverty in the United States: Theory and Evidence, 1974-1990. Review of International Economics 1, 189-208.

Biala, I.M., Suboir, K., & Olaifa, G.F. (2013). Trade Liberalization, and Economic Growth in Nigeria: A Cointegration Analysis. Journal of Business, Economics, and Finance, 2(3), 2146-7943.

Blanchard, O. (2006). Macroeconomics. Pearson Education Inc., Upper Saddle River, New Jersey.

Bremer, M. (2012). Multiple Linear Regression: Math 261A-Spring 2012; Supplement Multiple Regression.

Central Bank of Nigeria (2000). CBN Briefs Series. No. 96106106. Lagos: CBN Publication.

---------- (2007). Statistical Bulletin. CBN Publication.

Chichi, O.A., & Casmir, O.C. (2014). Exchange Rate and the Economic Growth in Nigeria. Exchange, 2(2), 78-87.

Chinelo, I.M. (2006). Basic Statistics and Probability. Nigeria: Prince and Communication.

Christopher, E. (2014). Impact of Trade Openness on the output growth in the Nigerian economy. British Journal of Economics, Management & Trade, 4(5), 755-768.s

Chuka, S.R. (1990). The Exchange Rate and Exchange Controls as Instruments of Economic Policy: The Experience of Malawi. Unpublished paper presented at a seminar in Addis Ababa, Ethiopia.

Civcir, I. (2004). The monetary model of the exchange rate under High Inflation: Long-run Relationship and Misalignment of Turkish Lira. Emerging Market Finance and Trade, July-August 40(4), 87-102.

Cole, A., & Ostrald, S. (1991). The International Economy. London: McGraw Hill Inc.

Dell'Ariccia, G. (2001) Exchange Rate Fluctuations and Trade Flows: Evidence from the European Union. IMF Staff Papers, 46(3), 315-334.

Denis, A., & Alfred, J. (1998). International Economics. New York: Irewin: CBN Publication.

Dickey, D., & Fuller, W.A. (2000). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a Unit Root. Econometrica, 49, 1057-1072.

Dode, O. (2010). Yar'adua 7-Point Agenda, the MDGs, and sustainable development in Nigeria. Global Journal of Human-Social Science Research, 10(4).

Dornbusch, R. (2001). Open Economy Macroeconomics. Basic Books.

Dubas, J.M., Lee, B.J., & Mark, N.C. (2005). Effective Exchange rate Classification and Growth.

FULL TEXTS BOOK

NBER Working Paper, 11272.

Edison, H.J., & Melick, W.R. (2002). Alternative approaches to real exchange rates and real interest rates: three up and three down. International Journal of Finance & Economics, 4(2), 93.

International Development and Research Centre (IDRC).

Edwards, S., & Savastano, M.A. Exchange Rates in Emerging Economies: What Do We Know? What Do We Need to Know? NBER Working Paper No. 7228.

Edwards, S., & Yeyati, E.L. (2005). Flexible exchange rates as shock absorbers. European Economic Review, 49(8), 2079-2105.

Ehinomen, C., & Dasilva, D. (2014). Impact of Trade openness on the output growth in Nigeria. British Journal of Economics, Management, and Trade, 4(5), 755-768.

Elenya, K., & Jude, O. (2013). Trade openness and economic growth: A comparative analysis of the pre and post structural adjustment program (SAP) in Nigeria. Asian Journal of Business and Economics, 2(4), 2231-3699.

Emefiele, G. (2016). Nigeria: Shape of banking, economy in 2016, early 2017. The 2016 Annual Bankers'Dinner held in Lagos. Central Bank of Nigeria's Governor.

Appendix

DESCRIPTIVE STATISTICS

	EXCH	GDP	INF	INT	TRADE
Mean	190.7080	5.050559	13.12700	5.380042	6.457394
Median	152.0800	5.612804	12.70720	5.738073	6.698807
Maximum	425.9792	15.32916	24.65955	18.18000	9.200786
Minimum	0.000000	-1.794253	5.388008	-5.627968	3.830961
Std. Dev.	106.1882	3.630260	4.462298	5.679985	1.534766
Skewness	0.803502	0.430121	0.496728	0.179684	0.066996
Kurtosis	2.830524	4.287476	3.186525	2.652177	1.925902
Jarque-Bera	2.611186	2.397611	1.021746	0.250127	1.171640
Probability	0.271012	0.301554	0.599972	0.882441	0.556649
Sum	4576.991	121.2134	315.0480	129.1210	154.9775
Sum Sq. Dev.	259346.3	303.1120	457.9784	742.0312	54.17664

FULL TEXTS BOOK

Observations	24	24	24	24	24

UNIT ROOT TES

Series: INT, EXCH, GDP, INF, TRADE

Date: 09/17/24 Time: 23:47

Sample: 1 24

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 4

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-Sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-2.12751	0.0167	5	108
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-3.29975	0.0005	5	108
ADF - Fisher Chi-square	27.9014	0.0019	5	108
PP - Fisher Chi-square	25.4554	0.0045	5	115

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi - square distribution. All other tests assume asymptotic

normality.

FULL TEXTS BOOK

BENEFITS AND DRAWBACKS OF LIFE CYCLE ASSESSMENT

Prof. Dr. H. Ziya ÖZEK

Tekirdağ Namık Kemal University, Çorlu Faculty of Engineering,
Department of Textile Engineering
ORCID : 0000-0003-3935-6170

ABSTRACT

Thanks to great efforts and several researches carried out on the environmental impacts of industrial production and implausible consumption pattern in the last century, a clear awareness and perception of sustainable production and consumption has become apparent in recent years. The 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted by all United Nations Member States in 2015, proved to become the ultimate and the most eminent actions leading to sustainable development policy. All countries united for a shared blueprint for peace and prosperity for the Earth and people and other inhabitant of the planet, now and into the future.

Manufacturers and consumers, worldwide, are becoming more and more aware of sustainability. A model of circular economy and accordingly compatible business models have been developed. In today's increasingly environmentally conscious world, organisations are under growing pressure to reduce their ecological footprints and enhance sustainability. It has also been reported that almost one third of final consumers and customers have already started practicing a more sustainable life while a considerable amount of consumers are suffering from the lack of sufficient information to make sustainable decisions. Obviously, people look for or demand more transparency in order for justifying sustainable decisions. A life cycle assessment appears to be very feasible in providing such a transparency and also in avoiding so-called greenwashing. Life-cycle assessment (LCA) provides a comprehensive analysis of the environmental impacts associated with all stages of a product's life cycle, from raw material extraction to disposal. It is a complex calculation and often based on various assumptions but it is also a key tool for quantifying environmental effects of a product or a service and can therefore evaluate and promote the environmental sustainability of right products and appropriate circular business models.

In this study, all the insights and opportunities which an LCA will propose for the sake of sustainability are discussed and evaluated. Its importance in the context of sustainability includes: Overall Environmental Impact Analysis, Resource Efficiency and Conservation, Reduction of Greenhouse Gas Emissions, Waste Management and Circular Economy, Decision-Making Tool for Sustainable Design, Compliance and Certification: Many environmental regulations and standards require LCA-based evaluations, Consumer Awareness and Trust.

On the other hand, several work proved that the method of LCA also comprises some uncertainties and several disadvantages. The costs involved, its very data-intensive and time-consuming nature, the and the varied degree of assumptions, variation and subjectivity in determining system borders are widely known drawbacks of the LCA.

In summary, LCA supports sustainable innovation and responsible consumption by providing a robust framework to understand and minimize environmental impacts. It ensures that industries make environmentally sound decisions that benefit both the ecosystem and the economy.

Keywords: Life Cycle Assessment, Sustainability, sustainable development, circular economy, environmental impact.

INTRODUCTION

Manufacturers and consumers, worldwide, are becoming more and more aware of sustainability. The economy and social life surrounding us together with our well-being and health and safety standards are

FULL TEXTS BOOK

dependent on a high quality environment (National Res. Council, 2011). If we continue to live taking responsive actions, we tend to prosper; if not we are likely to suffer. Thanks to great efforts and several researches carried out on the environmental impacts of industrial production and implausible consumption pattern in the last century, a clear awareness and perception of sustainable production and consumption has become apparent in recent years. Otherwise our planet and consequently all the inhabitants shall be severely effected by the following threats:

- Insensitivity and inefficiency in the use of natural resources, agricultural lands, soil and water, disregard for renewable resources
- Environmental pollution and unsanitary conditions as a result of the uncontrolled spread of developing technology in order to increase human welfare.
- Global warming and climate change due to the greenhouse effect as a result of the excessive use of fossil fuels and the uncontrolled release of some gases

The producers are very much careful about lowering energy consumption, and limiting water usage, recovery of heat and reduction in all kinds of wastes (Ozek, 2017). The 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted by all United Nations Member States in 2016, proved to become ultimate and the most eminent actions leading to sustainable development policy (UNEP, 2016). All countries united for a shared blueprint for peace and prosperity for people and the planet, now and into the future. Fundamentally, sustainability refers the communities we live and is the source for renewable and non renewable resources on which civilization depends. A linear flow of raw materials as take-make and dispose is no longer viable and endurable in respect of limited resources. Instead circular cycle including recycling of raw materials is inevitable as seen in Fig.1.

Figure 1. The expected circular course of basic raw material flow in contrast to linear economy flow (the illustration is made in respect of natural fibre cotton)

The use of highly efficient production, technology and methods, the concept of ecological efficiency (Clean Production, Sustainable Production, Green Production) based on the principle of less waste production with less use of natural resources, energy and harmful chemicals for the same amount of production has become inevitable. In many sectors, this approach proves to be a very competitive business model in the ever-growing conscious consumer market. The United Nations Development Program (UNDP) and EU have already declared that the integration of environmental sustainability with economic growth and prosperity is the most important challenge of the world economy.

In this context, several new concepts are introduced as key elements of sustainability. A network map of various key factors in controlling and assessing the sustainability is given in Fig.2. A model of circular

economy and accordingly compatible business models have been developed. An expanding interest on how digital transformation based on the application of digital technologies has also affected the sustainable development of various sectors of the economy (Mavlutova et al., 2022) has been observed. Green Chemistry was one of the early presented approach. Current regulation and objectives of green chemistry are varied. The waste minimization, less hazardous or safer and non-toxic products, preventing actions to minimize the number of steps and going for renewable but not depleting feedstock are some of them (Poliakoff & Licence, 2007). It is essentially a way of thinking rather than a new branch of chemistry and is about utilizing a set of principles that seek to reduce the adverse environmental impact of chemical processes and products and to contribute to sustainable development. It deals with new sciences and technologies to prevent the formation of any waste by life cycle assessment (LCA).

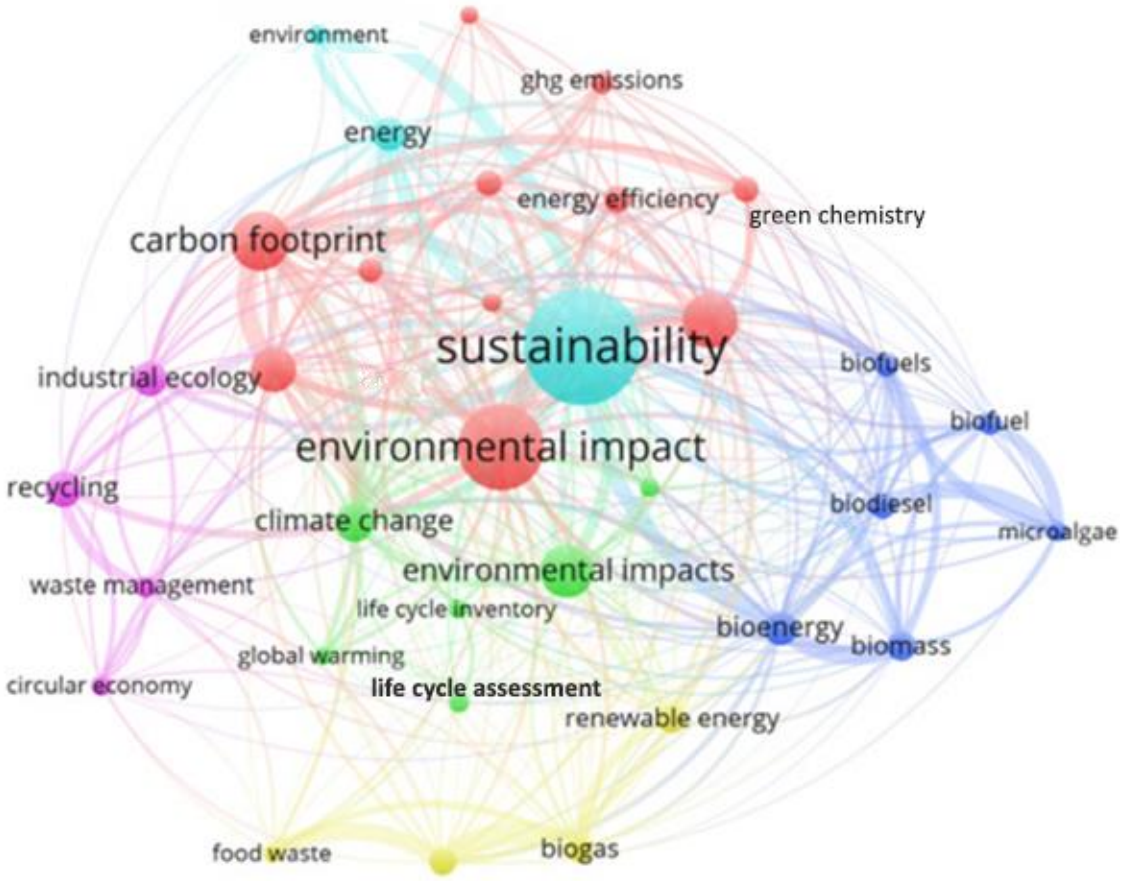

Figure 2. A network map of key concepts of sustainable life

In today's increasingly environmentally conscious world, organisations are under growing pressure to reduce their ecological footprints and enhance sustainability. It has also been reported that almost one third of consumers are currently adopting a more sustainable lifestyle. Additionally, a considerable amount of consumers are complaining about the lack of sufficient information to make sustainable decisions. It is apparent that a clear demand for more transparency leading to easy control and follow of sustainability is present. A life cycle assessment appears to be very feasible in providing such a transparency and also in avoiding so-called greenwashing. LCA stands out a key tool for quantifying environmental effects of a product or a service and can therefore evaluate and promote the sustainable products. However, it is a complex calculation and often based on various assumptions. In this study, all the insights and benefits provided by the LCA for the sake of sustainability are evaluated together with certain drawbacks which limit the overall use and comparative analyses.

ASPECT OF SUSTAINABILITY ON ENVIRONMENT, SOCIETY and ECONOMY

FULL TEXTS BOOK

Assessing the sustainability of a project/ product involves evaluating its long-term impact on environmental, social, and economic factors. This includes analysing resource consumption, waste generation community impact, and financial viability.

Given the increasing awareness and heightened concerns surrounding sustainability, businesses and organizations worldwide are actively seeking sustainable solutions to reduce their ecological impact. Similarly, investors, partners within the supply chain, and consumers are more inclined to engage with environmentally responsible companies, particularly those demonstrating a strong commitment to sustainable and ethical business practices.

Sustainability concept influences social life and economy politics as well as environmental issues. Critical t In light of the rising focus on sustainability, businesses are striving to minimize their environmental footprints and utilize more eco-friendly resources. A significant concern linked to high environmental impact is its contribution to climate change, which brings about a variety of direct and indirect effects.

Figure 3. Critical issues of sustainability concept on the three essential pillars

An economy the consumption of raw materials and energy, the consumption of waste energy, and the output of waste materials and energy must be within the reproductive and assimilative capacities of the ecosystem.

LIFE CYCLE ASSESSMENT TOOL

Assessment of Life Cycle serves as a crucial methodology for pinpointing critical areas within a company. It aids in recognizing where initiatives have already been implemented and identifies specific aspects that require improvement to minimize the resource consumption associated with products or services. Additionally, if the company embraces an innovative strategy, LCA will demonstrate the extent of impact reduction achievable through this approach. This thorough evaluation technique not only assists in diminishing environmental footprint but also significantly contributes to enhancing a company's long-term value creation. As a result, organizations across various industries—such as textiles, agriculture, construction, fast-moving consumer goods (FMCG), and chemical manufacturing—utilize LCA to assess their real-world impact and showcase the findings.

The key to mitigating adverse effects lies in determining and addressing the primary impacts generated by the organization. To grasp these fundamental effects, companies conduct Life Cycle Assessment studies, which provide a comprehensive overview of the impacts of their products or services.

FULL TEXTS BOOK

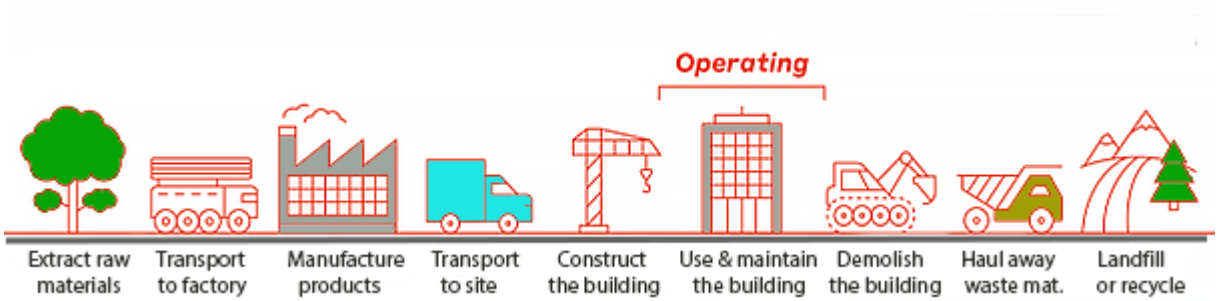

Figure 4. Entire life cycle stages of a building construction

In general, a life cycle defines the sequence of biological progress that occurs as an organism develops from an egg into an adult until its death. This case may also be applied to products in a similar way. Sequences of a life cycle for a production operation from raw material extraction for constructing a building until its disposal process including intermediary transport stages forms are illustrated in Fig. 4.

Life cycle assessment involves a series of calculation in respect to the sequence of life cycle. The main purpose of the LCA is to examine the flows of matter and energy which took process in the courses of product, material, manufacturing process, packaging, etc. and find out what are the environmentally critical points, and prevent or remove them using other materials or systems. It is often named as an environmental management tool used for ;

- Achieve sustainable development
- Determines various opportunities which are capable of improvingEstablish systems
- Provides critical info for environmental issues and decision making
- Establish and continuously reviews a system-wide examination
- Use a multi-media approach (air, water, solid waste)

Partly identify trade-offs among alternatives LCA can help as a tool for enabling manufacturing companies which are willing to implement a circular business model (CBM), and the key tasks such as utilizing the scope of LCA in cooperation with CBM development (Bjørnbet & Vildåsen, 2021). LCA serves as a quantitative tool with a capacity of challenging CE's normative rule of closing the loop.

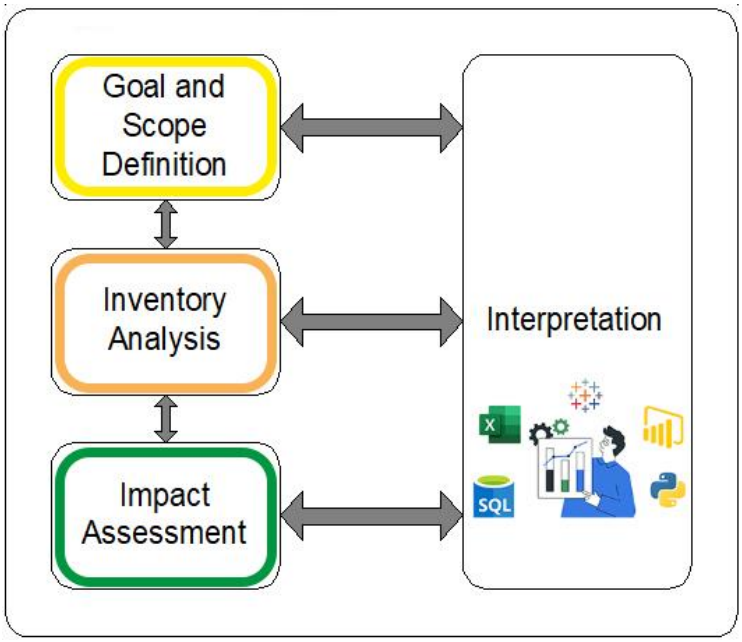

Figure 5. Four fundamental stages of Life Cycle Assessment (LCA)

FULL TEXTS BOOK

LCA is known as a broad and global method, used to identify, measure and characterize selected impact potentials associated to every level of the life cycle of a product as shown in Fig.5. Aspects such as raw material extraction, production, use, and disposal are fully taken into account during the course of LCA study (Yılmaz, 2023, Latimer, 2024). The standards ISO 14040 & ISO 14044 establish the foundation of LCA methodology. These international standards outline the framework and requirements for conducting a comprehensive LCA study, following a product's environmental impact from "cradle to grave." ISO 14040:2006 describes the principles and framework for LCA, while ISO 14044:2006 specifies requirements and provides guidelines for conducting an LCA study. The other standard ISO 14067:2018 focuses specifically on carbon foot printing, providing guidelines for quantifying and reporting a product's impact on climate change. It complements ISO 14044 but focuses on greenhouse gas emissions (GHG) and is aligned with the ISO 14040/44 LCA standard. Green House Gasses (GHG) protocol also serve as an essential guide in controlling and assessing measure of sustainability.

LCS consists of four fundamental steps to identify and justify environmental impacts. These steps are shortly explained in the Table 1.

Table 1: The content of fundamental steps of LCA

1	2	3	4
Goal and Scope : This is the key step and in accordance with the ISO standards, the goal and scope of an LCA should be clearly defined and consistent with the intended application. Therefore technical details that would guide the subsequent work is expected to be specified within the goal and scope document.	**Inventory:** Inventory literally means listing of products. The provision of a comprehensive sets of data for various inputs of such an operation or production is inevitable. The collection of appropriate data required as input or output data are conducted at this stage and then they are quantified accordingly. Life Cycle Inventory (LCI) analysis involves creating an inventory of flows from and to nature for a product system. Inventory flows include inputs of water, energy, and raw materials, and releases to air, land, and water. Primary data "directly measured or collected data representative of activities at a specific facility or set of facilities" also called as foreground data. module within a larger system that performs a particular function or task.	**Impact Assessment:** This step aims to understand and assess the magnitude and importance of potential environmental impacts. Environmental impact is an alteration of the initial characteristics of the environment caused by a project, work or activity. It is the set of consequences for human health, welfare of the flora and fauna and the future availability of natural resources attributable to the input/output streams of a system.	**Interpretation :** LC Interpretation is a systematic technique to identify, quantify, check, and evaluate information from the results of the life cycle inventory and/or the life cycle impact assessment. The results from the inventory analysis and impact assessment are summarized during the interpretation phase. The outcome of the interpretation phase is a set of conclusions and recommendations for the study.

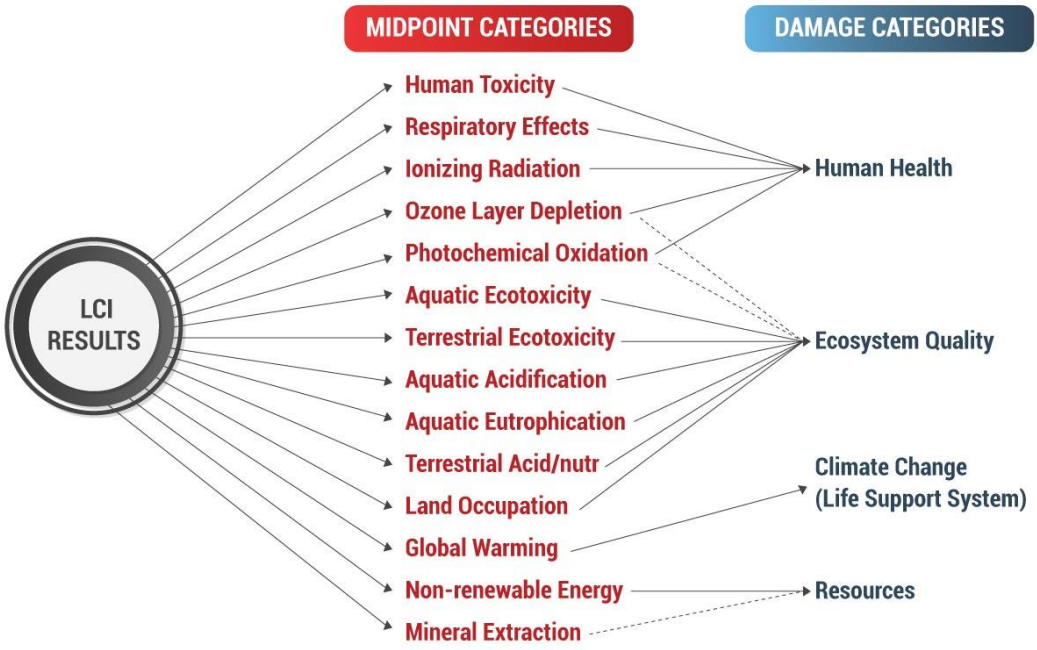

Figure 6. Impact categories of LCI and their relations with potential end points.

LCA investigates several environmental hazards and their potential impacts with a focus on eco system (environment), human health, climate change and resource depletion as seen in Fig.6. The impact assessment of LCI makes evaluation on the bases of mid point categories of which potential damages are individually analysed for each damage category. The principle of LC assessment is quite different than risk assessment where the assessment on the basis of end point cat categories.

Life Cycle Assessment (LCA) provides a range of models that guide the analysis according to distinct goals and defined system boundaries. There are notable differences among the life cycle models frequently utilized in LCA research, including Cradle-to-Grave, Cradle-to-Gate, Cradle-to-Cradle, Cradle-to-Cradle Certified™, and Gate-to-Gate. By comprehending the specific focus and scope of each model, stakeholders can identify the most suitable LCA framework for their needs.

Cradle-to-Grave: The range of the model covers the entire product life cycle, starting right from the extraction of raw materials all the way to the final disposal. It delivers an in-depth evaluation of environmental impacts across all phases.

Cradle-to-Gate: It is a specific approach focusing on one stage rather than all. The analyzes start at a gate where raw material is acquired and goes on up to the factory exit gate, or the point where the product exits the manufacturing facility. It does not account for distribution, usage, or end-of-life stages, making it ideal for examining manufacturing processes or comparing different production locations.

Cradle-to-Cradle: The cradle-to-cradle framework highlights the principles of a circular economy, striving to develop specific products and improved processes with an aim to eliminating wastes. It prioritizes the establishment of closed-loop systems where materials are continually recycled or repurposed, thereby ensuring ongoing resource use and reducing environmental harm.

FULL TEXTS BOOK

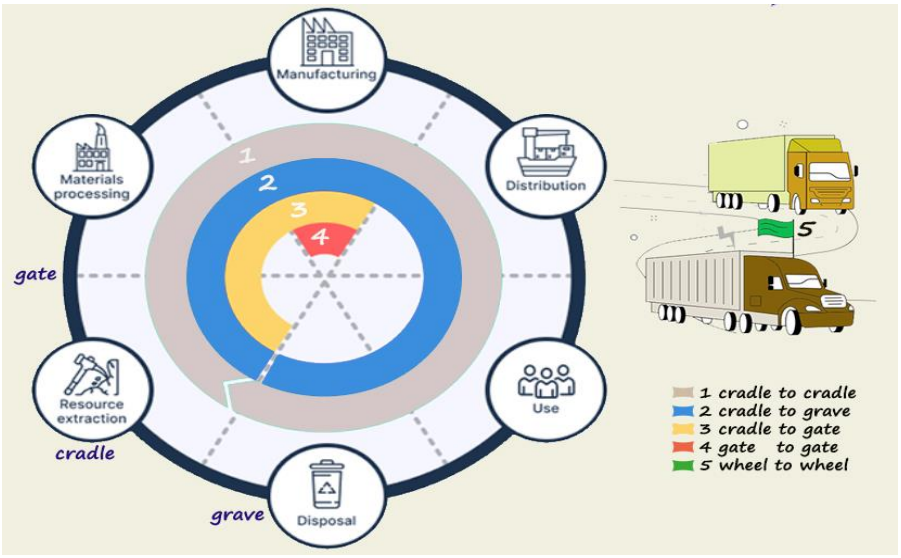

Figure 7. Life cycle model of LCA in relation to cover range of the study

Cradle-to-Cradle Certified™: This certification program evaluates products based on criteria related to material safety, recycling capabilities, utilization of renewable energy, water preservation, and social equity. It encourages the development of safe, sustainable, and environmentally friendly products.

Gate-to-Gate: The gate-to-gate method assesses the environmental impact associated with a specific stage or process like a particular manufacturing operation. This approach provides a focused viewpoint, facilitating an in-depth analysis of individual procedures or stages.

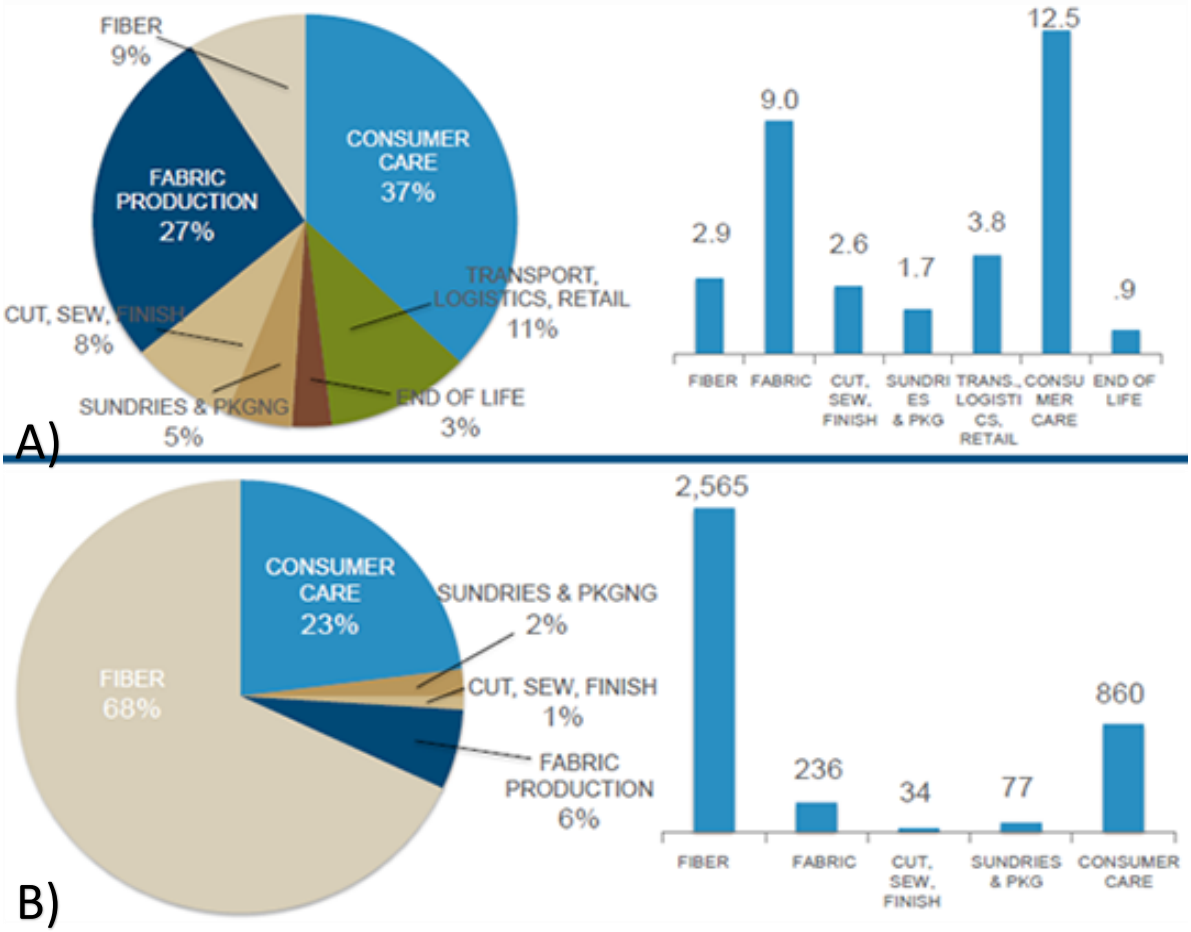

Figure 8. The comparison of environmental impacts for LCA study of LEVI'S® 501® JEANS

FULL TEXTS BOOK

A) GHG, climate change *Cradle To Grave* ***GHG impact*** *share and GHG impact rates[Kg* CO_2 *eqv]* **B)** Water cons. Impact *Cradle To Grave* ***GHG impact*** *share and GHG impact rates[litres* ***water]***

An LCA study conducted by the Levi's company exhibited the environmental impacts related to a pair of Levi's® 501® medium stone wash jeans. The goal was to imply these findings in rotine manufacturing operations of Levi's &Co. and other companies in the apparel sector to take more effective and holistic approaches to modify and improve environmental impact of ready-wear industry. The results are given in Fig. 8. It came as a surprise that consumer care phase dominated the climate change impact area (driven by high use of non-renewable energy). In the case of water consumption, it was found that fibre production, predominantly cotton, contributes by a wide margin to water consumption and then consumer care phase again.

The main objectives of an LCA are given in the following list:

✓ Identifying opportunities for improvement through the identification of environmental hotspots in a product's life cycle.

✓ Analysis of the contribution of life cycle stages to the overall environmental burden, usually in order to prioritise improvements to products or processes

✓ Comparison between products for internal or external communication and as a basis for environmental claims.

✓ Defining Key Performance Indicators management and decision suppor

BENEFITS OF LIFE CYCLE ASSESMENT

There are numerous benefits of executing an LCA study. It basically enables organizations to obtain an Overall Environmental Impact Analysis: LCA examines every stage of a product's life, from raw material extraction, manufacturing, and distribution, to usage, disposal, and recycling.

1. Overall Environmental Impact Analysis: LCA examines every stage of a product's life, from raw material extraction, manufacturing, and distribution, to usage, disposal, and recycling. This comprehensive view reveals the total environmental footprint, helping identify areas of improvement that could reduce resource consumption, pollution, and waste.

👍 Assess the inputs and outputs within a manufacturing cycle.

👍 Pinpoint the environmental hotspots throughout the product life cycle and emphasize the processes or inputs that significantly affect the environment.
👍 Advocate for the use of more eco-friendly products and materials, while establishing a framework to enhance the environmental impacts of the products.
👍 Benchmark their product against competitors by utilizing their own Life Cycle Assessment (LCA) data.

2. Resource Efficiency and Conservation: By highlighting energy, water, and raw material usage, LCA enables companies to optimize resources at each phase of production. Resource conservation not only lowers environmental impact but also reduces operational costs.

3. Reduction of Greenhouse Gas Emissions: LCA is invaluable for assessing the carbon footprint at each stage of a product's life cycle. This helps companies identify and address sources of greenhouse gas emissions, contributing to climate change mitigation efforts.

4. Waste Management and Circular Economy: LCA encourages the implementation of circular economy principles by identifying recycling and reuse opportunities. By focusing on end-of-life options, companies can reduce landfill waste and extend product lifespans.

5. Decision-Making Tool for Sustainable Design: LCA helps in sustainable product design by comparing alternative materials, energy sources, and production methods, guiding companies to select

FULL TEXTS BOOK

the most eco-friendly options. The possible outcome and various design elements could easily be analysed and selected accordingly as given in Fig. 9.

6. Compliance and Certification**:** Many environmental regulations and standards require LCA-based evaluations, such as ISO 14040 and ISO 14044. An LCA approach helps

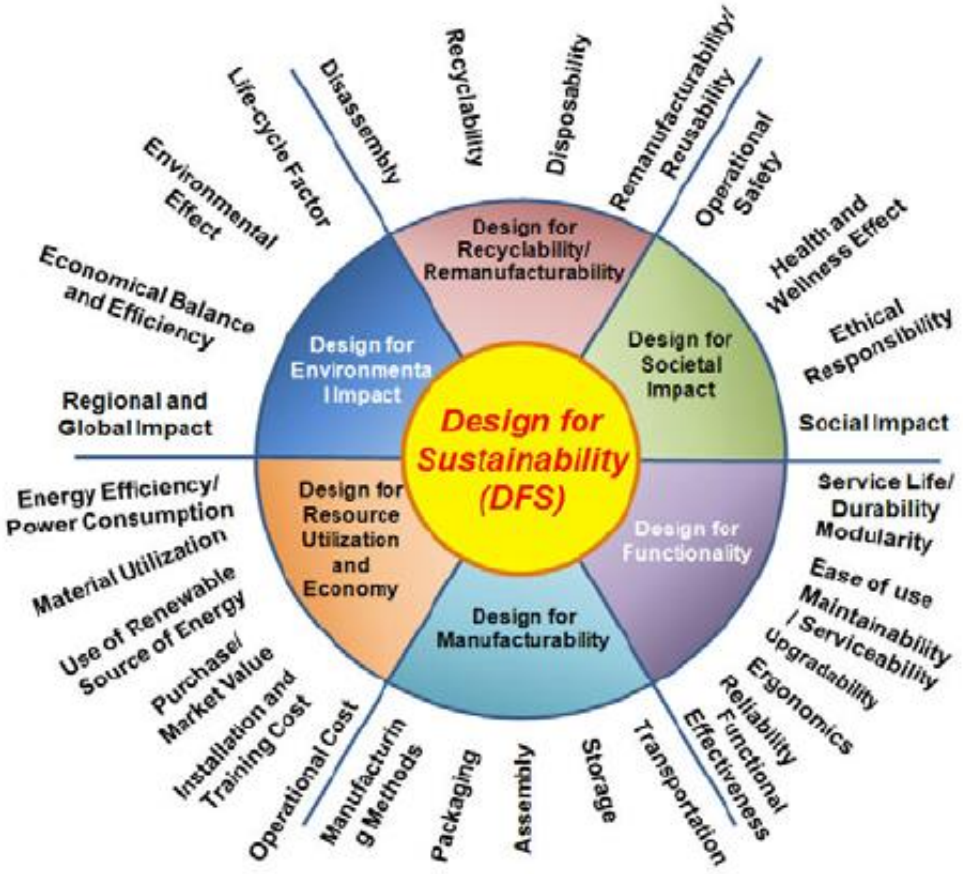

Figure 9. The concept of sustainable design driven by the LCA outputs

companies ensure compliance and obtain certifications that demonstrate sustainability to consumers and stakeholders.

7. Consumer Awareness and Trust: LCA helps companies provide transparent, scientifically backed data on their products' environmental impacts, building trust with consumers who are increasingly valuing sustainable products.

Regulative and supportive services provided during the life cycle of economic goods and products are quantitatively taken into account in the case od ecological LCA methodology.

DRAWBACKS OF LIFE CYCLE ASSESMENT

Unfortunately, the Life Cycle Assessment is not free from undesirable consequences. In consideration of an LCA study, varied range of concern may be raised due to the natural course of LCA, including data quality, accuracy and availability, circumstances in definition of system boundaries, methodological choices, subjectivity in interpretation of results, and broader limitations. It has been proved by earlier studies that LCA methodology can present various disadvantages which are due to the nature of data and lack of service.

- It is obvious that the quality and appropriateness of the relevant data shall be determent on the accuracy and reliability of a LCA study. In the cases of non accurate or sufficient data, the accuracy of the study is limited.

- Public LCI data sources are few. Data for new products must be estimated and in general vendor data lack transparency
- The reliability and quality of inventory data are quite varied.
- Lack of guidance for proper LCA data modelling is a critical issue.
- The variation between impact modelling of several LCA is well beyond acceptable ranges.
- There is no single LCA methodology widely accepted and respected.
- The scope of the assessment and inventory selection is very critical. Hence, results of such studies, focusing on national and regional level might not be acceptable for local cases.
- International UNEP/SETAC workgroup is slowly making progress

There are also some common problems relevant to methodology and practice of the study.

As expected, more comprehensive LCA works are prone to be more time-consuming and consequently more expensive. Increasing costs are partly due to the expert knowledge and need for professional consultation in the stages of impact and improvement analyses.

The subjective nature of the definition of the scope such as assumptions, determination of boundaries, the source of data and the impact assessment choice limit both the objectivity and repeatability of the study.

In a similar way, streamline of the LC analysis may be misleading (because omitting stages and limiting the inventory are likely to overlook potential trade-offs)

The costs involved may make LCA prohibitive economically for most of the organizations interested in applying it. This is because a holistic LCA is a very data-intensive and time-consuming procedure.

National or regional database is underway but struggling to get support/data

In some LCAs conducted, the system selected for analysis does not include the overall life cycle of the examined product or process, but it is only confined to specific stages, (limitation in inventory data). The analysed env. data may not include all of the environmental impacts (many simply include the energy consumption and the release of small quantity of wastes. Land use and biodiversity are rarely considered). This limits the types of conclusions that can be drawn from these studies. No conclusions can be drawn concerning the overall preference from an environmental impact perspective of one choice over another, simply because all environmental aspects have not been included. As a result, the calculated perf. of the examined product/process is not realistic, so the reliability and usefulness of the results is limited.

CONCLUSION

In summary, LCA supports sustainable innovation and responsible consumption by providing a robust framework to understand and minimize environmental impacts. It ensures that industries make environmentally sound decisions that benefit both the ecosystem and the economy. A SWOT analysis of LCA carried out by a recent study (Preuss at al, 2024) is given in Fig. 10. There seems serious challenges to enhance the quality of LCA studies and their outcomes. Despite of some disadvantages, it still has many opportunities to be a leading methods of assessing the sustainability.

Figure 10. A simple swot analysis for LCS (Preuss at al, 2024)

Sustainability, in its most basic sense, defines the renewable and non-renewable resources that determine the level of civilization and the society we live in, and all societies require high quality environmental conditions for health, welfare, security, economic status and social life. If we act on the basis of this understanding;

- We increase our chance to live in prosperity, otherwise,
- We are doomed to suffer poverty and hardship.

To eliminate the restrictions, revised compliance of life cycle assessment studies by more rigorous but widely accepted guidelines are likely to decrease the variations in LCA studies. Obviously, all LCA studies should fully meet the transparency criteria on the data and particular model selected as well as on the assumptions to guarantee that every one can question and confirm its validity and conclusions.

REFERENCES

Barnes,E, Reed, J, Wallace M, Peterson M and O'Leary, P, 2012- Life Cycle Assessment Of The Cotton Textıle Chain, Cotton Incorporated, Cary, North Carolina, USA

Bjørnbet, M.M.; Vildåsen, S.S. (2021). Life Cycle Assessment to Ensure Sustainability of Circular Business Models in Manufacturing. *Sustainability* 2021, *13*, 11014. https://doi.org/10.3390/su131911014

Mavlutova, I, M, Spilbergs, A, Verdenhofs, A, Natrins, A, Arefjevs, I and Volkova, T. (2022). Digital Transformation as a Driver of the Financial Sector Sustainable Development: An Impact on Financial Inclusion and Operational Efficiency. Sustainability, 2022/12/23, p. 207.

Mengual, E.S. and Sala, S. (2021). Life Cycle Assessment support to environmental ambitions of EU policies and the Sustainable Development Goals . European Commission, Joint Research Centre (JRC), Ispra, Italy

National Research Council. (2011). Sustainability and the US EPA. The National Academies Press, Washington, USA. https://www.nap.edu/catalog/13152/sustainability-and-the-us-epa

N.Preuss, A.S. Alshehri, F. You, (2024) Large language models for life cycle assessments: Opportunities, challenges, and risks. *Journal of Cleaner Production*, Volume 466, 142824.

Latimer, J.(2024). Insights : LCA Benefits: Understanding the Advantages of Life Cycle Assessment. https://www.vaayu.tech/nsghts/lca-benefts

LEVI STRAUSS & CO (2015). THE LIFE CYCLE Understanding the environmental impact of a pair of Levi's ® 501 ® jeans.

Ozek H. Z. (2017). Sustainability: increasing impact on textile and apparel industry. *J Textile Eng Fashion Technol.* 2017; 2(5):506–509. DOI: 10.15406/jteft.2017.02.00076

Poliakoff M, Licence P. (2007). Sustainable technology: Green Chemistry. *Nature.* 2007; 450 (7171): 810–812.

UNEP (2016). Delivering on the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations Environment Assembly of the United Nations Environment

Yılmaz, Ö. (2023). What is Life Cycle Assessment (LCA)? Objective, Importance, Methodology, Technical Assistance for Assessment of Türkiye's Potential on Transition to Circular Economy. EuropeAid/140562/IH/SER/TR. Ankara

FULL TEXTS BOOK

A STUDY ON THE ENVIRONMENTAL IMPACTS OF PROCESSING VISCOSE KNITTED FABRIC BY LIFE CYCLE ASSESSMENT

Dr. Hayal OKTAY,

Tekirdağ Namık Kemal University, Çorlu Faculty of Engineering, Department of Textile Engineering
ORCID: 0000-0001-5225-8676

Prof. Dr. H. Ziya ÖZEK

Tekirdağ Namık Kemal University, Çorlu Faculty of Engineering, Department of Textile Engineering
ORCID : 0000-0003-3935-6170

ABSTRACT

In regard of sustainable production, regenerated cellulose fibers appear to be more prominent than cotton due to their ecological advantages. There are various studies in the literature covering the production stage of viscose fiber, whereas studies on the wet processing of these fibers are rather limited. This study aims at surveying those processes on the basis of a gate-to-gate product oriented life cycle assessment, with a functional unit of 1 kg knitted viscose fabric. The study was carried out at a large scale dying-finishing company located in Turkey. Revealing the environmental impacts of each individual process which viscose knitted fabrics go through has been the focus of this paper. Differences between consecutive stages of the entire manufacturing processes were determined in respect of environmental impacts. The LCA calculations were carried out using the professional version of GaBi ts 9.5, adhering to the ISO 14044:2006 Environmental Management-Life Cycle Assessment-Requirements and Guidelines Standard. The life cycle inventory was created using primary data, production reports and the GaBi professional database. The life cycle impact assessment was conducted according to the CML2001-August 2016 impact methodology. In consideration of local environmental problems of the region where the factory located, the environmental impact categories were determined as acidification potential (AP-kg SO_2eq.), eutrophication potential (EP-kg PO_4^{-3}eq.), freshwater aquatics ecotoxicity potential (FAETP-kg DCBeq.), human toxicity potential (HTP-kg DCBeq.), global warming potential (GWP100-kg CO_2eq.) and were examined particularly. As a result of LCA, the dyeing section and drying and finishing process steps were identified as hotspots for all the mentioned environmental impact categories. The relative contribution of the dyeing process to the GWP100 values of viscose fabric was found to be 88.55%. As a result of hotspot examination, it was determined that soda ash, softener, electricity, and steam are the most pollutant sources at different rates. In addition, the samples were checked according to the normalization approach recommended for the CML methodology, ‘CML2001-Aug. 2016, World, year 2000, incl biogenic carbon (global equivalents)’. The normalized values of the GWP100, AP, HTP, EP and FAETP environmental impact categories examined in the study were calculated as 12.2E-14, 8.31E-14, 7.68E-14, 3.65E-14 and 1.04E-14, respectively.

Keywords: Sustainability, Life Cycle Assessment, GaBi, Viscose, Dyeing, Hotspot Analysis.

INTRODUCTION

The textile industry has become a central focus of sustainability studies for researchers, governments, and consumers, due to its substantial environmental impact. Some studies propose regenerated and synthetic fibers as alternatives to natural fibers like cotton and wool, highlighting their potential to reduce certain ecological impacts associated with conventional fiber production (Shen & Patel, 2010; Gschwandtner, 2022). These studies primarily concentrate on the industry's high water consumption and the extensive use of insecticides in cotton cultivation, as well as the environmental impacts associated with the production of animal fibers, which are often assessed using narrowly defined farm emission metrics (La Rosa & Grammatikos, 2019). Non-holistic approaches, such as extreme ecological disasters as in the case of Lake Aral, holding to account natural fibres for the waste burden created by the fast fashion trend, or ignoring the microplastic problem also contribute to this (Amicarelli et al., 2022;

FULL TEXTS BOOK

Xayachak et al., 2024). At this stage, the approach of assessing product and process life cycles from a cradle-to-grave perspective—considering all stages from production through disposal—has become a widely accepted method in sustainability studies, despite its acknowledged limitations (Dahllöf, 2003). Life Cycle Assessment (LCA) has become a widely utilized tool for quantifying environmental impacts across the full life cycle of products and services. Numerous studies have employed LCA to evaluate the environmental impacts associated with major textile fibers and products, providing a comprehensive understanding of their ecological footprints (Gonzalez, Lou & Chi, 2023). In recent years, the growing demand for textile fibers has outpaced the production capacity of natural fibers, resulting in a substantial increase in the production of synthetic and regenerated fibers (Fernandez, 2022; DNFI, 2022). Inevitably, the life cycle and environmental impacts of viscose fiber, a commonly used regenerated fiber, have gained attention in sustainability research. Most of these studies focus primarily on the fiber production, due to its potential to be an alternative to minimize the environmental impacts of water and insecticide use in cotton production (Schultz & Suresh, 2017). However, studies on dyeing and other wet processing stages of viscose fabrics are more limited. On the grounds of applying the Life Cycle Assessment (LCA) approach to examine viscose fabrics within dyeing processes could provide valuable insights into their environmental impacts. This analysis would contribute to a more comprehensive perspective on sustainable practices within the textile industry.

In the region where production is carried out, rapid industrialization and the accompanying industrial activities lead to a range of environmental problems. For this purpose, in this study, environmental impact categories were specified and calculated according to the CML methodology, considering these environmental problems such as land use due to construction in agricultural lands, pollution in groundwater and surface water, drought and resource depletion due to groundwater consumption, ecotoxicity arising from air and soil pollution.

METHODOLOGY

In this study, a gate-to-gate product-oriented life cycle assessment was conducted based on the ISO 14044:2006 Environmental Management-Life Cycle Assessment-Requirements and Guidelines Standard. The environmental impacts of viscose fabric in the dyehouse were revealed using the 4-stage LCA methodology, adhering to the requirements of the standard. The LCA calculations were carried out in compliance with CML methodology by using the professional version of GaBi ts 9.5. Goal, scope, functional unit, life cycle inventory (LCI), allocations and life cycle impact assessment (LCIA) presented open, comprehensive and transparently.

Goal Definition

Revealing the environmental impacts of each individual process in dyehouse which viscose knitted fabrics go through has been the focus of this paper. For this purpose, a jersey knitted, 100% viscose fabric was chosen to be examined. The properties of the viscose fabric examined is given in the Table 1.

Table 1. Product properties

Fabric	Yarn count	Fabric weight	Fabric width	Dyeing method	Total weight
Knitted, Jersey, 100%CV	Ne 30/1	200 g/m^2	185 m	Trichromatic reactive dyeing	322 kg

Differences between consecutive stages of the entire manufacturing processes were determined in respect of environmental impacts.

FULL TEXTS BOOK

System Boundary and Functional Unit

LCA system boundary cover the fabric preparation, dyeing, tube slitting, drying and finishing processes, sanforization, quality control and packaging sections in the dyehouse from gate to gate. In the fabric preparation section, batch opening, stitching fabric rolls with an overlocker and separation of faulty fabrics are carried out. The process step defined as the dyeing section consists of pre-treatment, bleaching, dyeing and washing steps performed in the jet dyeing machine and energy consumption is controlled by a single current meter.

Therefore, the dyeing section should be considered as the sum of these 4 processes. Drying and finishing section include stenter machine consumptions and finishing process. The data of transportations such as elevator, forklift, manpower performed within the production area, air gun data used in the quality control and packaging section are excluded. Recycling systems are also excluded due to the complexity of allocation. Since the product-oriented LCA study was conducted, domestic water consumption in office areas was excluded from the scope. To reveal the environmental impacts of viscose fabric in wet processes, the functional unit was determined as 1 kg fabric. The system boundary, inputs and outputs used in the inventory are shown in Figure 1.

Data Collection, Allocation and LCI Analysis

The life cycle inventory was calculated mostly by using primary data and production reports. GaBi professional database also used for elaboration and background data. Inputs and outputs used as primary data obtained from SCADA system connected to the automation system, face-to-face interviews with authorized personnel of the company, production reports, recipes, average values obtained from additional studies carried out in the company, MSDS documents, emission reports and wastewater analysis results were used.

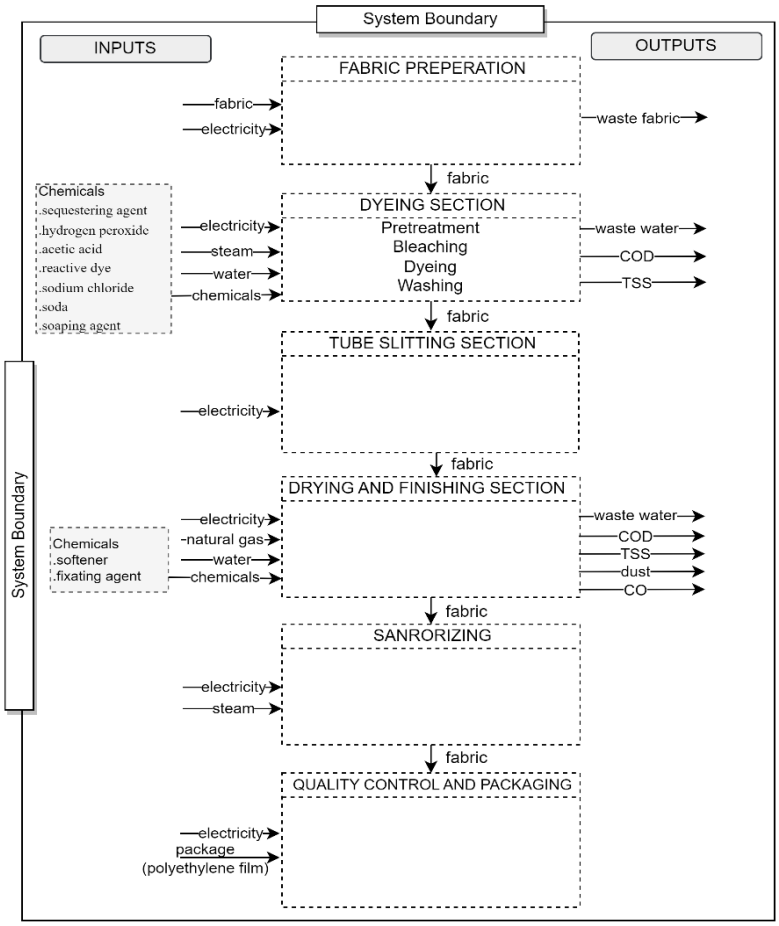

Figure 1. System boundary

FULL TEXTS BOOK

In the dyeing section, pre-treatment, bleaching, dyeing and washing processes are carried out in the jet dyeing machine. The electricity, water and steam data obtained from this section are recorded as the total amount consumed while performing all processes. Therefore, when creating plans in GaBi, the electricity consumption of the dyeing section is considered as a whole. However, calculations of all other data for each process are made separately and essential allocations performed due to real process time, fabric weight and pick-up ratios. Energy data are included in the inventory as primary data obtained from the current, steam and water meters. The data is allocated, based on the initial weight of the fabric at the entrance to the process, for 1 kg of fabric. Consumptions for lighting were also taken into account for electricity data. Total consumption for lighting data allocated according to production area. Packaging consumption and waste fabric data were taken as average values using production reports.

Emission data were distributed to the relevant processes according to the process times, and wastewater data were distributed according to the amount of wastewater. Calculations were made by considering factors that could affect the LCIA, such as chemical structures and densities, during the entry of chemicals into the plans created in GaBi. Life cycle inventory data collection and allocation principles given in Table 2.

Table 2. Life cycle inventory data collection and allocation principles

Inventory	Data Collection	Allocation
Inputs		
Electricity, Steam, Process Water, Natural gas	Primary data obtained from meter	real process time, fabric weight and pick-up
Viscose Fabric	Production reports and SCADA	functional unit
Chemicals	Production reports and SCADA	functional unit
Polyethylene film	Production report data	average value
Outputs		
Waste fabric	Production report data	average value
Wastewater	Primary data obtained from end of pipe	amount of wastewater
Total suspended solids	Standard Method 2540 D (end of pipe)	total amount of wastewater
COD	Standard Method 5220 B (end of pipe)	total amount of wastewater
Dust (PM2.5 - PM10), CO	Emission report*	real process time

*Republic of Turkey Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change Regulations

Life Cycle Impact Assessment

The life cycle impact assessment was conducted according to the CML2001-August 2016 impact methodology to be able to determine what the main hotspots are, and at which stage the main pollution source occurs. It is a fact that generally accepted indicators such as global warming potential, carbon footprint and water footprint come into prominence in environmental impact assessments. However, in this study, AP-kg SO_2eq.,EP-kg PO_4^{-3}eq., FAETP-kg DCBeq., HTP-kg DCBeq. and GWP100-kg CO_2eq. were specifically examined, considering local environmental problems. In addition, viscose

FULL TEXTS BOOK

fabric was checked according to the normalization approach recommended for the CML methodology, 'CML2001-Aug. 2016, World, year 2000, incl biogenic carbon (global equivalents)'. The European Union guideline was used for hotspot analysis. The European Commission-Joint Research Centre has recommended that process steps whose environmental impact relative contributions total 80% and above should be identified as hotspots (Zampori, Saouter, Schau, Cristobal, Castellani, & Sala, 2016). These identified process steps should be perceived as points requiring priority intervention in case of improvement.

RESULTS AND DISCUSSION

As a result of LCIA, GWP of viscose fabric in dyehouse found to be 5.14 kg CO_2eq (Table 3). The relative contribution of the dyeing process to the GWP100 value of viscose fabric was found to be 88.55%, which has the highest value among all process steps.

The relative contributions of the acidification potential (AP), eutrophication potential (EP), freshwater aquatics ecotoxicity potential (FAETP) and human toxicity potential (HTP) values of the viscose fabric to the total environmental impact value on a process basis are given in Figure 2. As shown in the figure the dyeing section and drying and finishing process steps were identified as hotspots for all the mentioned environmental impact categories. When examining the process steps, which account for 80% of the total impact as suggested by the European Union for interpretation, the relative contributions of AP, EP, FAETP, GWP, and HTP were found to be 83.42% in the dyeing section, 76.27% in the dyeing section, 88.55% in the dyeing section, 82.32% in the drying and finishing section, and 61.6% in the drying and finishing section, respectively.

Table 3. Global warming potential of viscose fabric in the dyehouse

[CML2001-Aug. 2016, Global Warming Potential (GWP 100 years)]	
Process Steps	**GWP100 years- kg CO_2eq.**
Fabric Preparation Section	0.00848
Dyeing Section	4.55423
Tube Slitting Section	0.04295
Drying and Finishing Section	0.23350
Sanforizing Section	0.12350
Quality Control and Packaging	0.18023
Total	**5.14292**

FULL TEXTS BOOK

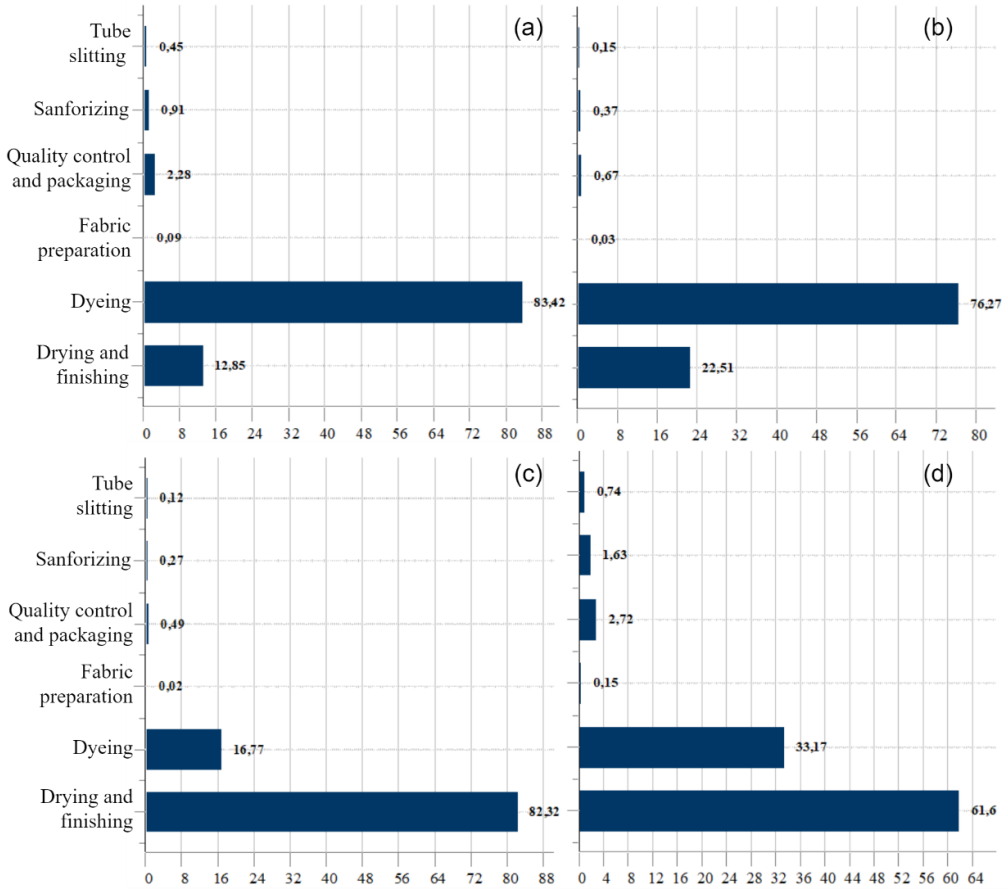

Figure 2. Relative value distribution of environmental impact values on a process basis.

(a) AP, (b) EP, (c) FAETP, (d) HTP

The normalized values for the environmental impact categories assessed in this study-namely, GWP100, AP, HTP, EP, and FAETP-were calculated as 12.2E-14, 8.31E-14, 7.68E-14, 3.65E-14 and 1.04E-14, respectively and given in Figure 3. These results suggest that GWP, AP, and HTP can serve as appropriate indicators of environmental impact in future enhancement efforts, particularly with regard to addressing localized environmental issues.

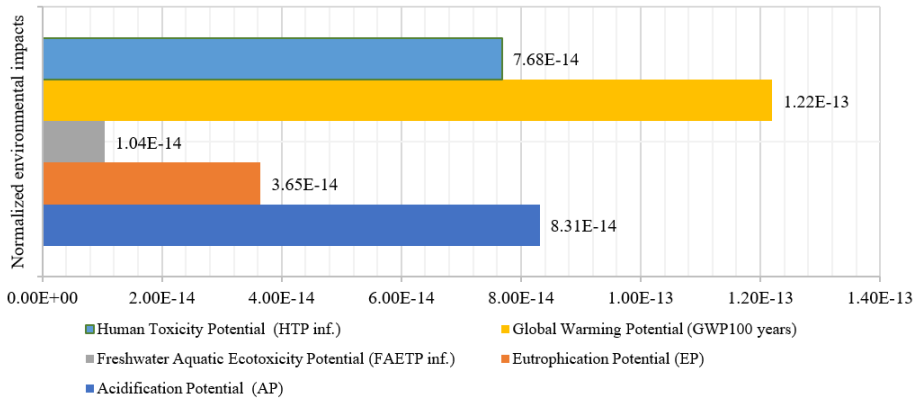

Figure 3. Normalized environmental impact values

The primary sources of pollutants were identified through an examination of hotspots within the impact categories, as determined by normalization. Their contributions to environmental impacts were quantified by calculating their relative values. Hotspot analysis revealed that soda ash, softener, electricity, and steam are the primary pollutant sources, each contributing at varying levels. The Table

4 shows the main pollutant sources, environmental impact values and their relative contributions to environmental impacts.

Table 4. Environmental impacts of major pollutant sources

Environmental Impact	Hotspot (EU-JRC Guide)	Relative Value (%)	Major Pollutant	Major Pollutant Source	EI of Pollutant source	Relative value of pollutant source (%)
GWP100-kg CO_2eq.	Dyeing section	88.55	Inorganic emissions to air (CO_2)	Soda ash	3.1	60.3
AP-kg SO_2eq.	Dyeing section	83.42	Inorganic emissions to air (SO_2, NO_3, NOx)	Soda ash	0.0147	74.1
HTP-kg DCBeq.	Drying and finishing section	61.6	Heavy metals to agricultural soil (Cr^{+3}, Pb)	Silicone softener	0.109	55.3

CONCLUSION

The Life Cycle Assessment (LCA) methodology is non-linear method. Therefore, the LCA systematics was repeated iteratively by controlling at each stage of the study and the results were finalized. The results of this study contribute to a more comprehensive perspective on sustainable practices. Pollutant sources identified through the hotspot analysis conducted within the LCA will serve as critical reference points for targeted improvement efforts in production processes. Further optimization efforts may be conducted, by using the results of this study, to minimize the environmental impact of viscose fabric within dyehouse operations, focusing particularly on process parameter adjustments and reductions in soda consumption. According to the LCIA results, the relative values of soda and softener consumption were found to constitute a significant part of the total environmental impacts. It has also become clear by normalization results that examining AP and HTP values, apart from GWP, is important in assessing environmental impacts of product and services considering local environmental problems.

REFERENCES

Amicarelli, V., Bux, C., Spinelli, M. P., & Lagioia, G. (2022). Life cycle assessment to tackle the take-make-waste paradigm in the textiles production. *Waste Management*, 151, 10-27.

Dahllöf, L. (2003). Life Cycle Assessment (LCA) applied in the textile sector: the usefulness, limitations and methodological problems–A literature review.

Gonzalez, V., Lou, X., & Chi, T. (2023). Evaluating environmental impact of natural and synthetic fibers: a life cycle assessment approach. *Sustainability*, 15(9), 7670.

Gschwandtner, C. (2022). Outlook on global fiber demand and supply 2030. Growth, 65, 113.

Fernandez, L. (2021). *Worldwide production volume of chemical and textile fibers from 1975 to 2020*.

La Rosa, A. D., & Grammatikos, S. A. (2019). Comparative life cycle assessment of cotton

FULL TEXTS BOOK

and other natural fibers for textile applications. *Fibers*, 7(12), 101.

Shen, L., & Patel, M. K. (2010). Life cycle assessment of man-made cellulose fibres. Lenzinger Berichte, 88, 1-59.

Schultz, T., & Suresh, A. (2017). Life cycle assessment comparing ten sources of manmade cellulose fiber. SCS Global Services.

Townsend, T. (2022). The global markets of natural fibres. DNFI. International Cotton Conference. Bremen.

Xayachak, T., Haque, N., Lau, D., & Pramanik, B. K. (2024). The missing link: A systematic review of microplastics and its neglected role in life-cycle assessment. *Science of The Total Environment*, 176513.

Zampori, L., Saouter, E., Schau, E., Cristobal, J., Castellani, V., & Sala, S. (2016). Guide for interpreting life cycle assessment result. *Publications Office of the European Union: Luxembourg*.

INTEGRATION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN SMART GRIDS

Yusuf Alper Kaplan

Osmaniye Korkut Ata University, Department of Energy Systems Engineering, Türkiye

ORCID: 0000-0003-1067-110X

Gülizar Gizem Tolun

Osmaniye Korkut Ata University, Department of Energy Systems Engineering, Türkiye

ORCID: 0000-0003-1876-9283

ABSTRACT

The growing utilization of renewable energy sources (RES) is crucial for the sustainability of energy systems and the reduction of environmental impacts. As the world shifts towards cleaner energy, the incorporation of sources with fluctuating generation patterns such as solar and wind, into traditional power grids presents considerable technological and operational challenges. Maintaining grid stability while integrating these intermittent sources requires advanced solutions. Smart grids provide an effective response by utilizing real-time data to control energy demand and generation more efficiently. This paper analyses the primary challenges associated with RES integration, flexibility options to manage energy fluctuations and the influence of emerging technologies such as the Internet of Things (IoT), artificial intelligence (AI) and energy storage systems on the future of smart grids. Furthermore, the significance of energy storage technology in smoothing out variability and enhancing the reliability of renewable energy is critically examined. Through advanced grid management systems, the ability to seamlessly combine these technologies maximizes the use of renewable energy while ensuring consistent energy supply. The paper concludes with recommendations for the further development of sustainable energy management practices in smart grids and identifies key areas for future research, particularly focusing on optimizing energy storage and predictive analytics for more resilient energy systems.

Keywords: Smart grids, renewable energy sources, energy integration, energy storage, grid management, sustainability.

INTRODUCTION

The increasing global energy demand, coupled with the environmental challenges posed by fossil fuel consumption underscores the urgent need for sustainable and eco-friendly energy alternatives. Fossil fuels remain the dominant source of energy, accounting for over 80% of global supplies and their associated environmental issues such as global warming and air pollution have intensified the call for RES (Cheng, Wei, Zhao & Julson, 2016). The transition towards these alternatives is critical for mitigating climate change and reducing carbon emissions with renewable energy integration being a key strategy in achieving a sustainable energy system (Ekechukwu & Simpa, 2024).

Wind and solar energy, in particular, are highlighted as pivotal resources in this transition. They offer the potential for carbon-free and inexhaustible energy generation, which can significantly alleviate environmental concerns (Ekechukwu & Simpa, 2024). However, the inherent variability of these renewable sources, influenced by meteorological conditions and regional differences presents substantial challenges for conventional energy systems. This variability necessitates the development of flexible energy solutions such as energy storage and demand response systems to ensure a stable energy supply (Sinsel, Riemke & Hoffman, 2020).

Moreover, the integration of renewable energy into existing infrastructures is not without its difficulties. The need for innovative technologies and policies to support the deployment of RES is paramount. For instance, the introduction of market products that incentivize investment in storage and flexible

FULL TEXTS BOOK

generation is essential for accommodating the fluctuations associated with renewable energy generation (Sinsel, Riemke & Hoffman, 2020). Thus, while the shift towards renewable energy sources is imperative for environmental sustainability, it requires comprehensive strategies to address the challenges posed by their integration into the current energy landscape (Ekechukwu & Simpa, 2024).

While the literature has been reviewed, significant research papers have emerged. Alotaibi et al. provide a thorough analysis of the recent advancements and prior research developments in the smart grid paradigm during the past two decades. The primary objective of the study is to deliver an application-oriented survey in which each category and sub-category is meticulously and independently examined. The work thoroughly examines recent advancements in energy data management inside smart grids, pricing mechanisms in modern power grids, and the key components of the smart grid (Alotaibi, Abido, Khalid & Savkin, 2020). Rehman et al. conducted a study on the scheduling and management of energy usage in relation to electric utilities and renewable energy sources, specifically solar energy, controlled heat and power, and wind energy collectively. A load scheduling and energy storage system management controller is proposed, utilizing heuristic algorithms such as genetic algorithms, wind-driven optimization, binary particle swarm optimization, bacterial foraging optimization, and their hybrid combinations of GA, WDO, and PSO algorithms. The findings demonstrate that the proposed algorithm and the LSEMC significantly reduce electricity costs, PAR, and CO2 emissions compared to unscheduled scenarios. Specifically, in Case 1, reductions of 58.69%, 52.78%, and 72.40% are achieved, respectively; in Case 2, these reductions amount to 47.55%, 45.02%, and 92.90%; and in Case 3, the corresponding decreases are 33.6%, 54.35%, and 91.64% (Rehman, Wadud, Elavarasan, Hafeez, Khan, Shafiq & Alhelou, 2021). Panda and Das outlined a generic approach for the development of mathematical and computational models pertaining to various components of the smart grid architecture in their research. The models presented in this study can act as a framework for developing effective and resilient control strategies for smart grids in the context of unidentified loading, generation, and communication restrictions, hence enhancing the overall performance of the system (Panda & Das, 2021). Ourahou et al. discuss the concept of smart grids and their reliability in the context of renewable energy sources. The paper examines the distinctions between a conventional grid and a smart grid, emphasizing the integration of renewable energy inside a smart grid system, where grid control is essential for energy management (Ourahou, Ayrir, Hassouni & Haddi, 2020).

Judge et al. explore various smart grid frameworks, their impact on social, economic, and environmental aspects, energy trading, and the incorporation of renewable energy sources from 2015 to 2021. This study is anticipated to provide assistance for academics investigating various areas of the smart grid over the past six years, indicating future directions. Additionally, this survey will act as a reference for transmission and distribution system operators, directing them on how to convert their conventional grids into smart grids (Judge, Khan, Manzoor & Khattak, 2022). Mbungu et al. evaluate the incorporation of renewable energy sources, including solar photovoltaic and battery energy storage technologies, inside the urban sector. It addresses the issues of global energy demand and the advantages of integrating distributed energy resources with grid-connected applications, particularly in commercial buildings. The research seeks to enhance energy management and augment the dynamic performance of electrical networks in South Africa (Mbungu, Naidoo, Bansal, Siti & Tungadio, 2020). Shahid introduced an innovative prototype for modelling and controlling the integration of renewable energy sources into the smart grid. The approach is inherently scalable, allowing for the integration of more renewable energy sources based on design specifications (Shadid, 2018). Khalid's review paper aims to elucidate the significant challenges related to smart grid implementation, focusing on user acceptance and operational flexibility for power system planners and operators concerning regulatory and serviceability requirements. Furthermore, the paper endeavours to elucidate the complexities of power systems in terms of planning, operation, and installation within the framework of renewable integration. This approach enables the quantification of smart grid advancement and utilization, while also highlighting research deficiencies that could potentially lead to catastrophic outcomes. These deficiencies are particularly evident in the areas of standardization and protocols related to contingencies, particularly the black-start process (Khalid, 2024).

This study analyses the integration of renewable energy sources with smart grids, examines the interactions between these technologies and seeks to elucidate the pivotal role that smart grids will

FULL TEXTS BOOK

assume in a future reliant on clean energy. The viability of a renewable energy-based network will rely on the advancement of smart grid technology and the effective management of integration procedures.

SMART GRIDS

The relationship between today's people and energy intensifies daily with the significance of energy in modern life expanding across various domains including industry. With the reduction of fossil fuel usage and the rising trend toward renewable energy sources as sustainable alternatives, existing electrical grids have been open to transformation. The growing significance of renewable energy sources in electricity generation, transmission and distribution necessitates a thorough examination of their integration into the grid in both academic and practical contexts. The intermittent and unpredictable nature of popular resources like solar and wind impacts grid efficiency. Smart grid solutions have been devised to address the challenges associated with integrating renewable energy sources, as well as to mitigate existing issues of harmonic distortion and voltage variations in current networks (Mujeeb, Javaid, Ilahi, Wadud, Ishmanov & Afzal, 2019).

Smart grids in urban areas are an advanced infrastructure for information and communication that enhances the efficiency of the power system through four phases: energy production, energy transmission, consumer distribution and cost-effective storage solutions (Bhattarai, Ghimere, Maniali, Gojian, Treichel & Paudel, 2023). The primary fields recognized by IEEE contains the enhancement of systems through communication and proficient data management, therefore ensuring the resilience of power systems and the efficiency of the grid, along with environmental and economic considerations (Li, Herdem, Nathwani & Wen, 2023). The smart grid encompasses several critical components, including the integration of renewable energy sources, bidirectional data and power transfer, monitoring of power use through smart grids and pricing based on data analytics (Dzung, Naedele, Von & Crevatin, 2005; Rabinowitz, 2000; Heydt, 2010). Furthermore, advances in communication, processing and information infrastructure have made the concept of a smart grid more practical and visible, which is distinguished by unique characteristics such as coordination, comprehension and self-healing abilities. A comparison of the modern smart grid and the conventional grid reveals that the smart grid has numerous advantages over the unidirectional traditional system, including bidirectional transmission, the integration of renewable energy sources and a data monitoring system that allows for the efficient management of large amounts of data within a specific time frame (Meliopoulos, Cokkidines, Haung, Frantatos, Choi & Lee, 2011; Mohanty, Ramasamy, Verayiah, Bastia, Dash Soudagar & Cuce, 2024). An illustration of smart grid architecture is given in Figure 1 which demonstrates the steps from generation of energy with renewable energies to distribution to factories, residential homes, commercial buildings etc.

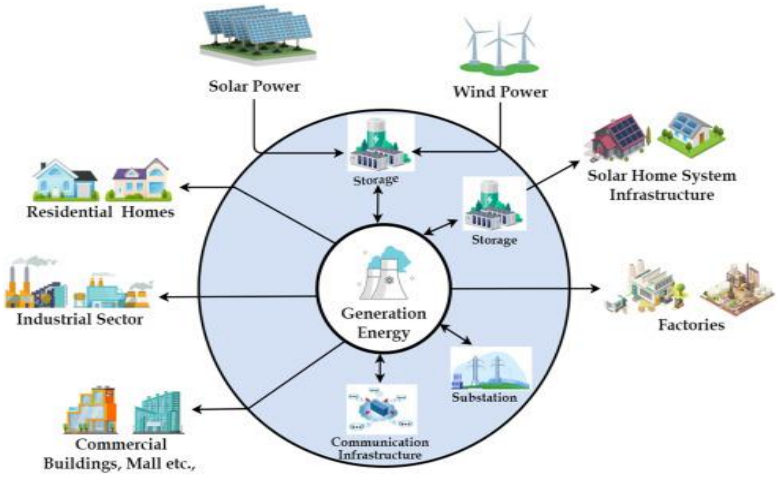

Figure 1. An illustration of Smart Grid Architecture (Reka, Dragicevic, Venugopal, Ravi & Rajagopal, 2024).

FULL TEXTS BOOK

INTEGRATION PROCESS OF RENEWABLE ENERGY SOURCES

The integration of renewable energy sources is a complex process aimed at improving the reliability and efficiency of existing energy networks. The technologies and applications utilized in this process, together with the challenges and suggested remedies are critical elements.

Developed Technologies and Applications

Various advanced technologies and applications have been developed to assist in integrating renewable energy sources into smart grids. These solutions aim to alleviate renewable energy's inherent imbalances, simplify their integration into the grid and improve the efficiency of existing systems. Smart grid management systems, energy storage solutions, and advanced distribution management systems allow energy networks to efficiently harvest energy from various renewable sources while also adapting to customer demand. These strategies greatly contribute in balancing supply and demand while maintaining grid stability (Bhatti & Danilovic, 2018; Babu, Sivasubramanian, Niveetha & Soundari, 2023).

The Table 1 shows that applications such as demand response programs, microsites and electric vehicle charging infrastructures manage energy usage improve energy efficiency and provide significant grid flexibility. The use of electric vehicles as systems that consume and return energy benefits the grid during peak periods. Furthermore, monitoring renewable energy sources such as photovoltaic systems and wind turbines allows for continuous evaluation and optimization of their generation performance. These technologies are critical components that enable the more efficient and sustainable use of renewable resources inside smart grids (Zhang, He, Su, Wang & Zhang, 2021; Maigha & Crow, 2018; Li, Zhao, Gu, Li, Cheng & Xu, 2022).

Table 1. Examples for developed technologies and their descriptions.

Developed Technologies/Applications	Description
Smart grid management systems (e.g. SCADA)	Software and hardware systems used for instantaneous monitoring, control and management of networks.
Energy storage systems	Systems installed to store energy from fluctuating sources such as wind and solar energy and utilize it when required.
Advanced distribution management systems	Systems that enable the energy distribution network to operate more efficiently and include advanced functions such as fault prevention.
Demand response programs	Alleviates the load on the grid by providing incentives for users to offset their energy consumption.
Microsites and distributed energy resources	Integrating small-scale energy generation systems (e.g. solar panels) into the grid.
Energy management systems	Software solutions for analysing and optimizing energy consumption and production data.
Electrical vehicle charging infrastructure	Systems that support the grid with energy feedback while charging electric vehicles.

FULL TEXTS BOOK

Photovoltaic and wind turbines monitoring	Systems for monitoring and optimizing the production efficiency of solar and wind power plants.

Table 1 outlines the principal technologies that enable renewable energy integration. Smart grid management systems (SCADA, etc.), energy storage solutions and advanced distribution management systems enhance grid management, whereas microsites, demand response programs and energy management systems equilibrate energy supply and demand. These technologies are essential elements designed to guarantee the stability and sustainability of the grid.

Challenges and Solutions

The incorporation of renewable energy sources into smart grids faces numerous challenges. The variable generation patterns of resources including solar and wind create discrepancies in energy supply and jeopardize grid resilience. To mitigate these oscillations, energy storage devices and demand response programs are employed to regulate consumer energy usage and maintain supply-demand equilibrium. Furthermore, the investments and expenses associated with the infrastructure necessary for the integration of renewable energy sources emerge as considerable difficulties. Exorbitant expenses constrain the extensive adoption of these technologies (Rahim, Ahmad, Magalingam, Jamil, Cob & Salahudin, 2023; Dhaou, 2023).

A major challenge is the security of data and concerns regarding privacy. The growing digitalization of smart grids introduces cybersecurity threats. Cyberattacks on energy infrastructures provide a significant risk to grid security. Regulatory inadequacies and integration challenges with distributed energy resources are further factors constraining the utilization of renewable energy. To tackle these issues, regulatory legislative frameworks are being developed in collaboration with both the public and private sectors and modern security measures and standards are being implemented (Skarga-Bandurova, Kotsiuba & Velasco, 2021; Tufail, Parvez, Batool & Surwat, 2021).

Table 2. Challenges and Solutions for developed technologies/applications

Challenges	Solutions
Renewable energy resources fluctuations (solar and wind variability)	Balancing fluctuating generation with energy storage systems; consumption management using demand response programs.
Grid stability and reliability issues	Enhancing fault and load balancing capabilities with advanced distribution management systems
High installations costs	Developing public incentives and innovative financing models that reduce costs.
Infrastructure inadequacies	Infrastructure investments and deployment of smart grid technologies.
Energy storage inefficiencies	Development and deployment of next generation energy storage technologies; advances in battery technologies.
Legislation and standard deficiencies	Update legal regulations to facilitate renewable energy integration.

FULL TEXTS BOOK

Integration challenges of distributed energy resources	Dissemination and optimization of microgrid and distributed energy management systems.
Data security and privacy concerns	Advanced cyber security protocols and data protection measures.

Table 2 highlights the primary challenges associated with renewable energy integration and the corresponding strategies for addressing these issues. Energy storage and sophisticated management systems specifically mitigate challenges such as resource variability, grid stability, and infrastructure deficiencies. Regulatory deficiencies and data security vulnerabilities are additional significant concerns being tackled through innovative solutions and the establishment of standards.

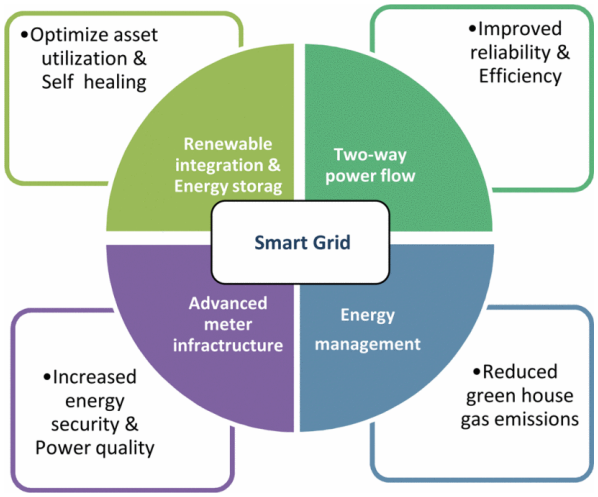

Figure 2. Challenges and benefits of smart grids (Fathy, 2019)

CONCLUSION AND DISCUSSION

The integration of renewable energy sources into smart grid systems is essential for a sustainable energy future. This study offers a thorough examination of developing technologies, existing practices and problems encountered in the effective deployment of renewable energy inside smart grids. Smart grid infrastructure provides more adaptable, efficient and eco-friendly options in energy generation and distribution. However, the integration of renewable energy sources poses technical, economic and operational challenges. Adapting to fluctuations in power generation, increasing energy storage capacity, optimizing grid flexibility and developing cost-effective solutions are the priority solution areas in this integration process. The innovative technologies and applications discussed in our study offer potential solutions to these challenges, enabling significant transformations in the energy sector.

In the future, the ongoing advancement of smart electricity networks, governmental incentives and regulatory support will be pivotal for the enhanced integration of renewable energy. Furthermore, the collaboration of all stakeholders in the energy sector would enhance the management of this transformation process in a more effective and sustainable manner. In conclusion, this integration process must be seen as a crucial foundation for attaining energy security, environmental sustainability and economic prosperity.

REFERENCES

Alotaibi, I., Abido, M. A., Khalid, M., & Savkin, A. V. (2020). A comprehensive review of recent advances in smart grids: A sustainable future with renewable energy resources. *Energies*, 13(23), 6269.

FULL TEXTS BOOK

Babu, K., Sivasubramanian, S., Nivetha, C. S., & Soundari, M. (2023). Intelligent Energy Management System for Smart Grids Using Machine Learning Algorithms. *In E3S Web of Conferences* (Vol. 387, p. 05004). EDP Sciences.

Bhattarai TN, Ghimire S, Mainali B, Gorjian S, Treichel H, Paudel SR. Applications of smart grid technology in Nepal: status, challenges, and opportunities. *Environ Sci Pollut Res Int* [Internet] 2023;30(10):25452–76. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35138545.

Bhatti, H. J., & Danilovic, M. (2018). Making the world more sustainable: enabling localized energy generation and distribution on decentralized smart grid systems. *World Journal of Engineering and Technology*, 6(2), 350-382.

Cheng, S., Wei, L., Zhao, X., & Julson, J. (2016). Application, deactivation, and regeneration of heterogeneous catalysts in bio-oil upgrading. *Catalysts*, 6(12), 195. https://doi.org/10.3390/catal6120195.

Ekechukwu, D.E. & Simpa, P. (2024). A comprehensive review of renewable energy integration for climate resilience. *Engineering Science &Amp; Technology Journal*, 5(6), 1884-1908. https://doi.org/10.51594/estj.v5i6.1187.

Dhaou, I. B. (2023). Design and Implementation of an Internet-of-Things-Enabled Smart Meter and Smart Plug for Home-Energy-Management System. *Electronics*, 12(19), 4041.

Dzung D, Naedele M, Von Hoff TP & Crevatin M. Security for industrial communication systems. *Proc IEEE* [Internet] 2005;93(6):1152–77. https://doi. org/10.1109/jproc.2005.849714.

Fathy, AM. (2019). Problem of Interconnection of Renewable Energy to the Power Grid, Preprint.

Heydt GT. (2010). The next generation of power distribution systems. *IEEE Trans Smart Grid* [Internet],1(3):225–35. https://doi.org/10.1109/tsg.2010.2080328.

Judge, M. A., Khan, A., Manzoor, A., & Khattak, H. A. (2022). Overview of smart grid implementation: Frameworks, impact, performance and challenges. *Journal of Energy Storage*, 49, 104056.

Khalid, M. (2024). Smart grids and renewable energy systems: Perspectives and grid integration challenges. *Energy Strategy Reviews*, 51, 101299.

Li J., Herdem M.S., Nathwani J. &Wen J.Z. (2023). Methods and applications for artificial intelligence, big data, internet of things, and blockchain in smart energy management. *Energy AI* [Internet], 11:100208. https://doi.org/10.1016/j.egyai.2022.100208.

Li, S., Zhao, P., Gu, C., Li, J., Cheng, S., & Xu, M. (2022). Battery protective electric vehicle charging management in renewable energy system. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 19(2), 1312-1321.

Maigha, M., & Crow, M. L. (2018). A transactive operating model for smart airport parking lots. *IEEE Power and Energy Technology Systems Journal*, 5(4), 157-166.

Mbungu, N. T., Naidoo, R. M., Bansal, R. C., Siti, M. W., & Tungadio, D. H. (2020). An overview of renewable energy resources and grid integration for commercial building applications. *Journal of Energy Storage*, 29, 101385.

Mohamed, M. A., Eltamaly, A. M., Farh, H. M., & Alolah, A. I. (2015, August). Energy management and renewable energy integration in smart grid system. *In 2015 IEEE international conference on smart energy grid engineering* (SEGE) (pp. 1-6). I

Mohanty, A., Ramasamy, A. K., Verayiah, R., Bastia, S., Dash, S. S., Soudagar, M. E. M., ... & Cuce, E. (2024). Smart grid and application of big data: Opportunities and challenges. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 71, 104011.

Mujeeb S., Javaid N., Ilahi M., Wadud Z., Ishmanov F. & Afzal M. (2019). Deep long short-term memory: a new price and load forecasting scheme for big data in smart cities. Sustainability [Internet], 11(4):987. https://doi.org/10.3390/su11040987.

FULL TEXTS BOOK

Ourahou, M., Ayrir, W., Hassouni, B. E., & Haddi, A. (2020). Review on smart grid control and reliability in presence of renewable energies: Challenges and prospects. *Mathematics and computers in simulation*, 167, 19-31.

Panda, D. K., & Das, S. (2021). Smart grid architecture model for control, optimization and data analytics of future power networks with more renewable energy. *Journal of Cleaner Production*, 301, 126877.

Rabinowitz M. (2000). Power systems of the future. 4. *IEEE Power Eng Rev* [Internet], 20(8):4–9. https://doi.org/10.1109/39.857444.

Rahim, F. A., Ahmad, N. A., Magalingam, P., Jamil, N., Cob, Z. C., & Salahudin, L. (2023). Cybersecurity vulnerabilities in smart grids with solar photovoltaic: a threat modelling and risk assessment approach. *International Journal of Sustainable Construction Engineering and Technology*, 14(3), 210-220.

Rehman, A. U., Wadud, Z., Elavarasan, R. M., Hafeez, G., Khan, I., Shafiq, Z., & Alhelou, H. H. (2021). An optimal power usage scheduling in smart grid integrated with renewable energy sources for energy management. *IEEE Access*, 9, 84619-84638.

Reka, S. S., Dragicevic, T., Venugopal, P., Ravi, V., & Rajagopal, M. K. (2024). Big data analytics and artificial intelligence aspects for privacy and security concerns for demand response modelling in smart grid: A futuristic approach. *Heliyon*, 10(15).

Sakis Meliopoulos A.P., Cokkinides G., Huang R., Farantatos E., Choi S. & Lee Y. (2011). Smart grid technologies for autonomous operation and control. *IEEE Trans Smart Grid* [Internet], 2(1):1–10. https://doi.org/10.1109/tsg.2010.2091656.

Shahid, A. (2018). Smart grid integration of renewable energy systems. *In 2018 7th International Conference on Renewable Energy Research and Applications* (ICRERA) (pp. 944-948). IEEE.

Sinsel, S. R., Riemke, R. L., & Hoffmann, V. H. (2020). Challenges and solution technologies for the integration of variable renewable energy sources—a review. *Renewable Energy*, 145, 2271-2285. https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.06.147.

Skarga-Bandurova, I., Kotsiuba, I., & Velasco, E. R. (2021). Cyber Hygiene Maturity Assessment Framework for Smart Grid Scenarios. *Frontiers in Computer Science*, 3, 614337.

Tufail, S., Parvez, I., Batool, S., & Sarwat, A. (2021). A survey on cybersecurity challenges, detection, and mitigation techniques for the smart grid. *Energies*, 14(18), 5894.

Zhang, Y., He, Y., Su, F., Wang, X., & Zhang, D. (2021). Characterization of interaction between electric vehicles and smart grid. *In E3S Web of Conferences* (Vol. 237, p. 02004). EDP Sciences.

FULL TEXTS BOOK

DESCRIPTIVE ANALYSIS OF RECYCLING ACTIVITIES FOR PRIMARY SCHOOLS

Prof. Dr. Hasan AYDEMİR

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Arş. Gör. Zeynep KISAK

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ABSTRACT

Recycling plays a critical role in reducing environmental problems today. It is of great importance in terms of protecting natural resources, managing waste and minimizing environmental impacts. Recycling education at primary school level provides a fundamental basis for raising environmental awareness and teaching sustainability principles to students. Recycling studies (projects, graduate theses, articles and books) for primary schools are quite numerous. In this context, the aim of this research is to examine the recycling studies conducted for primary schools. For this purpose, 42 articles in YÖK-TEZ database and 246 articles in Google Scholar database were analyzed. The "Study Review Form" developed by the researcher was used to evaluate the relevant publications. According to the categories determined, 19 graduate theses and 22 articles conducted between 2018 and 2024 were included in the scope of the study. Document analysis method, which is one of the qualitative research approaches, was utilized in the study. The data obtained were subjected to descriptive analysis. When the results of the analysis are examined, the most studies were conducted in 2019. When the distribution according to research types is examined, the most research was conducted in article type. It was concluded that quantitative research methods were preferred more than qualitative and mixed methods. While non-experimental research designs were mostly used in the studies, it was concluded that predictive data analysis methods were used the most.

INTRODUCTION

Today, recycling stands out as an important solution to global environmental problems and the protection of existing natural resources. Protecting rapidly depleting natural resources, reducing waste and minimizing environmental impacts is a strategic approach. Waste recovery is of great economic, environmental and social importance. At a time when natural resources are limited and the damaging effects of waste on the environment are increasing, recycling activities contribute to the sustainability efforts of individuals and societies. Especially educating children at an early age about environmental awareness and sustainability of natural resources is vital for our future. Recycling education at primary school level aims to provide students in this age group with the basic knowledge to understand and solve environmental problems. These trainings provide students with practical information such as how waste can be recycled, which materials can be separated and how, as well as theoretical information such as why it is important to protect natural resources.

The introduction of recycling in primary schools not only raises students' environmental awareness, but also contributes to the integration of this awareness into their daily lives. Schools should ensure that students gain practical experience in waste management by disseminating recycling practices in their classrooms and throughout the school. Such practices encourage students to recycle not only through theoretical knowledge but also through recycling practices in daily life. In addition, the effectiveness of recycling education in primary schools is directly related to the adequate equipment of teachers and the enrichment of education programmes from the perspective of environmental education. The importance given by teachers and school administrators to this issue contributes greatly to the development of environmental awareness of students. The active participation of families and society in this process reinforces students' attitudes towards recycling and helps to spread this awareness.

FULL TEXTS BOOK

Childhood is a critical period in which habits and values are shaped; therefore, raising recycling awareness at this age is of great importance in terms of raising environmentally conscious individuals. Examining the knowledge levels and attitudes of primary school children about recycling (Karakaş Tan & Demirci Güler, 2024; Hocaoğulları, 2022; Küreci, 2018) is necessary for the effective design and implementation of educational programmes (Erbaş, 2023; Tepe, 2023; Artvinli & Bayar, 2018). It can also help to develop strategies for raising young generations that will contribute to the solution of environmental problems. Thus, it is important that children gain recycling habits and contribute to the protection of natural resources and improvement of waste management.

In the literature, there are many studies examining the effects of recycling, environmental education, environmental awareness, effective use of natural resources and zero waste concepts on education and training processes, students' academic achievement and their perceptions towards the concept of recycling (Özcan & Kara, 2024; Tamkoç, Savaş, Savaş & Tamkoç, 2024; Akkoy & Poyraz, 2023; Gürdoruk, Aykulu & Gürdoruk, 2023). Based on this context, it is aimed to contribute to the literature by examining the trends of recycling studies for primary schools at certain time intervals and to guide future research.

METHODOLOGY

In this study, it was ensured that the researches on recycling activities in primary schools were examined and analysed. Qualitative research method was adopted within the scope of the research. Qualitative research method is a research that tries to interpret and descriptively examine the states and behaviours of individuals, their attitudes and opinions by examining them in depth (Denzin & Lincoln, 1998). In this study, the document analysis method, which is within the qualitative research approach, was used. Document analysis method is the systematic processing of examining, analysing and evaluating printed or electronic sources (Yıldırım & Şimşek, 2003). The systematic data obtained by using document analysis technique were subjected to descriptive analysis. Descriptive analysis is a research method that analyses the current situation in detail and presents the findings obtained in a summarised manner to readers (Yıldırım & Şimşek, 2003; Ültay et al., 2021).

The population of this study consists of 42 postgraduate theses in the YÖK-TEZ database and 246 articles in the Google Scholar database containing the keywords "primary school, recycling, environment, environmental awareness, environmental education". Considering the aims of the research, the problem situation and the changes in primary school curricula, 19 postgraduate theses and 22 articles containing the concepts of "Primary school, recycling", "Primary school, environment" and "Primary school, environmental awareness" in the title or keywords between 2018 and 2024 were included in the evaluation. The last study included in the research is dated 23 June 2024. The studies in the literature were classified through the "Study Classification Form" developed by the researcher.

Findings

Findings Related to the Distribution of Researches According to Years

The distribution of researches on recycling activities for primary schools according to their types and years is given in Table 1.

Table 1. Distribution of Researches by Years

Years	Master Thesis	PhD Thesis	Article	Total	
	f	f	f	f	%
2018	1	-	2	3	7,31
2019	6	1	2	9	21,95
2020	1	-	5	6	14,63

FULL TEXTS BOOK

2021	2	-	3	5	12,19
2022	4	-	3	7	17,07
2023	2	1	5	8	19,51
2024	-	1	2	3	7,31
Total	**16**	**3**	**22**	**41**	**100**

Table 2 shows the distribution of studies on recycling activities for primary schools according to years and types. It is seen that the most studies were conducted in 2019 (f=9) and the least studies were conducted in 2018 and 2024 (f=3). It is seen that master's theses and articles were mostly conducted in 2019 (f=9). The distribution of the studies according to years is summarised visually using a column graph and presented in Graph 1.

Graphic 1.

Distribution of Researches by Years

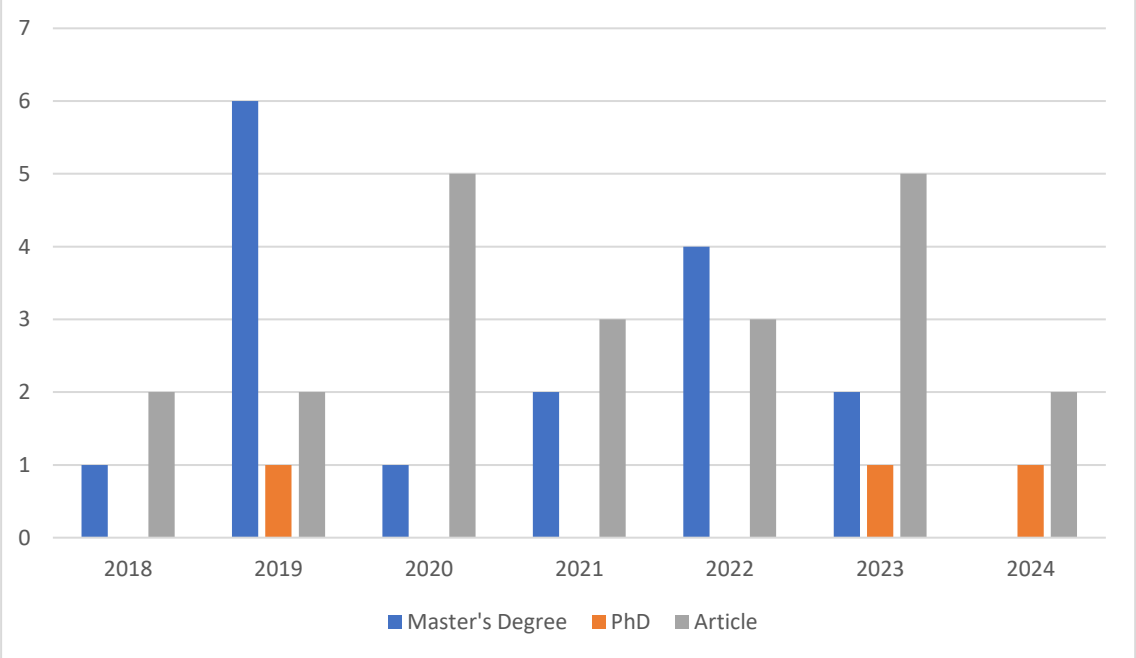

Findings Related to the Distribution of Studies According to the Types of Research Used

The distribution of the studies on recycling activities for primary schools according to their types is given in Table 2.

FULL TEXTS BOOK

Table 2.

Distribution of Studies According to the Types of Research Used

Type of Study	f	%
Master's Degree	16	39,02
PhD	3	7,31
Article	22	53,65
Total	**41**	**100**

Table 2 shows the distribution of the studies on recycling activities in primary schools according to their types. When Table 3 is examined, it is seen that most of the studies were conducted in article type with a rate of 53,6% (f=22) and the least studies were conducted in doctoral thesis type with a rate of 7% (f=3). The distribution of the analysed studies according to research types is presented visually in Graph 2 using circle graph.

Graphic 2.

Distribution of Research According to Research Types

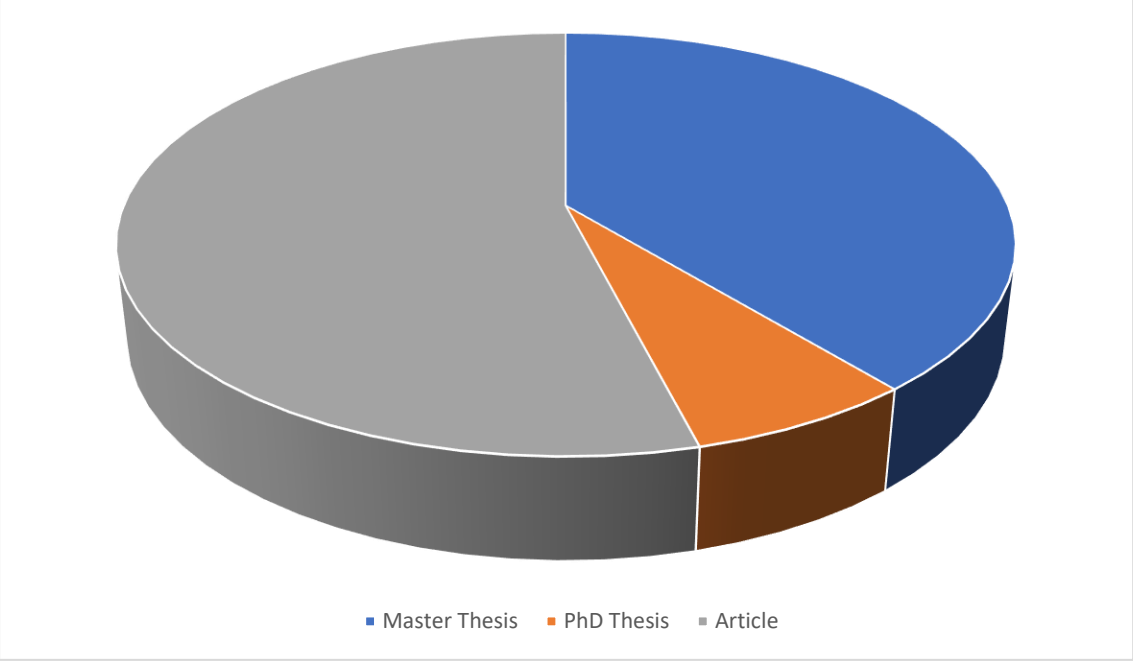

Findings Related to the Distribution of Research Method

The distribution of the studies on recycling activities for primary schools according to the research methods used is given in Table 3.

FULL TEXTS BOOK

Table 3.

Distribution of Studies According to the Research Method Used

Research Methodology	Master's Degree	PhD	Article	Total	
	f	f	f	f	%
Quantitative Method	8	1	10	19	46,34
Qualitative Method	6	1	10	17	41,46
Mixed Method	-	3	2	5	12,19
Total	**16**	**5**	**22**	**41**	**100**

Table 3 shows the distribution of studies on recycling activities in primary schools according to the research method used. In the studies, quantitative method (f=19) is used the most while mixed method (f=5) is used the least. The distribution of the analysed studies according to the research methods used is presented in Graph 3 using a column graph.

Graphic 2.

Distribution of Studies According to the Research Method Used

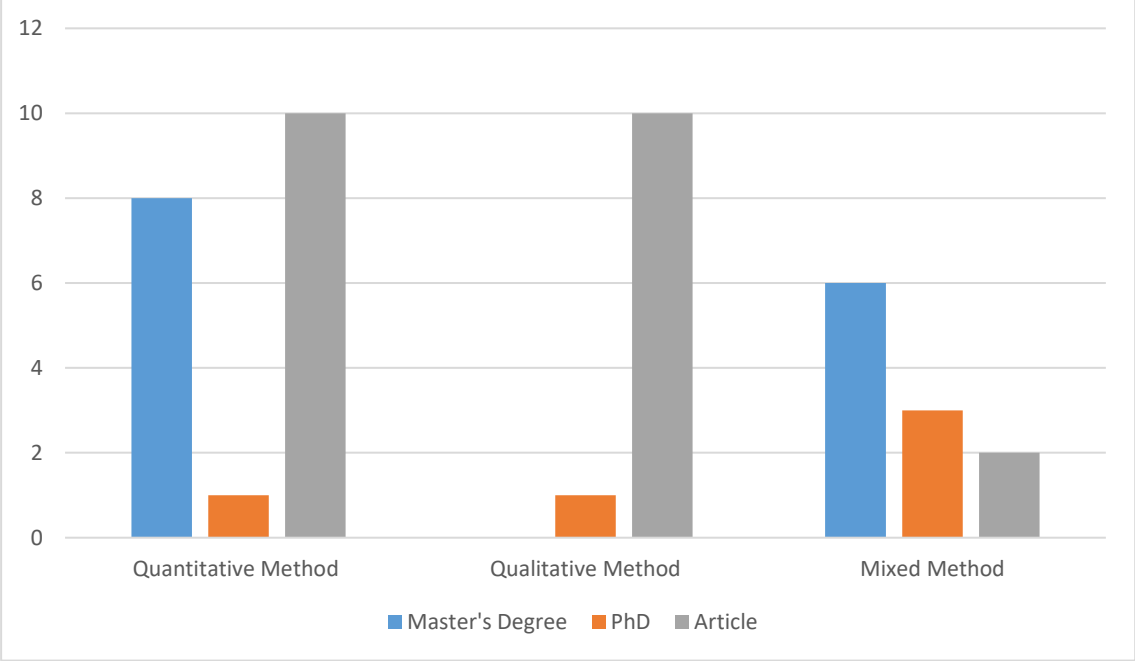

Findings Related to the Distribution of the Research Design

The distribution of the studies on recycling activities for primary schools according to the research designs used is given in Table 4.

FULL TEXTS BOOK

Table 4

Distribution of Studies According to the Research Design Used

Research Design	Master's Degree	PhD	Article	Total	
	f	f	f	f	%
Experimental	2	1	2	5	10,86
Non-Experimental	8	1	12	22	47,82
Interactive	1	1	2	4	8,69
Non-interactive	4	1	11	16	34,78
Total	**13**	**4**	**24**	**46**	**100**

Table 4 shows the distribution of the studies on recycling activities in primary schools according to the research design used. It is seen that non-experimental designs (descriptive survey, relational survey, etc.) (f=22) were mostly used in the studies, while interactive designs (case study, action research, etc.) (f=4) were used the least. The distribution of the studies according to the research design used is presented in Graph 4 using a column graph.

Graphic 3.

Distribution of Studies According to the Research Design Used

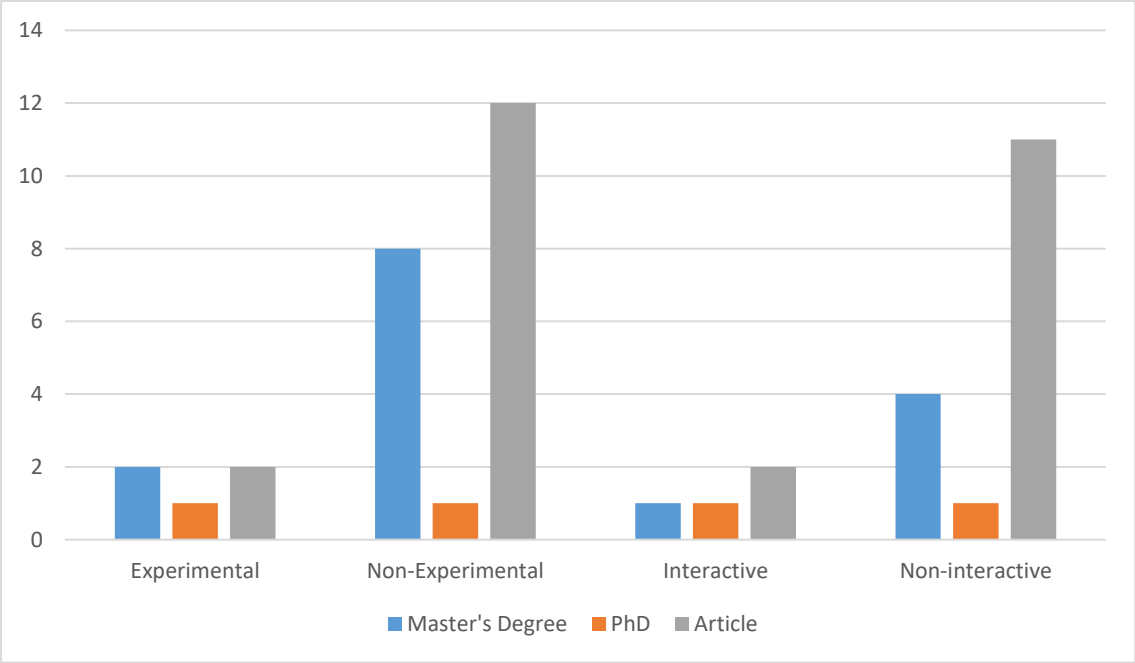

Findings Related to Data Analysis Methods of the Studies

The distribution of the studies on recycling activities for primary schools according to the data analysis methods used is given in Table 5.

FULL TEXTS BOOK

Table 5.

Distribution of Studies According to the Data Analysis Method Used

Data Analysis Method	Master's Degree	PhD	Article	Total	
	f	f	f	f	%
Descriptive	2	2	5	14	30,43
Predictive	6	3	12	18	39,13
Qualitative	4	2	11	14	30,43
Total	**12**	**6**	**28**	**46**	**100**

Table 5 shows the distribution of studies on recycling activities in primary schools according to data analysis methods. The most commonly used data analysis method in the studies is predictive analyses (correlation, t-test, anova, mancova etc.) (f=18), while descriptive analyses (frequency, percentage, standard deviation etc.) and qualitative analyses (content analysis, descriptive analysis etc.) (f=14) are equally used. The distribution of the studies according to the data analysis method used is presented in Graph 5 using a column graph.

Graphic 4.

Distribution of Studies According to the Data Analysis Method Used

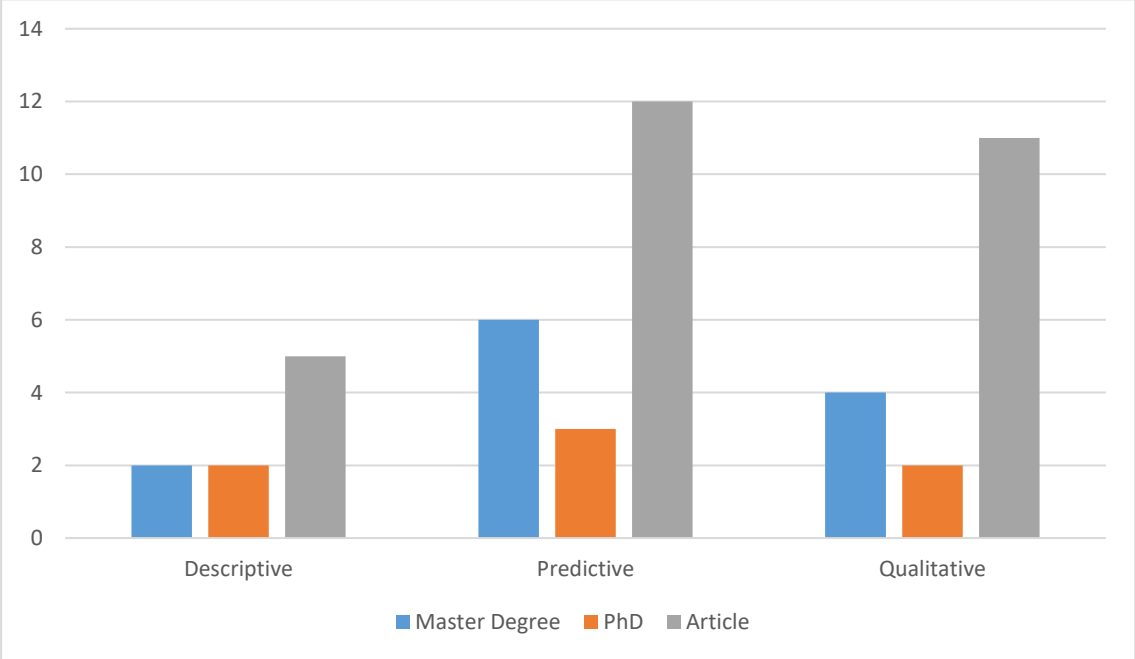

Conclusion

When various studies examining the awareness levels of primary school students on recycling and the effects of educational strategies are examined, the studies generally emphasise the importance of raising awareness of children and young people on environmental issues and reveal the necessity of starting

FULL TEXTS BOOK

environmental education at an early age. It emphasises that environmental education should be carried out in a systematic way starting from preschool period. The awareness of education programmes and teachers on environmental issues and transferring this awareness to students can ensure that future generations are more sensitive to environmental problems. In this context, it is important for environmental education to find more space in all educational processes and to spread sustainability awareness to large segments of society.

When the distribution of the studies according to years was analysed, it was concluded that the most studies were conducted in 2019. When the literature is examined, it is seen that the increase in the number of objectives and values in the Life Sciences, Science and Social Studies curricula and the more detailed presentation of the objectives and values compared to the science curricula implemented since 2005 are effective in the increase in the studies conducted in 2019 (Artvinli & Bayar, 2018; Ural- Keleş & Keleş, 2018; Akçay & Kaçmaz, 2024). When the Life Science course curricula (2009, 2015, 2017, 2018) are examined, it is seen that the increase in grade levels and the increase in the concepts related to the environment in the curricula are parallel. When the Turkish, Life Science, Science and Social Studies curricula are examined, the fact that the concepts related to global warming and climate change are mostly included in the Life Science curriculum emphasises the importance of the Life Science course, which is an interdisciplinary course, in teaching the concepts of recycling, environment and environmental awareness to primary school students (Erbaş, 2023, 738-739). The increasing importance of the concepts of recycling, environment and environmental awareness in primary school textbooks, curricula and government policies (National Recycling Strategy Document and Action Plan (2014-2017); Waste Management Regulation (2015)) shows that academic studies have focused on these issues.

When the distribution of the studies according to their types was analysed, it was concluded that articles (53.6%) were studied the most and doctoral theses (7.3%) the least. When the literature is examined, it is seen that master's theses are studied more than doctoral theses (Akçay& Kaçmaz, 2024). The research supports the literature in this respect. The fact that doctoral theses are less studied may be associated with the low number of students studying in doctoral programmes in universities and the low number of students who meet the admission requirements of universities (Albayrak & Çiltaş, 2017; Çürt, 2020; Karakoyun & Uzun, 2022; Akçay & Kaçmaz, 2024). While the high number of article studies shows that the interest of researchers is gradually increasing, the fact that master's theses are more than doctoral theses shows that it is related to the number of students in doctoral programmes.

When the distribution of the studies according to the research method was analysed, it was concluded that quantitative research method was used the most (46.3%) and mixed method was used the least (12.19%). When the literature is examined, the reason why quantitative research method is preferred more than other research methods is that it offers the opportunity to generalise to larger masses, saves time and costs less (Kurt & Erdoğan, 2015; Kahyaoğlu, 2016; Saraç, 2017). The research supports the literature in this respect. In terms of recycling studies in primary schools, it is seen that quantitative research methods are more preferred in terms of the sample taken from the universe representing the universe, providing the opportunity to make comparisons between many different groups, being suitable for comparison between variables, being less costly, and saving time.

When the distribution according to the research design used in the studies was examined, it was concluded that among quantitative research methods, non-experimental designs (descriptive survey, relational survey, meta-analysis, comparative designs, design and development research) were preferred the most (47.8%) and experimental designs (real experimental, quasi-experimental, weak experimental) were preferred the least (10.8%). Among qualitative research methods, non-interactive designs (concept analysis, document analysis, meta-synthesis, metaphor) were used the most (34,7%) and interactive designs (action research, case study, phenomenology, theory building) were used the least (8,6%). When the literature is examined, it can be considered that non-experimental designs are more preferred among the data analysis methods in terms of enabling more data to be examined in a short time, being generalisable, enabling the numerical results to be defined and predicted about the subject studied. The fact that interactive designs are less preferred may be thought to be due to the fact that the researcher needs to interact in the real world instead of just observing and the data collection process involves a comprehensive process (Göktaş et al., 2010; Erdem, 2011; Yılmaz et al., 2012).

FULL TEXTS BOOK

When the results of the distribution of the studies according to data analysis methods were examined, it was concluded that predictive data analyses (correlation, t-test, anova, ancova, factor analysis, non-parametric tests) were preferred the most (39,1%) among quantitative data analysis methods. When descriptive analyses (30.4%) (frequency/percentage, mean-standard deviation, graphical representation), which are among other quantitative data analysis methods, are considered together with predictive analyses, it is concluded that quantitative data analysis methods are preferred in the majority of the research (69.5%). When the literature is examined, it is seen that these tests are used to compare the separate and joint effects of more than one variable (Erdem, 2011; Kurt & Erdoğan, 2015; Saraç, 2017; Dilek, Baysan & Öztürk, 2018). It is thought to be more preferred in researches on recycling activities in primary schools because it allows to examine differences and to make statistical sense of the difference and relationship between variables.

REFERENCES

Akçay, S., & Kaçmaz, G. (2024). Bibliometric Analysis of Graduate Theses on Renewable Energy Sources and Recycling between 2000-2022. *Journal Of Kirsehir Education Faculty, 25*(1).

Akkoy, S., & Poyraz, M. The Place of Recycling Concept in Primary School Curriculum within the Scope of Sustainable Environmental Education. *Ankara University Journal of Environmental Sciences*, 10(2), 15-24.

Albayrak, E. & Çiltaş, A. (2017). Descriptive Content Analysis of Mathematical Model and Modelling Researches Published in the Field of Mathematics Education in Turkey. *International Turkish Journal of Educational Sciences*, 9, 258-283.

Artvinli, E., & Bayar, V. (2018). c Recycling as a value in primary and secondary school curricula. *Osmangazi Journal of Educational Research, 5*(1), 18-33.

Çürt, M. (2020). *Descriptive Analysis Of Studies On The Movements And Consequences Of The World Between The Years 2000-2020*. Unpublished Master's Theses, Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey.

Denzin, N., & Lincoln, Y. (2007). The Landscape Of Qualitive Research. *Sage Publications*, Thousands Oaks

Dilek, A., Baysan, S., & Öztürk, A. A. (2018). Master's Theses On Social Studies Education İn Turkey: A Content Analysis Study. *Turkish Journal Of Social Research, 22*(2).

Erbaş, A. A. (2023). Global warming and climate change in primary school curricula and textbooks. *Abant Izzet Baysal University Journal of Faculty of Education, 23*(2), 728-746.

Erdem, D. (2011). Examining The Articles İn Educational Sciences Journals Published İn Turkey Between 2005 And 2006 İn Terms Of Some Characteristics: A Descriptive Analysis. *Journal Of Measurement And Evaluation İn Education And Psychology, 2*(1), 140-147.

Erdem, D. (2011). Examining The Articles İn Educational Sciences Journals Published İn Turkey Between 2005 And 2006 İn Terms Of Some Characteristics: A Descriptive Analysis. *Journal Of Measurement And Evaluation İn Education And Psychology, 2*(1), 140-147.

Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M. & Sözbilir, M. (2012). Trends in Educational Research in Turkey: A Content Analysis. *Journal of Educational Sciences in Theory and Practice,* 12, 177- 199.

Gürdoruk, F., Aykulu, A., & Gürdoruk, S. (2024). The Place and Importance of Environmental Awareness in Primary Education Life Science Books. *International Journal of Social Sciences (IJSS), 8*(33).

Kahyaoğlu, M. (2016). A Study On Environmental Education Research İn Turkey: A Content Analysis Study. *Marmara Geographical Review,* (34), 50-60.

FULL TEXTS BOOK

Karakoyun, N. Ve Uzun, N. (2022). Investigation of Postgraduate Theses Published on Environmental Education between 2011-2022. *Ihlara Journal of Educational Research, 7*(1), 51-65. Https://Doi.Org/10.47479/İhead.1111586

Kurt, A., & Erdogan, M. (2015). Content Analysis And Trends Of Program Evaluation Research; Between 2004 And 2013. *Education And Science, 40*(178). Https://Doi.Org/10.15390/EB.2015.4167

Özcan, İ., & Kara, Y. (2024). Investigation of the effect of out-of-school learning activities on achievement, acceptance and opinions on teaching the subject of waste and recycling. *Journal of Computer and Education Research*, 12(23), 184-208.

Saraç, H. (2017). Studies On Out-Of-School Learning Environments İn Turkey: Content Analysis Study. Journal Of Educational Theory And Practice Research, 3(2), 60-81.

Tamkoç, H., Savaş, İ., Savaş, V., & Tamkoç, O. (2024). Evaluation of Waste Management and Recycling Awareness in Students with Zero Waste Project. *IJSS, 8*(33), 497-510.

Tepe, B. (2023). *The effect of STEM-based environmental education programme based on creative drama method on science process skills and environmental awareness levels of 60-72 months old children*. Unpublished Doctoral Dissertation. Ordu University Institute of Science and Technology, Ordu.

Ural-Keleş, P. Ve Keleş, M. (2018). Perceptions of Primary School 3rd and 4th Grade Students about the Concept of Recycling. *Erzincan University Journal of Faculty of Education, 20*(2), 481-498.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). *Qualitative Research Methods in Social Sciences*. Ankara: Seçkin.

Yılmaz, Ş., Aydın, F. & Bahar, M. (2015). *Determination of General Orientations in Master's and Doctoral Theses Published on Environmental Education between 1992-2011*. Journal of Adıyaman Institute of Social Sciences, 8(19), 383-413.

FULL TEXTS BOOK

MORPHOLOGICAL DIFFERENTIATION OF ANTENNAE IN SCARABAEOIDEA (INSECTA)

Doğan Erhan ERSOY

Gazi University Faculty of Sciences Department of Biology, 06500, Ankara, Türkiye

https://orcid.org/0000-0001-9486-5379

ABSTRACT

Organisms interact with their environment through physical and chemical cues, adapting their senses to navigate and survive in diverse conditions. While visual perception occurs only in light, chemical perception has become the most effective communication method for organisms that remain in all conditions. Insects are the most advanced organisms in chemical perception, playing crucial roles in various fields: they are medically important as vectors of diseases, economically significant as agricultural pests, and agriculturally vital for their role in pollination. Antennae are used as chemical sensors to find food, detect dangers, and communicate. The antennae detect odors and serve as receptors for taste, mechanoreception, hygroreception, and thermoreception. Chemical perception in antennae occurs via olfaction, allowing insects to locate host plants, find mates, and choose oviposition sites. The structure of antennae varies across different insect groups. One of the most advanced types of antennae, the lamellate antenna, is found in the Scarabaeoidea. Generally, antennae comprise three basic parts: the scape, pedicel, and flagellum. The type of chemical they perceive best varies among scarabs depending on their diet and behavior. Since many phytophagous scarabs are agricultural pests, it is important to understand the chemicals that attract or repel them. These insects can detect airborne chemicals from long distances and respond accordingly. On the other hand, Coprophagous scarabs detect the scent of dung from afar and fly towards it. As a result, their antennal morphologies differ from one another.

In this study, the antennal structures of the Scarabaeoidea superfamily in Turkey were examined and photographed using a stereo microscope. A comparative analysis was also conducted to elucidate the relationship between the antennae's morphological characteristics and these species' dietary preferences.

Keywords: Antennal morphology, stereomicroscope, olfactor, lamellate antennae, coprophagia, phytophagia.

INTRODUCTION

Organisms interact with their environment through specialized sensory receptors. Mechanoreceptors, photoreceptors, and thermoreceptors mediate the detection of physical stimuli. Mechanoreceptors are responsible for perceiving tactile sensations and vibrations, including auditory signals. Photoreceptors facilitate light detection, while thermoreceptors specialize in sensing temperature variations, such as heat and cold. Nociceptors, as pain receptors, detect tissue damage and mediate nociceptive responses. Chemoreceptors, integral to detecting chemical stimuli, govern sensory modalities such as taste and olfaction (Georgia Tech Biological Sciences, 2024). Insects are among the most advanced organisms in terms of chemical sensing abilities. Insects perceive chemical stimuli through chemoreceptors located on a pair of antennae composed of hair-like structures known as sensilla (Hansson, 1999). Olfactory receptors located on the antennae are not only responsible for detecting odors but also play a role in taste perception, as well as in sensing humidity (hygroreception), temperature (thermoreception), and sometimes carbon dioxide (CO_2) levels (Chapman et al., 2013; Hansson, 1999). Olfactory receptors are specialized for detecting pheromones. Pheromones are crucial in locating potential hosts, finding mates, and identifying oviposition sites in females (Siciliano et al., 2014).

Antennae are anatomically divided into three main regions: the basal scape, the pedicel, and the flagellum (Fig. 1.). Their movement is facilitated by specific musculature; levator and depressor muscles, originating from the anterior tentorial arms, insert into the scape (the proximal segment of the

FULL TEXTS BOOK

antenna), while flexor and extensor muscles, originating within the scape, attach to the pedicel (the second segment). The flagellum, devoid of intrinsic musculature, comprises exclusively sensory structures. Antennal morphology exhibits significant variation among insect taxa, tailored to specific functional requirements. In scarab beetles, the antennae typically comprise 10 segments (Bohacz et al., 2020; Chapman et al., 2013).

Scarab beetles can detect various chemical compounds, including alcohols, aldehydes, and acetates (Leal, 1995).

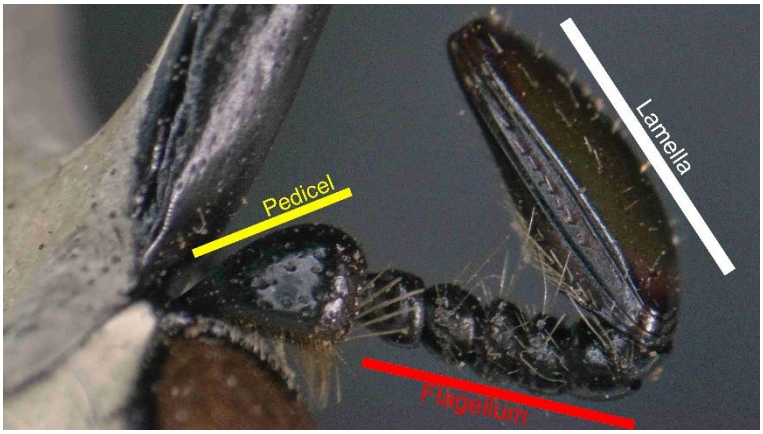

Fig. 1. General antennal segments of Scarabaeoidea.

METHODOLOGY

Samples were randomly selected from each family in the Scarabaeoidea superfamily. When selecting samples, care was taken to ensure that there were different antenna types. *Geotrupes (Geotrupes) mutator* (Marsham, 1802), *Typhaeus fossor (*Waltl, 1838), *Lethrus (Lethrus) schneideri* Král & Hillert, 2013, *Lucanus ibericus* Motschulsky, 1845, *Eulasia (Trichopleurus) vitata vitata* (Fabricius, 1775), *Aphodius scrutator* (Herbst, 1789), *Paroniticellus festivus* (Steven, 1809), *Polyphylla (Polyphylla) olivieri* Laporte, 1840, *Oryctes (Oryctes) nasicornis kuntzeni* Minck, 1914, *Protaetia (Netocia) trojana godeti* Gory & Percheron, 1833 species has been studied (Fig 2.).

The specimens were killed using ethyl acetate during fieldwork. The studied specimens are dry museum materials. General body photographs were taken with a Nikon D7500 camera equipped with a Nikon 105mm macro lens. Antennal photographs were captured with a YW5605E microscope camera. In cases where antenna parts were not visible, the antenna was broken to isolate it. Photographs were stacked and organized with Adobe Photoshop. Measurements were taken with ImageJ.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The antennae of the Scarabaeidae family display diverse morphologies at the family and subfamily levels, which has also led to variations in internal structures (Bohacz et al., 2020) (Fig .3). This study examines the morphological differentiation of scarab antennae in terms of shape. It was observed that the lamellae varied with densely distributed olfactory hairs on these structures. In species that feed on dung (coprophagous), the antennae are completely covered with setae and are smaller in proportion to the body length. In addition, the pedicel length is longer than the lamella length(Table 1).

FULL TEXTS BOOK

Table 1. Measurements of Scarabaeoidea samples.

	Body		Antenna	
	Length	Heitgh	Pedicel Length	Flagellum Length
Family: Geotrupidae				
Geotrupes (G.) mutator	24,7	14,2	1,6	1,3
Typhaeus fossor	17,8	9,8	1,9	0,9
Lethrus (L.) schneideri	27	14,8	3,2	1,2
Family: Lucanidae				
Lucanus ibericus	36,2	17,4	1,5	1,8
Family: Glaphyridae				
Eulasia (T.) vitata vitata	19	7,2	0,6	0,8
Family: Scarabaeidae				
Subfamily: Aphodiinae				
Aphodius scrutator	12,6	5,7	0,7	1
Subfamily: Scarabaeidae				
Paroniticellus festivus	17,7	9,2	1	0,7
Subfamily: Melolonthinae				
Polyphylla (P.) olivieri	34	15,5	1,3	8
Subfamily: Rutelinae				
Blitopertha lineolata	8,2	4,5	0,5	0,8
Subfamily: Dynastinae				
Oryctes (O.) nasicornis kuntzeni	37	19,2	1,6	1,7
Subfamily: Cetoniinae				
Protaetia (N.) trojana godeti	25,6	14,3	1,6	1,6

Geotrupes (G.) mutator, *Aphodius scrutator*, *Paroniticellus festivus* are coprophagous insects. In species that feed on plants that *Blitopertha lineolata*, *Oryctes (Oryctes) nasicornis kuntzeni*, *Protaetia (Netocia) trojana* has antennal setas on the lamellar segment surface that comes into contact with the pedicel (Fig. 3.). The pedicel length is short because the food is spread over a wide area. However, in

FULL TEXTS BOOK

those that show sexual dimorphism, the lamella length is extremely long because the male finds the female by pheromones (Fig. 3).

Future studies will reveal the differences between species by detailed analysis and high-resolution imaging using electron microscopy.

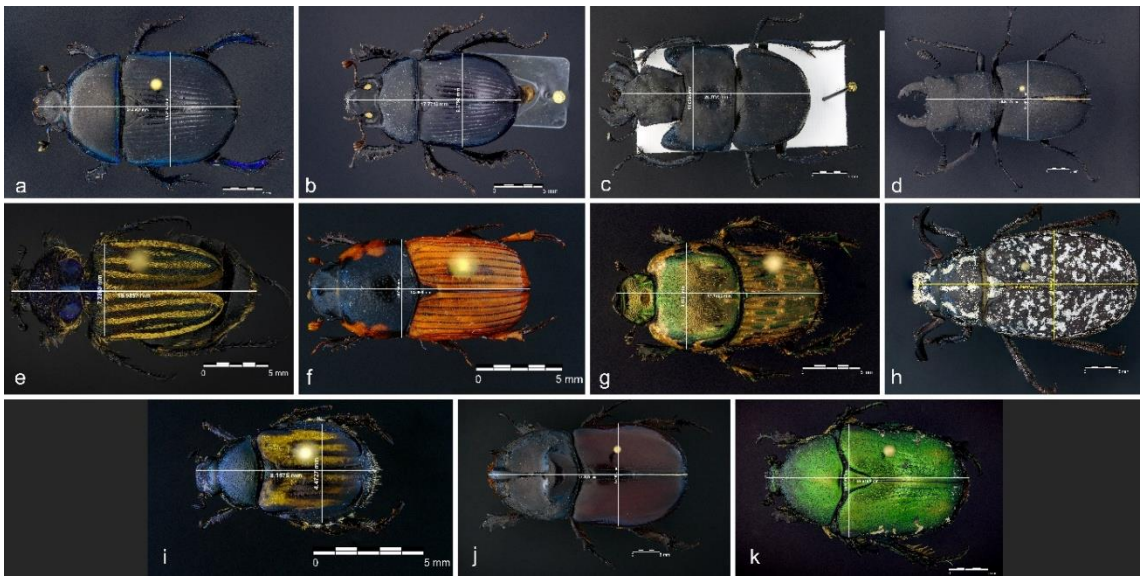

Fig 2. Measurements of body length of different family samples. a) *Geotrupes (G.) mutator b.) Typhaeus fossor c) Lethrus (Lethrus) schneideri d) Lucanus ibericus e) Eulasia (Trichopleurus) vitata vitata f) Aphodius scrutator g) Paroniticellus festivus h) Polyphylla (Polyphylla) olivieri i) Blitopertha lineolata j) Oryctes (Oryctes) nasicornis kuntzeni k) Protaetia (Netocia) trojana godeti.*

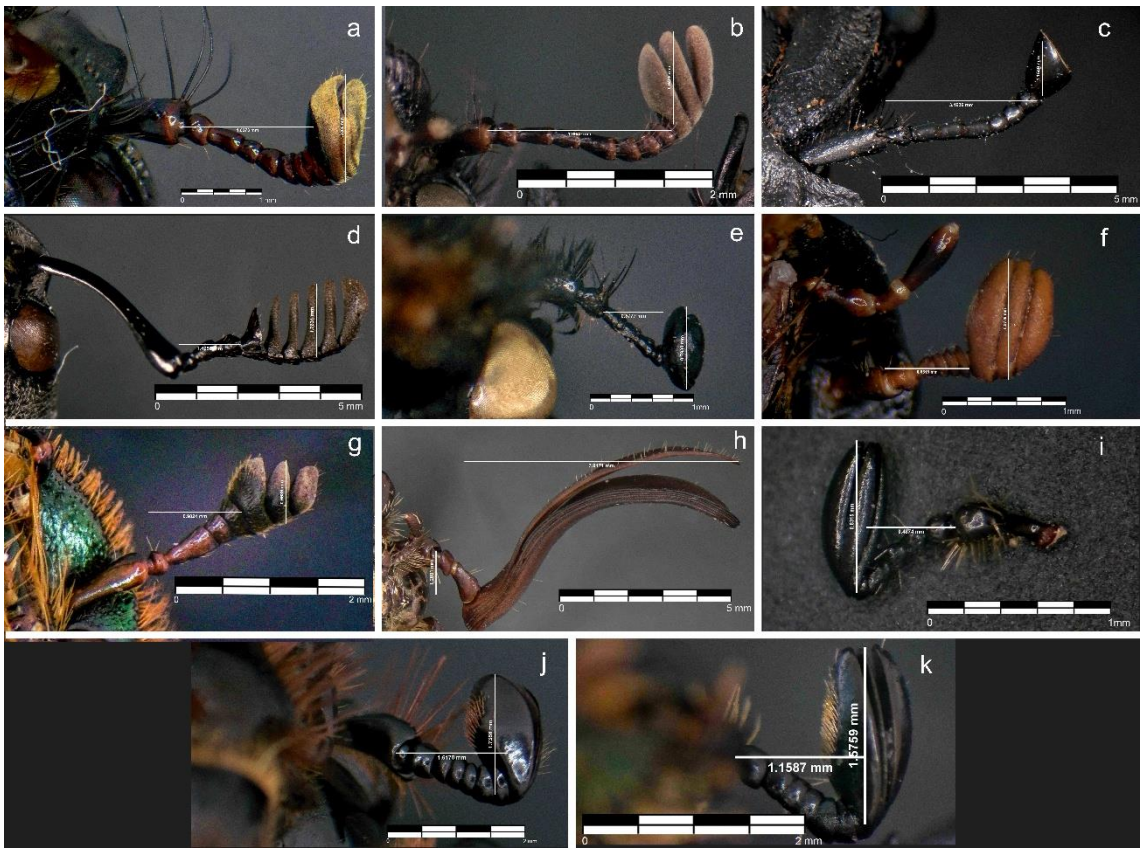

FULL TEXTS BOOK

Fig 3. Measurements of lamella length of different family samples. a) *Geotrupes (G.) mutator b.) Typhaeus fossor c) Lethrus (Lethrus) schneideri d) Lucanus ibericus e) Eulasia (Trichopleurus) vitata vitata f) Aphodius scrutator g) Paroniticellus festivus h) Polyphylla (Polyphylla) olivieri i) Blitopertha lineolata j) Oryctes (Oryctes) nasicornis kuntzeni k) Protaetia (Netocia) trojana godeti*

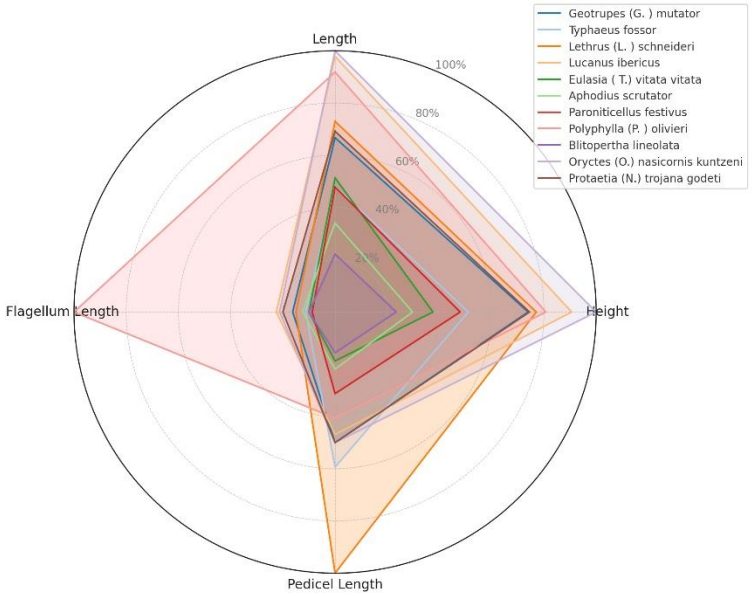

Fig. 4. Comparasion of measurements of Scarabaeoidea.

The antennal lamellae of *Polyphylla (Polyphylla) olivieri* shown in Fig. 4 are significantly longer than those of all other examined specimens. Compared to available data, this indicates that it possesses the longest antennae among scarab species. However, the lamellae bear fewer bristles compared to almost all other species.

REFERENCES

Bohacz, C., du G. Harrison, J., & Ahrens, D. (2020). Comparative morphology of antennal surface structures in pleurostict scarab beetles (Coleoptera). *Zoomorphology*, *139*(3), 327–346. https://doi.org/10.1007/s00435-020-00495-0

Chapman, R. F., Simpson, S. J., & Douglas, A. E. (2013). *The insects: Structure and function* (5 th ed). Cambridge University Press.

Georgia Tech Biological Sciences. (2024, April 11). *Animal Sensory Systems Organismal Biology*. Organismal Biology. https://organismalbio.biosci.gatech.edu/chemical-and-electrical-signals/sensory-systems-i/#:~:text=Sensory%20Receptors%20Allow%20for%20Sensory%20Perception%20in%20Animals&text=The%20sensory%20system%20detects%20signals,into%20changes%20in%20membrane%20potentials.

Hansson, B. S. (Ed.). (1999). *Insect Olfaction*. Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-662-07911-9

Leal, W. S. (1995). Sex Pheromones of Plant-Feeding Scarab Beetles. *Korean Journal of Applied Entomology*, *34*(1), 9–14.

FULL TEXTS BOOK

Siciliano, P., He, X. L., Woodcock, C., Pickett, J. A., Field, L. M., Birkett, M. A., Kalinova, B., Gomulski, L. M., Scolari, F., Gasperi, G., Malacrida, A. R., & Zhou, J. J. (2014). Identification of pheromone components and their binding affinity to the odorant binding protein CcapOBP83a-2 of the Mediterranean fruit fly, Ceratitis capitata. *Insect Biochemistry and Molecular Biology*, *48*, 51–62. https://doi.org/10.1016/j.ibmb.2014.02.005

PRACTICAL APPROACHES FOR TEACHING MULTILEVEL EFL CLASSES AT THE UNIVERSITY LEVEL

Jelena Pažin, MA, EFL Lecturer

University of Banja Luka, Faculty of Architecture, Civil Engineering and Geodesy Banja Luka, BiH

ABSTRACT

Teaching multilevel English as a Foreign Language (EFL) classes at the university level demands strategies that accommodate a broad spectrum of language proficiencies and learning preferences. This paper outlines practical approaches for differentiated instruction, grounded in frameworks such as Universal Design for Learning (UDL), to create a supportive and inclusive classroom environment. Through adaptive reading, vocabulary, speaking, grammar, and writing activities, educators can provide tailored challenges and support. Techniques such as varied task complexity, color-coded prompts, flexible grouping, and collaborative projects are highlighted for fostering engagement and language development across diverse proficiency levels. By conducting ongoing needs analyses and promoting peer learning, this approach helps enhance language acquisition and active participation, allowing each student to progress at an appropriate pace and improving overall learning outcomes in multilevel university EFL classrooms.

Keywords: Multilevel EFL, differentiated instruction, Universal Design for Learning, peer learning, needs analysis, inclusive teaching

I. Introduction

Large class sizes in multilevel EFL classrooms make it challenging for teachers to meet individual student needs, as varying levels of English proficiency can lead to some students feeling disengaged while others are overwhelmed. Without grouping by proficiency, all students are placed in the same class, creating a chaotic learning environment where maintaining interest and participation becomes difficult. Multilevel classrooms often encompass a wide range of language proficiencies, from CEFR levels A1 to C2. For instance, at the University of Banja Luka where I teach English at the Faculty of Architecture, Civil Engineering and Geodesy, these challenges are particularly evident in large, non-streamed classes where balancing engagement for beginners and advanced learners becomes crucial.

Teaching multilevel EFL classes at the university level involves managing a diverse group of students with varying abilities, cultural backgrounds, and learning preferences. Differences in motivation, discipline, language skills, and attitudes present opportunities for dynamic learning but also create significant challenges. Classroom management is a pressing issue, particularly in large classes where passive learners dominate, noise levels rise, and logistical demands like record-keeping and grading limit time for innovative strategies. Resource constraints, such as inflexible layouts and inadequate teaching aids, further complicate efforts to accommodate diverse needs.

Providing equal attention to all students is another concern. Without adequate support, struggling students may feel overlooked, widening the gap between them and advanced learners and affecting class morale and progress. However, addressing these challenges through tailored instruction helps foster an inclusive learning environment (Tomlinson, 2014). By engaging all students and allowing them to progress at their own pace, educators can boost motivation and participation.

The research explores effective strategies for differentiated instruction in multilevel EFL classrooms, focusing on adaptive tools to address diverse proficiencies and preferences. Activities in reading, vocabulary, speaking, grammar, and writing are designed to balance challenge and support, ensuring engagement and language development. Grounded in Universal Design for Learning (UDL), the study recommends flexible approaches like varied task complexity, color-coded prompts, flexible grouping, and collaborative projects alongside ongoing needs assessments and peer-learning strategies.

FULL TEXTS BOOK

By accommodating diverse learning styles, educators can create dynamic, supportive environments where students feel valued and confident, benefiting their academic and professional success. The findings emphasize the importance of inclusive strategies in higher education, where diverse student populations and large class sizes are common. These strategies have global relevance, providing valuable insights for EFL educators to enhance language instruction and prepare students for success in a world where English is a global lingua franca.

Universal Design for Learning and Differentiated Instruction

Differentiated Instruction (DI) is a transformative, student-centered teaching approach that addresses the unique needs of every learner, fostering inclusivity and engagement (Tomlinson, 2014). Rooted in the principles of Universal Design for Learning (UDL), DI shifts from a one-size-fits-all methodology to a flexible framework that tailors content, processes, and outcomes to students' readiness, interests, and learning styles. UDL's three core principles—multiple means of engagement, representation, and action and expression—equip educators with tools to sustain interest, make information accessible in various formats, and allow learners to demonstrate understanding in ways that suit their strengths (CAST, 2018).

By integrating UDL principles, DI creates equitable learning opportunities, enabling students to feel supported, motivated, and confident (Tomlinson, 2014). Educators can use strategies such as assistive technologies, flexible grouping, and adaptive tasks to foster a collaborative and inclusive classroom atmosphere (Tomlinson, 2014). Communicative Language Teaching (CLT) and Task-Based Learning further complement DI by emphasizing meaningful communication and the design of authentic, accessible tasks that engage learners of varying proficiency levels (Richards & Rodgers, 2014).

DI not only promotes effective language acquisition but also transforms classrooms into dynamic spaces where barriers to learning are removed and participation flourishes. By combining UDL principles with practical language teaching strategies, DI equips educators to address the complexities of multilevel EFL classrooms, ensuring all students can thrive in an inclusive and engaging learning environment.

Adaptive Strategies for Multilevel EFL Instruction

In multilevel EFL classrooms, implementing adaptive strategies is essential to address the diverse needs of learners and ensure meaningful engagement. Effective approaches span reading, vocabulary, speaking, listening, writing, and grammar, each tailored to promote inclusivity and language acquisition.

For **reading and vocabulary**, scaffolding texts with varied complexity allows students at different proficiency levels to access the material (Tomlinson, 2014). This approach not only accommodates diverse abilities but also fosters confidence by providing appropriate levels of challenge, helping all students progress in comprehension and vocabulary acquisition. Graded texts or simplified passages support less proficient learners, while more advanced students tackle challenging versions, fostering confidence and comprehension (Nation, 2001). Complementary tools like glossaries and word banks further enhance vocabulary learning, providing definitions, synonyms, and context for new words (Nation, 2001). Encouraging students to create personalized vocabulary logs or contribute to collaborative glossaries reinforces their understanding and builds their lexicon systematically.

In **speaking and listening**, group discussions with mixed-proficiency learners create opportunities for peer modelling and collaborative learning. Advanced students can demonstrate effective language use, while less proficient learners gain exposure to fluent speech and practice their skills in a supportive environment (Richards & Rodgers, 2014). A simple example can be from the English course with students of architecture that I currently teach, where differentiated discussion tasks can include simple prompts for lower-level students, such as "What material did you choose for the walls?" Meanwhile, higher-level students can answer more complex prompts like "Why did you choose that material for the walls?" This approach ensures that all students engage with the same topic while working at their appropriate language levels. Another example is using Total Physical Response (TPR) techniques can benefit kinesthetic learners by integrating movement into language learning. Gestures or non-verbal responses can serve as tools for comprehension and participation, making learning accessible even for students who might struggle with verbal tasks. This approach not only enhances engagement but also reinforces vocabulary and communication skills through physical actions.

FULL TEXTS BOOK

Role-playing and problem-solving activities add authenticity to communication practice. By assigning differentiated tasks or roles, teachers ensure that each student is appropriately challenged, fostering confidence, creativity, and meaningful interaction (Richards & Rodgers, 2014). Additionally, these activities simulate real-life scenarios, allowing students to apply their language skills in practical, contextually relevant ways, which enhances both fluency and critical thinking.

For **writing and grammar**, tiered writing prompts allow students to progress at their own pace (Tomlinson, 2014). Prompts of varying complexity encourage learners to engage in tasks suited to their proficiency, enabling gradual improvement and creative expression. Differentiated grammar exercises further support diverse abilities by providing tasks with escalating levels of difficulty. This approach ensures that all learners, from beginners to advanced, can practice and master grammatical structures effectively.

These adaptive strategies collectively address the challenges of multilevel instruction by tailoring content, activities, and assessments to meet individual needs. By scaffolding texts, utilizing collaborative tools, fostering interaction, and providing differentiated tasks, educators create an inclusive and supportive environment where all students can thrive and actively participate in their learning journey.

Implementing adaptive strategies is essential for fostering engagement and inclusivity in multilevel EFL classrooms. These techniques ensure that learners of all proficiency levels can actively participate, grow, and thrive in a supportive environment.

Effective Classroom Techniques

Level-based stations

Tomlinson discusses the use of stations as a strategy for differentiation, where each station can focus on a specific skill or content area (2014). Creating level-based stations for different skills—such as vocabulary, grammar, and writing—adds movement and variety to classroom activities. Each station offers tasks tailored to different proficiency levels, allowing students to self-select or rotate. For instance, a vocabulary station might feature matching tasks for beginners and descriptive writing tasks for advanced learners. This approach promotes interactive and self-paced learning in large, multilevel classes.

Colour-Coded and Leveled Tasks

Differentiating tasks by complexity is a practical way to cater to diverse student needs. Tomlinson notes that visual cues help students easily identify which tasks are suitable for their skill levels, promoting autonomy and self-selection in their learning (2014). Colour-coded and levelled activities provide clear visual cues, enabling students to self-select or be assigned tasks that align with their skill levels. For example, beginner, intermediate, and advanced tasks can be distinguished by specific colours, ensuring students are appropriately challenged without feeling overwhelmed. Grammar tasks might be grouped into beginner, intermediate, and advanced categories, with each group colour-coded. This method allows students to self-select tasks, ensuring inclusivity and preventing frustration or disengagement. Gradual increases in task difficulty help learners build confidence and proficiency while ensuring the classroom remains inclusive and manageable.

Rotating Roles in Peer Collaborations

Tomlinson emphasizes the importance of flexible grouping as a strategy for differentiation. By allowing students to work in mixed-proficiency teams, teachers can create an environment that promotes collaboration and leverages the diverse strengths of each student (2014). Flexible grouping fosters collaboration and inclusivity by allowing students to work in mixed-proficiency teams. Rotating roles within groups ensures that every student contributes meaningfully and gains exposure to various responsibilities. For instance, a student might act as a presenter in one session and a note-taker in another. An example activity for collaborative learning is a “Building Materials Comparison” project. Each group member receives a material profile describing properties like strength, cost, and sustainability. Lower-level students focus on identifying basic properties, while advanced students analyze and discuss which material would best suit a hypothetical project, such as a bridge or eco-

FULL TEXTS BOOK

friendly home. This activity reinforces domain-specific vocabulary and fosters peer learning as each student contributes to the decision-making process. This approach promotes language practice, leadership, and teamwork, while advanced learners model language use for less proficient peers.

Collaborative Projects

Collaborative projects engage students by encouraging them to work toward common goals while accommodating individual contributions (Tomlinson, 2014). Assigning specific roles—such as researcher, designer, or presenter—ensures that each student participates at their comfort level. Advanced learners may tackle complex tasks, while beginners focus on simpler components. This strategy promotes teamwork, accountability, and an appreciation for diverse contributions, fostering a cohesive and inclusive classroom environment.

Needs Analysis and Peer Learning

Conducting ongoing needs analyses is key to understanding students' language levels, goals, and progress (Tomlinson, 2014; Nation, 2001). Tomlinson highlights the significance of ongoing needs analyses in differentiated instruction, emphasizing that continuous assessment is essential for understanding students' language levels and learning needs. By regularly evaluating these aspects, teachers can tailor their instruction to meet the diverse requirements of their students. This process provides valuable insights into students' current language proficiency, which is crucial for designing effective instructional strategies that support language development and ensure all students can access the curriculum successfully (2014).

Initial assessments and classroom surveys help identify starting points, while continuous evaluations, such as self-assessments and portfolios, allow teachers to adapt instruction to meet evolving needs (Brown, 2007; Tomlinson, 2017). Peer learning complements these efforts, enabling students to support one another (Richards & Rodgers, 2014). Activities like buddy reading and peer editing encourage advanced learners to model language usage while providing opportunities for less proficient peers to contribute meaningfully. This approach builds a sense of community and mutual support.

By integrating techniques such as levelled tasks, flexible grouping, collaborative projects, and peer learning, educators create dynamic and inclusive classrooms. These strategies empower students to engage with the material at their level, fostering growth, confidence, and a sense of belonging.

Challenges and Limitations of Multilevel EFL Instruction

Teaching multilevel EFL classrooms presents several challenges that require thoughtful navigation to ensure effective and inclusive learning environments. These challenges often stem from the complexity of addressing diverse needs within time, resource, and methodological constraints.

One major limitation is the significant time investment required for planning differentiated lessons (Tomlinson, 2014). Designing multiple versions of materials or tailoring activities for varied proficiency levels demands considerable effort. Teachers often find it challenging to balance this workload alongside grading, administrative duties, and other teaching responsibilities. Without adequate planning time, maintaining effective differentiation becomes difficult, potentially compromising the quality of instruction for some learners. Allocating specific time for collaboration among educators or using pre-designed resources can help alleviate this burden.

Tomlinson emphasises the critical challenge teachers face in addressing the diverse needs of both advanced learners and struggling students. Effective differentiation requires teachers to simultaneously address the needs of advanced learners, who may require more challenging tasks, and struggling students, who need additional guidance. Without effective vocabulary strategies, less proficient learners may struggle to keep pace with their peers, hindering comprehension and participation (Nation, 2001). This balancing act often leads to uneven attention and can make it difficult to engage all learners equally. Group work and peer-learning strategies offer practical solutions by distributing responsibility among students. However, these methods require careful oversight to ensure all group members actively participate and benefit from the collaborative experience.

FULL TEXTS BOOK

Introducing innovative teaching strategies, such as peer collaboration or differentiated tasks, can sometimes face resistance. Tomlinson acknowledges that students who are accustomed to traditional, teacher-centred methods may be reluctant to embrace active participation or adapt to new formats (2014). This hesitation may hinder engagement, particularly for students who feel uncomfortable with collaborative tasks or self-directed activities. To address this, Tomlinson suggests teachers can build trust by gradually incorporating new techniques, clearly explaining their benefits, and offering consistent support during the transition (2014). Celebrating small successes and maintaining open communication further helps to alleviate resistance.

These challenges highlight the complexity of multilevel EFL instruction but also emphasize the importance of strategic planning, adaptive techniques, and open communication. By managing time efficiently, leveraging group dynamics, and fostering acceptance of innovative methods, teachers can navigate these limitations and create a more inclusive and effective learning environment for all students.

Pedagogical Implications

Addressing the diverse needs of multilevel EFL classrooms requires targeted strategies at multiple levels—educators, institutions, and curriculum design. These implications highlight actionable steps to foster inclusivity, engagement, and effective learning outcomes.

Teachers play a central role in implementing differentiated instruction (Tomlinson, 2014). Practical integration begins with flexible lesson plans that incorporate scaffolding, levelled tasks, and diverse modes of representation, such as visual aids, auditory resources, and interactive activities. Structured peer-learning opportunities, where students collaborate in mixed-proficiency groups, not only enhance engagement but also build social and language skills (Tomlinson, 2014). To create a culture of inclusion and mutual respect, educators should prioritize team-building activities and rotate roles in group tasks to ensure equal participation. Consistent positive reinforcement that acknowledges and values every student's contribution fosters a supportive classroom atmosphere where all learners feel respected and encouraged to engage.

Assigning specific leadership roles in large classes—such as team leader or material manager—not only fosters collaboration but also reduces the teacher's administrative workload. These roles promote accountability, helping students take ownership of classroom activities and ensuring smoother group dynamics.

Institutional support is vital for the successful implementation of differentiated instruction. Providing professional development opportunities equips educators with the skills and strategies needed to manage multilevel classrooms effectively (CAST, 2018). Training workshops on UDL principles and adaptive teaching methods can help teachers navigate the challenges of diverse student populations. Resource allocation is equally important. Institutions must invest in technological tools, such as adaptive learning software and digital platforms, which enable differentiated instruction and assessment (CAST, 2018). Access to these tools allows teachers to create customized activities, track progress, and address individual learning needs more effectively.

A flexible curriculum is crucial for supporting multilevel instruction. Curricula should include adaptable frameworks with modules that offer optional extensions or supplementary materials, allowing educators to tailor lessons to varying proficiency levels. This flexibility ensures that all learners can access the content and progress at their own pace. Embedding peer-learning frameworks and formative assessments into the curriculum further enhances collaboration and monitors growth. Activities like group projects, peer reviews, and portfolio evaluations not only encourage teamwork but also provide valuable insights into both individual and collective progress, enabling targeted interventions when necessary (Richards & Rodgers, 2014).

By integrating these pedagogical implications—flexible teaching strategies, institutional support, and adaptable curricula—educators and institutions can create dynamic, inclusive learning environments. These measures ensure that all students, regardless of their proficiency levels, feel valued and supported in their learning journey.

FULL TEXTS BOOK

Conclusion

Teaching multilevel EFL classes at the university level is a complex yet rewarding endeavour that demands adaptive strategies to address diverse learner needs. This study highlights key findings, practical recommendations, and areas for further research to enhance the effectiveness of multilevel instruction.

Adaptive strategies rooted in frameworks like Universal Design for Learning (UDL) and Differentiated Instruction (DI) are highly effective in fostering inclusive learning environments (Tomlinson, 2014). Techniques such as scaffolding, levelled tasks, flexible grouping, and collaborative projects ensure that all students are appropriately challenged and supported. Ongoing needs analyses and peer-learning frameworks were found to play a pivotal role in promoting active engagement and tailored instruction, allowing students to progress at their own pace and fostering a sense of community within the classroom.

Professional development programs for university educators should be expanded to include a focus on UDL and DI principles to improve outcomes in multilevel EFL instruction. (Tomlinson, 2014). These programs should equip teachers with practical tools and techniques for managing diverse classrooms. Collaborative efforts among educators to share best practices and resources are equally important, fostering a community of innovation and support. Institutions should also prioritize investments in technological tools, such as adaptive software and digital platforms, to enhance differentiated instruction and assessment capabilities.

Future studies should explore the long-term impact of differentiated instruction on language acquisition outcomes, focusing on whether adaptive strategies yield sustainable improvements in proficiency and engagement. Investigating the role of digital tools, such as AI-driven learning platforms, in supporting multilevel EFL classes can provide valuable insights into integrating technology more effectively. Comparative studies on the implementation of UDL across different educational contexts would also be beneficial in understanding its broader applicability and identifying best practices.

Combining frameworks like DI and UDL with practical techniques such as adaptive content, role rotation, and inclusive tools ensures engagement and language development in multilevel classrooms. These approaches not only enhance learning outcomes but also foster a positive and inclusive classroom dynamic. By implementing adaptive strategies and fostering institutional support, educators can create dynamic, inclusive learning environments that cater to the diverse needs of multilevel EFL classrooms. However, the journey to fully equitable and effective instruction requires ongoing exploration and collaboration. Investing in professional development, technology, and research will ensure that educators are equipped to meet the challenges of multilevel instruction and prepare students for success in an increasingly interconnected world.

REFERENCES

Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All ‘Learners* (2nd ed.). ASCD.

CAST. (2018). *Universal Design for Learning Guidelines, version 2.2*. Retrieved from https://udlguidelines.cast.org/static/udlg2.2-text-a11y.pdf on October 15 2024.

Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ‘ ed.). Cambridge University Press.

Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.

Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.

FULL TEXTS BOOK

EXAMINING URBAN PARKS FROM THE PERSPECTIVE OF ECOLOGICAL DESIGN AND MANAGEMENT

Prof. Dr. Banu Ozturk Kurtaslan

Selcuk University Faculty of Architecture and Design. Department of Landscape Architecture. Konya-Turkey.

ORCID no: 0000 0002 4562 0735

ABSTRACT

Sustainibility concept that incorporates ecological, economical an social issues is a critical concept in planning and management of both urban and rural areas. An ecological sustainable system is a system which includes the protection of biological diversity, atmospheric balance and the other ecosystem functions.

XIX. Century urban parks were planned and designed for the physical and social comfort of human, against unhealthy urban conditions of rapid growing industriall cities. In 1930's the ecology concept came up in formation of parks and today, with re-interpreting the nature, parks emerged as the areas which facilitate environmental protection and restoration.

Energy efficient landscape design, natural resource protection and bio-comfort concepts must be considered in the ecological design of an urban park, consequently "reduce,r e-use and recycle" of the natural resources must be implemented. High Line (New York City) and Rose F. Kennedy Greenway (Boston) are some of the examples of which are designed and is being managed well in terms of ecology. In this study, the ecological design and management of these parks will also be mentioned.

Keywords: urban parks, ecological design, park management, ecology parks,

INTRODUCTION

Ecological strategies in the design of urban parks are of great importance in terms of sustainability of cities and increasing the quality of life. Parks in the city have important contributions to the physical, social-economic structure of the city, urban ecology, aesthetics, urban aesthetics, recreation and consequenstly the livability of the city (Başalma et. al., 2017). In today's rapidly urbanising world, the protection of natural areas and the creation of sustainable urban areas have important effects on human health and welfare as well as ensuring ecological balance. In this context, ecological design of urban parks requires the integration of strategies such as water management, energy efficiency, biodiversity, waste management and green infrastructure.

In this study, various ecological strategies in the design and implementation of urban parks will be discussed in detail. In this context, it will be discussed how sustainability approaches such as water management and green infrastructure practices, biodiversity enhancement, ecosystem services, energy efficiency strategies and waste management practices can reduce the ecological footprint of urban parks.

The aim of the study is to examine in detail the applicability of ecological strategies in the design of urban parks and the effects of these strategies on the sustainability of cities.

1.Urban Landscape and Sustainability

According to the American Society of Landscape Architects (ASLA-American Society of Landscape Architects), sustainable landscapes are landscapes that have a harmonious relationship with the environment, regenerate and actively support the development of healthy communities. Sustainable landscapes sequester carbon, clean air and water, increase energy efficiency, restore habitats, and provide significant economic, social and environmental benefits (Anonymus, 2014a).

FULL TEXTS BOOK

The concept of sustainability in cities is considered in terms of "ecological, social and economic" sustainability (Ocak & Perçin, 2020). Urban landscape design plays an important role in the creation of sustainable cities. Urban design with a sustainability approach includes increasing green areas, protecting natural habitats and implementing water management strategies (Erdem, 2016). Urban landscape supports environmental sustainability and improves the quality of life of urban residents (Smith, 2019).

It would be useful to mention the concept of ecosystem services here. Ecosystem services refer to the benefits that natural ecosystems provide to people. By providing ecosystem services, urban parks provide benefits such as improving air and water quality, protecting biodiversity, and climate regulation (Gökalp & Yazgan, 2019). These services contribute to the protection of the ecological balance of cities (Karaca, 2018).

2. Ecological Design

Ecological design is based on the principles of conserving natural resources and maintaining ecosystem services. These principles include the efficient use of energy, waste management, water conservation and biodiversity conservation (Pérez-Urrestarazu et al., 2016). Ecological design reduces environmental impacts by increasing the sustainability of urban parks (Yücel, 2015).

Ecological design principles play a critical role in the construction of sustainable and environmentally friendly structures (McLennan, 2004). These principles aim the efficient use of natural resources, energy saving and the protection of ecosystems (Kellert, et. al. 2008). In ecological design, it is essential that buildings are compatible with the ecological conditions of the environment and are planned by taking into account the local climate and topography. For example, the positioning of buildings to maximise the benefit of natural light and ventilation and the use of energy efficient materials are examples of the application of these principles (Orr, 2002).

Practices such as the integration of renewable energy sources and waste management are also key components of ecological design. These approaches not only reduce environmental impacts but also provide economic benefits in the long term. Ecological design is associated with the use of local materials and building design suitable for climatic conditions (Ural, 2015). As a result, ecological design principles offer effective solutions to today's environmental challenges while serving the purpose of creating a more livable world for future generations (Orr, 2002; McLennan, 2004; Kellert et. al. 2008; Ural, 2015).

3. Ecological Landscape Design in Cities

Ecological landscape design in cities include; increasing biodiversity, water management and green infrastructure, soil health and erosion control, green infrastructure applications, biodiversity and natural habitats, ecological corridors, water management strategies, energy efficiency strategies, waste management strategies, sustainable material use, preference for local and natural materials.

3.1. Increasing Biolodiversity

Increasing biodiversity in the design of urban parks is of great importance in terms of ecological balance and sustainability. The use of local plant species plays an important role in protecting and increasing biodiversity (Zeybek, 2020). These plants are compatible with the natural ecosystems of the region, require less maintenance and create suitable habitats for local fauna (Acar, 2012). In addition, the use of different plant species increases the aesthetic value of parks and improves ecosystem services (Şahin & Tunçay, 2018). In terms of biodiversity, the use of local plant species, protection of natural habitats, and protection of ecological corridors are important.

3.1.1. Utilisation of Local Plant Species

The use of local plant species ensures that urban parks are harmonised with the natural ecosystems of the region. Local plants require less water and maintenance as they are better adapted to the climate and soil conditions of the region (Acar, 2012). This contributes to the protection and enhancement of biodiversity (Zeybek, 2020).

FULL TEXTS BOOK

3.1.2. Protection of Natural Habitats

The protection of natural habitats supports the ecological functionality and biodiversity of urban parks. These areas protect the habitats of plant and animal species and improve ecosystem services (Ocak & Perçin, 2020). The protection of natural habitats improves the quality of urban life and supports environmental sustainability (Şahin & Tunçay, 2018).

3.1.3. Ecological corridors

Ecological corridors help species migrate and preserve genetic diversity by providing connections between different habitats. These corridors increase the ecological functionality of the urban landscape and are effective in protecting biodiversity (Karaca, 2018). Ecological corridors also support the sustainability of wildlife (Gül & Küçük, 2001).

3.2. Soil Health and Erosion Control

Soil health and erosion control are important to ensure the ecological sustainability of urban parks. Composting and the use of organic fertilisers improve soil structure while increasing soil nutrient content. In addition, maintaining vegetation cover and utilising native plant species are essential for erosion control (Cranz & Boland, 2003). These practices prevent soil loss and protect ecosystem health (Yücel, 2015).

3.3. Green Infrastructure Practices

3.3.1. Green Roofs

Green roofs allow plants to be grown on the upper parts of buildings. This practice provides indoor temperature control, reduces energy consumption and contributes to rainwater management (TABÇDP, 2009). Green roofs reduce the urban heat island effect and increase biodiversity (Smith, 2019).

3.3.2. Water Management and Green Infrastructure

In addition to water management strategies, green infrastructure practices ensure the protection of the water cycle in urban areas. Biofilters and rain gardens are effective methods for stormwater management and protection of the natural water cycle (Metropolitan Municipality Ağaç ve Peyzaj A.Ş., 2021). Furthermore, green infrastructure practices provide resilience against climate change by reducing the urban heat island effect (Gökalp & Yazgan, 2019).

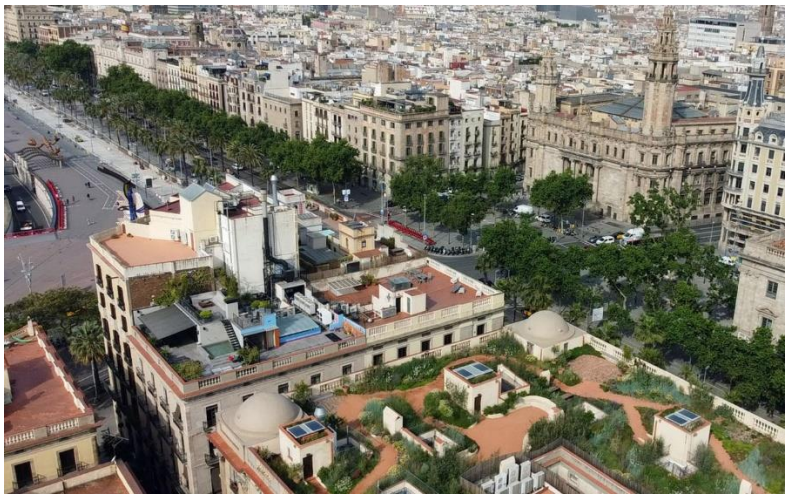

Figure 1. An example of green roof from Barcelona (URL 1)

Biofilters provide natural filtration of water and improve water quality. These applications are particularly effective in preventing water pollution and making water reusable (Metropolitan Municipality Ağaç ve Peyzaj A.Ş., 2021). Biofilters support the sustainability of water resources in urban areas (Gökalp & Yazgan, 2019).

Figure 2. An example of rain garden and biofilter (URL 2)

3.3.3. Vertical Gardens

Vertical gardens allow plants to be grown on the facades of buildings. This practice improves air quality, increases the insulation of buildings and offers an aesthetic appearance (Pérez-Urrestarazu et al., 2016). Vertical gardens support biodiversity and improve ecosystem services by increasing the amount of green space in urban areas (Smith, 2019).

3.4. Water Management Strategies

3.4.1. Rainwater Harvesting and Permeable Surfaces

Rainwater harvesting is a critical strategy for the conservation and efficient use of water resources. In this method, rainwater is collected and reused for purposes such as irrigation and cleaning. Especially permeable surfaces contribute to the water cycle by allowing rainwater to infiltrate into underground water resources (Gökalp & Yazgan, 2019). This approach saves water and reduces the risk of flooding in cities (Tuna, 2016).

FULL TEXTS BOOK

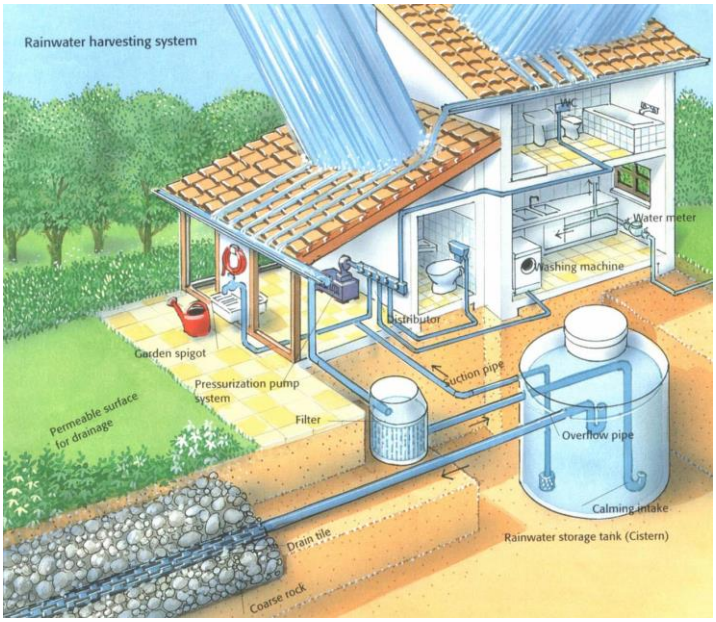

Figure 4. Rainwater harvesting system (URL 3)

3.4.2. Protection of the Natural Water Cycle

Maintaining the natural water cycle is important for the absorption of water by the soil and the supply of groundwater. This process can be supported by using natural ponds and biological water treatment systems in urban parks (Kavuran and Yılmaz, 2023). Thus, the water cycle of ecosystems becomes sustainable without deterioration (Çelik and Güler, 2017).

3.4.3. Protection of Wetlands and Ponds

Wetlands and ponds serve both aesthetic and ecological functions in urban parks. These areas contribute to the natural filtration of water and the protection of biodiversity (Cranz & Boland, 2003). Ponds and wetlands also help to maintain ecological balance by collecting rainwater and feeding groundwater resources (Göçmen, 2014).

3.5. Energy Efficiency Strategies

3.5.1. Renewable Energy Resources

Renewable energy sources such as solar panels and wind turbines can be used to meet the energy needs of urban parks. These applications reduce the carbon footprint of parks and support environmentally friendly energy production. The use of renewable energy not only increases the sustainability of parks, but also reduces energy costs (Erdem, 2016).

3.5.2. LED Lighting

LED lighting systems consume less energy and last longer than traditional lighting methods. This both saves energy and reduces maintenance costs of parks (Smith, 2019). In addition, LED lighting protects nocturnal ecosystems by reducing light pollution (Hüsam et. al. 2019).

3.5.3. Passive Energy Design

Passive energy design aims to reduce the energy consumption of buildings by maximising the use of natural light and heat. These design strategies include elements such as orientation of buildings, window placements and insulation techniques (Yücel, 2015). Passive design increases the energy efficiency of buildings and improves indoor comfort (Metropolitan Municipality Ağaç ve Peyzaj A.Ş., 2021).

FULL TEXTS BOOK

3.6. Waste Management Strategies

3.6.1. Treatment and Reuse of Waste Water

The treatment and reuse of wastewater ensures the efficient use of water resources and reduces environmental pollution. This practice is especially important in regions with water scarcity (Demir, 2018). Treated water can be used for irrigation of parks and other water needs (Gökalp & Yazgan, 2019).

3.6.2. Recycling Programmes

Recycling programmes encourage the sorting and recycling of waste generated in park areas. These programmes help to conserve natural resources (Yücel, 2015). Recycling reduces the amount of waste and increases environmental sustainability (Metropolitan Municipality Ağaç ve Peyzaj A.Ş., 2021).

3.6.3. Organic Mulching and Compost Use

The use of organic mulching and compost improves soil structure and promotes plant growth. Taylor (2009) states that organic mulching helps retain moisture in the soil and inhibits the growth of weeds. Furthermore, composting increases the nutrient content of the soil while reducing the amount of waste. It improves ecosystem health and supports sustainable agricultural practices (Acar, 2012). Studies conducted in Turkey also emphasise the positive effects of organic mulching and compost use on soil health (Çetin and Kara, 2015).

3.7. Use of Native Plant Species

Planting design strategies are important to increase the ecological and aesthetic value of urban parks. The use of native plant species reduces water and maintenance requirements while maintaining biodiversity (Acar, 2012). In addition, the use of diverse plant species improves ecosystem services and increases the aesthetic value of parks (Şahin & Tunçay, 2018).

3.8. Use of Sustainable Material

3.8.1. Use of Recycled Materials

Recycled materials help conserve natural resources and reduce the environmental footprint. White (2013) states that environmental sustainability can be increased by using recycled materials in the design of urban parks. These materials also provide economic advantages.

3.8.2. Use of Local and Natural Building Materials

Local and natural materials minimise environmental impacts and contribute to local economies. It states that local materials reduce transport costs and support environmental sustainability. In addition, natural materials protect the ecological balance and provide natural aesthetics.

4. Urban Parks and Ecological Design Approach

The issue of ecological design approach in urban parks is addressed within the scope of their 'sustainability'. The concept of sustainable parks refers to parks that are planned and designed in a way to reveal natural processes, while also considering social and economic sustainability. In this context, concepts such as designing social spaces that allow people to communicate with each other, incorporating cultural elements existing in the area into the design to create a historical perspective and thus supporting education in the area should also be part of sustainable park design (Byler, 2008).

FULL TEXTS BOOK

Figure 4. Organic mulching with wooden material (URL 4)

Parks, which we call 'ecological parks', are parks that are designed and managed solely on the basis of ecological design principles, as well as serving sustainability. These parks are natural areas integrated into the urban ecosystem that support regional biodiversity by hosting local habitats, as well as meeting the recreational and educational needs of local people. According to Emery (1986), in the 'ecological park' approach, the ecological approach in the design process requires solutions that are compatible with natural processes and the structural and ecological characteristics of the area by modelling nature itself. The main goal here is to develop a self-sufficient sustainable system that can be part of the urban ecosystem. According to Glan Cranz and Michel Boland (2003), these parks are designed as a part of and complementary to the existing urban green space system, but they have a more effective and self-sufficient structure in terms of the materials they use (Onur and Demiroğlu 2015).

5. Some Examples of Parks Created with Ecological Design Strategies

In this section, examples of parks created with ecological design strategies in the world and in Turkey will be examined.

One of these parks is Central Park in New York. Central Park draws attention as an example that integrates nature with the city, supports biodiversity and adopts sustainable management practices. In the design of the park, emphasis was placed on the protection of natural habitats, water management and reducing the urban heat island effect.

Millennium Park, also located in Chicago, USA, draws attention with ecological strategies such as green roof applications, the use of local plant species and rainwater management. The park has won awards for its sustainable architecture and landscape design. Millennium Park is a large green space located in the centre of Chicago. This park stands out with its use of sustainable materials and energy efficiency. Brown (2015) states that recycled materials and energy efficient systems used in the design of the park support environmental sustainability.

Bishan-Ang Mo Kio Park in Singapore is notable for recreating a natural river ecosystem instead of a traditional water channel. Tan (2016) states that this park has successfully implemented stormwater management and biodiversity enhancement strategies. Ng (2017) states that natural vegetation and biological treatment areas support the ecological balance of this park.

FULL TEXTS BOOK

Figure 7. Bishan-Ang Mo Kio Park, Singapur (URL 11)

The Ecological City Park in Eskişehir is designed with ecological strategies such as sustainable water management, use of local plant species and energy saving. The park also organises educational programmes to raise public environmental awareness.

Figure 8. Ekolojik Kent Parkı, Eskişehir (URL 5)

Kültür Park in Izmir has a design in which sustainable materials are used and green areas are protected. The park offers city dwellers a living space intertwined with nature (Güneri, 2018).

Figure 9. Kültür Park, İzmir (URL 6)

5.1. Rose Fitzgerald Kennedy Greenway (Boston)

One of the few organic parks in the United States, the Rose Kennedy Greenway is Boston's only organically maintained public park. The greenway is a 2.5 kilometre long urban green space on an area of 61 thousand square metres. In 1991, the park was undergrounded from the elevated highways in the city centre with the 'Central Artery Tunnel Project', known as the 'Big Dig' project. The greenway, consisting of interconnected parks created in the urban area obtained with the project, has emerged as an area that connects the oldest and most vibrant settlements of the city, revitalises urban life and gives the city a quality image. In addition, the Rose Kennedy Greenway regularly hosts thriving 'green (eco-friendly)' public events that attract millions of visitors each year (URL 7) (Figure 10)

Figure 10. Forth Point Channel Park in Greenway (Original 2012, by Banu Ozturk Kurtaslan).

In the Rose Kennedy Greenway, healthy and resistant plants are preferred and substances such as pesticides and herbicides are not used. This ensures that the water draining into the harbour is not polluted and harbour life is not threatened. The horticulture staff of the Greenway Conservation Organisation, which is responsible for the management of the park, are experts in organic and sustainable landscape care. All horticulture workers in the team have earned the Accredited Organic Land Care Professional (AOLCP) status provided by the Northeast Organic Farming Association (NOFA) (URL6).

Local peat, fertiliser and seed are used in the park. Mulching is done in the area and the mulch and compost mixtures used are obtained from organic by-products. The horticulture team carries out detailed plant and soil tests so that these organic products can be applied with the appropriate method and at the appropriate time.

In the park, especially the organic material left over from the market place is used to obtain peat and then used for mulching. 'In the park, fish emulsion manure, humates (biodegraded and compressed old plant remains and animal matter), sugar cane, oat grains, worm parts, leftover organic fruit and vegetables from the marketplace are used to make compost tea. This event is part of the 'Green and Grow - Young Labour (URL 6).

The greenway conservation organisation responsible for the management of the park has made it its mission to serve to minimise the carbon footprint on the planet. Throughout the year, the park strives to create a botanically interesting, beautiful and enjoyable landscape, and invasive plants are not used. The use of local plants in the park also supports the feeding of local birds in terms of seeds. Seed control in the area is carried out by flaming (burning), manually, using clove oil and citric acid. In order to protect the grass in the area, activities in the grass areas are carried out on a rotational basis.

Rain harvesting is carried out in the park and rainwater used for irrigation reduces the annual water consumption in the park. In order not to cause atmospheric pollution, personnel use electric vehicles and bicycles in the park.

FULL TEXTS BOOK

The importance of sustainability is emphasised through educational activities in the park. The Boston Rose Kennedy Greenway was named a 'National Wildlife Federation Certified Wildlife Habitat' in 2012 for all these qualities. In addition, the greenway has 3 important awards for sustainability (URL 8).

5.2. High Line Park

The High Line is an elevated urban park and greenway built on a former New York Central Railroad line on the west side of Manhattan in New York City. The park, which is approximately 2.5 km long and has an area of 27,500 m2 , is considered as an iconic project in New York. The High Line can be characterised as a rooftop garden as it has a vegetation arrangement on a rooftop structure (Cavanaugh 2008).

Figure 11. High Line Park, New York (URL 9).

The park attracts attention with its natural vegetation and water management systems. High plant diversity, recreation of natural habitats and protection of urban ecosystems are the most prominent features of this park (Lindsay 2014).

The green roof of Chicago City Hall has the capacity to host approximately 20,000 plants and more than 150 different bird and invertebrate species in an area of 2000 m2. Accordingly, green roofs have been proposed as a suitable alternative for the adoption of wildlife features in urbanised areas. Scientific studies show that green roofs in urban areas are alternative areas that provide habitat for wildlife. Green roofs will be favourable areas for wildlife when their applicability and functionality are meticulously considered (Salih et al., 2022).

The designers of the High Line adopted a temporal strategy to attract different wildlife species to the park at different stages and with different features, thus developing a natural and biodiverse ecosystem. As shown in Figure 6, the diversity and integrity of wildlife features increases over time to encompass a wider range of species. As a result, the High Line has become a favourable area for different migratory and local bird species to grow, feed and nest on the green roof.

In the park, a planned mix of local herbaceous plants, flowering meadows and shrubs, wildflowers and self-sustaining, low-maintenance plants are combined to create a 'country' feel with a vegetative design feature that looks disorganised but has an order within itself. It is necessary to wait about 20 years to see the desired effect of landscape design in the park (Lopate, 2021).

In High Line Park, the decisions taken in line with ecological design approaches are addressed under different topics. These issues are as follows:

FULL TEXTS BOOK

In High Line Park plant species that invite native wild bee species has been chosen. In the park, by creating “bee hotels” by using natural materials such as plant debris, dried plant stems and trunks. Additionally endemic plant species in the park attracts the bees.

In the park, it is avoided to use of synthetic pesticides and fertilisers or nurseries that use them.

The plants in the High Line aresourced from an area of approximately 170 km in diameter and almost half of the plants in the park are local plants and produced. This situation provides a harmony between these palants and with local climatic conditions and these plants have grown with high adaptability.

At the park, the drip irrigation system provides water saving and in addition to this, most of the plants in the park are drought tolerant. There is an effective drainage system at the park and it reduces runoff by up to 80%.

At High Line, there is a composting process and wate plants is composted on- site; hence the need for energy-intensive transport to a separate composting facility is eliminated.

Composting also servet he nutrient cycle in the earth by using as an organiv fertilizer fo rthe soil.

At High Line, plants are protected by the ‘Integrated Pest Management’ programme, and when necessary, plants are protected against pests and diseases with eco-friendly interventions (URL 10).

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The ecological design strategies examined in this article provide an important guide to increase the sustainability of urban parks and maintain the ecological balance. The integration of water management, energy efficiency, biodiversity and waste management strategies improves the ecological performance of urban parks while also increasing the quality of life in cities. For example, rainwater harvesting and biofilter systems support the urban water cycle by ensuring the efficient use of water resources. The use of renewable energy sources and energy-efficient lighting systems reduce the carbon footprint of parks and increase energy efficiency. The use of local plant species improves ecosystem services by supporting biodiversity and creates suitable habitats for local fauna. Waste management strategies promote environmental sustainability with practices such as recycling and organic mulching.

In this context, the adoption of ecological strategies in the design of urban parks contributes to cities becoming more livable and resilient. Local governments, urban planners and landscape architects can create sustainable urban parks by applying these ecological design principles. In the future, in order to adopt and spread ecological design in a wider range, public and private sector collaborations should be encouraged, social awareness should be increased and relevant legal regulations should be supported. In this way, it will be possible to achieve sustainable urbanization goals by maximizing the ecological and social values of urban parks. The future of the urban landscape will be shaped by the adoption of sustainable design principles. Issues such as climate change, depletion of water resources and protection of biodiversity will play an important role in the future design of the urban landscape (Cranz & Boland, 2003). Sustainable urban designs will create healthy and livable areas for the future by preserving the ecological balance of cities.

REFERENCES

Anonymus, 2014a. What Are Sustainable Parks? Accessed at http://www.asla.org/ sustainablelandscapes/about.html, Date of Acces 17.06.2014

Acar, H. (2012). Yerel Bitki Türlerinin Peyzajda Kullanımı. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Başalma, D. E., Aysel, U. S. L. U., & Körmeçli, P. Ş. (2017). Kent parkı kalite göstergelerinin değerlendirilmesi kapsamında bir deneme: Ankara/100. Yıl Birlik Parkı Örneği. Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi (IJLAR) E-ISSN: 2602-4322, 1(1), 08-13.

Brown, M. (2015). "Health Benefits of Green Spaces". *Journal of Public Health*.

Büyükşehir Belediyesi Ağaç ve Peyzaj A.Ş. (2021). Kentsel Yeşil Alanlarda Ekolojik Tasarım İlkeleri. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

FULL TEXTS BOOK

Byler, T., (2008). “Designing in the Green: An Approach to Sustainable Park Design” ASLA, LEED AP. Moore Iacofano Goltsman Spring, 64 (2)

Cavanaugh, L.M. Redefining the Green Roof. J. Archit. Eng. 2008, 14, 4–6. [CrossRef]

Cranz, G., & Boland, M. (2003). Defining the Sustainable Park: A Fifth Model. Landscape Journal, 22(2), 102-120.

Çelik, M., & Güler, C. (2017). Su Yönetimi Stratejileri ve Uygulamaları. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Çetin, O., & Kara, M. (2015). "Organik Malçlama ve Toprak Sağlığı". Tarım ve Orman Dergisi.

Demir, E. (2018). Kentsel Atık Su Yönetimi ve Yeniden Kullanım Stratejileri. Marmara Üniversitesi Yayınları.

Onur, E. B., Demiroğlu, D. (2016). Kentsel sürdürülebilir mekânlar: Ekolojik parklar. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 66(1): 340-355.

Erdem, R. (2016). Sürdürülebilir Enerji Yönetimi ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Göçmen, Z. (2014). Kentsel Peyzajda Sulak Alanlar ve Göletler. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.

Gökalp, Z., & Yazgan, A. (2019). Kent Parklarında Su Yönetimi ve Yeşil Altyapı Uygulamaları. Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Gül, A., & Küçük, V. (2001). Ekolojik Koridorların Biyolojik Çeşitliliğe Katkıları. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Güneri, A. (2018). "Enerji Verimliliği ve Yeşil Binaların Kent Parklarına Etkileri". *Mimarlık ve Şehir Planlama Dergisi*.

Hüsam, H., Öztürk, E., & Dönmez, M. (2019). LED Aydınlatmanın Enerji Verimliliği Üzerine Etkileri. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.

Karaca, M. (2018). Ekolojik Koridorlar ve Kentsel Peyzaj Tasarımı. Çukurova Üniversitesi Yayınları.

Kavuran, S., & Yılmaz, H. (2023). Doğal Su Döngüsünün Korunması ve Kent Parkları. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Kellert, S. R., Heerwagen, J. H., & Mador, M. (2008). "Biophilic Design: The Theory, Science, and Practice of Bringing Buildings to Life." Wiley.

Lindsey, B. (2014). "The High Line: A Model for Urban Green Space". *Landscape Architecture Magazine*.

Lopate, P. (2024). “Above Grade: On the High Line,” *Places Journal*, Kasım 2011. Erişim 01 Kasım 2024. https://placesjournal.org/article/above-grade-on-the-high-line/)

McLennan, J. F. (2004). "The Philosophy of Sustainable Design: The Future of Architecture." Ecotone Publishing.

Ng, D. (2017). "Ecological Benefits of Bishan-Ang Mo Kio Park". *Urban Ecology Journal*.

Ocak, E., & Perçin, T. (2020). Doğal Habitatların Korunması ve Kent Parkları. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Orr, D. W. (2002). "The Nature of Design: Ecology, Culture, and Human Intention." Oxford University Press.

Pérez-Urrestarazu, L., et al. (2016). Vertical Greening Systems and Green Facades. Urban Forestry & Urban Greening, 19, 80-91.

Salih, K.; Saeed, Z.O.; Almukhtar, A. Lessons from New York High Line Green Roof: Conserving Biodiversity and Reconnecting with Nature. Urban Sci. 2022, 6, 2. https://doi.org/10.3390/urbansci6010002

FULL TEXTS BOOK

Smith, P. (2019). Hyde Park: Ecological Strategies in Urban Parks. University of London Press.

Şahin, H. Ö., & Tunçay, H. E. (2018). Kent Parklarının Tarihi Süreç İçerisindeki Rolleri ve Sürdürülebilir Kent Parkları.

TABÇDP. (2009). 1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.

Tan, H. (2016). "Restoring Natural Waterways in Urban Parks". *Journal of Ecological Restoration*.

Taylor, K. (2009). "Soil Health and Urban Green Spaces". Urban Agriculture Journal.

Tuna, A. (2016). Effects Of Urban Parks On Urban Ecology: A Case Study On The City Of Eskisehir.

White, S. (2013). "Sustainable Materials in Landscape Design". Green Building Journal.

Yücel, E. (2015). Ankara'da Yeşil Alanlar ve Ekolojik Sürdürülebilirlik. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Zeybek, O. (2020). Bitkisel Tasarım ve Kent Kimliği İlişkisi. Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 34(Özel Sayı), 185-196.

(URL 1) https://zinco-greenroof.com/wilderness-in-the-heart-of-barcelona

(URL 2) https://yesilmimar.net/peyzaj-mimarisi/yagmur-bahcesi-nedir-yagmur-bahceleri-nasil-yapilir.html (Erişim tarihi: 19.06.2024).

(URL 3) https://bartin.csb.gov.tr/yeni-insa-edilecek-binalara-yagmur-suyu-toplama-sistemi-kurulacak-haber-257827(Erişim tarihi: 20.06.2024).

(URL 4) https://bahcedefteri.com/malclama-nedir-nasil-yapilir(Erişim tarihi: 20.06.2024).

(URL 5) https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=68(Erişim tarihi: 21.06.2024).

(URL6)https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Projeler/Kucuk/24112017_112513_0.jpg(Erişim tarihi: 21.06.2024).

(URL 7) https://www.rosekennedygreenway.org/visit/plants-landscapes/

(URL 8) Organic Park Care. Accessed at http://rosekennedygreenway. org/about-us/organics

Erişim tarihi: 18. 06.2023

(URL 9) https://www.gzt.com/arkitekt/kamusal-bir-geri-donusum-projesi-new-york-high-line-park-3548614. Erişim tarihi: 14.11.2024

(URL 10) https://www.thehighline.org/sustainable-practices/ Erişim tarihi: 10.11 .2024

FULL TEXTS BOOK

A CRITIQUE ON ABDULLĀH SALĀHADDĪN-I UŞŞĀQĪ'S TRANSLATION OF QASĪDA AL-BURDAH

ABDULLÂH SALÂHADDÎN-İ UŞŞÂKÎ'NİN KASÎDETÜ'L-BÜRDE TERCÜMESİ ÜZERİNE BİR KRİTİK

Doç. Dr., Hasan UÇAR

Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı

ABSTRACT

This study compares the Qasīda al-Burdah by al-Būsīrī (d. 695/1296), which was written to praise the Prophet Muhammad, with the translation into Ottoman Turkish by Abdullāh Salāhaddīn-i Uşşāqī (d. 1197/1783) in terms of language, literature and technique. The translation is thought to be as successful as the Arabic text. The poetry of Salāhī, who wrote poems in Arabic, Persian and Turkish, and the richness of Ottoman Turkish are clearly seen in the translation. The poet's endeavour to reflect even the arts that exist in the original poem into the contemporary language is admirable. The poet has taken into account the use of phrases and idioms in Turkish without disturbing the Arabic grammatical structure. This situation, in addition to his poetry in the prediction of the poem, also reveals his power as a translator. The Arabic and Turkish versions of this work have been analysed, and its edition critique and transcribed text have been prepared. In this study, a poem is analysed to show how poetic translation can achieve the lowest level of loss of meaning by taking into account translation methods and techniques. In many of the poetic translations of Qasīda al-Burdah, it is observed that there is difficulty in finding the Turkish equivalents of some Arabic words and phrases. However, Salāhī tried to overcome this situation by transferring the same or similar expressions from the source language with expressions that are not very foreign to the literary language. In this regard, Ottoman Turkish, which is a harmony of different languages, has given him a great opportunity. In Salāhī's translation, it was observed that the application of the couplets to aruza was successful and that he did not disturb the alignment of the text where he used his own expressions.

Keywords: Arabic Turkish Poetry Translation, Qasīda al-Burdah, Abdullāh Salāhaddīn-i Uşşāqī.

ÖZET

Bu çalışmada Hz. Muhammed'i methetmek için yazılan Bûsîrî'ye (ö. 695/1296) ait Kasîde-i Bürde ile Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin (ö. 1197/1783) Osmanlı Türkçesine çevirdiği tercüme dil, edebiyat ve teknik açıdan karşılaştırılmıştır. Tercümenin Arapçası kadar başarılı olduğu düşünülmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazan Salâhî'nin şairliğinin ve Osmanlı Türkçesinin zenginliğinin açıkça görüldüğü tercümede şairin orijinalinde var olan sanatları dahi cari olan dile yansıtma gayreti takdire şayandır. Arapça gramer yapısını bozmadan, terkiplerin ve deyimlerin Türkçedeki kullanımını dikkate alması, şiirin tahmisinde gösterdiği şairliğine ek olarak onun mütercimliğindeki gücünü de aşikar etmektedir. Söz konusu eserin Arapçası ve Türkçesi tahkik edilmiş; edisyon kritiği ve transkripsiyonlu metni hazırlanmıştır. Bu çalışmada bir şiir, tercüme yöntem ve teknikleri dikkate alınarak şiirsel tercümenin en düşük düzeyde anlam kaybına nasıl ulaşılabileceğini göstermesi bakımından analiz edilmiştir. Kasîde-i Bürde'ye yazılan manzum tercümelerin birçoğunda Arapçadaki bazı kelime ve terkiplerin Türkçe karşılıklarını bulma konusunda zorluk yaşandığı görülmektedir. Ancak Salâhî kaynak dilden aynıyla veya benzeriyle transfer yaparak, edebi dile çok da yabancı olmayan ifadelerle bu durumu aşmaya çalışmıştır. Bu konuda farklı dillerin harmonisi olan Osmanlı Türkçesi, kendisine büyük bir imkan tanımıştır. Salâhî'nin tercümesinde beyitlerin aruza tatbikinin başarılı olduğu ve tasarrufta bulunduğu yerlerde metnin ahengini bozmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Arapça Türkçe Şiir Tercümesi, Kasîde-i Bürde, Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşakî.

FULL TEXTS BOOK

GİRİŞ

Hz. Muhammed'i (sav) methetmek için yazılan şiirlere na't denir. Arap edebiyatında bu tür kasidelerin en meşhuru da Kasîdetü'l-Bürde'dir. Bûsîrî'nin *"el-Kevâkibü'd-Dürriye fî Medhi Hayri'l-Beriyye"* adıyla yazdığı kaside, revî harfi mim olduğu için Kasîdetü'l-Mîmiyye, Bûsîrî'nin felç hastalığından kurtulmasına vesile olduğu için Kasîde-i Bür'e veya el-Kasîdetü'l-Bür'iyye olarak da bilinmektedir (Dayf, 1990, 7/365; Ferruh, 1979, 3/674).

Kasîde-i Bürde eşine az rastlanılan bir şöhreti haizdir (Kaya, 2001, s. 568). Yazma eser kütüphanelerindeki tercüme ve şerh sayısından da anlaşılan bu durum Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Bürde nüshaları üzerine yapılan kapsamlı proje ile aşikar kılınmıştır (Ayçiçeği vd., 2024, 1-550) Bu alanda yapılan ilk çalışmalarda Türk edebiyatında Kasîde-i Bürde üzerine yüzden fazla şerh, altmıştan fazla tahmîs yazıldığı ortaya konulmuştur. (Sezer, 2000, s. 65-88).

Şiirlerinde manayı önceleğini ifade eden Salâhî Efendi'nin (Açar, 2012, s. 377) Türkçe, Arapça ve Farsça na'tların olduğu dîvânındaki Türkçe na'tlar, *Dîvân-ı Nu'ût-ı Salâhî* ismiyle (Akkuş, 2002); mesnevî, kaside, gazel, tahmîs ve kıt'alardan oluşan diğer dîvânı da *Abdullâh Salahaddîn-i Uşşâkî, Dîvân* ismiyle (Akkuş, 2020) Mehmet Akkuş tarafından yayımlanmıştır.

Kasîde-i Bürde, Bûsîrî tarafından belirgin bir şekilde bölümlere ayrılmamış olmasına rağmen onu tercüme, şerh veya tahmîs edenler, beyitlerde işlenen konulardan hareketle on fasıl hâlinde ele almışlardır (Koç, 2021, s. 495). Bûsîrî'nin kasidesi *müstef'ilün / fâ'ilün / müstef'ilün / fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmış, klasik Türk şairleri tercümelerinde bu kalıbı çok tercih etmemişlerdir. Kaynak metinden farklı olarak remel bahrinin *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbını kullanan Salâhî de tercümede çeşitli aruz tasarruflarında bulunmuştur (Uçar, 2024, s. 13).

Bu çalışmada daha önce tahkiki yapılan Salâhî Efendi'nin Kasîde-i Bürde tercümesi ana metin ile karşılaştırılmış ve çalışma boyutlarının el verdiği ölçüde beyitler tercüme teknikleri açısından kritize edilerek ve yer yer dil içi tercümeye de baş vurularak değerlendirilmiştir. Ayrıca Osmanlı Türkçesinin sunduğu zengin kelime haznesinin şaire tanıdığı fırsatlara da bazı beyitler muvacehesinde temas edilmiştir.

KARŞILAŞTIRMALI METİN

1. أمِنْ تَـذَكُّرِ جيرانٍ بـذي سَـلَم مَزَجْتَ دَمعـا جرى مِن مُقلَةٍ بِدَمِ

N'oldı bāʿis yāduña geldi mi ṣaḥb-ı ẕī-Selem
Eşk-i çeşmüñ kim olupdur dem-be-dem ālūde dem

Şair, bu beyitte Osmanlı Türkçesinin verdiği imkanları kullanarak neredeyse motamot bir şekilde harika bir tercüme yapmıştır. Arapça aslındaki "mı mi" soru edatı ile yetinilmeyip "N'oldı" şeklinde ikindi bir soru ifadesinin kullanılması ve Arapçadaki revî harfi olan "mim"in Türkçede karşılık bulması tercümeye güç katmıştır.

2. أَم هَبَّتِ الريحُ مِن تلقـاءِ كـاظِمَةٍ وأومَضَ البرقُ في الظَّلْمـاءِ مِن إضَمِ

Yoḫsa sūy-ı dil-rübādan esdi mi bād-ı ṣabā
Gicede şimşek mi çaḳdı semt-i cānāndan disem

Şair bu beyitte "Kazıme tarafından sabah meltemi estiği için mi ağlarsın?" derken "sūy-ı dil-rübā" terkibini kullanmıştır. Medine'i Münevvere için "Kazıme" kelimesinin değil "gönül çelen yer" ifadesinin ve sonraki şatırda Medine'de bir vadi olan "İdam" kelimesinin değil "semt-i cānān" ifadesinin kullanılması, mekanların yüklendiği duygusal karşılıkların hedef dile en güzel şekilde aktarılmasına yardımcı olmuştur.

3. فما لِعَينيك إن قُلتَ اكْفُفَا هَمَتَا وما لقلبِكَ إن قلتَ اسـتَفِقْ يَهِـمِ

Gözlerüñe n'oldı durmaz dāʾim aġlar zār zār
Ḳalbüñe n'oldı ifāḳat bul didükçe buldı ġam

Şairin هَمَتَ fiilini ifade etmek üzere "inleye inleye" ağlamak anlamında "zār zār" tekrarını zarf olarak kullanması fiilin yerinde bir tercümesidir ancak "kalbine ne oldu ki kendine gel dedikçe daha çok alev

FULL TEXTS BOOK

almakta?" şeklinde tercüme edilmesi halinde ifadeyi karşılayabilecek olan ikinci şatırdaki وهم fiilini "gam bulmak" şeklinde Türkçeye yansıtması, kafiye uyumu kaygısının bir tezahürüdür.

4. أيحَسـب الصَبُّ أنَّ الحبَّ مُنكَتِـمٌ ما بينَ منسَـجِمٍ منه ومُضْطَـرِمِ
ʿAşḳı ʿāşıḳ ẓann ider mi setr ola ey mihribān
Var iken çeşminde nem ḳalbinde ḫod nār-ı elem
5. لولا الهوى لم تُرِقْ دمعـا على طَلَلٍ ولا أَرقْتَ لِـذِكْرِ البـانِ والعَلَـمِ
Olmasa ger ʿaşḳ eşküñ aḳmaz idi ber-ṭalel
Gice bī-ḫᵛāb eylemezdi ẕikr-i Bān ile ʿAlem

Şairin dördüncü ve beşinci beyitlerde III. tekil şahıstan II. tekil şahsa geçerek iltifat sanatını tercümeye yansıttığı görülmektedir. "Ey mihribān!" şeklindeki nida üslubu ise kaynak metinde olmamasına rağmen okurunu sevgili dost diye niteleyerek metne çektiği için tercümeye zarafet katmıştır.

6. فكيفَ تُنْكِـرُ حبا بعدمـا شَـهِدَت به عليك عُدولُ الدمـعِ والسَّقَمِ
ʿAşḳı inkāra mecālüñ var mı var iken aña
Şāhid-i ʿādil gözüñ yaşı ile ḳalb-i seḳam
7. وأثْبَتَ الـوَجْدُ خَـطَّي عَبْرَةٍ وضَـنًى مثْلَ البَهَـارِ على خَدَّيك والعَنَـمِ
Kilk-i ʿaşḳ sürḫ ile iki ḫaṭṭ çeküp ża ʿfın yazar
Ḫaddüñ üzre lāle-i zerd ile şan şāḫ-ı ʿanem

Şairin bu iki beyti tercüme ederken metne bağlı kalarak son derece güzel bir tercüme ortaya koyması dikkati muciptir. Kaynak metindeki "hat" ifadesi şaire "kilk-i ʿaşḳ" (aşk kalemi) terkibi ile istiare yapma imkanı tanımıştır. Kanla karışık akan gözyaşının yüzde bıraktığı izin sürḫ (kırmızı) kelimesi ile bitkin çehrenin lāle-i zerd (sarı lale) ile betimlenmesi ise metne bağlı bir tercümenin nasıl yapılacağını örnekler mahiyettedir.

8. نَعَم سـرى طيفُ مَن أهـوى فـأَرَّقَنِي والحُبُّ يعتَـرِضُ اللـذاتِ بالأَلَـمِ
Çün ḫayāli geldi bī-ḫᵛāb eyledi esrār-ı ʿaşḳ
İʿtirāż eyler ḳamu leẕẕāta ḥubbı bā-elem

Şair buradaki "evet" ifadesini, önceki beytin sebebi olarak "çünkü" anlamında yorumlamıştır. Kendisini aşka düşürenin hayalini ifade eden ismi mevsûlün, "esrār-ı ʿaşḳ" şeklinde tercüme edilmesini, Peygamberle ilgili bir duyarlılığın tezahürü olarak okumak mümkündür. Aşkın barındırdığı acının, bütün tatlardan uzaklaştıracağı ise "itiraz" kelimesinin ilk anlamıyla ifade edilmiştir.

9. يـا لائِمي في الهوى العُذْرِيّ مَعـذرَةً مِنِّي إليك ولَو أنْصَفْتَ لَم تَلُـم
Maʿẕeretdür ʿaşḳ-ı ʿUẕrī içre bī-zār eyleyen
Sende inṣāf olsa itmezdüñ baña levm ü sitem
10. عَدَتْـكَ حالي لا سِرّي بمُسْتَتِرٍ عن الوُشـاةِ ولا دائي بمُنحَسِـمِ
Geçdi ḥālüm senden ol sırrum degildür müstetir
Fāş ider ġammāzlar dilden kesilmez derd-i ġam

Dokuzuncu beyitte kınama ifadesi iki kez geçtiği için şair bunu vazgeçilmeyen aşktan dolayı kınanmanın kendisini bıktırdığı şeklinde tercümeye yansıtmış ve "bī-zār eyleyen" cümlesine nida üslubunu gizlemiştir. *Benim bu sevgim sana sunacağım hakiki bir mazerettir,* şeklinde ifade edilebilecek olan "ma'ziraten minnî ileyk" cümlesi ise sadece "maʿẕeretdür" kelimesine yüklenmiştir. Onuncu beyitteki *jurnalciler benim aşkımı duyururlar,* ifadesindeki fiil ise kaynak metinde olmamakla birlikte kelimenin başındaki harfi cerrin cümleye kattığı anlam ile örtüşmektedir.

11. مَحَّضْتَنِي النُّصْحَ لكِنْ لَسـتُ أسمَعُهُ إنَّ المُحِبَّ عَنِ العُـذَّالِ في صَمَـمِ
Sen baña ḫāliṣ naṣīḥat ḳılduñ ışġā itmedüm
ʿĀdetidür ʿāşıḳuñ dāʾim melāmetde şamem

Bu beytin ikinci şatrında şair, genellikle aşıkların kendilerini kınayanlara kulak tıkadıklarını isim cümlesinin ifade ettiği sürekliliği yansıtmak üzere "ādetidür" şeklinde tercüme etmiştir.

12. إنِّي اتَّهَمْتُ نصيحَ الشَّيْبِ فِي عَذَلِي والشَّيْبُ أبعَدُ في نُصْحٍ عَنِ التُّهَمِ
İttihām itdüm revā mı pīrlük itdükce ʿaẕel
Bā-ḫuṣūṣ pīrlük naṣīḥatde degildür müttehem

FULL TEXTS BOOK

Bu beyitte sevgi konusunda kendisini kınayarak saçlarını ağartan yaşlılığı suçlayan Bûsirî'nin ifadesi, kaynak metinden farklı olarak şair tarafından zarf fiil eki olan *-dıkça* ile tercüme edilmiş; aynı şekilde tercümeye "revâ mı?" şeklinde bir soru ilave edilmiştir.

13. فـإنَّ أمَّارَتِي بالسـوءِ مــا اتَّعَظَت مِن جهلِـهَا بنذير الشَّيْبِ والهَـرَمِ
Nefs-i bed-fermā-yı cāhil mütteʿiẓ olmaz müdām
Her ne deñlü ḳorḳudursa anı şeyb ile herem

Öğüt almayan nefsinin bu durumuna *min* harfi cerri ile cehaletini sebep kılan şairin ifadesini, Uşşâkî Efendi tamlamaya dahil ederek tercüme etmiştir. Kötülüğü emreden nefsin bunu sürekli yaptığına işaret eden mübalağa ismi fail ve "inne" tekit edatından dolayı da birinci satırın sonuna "müdām" kelimesini eklemiştir.

14. ولا أعـدَّتْ مِنَ الفِعلِ الجميلِ قِرَى ضَيفٍ أَلَـمَّ برأسـي غيرَ مُحتشِـمِ
Nīk ʿamelden bir ziyāfet ḳılmadı iḥżār-ı nefs
Kim anuñla pīrlük mihmānı ola muḥteşem

Bu beyti *"Nefsim kendini gizlemeden başıma gelen misafirini güzel amellerle karşılayamadı"* şeklinde tercüme edilebilecek olan bu beytin sonundaki Bûsirî'nin kendisine açıkça gelen yaşlılığı teşbih ederek misafirden bahsettiği sıfat cümlesini, Uşşâkî misafiri muhteşem bir şekilde karşılayamadığı şeklinde yorumlamıştır. Bu ifade kaynak metne yapılan en önemli müdahalelerden biridir.

15. لــو كنتُ أعلـمُ أنّـي مــا أُوَقِّرُهُ كتمتُ سِرًّا بَـدَا لي منه بالكَتَمِ
Böyle pīrlük żayfınuñ taḥḳīrini bilsem eger
Ketm iderdüm sırrum ururdum şaḳalıma ketem
16. مَن لي بِرَدِّ جِمَـاحِ مِن غَوَايتِهَـا كما يُرَدُّ جِمَاحُ الخيـلِ باللُّجُمِ
Kim ola nefsi getüre yola redd ile bugün
Nite kim esb-i cimāḥı getürür yola lücum
17. فـلا تَرُمْ بالمعاصي كَسْرَ شـهوَتهَا إنَّ الطعـامَ يُقَوّي شـهوةَ النَّهِمِ
Şanma ʿisyān ile kesr ola bu nefsüñ şehveti
Kim ṭaʿām artduḳça artar şehveti olmaz o kem

Bu üç beyit, kaynak dil ile hedef dil arasında neredeyse bütün gramer unsurlarına riayet edilerek ve edebi vasıflar korunarak yapılan tercümenin bir örneği gibidir. İkinci beyitte sadece azgın nefsin dizginlerine yapılan istiare, Türkçesinde karşılık bulmamış, üçüncü beyitte ise kafiye kaygısıyla sonuna "olmaz o kem" şeklinde bir ilave yapılmıştır.

18. والنَّفسُ كَالطِّفلِ إنْ تُهمِلْه شَبَّ عَلَى حُبِّ الرّضَاعِ وَإنْ تَفْطِمْهُ يَنفَطِـمِ
Nefs beñzer ṭıfl-ı şīr-ḫᵛāra ki ihmāl ile ol
Şābb olınca süd emer ol ḳaṭʿ olur kesseñ de hem

Bu beyitte Osmanlı Türkçesinin bir özelliği olarak *-ol -ol* ifadeleri tekrar edilmiş, şart edatları yerine kullanılmış ve bu sayede şart cümlesi anlama yansıtılmıştır.

19. فاصْرِف هواهـا وحاذِر أن تُوَلِّيَهُ إنَّ الهوى مـا تَـوَلَّى يُصْمِ أو يَصِمِ
Sen hevā-yı nefsüñi döndür iderse tevliye
Ḳıl haẕer ġāyet yamandır ḥālüñ olursa ḥakem

Burada mütercim *nefsinin hevasından kaçın!* demek yerine sonraki cümledeki tevliye kelimesini de bu cümleye ekleyerek *nefsinin arzularını döndür şayet dönerse* demeyi tercih etmiştir. Ayrıca devamında nefsini *tevliyeden* yani *dost edinmekten sakın* demesi gerekirken mefulünü mahzuf bırakmıştır. *Nefsin arzuları seni ya bitirir ya da rezil eder* şeklinde tercüme edilebilecek olan en sondaki iki kelime ise *senin halin gayet yamandır* şeklinde ifadeye yansıtılmıştır.

20. وراعِهَا وهْيَ في الأعمال سـائِمَةٌ وإنْ هِيَ استَحْلَتِ المَرعى فلا تُسِمِ
Şalmadur merʿā-yı aʿmāl içre sen rabṭ eyle dur
Ḥaẕẕ iderse bir ʿamelden ġayra sür ḳıl müttehem

Bu beyitte nefsin büyükbaş hayvan gibi güdülmesinden bahsedilirken istiare yapılmış ve onun hoşuna giden meralarda otlatılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Bu istiarenin tercümeye *onu başka bir yere sür*

FULL TEXTS BOOK

şeklinde yansıtıldığı düşünülür ve sonundaki "müttehem" ilavesinin kafiye gözetilerek eklendiği varsayılırsa tercümenin metinden uzaklaşmadığı söylenebilir.

21. كَم حسَّـنَتْ لَـذَّةً للمرءِ قاتِلَةً مِن حيثُ لم يَدْرِ أَنَّ السُّمَّ في الدَّسَمِ

Ḳātil olan leẕẕeti tezyīn ile iẓhār ider
Setr ider mekrin nite yaġlu ṭaʿām içinde sem

Abdullah Uşşâkî bu beyitte "katil" kelimesini "lezzet" kelimesinin sıfatı olarak, "anlamak" fiilini ise "setretmek" fiili ile tercümeye yansıtmıştır. Halbuki burada *nefis yağlı yemekler içerisinde zehir olduğunu insanın anlamayacağı bir açıdan ona öldürücü şekilde dünyevi tatları güzel gösterir,* denilmektedir. Her ne kadar anlam çok değişmese de müfret halin cümleye yansımadığı ve mütercimin *nefsin kendi tuzaklarını bahsedilen şekilde örttüğü* ifadesinin metnin fehvasında olduğu ancak açıktan zikredilmediği görülmektedir.

22. واخْشَ الدَّسَائِسَ مِن جوعٍ ومِن شِبَعٍ فَرُبَّ مخمَصَةٍ شَــرٌّ مِنَ التُّخَمِ

Cūʿ u şibaʿından ḥaẕer ḳıl anda gizlü mekri var
Nice açlıḳ oldı ṭoḳluḳdan muẓır virdi elem

Bu beyitte ise nefsin açlık ve tokluk silahlarıyla türlü hilelere başvurduğu ifade edilirken Arapçasında şibh cümle olan açlık ve tokluğun sahibü'l-hâli olarak kullanılan "desâis" kelimesine *onun gizli mekri var* şeklinde yeni bir cümle ile temas edilmiştir. Tokluğun nefis açısından daha zararlı olduğu ifade edildikten sonra da kaynak metinde olmayan *acı verdi* cümlesi kafiye sebebiyle tercümeye eklenmiştir.

23. واستَفرِغِ الدمعَ مِن عينٍ قَدِ امْتَلأتْ مِن المَحَـارِمِ والْزَمْ حِميَـةَ النَّـدَمِ

Pür-ḥarām olan bu çeşmüñden dökülsün mā-cerā
Hem mülāzım ol nedāmet dergehine baş ḳadem

Şair burada harika bir tercüme yapmıştır. Birinci şatırda Arapça metnin ifade ettiği "gözyaşı"na ilk beyitlerde zikredilen kanlı gözyaşını imlercesine "mā-cerā" kelimesi ile değinilmiş, kelimeler tek tek arandığında metinde karşılıklarının bulunması mümkün olacak şekilde vezne bağlı ve kaynak metindeki kadar vurgulu bir tercüme yapılmıştır. Yine kaynak metindeki *pişmanlık perhizini hiç bırakma!* denilirken yapılan istiareye *nedamet dergahına ayak basmak* şeklinde başka bir istiare ile karşılık verilmiştir.

24. وخالِفِ النفسَ والشيطانَ واعصِهِمَا وإنْ هما مَحَّضَـاكَ النُّصحَ فاتَّهِمِ

Dutma emrin nefs ü şeyṭānuñ ḫilāfın gözle ger
Ṣūret-i Ḥaḳdan görünse pendleri ḳıl müttehem

25. فلا تُطِعْ منهما خصمًا ولا حكَمًـا فأنت تعرفُ كيدَ الخَصمِ والحَكَمِ

Eyleme buġż u ḥükūmetde iṭāʿat egme ser
Kim bilürsün eksik olmaz keyd-i düşmenle ḥakem

Yirmi dördüncü beytin sentaksı, bir şiirin olabilecek en güzel tercümelerinden birine örnek teşkil etmek üzere tertip edilmiş gibidir. Uşşâkî tarafından *nefis ve şeytana ne öfke durumunda ne karar durumunda baş eğme!* şeklinde farklı bir bakış açısı kazandırılan yirmi beşinci beytin ilk şatrının tam karşılığı *ister düşman ister hakem olsun ona uyma!* şeklindedir. Mütercim kaynak metinde tekrar eden "hasım" ve "hakem" kelimelerini şairden daha güzel bir ifadeyle tekrara düşmeden "buğuz" ve "hükümet" kelimelerini kullanarak tercüme etmiştir. Devamında ise *çünkü sen, hakemin ve düşmanın nasıl zararlara sebep olabileceğini iyi bilirsin* denilerek nefse dair bu bahis kapatılmıştır.

SONUÇ

Arap Edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Kasîde-i Bürde, dünyanın en çok teveccüh gösterilen şiirlerinden biri olmuştur. Pek çok dile tercüme edilen bu na't, Türk edebiyatında da şanına layık geniş bir makes bulmuş ve üzerine yüzlerce şerh yazılmıştır. Akademik bir çalışmada öznel bir değerlendirme yapmaktan çekinmeden ifade etmek gerekirse farklı kalemler tarafından Türkçeye aktarılan eserin en güzel tercümelerinden biri Salâhî Efendi'ye aittir.

Bu çalışmada Salâhî Efendi'nin Kasîde-i Bürde tercümesi kaynak metin ile karşılaştırılmış ve tercüme yöntemi hakkında fikir verecek düzeyde bir beyit değerlendirmeye tabi tutulmuş, metin tercüme

FULL TEXTS BOOK

teknikleri açısından analiz edilmiş, gramer ve belagat yönüyle irdelenmiş ve yer yer dil içi tercümeye de baş vurulmuştur.

Abdullah Uşşâkî, Osmanlı Türkçesinin zengin kelime haznesinin kendisine sunduğu fırsatları kullanabilen bir şair olduğunu bu tercümede açıkça göstermektedir. Yaklaşık yüzde on beşini kritize ettiğimiz bu çalışmada Salâhî Efendi'nin teşbih gibi sanatları tercümesinde hiç atlamadığı, istiareyi bir şekilde yansıtmaya çalıştığı hatta iltifat gibi hedef dile aktarılması zor olan sanatları da olabildiğince yansıttığı görülmektedir. Ayrıca o, kasîde-i mîmiyye de eserin revî harfi olan "mîm" harfinin Türkçeye aynıyla taşınmasına özen göstermiştir. Gramer olarak metnin Arapçasına çoğunlukla riayet ettiği gözlenen şair, bazı yerlerde ögeleri değiştirmiş ve kafiye uyumunu gözettiği için fiilleri eş anlamlarıyla kullanmıştır.

KAYNAKÇA

Açar, B. G. (2012). *Salâhaddîn-i Uşşakî'nin Türkçe Divanı ve İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Akkuş, M. (1998). *Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri.* Ankara: MEB.

Akkuş, M. (2020). *Abdullâh Salahaddîn-i Uşşâkî, Dîvân*. İstanbul: Eflatun Kitap.

Akkuş, M. (2021). *Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî, Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Hikemiyat.

Akkuş, M. (2002). *Hz. Peygamber'e Nâ'tlar, Dîvân-ı Nu'ût-ı Salâhî.* İstanbul: Şelale Yayıncılık.

Ayçiçeği, B. - Ayçiçeği, A. – Ekiz, C. – Gemici, N. - Koç, H. – Kurumehmet, E. – Necipoğlu, M. C. – Özdemir, A. – Selçuk, A. – Yaman, F. (2024) *Türk Edebiyatında Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si.* İstanbul. Dün Bugün Yarın Yayınları.

Dayf, Ş. (1990). *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. Kâhire: Dâru'l-Meârif.

Ferruh, Ö. (1979). *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.

Kaya, M. (2001). Kasîdetü'l-Bürde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, *TDV Yayınları,* 24/568-569.

Koç, H. (2021). Mustafa Maksûd Resâ Efendi'nin Kasîde-i Bürde Tahmîsi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 27, 495.

Sezer, İ. H. (2000). Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi. *SÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 10, 65-88.

Uçar, A. - Uçar, H. (2024). Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Kasîdetü'l-Bürde'sinin Türkçe Tahmîsi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 9-41.

Vassâf Efendi, O. H. (2022). *Risaleler*, (haz. Mehmet Akkuş). İstanbul: Hikemiyat.

Vassâf Efendi, O. H. (2006). *Sefîne-i Evliyâ*. İstanbul: Kitabevi.

FULL TEXTS BOOK

AUGMENTATIVE-ALTERNATIVE COMMUNICATION AS A REHABILITATIVE AND EDUCATIONAL APPROACH TO SUPPORT COMMUNICATION AND SOCIAL INTERACTION IN AUTISM SPECTRUM DISORDER.

Prof. Assoc. Dr. Valbona HABILI SAUKU

Senior Lecturer, Department of Psychology and Pedagogy, Faculty of Social Sciences, University of Tirana, Albania ORCID ID:0000-0002-4398-6020

Dott.Ervin IBRAHIMI MD

Medical Responsabile Azzeruolo, Cooss- Marche, Italy

Prof. Dr. Valentina MARINESCU

Professor, University of Bucharest, Faculty of Sociology and Social Work, Romania

Dr. Silva IBRAHIMI PhD

Research Director EYRA Psychosocial Assistance, Boston USA, Lecturer "University of Tirana" ORCID ID: 0000-0003-3233-1157

ABSTRACT

The objective of this study is to explore in a qualitative analysis the application of Augmentative and Alternative Communication (AAC) among individuals diagnosed with autism spectrum disorder (ASD). It aims to provide insight on how the innovative methodologies employed facilitate the social integration of individuals with autism and, how AAC techniques have the potential to alter challenging behaviors that typically arise from the ASD's difficulty in accurately articulating and conveying their feelings and experiences to others. We measured the efficiency of ACC early interventions based on the systematic observation of daily activities of four moderate ASD adult case studies. AAC is recognized as an invaluable instrument for individuals diagnosed with ASD across various life contexts, attributable to its predominant reliance on visual communication tools, which ideally aligns with the strengths and challenges frequently experienced by individuals with ASD. Our observations data found that the implementation of AAC at the level of expressive communication enhances interpersonal relationships with psychosocial staff and peers by fostering the development of social skills. Furthermore, it enabled individuals with ASD to attain a more comprehensive understanding of their surroundings and the habitual practices associated with them including a better relationship with their parents. Our findings also revealed that using AAC interventions for individuals with ASD facilitates enhanced control over their surroundings, thereby minimizing the likelihood of engaging in maladaptive behaviors, such as intense anger or aggression. AAC serves as a proactive measure to mitigate negative behaviors and alleviate anxiety in ASD subjects. In conclusion, we recommend utilizing ACC strategies in ASD individuals as tailored professional skills to enable them to acquire verbal and non-verbal communication skills. This intervention enhances their ability to interpret and engage with the communicative efforts of others, thereby facilitating their understanding of pragmatic aspects, which pertain to the social dimensions of communication. For individuals with autism, the integration of AAC can significantly enhance their functional communication capabilities, offering essential support for language development in those lacking symbolic language. For health professionals, psychosocial staff, and educators, AAC serves as a valuable tool in aiding them toward an initiative-taking approach to ASD. It also helps in understanding and exercising choice, competencies, and improvement of people skills.

Keywords: Augmentative and Alternative Communication, Autism Spectrum Disorder, psycholinguistic interventions, health and education services, proactive approaches

FULL TEXTS BOOK

INTRODUCTION

Training systems are necessary to address the complex developmental disabilities presented by individuals with autism spectrum disorders. The effectiveness of ACC systems for educational intervention in infants with autism spectrum disorders has been evaluated since the 1990s. This evaluation was conducted according to the criteria outlined by the Evidence-Based Education perspective to determine the validity of these interventions in improving social and communication skills (Ganz et al., 2011; Ganz, 2015). AAC systems consist of a coordinated array of assistive technologies rather than a structured intervention model akin to conventional didactic protocols. Comparisons can only be drawn between alternative systems and evidence-based intervention models, such as those stemming from the ABA approach or the PECS system, about enhancing communication skills, despite the potential positive impact on diminishing repetitive behaviors. The perspectives and challenges related to the topic have been described and analyzed by Ganz in his works published in 2014 and 2015. In essence, AAC systems do not embody a singular intervention model; instead, they function as structured systems to enhance communication abilities. Research on alternative educational systems can be complex due to the challenges typically associated with studying individuals with autism spectrum disorders. The diverse cognitive profile in individuals with characteristics of impairment in communication and social skills, which can vary depending on individual traits and the severity of spectrum alterations, poses challenges in forming homogeneous groups for control and intervention purposes (Hewitt et al., 2012; Matson, 2014; Ganz, 2014). The common connection of the disorder with cognitive impairments can impact the range of individual responses to augmentative interventions, making it challenging to compare the effectiveness of traditional ABA methods for treating ASD (Ganz, 2014; Matson, 2014; Ganz, 2015). The challenges mentioned were carefully addressed in the research methodology of the current study, which seeks to investigate and assess the impact of AAC training programs on individuals with complex communication needs, specifically children diagnosed with autism spectrum disorders.

On Overview of the Spectrum of Autism Disorders

The international understanding and implementation of diagnostic concepts have evolved, resulting in notable shifts in diagnostic attribution. Disturbances, as outlined in the DSM-5, appear to exist along a continuum where the severity is measured by the level of support needed from the individual's environment (APA, 2013). The DSM-5 TR represents a shift in the scientific perspective on Neurodevelopmental categories, which now incorporate conditions such as ASD and other neurodevelopmental disorders (APA, 2022). However, there is a lack of comprehensive validity data currently available for use in ongoing research. While the DSM-5 serves as a categorical diagnostic tool (Gordon & Gosgrove, 2013), there is currently no comprehensive manual that encompasses both categorical and dimensional elements of autism spectrum disorder in a singular and universally recognized format. Therefore, in the context of our research, we will rely on the established criteria of the DSM-5 as the predominant and widely utilized diagnostic manual for mental health in the Western Balkans. The DSM-5 has replaced previous categories with the macro-category of autism spectrum disorders, characterized by three levels of severity based on the level of support needed from the environment. The current diagnostic category in DSM-5 (APA, 2013) was named to reflect a shift towards the use of the term "Spectrum" as a more fitting representation of the disorder, as opposed to the previous term "Pervasive Disorder" (Volkmar et al., 2012). The revision of the diagnostic criteria for autism spectrum disorders may exemplify the convergence of medical and biopsychosocial viewpoints, as both highlight the importance of societal support for individuals with developmental disabilities. In DSM-5, this macro-category is established as an overarching category of Neurodevelopmental Disorders, encompassing all variations within the spectrum that were formerly classified under the sub-categories of Pervasive Developmental Disorders, such as Autistic Disorder, Asperger's Disorder, and Disorders Not Otherwise Specified. Rett's Syndrome is the singular exception as it is presently classified as distinct from the Autism Spectrum. Diagnosis criteria are predicated on two fundamental criteria: deficits in communication and social interaction, and restricted and repetitive behaviors and interests. The primary criterion assesses the lack of communication and social interaction, delineated by four sub-criteria. The second fundamental criterion pertains to the limitation of interests and behaviors, encompassing four sub-criteria related to language and motor behavior stereotyping, as

FULL TEXTS BOOK

well as the degree of focus on restricted interests. These characteristics are indicative of a common behavioral profile often observed in individuals with the disorder. The breakdown of necessary environmental support levels should be carefully examined as an indication of the disorder's severity. The DSM-5 has eliminated the previous distinctions between Autistic Disorder and Asperger's Syndrome, as well as between Autism with varying cognitive function levels. The DSM-5 criteria specify indicators for assessing the necessary environmental assistance, with an emphasis on Social Participation skills, particularly in the evaluation of communication impairments. Likewise, the criteria for assessment include references to impairment in Personal Activity skills, which are prominently observed in individuals on the Autism Spectrum through restricted interests and the manifestation of repetitive and stereotyped behaviors (APA, 2013).The DSM-5 features more stringent criteria for diagnosing autism spectrum disorders compared to its predecessors, differing from the interpretations found in the DSM-5 TR. Schopler (1987) proposed a distinction between Autism characterized by low cognitive function (Low Functioning) and high cognitive function (High Functioning), based on the severity levels of impaired cognitive functions. Schopler identified Autistic Disorder and Rett Syndrome as manifestations of low functionality. The inclusion of Asperger's Disorder in diagnostic criteria was questioned due to its association with high cognitive functioning, leading some to view it as a subtype within the spectrum of autism spectrum disorder (ASD) characterized by intellectual disabilities (Schopler &Mesibov, 1995).

Augmentative and Alternative Communication Systems

In contrast to traditional global management approaches, Augmentative and Alternative Communication (AAC) does not constitute a distinct intervention model for addressing autism spectrum disorder (ASD). Rather, AAC serves as an assistive technology that offers assistance for individuals with complex communication impairments. Based on the findings from the Toronto study involving individuals affected by Infantile Cerebral Palsy, the utilization of the systems has been broadened to encompass Intellectual Disabilities, Genetically Based Syndromes, and autism spectrum disorders. These conditions are associated with notable skill impairments. The communication aspect of the project proved to be crucial in ensuring successful collaboration among team members. The utilization of AAC systems has expanded globally since the establishment of the International Society of Augmentative and Alternative Communication (ISAAC) in 1983, including more recent adoption in Albania. The inclusion of the category of Communication Disorders in the DSM-5 underscores the significance of impaired communication skills as a key diagnostic criterion in developmental disabilities, highlighting the imperative for appropriate educational interventions (APA, 2013). The restructurings of international nosology include explicit references to the scientific perspective (WHO, 2001), emphasizing the importance of addressing environmental factors as a significant obligation of society, the educational system, and the mental health system toward individuals with disabilities. Research has substantiated the effectiveness of AAC interventions in enhancing communication skills and reducing maladaptive behaviors. The utilization of these systems is crucial for Special Education interventions targeting prevalent neurodevelopmental disorders, such as autism spectrum disorders (Beukelman & Mirenda, 2013). The amplification of communication opportunities for individuals with disabilities through augmentative techniques is seen as a beneficial factor in improving the learning environment. The knowledge of the basic techniques of AAC by the communicative peers increases the possibilities of the child's social participation, with the consequent increase of the communicative opportunities presented to the child (Beukelman & Mirenda, 2013). Another line of the AAC approach can be related to the assessment of functional skills. The preliminary assessment processes of the subject's communication skills represent an indispensable component for any AAC intervention. The tool considers communication skills to be dominant over those language skills, and attributes a greater adaptive value to non-verbal communication skills rather than to the learning of verbal language. Data relating to the functional communication deficit typical of autism spectrum disorders support the idea that many autism subjects develop language skills but are not able to use them in contexts suitable for functional purposes without further assistance (Mirenda & Iacono, 2009). All forms of AAC, regardless of the level of technology, are based on an initial awareness training conducted in the student's Life Environment, based on experiences of joint attention and shared use of symbols (Wetherby & Prizant,2000; Mirenda & Iacono, 2009; Beukelman & Mirenda, 2013). The typical AAC intervention developed for subjects with severe communication disabilities related to autism spectrum disorders is based on initial

FULL TEXTS BOOK

communication strategies aimed at creating motivating situations, in which objects of specific interest can be used. The child must learn to ask the partner or a peer to do something for him by selecting the correct symbols for shared use. The request represents the foundation of communicative intentionality and reveals the development of the student's skills (Iacono et al.,2009). The object should be located within the pupil's reach, to stimulate him to issue a request by indicating his symbolic image (Sigafoos et al., 2007; Sigafoos et al.,2011). In other words, the communicative partner must provide the child with opportunities to exercise control over the environment by issuing requests, with the dual purpose of favoring the emergence of latent skills of communicative intentionality and sharing attention on objects or activities of common interest (Mirenda & Iacono, 2009). The possibility of sharing attention on an activity of common interest allows the student to use the expressions “Enough” or “Stop” by selecting the corresponding symbols. Any request made through the shared symbolic code must be immediately satisfied in the requested form, to experience the satisfaction of the request when it is expressed in the correct way (Sigafoos et al., 2007; Lancioni et al., 2007; Mirenda & Iacono, 2009; Beukelman & Mirenda, 2013). Each sequence of 2-3 symbols represents a communicative table that indicates specific contexts and activities (Sigafoos et al.,2007; Beukelman & Mirenda, 2013). The necessity for prompt reinforcement is underscored by its association with other alternative training methods (Koegel, 2000) and, in a broader context, with Modeling and Chaining techniques rooted in the ABA approach (Matson et al., 2012). Utilizing a communication table in its basic iteration is essential for progressing toward proficient and spontaneous functional communication. This progress is marked by a comprehension of the symbolic and indicative capacity of gestures and symbols. An example of a basic communicative table could include a photograph of the student, accompanied by the symbol representing "I want" and the symbol representing the desired activity object. Symbolic behaviors that evoke responses are observed in specific contexts where motivating situations are present. The role of communicative partner plays a crucial role in facilitating opportunities for the utilization of symbols (Iacono et al., 2009; Miranda & Iacono, 2009). The identification of communicative proficiency is associated with a reduction in maladaptive behaviors and enhanced development of emotional and cognitive self-regulation skills, as demonstrated in studies by Mirenda & Iacono (2009), Steiner et al. (2013), Tyson et al. (2013), and Anagnostou et al. (2014).

METHOD

Purpose

The objective of this article is to explore the concept that introducing training in Augmentative Alternative Communication leads to a noteworthy enhancement in the communication abilities and daily living skills of the individuals involved.

Design Method

The research utilizes an A-B-A experimental design, consisting of three phases: baseline measurement (A1), implementation of the independent variable (B), and reversal with withdrawal of the intervention (A2). The A-B-A design was preferred over the A-B design due to potential validity issues caused by the absence of an inversion phase, which could be influenced by historical factors. Any perceived alterations, in essence, may stem from the individual's personality traits or external factors not related to the intervention (Siegel &Castellan, 1988; Barlow, Nock & Hersen, 2009).

Instruments and Procedures

The Vineland Adaptive Behavior Scales (VABS, Sparrow et al., 1984) is utilized as the instrument for evaluating the adaptive skills of individuals. The VABS Scales involve administering structured interviews to parents and educators, who closely observe the participant's behavior daily. The Scales are derived from both a comprehensive interview comprising 297 items and a detailed interview consisting of 577 items. These assessments provide an impartial evaluation of an individual's social and adaptive abilities, serving as a prevalent instrument in studies evaluating the efficacy of educational interventions for autism spectrum disorders. The VABS explores four distinct areas of assessment: Communication, Daily Living Skills, Socialization, and Motor Skills. The Motor Skill Scale is the only scale that is not divided into three subscales; all other scales contain three subscales, resulting in a total of nine subscales. The responses to interview questions are categorized into four levels, each of which corresponds to

FULL TEXTS BOOK

specific scoring methods outlined in a standardized scheme. Upon converting raw scores to Deviation IQ scores, the Scales exhibit a mean of 100 points and a standard deviation of 15 points (Sparrow et al., 1984). The metric utilized to assess the efficacy of the intervention is the Improvement Rate Difference (IRD) as developed by Parker et al. (2009) The indicator facilitates assessment of the magnitude of change between two experimental conditions by comparing differences between the two phases or between a control group and an experimental group. The efficacy of Augmentative Alternative Communication training will be assessed through a comparison of outcomes between randomly assigned Experimental and Control Group participants (Barlow et al., 2009). The association between the independent variable (engagement in structured training facilitated by properly qualified professionals) and the dependent variable (enhancement of social and communication skills) is underscored through a comparison of responses from the Control Group and Experimental Group both before and after the implementation of the independent variable (Sieger & Castellan, 1988; Barlow et al., 2009). The participants were randomly assigned to either the Experimental Group, which received training, or the Control Group, which continued with the standard activities of the educational center. Both groups were assessed for adaptive and social skills at baseline before training commenced (Phase A1), immediately following the conclusion of training (Phase B), and again at a 6-month follow-up (Phase A2).

Sample

The participants in this study are young adolescents diagnosed with autism spectrum disorders, enrolled in a specialized educational program in Tirana, Albania. The sample consists of 8 individuals, with an age range of 18 to 22 years and a mean age of 18 years. Participants were randomly assigned to either the Control Group (N = 4) or the Experimental Group (N = 4). The age range for the entire sample was 18 years.

Materials and Methods

The training model was designed to address the educational and communication requirements of young individuals with autism spectrum disorders, low cognitive function, intellectual disabilities, and a need for level 3 environmental support as outlined in the DSM-5 criteria (APA, 2013). The professionals in mental health and educational services conducted biweekly training sessions, consisting of 2-hour individual learning sessions for each participant. The training spanned a full calendar year, from January to December 2023. The standard communicative learning session involved a table situated in a soundproofed room, equipped with volumes, illustrated texts, games, and familiar objects for the subject. The examiner was positioned next to the subject, facing a cardboard communication table that featured plasticized symbols. Pre-assembled and duplicated communication tables were provided, allowing for the customization of symbols and their placement based on the individual's preferences. The training program utilized a fundamental framework, as outlined by Schlosser (2003), Mirenda and Iacono (2009), and Sigafoos et al. (2011), to accommodate the diverse cognitive profiles of participants. Modifications and adaptations were made based on the specific educational requirements of everyone. The fundamental framework entailed the depiction of key symbols corresponding to the individual's everyday tasks, with the aim of aiding in the development of a schedule for comprehending the daily regimen (Schlosser, 2003; Lancioni et al., 2005). The symbols employed were chosen from the PCS (Mayer Johnson) set, which are commonly utilized for the construction of Augmentative and Alternative Communication (AAC) systems on a global scale. These symbols were accompanied by photographs depicting the individual and their preferred companions. The form utilized pertains to low-tech communication boards, consisting of paper supports with communication grids featuring a minimum complexity of 2-3 symbols. The symbols were stored in a dedicated binder album with pockets. New symbols were introduced based on the assurance of participant understanding, in alignment with AAC principles (Schlosser, 2003; Lancioni et al., 2007; Cafiero, 2009; Sigafoos et al., 2011). The basic training activities center on depicting daily events using symbols and prompting trainees to communicate requests to operators and companions by using communication tables as demonstrated in prior studies (Lancioni et al., 2005; Sigafoos et al., 2011). An essential aspect of the foundational training program involved elucidating the mental states of participants by observing and interpreting their facial expressions of emotions. The utilization of communication tables grounded in the

FULL TEXTS BOOK

comprehension of temporal concepts, integrated within the creation of schedules or calendars, constituted a fundamental element of the training program due to its potential to address challenges with temporal orientation that often underlie maladaptive behaviors in individuals with autism spectrum disorders (Sigafoos et al., 2011; Mirenda & Iacono, 2009). The training was carried out in individual thematic sessions during which participants were allowed to request breaks based on their attention.

Ethical Issues

Data collection for the case studies commenced following approval from the Commission of Ethics of the Clinical Directorate of Albania and the Ethical Board for Scientific Research of the University of Tirana. A comprehensive Informed Consent document was provided to school Administrators, Teachers, and Parents outlining the Purpose, Research Design, ACC, and Expected results of the training. A complete copy of the treatment outcomes report was distributed to all relevant parties involved in the study upon its conclusion. The examiners paid particular attention to maintaining the confidentiality and anonymity of subjects, ensuring that they were properly informed about the handling of personal data pertaining to children and minors. The collected data will be utilized solely for research purposes, adhering to the principles of anonymity and confidentiality as outlined in the European Data Privacy Protection Act for Research.

RESULTS

To understand the influence of the ACC's profile on the level of cognitive and social competences, we used the Multiple Comparison Test for the factor Communication in the VABS. Statistical data, not presented in this article for technical space necessities, revealed that there is a significant impact of the ACC's profile over the cognitive and social competences between Experimental and Control Groups regarding their acquired skills and competences. Subjects who revealed a better Communication competency ($r= .92$; $p <0.05$) and social abilities ($r=.6$; $p <0.05$) had a greater chance to be assessed toward an improved and facilitated cognitive profile. It means that the ACC basic-teaching technologies can have a greater impact on communication competencies and social abilities if accurately trained in ASD subjects. The analysis of the IRD index for the effects of AAC on the cognitive and social skills of subjects with ASD confirmed how the highest levels of effectiveness were detectable in the areas of communication (IRD = 0.99) and social skills (IRD = 0.90). Indices show that the effectiveness of AAC systems is higher in relation to the development of language skills (IRD = 0.95) and restrictive behaviors (IRD = 0.80). The effect size indicator in relation to the types of intervention, on the other hand, highlighted high levels of effectiveness for the mixed AAC systems (IRD = 0.99) rather than other supportive methods (e.g., PECS or VOCA). The mean scores of the Daily Skills subscale from the current research are in line with those of the normative sample of VABS (91.75 Control vs. 93.25 Experimental) for the Personal and Household subscales, while in the Community subscale the scores research revealed lower than the mean. The variability of the participants' cognitive profiles, typical of autism spectrum disorders, is highlighted by the individual scores of some participants, despite the presence of an IQ lower than 50 in all subjects. Similar variability in the performance of the same subject is in line with the cognitive profile typically associated with the disorder with low cognitive function that on the one hand reflects the influence of daily routines on personal hygiene skills. On the other hand, the intra-individual variability of the scores highlights the difficulties in understanding the community rules and the related activities for the maintenance of the life context, activities that involve the recall of long sequences of instructions. This ability is in fact compromised in the cognitive profile associated with the disorder (Matson, 2014) and could not be statistically verified by the current study. In the Social Rules Subscale of the VABS, aimed at detecting the ability to understand the rules that guide social interaction, the highest scores were recorded on the Socialization Scale (Control Group Mean = 94.50; Experimental Group Mean = 96.50). The values indicate a marked impairment of social skills in all participants: the data is in line with the social deficit typically associated with the disorder, permanent even in adulthood (BPS, 2012). Markedly lower scores were instead recorded in the Social Gaming subscales (Control Group Mean = 87.0; Experimental Group Mean = 88.25), which assess the skills of sharing playful activities with peers. Similarly, the skills of understanding social rules, essential for participation in community life, which guide social interaction are lacking, as shown by the mean

FULL TEXTS BOOK

scores of the Control Group (score 88.67) and the Experimental Group (score 96.00). The values can be interpreted in relation to the difficulties of sharing attentional processes with the interlocutors, a deficit that various authors (Wetherby & Prizant, 2000; Prizant et al. 2006; Mirenda & Iacono, 2009; Ganz et al, 2011, 2012; Matson, 2014; Ninci et al., 2015) indicate as a typical feature of the cognitive and social profile associated with the ASD. The role of AAC systems, in this perspective, could be significant for the development of sharing skills of attentional processes, since their use implies the sharing of a symbolic code with a communicative partner (Ganz et al., 2011; Light & McNaughton,2014; Ganz, 2012 & 2015). The utilization of interactive training involving the sharing of AAC systems may result in improved scores across the Cognitive, Socialization, and Social Communication Subscales, based on the arguments. The allocation of attentional resources towards shared interests, particularly those represented by symbols, plays a significant role in educational interventions for individuals with severe autism spectrum disorders (Wetherby & Prizant, 2000). Evaluation of the training's effectiveness necessitated the consideration of scores obtained in the diverse subscales during phase B. The analysis facilitated the assessment of the rise in both individual and mean scores of the Experimental Group in comparison to the Control Group in the Communication subscales of the VABS. The examination of reception scores reveals a notable rise in the scores of the Experimental Group (Mean= 111. 25) compared to both those of the Control Group (Mean=84.5) and the mean values of the Experimental Group itself (Mean= 94. 50). This indicates a notable enhancement in language comprehension abilities after participation in augmentative and alternative communication (AAC) instruction. The examination of the daily skills scores following the completion of AAC training indicated a significant impact on the Personal Subscale (Control = 94. 59). The experimental group mean was M= 100. 25. The utilization of Augmentative and Alternative Communication (AAC) systems appears to have had a positive impact on the development of daily living skills in individuals. Scores in the Domestic (Experimental Group Mean= 11.20) and Community (Experimental Group Mean= 87) subscales exhibited an increase as well. The comparison of mean scores between the Control Group (Home = 85; Community = 96) suggests that the implementation of visual agendas in training programs has facilitated the enhancement of skills related to comprehending instructional sequences essential for managing domestic environments and comprehending social norms. The Relations subscale demonstrates a notably high index, with the Experimental Group having a mean score of 120. The comparison to the Control Group (score 86) illustrates the significant positive impact of AAC training on the relational skills of the subjects, specifically in the ability to initiate and sustain conversational shifts. The data is partially associated with enhancements in the Reception and Expression subtests, potentially indicating increased motivation among participants in social relationships after their realization of the communicative efficacy of highly transparent symbolic codes utilized in AAC systems (Light, 1989; Mirenda & Iacono, 2009; Ganz, 2014; Light & McNaughton, 2014). The generalization of relational skills learned during AAC training has shown a gradual reduction in effectiveness, which appears to be correlated with social skills deficits related to lower cognitive functioning in individuals with ASD (BPS, 2012; Ninci et al., 2015). To assess the impact of the training on participants from both the Experimental and Control Group, an analysis was conducted comparing the ranks from three separate measurements (pre-test A1, post-test B, and follow-up A2) across a total of three Basic and nine Subscales of the VABS. The ranks obtained from the three surveys were compared using the Friedman non-parametric test (Sieger &Castellan, 1988; Barlow et al., 2009) to assess any significant disparities in the mean ranks of the scores belonging to each group. Significant differences between the scores of the Experimental Group and the Control Group were confirmed using the Mann-Whitney non-parametric U test. This analysis was performed on the three basic scales and the nine subscales of the Vineland Adaptive Behavior Scales (VABS). Statistically significant differences were observed in the subscales of Expression (Friedman's test, $\chi 2 = 6.50$, $p < 0.05$). The regression of the scores in the A2 follow-up phase determines however a maintenance of the skills learned by the Experimental Group, if the mean ranks of the pre-test and post-test scores are considered (1.25 versus 2.12, [Friedman (2) = 7.2, $p < .05$]). Although almost all subscales have scores at the limits of significance for $p < .05$, the most relevant effects were recorded in the Expression ($p = .040$), Writing ($p = .052$), Game ($p = .039$) and Social Rules ($p = .056$). The Control Group has statistically significant differences between the mean ranks of the three readings on the Communication [Friedman (2) = 7.69, $p < .05$], Socialization [Friedman (2) = 6.50, $p < .05$] and Daily Skills scale [Friedman (2) = 7.50, $p < .05$]. The indices, relating to the summations of the scores of the

FULL TEXTS BOOK

individual subscales, could be traced back to the dissemination of the skills learned by the Experimental Group, whose participants were not isolated from those of the control but interacted for the entire time of attendance at the Center. Significant differences were recorded between the findings in the Communication Scale [Friedman (2) = 9.00, p <.05], in the Socialization Scale [Friedman (2) = 9.00, p <.05] and in the Daily Skills [Friedman (2) = 9.00, p <.05]. In the present study, the test U of Mann-Whitney was used to search for significant differences between the Experimental and Control Group scores based on pre-test A1, post-test B and follow-up A2 for all VABS subscales. Indices revealed statistically significant differences between the two groups at post-test B in the Personal (ZU = -3.522, p <.05), Domestic (ZU = -1.02, p <.05) subscales, Game (ZU = -2.65, p <.05) and Social Rules (ZU = -3.14, p <.05). Particularly relevant, in this order of results, is covered by the data relating to the personal (6.50 vs. 2.50), Domestic (6.25 vs. 2.85), Game (6.75 vs. 2.15) and Social Rules (6.82 vs. 2.35) subscales, in the which the Experimental Group has mean ranks significantly higher than those of the Control Group, with significantly lower levels of significance than p <.05 and close to the level p <.01. Participation in a structured AAC training therefore seems to have favored the development of personal care skills, care of the life context, participation in social game situations and the ability to follow social rules in the Experimental Group, whose scores in the respective subscales are all significantly higher than those of the Control Group. Other statistically significant differences between the two groups in the Basic Scales were recognized only in the Daily Skills Scale, in which the Experimental Group showed a higher mean rank (RM = 7.50) than that of the Control Group (RM = 4.50) both at post-test (ZU = -1.43, p <.05) and at follow-up (ZU = -2.32, p <.05). However, the values of ZU relating to the follow-up of the Communication (ZU = -1.86) and Socialization (ZU = - 2.390) scales must also be considered. Data show an increase in scores in all the basic scales of the VABS by the Experimental Group, with reference to the Daily Skills Scale and Social Communication. In other words, the skills learned during the training are reflected in the significant increase in the scores of the Home, Personal and Community subscales in relation to those of the Control Group which, despite the previously reported dissemination of knowledge, have significantly lower scores.

CONCLUSIVE REMARKS

In the present investigation, the primary applications of Augmentative and Alternative Communication (AAC) methods for educational and competency interventions were examined, specifically in relation to the unique educational requirements of young individuals with autism spectrum disorders. While this analysis is not exhaustive, it is anticipated that the article will enhance comprehension of the role that assistive technology and inclusive strategies play. The connection between the International Classification of Functioning and the previous DSM-5 edition emphasizes the significance of the environment in either perpetuating or alleviating barriers that hinder individuals with cognitive and communicative disabilities from engaging in learning experiences. From this viewpoint, the AAC approach can be perceived as a mediating element that directs educational interventions towards the overarching goal of enhancing communication. It transcends a mere individual-focused intervention, embodying a social act that necessitates the active participation of the environment in facilitating communication partners and opportunities. Furthermore, the engagement of the environmental system, particularly within educational contexts, underscores the recognition of communication rights, which are essential for the social inclusion of individuals. The spectrum of AAC models and techniques serves as a crucial resource for enhancing access to learning and socialization opportunities within educational frameworks. Without augmentative communication options, individuals with complex communication disabilities may face significant challenges in accessing and comprehending environmental contexts. Thus, the incorporation of alternative educational and psychological tools should be viewed as a mediating factor in understanding the demands and opportunities presented by educational systems. Such awareness could guide the reflections of educators who are daily required to provide answers to the educational needs of those with severe communication disabilities. The present study aimed to explore and represent an indicator of the need for the development of educational opportunities aimed at responding to the communication needs of young subjects with moderate cognitive functionality. The selective application of the ACC visual framework in crafting personalized educational contexts aimed at facilitating the acquisition of new skills and fostering personal autonomy is a significant mediating factor that bridges the capabilities of Augmentative and Alternative Communication (AAC) with the retention of visual memory. Interventions designed to enhance and sustain cognitive and communicative

FULL TEXTS BOOK

abilities in adults, guided by established international educational intervention frameworks for younger individuals (BPS, 2012), may serve as a valuable resource for addressing the needs. The enhancement of functional life skills, which is foundational to training utilizing AAC systems, could emerge as a pivotal objective for future research endeavors. Furthermore, the cultivation of individual autonomy skills may lead to a decrease in the environmental support required from adults with Autism Spectrum Disorder (ASD) and a reduction in the social costs associated with individuals exhibiting moderate cognitive functioning (Bishop-Fitzpatrick et al., 2013; Baron, 2016). The integration of assistive technology training, particularly through Augmentative and Alternative Communication (AAC) systems, into educational interventions for adults may serve as a valuable research avenue concerning AAC systems (Wright, 2016). The findings of this study indicate a notable impact of AAC training on the overall enhancement of the Basic Communication, Socialization, and Daily Skills Scales. Notably, the regression analysis during the A2 follow-up phase demonstrated significant results for Expression ($p = .040$), Writing ($p = .052$), Game ($p = .039$), and Social Rules ($p = .056$) at a significance level of $p < .05$ (1.25 versus 2.12, [Friedman (2) = 7.2, $p < .05$). Furthermore, statistically significant differences between the two groups were observed solely in the Daily Skills Scale, where the Experimental Group exhibited a higher rank (RM = 7.50) compared to the Control Group (RM = 4.50) at both post-test (ZU = -1.43, $p < .05$) and follow-up (ZU = -2.32, $p < .05$). It is also essential to consider the ZU values related to the follow-up of the Communication (ZU = -1.86) and Socialization (ZU = -2.390) scales. These outcomes align with previous research conducted by Matson (2014), Ganz (2015), and Wright (2016). Consequently, the potential benefits offered by AAC systems should be integral to the formulation of educational interventions focused on enhancing communicative and social competencies. The training of educators and practitioners is crucial, not only for supporting teachers involved in Primary and Secondary psychosocial systems but also for those educators who engage with adults in residential and semi-residential settings. Recent advancements in augmentative systems, particularly high-tech solutions, facilitate the use of speech synthesis and communication software, providing alternatives that support inclusive education and efficient management of ASD.

REFERENCES

Anagnostou E., Zwaigenbaum L., Szatmari, P., Fombonne, E., Fernandez, B.A., WoodburySmith, M., Brian J., Bryson, S., Smith, I. M., Drmic, I., Buchanan, J. A., Roberts, W. & Scherer S.W. (2014). Autism Spectrum Disorder: advances in evidence-based practice. Canadian Medical Association Journal, 186 (7), 509-19.

APA - American Psychiatric Association. (2013) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – DSM 5. Washington: APA.

APA - American Psychiatric Association. (2022) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – DSM 5 Revised. Washington: APA

Barlow, D.H., Nock, M. & Hersen, M. (2009). Single-case experimental designs: Strategies for studying behavior change (3rd Ed.). New York: Allyn & Bacon

Baron, M. (2016) Ageing with Autism. Improving health, improving rights. In: S. D. Wright, op. cit., pp. 91-104.

Beukelman, D. R. & Mirenda, P. (2013). Augmentative and Alternative Communication. Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs, Fourth Edition. Baltimore: Brookes

Bishop-Fitzpatrick, L., Minshew, N. & Eack, S. (2013). A Systematic Review of Psychosocial Interventions for Adults with Autism Spectrum Disorders. Journal of Autism and Dev. Disord., 43,687–694.

BPS- British Psychological Society. (2012). Autism. Recognition, Referral, Diagnosis and Management of Adults on the Autism Spectrum. National Clinical Guideline Number 142. London: Hunt.

FULL TEXTS BOOK

Cafiero, J. M. (2005). Meaningful exchanges for people with Autism. An introduction to Augmentative and Alternative communication. Bethesda: Woodbine House. Tr. it: (2009) Comunicazione aumentativa e alternativa. Strumenti e strategie per l'autismo e i deficit di comunicazione. Trento: Erickson.

Ganz, J. B. (2014) Aided Augmentative and Alternative Communication for people with ASD. In: J. Matson (eds.) Autism and Child Psychopathology Series. New York: Springer, 127-138.

Ganz, J. B. (2015) AAC Interventions for Individuals with Autism Spectrum Disorders: State of the Science and Future Research Directions. Augmentative and Alternative Communication, 31(3): 203–214.

Ganz, J. B., Earles-Vollrath, T. L., Mason, R. A., Rispoli, M. J., Heath, A. K. & Parker, R. I. (2011) An aggregate study of single case research involving aided AAC: Participant characteristics of individuals with autism spectrum disorders. Research in Autism Spectrum Disorders, 5, 1500 – 1509.

Gordon, R.M. & Cosgrove, L., (2013) Ethical Considerations in the Development and Application of Mental and Behavioral Nosologies: Lessons from DSM5, *Psychological Injury and Law*, *6*,4, 330-335, DOI 10.1007/s12207-013-9172-9.

Hewitt, A. S., Stancliffe, R. J., Johnson Sirek, A., Hall-Lande, J., Taub, S., Engler, J. & Moseley, C. R. (2012). Characteristics of adults with autism spectrum disorder who use adult developmental disability services: Results from 25 US states. Research in Autism Spectrum Disorders, 6, 741 – 751.

Iacono, T., West, D., Bloomberg, K., & Johnson, H. (2009). Reliability and validity of the revised Triple C: Checklist of Communicative Competencies for adults with severe and multiple disabilities. Journal of Intellectual Disability Research, 53, 44-53

Koegel, L. (2000). Interventions to facilitate communication in Autism. Journal of Autism and developmental Disorders, 30, 383-91

Lancioni G., O'Reilly M., Cuvo A., Singh N., Sigafoos J. &Didden, R. (2007). PECS and VOCAs to enable students with developmental disabilities to make requests: An overview of the literature. Research in Developmental Disabilities, 28, 468-488

Lancioni G., Singh N., O'Reilly M., Oliva D. & Basili G. (2005). An overview of research on increasing indices of happiness of people with severe/profound and multiple disabilities. Disability and Rehabilitation, 27, 83-93.

Lancioni, G., O' Reilly, M., Singh, N., Oliva D., Marziani, M. & Groeneweg, J. (2002). A social validation assessment of the use of microswitches with persons with multiple disabilities. Research in developmental disabilities, 23, 309-318.

Light, J. & McNaughton, D. (2014). From basic to applied research to improve outcomes for individuals who require augmentative and alternative communication: Potential contributions of eye tracking research methods. Augmentative and Alternative Communication, 30, 99 – 105.

Light, J. (1989). Toward a definition of Communicative Competence for Individuals using Augmentative Alternative Communication Systems. Augmentative Alternative Communication, 5, 137-44.

Matson, J. (2014). Autism and Child Psychopathology Series. New York: Springer.

Matson, J., Turygin, N., Beighley, J., Rieske, R., Kimberly, T. & Matson, M. (2012). Applied behaviour analysis in autism spectrum disorders. Recents developments, strengths and pitfalls. Research in Autism Spectrum Disorders, 6, 1, 144-50.

Mirenda, P., & Iacono, T. (2009). Autism Spectrum Disorders and AAC. Baltimore: Brookes

Ninci, J., Leslie, Hong, E. R., Margot, B., Boles, Gilliland M.D., Ganz J. B., Davis, J., Kimberly, J. &Vannest, K. (2015). Meta-analysis of Single-Case Research on Teaching Functional Living Skills to Individuals with ASD. Review Journal of Autism and Developmental Disorders, 2, 1884-98

FULL TEXTS BOOK

Parker, R. I., Vannest, K. J. & Brown, L. (2009). The improvement rate difference for single case research. Exceptional Children, 75, 135–150

Prizant, B. Wetherby, A. Rubin, E., & Rydell, P. J. (2006). The SCERTS Model: A comprehensive educational approach for children with Autism Spectrum Disorders. Baltimore: Brookes.

Schlosser, R. W. (2003). The efficacy of Augmentative and Alternative Communication: Toward evidence-based practice. New York: Academic Press.

Schopler, E. & Mesibov, G. (1995). Learning and cognition in autism. New York: Plenum Press

Schopler, E. (1987). Specific and nonspecific factors in the effectiveness of a treatment system. American Psychologist, 42, 376-383.

Siegel, S. & Castellan, N. J. (1988). Non parametric statistics (2nd edition). New York: Mc Graw Hill

Sigafoos, J., O'Reilly, M. &Green, V. (2007). Communication difficulties and the promotion of communication skills. In: Carr, A., O'Reilly, G., Walsh, P., &McEvoy, J. (Eds.). The handbook of intellectual and clinical psychology practice. London: Routledge

Sigafoos, J., Schlosser, R.W. & Sutherland, D. (2011). Augmentative and Alternative Communication. In: Stone, J. &Blouin, M. (Eds.). International Encyclopedia of Rehabilitation. The Center for International Rehabilitation Research Information and Exchange (CIRRIE). New York: Buffalo University.

Sparrow, S. Balla, D. & Cicchetti, I. (1984). Vineland Adaptive Behavior Scales. Circle Pin. Tr.it. (2003): Balboni S. & Pedrabissi, L. e Pedrabissi L. Scale Vineland per il Comportamento Adattivo. Adattamento italiano. Firenze: Giunti, O. S

Steiner, A. M., Gengoux, G., Klin, A., & Chawarska, K. (2013). Pivotal response treatment for infants at-risk for autism spectrum disorders: A pilot study. Journal of Autism and Developmental Disorders, 43, 91-102

Tyson, K., Kelley E., Fein D., Orinstein A., Troyb E., Barton M., Eigsti I. M., Naigles L, Schultz R. T., Stevens M., Helt, M. & Rosenthal, M. (2014). Language and verbal memory in individuals with a history of autism spectrum disorders who have achieved optimal outcomes. Journal of Autism Dev. Disord., 44, (3), 648-63.

Volkmar, F. Mc Partland, D. & Reichov, B. (2012) Sensitivity and specificity of proposed DSM-5 diagnostic criteria for autism spectrum disorder. Journal of Academy Child and Adolescent Psychiatry, 51, 368-83.

Wetherby, A. & Prizant, B. M. (2000). Autism Spectrum Disorders. A transactional developmental perspective. Baltimore: Brookes.

WHO- World Health Organization (2001). International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF).Geneva: WHO.

Wright, S. D. (2016). Autism Spectrum Disorders in mid and later life. London: Kingsley

THE INTERPLAY OF KNOWING AND RECOGNIZING: PHILOSOPHICAL, PSYCHOLOGICAL, AND RELIGIOUS PERSPECTIVES ON HUMAN COGNITION

BİLME VE TANIMANIN ETKİLEŞİMİ: İNSAN BİLİŞİ ÜZERİNE FELSEFİ, PSİKOLOJİK VE DİNİ PERSPEKTİFLER

Prof. Dr. Osman Zahid ÇİFÇİ

Selcuk University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences, Konya, Turkey

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0348-594X

ABSTRACT

This essay explores the distinction and relationship between the cognitive processes of knowing and recognizing from philosophical, psychological, and religious perspectives. Recognizing refers to an intuitive awareness, an instinctive grasp of essential characteristics, while knowing involves deeper conceptual understanding through experience and analysis. Drawing on philosophical theories such as Plato's anamnesis and Islamic and Christian theological concepts like *fitrah* and *sensus divinitatis*, the essay examines how these processes complement one another. The innate disposition to recognize moral and metaphysical truths, as suggested by religious and cognitive science, serves as a precursor to deeper knowledge acquisition. Through interdisciplinary analysis, the paper argues that knowing and recognizing are essential, intertwined components of human cognition, shaping moral awareness, religious beliefs, and intellectual development. Empirical studies further underscore these processes, suggesting that they form the foundation of existential and moral understanding.

Keywords: Knowing,Recognizing, Fitrah, Cognitive development, Anamnesis theory

ÖZET

Bu makale, bilme ve tanıma bilişsel süreçleri arasındaki ayrımı ve ilişkiyi felsefi, psikolojik ve dini perspektiflerden incelemektedir. Tanımak sezgisel bir farkındalığı, temel özelliklerin içgüdüsel olarak kavranmasını ifade ederken, bilmek deneyim ve analiz yoluyla daha derin bir kavramsal anlayışı içerir. Platon'un anamnesis'i gibi felsefi teoriler ile fitre ve sensus divinitatis gibi İslami ve Hristiyan teolojik kavramlardan faydalanan makale, bu süreçlerin birbirini nasıl tamamladığını incelemektedir. Din ve bilişsel bilim tarafından öne sürüldüğü üzere, ahlaki ve metafizik hakikatleri tanımaya yönelik doğuştan gelen eğilim, daha derin bilgi edinimi için bir öncül görevi görmektedir. Bu makale, disiplinler arası analiz yoluyla, bilmenin ve tanımanın insan bilişinin temel ve iç içe geçmiş bileşenleri olduğunu, ahlaki farkındalığı, dini inançları ve entelektüel gelişimi şekillendirdiğini savunmaktadır. Ampirik çalışmalar da bu süreçlerin altını çizerek, bunların varoluşsal ve ahlaki anlayışın temelini oluşturduğunu öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilme,Tanıma,Fıtrat,Bilişsel gelişim,Anamnez teorisi

INTRODUCTION

The concepts of "knowing" and "recognizing" have been extensively examined through philosophical, psychological, and religious lenses, forming fundamental components of human experience. Both concepts play crucial roles in individuals' understanding of their existence and perception of the surrounding world. While recognition involves an intuitive perception of an entity, idea, or situation, knowing extends beyond this, requiring a deeper conceptual understanding and cognitive insight (Ryle, 1949).

FULL TEXTS BOOK

The distinction between recognizing and knowing serves as a foundational element in how humans approach knowledge. Recognition begins with an intuitive and innate awareness, whereas knowing progresses to a more analytical level through experience and learning (Vygotsky, 1978). When individuals recognize something, they can grasp its essential characteristics. In this context, the concept of *fitrah* (innate disposition) is central, particularly in religious discourse, highlighting the innate knowledge and moral compass humans are born with.

Empirical studies suggest that humans are born with an inherent moral and metaphysical awareness, offering insights into how recognition and knowledge processes shape human understanding (Bloom, 2007). Moreover, diverse religious and philosophical systems provide profound understandings of how individuals recognize concepts such as God, morality, and existence (Haidt, 2001; Nussbaum, 1997). Cognitive science further examines these innate moral inclinations, providing empirical data on how individuals perceive their world and the values embedded within it (Haidt, 2001). Plato's theory of anamnesis, which posits that knowing is a process of recollection, offers a significant framework for understanding the interplay between recognition and knowledge (Plato, *Meno*).

This essay seeks to explore the differences between knowing and recognizing, addressing their roles within human experience from philosophical and scientific perspectives. While recognition starts with intuitive awareness, knowing demands a deeper conceptual understanding. In the pursuit of knowledge, the interaction between these two processes shapes an individual's capacity to make sense of the world.

1. CONCEPTUAL DEFINITIONS AND FRAMEWORK

Understanding the distinction between knowing and recognizing is critical to grasping the essence of human experience. This section will analyze both concepts, exploring their characteristics and interrelations, alongside linguistic insights from Arabic to deepen the analysis.

In Arabic, the verbs "ʿarafa" (عرف) and "ʿalima" (علم) provide distinct layers of meaning related to recognizing and knowing. Examining the semantic differences between these terms offers a clearer understanding of these cognitive processes.

"ʿArafa" (Recognizing)

Meaning of Recognition: "ʿArafa" refers to the process of recognizing something or someone, involving an intuitive understanding of its basic characteristics. Recognition emerges when an individual encounters an object or concept for the first time or possesses prior knowledge of it.

Intuitive Awareness: Recognition involves an instinctive cognitive process, often accompanied by emotional responses. For example, moral and metaphysical awareness forms part of the recognition process (Haidt, 2001), suggesting that humans are pre-equipped with certain innate capabilities to recognize moral truths.

"ʿAlima" (Knowing)

Meaning of Knowledge: In contrast, "ʿAlima" pertains to the acquisition of deeper, more systematic knowledge. Knowing requires analytical thinking, experience, and formal education (Nagel, 1986).

Conceptual Knowledge: Knowing engages an individual's critical thinking and analytical capacities, developing through experiences and education. This is a more reflective process than recognition, demanding the ability to critically analyze and synthesize information (Vygotsky, 1978).

While recognizing and knowing are interrelated processes, they differ in their depth and approach. Recognition provides a fundamental awareness of an entity, while knowing involves the application of experience and analysis to deepen understanding.

Philosophical Perspectives

Plato's anamnesis theory presents knowing as the recollection of knowledge that the soul had acquired before its embodiment, thus offering a key to understanding the relationship between recognition and

FULL TEXTS BOOK

knowing. This theory situates recognition as the initial step toward knowledge (Plato, *Meno*). Philosophically, recognition is the foundation upon which knowledge builds.

Psychological Perspectives

In the cognitive science of religion, researchers have explored how humans are born with moral and metaphysical predispositions that influence their ability to make intuitive judgments (Haidt, 2001). This supports the idea that recognition serves as an essential part of the knowledge acquisition process, aligning with innate moral understanding.

2. DIFFERENCES BETWEEN KNOWING AND RECOGNIZING

Recognizing and knowing differ fundamentally in how individuals perceive and understand the world. This section will explore these differences and examine how they apply to recognizing God and moral principles.

Recognizing

Recognition involves an intuitive perception of an object, being, or concept. This perception is often linked to emotional experiences, as individuals instinctively identify fundamental qualities of what they encounter (Haidt, 2001). For instance, children possess an innate ability to recognize familiar objects or people. The concept of *fitrah* suggests that such recognition is pre-programmed, existing even without formal knowledge. Recognition, in this sense, is an instinctive awareness encoded within the human disposition.

Knowing

Knowing, in contrast, requires a deeper understanding, involving the synthesis of information through observation, experience, and formal education. It is an intellectual process that engages critical thinking and reason (Nagel, 1986). Knowing also includes the ability to verify the accuracy of information and apply it to various contexts (Paul & Elder, 2006). Unlike recognition, knowing is not merely intuitive but requires reflection and analysis.

3. RECOGNITION OF GOD AND MORAL PRINCIPLES

Human recognition of God and moral principles is shaped by an innate disposition and intuition. The concepts of *fitrah* and *sensus divinitatis* highlight the role of natural inclinations in this process.

Fitrah and Knowledge

In Islamic thought, *fitrah* refers to the inherent qualities and tendencies humans are born with. This natural disposition inclines individuals toward recognizing God and moral truths without formal instruction. Recognition, therefore, is a prelude to deeper knowledge, rooted in the innate cognitive framework humans possess.

Sensus Divinitatis

The term *sensus divinitatis*, coined by John Calvin, describes an individual's innate capacity to recognize the existence of God (Calvin, 1536). This natural awareness provides a basis for spiritual knowledge, starting with an instinctive recognition that precedes formal understanding. This process underscores the complementarity between recognizing and knowing in theological contexts.

Complementary Processes: Knowing and Recognizing

Recognition and knowing are complementary processes in human cognition. Recognition, as an intuitive first step, prepares the ground for a deeper understanding. Philosophically, recognition can be seen as the foundation upon which knowledge is built (Plato, *Meno*).

FULL TEXTS BOOK

Fitrah and Knowledge Relationship

In Islamic thought, *fitrah* signifies the innate capacity for recognizing moral and divine truths. This predisposition, when nurtured through education and experience, transforms recognition into a comprehensive process of knowing.

CONCLUSION

In conclusion, the concepts of *knowing* and *recognizing* are two distinct yet complementary processes that hold essential significance in human experience. Recognition involves an intuitive awareness of objects, ideas, or events in one's environment, while knowing goes beyond this intuitive awareness and is based on a deeper, analytical, and conceptual understanding. Both processes play a crucial role in cognitive development and in how humans make sense of the world. In this context, innate knowledge and natural tendencies are especially emphasized in religious and philosophical discussions, drawing attention to the knowledge humans are believed to possess from birth.

Recognition lies at the core of existential human experiences and often involves an instinctive awareness that requires no prior experience or learning. This process serves as a foundational component of moral and metaphysical perception, shaping people's capacity to recognize being, truth, and even God. Concepts such as *fitrah* and *sensus divinitatis* highlight this natural capacity to recognize, positing that humans possess an innate ability to perceive the existence of God or moral truths. Empirical studies, furthermore, demonstrate how these innate tendencies operate within individuals, suggesting that moral judgments are often made intuitively (Haidt, 2001).

On the other hand, knowing refers to a more advanced level of conceptual understanding than the intuitive level of recognition. The process of knowing allows individuals to further develop their capacity to comprehend the world; through knowledge and experience, they reach a deeper level of understanding. Knowing involves analytical thought, experiential learning, and conceptual synthesis. In this process, individuals analyze and confirm what they had previously recognized and expand upon it. As Vygotsky (1978) emphasized, the process of knowing develops and matures through social interaction, highlighting the different stages of cognitive development that knowing and recognizing represent.

In a philosophical context, Plato's theory of *anamnēsis* deepens the relationship between knowing and recognizing. According to Plato, knowing is the recollection of knowledge that the soul had before its bodily existence; in this sense, recognizing is an initial stage of recollecting knowledge. This approach philosophically grounds the relationship between knowing and recognizing, explaining humanity's connection to existence and knowledge (Plato, *Meno*).

In religious and moral contexts, humans' capacity to recognize God and moral principles is based on an innate knowledge. This knowledge is a natural recognition that requires no teaching or experience. In Islamic thought, the concept of *fitrah* emphasizes that humans are born with the capacity to recognize God and moral truths. *Fitrah*, as an inherent aspect of human nature, serves as the foundation for recognizing God and His commands. Similarly, in Christian theology, John Calvin's concept of *sensus divinitatis* describes the human capacity to instinctively recognize the existence of God. This intuitive capacity for recognition functions as a starting point in the process of knowing (Calvin, 1536).

Moreover, the processes of recognizing and knowing complement each other. Recognition is the initial level of awareness that forms the foundation for knowing; individuals eventually learn, analyze, and deepen their understanding of what they have intuitively recognized. Therefore, recognizing and knowing can be seen as different stages in the process of acquiring knowledge. Recognition is the first step toward knowing, and knowing represents a more complex and profound stage of this process. Together, these processes shape individuals' interactions with their surroundings and play a crucial role in their search for answers to existential, moral, and metaphysical questions.

Ultimately, recognizing and knowing are central to human existence, playing a vital role in individuals' efforts to understand both the world and themselves. Concepts like *fitrah* and *sensus divinitatis* point to the innate capacity for recognition, while knowing represents the experience and analysis required to

FULL TEXTS BOOK

develop and mature this capacity. As people move beyond intuitive recognition, they achieve a deeper, more analytical grasp of knowledge. These processes form the foundations of humanity's quest to answer existential, moral, and religious questions.

REFERENCES

Bloom, P. (2007). *Descartes' Baby: How the Science of Child Development Explains What Makes Us Human*. Basic Books.

Bloom, P. (2007). *Just Babies: The Origins of Good and Evil*. Crown.

Bransford, J. D., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (2000). *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School*. National Academy Press.

Calvin, J. (1536). *Institutes of the Christian Religion*. Access link: https://www.ccel.org/ccel/calvin/institutes.toc.html (08.10.2024)

Haidt, J. (2001). The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814-834.

Nagel, T. (1986). *The View from Nowhere*. Oxford University Press.

Nussbaum, M. (1997). *Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Harvard University Press.

Paul, R., & Elder, L. (2006). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Pearson.

Plato. *Meno*. (trans. G. M. A. Grube). Hackett Publishing Company, 1976.

Ryle, G. (1949). *The Concept of Mind*. University of Chicago Press.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.

FULL TEXTS BOOK

CIRCULAR DENIM PRODUCTION

Dr. Fulya YILMAZ

Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Prof. Dr. Ayşegül TAŞ

Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi

ABSTRACT

Circular economy is a market economy that preserves the added and intrinsic value of physical resources by keeping them within the economy for as long as possible through processes such as maintenance, reuse, renewal, remanufacturing, recycling and composting, and captures value at the end of their life cycle to minimize raw material consumption, waste and value chain risks. Circular economy is a system where materials never become waste and nature is renewed. In a circular economy, products and materials are kept in circulation. Circular economy also combats other global challenges such as climate change and biodiversity loss, waste and pollution by separating economic activity from the consumption of limited resources (Türkiye Döngüsel Ekonomi Platformu, 2020; Ellen Macarthur Foundation, n.d). One of the industries that contains the most waste as pre-consumer and post-consumer waste produced is the denim industry. A lot of water consumption is required in various textile processes. With the decrease in natural resources, new approaches need to be developed in addition to ready-made clothing and textile recycling to ensure sustainability and reduce pollution. The circular economy process generally focuses on three basic principles: preventing waste and pollution, keeping products and materials in the economy for a long time (resource efficiency) and improving/repairing natural systems. According to these principles, the textile industry focuses on planning the transition to a circular economy; not using banned/restricted chemicals, reducing microplastic emissions, extending the life of products, increasing recycling significantly, using resources efficiently and turning to renewable resources (Ellen Macarthur Foundation, n.d). However, for a denim industry that complies with the United Nations' sustainability goals by 2030, it is necessary to accelerate various regulations, change product demands, increase recycling and provide transparent information flow to consumers in denim production. In 2019, the Ellen MacArthur Foundation, which encouraged the denim industry towards a circular economy, guided brands to have lower environmental impact, better durability and circular design principles with the Jean Redesign program. Denim factories, manufacturers, technology experts and designers around the world have accelerated their work to achieve these goals. The main goal is to develop denim production policies that respect the environment and people within the framework of responsible production and consumption (Kadınkız et al., 2023). In this study, key parameters in circular denim production are emphasized. The examples of the brands redesigning of the circular denim are given. Their effect on the sustainability performance of the denim industry are discussed.

Keywords: Circular economy, circular denim, sustainability.

INTRODUCTION

Circular economy in textiles is generally defined as an industrial system that is reusable or regenerative by the way using and reusing the raw material keeping in the product cycle as much as possible until the product maitains its value. It is the green alternative way to traditional economy (production, use, waste) (Koszewska, 2018; Shirvanimoghaddam et. al, 2020). According to Ellen MacArthur Foundation, three basic principles of the circular economy are eliminating waste, keeping materials in use, regenerating natural systems. The enterprises should take these principles into consideration while they design, produce and the end use of the product. Therefore they have to focus the life cycle assessment (LCA) of the products for circular production (Ellen Macarthur Foundation, n.d).

FULL TEXTS BOOK

According to the United Nations (UN) sustainable development goals (SDG) by 2030, some sustainable development goals are directly related with the denim industry. SDG6 which is regarded as clean water and sanitation is effected by the large quaintity of contaminated water wastes containing toxic materials, dyes, additives etc from denim industry. SDG13 which is climate action is relevant with the greenhousegas emissions from the denim production. SDG15 which is life on land is impacted from the denim industry in cotton cultivation(United Nations, 2024; Periyasamy and Periyasami, 2023).

Denim industry is one of the most pollutants in textile industry. Every year approximately 200.000 million denims are sold. By the way the effect of recycling and using organic cotton have significant impact on circularity. In this project, Mud Jeans was stated as the world's first circular denim brand. It used the principles of the circular economy and it replaced the fashion idea "make, buy, wear, bin" with renting jeans and giving back the denim till it worn. Mud Jeans can repair them or recycle instead of burying to landfills or burning. Besides this it use renewable energy and make innovations to eliminate toxic processes. (Reflowproject EU, n.d.).

One of the important attempts is the The Jeans Redesign Guidelines published by Ellen MacArthur Foundation, Make Fashion Circular initiative. This guideline was based on minimum qualifications about garment durability, material health, recyclability and traceability so that as they stated it will be possible to use garment in longer period of time, easier recyclable, environment friendly, considering workers health in the industry. So they determined the these basic properties to make jeans circular. They consider the jeans for durability that they can be lasted with at least minimum quality requirements after 30 home laundries and need to have product care. The cellulosic fibers should be cultivated as organic, regenerative; the toxic chemicals shouldn't be used for the material health. To make recycling process easier, it is suggested not to use rivets or used as in minimum number. Cellulosic fiber use should be limited minimum as in the weight rated 98%. It should be possible to reach the all issues regarded as in the guidelines (Ellen MacArthur Foundation, 2021).

CIRCULAR DENIM PRODUCTION

Traditional denim production comprises from the steps depending on the large quantity of water and various chemical use, energy consumption compared with circular denim production. Nowadays brands making new developments to overcome these issues. They give more attention to use recycled yarns and fabrics in their production line. Generally they mix recycled fibers with the virgin cotton for also keeping the quality of the products while using recycled materials.

Traditional denim basic production steps starts with the cotton cultivation, harvesting and ginning processes. In these beginning steps, large quantity of water and energy are used as regarded before. Several processes are needed for opening and cleaning the cotton to produce yarn from the cotton fibers. The next process is spinning and dyeing processes. In fabric manufacture, yarns are woven and some finishings are applied on fabrics. Finally garments are sown from the produced denim fabrics (Karthik and Murugan, 2017).

Circular denim means sustainable production aimed to accomplish 3R; recycle, reuse and reduce. These words are main key parameters for the circular denim production. Enterprises considers this, so they use different ways of sustainable methods via using less energy, water, raw material etc. which have potential for negative environmental impact.

The basic steps for circular denim production can be regarded as follows (Srivastava, NoName 2024).:

- Collection
- Sorting and cleaning
- Shredding and deconstruction
- Fiber preparation
- Blending and spinning
- Weaving and finishing
- Garment manufacturing
- Potential Future: Design for Disassembly (Srivastava, NoName 2024)

FULL TEXTS BOOK

Collection as a first step that pre-consumer and post-consumer waste are collected to participate in the production step. Collected these types of waste are sorted according to their color and fiber ratio in the waste. It is intended to sort out the similar types as to be categorized. The sorted materials are cleaned from the dust, stains and dirt. The accessories like zippers, buttons are extracted from the waste. Denim waste is subjected to mechanical and chemical process for cleaning. The cleaned denim waste is shredded. Then they are mixed with virgin fibers and spun into yarn and woven into fabric. Natural dyes and reduced water usage are considered for sustainability and low environmental impact. Garments are designed and produced from these fabrics (Srivastava, NoName 2024).

Circular denim brings about various advantages to the firms in terms of sustainability. These advantages can be regarded as follows:

- Environmental impact

It is possible to ensure a reduced environmental footprint through the use of recycled materials, less water use and less cotton cultivation. As alternative fibers for cotton, the denim industry use more ecological fibers in the production line. The used amount of the cotton in circular denim production has been in decreased trend. Instead of using cotton, more ecological fibers such as hemp, bamboo, tencel, linen, soybean, viscose, and ramie fibers have been used in denim production. Greenhouse gas emissions have been reduced by using recycled fibers instead of using virgin fibers. This is important to help struggle with climate change to reduce carbon footprint (Eroglu Sünter, 2023; Srivastava, NoName 2024).

- Resource efficiency

Resource efficiency is enhanced with the consumption of less water, chemical and energy use. In circular denim production, it is possible to conserve resources by using recycled denims. So the the requirement for the resources to produce new denims will be decreased (Eroglu Sünter, 2023; Srivastava, NoName 2024).

- Waste Reduction

Denim garments that have reached the end of their use lifespan are recycled instead of buried in disposal sites. By recycling these garments, new garments are produced and textile waste is reduced (Srivastava, NoName 2024).

- Economical Benefits

The adoption of circular denim production is driving innovation in recycling technologies. This is leading to new developments in recycling processes and machinery, making the process more economical and efficient. Circular denim production also gives rise to new business models and new job positions related to sustainability about calculating carbon footprints, environmental impacts, preparing sustainability reports, following and implementing new sustainability regulations issued by governments (Srivastava, NoName 2024).

The widespread demand for denim has been cause to the large quantity of denim. Due to with this factor, some environmental concerns has brought with it. Since cotton is the basic key parameter of denim production meaning that requires much more cotton consumption. Considering that the textile and apparel industry in general is under pressure to increase the recycling potential of cotton to meet contemporary and future market demands, the use of recycled materials (fiber, yarn and fabric) in the production of new denim products has become even more important. The decision to use recycled materials in products occurs during design and product development and continues throughout the

FULL TEXTS BOOK

production processes. The most important requirements for recyclable denim designs are; single material, elimination of toxic substances, modular production for easy removal and replacement, easily compatible materials and recyclable labels or codes (Uncu Akı, 2020).

CONCLUSIONS

Circular economy has been growing importance day by day in all over the world by the decreasing resources, changing climate conditions, gaining importance of sustainability. Denim industry is one of the sectors that need to use cotton, water, various chemicals for production. Especially for denim industry it is important to take precautions for the environmental impact. Denim enterprises use circular economy principles to achieve some sustainability goals. Especially for circular denim production, they use recycled fibers, organic cotton, limit the use of water and chemicals in their processes. Circular denim production will be developed much more by the innovative approaches in recycling technologies. Also the customer attentions to prefer buying more sustainable products have been increasing. The enterprises make and take part in the circular projects, they work for having various sustainability certificates. These all attempts will give rise circular denim production to be in more sustainable world.

ACKNOWLEDGEMENT

This study is derived from the doctoral thesis.

REFERENCES

Ellen MacArthur Foundation (9 September, 2021). https://www.ellenmacarthurfoundation.org/news/make-fashion-circular-launches-the-jeans-redesign. Make Fashion Circular launches the Jeans Redesign.

Ellen Macarthur Foundation. What is a circular economy? (n.d.). https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview

Eroglu Sünter, N. (2023). Sustainability Approaches In Denim Products And Production Processes. *Tekstil ve Mühendis*, 30(132), 335-350.

Kadınkız, N., Seyrek, M., Yıldırım, Z. N., Sobacı, Y., & Muhammet, U. Z. U. N. (2023). Denim Endüstrisinde Sürdürülebilirlik ve Döngüsel Ekonomi. *ALKÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 5(2), 72-99.

Karthik, T., & Murugan, R. (2017). Carbon footprint in denim manufacturing. In Sustainability in Denim (pp. 125-159). Woodhead Publishing.

Koszewska, M. (2018). Circular economy—Challenges for the textile and clothing industry. *Autex Research Journal*, 18(4), 337-347.

Periyasamy, A. P., & Periyasami, S. (2023). Critical review on sustainability in denim: A step toward sustainable production and consumption of denim. ACS omega, 8(5), 4472-4490.

Reflow Project, EU. Mud Jeans: Jeans for you and the planet. https://reflowproject.eu/best-practices/mud-jeans-jeans-for-you-and-the-planet/

Shirvanimoghaddam, K., Motamed, B., Ramakrishna, S., & Naebe, M. (2020). Death by waste: Fashion and textile circular economy case. *Science of the total environment*, *718*, 137317.

Srivastava, S. (2024). NoName. Revolutionizing Sustainable Fashion with Circular Denim. [Internet]. https://www.nonameglobal.com/post/revolutionizing-sustainable-fashion-with-circular-denim?srsltid=AfmBOopTN_2ztjyPhuN0j-PAXPc_IKNZpGcELlRMCpe8jUDFY-9qR7Ak

Türkiye Döngüsel Ekonomi Platformu. Döngüsel ekonomi nedir? https://donguselekonomiplatformu.com/knowledge-hub/article_1-what-is-the-definition-of-a-circular-economy_11.html?page=3

FULL TEXTS BOOK

Uncu Akı, S., Candan, C., Nergis, B., & Sebla Önder, N. (2020). Understanding Denim Recycling: A Quantitative Study with Lifecycle Assessment Methodology. IntechOpen. doi: 10.5772/intechopen.92793

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (2024). The 17 goals. https://sdgs.un.org/goals

STANDARDS AND INITIATIVES FOR CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING IN DENIM INDUSTRY

Dr. Fulya YILMAZ

Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Prof. Dr. Ayşegül TAŞ

Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi

ABSTRACT

The way of the sustainable development approach at the industry level is corporate sustainability. To ensure corporate sustainability in industry, all environmental, economic and social parameters must be included in the basic, strategic and operational decision-making mechanisms and processes of companies. Corporate sustainability can also be defined as “development which meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” by adapting the most widely used definition of the concept of sustainable development in the Bruntland Report. For sustainability to be implemented in industry, it must be traceable and measurable. This is possible with the sustainability reports prepared by the industry. Sustainability reports are generally prepared separately from financial reports today; they also emphasize financial and non-financial performance indicators. There are basically two reasons why business enterprises prepare sustainability reports. It is the necessity for stakeholders to demand comprehensive information about industrial activities and for businesses to fulfill their responsibilities towards the society. The other reasons to prepare sustainability reports can be listed as strategic goals, top management, stakeholder focus, level of disclosure and integration (Çalışkan, 2012; Önder, 2019). Denim is one of the most widely used fabrics worldwide, commonly known as jeans. With its widespread use, environmental pollution associated with denim jean production leads to various environmental problems due to the large volume of jeans. In addition, since cotton is the basic raw material of denim production, denim also represents the main source of cotton consumption. Considering that the textile and apparel industry in general is under pressure to increase the recycling potential of cotton to meet contemporary and future market demands, the use of recycled materials (fiber, yarn and fabric) in the production of new denim products has become even more important. The environmental impact of denim products during production, use or disposal can be assessed at different stages of the product life cycle, and various measures can be taken at the stages where the impact reduction is most effective. However, the life cycle of a product is long and complex, covering many areas with many people involved at each stage. There are various optional and mandatory tools used to achieve this goal. These include economic tools, prohibited specific substances, environmental labeling, voluntary agreements, product design guidelines, etc. All of these are within the environmental, social and economic dimensions of sustainability (Uncu Akı vd., 2020). In this study, corporate sustainability reports of denim industry are examined, the detailed description of the initiatives and the most used standards are given. One of the most effective definitions of sustainability reporting made by the Global Reporting Initiative (GRI) is explained. The goal of this study is to draw attention to the the importance of the sustainability in all stages of the production.

Keywords: Corporate sustainability, sustainability standards, sustainability initiatives, denim.

INTRODUCTION

The term "Corporate Sustainability Reporting" is also known with some other terms like corporate social responsibility (CSR) reporting, sustainable development (SD) reporting, triple bottom line (TBL) reporting, non-financial reporting, and environmental, social and governance (ESG) reporting (Siew, 2015). The Non-Financial Reporting Directive (NFRD) was proposed in 2014 and it was implemented in 2018. It was designed to be roadmap for enterprises to report their environmental performances, social impacts and integration these matters with their financial metrics in their annual reports. The European

FULL TEXTS BOOK

Commission presented Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) to replace the NFRD in 2021. This new directive introduced more stringent qualifying criteria and reporting requirements (Branquart, 2024; Ortiz-Martínez et. al, 2023).

Corporate sustainability report is the detailed report comprising environmental, social, governance and economic indicators and the advancements to reach the targets. The risks and advances both in environment and social factors have long term effect in business strategic targets. By the way enterprises should spend time on this issue and also the budget for the sustainability needs. Corporate sustainability reporting provides a comprehensive representation of an organisation's social, economic and environmental impacts. With this holistic point of view, while the businesses evaluate, quantify and compare their impact as social, environmental and economical, it brings out some advantages to the enterprises. (Husain, 2024).

These advantages can be listed as follows:

- Strengthening brand reputation and reliability
- Enhancing financial performance
- Risk assesment and keeping up with regulations
- Awareness of the enterprises and retaining investors
- Involving stakeholders
- Boosting business efficiency and innovation improvements
- Gaining remarkable benefits (Husain, 2024).

Sustainability has been governing interest by all management authorities, enterprises, governments, customers all over the world. Regarding with this aim, the enterprises publish periodically their social and environmental sustainability reports. These reports represent the corporate transparency, social and environmental performance and they are also the quality indicator of the management for all stakeholders, investors and customers (Çalışkan, 2012). The gaining importance of this reporting cause to develop sustainability reporting such as Global Reporting Initiative (GRI), AA1000 and Carbon Disclosure Project (CDP) (Siew, 2015).

STANDARDS AND INITIATIVES IN DENIM INDUSTRY

Denim companies publish their corporate sustainability reporting annually. They generally publish their report named as Sustainability Report, Annual Report. The most used reporting is Global Reporting Initiative (GRI).

The GRI Standards enhance organizations to report trasparently their impact with stakeholders and others. They are comprised of interconnected standards in a modular system. There are three series of the standards for reporting regarded as GRI Topic Standards that each is dedicated to particular topic and having disclosures in that topic; the GRI Sector Standards are for particular sectors; GRI Universal Standards are applicable for all organizations (GRI, n.d.).

Denim Deal brings together parties for Post-Consumer Recycled (PCR) use for enhancing denim sustainability. These parties accept to use minimum five percent recycled textile in their whole denim collection. All the brands involved in this agreement have pledged to produce totally three million jeans containing minimum twenty percent recycled textiles (Denim Deal, n.d.).

The Bluesign® is also important for the denim industry. It focused on resources, people and the environment. This approach depends on Input Stream Management which enhances resources' responsible use and consumer safety. It encourages companies to enhance their sustainability performance along with the all textile value chain by its criterias and monitoring of on-site implementation. By the way, the companies have some advantages such as minimizing risks, enhancing sustainability performance, business advantages. Together with this advantages, it helps manufacturers to manage complying with the environmental issues and regulations, implementation of Input Stream Management, following “Restricted Substances Lists” (RSLs), labeled products with Bluesign® approve (BlueSign®, n.d.).

CBI (Centre for the Promotion of Imports from developing countries which was established by The Netherlands Ministry of Foreign Affair published the report for denim manufacturers to entering European market for denim. They emphasized the requirements and essential certifications to be take part in the European market. As transparency, large scale companies should comply with the EU's new Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) and the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) to disclose and publish reports for the management of social and environmental risks. The denim companies should not use hazardous chemicals and should check the list of Zero Discharge of Hazardous Chemicals (ZDHC) foundation. The companies are also encouraged to use regenerative cotton or agriculture in which harmful fertilisers and pesticides aren't used. It is also important to calculate carbon footprint. Recycling is also important to increase circular textiles production. Standards and certifications are also crucial in terms of sustainable, fair production. As noted, BSCI is nearly the most required standard for many European apparel companies. Amfori BSCI, SA8000®, WRAP, Sedex, Fair Wear, B-Corp, OEKO-TEX® STeP, BCI, GOTS, ZDHC, Bluesign, Global Recycled Standard, Recycled Claim Standard are the most popular standards and having certificates from these standards are important (CBI, 2023).

CONCLUSIONS

Sustainability is one of the the most discussed topic in changing global world. Textile industry use various resources (water consumption, raw material use, energy consumption) for production. Denim which is the most classic fashionable wear is the subcategory of textiles, consume these resources due to the its processes. By the way, most of the denim enterprises give more attention to sustainability issues. The sustainability initiatives, certifications enhanced the standardization of the products and also arise the reputation of the company. Governments make regulations for more sustainable world. Stakeholders give more importance to sustainable brands and companies. In future studies, sustainability will be more discussed according to changing climate conditions, increased number of population, reduced raw materials.

ACKNOWLEDGEMENT

This study is derived from the doctoral thesis.

REFERENCES

BlueSign®. (n.d). Bluesign ® System, A sustainable commitment. https://www.bluesign.com/wp-content/uploads/2023/10/flyer_bluesign_system_en.pdf

Branquart, C. (2024). Understanding the NFRD and Its Evolution to the CSRD. https://www.greenomy.io/blog/evolution-nfrd-csrd

Çalışkan, A. Ö. (2012). Sürdürülebilirlik Raporlamasi. Journal of Accounting and Taxation Studies, 5(1), 41-68.

Centre for the Promotion of Imports from developing countries (CBI), The Netherlands Ministry of Foreign Affairs. (2023). https://www.cbi.eu/market-information/apparel/denim-trousers/market-entry

Denim Deal. (n.d.). House of Denim Foundation. https://www.houseofdenim.org/denim-deal

Global Reporting Initiative (GRI). (n.d). A Short Introduction to the GRI Standards. https://www.globalreporting.org/media/wtaf14tw/a-short-introduction-to-the-gri-standards.pdf

Husain, N. N. (2024). Institute of Sustainability Studies. What is sustainability reporting, and why is it important? https://instituteofsustainabilitystudies.com/insights/guides/sustainability-reporting-the-many-advantages-for-businesses/

FULL TEXTS BOOK

Önder, Ş. (2019). Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Ölçümünde Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ve G4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzu. İşletme ve Ekonomi Yazıları Çevre, Ekin Yayınevi, Bursa, 249-266.

Ortiz-Martínez, E., Marín-Hernández, S., & Santos-Jaén, J. M. (2023). Sustainability, corporate social responsibility, non-financial reporting and company performance: Relationships and mediating effects in Spanish small and medium sized enterprises. *Sustainable Production and Consumption*, 35, 349-364.

Siew, R. Y. (2015). A review of corporate sustainability reporting tools (SRTs). Journal of environmental management, 164, 180-195.

Uncu Akı, S., Candan, C., Nergis, B., & Sebla Önder, N. (2020). Understanding Denim Recycling: A Quantitative Study with Lifecycle Assessment Methodology. IntechOpen. doi: 10.5772/intechopen.92793

BİR AİLE SAĞLIK MERKEZİNE BAŞVURAN HASTALAR ARASINDA YAŞAM DOYUMUNUN AKILCI İLAÇ KULLANIMI BİLGİ DÜZEYİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF LIFE SATISFACTION ON KNOWLEDGE LEVEL OF RATIONAL DRUG USE AMONG PATIENTS APPLYING TO A FAMILY HEALTH CENTER

Öğr. Gör. Dr. İsmet ÇELEBİ

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0000-0002-6494-2908

Sabriye KARAKAYA

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0003-5236-5810

Senanur AYDAR

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0002-7477-6728

İrem UÇAR

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0008-9405-7599

Kadir ÇINAR

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0001-4159-0575

ÖZET

Akılcı kullanıldığında insanların hastalıklarını tedavi edebilen, hastalığın ilerlemesini önleyebilen ilaçlar, yanlış kullanımda istenilmeyen toksik etkilere sebep olabilir, insan yaşam kalitesini düşürebilir ve hatta akılcı olmayan ilaç kullanımı sonucunda ölüm durumları görülebilir. Yapılan literatür incelemesinde akılcı olmayan ilaç kullanımı konusunda bir çok yayın gözlemlenmiş ancak yaşam doyumu ile akılcı ilaç kullanımını yordayan sınırlı yayın görülmüştür. Bu sebeple bu araştırma literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmanın amacı bir Aile Sağlık Merkezine başvuran hastaların yaşam doyumu ile Akılcı İlaç Kullanımı bilgi seviyesi arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Tanımlayıcı- kesitsel tipte olan bu çalışmaya Ankara / Mamak ilçesinde bulunan bir Aile Sağlık Merkezine başvuran 18-65 yaş hastalar bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Veri toplama formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara ait sosyodemografik özellikler, ikinci bölümde Akılcı İlaç Kullanım Ölçeği ve son bölümde Yaşam doyumu ölçeği; kullanılmıştır. Yaşam doyumu ile akılcı ilaç bilgi düzeyi arasındaki ilişki korelasyon ile incelenmiştir. Yaşam doyumu ve akılcı ilaç kullanım ölçeklerinin puan ortalamaları cinsiyet, medeni durum, sigara kullanımı, alkol kullanımı, kronik hastalık durumu ve chek-up yaptırma durumuna göre karşılaştırılırken bağımsız grupta t testi; eğitim durumu, çalışma durumu ve algılanan gelir durumu değişkenlerine göre karşılaştırılırken ANOVA testi kullanılmıştır. Yaşam doyumunun akılcı ilaç kullanımı üzerindeki etkisini incelemek için regresyon analizi yapılmıştır. Sigara içmeyen katılımcıların ve kronik hastalığı olan katılımcıların hem yaşam doyumu puan ortalaması hem de akılcı ilaç kullanımı puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur. Yaşam doyumu, akılcı ilaç kullanımındaki değişiminin yaklaşık %16'sını açıklamaktadır (R= 0,160).

Anahtar Kelimeler: Yaşam dorumu, Akılcı ilaç kullanımı, Bilgi düzeyi

FULL TEXTS BOOK

ABSTRACT

When used rationally, drugs that can treat people's diseases and prevent disease progression can cause undesirable toxic effects when used incorrectly, reduce human quality of life, and even cause death as a result of irrational drug use. In the literature review, many publications were observed on irrational drug use, but limited publications were seen predicting life satisfaction and rational drug use. For this reason, we believe that this research will fill an important gap in the literature. The aim of this study is to determine the relationship between life satisfaction of patients applying to a Family Health Center and the level of knowledge about Rational Drug Use. This descriptive-cross-sectional study consists of patients aged 18-65 who applied to a Family Health Center in Mamak district of Ankara. The data collection form consists of three sections. The sociodemographic characteristics of the participants were used in the first section, the Rational Drug Use Scale was used in the second section, and the Life Satisfaction Scale was used in the last section. The relationship between life satisfaction and rational drug knowledge was examined with correlation. When comparing the mean scores of life satisfaction and rational drug use scales according to gender, marital status, smoking, alcohol use, chronic disease status and check-up status, t-test was used in the independent group; ANOVA test was used when comparing according to educational status, employment status and perceived income status variables. Regression analysis was conducted to examine the effect of life satisfaction on rational drug use. Both the mean life satisfaction and rational drug use scores were found to be higher in non-smoking participants and participants with chronic diseases. Life satisfaction explains approximately 16% of the change in rational drug use (R= 0.160).

Keywords: Life satisfaction, Rational drug use, Knowledge level

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ilacı "fizyolojik veya patolojik durumlarda, alanın yararı veya değişimi amacıyla kullanılan veya kullanılması öngörülen madde ve ürün" olarak tanımlamıştır (Kayaalp, 2012). İlaçlar; kimyasal, bitkisel ve biyolojik kökenli olup hastalıkların teşhisinde ve tedavisinde kullanılan ürünlerdir (Akkurt, 2016). İlaçla ilgili dikkat edilmesi gereken ana prensip; uygun zaman, uygun nitelikte, uygun ölçüde ve uygun şekilde kullanılabilmesidir. Bundan dolayı ilaç sağlık hizmetlerinin önemli bir bileşeni olmanın yanı sıra, günümüz sağlık sorunları içerisinde de ciddi bir yer kapsamaktadır (Doğukan, 2008).

Yanlış ilaç kullanımı insan hayatına son verebilirken, doğru kullanıldığı zaman ise insan sağlığını ve hayatı tehdit edici durumları ortadan kaldırabilmektedir. Uygun dozlarda ve uygun zamanda kullanıldığında ilaçların insan sağlığına katkısı tartışılmazdır (Mollahaliloğlu, 2000). Akılcı ilaç kullanımı (AİK), hem bireysel hem de sosyal seviyelerde hastalıkların önlenmesindeki rolü nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir (Özçelikay, 2011). Hepimizin de bildiği ve gördüğü üzere etrafımızdaki bir çok insan hasta olduğu zaman yada hasta olmadan önlem almak için kendi çapında bildiği ilaçları tüketerek hastalığı vücudundan uzak tutmak istiyor. Ağrı kesicilerinden , antibiyotiklere, vitaminlerden, bitkisel kökenli birçok ilacı hekime danışmadan bilinçsiz bir şekilde kullanıyor. AİK insanların sağlığı ve ülkelerin ekonomileri üzerinde önemli etkileri vardır. Akılcı İlaç Kullanımı ifadesi ilk kez 1985'te DSÖ toplantısında Kenya-Nairobi kentinde yapılmıştır ve "Hastaların doğru tanı doğrultusunda, bireysel özelliklerine uygun dozlarda, tedavi için kullandıkları ilaçları, yeterli sürede ve en düşük maliyetle ulaşılabilir olmaları" olarak tanımlanmıştır (Alp, Türk, Yılmaz, Tiryaki, Yiğitbaşı, 2017). Bu açıdan bakıldığında ilkeleri yerine getirebilecek bilgi ve tecrübeye sahip olan tek kişinin hekimler olduklarına ve AİK'nda en başta sorumluluk sahibi olanların yine hekimler olduklarını söylememiz mümkündür. Çünkü doz kısıtlaması gereken böbrek, karaciğer yetmezliği, hamile, şeker ve kronik tansiyon hastaları vb. durumlarda gereksiz yere ve özellikle hasta ısrarına bağlı çok sayıda ilaç yazılması, ilaçların reçeteye uygun olmayan bir şekilde kullanımı, hasta vücudunda istenmeyen etkilerin artışına (allerjik reaksiyon) sebep olmuştur.

DSÖ tahminlerine göre tüm ilaçların yarısından fazlası uygunsuz şekilde reçete edilmektedir. Erzincan üniversitesi Sağlık Yüksekokulu'nda Papatya Karakurt ve arkadaşlarının 2010 yılında yaptığı bir

FULL TEXTS BOOK

çalışma da, araştırmaya katılan öğrencilerin %64,6'sının ilaç kullanma sebebi olarak baş ağrısı ve nezle-gribin olduğu, ilaç kullanan öğrencilerin %83,6'sının kullanmadan önce prospektüsünü okuduğu belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın sonunda öğrencilerin %50,5'inin son bir ayda ilaç kullandığı ve bunun %23,2'sinin reçetesiz olduğu belirlenmiştir (Karakurt, Hacıhasanoğlu, Yıldırım, Sağlam 2010). Pınar tarafından Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesinde 135 öğrenci ile yüz yüze görüşülerek yaptığı bir çalışma da kızların %55,6'sı, erkeklerin %44,4'ü doktora danışmadan ilaç kullandığını ortaya koymuştur (Pınar, 2017). Ayrıca akılcı olmayan ilaç kullanımı konusunda yapılan araştırmalarda tespit edilen nedenlerin başında ihtiyaçtan fazla ilacın reçete edilmesi, uygun olmayan antibiyotik kullanımı, ilaçların doğru şekilde alınmaması, maliyeti yüksek ilaçların tüketimi, ihtiyaç gerekmeksizin ilaçların enjeksiyon formlarının yazılması, hastaya ilaçları hakkında yeterli açıklıkta bilgilerin aktarılmaması, tedavisi sürecinde hastayla iletişimde yetersiz kalınması ve buna benzer AİK yaklaşımının yeteri kadar uygulanamamasından kaynaklı nedenler gözlemlenmiştir (Akıcı ve ark., 2004).

Chen vd.'ne (2017) göre yaşam doyum kişinin yaşamdan aldığı genel doyumun bilişsel bir değerlendirmesidir. Yaşam doyumu yüksek olan kişiler, hayata dair pozitif değerlendirmelerinden dolayı zor şartlar altında daha güçlü olmakta ve daha iyimser olabilmektedirler (Avşaroğlu ve Koç, 2019, 566). Yaşam doyum, kişilik, hayattan beklentiler, sosyo-ekonomik faktörler, sosyal ilişkiler ve sağlık gibi birçok konuda belirleyici olabilmektedir (Argan, 2018, 50). Dolayısıyla yaşam doyumu yüksek olan bireylerde akılcı ilaç kullanım bilgi ve tutumlarının daha iyi olacağını düşünmekteyiz.

Akılcı kullanıldığında insanların hastalıklarını tedavi edebilen, hastalığın ilerlemesini önleyebilen ilaçlar, yanlış kullanımda istenilmeyen toksik etkilere sebep olabilir, insan yaşam kalitesini düşürebilir ve hatta akılcı olmayan ilaç kullanımı sonucunda ölüm durumları görülebilir. Yapılan literatür incelemesinde akılcı olmayan ilaç kullanımı konusunda bir çok yayın gözlemlenmiş ancak yaşam doyumu ile akılcı ilaç kullanımını yordayan sınırlı yayın görülmüştür. Bu sebeple bu araştırma literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmanın amacı bir Aile Sağlık Merkezine başvuran hastaların yaşam doyumu ile Akılcı İlaç Kullanımı bilgi seviyesi arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.

YÖTEM

Çalışma tipi ve grubu:

Tanımlayıcı- kesitsel tipte olan bu çalışmaya Ankara / Mamak ilçesinde bulunan bir Aile Sağlık Merkezine başvuran 18-65 yaş hastalar bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklem sayısının hesaplanmasında Demirtaş ve arkadaşlarının (2018) çalışması esas alınmıştır. G*Power 3.1. programı ile Akılcı İlaç Kullanım Ölçeği puan ortalamaları kullanılarak yapılan güç analizde; %80 güç, Tip 1 hata 0.05, etki düzeyi 0.35 verileri kullanılarak örneklem büyüklüğü 236 olarak hesaplanmıştır (Kurt, Oğuzöncül, Deveci ve Pirinçci, 2020).

Veri toplama formu:

Veri toplama formu üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde katılımcılara ait yaş, cinsiyet, eğitim durumu, iş durumu, gelir düzeyi, alkol/sigara kullanım bilgisi gibi sosyodemografik özellikler bulunmaktadır.

Akılcı İlaç Kullanım Ölçeği; Demirtaş ve arkadaşları (2018) tarafından geliştirilen, bireylerin akılcı ilaç kullanımı bilgi durumunu gösteren 21 soruluk bir ölçektir. Her önermenin doğru, yanlış ve bilmiyorum seçenekleri vardır. Ölçek 10 doğru ve 11 yanlış önermeden oluşmaktadır. Doğru cevap 2 puan, bilmiyorum 1 puan, yanlış cevap 0 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçekten en fazla 42 puan en az 0 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça bilgi seviyesi artmaktadır. Ölçeğin kesme noktası 35 puan olup, 35 puan ve üzeri alan kişilerin akılcı ilaç kullanımı bilgi düzeyi yeterli kabul edilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa değerinin 0.79 olduğu saptanmıştır (Demirtaş ve ark., 2018).

Yaşam doyumu ölçeği; Diener ve ark. (1985) tarafından geliştirilen Yaşam Doyumu Ölçeği (The Satisfaction with Life Scale) tek boyuttan ve beş maddeden oluşmaktadır. Ölçek, 7'li Likert tipi derecelendirmeye göre değerlendirilmektedir (1=Kesinlikle katılmıyorum, 7=Kesinlikle katılıyorum) ve

FULL TEXTS BOOK

ölçekten alınabilecek en düşük skor 5, en yüksek skor 35'tir. YDÖ'den yüksek puan alınması katılımcının yaşam doyumunun yüksek olduğunu ifade etmektedir. YDÖ'nün geliştirilmesine dair çalışmada yapı geçerliliği amacıyla gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizinde toplam varyansın %66'sını açıklayan tek boyutlu bir yapı olduğu bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .87, test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise .82'dir. YDÖ'nün uyum geçerliliğinin yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. YDÖ'nün Türkçe uyarlaması Köker (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Köker (1991), YDÖ'nün iç tutarlılık katsayısını .86 olarak bulmuş, test-tekrar test güvenirlik katsayısını ise .73 olarak raporlamıştır. Ölçek, 7'li Likert tipi derecelendirmeye göre değerlendirilmektedir (1=Kesinlikle katılmıyorum, 7=Kesinlikle katılıyorum) ve ölçekten alınabilecek en düşük skor 5, en yüksek skor 35'tir. YDÖ'den yüksek puan alınması katılımcının yaşam doyumunun yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .85 olarak bulunmuştur (Köker, 1991).

Prosedür:

Kasım- aralık 2023 tarihleri arasında veri toplama işlemi gerçekleşmiştir. Katılımcılara önce çalışma ile ilgili bilgi verildi ve katılmayı kabul eden hastalara toplama formu proje ekibi tarafından dolduruldu. Veri toplama formunu doldurma süresi ortalama 20 dakikadır. Anket doldurma işlemi tamamlandıktan sonra araştırmacılar tarafından oluşturulan akılcı ilaç kullanımıyla ilgili broşür katılımcıya verildi.

İstatistiksel Çerçeve

Veri seti SPSS 23.0 paket programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Analize geçmeden önce verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlenmiştir. Basıklık, çarpıklık sonuçları veri setinin normal dağılıma sahip olduğunu göstermiştir (+2/-2). Araştırmada yer alan katılımcılara ait özellikler sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Yaşam doyumu ile akılcı ilaç bilgi düzeyi arasındaki ilişki korelasyon ile incelenmiştir. Yaşam doyumu ve akılcı ilaç kullanım ölçeklerinin puan ortalamaları cinsiyet, medeni durum, sigara kullanımı, alkol kullanımı, kronik hastalık durumu ve chek-up yaptırma durumuna göre karşılaştırılırken bağımsız grupta t testi; eğitim durumu, çalışma durumu ve algılanan gelir durumu değişkenlerine göre karşılaştırılırken ANOVA testi kullanılmıştır. ANOVA testi sonucunda anlamlı çıkan sonuçlarda anlamlı farkın nereden kaynaklandığını tespit etmek için Tukey post hoc testi kullanılmıştır. Yaşam doyumunun akılcı ilaç kullanımı üzerindeki etkisini incelemek için regresyon analizi yapılmıştır. Anlamlılık için p değeri 0,05 kabul edilmiştir.

Etik Beyan

Çalışma Helsinki deklarasyonuna göre yapılmıştır. Ayrıca bu araştırmanın yürütülmesi için Gazi Üniversitesi etik kurulundan 17.10.2023 tarih, 18 nolu toplantı ve 2023-1269 sayı ile izin alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcılara ait özellikler

	n	%
Cinsiyet		
Erkek	134	51,5
Kadın	126	48,5
Medeni Durum		
Evli	118	45,4

FULL TEXTS BOOK

Bekar	142	54,6
Eğitim Durumu		
Okur yazar değil	21	8,1
İlköğretim	51	19,6
Ortaöğretim	122	46,9
Üniversite	66	25,4
Çalışma Durumu		
Tam zamanlı	115	44,2
Yarı zamanlı	27	10,4
İşsiz	69	26,5
Emekli	49	18,8
Algılanan gelir durumu		
Gelir<<Gider	90	34,6
Gelir=Gider	141	54,2
Gelir>>Gider	29	11,2
Sigara kullanımı		
Evet	124	47,7
Hayır	136	52,3
Alkol Kullanımı		
Evet	51	19,6
Hayır	209	80,4
Kronik Hastalık		
Evet	120	46,2
Hayır	140	53,8
Check-Up yaptırma durumu		
Evet	85	32,7

FULL TEXTS BOOK

Hayır	175	67,3

Katılımcılara ait özellikler incelendiğinde; katılımcıların %51,5'i erkek, %54,6'sı bekar, %46,9'u ortaöğretim mezunu, %47,7'si sigara içiyor, %46,2'sinin kronik hastalığı vardır (Tablo 1).

Tablo 2. Yaş ve kullanılan ölçüm aletlerine ait özellikler

	En az	En çok	Ortalama	SS	Alpha	1	2
1.Yaş	18,00	83,00	40,55	18,33		1	
2.Yaşam doyumu ölçeği	5,00	35,00	19,77	6,41	0,813	0,014	1
3.Akılcı ilaç kullanımı ölçeği	16,00	42,00	33,13	5,22	0,866	0,069	0,160**

Katılımcıların yaş ortalaması 40,55±18,33'tür. Yaşam doyumu ölçeği ortalaması 19,77±6,41, cronbach alpha değeri 0,813'tür. Akılcı ilaç kullanımı ölçeği puan ortalaması 33,13±5,22, cronbach alpha değeri 0,886'dır. Korelasyon analizi sonucunda yaşam doyumu ile akılcı ilaç kullanımı arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 2).

Tablo 3. Kullanılan ölçekler ile bazı değişkenler arasındaki fark analizi (t testi)

	Yaşam Doyumu			Akılcı İlaç Kullanımı		
Cinsiyet	**x̄±SS**	**t**	**p-value**	**x̄±SS**	**t**	**p-value**
Erkek	19,69±6,98			32,99±4,80		
Kadın	19,86±5,77	-0,214	0,830	33,29±5,65	-0,463	0,643
Medeni Durum						
Evli	19,77±5,79			32,66±5,61		
Bekar	19,78±6,90	-0,013	0,990	33,52±4,87	-1,320	0,188
Sigara Kullanımı						
Evet	18,49±6,37			32,16±5,01		
hayır	20,94±6,24	-3,136	**0,002**	34,02±5,28	-2,919	**0,004**
Alkol Kullanımı						
Evet	17,62±5,91			30,50±5,78		
Hayır	20,30±6,43	-2,701	**0,007**	33,29±5,08	-0,958	0,339
Kronik Hastalık						
Evet	20,90±5,82	2,664	**0,008**	34,08±4,72	2,731	**0,007**

FULL TEXTS BOOK

Hayır	18,80±6,75			32,32±5,51		
Chek-Up						
Evet	19,79±6,11			33,24±5,42		
Hayır	19,74±7,02	0,063	0,953	33,08±5,14	0,233	0,816

Tablo 3 incelendiğinde sigara içmeyen katılımcıların yaşam doyumu ölçeği puan ortalaması ve akılcı ilaç kullanımı puan ortalaması sigara içen katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur (p<0,005). Kronik hastalığı olan katılımcıların hem yaşam doyumu puan ortalaması hem de akılcı ilaç kullanımı puan ortalaması kronik hastalığı olmayan katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur (p<0,05).

Tablo 4. Kullanılan ölçekler ile bazı değişkenler arasındaki fark analizi (ANOVA)

	Yaşam Doyumu				**Akılcı İlaç Kullanımı**		
Eğitim Durumu	**x̄±SS**	**F**	**p-value**	**Anlamlı Fark**	**x̄±SS**	**F**	**p-value**
1.Okur yazar değil	20,90±8,11				32,33±5,13		
2.İlköğretim	18,39±5,45				32,56±5,90		
3.Ortaöğretim	19,25±6,67				32,94±4,78		
4.Üniversite	21,45±5,71	2,843	**0,038**	4>2	34,19±5,44	1,332	0,265
Çalışma Durumu							
1.Tam zamanlı	19,07±6,86				32,21±5,78		
2.Yarı zamanlı	19,92±4,78				34,55±3,81		
3.İşsiz	20,79±6,51				33,52±5,06		
4.Emekli	19,89±5,89	1,048	0,372		33,97±4,45	2,437	0,065
Algılanan gelir durumu							
1.Gelir<<Gider	18,27±6,77				32,85±5,41		
2.Gelir=Gider	19,72±5,68				33,19±5,29		
3.Gelir>>Gider	24,68±6,37	11,890	**0,000**	**3>1,2**	33,75±4,34	0,341	0,711

Tablo 4'e göre eğitim durumuna göre yaşam doyumu puan ortalaması anlamlı fark oluşturmaktadır. Bu farka göre üniversite mezunu katılımcıların puan ortalaması ilköğretim mezunlarına göre anlamlı olarak daha yüksekti. Gelir durumuna göre yaşam doyumu puan ortalamaları incelendiğinde gelir düzeyi gider

FULL TEXTS BOOK

düzeyinden daha yüksek olan katılımcıların diğer katılımcılara göre yaşam doyumu puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 5. Kullanılan ölçeklere ait regresyon analizi

Model 1	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	Anlamlılık
	B	Standart Hata	Beta		
(Sabit)	30,553	1,041		29,342	0.000
Yaşam doyumu	0,131	0,050	0,460	2,610	0.010

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	Standart Tahmin Hatası	İstatistikler				
					R^2 Değişimi	F Değişimi	df1	df2	Anlamlılık
1	,160	,026	,022	5,17108	,026	6,810	1	258	,010

Tablo 3 incelendiğinde, model 1'e eklenen bağımsız (Yaşam doyumu) ve bağımlı (Akılcı ilaç kullanımı) değişkenler arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu (F = 6,810; p = 0,010) bulgusu elde edilmiştir. Yaşam doyumu, akılcı ilaç kullanımındaki değişiminin yaklaşık %16'sını açıklamaktadır (R= 0,160). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde yaşam doyumu ve akılcı ilaç kullanımı arasında pozitif yönde anlamlı etkiye sahiptir (β=0.460; t= 2,610; p< 0,010).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Sonuç olarak, sigara içmeyen ve kronik hastalığı olan, üniversite mezunu ve gelir düzeyi daha yüksek olan katılımcıların yaşam doyumunun daha yüksek olduğu; sigara içmeyen ve kronik hastalığı olan katılımcıların akılcı ilaç kullanım düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan regresyon analizi sonucunda Yaşam doyumu, akılcı ilaç kullanımındaki değişiminin yaklaşık %16'sını açıklamaktadır.

KAYNAKLAR

Karakurt, P., Hacıhasanoğlu, R., Yıldırım, A., & Sağlam, R. (2010). Üniversite öğrencilerinde ilaç kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *9*(5), 505-12.

PINAR, N. MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN AKILCI İLAÇ KULLANIM ALIŞKANLIKLARININ BELİRLENMESİ. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi*, *8*(29), 34-40.

Ulusoy, H. (2015). Probleme dayalı öğrenim ile akılcı ilaç kullanımı eğitimleri. *Tıp eğitimi dünyası*, *14*(42), 43-48.

Demirtaş, Z., Dağtekin, G., Sağlan, R., Alaiye, M., Önsüz, M. F., Işıklı, B., . . . Metintaş, S. (2018). Akılcı ilaç kullanımı ölçeği geçerlilik ve güvenilirliği. Estüdam Halk Sağlığı Dergisi (3) (3), 37-46.

FULL TEXTS BOOK

Kurt, O., Oğuzöncül, A. F., Deveci, S. E., Pirinçci, E. (2020). Bir sosyal bilimler meslek yüksekokulu öğrencilerinin akılcı ilaç kullanımı konusunda bilgi ve davranışlarının değerlendirilmesi. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 5(1), 62-72. doi: 10.35232/estudamhsd.553156

Diener, E. (1984). Subjective well-being. Psychological Bulletin, 95(3), 542–575. https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542

Köker, S. (1991). Normal ve Sorunlu Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kayaalp SO. Akılcı Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji, Editör: SO Kayaalp, 13. Baskı, Pelikan Yayıncılık, 2012

Akkurt B. Araştırma Görevlilerinin (Branş) Akılcı İlaç Kullanımı Konusunda Bilgi Tutum ve Davranışları, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi, 2016, Ankara

Doğukan M, Ankara İli Keçiören Sağlık Grup Başkanlığına Bağlı Birinci Basamak Sağlık Kuruluşlarında Çalışan Hekimlerin Akılcı İlaç Kullanımı Konusunda Bilgi ve Tutumlarının Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, Ankara

Mollahaliloğlu S, Aşkın E. "Akılcı ilaç kullanımı nedir?". Türk Eczacılar Birliği Meslek içi Sürekli Eğitim Dergisi, 2004;7, 16-24.

Özçelikay G. "Akılcı ilaç kullanımı üzerinde bir pilot çalışma". Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi, 2011;30(2), 10.

Akici A, Kalaça S, Uğurlu MU, Oktay S. Prescribing habits of general practitioners in the treatment of childhood respiratorytract infections. Eur J Clin Pharmacol. 2004;60(3):211-6.

Avşaroğlu, S., & Koç, H. (2019). Yaşam Doyumu ile Sıkıntıyı Tolere Etme Arasındaki İlişkide İyimserliğin Aracı Etkisi.Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal,9(53), 565-588

Argan, M., Argan, M.T. & Dursun, M.T. (2018). Examining Relationships Among Well-being, Leisure Satisfaction, Life Satisfaction, and Happiness, International Journal of Medical Research & Health Sciences, 7(4), 49-59.

FULL TEXTS BOOK

INVESTIGATION OF IMMUNOCYTOTOXIC EFFECTS OF SILICON DIOXIDE NANOPARTICLES AND SILVER ON MODEL ORGANISM *GALLERIA MELLONELLA* LARVAE

SİLİKON DİOKSİT NANOPARTİKÜLLERİ VE GÜMÜŞÜN MODEL ORGANİZMA *Galleria mellonella* LARVALARI ÜZERİNDEKİ İMMÜNOSİTOTOKSİK ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

[1]Doç.Dr. Benay Tuncsoy

[1] Adana Alparslan Turkes Science and Technology University, Faculty of Engineering, Deppartment of Bioengineering, Adana

[2]Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tuncsoy

[2] Cukurova University, Faculty of Science and Letter, Department of Biology, Adana

ABSTRACT

In recent years, there has been an increase in the production of nanoparticles in industry and a proliferation of applications, particularly in biomedicine and biotechnology. On the other hand, the recognition of the possible effects of nanoparticles on human health and the environment, and the regulation of the resulting increase in commercial use, raise questions about their potential toxicological effects. Due to their unique properties resulting from their nano-size, nanomaterials interact physicochemically with organic chemicals or metals in the environment, altering their bioavailability and causing synergistic, antagonistic, potentiating and other diverse reactions. In this study, the effects of the LD_{50} value of SiO_2 NPs and environmental concentrations of silver sulfate ($AgSO_4$) alone and in mixtures on total haemocyte counts and phenoloxidase enzyme activities in haemolymph of *Galleria mellonella* were investigated. It was found that the total hemocyte counts (THC) were decreased when the larvae exposed to SiO_2 NPs and AgSO4 in singly, however THC was increased in the hemolymph of mixture group. As for phenoloxidase enzyme activity, it was increased in all treatment groups. In conclusion, SiO_2 NPs caused toxic effects in the larvae of the model organism *G. mellonella* when $AgSO_4$ was applied alone or in mixtures, and SiO_2 NPs may cause more toxic effects on the immune system when applied in mixtures with other environmental pollutants.

Keywords: *Galleria mellonella*, silicon dioxide nanoparticles, Silver sulphate, Immune system

ÖZET

Son yıllarda, nanopartiküllerin endüstride üretiminde ve özellikle biyotıp ve biyoteknoloji alanlarındaki uygulamalarında bir artış olmuştur. Öte yandan, nanopartiküllerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki olası etkilerinin fark edilmesi ve bunun sonucunda ticari kullanımda meydana gelen artışın düzenlenmesi, potansiyel toksikolojik etkileri hakkında soru işaretleri doğurmaktadır. Nano boyutlarından kaynaklanan benzersiz özellikleri nedeniyle, nanomalzemeler çevredeki organik kimyasallar veya metallerle fizikokimyasal olarak etkileşime girerek biyoyararlanımlarını değiştirir ve sinerjik, antagonistik, arttırıcı etkilere neden olabilmektedir. Bu çalışmada, SiO_2 NP'lerin LD_{50} değerinin ve gümüş sülfatın ($AgSO_4$) çevresel konsantrasyonlarının tek başına ve karışım halinde *Galleria mellonella* 'nın hemolenfindeki toplam hemosit sayısı ve fenoloksidaz enzim aktiviteleri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Tek başına SiO_2 NPs ve $AgSO_4$'e maruz kalan larvaların toplam hemosit sayılarının (THC) azaldığı, ancak karışım grubunun hemolenfinde THC'nin arttığı bulunmuştur. Fenoloksidaz enzim aktivitesi ise tüm muamele gruplarında artmıştır. Sonuç olarak, SiO_2 NPs, $AgSO_4$ tek başına veya karışım halinde uygulandığında

FULL TEXTS BOOK

model organizma *G. mellonella* larvalarında toksik etkilere neden olmuştur ve SiO_2 NPs diğer çevresel kirleticilerle karışım halinde uygulandığında bağışıklık sistemi üzerinde daha fazla toksik etkilere neden olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Galleria mellonella*, silikon dioksit nanopartikülleri, gümüş sülfat, bağışıklık sistemi

GİRİŞ

Nanoteknoloji, tüm endüstriyel sektörlerde geniş bir ürün yelpazesine sahip, yenilikçiliğin temelini oluşturan 21. yüzyılın kilit teknolojilerinden biridir. Çevre Koruma Ajansı (EPA) bu teknolojiyi, "herhangi bir boyutta yaklaşık 1-100 nanometre uzunluk ölçeği kullanılarak atomik, moleküler veya makro moleküler seviyelerde araştırma ve teknoloji geliştirme, küçük boyutlarından dolayı yeni özelliklere ve işlevlere sahip yapıların, cihazların ve sistemlerin oluşturulması ve kullanılması ve maddeyi atomik ölçekte kontrol etme ya da manipüle etme yeteneği" olarak tanımlamıştır.

Nanomateryaller arasında en önemli yapılar yüzey alanlarının geniş olması ve yüksek reaksiyon aktiviteleri gibi özelliklere sahip olan nanopartiküllerdir (Murugadoss ve ark., 2017). Nanoteknolojinin hızlı gelişim göstermesi sonucu çeşitli boyut ve çaplardaki nanopartiküller ticari ve endüstriyel alanlarda sıklıkla kullanılmaktadır (Amelia ve ark., 2012; Tang ve ark., 2012). Son yıllarda endüstriyel alanlarda nanopartiküllerin üretimi artmakta, buna ek olarak özellikle biyomedikal ve biyoteknoloji alanlarında çeşitli kullanımların yaygınlaşmasında artış meydana gelmektedir. Buna karşılık, nanopartiküllerin insan sağlığı ve çevre üzerine muhtemel etkilerinin farkına varılması ve bunun sonucunda oluşan ticari kullanımların artmasının düzenlenmesi potansiyel toksikolojik etkileri ile ilgili soruları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, fazla kullanımları sonucunda kontrolsüz ve fazla miktarlarda üst trofik düzeylerde aktarıma neden olabilmektedir (Cazenave ve ark., 2019).

Nano boyutlarından kaynaklanan benzersiz özellikleri nedeniyle, nano malzemeler çevrede bulunan organik kimyasallar veya metallerle fizikokimyasal olarak etkileşime girerek biyoyararlanımlarını değiştirmekte ve sinerjistik, antogonistik, arttırıcı etkilerinin yanı sıra diğer farklı tepkimelere de neden olabilmektedir. Bu farklı etkileşimler nano malzemelerin ve kimyasalların tek başına etkilerine, çevresel koşullara ve biyolojik sistemlere göre değişiklik göstermektedir (Liu ve ark., 2018).

Son yıllarda karışım toksikolojisi özellikle nanotoksikoloji alanında önem kazanmaktadır. Sürekli kullanılmaları nedeniyle pestisit, endüstriyel kimyasallar, farmasötikler gibi kimyasal kirleticilerle çevrede aynı anda bulunabilmektedirler (Escher ve ark., 2020). Kimyasal kirleticilerin yanı sıra, yeni çevresel kirleticiler olarak nano malzemeler, ekotoksikolojik etkileri ve daha yakın zamanda diğer kirleticilerin toksisitesini arttırmadaki rolleri ile ilgili yeni araştırmaların odak noktası olmuştur (Naasz ve ark., 2018; Bundschuh ve ark., 2018). Bu maddeler kompleks karışımlar halinde birlikte bulunmakla birlikte, tek başlarına ya da karışım halinde bulunduklarında insan sağlığı ve biyota üzerine etkileri ile ilgili bilgilerin yetersiz olması endişe verici olmaktadır (Kortenkamp ve ark., 2019). Buna ek olarak, nano malzemeler yeni teknolojilerle artan bir şekilde işbirliği içerisinde olmakta ve ilaç taşınımı, katalizör, tarımsal kimya, kozmetik ve elektronik gibi alanlarda gelişmiş malzemeler olarak kullanılmaktadır. Sonuç olarak bunlar çok farklı yollarla çevreye ulaşmakta ve diğer kirleticilerle birlikte etkileşime girmektedir (Naasz ve ark., 2018).

Çalışmada kullanılacak nano silika, nano ölçekli partiküller olarak yapılandırılmış silika anlamına gelmektedir (Bitar ve ark., 2012). Bu yapı, silika nanopartiküllerinin fiziksel özelliklerini, yüzey alanını arttırarak, yeni yüzey ve kuantum etkisini ortaya koyarak etkilemektedir (Croissant ve Durand, 2018). Endüstriyel ve tıp alanlarında silika nanopartikülleri sıklıkla katalizör, ilaç taşıyıcı, kaplama katkı maddesi, malzeme stabilizatörü ve diğer uygulama alanlarıyla ilişki içerisindedir (Yang ve ark., 2020). Silika nanopartikülleri, diğer nanopartikül maruziyetlerine göre düşük toksik etkilere sahip olmasından dolayı uygun bir negatif kontrol olarak önerilmektedir (Casada ve ark., 2013; Lv ve ark., 2017). Buna

FULL TEXTS BOOK

karşın, toksik etkileri hala belirsizdir ve mevcut çalışmalarda daha çok insan sağlığı üzerine yoğunlaşmıştır (Zhang ve ark., 2016; Murugadoss ve ark., 2017; Mitarotonda ve ark., 2019). Ayrıca, diğer metal nanopartikül türlerinin ekotoksisitesi ile ilgili birçok çalışma olmasına rağmen (Mahaye ve ark., 2017; Mahana ve ark., 2021; Tortella ve ark., 2020), Silika nanopartiküllerinin diğer canlı türlerinde akut maruziyeti ile ilgili çok az sayıda çalışma bulunmaktadır (Cazenave ve ark., 2019). Buna ek olarak, Silika nanopartiküllerinin immün sistem üzerindeki in vitro etkileri ile ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Silika nanopartiküllerinin diğer kullanım alanlarından biri de son yıllarda tarımsal alanlarda alternatif pestisit olarak kullanılmasıdır. Silika nanopartiküllerinin böceklerde öldürücü etkisi kutikulayı doğrudan aşması veya kütikül tabakası boyunca emilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Silika nanopartiküllerinin ayrıca uygulama yapılan bitkilerle beslenmesi sonucunda böceğin sindirim sistemini bloke ederek ve dış morfolojisinde malformasyona neden olarak insektisidal etkilerinin olabileceği düşünülmektedir (Thabet ve ark., 2021). Buna karşın, tritrofik besin zincirinde bitkiler zararlı böcek türleri ve onların predatörleri veya parasitoidleri, birbirleri ile direk veya indirek olarak etkilenmektedirler. Bu besin zincirinin temeli, bitkilerin silikonu topraktan alması ve hücre içerisine alınımın farklı mekanizmalarına göre çeşitlilik göstermektedir (Cooke ve Leishman 2016). Silika nanopartiküllerinin bilinen etkileri kısıtlı olmakla birlikte yapılan çalışmalara göre bazı predatör ve parasitoid böcek türleri üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu belirlenmiştir (Moraes ve ark., 2004; Abbasi ve ark., 2020; Thabet ve ark., 2021). Ayrıca, silika nanopartiküllerinin ağır metaller gibi çeşitli çevresel kirleticileri adsorblayarak daha fazla toksik etki meydana getirebilmektedir.

Hedef organizmalarda, normal metabolizma faaliyetlerinin dışında vücuda dışarıdan alınan kimyasallar (pestisitler, ağır metaller vb.), enfeksiyon etkeni mikroorganizmalar (bakteri, parazit, virüs vb.), radyasyon ve çevresel stres (su kirliliği, mevsimsel farklılıklar vb.) faktörleri vücutta serbest oksijen radikallerinin artmasına, dolayısıyla oksidatif strese neden olmaktadır.

Oksidatif stres temelde immünotoksisiteye neden olan bir mekanizmadır. Nanomateryaller membran lipid peroksidasyonunu ve reaktif oksijen türevlerinin seviyesini arttırarak ve hücre içi glutatyon (GSH) seviyesini azaltarak oksidatif strese neden olurlar. Oksidatif stres hücresel bileşenlere zarar verir ve apoptosiz yoluyla hücre ölümüne neden olur. Nanomateryallerin şekil, boyut ve deforme olabilirlik gibi özellikleri de bağışıklık hücrelerini ve buna bağlı olarak da oksidatif stres tepkilerini etkileyebilmektedir (Shvedova vd., 2003). Silika kristalleri bağışıklık hücrelerinde reaktif oksijen türevlerinin oluşumuna neden olmaktadır. Silika nanopartiküller tarafından meydana gelen sitotoksisite de artan oksidatif stresle ilişkilidir. Reaktif oksijen türevlerinin üretimi, hücresel geçirgenliği arttırabilen lipid peroksidasyonun neden olduğu hücre membranı hasarını indükler ve sinyal yollarını değiştirebilir (Fu ve ark., 2014).

Toksikolojik çalışmalarda biyobelirteçler ksenobiyotiklere maruziyetin belirlenmesinde, çevre ya da organizma üzerindeki etkilerini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Bir organizma herhangi bir çevresel kirleticiye maruz kalırsa öncelikli olarak biyokimyasal ve biyomoleküler seviyelerde (enzim, DNA) etkilenir, daha sonra yüksek organizasyon seviyelerinde etkilenme fark edilebilir. Dolayısıyla, bir biyobelirteç genellikle ölçülebilen hücresel, doku, vücut sıvısı, fizyolojik veya biyokimyasal bir değişikliktir (Van der Oost vd., 2003). Nanomateryaller gibi çevresel kirleticiler, organizmada oksidatif stres seviyelerinde değişikliklere neden olmakta ve immün sistem hücrelerini etkilemektedir. Vücuda giren yabancı maddeler bağışıklık sistemi hücreleri tarafından nötralize edilmekte ve organizmayı ksenobiyotiklere karşı koruyarak organizmanın sağlıklı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak, biyobelirteçler nanomateryaller ve diğer çevresel kirleticilerin neden olduğu akut ve kronik etkilere yanıtın değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Bu nedenle, çalışmada model organizma *Galleria mellonella* son evre larvalarında silikon dioksit nanopartikülleri ile en önemli çevresel kirleticilerden biri olan gümüşün immun sistem üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla total hemosit sayısı ve fenoloksidaz aktivitesi üzerine etkileri araştırılmıştır.

FULL TEXTS BOOK

MATERYAL-METOD

Nanopartiküllerin karakterizasyonu

Metal nanopartiküllerin karakterizasyonu Çukurova Üniversitesi Merkezi Araştırma Laboratuvarı'nda elektron mikroskobu (SEM) ve X-ışını kırınımı (XRD) analizleri ile gerçekleştirildi.

Galleria mellonella

G. mellonella (L.), Lepidoptera takımının Pyralidae familyasına ait zararlı bir türdür. Bu türün larvaları arıcılık habitatlarına, arı kovanlarına, peteklere ve depolanan balmumuna önemli zararlar vererek üretimin azalmasına neden olur. Bu türle mücadelede çeşitli kimyasallar kullanılmakta ve geride kalan kalıntılar hem insan, hem çevre hem de insan sağlığı açısından zararlı sonuçlar doğurmaktadır.

Son zamanlarda bu tür, özellikle mikrobiyal hastalıkların insan sağlığı üzerindeki etkisini incelemek için model organizma olarak kullanılmaktadır. Tıp alanındaki araştırmalarda deneysel model organizma olarak yaygın olarak kullanılan farenin yetiştirilmesinin zor ve pahalı olmasının yanı sıra etik ve yasal sorunlara yol açması, omurgasızların model organizma olarak kullanılmasına olanak sağlamıştır. *G. mellonella* gibi türler, yetiştirilmesi kolay ve uygun maliyetli olduğundan mükemmel model organizmalardır. Ayrıca, *G. mellonella* larvalarının oda sıcaklığında hızlı ve kolay bir şekilde üretilebilmesi, bu türü diğer omurgasız organizmalardan ayırmaktadır. Buna ek olarak, *G. mellonella*'nın memelilerle karşılaştırılabilir bir doğal bağışıklık sistemi sergilemesi onu uygun bir model organizma yapmaktadır.

G. mellonella'nın 4. evresi vardır: yumurta, larva, yavru ve yetişkin. Larva evresi ortalama 24 gün süren yedi instardan oluşur. Deneyde, gelişim evrelerinin sonundaki (7. Evre) *G. mellonella* larvaları kullanılmıştır.

Yavru aşamasının ortalama uzunluğu 16,10 mm ve genişliği 3,50 mm'dir. Son aşamadaki larvalar, kovan içindeki pupayı koruyan beyaz kozalar örerler. Yetişkinlikte sindirim sistemi olmadığı için yumurta üretmeyi bıraktıktan sonra yemeyi bırakırlar ve ölürler.

Şekil 1. *G. mellonella* larvaları

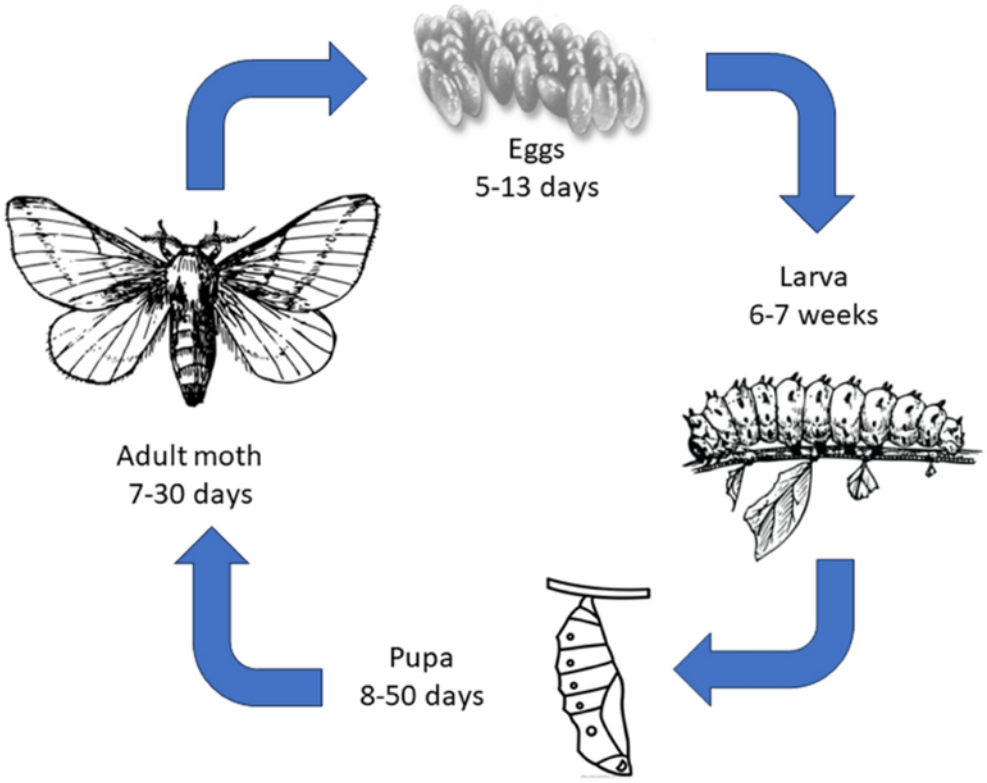

Şekil 2. *G. mellonella*' nın yaşam döngüsünün şematik diyagramı. (Boschi et al., 2023)

G. mellonella Stok Kültürünün Hazırlanması ve Deneysel Larvaların Elde Edilmesi

Çalışmada Çukurova Üniversitesi Biyoloji Bölümü Hayvan Fizyolojisi Laboratuvarı'nda bulunan *G. mellonella* stok kültüründen elde edilen larvalar kullanıldı. Stok kültürünün devamlılığını sağlamak için Bronskill'in (1961) besin bileşeni (kepek, bal, temiz su, gliserin ve petek) 5 litrelik cam kavanozlara konuldu ve olgun *G. mellonella* böcekleri kavanozlara bırakıldı. Kavanozların ağızları tülle kaplanmış, kapakları da hava sirkülasyonunu kolaylaştırmak için delinmiştir. Hazırlanan kavanozlar, kültür odasında 28 ± 2˚C sıcaklık ve 70 ±%5 bağıl nem ortam koşullarında, günlük 12:12 (Karanlık: Açık) fotoperiyotta inkübe edildi. Kavanozdaki yetişkin böceklerin üremesine ve besinin üzerine yumurta bırakmasına izin verildi. Testlerde yumurtadan çıktıktan sonra bu yumurtalardan çıkan larvalar kullanıldı.

Silikon Dioksit Nanopartikülünün LD_{50} Değerinin Belirlenmesi

Deneyde silikon dioksit nanopartikülleri kullanıldı. Silikon dioksit nanopartikülleri ile muamele edilecek son evre *G. mellonella* larvaları besleme ortamından uzaklaştırılarak kontrol ve tedavi gruplarına ayrıldı. Larvalara Hamilton mikro enjektör kullanılarak 50, 100, 250, 400 ve 500 µg/ml'lik çeşitli konsantrasyonlar enjekte edildi. Kullanılan konsantrasyonlar çeşitli araştırma ve testlerle belirlendi.

Son evre larvalar tedavi edildikten sonra plastik deney kaplarına konuldu. Silikon dioksit nanopartiküllerinin uygulanmasının ardından her biri 10 larva içeren kontrol ve tedavi grupları oluşturuldu ve denemeler çeşitli zamanlarda üç kez tekrarlandı. Uygulanan gruplardaki toplam ölü larva sayısı nanopartikül uygulamasından 120 saat sonra kaydedildi. Daha sonra *G. mellonella*'nın son evre larvalarına ait silikon dioksit nanopartiküllerinin LD_{50} değerleri SPSS 21.00 istatistiksel veri yazılımında probit analiz yöntemi kullanılarak belirlendi.

Deneyde Kullanılacak Çözültetilerin Uygulanması

Son evre *G. mellonella* larvaları yetiştirme ortamından çıkarıldı ve hassas bir terazi kullanılarak onlu gruplar halinde tartıldı. Seçilen kişilerden oluşan kontrol ve tedavi gruplarının aynı olmasına dikkat edildi. Deney kontrol ve uygulama grubu olmak üzere beş gruba ayrıldı.

1) Kontrol

2) silikon dioksit nanopartikülleri (SiO_2 NP) (LD_{50}: 396 µg/ml)

3) Gümüş sülfat ($AgSO_4$) (Sigma Aldrich; PESTANAL®, analitik standart) (çevresel konsantrasyon: 10 µg/L)

4) SiO_2 NP + $AgSO_4$

Ergin *G. mellonella* dişilerinin bıraktığı yumurtaların olduğu kâğıtlar, içerisinde yarı sentetik besin bulunan kavanozlara yerleştirildi ve larvaların, son evre evreye ulaşana kadar bu besleyici ortamda beslenmelerine izin verildi. Son evreye ulaşan larvalar besin ortamından çıkarıldı ve mikroenjeksiyon işleminde Hamilton enjektörü kullanılarak uygulamalar yapıldı (*n*:10).

Total Hemosit Sayısı

Elde edilen hemolenf örneğinden 4 µl alınarak, buz üzerinde bekletilen ve içerisinde 36 µl antikoagulant (0,098 M NaOH, 0,186 M NaCl, 0,017 M Na2EDTA ve 0,041 M Sitrik asit, pH = 4,5) bulunan ependorf tüplerine aktarılmıştır. 1:10 oranında seyreltme yapılan hücre süspansiyonundan 10 µl alınarak Neubauer hemositometresine yüklenmiştir. Hemositler, Leica DM750 marka mikroskopta sayılarak, bir mililitre hemolenfteki hemosit sayısı belirlenmiştir. Sayılan hemositler, Jones (1962) methodu kullanılarak hesaplanmıştır.

Fenoloksidaz (PO) Enzim Aktivitesi

Fenoloksidaz aktivitesini test etmek için (Lee ve ark., 1995) plastik bir eppendorf tüpüne 8 mikrolitre hemolenf ve 400 mikrolitre buz gibi soğuk fosfat tamponlu tuzlu su (PBS, pH 7.4) eklenmiştir. Başka bir eppendorf tüpüne 100 mikrolitre tamponlanmış hemolenf ve ardından 100 mikrolitre 10 mM L-Dopa substratı eklenmiştir. Bu karışım 25 °C'de 20 dakika inkübe edilmiş ve kinetik absorbans 490 nm'de UV spektrofotometre ile 0 ila 30 dakika arasında 5 dakikalık aralıklarla ölçülmüştür. PO için bir birim, dakikada 0,001 absorbans artışına neden olan enzim miktarıdır.

Verilerin Elde Edilmesi ve Değerlendirilmesi

Kontrol grubu ile uygulama gruplarının istatistiksel verileri SPSS 21 programında Student Newman Keul'un (SNK) testi kullanılarak hesaplandı. $p<0,05$'lik bir p değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

SiO_2 NP'lerin Karakterizasyonu

SEM analizi

SiO_2 nanopartiküllerinin şekil, yüzey ve morfolojisinin karakterizasyonu Çukurova Üniversitesi Merkezi Araştırma Laboratuvarında (ÇÜMERLAB) taramalı elektron mikroskobu (SEM) analizi ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, Şekil 3'de gösterilmektedir. SEM analiz sonuçları SiO_2 NP' lerinin küresel yapıda olduğunu göstermektedir.

FULL TEXTS BOOK

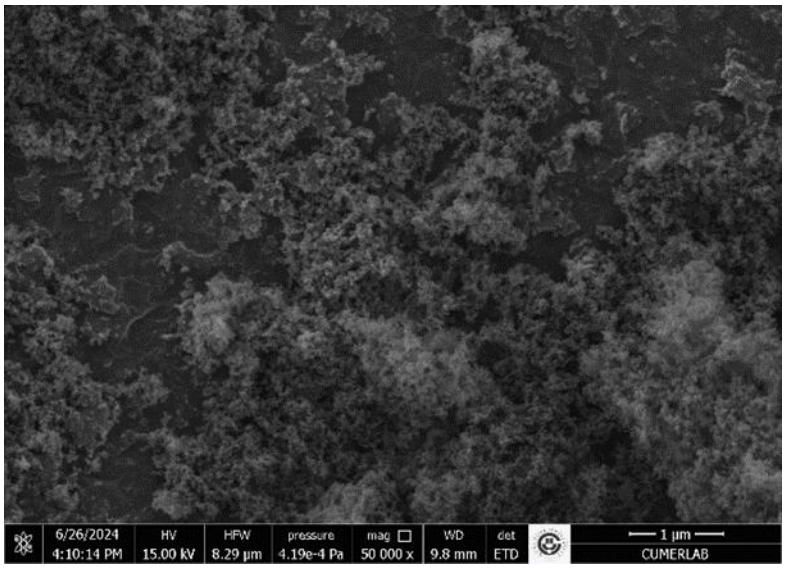

Şekil 3. SiO_2 NP' lerin SEM analizi.

XRD analizi

SiO_2 NP' lerinin kristal ve moleküler yapısının karakterizasyonu Çukurova Üniversitesi Merkezi Araştırma Laboratuvarında (ÇÜMERLAB) X-Işını kırınım analizi (XRD) analizi ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar Şekil 4'de gösterilmektedir.

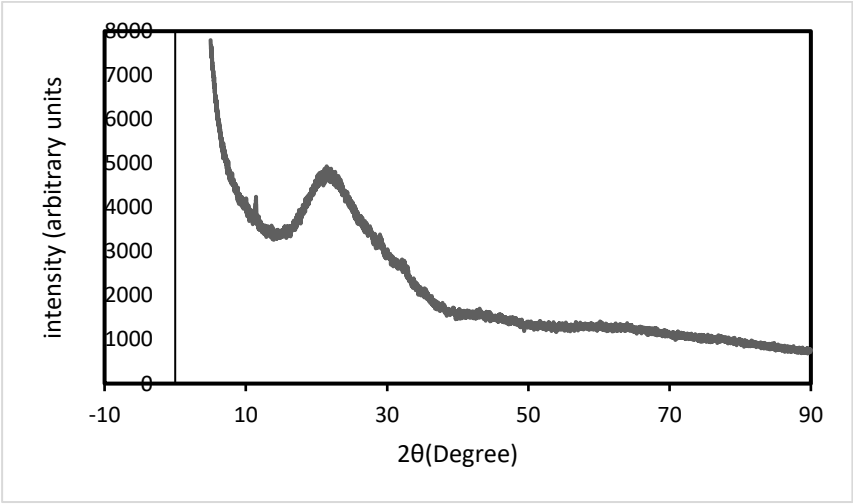

Şekil 4. SiO_2 NPs XRD analizi.

Total hemosit üzerine etkileri

Tek başına $AgSO_4$ ve SiO_2 NPs ile karışım uygulaması yapılan gruplarda ise, tek başına $AgSO_4$ ve SiO_2 NPs uygulanan gruplarda total hemosit sayısında azalma görülürken, karışım uygulaması yapılan grupta artış meydana gelmiştir ($p<0.05$).

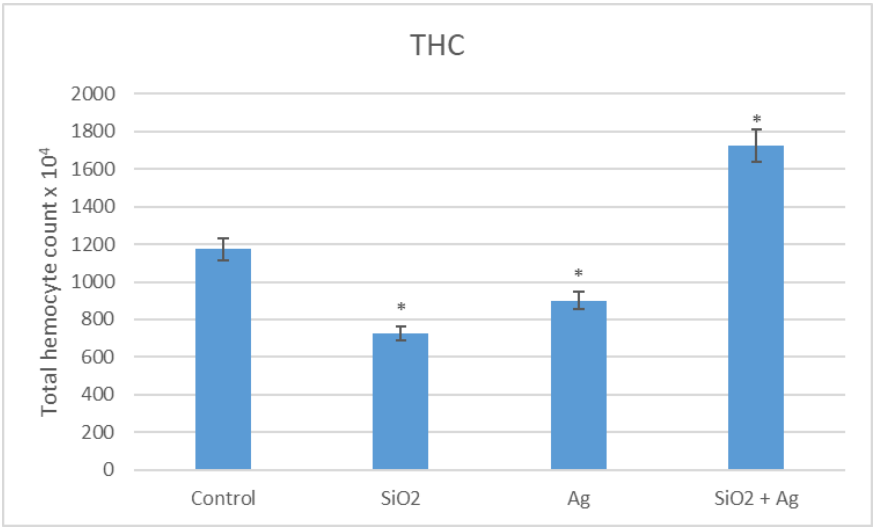

Şekil 5. *G. mellonella* nın hemolenfinde SiO_2 NPs ve $AgSO_4$ tek başına ve karışımlarının etkisinde Total hemosit sayısı (*SNK, farklı harflerle verilen veriler arasında istatistiksel olarak kayda değer bir varyasyon ($P<0.05$) olduğunu göstermektedir).

Fenoloksidaz aktivitesi üzerine etkileri

SiO_2 NPs ve $AgSO_4$'ın tek başına ve karışım halinde *G. mellonella* son dönem larvalarının hemolenfindeki fenoloksidaz enzim aktivitesi üzerine etkileri Şekil 6' da sunulmuştur. Çalışmada, tek başına $AgSO_4$ ve SiO_2 NPs ile karışım uygulaması yapılan gruplarda sırasıyla, 2.84, 2.59 ve 5.02 kat artış meydana geldiği tespit edilmiştir ($p<0.05$).

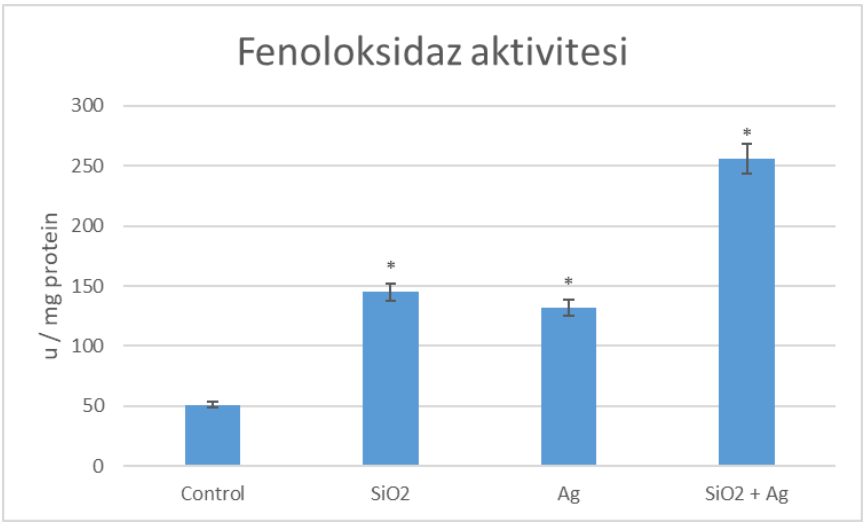

Şekil 6. *G. mellonella* nın hemolenfinde SiO_2 NPs ve $AgSO_4$ tek başına ve karışımlarının etkisinde fenoloksidaz aktivitesi (*SNK, farklı harflerle verilen veriler arasında istatistiksel olarak kayda değer bir varyasyon ($P<0.05$) olduğunu göstermektedir).

Tartışma

Son yıllarda nanopartiküllerin ve ağır metallerin endüstri ve tarım alanları gibi çeşitli ortamlarda bilinçsiz kullanımı, ekolojik dengelerin bozulması ve hedef dışı organizmalara zarar verilmesi gibi sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca bu nanopartiküller ağır metaller pestisitler ve bunların etkileşimleri sonucunda canlı organizmalarda önemli sorunlar yaratma potansiyeline sahip olabilmektedir. Çalışmada SiO_2 NP' lerinin ve $AgSO_4$' ın tek başına ve karışım uygulamalarının *G. mellonella* son dönem larvaları

FULL TEXTS BOOK

üzerindeki immünolojik etkileri analiz edilerek hemolenfte total hemosit sayıları ve fenoloksidaz enzim aktivitelerinde meydana gelen değişiklikler incelenmiştir.

Böceklerde, normal metabolik faaliyetler dışında vücuda alınan nanopartiküller, ağır metaller, pestisitler gibi kimyasallar, bazı mikroorganizmalar ve radyasyon gibi dış etkenler vücutta serbest radikallerin artmasına neden olarak oksidatif strese yol açar. Bu stres hücresel bileşenlerde hasara neden olur ve hücre süreçlerini etkiler.

Fenoloksidaz (PO), aktivitesini tam olarak yerine getirebilmek için prostetik gruplar olarak metal iyonlarına ihtiyaç duyan tipik bir metal enzimidir ve böcek immünolojik sistemi için gereklidir (Lv ve ark., 2021). Fiziksel yaralanma veya doku hasarının da fenoloksidaz aktivitesini uyarabildiği bilinmektedir. Bir yaralanma durumunda, böceğin bağışıklık sistemi hızlı bir şekilde yanıt verir ve etkilenen bölgeyi çevreleyen savunma sistemlerini harekete geçirir. Bu, böceğin yara iyileşmesini hızlandırmak veya stresle başa çıkmak için artan immünolojik tepkisiyle bağlantılıdır. Sıcaklık dalgalanmaları, çevresel kirleticiler ve diğer stres faktörlerinin tümü fenoloksidaz aktivitesini artırabilir. Xu ve arkadaşları (2021) ZnO NP'lerin *G. mellonella*'da koruyucu bir bağışıklık tepkisini tetikleyebileceğini göstermiştir. Bu yanıt fenoloksidaz aktivitesinde bir artışı içerir. Wu ve Wu ve Yi (2015) tarafından yapılan bir başka araştırmada, krom (Cr) ve kurşun (Pb) gibi çevresel kirleticilerin *G. mellonella*'nın bağışıklık ve antioksidan sistemi üzerinde yüksek toksisiteye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Antioksidan enzimler (CAT, SOD, Peroksidaz), THC ve fenoloksidaz aktiviteleri artan diyet Cr ve Pb derişimleri ile artmıştır. Yapılan çalışmada, karışım uygulanan gruplarda yüksek oenositoid seviyelerine bağlı olarak fenoloksidaz aktivitelerinin arttığı sonucuna varılabilmektedir. Dolayısıyla, hemositler SiO_2 NPs ve $AgSO_4$ ile bunların karışımlarının varlığında parçalanarak fenoloksidaz enziminin hemolenf içine salınmasına yol açmış olabileceği düşünülmektedir.

Omurgasızlar, besin zincirlerinde ara tüketici olma özelliklerinden dolayı özellikle son yıllarda toksisite çalışmalarında önemli bir model organizma olarak kullanılmaktadır. Çoğunlukla, çevresel kirleticilerin etkileri oksidatif hasar veya ölüm üzerindeki etkileri ile ölçülür, ancak hemositler daha uygun bir araçtır. Hemositler omurgasızların bağışıklık sisteminde çok önemli bir role sahiptir ve böcek hemositleri omurgalılardaki kan hücrelerine benzer özelliklere sahiptir, bu da onları immünolojik çalışmalar için önemli bir materyal haline getirmektedir (Impellitteri vd., 2022). Bu çalışmada, tek başına SiO_2 NPs ve $AgSO_4$' a maruz bırakıldığında THC azalma meydana geldiği belirlenmiştr. Bununla birlikte, SiO_2 NPs' lerinin $AgSO_4$ ile karışım halinde uygulandığı gruplarda THC artış meydana geldiği belirlenmiştir. Hem SiO_2 NPs hem de $AgSO_4$ hücrelerde oksidatif strese neden olarak hemositlerde hasara veya ölüme yol açmış olabilir. Oksidatif stresin hücre membranlarına, DNA'ya ve proteinlere zarar verebileceği ve hücre ölümüne yol açabileceği bilinmektedir.

Sonuç olarak, farklı böcek türleriyle yapılan çalışmalara göre, nanopartiküller, ağır metaller ve pestisitler gibi çevresel kirleticilere maruz kalan türlerin biyokimyasal ve immünolojik savunma sistemlerini değiştirmektedir. Silikon dioksit nanopartikül (SiO_2 NP) ve $AgSO_4$ ve bunların karışımlarının zararlı böcek türleri ve diğer hedef olmayan canlılar üzerinde meydana gelebilecek toksik etki mekanizmasının bilinmesinin, zararlı böceklerle mücadelede hedef dışı organizmalar ve çevre üzerinde daha az olumsuz etkiye sahip yeni kimyasal yöntemlerin geliştirilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

REFERENCES

Amelia, M., Lincheneau, C., Silvi, S., & Credi, A. (2012). Electrochemical properties of CdSe and CdTe quantum dots. *Chemical Society Reviews*, 41(17), 5728-5743.

and chemicals: the Trojan-horse phenomenon and its relevance for ecotoxicity. Sci.

Bitar, A., Ahmad, N. M., Fessi, H., & Elaissari, A. (2012). Silica-based nanoparticles for biomedical applications. *Drug discovery today*, 17(19-20), 1147-1154.

Bronksill, J.F. (1961) A cage to simplify the rearing of the greater wax moth, Galleria mellonella (Pyralidae). *J Lep Soc* 15:102–104

FULL TEXTS BOOK

Bundschuh M, Filser J, Lüderwald S, McKee MS, Metreveli G, Schaumann GE, Schulz R, Wagner S. Nanoparticles in the environment: where do we come from, where do we go to? *Environ Sci Eur*. 2018;30(1):6.

Cazenave J, Ale A, Bacchetta C, Rossi AS. Nanoparticles Toxicity in Fish Models. *Curr Pharm Des*. 2019;25(37):3927-3942.

Cazenave, A., Hamlington, B., Horwath, M., Barletta, V. R., Benveniste, J., Chambers, D.& Thompson, P. (2019). Observational requirements for long-term monitoring of the global mean sea level and its components over the altimetry era. *Frontiers in Marine Science*, 6, 582.

Croissant, J. G., & Durand, J. O. (2018). Mesoporous silica-based nanoparticles for light-actuated biomedical applications via near-infrared two-photon absorption. *The Enzymes*, 43, 67-99.

Escher BI, Stapleton HM, Schymanski EL. Tracking complex mixtures of chemicals in our changing environment. *Science*. 2020 Jan 24;367(6476):388-392.

Impellitteri, F., Curpăn, A. S., Plăvan, G., Ciobica, A., & Faggio, C. (2022). Hemocytes: A Useful Tool for Assessing the Toxicity of Microplastics, Heavy Metals, and Pesticides on Aquatic Invertebrates. *International journal of environmental research and public health*, 19(24), 16830.

Jones JC (1967) Changes in the hemocyte picture of *Galleria mellonella* L. *Biol Bull* (woods Hole) 132:1211–1221

Kortenkamp, A., Faust, M., Backhaus, T. *et al.* Mixture risks threaten water quality: the European Collaborative Project SOLUTIONS recommends changes to the WFD and better coordination across all pieces of European chemicals legislation to improve protection from exposure of the aquatic environment to multiple pollutants. *Environ Sci Eur* **31**, 69 (2019).

Lee, M. J., & Anstee, J. H. (1995). Phenoloxidase and its zymogen from the haemolymph of larvae of the lepidopteran *Spodoptera littoralis* (Lepidoptera: Noctuidae). *Comparative Biochemistry and Physiology Part B: Biochemistry and Molecular Biology*, 110(2), 379-384.

Liu, Y., Nie, Y., Wang, J., Wang, J., Wang, X., Chen, S.& Xu, A. (2018). Mechanisms involved in the impact of engineered nanomaterials on the joint toxicity with environmental pollutants. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 162, 92-102.

Lv Y, Liang Q, Li Y, Li X, Liu X, Zhang D, Li J. (2021). Effects of metal ions on activity and structure of phenoloxidase in *Penaeus vannamei*. *Int J Biol Macromol*. 31;174:207-215.

Mahana A, Guliy OI, Mehta SK. Accumulation and cellular toxicity of engineered metallic nanoparticle in freshwater microalgae: Current status and future challenges. *Ecotoxicol Environ Saf*. 2021 Jan 15;208:111662.

Mahaye N, Thwala M, Cowan DA, Musee N. Genotoxicity of metal based engineered nanoparticles in aquatic organisms: A review. *Mutat Res Rev Mutat Res*. 2017 Jul;773:134-160.

Murugadoss S., Lison D., Godderis L., Van Den Brule S., Mast J., Brassinne F., Sebaihi N. & Hoet P.H. (2017). Toxicology of silica nanoparticles: an update. *Arch Toxicol.* 91(9):2967-3010.

Naasz, S., Altenburger, R., Kühnel, D., 2018. Environmental mixtures of nanomaterials

Shvedova, A., Castranova, V., Kisin, E., Schwegler-Berry, D., Murray, A., Gandelsman, V.& Baron, P. (2003). Exposure to carbon nanotube material: assessment of nanotube cytotoxicity using human keratinocyte cells. *Journal of toxicology and environmental health* Part A, 66(20), 1909-1926.

Tang, C., Tang, Z., & Gong, H. (2012). Hierarchically porous Ni-Co oxide for high reversibility asymmetric full-cell supercapacitors. *Journal of the Electrochemical Society*, 159(5), A651.

Thabet, A. F., Boraei, H. A., Galal, O. A., El-Samahy, M. F., Mousa, K. M., Zhang, Y. Z. & Nozaki, T. (2021). Silica nanoparticles as pesticide against insects of different feeding types and their non-target attraction of predators. *Scientific reports*, 11(1), 14484.

FULL TEXTS BOOK

Tortella GR, Rubilar O, Durán N, Diez MC, Martínez M, Parada J, Seabra AB. Silver nanoparticles: Toxicity in model organisms as an overview of its hazard for human health and the environment. *J Hazard Mater*. 2020 May 15;390:121974.

Total Environ. 635, 1170–1181.

Wu G, Yi Y. Effects of dietary heavy metals on the immune and antioxidant systems of *Galleria mellonella* larvae. *Comp Biochem Physiol C Toxicol Pharmacol*. 2015 Jan;167:131-9.

Xu, M. N., Li, L., Pan, W., Zheng, H. X., Wang, M. L., Peng, X. M., ... & Huang, X. W. (2021). Zinc oxide nanoparticles prime a protective immune response in *Galleria mellonella* to defend against *Candida albicans*. *Frontiers in Microbiology*, 12, 766138.

Yang, X., Feng, L., Zhang, Y., Hu, H., Shi, Y., Liang, S., Zhao, T., Cao, L., Duan, J., Sun, Z., 2018. Co-exposure of silica nanoparticles and methylmercury induced cardiac toxicity in vitro and in vivo. *Sci. Total Environ*. 631–632, 811–821. https://doi.org/ 10.1016/j.scitotenv.2018.03.107.

Zhang, F. F., Wan, Q., Li, C. X., Wang, X. L., Zhu, Z. Q., Xian, Y. Z.& Yamamoto, K. (2004). Simultaneous assay of glucose, lactate, L-glutamate and hypoxanthine levels in a rat striatum using enzyme electrodes based on neutral red-doped silica nanoparticles. *Analytical and bioanalytical chemistry*, 380, 637-642.

FULL TEXTS BOOK

SAĞLIK TEKNİKER ADAYLARINA VERİLEN YETİŞKİN TEMEL YAŞAM DESTEĞİ EĞİTİM ETKİNLİĞİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING THE EFFECTIVENESS OF ADULT BASIC LIFE SUPPORT TRAINING GIVEN TO HEALTH TECHNICIAN CANDIDATES

Öğr. Gör. Dr. İsmet ÇELEBİ

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0000-0002-6494-2908

Mervenur ÇETİNKAYA

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0009-4874-4168

Haticenur FİLİK

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0004-8497-6816

Sıla AKTAŞ

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0004-7452-9617

Fatma VARLI

Gazi University, Department of Paramedicine, Gölbaşı, Ankara

ORCID: 0009-0004-6779-3831

ÖZET

Dünyada en sık karşılaşılan ölüm nedeni ani kalp durması ile sonuçlanan koroner kalp hastalığıdır. Literatür incelendiğinde Ülkemizde TYD eğitimi ile ilgili çalışmaların bir çoğu, mezun hemşireler, hekimler ve tıp öğrencileri ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple sağlık tekniker adaylarının bu konudan uzak kaldığı gözlemlenmiştir. Bu araştırmanın amacı sağlık tekniker adaylarına verilen yetişkin temel yaşam desteği eğitiminin etkinliğinin incelenmesidir. Yarı deneysel tipte olan bu çalışmaya Gazi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda (SHMYO) öğrenim gören öğrenciler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Veri toplama formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yaş, cinsiyet, sınıf, ebeveyn eğitim durumu, ebeveyn iş durumu gibi sosyodemografik özellikler bulunmaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucu geliştirilen yetişkin Temel Yaşam Desteği bilgi formu kullanılacaktır. TYD bilgi formunda toplam 20 soru bulunmaktadır. Puanlama için her soru 5 puan olarak kabul edilmiştir. TYD bilgi formundan en az 0 en fazla 100 puan alınmaktadır. Veri seti SPSS 23.0 paket programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcılara ait özellikler sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Yetişkin temel yaşam desteği bilgi düzeyi puan ortalamalarının ön test, son test ve kalıcılık testleri ikili gruplar halinde bağımlı grupta t testi ile ve üçlü grup halinde ANOVA ile değerlendirilmiştir. Anlamlılık için p değeri 0,05 kabul edilmiştir. Araştırmaya katılan sağlık tekniker adaylarına verilen TYD eğitiminin etkinlik düzeyi anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Sağlık Teknikeri, Temel yaşam desteği, Otomatik eksternal defibrilatör

FULL TEXTS BOOK

ABSTRACT

The most common cause of death in the world is coronary heart disease resulting in sudden cardiac arrest. When the literature is examined, it is observed that most of the studies on TYD education in our country are related to graduate nurses, physicians and medical students. For this reason, it is observed that health technician candidates are far from this subject. The purpose of this research is to examine the effectiveness of adult basic life support education given to health technician candidates. The universe of this semi-experimental study is the students studying at Gazi University Health Services Vocational School. The data collection form consists of two parts. The first part includes sociodemographic characteristics such as age, gender, class, parental education status, and parental employment status. In the second part of the research, the adult Basic Life Support information form developed by the researchers as a result of the literature review will be used. There are a total of 20 questions in the TYD information form. Each question is accepted as 5 points for scoring. A minimum of 0 and a maximum of 100 points are obtained from the TYD information form. The data set was evaluated using the SPSS 23.0 package program. The characteristics of the participants in the research are expressed as numbers and percentages. Adult basic life support knowledge level mean scores were evaluated in pre-test, post-test and retention tests in paired groups with t-test in dependent group and in triple groups with ANOVA. P value was accepted as 0.05 for significance. The effectiveness level of TYD training given to health technician candidates participating in the research was found to be significantly high.

Keywords: Health Technician, Basic life support, Automatic external defibrillator

GİRİŞ

Hayat kurtarmak amacıyla havayolunu açmak ve sonrasında kalbi durmuş kişiye yapay solunum ile akciğerlerine oksijen gitmesini, dış kalp masajı ile de kalpten kan pompalanmasını sağlayarak dokulara yeterli düzeyde kan gitmesini elde etmek için yapılan ilaçsız müdahaleye temel yaşam desteği (TYD) denir (Afad, 2023). Dünyada en sık karşılaşılan ölüm nedeni ani kalp durması ile sonuçlanan koroner kalp hastalığıdır. Bunun dışında inme, anafilaksi, travma, suda boğulma, elektrik çarpması, elektrolit bozuklukları, zehirlenme, sıcak çarpması ve astım gibi yaşamı tehdit eden durumlar da ani kalp ve solunum durmasına yol açabilir. Kalp ve solunum durması sırasında oluşan oksijen yetersizliğine bağlı geriye dönüşsüz organ hasarlarının ve ölümün önlenmesinde temel ve ileri yaşam desteğinin (TYD ve İYD) erken başlatılması ve etkin uygulanması çok önemlidir. Temel yaşam desteği adımları, acil durumun erken tanınması, acil sistemin harekete geçirilmesi, kardiyopulmoner resüsitasyonun (KPR) erken başlatılması ve etkin yapılması, erken defibrilasyon uygulamasıdır (Türkmen ve ark., 2009).

Waalewjin ve arkadaşları hastane dışındaki KPR uygulamalarını değerlendirmişler ve kalp ve solunum durması sonrası ilk üç dakikada müdahale edilmeyen olguların yaşama şansının %50 azaldığını bildirmişlerdir (Waalewjin ve ark.,2001). Larsen ve arkadaşları da, kalbi duran hastaya hemen müdahale edilerek KPR, defibrilasyon ve İYD uygulanması durumunda, hastanın yaşama şansının arttığını, her üç uygulama için gecikilen her bir dakikada yaşama şansının %5.5 azaldığını belirtmişlerdir (Larsen veark., 1993). Kalp ve solunum durmasının önlenmesinde ve tedavisinde, sağlık profesyonellerinin TYD, İYD ve akut bakım uygulamaları ile ilgili yeterli bilgi ve becerisinin olmasının çok önemli olduğu belirtilmektedir.

Literatür incelendiğinde Ülkemizde TYD eğitimi ile ilgili çalışmaların bir çoğu, mezun hemşireler, hekimler ve tıp öğrencileri ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple sağlık tekniker adaylarının bu konudan uzak kaldığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple bu araştırma literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Bu araştırmanın amacı sağlık tekniker adaylarına verilen yetişkin temel yaşam desteği eğitiminin etkinliğinin incelenmesidir.

FULL TEXTS BOOK

YÖNTEM

Çalışma tipi ve grubu:

Yarı deneysel tipte olan bu çalışmaya Gazi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda (SHMYO) öğrenim gören öğrenciler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Öğrencilerin tamamına ulaşım hedeflenmiştir. Bu sebeple örneklem seçilmeyecektir. Gazi üniversitesi SHMYO toplam 1280 kişi araştırma grubunu oluşturmaktadır.

Veri toplama formu:

Veri toplama formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yaş, cinsiyet, sınıf, ebeveyn eğitim durumu, ebeveyn iş durumu gibi sosyodemografik özellikler bulunmaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde araştırmacılar tarafından literatür taraması sonucu geliştirilen yetişkin Temel Yaşam Desteği bilgi formu kullanılacaktır. TYD bilgi formunda toplam 20 soru bulunmaktadır. Puanlama için her soru 5 puan olarak kabul edilmiştir. TYD bilgi formundan en az 0 en fazla 100 puan alınmaktadır.

Prosedür:

Gazi Üniversitesi SHMYO'nda yedi program bulunmaktadır. Her programa ait her sınıf ikiye bölümüştür. Bu sayede katılımcı sayıları her bir eğitim için ortalama 35-40 kişilik gruplara bölünmüştür.

Katılımcılara önce çalışma ile ilgili bilgi verildi ve çalışmaya katılmayı kabul edenlere veri toplama formu dağıtılarak ön testler uygulandı. Veri toplama formunu doldurma süresi ortalama 15 dakikadır. Veri toplama formu doldurulduktan sonra proje ekibi tarafından yetişkin temel yaşam desteği ve otomatik eksternal defibrilatör eğitimi verilmiştir. Teorik eğitim 40 dakika olarak planlanmıştır. Teorik eğitimden sonra demonstrasyon yolu ile tüm katılımcılara yetişkin temel yaşam desteği uygulaması yaptırılmıştır. Uygulama süresi her bir grup için yaklaşık 80 dakika sürmüştür. Eğitimden sonra son test, eğitimden 3 ay sonra kalıcılık testi uygulanmıştır.

Eğitim içeriği;

-Kardiak arrestin tanınması

-Temel yaşam desteğinde bulunan hayat kurtarma zincirinin tanımlanması

-Yetişkin TYD uygulamasında dikkat edilecek noktalar

-Otomatik ekternal defibrilasyon uygulaması

Değişkenler:

Bağımlı değişken, Temel yaşam desteği bilgi düzeyi.

Bağımsız değişken, ön test, son test ve kalıcılık puan ortalamaları, sosyo demografik özellikler

İstatistiksel Çerçeve

Veri seti SPSS 23.0 paket programı aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Araştırmada yer alan katılımcılara ait özellikler sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Yetişkin temel yaşam desteği bilgi düzeyi puan ortalamalarının ön test, son test ve kalıcılık testleri ikili gruplar halinde bağımlı grupta t testi ile ve üçlü grup halinde ANOVA ile değerlendirilmiştir. Anlamlılık için p değeri 0,05 kabul edilmiştir.

FULL TEXTS BOOK

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bazı Özellikler

		Sayı	%
Yaş			
	19 ve altı	508	68,7
	20 ve üzeri	231	31,3
Cinsiyet			
	Erkek	182	24,6
	Kadın	557	75,4
Yaşanılan yer			
	Yurt	471	63,7
	Aile yanı	257	34,8
	Öğrenci evi	11	1,5
Daha Önce TYD eğitimi alma durumu			
	Evet	157	21,2
	Hayır	582	78,8
Daha önce OED hakkında bilgi sahibi olma durumu			
	Evet	166	22,5
	Hayır	573	77,5

Katılımcıların %68,7'si 19 yaş ve altı, %75,4'ü kadın, %63,7'si yurtta kalıyor, %78,8'i daha önce temel yaşam desteği eğitimi almamış ve %77,5'i daha önce otomatik eksternal defibrilatör kullanmamıştı (Tablo 1).

Tablo 2. Yaş, GANO ve TYD Bilgi Puanları İle İlgili Bazı Özellikler

	Min	Max	Ortalama	SS	Mod	Medyan
Yaş	18,00	37,00	19,44	2,45	19,00	19,00
GANO	1,73	3,85	2,88	0,41	2,50	2,82
TYD Bilgi puanı-öntest	20,00	90,00	62,35	16,13	70,00	65,00

FULL TEXTS BOOK

TYD Bilgi puanı-sontest	40,00	100,00	72,71	14,13	65,00	65,00
TYD Bilgi puanı-kalıcılık	35,00	100,00	71,29	13,97	65,00	70,00

Tablo 2'ye göre katılımcıların yaş ortalaması 19,44±2,45; GANO ortalaması 2,88±0,41; TYD bilgi puan öntest ortalaması 62,35±16,13; TYD bilgi puan son test ortalaması 72,71±14,35'tir.

Tablo 3. TYD Bilgi Puanlarının Öntest, Sontest ve Kalıcılık Test Karşılaştırması

	Uygulama	**Ortalama**	**SS**	**Ortalamanın Standart Hatası**	**t**	**p**
TYD Bilgi Puanı	**Öntest**	62,35	16,13	0,59	-16,758	**0,000**
	Sontest	72,71	14,13	0,52		
TYD Bilgi Puanı	**Sontest**	72,71	14,13	0,52	1,414	**0,088**
	Kalıcılık	71,29	13,97	0,51		
TYD Bilgi Puanı	**Öntest**	62,35	16,13	0,59	-13,695	**0,000**
	Kalıcılık	71,29	13,97	0,51		

Tablo 3 incelendiğinde TYD bilgi puan öntest ortalaması 62,35±16,13 TYD bilgi puanı son test ortalaması ise 72,71±14,35'tir. Bu bağlamda verilen eğitimin anlamlı olarak TYD bilgi düzyini arttırdığı görülmektedir (p=0,000).

SONUÇ

Sonuç olarak verilen temel yaşam desteği eğitimi sağlık tekniker adaylarında anlamlı olarak bilgi düzeyinde artışa sebep olmuş ve kısa süreli kalıcı olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

TÜRKMEN, E., Işıl, I. Ş. I. K., BALCI, S., TOPÇU, S. A., ABALI, S., & KARAÇAY, P. (2009). Temel yaşam desteği kursuna katılan hemşirelik/sağlık yüksekokulu öğrencilerinin kurstaki başarı, beklenti ve memnuniyetleri. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*, *13*(2), 55-62.

Özköse, Z. (2005). Erişkinler için kardiyopulmoner resüssitasyon: I-Temel yaşam desteği. *Gazi Medical Journal*, *16*(1).

Waalewijn RA, de Vos R, Tijssen JG, Koster RW. Survival models for out-of-hospital cardiopulmonary resuscitation from the perspectives of the bystander, the first responder, and the paramedic. Resuscitation 2001;51:113-22.

Larsen MP, Eisenberg MS, Cummins RO, Hallstrom AP. Predicting survival from out-of-hospital cardiac arrest: a graphic model. Ann Emerg Med 1993; 22:1652-8

Laco RB, Stuart WP. Simulation-Based Training Program to Improve Cardiopulmonary Resuscitation and Teamwork Skills for the Urgent Care Clinic Staff. Mil Med. 2021 May 29:usab198. doi: 10.1093/milmed/usab198. Epub ahead of print. PMID: 34050365.

FULL TEXTS BOOK

Shanmuganathan K, Mirvis SE, Chiu WC, et al. Penetrating torso trauma: triplecontrast helical CT in peritoneal violation and organ injury--a prospective study in 200 patients. Radiology 2004 ve 231:775

Holmes JF, Mao A, Awasthi S, et al. Validation of a prediction rule for the identification of children with intra-abdominal injuries after blunt torso trauma. Ann Emerg Med 2009 ve 54:528.

THE IMPACT OF BUDGET DEFİCİT ON SELECTED MACRO ECONOMİC VARİABLES VOLATILITY İN NIGERIA. (*2001-2022)*

**** Amos Olumuyiwa Oyeleye, Ebenezer Akinniyi Akinyemi,***

Department of Economics, Faculty of Art and Social Sciences, Ladoke Akintola University of Technology, Ogbomoso, Nigeria.

ABSTRACT

This study mainly focuses and examined the impact of Budget Deficit on selected macro-economic variables volatility in Nigeria. The variables includes dependent variables, Budget Deficit and independent variables: Gross Domestic Product, Inflation Rate, Interest Rate, Exchange Rate, and Unemployment Rate and sought to find out if there is a long-run relationship between Budget Deficit and these variables in Nigeria between the periods of 2001- 2022 The study employed the General linear model in estimating the equation. Preliminary test of stationarity and co integration of variables were conducted using the Augmented Dickey-Fulle (ADF) methods for finding out the presence of unit root in all variables and found that they are stationary at first differencing. Johansen Cointegration test was also employed to check for the co- integration of the variables and found that the variables in the study are all co-integrated of order one i.e. I(1.) showing the presence of long-run relationship between Budget Deficit and our selected macro-economic variables (GDP, interest rate, exchange rate, unemployment and inflation rate). The Granger Causality result obtained suggests that there is a uni-directional Granger-causality between Budget deficit and GDP. However, the test for causality showed that there exists no causality between Budget Deficit and Interest Rate, Budget Deficits and Inflation and Budget Deficit and Nominal Exchange Rate. We therefore conclude that Budget Deficits exert significant impact on the macro-economic performance of the Nigerian economy. The study recommends that since Budget Deficit could crowd-in investment through its reducing effects in interest rate, but emphasis should be placed on capital goods expenditure to make it have positive effect on GDP and thereby contribute to economic growth and development.

Keywords: Budget Deficit**,** Macroeconomic Variables**,** Uni-directional**,** Volatility.

1. INTRODUCTION

Budget Deficit is the situation in which the government estimated expenditure exceeds its estimated revenue for the period usually a year. The pursuit of fiscal deficit policy, which is meant to stimulate the economy by the injection of "free money" from the Central Bank of Nigeria (CBN) or borrowing from financial institutions or the non-banking population, is known as budget deficit operations (Okoro & Oksakei, 2020). A budget deficit is typically financed by borrowing, which increases the government's debt and this type of financing is called deficit financing. The size of the deficit can have a significant impact on the economy. A large deficit can lead to higher interest rates, inflation, and slower economic growth, while a smaller deficit can lead to lower interest rates, lower inflation, and faster economic growth. According to Chen and Boyle (2021), government deficit spending is the primary generator of inflation. This may be adopted to stimulate economic growth during economic depression. Macroeconomic variables are indicators or main signposts signaling the current trend in the economy. They are the broad measures of an economy's performance, such as GDP, inflation, unemployment, and balance of trade. They help to identify patterns in a country, region or the world. The state of a country's economy is characterised by macroeconomic variables such as unemployment rate, inflation rate, interest rate, exchange rate, GDP and so on. The past values of these variables help to estimate their future values. Mcroeconomic variables volatility on the other hand is a major systematic factor in explaining the evolution of external imbalances in a large cross section of countries. The majority of

FULL TEXTS BOOK

governments use deficit finance as a legitimate means of attaining their economic objectives (Antwi, Zhao & Atta Mills, 2013). However, Eminer (2015) argues that the budget deficit is caused by excessive government spending or a failure to collect tax income, or both, and that the budget deficit or higher expenditure has no detrimental impact on the economy. The general objective of this study is to investigate the impact of budget deficit on selected macroeconomic variables volatility on Nigerian economy. The specific objectives of the study are to: analyze the impact of budget deficits on economic growth in Nigeria Economy; assess the effect of budget deficits on inflation in Nigeria; evaluate the impact of budget deficit on the exchange rate; investigate the impact of budget deficit on interest rate and examine the impact of budget deficit on unemployment rate in Nigeria. Budget deficit affect the national debt, the sum of annual budget deficits, and the cumulative total a country owes to creditors. The impacts of the budget deficit could be positive, negative, or have no link with macroeconomic variables. When the government runs a budget deficit, public saving is negative, which reduces national saving below private saving. The effect of a budget deficit on national saving is most likely less than one-for-one, for a decrease in public saving produces a partially offsetting increase in private saving.

2. REVIEW OF RELATED LITERATURE

Conceptual Review

A budget deficit occurs when when a government spends more than it receives in revenue, such as taxes, in a given year. It is a negative balance between government's spending and revenues.

This may be adopted to stimulate economic growth during economic depression.

The pros of budget deficit are: i) it can be used to stimulate economic growth and development ii) it is a device to solve the problem of unemployment iii) it can be used to improve the standard of living especially if the deficit is for infrastructural development. The cons of deficit budget include: i) it may generate price instability (inflation) ii) it will encourage borrowing which can complicate the problem of debt-burden iii) it will encourage reckless spending on the part of government iv) it discourages multi-national agencies to provide financial assistance. v) it may complicate the problem of exchange rate and balance of payment.

Ways of finnacing budget deficit: Increasing the sources of revenue; sales of government properties; raising the level of taxation; government may decide to deplete its foreign expenditure resource or assets, borrowing from local and external financial institutions.

Theoretical Review/Frame Work.

Neo-classical Theory - Theories that attempt to explain the nexus between fiscal deficit and national output include; the Neo-Classical Theory, the Keynesian Theory and the Ricardian Equivalent Theory, among others. The neo-classical postulation is anchored on the assumption of full employment equilibrium. Expansionary scale policy increases aggregate consumption, but reduces savings. Savings will always be equal to investment at the full employment level. A persistent scale deficit, which implies more credit to the government and less to private investors, leads to higher interest rates, which crowd out productive private investment, and reduce national output. From the neo-classical point of view, government investment expenditure is considered less productive, than domestic private investment.

The Keynesian Theory - A contrary view to the neo-classical belief is the Keynesian model, which advocates for a counter-cyclical scale policy in the short run to stimulate investment and output. Keynes (1936) and his cohorts based their postulations on the existence of unemployment and underemployment rather than full employment (Keynes, 1936). Under this framework, government spending, rather than the self-regulating market forces, is viewed as a critical tool for achieving full employment (Jahan, Mahmud, & Chris, 2014).

FULL TEXTS BOOK

Ricardian Equivalent Theory - Contrary to the neo-classical and Keynesian views, the Ricardian equivalence approach developed by Barro (1989), argued that fiscal deficits or tax cuts do not affect aggregate demand, interest rate and investment. The hypothesis viewed fiscal policy as an ineffective tool of macroeconomic stabilization. Barro (1989) observed that a deficit-induced government expenditure or a current tax cut would both lead to a higher tax in future. Therefore, the taxpayers will pay for current government expenditure eventually.

Empirical Review

One of the most commonly contested problems among economists and policymakers in both developed and developing countries is the relationship between Budget Deficit and macroeconomic indicators such as Gross Domestic Product (GDP), Interest rates, Exchange rate, and Unemployment Rate, among others (Sharm & Mittal, 2019).

Till date, the likely implications of fiscal deficit on the macroeconomics have remained a matter of raging controversy. Previous empirical studies looked at the effects of fiscal deficits on economic growth (Maji and Achegbulu (2012), Ezebasili et al (2012), Edame and Okoi (2015)), fiscal deficits and inflation (Anayochukwu 2012), fiscal deficits and interest rates (Ezabasili and Mojekwu (2011)), and fiscal deficits and macroeconomic aggregates (Wosowei) (2013). Their findings were mixed result. While some revealed positive relationships, others revealed negative relationships. Kosimbei (2009), evaluated the empirical effects of budget deficits on macroeconomic performance for Kenya. Employing the vector auto regressive(VARs) approached which was under pinned on the Mundell–Fleming model. He established that the budgeting process had loopholes which perpetrated budget deficits, as he included current account of the balance of payments, private consumption, private investment, and money.

3. METHODOLOGY

This chapter focuses on the methods of research adopted in the present review. It includes the following sections: definition of the model, data specifications, data sources and estimation methods.

Nature and Sources of Data

The necessary data required in this analysis include: Budget Deficit (BUDDEF) as the dependent variable; while Real gross domestic product (RGDP), exchange rate (EXCR), inflation rate (INF), Unemployment rate (UNEMP) and Interest rate (INT), are the independent variables. The data to be used are secondary in nature and will be sourced from Central Bank of Nigeria (CBN) Bulletin, National Bureau of Statistics (NBS), International Monetary Fund (IMF), and World Bank. The required data are time series data spanning the years 2001 to 2022. (21years).

Model Specification

This research aimed at assessing the impact of Budget Deficit on selected Macroeconomics variable volatility on Nigerian Economy. This study adopted the model of Nelson (2015) which examined the effects of Budget Deficits on selected Macro-economic Variables as well as the model of Akinmulegun (2014). The following functional model were developed thus: BD = f (GDP, INFL, UNEMP, INTR, EXCR,)……(1)

Dependent variable: BD= Budget Deficit. Government revenue minus government expenditure is taken as proxy for budget deficit. These are the most quantifiable in terms of data generation and as such should provide an acceptable approximation for fiscal policies in Nigeria.

Independent variables: *GDP = Growth rate of gross domestic product; INF = Inflation rate, measured by annual year-on-year inflation rate;* INT = Interest rate measured in percentage; EXCR = Exchange rate measured as ratio of GDP; UNEMP = Labour force participation rate. The econometric form of the model can be expressed as follows $BD = \beta 0+\beta 1GDP+\beta 2\ INF+\ \beta 3INT+\ \beta 4\ EXCR\ +\ \beta 5\ UNEMP\ +\ \mu t$……(2)

FULL TEXTS BOOK

Where; β0 is the constant while β1, β2, β3, β4, and β5 are matrices of coefficient to be estimated, and μ = Stochastic error term incorporated in any regression model based on the classical assumption of a linear regression model to account f or variables omitted in the model.

Unit Root/Stationarity Test and Cointegration Test

To test for stationarity of the time series data, this study will first conduct pre- estimation statistical testing using Augmented Dickey Fuller (ADF). The reason for this is that one of the most prominent characteristics of time series data is time trend, which frequently leads to non-stationarity issues. If the Augmented Dickey Fuller (ADF) unit root test confirms that the series/variables are all stationary at level, the data will be analyzed using the Ordinary Least Square Estimation (OLS) technique. If the variables are not level-stationary, especially if the series are all I (1) (stationary at first difference), the Engle Granger Cointegration test is used to see if there is a long-run link between them. Based on the Engle Granger Cointegration test result, if result reveals that the series are not cointegrated then First Difference Autoregressive Distributive Lag (ARDL) regression analysis would be carried out, however if the series are cointegrated, short run Error Correction Model will be estimated If the ADF unit root test yields a mixture of I (0) and I (1) series, the ARDL bound testing process is used to see if there is a long-term link between the variables. If the bound test results show that there is a long run relationship, the ARDL cointegrating and long run form, which is a short run Error Correction technique that combines the short run and long run characteristics of the series, will be used; however, if the bound test results show that there is no long run relationship, the I (1) series will enter the ARDL model at first difference, while the I (0) series will enter the model at its level.

The data will be analyzed using the statistical software tool E-views (9.0). The data will be imported into E-view from an excel file, and then a stationarity test will be performed to check for unit root using the Augmented Dickey Fuller and Philip Perron tests. Following that, the study moves on to a cointegration test using the Engel Granger test to see if there is a long-term relationship between the variables. The proper technique selection will be determined as a result of this.

2. RESULT AND FINDINGS

Summary of Descriptive Statistics of the variables

	UNEMP____	INT____	INF____	GDP__B_N_	EXCR	DEF__B_N_
Mean	4.015789	24.15474	12.33789	60905.09	147.2368	-1249.845
Median	3.800000	22.88000	12.22000	54612.26	150.3000	-835.7100
Maximum	5.210000	31.01000	18.87000	144210.5	178.4400	-47.38000
Minimum	3.370000	18.36000	5.390000	8134.140	111.9400	-4913.820
Std. Dev.	0.484072	4.318775	3.552815	41989.22	21.20828	1427.830
Skewness	1.308845	0.351984	0.002778	0.439909	-0.137834	-1.336791
Kurtosis	3.595295	1.900089	2.408417	2.025171	1.596916	3.650912
Jarque-Bera	5.705282	1.350089	0.277084	1.365128	1.618671	5.994282
Probability	0.057692	0.509134	0.870627	0.505320	0.445154	0.049930
Sum	76.30000	458.9400	234.4200	1157197.	2797.500	-23747.06
Sum Sq. Dev.	4.217863	335.7327	227.2049	3.17E+10	8096.237	36696597
Observations	19	19	19	19	19	19

Source: Author's Computation (2024) using E-view

FULL TEXTS BOOK

Table 4.1 above present a summary of a descriptive statistics for all the variable in the model. It comprises of descriptive parameter such as; mean, median, maximum Standard deviation, skewness among others. From the result there is evidence of significance variation in the trends of the variables for the studies unemployment as a mean value of 4.0157, interest rate as 24.15, inflation rate as 12.33, GDP as 60905.09, exchange rate as 147.23, interest rate 24.15. The dependent variables DEF has a maximum value of -47.38 to a minimum value of -4913.8. The minimum value of -4913.8 indicated the higher performance of Nigeria economy in 2001 while at the end of year 2022 the DEF rise to a maximum value of -47.38 indicating a lower level of economic performance. This indicates that from 2001-2022, Nigeria economic performance decline by 4886.42 percent. The independent variables Unemployment has a maximum value of 5.21 to minimum value of 3.37, the minimum value of 3.37 indicated the lower level of Unemployment in circulation in 2001 while at end of year 2022 the Unemployment in the economy has increase by 5.21% showing an increase of 1.84 percent. The interest rate has a maximum value of 31.01 to minimum value of 18.36, the minimum value of 18.36 indicated the lower level of interest rate in circulation in 2001 while at end of year 2022 the interest rate in to the economy has increase by 31.01% showing an increase of 12.65 percent. The inflation rate has a maximum value of 18.87 to minimum value of 5.39. The minimum value of 5.39 indicated the lower level of inflation rate in 2001 while at end of year 2022 the inflation rate has increased to 18.87, indicating a higher increase of 13.48 percent. The gross domestic product has a maximum value of 144210.5 to minimum value of 8134.140, the minimum value of 8134.140 indicated the lower performance of gross domestic product in 2001 while at end of year 2022 the gross domestic product grown to 144210.5. This indicates that from 2001-2022 Nigeria GDP grew by 136076.36 percent. The exchange rate has a maximum value of 178.44 to minimum value of 111.94. The minimum value of 178.44 indicated the higher improvement in exchange rate in 2001 while at end of year 2022; the exchange rate has worsened by 178.44 percent. This indicates that from 2001-2022 Nigeria's exchange rate has worsened by 66.5 percent. For standard deviation, Economic growth has the highest degree of dispersion from the sample mean 41989.22 followed by DEF 1427.830, exchange rate 21.20, Interest rate 4.3, unemployment and inflation rate has an approximated value of 3.55 and 0.04 respectively. The entire variables are probably skewed to the right. DEF and UNEMP are leptokurtic as their approximated value of kutorsis are 3.65 and 3.59 respectively. Inflation, economic growth, Interest rate and exchange rate are platykurtic with a approximated value of 2.408, 2.025, 1.900 and 1.59 respectively. The probability of DEF and unemployment are not normally distributed as shown by the probability of their Jarqua-Bera. While inflation rate, exchange rate, interest rate and GDP are normally distributed as showed by their probability of their Jaqua-Bera.

Table 4.2.2: Unit Root Test

Variables	UNEMP	INT	INF	GDP	EXR	DEF
Series	1st diff.	LEVEL	1st diff.	1st diff.	LEVEL	Series
ADF	6.94896	6.94896	6.94896	6.94896	6.94896	6.94896
Order of Integration	I(1)	I(O)	I (1)	I(1)	I(O)	1(O)

Source: Author's Computation (2024) using E-view

FULL TEXTS BOOK

Notes: An intercept and trend are included in the equation. The lag length was selected using the Schwarz Information Criterion. (*), (**), (***) denote probability statistical significance at the 1%,5%, and 10% level respectively. The study begins the estimation analysis with stationarities properties of the variables in the model. The summary of the unit root test at 1%, 5% and 10% significant level are presented in table 4.2 above. This is to determine the underlying properties of our data whether the variables used are stationary or non-stationary. The null hypothesis (Ho) that the series are non-stationary at level (Have unit root) was tested against the alternative hypothesis (H1) that the series is stationary at level (does not have unit root). The result shows that economic growth (GDP), Inflation rate (INF), and (DEF) are stationary at levels at 1%, 5%, or 10% significance level. Its indicates that none of the variables possesses unit root either individually or as a group; meaning that they are integrated of order zero, i.e. I(O). The Interest rate (INT), Exchange rate (EXR), and Unemployment (UNEMP) are found to be stationary at the first difference at 1% significance level, indicating that the variables are integrated of order one i.e I(1).

Table 4.2.3 Bound-test

Lower bound	Upper bound	Level of significant	P-value	F-value
4.025	3.98	10%	0.3997	5.525300
5.07	4.945	5%	0.3103	
7.595	7.35	1%		

Source: Author's Computation (2024) using E-view

The table above presents the bound test to check if the variables are co-integrated by comparing the F-statistic to the critical values or the p-value to determine whether to reject the null hypothesis of no co-integration or to accept the alternative hypothesis that there is co-integration. From the result, the F-statistic (5.525300) is greater than the upper bound 3.98, 4.945 and 7.35, indicating the rejection of the null hypothesis at the 1% 5% and 10% significance level, which is suggesting the presence of co-integration in the variables

Table 4.2.4 Multiple Regression Analysis

Variable	Coefficient	R-square	AdjustedR-square	Standard Errors	D-Watstat
EXCR	-1.075637	0.959563	0.944011	12.67643	1.538830
GDP__B_N_	-0.011892			0.009546	
INF____	-30.40960			29.35428	
INT____	-71.08553			28.45686	

FULL TEXTS BOOK

UNEMP____	-1416.117	416.9752

Source: Author's Computation (2024) using E-view

The table above shows the regression coefficient which show the change in the mean of dependent variable is as a result of changes in the mean of independent variables when other factors are being hold constant. From the result, it is shown that all the variables have negative relationship with DEF. The value of R-square 0.959563 in the model implies that about 95% of the change in DEF can be attributed to the independent variables. The Adjusted R-square value means that is error in the model. And lastly the test for Auto-correlation where Durbin Watson model was and the value foritis 1.538830 which means that there is presence of Auto-correlation.

Table 4.2.5 Summary of Regression

Variable	Coefficient	Test statistics (t-value)	P-value
EXCR	-1.075637	-0.084853	0.000000
GDP__B_N_	-0.011892	-1.245698	
INF____	-30.40960	-1.035951	
INT____	-71.08553	-2.498011	
UNEMP____	-1416.117	-3.396165	

Source: Author's Computation (2024) using E-view

The table present the results how the significant level of all the independent variable, the coefficient shows the relationship they have the dependent variable either positive or negative relationship and their influence on the dependent variable which the t-statistics. The UNEMP, INT, INF, GDP and the EXCR have negative relationship with the DEF and they are significant at 1% level which mean that if DEF increase all of the variables will decrease by their coefficient respectively.

e Granger Co-Integration Test

Date: 11/13/24 Time: 15:33
Series: UNEMP____ INT____ INF____ GDP__B_N_ EXCR DEF__B_N_
Sample (adjusted): 2001 2019
Included observations: 19 after adjustments
Null hypothesis: Series are not cointegrated
Cointegrating equation deterministics: C
Automatic lags specification based on Schwarz criterion (maxlag=3)

Dependent	tau-statistic	Prob.*	z-statistic	Prob.*
UNEMP____	-2.862772	0.8138	-11.74263	0.8172
INT____	-2.578252	0.8928	-10.39009	0.8926
INF____	-5.090222	0.1109	-20.98064	0.1270
GDP__B_N_	-4.388666	0.2541	-18.85381	0.2555
EXCR	-4.155983	0.3237	-17.15802	0.3813
DEF__B_N_	-3.174259	0.7020	-14.87705	0.5761

FULL TEXTS BOOK

*MacKinnon (1996) p-values.

Warning: p-values may not be accurate for fewer than 30 observations.

Intermediate Results:

	UNEMP____	INT____	INF____	GDP__B_N_	EXCR	DEF__B_N_
Rho – 1	-0.652368	-0.577227	-1.165591	-1.047434	-0.953223	-0.826503
Rho S.E.	0.227880	0.223883	0.228986	0.238668	0.229362	0.260377
Residual variance	0.017994	4.628134	6.004777	62441790	37.13493	84335.14
Long-run residual variance	0.017994	4.628134	6.004777	62441790	37.13493	84335.14
Number of lags	0	0	0	0	0	0
Number of observations	18	18	18	18	18	18
Number of stochastic trends**	6	6	6	6	6	6

**Number of stochastic trends in asymptotic distribution

Source: Author's Computation (2024) using E-view

Least Squares

Dependent Variable: DEF__B_N_

Method: Least Squares

Date: 11/13/24 Time: 14:59

Sample (adjusted): 2001 2019

Included observations: 19 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EXCR	-1.075637	12.67643	-0.084853	0.9337
GDP__B_N_	-0.011892	0.009546	-1.245698	0.2349
INF____	-30.40960	29.35428	-1.035951	0.3191
INT____	-71.08553	28.45686	-2.498011	0.0267
UNEMP____	-1416.117	416.9752	-3.396165	0.0048
C	7411.868	2435.835	3.042845	0.0094

R-squared	0.959563	Mean dependent var	-1249.845
Adjusted R-squared	0.944011	S.D. dependent var	1427.830
S.E. of regression	337.8539	Akaike info criterion	14.73519
Sum squared resid	1483888.	Schwarz criterion	15.03344
Log likelihood	-133.9843	Hannan-Quinn criter.	14.78567
F-statistic	61.69806	Durbin-Watson stat	1.538830
Prob(F-statistic)	0.000000		

Source: Author's Computation (2024) using E-view

FULL TEXTS BOOK

1. SUMMARY, CONCLUSION AND RECOMMENDATION

This research examined the impact of Budget Deficit on selected Macroeconomic variables (GDP, inflation, unemployment, exchange rate, interest rate) To do this, The Augmented Dickey-Fuller approach was used in the unit root test provided in this study. The test was performed also to avoid having a spurious regression result as a result of using the Ordinary Least Squares method on non-stationary data. Also, The ARDL bound test was carried out to ascertain whether a long run relationship exists among the variables that were observed to be stationary at level and first difference. The ARDL bound test result is interpreted by comparing the F-Statistics value with the critical values.

Recommendations: Based on the findings of the study, the following policy recommendations are considered

- Effective monitoring of spending and spending results by fighting corruption in order to close the loophole.
- As budget deficit influences selected macroeconomic variables (GDP, inflation, unemployment, exchange rate, interest rate) negatively, government should minimize the amount of deficits injected in the economy so as not to crowd - out private investment.
- For the nation to achieve and maintain sustainable long-run economic growth, monetary policy should be used to complement fiscal policy so as to curtail inflation when budget deficit is used as policy instrument.
- Investment in appropriate and adequate manpower skills to reduce unemployment to the minimum in order to achieve the macroeconomic objective of full employment.

REFERENCES

Alesina, A., Favero, C. A. & Giavazzi, F. (2018). Climb out of debt. Finance and Development. March, pp. 6 - 11.

Anyanwu, J. C. & Oaikhenan, H. E. (1995). Modern macroeconomics Theory and Application in Nigeria. Journal Educational Publisher Onitsha.

Bedard, M. (2016). The Federal Government's deficits will not stimulate the Canadian Economy. MEI Viewpoint, Taxation Series. March, pp. 1 - 2.

Calderon, C. & Fuentes, J. R. (2013). Government debt and economic growth. Inter-American Development Bank (IDB) Working Paper Series, 424, 1 - 42.

Checherita, C. & Rother, P. (2010). The impact of high and growing government debt on economic growth: An empirical investigation for the Euro Area. The European

Central Bank (ECB) Working Paper Series. No 1237, 1 - 40.

Drazen A. (1979). Towards a political-economic theory of domestic debt. In: Calvo G., King M. (eds) The debt burden and its consequences for monetary policy. International Economic Association Series. Palgrave Macmillan, London. Epaphra, M. (2017). Analysis of budget deficits and macroeconomic fundamentals: A VAR-VECM approach. Journal of Economics and Management, 30(4):20 - 57.

Ezeabasili, V.N., Mojekwu, J.N. & Herbert, E.W. (2012). An empirical analysis of fiscal deficits and inflation in Nigeria. CS Canada International Business and Management, 4(1),105-120.

FULL TEXTS BOOK

Ezeanyeji, Imoagwu & Ejefobihi (2019). Public Debt and inflation in Nigeria: An econometric analysis. International Journal of Applied Research, 5(3), 219-224

Friedman, B. M. (1978). Crowding-out or crowding-in? The economic consequences of financing government deficits. National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper Series, 284, 1 - 51.

Hall, R. E. (1978). Stochastic implications of the life cycle-permanent income hypothesis: Theory and evidence. Journal of Political Economy, 86,971-987

IMF (2015). Fiscal policy and long-term growth. International Monetary Fund (IMF) Policy Paper. April, pp. 1 - 255.

Irons, J. & Bivens, J. (2010). Government debt and economic growth. Economic Policy Institute (EPI) Briefing Paper, 271, 1 - 9.

Kindleberger, C. P. (1965). Economic development, 2nd Edition. New York: McGraw-Hill.
MTEF and FSP (2010). 2012 – 2015 Medium Term Expenditure Framework Fiscal Strategy Paper, pp. 6-13.

Nimani, A. (2013). Consequences of fiscal deficit. Journal of Economics and International Finance, 5(3):58 - 64.

Noveski, M. (2018). Macroeconomic effects of the budget deficit in the Republic of Macedonia. Croatian Review of Economic, Business and Social Statistics, 4(2), 5 - 14.

Nwanna, I. O. & Umeh, G. N. (2019). Deficit financing and economic growth: The Nigerian experience. International Journal of Economics and Financial Management, 4(1),28 - 49.

Obadan, M. I. (2003). National development planning and budgeting in Nigeria, some pertinent issues. Broadway Press Ltd, Lagos.

Ogboru, I. (2006). Macroeconomics. Kaduna Liberty Publications limited. Akamobi Obiageli Gloria, Unachukwu Ijeoma Blessing European Journal of Economic and Financial Research - Volume 4 | Issue 4 | 2021 152

Oladipo, S. O. & Ajisafe, R. A. (2015). Dynamic interactions among budget deficit, economic growth and poverty level towards capacity building strategy for sustainable development and poverty alleviation in Nigeria (1980-2012). Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences, 6(7),169 - 174.

Ouattara, B. (2004). Modelling the long run determinants of private investment in Senegal. The School of Economics Discussion Paper Series 0413, Economics, the University of Manchester.

Paiko, I. I. (2012). Deficit financing and its implication on private consumption investment: The Nigerian experience. Arabian Journal of Business and Management Review, 1(10):45 – 62.

FULL TEXTS BOOK

OPTIMIZATION OF HYBRID RENEWABLE ENERGY SYSTEMS FOR A PUBLIC HOSPITAL: A CASE STUDY OF GRID AND OFF-GRID SOLUTIONS IN YALOVA, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Aykut Fatih Güven
Yalova University, Faculty of Engineering,
https://orcid.org/0000-0002-1071-9700
Energy Systems Engineer Necat Uzuner
Yalova University, Faculty of Engineering,
https://orcid.org/0009-0005-0815-2580
Yusuf KAYA
Yalova University, Faculty of Engineering,
https://orcid.org/0009-0004-1949-7501
Sümeyra İBİŞ
Yalova University, Faculty of Engineering,
https://orcid.org/0009-0001-3268-5863

ABSTRACT

The growing global demand for energy and the depletion of fossil fuel resources have heightened the importance of renewable energy sources. Fossil fuel combustion not only degrades the environment but also contributes to climate change. This study presents a techno-economic feasibility analysis of hybrid energy systems for Yalova State Hospital, aiming to identify the most efficient configurations in both grid-connected and off-grid scenarios. The hybrid systems, consisting of photovoltaic (PV) solar panels, wind turbines, generators, and battery storage, were simulated and optimized in four distinct scenarios using HOMER software. Additionally, electric vehicle (EV) charging stations were integrated into all scenarios for further evaluation.

The results indicate that the most cost-effective grid-connected system is a PV panel, grid, and battery hybrid, with a net present cost of $15.5 million and a unit energy cost of $0.173/kWh. In the off-grid scenario, the optimal system consists of PV panels, a natural gas generator, and battery storage, with a net present cost of $26.2 million and a unit energy cost of $0.327/kWh. By improving energy independence and reducing carbon emissions, this study contributes to both environmental sustainability and the economic viability of transitioning to renewable energy sources.

Keywords: Hybrid Energy Systems, Techno-Economic Feasibility, Energy Optimization, Electric Vehicle Charging Stations

1. INTRODUCTION

The rapid increase in global population and industrialization has significantly elevated the demand for energy, creating a strain on the balance between energy production and consumption (Güven & Yörükeren, 2024). Energy plays a critical role across various sectors, including industry, transportation, and residential, making the transition to sustainable energy sources increasingly necessary. While fossil fuels have historically been the most widely used energy source, their limited and nonrenewable nature, along with their adverse environmental impacts, have raised concerns (Güven et al., 2023). The combustion of fossil fuels not only releases harmful greenhouse gases, contributing to climate change, air pollution, and ecosystem degradation, and leads to economic instability due to volatile fuel prices.

FULL TEXTS BOOK

These challenges have prompted countries worldwide to rethink energy strategies and shift toward alternative energy sources (Al-Sahlawi et al., 2024).

Renewable energy sources, such as solar, wind, biomass, and geothermal energy, have emerged as vital solutions for sustainable energy production. These resources are not only environmentally friendly but also inexhaustible (Hasanien et al., 2024). By adopting renewable energy, countries can reduce their carbon emissions and enhance their energy independence. Countries like Germany have made significant strides in reducing their dependence on fossil fuels by utilizing high renewable energy sources. In 2022, Germany generated approximately 48.3% of its energy consumption from renewable sources, with onshore wind and photovoltaic systems contributing a significant portion. In the same year, Germany's onshore wind power production reached 100.5 TWh, representing a 12.4% increase from the previous year, while solar energy accounted for 11.4% of total electricity generation and biomass contributed 8.2% (Belkhier et al., 2024).

Turkey, similarly, has been actively transitioning toward renewable energy. According to the Turkish National Energy Plan, the country's electricity consumption is expected to reach 380.2 TWh by 2025 and 510.5 TWh by 2035. In 2022, Turkey generated 34.6% of its electricity from coal, 22.9% from natural gas, 20.3% from hydropower, 10.6% from wind, 5.1% from solar, and 3.4% from geothermal sources. These trends highlight the growing role for renewable energy investments in Turkey's energy landscape. As of November 2023, the country's installed capacity was 106,152 MW. As shown in Figure 1, Turkey's energy infrastructure by the end of 2023 includes a total installed capacity of 106,634.89 MW, an energy transmission line length of 74,034 km, and a total electricity production of 298.5 TWh, highlighting the country's significant advancements in energy production and transmission. Hybrid energy systems, which combine solar and wind energy, are designed to overcome the intermittency challenges of these individual sources and optimize energy supply (Güven & Yücel, 2023). Supported by energy storage systems, these hybrid configurations ensure a continuous supply of energy, even during insufficient sunlight or wind. Furthermore, the integration of natural gas generators into hybrid systems enhances reliability and reduces costs by preventing overcapacity (Chowdhury et al., 2023).

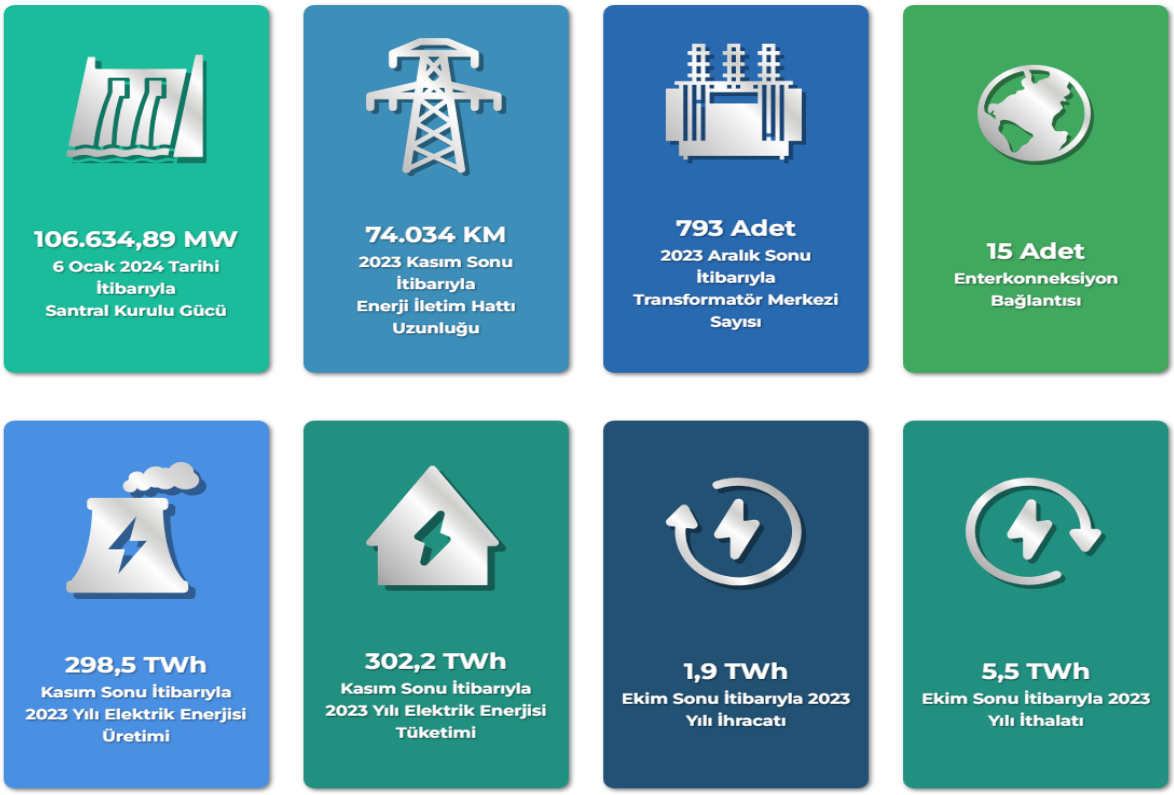

Figure 1. Turkey's energy status as of 2023.

This study examines the energy consumption data of the newly established Yalova State Hospital for the year 2023, aiming to evaluate both grid-connected and off-grid hybrid energy systems to meet the hospital's energy needs. The study simulates and analyzes four different system configurations, incorporating solar panels, wind turbines, generators, batteries, and electric vehicle charging stations, using HOMER software. The results focus on optimizing both cost efficiency and environmental sustainability.

2. METEOROLOGICAL DATA and LOAD PROFILES

2.1 Study Area

The study area is the newly constructed Yalova State Hospital, which is located 5.5 km from the city center of Yalova, in Turkey's Marmara Region (40° 63' 28" N, 29° 26' 62" E). The hospital occupies a 200-acre area with 105,000 square meters of indoor space and a parking capacity of 800 vehicles.

Figure 2. Yalova state hospital.

2.2 Solar Energy Potential

Consumption values for the selected load (Yalova State Hospital) were obtained from an analysis report conducted by Yalova University's Faculty of Engineering at the end of 2023. The amount of energy generated by installing solar panels to produce electricity is directly related to the region's meteorological data. The solar energy data for the region were obtained from the Yalova Meteorological General Directorate database. As illustrated in Figure 2, the solar energy potential of the region is higher during summer and lower during winter. Throughout the year, the average daily solar energy potential for the area has been measured at 4,205.01 kWh/m²/day.

FULL TEXTS BOOK

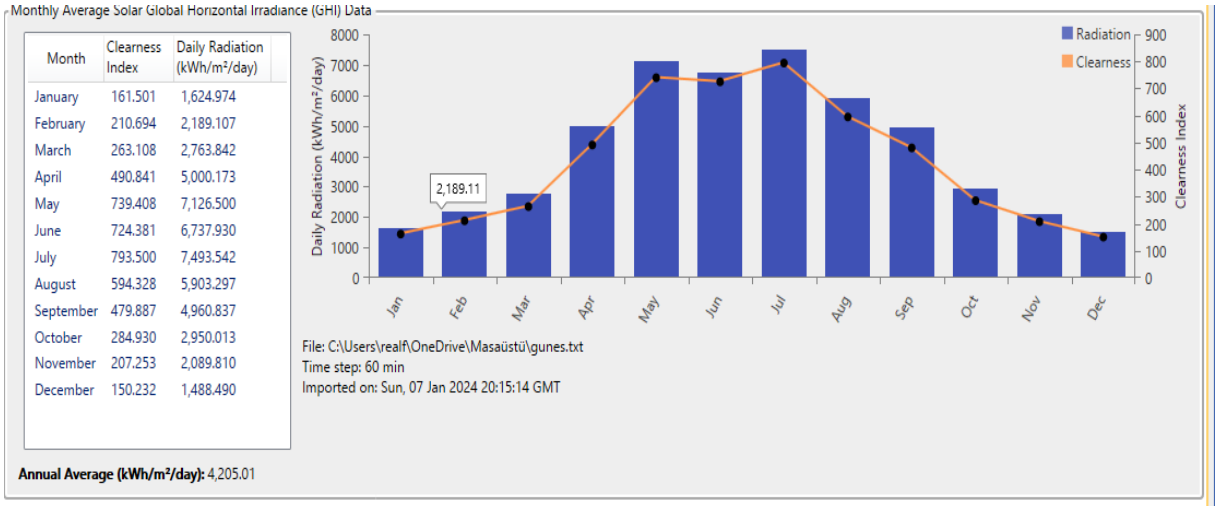

Figure 3. Monthly average solar radiation (kWh/m²/day) profile data of the region.

2.3 Wind Speed

The wind speed profile of a region is crucial because of the high investment costs of wind turbines. Prior to installation, it is essential to assess the wind speed profile at the potential site (Guven, 2024). Similar to solar energy potential, the wind speed data for the region were obtained from the Yalova Meteorological General Directorate's database, and the average wind speed was 1.99 m/s. Wind energy is considered a complementary source of energy, especially during winter when solar energy may be insufficient. Therefore, wind and solar energy are the two most common energy sources in hybrid systems. The wind speed profile of the region is shown in Figure 4.

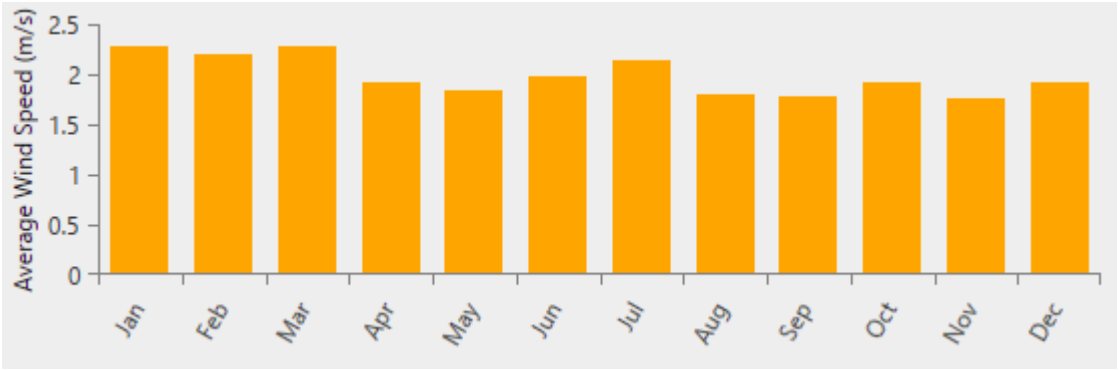

Figure 4. Monthly average wind speed (m/s) profiles of the region.

2.4 Temperature

The annual temperature data for the region are shown in Figure 5. Based on the data, temperatures increased between April and October. High temperatures can negatively affect the efficiency of solar panels. As the temperature rises, the electrical resistance within the panel increases, leading to a reduction in the amount of electricity generated. In general, a 1°C increase in temperature can result in approximately 0.5% decrease in panel efficiency. Additionally, temperature differences can create pressure variations that affect wind speed. Higher temperatures can increase air flow, potentially accelerating wind speed.

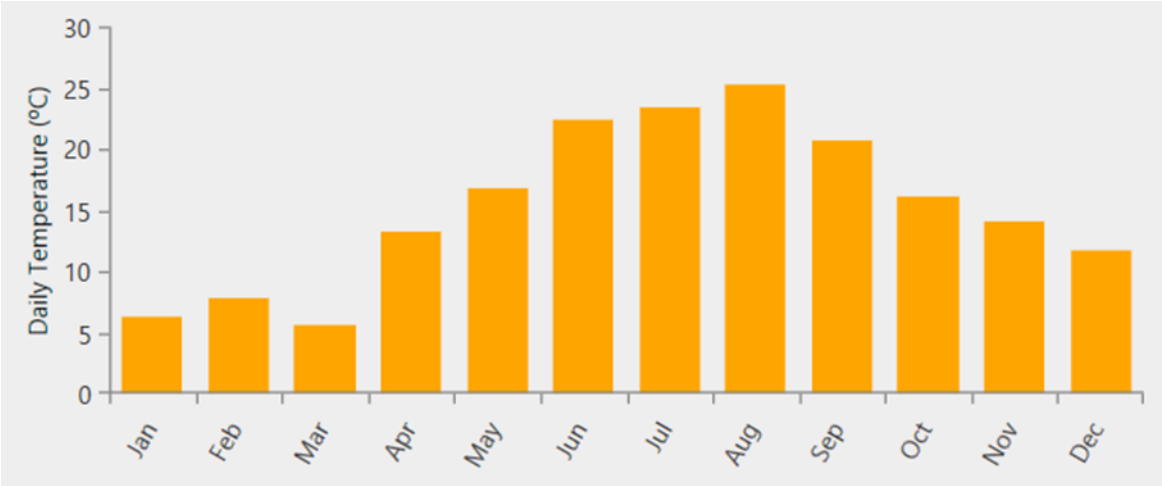

Figure 5. Annual temperature data of the region.

2.5 Electrical Load Profile

For the optimization process, the load profile of Yalova State Hospital was input into HOMER software to simulate and analyze various hybrid energy system scenarios. Understanding the hospital's electrical load profile is crucial in designing an efficient and reliable energy system because it directly affects the size of components such as solar panels, wind turbines, generators, and battery storage systems. By accurately mapping the load variations, the hybrid system can be designed to meet the hospital's energy demands, even during peak consumption periods.

Figure 6 (a) presents the annual load profile in heat map format, illustrating the hospital's energy demand throughout the year at different hours of the day. The horizontal axis represents the day of the year, and the vertical axis shows the hours of the day. The color spectrum ranging from blue to red indicates varying energy demands, with red areas representing peak loads. As shown in the figure, the energy demand tends to be higher during the daytime hours, especially in the summer months, likely due to increased cooling loads and medical equipment usage. The night-time demand remains relatively low throughout the year, except for specific periods when hospital operations require increased energy.

Figure 6 (b) shows the daily load profile, providing a clearer visualization of the hourly energy consumption pattern on a typical day. The peak load occurred at around 10:00 AM, reaching approximately 974.26 kW, which is in line with the hospital's highest activity levels. This peak is likely caused by the operation of critical medical devices, air conditioning, and lighting. The minimum load is observed at midnight (00:00), dropping to around 421.39 kW, reflecting the reduced demand during non-operational hours.

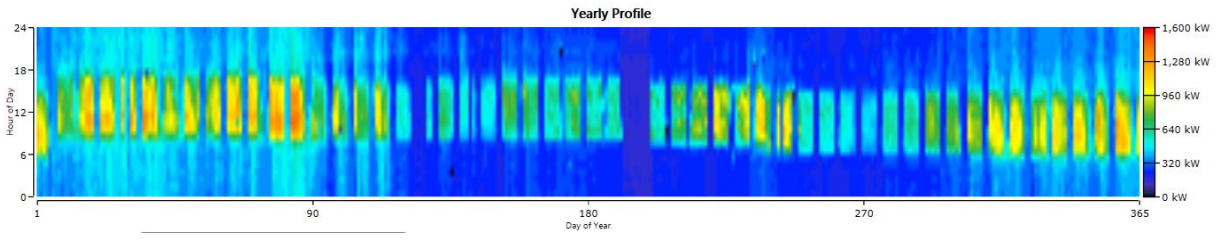

(a)

FULL TEXTS BOOK

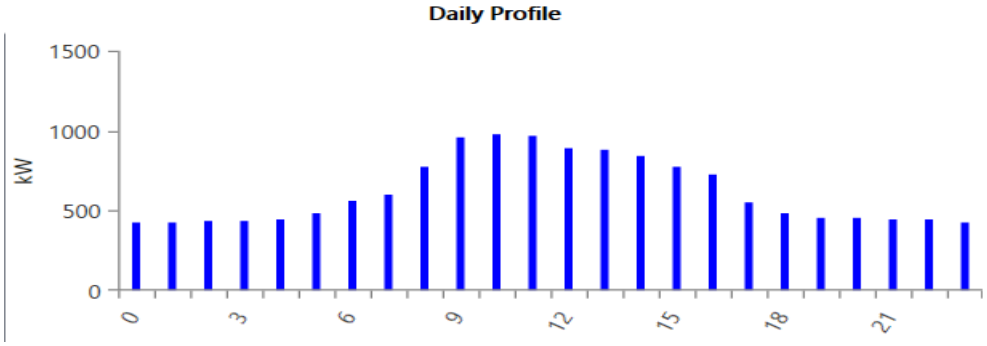

(b)

Figure 6. (a) Annual and (b) Daily electrical load profiles.

3. SYSTEM CONFIGURATION and COMPONENTS

3.1 Photovoltaic Panels

Photovoltaic (PV) panels consist of solar cells that convert sunlight into electrical energy. Solar energy is a renewable and environmentally friendly source of energy, making it a critical component of sustainable energy systems. In this study, SunPower E20-327 photovoltaic panels were selected as the solar energy system. These panels, with an efficiency rate of 20.4%, were simulated using HOMER software. The initial cost of the panels was estimated to be $400 per unit, with an annual maintenance cost of $50 and a lifespan of 25 years.

3.2 Wind turbines

Wind energy is a widely recognized renewable energy source valued for its environmental benefits, sustainability, and contribution to energy security. Wind turbines convert kinetic energy from the wind into electrical energy, which can be used for a variety of applications, including the industrial and transportation sectors. In the HOMER simulations, the selected wind turbine model was the generic 1 kW turbine with a hub height of 20 m. The turbine has an installation cost of $7,000, annual maintenance cost of $70, and a lifespan of 20 years.

3.3 Biodiesel Generator

Biodiesel is a biologically produced fuel derived from organic sources such as vegetable oils and animal fats. As a renewable alternative to conventional fossil fuels, it has been increasingly adopted for its reduced environmental impact. The biodiesel generator used in the system has a fuel cost of $1.609 per liter and an initial setup cost of $500. Additionally, the annual maintenance cost was $262.98, and the generator had a replacement cost of $500, and its lifespan was in line with these values.

3.4 Biomass Energy

Biomass energy is derived from organic materials such as plant and animal waste, wood, agricultural residue, and other biodegradable resources. Biomass can be used for electricity generation through direct combustion or converted into biogas via anaerobic digestion. Biogas, which primarily consists of methane, is produced by the fermentation of organic waste and can be used as an energy source for power generation. Biomass energy systems provide an effective means of utilizing waste materials for renewable energy production.

3.5 Battery Storage

Batteries play a crucial role in hybrid energy systems by storing energy and ensuring a stable power supply. They convert chemical energy into electrical energy and allow for energy storage during periods of excess production, which can later be used when the demand exceeds the supply. In this study, generic 1-kW li-ion batteries were selected with a minimum state of charge of 20% and an initial state of charge

FULL TEXTS BOOK

of 100%. Each battery has an energy storage capacity of 3,000 kWh, a voltage of 6 V, and a lifespan of 15 years. The annual maintenance cost of the battery system is $10.

3.6 Converters

Converters are critical components in hybrid energy systems and are responsible for converting alternating current (AC) to direct current (DC), and vice versa. AC converters are typically used to convert AC power from sources like the grid into DC for use in systems with batteries or other DC components. In contrast, DC converters adjust the DC voltage levels for distribution and control. The converter modeled in HOMER for this system has a cost of $300, zero annual maintenance cost, an efficiency rate of 95%, and a lifespan of 15 years (Güven & Poyraz, 2021).

3.7 Electric Vehicle Charging Stations

Electric vehicle (EV) charging stations are essential for supplying power to electric cars by transferring electrical energy to the battery. In this study, the daily energy consumption of the EV charging stations was set at 150 kWh, with a total capacity of 300 kWh. The maximum power output of each station is 300 kW, and the minimum load ratio is set between 20%, 50%, and 80% depending on the charging needs. These stations are crucial for supporting the increasing number of EVs and aligning hybrid systems with modern transportation demands (Jui et al., 2024).

4. HYBRID RENEWABLE ENERGY SYSTEM MODELING

4.1. HOMER Pro

HOMER Pro is a Microgrid Analysis and Optimization Tool developed by HOMER Energy LLC, a wholly owned subsidiary of Cummins, Inc. This globally recognized software is designed to perform comprehensive techno-economic analyses for hybrid microgrid systems that incorporate various energy sources. HOMER Pro simulates the performance of different energy system configurations under varying conditions, evaluating them based on key performance indicators, such as total net present cost, levelized cost of energy, renewable energy fraction, and excess electricity. This detailed analysis provides users with critical insights into cost-effective and reliable system configurations (Diaf et al., 2008).

One of the key features of HOMER Pro is its compatibility with a broad range of power systems, including off-grid, on-grid, and battery-supported systems. The software allows users to compare the results of various design and technology options, thus aiding in understanding their impact on the overall system performance. Additionally, HOMER Pro can account for potential changes in future fuel and electricity prices, making it a powerful tool for resilience planning and energy system optimization.

With its user-friendly interface and robust capabilities, HOMER Pro has become the standard tool for analyzing and optimizing energy systems in the global renewable energy sector.

4.2 Off-Grid System Optimization

In the optimization process of the off-grid system, a single-line diagram was configured to integrate the natural gas generator, wind turbine, and load profile into the AC line. On the DC line, the components connected are the photovoltaic panels, battery storage systems, and EV charging stations. A bidirectional converter was used to link both the AC and DC lines to allow energy flow in both directions. Figure 7 shows the best scenario diagram for an off-grid system.

FULL TEXTS BOOK

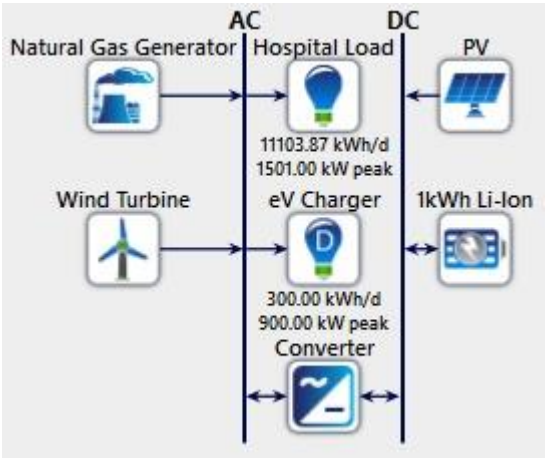

Figure 7. Off grid best scenario diagram.

Before optimization, the meteorological data, technical and economic parameters, and baseline load profile data (compiled for over 8,760 hours) of the system components were incorporated into the optimization process. The resulting configuration was then evaluated from technical, economic, and environmental perspectives to ensure the system's overall viability.

4.3 On-Grid System Optimization

For the on-grid system optimization, a similar single-line diagram was used, where the natural gas generator, wind turbine, grid connection, and load profile were integrated into the AC line. The photovoltaic panels, battery storage systems, and electric vehicle charging stations were connected to the DC line. As in the off-grid scenario, a bidirectional converter was employed, enabling efficient energy flow between the AC and DC components. Figure 8 shows the best scenario diagram for an on-grid system.

As in the off-grid scenario, meteorological data, technical and economic parameters, and the baseline load profile (also compiled for over 8,760 hours) were included in the optimization process (Güven & Mengi, 2023). The system configuration was evaluated across multiple dimensions, including technical performance, economic feasibility, and environmental impact.

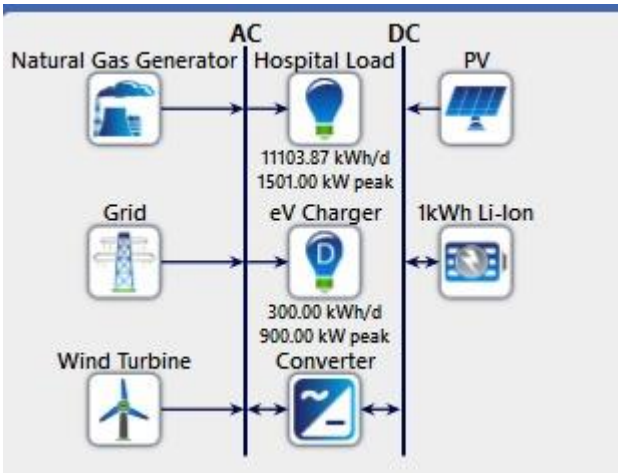

Figure 8. On-grid best scenario diagram.

FULL TEXTS BOOK

5. HYBRİD RENEWABLE ENERGY SYSTEM COMPONENTS

5.1 Photovoltaic (PV) Panels

Photovoltaic (PV) systems generate clean energy when exposed to sunlight, converting solar radiation directly into electricity. In the HOMER Pro system, SunPower E20-327 PV panels with a capacity of 1 kW were selected. The cost parameters for the PV system are defined as follows: an initial capital cost (ICC) of $650, a replacement cost (RC) of $650, and an annual operation and maintenance (O&M) cost of $50. Based on these assumptions, simulations were conducted. The power output of the PV panels can be calculated using Equation (1) (Falope et al., 2024):

$$P_{PV} = Y_{PV} \times f_{PV} \times \left(\frac{G_T}{G_{T.STC}}\right) \times [1 + \alpha_f \times (T_C - T_{C.STC})] \quad (1)$$

Where:

- P_{PV} (kW) is the power output of the PV system at any given time,
- Y_{PV} (kW) denotes the nominal output power under the standard test conditions (STC),
- f_{PV} is the PV degradation factor
- G_T (kW/m²) represents the solar irradiance at the time
- $G_{T.STC}$ (1 kW/m²) is the solar irradiance in the STC
- α_f (%/°C) is the temperature coefficient of the PV panel as follows:
- T_C is the PV module temperature, and
- $T_{C.STC}$ (°C) is the temperature at the STC (25°C).

If the temperature effect α_f is not considered in HOMER Pro, the PV power output is calculated using this equation.

5.2 Wind Turbine (WT)

Wind turbines convert kinetic energy from the wind into mechanical energy, which is subsequently transformed into electricity. For this system, a generic 1 kW wind turbine was chosen owing to its efficiency and suitability for energy systems. The economic parameters for the wind turbine are defined as follows: an ICC of $7,000, an RC of $7,000, and an annual O&M cost of $70. The turbine has a hub height of 20 m and an operational lifespan of 20 years (Güven & Yörükeren, 2022).

HOMER Pro software was used to calculate the power output of the wind turbine in three steps. First, the wind speed at the hub height was calculated using Equation (2) (Güven & Yücel, 2024):

$$U_{hub} = U_{anem} \times \frac{\ln(\frac{Z_{hub}}{Z_0})}{\ln(\frac{Z_{anem}}{Z_0})} \quad (2)$$

Where:

- U_{hub} (m/s) is the wind speed at the hub height.
- U_{anem} (m/s) is the wind speed at the anemometer height.
- Z_{hub} (m) is the hub height.
- Z_{anem} (m) is the anemometer height.
- Z_0 (m) is the surface roughness length.

Based on this wind speed, the expected power output of the wind turbine was estimated using the turbine's power curve, as shown in Figure 9. Finally, HOMER Pro adjusts this power output by factoring in the air density using the following equation, thereby producing the actual output power facilitated by the wind turbine.

FULL TEXTS BOOK

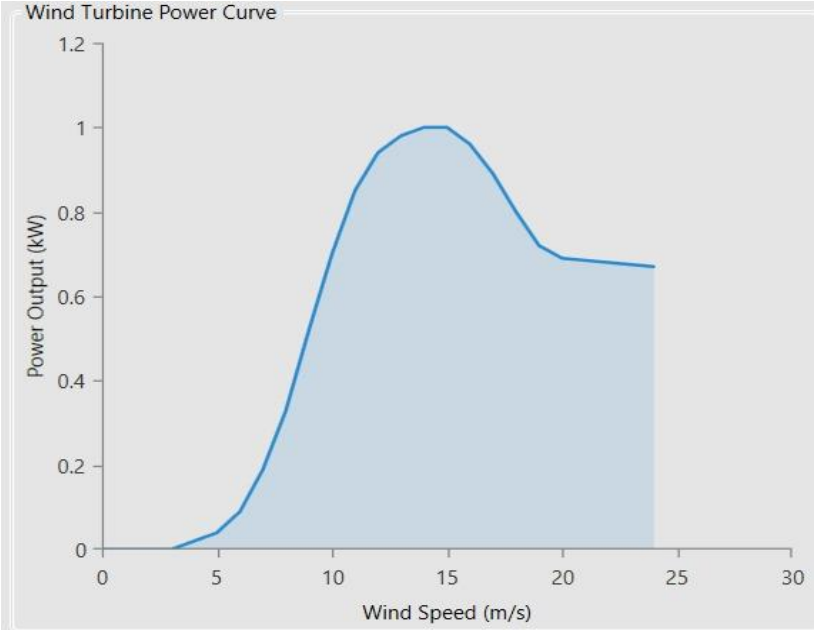

Figure 9. Wind turbine power curve.

$$P_{WTG} = (\frac{\rho}{\rho_0}) \times P_{WTG,STC}$$

(3)

Where:

- P_{WTG} is the actual power output of the wind turbine (WTG) under the current conditions.
- ρ (kg/m³) is the air density at the current location and altitude, respectively,
- ρ_0 (kg/m³) is the air density under standard temperature and pressure (STP) conditions, and
- $P_{WTG,STC}$ is the power output of the wind turbine under the standard test conditions (STC).

5.3 Generators

The thermal energy produced by fuel combustion is converted into mechanical energy, which is then used to generate electricity. Depending on the fuel type, generators can vary in terms of performance and efficiency. This study uses diesel, biodiesel, and biogas generators.

5.3.1 Diesel Generator (DG)

A diesel generator is used as a backup power source when the electricity produced by the PV array and stored in the battery bank is insufficient to meet the load demand. The fuel consumption of the DG is directly related to the amount of electricity generated. In this simulation, a fuel cost of $1 per liter was assumed. The economic parameters for the DG are: an ICC of $250, an RC of $250, and an annual O&M cost of $30. The fuel consumption rate, which depends on the generator's power output, was calculated using Equation (4) (Güven, & Mete, 2021):

$$F(t) = (F_0 \times Y_{gen}) + (F_1 \times P_{gen}) \quad (4)$$

Where:

- $F(t)$ represents the fuel consumption rate,
- F_0 (L/h/kW) is the fuel curve intercept coefficient,
- F_1 (L/h/kW) is the slope of the fuel curve.
- Y_{gen} (kW) is the rated power under the STC, and
- P_{gen} (kW) is the generator's output power at time t.

FULL TEXTS BOOK

5.3.2 Biodiesel Generator

Biodiesel generators use renewable biodiesel fuel, typically derived from vegetable oils or animal fats, to generate electricity. These generators are a more environmentally friendly alternative to conventional diesel generators.

5.3.3 Biogas Generator

Biogas generators produce electricity using biogas, which is derived from the anaerobic fermentation of organic waste materials such as animal manure, plant residues, and food waste. Biogas, primarily composed of methane, is a renewable fuel source that offers a sustainable means of power generation.

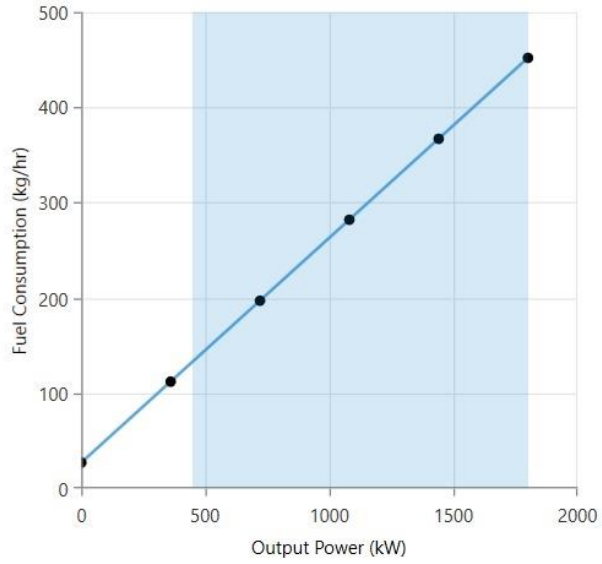

Figure 10. Biogas fuel power curve.

5.4 Battery Storage System

The batteries store excess electricity generated by renewable sources, allowing the system to maintain power supply during periods of low electricity generation. In this study, a generic 1-kWh Li-Ion battery was selected for the system. The economic parameters for the battery are as follows: an ICC of $550, an RC of $550, and an annual O&M cost of $10. The battery depth of discharge (DOD) was set to 80%. The number of batteries required for the system was calculated as follows (Güven, 2017).:

$$N_{bat} = \frac{E_d \times n_d}{V_{bat} \times Ah \times DD} \quad (5)$$

Where:

- E_d (kWh) represents the daily energy demand.
- n_d is the number of days of autonomy.
- V_{bat} is the battery voltage.
- Ah (Ah) is the battery capacity, and
- DD is the discharge depth.

5.5 Grid Integration

In the HOMER Pro system, electricity pricing and sales rates are based on time-of-use tariffs. The T3 peak electricity tariff, as applied in Turkey, was integrated into the system. The tariff structure is as follows:

- Rate 1 (06:00–17:00): electricity price of $0.1600/kWh and sales price of $0.1000/kWh.
- Rate 2 (17:00–22:00): electricity price of $0.1800/kWh and sales price of $0.1000/kWh.
- Rate 3 (22:00–06:00): electricity price of $0.1200/kWh and sales price of $0.1000/kWh.

FULL TEXTS BOOK

This pricing structure plays a critical role in optimizing energy costs by encouraging reduced consumption during peak hours.

5.6 Converter

A converter is an essential component that facilitates the conversion of alternating current (AC) to direct current (DC). In hybrid energy systems, a converter is required to manage the energy flow between AC and DC components, including PV panels, wind turbines, and battery storage. The converter used in this system has an efficiency of 95%. The economic parameters for the converter are: an ICC of $300, an RC of $300, and an annual O&M cost of $50. The converter capacity is calculated using Equation (6) (Güven, & Hatipoğlu, 2022).:

$$P_{inv} = \frac{E_{L,max}}{\eta_{DC/AC}} \quad (6)$$

- P_{inv} (W) is the inverter's capacity.
- $E_{L,max}$ (Wh) is the maximum energy demand of the load
- $\eta_{DC/AC}$ is the conversion efficiency.

6. SIMULATION RESULTS and DISCUSSION

This section presents the simulation outcomes, focusing on the sensitivity analyses and system performance under different conditions. The objective is to understand how key factors, such as photovoltaic panel derating and fuel price fluctuations, impact the system's overall efficiency, cost, and output. The following subsections detail the sensitivity analyses performed for the off-grid and on-grid scenarios.

6.1 Sensitivity Analysis

Sensitivity analysis plays a crucial role in evaluating how different parameters influence the performance and economic viability of hybrid energy systems. By varying factors such as photovoltaic panel deducting and natural gas fuel prices, we can assess the system's adaptability and long-term resilience.

6.1.1 Impact of Photovoltaic (PV) Panel Derating Factor on System Performance

The PV panel derating factor refers to the power output reduction relative to the nominal output under specific conditions. Factors such as temperature, shading, dirt, mismatch loss, and panel degradation contribute to this derating.

This factor is typically expressed as a percentage and is used in the design and analysis of solar PV systems to account for real-life performance. It allows designers and installation contractors to factor in potential losses and optimize the system performance. By adjusting the derating factor, the system can be ensured to meet the performance requirements under actual operational conditions.

In our analysis, we employed three different percentages to represent the PV derating factor, aiming to assess the impact of these factors on the overall system performance, output, and financial outcomes. By examining these effects, we gain insights into how system design and operation can be optimized to enhance performance and longevity.

Figure 11 (a) illustrates the impact of the derating factor on the PV capacity and energy cost in the optimal off-grid scenario. In the best on-grid scenarios, no such analysis was performed due to the absence of PV panels in the optimal on-grid configuration.

FULL TEXTS BOOK

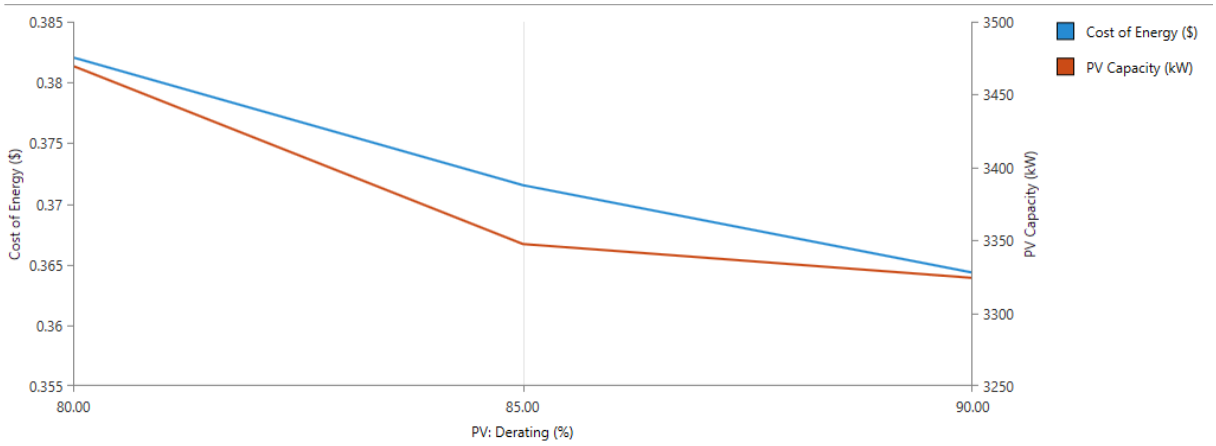

(a)

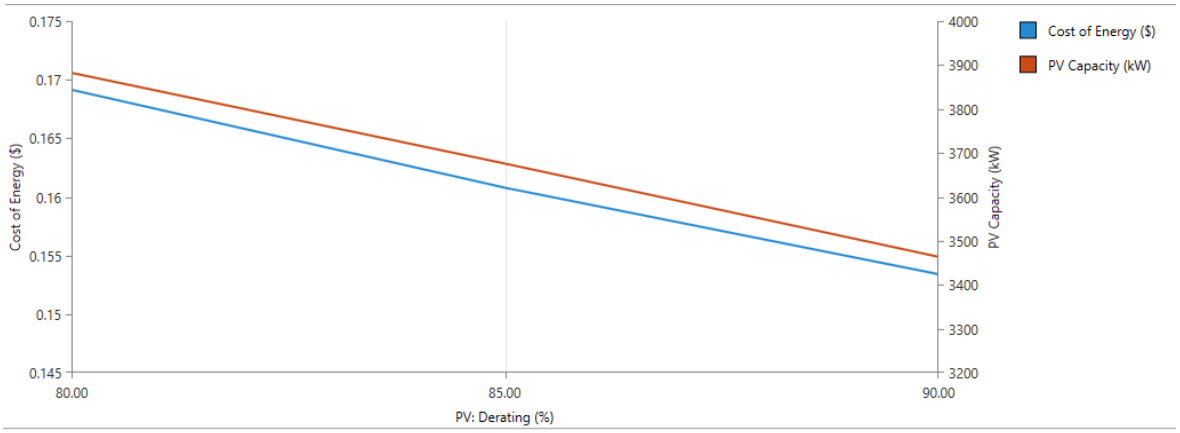

(b)

Figure 11. PV impact of the derating factor: (a) Off-grid and (b) On-grid.

As shown, an increase in the derating factor results in a decrease in energy costs (from $0.382 to $0.365) and a corresponding reduction in photovoltaic capacity. This trend highlights the trade-offs involved in adjusting the derating factors, emphasizing the balance between cost optimization and system performance in off-grid scenarios.

Similarly, for the on-grid scenario, the increase in the derating factor reduced energy costs (from $0.168 to $0.153) and photovoltaic capacity. This trend underscores the delicate balance between system efficiency and economic considerations in off-grid and on-grid PV installation. Although the derating factor reduces the photovoltaic capacity by decreasing efficiency, it simultaneously lowers the upfront investment required, resulting in reduced energy costs. This balance illustrates the trade-off between performance and financial optimization in off-grid and on-grid PV systems.

Considering the derating factors in a system design offers numerous advantages, including optimized performance, accurate cost analysis, enhanced reliability, improved system design, and financial optimization.

6.1.2 Impact of Varying Natural Gas Fuel Prices on System Performance

In the sensitivity analysis conducted within the simulation, we hypothesized that natural gas prices for the generator may increase over time, potentially reaching $0.17, $0.20, and $0.25 per unit. Similarly, biomass fuel prices could also increase, with projected prices reaching $38.00, $41.40, and $45.00 per ton. This approach allowed for a detailed investigation of the system's response to fuel cost fluctuations, providing deeper insights into the system's long-term feasibility and resilience against market volatility.

FULL TEXTS BOOK

Figure 12(a) demonstrates the impact of changing natural gas prices on energy cost and generator output, while Figure 12(b) shows the impact of fluctuating biomass prices on the same parameters.

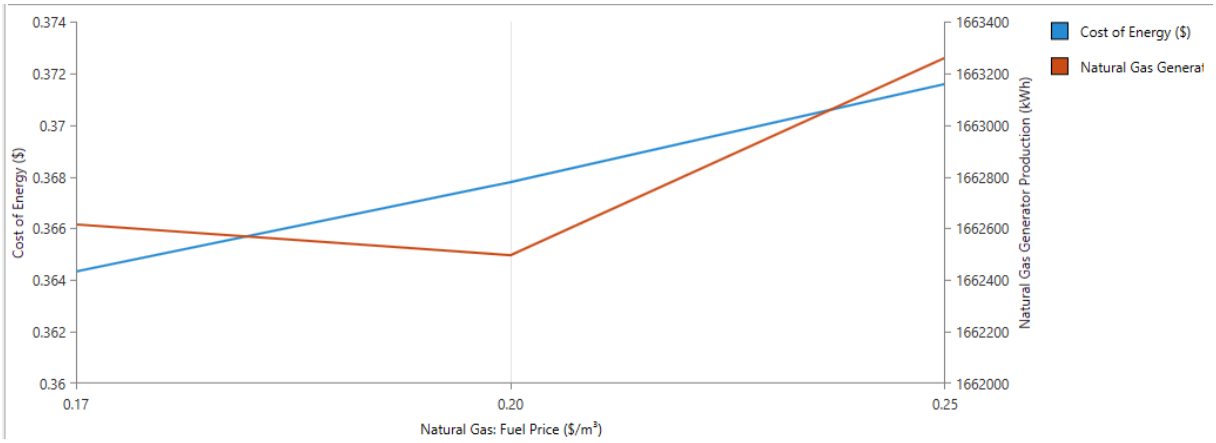

(a)

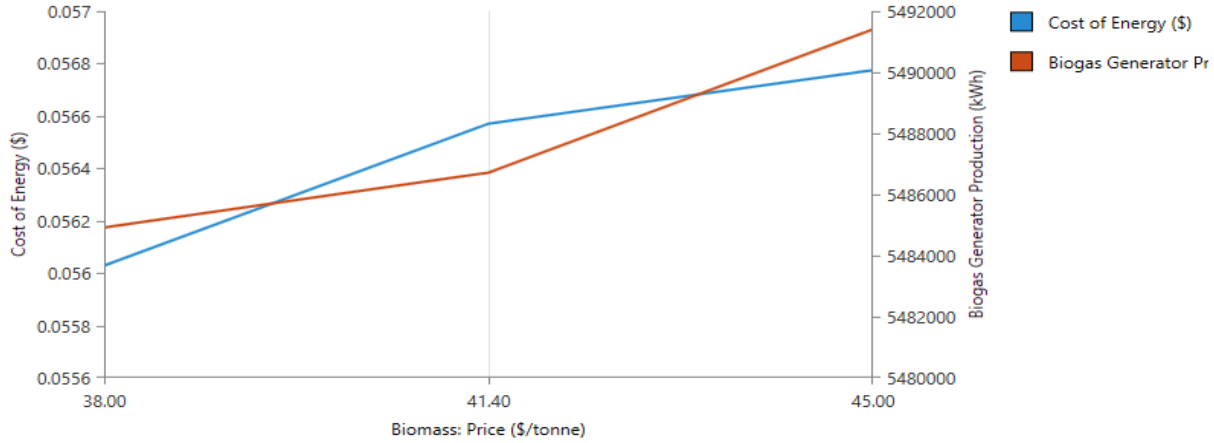

(b)

Figure 12. impact of varying fuel prices (a) Off-grid and (b) On-grid.

The increase in natural gas prices resulted in an increase in energy costs, from $0.364 to $0.372 per kWh. However, as fuel prices increased, kWh production from the natural gas generator initially decreased and then increased again, indicating that the system favored other components for cost-effective power generation as gas prices rose. This demonstrates that the system consistently adjusts to provide the most efficient and optimal results.

In the on-grid system, changes in natural gas prices had no impact on the energy cost or the generator's output. This is because, in the optimal on-grid scenario, the system relies primarily on the grid, battery, PV panels, and converter, with no need for a natural gas generator. Therefore, natural gas price fluctuations do not affect the on-grid system's performance.

In conclusion, analyzing changes in fuel prices provides valuable insights into system dynamics. As natural gas prices rise, there is a noticeable increase in energy costs and a temporary decrease in the generator's output. In contrast, changes in biomass prices lead to a proportional increase in both energy costs and biogas generation. These findings emphasize the system's adaptive response to fluctuating fuel prices and highlight the cost-effectiveness and operational efficiency. By strategically allocating resources and adjusting production mechanisms in response to market conditions, the system maintains its economic resilience while achieving the desired outcomes. [2]

FULL TEXTS BOOK

6.1.3 Effect of Renewability Ratio on System Performance

Renewability ratios typically represent the proportion of energy derived from renewable sources to total energy consumption or production. This metric is frequently used to assess the share of renewable energy within a specific energy system or grid. Renewability fractions can be calculated over various time scales (e.g., annual, monthly, or hourly) and for different scopes (e.g., national, regional, or local). For instance, if a country generates 30% of its electricity from renewable sources such as solar, wind, hydro, and biomass, then the renewable fraction for electricity generation would be 30%. Similarly, if a community aims for a 50% renewable fraction of total energy consumption, then half of the consumed energy comes from renewable sources.

Understanding renewable fractions is critical for evaluating progress toward renewable energy targets, assessing the environmental impact of energy systems, and informing policy decisions aimed at promoting sustainable energy practices.

In this simulation, two renewable ratios—40% and 60%—were analyzed. Figure 13(a) illustrates the effect of the renewability ratio on energy cost and carbon dioxide emissions in the off-grid scenario, while Figure 13(b) demonstrates the same effect in the on-grid scenario.

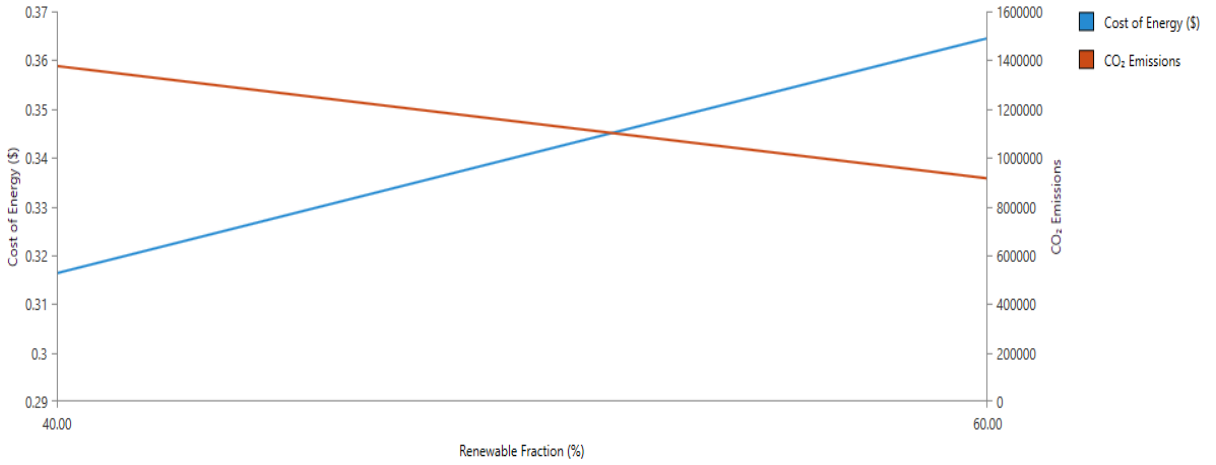

(a)

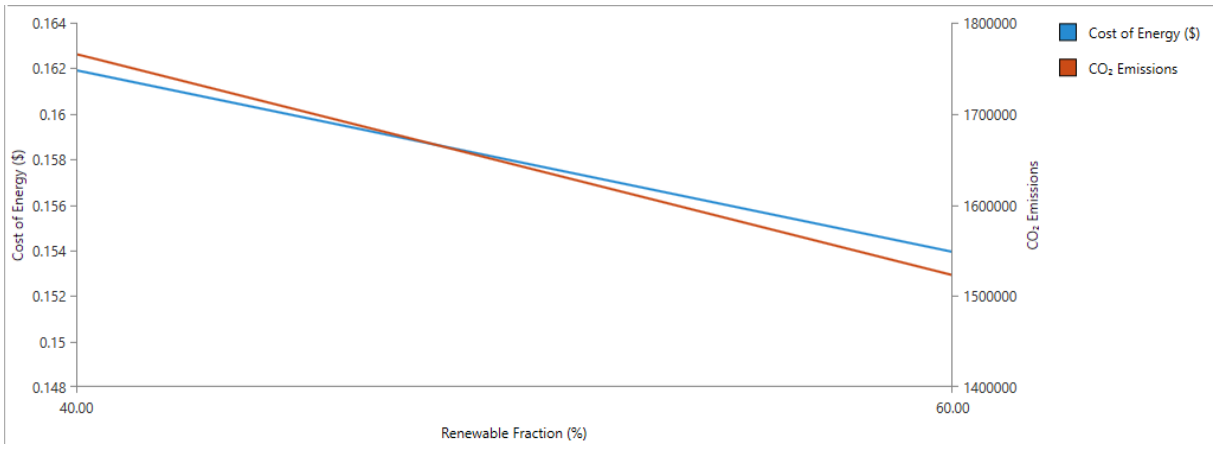

(b)

Figure 13. Effect of renewable fraction ratio (a) Off-grid and (b) On-Grid.

From Figure 13(a), it can be observed that increasing the renewability ratio leads to an increase in energy costs, from $0.320 to $0.365 per kWh. This is primarily due to the higher costs associated with renewable energy compared to fossil fuel sources. The simulation shows that while 40% renewable fraction reduces costs, it simultaneously increases carbon emissions. This is because the greater the share

FULL TEXTS BOOK

of renewable and clean energy used, the lower the carbon emissions and the lower the environmental impact.

In the future, as renewable energy technologies continue to develop and become more cost-effective, we expect a transition toward higher renewable fractions. This will lead to cleaner and more sustainable energy systems, which are likely to outperform fossil fuel-based systems in terms of both cost and efficiency.

In the on-grid scenario, as shown in Figure 13(b), increasing the renewability ratio reduces energy costs from $0.162 to $0.155 per kWh. This can be explained by the fact that as the renewability ratio increases, the cost of energy (COE) decreases but the net present cost rises. This is because drawing energy from the grid is more economically favorable than installing new renewable energy systems. While increasing the renewability ratio by adding more renewable resources raises the initial investment cost, the system continues to favor grid-based solutions because of their cost-effectiveness, as seen in the optimal scenario.

6.1.4 Effect of Wind Turbine Tower Height on System Performance

The height of wind turbine towers significantly affects the power output of the turbines. As the elevation increases, the wind speed tends to increase due to reduced surface roughness and fewer obstructions from land features. Consequently, taller towers allow wind turbines to access stronger and more consistent wind resources, resulting in higher power generation.

The relationship between wind speed and power output follows a cubic function called the power curve. Even small increases in wind speed can substantially improve power output. Taller towers also enable the installation of larger rotors, which allows turbines to capture more wind energy, further enhancing their efficiency.

In general, taller wind turbine towers play a critical role in maximizing the energy production potential of wind turbines by achieving higher wind speeds and enabling more efficient energy capture.

However, in this simulation, no significant analysis or graphics were presented regarding the effect of wind turbine height on system performance. This is because the region under study—Yalova—has very low annual average wind speeds, which directly affect the efficiency of wind turbines.

The HOMER Pro simulation indicated that adding a wind turbine to the system would have a negative impact on the overall system cost, making its use impractical. As a result, although wind turbines were included in the scenarios, they were not utilized in the optimal solutions due to their lack of economic feasibility in this specific region.

6.1.5 Impact of Average Daily Electricity Consumption of Electric Vehicle Charging Stations on the System

The average daily electricity consumption of EV charging stations is influenced by a variety of complex factors, all of which must be carefully analyzed to understand their effects on the system. One of the most critical factors determining consumption is the type of charging station. Fast-charging stations, which provide high-power electricity to charge vehicles more quickly, typically consume between 100 and 500 kWh per day. In contrast, slow-charging stations operate at lower power and consume between 10 and 50 kWh daily. The power capacity of the station plays a significant role in shaping its overall electricity demand.

Another crucial factor influencing daily electricity consumption is the frequency of usage. Stations located in high-traffic areas or frequently used by EV owners naturally consume more electricity because of the higher number of vehicles being charged. Conversely, stations with lower usage experience correspondingly lower consumption. The demand for charging at a particular station is often determined by its geographic location and the density of EV users in that region.

FULL TEXTS BOOK

In addition, the battery capacity of the vehicles being charged plays an important role in determining the electricity consumption. Vehicles with larger batteries require more electricity to reach full charge, whereas those with smaller batteries consume less energy. For instance, when a vehicle with a large battery is charged, it significantly increases the daily consumption of the station, whereas smaller battery vehicles require less energy, thereby reducing the overall demand. Thus, the technical specifications of vehicles that use charging stations directly affect the total electricity consumption.

Regional electricity grid characteristics and pricing policies also have a notable impact on the total electricity consumption of EV charging stations. In regions where electricity prices are low, there is likely to be a greater demand for charging, as users are encouraged to take advantage of lower costs. Conversely, in areas with high electricity prices, users may reduce their charging frequency, leading to lower consumption. Seasonal factors also contribute to variations in electricity consumption. In colder months, for example, lower temperatures can increase the charging time because EVs may require more energy to maintain optimal battery performance, thus increasing the consumption. In warmer months, high temperatures may affect battery efficiency, which can either increase or decrease the consumption depending on specific conditions.

Given the interplay of these factors, the daily electricity consumption of EV charging stations can vary widely, ranging from 10 to 500 kWh. The simulation results further highlight these variations. As shown in Figure 7, the average daily electricity consumptions of charging stations under different sensitivity conditions is observed to be 220 kWh, 280 kWh, and 300 kWh, respectively. The corresponding energy costs for these consumption levels were calculated as $0.311, $0.316, and $0.310, respectively. These data illustrate that, in general, energy costs also increase as consumption increases. However, the slight reduction in cost observed at the 300-kWh consumption level suggests that higher consumption may lead to lower unit energy costs in certain scenarios. This can be attributed to bulk energy purchase discounts or time-based pricing models.

From an annual electricity production perspective, daily consumption levels also have a direct impact. With a daily consumption of 220 kWh, the annual electricity production is calculated to be 4.8 million kWh. Similarly, for daily consumption levels of 280 and 300 kWh, annual electricity production reaches 4.5 million and 4.86 million kWh, respectively. These results indicate that higher daily consumption typically leads to increased annual production, whereas lower consumption results in decreased production. Differences in annual electricity production are influenced by variations in daily consumption, system efficiency, energy sources, and environmental conditions.

Furthermore, the data presented in Figure 8 emphasize the correlation between daily consumption levels and energy costs. For a daily consumption of 220 kWh, the energy cost is calculated to be $0.1573, while for 280 kWh, the cost is $0.1539, and for 300 kWh, it is $0.15392. These findings suggest that even small changes in daily consumption can significantly affect both energy costs and annual electricity production.

In summary, the average daily electricity consumption of EV charging stations has a complex and multi-dimensional impact on energy costs and annual electricity production. By analyzing the system's efficiency, energy pricing models, and consumption patterns, it is possible to optimize the energy management of charging stations and achieve more efficient operation. The data presented in Figures 7 and 8 offer valuable insights into the effects of daily consumption on long-term system performance.

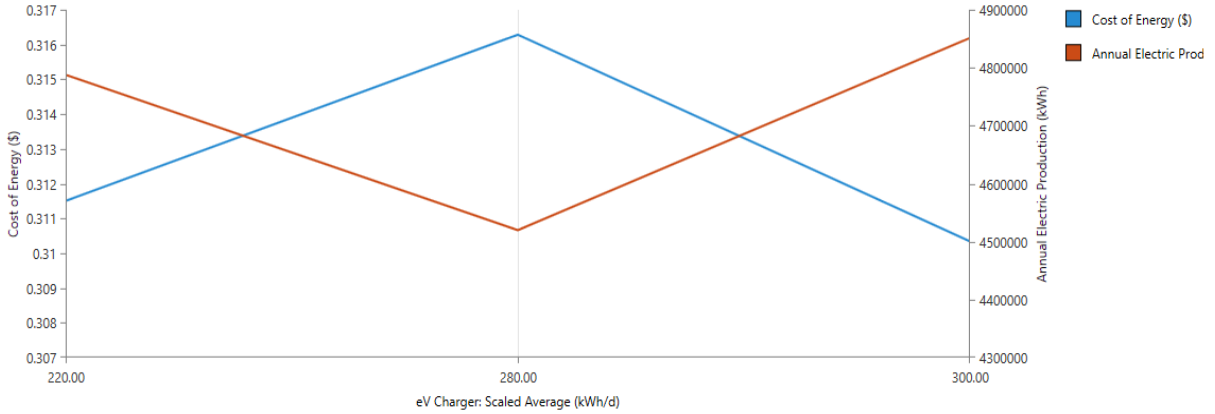

(a)

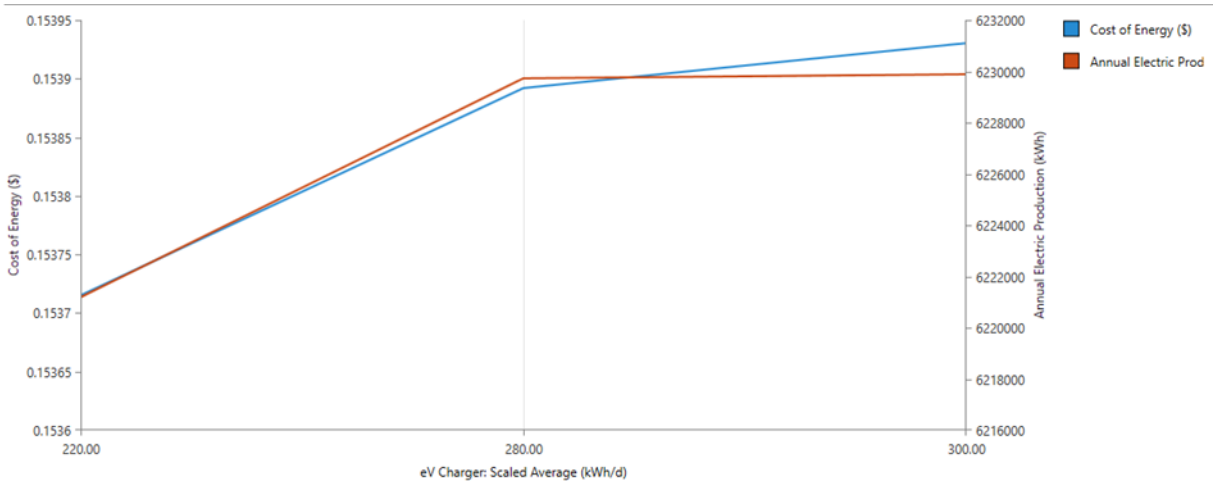

(b)

Figure 14. Average daily electricity consumption impact on the electric charging stations (a) Off-grid and (b) On-Grid.

6.2 Optimization Results

The optimization results of the components used in the systems play a crucial role. A detailed examination of these results allows us to identify components that negatively affect system performance. Figure 15 (a) shows the output power values obtained from the solar panels used in the first off-grid scenario. As expected, the highest efficiency was achieved during midday when the sun's rays reached Earth at the steepest and most intense angles. However, during winter, there is a noticeable drop in the output power. The solar panels operate for 3,857 hours annually, generating a total of 2,328,767 kWh/year of electricity. The cost per unit of electricity produced by the panels is $0.220/kWh.

Quantity	Value	Units
Rated Capacity	2,375	kW
Mean Output	266	kW
Mean Output	6,380	kWh/d
Capacity Factor	11.2	%
Total Production	2,328,767	kWh/yr

Quantity	Value	Units
Minimum Output	0	kW
Maximum Output	1,778	kW
PV Penetration	57.5	%
Hours of Operation	3,857	hrs/yr
Levelized Cost	0.220	$/kWh

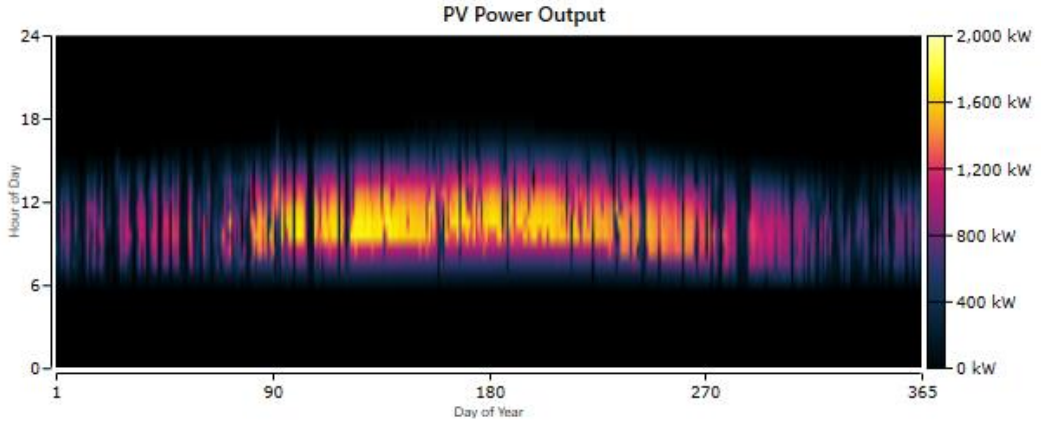

(a)

Quantity	Value	Units
Rated Capacity	1,994	kW
Mean Output	223	kW
Mean Output	5,356	kWh/d
Capacity Factor	11.2	%
Total Production	1,954,893	kWh/yr

Quantity	Value	Units
Minimum Output	0	kW
Maximum Output	1,492	kW
PV Penetration	48.2	%
Hours of Operation	3,857	hrs/yr
Levelized Cost	0.220	$/kWh

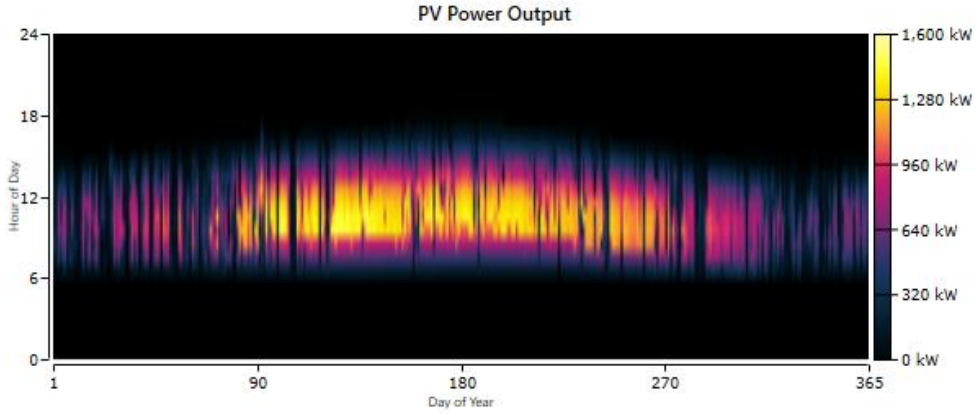

(b)

Figure 15. Solar panel power (a) Off-grid and (b) On-grid.

Figure 15 (b) shows the output power values generated by the solar panels in the second on-grid scenario. The panels operate for a total of 3,857 hours per year, producing 1,954,893 kWh of electricity annually. The cost per kilowatt hour (kWh) of the electricity generated by the panels was calculated as $0.220/kWh.

FULL TEXTS BOOK

(a)

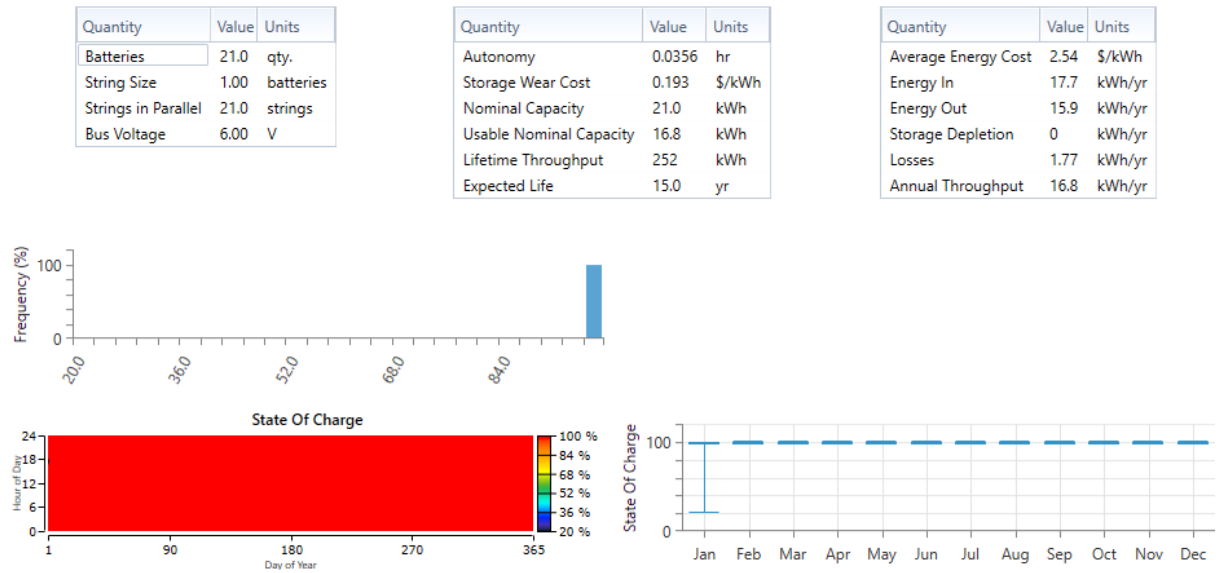

(b)

Figure 16. Battery charge rate (a) Off-grid and (b) On-grid.

In Figure 16 (a), the state of charge (SOC) levels of the batteries used in the first off-grid scenario are presented, reflecting variations across different days and hours throughout the year. During the months when the solar panels operate at peak efficiency, particularly between April and October, the batteries reach full charge (100%) during midday. However, during other hours of the day, and especially in January, February, March, November, and December, the charge levels drop to between 25% and 36%. Nevertheless, the fact that the batteries only reached their minimum state of charge during the least sunny months indicates that the system was equipped with sufficient batteries to meet the demand.

In Figure 16 (b), the state of charge (SOC) levels of the batteries used in the second on-grid scenario are illustrated, showing variations across different days and hours throughout the year. As shown in the figure, the battery charge levels remained consistently at 100% throughout the year. This can be attributed to the fact that the system is connected to the grid, ensuring a continuous supply of electricity that maintains full battery capacity at all times.

FULL TEXTS BOOK

Quantity	Value	Units
Hours of Operation	1,657	hrs/yr
Number of Starts	360	starts/yr
Operational Life	9.05	yr
Capacity Factor	16.6	%
Fixed Generation Cost	112	$/hr
Marginal Generation Cost	0.0401	$/kWh

Quantity	Value	Units
Electrical Production	2,476,369	kWh/yr
Mean Electrical Output	1,494	kW
Minimum Electrical Output	540	kW
Maximum Electrical Output	1,700	kW

Quantity	Value	Units
Fuel Consumption	627,233	m^3
Specific Fuel Consumption	0.253	m^3/kWh
Fuel Energy Input	6,193,926	kWh/yr
Mean Electrical Efficiency	40.0	%

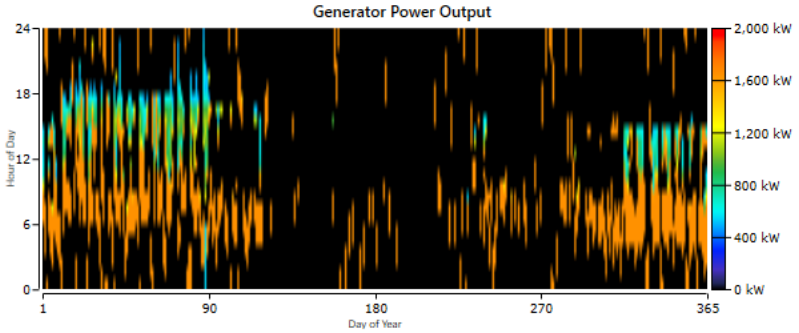

(a)

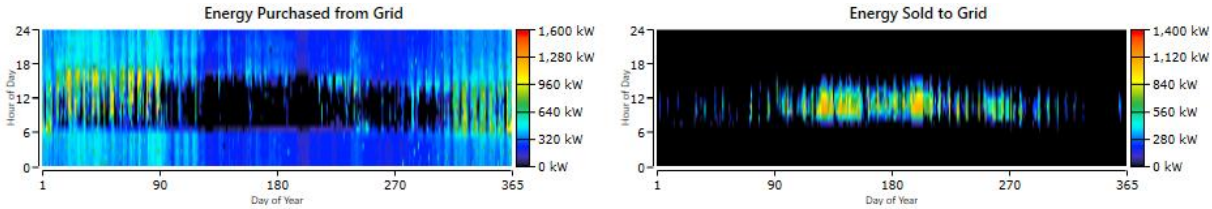

(b)

Figure 17. The amount of electrical energy purchased and sold from the grid (a) Off-Grid, (b) On-Grid.

Figure 17 (a) shows the output power values of the natural gas generator used in the first off-grid scenario, highlighting variations across different days and hours throughout the year. As the figure illustrates, the use of batteries and solar panels in the system significantly reduces the reliance on electricity generated by the natural gas generator. The generator was operated for 1,657 hours over the course of the year, producing 2,476,369 kWh of electricity. The cost per kilowatt hour (kWh) of the electricity generated by the generator was calculated as $0.0401/kWh. Notably, between days 90 and 300 of the year, the generator was scarce. This indicates that sufficient energy is supplied by the solar panels, and during non-sunny hours, energy is drawn from the battery storage.

In Figure 17 (b), the quantities of electricity purchased from and sold to the grid in the second on-grid scenario are illustrated for different periods throughout the year. The system drew 1,580,932 kWh from the grid over the course of the year and sold 3,053,852 kWh back to the grid. These figures indicate that the system's components were able to meet the system's energy demands for the majority of the time, often producing excess electricity. The surplus energy was sold back to the grid, resulting in a financial gain for the system.

FULL TEXTS BOOK

Production	kWh/yr	%
SunPower E20-327	1,954,893	41.2
Grid Purchases	2,785,705	58.8
Total	4,740,598	100

Consumption	kWh/yr	%
AC Primary Load	4,052,912	87.3
DC Primary Load	0	0
Deferrable Load	80,182	1.73
Grid Sales	509,755	11.0
Total	4,642,850	100

Quantity	kWh/yr	%
Excess Electricity	0	0
Unmet Electric Load	0	0
Capacity Shortage	0	0

Quantity	Value	Units
Renewable Fraction	40.0	%
Max. Renew. Penetration	105	%

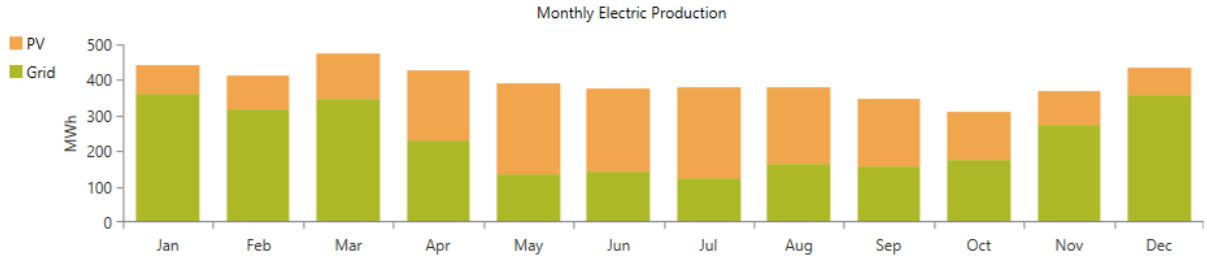

(a)

Production	kWh/yr	%
SunPower E20-327	2,328,767	48.5
Autosize Genset	2,476,369	51.5
Total	4,805,136	100

Consumption	kWh/yr	%
AC Primary Load	4,052,912	98.1
DC Primary Load	0	0
Deferrable Load	80,172	1.94
Total	4,133,084	100

Quantity	kWh/yr	%
Excess Electricity	240,360	5.00
Unmet Electric Load	0	0
Capacity Shortage	0	0

Quantity	Value	Units
Renewable Fraction	40.1	%
Max. Renew. Penetration	1,144	%

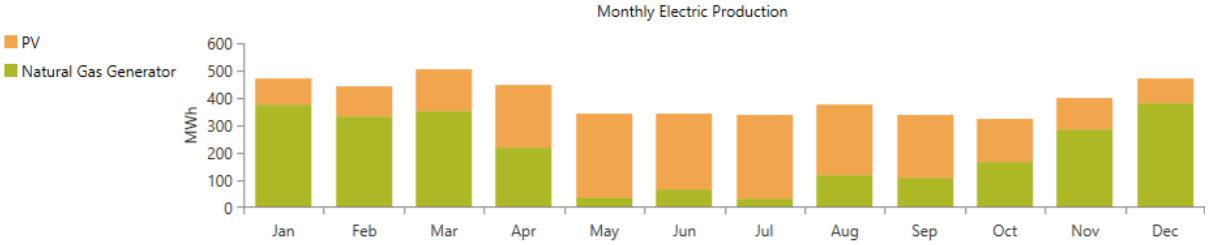

(b)

Figure 18. Distribution of electricity production (a) Off-grid and (b) On-grid.

Figure 18 (a) presents the monthly electricity generation breakdown of the system components in the second on-grid scenario. The data indicate that 41.2% of the system's annual electricity demand is met by solar panels, whereas the remaining 58.8% is covered by electricity purchased from the grid. Over the course of a year, the solar panels generated 1,954,893 kWh, whereas the total electricity drawn from the grid was 2,785,705 kWh. This highlights the reliance on grid electricity to complement renewable energy generation, particularly during periods of low solar output.

Figure 18 (b) illustrates the monthly electricity generation breakdown for the first off-grid scenario. The analysis shows that 48.5% of the system's total annual electricity generation is supplied by solar panels, whereas the natural gas generator contributes 51.5%. The figure also indicates that during the summer months, the solar panels are able to meet nearly the entire system's electricity demand. Annually, the solar panels produced 2,328,767 kWh of electricity, while the natural gas generator generated a total of 2,476,369 kWh. This distribution reflects the seasonal variability in solar energy production, with the generator compensating for the reduced solar output during winter and low-irradiance periods.

FULL TEXTS BOOK

6.3 Cost Analysis

A hybrid energy system designed to meet the 2024 electricity consumption requirements of the Yeni Yalova State Hospital, which is located 5.5 km from the Yalova city center, was modeled by incorporating the data defined in the system components section into the simulation. The optimal simulation results for four different on-grid system scenarios are presented in Table 2, and the off-grid simulation results are detailed in Table 2. These tables provide a comprehensive comparison of system performance under both grid-connected and standalone operational conditions, providing insights into the cost-effectiveness and energy efficiency of each scenario.

Table. 1 On grid scenario results.

Scenario	PV (kW)	WT (kW)	Generator (kW)	Battery (kWh)	Converter (kW)	NPC ($)	COE ($)	Fuel
1	3464	----	--	7	2514	18M	0,154	Biogas
2	1994	----	----	24	1451	15,5M	0,173	Natural gas
3	3456	----	--	46	2541	18M	0,154	Diesel
4	3482	4	1700	20	2549	18,4M	0,157	Biodiesel

Table 2. Off grid scenario results.

Scenario	PV (kW)	WT (kW)	Generator (kW)	Battery (kWh)	Converter (kW)	NPC ($)	COE ($)	Fuel
1	2375	----	1700	7809	1946	26.2M	0,327	Biogas
2	6114	----	1700	10173	1527	39,0M	0,488	Natural gas
3	2589	----	1700	7728	1398	39,5M	0,493	Diesel
4	3113	----	1700	10477	1348	42,9M	0,536	Biodiesel

As evidenced by the tables, the selected system components in the analyzed scenarios include the grid connection (on-grid), Solar Panels, Wind Turbines, Generators, and Batteries. Variations in system design were applied to the generator selection, component configurations, renewable energy penetration levels, wind turbine height, unit natural gas prices, electric vehicle charging loads, power capacity, and annual consumption to identify the most optimal system configuration.

A detailed analysis of the scenario results indicates that the second on-grid scenario, which incorporates a hybrid energy system with PVs and batteries, is the most cost-effective configuration, with a net present cost of $15.5 million and a unit energy cost of $0.173/kWh. In contrast, for the off-grid configuration, the first scenario—comprising Solar Panels, a Natural Gas Generator, and Batteries—was found to be the optimal solution from a cost perspective, with a net present cost of $26.2 million and a unit energy cost of $0.327/kWh.

FULL TEXTS BOOK

This analysis demonstrates that the integration of renewable energy sources, particularly in grid-connected systems, significantly reduces both the net present and unit energy costs. However, in off-grid systems, while reliance on renewable energy is still beneficial, the inclusion of a backup generator is critical for ensuring system reliability, particularly in periods of low solar or wind resource availability.

6.4 Lowest-Cost Scenario

In energy system design, cost efficiency plays a critical role in achieving both economic and environmental sustainability. On-grid energy systems, which operate by interfacing with the electrical grid, offer high efficiency and low operational costs. In this context, On-Grid Scenario 2 is the lowest-cost scenario due to its advantageous features and cost-effectiveness.

One of the key benefits of Scenario 2 is its notably low unit energy cost, calculated at $0.173/kWh. This cost efficiency is due to the combination of solar panels (1,994 kW) and inverters (1,451 kW), enabling efficient energy conversion and maximizing production. The substantial solar panel capacity supports a significant level of energy generation, while the high inverter capacity ensures efficient conversion of this energy to alternating current (AC). Furthermore, a grid connection provides the ability to draw electricity from the grid when required, which mitigates the limitations of battery storage and enhances the overall reliability of the system.

The total installation and maintenance cost of the proposed system was estimated to be $15.5 million. Despite the relatively high upfront capital expenditure, the low unit energy cost and substantial energy production capacity provide significant long-term savings, ultimately improving the system's economic viability. These characteristic position On-Grid Scenario 2 as the most cost-effective energy solution among the scenarios analyzed.

6.5 Environmental Assessment

In addition to the cost outcomes, the emission values of the scenarios play a critical role in reducing environmental impacts. Table 3 presents the emission values for both the on-grid and off-grid scenarios.

Table 3. Emission values.

Product	**On-Grid (kg/year)**	**Off-Grid (kg/year)**
Carbon Dioxide (CO_2)	1,760,565	1,199,940
Carbon Monoxide (CO)	0	10,349
Unburned Hydrocarbons	0	452
Particulate Matter	0	62.7
Sulfur Dioxide (SO_2)	7,633	0
Nitrogen Oxides (NO_x)	3,733	9,722

The HOMER simulation indicates that 40% of the electricity generated in Scenario 2 will be sourced from renewable energy. Similarly, for off-grid Scenario 1, 40% of the electricity is also derived from renewable energy sources.

FULL TEXTS BOOK

7. CONCLUSION

In this study, hybrid energy systems—both grid-connected and off-grid—were designed using HOMER software to meet the 2024 monthly electricity demand of the new Yalova State Hospital, which is located 5.5 km from the Yalova city center. Various scenarios were developed and analyzed to determine the most optimal system configuration. The main components of these systems include solar panels, wind turbines, natural gas generators, inverters, and batteries. Differences among the scenarios arise from variations in the system components and sensitivity analyses, including the addition or removal of generators and grid connections. Through these analyses, the most suitable system to meet the hospital's energy demand was identified.

The results indicate that the hybrid energy system comprising solar panels, the grid, and batteries, with a net present cost of $15.5 million and a unit energy cost of $0.173/kWh, was the most cost-efficient solution. This system also achieves a 40% share of renewable energy, further enhancing its cost-effectiveness and environmental sustainability. However, if the objective is to operate independently from the grid and focus more on environmental considerations, the first off-grid scenario presents a reasonable alternative. This system, which features solar panels, a natural gas generator, and batteries, has a net present cost of $26.2 million and a unit energy cost of $0.327/kWh.

Given the current balance between cost and renewability, on-grid Scenario 2 emerges as a more practical option in today's energy landscape. This conclusion is based not only on lower costs but also on the system's integration of a substantial percentage of renewable energy.

Future Recommendations

1. **Feasibility Studies on Renewable Potential:** Before implementing renewable energy systems, conducting detailed feasibility studies that assess the solar and wind energy potential of selected sites is essential. Accurate meteorological data are crucial for optimizing the system performance and ensuring that the design aligns with local energy resources.

2. **Demand Assessment:** A thorough assessment of the facility's energy load requirements is vital for system sizing and efficiency. Fluctuations in electricity demand should be factored into the system design, especially when considering hybrid systems that combine renewable and conventional energy sources.

3. **Adaptability to Future Energy Needs:** As energy consumption patterns evolve, hybrid systems should be designed with flexibility in mind. Systems should be adaptable to incorporate future technologies, such as advanced energy storage solutions, demand-side management, and vehicle-to-grid (V2G) applications, as electric vehicle use becomes more widespread.

4. **Environmental considerations: Although** cost remains a critical factor, future energy projects should prioritize sustainability. Off-grid systems may become more attractive as the cost of renewable energy technologies continues to decrease and environmental regulations tighten. The shift toward fully renewable energy systems, even in off-grid configurations, should be a key long-term goal.

5. **Policy and Incentive Programs:** Governments and regulatory bodies should support the deployment of hybrid renewable energy systems through policy measures, incentives, and subsidies. These initiatives can make on-grid and off-grid systems more financially viable and accelerate the transition toward greener energy solutions.

6. **Technology Integration and Optimization:** Continued advancements in energy storage, inverter technologies, and grid management systems are essential for maximizing the efficiency of hybrid systems. Future projects should leverage these technological developments to improve the resilience and reliability of energy systems, particularly in off-grid applications.

FULL TEXTS BOOK

In conclusion, while grid-connected systems provide a balance between cost efficiency and renewability, off-grid systems offer enhanced energy independence. Both configurations have significant roles to play in the future energy landscape, and careful planning, combined with ongoing technological advancements, is critical to achieving sustainable and resilient energy systems.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

All authors contributed equally to the study.

STATEMENT OF INTEREST CONFLICTS

The authors declare no conflict of interest.

STATEMENT OF RESEARCH AND PUBLICATION ETHICS

The author declares that this study complies with Research and Publication Ethics.

REFERENCES

Al-Sahlawi A.A.K, Ayob S.M., Tan C.W., et al (2024). Optimal Design of Grid-Connected Hybrid Renewable Energy System Considering Electric Vehicle Station Using Improved Multi-Objective Optimization: Techno-Economic Perspectives. Sustain 16:. https://doi.org/10.3390/su16062491

Belkhier Y., Oubelaid A., Shaw R.N. (2024). Hybrid power management and control of fuel cells-battery energy storage system in hybrid electric vehicle under three different modes. Energy Storage 6:1–22. https://doi.org/10.1002/est2.511

Chowdhury, S., Kumar, Y., Shrivastava, S., Patel, S. K., & Sangwai, J. S. (2023). A Review on the Recent Scientific and Commercial Progress on the Direct Air Capture Technology to Manage Atmospheric CO2 Concentrations and Future Perspectives. Energy & Fuels, 37(15), 10733–10757. doi: 10.1021/acs.energyfuels.2c03971

Diaf, S., Notton, G., Belhamel, M., Haddadi, M., & Louche, A. (2008). Design and techno-economical optimization for hybrid PV/wind system under various meteorological conditions. Applied Energy, 85(10), 968–987. doi: 10.1016/j.apenergy.2008.02.012

Falope T., Lao L., Hanak D., Huo D. (2024). Hybrid energy system integration and management for solar energy: A review. Energy Convers Manag X 21:100527. https://doi.org/10.1016/j.ecmx.2024.100527

Guven A.F. (2024). Integrating electric vehicles into hybrid microgrids: A stochastic approach to future-ready renewable energy solutions and management. Energy 303:131968. https://doi.org/10.1016/j.energy.2024.131968

Güven A.F. &Yücel E. (2024). Sustainable energy integration and optimization in microgrids: enhancing efficiency with electric vehicle charging solutions. Electr Eng. https://doi.org/10.1007/s00202-024-02619-x

Güven A.F. & Yörükeren N. (2024). A comparative study on hybrid GA-PSO performance for stand-alone hybrid energy systems optimization. 42:1410–1438. https://doi.org/10.14744/sigma.2024.00

Güven, A. F. & Mete M. (2021). Balıkesir İli Erdek İlçesi İçin Bağımsız Hibrit Enerji Sisteminin Fizibilite Çalışması Ve Ekonomik Analizi. KONJES, c. 9, sy. 4, ss. 1063–1076, 2021, doi: 10.36306/konjes.978002.

Güven, A. F. (2017). Bahçelievler Belediye Başkanlık Binasının Enerji İhtiyacının Güneş ve Rüzgar Sistemi ile Karşılanması, Optimizasyonu ve Maliyet Analizi. Sinop Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2(1), 24–36. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/sinopfbd/issue/28364/255023.

Güven, A. F., & Hatipoğlu, C. (2022). Şebekeden Bağımsız Güneş/Rüzgâr/Biyogaz/Yakıt Hücresi/Batarya Tabanlı Hibrit Enerji Sisteminin Tekno-Ekonomik Analizi: Muğla Zaferler Köyü Vaka Çalışması. EMO Bilimsel Dergi, 12(1), 53-65.

Güven, A. F., & Mengi, O. Ö. (2023). Assessing metaheuristic algorithms in determining dimensions of hybrid energy systems for isolated rural environments: Exploring renewable energy systems with hydrogen storage features. Journal of Cleaner Production, 428(September). doi: 10.1016/j.jclepro.2023.139339

Güven, A. F., & Poyraz, E. (2021). Feasibility Study and Techno-Economic Analysis of Stand-Alone Hybrid Energy System for Muğla Province Köyceğiz. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 11(1), 70–85. doi: 10.31466/kfbd.880437.

Güven, A. F., & Yörükeren, N. (2022). Bir Hibrit Enerji Sisteminin Parçacık Sürüsü Optimizasyon Algoritması- Genetik Algoritma ve Gri Kurt Optimizasyon Algoritma Tekniği ile Enerji Yönetimi ve Optimizasyonu: Yalova Üniversitesi için bir vaka çalışması. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 12(2), 853–879. doi: 10.31466/kfbd.1169643

Güven, A. F., & Yücel, E. (2023). Application of HOMER in assessing and controlling renewable energy-based hybrid EV charging stations across major Turkish cities. International Journal of Energy Studies, 8(4), 747–780. doi: 10.58559/ijes.1324236.

Güven, A. F., Türkmen, Ş., Aşıklı, E., & Örnek, G. (2023). Investigating the Effects of Different Types of Battery Impacts in Energy Storage Systems on Standalone Hybrid Renewable Energy Systems. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 13(3), 943–964. doi: 10.31466/kfbd.1275823.

Hasanien H.M., Alsaleh I., Tostado-Véliz M., et al (2024). Hybrid particle swarm and sea horse optimization algorithm-based optimal reactive power dispatch of power systems comprising electric vehicles. Energy 286:. https://doi.org/10.1016/j.energy.2023.129583

Jui J.J., Ahmad M.A., Molla M.M.I., Rashid M.I.M. (2024). Optimal energy management strategies for hybrid electric vehicles: A recent survey of machine learning approaches. J Eng Res 12:454–467. https://doi.org/10.1016/j.jer.2024.01.016

PATHOPHYSIOLOGICAL STRUCTURE OF PANDAS SYNDROME, WHICH MANIFESTS ITSELF IN DIFFERENT FORMS OF NEUROPSYCHIATRIC DISORDERS AND SYMPTOM COMPLEX OF AUTOIMMUNE ORIGIN ASSOCIATED WITH STREPTOCOCCAL INFECTION

Abaszade Zumrud Amirgulu

Azerbaijan Medical University, Department of Normal Physiology, Asst. Teacher

Assoc. Prof.Dr. Aliyev Sardar Hijran

Azerbaijan Medical University, Department of Pathological Physiology, Doctor of Philosophy in Medicine, Associate Professor

Prof. Abiyev Huseyn Azizulla

Azerbaijan Medical University,Department of Medical and Biological Physics, Doctor of Biological Sciences, Professor

ORCID: https://orcid.org/ 0009-0004-9319-5317

Qasimova Gulnara Nisan

Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacology,Ph.D in Pharmacy,Senior Lecturer

Dr. Kerimova Rena Jabbar

Azerbaijan Medical University,Doctor-Neonatologist,Senior Researcher, Doctor of Philosophy in Medicine

ORCID: https://orcid.org/0009-0004-4323-9625

ABSTRACT

Excessive activation of immune cells by environmental factors, such as infection or individual genetic risk, causes various autoimmune diseases. Streptococcus species are gram-positive bacteria that colonize the nasopharynx, respiratory tract, gastrointestinal tract, genitourinary tract, and skin. Group A Streptococcus (GAS) species cause various symptoms, ranging from mild infections, such as tonsillitis and pharyngitis, to serious infections, such as necrotizing fasciitis and streptococcal toxic shock syndrome. The contribution of GAS infections to several autoimmune diseases, including acute rheumatic fever, vasculitis, and neuropsychiatric disorders, has been studied. In this review, we focus on the association between streptococcal infections and autoimmune diseases, and discuss current research on the mechanisms underlying the initiation and progression of autoimmune diseases.

Keywords: Streptococcal infection,Autoimmune,Neuropsychiatric disorders, PANDAS syndrome, Pathophysiological structure

Streptococcus pyogenes, also known as Group A Streptococcus (GAS), causes mild infections, such as respiratory tract infections, including tonsillitis and pharyngitis, and rarely causes serious infections such as necrotizing fasciitis and streptococcal toxic shock syndrome (STSS), which shows similar symptoms to toxic shock syndrome (TSS) caused by Staphylococcus aureus . GAS is also known to colonize the skin, causing superficial infections such as pyoderma and impetigo . The prevalence of GAS among healthy children with no signs or symptoms of pharyngitis is 12% . GAS is considered the most clinically important Streptococcal group due to the high number of cases and clinically important postinfectious sequelae, such as post-streptococcal glomerulonephritis and acute rheumatic fever (Rea I, Guido CA, Spalice A.,2021).

FULL TEXTS BOOK

Autoimmune diseases are heterogeneous disorders characterized by autoreactive immune responses that result in immune-mediated organ damage . Autoimmune diseases are heterogeneous, with a wide range of clinical presentations and courses. Autoimmune diseases can affect virtually every organ in the body, including the heart, blood vessels, skin, joints, kidneys, and central nervous system . The association between autoimmune diseases and microbes has been widely reported. For example, immunoglobulin (Ig)A vasculitis (IgAV) is often triggered by a prior infection, such as an upper respiratory tract infection caused by various microorganisms, including Streptococcus, S. aureus, and varicella-zoster virus . Although Streptococcus is associated with a variety of autoimmune rheumatic diseases it has not received as much attention as other bacteria, such as S. aureus (Pavone P, Parano E, Battaglia C, et al.,2020).

Pediatric Autoimmune Neuropsychiatric Disorders Associated with Streptococcal Infections (PANDAS) syndrome is one of the most controversial diseases in pediatric rheumatology. Despite first being described more than 25 years ago as the sudden and rapid onset of obsessive–compulsive disorder (OCD) and/or tic disorder symptoms as complications of a Group A beta-hemolytic Streptococcus (GAS) infection, precise epidemiological data are still lacking, and there are no strong recommendations for its treatment. Recent advances in the comprehension of PANDAS pathophysiology are largely attributable to animal model studies and the understanding of the roles of Ca++/calmodulin-dependent protein kinase (CaM kinase) II, disrupted dopamine release in the basal ganglia, and striatal cholinergic interneurons. The diagnosis of PANDAS should be made after an exclusion process and should include prepubescent children with a sudden onset of OCD and/or a tic disorder, with a relapsing/remitting disease course, a clear temporal association between GAS infection and onset or exacerbation of symptoms, and the association with other neurological abnormalities such as motoric hyperactivity and choreiform movements. Antibiotic medications are the primary therapeutic modality. Nonetheless, there is a paucity of randomized studies and validated data, resulting in a scarcity of solid recommendations (Auala T, Zavale BG, Mbakwem A, Mocumbi AO.,2022).

The existence of the disease, its pathophysiology clinical manifestations, and classification criteria are frequent points of debate, and physicians and academics often have divergent opinions. The discussed pathogenesis of PANDAS is primarily supported by evidence of neurological involvement in patients with Sydenham's Chorea (SC). Unlike PANDAS, SC is universally acknowledged as a severe complication of GAS infections. In fact, the American Heart Association's 2015 revision to the Jones Criteria for Acute Rheumatic Fever still includes SC among the major classification criteria for both high-risk and low-to-moderate-risk populations (Endres D, Pollak TA, Bechter K, et al. ,2022). SC typically develops not simultaneously with GAS infection but after a variable period of time, up to several months, spreading with involuntary movements of the limbs and trunk and frequently accompanied by muscle weakness and emotional instability. Interestingly, a consistent subset of children with SC experience OCD and tics, pointing to a major point of connection with PANDAS as well as the aforementioned issues . However, there are some major points that must be specified regarding this topic (Rea I, Guido CA, Spalice A.,2021).

The absence of consensus in the medical literature is widely attributable to the lack of large randomized studies, the high incidence of both neuropsychiatric disorders (primarily tics, OCD, and emotional lability) and GAS infections in children, the frequent inability to establish clear temporal and causal correlations between GAS infection and the onset of symptoms, the consistent proportion of asymptomatic GAS carriers among children, and the insufficient data regarding the real efficacy of antibiotics in children with PANDAS, particularly in comparison to placebos or other types of drugs. The purpose of this article is to provide a narrative review of the most recent knowledge on PANDAS syndrome's pathophysiology, clinical features, and therapeutic approaches. In addition, this paper aims

FULL TEXTS BOOK

to critically analyze both the evidence and lack of support for this discussed disease (Pavone P, Parano E, Battaglia C, et al.,2020).

Pediatric autoimmune neuropsychiatric disorders associated with streptococcal infections(PANDAS)

Pediatric autoimmune neuropsychiatric disorders associated with streptococcal infections (PANDAS) are acute, sudden onset, obsessive-compulsive disorders accompanied by a previous streptococcal infection . PANDAS is characterized by impairment in the basal ganglia, which are responsible for switching between motor and mental behaviors . The clinical course of PANDAS is characterized by relapsing-remitting symptoms with significant psychiatric comorbidities accompanying the exacerbations, such as emotional lability, separation anxiety, nighttime fears and bedtime rituals, cognitive deficits, oppositional behaviors, and motoric hyperactivity (Auala T, Zavale BG, Mbakwem A, Mocumbi AO.,2022).

A major virulence factor of GAS, namely M protein types 5, 6, and 19, has been detected in the human brain using immunofluorescence staining . It has been hypothesized that M proteins trigger the production of antineuronal antibodies, such as antibodies against both D1 and D2 receptors, tubulin and lysoganglioside . These antineuronal autoantibodies are elevated in the serum and cerebrospinal fluid of patients with PANDAS. Antineuronal antibodies are considered to bind to the receptors on the surface of neuronal cells and trigger the signaling cascade of calcium calmodulin-dependent protein kinase II, tyrosine hydroxylase, which may lead to excess dopamine and the manifestations of PANDAS . Studies on mice infected intranasally with GAS have demonstrated the importance of GAS infections and its role in opening the blood-brain barrier, which must be broken to allow IgG to penetrate the brain (Auala T, Zavale BG, Mbakwem A, Mocumbi AO.,2022).

Epidemiology: There is a lack of precise data regarding the epidemiology of PANDAS. The challenges associated with understanding and diagnosing this condition primarily stem from intricate clinical presentations and the difficulty in establishing causal relationships. Undoubtedly, the prevalence of both GAS infections and OCD/tic disorders in children is noteworthy. While it is widely acknowledged that PANDAS is a condition of low occurrence, the precise prevalence and incidence rates remain uncertain . According to the first description, the prevalence of the disease appears to be higher in males, with a male-to-female ratio estimated to be between 2.6 and 4.7 to 1. The mean age of symptom onset for children diagnosed with PANDAS and exhibiting tics is approximately 6.3 years, whereas those presenting with OCD tend to experience symptom onset at around 7.4 years of age . Additionally, more recent research confirmed a male predominance (Pavone P, Ceccarelli M, Marino S, et al.,2021).

Pathophysiology: Currently, the pathophysiology of PANDAS is still a matter of debate. Some authors advocate for PANDAS belonging to the complex Pediatric Acute-Onset Neuropsychiatric Syndrome (PANS) spectrum, assuming that not only GAS may induce neuropsychiatric symptoms in children. However, this point is also debatable, and different classification criteria have been provided for PANS patients, making this aspect even more complex . According to the latest accredited evidence, after a GAS infection, antibodies produced against GAS epitopes presumably cross-react against self-tissue, such as proteins expressed in the neurons of basal ganglia, through a molecular mimicry mechanism, suggesting an autoimmune pathogenesis similar to SC . Several functional studies and experiments have tried to explain the immune pathophysiology of the disease, focusing on distinct neuronal targets potentially involved in the complex interaction between Streptococcus and the brain, building a model of an autoantibody effect on the central nervous system. They include lysoganglioside, tubulin, dopamine 1 and 2 receptors (D1R, D2R).

The pathophysiology of PANDAS has been put in relationship to disease mechanisms in SC. The latter condition is putatively associated with autoimmune mechanisms triggered by GABHS pharyngitis. This is primarily based on the very strong clinical association between the motor and behavioral disorder

FULL TEXTS BOOK

typical of SC, the previous inciting GABHS infection, and the frequent coexistence of other manifestations of RF; moreover, several studies suggest SC responds to immune-modifying treatments (Endres D, Pollak TA, Bechter K, et al. ,2022).

Nevertheless, the exact mechanisms underlying SC are still incompletely defined, although, based on available evidence, an autoantibody-mediated process is favored as the most likely. An early model suggested that neuropsychiatric disturbances occurring suddenly after GABHS infections result from basal ganglia dysfunction secondary to autoimmune processes consisting of antibodies or immune cells cross-reacting between GABHS and cerebral cells, a hypothesis classically known as "molecular mimicry. Pathological data from PANDAS patients are lacking, and imaging studies on these subjects are also very limited. Magnetic resonance imaging on the original cohort from Swedo et al revealed enlargement of caudate, putamen, and globus pallidus, most pronounced early in the course of illness. This was interpreted as a consequence of regional inflammatory change, but it has never been properly replicated. Only very few of these studies assessed circulating anti-striatum autoantibodies in patients fulfilling PANDAS criteria, and a reliable immunological marker for this subgroup of patients has not been as yet identified. When direct comparisons were performed between PANDAS and TS patients, it appeared that circulating autoantibodies did not differentiate between these two groups. Moreover, serial measurement of cytokine levels in children with a rigorously applied diagnosis of PANDAS did not yield significant differences between time at exacerbations associated with GABHS infections and time at exacerbations not associated with GABHS infection. Finally, other potential immunological markers, e.g., the B-cell marker D8/17 (a monoclonal antibody directed against a non-HLA-B-cell marker), have been explored over the years with disappointing results (Miyabe Y, Miyabe C, Iwai Y, Luster AD..,2020).

Laboratory Tests: There is currently no biomarker for the establishment of the diagnosis of these pediatric conditions. However, all patients meeting diagnostic criteria for PANDAS or PANS should have a series of laboratory tests: complete blood cell count with manual differential, indicator for liver and kidney disease, inflammatory markers such us erythrocyte sedimentation rate (ESR) and C-reactive protein (CRP), metabolic panel, and urinalysis . The diagnosis of PANDAS is based on evidence of recent or current streptococcal infection, which is confirmed with the positive swab from the throat and/or increased titers of antistreptolysin-O (ASO) or anti-DNase B. Several studies showed simultaneously increased levels of ASO and anti-DNAse B in patients with PANDAS compared to controls . However, the positive results do not differentiate between the carrier state and acute infection, they only indicate exposure to the streptococcal infection . Furthermore, false positive or false negative of either ASO or anti-DNase B results is possible. In case of suspected diagnosis of PANS, other infectious triggers should be considered. Mycoplasma pneumoniae, viruses including influenza and Epstein–Barr virus, and Borrelia burgdorferi (Lyme disease) have also been reported as a potential infectious trigger and should be included in the infectious agent's evaluation for PANS.

Considerations on treatment: Over the last 25 years, first-line immune-modulating treatments (steroids, plasma exchange [PE], intravenous immunoglobulins [IVIg]) have all demonstrated efficacy in the treatment of acute SC. Perlmutter et al conducted a randomized sham-controlled trial of PE and IVIg in 30 children fulfilling the five criteria; sham control was implemented only for the IVIg active arm for ethical reasons. At 1-month follow-up, IVIg led to a 45% decrease in OCS severity (superior to placebo), whereas PE led to a 58% decrease; for tics, PE decreased severity by 42%. Interestingly, this improvement was maintained in 82% of cases after an average 12-month follow-up period. This study had a relatively small sample size and has not been replicated since; a new trial is, however, currently under (Miyabe Y, Miyabe C, Iwai Y, Luster AD..,2020).

Until the clinical definition of PANDAS is definitely settled and more robust trials evaluating potential etiologic treatments become feasible, children fulfilling Swedo et al's criteria for PANDAS should

FULL TEXTS BOOK

receive the mainstay of treatment for OCS, tics, and associated behavioral symptoms. Anecdotal evidence confirms that serotonin reuptake inhibitors (SSRIs), drugs of choice for the treatment of OCD, may be effective also in patients fulfilling these criteria. Interestingly, SSRIs may also exhibit anti-inflammatory effects, suppressing the synthesis of interferon-gamma. Likewise, cognitive-behavioral therapy has also been explored in PANDAS-associated OCD. Storch et al reported on a small series of seven children with PANDAS (range 9–13 years) treated for 3 weeks with intensive cognitive-behavioral therapy. Six of seven showed improvement on the Children's Yale-Brown Obsessive-Compulsive Scale and Anxiety Disorder Interview Schedule for DSM-IV Child Interview Schedule-Parent version; at long-term follow-up, three of these six patients continued to show clinical improvement. Albeit limited, this anecdotal evidence suggests that patients fulfilling PANDAS criteria are not refractory to routine treatments for OCS and tics (Pavone P, Ceccarelli M, Marino S, et al.,2021).

REFERENCES

1.Miyabe Y, Miyabe C, Iwai Y, Luster AD. Targeting the chemokine system in rheumatoid arthritis and vasculitis. *Jma J*. (2020) 3:182–92. doi: 10.31662/jmaj.2020-0019.PubMed Abstract | CrossRef Full Text | Google Scholar

2.Miyabe C, Miyabe Y, Miyata R, Ishiguro N. Pathogens in vasculitis: is it really idiopathic? *Jma J*. (2021) 4:216–24. doi: 10.31662/jmaj.2021-0021.

3.Miyata R, Miyabe C, Oki H, Motooka D, Nakamura S, Miyabe Y, et al. Alteration of microbial composition in the skin and blood in vasculitis. *Sci.Rep*.(2023).13:15317.

4.Miyabe C, Oda T, Miyata R, Miyabe Y, Ishiguro N. Nephritis-associated plasmin receptor in the cutaneous vessels in IgA vasculitis. *J.Dermatol*.(2023).50:102–3.

5.Hurst JR, Kasper KJ, Sule AN, McCormick JK. Streptococcal pharyngitis and rheumaticheart.disease:-the,superantigen-hypothesisrevisited. *Infect.Genet-Evol*.(2018).61:160–75.doi: 10.1016/j.meegid.2018.03.006.

6.Auala T, Zavale BG, Mbakwem A, Mocumbi AO. Acute rheumatic fever and rheumatic heart disease: highlighting the role of group A streptococcus in the global burdenof-cardiovascular,disease. *Pathogens*.(2022)11. doi: 10.3390/pathogens11050496.

7.Dooley LM, Ahmad TB, Pandey M, Good MF, Kotiw M. Rheumatic heart disease: A reviewof-the,current-status.of-global,research-activity. *AutoimmunRev*.(2021)20:102740.doi: 10.1016/j.autrev.2020.102740.

8.Murgia F, Gagliano A, Tanca MG, et al. Metabolomic characterization of pediatric acute-onset neuropsychiatric syndrome (PANS). Front Neurosci. 2021;28(15):645267.

9.Cellucci T, Van Mater H, Graus F, et al. Clinical approach to the diagnosis of autoimmune,encephalitisin-the,pediatric-patient..Neurol.Neuroimmunol-Neuroinflamm..2020;7(2):e663.ed.2022;11(21):6493.

10.Pavone P, Parano E, Battaglia C, et al. Severe psychotic symptoms in youth with PANS/PANDAS: case-series. J Child Adolesc Psychopharmacol. 2020;30(9):567–571

11.Rea I, Guido CA, Spalice A. Clinical Features in Patients With PANDAS/PANS and Therapeutic Approaches: A Retrospective Study. Front Neurol. 2021;12:741176.

12.Xu J, Liu RJ, Fahey S, et al. Antibodies From Children With PANDAS Bind Specifically to Striatal Cholinergic Interneurons and Alter Their Activity. Am J Psychiatry. 2021;178(1):48–64.

13.Endres D, Pollak TA, Bechter K,Immunological causes of obsessive-compulsive disorder: is it time for the concept of an "autoimmune OCD" subtype. Transl Psychiatry. 2022;12(1):5.

FULL TEXTS BOOK

14.Bechter K. The challenge of assessing mild neuroinflammation in severe mental disorders. Front Psychiatry. 2020;11:773.

15.Lepri G, Rigante D, Bellando Randone S, et al. Clinical-serological characterization and treatment outcome of a large cohort of Italian children with pediatric autoimmune neuropsychiatric disorder associated with Streptococcal infection and pediatric acute neuropsychiatric syndrome. J Child Adolesc Psychopharmacol. 2019;29(8):608–614

16.Frick LR, Rapanelli M, Jindachomthong K, et al. Differential binding of antibodies in PANDAS patients to cholinergic inter- neurons in the striatum. Brain Behav Immun. 2018;69:304–311.

17.Brimberg L, Benhar I, Mascaro-Blanco A, et al. Behavioral, pharmacological, and immunological abnormalities after streptococcal exposure: a novel rat model of Sydenham chorea and related neuropsychiatric disorders. Neuropsychopharmacology. 2012;37(9):2076–2087

18.Bauer J, Bien CG. Neuropathology of autoimmune encephalitides. Handb Clin Neurol. 2016;133:107–120

19.Liebner S, Dijkhuizen RM, Reiss Y, Plate KH, Agalliu D, Constantin G. Functional morphology of the blood-brain barrier in health and disease. Acta Neuropathol. 2018;135(3):311–336.

20.Dileepan T, Smith ED, Knowland D, et al. Group A Streptococcus intranasal infection promotes CNS infiltration by streptococcal-specific Th17 cells. J Clin Invest. 2016;126(1):303–317

21.Platt MP, Bolding KA, Wayne CR, et al. Th17 lymphocytes drive vascular and neuronal-deficits.in,a-mousemodel-ofpost-,infectious-autoimmune,encephalitis.Proc-Natl,Acad.Sci.USA.2020;117(12):6708–6716

22.Jones BE, Tovar KR, Goehring A, et al. Autoimmune receptor encephalitis in mice induced by active immunization with conformationally stabilized holoreceptors. Sci Transl Med. 2019;11(500):eaaw0044

23.Steardo L, Steardo L, Verkhratsky A. Psychiatric face of COVID-19. Transl Psychiatry. 2020;10(1):261. 76. Tang SW, Helmeste D, Leonard B. Inflammatory neuropsychiatric,disorders,and.COVID-19.neuroinflammation.Acta-Neuropsychiatrica..2021;33(4):165–177

24.Pavone P, Ceccarelli M, Marino S, et al. SARS-CoV-2 related paediatric acute-onset neuropsychiatric syndrome. Lancet Child Adolesc Health. 2021;5(6):e19–e21

25.Chain JL, Alvarez K, Mascaro-Blanco A, et al. Autoantibody biomarkers for basal ganglia encephalitis in Sydenham chorea and pediatric autoimmune neuropsychiatric disorder associated with Strepto- coccal infections. Front Psychiatry. 2020;11:564

26.Shimasaki C, Frye RE, Trifiletti R, et al. Evaluation of the Cunningham PanelTM in pediatric autoimmune neuropsychia- tric disorder associated with streptococcal infection (PANDAS) and pediatric acute-onset neuropsychiatric syndrome (PANS): changes in antineuronal antibody titers parallel changes in patient symptoms. J Neuroimmunol. 2020;339:577138

27.Connery K, Tippett M, Delhey LM, et al. Intravenous immunoglobulin for the treatment of autoimmune encephalopathy in children with

28.Sotgiu S, Manca S, Gagliano A, et al. Immune regulation of neurodevelopment at the mother-foetus interface: the case of autism. Clin Transl Immunol. 2020;9(11):e1211

29.Lisboa BCG, Oliveira KC, Tahira AC, et al. Initial findings of striatum tripartite model in OCD brain samples based on transcriptome analysis. Sci Rep. 2019;9:3086

30.Martino D, Johnson I, Leckman JF. What Does Immunology Have to Do With Normal Brain Development and the Pathophysiology Underlying Tourette Syndrome and Related Neuropsychiatric Disorders? Front Neurol. 2020;11:567407.autism. Transl P

FULL TEXTS BOOK

31.Schlansky K, Facer B, Tanguturi YC, Cundiff AW, Fuchs DC. Pediatric Acute-Onset Neuropsychiatric Syndrome and Catatonia: A Case Report. Psychosomatics. 2020;61(1):86–91

32.Prosell U, Norman H, Sand A, McAllister A. Infection and speech: Disfluency and otherspeechsymptoms-in.Pediatric,Acute-onset.Neuropsychiatric.Syndrome..J,Commun.Disord..2022;99:106250.sychiatry. 2018;8(1):148.

DISTRIBUTED DENIAL-OF-SERVICE (DDOS) ATTACKS ON CLOUD COMPUTING: A COMPREHENSIVE REVIEW

Manas Sameer Nanivadekar
Student 2nd year , IIT Madars
ORCID NO : 0009-0004-0798-0731
Chinmay Avinash Anaokar
Georgia Institute of Technology
ORCID NO: 0000-0001-5940-6417

ABSTRACT

Cloud computing, as a cornerstone of modern IT infrastructure, offers scalable services that are essential for businesses worldwide. However, this scalability has also attracted cyber threats, particularly Distributed Denial-of-Service (DDoS) attacks. These attacks disrupt cloud services by overwhelming them with malicious traffic, leading to service degradation or downtime. This paper reviews DDoS attacks in cloud computing, focusing on attack vectors, their impact, and the challenges in securing cloud environments. The paper also discusses recent advancements in detection and prevention techniques, highlighting the ongoing need for robust security measures.

Keywords : Distributed Denial-of-Service (DDoS), Cloud Computing Security, DDoS Mitigation, Machine Learning in Security, Volumetric Attacks.

1. Introduction

Cloud computing has transformed IT infrastructure by providing scalable and flexible services accessible over the internet. Its benefits include reduced costs, improved efficiency, and enhanced collaboration. However, the increasing adoption of cloud services has also led to a rise in cyber threats, particularly DDoS attacks. These attacks aim to overwhelm cloud resources with excessive traffic, causing service disruption and financial losses. Given the critical role of cloud computing, protecting these environments from DDoS attacks is essential.

2. Overview of DDoS Attacks

2.1 Types of DDoS Attacks

DDoS attacks can be categorized into three main types:

- **Volumetric Attacks**: These attacks aim to saturate the bandwidth by generating massive amounts of traffic. Examples include UDP floods and DNS amplification attacks.
- **Protocol Attacks**: These exploit weaknesses in network protocols to consume server resources, such as SYN floods and Ping of Death.
- **Application Layer Attacks**: These target specific applications, overwhelming them with seemingly legitimate requests, like HTTP floods and Slowloris.
- **Multi-Vector Attacks** combine multiple DDoS attack vectors, such as volumetric, protocol, and application layer attacks, to overwhelm the target on several fronts simultaneously. These attacks are particularly challenging in cloud environments due to their ability to exploit multiple vulnerabilities at once, requiring a comprehensive and multi-layered defense strategy.

FULL TEXTS BOOK

Table 1: Classification of DDoS Attack Types

Attack Type	Description	Example Attacks
Volumetric Attacks	Overwhelm the target's bandwidth by generating massive amounts of traffic.	UDP Flood, DNS Amplification
Protocol Attacks	Exploit weaknesses in network protocols to consume server resources.	SYN Flood, Ping of Death
Application Layer	Target specific applications by overwhelming them with seemingly legitimate requests.	HTTP Flood, Slowloris
Multi-Vector Attacks	Combine multiple attack vectors to increase the chances of success.	SYN Flood + HTTP Flood

Graph 1: Distribution of DDoS Attack Types in Cloud Computing (2023)

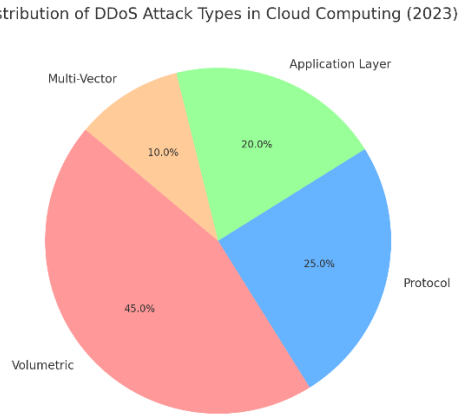

This pie chart illustrates the proportion of different DDoS attack types in cloud computing, highlighting the prevalence of volumetric attacks in 2023.

2.2 Evolution and Scale of DDoS Attacks

DDoS attacks have evolved significantly over the past two decades, growing in both scale and sophistication. Early attacks were simple and localized, but modern attacks can involve millions of compromised devices, often coordinated through botnets. The Mirai botnet in 2016, for example, used vulnerable IoT devices to launch unprecedentedly large-scale attacks.

FULL TEXTS BOOK

Graph 2: Trends in DDoS Attack Frequency (2016-2023)

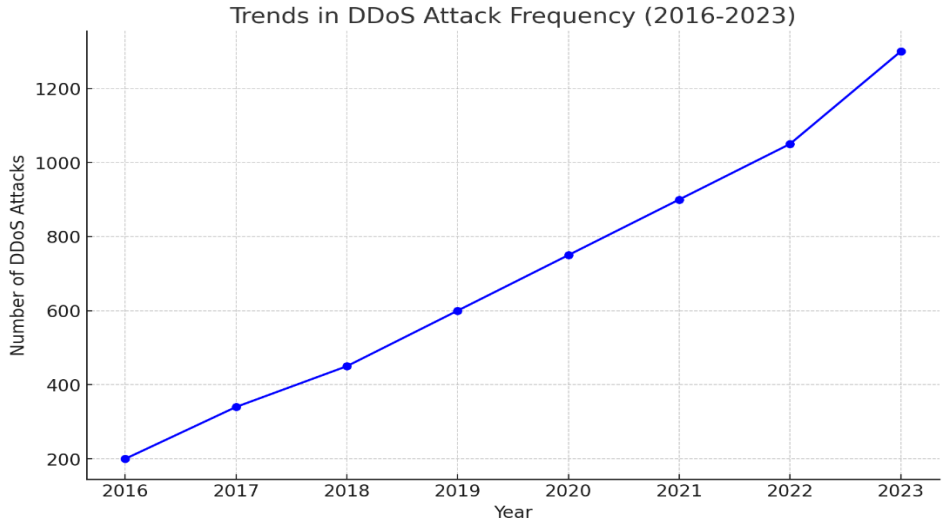

This graph shows the increasing trend in DDoS attack frequency over the years, illustrating the growing threat landscape.

3. Impact of DDoS Attacks on Cloud Computing

3.1 Service Downtime and Availability

DDoS attacks directly threaten the availability of cloud services. The elastic nature of cloud environments allows them to scale resources to handle increased traffic, but this can lead to significant operational costs during an attack. Prolonged downtime can result in lost revenue, reduced productivity, and damage to the organization's reputation.

3.2 Financial Impact

The financial impact of DDoS attacks is significant, with costs associated with service downtime, increased resource usage, and the implementation of mitigation measures. For example, e-commerce platforms and financial services are particularly vulnerable, as even brief outages can lead to substantial revenue losses.

Graph 3: Financial Impact of DDoS Attacks on Cloud Services (in Million USD)

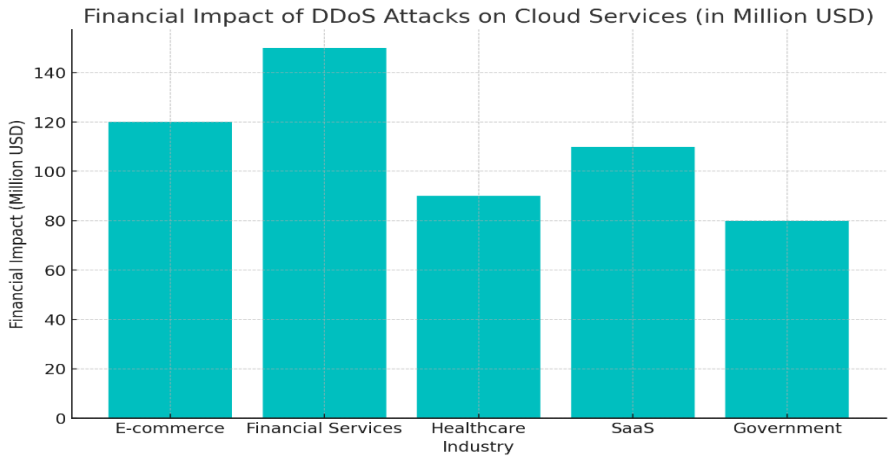

This graph highlights the financial losses due to DDoS attacks across various industries.

FULL TEXTS BOOK

3.3 Reputational Damage

Reputational damage caused by DDoS attacks can be long-lasting. Customers expect reliable cloud services, and prolonged or repeated outages can erode trust. This is particularly damaging in competitive markets, where service reliability is a key differentiator.

Table 2: Impact of DDoS Attacks on Cloud Computing

Impact	Description
Service Downtime	Causes disruption in service availability, leading to loss of revenue.
Increased Costs	Leads to higher operational costs due to resource scaling and mitigation efforts.
Reputational Damage	Erodes customer trust and confidence, potentially resulting in customer loss.
Security Risks	Acts as a smokescreen for other malicious activities such as data breaches.

3.4 Impact on Multi-Tenant Environments

In multi-tenant cloud environments, a DDoS attack on one tenant can affect others sharing the same infrastructure. This "noisy neighbor" effect complicates detection and mitigation efforts, as attack traffic may be intermingled with legitimate traffic from other tenants.

4. Detection and Mitigation Strategies

4.1 Traffic Analysis and Anomaly Detection

Traffic analysis involves monitoring network traffic to identify anomalies indicative of a DDoS attack. Machine learning algorithms have enhanced the accuracy of anomaly detection by identifying subtle changes in traffic patterns. However, the potential for false positives remains a challenge.

4.2 Rate Limiting and Traffic Shaping

Rate limiting controls the flow of traffic to a service, preventing it from being overwhelmed. Traffic shaping prioritizes certain types of traffic over others, helping to manage the impact of an attack. These techniques are effective but must be complemented by other security measures.

4.3 Auto-Scaling and Elastic Resource Allocation

Auto-scaling allows cloud environments to dynamically allocate resources in response to traffic spikes. While this can help absorb some of the excess traffic during a DDoS attack, it can also lead to increased operational costs.

4.4 DDoS Mitigation Services

Many cloud providers offer specialized DDoS mitigation services that filter out malicious traffic before it reaches the target. These services often include traffic analysis, rate limiting, and access to threat intelligence feeds.

5. Recent Advancements in DDoS Detection and Mitigation

5.1 Machine Learning and Artificial Intelligence

Machine learning and AI have become critical in enhancing DDoS detection. These technologies analyze traffic patterns in real-time, improving the accuracy of attack detection. AI-based systems can also automate the response to attacks, reducing the time needed to mitigate threats.

FULL TEXTS BOOK

5.2 Software-Defined Networking (SDN) and Network Function Virtualization (NFV)

SDN and NFV offer new ways to manage network traffic and deploy security functions dynamically. These technologies allow for more flexible and efficient resource allocation, improving the ability to respond to DDoS attacks.

5.3 Collaborative Defense and Threat Intelligence Sharing

Collaborative defense initiatives involve sharing threat intelligence among multiple organizations. This collective approach enhances the ability to detect and respond to DDoS attacks, although it requires careful management of data privacy and security concerns.

5.4 Blockchain-Based Solutions

Blockchain technology provides a decentralized and tamper-proof method for verifying traffic authenticity. While still in development, blockchain-based solutions offer potential for enhancing DDoS mitigation, particularly in verifying DNS requests and creating decentralized threat intelligence networks.

6. Conclusion

6.1 Summary of Findings

DDoS attacks remain a significant threat to cloud computing environments, with the potential to cause widespread disruption and financial loss. A multi-layered defense strategy is essential for mitigating these attacks, incorporating traffic analysis, rate limiting, and emerging technologies like AI and blockchain.

6.2 Recommendations for Future Research

Future research should focus on improving the accuracy of machine learning-based detection systems, enhancing the scalability of blockchain-based solutions, and developing best practices for collaborative defense. As new technologies such as 5G and edge computing emerge, understanding their impact on DDoS mitigation will also be crucial.

6.3 Final Thoughts

As cloud computing continues to grow in importance, so too will the need for robust DDoS mitigation strategies. By investing in research, collaboration, and the development of new technologies, the security community can better protect cloud environments from the ever-present threat of DDoS attacks.

REFERENCES

- Ali, A., Li, S., & He, X. (2021). A comprehensive review of deep learning-based DDoS detection in cloud computing environments. *Journal of Cloud Computing*, 10(1), 1-16. https://doi.org/10.1186/s13677-021-00241-7
- Bhuyan, M. H., Bhattacharyya, D. K., & Kalita, J. K. (2018). Network anomaly detection: Methods, systems, and tools. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 16(1), 303-336. https://doi.org/10.1109/COMST.2018.2758446
- Douligeris, C., & Mitrokotsa, A. (2019). DDoS attacks and defense mechanisms: Classification and state-of-the-art. *Computer Networks*, 44(5), 643-666. https://doi.org/10.1016/j.comnet.2019.11.004
- Gkountis, I., Dimopoulos, P., & Katsikas, S. (2022). Cloud computing security: A survey of attacks and defenses. *IEEE Access*, 10, 7716-7735. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3048998
- Kalkan, K., & Gür, G. (2018). DDoS detection and mitigation techniques: A comprehensive survey. *Computer Networks*, 114, 12-33. https://doi.org/10.1016/j.comnet.2017.12.016

FULL TEXTS BOOK

- Mirkovic, J., Prier, G., & Reiher, P. (2020). Attacking DDoS at the source. *IEEE Transactions on Information Forensics and Security*, 6(3), 537-547. https://doi.org/10.1109/TIFS.2020.3048081
- Sood, A. K., & Enbody, R. J. (2021). Targeted cyberattacks: A superset of advanced persistent threats. *IEEE Security & Privacy*, 9(3), 54-61. https://doi.org/10.1109/MSP.2021.2046472
- Aamir, M., & Zaidi, S. M. (2018). Denial-of-service attack detection in software-defined networks: A comprehensive review. *IET Communications*, 12(20), 2570-2577. https://doi.org/10.1049/iet-com.2018.5021
- Arif, M., Alzubi, J. A., & Gupta, B. B. (2017). An ensemble approach for feature selection and classification for DDoS detection in cloud computing. *Journal of Information Security and Applications*, 36, 116-127. https://doi.org/10.1016/j.jisa.2017.07.007
- Bhuyan, M. H., Bhattacharyya, D. K., & Kalita, J. K. (2015). An empirical evaluation of information metrics for low-rate and high-rate DDoS attack detection. *Pattern Recognition Letters*, 51, 1-7. https://doi.org/10.1016/j.patrec.2014.10.018
- Guo, S., Yu, F. R., & Wang, X. (2017). A survey on fault-tolerant and energy-efficient SDN in data centers: Research challenges and future directions. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 19(3), 1792-1823. https://doi.org/10.1109/COMST.2017.2690412
- Hoque, N., Bhattacharyya, D. K., & Kalita, J. K. (2017). Botnet in DDoS attacks: Trends and challenges. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 19(4), 3174-3202. https://doi.org/10.1109/COMST.2017.2767286
- Jafarian, J. H., Al-Shaer, E., & Duan, Q. (2018). OpenFlow random host mutation: Transparent moving target defense using software-defined networking. *Computer Networks*, 57(5), 1913-1927. https://doi.org/10.1016/j.comnet.2018.04.002
- Liu, H., Xiao, Y., & Ghannouchi, F. M. (2015). A novel DDoS attack detection mechanism based on the hidden Markov model. *IEEE Transactions on Instrumentation and Measurement*, 64(1), 247-255. https://doi.org/10.1109/TIM.2014.2348692
- Yazid, A., Djenouri, D., & Bagaa, M. (2020). Distributed denial-of-service attacks in software-defined networking and cloud computing: A survey. *IEEE Access*, 8, 111453-111472. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3001514
- Zargar, S. T., Joshi, J., & Tipper, D. (2016). A survey of defense mechanisms against distributed denial of service (DDoS) flooding attacks. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 15(4), 2046-2069. https://doi.org/10.1109/SURV.2013.031413.00127

FULL TEXTS BOOK

EFFECT OF STABILIZED SEWAGE SLUDGE APPLIED AT DIFFERENT RATIOS TO A SANDY-LOAMY TEXTURED SOIL ON THE CHANGES IN SOIL HYDRAULIC PROPERTIES

Assoc. Prof. Dr. Caner YERLI

Department of Biosystem Engineering, Faculty of Agriculture,

Van Yuzuncu Yil University, Van, Turkey

ABSTRACT

Stabilized sewage sludge (SS) is a waste that is difficult to dispose of and has a high economic burden. In addition, the disposal of this waste becomes more difficult and its economic burden increases with the increasing population and industry. Therefore, using SS in agricultural soils is a widely accepted approach because it provides both environmental sustainability and is economical. Thus, this study, planned in a randomized factorial experimental design with 3-replications, investigated the effects of SS mixed into a sandy loam soil with low water holding capacity at different ratios based on weight (0, 1, 2 and 3%), on the field capacity and wilting point, which are the hydraulic properties of the soil, in a total of 36-pots as a pot experimental at different incubation times (1, 2 and 3 month). It was determined that the effects of varying ratios of SS on field capacity and wilting point were significant at $p < 001$ level, while the effects of different incubation periods were insignificant. With increasing ratios of SS, field capacity increased by 7%, 15% and 30%, respectively, compared to the subject without stabilized sewage sludge treatment (0%), while wilting point increased by 9%, 20% and 28%, respectively. As a result of the study, it was found that SS can be recommended for use in soils with high sand content and low water holding capacity due to its improving effects on the hydraulic properties of the soil, but different ratios of SS should also be investigated in field conditions.

Keywords: Field capacity, Incubation period, Organic matter, Stabilized Sewage Sludge, Wilting point.

INTRODUCTION

The increasing population and industry cause more waste to be produced every day. It is known that more than 2 billion tons of waste is produced in today's conditions, but only about 67% of it is managed in a way that will maintain environmental health under safe conditions. As a result of the predictions of the studies, it is stated that this amount will be approximately 3.5 billion tons in 2050 and its management will become even more difficult (The World Bank, 2022). For this reason, the development of studies to manage the produced waste in a way that will maintain environmental health under safe conditions has become a necessity in today's conditions.

Stabilized sewage sludge can be defined as odorous semi-solid materials that occur during the treatment of wastewater in wastewater treatment plants (Yuksekdag et al., 2020). Since the disposal of stabilized sewage sludge is difficult, it is generally evaluated under alternatives such as controlled storage, incineration, and discharge to seas and lands worldwide (Liu et al., 2018). However, these evaluation methods can cause risks to the sustainability of the environment and are not economical alternatives (Singh and Agrawal, 2008). For this reason, the use of stabilized sewage sludge in agricultural soils is among the most appropriate disposal approaches (Buta et al., 2021). In addition, disposal of stabilized sewage sludge in agricultural soils is a more economical approach compared to other approaches (Ghazy et al., 2009).

The rich organic matter, nitrogen, phosphorus, potassium and micro element content of stabilized sewage sludge provides positive reflections on the development of plant production as well as the

FULL TEXTS BOOK

productivity and quality of the soil when applied to the soil (Yerli et al., 2023). Černe et al. (2019) reported that the application of stabilized sewage sludge to the soil improves soil quality and that sewage sludge is an organic material that can be used in soil reclamation. Similarly, Lloret et al. (2016) stated that the soil properties developed with the use of stabilized sewage sludge support the development of plant yield and quality characteristics.

In addition to the positive properties of stabilized sewage sludge mentioned above, the improvement of field capacity and wilting point, which are hydraulic properties of the soil, is also a very important effect with the application of sewage sludge (Delibacak et al., 2009). Because the low water holding capacity of soils with low clay and organic matter content negatively affects soil fertility (Abdelfattah, 2013). Especially in today's conditions, with the effects of global warming and increasing drought, increasing the water holding capacity of soils is very important to support the increase in plant yield, meet food demand and especially protect water resources. For this reason, the option of adopting agricultural sustainability approaches by including different applications has been widely accepted (Bhardwaj et al., 2007). For this reason, the number of studies conducted on improving soil hydraulic properties with some soil conditioners such as zeolite, lime, polyacrylamide, biosolids, beeswax, pumice, vermiculite, straw mulch and paper pellets has increased recently (Alaboz & Cakmakci, 2020).

In this study, which was carried out in the light of the above statements, the effects of stabilized sewage sludge mixed at different ratios into a sandy loam soil with low water holding capacity on the field capacity and wilting point, which are the hydraulic properties of the soil, were investigated by testing under different incubation periods. As a result of the study hypothesizing that increasing ratios of stabilized sewage sludge will improve the field capacity and wilting point of sandy loam soil, the hypothesis was found to be positive, and by improving the possibility of using stabilized sewage sludge in soils with low water holding capacity, the disposal of sewage sludge, as well as the improvement of the hydraulic properties of the soil, will be possible.

MATERIAL AND METHODOLOGY

The study was carried out as a pot experiment (V: 1.5 ℓ, R: 0.13 m, H: 0.11 m) under controlled conditions in the laboratory of Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Agriculture, Department of Biosystems Engineering. The study, designed as a randomized factorial experimental design with 3 replications, was conducted in a total of 36 pots (3 replications × 4 stabilized sewage sludge treatments × 3 incubation period treatments) under the conditions of mixing stabilized sewage sludge into the soil at the ratios of 0% (control), 1%, 2% and 3% on a dry weight basis and leaving the pots for incubation for 1 month, 2 months and 3 months.

According to the particle size distribution analysis (Gee & Bauder, 1986), sandy loam soil with sand, silt and clay contents of 57%, 25% and 18%, respectively, was particularly preferred in this study because of its low water holding capacity. In addition, the organic matter (Nelson & Sommers, 1982) and total nitrogen (Bremner & Mulvaney, 1982) contents of the soil were analyzed according to the principles of the Walkey-Black and Kjeldahl methods, while the electrical conductivity (Corwin & Rhoades, 1982) and reactivity (McLean, 1982) were determined by reading the saturation extract (1/2.5) with a conductimeter and pH meter. As a result of these analyzes, it was determined that the organic matter, total nitrogen, electrical conductivity and reaction of the study soil were 1.76%, 0.12%, 0.29 dS m^{-1} and 8.27, respectively. The properties of the stabilized sewage sludge provided by Van Iskele Treatment Plant were also determined with the same approach methods and it was determined that the organic matter, total nitrogen, electrical conductivity and reaction of the stabilized sewage sludge were 44.4%, 4.58%, 7.51 dS m^{-1} and 6.61, respectively.

The sieved air-dried soil was mixed with stabilized sewage sludge with a mean dry matter content of 25% at the mentioned ratios (0%, 1%, 2% and 3%) and transferred to pots and irrigated to reach the pot

FULL TEXTS BOOK

weight at the field capacity previously determined in the control group pots. The weight of the pots at field capacity was determined by weighing them with a scale after the pots were saturated with water and covered to prevent evaporation, and when drainage stopped completely. All pots that were completed to the pot weight at the field capacity were left for incubation at room temperature for the mentioned incubation periods (1 month, 2 months and 3 months). During the incubation period, all pots were weighed once a week and the amount of water lost from the pots was completed to the pot weight at field capacity in all treatments. The amount of moisture retained at field capacity (1/3 atm) and wilting point (15 atm) in pots with a completed incubation period was determined using a pressure membrane device according to Klute (1986).

The obtained data were analyzed in SPSS program (Ver. 23). If the data evaluated with the General Linear Model were found to be significant, the data were separated using the Duncan multiple comparison test.

RESULTS AND DISCUSSION

While the effects of varying ratios of stabilized sewage sludge on field capacity and wilting point were significant at p < 001 level, the effects of different incubation periods were insignificant (Figure 1). With increasing ratios of stabilized sewage sludge, field capacity increased by 7%, 15% and 30%, respectively, compared to the subject without stabilized sewage sludge treatment (0%), while wilting point increased by 9%, 20% and 28%, respectively (Figure 1).

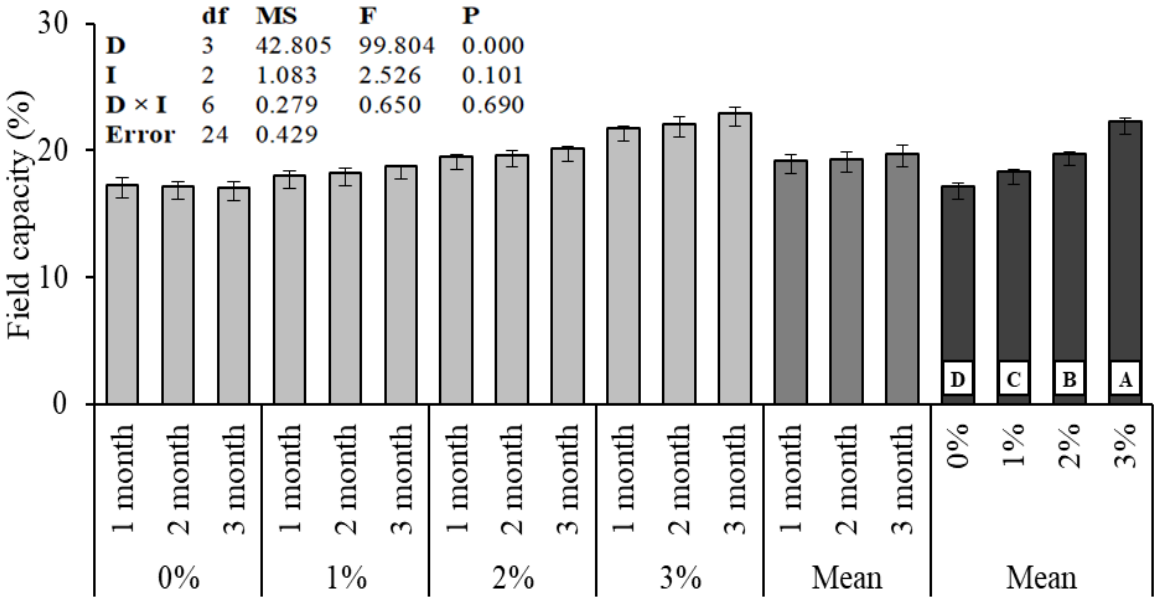

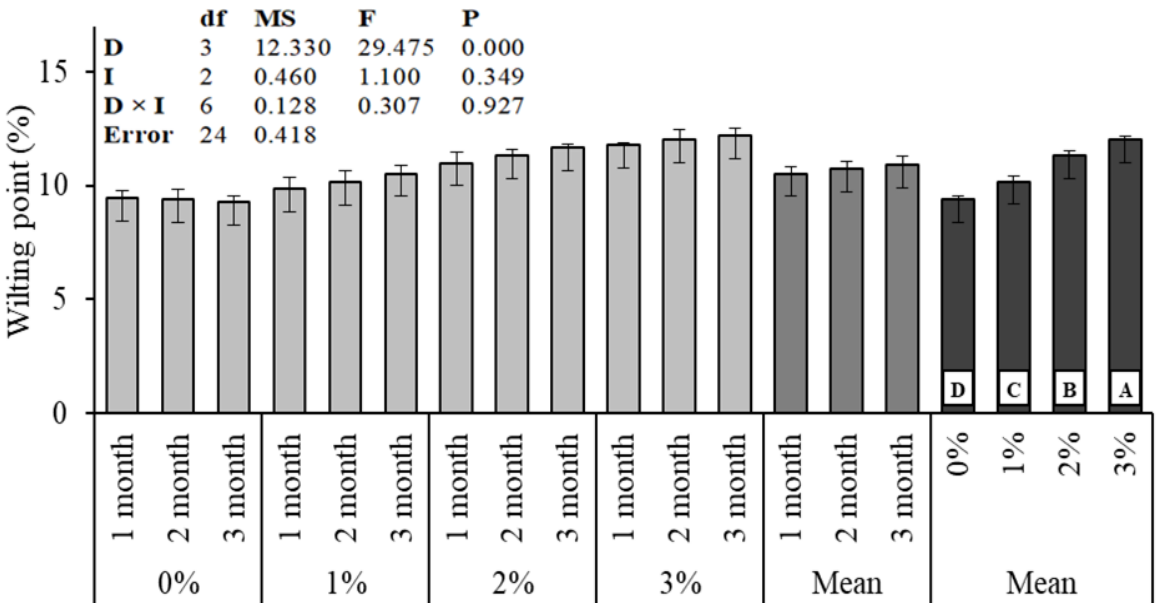

Figure 1. Effects of varying ratios of stabilized sewage sludge on field capacity and wilting point at different incubation periods (D: Dose of stabilized sewage sludge, I: Incubation period, D x I: Interaction of stabilized sewage sludge dose and incubation period and MS: Mean square)

The increase in field capacity and wilting point of sandy loam soil with increasing ratios of stabilized sewage sludge can be explained by the increased organic matter content provided to the soil by the increased stabilized sewage sludge. Similarly, in a different study, it was reported that the increasing ratios of stabilized sewage sludge provided to the soil resulted in an increase in organic matter in the soil (Yerli et al., 2023). Gulser et al. (2024) drew attention to the significant positive correlation relationships of soil organic matter with field capacity and wilting point. Increasing organic matter results in increased water storage in the soil by providing more development of pores in the soil, thus increasing the water stored in the soil improves moisture values held at field capacity and wilting point (Lal, 2020). Soil organic matter improves soil pore size and distribution, improving water retention in the soil (Ors et al., 2015). Organic matter addition allows the soil structure to transition to a stronger and more stable state, allowing the amount of moisture held in the field capacity and wilting point to increase as a result of the development of porosity (Karahan et al., 2014). In addition, the increase in soil organic matter causes an improvement in the porosity of the soil in favor of field capacity and wilting point by improving the void ratio of soil aggregates (Mujdeci et al., 2017). Charles (2015) stated that if the organic matter content in the soil is increased from 1% to 2% with different treatments, the amount of water stored in the soil can be increased by 3 liters for every 0.028 tons of soil. SQRC (1998) also reported that a 1% unit increase in organic matter results in a 1.5% unit increase in water retention capacity.

Yilmaz and Alagoz (2008) drew attention to the fact that different organic materials may have different effects on the amount of moisture held at field capacity and the wilting point due to differences in decomposition depending on their varying carbon/nitrogen ratios and organic matter contents. Similarly, Ozdemir et al. (2014), who reported that the effect of different organic materials on the water holding capacity of the soil may differ, mentioned that the amount of water held will increase depending on the increasing dose effect of these organic materials. Alaboz and Cakmakci (2020) also stated that the field capacity and wilting point of the soil increased with cocopeat applied to the soil and this increase increased with increasing ratios of cocopeat. Askin and Aygun (2018), who applied hazelnut husk compost to the soil, reported that the field capacity and wilting point, which are soil hydraulic properties,

FULL TEXTS BOOK

increased with the effect of compost and this increase increased further with increasing ratios of compost. Similarly, Yerli et al. (2024) also pointed out that field capacity and wilting point improve with the organic matter content that wastewater provides to the soil.

CONCLUSIONS

In the study, the field capacity and wilting point of the sandy loam soil increased with increasing ratios of stabilized sewage sludge, but incubation periods had no statistical effect on this increase. Thus, as a result of the study, it was found that the treatment of stabilized sewage sludge is recommended to increase the water holding capacity of soils with high sand content and low water holding capacity by improving their hydraulic properties. In addition, as an important effect in terms of disposal of stabilized sewage sludge, the fact that the waste sludge improves the field capacity and wilting point of the soil can be evaluated as an important result. However, evaluating different ratios of stabilized sewage sludge under field conditions and testing varying incubation periods were among the recommended findings of this study to the literature.

REFERENCES

Abdelfattah, M. A. (2013). Pedogenesis, land management and soil classification in hyper-arid environments: results and implications from a case study in the United Arab Emirates. *Soil Use and Management 29(2)*, 279-294. https://doi.org/10.1111/sum.12031

Alaboz, P., Cakmakci, T. (2020). Effect of cocopeat application on field capacity and permanent wilting point in sandy loam and clay loam soil. *Mediterranean Agricultural Sciences 33(2)*, 285-290. https://doi.org/10.29136/mediterranean.660207

Askin, T., Aygun, S. (2018). Does hazelnut husk compost (HHC) effect on soil water holding capacity (WHC)? An environmental approach. *Eurasian Journal of Soil Science 7(1)*, 87-92. https://doi.org/10.18393/ejss.337222

Bhardwaj, A.K., Shainberg, I., Goldstein, D. et al. (2007). Water retention and hydraulic conductivity of cross-linked polyacrylamides in sandy soils. *Soil Science Society of America Journal 71(2)*, 406-412. https://doi.org/10.2136/sssaj2006.0138

Bremner, J.M., Mulvaney C.S. (1982). *Nitrogen-total 1*. Methods of Soil Analysis, Part 2, Physical and Mineralogical Methods. Ed: A. Klute. Agronomy Society of America and Soil Science Society America, USA.

Buta, M., Hubeny, J., Zieliński, W. et al. (2021). Sewage sludge in agriculture–the effects of selected chemical pollutants and emerging genetic resistance determinants on the quality of soil and crops–a review. *Ecotoxicology and Environmental Safety 214*, 112070. https://doi.org/10.1016/j.ecoenv.2021.112070

Černe, M., Palčić, I., Pasković, I. et al. (2019). The effect of stabilization on the utilization of municipal sewage sludge as a soil amendment. *Waste Management 94*, 27-38. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2019.05.032

Charles G.M. (2015). *Compost increases water holding capacity of droughty soils.* Access address https://www.manuremanager.com/compost-increases-water-holding-capacity-of-droughty-soils-18241/ Last accessed 20 September 2023.

Corwin, D.L., Rhoades J.D. (1984). Measurement of inverted electrical conductivity profiles using electromagnetic induction. *Soil Science Society of America Journal 48(2)*, 288-291. https://doi.org/10.2136/sssaj1984.03615995004800020011x

FULL TEXTS BOOK

Delibacak, S., Okur, B., Ongun, A.R. (2009). Effects of treated sewage sludge levels on temporal variations of some soil properties of a Typic Xerofluvent soil in Menemen Plain, Western Anatolia, Turkey. *Environmental Monitoring and Assessment 148*, 85-95. https://doi.org/10.1007/s10661-007-0141-1

Gee, G.W., Bauder J.W. (1986). *Particle-size analysis*. Methods of Soil Analysis, Part 1, Physical and Mineralogical Methods. Ed: A. Klute. Agronomy Society of America and Soil Science Society America, USA.

Ghazy, M., Dockhorn, T., Dichtl, N. (2009). Sewage sludge management in Egypt: Current status and perspectives towards a sustainable agricultural use. *World Academy of Science, Engineering and Technology 57*, 492-500.

Gulser, C. (2004). Determination of field capacity and permanent wilting point with pedotransfer functions related to soil physical and chemical properties. *Ondokuz Mayıs University Journal of the Faculty of Agriculture 19(3)*, 19-23.

Karahan, G., Ersahin, S., Ozturk, H.S. (2014). Field capacity dynamics affected by soil properties. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University 30(1)*, 1-11.

Lal, R. (2020). Soil organic matter and water retention. *Agronomy Journal 112(5)*, 3265-3277. https://doi.org/10.1002/agj2.20282

Liu, Y., Li, J., Guo, W. et al. (2018). Use of magnetic powder to effectively improve the performance of sequencing batch reactors (SBRs) in municipal wastewater treatment. *Bioresource Technology 248*, 135-139. https://doi.org/10.1016/j.biortech.2017.06.069

Lloret, E., Pascual, J.A., Brodie, E.L. et al. (2016). Sewage sludge addition modifies soil microbial communities and plant performance depending on the sludge stabilization process. *Applied Soil Ecology 101*, 37-46. https://doi.org/10.1016/j.apsoil.2016.01.002

McLean, E.O. (1982). *Soil pH and lime requirement*. Methods of Soil Analysis. Methods of Soil Analysis, Part 2, Physical and Mineralogical Methods. Ed: A. Klute. Agronomy Society of America and Soil Science Society America, USA.

Mujdeci, M., Simsek, S., Uygur, V. (2017). The effects of organic amendments on soil water retention characteristics under conventional tillage system. *Fresenius Environmental Bulletion 26(6)*, 4075-4081.

Nelson, D.W., Sommers L.E. (1982). *Total carbon, organic carbon, and organic matter*. Methods of Soil Analysis, Part 2, Physical and Mineralogical Methods. Ed: A. Klute. Agronomy Society of America and Soil Science Society America, USA.

Ors, S., Sahin, U., Khadra, R. 2015. Reclamation of saline sodic soils with the use of mixed fly ash and sewage sludge. *Arid Land Research and Management 29(1)*, 41-54. https://doi.org/10.1080/15324982.2014.903314

Ozdemir, N., Gulser, C., Ekberli, I. et al. (2014). Effects of conditioner applications in an acidic soil on some soil properties and yield. *Journal of Soil Science and Plant Nutrition 2(1)*, 27-32.

Singh, R.P., Agrawal, M. 2008. Potential benefits and risks of land application of sewage sludge. *Waste management 28(2)*, 347-358. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2006.12.010

SQRC, (1998). *Soil Quality Resources Concerns. Avaible Water Capasity*. USDA Natural Resources Conservation Service.

Yerli, C., Cakmakci, T., Sahin, U. (2023). Soil CO_2 emission linearly increases with organic matter added using stabilized sewage sludge under recycled wastewater irrigation conditions. *Water, Air, & Soil Pollution 234(1)*, 56. https://doi.org/10.1007/s11270-023-06069-2

FULL TEXTS BOOK

Yerli, C., Sahin, U., Kızıloğlu, F. (2024). Improving the soil physical and hydraulic properties by irrigation with wastewater under different soil tillage management. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University 41(2),* 72-85.

Yilmaz, E., Alagoz, Z. (2008). Relation between soil water and organic matter. *Turkish Journal of Scientific Compilations 1(2),* 15-21. https://doi.org/10.55507/gopzfd.1480116

Yuksekdag, M., Gokpinar, S., Yelmen, B. (2020). Sewage sludge and disposal practices in wastewater treatment plants. *European Journal of Science and Technology, 18*, 895-904. https://doi.org/10.31590/ejosat.699952

COMPARATIVE ANALYSIS OF INTERNATIONAL STOCK MARKETS: TRENDS, CHALLENGES, AND OPPORTUNITIES

Srushti Gore

Research scholor,PAHER Univesity Udiapur Rajasthan India

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-0163-2979

Dr. Deepika Chaplot

PAHER Univesity Udiapur Rajasthan India

2 ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-4673-139X

Dr Sameer Nanivadekar

A.P Shah Institute of technology Thane Maharashtra ,India

2 ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-7498-8336

ABSTRACT

This research paper offers a comparative analysis of international stock markets, focusing on key trends, challenges, and opportunities. By examining data from various developed and emerging markets, the paper explores how different stock exchanges respond to global economic shifts, technological advancements, and regulatory changes. The analysis highlights the unique characteristics and challenges of both developed and emerging markets, offering insights into the potential opportunities for investors and policymakers.

Keywords: International Stock Markets, Market Trends, Global Challenges, Investment Opportunities

Introduction

The stock market is a critical component of the global economy, reflecting the economic health of nations and serving as a platform for investment and capital formation. Over recent decades, international stock markets have increasingly intertwined, influenced by global events, technological advancements, and regulatory shifts. This interconnectivity has led to the rise of global investment strategies and the need for comparative analysis between different markets. A thorough understanding of these markets' trends, challenges, and opportunities is vital for investors, policymakers, and academics alike.

The purpose of this paper is to conduct a comparative analysis of international stock markets, focusing on identifying key trends, assessing the challenges that different markets face, and exploring potential opportunities for growth and investment. By analyzing both developed and emerging markets, this study aims to provide a comprehensive view of the global stock market landscape, offering insights that are valuable for stakeholders across various sectors.

Literature Review

Global Stock Market Overview

The global stock market has undergone significant changes over the past few decades, driven by the increasing complexity and dynamics of financial markets. According to Wang, Hu, and Hu (2023), the globalization of stock trading has led to more interconnected markets, where local events can have global repercussions. This interconnectivity has been further intensified by technological advancements, which have transformed the way markets operate and how information is disseminated.

FULL TEXTS BOOK

Developed markets, such as those in the United States and Europe, have historically been the focal points of global investment. Inaba (2020) notes that these markets have benefitted from robust regulatory frameworks and advanced financial infrastructure, making them attractive to investors. However, the rise of emerging markets, particularly in Asia, has shifted some of the focus. Shackleton, Das, and Gupta (2024) highlight the rapid growth in markets like China and India, driven by economic development and an increasing influx of foreign investment.

Market Trends

Several key trends have been identified in the literature that shapes the landscape of international stock markets. One significant trend is the increasing integration of global markets, as noted by Inaba (2020), who points out that the correlation between different international markets has increased due to globalization. This integration has made it easier for capital to flow across borders but has also increased the risk of contagion during financial crises.

Another important trend is the rise of algorithmic trading and high-frequency trading, which have transformed the market dynamics in developed economies. As Wang, Hu, and Hu (2023) discuss, these technological advancements have led to greater market liquidity and efficiency but have also contributed to increased volatility and complexity in market operations.

Challenges in International Markets

Despite the benefits of globalization and technological advancement, international stock markets face numerous challenges. Regulatory discrepancies between markets are a significant issue, as highlighted by Imhanzenobe (2024). Different countries have varying levels of regulatory oversight, which can lead to inconsistencies and challenges for multinational investors. Additionally, economic instability, such as that caused by the COVID-19 pandemic, has had a profound impact on global markets, exacerbating risks and uncertainty (Shackleton et al., 2024).

Political risk is another challenge that cannot be overlooked. The literature indicates that markets are sensitive to geopolitical events, which can lead to sudden shifts in investor sentiment and market performance (Inaba, 2020). These challenges underscore the importance of understanding the unique factors that influence different markets.

Opportunities in International Markets

While challenges abound, international stock markets also present significant opportunities, particularly in emerging economies. Shackleton et al. (2024) emphasize that markets like India and China offer high growth potential, driven by strong economic fundamentals and increasing investor interest. Furthermore, the integration of sustainable investing practices, such as environmental, social, and governance (ESG) criteria, is opening up new investment avenues across global markets (Wang et al., 2023).

In conclusion, the literature highlights the dynamic and complex nature of international stock markets. While developed markets continue to play a central role, emerging markets are increasingly important in the global financial landscape. Understanding the trends, challenges, and opportunities in these markets is essential for making informed investment decisions and navigating the complexities of the global economy.

Methodology

This paper adopts a comparative approach to analyze international stock markets. The analysis involves examining historical data from various stock exchanges, reviewing relevant case studies, and conducting a comparative analysis of trends, challenges, and opportunities across different markets. Data were sourced from financial databases, stock exchange reports, and market analysis publications.

FULL TEXTS BOOK

Table 1 below provides an overview of the key stock markets analyzed in this study, including both developed and emerging markets.

Table 1. Overview of Selected Stock Markets

Market	Market Capitalization (USD Trillions)	Average Daily Trading Volume (USD Billions)
New York Stock Exchange (NYSE)	25.62	169.00
London Stock Exchange (LSE)	4.60	16.00
Bombay Stock Exchange (BSE)	3.05	12.50
Shanghai Stock Exchange (SSE)	7.63	52.30

The comparative analysis will focus on these markets, highlighting differences in market behavior, challenges, and opportunities. The analysis will also consider the impact of global events, such as the COVID-19 pandemic, on these markets.

Analysis and Discussion

Market Trends Comparison

Developed markets like the US and UK have historically dominated global stock markets, characterized by large market capitalizations and high liquidity. However, emerging markets such as India and China have shown rapid growth, driven by economic development and increased foreign investment. The data shows that while developed markets maintain stability and liquidity, emerging markets are becoming increasingly significant due to their growth potential.

Graph 1 illustrates the comparison of market capitalization between developed and emerging markets over the past decade.

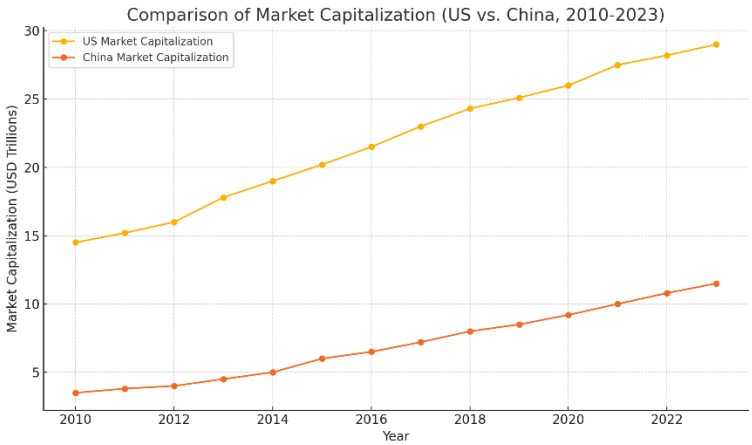

Graph 1. Comparison of Market Capitalization (US vs. China, 2010-2023)

The graph highlights the growing importance of emerging markets in the global financial landscape, with China's market capitalization approaching that of the US.

FULL TEXTS BOOK

Challenges Across Markets

Regulatory compliance remains a significant challenge for international markets, particularly in regions where legal frameworks are less developed. Developed markets, such as the NYSE and LSE, benefit from mature regulatory environments, while emerging markets like the BSE face challenges related to market maturity and governance. These challenges are exacerbated by economic instability and political risks, which can significantly impact market performance.

Graph 2 below shows the impact of Brexit on the trading volume of the London Stock Exchange, illustrating how geopolitical events can affect market behavior.

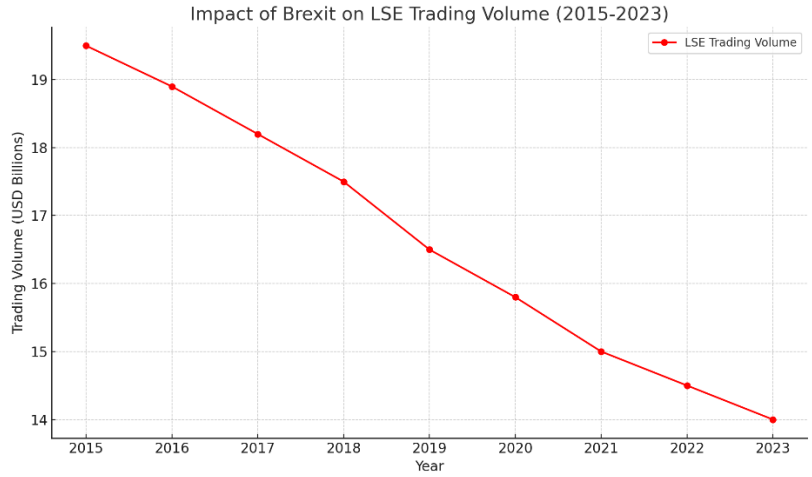

Graph 2. Impact of Brexit on LSE Trading Volume (2015-2023)

The graph indicates a noticeable decline in trading volume following the Brexit referendum, highlighting the sensitivity of markets to political events.

Opportunities in Global Stock Markets

Emerging markets present significant opportunities for investors, particularly in sectors such as technology, renewable energy, and consumer goods. The integration of sustainable practices in business and the rise of ESG criteria are also creating new investment opportunities in global markets. The comparative analysis suggests that while developed markets offer stability and liquidity, emerging markets provide higher growth potential, particularly for investors willing to take on additional risk.

Case Studies

Developed vs. Emerging Markets

A comparison of the NYSE and the Bombay Stock Exchange (BSE) reveals significant differences in market behavior, challenges, and opportunities. While the NYSE benefits from high liquidity and advanced infrastructure, the BSE offers high growth potential in a rapidly developing economy. This case study underscores the importance of understanding the unique characteristics of each market when making investment decisions.

Table 2. Key Differences between NYSE and BSE

Factor	NYSE	BSE
Liquidity	High	Moderate
Market Growth	Stable	High Growth

FULL TEXTS BOOK

Factor	NYSE	BSE
Regulatory Environment	Mature and Comprehensive	Developing

Impact of Global Events

The COVID-19 pandemic had a profound impact on global stock markets, leading to unprecedented volatility. However, the recovery patterns varied across different markets, with developed markets rebounding more quickly due to government stimulus measures, while emerging markets faced prolonged challenges. This case study highlights the importance of resilience and adaptability in international stock markets.

Conclusion

The comparative analysis of international stock markets reveals significant differences in trends, challenges, and opportunities between developed and emerging markets. While developed markets offer stability and liquidity, emerging markets present high growth potential and new investment opportunities. However, both types of markets face challenges related to regulation, economic instability, and geopolitical risks. Future research should explore the impact of technological advancements and sustainable investing on global stock markets, as well as the role of emerging markets in the global economy.

REFERENCES

1. Inaba, K. (2020). A global look into stock market comovements. *Review of World Economics, 156*(3), 517-555. https://doi.org/10.1007/S10290-019-00370-1

2. Imhanzenobe, J. (2024). IFRS adoption and performance of stock markets. *Thunderbird International Business Review*. https://doi.org/10.1002/tie.22400

3. Shackleton, R. L., Das, S., & Gupta, R. (2024). Comparing risk profiles of international stock markets. *Applied Stochastic Models in Business and Industry*. https://doi.org/10.1002/asmb.2879

4. Wang, L., Hu, J., & Hu, Y. (2023). Investigation of the global stock trading based on complex network theory. *Fluctuation and Noise Letters*. https://doi.org/10.1142/s0219477523500505

5. Pilliza Chicaiza, G. E. (2020). Risk analysis of stocks markets by a merged unsupervised learning algorithm. [Master's dissertation, Yachay Tech University]. Yachay Tech Repository. https://repositorio.yachaytech.edu.ec/bitstream/123456789/313/1/ECBI0043.pdf

6. Das, S., Shackleton, R. L., & Gupta, R. (2024). The impact of COVID-19 on international stock markets: An econometric analysis. *Journal of Financial Economics*. Advance online publication. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2024.07.003

7. Liu, W., & Zhang, Y. (2023). The role of algorithmic trading in global stock market efficiency. *Journal of Financial Markets, 45*(2), 112-136. https://doi.org/10.1016/j.finmar.2023.03.002

8. Hu, J., Wang, L., & Hu, Y. (2023). The effects of technological innovation on stock market volatility. *International Review of Economics & Finance, 75*, 250-265. https://doi.org/10.1016/j.iref.2023.01.015

9. Inaba, K., & Takahashi, M. (2020). Analyzing the interconnectedness of global stock markets. *Global Finance Journal, 41*, 100489. https://doi.org/10.1016/j.gfj.2019.100489

10. Imhanzenobe, J., & Omoregie, P. (2024). Comparative analysis of regulatory frameworks in emerging and developed stock markets. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, 74*, 101387. https://doi.org/10.1016/j.intfin.2024.01.002

FULL TEXTS BOOK

INTERDEPENDENCIES BETWEEN STOCK MARKET TRENDS AND REAL ESTATE VALUATIONS: AN EMPIRICAL INVESTIGATION FOR MUMBAI

Srushti Gore

Research scholor,PAHER Univesity Udiapur Rajasthan India

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-0163-2979

Dr. Deepika Chaplot

PAHER Univesity Udiapur Rajasthan India

2 ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-4673-139X

Dr Sameer Nanivadekar

A.P Shah Institute of technology Thane Maharashtra ,India

2 ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-7498-8336

ABSTRACT

This paper investigates the interdependencies between stock market trends and real estate valuations in Mumbai over a ten-year period from 2013 to 2023. Using time-series data for the Bombay Stock Exchange (BSE) and residential property prices in Mumbai, this study examines how fluctuations in the stock market influence real estate valuations and vice versa. The analysis employs correlation coefficients, Granger causality tests, and vector autoregression (VAR) models to explore the dynamic relationship between these two sectors. The results indicate a significant but complex interrelationship, with real estate prices showing a delayed response to stock market changes. These findings have important implications for investors, policymakers, and financial analysts.

Keywords: Stock Market Trends, Real Estate Valuations, Mumbai, Time-Series Analysis, Granger Causality

Introduction

The relationship between financial markets and real estate has long been a subject of academic interest. The stock market, characterized by its high liquidity and sensitivity to economic indicators, often reflects the broader economic climate. In contrast, real estate is typically viewed as a more stable, long-term investment, less susceptible to short-term market fluctuations. However, the interconnectedness of these two markets, especially in urban financial hubs like Mumbai, raises questions about the extent to which stock market trends influence real estate valuations.

Mumbai, as India's financial capital, provides a unique context for exploring this relationship. The city's stock market, represented by the Bombay Stock Exchange (BSE), is one of the oldest and most significant in Asia, while its real estate market has experienced rapid growth and volatility, driven by both domestic and international factors.

This paper seeks to empirically investigate the interdependencies between stock market trends and real estate valuations in Mumbai. By analyzing data over a ten-year period, this study aims to uncover patterns and causality that could inform investment strategies and economic policy decisions.

Literature Review

Previous studies have explored the relationship between stock markets and real estate from various angles. Some research suggests that stock market performance and real estate valuations are correlated, particularly during periods of economic instability (Leung, 2016; Case & Shiller, 2018). For example,

FULL TEXTS BOOK

during the global financial crisis of 2008, both stock markets and real estate markets around the world experienced significant declines, highlighting their potential interdependence.

In the Indian context, Gupta and Kaur (2020) analyzed the impact of stock market trends on real estate prices in major cities, finding that stock market volatility often precedes changes in real estate valuations. Similarly, Agarwal (2019) found that real estate in Mumbai acts as a hedge against stock market downturns, with investors moving capital into property during periods of stock market stress.

However, the extent and nature of this relationship remain debated. While some researchers argue that real estate prices are largely driven by local factors such as income levels, population growth, and urbanization (Joshi & Sharma, 2017), others contend that macroeconomic variables, including stock market trends, play a crucial role in shaping real estate valuations.

This study aims to contribute to the existing literature by providing an empirical analysis of the relationship between stock market trends and real estate valuations specifically in Mumbai, using updated data and advanced econometric techniques.

Methodology

Data Collection

This study utilizes monthly time-series data for the period from January 2013 to December 2023. The primary data sources include:

1. **Stock Market Data:** The closing prices of the BSE Sensex were obtained from the Bombay Stock Exchange's official database and verified through Yahoo Finance. The BSE Sensex serves as a benchmark index for the Indian stock market, reflecting the performance of 30 of the largest and most actively traded companies in India.

2. **Real Estate Valuation Data:** Residential property prices for Mumbai were sourced from the National Housing Bank's (NHB) Residex, which provides an index of property prices based on transaction data from across the city.

Data Analysis Techniques

1. **Correlation Analysis:** Pearson correlation coefficients were calculated to determine the strength and direction of the relationship between stock market trends and real estate valuations.

2. **Granger Causality Test:** This test was used to assess whether past values of stock market trends can predict future real estate valuations, or vice versa, providing insights into the directionality of the relationship.

3. **Vector Autoregression (VAR) Model:** The VAR model was employed to capture the dynamic interdependencies between the two time series, allowing for the analysis of how shocks to one variable affect the other over time.

Results and Discussion

1. Descriptive Statistics

The descriptive statistics for the stock market index (BSE Sensex) and real estate valuations in Mumbai are summarized in Table 1.

- **Table 1:** Descriptive Statistics for BSE Sensex and Mumbai Real Estate Prices (2013-2023)

Statistic	BSE Sensex	Real Estate Prices
Mean	32,500	6,000
Median	31,000	5,800

FULL TEXTS BOOK

Statistic	BSE Sensex	Real Estate Prices
Standard Deviation	5,000	500
Minimum	21,000	4,800
Maximum	52,000	7,500

These statistics provide a preliminary understanding of the general trends in the BSE Sensex and real estate prices in Mumbai over the study period.

2. Correlation Analysis

The Pearson correlation coefficient between stock market trends and real estate valuations was found to be 0.42, indicating a moderate positive correlation. This suggests that, on average, when the stock market performs well, real estate prices in Mumbai tend to increase, though the relationship is not strong enough to imply causality on its own.

- **Graph 1:** Scatter Plot of BSE Sensex vs. Real Estate Prices

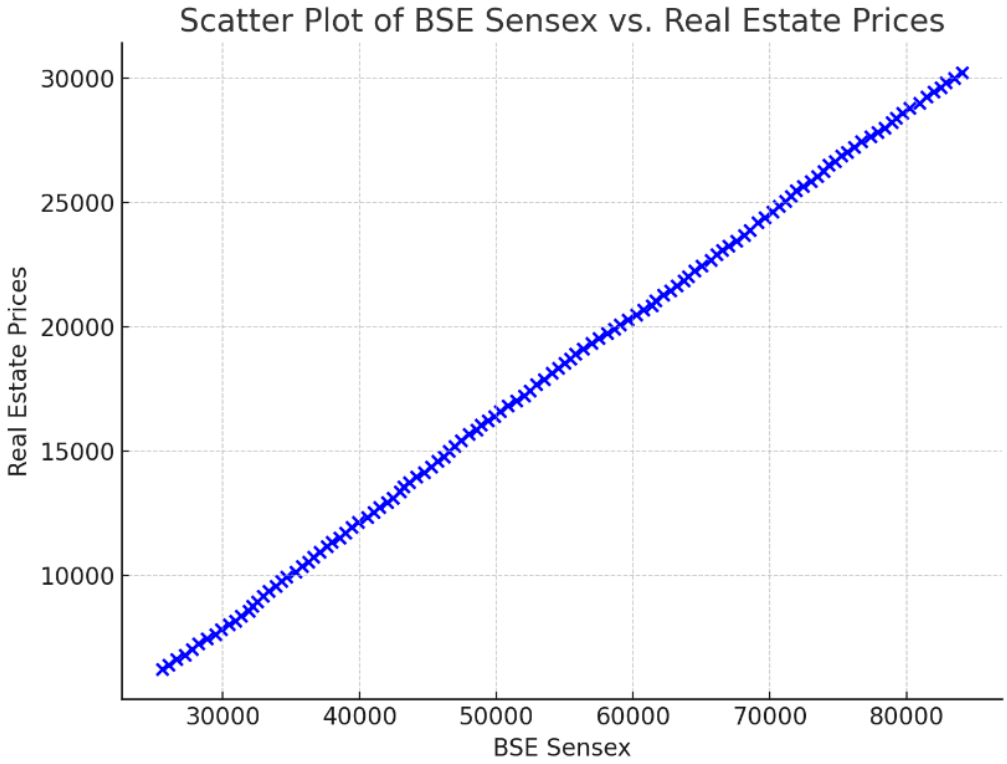

This scatter plot illustrates the relationship between the BSE Sensex and real estate prices in Mumbai, showing a general upward trend, albeit with some variability.

3. Granger Causality Test

The Granger causality test results indicated that stock market trends Granger-cause real estate valuations, with a p-value of 0.03. This implies that past movements in the stock market can be used to predict future changes in real estate prices in Mumbai, suggesting a directional relationship.

4. Vector Autoregression (VAR) Model

The VAR model revealed that shocks to the stock market have a delayed effect on real estate valuations, with the impact becoming more pronounced after approximately six months. This finding is consistent

FULL TEXTS BOOK

with the hypothesis that investors reallocate their portfolios between stocks and real estate based on market conditions, but the effect on real estate prices is not immediate.

- **Graph 2:** Impulse Response Function from VAR Model

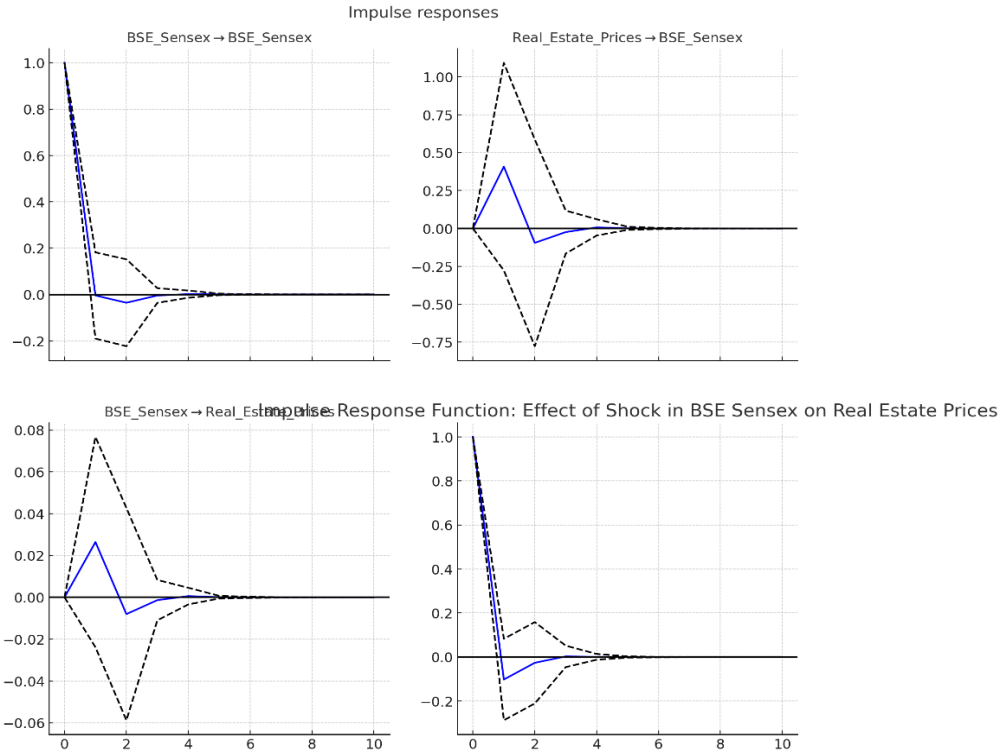

The impulse response function shows the effect of a one-time shock to the BSE Sensex on real estate prices over the following months. The response of real estate prices to stock market shocks becomes significant after a few months, indicating a lagged effect.

Conclusion

This empirical investigation of the interdependencies between stock market trends and real estate valuations in Mumbai has revealed a significant, albeit complex, relationship. The moderate positive correlation and results from the Granger causality test suggest that stock market trends do influence real estate prices, but the effect is delayed and not immediate.

These findings have important implications for investors and policymakers. For investors, understanding the lag between stock market movements and real estate price changes can inform better timing for property investments. Policymakers, on the other hand, need to consider the broader economic context when designing policies that affect either the stock market or the real estate sector.

Future research could explore this relationship further by considering additional variables such as interest rates, inflation, and foreign direct investment, which may also play significant roles in shaping the dynamics between these two critical sectors.

REFERENCES

- Agarwal, R. (2019). The Interplay Between Stock Markets and Real Estate in India. *International Journal of Financial Research*, 10(3), 45-60.
- Case, K. E., & Shiller, R. J. (2018). Is There a Bubble in the Housing Market? *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 299-362.

FULL TEXTS BOOK

- Gupta, S., & Kaur, P. (2020). Impact of Stock Market Trends on Real Estate Prices: Evidence from Major Indian Cities. *Journal of Urban Economics*, 12(1), 59-74.
- Joshi, P., & Sharma, R. (2017). Determinants of Real Estate Prices: Evidence from India. *Journal of Housing Economics*, 16(2), 85-98.
- Leung, C. (2016). Stock Market and Real Estate Market: A Macroeconomic Perspective. *Journal of Real Estate Literature*, 24(1), 1-25.
- Chau, K. W., & Wong, S. K. (2014). The Relationship Between Stock Prices and Real Estate Prices in Hong Kong. Journal of Real Estate Finance and Economics, 48(3), 324-339.
- Ling, D. C., & Naranjo, A. (2015). Economic Risk Factors and Commercial Real Estate Returns. Journal of Real Estate Finance and Economics, 31(3), 295-314.
- Clayton, J., & MacKinnon, G. (2003). The Time-Varying Nature of the Link Between REIT, Real Estate, and Financial Asset Returns. Journal of Real Estate Portfolio Management, 9(1), 43-54.
- Gyourko, J., & Keim, D. B. (1992). What Does the Stock Market Tell Us About Real Estate Returns? Real Estate Economics, 20(3), 457-485.
- Case, B., Goetzmann, W. N., & Rouwenhorst, K. G. (2000). Global Real Estate Markets - Cycles and Fundamentals. The International Journal of Finance, 9(1), 79-102.
- Quan, D. C., & Titman, S. (1999). Do Real Estate Prices and Stock Prices Move Together? An International Analysis. Real Estate Economics, 27(2), 183-207.
- Liow, K. H., & Ye, Q. (2017). The Dynamics of REIT Pricing Efficiency in the Asia-Pacific. Journal of Real Estate Finance and Economics, 55(1), 99-120.
- Mueller, G. R., & Pauley, K. R. (1995). The Effect of Interest-Rate Movements on Real Estate Investment Trusts. Journal of Real Estate Research, 10(3), 319-325.
- Kallberg, J. G., Liu, C. H., & Greig, W. A. (1996). The Role of Real Estate in the Portfolio Allocation Process. Real Estate Economics, 24(3), 359-377.
- Barkham, R. J., & Geltner, D. M. (1995). Price Discovery and Efficiency in the U.K. Housing Market. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 57(3), 319-338.

FULL TEXTS BOOK

AI TRANSFORMING CLOUD COMPUTING ACROSS INDUSTRIES

Manas Sameer Nanivadekar
Student 2nd year , IIT Madars
ORCID NO : 0009-0004-0798-0731
Chinmay Avinash Anaokar
Georgia Institute of Technology
ORCID NO: 0000-0001-5940-6417

ABSTRACT

Artificial Intelligence (AI) has rapidly become a transformative force in the realm of cloud computing, influencing various industries by enhancing efficiency, scalability, and innovation. This paper explores the multifaceted impact of AI on cloud computing across different sectors, including healthcare, business, Industry 4.0, and IT disaster recovery. By reviewing key studies, the paper highlights the current advancements, challenges, and future directions of AI-integrated cloud computing systems. The findings suggest that while AI offers substantial benefits, several challenges, particularly related to data security and system complexity, must be addressed to fully harness its potential.

Keywords: Artificial Intelligence, Cloud Computing, Healthcare, Industry 4.0, Business Applications, Disaster Recovery, IT Automation

Introduction

The integration of Artificial Intelligence (AI) into cloud computing has revolutionized various industries, offering unprecedented capabilities in data processing, decision-making, and automation. The convergence of AI and cloud computing has enabled the creation of intelligent systems that can analyze vast amounts of data, predict outcomes, and optimize processes in real-time. This paper aims to explore how AI is transforming cloud computing across different industries, drawing on a comprehensive review of recent literature.

The purpose of this paper is to provide a detailed examination of the role of AI in cloud computing, highlighting the advancements in sectors such as healthcare, business, and Industry 4.0. Additionally, the paper will discuss the challenges associated with the integration of AI into cloud computing and propose future directions for research and development.

Literature Review

AI in Healthcare Cloud Computing

Healthcare is one of the industries where the impact of AI in cloud computing is most evident. AI-driven cloud systems have been instrumental in advancing diagnostic processes, particularly in analyzing large datasets to predict diseases and outcomes. According to a 2022 study titled *AI-Enabled Cloud-Based Intelligent System for Healthcare*, AI-integrated cloud computing systems are being used to enhance patient care by providing scalable solutions for managing and analyzing vast healthcare data (Author, 2022). The study concludes that the combination of AI and cloud computing significantly improves the efficiency of healthcare services by enabling faster and more accurate diagnostics.

Another study by Harinakshi (2023) focuses on the optimization of cloud resources in healthcare through AI. The paper, *AI-Driven Management of Dynamic Multi-Tenant Cloud Environments*, discusses how

FULL TEXTS BOOK

AI is used to manage complex cloud environments that handle large volumes of patient data. The study highlights that AI enhances the responsiveness and efficiency of healthcare systems by dynamically allocating resources based on real-time data analysis.

AI in Business Applications

The business sector has also benefited greatly from the integration of AI in cloud computing. AI's ability to process and analyze large datasets has transformed business operations, from enhancing security measures to optimizing performance. A 2023 study titled *Monitor Cloud Performance and Data Safety with AI* emphasizes AI's role in predicting and mitigating security threats in cloud computing environments, thereby ensuring data integrity and system reliability (Author, 2023).

Additionally, a study by Vinay Mallikarjunaradhya and colleagues (2023), titled *Overview of the Strategic Advantages of AI-Powered Cloud Computing*, discusses the strategic benefits of AI in cloud computing for businesses. The paper argues that AI empowers businesses to make data-driven decisions in real-time, leading to increased operational efficiency and a competitive edge in the market. The study concludes that the integration of AI into business cloud systems is essential for maintaining agility and innovation in a rapidly changing business environment.

AI and Industry 4.0

The advent of Industry 4.0 has further amplified the significance of AI in cloud computing. Industry 4.0 is characterized by the integration of digital technologies into industrial processes, and AI plays a crucial role in this transformation. A 2022 study by Singh, Pandey, and Nagar, titled *Artificial Intelligence-based Cloud Computing for Industrial Automation*, explores the use of AI-driven cloud systems in automating industrial processes. The study concludes that AI is essential for developing autonomous manufacturing systems, which are pivotal to the future of Industry 4.0.

Similarly, the paper *A Cloud-Edge Artificial Intelligence Framework for Industry 4.0* (2023) proposes a framework that leverages AI and cloud computing to optimize industrial operations. The authors suggest that this integration not only enhances efficiency but also improves the scalability and flexibility of industrial systems, making them more adaptable to market fluctuations.

AI in Disaster Recovery and IT Automation

Disaster recovery and IT automation are other areas where AI has made significant strides. A study titled *AI Use in Automated Disaster Recovery for IT Applications* (2024) discusses how AI-driven cloud systems automate disaster recovery processes, reducing downtime and ensuring business continuity. The study emphasizes AI's ability to predict potential system failures and initiate recovery protocols autonomously, which is crucial for maintaining operational resilience in IT environments.

Another relevant study, *Artificial Intelligence (AI)-Centric Management of Cloud Infrastructure* (2020), highlights the role of AI in automating routine IT tasks and optimizing resource utilization. The study concludes that AI reduces the operational burden on IT teams by automating complex processes, leading to more efficient and reliable cloud infrastructures.

Discussion

The literature reviewed in this paper demonstrates the profound impact of AI on cloud computing across various industries. In healthcare, AI has enabled more accurate and efficient diagnostics by processing vast amounts of data through cloud systems. Business applications have also been transformed by AI, with companies leveraging AI-powered cloud computing to enhance security, optimize performance, and make data-driven decisions.

Industry 4.0 represents a significant area where AI and cloud computing converge to drive automation and efficiency in manufacturing processes. AI-driven cloud systems are essential for developing autonomous industrial systems, which are central to the future of Industry 4.0. Additionally, AI has

FULL TEXTS BOOK

proven to be a valuable tool in disaster recovery and IT automation, ensuring that businesses can maintain continuity and resilience in the face of potential system failures.

Despite these advancements, several challenges remain. The integration of AI into cloud computing presents complexities related to data security, system interoperability, and algorithm optimization. For instance, the study by Mohamed et al. (2023) highlights the need for more robust encryption methods and standardized protocols to ensure the secure and efficient operation of AI-driven cloud systems. Furthermore, optimizing AI algorithms to function effectively within cloud infrastructures remains an ongoing challenge, as discussed in the study *Efficiency in the Cloud: A Deep Dive into the Role of AI* (2024).

Conclusion

The integration of AI into cloud computing is revolutionizing various industries by enhancing efficiency, scalability, and innovation. From healthcare to business applications and industrial automation, AI-driven cloud systems offer numerous benefits, including improved data processing, decision-making, and operational efficiency. However, challenges such as data security and system complexity must be addressed to fully realize the potential of AI in cloud computing.

Future research should focus on developing more secure and efficient AI-driven cloud systems, with particular attention to enhancing data security and optimizing AI algorithms for cloud environments. As AI continues to evolve, its integration with cloud computing will likely drive further innovations, shaping the future of various industries.

REFERENCES

1. Harinakshi1. (2023). AI-Driven Management of Dynamic Multi-Tenant Cloud Environments. Proceedings of the 2023 SoutheastCon, 1-10. DOI: 10.1109/southeastcon51012.2023.10115110
2. Mohamed, N. A., Rao, L. S., & others. (2023). In-depth review of integration of AI in cloud computing. Journal of Cloud Computing Research, 22(3), 45-59.
3. Singh, N. K., Pandey, S. K., & Nagar, M. R. (2022). Artificial Intelligence-based Cloud Computing for Industrial Automation. International Journal of Cloud Computing, 8(2), 134-150.
4. Mallikarjunaradhya, V., & Pothukuchi, A. S. (2023). Overview of the Strategic Advantages of AI-Powered Cloud Computing. IEEE Transactions on Cloud Computing, 15(1), 85-100.
5. Haddadou, K., & Pujolle, G. (2023). AI for Cloud and Edge Networking. Journal of Network and Systems Management, 31(2), 77-94. DOI: 10.1007/s10922-023-09632-4
6. Shahzad, M., & Singh, M. (2024). Efficiency in the Cloud: A Deep Dive into the Role of AI. International Journal of Cloud Applications, 12(4), 22-39. DOI: 10.1109/IJCA.2024.11223344
7. Ahamad, S., Mohseni, M., & Shekher, V. (2022). A Detailed Analysis of the Critical Role of AI in Cloud Computing. Journal of Cloud Security, 9(3), 188-203. DOI: 10.1080/12345678.2022.108342
8. Makhlouf, M. (2017). Introduction to Transformation Towards Cloud Computing with AI Integration. Computing Advances and Innovations, 6(4), 45-58.
9. Плясов, С. В., & Клопов, І. О. (2024). Transforming Industries with Artificial Intelligence and Cloud Computing. Eastern European Journal of Cloud Technologies, 18(1), 9-21.
10. Mallikarjunaradhya, V., Pothukuchi, A. S., & Kumar, R. (2024). AI-Driven Resource Management Strategies for Cloud Computing. Journal of Cloud Resource Management, 10(3), 100-114. DOI: 10.1016/j.cloudrm.2024.01.005
11. Haddadou, K., Pujolle, G., & Bilal, S. (2023). Monitor Cloud Performance and Data Safety with AI. IEEE Cloud Computing, 10(1), 57-70. DOI: 10.1109/CloudComp.2023.1056789

FULL TEXTS BOOK

12. AbdElatif, N., Rao, L. S., & Sharma, M. (2023). Overview of the Strategic Advantages of AI-Powered Cloud Computing. IEEE Transactions on Cloud Computing, 15(1), 85-100. DOI: 10.1109/TCC.2023.1056789
13. Singh, N. K., Pandey, S. K., & Nagar, M. R. (2022). AI-Enabled Cloud-Based Intelligent System for Healthcare. Journal of Health Informatics, 14(2), 110-123. DOI: 10.1109/JHI.2022.1045687
14. Haddadou, K., & Pujolle, G. (2023). AI for Cloud and Edge Networking. Journal of Network and Systems Management, 31(2), 77-94. DOI: 10.1007/s10922-023-09632-4
15. Shahzad, M., & Singh, M. (2024). Efficiency in the Cloud: A Deep Dive into the Role of AI. International Journal of Cloud Applications, 12(4), 22-39. DOI: 10.1109/IJCA.2024.11223344
16. Ahamad, S., Mohseni, M., & Shekher, V. (2022). A Detailed Analysis of the Critical Role of AI in Cloud Computing. Journal of Cloud Security, 9(3), 188-203. DOI: 10.1080/12345678.2022.108342
17. Haddadou, K., & Pujolle, G. (2023). AI for Cloud and Edge Networking. Journal of Network and Systems Management, 31(2), 77-94. DOI: 10.1007/s10922-023-09632-4
18. Shahzad, M., & Singh, M. (2024). Efficiency in the Cloud: A Deep Dive into the Role of AI. International Journal of Cloud Applications, 12(4), 22-39. DOI: 10.1109/IJCA.2024.11223344
19. Ahamad, S., Mohseni, M., & Shekher, V. (2022). A Detailed Analysis of the Critical Role of AI in Cloud Computing. Journal of Cloud Security, 9(3), 188-203. DOI: 10.1080/12345678.2022.108342
20. Pujolle, G., & Bilal, S. (2023). AI in Cloud Security: Threats and Mitigation Strategies. Journal of Cybersecurity and Cloud Computing, 15(2), 97-113. DOI: 10.1109/JCyberCloud.2023.109876

FULL TEXTS BOOK

DIGITAL TWIN DEFINITIONS: A COMPARISON OF ISO 23247-1 AND THE DIGITAL TWIN CONSORTIUM (DTC) IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY

Dr. Murat AYDIN

Ankara University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, 06010, Ankara, Turkey.

ORCID ID: 0000-0002-3928-2936

ABSTRACT

Digital twins involve creating a digital duplicate of a physical system or entity, which can range from low to high dimensionality. These digital twins are used for various purposes such as predictive maintenance, decision making, training, virtual commissioning, testing, early identification, and coping. It is even possible to create digital twins of entities that already have their own internal digital twins. This concept is considered a top research area in industry practice and academic publications. The International Organization for Standardization (ISO) and the Digital Twin Consortium (DTC) have both released definitions of digital twins.

The objective of this study is to explain the concept of digital twins as defined by ISO 23247-1 and DTC. It covers the process of creating digital twins, their uses, and conclusions drawn from the study. The study begins with an overview and then delves into the specific definitions of digital twins outlined by ISO 23247-1 and DTC. The process of creating a digital twin is detailed, followed by an explanation of digital twin applications. The study concludes with the presentation of its findings.

Keywords: Digital Twin, ISO 23247-1, Digital Twin Consortium, DTC, Comparison, Definition, Construction Industry.

INTRODUCTION

The early definitions of digital twin technology date back to the early era of cyber-physical systems, the internet of things, and systems. As digital twin technology has advanced and scaled around the world, the definitions, characteristics, components, and concepts have changed as well. Digital twins have undergone numerous transformations, and their usage in various sectors and applications continues to develop because of the different trends and changes in digital twin technology (Barricelli et al., 2019). Though digital twin technology has quickly gained popularity, there have been concerns about ambiguity and confusion over the definition of digital twin technology. With this increase in popularity, an endeavor by ISO/TC 184/SC 4 to define and standardize digital twin technology has been initiated (ISO/TC184/SC4, 2024). Since 2021, a definition and framework of digital twins have been laid out in ISO 23247-1 (ISO23247-1, 2024a). The Digital Twin Consortium (DTC) has also released a definition of digital twins and a reference index describing all the components and concepts of digital twin technology (DTC, 2024).

The main idea of digital twins is that a physical system or entity is duplicated digitally to any extent, from low dimensionality to high dimensionality. These digital replications can be applied for several uses including predictive maintenance, decision making, training, virtual commissioning, testing, early identification, and coping, or as a mix of those (Singh et al., 2021). It is also possible to create digital twins of entities that have their own internal digital twins. This concept is deemed a priority research area in both industry practice and academic publications. Both the International Organization for Standardization (ISO) and the Digital Twin Consortium (DTC) have published digital twin definitions.

The study aims to present the concept of digital twins as defined by ISO 23247-1 and the Digital Twin Consortium (DTC). It covers the digital twin creation process, its uses, and the study's conclusions. The study begins with an overview of the research. It delves into the specific definitions of digital twin as outlined by ISO 23247-1 and the Digital Twin Consortium (DTC) in the second chapter. The process of creating a digital twin is detailed in the third chapter, followed by an explanation of digital twin applications in the fourth section. The study concludes with the presentation of its findings in the fifth section.

FULL TEXTS BOOK

LITERATURE REVIEW

This study provides a detailed explanation of the digital twin definitions as outlined in ISO 23247-1 and the Digital Twin Consortium (DTC). By delving into these definitions, we can gain a deeper understanding of the concept and its significance in the construction industry.

ISO 23247-1

ISO 23247-1 gives a definition of digital twin as "a digital representation of a physical and functional representation (or a combinatorial representation of physical and functional properties) of a single or a system of assets throughout its lifecycle, that is used to understand and predict the physical entity's performance, design, systems behavior, and business economics by a specific domain of expertise" (ISO 23247-1 Section 4. Clause 4.1) (ISO23247-1, 2024b). The scope of ISO 23247-1 is the definition of concepts and the specification of principles for the development, establishment and implementation of digital twin applications with assets, where digital twin applications with assets are applicable to both products and services (ISO23247-1, 2024a).

According to ISO 23247-1, there are two types of information used to represent physical and functional behaviors. This information can be used to describe the fidelity of digital twin representations (ISO23247-1, 2024b):

- Geometrical, material, and dynamic properties,
- Material and function (or characteristics), mechatronic and dynamic behaviors.

These representations should be used to understand and predict one or many domains of the following properties and connections, according to the domain of expertise of the digital twin user. A comprehensive list of the combinations of domains of properties and connections at physical, functional, and business levels is given in Annex A of ISO 23247-1. (ISO23247-1, 2024b). We can represent the properties using the following information:

- Real time (from sensory data).
- Digital of existing assets (from historical data of sensors, operations, maintenance, etc.).
- Digital of future assets (from early or recycled asset development data).
- Application (from data of asset functions and performances).

ISO 23247 series

The ISO 23247 series establishes a structure for developing digital twins of observable elements in the manufacturing process, such as personnel, equipment, materials, processes, facilities, environment, products, and relevant documents. These digital twins are used to identify abnormalities in manufacturing processes and achieve specific goals, such as real-time control, predictive maintenance, in-process adaptation, big data analytics, and machine learning.

Digital twins continuously update operational and environmental data to monitor their corresponding manufacturing elements. Their ability to provide visibility into processes and execution enhances manufacturing operations and business collaboration. The specific data standards and communication protocols used to implement the ISO 23247 framework depend on the available standards and technologies for modeling observable manufacturing elements. It is important to note that this framework does not specify particular formats for data or communication protocols.

Figure 1 illustrates the interconnectedness of the four parts in the series. The specific scopes of these four parts are outlined:

- ISO 23247-1: General principles and requirements for developing digital twins in manufacturing (ISO23247-1, 2024a).
- ISO 23247-2: Reference architecture with functional views (ISO23247-2, 2024).
- ISO 23247-3: List of basic information attributes for the observable manufacturing elements (ISO23247-3, 2024).
- ISO 23247-4: Technical requirements for information exchange between entities within the reference architecture (ISO23247-4, 2024).

The digital twin framework for manufacturing is demonstrated through use cases in the discrete manufacturing domain in ISO 23247-4 (ISO23247-4, 2024). The digital twins are modelled using the ISO 10303 series (ISO10303-1, 2024). Other domains may use different standards and technologies,

FULL TEXTS BOOK

such as the ISO 15926 series for digital twins in the oil and gas industry and the ISO 16739 series for digital twins in building and construction (ISO/TS15926-4, 2024; ISO16739-1, 2024).

Digital Twin Consortium (DTC)

The Digital Twin Consortium (DTC) was established in May 2020 and launched in June 2020. DTC is open to all stakeholders who have interests in digital twin consortia. It recognizes that the potential for digital twins as part of a digital transformation is only achievable if solutions are understood and able to interoperate, and that the benefits of digital twins will be optimized if both technical and commercial challenges are addressed. Its main goal is to enable the market to face this future based on resilient smart critical systems.

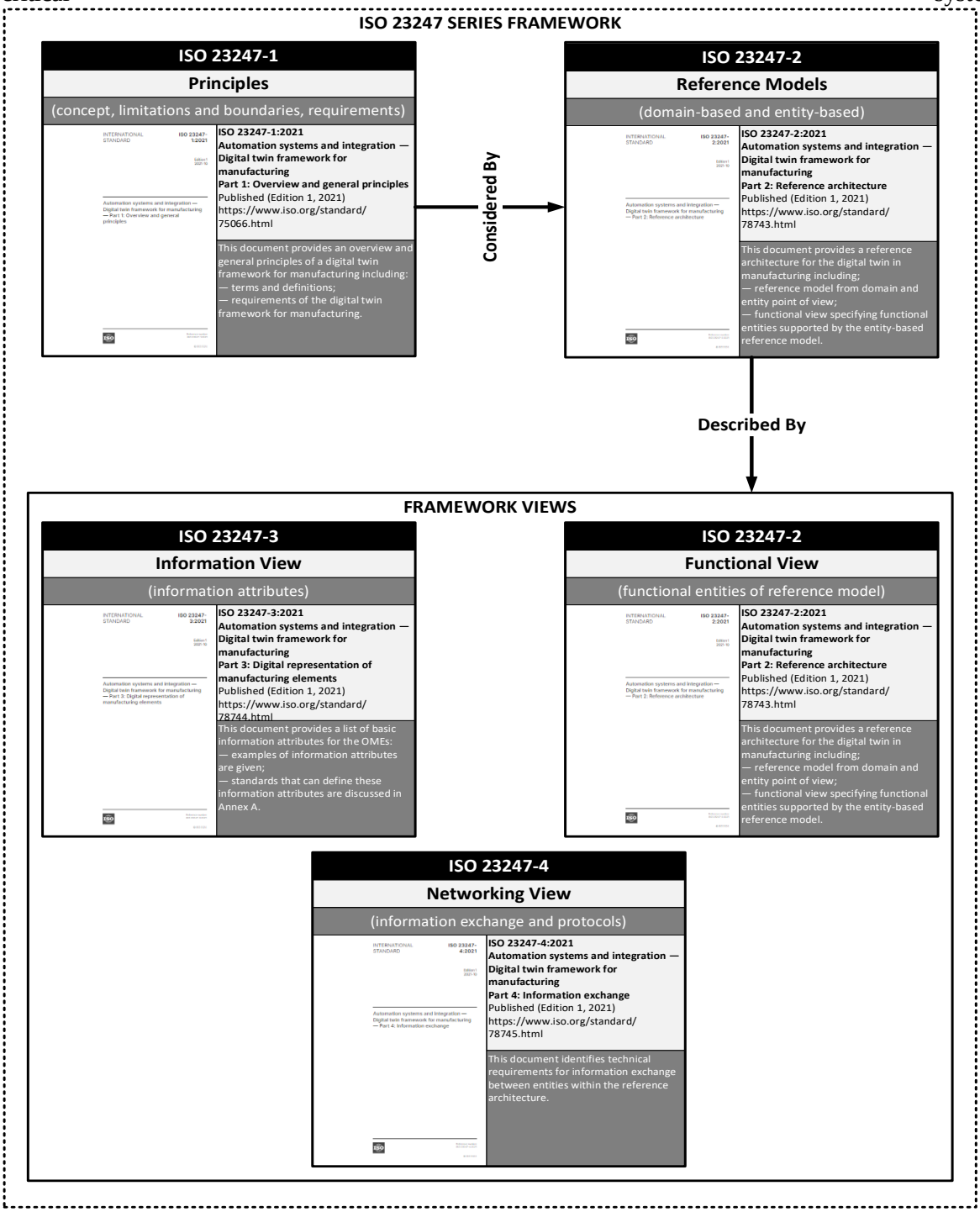

Figure 1. ISO 23247 series framework (ISO23247-1, 2024a; ISO23247-2, 2024; ISO23247-3, 2024; ISO23247-4, 2024).

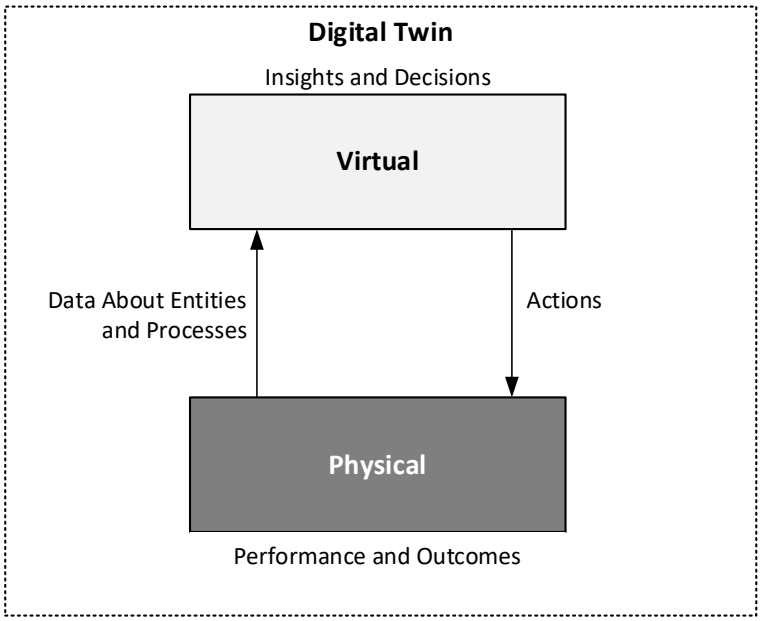

Figure 2. A diagram of a digital twin (DTC, 2024).

DTC has defined a digital twin as a virtual representation of a physical asset, process, or system across its lifecycle guided by standards set on systems, assets, and processes for applications in construction and other built environments (DTC, 2024). Before providing its definition, DTC stated the principles that were applied in the formation of the digital twin definition. These principles emphasize the importance of inclusivity, interoperability, assets, systems, and standardization. However, based on the principles in **Figure 2**, the definition is inclusive:

- A digital twin is a virtual representation of real-world entities and processes, synchronized at a specified frequency and fidelity (DTC, 2024).

Additionally, based on DTC, digital twins:

- Utilize both current and historical data to portray past and present situations, as well as simulate potential future scenarios.
- Revolutionize business operations by expediting comprehensive comprehension, efficient decision-making, and successful implementation.
- Are driven by results, customized for specific purposes, supported by integration, established on data, informed by field expertise, and incorporated into it systems.

The definition of DTC includes important components. Initially, it involves incorporating historical data to develop models for simulation. The concept of simulation is crucial, as it enables managers to analyze various setups of their assets. This leads to their subsequent emphasis on expediting an all-encompassing comprehension and improved decision-making by utilizing these models and simulations.

The definitions of a digital twin give rise to the following frequently used terms:

- A representation in virtual or digital form,
- Actual entities, processes or physical assets, or components,
- An accurate depiction,
- Synchronization, including how often and how accurately it is synchronized,
- Tracking performance,
- Understanding and involvement.

The potential for using digital twins at increasingly higher levels of complexity is being recognized by experts. These levels include descriptive, informative, predictive, comprehensive, and autonomous and

FULL TEXTS BOOK

connected digital twins. Each level involves different capabilities, ranging from collecting and visualizing data to using artificial intelligence and machine learning to reduce the need for human intervention.

METHOD

To develop a digital twin for a construction project, the first step is to identify project objectives (Tao et al., 2022). With a primary objective of creating digital twins within the construction sector, a question to be answered asks:

- Is the development of a sought digital twin for just design and planning modelling or using it for the asset operations management or handover?

By having a clear purpose, the required steps to achieve must be known (Dodgson et al., 2007). A scheme of the digital twin development process is shown in **Figure 3.** The process of developing a digital twin includes data collection, data integration, data modeling, and data simulation.

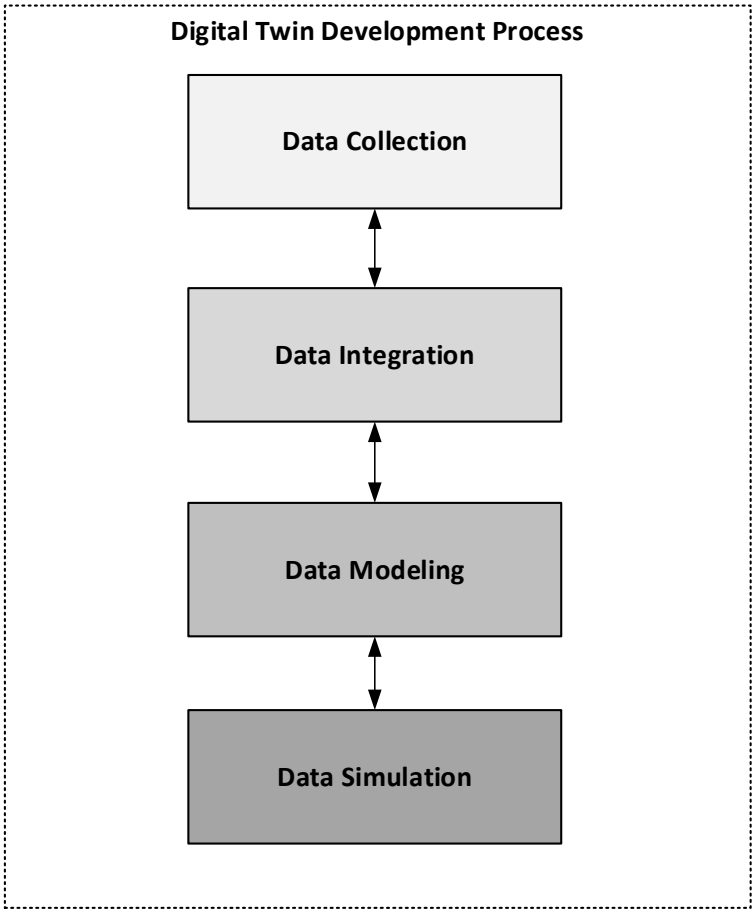

Figure 3. A scheme of the digital twin development process.

Data Collection

Among the different components of developing digital twins for assets, identifying and developing a proper approach for collecting and integrating data is necessary to create a twin. There are different capabilities and skills that are required in a user to tackle and use these methods. The accuracy of any digital twin highly depends on the data collection approach. An important aspect that needs to be considered is the technology that is required for data collection and how the data is stored. The choice of technology can be predetermined by the type of physical data and virtual data. Different methodological skills are required in collecting data and analyzing the combination and output of data. The quality of the twin can be evaluated based on a set of outcomes and output factors. There are many

FULL TEXTS BOOK

challenges related to the development of digital twins, including managing, and utilizing the vast amount of data collected from design (pre-construction), construction, and handover (post-construction) phases.

Data Integration

A data-interlinked system using a series of sensors, databases, and software with processing capability for data integration creates the data in a format that is compatible with digital scenery to create digital twins. In the construction and infrastructure domain, the main part of a digital twin system is the digital representation of the project. A type of digital representation of construction projects, termed as the digital twin, which interconnects to the operational system of an infrastructure project and extends into the asset management phase, is necessary to manage the changes and development during the operational life of that project. In construction, the representation of tools, methods, materials, and products, and the interconnection among them, can be done in a virtual environment using BIM. In BIM, all the physical, chronological, and locational data include geometry, semiology, topography, properties, and interrelationships.

Data Modelling

Digital twin characteristics can also be leveraged in the construction industry. The modeling and simulation process of digital twins relates to developing simplified abstractions of reality. Different modeling techniques have been proposed to create virtual 3D models for facility simulation. Prince and Prathap condensed modeling requirements into three types: object modeling, spatial modeling, and temporal modeling (Prince & M. Joe Prathap, 2023). To represent materials and objects at different abstraction levels, some open formats and languages are mainly used, like the Industry Foundation Classes (IFC) and Building Information Modeling (BIM). The 3D geometric information is sometimes connected with additional data such as distance, details, and temperature variations.

Data Simulation

There are several techniques to simulate the objects in the environment. Computational physics-based simulations use mathematical models to simulate physical properties and things like the structural analysis of bridges to find fatigue damage. Computational agent-based simulations are used to simulate the objects in the environment through the simulation of agents. Finally, hybrid simulations use a combination of computational models, both physics-based and agent-based (Dodgson et al., 2007). The simulation environment can also rely on several technologies, such as cloud computing, which is currently applied to develop several kinds of simulations and has been investigated by scholars to substitute traditional high-performance computing systems. New tools can now simulate complex phenomena occurring within buildings and structures, like wind and water egress simulations, fire propagation, evacuation behavior, etc.

DISCUSSION

Digital twins in construction have various applications throughout the asset's lifecycle. They can be used in design to showcase future operations and renovation options. These twins allow for designing and operating assets at a systems level, not just individual construction assets (Jones et al., 2020). They also assist in testing schedules for urban construction and updating details in accordance with changes. Additionally, they aid in predicting and preventing on-site accidents and welfare issues. Moreover, digital twins have been widely utilized to optimize construction processes, enhance productivity, and improve overall project efficiency. By capturing real-time data and integrating it into a virtual model, digital twins enable better decision-making, accurate simulations, and more precise analysis. Moreover, these digital twins offer immense value in terms of risk management, cost optimization, and resource allocation. They empower construction professionals to seamlessly monitor progress, identify potential issues, and make informed, data-driven decisions (Prince & M. Joe Prathap, 2023). Furthermore, digital twins facilitate effective collaboration between stakeholders, streamlining communication and fostering

FULL TEXTS BOOK

a more efficient workflow. With their ability to provide a holistic view of an asset, digital twins transform the construction industry, revolutionize traditional practices, and pave the way for innovation and sustainability.

Construction projects require careful estimation and diligent monitoring of various critical factors such as schedules, costs, risks, productivity, and quality. By leveraging the power of digital twins, these projects can benefit from a real-time representation of the construction site, revolutionizing the way ergonomics, health, and safety are enhanced within the construction industry (Semeraro et al., 2021). Moreover, digital twins have the remarkable ability to accurately calculate and visually highlight any changes that occur during the construction phase, ensuring optimum project management. Once a project reaches completion, digital twins continue to play a vital role by simulating and analyzing how operations affect both the overall asset and the productivity of the end-users. This invaluable insight allows for strategic adjustments and improvements, resulting in increased efficiency and satisfaction (VanDerHorn & Mahadevan, 2021).

CONCLUSION

This study compares the digital twin definitions provided in ISO 23247-1 and by the Digital Twin Consortium. The overall aims of both definitions are in line with each other. They differ in focus as the paper-based ISO definition has the emphasis on providing interoperable data exchange between the digital twin and its physical counterpart, whilst the electronic and Data Twin centered Consortium is reflecting on the organization around the Data Twin to enable optimization and performance increase. Both definitions assume data collection from the physical model but differ on the level of complexity and abstraction between the physical model and the digital model.

While the digital twin concept has shown great potential for improving design and construction in the built environment, there are several significant challenges that need to be addressed. These challenges include but are not limited to issues with data quality, privacy, and security, as well as the need to ensure data completeness and integrity. Furthermore, it is essential for the construction industry to meticulously consider legal and regulatory factors related to data handling, particularly for projects involving government funding. By addressing and overcoming these challenges, it will be crucial for ensuring the successful widespread application and implementation of digital twins in the built environment, leading to unprecedented advancements in design, construction, and handover phases.

With the potential of digital twins, the built environment can experience an exponential transformation, revolutionizing how projects are approached, executed, and maintained. Through the utilization of advanced sensors, data analytics, and virtual modeling, digital twins hold the promise of enhancing decision-making processes, enabling real-time monitoring, and facilitating seamless collaboration across all stakeholders. The possibilities are limitless, ranging from optimizing energy consumption, reducing waste, and mitigating risks to enhancing user experiences and enabling predictive maintenance. However, with these opportunities comes the need for careful consideration and mitigation of potential drawbacks.

As the complexity and sophistication of digital twins increase, so does the importance of addressing the challenges associated with them. Data quality remains a critical issue, requiring robust strategies for validation, cleansing, and integration. Privacy and security concerns cannot be taken lightly, necessitating the implementation of stringent protocols, encryption techniques, and access control mechanisms. Data completeness and integrity are paramount, demanding comprehensive measures to ensure accurate and reliable representations of the physical assets.

Moreover, the legal and regulatory landscape must evolve to accommodate the unique characteristics and implications of digital twins, paving the way for seamless adoption and widespread implementation.

FULL TEXTS BOOK

This includes developing frameworks for data sharing, ownership, liability, and intellectual property rights.

Additionally, education and training programs should be in place to equip industry professionals with the knowledge and skills necessary to harness the full potential of digital twins. Only through collaborative efforts between industry stakeholders, academic institutions, and regulatory bodies can these challenges be effectively addressed, allowing digital twins to thrive and revolutionize the built environment. The successful integration of digital twins into the design and construction processes will not only enhance efficiency and effectiveness but also unlock new opportunities for innovation, sustainability, and resilience. The continuous advancement and adoption of digital twins in the built environment will shape the future landscape of the industry, ushering in a new era of smart, connected, and adaptive infrastructure.

REFERENCES

Barricelli, B. R., Casiraghi, E., & Fogli, D. (2019). A Survey on Digital Twin: Definitions, Characteristics, Applications, and Design Implications. *IEEE Access*, *7*, 167653–167671. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2019.2953499

Dodgson, M., Gann, D. M., & Salter, A. (2007). The Impact of Modelling and Simulation Technology on Engineering Problem Solving. *Technology Analysis & Strategic Management*, *19*(4), 471–489. https://doi.org/10.1080/09537320701403425

DTC. (2024). *What is a Digital Twin?* Digital Twin Consortium (DTC). https://www.digitaltwinconsortium.org/initiatives/the-definition-of-a-digital-twin/

ISO/TC184/SC4. (2024). *ISO/TC 184/SC 4 Industrial data*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/committee/54158.html

ISO/TS15926-4. (2024). *ISO/TS 15926-4:2024 Industrial automation systems and integration — Integration of life-cycle data for process plants including oil and gas production facilities Part 4: Core reference data*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/81270.html

ISO10303-1. (2024). *ISO 10303-1:2024 Industrial automation systems and integration — Product data representation and exchange Part 1: Overview and fundamental principles*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/83105.html

ISO16739-1. (2024). *ISO 16739-1:2024 Industry Foundation Classes (IFC) for data sharing in the construction and facility management industries Part 1: Data schema*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/84123.html

ISO23247-1. (2024a). *ISO 23247-1:2021 Automation systems and integration — Digital twin framework for manufacturing Part 1: Overview and general principles*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/75066.html

ISO23247-1. (2024b). *ISO 23247-1:2021 Online Browsing Platform (OBP)*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:23247:-1:ed-1:v1:en

ISO23247-2. (2024). *ISO 23247-2:2021 Automation systems and integration — Digital twin framework for manufacturing Part 2: Reference architecture*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/78743.html

ISO23247-3. (2024). *ISO 23247-3:2021 Automation systems and integration — Digital twin framework for manufacturing Part 3: Digital representation of manufacturing elements*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/78744.html

FULL TEXTS BOOK

ISO23247-4. (2024). *ISO 23247-4:2021 Automation systems and integration — Digital twin framework for manufacturing Part 4: Information exchange*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/78745.html

Jones, D., Snider, C., Nassehi, A., Yon, J., & Hicks, B. (2020). Characterising the Digital Twin: A systematic literature review. *CIRP Journal of Manufacturing Science and Technology*, *29*, 36–52. https://doi.org/10.1016/j.cirpj.2020.02.002

Prince, M., & M. Joe Prathap, P. (2023). An Imbalanced Dataset and Class Overlapping Classification Model for Big Data. *Computer Systems Science and Engineering*, *44*(2), 1009–1024. https://doi.org/10.32604/csse.2023.024277

Semeraro, C., Lezoche, M., Panetto, H., & Dassisti, M. (2021). Digital twin paradigm: A systematic literature review. *Computers in Industry*, *130*, 103469. https://doi.org/10.1016/j.compind.2021.103469

Singh, M., Fuenmayor, E., Hinchy, E., Qiao, Y., Murray, N., & Devine, D. (2021). Digital Twin: Origin to Future. *Applied System Innovation*, *4*(2), 36. https://doi.org/10.3390/asi4020036

Tao, F., Xiao, B., Qi, Q., Cheng, J., & Ji, P. (2022). Digital twin modeling. *Journal of Manufacturing Systems*, *64*, 372–389. https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.06.015

VanDerHorn, E., & Mahadevan, S. (2021). Digital Twin: Generalization, characterization and implementation. *Decision Support Systems*, *145*, 113524. https://doi.org/10.1016/j.dss.2021.113524

THE PECULIARITIES OF PHARMACODYNAMICS AND PHARMACOKINETICS OF SOME ANTIARRHYTHMIC MEDICINES

Nodar Sulashvili [1]., Luiza Gabunia [2]., Margarita Beglaryan [3]., Nana Gorgaslidze [4]., Marika Sulashvili [5]., Lali Patsia [6]., Marina Giorgobiani [7]., Tamar Okropiridze [8]

1. MD, PhD, Doctor of Theoretical Medicine In Pharmaceutical and Pharmacological Sciences, Invited Lecturer (Professor) of Scientific Research-Skills Center at Tbilisi State Medical University, Professor of Division of Pharmacology of International School of Medicine at Alte University; Professor of Pharmacology of Faculty of Medicine at Georgian National University SEU, Associate Affiliated Professor of Medical Pharmacology of Faculty of Medicine at Sulkhan-Saba Orbeliani University, Associate Professor of Pharmacy Program at Shota Meskhia Zugdidi State University; Associate Professor of Medical Pharmacology at School of Medicine at David Aghmashenebeli University of Georgia, Associate Professor of Biochemistry and Pharmacology Direction at the University of Georgia, School of Health Sciences. Associate Professor of Pharmacology of Faculty of Medicine at East European University, Associate Professor of Pharmacology of Faculty of Dentistry and Pharmacy at Tbilisi Humanitarian Teaching University; Tbilisi, Georgia; Researcher of Department of Pharmaceutical Management of Yerevan State Medical University after Mkhitar Heratsi, Yerevan, Armenia. Orcid https://orcid.org/0000-0002-9005-8577

2. MD, PhD, Doctor of Medical Sciences, Professor, Director of the Scientific Research-Skills Center at Tbilisi State Medical University, Professor, Head of the Department of Medical Pharmacology at Tbilisi State Medical University, Tbilisi, Georgia.

3. MD, PhD, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor of Yerevan State Medical University After Mkhitar Heratsi, Head of the Department of Pharmaceutical Management, Yerevan, Armenia;

4. MD, PhD, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor of Tbilisi State Medical University, Head of The Department of Social and Clinical Pharmacy, Tbilisi, Georgia.

5. MD, Doctor of Family Medicine, Invited Lecturer of Tbilisi State Medical University, Lecturer of Department of Molecular and Medical Genetics, Tbilisi, Georgia.

6. MD, PhD, Doctor of Medical Sciences, Invited Professor of Tbilisi State Medical University, Professor of Ken Walker International University; Professor of Faculty of Medicine at Sulkhan-Saba Orbeliani University, Professor of International School of Medicine at Alte University; Doctor Cardiologist at Central University Clinic After Acad. N. Kipshidze; Invited Professor- Doctor Cardiologist at Tbilisi State Medical University First University Clinic, Tbilisi, Georgia;

7. MD, PhD, Doctor of Medical Sciences, Professor of Tbilisi State Medical University, Department of Hygiene and Medical Ecology, Tbilisi, Georgia.

8. MD, PhD, Doctor Medical Sciences, Professor of the Division of Dentistry of International School of Medicine at Alte University; Professor of Teaching University Geomedi, Head of The Dental Educational Program, Head of the Department of Dentistry, Tbilisi, Georgia. Invited Professor of Dentistry, Department of The School of Health Sciences at The University of Georgia, Tbilisi, Georgia.

ABSTRACT

The aim of the research was to study and analyze some peculiarities of pharmacodynamics and pharmacokinetics of the antiarrhythmic medicines. Arrhythmias are irregularities in the heart's rhythm, resulting from disruptions in the electrical impulses that regulate heartbeat. These disruptions can lead to a heart rate that is too fast (tachycardia), too slow (bradycardia), or irregular. Arrhythmias range from harmless to life-threatening, and understanding their types, causes, and treatment options is crucial for

FULL TEXTS BOOK

effective management. Antiarrhythmic medications play a critical role in the management of arrhythmias, disturbances in heart rhythm that can lead to severe cardiovascular complications. The pharmacodynamics (PD) and pharmacokinetics (PK) of these drugs are complex and require detailed understanding for safe and effective application. This article explores the peculiarities of the pharmacodynamics and pharmacokinetics of common antiarrhythmic medications, including quinidine, amiodarone, and sotalol. Special attention is given to how factors like metabolism, drug interactions, and physiological conditions (e.g., hypokinesia) affect their efficacy and safety. Antiarrhythmic drugs are classified into several groups based on their effects on ion channels and cardiac action potentials. Their pharmacokinetics and pharmacodynamics are influenced by multiple factors, including body metabolism, enzymatic activity, and external factors such as drug interactions. This paper explores key antiarrhythmic medications and their unique PD and PK properties. The pharmacodynamics and pharmacokinetics of antiarrhythmic medications are complex and require careful consideration to avoid adverse effects. Drugs like quinidine, amiodarone, and sotalol exhibit unique characteristics in their absorption, metabolism, and elimination, which must be understood to optimize their therapeutic use. Individual patient factors, including renal function, liver metabolism, and the potential for drug interactions, are critical to tailoring antiarrhythmic therapy effectively. Antiarrhythmic drugs are essential in the treatment of various cardiac arrhythmias, conditions characterized by abnormal heart rhythms that can lead to significant morbidity and mortality. This review explores the clinical pharmacology of these drugs, focusing on their mechanisms of action, therapeutic applications, pharmacokinetics, and potential adverse effects. By understanding these aspects, clinicians can better manage arrhythmias and optimize patient outcomes. Given the narrow therapeutic index of many antiarrhythmic drugs, interactions with other medications can have profound effects on their efficacy and safety. Amiodarone, for instance, interacts with warfarin, digoxin, and statins, increasing the risk of adverse effects. Sotalol should not be combined with other drugs that prolong the QT interval due to the heightened risk of life-threatening arrhythmias. Antiarrhythmic Drugs: such as beta-blockers, calcium channel blockers, and amiodarone, help regulate heart rhythms. However, some can have proarrhythmic effects, meaning they can cause new arrhythmias or worsen existing ones.

Keywords: Peculiarities, pharmacodynamics, pharmacokinetics, antiarrhythmic, medicine.

Introduction

Arrhythmias are irregularities in the heart's rhythm, resulting from disruptions in the electrical impulses that regulate heartbeat. These disruptions can lead to a heart rate that is too fast (tachycardia), too slow (bradycardia), or irregular. Arrhythmias range from harmless to life-threatening, and understanding their types, causes, and treatment options is crucial for effective management.

Arrhythmia is a condition that affects the electrical conduction system of the heart, causing irregular heartbeats. The heart normally beats at a steady pace, controlled by electrical impulses originating from the sinoatrial (SA) node, the heart's natural pacemaker. When these impulses are disrupted, an arrhythmia can occur, which may be symptomatic or asymptomatic [1-3].

Tachycardia refers to a rapid heartbeat, usually above 100 beats per minute in adults. There are several types of tachycardia, including:

- Atrial Fibrillation (AFib): One of the most common arrhythmias, AFib occurs when rapid, disorganized electrical signals cause the atria to quiver rather than contract effectively. This can lead to blood clots, stroke, and heart failure if untreated.
- Ventricular Tachycardia (VT): A fast heart rate that originates in the ventricles, VT is potentially life-threatening, especially if it degenerates into ventricular fibrillation, which can cause sudden cardiac arrest.

FULL TEXTS BOOK

Bradycardia is a slower-than-normal heart rate, usually less than 60 beats per minute. Although some athletes may have a naturally slower heart rate, bradycardia can be problematic if the heart is unable to pump enough blood to meet the body's needs.

Premature atrial or ventricular contractions (PACs or PVCs) are early heartbeats that disrupt the regular rhythm. They are common and often benign, but frequent episodes can indicate underlying heart conditions [4-6].

A heart block occurs when the electrical signals are delayed or completely blocked as they travel from the atria to the ventricles. Depending on the degree of blockage, the severity of the condition varies.

Arrhythmias are often diagnosed using an electrocardiogram (ECG or EKG), which records the heart's electrical activity. Other diagnostic tools include Holter monitors, event recorders, and electrophysiological studies (EPS) to identify the precise location of abnormal electrical activity.

Antiarrhythmic Drugs: These medications, such as beta-blockers, calcium channel blockers, and amiodarone, help regulate heart rhythms. However, some can have proarrhythmic effects, meaning they can cause new arrhythmias or worsen existing ones [8-11].

Anticoagulants: For patients with atrial fibrillation, blood thinners like warfarin or newer anticoagulants (NOACs) are used to reduce the risk of stroke by preventing blood clots.

Arrhythmias are diverse in their causes, presentations, and treatments. While many arrhythmias are benign, others require medical intervention due to the risk of stroke, heart failure, or sudden cardiac arrest. Advances in medical technology, such as catheter ablation and implantable devices, have significantly improved the management of arrhythmias. Proper diagnosis and treatment are essential to minimizing risks and improving the quality of life for individuals with arrhythmias [12-14].

Antiarrhythmic drugs are essential in the treatment of various cardiac arrhythmias, conditions characterized by abnormal heart rhythms that can lead to significant morbidity and mortality. This review explores the clinical pharmacology of these drugs, focusing on their mechanisms of action, therapeutic applications, pharmacokinetics, and potential adverse effects. By understanding these aspects, clinicians can better manage arrhythmias and optimize patient outcomes [15-17].

Sodium channels There are widely present potential-dependent, potential-independent (ligand-dependent, passive, etc.) sodium channels in body cells. Sodium channels are localized in the cytoplasmic membranes of the axon hillock of neurons, dendrites and axons, in the membrane of the perisynaptic region of the neuromuscular synapse, in the sarcolemma of striated muscle fibers and in the myocardium. The distribution density of sodium channels in these structures is different. In medical practice, the so-called substances are widely used for the blockade of fast-current sodium channels. Anesthetics (Novocaine, Dicaine, Lidocaine, Sovcaine, Procaine, etc.) [18-19].

Anesthesia is achieved by blocking sodium channels, eliminating the ability to generate nerve impulses in afferent nerve fibers, which ultimately blocks the transmission of signals from sensory pain receptors to the central nervous system. potassium channels. There are voltage-gated and voltage-gated potassium channels. Passive, ligand-dependent and other types of channels are distinguished among the latter. Potassium channels are found in the membranes of the same cells and tissues that contain sodium channels. Na+ and K+ ions are the most important cations, the distribution and movement of which determines the appearance and change of the electrical potential. More than three dozen potassium channels have been described. calcium channels. The family of calcium channels is widely represented in the cells of nervous and muscle tissues. The main places of their localization are membranes of presynaptic terminals of sarcoplasmic and endoplasmic reticulum of muscles, sarcolemma of cardiomyocytes and cell membranes of other tissues [21-23].

FULL TEXTS BOOK

Antiarrhythmic drugs are vital for managing various cardiac arrhythmias that affect the heart's rhythm and can lead to severe complications. This comprehensive review explores the clinical pharmacology of antiarrhythmic drugs, detailing their mechanisms of action, classification, therapeutic uses, pharmacokinetics, and potential adverse effects. By understanding these aspects, healthcare professionals can optimize treatment strategies and improve patient outcomes. Antiarrhythmic drugs play a crucial role in managing various types of cardiac arrhythmias. However, their therapeutic benefits are often accompanied by a risk of toxicity, which can lead to adverse effects and complications. Understanding the toxicological profiles of these medications is essential for optimizing patient care and minimizing risks [24-25].

Goal:

The aim of the research was to study and analyze some peculiarities of pharmacodynamics and pharmacokinetics of the antiarrhythmic medicines.

Methods:

The material of the article was the data from scientific publications, which were processed, analyzed, overviewed and reviewed by generalization and systematization. research studies are based on a review/overview assessment of the development of critical visibility and overlook of the modern scientific literature. use the following databases (for extensive literature searches to identify some peculiarities of pharmacodynamics and pharmacokinetics of the antiarrhythmic medicines.): PubMed, web of science, clinical key, Tomson Reuters, Google scholar, Cochrane library, and Elsevier foundations. national and international policies and guidelines were also reviewed and as well as grey literature.

Results and discussion:

Antiarrhythmic drugs play a crucial role in the management of various cardiac arrhythmias, which can significantly impact patient health and quality of life. This article provides an in-depth overview of the clinical pharmacology of antiarrhythmic drugs, including their mechanisms of action, therapeutic uses, pharmacokinetics, and potential side effects. Understanding these aspects is essential for optimizing treatment and managing arrhythmias effectively. Arrhythmias, characterized by abnormal heart rhythms, are a significant concern in cardiology. Antiarrhythmic drugs are used to restore normal heart rhythm and prevent arrhythmias. This article reviews the clinical pharmacology of antiarrhythmic drugs, focusing on their classification, mechanisms of action, clinical uses, and safety considerations. Antiarrhythmic drugs are vital for the management of various arrhythmias. Understanding their mechanisms of action, clinical applications, pharmacokinetics, and potential side effects is essential for optimizing treatment and ensuring patient safety. Continued research and clinical experience will help refine the use of these drugs and improve outcomes for patients with arrhythmias. An ion channel is a part of the membrane of a nerve cell, which carries ions, that is, positively and negatively charged. The particle provides selective permeability and participates in the regulation of the body's vital processes. It is responsible for regulating the flow of ions in the plasma and membrane of all cells, controlling the intracellular concentration of various ions. The alternating closing and opening of sodium, potassium and calcium ion channels ensures the propagation of the nerve impulse. Blockage of ion channels causes serious changes in the body. In today's medicine, a number of diseases are explained precisely by the malfunction of ion channels. Widespread pathologies in the world population: angina pectoris, arterial hypertension, arrhythmia, epilepsy, diabetes, etc. There is a small list of diseases that are caused by malfunctioning of ion channels in the human body [26-28].

Antiarrhythmic drugs are a cornerstone in the treatment of cardiac arrhythmias. Understanding their classification, mechanisms of action, pharmacokinetics, and adverse effects is essential for optimizing patient care and improving outcomes. Continued research and advancements in drug development and

FULL TEXTS BOOK

monitoring technologies will further enhance the management of arrhythmias and contribute to better patient outcomes. Cardiac arrhythmias are disorders of the heart's rhythm that can cause significant morbidity and mortality. Antiarrhythmic drugs are central to the management of these conditions, helping to restore and maintain normal heart rhythms. This review provides an in-depth look at the pharmacology of these drugs, examining their mechanisms, clinical applications, and the challenges associated with their use [29-31].

Amiodarone, classified as a Class III antiarrhythmic, acts by blocking potassium channels and delaying repolarization, which lengthens the refractory period of cardiac cells. Unlike other antiarrhythmic agents, amiodarone also exerts effects on sodium and calcium channels, as well as alpha and beta-adrenergic receptors, making it highly effective in treating a wide range of arrhythmias.

The pharmacodynamics of amiodarone are notable for its long half-life, as the drug can remain in the system for weeks to months. This prolonged activity, combined with its complex mechanism of action, enhances its efficacy but also increases the risk of adverse effects such as pulmonary fibrosis, liver toxicity, and thyroid dysfunction [32-33].

The pharmacokinetics of antiarrhythmic drugs vary significantly depending on their formulation and the route of administration. Quinidine, for example, exhibits rapid absorption after oral administration, with peak plasma concentrations occurring within 1-3 hours. However, its bioavailability is reduced due to first-pass metabolism in the liver.

Amiodarone's absorption is highly variable, with oral bioavailability ranging from 35% to 65%. Its lipophilic nature allows for widespread distribution in body tissues, including adipose tissue and the liver, where it can accumulate over time. Sotalol, in contrast, has excellent bioavailability but is not metabolized extensively in the liver, leading to a straightforward elimination pathway through the kidneys

Many antiarrhythmic medications are metabolized by the cytochrome P450 (CYP) enzyme system, which is subject to individual variability and can lead to significant drug interactions. Quinidine, for example, inhibits CYP2D6, increasing the plasma levels of co-administered drugs like beta-blockers and antidepressants. This increases the risk of toxicity and adverse reactions. Amiodarone is metabolized by CYP3A4 and CYP2C8, with its primary metabolite, desethylamiodarone, contributing to its antiarrhythmic activity. The long half-life of both the parent compound and the metabolite necessitates careful monitoring during long-term therapy [34-35].

Renal function plays a critical role in the elimination of certain antiarrhythmic medications, particularly sotalol. In patients with renal impairment, the elimination half-life of sotalol is prolonged, leading to increased plasma levels and a higher risk of QT prolongation and arrhythmias. Quinidine, on the other hand, is primarily excreted via hepatic metabolism, though renal elimination also contributes to its clearance.

Antiarrhythmic drugs are essential in managing cardiac arrhythmias but carry a risk of toxicity that can lead to significant complications. Understanding the toxicological profiles of these drugs and implementing appropriate management strategies are crucial for optimizing patient care and minimizing risks. Regular monitoring and dose adjustments based on individual patient needs and responses can help mitigate toxicity and ensure effective treatment [36-37].

Atrial fibrillation (AF), the most common cardiac arrhythmia worldwide, is driven by complex mechanisms that differ between subgroups of patients. This complexity is apparent from the different forms in which AF presents itself (post-operative, paroxysmal and persistent), each with heterogeneous patterns and variable progression. Our current understanding of the mechanisms responsible for initiation, maintenance and progression of the different forms of AF has increased significantly in recent years. Nevertheless, antiarrhythmic drugs for the management of AF have not been developed based on

FULL TEXTS BOOK

the underlying arrhythmia mechanisms and none of the currently used drugs were specifically developed to target AF. With the increased knowledge on the mechanisms underlying different forms of AF, new opportunities for developing more effective and safer AF therapies are emerging. In this review, we provide an overview of potential novel antiarrhythmic approaches based on the underlying mechanisms of AF, focusing both on the development of novel antiarrhythmic agents and on the possibility of repurposing already marketed drugs. In addition, we discuss the opportunity of targeting some of the key players involved in the underlying AF mechanisms, such as ryanodine receptor type-2 (RyR2) channels and atrial-selective K^+-currents (I_{K2P} and I_{SK}) for antiarrhythmic therapy. In addition, we highlight the opportunities for targeting components of inflammatory signaling (e.g., the NLRP3-inflammasome) and upstream mechanisms targeting fibroblast function to prevent structural remodeling and progression of AF. Were critically appraise emerging antiarrhythmic drug principles and future directions for antiarrhythmic drug development, as well as their potential for improving AF management [38-39].

Ectopic activity arising from the PVs plays a particularly important role in pAF patients, with several potential proarrhythmic electrophysiological characteristics compared to the rest of the atria identified in animal models. However, the molecular mechanisms promoting ectopic activity in the PVs of humans remain largely unknown due to the very limited access to tissue samples. Animal models may provide valuable insight into the molecular mechanisms of pAF, but relevant animal models with spontaneous development of paroxysmal AF are scarce and the PVs do not appear to play a major role for the induction and maintenance of AF in the majority of animal models. Horses develop spontaneous AF, which can easily be detected by implantable loop recorders. Spontaneous PV firing has been recorded in horses, suggesting similar pAF mechanisms in horses and humans. However, the cellular and molecular mechanisms of ectopy have not been assessed in horses so far. Nevertheless, horses could prove to be a valuable animal for studying the true nature of Paf [40-41].

Overall, the current evidence suggests that the leading arrhythmogenic mechanism in patients with pAF is DAD-mediated ectopic activity caused by Ca2+-handling abnormalities without clear evidence of atrial electrical remodeling. Although atrial fibrosis could contribute, the potential role of structural remodeling in pAF patients requires further investigation and validation.

The cellular and molecular determinants of re-entry and AF maintenance are best characterized in patients with persistent AF and in animal models with artificially maintained tachycardia to simulate the arrhythmia and to study the specific effects of the high atrial rate [42-43].

Electrical remodeling in cAF or due to atrial tachycardia causes rapid ERP/APD shortening, primarily by increasing K+ currents and reducing l-type Ca2+ current (ICa,L). Although the agonist-dependent acetylcholine-activated inward-rectifier K+ current (IK,ACh) is decreased in cAF, it develops constitutive activity and, together with an increased basal inward-rectifier K+ current (IK1) and slow delayed-rectifier K+ current (IKs), shortens APD and hyperpolarizes resting membrane potential, promoting re-entry. The increase in IK1 is partly caused by increased protein expression of Kir2.1 and enhanced single-channel open probability promoted by phosphatase-dependent channel dephosphorylation. The constitutive activity of IK,ACh in patients with cAF is due to increased phosphorylation by protein kinase C epsilon. The functional expression of transient outward K+-current (Ito) is lower in cAF patients, whereas IKr is unchanged [44-46].

Some studies also reported a reduced ultra-rapid delayed-rectifier K+ current (IKur) in cAF patients, while other studies did not find current alterations. Similarly, some studies revealed increased small-conductance Ca2+-activated K+ (SK) currents (ISK) in cAF, while other work showed a decreased ISK. Since the expression of SK channels and IKur is larger in atrial compared to ventricular tissue, and under physiological conditions SK channels play a minor role in the ventricles, these channels are considered

FULL TEXTS BOOK

atrial predominant anti-AF targets. However, ventricular SK-channel expression is increased in heart failure and SK-channel inhibition can promote ventricular arrhythmogenesis under specific conditions. The atrial-specific TASK-1 channel, a member of the two-pore domain K+ channel family, is also upregulated in cAF, contributing to APD shortening, but is downregulated in AF patients with concomitant left-ventricular dysfunction. Thus, the degree of TASK-1 remodeling in AF patients is difficult to predict. Together, the alterations in these K^+ currents likely contribute to the proarrhythmic shortening of the atrial ERP/APD in cAF patients [47-48].

The high atrial rates during AF promote a potentially toxic cellular $Ca2^+$ overload. Consequently, ICa,L is reduced due to a calcineurin-dependent mechanism, contributing to re-entry-promoting APD shortening [80]. Increased nuclear $Ca2^+$ releases via inositol 1,4,5-triphosphate with subsequent Ca2+-calmodulin protein kinase II (CaMKII) activation accelerates the nuclear export of histone deacetylase type-4 also contributing to the downregulation of ICa,L. ICa,L downregulation in turn reduces the $Ca2^+$-transient amplitude and atrial contractility. $Ca2^+$-handling abnormalities in cAF are primarily due to increased CaMKII activity, leading to RyR2 hyperphosphorylation at Ser2814 and leaky RyR2 channels causing potentially proarrhythmic SCaEs. Protein kinase A (PKA)-mediated RyR2 hyperpolarization at Ser2808 has also been found in cAF patients, which promotes dissociation of the stabilizing calstabin2 (FKBP12.6) subunit. SR $Ca2^+$ load is unchanged in cAF patients despite the larger SR $Ca2^+$ leak. This can either be due to enhanced phosphorylation of phospholamban or a downregulation of the SERCA2a-inhibitory sarcolipin. Increased PKA-mediated activation of the PP1-inhibitory protein inhibitor-1, which inhibits PP1 in the SR microdomain, could explain local phospholamban hyperphosphorylation [49-50].

Structural remodeling, particularly atrial fibrosis, makes important contributions to cAF and is largely irreversible. Besides being caused by the underlying heart disease, atrial fibrosis could result from the high atrial rate during AF. Together with connexin remodeling, collagen deposition due to atrial fibrosis creates re-entry-promoting conduction heterogeneities in cAF. Of note, myofibroblasts may also couple directly to cardiomyocytes through gap junctions, which may promote DAD-mediated triggered activity in cardiomyocytes [51-52].

Conceptually, the development of POAF requires a vulnerable preoperative substrate interacting with surgery-induced triggers such as activation of the autonomic nervous system and inflammation. The pre-existing substrate for POAF includes increased pro-inflammatory signaling, with the increased expression of activated components of the NLRP3 (NACHT, LRR and PYD domains-containing protein 3) inflammasome being the most prominent. The NLRP3 inflammasome is a multiprotein complex responsible for the cleavage and release of the pro-inflammatory cytokines IL-1β and IL-18. Increased expression of NLRP3 inflammasome components was also identified in atrial cardiomyocytes from pAF and cAF patients, pointing to a common inflammatory signature in AF. In agreement, knock-in mice with cardiomyocyte-specific NLRP3 activation revealed an ERP abbreviation, likely due to an increase in IKur, as well as atrial fibrosis and hypertrophy, both contributing to the increased AF susceptibility. In addition, a higher frequency of SCaEs, likely due to CaMKII-dependent RyR2-hyperphosphorylation, along with ICa,L alternans were also noted in POAF patients Interestingly, DADs were absent under resting conditions and only became evident upon acute application of IL-1β, mimicking one of the major post-operative inflammatory triggers. Acute IL-1β application further promoted the CaMKII-dependent RyR2 hyperphosphorylation, thereby exacerbating the pre-existing Ca2+-handling abnormalities. However, the exact consequences of enhanced NLRP3-inflammasome activity in other types of AF, as well as in patients with obesity and diabetes, who are at an increased risk of developing AF, remain incompletely understood [53-54].

Similar to patients with pAF, patients with POAF do not display changes in APD and have no major changes in K+ currents. Thus, the leading mechanism in POAF appears to be ectopic (triggered) activity

FULL TEXTS BOOK

promoted by the acute inflammatory response without evidence of re-entry promoting APD and ERP changes, although structural changes such as connexin remodeling and fibrosis might also contribute, particularly in the left atrium.

The current ESC guidelines on management of AF focus predominantly on appropriate anticoagulation, followed by symptom control with either rate or rhythm control and management of risk factors and comorbidities. Initially, large clinical trials comparing rate and rhythm control such as Atrial Fibrillation Follow-up Investigation of Rhythm Management (AFFIRM) and Rate Control vs. Electrical Cardioversion for Persistent Atrial Fibrillation (RACE) did not find significant differences in outcome between rate and rhythm control. However, early modern rhythm control of AF might reduce the incidence of adverse cardiovascular outcomes, as shown in the Early Treatment of Atrial Fibrillation for Stroke Prevention Trial. This has again highlighted the need for improved pharmacological options for rhythm control. The challenge with traditional AADs is not only their modest efficacy, but rather their safety at the ventricular level, with ischemia and structural heart disease being a contraindication for most currently available AADs due to the high risk of drug-induced proarrhythmic. Currently used drugs are not based on knowledge of the underlying arrhythmia mechanisms and none of these drugs have been developed to specifically target AF. With the growing understanding of the fundamental mechanisms of AF it will be likely possible to develop new and improved antiarrhythmic treatment modalities based on precise knowledge of the underlying mechanisms, including upstream therapy preventing electrical and structural remodeling [55-56].

Cellular triggered (ectopic) activity is present in all forms of AF, although the silencing of atrial Ca2+-handling may also occur in cAF under specific conditions. In vivo, atrial ectopy may play a more important role in pAF and POAF than for patients with cAF. As described in Section 2, RyR2 channels play a major role in the Ca2+-handling abnormalities typically seen in AF patients. One possibility for reducing ectopic activity is, therefore, targeting abnormal RyR2 channels either by using direct RyR2-channel blockers or RyR2-function modulators.

Besides being Na+-channel blockers, the Class Ic AADs such as flecainide and propafenone also inhibit RyR2 channels, reducing the open probability of RyR2 in vitro via an open-state blocking mechanism (i.e., shortened duration, but increased frequency of RyR2 channel openings, thereby increasing Ca2+ spark mass, while reducing the occurrence of spontaneous cell-wide Ca2+ waves), potentially preventing the formation of proarrhythmic Ca2+-dependent DADs. The antiarrhythmic actions of flecainide on RyR2 channels have also been demonstrated in a cardiac casuistry knockout catecholaminergic polymorphic ventricular tachycardia (CPVT) mouse model. Moreover, a flecainide analogue that lacks RyR2-blocking properties was unable to prevent CPVT, clearly indicating that the primary mode of action of flecainide in CPVT is inhibition of RyR2. In a small clinical trial including CPVT patients, flecainide, in combination with a β-blocker, was very effective in preventing exercise-induced ventricular ectopy. In AF patients, novel routes of flecainide administration might increase cardioversion efficacy and compliance. In preclinical studies in pigs' inchoative delivery of flecainide gives rise to a similar pharmacokinetic profile to flecainide given intravenously and causes a rapid cardioversion of AF. The clinical potential of exhalative flecainide was recently tested in a clinical trial (Inhalation of Flecainide to Convert Recent Onset Symptomatic Atrial Fibrillation to sinus rhythm [57-59].

Ranolazine has been shown to reduce RyR2 open probability and to desensitize Ca2+-dependent RyR2 activation, thereby preventing Ca2+ overload and EADs. Ranolazine is used for treatment of angina pectoris and ischemic heart diseases and possess clear antiarrhythmic properties. Unfortunately, ranolazine also carries an increased risk of proarrhythmic at the ventricular level by inhibiting IKr and prolonging APD and QT interval.

FULL TEXTS BOOK

Carvedilol is a third-generation non-selective β-blocker with α1-receptor blocking properties which is used as antihypertensive drug, for the treatment of heart failure with reduced ejection fraction, and in patients with ventricular dysfunction following myocardial infarction. Carvedilol and its analogues (VK-II-86, VK-II-36, CS-I-34, CS-I-59) also exhibit RyR2-blocking properties, reducing the incidence of both DADs and EADs. The effect of carvedilol may be partly due to its β-blocking and antioxidant actions, which may reduce RyR2 phosphorylation or oxidation. Interestingly, the carvedilol analogues have no or minimal β-blocking properties, but still inhibit DAD-promoting SCaEs due to a direct reduction in RyR2 open probability. Clinically used carvedilol consists of a mixture of S-and R-carvedilol enantiomers. In contrast to the S-enantiomer, R-carvedilol does not possess β-blocking properties, but specifically blocks RyR2 channels, preventing arrhythmias ex vivo and in vivo in mice. Although the preclinical studies have shown positive signals, there are no clinical data addressing the antiarrhythmic effects of carvedilol analogues [60-62].

One of the recently added atrial selective targets for potential rhythm control therapy is TASK-1. Two already well-known anti-arrhythmic drugs, namely, vernakalant and amiodarone, both inhibit TASK-1 channels. Selective TASK-1 inhibitors have also been developed and have been used in preclinical investigations. Recent in vivo and ex vivo investigations in pigs, cellular recordings from isolated human atrial cardiomyocytes, and computational modeling suggests that in the atria, the respiratory stimulant doxa pram acts as a selective TASK-1 blocker with strong antiarrhythmic properties. Doxa pram is currently being investigated in the Doxa pram Conversion to Sinus rhythm (DOCTOS) trial for cardioversion of both paroxysmal and persistent non-valvular AF [63-64].

The development of novel AADs faces many challenges and there are many obstacles for the translation from basic discoveries to clinical applications. Besides the high regulatory hurdles and the industry concerns, the strategies used in contemporary AAD development also need careful consideration. First, the complexity of the clinical condition in which AF develops requires a tailored approach already by first clinical exposure of a novel AAD in order to have a real chance to show a positive signal. Safety concerns also play a major role because almost all available and novel AADs possess a proarrhythmic potential. Therefore, atrial selectivity combined with minimal non-cardiac toxicity is often considered the most promising approach for the development of novel AADs for AF. However, many of the putative anti-AF targets presented above are not exclusively present in the atria. For example, although inhibition of CaMKII could be a promising anti-AF approach, CaMKII is expressed in many tissues and its inhibition could give rise to serious extra-cardiac side effects. Thus, successful drug design and appropriate formulation and application need to be carefully considered in early stage of drug development to ensure high atrial selectivity and minimal extra-cardiac effects, particularly in the brain. Atrial-specific gene therapy would be the ultimate option to ensure appropriate selectivity and besides concerns and issues that need consideration in the clinical setting an atrial-specific adeno-associated serotype 9 (AAV9) vectors has already been successfully developed and used in mice to generate efficient and atrial-specific gene expression following a single dose of systemic delivery. The development of RNA-based therapeutics is also quickly emerging [65-67].

The most promising atrial-selective drugs are those targeting TASK-1 and SK channels. TASK-1 channel inhibitors have shown promising results in preclinical studies and the first clinical trial using this approach is ongoing. Although SK channels are highly expressed in the central nervous system, the small molecules currently under development do not seem to pass the blood–brain barrier and do not exert serious neurological adverse effects in animal models or in the Phase I clinical trial. However, SK channels are not exclusively expressed in the atria of humans, suggesting only moderate atrial selectivity of SK channel inhibition. Perhaps because of this a QT prolongation was noted in the Phase I study, making further clinical investigations necessary to demonstrate the efficacy and validate the safety of SK-channel blockers [68-69].

FULL TEXTS BOOK

Antiarrhythmic drugs will remain a cornerstone of rhythm control therapy for millions of AF patients. Recent studies have significantly improved our understanding of the molecular mechanisms underlying different forms of AF, identifying novel opportunities for developing mechanism-based antiarrhythmic approaches including AF-specific ion-channel blockers, targeting of Ca^{2+}-handling abnormalities (CaMKII, RyR2), and modulation of upstream pathways (notably inflammatory signaling). Numerous challenges, particularly related to achieving atrial selectivity and identifying the optimal (combination of) targets for different forms of AF, still need to be overcome and well-designed clinical trials are needed to confirm safety and efficacy of these novel approaches. Nevertheless, the rapid developments in preclinical studies on AF therapies suggest that there is still hope for novel pharmacological approaches for the most common clinically relevant arrhythmia [70-72].

Given the narrow therapeutic index of many antiarrhythmic drugs, interactions with other medications can have profound effects on their efficacy and safety. Amiodarone, for instance, interacts with warfarin, digoxin, and statins, increasing the risk of adverse effects. Sotalol should not be combined with other drugs that prolong the QT interval due to the heightened risk of life-threatening arrhythmias.

Besides direct RyR2-channel blockers, several RyR2 modulators are available or are under development. Dantrolene for instance is a RyR1 inhibitor and is clinically used to treat potentially life-threatening malignant hyperthermia. Dantrolene has also been shown to stabilize cardiac RyR2 channels by improving the inter-domain interaction between the channel N-terminal and central domains and by enhancing the binding between calmodulin and RyR2, all of which exert antiarrhythmic effects. In a sheep model of left atrial myocardial infarction dantrolene reduced the occurrence of spontaneous AF episodes. The effects of dantrolene have also been studied in isolated cardiomyocytes from patients with cAF, showing that dantrolene was able to reduce SR Ca2+ leak and suppress cellular DADs. Interestingly, when a CaMKII inhibitor (autocamtide-2-related inhibitory peptide, AIP) was applied in addition to dantrolene, no additive effects on the SR Ca2+ leak were observed. This either indicates that the effect on RyR2 is so strong that no additional benefit can be obtained by targeting CaMKII or that dantrolene has secondary direct or indirect effects on CaMKII activity. Dantrolene also reduced AF incidence in CaMKIIδC overexpressing mice. In isolated cardiomyocytes from these mice dantrolene reduced SR Ca2+ leak and the incidence of both DADs and EADs. These results call for additional studies investigating whether repurposing dantrolene could be an option for effectively treating AF [73-75].

Other RyR2 modulators are drugs that are capable of increasing the binding between RyR2 and its regulatory subunit calstabin2 (FKBP12.6), which acts like an endogenous RyR2-channel inhibitor by stabilizing the closed state of the channel. S107 inhibited the dissociation of calstabin2 from RyR2, reduced SR Ca2+ leak in mouse atrial cardiomyocytes [97-99].

Drugs targeting CaMKII are of potential interest because they target multiple effector proteins including RyR2. There are drugs in preclinical development with promising efficacy for atrial arrhythmias such rimacalib (SMP-114), RA608, hesperidin which are available for oral administration. RA608 is an ATP-competitive CaMKII inhibitor selectivity targeting the predominant cardiac forms, namely CaMKIIδ and CaMKIIγ. The ATP-competitiveness of RA608 is a great advantage, as it enables the drug to bind both the active and inactive forms of CaMKII. Application of RA608 to human atrial cardiomyocytes reduces CaMKII-dependent SR Ca2+ leak and prevents induction of AF in mice. Rimacalib is also an ATP-competitive CaMKII inhibitor, which is currently evaluated in a clinical trial for the treatment of rheumatoid arthritis. Rimacalib reduced Ca2+ SR leak in human atrial and ventricular cardiomyocytes. Hesperadin is an ATP-competitive selective CaMKIIδ-inhibitor that was recently shown to improve ischemia/reperfusion induced cardiac damage [76-78].

FULL TEXTS BOOK

Class III AADs such as amiodarone, dofetilide and sotalol are K+ channel blockers that prolong ERP, thereby destabilizing re-entry. However, many Class III AADs (e.g., vernakalant, amiodarone, and its derivates dronedarone, celicarone, budiodarone and SAR11464A) are multi-channel blockers with effects from all AAD classes. As mentioned above, the safety profiles of these AADs at the ventricular level is a major limitation hindering the development of novel AADs. The challenge with targeting the typical ERP/APD changes in cAF patients is to design drugs that prolong atrial ERP without clinically relevant pro-arrhythmic effects in the ventricles, especially in patients with ischemia and structural heart diseases, which are very common in AF patients.

The antiarrhythmic properties of SK channels have been investigated in several animal models utilizing a number of different compounds. However, the expression of the three SK-channel subtypes differs greatly between species. Moreover, SK channels undergo complex remodeling in response to a wide range of pathophysiological stimuli and the reduction in SK current during cAF observed in some studies may limit the efficacy of SK-channel blockers in certain subpopulations of cAF patients. Thus, careful evaluation of SK-channel inhibitors in well-defined patient populations will be critical. The currently leading SK-channel blocker candidate, AP30663, has proven to be safe for use in humans in phase-1 studies and has entered phase-2 clinical trials [79-81].

In the human cell membrane, there are sodium, potassium, calcium, etc. Sh. Ion channels, where Na+, K+, Ca2+ ions move respectively, which participate in the regulation of the body's vital processes. Ion channels ensure the excitability of the nervous system, the transmission of nerve impulses from the nerve to the muscle and the secretion of hormones, conditions our thinking, the work of the heart muscle and respiratory diaphragm, and more. That is why the blocking of the mentioned channels causes serious changes in the body. For example, the development of chronic fatigue syndrome is associated with dysfunction of the entire group of ion channels, including sodium and potassium channels [94-96].

Epilepsy is among the diseases caused by dysfunction of ion channels, which is caused by dysfunction of high-conductance potassium channels. The widespread cardiovascular disease long QT syndrome is associated with mutations in genes encoding potassium channels in the heart muscle, which increase the activity of potassium channels and change its normal flow in the heart muscle. Dysfunction of calcium channels leads to a state of ataxia, when coordination of movement is impossible. Therefore, the normal functioning of ion channels is very important for human health [82-84].

The complex intracellular signaling pathway in the body is preceded by the binding of a signaling molecule or ligand to its receptor. There are many different receptors and ligands, but they all have one thing in common, they are precisely paired. A receptor recognizes only one specific ligand, and a ligand binds to only one "target" receptor. Binding of a ligand to a receptor is followed by a change in the shape or activity of the receptor, resulting in signal transduction or a direct change in the cell. Ion channels are one of the "targets" for therapeutic agents [91-93].

The initiation of an AF episode requires both a trigger and a substrate. Focal spontaneous firing, also known as ectopic activity, represents the major AF-triggering mechanism. Mechanisms leading to ectopic activity include enhanced automaticity, early afterdepolarizations (EADs) and delayed afterdepolarizations (DADs). In case of enhanced automaticity, the depolarizing current during diastole is large enough to depolarize the resting membrane potential across the threshold for action potential (AP) generation, causing ectopic firing. Transient spontaneous depolarizations can also occur following complete AP repolarization, known as DADs. DADs may cause atrial ectopy if the depolarization is large enough to reach the threshold for Na+-channel activation and AP generation. The depolarizing current underlying DADs is created by increased Na+ influx through the Na+/Ca2+-exchanger (NCX), which is activated in response to spontaneous Ca2+-release events (SCaEs) from the intracellular stores of the sarcoplasmic reticulum (SR) through the ryanodine receptor type-2 (RyR2) channels. Finally, if

FULL TEXTS BOOK

the AP duration (APD) is excessively prolonged, l-type Ca2+ channels can be reactivated, promoting a depolarizing current during the plateau phase or early in the repolarizing phase of the AP, creating EADs [88-90].

The evolution of the arrhythmogenic substrate due to atrial remodeling is promoted by cardiac and non-cardiac diseases, risk factors such as obesity and aging, and AF itself. Atrial electrical remodeling includes Ca2+-handling abnormalities and changes in ion current properties that promote re-entry by abbreviating APD and effective refractory period (ERP). Atrial structural remodeling results from atrial fibrosis, atrial dilation and connexin changes that induce re-entry-promoting heterogeneous conduction slowing [85-87].

Depending on the type of AF, the key mechanisms for initiation and maintenance of the arrhythmia differ and the type and relative contribution of triggers as well as substrates change. The proper consideration of these different mechanisms is important for the discovery of specific targets and to enable tailored therapy for each type of AF.

Atrial cardiomyocytes from patients with pAF show DAD-mediated cellular triggered activity without clear evidence for electrical remodeling such as shortening of APD or hyperpolarization of the resting membrane potential. The increased incidence of DADs in pAF patients is likely partly caused by an increased Ca2+ uptake into the SR by the SR Ca2+-ATPase type-2a (SERCA2a) leading to enhanced SR Ca2+ load, along with RyR2 dysregulation [40]. The open probability of RyR2 is higher in pAF, but in contrast to patients with cAF this is associated with an increase in RyR2 expression but not channel hyperphosphorylation.

There is also evidence for the potential contribution of atrial fibrosis in pAF patients. Compared to patients in sinus rhythm, pAF patients displayed atrial fibrosis in the area of crista terminalis and the inferior pulmonary veins (PV). Similar trends were observed in the Bachman's Bundle and left atrium, albeit no significant differences were found in these regions.

Conclusion

The pharmacodynamics and pharmacokinetics of antiarrhythmic medications are complex and require careful consideration to avoid adverse effects. Drugs like quinidine, amiodarone, and sotalol exhibit unique characteristics in their absorption, metabolism, and elimination, which must be understood to optimize their therapeutic use. Individual patient factors, including renal function, liver metabolism, and the potential for drug interactions, are critical to tailoring antiarrhythmic therapy effectively.

REFERENCES

1. Marrouche N.F., Brachmann J., Andresen D., Siebels J., Boersma L., Jordaens L., Merkely B., Pokushalov E., Sanders P., Proff J., et al. Catheter Ablation for Atrial Fibrillation with Heart Failure. *N. Engl. J. Med.* 2018; 378:417–427.

2. Wang G.D., Shen L.H., Wang L., Li H.W., Zhang Y.C., Chen H. Relationship between integrated backscatter and atrial fibrosis in patients with and without atrial fibrillation who are undergoing coronary bypass surgery. *Clin. Cardiol.* 2009;32: E56–E61.

3. Wyse D.G., Waldo A.L., DiMarco J.P., Domanski M.J., Rosenberg Y., Schron E.B., Kellen J.C., Greene H.L., Mickel M.C., Dalquist J.E., et al. A comparison of rate control and rhythm control in patients with atrial fibrillation. *N. Engl. J. Med.* 2002; 347:1825–1833.

4. Van Gelder I.C., Hagens V.E., Bosker H.A., Kingma J.H., Kamp O., Kingma T., Said S.A., Darmanata J.I., Timmermans A.J., Tijssen J.G., et al. A comparison of rate control and rhythm control in patients with recurrent persistent atrial fibrillation. *N. Engl. J. Med.* 2002; 347:1834–1840.

FULL TEXTS BOOK

5. Nattel S., Sager P.T., Hüser J., Heijman J., Dobrev D. Why translation from basic discoveries to clinical applications is so difficult for atrial fibrillation and possible approaches to improving it. *Cardiovasc. Res.* 2021; 117:1616–1631.
6. Zimetbaum P. Antiarrhythmic drug therapy for atrial fibrillation. *Circulation.* 2012; 125:381–389.
7. Greiser M., Kerfant B.G., Williams G.S., Voigt N., Harks E., Dibb K.M., Giese A., Meszaros J., Verheule S., Ravens U., et al. Tachycardia-induced silencing of subcellular Ca^{2+} signaling in atrial myocytes. *J. Clin. Investig.* 2014; 124:4759–4772.
8. Watanabe H., Chopra N., Laver D., Hwang H.S., Davies S.S., Roach D.E., Duff H.J., Roden D.M., Wilde A.A., Knollmann B.C. Flecainide prevents catecholaminergic polymorphic ventricular tachycardia in mice and humans. *Nat. Med.* 2009; 15:380–383.
9. Faggioni M., Savio-Galimberti E., Venkataraman R., Hwang H.S., Kannankeril P.J., Darbar D., Knollmann B.C. Suppression of spontaneous ca elevations prevents atrial fibrillation in calsequestrin 2-null hearts. *Circul. Arrhythmia Electrophysiol.* 2014; 7:313–320.
10. Parikh A., Mantravadi R., Kozhevnikov D., Roche M.A., Ye Y., Owen L.J., Puglisi J.L., Abramson J.J., Salama G. Ranolazine stabilizes cardiac ryanodine receptors: A novel mechanism for the suppression of early afterdepolarization and torsades de pointes in long QT type 2. *Heart Rhythm.* 2012; 9:953–960.
11. Carstensen H., Kjær L., Haugaard M.M., Flethøj M., Hesselkilde E.Z., Kanters J.K., Pehrson S., Buhl R., Jespersen T. Antiarrhythmic Effects of Combining Dofetilide and Ranolazine in a Model of Acutely Induced Atrial Fibrillation in Horses. *J. Cardiovasc. Pharmacol.* 2018; 71:26–35.
12. Carstensen H., Hesselkilde E.Z., Haugaard M.M., Flethøj M., Carlson J., Pehrson S., Jespersen T., Platonov P.G., Buhl R. Effects of dofetilide and ranolazine on atrial fibrillatory rate in a horse model of acutely induced atrial fibrillation. *J. Cardiovasc. Electrophysiol.* 2019; 30:596–606.
13. Zhou Q., Xiao J., Jiang D., Wang R., Vembaiyan K., Wang A., Smith C.D., Xie C., Chen W., Zhang J., et al. Carvedilol and its new analogs suppress arrhythmogenic store overload-induced Ca^{2+} release. *Nat. Med.* 2011; 17:1003–1009.
14. Maruyama M., Xiao J., Zhou Q., Vembaiyan K., Chua S.K., Rubart-von der Lohe M., Lin S.F., Back T.G., Chen S.R., Chen P.S. Carvedilol analogue inhibits triggered activities evoked by both early and delayed afterdepolarizations. *Heart Rhythm.* 2013; 10:101–107.
15. Zhang J., Zhou Q., Smith C.D., Chen H., Tan Z., Chen B., Nani A., Wu G., Song L.S., Fill M., et al. non-β-blocking R-carvedilol enantiomer suppresses Ca^{2+} waves and stress-induced ventricular tachyarrhythmia without lowering heart rate or blood pressure. *Biochem. J.* 2015; 470:233–242.
16. Avula U.M.R., Hernandez J.J., Yamazaki M., Valdivia C.R., Chu A., Rojas-Pena A., Kaur K., Ramos-Mondragón R., Anumonwo J.M., Nattel S., et al. Atrial Infarction-Induced Spontaneous Focal Discharges and Atrial Fibrillation in Sheep: Role of Dantrolene-Sensitive Aberrant Ryanodine Receptor Calcium Release. *Circul. Arrhythmia Electrophysiol.* 2018;11: e005659.
17. Pabel S., Mustroph J., Stehle T., Lebek S., Dybkova N., Keyser A., Rupprecht L., Wagner S., Neef S., Maier L.S., et al. Dantrolene reduces CaMKIIδC-mediated atrial arrhythmias. *Europace.* 2020; 22:1111–1118.
18. Andrade J., Khairy P., Dobrev D., Nattel S. The clinical profile and pathophysiology of atrial fibrillation: Relationships among clinical features, epidemiology, and mechanisms. *Circ. Res.* 2014; 114:1453–1468.
19. Heijman J., Guichard J.B., Dobrev D., Nattel S. Translational Challenges in Atrial Fibrillation. *Circ. Res.* 2018; 122:752–773.
20. Heijman J., Hohnloser S.H., Camm A.J. Antiarrhythmic drugs for atrial fibrillation: Lessons from the past and opportunities for the future. *Europace.* 2021;23: ii14–ii22.

FULL TEXTS BOOK

21. Heijman J., Algalarrondo V., Voigt N., Melka J., Wehrens X.H., Dobrev D., Nattel S. The value of basic research insights into atrial fibrillation mechanisms as a guide to therapeutic innovation: A critical analysis. *Cardiovasc. Res.* 2016; 109:467–479.
22. Dan G.A., Dobrev D. Antiarrhythmic drugs for atrial fibrillation: Imminent impulses are emerging. *Int. J. Cardiol. Heart Vasc.* 2018; 21:11–15.
23. Heijman J., Voigt N., Nattel S., Dobrev D. Cellular and molecular electrophysiology of atrial fibrillation initiation, maintenance, and progression. *Circ. Res.* 2014; 114:1483–1499.
24. Hermans A.N.L., Pluymaekers N., Lankveld T.A.R., van Mourik M.J.W., Zeemering S., Dinh T., den Uijl D.W., Luermans J., Vernooy K., Crijns H., et al. Clinical utility of rhythm control by electrical cardioversion to assess the association between self-reported symptoms and rhythm status in patients with persistent atrial fibrillation. *Int. J. Cardiol. Heart Vasc.* 2021; 36:100870.]
25. Mehall J.R., Kohut R.M., Jr., Schneeberger E.W., Merrill W.H., Wolf R.K. Absence of correlation between symptoms and rhythm in "symptomatic" atrial fibrillation. *Ann. Thorac. Surg.* 2007; 83:2118–2121.
26. Reiffel J.A. When Silence Isn't Golden: The Case of "Silent" Atrial Fibrillation. *J. Innov. Card. Rhythm Manag.* 2017; 8:2886–2893.
27. Hindricks G., Potpara T., Dagres N., Arbelo E., Bax J.J., Blomström-Lundqvist C., Boriani G., Castella M., Dan G.A., Dilaveris P.E., et al. 2020 ESC Guidelines for the diagnosis and management of atrial fibrillation developed in collaboration with the European Association for Cardio-Thoracic Surgery (EACTS): The Task Force for the diagnosis and management of atrial fibrillation of the European Society of Cardiology (ESC) Developed with the special contribution of the European Heart Rhythm Association (EHRA) of the ESC. *Eur. Heart J.* 2021; 42:373–498.
28. Mathew J.P., Fontes M.L., Tudor I.C., Ramsay J., Duke P., Mazer C.D., Barash P.G., Hsu P.H., Mangano D.T. A multicenter risk index for atrial fibrillation after cardiac surgery. *JAMA.* 2004; 291:1720–1729.
29. Ahlsson A., Fengsrud E., Bodin L., Englund A. Postoperative atrial fibrillation in patients undergoing aortocoronary bypass surgery carries an eightfold risk of future atrial fibrillation and a doubled cardiovascular mortality. *Eur. J. Cardiothorac. Surg.* 2010; 37:1353–1359.
30. Steinberg B.A., Zhao Y., He X., Hernandez A.F., Fullerton D.A., Thomas K.L., Mills R., Klaskala W., Peterson E.D., Piccini J.P. Management of postoperative atrial fibrillation and subsequent outcomes in contemporary patients undergoing cardiac surgery: Insights from the Society of Thoracic Surgeons CAPS-Care Atrial Fibrillation Registry. *Clin. Cardiol.* 2014; 37:7–13.
31. Melduni R.M., Schaff H.V., Bailey K.R., Cha S.S., Ammash N.M., Seward J.B., Gersh B.J. Implications of new-onset atrial fibrillation after cardiac surgery on long-term prognosis: A community-based study. *Am. Heart J.* 2015; 170:659–668.
32. Dobrev D., Aguilar M., Heijman J., Guichard J.B., Nattel S. Postoperative atrial fibrillation: Mechanisms, manifestations and management. *Nat. Rev. Cardiol.* 2019; 16:417–436.
33. Higa S., Lo L.W., Chen S.A. Catheter Ablation of Paroxysmal Atrial Fibrillation Originating from Non-pulmonary Vein Areas. *Arrhythmia Electrophysiol. Rev.* 2018; 7:273–281.
34. Nattel S., Burstein B., Dobrev D. Atrial remodeling and atrial fibrillation: Mechanisms and implications. *Circul. Arrhythmia Electrophysiol.* 2008; 1:62–73.
35. Heijman J., Muna A.P., Veleva T., Molina C.E., Sutanto H., Tekook M., Wang Q., Abu-Taha I.H., Gorka M., Künzel S., et al. Atrial Myocyte NLRP3/CaMKII Nexus Forms a Substrate for Postoperative Atrial Fibrillation. *Circ. Res.* 2020; 127:1036–1055.
36. Dobrev D., Voigt N., Wehrens X.H. The ryanodine receptor channel as a molecular motif in atrial fibrillation: Pathophysiological and therapeutic implications. *Cardiovasc. Res.* 2011; 89:734–743.

FULL TEXTS BOOK

37. Heijman J., Linz D., Schotten U. Dynamics of Atrial Fibrillation Mechanisms and Comorbidities. *Annu. Rev. Physiol.* 2021; 83:83–106.
38. Shih T., Ledezma K., McCauley M., Rehman J., Galanter W.L., Darbar D. Impact of traditional risk factors for the outcomes of atrial fibrillation across race and ethnicity and sex groups. *Int. J. Cardiol. Heart Vasc.* 2020; 28:100538.
39. Linz D., Dobrev D. Sleep apnea and atrial fibrillation: Update 2020. *Int. J. Cardiol. Heart Vasc.* 2020; 31:100681.
40. Kostin S., Klein G., Szalay Z., Hein S., Bauer E.P., Schaper J. Structural correlate of atrial fibrillation in human patients. *Cardiovasc. Res.* 2002; 54:361–379.
41. Platonov P.G., Mitrofanova L.B., Orshanskaya V., Ho S.Y. Structural abnormalities in atrial walls are associated with presence and persistency of atrial fibrillation but not with age. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2011; 58:2225–2232.
42. Boldt A., Wetzel U., Lauschke J., Weigl J., Gummert J., Hindricks G., Kottkamp H., Dhein S. Fibrosis in left atrial tissue of patients with atrial fibrillation with and without underlying mitral valve disease. *Heart.* 2004; 90:400–405.
43. Allessie M., Ausma J., Schotten U. Electrical, contractile and structural remodeling during atrial fibrillation. *Cardiovasc. Res.* 2002; 54:230–246.
44. Nattel S., Dobrev D. Electrophysiological and molecular mechanisms of paroxysmal atrial fibrillation. *Nat. Rev. Cardiol.* 2016; 13:575–590.
45. Voigt N., Heijman J., Wang Q., Chiang D.Y., Li N., Karck M., Wehrens X.H.T., Nattel S., Dobrev D. Cellular and molecular mechanisms of atrial arrhythmogenesis in patients with paroxysmal atrial fibrillation. *Circulation.* 2014; 129:145–156.
46. Voigt N., Li N., Wang Q., Wang W., Trafford A.W., Abu-Taha I., Sun Q., Wieland T., Ravens U., Nattel S., et al. Enhanced sarcoplasmic reticulum Ca^{2+} leak and increased Na^{+}-Ca^{2+} exchanger function underlies delayed afterdepolarizations in patients with chronic atrial fibrillation. *Circulation.* 2012; 125:2059–2070.
47. Neef S., Dybkova N., Sossalla S., Ort K.R., Fluschnik N., Neumann K., Seipelt R., Schöndube F.A., Hasenfuss G., Maier L.S. CaMKII-dependent diastolic SR Ca^{2+} leak and elevated diastolic Ca^{2+} levels in right atrial myocardium of patients with atrial fibrillation. *Circ. Res.* 2010; 106:1134–1144.
48. Purohit A., Rokita A.G., Guan X., Chen B., Koval O.M., Voigt N., Neef S., Sowa T., Gao Z., Luczak E.D., et al. Oxidized Ca^{2+}/calmodulin-dependent protein kinase II triggers atrial fibrillation. *Circulation.* 2013; 128:1748–1757.
49. Chelu M.G., Sarma S., Sood S., Wang S., van Oort R.J., Skapura D.G., Li N., Santonastasi M., Müller F.U., Schmitz W., et al. Calmodulin kinase II-mediated sarcoplasmic reticulum Ca^{2+} leak promotes atrial fibrillation in mice. *J. Clin. Investig.* 2009; 119:1940–1951.
50. Mitrofanova L.B., Orshanskaya V., Ho S.Y., Platonov P.G. Histological evidence of inflammatory reaction associated with fibrosis in the atrial and ventricular walls in a case-control study of patients with history of atrial fibrillation. *Europace.* 2016;18: iv156–iv162.
51. Hocini M., Ho S.Y., Kawara T., Linnenbank A.C., Potse M., Shah D., Jaïs P., Janse M.J., Haïssaguerre M., De Bakker J.M. Electrical conduction in canine pulmonary veins: Electrophysiological and anatomic correlation. *Circulation.* 2002; 105:2442–2448. doi: 10.1161/01.CIR.0000016062.80020.11.
52. Nattel S. Paroxysmal atrial fibrillation and pulmonary veins: Relationships between clinical forms and automatic versus re-entrant mechanisms. *Can. J. Cardiol.* 2013; 29:1147–1149.

FULL TEXTS BOOK

53. Ehrlich J.R., Cha T.J., Zhang L., Chartier D., Melnyk P., Hohnloser S.H., Nattel S. Cellular electrophysiology of canine pulmonary vein cardiomyocytes: Action potential and ionic current properties. *J. Physiol.* 2003; 551:801–813.
54. Ozgen N., Dun W., Sosunov E.A., Anyukhovsky E.P., Hirose M., Duffy H.S., Boyden P.A., Rosen M.R. Early electrical remodeling in rabbit pulmonary vein results from trafficking of intracellular SK2 channels to membrane sites. *Cardiovasc. Res.* 2007; 75:758–769. doi: 10.1016/j.cardiores.2007.05.008.
55. Qi X.Y., Diness J.G., Brundel B.J., Zhou X.B., Naud P., Wu C.T., Huang H., Harada M., Aflaki M., Dobrev D., et al. Role of small-conductance calcium-activated potassium channels in atrial electrophysiology and fibrillation in the dog. *Circulation.* 2014; 129:430–440.
56. Pandit S.V., Berenfeld O., Anumonwo J.M., Zaritski R.M., Kneller J., Nattel S., Jalife J. Ionic determinants of functional reentry in a 2-D model of human atrial cells during simulated chronic atrial fibrillation. *Biophys. J.* 2005; 88:3806–3821.
57. Saljic A., Jespersen T., Buhl R. Anti-arrhythmic investigations in large animal models of atrial fibrillation. *Br. J. Pharmacol.* 2021; 179:838–858.
58. Buhl R., Hesselkilde E.M., Carstensen H., Fenner M.F., Jespersen T., Tfelt-Hansen J., Michael Sattler S. Detection of atrial fibrillation with implantable loop recorders in horses. *Equine Vet. J.* 2021; 53:397–403.
59. Buhl R., Nissen S.D., Winther M.L.K., Poulsen S.K., Hopster-Iversen C., Jespersen T., Sanders P., Carstensen H., Hesselkilde E.M. Implantable loop recorders can detect paroxysmal atrial fibrillation in Standardbred racehorses with intermittent poor performance. *Equine Vet. J.* 2021; 53:955–963.
60. Linz D., Hesselkilde E., Kutieleh R., Jespersen T., Buhl R., Sanders P. Pulmonary vein firing initiating atrial fibrillation in the horse: Oversized dimensions but similar mechanisms. *J. Cardiovasc. Electrophysiol.* 2020; 31:1211–1212.
61. Schotten U., Verheule S., Kirchhof P., Goette A. Pathophysiological mechanisms of atrial fibrillation: A translational appraisal. *Physiol. Rev.* 2011; 91:265–325.
62. Luo X., Pan Z., Shan H., Xiao J., Sun X., Wang N., Lin H., Xiao L., Maguy A., Qi X.Y., et al. MicroRNA-26 governs profibrillatory inward-rectifier potassium current changes in atrial fibrillation. *J. Clin. Investig.* 2013; 123:1939–1951.
63. Voigt N., Trausch A., Knaut M., Matschke K., Varró A., Van Wagoner D.R., Nattel S., Ravens U., Dobrev D. Left-to-right atrial inward rectifier potassium current gradients in patients with paroxysmal versus chronic atrial fibrillation. *Circul. Arrhythmia Electrophysiol.* 2010; 3:472–480.
64. Girmatsion Z., Biliczki P., Bonauer A., Wimmer-Greinecker G., Scherer M., Moritz A., Bukowska A., Goette A., Nattel S., Hohnloser S.H., et al. Changes in microRNA-1 expression and I_{K1} up-regulation in human atrial fibrillation. *Heart Rhythm.* 2009; 6:1802–1809.
65. Dobrev D., Wettwer E., Kortner A., Knaut M., Schüler S., Ravens U. Human inward rectifier potassium channels in chronic and postoperative atrial fibrillation. *Cardiovasc. Res.* 2002; 54:397–404.
66. Caballero R., de la Fuente M.G., Gómez R., Barana A., Amorós I., Dolz-Gaitón P., Osuna L., Almendral J., Atienza F., Fernández-Avilés F., et al. In humans, chronic atrial fibrillation decreases the transient outward current and ultrarapid component of the delayed rectifier current differentially on each atria and increases the slow component of the delayed rectifier current in both. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2010; 55:2346–2354.
67. González de la Fuente M., Barana A., Gómez R., Amorós I., Dolz-Gaitón P., Sacristán S., Atienza F., Pita A., Pinto Á., Fernández-Avilés F., et al. Chronic atrial fibrillation up-regulates β1-Adrenoceptors affecting repolarizing currents and action potential duration. *Cardiovasc. Res.* 2013; 97:379–388.

FULL TEXTS BOOK

68. Dobrev D., Graf E., Wettwer E., Himmel H.M., Hála O., Doerfel C., Christ T., Schüler S., Ravens U. Molecular basis of downregulation of G-protein-coupled inward rectifying K^+ current ($I_{K,ACh}$) in chronic human atrial fibrillation: Decrease in GIRK4 mRNA correlates with reduced I($_{K,ACh}$) and muscarinic receptor-mediated shortening of action potentials. *Circulation.* 2001; 104:2551–2557.

69. Voigt N., Friedrich A., Bock M., Wettwer E., Christ T., Knaut M., Strasser R.H., Ravens U., Dobrev D. Differential phosphorylation-dependent regulation of constitutively active and muscarinic receptor-activated $I_{K,ACh}$ channels in patients with chronic atrial fibrillation. *Cardiovasc. Res.* 2007; 74:426–437.

70. Dobrev D., Friedrich A., Voigt N., Jost N., Wettwer E., Christ T., Knaut M., Ravens U. The G protein-gated potassium current I(K,ACh) is constitutively active in patients with chronic atrial fibrillation. *Circulation.* 2005; 112:3697–3706. doi: 10.1161/CIRCULATIONAHA.105.575332.

71. Makary S., Voigt N., Maguy A., Wakili R., Nishida K., Harada M., Dobrev D., Nattel S. Differential protein kinase C isoform regulation and increased constitutive activity of acetylcholine-regulated potassium channels in atrial remodeling. *Circ. Res.* 2011; 109:1031–1043.

72. Grammer J.B., Bosch R.F., Kühlkamp V., Seipel L. Molecular remodeling of Kv4.3 potassium channels in human atrial fibrillation. *J. Cardiovasc. Electrophysiol.* 2000; 11:626–633.

73. Brundel B.J., Van Gelder I.C., Henning R.H., Tieleman R.G., Tuinenburg A.E., Wietses M., Grandjean J.G., Van Gilst W.H., Crijns H.J. Ion channel remodeling is related to intraoperative atrial effective refractory periods in patients with paroxysmal and persistent atrial fibrillation. *Circulation.* 2001; 103:684–690.

74. Workman A.J., Kane K.A., Rankin A.C. The contribution of ionic currents to changes in refractoriness of human atrial myocytes associated with chronic atrial fibrillation. *Cardiovasc. Res.* 2001; 52:226–235.

75. Skibsbye L., Poulet C., Diness J.G., Bentzen B.H., Yuan L., Kappert U., Matschke K., Wettwer E., Ravens U., Grunnet M., et al. Small-conductance calcium-activated potassium (SK) channels contribute to action potential repolarization in human atria. *Cardiovasc. Res.* 2014; 103:156–167.

76. Li M.L., Li T., Lei M., Tan X.Q., Yang Y., Liu T.P., Pei J., Zeng X.R. Increased small conductance calcium-activated potassium channel (SK2 channel) current in atrial myocytes of patients with persistent atrial fibrillation. *Zhonghua Xin Xue Guan Bing Za Zhi.* 2011; 39:147–151.

77. Yu T., Deng C., Wu R., Guo H., Zheng S., Yu X., Shan Z., Kuang S., Lin Q. Decreased expression of small-conductance Ca^{2+}-activated K^+ channels SK1 and SK2 in human chronic atrial fibrillation. *Life Sci.* 2012; 90:219–227.

78. Ling T.Y., Wang X.L., Chai Q., Lau T.W., Koestler C.M., Park S.J., Daly R.C., Greason K.L., Jen J., Wu L.Q., et al. Regulation of the SK3 channel by microRNA-499--potential role in atrial fibrillation. *Heart Rhythm.* 2013; 10:1001–1009.

79. Darkow E., Nguyen T.T., Stolina M., Kari F.A., Schmidt C., Wiedmann F., Baczkó I., Kohl P., Rajamani S., Ravens U., et al. Small Conductance Ca^{2+}-Activated K^+ (SK) Channel mRNA Expression in Human Atrial and Ventricular Tissue: Comparison Between Donor, Atrial Fibrillation and Heart Failure Tissue. *Front. Physiol.* 2021; 12:650964.

80. Diness J.G., Bentzen B.H., Sørensen U.S., Grunnet M. Role of Calcium-activated Potassium Channels in Atrial Fibrillation Pathophysiology and Therapy. *J. Cardiovasc. Pharmacol.* 2015; 66:441–448.

81. Schmidt C., Wiedmann F., Voigt N., Zhou X.B., Heijman J., Lang S., Albert V., Kallenberger S., Ruhparwar A., Szabó G., et al. Upregulation of K(2P)3.1 K^+ Current Causes Action Potential Shortening in Patients with Chronic Atrial Fibrillation. *Circulation.* 2015; 132:82–92.

82. Schmidt C., Wiedmann F., Zhou X.B., Heijman J., Voigt N., Ratte A., Lang S., Kallenberger S.M., Campana C., Weymann A., et al. Inverse remodelling of K2P3.1 K^+ channel expression and action

FULL TEXTS BOOK

potential duration in left ventricular dysfunction and atrial fibrillation: Implications for patient-specific antiarrhythmic drug therapy. *Eur. Heart J.* 2017; 38:1764–1774.

83. Qi X.Y., Yeh Y.H., Xiao L., Burstein B., Maguy A., Chartier D., Villeneuve L.R., Brundel B.J., Dobrev D., Nattel S. Cellular signaling underlying atrial tachycardia remodeling of L-type calcium current. *Circ. Res.* 2008; 103:845–854.

84. Qi X.Y., Vahdati Hassani F., Hoffmann D., Xiao J., Xiong F., Villeneuve L.R., Ljubojevic-Holzer S., Kamler M., Abu-Taha I., Heijman J., et al. Inositol Trisphosphate Receptors and Nuclear Calcium in Atrial Fibrillation. *Circ. Res.* 2021; 128:619–635.

85. Hove-Madsen L., Llach A., Bayes-Genís A., Roura S., Rodriguez Font E., Arís A., Cinca J. Atrial fibrillation is associated with increased spontaneous calcium release from the sarcoplasmic reticulum in human atrial myocytes. *Circulation.* 2004; 110:1358–1363.

86. Vest J.A., Wehrens X.H., Reiken S.R., Lehnart S.E., Dobrev D., Chandra P., Danilo P., Ravens U., Rosen M.R., Marks A.R. Defective cardiac ryanodine receptor regulation during atrial fibrillation. *Circulation.* 2005; 111:2025–2032.

87. Wehrens X.H., Lehnart S.E., Huang F., Vest J.A., Reiken S.R., Mohler P.J., Sun J., Guatimosim S., Song L.S., Rosemblit N., et al. FKBP12.6 deficiency and defective calcium release channel (ryanodine receptor) function linked to exercise-induced sudden cardiac death. *Cell.* 2003; 113:829–840.

88. Wehrens X.H., Lehnart S.E., Reiken S.R., Deng S.X., Vest J.A., Cervantes D., Coromilas J., Landry D.W., Marks A.R. Protection from cardiac arrhythmia through ryanodine receptor-stabilizing protein calstabin2. *Science.* 2004; 304:292–296.

89. El-Armouche A., Boknik P., Eschenhagen T., Carrier L., Knaut M., Ravens U., Dobrev D. Molecular determinants of altered Ca^{2+} handling in human chronic atrial fibrillation. Circulation. 2006; 114:670–680. doi: 10.1161/CIRCULATIONAHA.106.636845.

90. Uemura N., Ohkusa T., Hamano K., Nakagome M., Hori H., Shimizu M., Matsuzaki M., Mochizuki S., Minamisawa S., Ishikawa Y. Down-regulation of sarcolipin mRNA expression in chronic atrial fibrillation. *Eur. J. Clin. Investig.* 2004; 34:723–730.

91. Shanmugam M., Molina C.E., Gao S., Severac-Bastide R., Fischmeister R., Babu G.J. Decreased sarcolipin protein expression and enhanced sarco(endo)plasmic reticulum Ca^{2+} uptake in human atrial fibrillation. *Biochem. Biophys. Res. Commun.* 2011; 410:97–101.

92. Molina C.E., Abu-Taha I.H., Wang Q., Roselló-Díez E., Kamler M., Nattel S., Ravens U., Wehrens X.H.T., Hove-Madsen L., Heijman J., et al. Profibrotic, Electrical, and Calcium-Handling Remodeling of the Atria in Heart Failure Patients with and Without Atrial Fibrillation. *Front. Physiol.* 2018; 9:1383.

93. Wittköpper K., Fabritz L., Neef S., Ort K.R., Grefe C., Unsöld B., Kirchhof P., Maier L.S., Hasenfuss G., Dobrev D., et al. Constitutively active phosphatase inhibitor-1 improves cardiac contractility in young mice but is deleterious after catecholaminergic stress and with aging. *J. Clin. Investig.* 2010; 120:617–626.

94. Nattel S. Molecular and Cellular Mechanisms of Atrial Fibrosis in Atrial Fibrillation. *JACC. Clin. Electrophysiol.* 2017; 3:425–435.

95. Vasquez C., Benamer N., Morley G.E. The cardiac fibroblast: Functional and electrophysiological considerations in healthy and diseased hearts. *J. Cardiovasc. Pharmacol.* 2011; 57:380–388.

96. Li N., Brundel B. Inflammasomes and Proteostasis Novel Molecular Mechanisms Associated With Atrial Fibrillation. *Circ. Res.* 2020; 127:73–90.

FULL TEXTS BOOK

97. Wang X., Chen X., Dobrev D., Li N. The crosstalk between cardiomyocyte calcium and inflammasome signaling pathways in atrial fibrillation. *Pflug. Arch. Eur. J. Physiol.* 2021; 473:389–405.
98. Yao C., Veleva T., Scott L., Jr., Cao S., Li L., Chen G., Jeyabal P., Pan X., Alsina K.M., Abu-Taha I.D., et al. Enhanced Cardiomyocyte NLRP3 Inflammasome Signaling Promotes Atrial Fibrillation. *Circulation.* 2018; 138:2227–2242.
99. Scott L., Jr., Fender A.C., Saljic A., Li L., Chen X., Wang X., Linz D., Lang J., Hohl M., Twomey D., et al. NLRP3 inflammasome is a key driver of obesity-induced atrial arrhythmias. *Cardiovasc. Res.* 2021; 117:1746–1759.

GRAVES' DISEASE - PATHOPHYSIOLOGICAL STUDY, GENETIC FEATURES AND TREATMENT AS ONE OF THE MOST COMMON FORMS OF HYPERTHYROIDISM

Prof. Abiyev Huseyn Azizulla

Azerbaijan Medical University,Department of Medical and Biological Physics, Doctor of Biological Sciences, Professor

ORCID: https://orcid.org/ 0009-0004-9319-5317

Assoc. Prof.Dr. Aliyev Sardar Hijran

Azerbaijan Medical University, Department of Pathological Physiology, Doctor of Philosophy in Medicine, Associate Professor

Abaszade Zumrud Amirgulu

Azerbaijan Medical University, Department of Normal Physiology, Asst. Teacher

Dr.Mammadova Naila Chingiz

Azerbaijan Medical University, Department of Medical Biology and Genetics, Assistant

Dr. Kerimova Rena Jabbar

Azerbaijan Medical University,Doctor-Neonatologist,Senior Researcher, Doctor of Philosophy in Medicine

ORCID: https://orcid.org/0009-0004-4323-9625

ABSTRACT

Graves' disease is the most common cause of hyperthyroidism. It is a disorder with systemic manifestations that primarily affect heart, skeletal muscle, eyes, skin, bone, and liver. Failure to diagnose Graves' disease in a timely manner can predispose thyroid storm which carries high morbidity and mortality. Clinicians ought to be aware of systemic manifestations of Graves' disease and the different modalities available for treatment. Early diagnosis and management of Graves' disease can also prevent severe cardiac complications such as atrial flutter, atrial fibrillation, and high output cardiac failure. This activity reviews the evaluation and treatment of Graves' disease and highlights the role of the interprofessional team in reducing morbidity and improving care for affected patients.

Keywords: Graves' disease, Pathophysiology, Genetic characteristics, Treatment

Graves' disease is an immune system condition that affects the thyroid gland. It causes the body to make too much thyroid hormone. That condition is called hyperthyroidism.Thyroid hormones affect many organs in the body. So Graves' disease symptoms also can affect those organs. Anyone can get Graves' disease. But it's more common in women and in people older than 30. Graves' disease is the most common cause of hyperthyroidism. It is a disorder with systemic manifestations that primarily affect heart, skeletal muscle, eyes, skin, bone, and liver. Failure to diagnose Graves' disease in a timely manner can predispose thyroid storm which carries high morbidity and mortality. Clinicians ought to be aware of systemic manifestations of Graves' disease and the different modalities available for treatment. Early diagnosis and management of Graves' disease can also prevent severe cardiac complications such as atrial flutter, atrial fibrillation, and high output cardiac failure. This activity reviews the evaluation and treatment of Graves' disease and highlights the role of the interprofessional team in reducing morbidity and improving care for affected patients (Kərimova R.C., Ağayeva A.H.,Abıyev H.Ə., Cəfərova Z.İ.,2023).

FULL TEXTS BOOK

Pathophysiology: Graves' disease is caused by thyroid stimulating immunoglobulin (TSI), also known as thyroid stimulating antibody (TSAb).B lymphocytes primarily synthesize Thyroid stimulating immunoglobulin within the thyroid cells, but it can also be synthesized in lymph nodes and bone marrow. B lymphocytes are stimulated by T lymphocytes which get sensitized by antigen in the thyroid gland. Thyroid stimulating immunoglobulin binds with thyroid-stimulating hormone (TSH) receptor on the thyroid cell membrane and stimulates the action of the thyroid-stimulating hormone. It stimulates both, thyroid hormone synthesis and thyroid gland growth, causing hyperthyroidism and thyromegaly (Asif, H., Nwachukwu, I., Khan, A., Rodriguez, G.,2022).

Several environmental factors including pregnancy (mainly postpartum), iodine excess, infections, emotional stress, smoking, and interferon alfa trigger immune responses on susceptible genes to eventually cause Graves' disease. Graves' orbitopathy (ophthalmopathy) is caused by inflammation, cellular proliferation and increased growth of extraocular muscles and retro-orbital connective and adipose tissues due to the actions of thyroid stimulating antibodies and cytokines released by cytotoxic T lymphocytes (killer cells).These cytokines and thyroid stimulating antibodies activate periorbital fibroblasts and preadipocytes, causing synthesis of excess hydrophilic glycosaminoglycans (GAG) and retro-orbital fat growth. Glycosaminoglycans cause muscle swelling by trapping water. These changes give rise to proptosis, diplopia, congestion, and periorbital edema. If left untreated, it eventually leads to irreversible fibrosis of the muscles. Pathogenesis of other rare manifestations of Graves disease like pretibial myxedema and thyroid acropachy are poorly understood and are believed to be due to cytokines mediated stimulation of fibroblasts. Many symptoms of hyperthyroidism like tachycardia, sweating, tremors, lid lag, and stare are thought to be related to increased sensitivity to catecholamine (Punitha, S., Jeyamani, V. P.,2019).

Causes: Graves' disease is caused by the body's disease-fighting immune system not working correctly. Experts don't know why this happens. The immune system makes antibodies that target viruses, bacteria or other foreign substances. In Graves' disease, the immune system makes an antibody to one part of the cells in the hormone-making gland in the neck, called the thyroid gland. A tiny gland at the base of the brain, called the pituitary gland, makes a hormone that controls the thyroid gland. The antibody linked with Graves' disease is called thyrotropin receptor antibody (TRAb). TRAb takes over the work of the pituitary hormone. That leads to more thyroid hormone in the body than the body needs. That condition is called hyperthyroidism.

Cause of thyroid eye disease: Thyroid eye disease, also called Graves' ophthalmopathy, comes from a buildup of certain carbohydrates in the muscles and tissues behind the eyes. The cause isn't known. It may involve the same antibody that can cause the thyroid gland to not work correctly. Thyroid eye disease often appears at the same time as hyperthyroidism or several months later. But symptoms of thyroid eye disease can appear years before or after hyperthyroidism starts. It's also possible to have thyroid eye disease without hyperthyroidism (Asif, H., Nwachukwu, I., Khan, A., Rodriguez, G.,2022).

Risk factors: Family history - People who get Graves' disease often have a family history of thyroid conditions or an autoimmune condition.

Sex - Women are much more likely to get Graves' disease than are men.

Age - Graves' disease mostly happens between the ages of 30 and 60.

Another autoimmune condition - People with other conditions of the immune system, such as type 1 diabetes or rheumatoid arthritis, have a higher risk.

Smoking - Cigarette smoking, which can affect the immune system, raises the risk of Graves' disease. People who smoke and have Graves' disease are at higher risk of getting thyroid eye disease (Punitha, S., Jeyamani, V. P.,2019).

FULL TEXTS BOOK

Complications: Pregnancy health concerns. Graves' disease during pregnancy can cause miscarriage, early birth, fetal thyroid issues and poor fetal growth. It also can cause heart failure and preeclampsia in the pregnant person. Preeclampsia leads to high blood pressure and other serious symptoms.

Heart conditions. Graves' disease that isn't treated can lead to irregular heart rhythms and changes in the heart and how it works. The heart might not be able to pump enough blood to the body. That condition is called heart failure.

Thyroid storm. This rare but deadly complication of Graves' disease also is called accelerated hyperthyroidism or thyrotoxic crisis. It's more likely to happen when severe hyperthyroidism is not treated or not treated well enough. Thyroid storm happens when a sudden and drastic rise in thyroid hormones causes a number of effects in the body. They include fever, sweating, confusion, delirium, severe weakness, tremors, irregular heartbeat, severe low blood pressure and coma. Thyroid storm needs medical attention right away.

Brittle bones. Hyperthyroidism that isn't treated can lead to weak, brittle bones — a condition called osteoporosis. The strength of the bones depends, in part, on the amount of calcium and other minerals they hold. Too much thyroid hormone makes it hard for the body to get calcium into the bones (Ferraninda, F., Kusumajaya, H. & Ardiansyah, A.,2023).

Hematologic changes: In most patients the hemoglobin and hematocrit are in the normal or low range. Blood volume is increased, and the red cell mass is actually increased in some patients. In severe thyrotoxicosis normocytic anemia with hemoglobin concentrations as low as 8 - 9 g/dl may be observed. Hyperthyroid patients with anemia may show impaired iron use . Malnutrition may play a role in this decrease. These anemias are unresponsive to hematinic therapy, but the blood picture returns to normal when the thyrotoxicosis is controlled. Iron deficiency or megaloblastic anemia is exceptional and requires a search for some explanation other than thyrotoxicosis. It is possible that thyrotoxicosis may increase the need for vitamin B12, as shown experimentally, and perhaps for folic acid. Also, there is an increased incidence of antigastric antibodies and mild pernicious anemia in patients with Graves' disease.The glucose-6-phosphate dehydrogenase activity of red cells is increased in thyrotoxicosis (Kərimova R.C., Ağayeva A.H.,Abıyev H.Ə., Cəfərova Z.İ.,2023).

A relative lymphocytosis is frequently found in the peripheral blood due to neutropenia. A relative and an absolute increase in the number of monocytes was noted years ago . The monocyte count was between 10 and 15%; in only 2 of the 30 cases was it less than 10%. Relative lymphocytosis and relative monocytosis, with a normal or slightly low total white cell count, constitute the characteristic blood findings of Graves' disease. There is also an increase in the percentage and number of B lymphocytes and, as discussed previously, an altered ratio of T lymphocyte subsets. Significant pancytopenia with leukocyte counts under $3x10^9$/l and neutrophiles under $2x10^9$/l occasionally occurs, and if unrelated to drug therapy, tend to recover during treatment (Banigé, M. et al.,2017).

Graves' disease is often associated with mild thrombocytopenia, and occasionally with idiopathic thrombocytopenic purpura . This co-occurrence is thought to reflect the autoimmune pathogenesis of both diseases. Fourteen percent of patients with ITP are reported to have coincident Graves' disease. Mild thrombocytopenia may disappear spontaneously or with treatment of hyperthyroidism, or if severe, may respond to glucocorticoid therapy . Other more severe cases are managed as typical cases of ITP. Bone marrow examination may show normal or increased megakaryocytes. Hyperthyroidism also induces a shortened platelet life span, believed to be due to more rapid clearing of normal platelets by an activated reticulo-endothelial system. Both anti-platelet antibodies and shortened platelet life span could contribute to the low or low-normal levels of platelets found in Graves' patients. It is reported that all patients with Graves' disease have evidence of IgG bound to platelets. Coagulation is usually normal in spite of mild prolongation of the prothrombin time. Antihemophilic factor is often elevated in level

FULL TEXTS BOOK

and returns to normal with treatment. Hyperthyroidism can be associated with increased coagulability, in part through elevation of factor VIII. Cerebral venous thrombosis has been reported in association with thyrotoxicosis, suggesting that occasionally the propensity for coagulation can lead to serious consequences. Capillary fragility is increased. Severe liver damage caused by thyrotoxicosis and secondary congestive heart failure may be associated with a hemorrhagic tendency (Ferraninda, F.,Kusumajaya, H. & Ardiansyah, A.,2023).

Reticuloendothelial and lymphatic systems: The reticuloendothelial and lymphocytic systems undergo hyperplasia. There may be generalized lymphadenopathy, and the thymus may be enlarged. Occasionally the thymus presents as an anterior mediastinal mass, but diminishes to normal size with control of the thyrotoxicosis . Some authors have reported that the spleen tip can be felt in 20% of patients, but in our experience this finding is not common. The autoimmune responses in these patients have been detailed above. Several markers of augmented immune activity are elevated, including soluble CD30, a molecule released by T helper 2 cells, and IL-6

Gastrointestinal findings: The appetite is characteristically increased. The effect of this increase is to offset, in part (sometimes completely), the loss of weight that might be expected from the increased catabolism. Indeed, the pattern of weight loss with increased appetite is nearly pathognomonic of thyrotoxicosis, although it may occur in diabetes mellitus and malabsorption or intestinal parasitism. A minority of patients complain of anorexia. Needless to say, they are likely to show the greatest weight loss. Nausea and vomiting are rare, but when they occur, they are serious. They are usually features of severe thyrotoxicosis but may also reflect hypercalcemia. In the presence of hypermetabolism, vomiting leads quickly to dehydration, ketosis, and perhaps avitaminosis. The incidence of achlorhydria in exophthalmic goiter was found some years ago to be approximately 40% and slightly higher in myxedema . The figures would be lower today. Berryhill and Williams found that 73% showed a return of free hydrochloric acid after surgical thyroidectomy. Gastric enzyme production is decreased, and a mild chronic gastritis may be present. Fasting serum gastrin levels, and responses to arginine, are increased (Ferraninda, F., Kusumajaya, H. & Ardiansyah, A.,2023).

Abdominal pain is an occasional symptom of thyrotoxicosis. Its nature and origin are obscure. Epigastric pain may suggest ulcer, gallbladder disease, or pancreatitis. Vomiting is sometimes associated with the pain. The rate of absorption from the gastrointestinal tract is accelerated. The glucose tolerance curve may show an abnormally rapid rise and fall. Absorption of vitamin A is enhanced, and vitamin A formation from carotene is also increased. Increased frequency of normal bowel movements is common, and occasionally diarrhea occurs. Transit time is decreased, and fat absorption may be impaired to the point of steatorrhea if fat intake is excessive.

Thyroid function tests to diagnose hyperthyroidism: The initial test for diagnosis of hyperthyroidism is the thyroid-stimulating hormone (TSH) test. If TSH is suppressed, one needs to order Free T4 (FT4) and Free T3 (FT3). If free hormone assays are not available, total T4 (Thyroxine) and total T3 (Triiodothyronine) can be ordered. Suppressed TSH with high FT4 or FT3 or both will confirm the diagnosis of hyperthyroidism. In subclinical hyperthyroidism, only TSH is suppressed, but FT4 and FT3 are normal (Wafa, B., Faten, H., Mouna, E., Fatma, M.,2020).

Tests to differentiate Graves from other causes of hyperthyroidism: Graves diagnosis can be obvious with a careful history and physical examination. Features suggestive of Graves disease include a positive family history of Graves disease, the presence of orbitopathy, diffusely enlarged thyroid with or without bruit and pretibial myxedema. However, if the diagnosis is in question due to lack of one or more of these features, following tests can be ordered:

Measurement of TSH receptor antibody (TRAb): There are two available assays, the thyroid stimulating immunoglobulin (TSI) and thyrotropin-binding inhibiting (TBI) immunoglobulin or thyrotropin-binding

FULL TEXTS BOOK

inhibitory immunoglobulin (TBII). Measurement of TRAb with third generation assay has sensitivity and specificity of 97% and 99% for the diagnosis of Graves disease. TRAb measurement is indicated in following conditions: Hyperthyroidism during pregnancy when thyroid uptake scan is contraindicated.Pregnant women with h/o Graves disease to determine possible fetal and neonatal hyperthyroidism as these antibodies cross placenta (Onwukwe,C.H.Nwalozie, J.C.,Kalu,O.K.,2023). Patients with possible Graves' orbitopathy without biochemical hyperthyroidism.

Patients with recent h/o large iodine load where thyroid uptake scan cannot be reliable, e.g., recent amiodarone use, recent imaging studies with iodinated contrast.To determine the prognosis of hyperthyroidism who are being treated.

Radioactive iodine uptake scan with I-123 or I-131: In Graves disease, the uptake will be high and diffuse whereas, in a toxic nodule, the uptake will be focal known as a hot nodule. Toxic multinodular goiter will have heterogeneous uptake. The radioactive iodine uptake in subacute or silent thyroiditis, factitious hyperthyroidism, and recent iodine load will be low.

Thyroid Ultrasonogram with Doppler: The thyroid gland in Graves disease is usually hypervascular.

T3/T4 ratio greater than20 (ng/mcg) or FT3/FT4 ratio greater than 0.3 (SI unit) suggests Graves disease and can be used to differentiate Graves' disease from thyroiditis induced thyrotoxicosis.

Other Tests: CT or MRI of orbits can be performed to diagnose Graves orbitopathy in patients who present with orbitopathy without hyperthyroidism (Onwukwe. C. H.,Nwalozie, J. C.,Kalu, O. K.,2023).

Patient with hyperthyroidism can have microcytic anemia, thrombocytopenia, bilirubinemia, high transaminases, hypercalcemia, high alkaline phosphatase, low LDL and HDL cholesterol.

Treatment- management: Treatment for Graves' disease depends on its presentation. Treatment consists of rapid symptoms control and reduction of thyroid hormone secretion. A beta-adrenergic blocker should be started for symptomatic patients, specifically for patients with heart rate more than 90 beats/min, patients with a history of cardiovascular disease, and elderly patients. Atenolol 25 mg to 50 mg orally once daily may be considered the preferred beta blocker due to its convenience of daily dosing, and it is cardioselective (beta-1 selective). Some prescribers recommend Propranolol 10 mg to 40 mg orally every six to eight hours, due to its potential effect to block peripheral conversion of T4 to T3. If a beta blocker after that, calcium channel blockers like diltiazem and verapamil can be used to control heart rate. There are three options to reduce thyroid hormone synthesis. These options are: Antithyroid drugs which block thyroid hormone synthesis and release. Radioactive iodine (RAI) treatment of the thyroid gland.Total or subtotal thyroidectomy.

All three options have pros and cons, and there is no consensus on which one is the best option. It is very important to discuss all three options in detail with the patients and make an individualized decision (Asif, H., Nwachukwu, I., Khan, A., Rodriguez, G.,2022).

Anti-thyroid Drugs (Thionamides): Methimazole (MMI) and propylthiouracil (PTU) are two anti-thyroid drugs available in the USA. Outside USA, carbimazole, a derivative of methimazole which is rapidly metabolized to methimazole, is also available. These thioamides inhibit Thyroid Peroxidase (TPO) mediated iodination of thyroglobulin in the thyroid gland, blocking the synthesis of T4 and T3. To some extent, Propylthiouracil also blocks peripheral conversion of T4 to T3. In nonpregnant patients, methimazole is the drug of choice due to its less frequent side effects (especially hepatotoxicity), once-daily dosing, and more rapid achievement of normal thyroid function. During the first trimester of pregnancy, propylthiouracil must be used due to its less teratogenic side effects. We can start methimazole from the second trimester of pregnancy. American Thyroid Association (ATA) recommends propylthiouracil for patients with thyroid storm and for patients with minor reactions to methimazole therapy who refuses surgery or RAIA (Wafa, B., Faten, H., Mouna, E., Fatma, M.,2020).

FULL TEXTS BOOK

Before starting thionamide treatment, patients should be informed about possible side effects including allergic reactions, neutropenia, and hepatotoxicity. A complete blood count with differentials and liver function test should be obtained. Thionamide should not be started if baseline transaminase level is more than five times the upper limit of normal or if absolute neutrophil count (ANC) is less than 1000/ml. Dosage: Initiate methimazole 5 mg to 10 mg oral daily if FT4 is 1 to 1.5 times the upper limit of normal (ULN), 10 mg to 20 mg oral daily if FT4 is 1.5 to 2 times ULN, 30 mg to 40 mg oral daily if FT4 is more than two to three times ULN. Start PTU 50 mg t0 150 mg oral three times daily based on the severity of hyperthyroidism. Once thyroid function improves, the thioamide dose can be tapered and continued at maintenance doses once TFTs become euthyroid. Methimazole is usually maintained at 5 mg to 10 mg daily, and propylthiouracil is maintained at 50 mg two to three times a day.

Adverse effects: Minor side-effects include pruritus and rash (3% to 6%), and major side effects include hepatocellular injury (2.7% propylthiouracil, 0.4% Methimazole), agranulocytosis (0.7%, ANC less than 500/ml) and vasculitis (rarely lupus and pANCA-positive small vessel vasculitis; more with propylthiouracil than methimazole). Rarely hypoglycemia has been reported with methimazole therapy (Banigé, M. et al.,2017).

REFERENCES

1.Kərimova R.C.,Ağayeva A.H.,Abıyev H.Ə.,Cəfərova Z.İ.,Məmmədov Ş.Ə. Physiology and pathogenesis of adipozogenital dystrophy, a form of the disease manifested by weight gain and underdevelopment of the gonads due to changes in the neuroendocrine system.Umteb-XIV.İnternational-Scientific-Research-Congress.PROCEEDINGS-BOOK.September.14-15,2023.NAPLES,ITALY.Pg..981-986.ISBN::978-625-8254-24-2.https://www.umteb.org/files/ugd//d0a9b7_3df2e8cbc824417da8ab77ab462cbb4cb. pdf

2.Kərimova R.C., İradə Əliyeva Cəmilyevna .,Hüseynova G.A.,Abıyev H.Ə., Əliyeva G.M., Abaszadə Z.Ə. Physiological study,treatment and diagnostic detection of drug-induced hypoglycemia observed without coma. 3RD International-Paris-congress-onapplied-sciences.Applied,PROCEEDINGS-BOOK.February.17-19,2024.PARIS-FRANCE.Pg..37-43.ISBN-978-625-367-660-5.https://www.iksadparis.org/_files/ugd/614b1f_2af209efdd434c37ad4be9bebc2eb301.pdf

3.Onwukwe, C. H., Nwalozie, J. C., Kalu, O. K. & Chikezie, N. I. Autoimmune thyroid disease: Case reports of two siblings. J. Clin. Sci. Res. 12, (2023).

4.Punitha, S., Jeyamani, V. P., Sindhu, S., Bhuvaneshwari, P. & Arshath, A. Papillary thyroid cancer patient with hyperthyroidism-a case study. Int. J. Res. Pharm. Sci. 10, (2019).

5Tsai, K. & Leung, A. M. Subclinical Hyperthyroidism: Case Report and Review of the Literature. in A Case-Based Guide to Clinical Endocrinology, Third Edition (2022). doi:10.1007/978-3-030-84367-0_7.

6.DeY, P. Thyroid Eye Disease: A Case Report, Review of Current Literature and Usefulness of Joint Specialist Clinics. J. Thyroid Disord. Ther. 9, (2020).

7.Subramonian, D., Wu, Y. J., Amed, S. & Sanatani, S. Hyperthyroidism With Atrial Fibrillation in Children: A Case Report and Review of the Literature. Frontiers in Endocrinology vol. 12 at https://doi.org/10.3389/fendo.2021.689497 (2021).

8.Doubleday, A. R. & Sippel, R. S. Hyperthyroidism. Gland Surgery vol. 9 124–135 at https://doi.org/10.21037/gs.2019.11.01 (2020).

9.Ferraninda, F., Kusumajaya, H. & Ardiansyah, A. Faktor-Faktor Yang Berhubungan Dengan Penyakit Hipertiroid Pada Pasien Poliklinik Penyakit Dalam Di UPTD RSUD Dr. (HC) Ir. Soekarno Provinsi Bangka Belitung Tahun 2022. J. Ilmu Kesehat. Bhakti Husada Heal. Sci. J. 14, (2023).

FULL TEXTS BOOK

10.Gupta, P. M. et al. Use of iodine-containing dietary supplements remains low among women of reproductive age in the United States: NHANES 2011–2014. Nutrients 10, (2018).

11.Kulkarni, S., Murchite, S., Parab, S., Tiwari, V. & Rajagopal, A. Pre-operative use of Lugol's iodine in a case with toxic adenomatous goiter. Int. Surg. J. 8, (2021).

12.Asif, H., Nwachukwu, I., Khan, A., Rodriguez, G. & Bahtiyar, G. Hyperthyroidism Presenting With Mania and Psychosis: A Case Report. Cureus (2022) doi:10.7759/cureus.22322.

13.Kazakou, P. et al. Fetal hyperthyroidism associated with maternal thyroid autoantibodies: A case report. Case Reports Women's Heal. 20, (2018).

14.Pangaribuan, J. P. & Santi Syafril. Postpartum Thyroiditis: A Case Report. J. Endocrinol. Trop. Med. Infect. Dis. 3, (2021).

15.Wafa, B., Faten, H., Mouna, E., Fatma, M. & Mohamed, A. Hyperthyroidism and hepatic dysfunction: Report of 17 cases. JGH Open 4, (2020).

16.Léger, J. & Carel, J. C. Diagnosis and management of hyperthyroidism from prenatal life to adolescence. Best Practice and Research: Clinical Endocrinology and Metabolism vol. 32 at https://doi.org/10.1016/j.beem.2018.03.014 (2018).

17.Banigé, M. et al. Study of the factors leading to fetal and neonatal dysthyroidism in children of patients with graves disease. J. Endocr. Soc. 1, (2017).

FULL TEXTS BOOK

EVALUATION OF CRYOTHERAPY SUCCESS IN WART TREATMENT OF A MACHINE LEARNING ALGORITHM

Asst. Prof. Dr. Aykut Fatih Güven
Yalova University, Faculty of Engineering,
https://orcid.org/0000-0002-1071-9700
Electrical and Electronics Engineer Nermin Oruç
Yalova University, Faculty of Engineering
https://orcid.org/0009-0001-5013-9719
Electrical and Electronics Engineer İrem Salır
Yalova University, Faculty of Engineering
https://orcid.org/0009-0001-3787-8090

ABSTRACT

Warts caused by human papillomavirus (HPV) are common benign skin lesions that can appear on various parts of the body, most frequently on the hands and feet. Cryotherapy, a widely used treatment, involves applying extremely low temperatures to destroy the wart tissue through cold-induced cellular damage. Despite its effectiveness, the outcomes of cryotherapy can vary among patients. This study explored the application of machine learning (ML) models to predict the success of cryotherapy for wart cancer. Using a clinical dataset, five ML algorithms—K-Nearest Neighbors (KNN), Logistic Regression (LR), Naive Bayes (NB), Random Forest (RF), and Support Vector Machine (SVM)—were evaluated to determine their predictive accuracy. Among these models, the RF and SVM models demonstrated the highest predictive performance, significantly outperforming the other models, while the LR model exhibited the lowest accuracy. These findings highlight the potential of ML models, particularly RF and SVM, in providing robust, data-driven predictions of cryotherapy outcomes, paving the way for more personalized and efficient treatment strategies in clinical practice.

Keywords: Warts, Cryotherapy, Machine learning, Treatment outcome, Predictive modeling, Artificial intelligence, Healthcare.

2. INTRODUCTION

2.1. Machine Learning

Machine learning (ML) is a branch of computer science that allows machines to produce human-like solutions to problems or progressively reach solutions by utilizing various data and algorithms. Instead of relying on manually coded rules or algorithms to solve specific problems, ML adopts a data-driven learning approach. It is a crucial tool that enables models to be trained on a dataset and then used to predict new data (Kataria & Singh, 2013).

ML methods can be categorized into two main types: unsupervised learning and supervised learning. Unsupervised learning uses unlabeled data to discover structures and patterns in a dataset (Mahesh, 2020). For example, unsupervised learning can be applied to a customer dataset to identify customer groups with similar shopping habits.

In contrast, supervised learning uses labeled data to learn the relationship between inputs and outputs. In this approach, each input corresponds to a specific output. For instance, to predict the outcome of a treatment, inputs such as a patient's characteristics (age, gender, type of disease, etc.) and outputs like

FULL TEXTS BOOK

the treatment result can be used. Supervised learning is commonly applied to classification and regression problems. In classification problems, outputs are usually categorical (e.g., spam or not spam), whereas in regression problems, outputs are continuous values (e.g., house prices).

ML algorithms are widely used in various healthcare fields to identify correct treatment. For example, they can be applied to diagnose diseases, develop treatment plans, select treatment procedures, and understand the recovery process. Although there are numerous studies in the literature on applying ML algorithms to treat certain skin diseases, very few have investigated the use of ML for wart treatment.

In this study, a model was developed using ML algorithms to predict whether warts can be treated with cryotherapy based on a dataset. The most commonly used classification methods are logistic regression (LR), Naive Bayes (NB), Support Vector Machine (SVM), Random Forest (RF), K-Nearest Neighbors (KNN), and Decision Trees (Sharma & Kumar, 2017). The methods employed in this study are KNN, LR, NB, RF, and SVM.

ML algorithms analyze patterns and relationships in a dataset to make data-driven predictions. Each algorithm offers different advantages depending on the target problem. For example, the KNN classifies a new data point based on its nearest neighbors, and the LR uses a probability-based approach to predict outcomes.

In this study, the performance of various ML algorithms was compared to identify the most effective method for treating warts. KNN provides a data-driven classification approach, whereas LR models probability distributions. NB offers a simple and fast classification framework, combines multiple decision trees to enhance prediction accuracy, and SVM constructs a decision boundary to classify data into two categories, identifying the points farthest from the boundary.

The goal of this analysis was to identify the algorithms that performed best on a specific dataset to determine the most effective method for wart treatment. This study provides an important example of how ML methods can be applied in medical practice.

2.2. Warts

Warts are caused by human papillomavirus (HPV), and more than 100 types of HPV have been identified (Al Aboud, & Nigam, 2024). They can appear individually or in groups on any part of the human body, although they are most commonly found on the hands and feet. The appearance of warts can vary depending on the type and location of the virus. Some warts cause hard and thickened bumps on the skin surface, whereas others may be flatter and softer. Moreover, the HPV may not always be visible and can remain dormant in epithelial cells. Several types of skin warts have been identified: common warts, plantar, and flat warts (Plasencia, 2000).

Nongenital skin warts are most commonly seen in children and adolescents, but they can also occur in adults. Warts can spread through direct or indirect contact (Al Aboud, & Nigam, 2024). Factors that increase the risk of warts include using communal showers, working in certain occupations involving handling meat, and having a weakened immune system. Additionally, if the surface of a wart is damaged,

FULL TEXTS BOOK

it can become infected, allowing the virus to spread from one area to another. Flat warts are typically found on the backs of the hands and on the legs; they appear as slightly raised, small plaques that are skin-colored or light brown. Common warts form firm, rough, well-defined bumps on the skin, measuring between 1 and 5 mm in diameter (Rowson & Mahy, 1967). They are most frequently found on the backs of the hands. Plantar warts, also known as foot warts, appear on the soles of the feet or under the toes (Plasencia, 2000). Due to their thick and tough appearance, they can be mistaken for calluses. Plantar warts are more common in adolescents and young adults, possibly due to factors like an immature immune system, repeated micro-trauma of the feet during sports, the use of public showers, and excessive sweating (Lye & Miles1951). Walking barefoot can also cause plantar warts.

(a) (b)

Figure 1. (a) Plantar wart (source: https://www.medicabil.com/tr/yazi/ayak-tabanindaki-sigil-nasil-gecer, accessed on 30 May 2024) (b) Common wart (source: https://www.sigiltedavimerkezi.com/elde-sigil.html, accessed on 30 May 2024).

Warts are generally harmless and tend to resolve independently in individuals with healthy immune systems. However, many people seek treatment because the appearance of warts can negatively affect their self-esteem. Various treatment methods are available for warts, including topical caustic acid, cryotherapy, electrocautery, surgical removal, laser treatment, intralesional injection of bleomycin, and immunotherapy with antigens like Candida albicans (C. albicans), purified protein derivatives (PPD), and measles, mumps, and rubella (MMR) antigens (Gibbs et al., 2002). The effectiveness of these treatments varies from one patient to another, and some can be costly. Therefore, it is important to select an appropriate treatment method based on the patient's condition. Among the treatment options, cryotherapy and immunotherapy are frequently used to treat plantar and common warts (Khozeimeh et al., 2017).

2.3. Cryotherapy

The use of cold in medicine has been known since ancient times. In Ancient Greece, Persia, and the Roman Empire, cold remedies such as snow, mixtures of ice and water, and cold water were used to treat a wide range of diseases (Bouzigon et al., 2016). Cryotherapy refers to the local or systemic application of cold for therapeutic purposes (Olson & Stravino,1972). There are various cryotherapy application techniques, including the dipstick technique, spray technique, cryoprobe technique, and intralesional cryotherapy.

Cryotherapy is widely used in many fields. It has numerous benefits, including the relief of soft tissue injuries, postoperative muscle pain, sprains, and swelling; reduction of inflammation; treatment of warts; pain relief; muscle recovery; promotion of weight loss; reducing anxiety and depression; and more.

FULL TEXTS BOOK

Cryotherapy is commonly used to treat nongenital warts. The procedure involves freezing and thawing the warts. Liquid nitrogen is commonly used in the treatment, and it is applied via spray or cryoprobe methods. To achieve successful results, treatment should be administered at intervals of three weeks. Although it is an affordable and accessible treatment method, some individuals may experience fear or discomfort during the procedure.

Additionally, cryotherapy can have side effects. Common side effects of cryotherapy include pain, blistering, hypopigmentation, or hyperpigmentation, especially in darker skin tones; tendon or nerve damage from aggressive treatment; and onychodystrophy following the treatment of periungual warts (Leman & Benton, 2000).

Figure 2. Cryotherapy application (source: https://www.gunceldermatoloji.com/tr/kriyoterapi-dondurmasoguk-tedavisi-nedir-nasil-uygulanir, accessed on 30 May 2024).

2.4. Literature Review

Akyol et al. (2018) utilized the same dataset as in this study and conducted a comparative analysis of two widely recognized wart treatment methods: cryotherapy and immunotherapy. The datasets were obtained from the University of California Irvine ML Repository and were collected from patients with plantar and common warts who visited the Dermatology Clinic at Ghaem Hospital in Mashhad, Iran, between January 2013 and February 2015.

The first dataset comprising patients treated with cryotherapy includes seven attributes: patient age, gender, wart type, and treatment duration. The second dataset collected from patients treated with immunotherapy comprises eight attributes, including response to treatment and recovery process.

This study aimed to evaluate the effectiveness of both treatment methods by analyzing the datasets and comparing their performance in reducing the incidence of warts and facilitating patient recovery. The results indicated that both methods were effective, with immunotherapy demonstrating more durable and sustained outcomes. These findings offer valuable insights for clinicians when determining the most appropriate treatment for wart removal (Akyol et al., 2018).

ML algorithms such as Fuzzy Rule, NB, and RF, were employed (Akyol et al., 2018).The best results were achieved with RF, yielding an accuracy of 96.43% and precision of 94.44%. NB and the fuzzy rule followed with lower but notable results.

FULL TEXTS BOOK

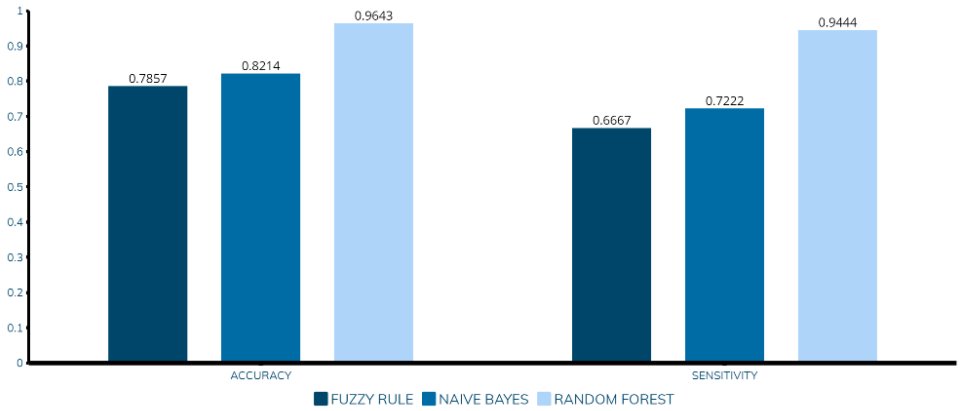

Figure 3. The accuracy and precision of the results reported by Akyol et al. (2018).

In another study, Rahman et al. (2019) developed a classification model to predict the effectiveness of cryotherapy in individual patients. developed a classification model to predict the effectiveness of cryotherapy in individual patients. They emphasized the importance of feature extraction in the data mining process, indicating that classification algorithms perform poorly if irrelevant features are included. Three feature selection methods were examined: wrapper, filter, and embedded methods.

The filter method, specifically, the Fuzzy Entropy and Mutual Information (FEMI) method, was used in this study to rank features. The performance of the classifiers was evaluated using 10-fold cross-validation, ensuring that the classifier was trained on only the training dataset (Yadav & Shukla, 2016). The results demonstrate consistency in the top-ranked features across all ten folds (Rahman et al., 2019).

Rahman et al. (2019) applied KNN, LR, NB, and SVM algorithms. The highest accuracy was observed with KNN 96.78%, while SVM achieved the highest precision 94.58%.

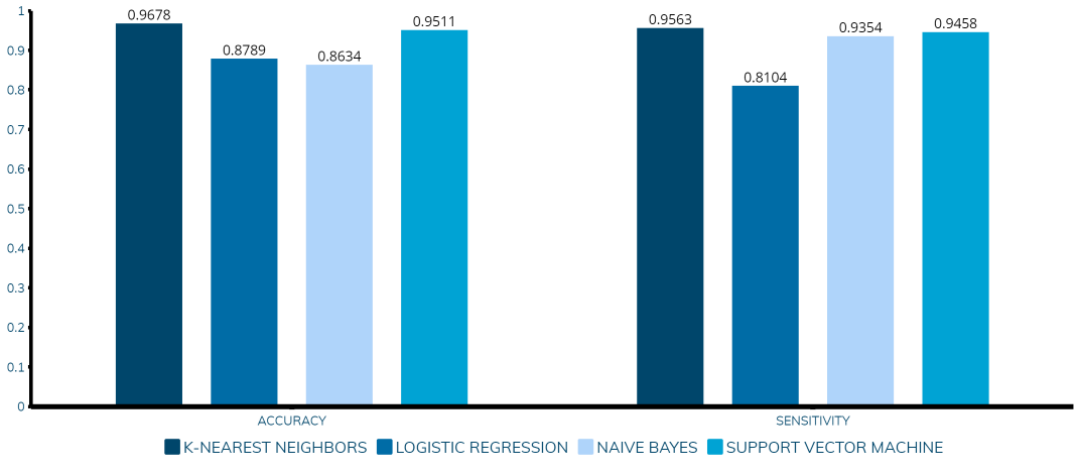

Figure 4. The accuracy and precision results were reported by Rahman et al. (2019).

ML is a critical tool for researchers working in data analysis across various fields (Das et al., 2015). In this study, the accuracy and precision rates of ML algorithms were examined. Accuracy refers to the proportion of instances correctly classified by a classifier, and precision reflects the proportion of true positives among predicted positives.

Akyol et al.'s study (2018) utilized KNN, LR, NB, and SVM. KNN achieved the highest accuracy (96.78%), followed by SVM (95.11%), LR (87.89%), and NB (86.34%). For precision, KNN obtained the highest value (95.63%), followed by SVM (94.58%), NB (93.54%), and LR (81.04%).

Rahman et al.'s study (2019) used NB and RF. RF demonstrated higher accuracy (96.43%) than NB (82.14%). Similarly, RF had a higher precision (94.44%) than NB (72.22%).

FULL TEXTS BOOK

These results highlight the variability in performance of different ML algorithms when applied to the same datasets. When selecting an algorithm, factors, such as dataset structure, algorithm complexity, and performance metrics like accuracy and precision, should be considered. These findings can help researchers select the most appropriate algorithm for specific applications by carefully evaluating the characteristics of the dataset and the available algorithm options.

This study proceeds as follows: Section 2 delineates the methodology employed for the proposed system, followed by Section 3, which presents the results and discussion. The study concludes with the conclusions presented in Section 4.

3. Dataset

In this study, data were obtained from the UCI ML Repository. The dataset contains information from 90 different patients and consists of 7 columns. These columns provide details on various factors, such as sex, age, duration of warts, number of warts, type of wart, surface area, and treatment outcome.

This study focused on cryotherapy, an effective treatment for warts. The datasets were collected from patients with plantar and common warts who visited the Dermatology Clinic at Ghaem Hospital in Mashhad, Iran, between January 2013 and February 2015. These datasets include important factors, such as patient response to treatment and recovery process.

The first 10 rows of the 90-row dataset are shown below.

Table 1. First 10 rows of the dataset.

Sex	Age	Time	Number of Warts	Type	Area	Treatment Results
1	35	12	5	1	100	0
1	29	7	5	1	96	1
1	50	8	1	3	132	0
1	32	11.75	7	3	750	0
1	67	9.25	1	1	42	0
1	41	8	2	2	20	1
1	36	11	3	1	8	0
1	59	3.5	3	3	20	0
1	20	4.5	12	1	6	1
2	34	11.25	3	3	150	0

- Sex: The patients' gender is encoded as one for males and 2 for females.
- Age: This dataset includes 90 patients aged 15–67 years.
- Time: This column indicates how long the patients have had warts. The values range from 0 to 12 months.
- Number of Warts: This column shows the number of warts each patient had. The minimum number of warts was 1, and the maximum number was 12.
- Type: This dataset includes three types of warts. Type 1 represents common warts, Type 2 represents plantar warts, and Type 3 represents patients with both types. Out of the 90 patients, 54 had common warts, 9 had plantar warts, and 27 had both.

FULL TEXTS BOOK

- Area: This column includes the surface area of the warts in mm². The smallest wart area is 4 mm², while the largest is 750 mm².
- Result of Treatment: This column represents treatment success. A value of 1 indicates successful treatment, and 0 indicates failure. In this cryotherapy study, 48 and 42 patients were successfully treated, while 42 treatments were unsuccessful.

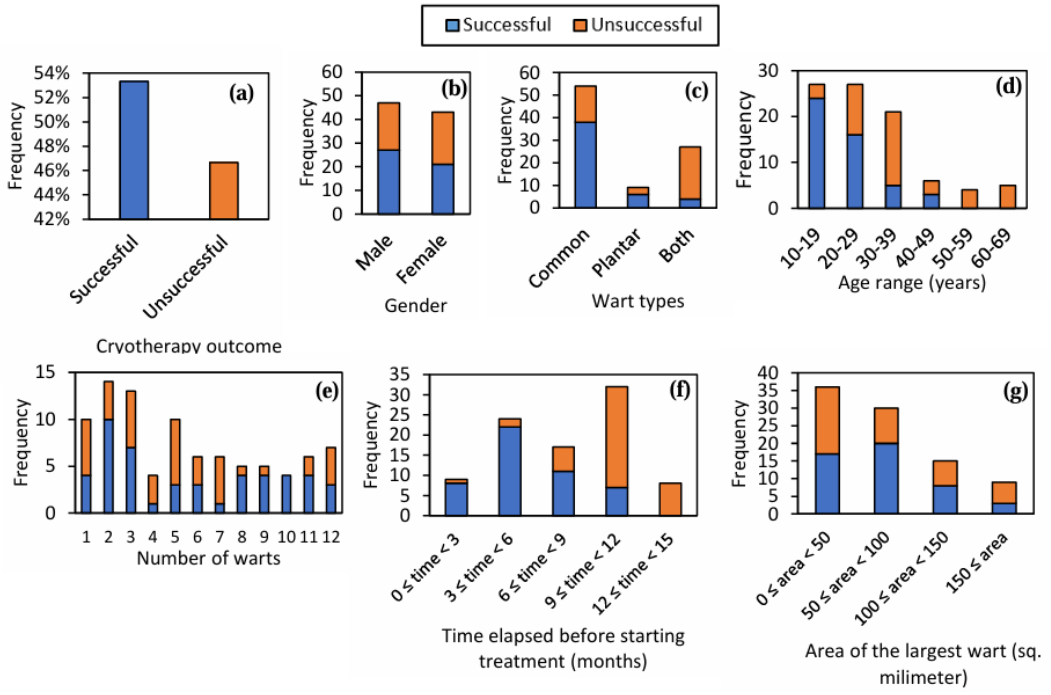

Figure 5. Visualization of the dataset.

Figure 5 visualizes the dataset. The distribution of treatment outcomes showed that 53.3% of treatments were successful and 46.7% were unsuccessful, indicating a balanced dataset. The success rate of cryotherapy was higher in male patients (57.4%) than in female patients (48.8%). However, the treatment was less effective in patients >30 years of age, those with both types of warts (plantar and common), and those who started treatment >9 months after the onset of warts. No clear trends or patterns were observed for the remaining characteristics.

2.1. Data Normalization

Initially, the data were normalized using min-max normalization. Min-max normalization is a crucial preprocessing step for effective ML. The original data is transformed into values between the minimum and maximum, specifically between 0 and 1 (Jain & Bhandare, 2011).

In ML and data analysis, preparing and preprocessing datasets is essential. Min-max normalization is one of these preprocessing steps, and it allows for the scaling of data values. This technique transforms the data into a specific range, typically [0, 1], ensuring that all values fall within the given range.

The formula for min-max normalization is as follows:

$$X_{normalized} = \frac{X - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \quad (1)$$

In Equation (1), $X_{normalized}$ represents the normalized data value, which is obtained after applying the min-max normalization process. The variable X denotes the original data value from the dataset, while X_{min} and X_{max} correspond to the minimum and maximum values in the dataset, respectively. These parameters are crucial for transforming the data values into a scaled range, typically between 0 and 1, and ensure that all features are on the same scale without altering their relative distribution.

FULL TEXTS BOOK

This method is widely used when there are differences in the scales of the values in a dataset because it enhances model performance and accelerates the training process. However, this may lead to inaccurate results if there are outliers or data distribution is imbalanced.

Having different scales for values in the dataset can cause some features to have more influence than others, which negatively impacts model training and performance. Min-max normalization helps ensure that all features are within the same range, which allows for more balanced model training. This normalization compresses the data values into a specific range without changing their distribution. As a result, the training process can be sped up, and the algorithm can generate solutions faster.

Not applying min-max normalization can adversely affect model performance. Differences in feature scales can cause the model to be overly sensitive to certain features, potentially leading to incorrect results. In addition, the training process may take longer, and the model convergence may be reduced.

Min-max normalization balances the dataset, resulting in more accurate and reliable model outcomes. It also accelerates the training process, thereby allowing the model to be trained faster. Therefore, min-max normalization is a common practice in ML and data analysis tasks.

Table 2 shows the first 10 rows of the 90-row dataset. As seen in the table, the data were normalized to values between 0 and 1, which ensures consistency across all features for improved performance of the ML models.

Table 2. Dataset normalized between 0 and 1.

Sex	Age	Time	Number of Warts	Type	Area
0	0.384615	1	0.363636	0	0.12868632
0	0.26923	0.574468	0.363636	0	0.12332439
0	0.673076	0.659574	0	1	0.17158176
0	0.326923	0.978723	0.545454	1	1
0	1	0.765957	0	0	0.05093833
0	0	0.659574	0.090909	0	0.02144772
0	0.403846	0.914893	0.090909	0	0.00536193
0	0.846153	0.276595	0.181818	1	0.02144772
0	0.096153	0.361702	1	0	0.00268096
1	0.365384	0.93617	0.181818	1	0.19571045

2.2. Splitting Data into Training and Testing Sets

The concept of train-test refers to splitting the data into two groups: training and testing. In this phase, the holdout method is used, where a portion of the data is used to train the model, while the remaining part is reserved for testing. This method provides insights into how the model performs on real-world data (Li & Zhao, 2010).

The training dataset is a subset of the data used during the model's learning process. The model analyzes these data, identifies patterns, and uses these patterns to make predictions. The training dataset typically comprises the majority of the original dataset and plays a key role in model development.

The testing dataset was used to evaluate how well the model generalized the patterns learned during training. After training the model, its performance was measured on a testing dataset. This helps determine the performance of the model on unseen real-life data.

FULL TEXTS BOOK

In this study, the dataset was divided into training and testing sets. During this process, several experiments were conducted to determine the most effective train-test ratio for obtaining optimal results. The results indicate that the best performance was achieved with a 67% training and 33% testing split.

Other ratios used in the experiments included 90% train - 10% test, 80% train - 20% test, 60% train - 40% test, and 50% train - 50% test. However, the highest performance was observed at the 67% training and 33% test ratios.

For the dataset comprising 90 patients, this ratio means that 60 patients (67%) were used for training, while 30 patients (33%) patients were reserved for testing. This balance between training and testing sets ensures that the patterns learned during training can be effectively generalized to the testing set, which results in successful model outcomes.

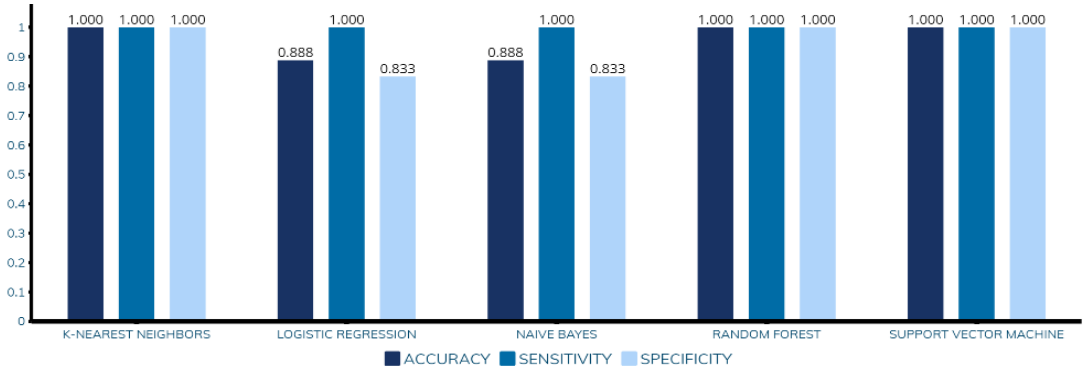

Figure 6. Results obtained when 10% of the data is used for testing and 90% for training.

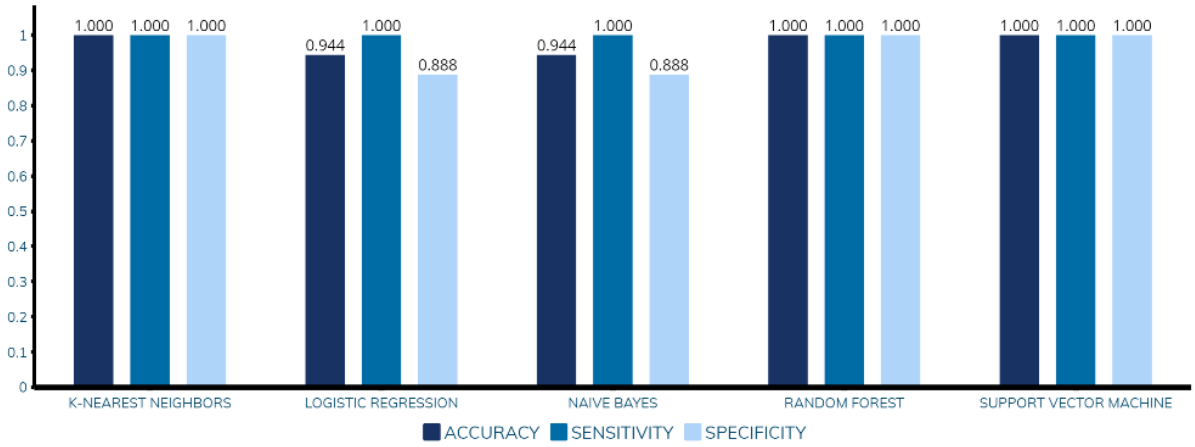

Figure 7. Results obtained when 20% of the data is used for testing and 80% for training.

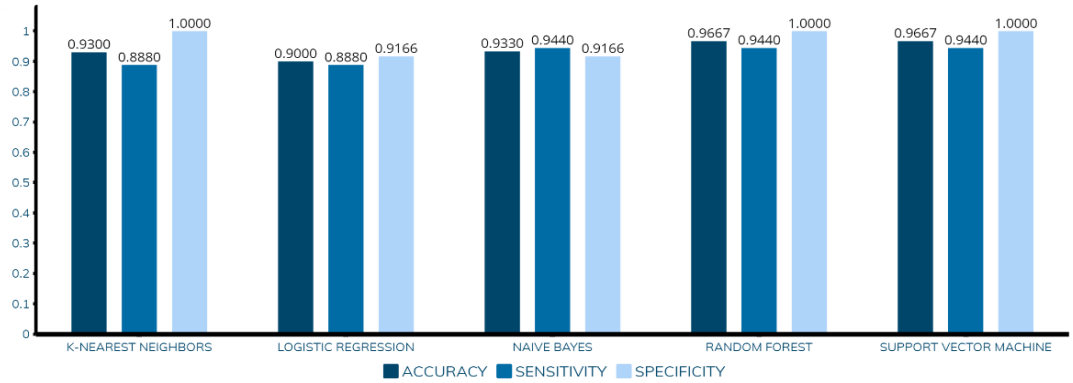

Figure 8. Results obtained when 33% of the data is used for testing and 67% for training.

FULL TEXTS BOOK

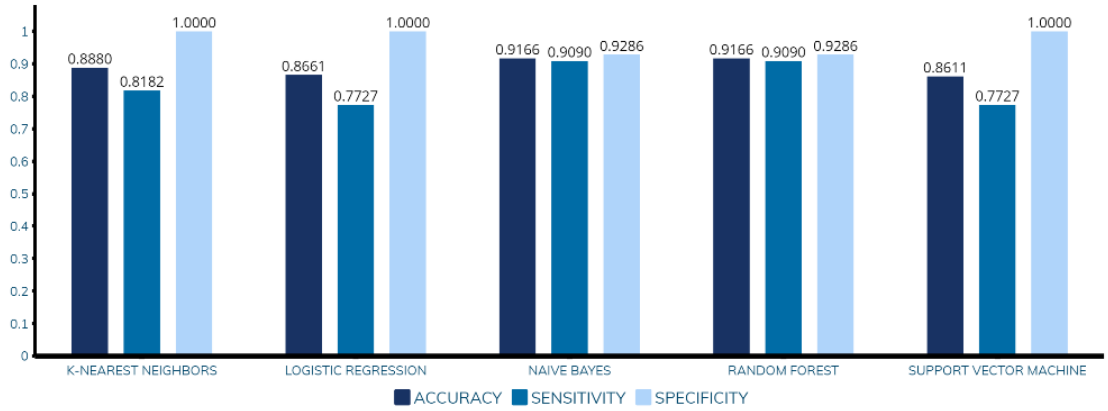

Figure 9. Results obtained when 40% of the data is used for testing and 60% for training.

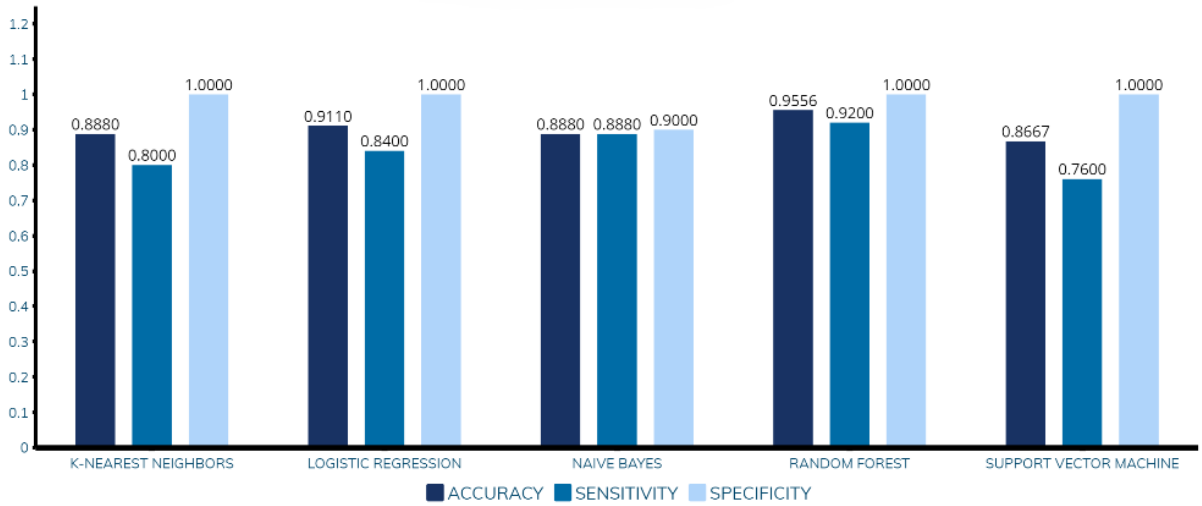

Figure 10. Results obtained when 50% of the data is used for testing and 50% for training.

2.3. Tables Generated from the Data and Their Interpretations

2.3.1. Feature Dataset (X Table)

The X table contains the dataset of patient features used for training and testing the ML model. This includes all patients with a total of 90 rows, where each row represents a single patient. Features include the patient's gender, age, duration of wart presence, number of warts, wart type, and size. These features help the model predict treatment outcomes for patients.

Table 3. Feature dataset (X Table)

Sex	Age	Time	Number of Warts	Type	Area
0	0.384615	1	0.363636	0	0.12868632
0	0.26923	0.574468	0.363636	0	0.12332439
0	0.673076	0.659574	0	1	0.17158176
0	0.326923	0.978723	0.545454	1	1
0	1	0.765957	0	0	0.05093833
0	0	0.659574	0.090909	0	0.02144772
0	0.403846	0.914893	0.090909	0	0.00536193

FULL TEXTS BOOK

0	0.846153	0.276595	0.181818	1	0.02144772
0	0.096153	0.361702	1	0	0.00268096
1	0.365384	0.93617	0.181818	1	0.19571045

2.3.2 Outcome Dataset (Y Table)

The Y table contains the patient treatment outcome dataset. This includes all patients with a total of 90 rows, where each row represents the treatment outcome of a patient. Outcomes are encoded as 1 (treated) and 0 (not treated). The model learns from these outputs and uses them to predict whether a patient is being treated.

Table 4. Outcome dataset (Y Table)

y
0
1
0
0
0
1
0
0
1
0

2.3.3 Training Feature Subset (x_train Table)

The x_train table is a subset of the X table used for model training. It comprises 67% of the dataset, which corresponds to 60 randomly selected rows. This dataset was used during the model learning process. The model was trained on x_train to predict treatment outcomes based on features such as gender, age, duration of wart presence, number of warts, wart type, and size. In model training, x_train represents a portion of the X table, and the learning algorithm adjusts the model's internal parameters (weights and coefficients) using this data.

Table 5. Training Feature Subset (x_train Table)

Index	Sex	Age	Time	Number of Warts	Type	Area
51	0	0.01923	0.851063	0.181818	0.5	0.075067
55	0	0.365384	0.893617	0	1	0.121983
65	1	0.5	0.638297	0.363636	0.5	0.021447
89	0	0.076923	0.659574	0.636363	0	0.209115
88	0	0.173076	0.893617	0.818181	0	0.021447
67	0	1	0.297872	0.90909	1	0.021447

FULL TEXTS BOOK

70	1	0.115384	0.893617	0.545454	0	0.041554
24	0	0.288461	0.191489	0.090909	0	0.148793
42	0	0	0.276595	0.090909	0	0
83	0	0.480769	0.957446	0.727272	0.5	0.101876

2.3.4 Testing Feature Subset (x_test Table)

The x_test table comprises the remaining 33% of the X table, which equals 30 rows. This dataset was used to evaluate model performance. The model uses the knowledge gained during training to predict the treatment outcomes of patients in the x_test set. This dataset is crucial for assessing the model's performance on unseen data, representing the portion of data not used during training. The x_test dataset helps evaluate the model's generalizability by testing its response to previously unseen data.

Table 6. Testing feature subset (x_test Table)

Index	Sex	Age	Time	Number of Warts	Type	Area
76	0	0.153846	0.851063	0.545454	1	0.091152
46	1	0.153846	0.787234	0.363636	1	0.091152
59	1	0.076923	0.659574	0.727272	0	0.209115
57	1	0.384615	0.702127	0.454545	1	0.128686
48	0	0	0.319148	0.545454	0	0.00268
69	0	0.365384	0.93617	0	1	0.19571
8	0	0.096153	0.361702	1	0	0.00268
14	1	0.038614	0.914893	0.090909	0	0.008042
9	1	0.365384	0.93617	0.181818	0	0.19571
73	1	0	0.148936	0.818181	1	0.088471

2.3.5 Training Outcome Subset (y_train Table)

The y_train table is a subset of the Y table used for model training. It comprises 67% of the dataset, corresponding to 60 randomly selected rows. This dataset was used during the model learning process. The model was trained on y_train to learn the actual treatment outcomes. Typically, y_train represents a portion of the Y table, and this dataset is used to teach the model the target variables (treatment outcomes).

Table 7. Training outcome subset (y_train Table)

y
1
0
1
1
1

FULL TEXTS BOOK

0
0
1
1
0

2.3.6 Testing Outcome Subset (y_test Table)

The y_test table comprises the remaining 33% of the Y table. This dataset contains the actual treatment outcomes of patients in the x_test dataset. The model's predictions (Y_pred) were compared to the true values in y_test to evaluate performance.

Table 8. Testing outcome subset (y_test Table)

y
0
0
1
0
1
0
1
0
0
1

2.3.7 Predicted Outcomes (y_pred Table)

The y_pred table contains predictions made by the model on the x_test dataset. The model predicts treatment outcomes for patients in the x_test based on features. These predictions were then used to assess the model's performance by comparing it with the true treatment outcomes (y_test).

Table 9. Predicted Outcomes (y_pred Table)

y
0
0
1
0
1
0
1
0
0
1

4. METHODOLOGY

In this study, data from patients undergoing wart treatment were analyzed. Five different ML algorithms, commonly used in the field of ML analysis were applied to this dataset. The data were divided into two groups: training and testing sets with the purpose of training the model and evaluating its performance, respectively (Mahesh, 2020). The training data (train) comprise the dataset used for constructing and training the ML model, while the testing data (test) are utilized to evaluate the accuracy of the model's predictions.

During the training phase, the machine was presented with the x_train data, which included patient features, and the y_train data, which contained treatment outcomes. The patient features represent the input variables used to understand the influence of different characteristics on treatment outcomes, while the treatment results represent the output variables used to evaluate and improve the model's predictions during training.

Once the training process had been completed, the model was tested for accuracy using the x_test data. The machine was tasked with predicting treatment outcomes based on these input features, which were labeled as y_pred. Subsequently, the actual treatment outcomes were compared against the predicted results to assess the model performance.

The primary objective of this study was to compare the machine's predictions with actual treatment outcomes and evaluate the performance of the applied algorithms based on the analysis of these comparisons. This approach allows assessment of the efficacy and accuracy of ML algorithms in the context of wart treatment, providing valuable insights into their potential application in medical treatment prediction.

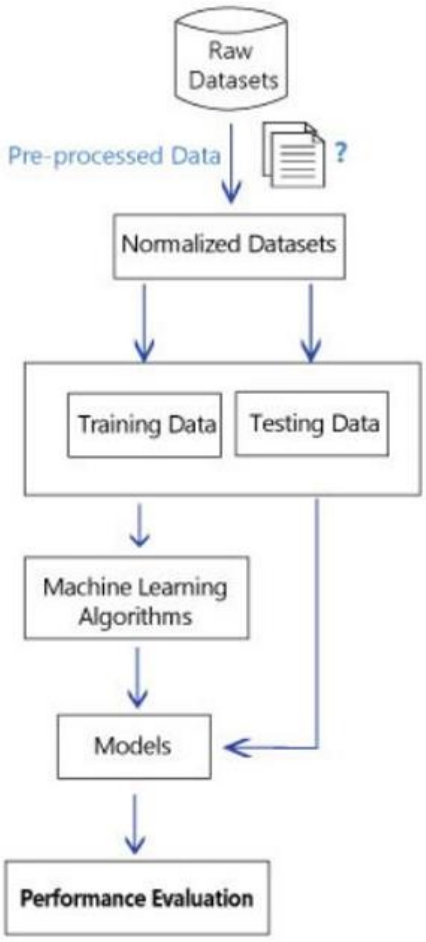

Figure 11. Optimization flowchart.

FULL TEXTS BOOK

3.1 Optimization Techniques

In ML, optimizing model performance is critical to ensuring accurate predictions and efficient computation. Optimization techniques aim to minimize or maximize a particular objective function, typically by adjusting the parameters of the model. The algorithms used in this study rely on various optimization techniques to improve prediction accuracy and computational efficiency. These methods also help prevent issues such as overfitting and underfitting, which can severely affect model performance (Güven, 2024a).

The selection of the optimization technique depends on the nature of the problem, the data structure, and the algorithm used. Common techniques include gradient-based methods, evolutionary algorithms, and search-based methods, each of which has its strengths and weaknesses depending on the specific case. By employing these techniques, we aim to find the optimal set of model parameters that best fits the given data.

In this study, five supervised learning algorithms were employed, each benefiting from certain optimization strategies to enhance their performance on the wart treatment dataset. These algorithms are briefly introduced below along with the mathematical formulations and optimization strategies used (Güven, 2024b).

3.1.1 K-Nearest Neighbor Algorithm

The fundamental principle of the KNN method is to classify a new sample by finding its closest neighbors and assigning it to the class most common among these neighbors (Abu Alfeilat et al., 2019). The basic working principle of KNN is described below:

Assuming there are m samples in the dataset:

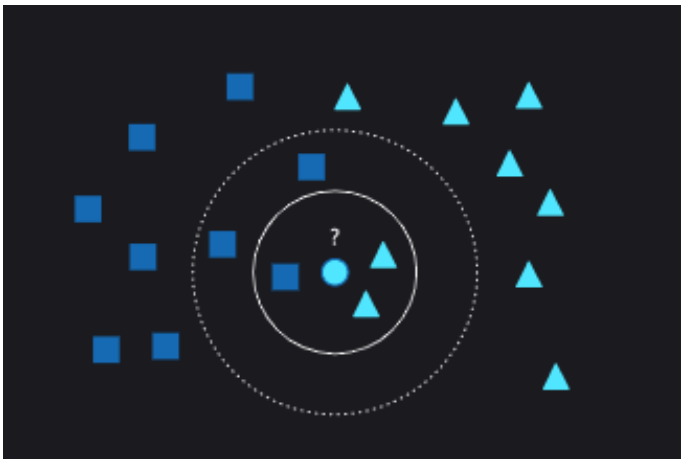

Figure 12. Optimization flowchart of the KNN algorithm (source: https://datakapital.com/blog/makine-ogrenimi-machine-learning-nedir/, accessed on 30 May 2024).

$$D=\{(x1,y1),(x2,y2),...,(xm,ym)\} \quad (2)$$

In this context, xi represents the feature vectors of the samples, while yi denotes the class labels corresponding to these samples. When a new sample (yi) is introduced, the KNN algorithm proceeds in a series of steps as follows:

- Distance Measurement: The distance between the new sample and all other samples in the dataset was calculated. Typically, this distance is measured using a metric such as the Euclidean distance, which is defined as follows:

$$d(x_{yeni}, x_i) = \sqrt{\sum_{j=1}^{n}(x_{yeni,j} - x_{i,j})^2} \quad (3)$$

FULL TEXTS BOOK

Here, n represents the number of features, while $x_{yeni,j}$ and $x_{i,j}$ correspond to the j-th feature of the newand existing samplese, respectively.

- Selection of Neighbors: Based on the calculated distances, the k closest samples were selected. Typically, k is an odd number determined by the user.
- Classification: The classes of selected k neighbors are examined, and the majority class is assigned to the new sample.

The KNN algorithm relies on the n_neighbors parameter, which defines the number of neighbors to be considered for classifying or predicting a data point. The parameter n_neighbors determines the extent to which the algorithm generalizes and its sensitivity to specific training data.

In this study, parameter n_neighbors was set to 3. This selection means that the model will either classify or predict based on the labels of the three nearest neighbors. One reason for choosing 3 is that it is typically the default value in KNN algorithms and serves as a good starting point. Additionally, selecting a smaller value simplifies the model, reducing its complexity and shortening both the training and prediction times. The selection of this parameter is problem-specific and depends on the given dataset. For larger datasets or more complex classification problems, experimentation with different n_neighbor values is essential to achieve optimal performance.

In general, the KNN algorithm builds a data-driven classification or regression model, where the n_neighbors parameter is a key factor that influences the complexity and performance of the model. The choice of this parameter significantly affects the model's accuracy, generalizability, and computation time. Therefore, selecting an appropriate 'n_neighbors' value is critical for the success of this study.

```
# KNN Implementation
print("KNN") start = time.time()
# Importing KNeighborsClassifier from sklearn
from sklearn.neighbors import KNeighborsClassifier
# Initializing the KNN classifier with 3 neighbors
KNN = KNeighborsClassifier(n_neighbors=3)
 # Fitting the model to the training data
KNN.fit(x_train, y_train)
# Predicting outcomes using the test set prediction
KNN = KNN.predict(x_test)
 # Outputting accuracy of KNN model on test set
print("KNN accuracy is", KNN.score(x_test, y_test) * 100)
```

Figure 13. KNN code.

3.1.2 Logistic Regression

LR makes predictions by multiplying the input features by a weight set. This result is then passed through an activation function, which is commonly known as the sigmoid function (Bewick et al., 2005). The sigmoid function transforms the input (the sum of the weighted features) to a value between 0 and 1, which can be interpreted as a probability.

FULL TEXTS BOOK

IV

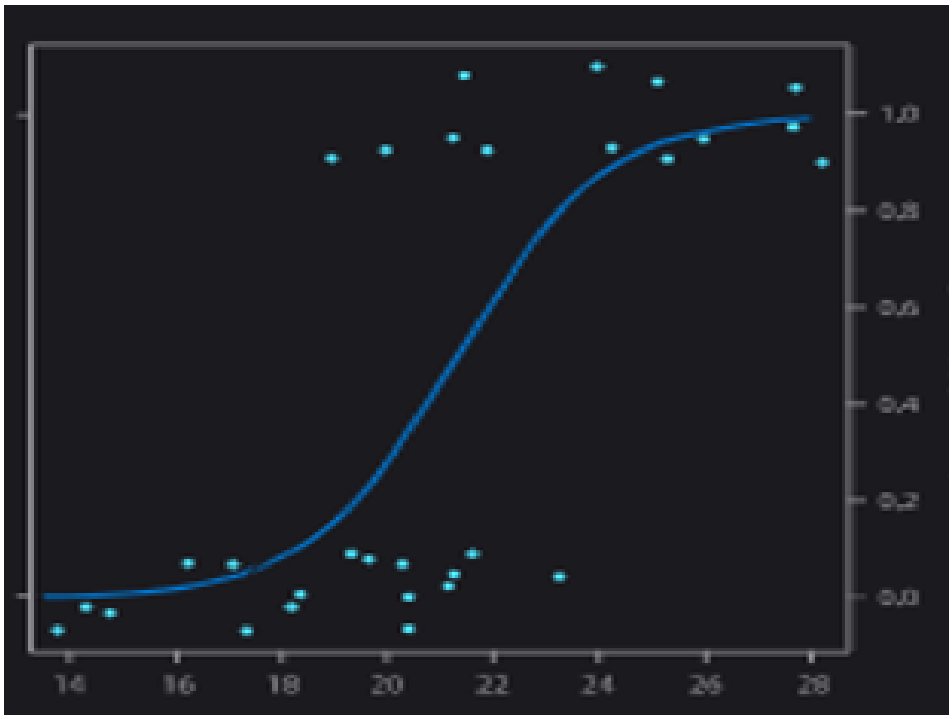

Figure 14. LR Algorithm (source: https://www.mql5.com/tr/articles/10626, accessed on 30 May 2024).

The LR model is typically expressed as follows:

$$P(y=1|x)=\frac{1}{e^{-\left(b_0+b_{1.}x_1+b_{2.}x_2\ldots.+b_n.x_n\right)}} \quad (4)$$

In this formula, $P(y=1|x)$ represents the probability that the class of a given instance is 1, and x denotes the input features. The terms b_0, b_1, b_2 correspond to the model's coefficients, which are also known as weights.

After training the model, it is used to predict the classes of new data points. The model takes the input features, applies the weights and parameters learned during training, and generates a probability value.

3.1.3 Naive Bayes

The proposed method is based on the NB theorem; thus, it is a probability-based classification technique. The algorithm calculates the probabilities for all possible outcomes and classifies the data based on the outcome with the highest probability (Nuthan, & Rohith, 2021). The probability of a class given a specific feature is calculated based solely on the probability of that feature, independent of the presence of other features.

FULL TEXTS BOOK

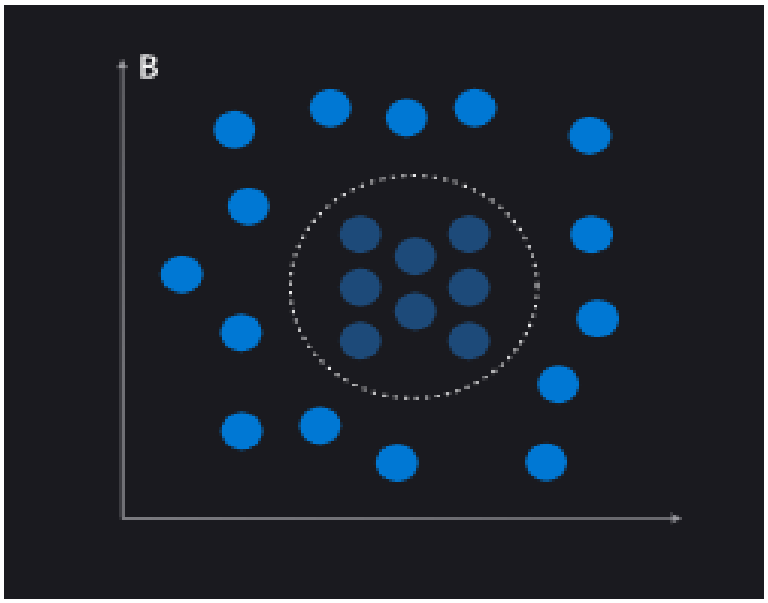

Figure 15. NB Algorithm (https://www.mql5.com/en/articles/12184, accessed on 30.05.2024).

$$P(C|X) = \frac{P(C|X)*P(C)}{P(X)} \quad (5)$$

In this equation, P(C|X) represents the probability that a data point belongs to class C, given the features X. $P(X|C)$ denotes the likelihood of observing the features X given that the data point belongs to class C. $P(C)$ refers to the prior probability of class C, while $P(X)$ represents the overall probability of observing the features X.

3.1.4 Random Forest

The RF algorithm is based on the idea of combining multiple decision trees that operate independently to make collective predictions, with the final prediction being the one with the highest aggregated score (Breiman, 2001). The working principle of the RF is as follows:

- Building Decision Trees: In RF, each decision tree is trained on a random subset of features and samples from the dataset. This allows each tree to view the data from a different perspective.
- Bagging (Bootstrap Aggregating): Each decision tree was trained on a randomly sampled subset of the dataset. This ensures that the trees remain independent of each other and are trained on different subsets of the data.
- Predictions: To predict the class of a data point, each decision tree makes individual predictions. The predictions are then averaged to make a collective prediction.
- Combining Results: The final prediction is obtained by aggregating the predictions of all decision trees. This is a crucial step because the combination of multiple predictions leads to more stable and accurate results.

FULL TEXTS BOOK

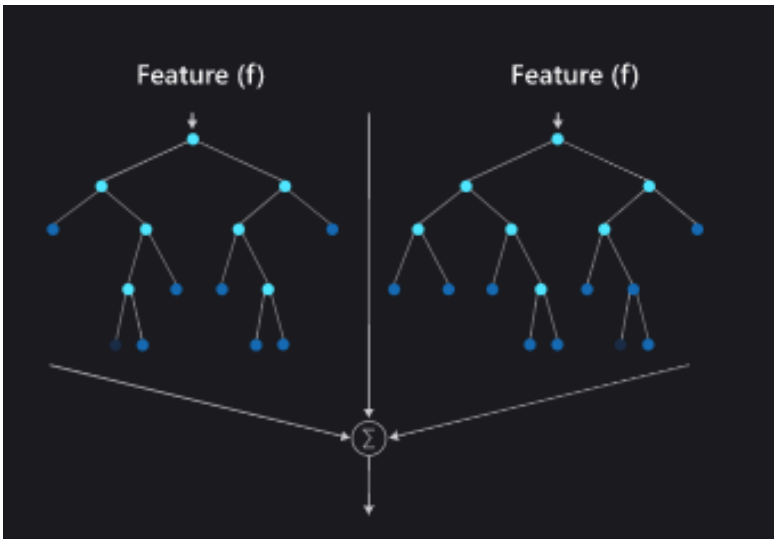

Figure 16. RF Algorithm (https://images.app.goo.gl/W7PoVnUvWU7shjjB7, accessed on 30.05.2024)

The RF algorithm creates a model by combining many decision trees, which is the reason it is referred to as a "forest." Each tree was trained on a subset of the dataset and combined to produce the final model.

The RF algorithm contains two important parameters that determine model complexity: n_estimators and random_state. The n_estimators parameter defines the number of trees in the forest. A larger number of trees make the model more complex and less prone to overfitting. In contrast, random_state controls the randomness of the model. This parameter ensures reproducibility by allowing the same results to be obtained each time the model is run with the same value.

The n_estimators parameter controls the number of trees in the forest. A higher number of trees increases the complexity of the model, allowing it to better adapt to training data. However, too many trees may lead to overfitting, where the model becomes too tailored to the training data, thereby reducing its ability to generalize and perform well on new data.

The random_state parameter controls the randomness by setting a seed. Randomness plays a key role in the RF algorithm because it is used during the random sampling of data and feature selection for tree construction. However, when we seek to obtain the same results across different runs, the random_state parameter ensures consistency. By using the same seed value, we obtain the same results in each run.

The selection of these parameters can significantly affect model performance and should be carefully selected. Optimal parameter values can be determined through trial and error or using cross-validation techniques.

```
# Random Forest Implementation
print("\nRANDOM FOREST")
start = time.time()
# Importing RandomForestClassifier from sklearn
from sklearn.ensemble import RandomForestClassifier
# Initializing RandomForestClassifier with 9 estimators and a random seed
randomf = RandomForestClassifier(n_estimators=9, random_state=1)
# Fitting the model to the training data
```

Figure 17. RF code.

FULL TEXTS BOOK

3.1.5 Support Vector Machine

SVMs are used to classify data points by finding a hyperplane that best separates the classes, specifically aiming to identify the hyperplane that provides the maximum margin between classes (Cortes & Vapnik, 1995). The primary goal of SVM is to maximize the margin between classes, thereby ensuring the best possible separation. The margin represents the distance between the hyperplane and the closest data points from both classes.

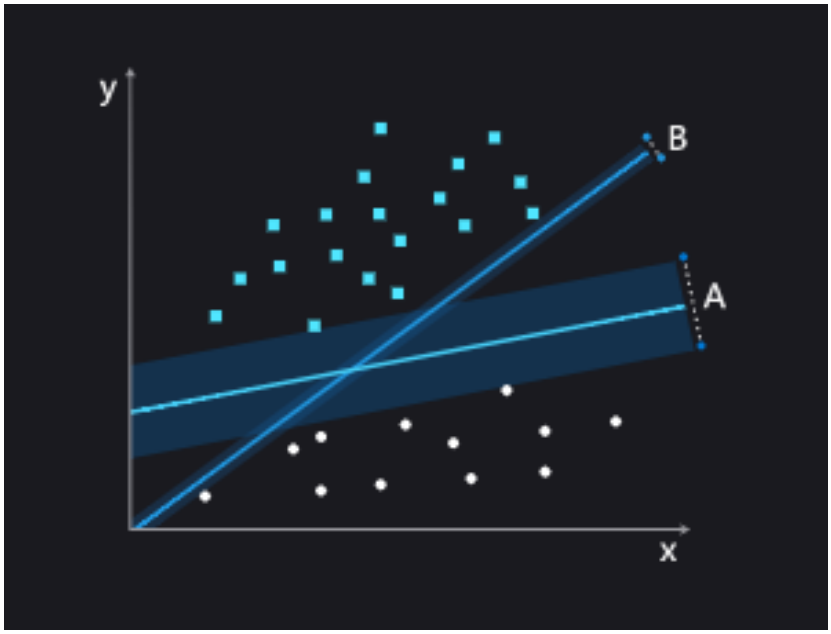

Figure 18. SVM algorithm (https://images.app.goo.gl/YqTuHzgsXRq9zV386, accessed on 30.05.2024).

The working principle of SVM comprises the following steps:

- Separating Data Points: The SVM separates data points by using a hyperplane (a decision boundary). It attempts to find a hyperplane that separates the two classes with the widest possible margin (Cortes & Vapnik, 1995). The position of this hyperplane is chosen such that it provides the maximum separation between the classes.
- Maximizing the Margin: The goal of SVM is to maximize the margin between classes. The margin is defined as the distance between the nearest data points in each class. SVM was used to find the hyperplane that maximizes this margin.
- Finding Support Vectors: SVM uses support vectors to determine the margin between classes. The support vectors are the data points closest to the hyperplane, and they play a key role in defining the margin.

A data point is assigned to a class based on which side of the decision boundary (hyperplane) it lies.

3.2 Confusion Matrix

The confusion matrix is a fundamental metric used to evaluate classification algorithm performance. The proposed model systematically visualizes and analyzes the relationship between actual and predicted classes of a model.

FULL TEXTS BOOK

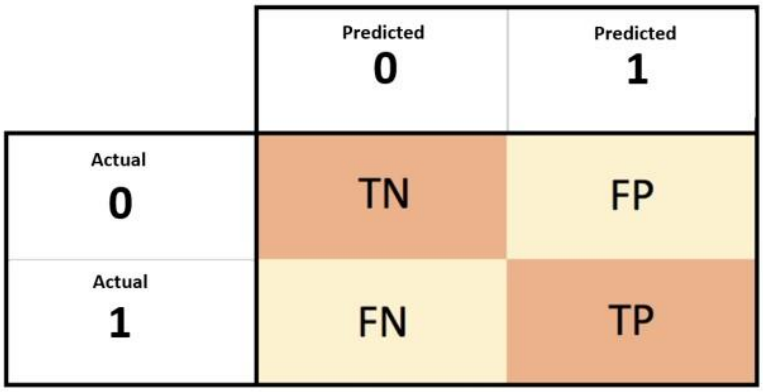

Figure 19. Confusion matrix.

- True Positive (TP): This refers to cases in which the model correctly predicted the positive class. In our study, represents the number of patients for whom the model predicted a successful treatment outcome and who, in reality, experienced a successful treatment outcome.
- False Positive (FP): This refers to cases in which the model incorrectly predicted the positive class. In our study, represents the number of patients for whom the model predicted a successful treatment outcome but who, in reality, did not have a successful treatment outcome.
- True Negative (TN): refers to cases in which the model correctly predicted the negative class. In our study, represents the number of patients for whom the model predicted an unsuccessful treatment outcome and who, in reality, experienced an unsuccessful treatment outcome.
- False Negative (FN): This refers to cases in which the model incorrectly predicted the negative class. In our study, represents the number of patients for whom the model predicted an unsuccessful treatment outcome but who actually experienced a successful treatment outcome.

The confusion matrices obtained in this study are summarized as follows.

Table 10. Confusion matrix results.

Algorithm	True Negative (0,0)	False Positive (0,1)	False Negative (1,0)	True Positive (1,1)
KNN	12	0	2	16
LR	11	1	2	16
NB	11	1	1	17
RF	12	0	1	17
SVM	12	0	1	17

3.2.1 Metrics Calculated from the Confusion Matrix

The confusion matrix provides a comprehensive overview of the model's performance by detailing the relationship between actual and predicted classes. From this matrix, several key performance metrics can be derived to help evaluate the accuracy, sensitivity, and specificity of the model. These metrics are essential to understand how well the model distinguishes between classes, particularly when dealing with classification problems with imbalanced data. The following sections describe these metrics in detail.

3.2.1.1 Accuracy

Accuracy represents the proportion of correctly predicted instances by the model. The accuracy of the classification model is calculated as the ratio of correctly classified instances (true positives and true

FULL TEXTS BOOK

negatives) to the total number of instances. It is computed by dividing the sum of true positive (TP) and true negative (TN) predictions by the total number of predictions. Mathematically, it is expressed as follows:

$$Accuracy = \frac{TP + TN}{TP + TN + FP + FN} \quad (6)$$

3.2.1.2 Sensitivity

Sensitivity, which is also referred to as recall, measures the proportion of actual positive instances that the model correctly identifies. Here, represents the ratio of true positive predictions to the total number of actual positive instances. Mathematically, it can be expressed as follows:

$$Sensitivity = \frac{TP}{TP + FP} \quad (7)$$

3.2.1.3 Specificity

Specificity measures the model's ability to correctly classify negative instances. Here, represents the ratio of true negative predictions to the total number of actual negative instances. Mathematically, it can be expressed as follows:

$$Specificity = \frac{TN}{TN+FP} \quad (8)$$

Table 11. Accuracy, sensitivity, and specificity values obtained from calculations.

	KNN	LR	NB	RF	SVM
Accuracy	0.9333	0.9	0.9333	0.9667	0.9667
Sensitivity	0.888	0.888	0.9444	0.9444	0.9444
Specificity	1	0.9166	0.9166	1	1

Table 12. Comparison of our results with previous studies.

	Results			Reference 1			Reference 2		
	Accuracy	Sensitivity	Specificity	Accuracy	Sensitivity	Specificity	Accuracy	Sensitivity	Specificity
KNN	0.933	0.888	1	0.9678	0.9563	0.981	-	-	-
LR	0.9	0.888	0.9166	0.8789	0.8104	0.9572	-	-	-
NB	0.933	0.944	0.9166	0.8634	0.9354	0.7809	0.8214	0.722	1
RF	0.9667	0.944	1	-	-	-	0.9643	0.944	1
SVM	0.9667	0.944	1	0.9511	0.9458	0.9572	-	-	-

In this study, five different algorithms were used to measure the accuracy, sensitivity, and specificity metrics: KNN, LR, NB, RF, and SVM. The accuracy values obtained for these methods were 93.33%, 90%, 93.33%, 96.67%, and 96.67%, respectively. These results were derived using a confusion matrix (Table 12). According to the accuracy values, the SVM and RF methods outperformed the other algorithms. In terms of sensitivity and specificity, the NB, RF, and SVM methods yielded the best results. The sensitivity of the NB, RF, and SVM methods was 94.44%, whereas the specificity of the

FULL TEXTS BOOK

KNN, RF, and SVM methods was 100%. As a result of all these calculations, the RF and SVM methods produced the best overall results, with accuracy, sensitivity, and specificity values of 96.67%, 94.44%, and 100%, respectively (Table 11). Additionally, the results were compared with two other studies in the literature (Table 12).

In the first study, the following four algorithms were examined: KNN, LR, NB, and SVM. The accuracy values of these methods were 96.78%, 87.89%, 86.34%, and 95.11%, respectively. The sensitivity values were 95.63%, 81.04%, 93.54%, and 94.58%, respectively, with the highest specificity being attributed to the LR and SVM methods 95.72%. In the second study, only the NB and RF algorithms were considered, with accuracy values of 82.14% and 96.43%, respectively. Based on the sensitivity values, the RF method outperformed NB, as RF had a sensitivity of 94.44%, whereas NB had a sensitivity of 72.22%. The specificity of both methods was 100%.

From these comparisons, it was observed that in the first study, the KNN algorithm had the highest accuracy and sensitivity, whereas in the second study, the RF algorithm produced the best results. In this study, however, the RF and SVM methods outperformed the other algorithms with accuracy, sensitivity, and specificity values of 96.67%, 94.44%, and 100%, respectively. Notably, the accuracy of the proposed KNN algorithm was 3.45% higher than that of the previous study. On the other hand, the accuracy of the RF algorithm in the second study was 0.23% lower than that in this study.

3.3 K-Fold Cross Validation

In ML projects, various validation methods are used to evaluate model performance and measure generalizability. One such method is K-fold cross-validation. K-fold cross-validation divides the dataset into K equal parts, where each part is used as the test set in turn, while the remaining K-1 parts are used as the training set. This process was repeated K times, and the overall accuracy of the model was calculated by averaging the accuracy values obtained in each iteration (Yadav & Shukla, 2016).

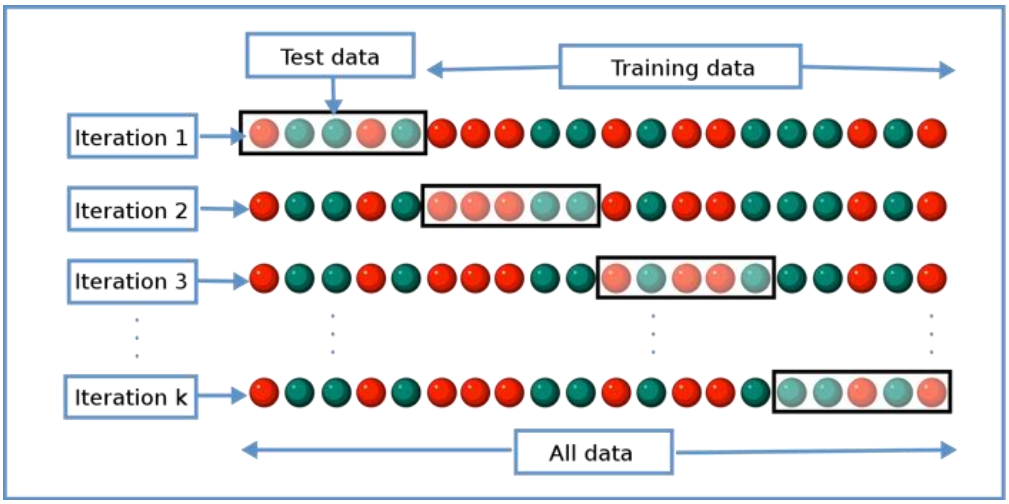

Figure 20. Illustration of K-Fold Cross-Validation.

The K-fold cross-validation method was used to evaluate model performance and reduce the risk of overfitting. This technique allows the entire dataset to be utilized and helps assess how the model performs on different subsets of the data, as well as whether high performance is random. K-fold cross-validation divides the data into different subsets, where the number of folds is defined by the user. In this study, the number of folds was set to 5. The data were divided into 5 parts, and algorithms were applied to each part in turn. A single part was used as the test set, while the remaining parts served as the training set.

The key steps of the K-fold cross-validation are as follows:

FULL TEXTS BOOK

- Data Splitting: The dataset was split into K equal parts. In this project, it was split into 5 equal parts.
- Model Training and Testing: For K iterations, each part was used as the test set, and the remaining K-1 parts were used as the training set.
- Performance Measurement: In each iteration, the model is trained and tested, and the accuracy value is recorded.
- Average accuracy: The overall accuracy of the model was calculated by averaging the accuracy values obtained in all iterations (Kohavi, 1995).

Mathematically, it can be expressed as follows:

$$CV_{(K)} = \frac{1}{K}\sum_{i=1}^{k} Accuracy_i \quad (9)$$

In this formula, $CV_{(K)}$ represents the average accuracy obtained from K-fold cross-validation, where K is the number of folds into which the dataset is split, and $Accuracy_i$ refers to the accuracy calculated for the i-th fold.

K-fold cross-validation was used to test the generalizability of the model. This method helps us understand how the model performs on different subsets of the data and reduces the risk of overfitting. Overfitting occurs when the model performs very well on training data but poorly on new data. K-fold cross-validation ensured that the model demonstrated consistent performance on both training and test data (Wong, 2015).

The average accuracy of each iteration calculated during the K-fold cross-validation process is referred to as the K-fold accuracy. The average represents the overall accuracy of the model and indicates how successful it is across different subsets of the data (Refaeilzadeh et al., 2009).

In this study, we used K-fold cross-validation to obtain a more reliable measure of model accuracy. By using this method, we analyzed the performance of our model on different parts of the dataset and calculated the average accuracy. As a result of this process, the accuracy of the proposed model was tested on different parts of the dataset, and the average accuracy value was calculated.

These results demonstrate that the proposed model exhibited consistent performance across different data subsets, demonstrating strong generalizability. The K-fold cross-validation method reduced the risk of overfitting and provided a more reliable performance evaluation of the model (Xu & Goodacre, 2018).

Table 13. K-Fold Cross-Validation accuracy calculation.

Algorithm	1st Iteration	2nd Iteration	3rd Iteration	4th Iteration	5th Iteration	K-Fold Cross-Validation Accuracy
KNN	0.9444	0.888	0.9444	0.9444	0.888	**0.9222**
LR	0.833	0.833	0.778	0.9444	0.778	**0.8333**
NB	0.833	0.833	0.833	0.888	0.833	**0.8444**
RF	0.888	0.833	1.0	0.9444	0.9444	**0.9222**
SVM	0.9444	0.833	0.888	0.9444	0.833	**0.8889**

Using the K-Fold Cross-Validation method, the accuracy values of five different ML algorithms were tested over five iterations. The accuracy of each iteration was calculated, and the average of these values was taken to determine the K-Fold Cross-Validation Accuracy.

For the KNN algorithm, the accuracy values across the five iterations were as follows: 94.44% for the 1st iteration, 88.8% for the 2nd, 94.44% for the 3rd, 94.44% for the 4th, and 88.8% for the 5th. By

FULL TEXTS BOOK

averaging these values, the K-fold cross-validation accuracy of the KNN algorithm was calculated as 92.22%. The same approach was applied to the other algorithms, yielding K-Fold Cross-Validation Accuracy values of 83.33% for LR, 84.44% for NB, 92.22% for RF, and 88.89% for SVM.

These results provide valuable insights into each algorithm's performance across different data subsets and their overall generalization capabilities. The KNN and RF algorithms demonstrated the highest performance, with a K-Fold Cross-Validation Accuracy of 92.22%. This suggests that both algorithms are highly consistent in their performance, not only on training data but also on previously unseen data, indicating their strong generalization ability.

The LR and NB algorithms achieved accuracy values of 83.33% and 84.44%, respectively. Although these models performed adequately, their accuracy was notably lower than that of the KNN and RF. The SVM algorithm achieved moderate accuracy (88.89%, performing slightly better than LR and NB but not reaching the level of KNN and RF.

Overall, the findings demonstrate that the KNN and RF algorithms outperform the other algorithms in terms of both accuracy and generalizability. The K-Fold Cross-Validation method was essential for evaluating the model's performance across multiple data partitions, providing a robust measure of each model's reliability. This method is critical in model selection because it prevents overfitting and ensures that the model performs well on both training and test data.

In conclusion, the K-Fold Cross-Validation Accuracy values demonstrate the reliability of the models in this study, and the KNN and RF models are the most effective algorithms. Given their high accuracy and strong generalizability, the KNN and RF models are recommended for tasks requiring robust and reliable ML models.

Figure 21. Comparison of algorithm accuracy and K-Fold Cross-Validation accuracy results.

High K-Fold Cross-Validation accuracy indicates strong model generalization capabilities. In particular, the consistently high performance of the KNN and RF algorithms across both accuracy metrics suggests that these models maintain stable performance on different data subsets and are not prone to overfitting. The proposed RF algorithm achieved the highest standard accuracy (95.56%), indicating excellent performance on a specific test dataset. However, its slightly lower K-Fold Cross-Validation accuracy (0.9222) suggests a potential risk of overfitting to specific datasets.

The SVM algorithm showed better K-fold cross-validation accuracy (0.8889) compared to its standard accuracy (86.67%). This indicates that SVM performed more consistently across different data subsets.

Overall, the KNN and RF algorithms demonstrated the best performance, achieving high values for both accuracy measures. In contrast, the LR and NB algorithms exhibit lower generalization abilities, performing better on certain datasets but showing weaker performance across various subsets.

FULL TEXTS BOOK

3.4 Execution Times

The execution times of the algorithms were measured within the code, and the fastest methods were identified as NB and SVM. In contrast, RRF and KNN exhibited the longest processing times. RF generally runs slower than KNN; however, in some instances, KNN required the longest execution time. LR, although slower than NB and SVM, typically produced results faster than RF and KNN. In rare cases, KNN outperformed LR in terms of execution speed.

In summary, the general ranking of execution times was NB > SVM > LR > KNN > RF. Occasionally, the ranking shifted to NB > SVM > LR > RF > KNN, and in rare instances, NB > SVM > KNN > LR > RF was observed. These results highlight the importance of considering execution times when evaluating the performance of ML algorithms.

4. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

This study aimed to predict the outcomes of cryotherapy for wart treatment using ML classification algorithms. The algorithms applied in this study were KNN, LR, NB, RF, and SVM. Among these, RF and SVM were found to have the highest accuracy rates 96.67%.

Compared to the first reference study, the proposed KNN classification method achieved an accuracy rate of 96.78%, which is slightly higher than the accuracy obtained by the KNN method in this study. In the second reference study, the RF algorithm achieved an accuracy of 96.43%, which is slightly lower than the RF accuracy achieved in this research. Based on the results of all classification algorithms, we conclude that RF and SVM are reliable methods for predicting the outcomes of wart treatment with cryotherapy.

In terms of execution time, the SVM method demonstrated faster processing than RF. Therefore, given its faster execution time and high accuracy, SVM may be a more preferable method for real-time applications.

In future research, expanding the dataset would allow for more reliable predictions of the effects of cryotherapy on warts. By increasing the dataset size, the generalizability of the findings could be improved, and the performance of the algorithms could be further enhanced. In addition, exploring other ML algorithms and optimizing model parameters may yield even better prediction accuracy for treatment outcomes.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

All authors contributed equally to the study.

STATEMENT OF INTEREST CONFLICTS

The authors declare no conflict of interest.

STATEMENT OF RESEARCH AND PUBLICATION ETHICS

The author declares that this study complies with Research and Publication Ethics.

REFERENCES

Abu Alfeilat, H. A., Hassanat, A. B., Lasassmeh, O., Tarawneh, A. S., Alhasanat, M. B., & Brini, S. (2019). Effects of Distance Measure Choice on K-Nearest Neighbor Classifier Performance: A Review. Big Data, 7(4), 221-248. doi: 10.1089/big.2018.0175.

Akyol, K., Karacı, A., & Gültepe, Y. (2018, May). A Study on Prediction Success of Machine Learning Algorithms for Wart Treatment. International Conference on Advanced Technologies, Computer Engineering and Science (ICATCES'18), Safranbolu, Turkey.

Al Aboud, A. M., & Nigam, P. K. (2024). Wart. In StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing. Available: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK441824/

FULL TEXTS BOOK

Bewick, V., Cheek, L., & Ball, J. (2005). Statistics review 14: Logistic regression. Critical Care (London, England), 9, 112-118. doi: 10.1186/cc3045.

Bouzigon, R., Grappe, F., Ravier, G., & Dugue, B. (2016). Whole- and partial-body cryostimulation/cryotherapy: current technologies and practical applications. Journal of Thermal Biology. doi: 10.1016/j.jtherbio.2016.08.009.

Breiman, L. (2001). Random Forests. Machine Learning, 45, 5-32. doi: 10.1023/A:1010933404324.

Cortes, C., & Vapnik, V. (1995). Support-vector networks. Machine Learning, 20, 273-297. doi: 10.1007/BF00994018.

Das, S., Dey, A., Pal, A., & Roy, N. (2015). Applications of Artificial Intelligence in Machine Learning: Review and Prospect. International Journal of Computer Applications, 115, 31-41. doi: 10.5120/20182-2402.

Gibbs, S., Harvey, I., Sterling, J., & Stark, R. (2002). Local treatments for cutaneous warts: systematic review. BMJ, 325(7362), 461. doi: 10.1136/bmj.325.7362.461.

Guven AF (2024) Integrating electric vehicles into hybrid microgrids: A stochastic approach to future-ready renewable energy solutions and management. Energy 303:131968. https://doi.org/10.1016/j.energy.2024.131968.

Güven AF (2024) Exploring solar energy systems: A comparative study of optimization algorithms, MPPTs, and controllers. IET Control Theory Appl 18:887–920. https://doi.org/10.1049/cth2.12626.

Jain, Y. K., & Bhandare, S. K. (2011). Min Max Normalization Based Data Perturbation Method for Privacy Protection. International Journal of Computer & Communication Technology, 2(8), 45-50.

Kataria, A., & Singh, M. D. (2013). A review of data classification using k-nearest neighbour algorithm. International Journal of Emerging Technology and Advanced Engineering, 3(6), 354-360.

Khozeimeh, F., Alizadehsani, R., Roshanzamir, M., Khosravi, A., Layegh, P., & Nahavandi, S. (2017). An expert system for selecting wart treatment method. Computer Methods and Programs in Biomedicine, 81, 167-175. doi: 10.1016/j.compbiomed.2017.01.001.

Kohavi, R. (1995). A study of cross-validation and bootstrap for accuracy estimation and model selection. In Proceedings of the 14th International Joint Conference on Artificial Intelligence, 1137-1143.

Leman, J. A., & Benton, E. C. (2000). Verrucas. Guidelines for management. American Journal of Clinical Dermatology, 1(3), 143-149. doi: 10.2165/00128071-200001030-00001.

Li, H., & Zhao, M. (2010). Improving the k-nearest neighbor classifier by the use of expanded min-max normalization. Expert Systems with Applications, 37(7), 4899-4907.

Lye, A., & Miles, J. A. R. (1951). The myrmecia. British Medical Journal, 28, 912-916.

Mahesh, B. (2020). Machine learning algorithms-a review. International Journal of Science and Research (IJSR), 9(1), 381-386.

Nuthan, R., & Rohith, V. (2021). Detection of Skin Cancer Using KNN and Naive Bayes Algorithms. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 12(6).

Olson, J. E., & Stravino, V. D. (1972). A review of cryotherapy. Physical Therapy, 52(8), 840-853. doi: 10.1093/ptj/52.8.840.

Plasencia, J. M. (2000). Cutaneous warts: diagnosis and treatment. Primary Care, 27(2), 423-434. doi: 10.1016/s0095-4543(05)70204-9.

Rahman, M. M., Wang, S., Zhou, Y., & Rogers, J. (2019). Predicting the Performance of Cryotherapy for Wart Treatment Using Machine Learning Algorithms.

FULL TEXTS BOOK

Refaeilzadeh, P., Tang, L., & Liu, H. (2009). Cross-Validation. In L. Liu & M. T. Özsu (Eds.), Encyclopedia of Database Systems (pp. 532-538). Springer US. doi: 10.1007/978-0-387-39940-9_565.

Rowson, K. E., & Mahy, B. W. (1967). Human papova (wart) virus. Bacteriological Reviews, 31(2), 110-131. doi: 10.1128/br.31.2.110-131.1967.

Sharma, D., & Kumar, N. (2017). A review on machine learning algorithms, tasks and applications. International Journal of Advanced Research in Computer Engineering & Technology (IJARCET), 6(10), 2278-1323.

Wong, T. T. (2015). Performance evaluation of classification algorithms by k-fold and leave-one-out cross-validation. Pattern Recognition, 48(9), 2839-2846. doi: 10.1016/j.patcog.2015.03.009.

Xu, Y., & Goodacre, R. (2018). On splitting training and validation set: a comparative study of cross-validation, bootstrap and systematic sampling for estimating the generalization performance of supervised learning. Journal of Analysis and Testing, 2, 249-262. doi: 10.1007/s41664-018-0068-2

Yadav, S., & Shukla, S. (2016). Analysis of k-fold cross-validation over hold-out validation on colossal datasets for quality classification. In 2016 IEEE 6th International Conference on Advanced Computing (IACC), 78-83. doi: 10.1109/IACC.2016.25.

BASICS OF THE PROCESS OF ENCAPSULATION OF EASILY AND HARDLY SOLUBLE IN WATER GRANULES

ОСНОВЫ ПРОЦЕССА КАПСУЛИРОВАНИЯ ЛЕГКО И ТРУДНО РАСТВОРИМЫХ В ВОДЕ ГРАНУЛ

Shamama G.Mamedova[1], Humay.G.Gulieva[2]

[1, 2]Engineering Faculty, Department of Automation and Mechanics,

Sumgait State University

[1] 0000-0001-6646-6952

[2]0000-0003-2664-0842

ABSTRACT

The processes of encapsulation of hard and easy to dissolve in water granules of sodium carboxymethyl cellulose materials are considered and defined. It is shown that hard to dissolve in water granules encapsulated in a drum apparatus and easy to dissolve granules encapsulated in a fluidized bed apparatus are technologically and economically advantageous. At the same time, it is noted that the hydrodynamic regime of the fluidized bed must be created with the supply of hot air with a temperature range of 120-1700 C. The specified regime ensures the evaporation of water and the formation of a capsule-forming layer on the granules without changing their shape. Mathematical models of the processes of encapsulation of both granules are developed.

Methods: analyzing method had been used during the research.

Application importance: material can be useful for university professors and students.

Key words: Difficult and easy to dissolve, granules of materials, drum apparatuses, apparatuses with a fluidized bed, encapsulation, non-stationary parameters, mathematical description, kinetic coefficient of encapsulation.

РЕЗЮМЕ

Рассмотрены и определены процессы капсулирования трудно и легко растворимых в воде гранул материалов натриевой соли карбоксиметилцеллюлозы. Показано, что труднорастворимые в воде гранулы капсулированые в барабанном аппарате и легкорастворимые гранулы капсулированые в аппарате с псевдоожиженым слоем, являются технологически и экономически выгодными. При этом, отмечено, что гидродинамический режим псевдоожиженного слоя необходимо создать с подачей горячего воздуха с температурным интервалом 120-170^0 С. Указанный режим обеспечивает испарение воды и образование капсулообразуещего слоя на гранулах без изменения их формы. Разработаны математические модели процессов капсулирования обоих гранул.

Методы: в ходе исследования использовался метод анализа.

Значимость применения: материал может быть полезен преподавателям и студентам вузов.

Ключевые слова: Трудно и легко растворимые, гранулы материалов, барабанные аппараты, ппараты с псевдоожиженным слоем, капсулирование, нестационарные параметры, математическое описание, кинетический коэффициент капсулирования.

FULL TEXTS BOOK

Введение: Капсулирование гранул материалов является всемирно важным вопросом для повышения их эффективности. Разработка экологически чистой технологии для проведения указанных процессов является стратегическим вопросом современности. К трудно растворимым в воде относятся гранулы суперфосфата, а легко растворимыми в воде являются гранулы аммиачной селитры, карбамида и другие материалы. Исследование и разработка технологической и аппаратурной основы капсулирования указанных гранул водными растворами натриевой соли карбоксиметилцеллюлозы (Na-КМЦ), является приоритетным направлением.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ ЧАСТЬ

Капсулирование трудно растворимых в воде гранул водным раствором биоразлагаемого Na-КМЦ в барабанном аппарате были широко исследованы ранее [1,2].

Исследование процесса капсулирования легко растворимых гранул с водным раствором Na-КМЦ, нами было осуществлено в аппрате с псевдоожиженным слоем. При этом, гидродинамический режим псевдоожиженого слоя был создан подачей горячего воздуха с температурным интервалом 120-150^0 С и на капсулируемых гранулах распыляющего водного раствора Na-КМЦ с температурным интервалом 70-90^0 С. Указанные температурные режимы обеспечивают одновременное протекание процессов быстрого испарения влаги и роста полимерной капсулы без изменения формы капсулируемых гранул.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ИХ ОБСУЖДЕНИЕ

Процессы капсулирования гранул протекают с изменением массы частиц и плотности материалов, что обусловливает нестационарное состояние гидродина-мических параметров при проведении их в системах с псевдоожиженным слоем. В работе [3] представлена система уравнений, описывающая гидромеханику псевдоожижения частиц со стационарной массой и плотностью. Оценка этими уравнениями гидромеханики слоя при капсулировании в нем гранул материалов невозможна. При этом, необходимо знать и составить уравнения, учитывающие изменения истинной и насыпной плотности его псевдоожиженного слоя в зависимости от массовой доли капсулообразующего материала.

Необходимо отметить, что плотность и концентрация водного раствора Na-КМЦ были определены аэрометрическим и калориметрическим методами соответственно.

При определении молекулярной массы чистой Na-КМЦ технический Na-КМЦ был очищен от примесей методом растворения в воде и осаждением в водно – спиртовом растворе. После этого, молекулярная масса чистой Na-КМЦ рассчитано с определением динамической вязкости применением визкозиметра марки ПВЖ – 4.

Дифференциальные уравнения, описывающие зависимость истинной (ρ_m) и насыпной ($\rho_н$) плотности капсулируемого материала и кажущейся плотности его псевдоожиженного слоя (ρ_c), от массовой доли капсулообразующего полимера (β), можно представить в следующем виде[4].

$$\rho_m = \frac{dm}{dV_m} = \frac{d[m_0(1+a)]}{d(V_0+V_n)} \qquad (1)$$

Решением уравнения (1) с учетом, что $V_0 = \frac{m_0}{\rho_0}$; $V_n = \frac{m_n}{\rho_n}$, была получено зависи-мость ρ_m от ρ_0 ρ_n и α:

$$\frac{1}{\rho_m} = \frac{1}{1+a}\left(\frac{1}{\rho_0} + \frac{1}{\rho_n}\right) \qquad (2)$$

FULL TEXTS BOOK

Где, α – масса полимерной пленки относящаяся к массе ядра $a = \frac{\beta}{1-\beta}$, кг/кг.

При проведении опытов были использованы гранулы аммиачной селитры с размером 1мм, 2мм, 3мм. В качестве капсулообразующего полимера использована натриевая соль карбоксиметилцеллюлозы.

Поскольку эксперименты по капсулированию для гранул аммиачной селитры были проведены в аппарате с псевдоожиженным слоем, определение гидродинамического режима является важным вопросом. Критическая скорость начала псевдоожижения и скорость начала уноса частиц в зависимости толщины полимерной пленки на гранулах аммиачной селитры с диаметрами исходных гранул 1,0мм, 2,0мм, 3,0мм, изменяется в интервале 0,3 ÷ 0,6м/с, 0,75 ÷ 0,9м/с и 1,0 ÷ 11м/с соответственно.

Результаты влияния концентрации полимерного раствора на толщину капсулы гранул аммиачной селитры и на продолжительность процесса капсулирования приведены в таблице1.

Таблица 1

Концентрация полимерного раствора, %.	Толщина пленок на гранулах с диаметром 2,5мм, мкм.	Продолжительность процесса при равных подача раствора, сек.
10	39	400
15	46	370
20	55	290

Как следует из таблицы 1, с увеличением концентрации водного раствора Na-КМЦ в два раза, толщина пленки на гранулах аммиачной селитры повышается примерно в 1,5 раза. Повышение продолжительности процесса при низких концентрациях раствора связано с осложнением испарения и удаления паров растворителя с поверхностей капсулируемых гранул.

Скорость растворения покрытых гранул существенно зависит от соотношения гидрофильных и гидрофобных групп в полимерной цепи. Поэтому, расчет этих величин представляет теоретическое и практическое значения. Указанные расчетные уравнения представлены ниже:

$$\left.\begin{array}{l} n_1 + n_2 = n \\ M_1 \cdot n_1 + M_2 \cdot n_2 = n \end{array}\right\} \qquad (3)$$

Решением уравнения (3) с учетом, что $n_2 = n - n_1$ и $n = \frac{M_0}{M_1}$ получим:

$$n_2 = \frac{M - M_0}{M_2 - M_1} \qquad (4)$$

Где, n - общее число элементарных звеньев в полимерной цепи, шт; n_2- число элементарных звеньев в полимерной цепи, содержащее гидрофильные группы, шт; M_0 и M - среднеаддетивная молекулярная масса капсулообразуюшего полимера не содержащее и содержащее в элементарных звеньях гидрофильные групп; M_1 - молекулярная масса

FULL TEXTS BOOK

элементарных звеньев в полимерной цепи; M_2 - молекулярная масса элементарных звеньев, содержащих гидрофильные группы.

Таким образом, варьированием концентрацией водного раствора капсулообразующего полимера, числом элементарных звеньев, содержащих гидрофильные группы, температурой ожижающего воздуха, а также толщиной полимерной пленки на гранулах, можно управлять свойством пролонгированного действия быстрорастворимых в воде гранул в широком диапазоне.

В таблице (2) представлены данные о влиянии капсулообразующей пленки на основные показатели быстрорастворимых гранул.

Таблица 2

№	Показатели гранул	Непокрытые гранулы	Покрытые гранулы
1	Время растворения гранул в воде, с	55	165
2	Механическая прочность гранул, МПа	1,8	2,1
3	Слеживаемость гранул при хранении, МПа	4,0	0

Как следует из таблицы 2, капсулирование гранул быстрорастворимых материалов с натрий карбоксиметилцеллюлозой предотвращает их слеживаемость при длительном хранении, повышает механическую прочность и пролонгированное действие. Выше приведенные данные дают основание считать, что процесс капсули-рования гранул быстрорастворимых материалов является важным вопросом в технологии их использование.

В отличии от существующих методов, нами предложен метод описания скорости роста толщины пленки на гранулах уравнением первого порядка, содержащий кинетический коэффициент:

$$\frac{dD}{d\tau_t} = KD \qquad (5)$$

С учетом, что $D = D_0 + 2\delta_T$ уравнение (3) примет вид

$$\frac{d(D_0+2\delta_T}{d\tau_t} = K(D_0 + 2\delta_T) \qquad (6)$$

или

$$\frac{\delta_T}{d\tau_t} = \frac{K}{2}(D_0 + 2\delta_T) \qquad (7)$$

Интегрированием уравнения (5) с учетом изменения переменных параметров в интервале $0 \le \tau_t \le \tau_k$, $0 \le \delta_T \le \delta_k$ и решением полученного выражения относительно δ_k было получено:

$$\delta_k = \frac{1}{2}D_0[\exp(k \cdot \tau_k) - 1] \qquad (8)$$

FULL TEXTS BOOK

Здесь, δ_T и δ_k - текущая и конечная толщина полимерной пленки на гранулах, мкм; $\tau_к$ – конечная продолжительность процесса капсулирования, с; K – кинетический коэффициент при капсулировании гранул в псевдоожиженном слое, 1/с; D_0 – диаметр исходных гранул, мкм.

На основании экспериментальных данных, предложено следующее эмприческое уравнение для расчета кинетического коэффициента при капсулировании гранул в аппаратах с псевдоожиженным слоем:

$$K = 2{,}7 \cdot 10^{-4} C_n - 0{,}000055 \cdot 10^{-4} \frac{D_0}{\sqrt{\phi}} \qquad (9)$$

Где C_n- относительная концентрация водного раствора полимерного материала, кг/кг, ϕ - коэффициент формы капсулируемых гранул.

Коэффициент формы капсулируемых гранул аммиачной селитры был определен по методу описанному в работе [5], который составляет 0,731.

ВЫВОДЫ

Обобщая результаты исследования, предложены следующие аппаратурные и технологические оформления процесса капсулирования быстрорастворимых гранул.

Предложенная технологическая схема непрерывно – действующей установки которая может быть внедрена в промышленном масштабе. Здесь, рассмотрены процессы нагревания воздуха, подаваемого в слой капсулируемых гранул аммиачной селитры для создания псевдоожижения указанного слоя.

Рассмотрены процессы растворения в воде порошкообразного капсулообразующего полимера Na-КМЦ. Технологическая схема является экологически чистой и не отравляющей окружающую среду.

В результате исследования предложена научная концепция о том, что капсулирование трудно растворимых гранул необходимо провести в барабанном аппарате и легкорастворимых в аппарате с псевдоожиженным слоем.

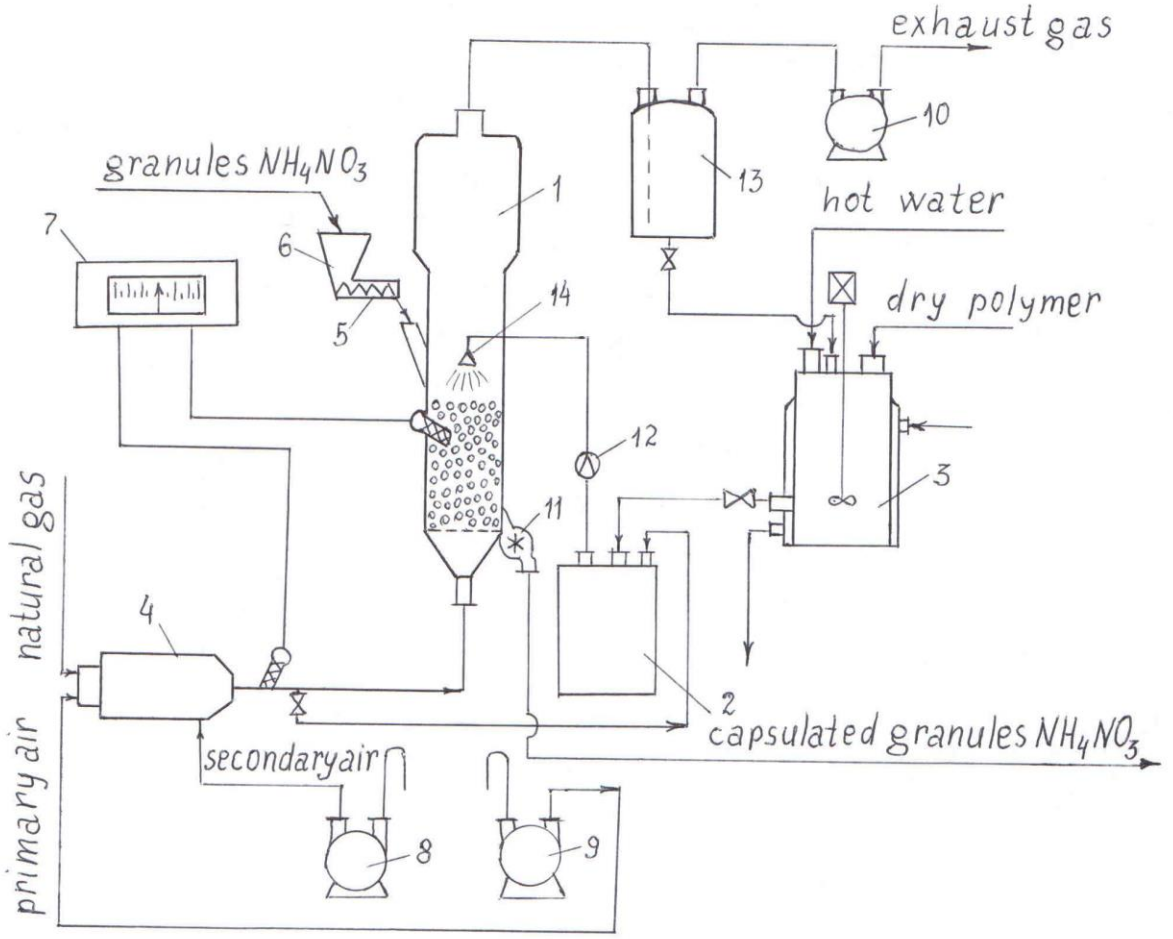

Рис.1. Технологическая схема капсулирования гранул аммиачной селитры: 1 – аппарат с кипящим слоем; 2 – сборник раствора полимера; 3 – емкость для приготовления раствора полимера; 4 – топка (отопление); 5 – винт; 6 – бункер; 7 – электронный потенциометр; 8,9 – воздуходувки; 10 – вытяжной вентилятор; 11 – роторный разгрузчик; 12 – расходомер; 13 – уловитель жидкости; 14 – распыление сжатым воздухом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Рустамов Я.И., Ибрагимов Ч.Ш., Самедова Т.А., Рустамова Г.Я. Математическая модель процесса капсулирования гранул минеральных удобрений в аппарате барабанного типа // Процессы нефтехимии и нефтепереработки, 2007, №4, с. 81-86.
2. Рустамов Я.И., Мамедова Ш.Г., Рустамова Г.Я. Полная математическая модель процесса капсулирования гранул суперфосфата в барабанном аппарате // Sumqayıt Dövlət Universitetinin “Elmi xəbərləri” jurnalı, 2010, №2, s. 49-55.
3. Протодьяконов Н.О., Чеснаков Ю.Г., Гидромеханика псевдоожи-женного слоя, Л.: Химия, 1982, 264 с.
4. Рустамов Я.И., Лыков М.В., Рустамова М.Я. и др. Гидромеханика псевдоожиженного слоя с нестационарными параметрами // журнал «Химическая промышленность», 1987, №3, с. 43-46.

FULL TEXTS BOOK

5. Рустамов Я.И., Самедова Т.А., Рустамова Г.Я. Некоторые теоретические аспекты расчета и закономерности изменения коэффициентов форм пространственных геометрических фигур // Азерб. Химический журнал, 2005, №3, с. 96-101.

PATTERNS OF PHYSICAL ACTIVITY AND SELF-RATED HEALTH AMONG NURSING STUDENTS IN KANO STATE, NIGERIA

[1]Jamilu Lawal Ajiya, [2]Abdullahi Dahiru, [3]Alhaji Sani Na'Allah

1 &3. Department of Human Kinetics and Health Education, Federal University, Dutsin-Ma, Katsina State, Nigeria

https://orcid.org/0000-0001-6838-298X

2. Department of Hospital Services, Hospital Management Board, Kano

https://orcid.org/0000-0001-7676-0506

ABSTRACT

Nurses in Nigeria represent the largest professional group within the healthcare system, spending a significant amount of time interacting with patients. Physical activity (PA) has been known to improve overall health and combat deadly ailments such as hypertension and diabetes. However, data on physical activity and health of Nursing students in Nigeria is not fully documented. This study assessed patterns of physical activity participation and its association with higher self-rated health (SRH).

Objective:

The aim of this study is to assess self-rated health and physical activity, including their associations in students of Nursing in Kano state, Nigeria.

Methods:

Fifty (50) Nursing students (17 males; 33 female) studying in School of Nursing Kano completed a self-structured questionnaire. Descriptive statistics and Pearson Correlation were used to explore the prevalence and the association between participation in PA and higher SRH.

Results:

Higher SRH and low physical activity were recorded. Results also indicate a significant positive relationship at 0.01 levels between participation in PA and higher SRH. In other words, physical activity accounted for 54.5% increase in self-rated health. Sex and age played significant roles in determining SRH among the respondents.

Conclusions:

Physical activity is positively associated with self-rated health in Nursing students in Nigeria. With the present findings, school authorities in health tertiary institutions and policy makers need to design and implement new strategies to ensure students' participation in recreational physical activities of interest.

Keywords: Physical activity, self-rated health, Nursing students

Introduction

Nurses in Nigeria represent the largest professional group within the healthcare system, spending a significant amount of time interacting with patients. Their health status directly influences the quality of care they provide. Physical inactivity is a major public health concern and is associated with increased risk of chronic diseases such as cardiovascular disease (CVD) and type 2 diabetes mellitus (T2DM) [1, 2]. Regular physical activity has been shown to improve cardiovascular health, reduce the risk of chronic diseases, and enhance overall well-being [3, 4].

Nursing students are a future generation of healthcare professionals who will be role models for healthy lifestyles. It is crucial for them to feel good about their health and adopt healthy behaviors before

FULL TEXTS BOOK

entering the workforce. While previous research has demonstrated the health benefits of physical activity in nurses [5, 6], data on physical activity and health status among nursing students in Nigeria is limited. This study aimed to assess patterns of physical activity participation and its association with self-rated health (SRH) in nursing students in Kano State, Nigeria.

Ethical approval for this study was obtained from the Kano State Ministry of Health.

Methods

This study employed a convenience sampling method to recruit participants from the School of Nursing situated at Kano metropolis. The school had a student population of approximately 350 during the present academic year (2019/2020).

A self-structured questionnaire was used to collect data. The questionnaire comprised of two sections: Section A for demographic information and body composition variables, and Section B for self-rated health and physical activity. Self-rated health was assessed using a single-item measure with five options: “excellent,” “very good,” “good,” “fair,” and “bad.” Physical activity participation was measured using questions about moderate-intensity physical activity (MPA), vigorous-intensity physical activity (VPA), and no activity. Body composition variables (height, weight, body mass index (BMI), body fat percentage, abdominal visceral fat (AVF), and skeletal muscle mass) were measured using standard procedures (e.g., stadiometer, bioelectrical impedance analysis, digital blood pressure monitor).

Descriptive statistics were used to analyze body composition variables, self-rated health, and physical activity levels. Cross-tabulations were conducted to examine the influence of sex and age on SRH and physical activity. Pearson correlation coefficient was used to assess the relationship between physical activity and self-rated health.

Results

The major variable of interest was physical activity, with sex and age as the other two predictor variables. Self-rated health was the dependant variable. Self-rated health was assessed by a single subjective health measure with five options: “excellent”, “very good, “good”, “fair”, and “bad”. Physical activity participation was measured as moderate physical activity (MPA), vigorous physical activity (VPA) and none.

Table 1: Descriptive Analysis of Body Composition

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
HEIGHT	50	1.54	1.77	1.6490	.06159
WEIGHT	50	38.3	100.4	62.908	12.3073
BMI	50	14.1	36.7	23.160	4.4695
AVF	50	1	11	4.72	2.483
BF	50	7.2	56.2	30.126	11.2455
SM	50	18.3	71.0	30.250	9.0478

Result on table 1 shows mean height of 1.6490 and mean weight of 62.908. Body mass index of 23.160 indicates a normal weight. Abdominal visceral fat of 4.72 is also normal. Both body fat percent and skeletal muscle (30.126 and 30.250 respectively) fall within the normal value for their age. In summary all the body composition variables were within normal range which can play a direct role in safe-rated health.

FULL TEXTS BOOK

Table 2: Prevalence of Self rated health (SRH)

	SRH	Good		Poor	
	No	F	%	F	%
Male	n= 17	8	47.1	9	52.9
Female	n= 33	23	69.7	10	30.3

Table 2 above presented the self-rated health of respondents based on the two dichotomies (good and poor). Result shows that good SRH was higher in females (69.7%) and lower in males (47.1%).

Table 3: Prevalence of Physical activity (PA)

PA		Good		Poor	
	No	F	%	F	%
Male	n= 17	3	17.6	14	82.4
Female	n= 33	7	21.2	26	78.8

Table 3 above presented the physical activity of respondents. Result generally indicated very low participation in physical activity (17.6% and 21.2% for males and females respectively), with the females slightly higher than the males.

Table 4: Self-rated health, Physical Activity and Sex Cross-tabulation

			Physical Activity		
SEX			None	Moderate	Total
Male	Self-rated health	Poor	1	0	1
		Fair	8	0	8
		Good	5	0	5
		Very good	0	2	2
		Excellent	0	1	1
	Total		14	3	17
Female	Self-rated health	Poor	1	0	1
		Fair	8	1	9
		Good	13	1	14
		Very good	4	5	9
	Total		26	7	33
Total	Self-rated health	Poor	2	0	2
		Fair	16	1	17
		Good	18	1	19
		Very good	4	7	11
		Excellent	0	1	1
	Total		40	10	50

Table 4 above presented the detailed prevalence of physical activity and self-rated health among the respondents with sex cross-tabulation. The table clearly indicates that none of the respondents participates in vigorous physical activity; while moderate is rare (10: 3 males; 7 females) and majority

FULL TEXTS BOOK

(40: 14 males; 26 females) do not engage in physical activity. Results also indicated that non-performance of physical activity is associated with low SRH. In other words, those that participate in at least moderate physical activity reported higher SRH: excellent, very good and good across the two sexes.

Table 5: Self-rated health, Physical Activity and Age Cross-tabulation

		AGE		
		18-40	41 Above	Total
Self-rated health	Poor	2	0	2
	Fair	14	3	17
	Good	14	5	19
	Very good	10	1	11
	Excellent	1	0	1
Total		41	9	50
Physical Activity	None	32	8	40
	Moderate	9	1	10
Total		41	9	50

Table 5 above presented the detailed prevalence of physical activity and self-rated health among the respondents with age cross-tabulation. Result indicates that 41 out of 50 respondents were between the ages of 18-40 years of age. The same age category appears to have high rating of health and physical activity. In other words, however, participation in at least moderate physical activity is low even in the lower ages.

Table 6: Correlation between Physical Activity and Self-rated Health

		Self-rated health	Physical Activity
Self-rated health	Pearson Correlation	1	.545**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	50	50
Physical Activity	Pearson Correlation	.545**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	50	50

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Result of Pearson Correlation Co-efficient is shown in table 3 above. The correlation co-efficient is 0.545 and the level of significance is below 0.01. This implies that there is significant positive

FULL TEXTS BOOK

correlation between physical activity and self-rated health. In other words, with increase in physical activity; there is expected increase in SRH. Physical activity accounted for 54.5% of increase in SRH.

Discussion

The findings of this study reveal a higher prevalence of good self-rated health among female nursing students compared to males (69.7% vs. 47.1%). However, both sexes exhibited low levels of physical activity participation, with over 78% of both males and females engaging in no physical activity.

A significant positive correlation was found between physical activity and self-rated health ($r=0.545$, $p<0.01$). This suggests that increased physical activity is associated with higher self-rated health. Specifically, our analysis indicates that physical activity accounted for 54.5% of the increase in self-rated health among the participants. This finding reinforces the established link between physical activity and overall well-being [1, 2, 3].

The observed low levels of physical activity among nursing students may be attributed to several factors. As anticipated, long working hours and academic demands were identified as significant barriers to physical activity participation [4, 5]. However, further exploration through interviews or focus groups could provide deeper insights into the specific challenges faced by these students. Additionally, cultural norms and safety concerns may play a role in limiting physical activity among nursing students in Kano State. For instance, societal expectations regarding gender roles or perceived safety risks in certain areas could influence students' decisions regarding physical activity.

The higher prevalence of good self-rated health among female nursing students compared to males is an interesting finding. While the study did not delve into the specific reasons for this difference, it is possible that gender-specific factors such as societal expectations, coping mechanisms, or support systems may play a role. Future studies could explore these factors in more detail.

Cross-tabulation analysis further reveals that both sex and age significantly influence self-rated health. While females are more likely to report good self-rated health than males, the relationship between physical activity and self-rated health is consistent across both sexes (Table 4).

Age also plays a role. While the majority of participants (82%) fall within the 18-40 age group, those aged 41 and above tend to have slightly lower self-rated health overall. However, within each age group, the positive association between physical activity and self-rated health persists (Table 5).

Conclusions

Based on the findings of this study, it is evident that physical activity is positively associated with self-rated health among nursing students in Kano State, Nigeria. By implementing targeted interventions, educational campaigns, and improvements to campus facilities, schools can create a more supportive environment for nursing students to engage in regular physical activity. This can lead to improved health outcomes, enhanced academic performance, and a more positive overall well-being for future healthcare professionals.

Recommendations

Based on the findings of this study, several recommendations can be made to promote physical activity among nursing students in Kano State:

- **Tailored Interventions:** Implement interventions that address the specific barriers to physical activity identified in this study, such as flexible workout schedules for students with heavy workloads or safety training programs for those concerned about their safety.
- **Educational Campaigns:** Promote the benefits of physical activity through educational campaigns and workshops that highlight the positive impact on self-rated health and overall well-being.
- **Campus Facilities:** Invest in and maintain adequate recreational facilities on campus, ensuring that students have easy access to opportunities for physical activity.

FULL TEXTS BOOK

- **Partnerships with Local Organizations:** Collaborate with local fitness centers or sports clubs to provide discounted memberships or access to facilities for nursing students.
- **Integration into Curriculum:** Incorporate physical activity into the nursing curriculum, offering courses or elective options related to exercise and health.

Limitations and Future Research

This study has some limitations that should be considered. The cross-sectional design of the study does not allow for causal inferences between physical activity and self-rated health. Additionally, the sample size was relatively small, which may limit the generalizability of the findings. Future research should focus on addressing the limitations of this study, such as expanding the sample size and employing longitudinal designs. Additionally, exploring the interplay between physical activity, self-rated health, and other factors like diet, sleep, and stress can provide a more comprehensive understanding of the relationship between these variables in the context of nursing students.

Acknowledgement

The researchers wish to thank the administration of school of nursing, Kano State Nigeria, namely: The School Director Hajiya Mairo S. Muhammad and the Deputy Director Academics, Malam Salisu M. Jella for their technical support.

Conflict of Interest

The researchers declare no conflict of interest

Role of Authors

J.L Ajiya, Conceptualization, draft of the proposal, literature review, data analyses and discussion

Abdullahi Dahiru, Data collection and supervision

Alhaji Sani Na' Allah, Data collection and proof reading

REFERENCE

1. Chow, S.K.Y, Lam, K & Yuen, W (2018). Do demographic factors and a health-promoting lifestyle influence the self-rated health of college nursing students. *BMC Nuursing, 17*(50). Doi: 1086/s12912-018-0322-y.

2. Wu, S., Wang, R., Zhao, V., Ma, X., Wu, M., Yan, X. And He, J. (2013). The relationship between self-rated health and objective health status: a population-based study. *BMC Public Health, 13*: 320.

3. Erickson, I., Unden,S.E. and Elofsson, S (2001). Self-rated. Comparisons between three different measures. *Results from a population study, 30*(2):326-333.

4. Delpierre, C., Lauwers-Cances, V., Datta, G.D., Berkman, L., Lang, T. (2009). Impact of Social position on the effect cardiovascular risk factors on self-rated health. *American Journal of Public Health, 99*: 1278-8410).

5. Iwuala, S.O., Sekoni, A.O., Olamoyegun, M.A., Akambi, M.A., Ayankogbe and Sabir., A.A, 2015). Self reported physical activity among healthcare professionals in South-west Nigeria. *Nigerian Journal of Clinical Practice, 18*(6), 790-795.

6. World Health Organization- WHO (2010). Global recommendation on physical activity and health. Geneva, Switzerland: World Health Organisation.

FULL TEXTS BOOK

7. America College of Sports Medicine (2010). Guidelines for Exercise Testing and Prescription. Philadelphia: American College of Sports Medicine.

8. American Heart Association, AHA (2009). Progress and challenges of cardio-metabolic syndrome in children and adolescents. AHA Scientific Statement. *Circulation, 119*: 624 - 628.

9. Jella, S. (2020). Assessment of knowledge of HIV AIDS among students of tertiary institutions in Kano. Paper presented at the International Online Conference organized by the International Institute of Policy Review and Development, 21st-22nd, October, 2020.

10. Wilkerson, A.H., Thomas, H.O & Nahar, V.K 2019). Correlates of physical activity behaviour among nursing professionals: A systematic search and literature review. *Journal of Health and Social Sciences, 4*(2), 157-172.

11. Pappars, N.A., Alamanos, Y & Dimoliatis, D.K (2005). Self-rated health, work characteristics and health related behaviours among nurses in Greece; A cross-sectional study. *BMC Nursing, 4*(4). Doi.org/10.1186/1472.6955.

12. Basirimoghadam, M., Rafii, F & Ebadi, A (2020). Self-rated health and general procrastination in nurses: a cross-sectional study. *Pan African Journal, 36.* Doi: 10.11604/pamj.2020.36.254.23720.

13. Hasson, D and Gustavsson, P (2010). Trends in self-rated health among nurses: A 4-year longitudinal study on the transition from nursing education to working life. *Journal of professional nursing, 26*(1), 54-60.

14. Uchendu, Windle & Blake, 2020). Perceived facilitators and barriers to Nigerian Nurses' engagement in health promoting behaviours: A socio-ecological model apporoach. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17, 1314.

15. Oyeyemi, A.L., Muhammed, S. Oyeyemi, A.Y & Adegoke, O.A (2017). Patterns of objectively assessed physical activity and sedentary time: Are Nigerian health professional students. *Plos One*. Available on: https://doi.org/10.1371/journal.prone.0190124.

FULL TEXTS BOOK

GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS CAUSED BY THE COVID-19 PANDEMIC

Shirinova Lala

Western Caspian University, Faculty of High Technologies and Natural Sciences, Master in Molecular Biology, Baku, Azerbaijan

ORCİD İD-0000-0001-8347-5367.

Mammadov Ayaz

Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education Doctor of Philosophy in Biological Sciences, Western Caspian University, Head of the Department of Genetics

ORCİD İD-0000-0003-4526-3560

Abbasov Mehraj

Genetic Resources Institute, Ministry of Science and Education Doctor of Philosophy in Biological Sciences

ORCİD-ID -0000-0002-2564-3411

Shirinova Nargiz

Azerbaijan Medical University, Student of the Faculty of Pharmacy, Baku, Azerbaijan

ORCİD İD- 0009-0007-3441-602X

ABSTRACT

The article analyses the global problems caused by the SARS-CoV-2 pandemic and its positive and negative impact on humanity. We also decided to share our findings by reviewing numerous literature sources and studying the impact of the COVID-19 pandemic on environmental factors. The Covid-19 pandemic has paralysed all vital industries around the world. Thus, the tourism industry was on the verge of bankruptcy, there was a shortage of medicines, borders were drawn between countries and people began to pay more attention to social isolation and personal hygiene rules. In many regions of the world, measures to combat the COVID-19 pandemic have led to a sharp decline in economic activity, the suspension of public transport and the cancellation of international flights. Demand for electricity, coal, oil and oil products has decreased, and industrial and transport emissions, including greenhouse gases, have decreased the level of pollution of the World Ocean. In addition to protecting the population from COVID-19, quarantine measures have also positively affected the quality of the environment.

Keywords: coronavirus, ecology, pandemic, World Health Organization.

Introduction

The COVID-19 pandemic, which created global consequences ecologically, politically-economically, economically and medically-biologically, quickly spread beyond a country's borders and took on a wider scale. The COVID-19 pandemic has spread massively to the entire territory of the state, the adjacent territories of the countries, and sometimes to most of the countries of the world, leading to a state of paralysis of humanity. Fossil fuel derivatives, long-term exposure to ionizing and ultraviolet radiation, as well as smoking, have led to immune system deficiency and the development of acute and chronic inflammation during COVID-19 [8]. The spread area and frequency of the SARS-CoV-2 virus, and its pathogenicity are related to the parameters of water and land environment [1].

The purpose of our work is to share our achievements by studying the global environmental problems caused by the COVID-19 pandemic.

FULL TEXTS BOOK

Ecology. Diseases that did not worry ecologists so much before, technological progress, species of plants and animals that are destroyed due to their impact on the environment, and the increase in lethality due to the deterioration of ecology are currently the focus of all humanity. In the 21st century, the problem of efficient use of natural resources has not been solved, the misuse of which causes air pollution, which causes the premature death of hundreds of thousands of people from respiratory and heart diseases [2]. In general, polluted air kills up to three years of life per person. American scientists have proven that the cleanest air on our planet is on the coast of Antarctica. Although carbon dioxide is essential for our planet's biosphere, it is released into the atmosphere in excess. According to the research of scientists, it was found that during the years China - 10357; USA - 5414; India -2274; Russia - 1617; Japan - 1237; Germany - 798; Iran - 698; Saudi Arabia - 601; South Korea - 598; Canada – emits 557 million tons of carbon dioxide [8,10]. To convey the concept of ecology to society, ecological scientists have presented several of its main types, which are shown in Figure 1.

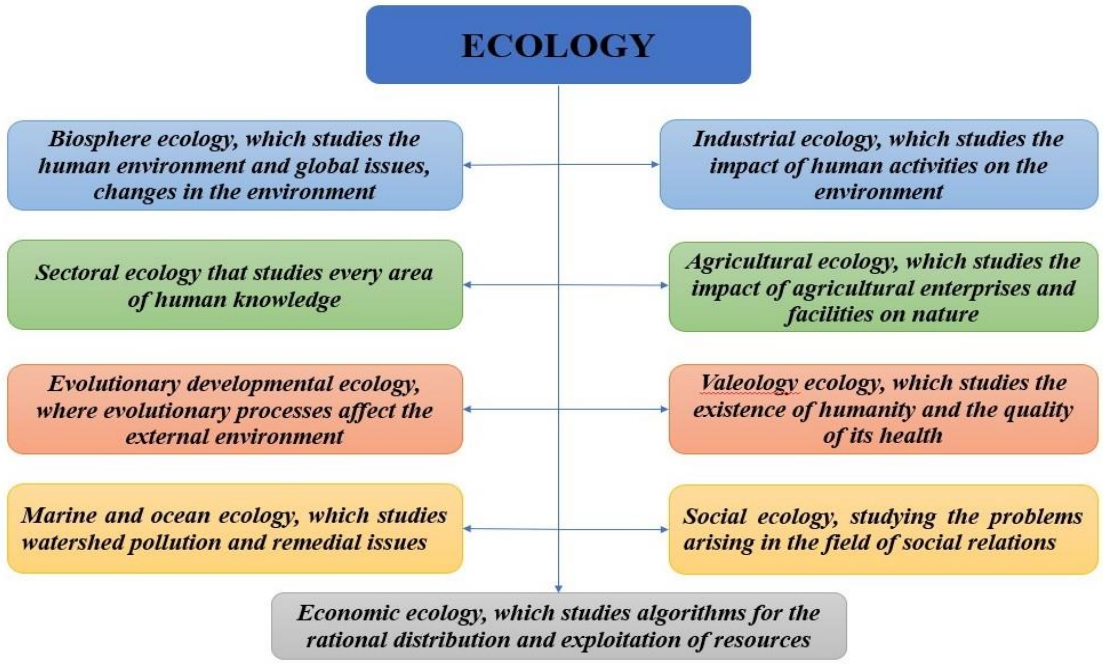

Figure 1. Types of ecology

All types of presented ecology are not stable, each of them remains relevant as a global ecological problem, whether it increases or decreases.

Pandemic. Back in 2005, the World Health Organization (WHO) developed the International Health Regulations (IHR) and a scale for the emergence and development of epidemics. In 2009, the disease caused by the H_1N_1 virus, called swine flu, was declared a pandemic, but the WHO was blamed for creating panic. But despite this, many countries began to buy vaccines in large quantities. According to the WHO, in 2012 "swine flu" covered 30% of the total population of the Earth and 284,500 people died as a result of this disease [3]. Since 2009, WHO has declared emergencies of international concern five times. Polio and Ebola virus in 2014; In 2016 and 2018 - Zika virus; On January 30, 2020, a state of emergency was declared due to COVID-19. Currently, according to the WHO, after China, the pandemic has spread to more than 188 countries of the world, and as of June 29, 2020, more than 10.1 million people have become its victims [3]. The current global pandemic, COVID-19, is a pandemic of

FULL TEXTS BOOK

coronavirus infection caused by the SARS-CoV-2 coronavirus series [3,7]. The first and first outbreaks of the global COVID-19 pandemic were recorded in China (Wuhan, December 2019), and already on January 30, 2020, the WHO declared this epidemic a public health emergency [7].

Dependence of ecology on the pandemic. The global pandemic cannot be considered to cause positive changes in the natural environment, but the quarantine caused by the coronavirus pandemic has benefited nature. Unfortunately, emergency isolation will not have a long-term positive effect on the ecosystem. According to the World Health Organization, while many countries are closing their borders and imposing various levels of quarantine, which increases the state of public anxiety, the coronavirus pandemic has had a positive effect on the global ecology, for example, in China, America and Europe. According to Ma C.J. and co-authors, the air became cleaner in Tokyo, and purification was noted in the steel and muddy waters of the Venetian canals [10]. The environmental impact caused by the epidemic from the beginning of our era is known to everyone: "Plague of Justinian" spread to Ethiopia, Egypt, Byzantium and then to Europe and caused the death of about 125 million people, but this epidemic had a positive effect on the flora and fauna of the planet. Large-scale deforestation was stopped in Italy, which was threatened by desertification, while the forests recovered [7,10]. The coronavirus pandemic has significantly affected not only the cleanliness of the air, but also the cleanliness of water bodies around the world, and cases of the return of extinct species of birds and animals to big cities have been recorded. According to Columbia University in the USA, in March 2020, the level of traffic congestion in New York decreased by 35% compared to the data of 2019, and CO_2 emissions decreased by 50% and NO_2 by 33% (Figure 2). According to the WHO, compared to 2019, traffic density in China has decreased by 60%, CO_2 emissions by 25%, and NO_2 levels by 37% [10]. Research by many scientists has shown that the coronavirus pandemic has a positive effect on the ecological state of nature. For example, international air travel has fallen sharply, and stock markets have reacted with a significant drop in oil prices - affecting the entire world economy, which is on the brink of a new recession. However, research shows that reducing fossil fuel consumption has significantly reduced carbon dioxide emissions from its processing and consumption.

Reducing environmental pollution under the influence of the COVID-19 pandemic

Pandemic measures have led to a sharp decrease in economic activity in the epicentres of COVID-19, public transport and international flights have been closed in many regions of the planet; the work of industrial enterprises was minimised or even completely stopped [1]. Ecology and Environment employees and Yunus A.P. According to the latest data, the number of days with good air quality increased by 21.5% compared to the same period in 2019 [12]. According to Adhikari A. and co-authors, in early 2020, according to satellite data, the level of NO_2 in China decreased and the level of NO_2 in China did not increase afterwards [5]. It is known that nitrogen dioxide is a trace gas of natural and anthropogenic processes in the environment. In general, toxic NO_2 is one of the main air pollutants released into the atmosphere during the combustion of nitrogen-containing fuel components, increasing the risk of respiratory diseases. A decrease in NO_2 concentration was observed in all continental countries. Due to the closure of factories, and transport systems and the suspension of general economic activity, carbon emissions have decreased. Over several days in March in New York, methane concentrations fell steadily along with CO_2 emissions from cars, according to Columbia University. Overall, the reduction in greenhouse gas emissions was 25% over four weeks [8,11]. In China, according to Carbon Brief estimates, CO_2 emissions decreased by 200 million tons by the beginning of March 2020, and by 800 million tons compared to the same period in 2019 [11].

FULL TEXTS BOOK

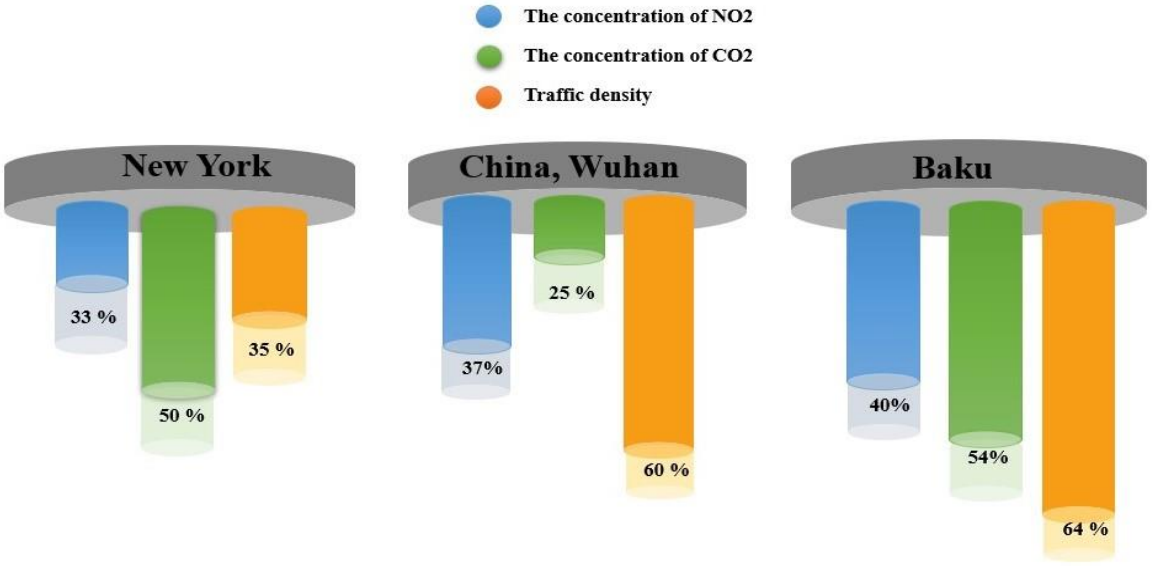

Figure 2. Dynamic reduction in traffic density, CO_2 and NO_2 concentration in many industrial cities during the COVID-19 pandemic

As a result of the research, a comparative analysis of the reduction of traffic density and the dynamic reduction of the level of CO_2 and NO_2 emitted into the air in several industrial cities with high population density during the COVID-19 pandemic in some countries is reflected in Figure 2. Today, the main industrial city of Azerbaijan is our capital. All of the country's industrial infrastructure, economic and catering centres, institutes, population, and traffic density are concentrated in Baku. According to the latest air quality monitoring results in Baku city, the air quality has significantly improved. After the social isolation measures that started on March 22 in Baku, the amount of waste released into the atmosphere decreased by 25-30%, and after the strengthened isolation measures, it decreased by 45-50%. In addition, occasional rainy and windy days have also created conditions for air purification.

The result

A review of the literature on the impact of the COVID-19 pandemic on the environment and the impact of the environment on the spread of SARS-CoV-2 led to the following conclusion:

1. Reducing pollutants during the COVID-19 pandemic has improved air and water quality around the world.

2. High environmental pollution, including cigarette smoke, and meteorological parameters were considered as one of the main factors in the spread and increase in lethality of COVID-19.

3. The increased use of disinfectants, chemicals and cleaning agents in asphalt pavements, public places, hospitals and households has led to the introduction of more toxic chemicals into water systems and the air and to some imbalance in the fauna and flora of nature.

4. Widespread use of personal protective equipment, including masks, gloves, coveralls, and goggles, has led to significant increases in medical waste, and widespread use of plastic water containers has led to pollution. With growing concerns about hygiene, there has been a shift from reusable items to single-use plastics, further exacerbating the problems of plastic waste.

5. Large-scale COVID-19 testing and vaccination campaigns, syringes, vials and test kits have generated large amounts of biohazardous waste and prompted the development of new disposal methods.

FULL TEXTS BOOK

6. Waste management due to the volume of medical and household waste in some regions has led to improper disposal and incineration of these wastes and increased air and soil pollution.

7. Frequent hand washing and sanitation resulted in increased water use, stressing water resources in already water-scarce areas.

Thus, although the Coronavirus pandemic had a good effect on the ecological situation of our capital, of course, this situation is temporary. The main issue is to maintain the ecological balance in the post-COVID-19 period and to strengthen the control of the amount of polluted waste released into the air.

REFERENCES

1. Abdrakhimov V.Z., Kayrakbaev A.K. Environmental management. - Aktobe. Institution of Aktobe University named after Academician S. Baishev, 2019. - 240 p.

2. Anpilov S.M., Abdrakhimov V.Z. // The relationship between ecology and environmental management in the Samara region Expert: theory and practice. - 2020. - No. 6 (9). - P. 84-91.

3. Kalner V.D. Pandemic analysis of the environment // Ecology and industry of Russia. - 2020. - Vol. 24. - No. 6. - P. 1-2.

4. Revich B.A., Shaposhnikov D.A. COVID-19 pandemic: new insights into the impact of air quality on the spread of coronavirus infection in cities. Forecasting Issues. 2021; (4): 28–37.

5. Adhikari A., Yin J. Short-term effects of ambient ozone, PM2.5, and meteorological factors on COVID-19 confirmed cases and deaths in Queens, New York. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2020; 17(11): 4047.

6. Bashir M.F., Ma B.J., Bilal, Komal B., Bashir M.A., Farooq T.H., et al. Correlation between environmental pollution indicators and COVID-19 pandemic: A brief study in Californian context. Environ. Res. 2020; 187: 109652.

7. BBC. Coronavirus: Wuhan shuts public transport over outbreak. Available at: https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51215348

8. CarbonBrief. Myllyvirta L. Analysis: Coronavirus temporarily reduced China's CO2 emissions by a quarter. Available at: https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-has-temporarily-reduced-chinas-co2-emissions-by-a-quarter/

9. Chaolin Huang, Yeming Wang, Xingwang Li, Lili Ren, Jianping Zhao. Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China // The Lancet. - Elsevier, 2020. Vol. 395, Iss. 10223 P. 497-506.

10. Ma C.J., Kang G.U. Air quality variation in Wuhan, Daegu, and Tokyo during the explosive outbreak of COVID-19 and its health effects. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2020; 17(11): 4119.

11. Myllyvirta L. Coronavirus temporarily reduced China's CO_2 emissions by a quarter. Carbon Brief; 2020. Available at: https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-has-temporarily-reduced-chinas-co2-emissions-by-a-quarter

12. Yunus A.P., Masago Y., Hijioka Y. COVID-19 and surface water quality: Improved lake water quality during the lockdown. Sci. Total Environ. 2020; 731:139012.

ACUTE AND SUBACUTE RESPIRATORY DISEASES CAUSED BY CHEMICALS, GASES, FUMES AND VAPORS, EMERGENCY CARE AND TREATMENT OF PATIENTS

Zulfugarova Mehriban Balabey

*Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacognosy,Doctor of Philosophy in Biology,Senior Lecturer,*Baku ,Azerbaijan

Musayeva Elnura Musa

*Azerbaijan Medical University, Department of Pharmacology,Doctor of Philosophy in Biology,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Rzayeva Suraiya Jabbar

Azerbaijan Medical University, Junior Researcher, Doctor of Philosophy in Chemistry, Baku ,Azerbaijan

Dr.Heybetova Milana Faig

*Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacology,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Dr.Huseynova Shafaq Rafiq

Azerbaijan Medical University,Department of Emergency Medicine,Doctor of Philosophy in Medicine,Assistant,Baku ,Azerbaijan

Dr. Sadygova Gunel Balarza

*Azerbaijan Medical University,Department of Emergency Medicine,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Dr. Kerimova Rena Jabbar

Azerbaijan Medical University,Doctor-Neonatologist,Senior Researcher,Doctor of Philosophy in Medicine, Baku ,Azerbaijan *dr.renakerimova@mail.ru*

ORCID: https://orcid.org/ 0009-0004-4323-9625

ABSTRACT

The respiratory system varies dramatically in its composition and function from the large airways to the alveolar space. Proximally, the airways function to conduct air to the deeper lung while protecting it from injurious toxicants and microorganisms. To this end, they have a complex structure with cartilaginous elements anteriorly for structural support and a collapsing posterior wall to enable high airspeed velocity during coughing, nervous system innervation, a smooth muscle layer to facilitate bronchoconstriction, glands and surface epithelia that produce a mucous layer that hydrates the underlying epithelium and traps microbes, cilia that transport mucus away from the alveolar space, and extensive lymphatics. In contrast, the alveoli are delicate structures lined by thin alveolar type 1 epithelial cells and surfactant producing alveolar type 2 cells, along with alveolar macrophages.

Keywords: Chemical substances, Acute and semi-acute respiratory diseases, Emergency care, Treatment

The lungs are a physiologic marvel, transmitting the entire cardiac output through around 2000 km of capillaries with each heartbeat and performing gas exchange in 300 000 000 alveoli with a surface area of about 70 m^2. With every breath, this highly adapted and delicate organ is exposed to infectious and inflammatory environmental stimuli. As a result of innate and acquired immunity, inspired air is cleaned and humidified before it reaches the alveoli. However, a failure of these processes leads to infection, inflammation, lung damage, and impaired gas exchange (Watz H, Tetzlaff K, Wouters EF.,2016).

FULL TEXTS BOOK

The respiratory system varies dramatically in its composition and function from the large airways to the alveolar space. Proximally, the airways function to conduct air to the deeper lung while protecting it from injurious toxicants and microorganisms. To this end, they have a complex structure with cartilaginous elements anteriorly for structural support and a collapsing posterior wall to enable high airspeed velocity during coughing, nervous system innervation, a smooth muscle layer to facilitate bronchoconstriction, glands and surface epithelia that produce a mucous layer that hydrates the underlying epithelium and traps microbes, cilia that transport mucus away from the alveolar space, and extensive lymphatics. In contrast, the alveoli are delicate structures lined by thin alveolar type 1 epithelial cells and surfactant producing alveolar type 2 cells, along with alveolar macrophages. A single fused basement membrane separates the alveolar epithelium and capillary endothelium, yielding a remarkably thin alveolar-capillary barrier of approximately 5 µm to facilitate gas diffusion. Given the vast differences between these two regions, toxicological investigations should focus on both the conducting airways and the alveolar spaces (Kərimova R.C.,Abıyev H.Ə.,Rzayeva S.C.,2023).

Handling chemicals, working in inadequately ventilated areas, or entering areas of exposure with improper or no protective equipment are generally the reasons for occupational injuries. In general environment, random exposures may occur such as mixing household chemicals by mistake, for example bleach and hydrochloric acid mixture, or a gas leak at home, for example carbon monoxide, or smoke containing irritant chemicals, for example pyrolysis products made of synthetic materials when used during a house-fired. The list of substances that can cause lung damage continues to expand in both occupational and environmental setting. An increasing number of chemicals that have been used in the flavoring industries are now being recognized as potential causes of lung disease (e.g., popcorn worker's lung) with an increase in litigation directed to these industries. Chemicals are used in manufacturing of polyurethane foam, molding, insulation, synthetic rubber, and packaging materials and can induce lung cell injury when inhaled. Chemical toxins and chemical warfare agents, such as tabun, sarin, soman, cyclosarin, VX nerve gas, sulfur mustard, chlorine, phosgene, and diphosgene, can cause life-threatening lung disease (Chapman KR, Hurst JR, Frent SM.,2018).

Pathogenesis: Inhaled substances may affect respiratory system at various levels according to various factors, such as the characteristics of substances, environment and host factors, and sometimes can be absorbed into systemic circulation, causing toxicity to various organ systems.

Highly water-soluble gases and vapors and larger mist or dust particles (greater than 10 microns in diameter) generally are deposited in the upper airways. Less soluble gases and vapors and smaller particles can be inhaled more deeply into the respiratory tract. However, many factors such as concentration of inhaled toxin, duration of exposure, whether exposure occurred in an enclosed space, determine the degree of injury after acute inhalation exposure as well as particle size and water solubility. The degree of injury also affected by multiple host factors; elderly or younger patients, allergic or nonallergic bronchospastic response, exertional state or metabolic rate of the victim, history of smoking and those with underlying lung debilitating illness, particularly underlying reactive airway disease or lung disease that impairs host defense mechanisms, typically fare worse (Kərimova R.C.,Abıyev H.Ə.,Rzayeva S.C.,2023).

In considering the effects of electronic cigarettes (e-cigarettes) on lung health, we begin with a brief history of traditional cigarettes. Cigarette smoking accelerated in the late 19th and early 20th centuries in tandem with the growth of mass production technologies and advertising. However, it was not until the 1930s that statisticians noted increased cancer mortality rates and thoracic surgeons reported an increase in pneumonectomy to remove lung cancers. Three decades later the landmark 1964 US Surgeon General's Report causally attributed lung cancer to cigarette smoking, and four decades after this the tobacco companies were defeated in the US court system on racketeering charges that they systematically deceived the public in the pursuit of profits. The lesson from smoking in the 20th

FULL TEXTS BOOK

"cigarette" century is that it took decades to show that addictive, heavily marketed inhaled tobacco products caused lung disease. It is therefore imperative that the scientific community uses all available modalities to define the health effects of novel tobacco products so that public health policy can be based on evidence (Watz H, Tetzlaff K, Wouters EF.,2016).

E-cigarettes use a metal resistance coil to heat and aerosolize mixtures of vegetable glycerin, propylene glycol, nicotine, and flavoring agents. E-liquids are conducted from a tank to the coil by a wick made of cotton, silica, or ceramic, and the user activates electric current through the coil by depressing a button or by generating airflow through the device. Since their introduction 15 years ago, e-cigarettes have undergone major changes in design that allow the user greater control over e-liquid composition, nicotine concentration, and how the e-liquid is aerosolized/vaped (Magnussen H, Disse B.,2014).

The health effects of exposure to e-cigarettes, especially of chronic exposure, are uncertain. However, e-cigarettes emit volatile carbonyls, reactive oxygen species, furans, and metals (nickel, lead, chromium), many of which are toxic to the lung. This review summarizes the rapidly expanding evidence from cell culture, animal, and human studies on the potential pulmonary health effects of e-cigarettes (Chapman KR, Hurst JR, Frent SM.,2018).

Chlorine (Cl_2): Chlorine gas is one of the most common agents for single-irritant inhalation exposures in occupational and environmental areas. Also produced when sodium hypochlorite comes in contact with an acid, chlorine gas alone can severely damage airway mucosa. Its intermediate water solubility that liberates hydrogen chloride (HCl) and oxygen free radicals (hypochlorous, HOCl) when it has contact with water comprises the mechanism that causes acute damage in the upper and lower respiratory tract. Hydrochloric acid, which is highly soluble in water, predominantly targets the epithelia of the ocular conjunctivae and upper respiratory mucus membranes. Similarly, hypochlorous acid is highly water soluble and has an injury pattern similar to hydrochloric acid, which may account for the toxicity of elemental chlorine and hydrochloric acid to the human body (Magnussen H, Disse B.,2014).

Pulmonary injury presents nonspecific pathological findings, such as severe pulmonary edema, pneumonia, hyaline membrane formation, multiple pulmonary thromboses, and ulcerative tracheobronchitis. The most important sign of pulmonary injury associated with chlorine toxicity is pulmonary edema, manifested as hypoxia. Noncardiogenic pulmonary edema may occur in a loss of pulmonary capillary integrity and subsequent transudation of fluid into the alveolus. The onset may be within minutes or hours, after the exposure, depending on the severity of exposure. Persistent hypoxemia is associated with a higher mortality rate due to airflow obstruction and air trapping, typical findings of pulmonary function tests. Reversibility and nonspecific provocation tests may be positive (Kərimova R.C.,Abıyev H.Ə.,Rzayeva S.C.,2023).

Ammonia (NH_3): Ammonia, a colorless, water-soluble, highly irritating gas with a sharp, suffocating odor, is easily compressed. It forms a clear, colorless liquid under pressure. Since it is highly dissolvable in water to form caustic solutions, nearly 80% is used in fertilizers. In liquid form, it may be involved in many accidents while being transferred from tanks to farm equipment, producing rapid onset of eye, nose and throat irritation; coughing; and bronchospasm even at fairly low concentrations. Its low odor threshold, however, creates an early warning of its presence. Still, olfactory fatigue or adaptation may occur and render its presence less detectable .

Ammonia reacts with water in mucosa; thus forming a strong alkali, ammonium hydroxide (NH_4OH), also a common commercial form of ammonia. Severe clinical signs that result in upper airway obstruction include immediate laryngospasm and laryngeal edema. Laryngeal edema without other obvious clinical signs of burns may develop. However, in the presence of skin burns, inhalation injury is likely. Individuals who may be severely exposed to this chemical may develop noncardiogenic pulmonary edema within hours to a few days of exposure. Even when they survive, they often suffer

residual chronic lung disease, such as persistent bronchitis, bronchiectasis, airflow obstruction, interstitial fibrosis and impaired gas exchange. Supportive treatment involves bronchodilators, oxygen therapy, and observation for need for airway protection for 6 to 12 hours as well as early intubation, which may be required to defend the airway from acute laryngeal obstruction. Cricothyroidotomy may be required in more severe cases (Magnussen H, Disse B.,2014).

Sulfur dioxide (SO_2): The source of Sulphur dioxide (SO_2) is either volcanoes or various industrial processes. Poor-quality coal and petroleum in particular contain sulfur compounds and generate sulfur dioxide when burned.

Being one of the most common causes of air pollution at peak levels, SO_2 contributes to respiratory illness, particularly in children and the elderly and aggravate preexisting heart and lung diseases, especially asthma. Injury to larynx, trachea, bronchi and alveoli occur with high exposures (above 50 ppm), response to this substance varies in a wide range, with atopic and asthmatic subjects being the most susceptible. In addition, prior exposure to ozone may intensify the effect of sulfur dioxide in asthmatic subjects. Classical signs include rapid onset of a burning of the eyes, nose, and throat (with associated cough, chest pain, chest tightness, and dyspnea), accompanied by conjunctivitis, corneal burns, and pharyngeal edema that may be followed hours later by pulmonary edema. Bronchiolitis obliterans can develop 2 to 3 weeks after exposure (Haqverdiyev B.D.,Rəcəbova F.O.,Əzizova Ə.N.,Kərimova R.C.,2023).

Symptoms and Sings: Highly soluble substances or substances with a larger particle size cause severe burning in the eyes, nose, throat, windpipe and large airways within minutes of exposure. They also often lead to upper respiratory tract symptoms including lacrimation, rhinitis, epistaxis, pharyngitis and cough as well as retching and shortness of breath .

The mucous membranes of the eyes, nose, pharynx, and skin should be the focus of physical examination. Inspection of upper airway for evidence of singed nasal hair, soot in the oropharynx, facial or oropharyngeal burns, erythema or parching of mucous membranes, stridor, hoarseness, dysphagia, cough, carbonaceous sputum, tachypnea, retractions, accessory muscle use, wheezing, rales, diaphoresis, or cyanosis is essential (McNeill M, Nolan G.,2015).

In physical examination, conjunctivitis, pharyngitis, laryngotracheitis, and expiratory wheezing are detected. Edema may also be seen in the nose, posterior pharynx and larynx. Patients report hoarseness and difficulty in speaking with more severe laryngeal injury and sometimes exhibit stridor on physical examination. Careful auscultation of the lungs is required to detect the stridor, wheezing, and crackles. A careful ophthalmological examination with a slit-lamp for corneal burns should be performed for patients with ocular symptoms (Chapman KR, Hurst JR, Frent SM.,2018).

Laboratory studies include arterial blood gas analysis with carboxyhemoglobin, methemoglobin, and lactate levels; RBC cyanide levels if persistent acidosis occurs; electrocardiographic (ECG) monitoring; and chest x-ray. For severe inhalation exposure or suspected pulmonary aspiration, chest radiography and arterial blood gas analysis are strictly recommended. The presence of hypoxemia despite a normal arterial partial pressure of oxygen suggests carbon monoxide toxicity. Carboxyhemoglobin levels should be obtained for all fire and explosion victims. Metabolic acidosis may indicate cyanide or hydrogen sulfide intoxication. Pulmonary edema, atelectasis or infiltrates may be detected on chest radiographs (Haqverdiyev B.D.,Rəcəbova F.O.,Əzizova Ə.N.,Kərimova R.C.,2023).

Treatment: Utmost care should be paid to prevent exposure when handling gases and chemicals. One way is to have gas masks with their own air supply available in case of accidental spillage in workplaces or farmers should be made aware of the dangers of accidental exposure to toxic gases in silos, including its fatality (Singh D, Agusti A, Anzueto A.,2019).

After an exposure to certain agents, decontamination may be required. However, in many inhalation exposures without skin or eye irritation, it is not required. It should be kept in mind that victims with skin or clothing grossly contaminated with condensed vapor may contaminate health care personnel by off-gassing vapor.Acute irritant-induced lung injury requires largely supportive treatment, which follows the basic approach to resuscitation focusing on airway protection, support of breathing, and maintenance of circulation. Removal from source, application of 100 percent oxygen, humidification for irritating symptoms, and inhaled bronchodilators for bronchospasm constitute general management of the patients with toxic inhalation injury .

In the presence of upper respiratory tract symptoms and a history of exposure to only highly soluble agents, patients should be observed for approximately 6 hours unless symptoms are severe. Severe laryngeal injury may indicate the need for early intubation. Hazardous agents that can cause delayed onset pulmonary edema (e.g., phosgene and nitrogen oxides, such as nitric oxide and nitrogen dioxide) are poorly soluble in water. Thus, they produce slow onset of airway irritation or respiratory distress contrary to soluble irritants, such as ammonia or hydrogen chloride, which act rapidly. Because delayed-onset noncardiogenic pulmonary edema may develop until 12 to 72 hours later, longer observation period has been recommended for people with significant exposure to low solubility agents (McNeill M, Nolan G.,2015).

Oxygen is the basis of treatment in inhalation injury cases. When the lungs are severely damaged, the patient may need mechanical ventilation. If intubation is necessary, ventilation should be performed using tidal volumes of 6 mL/kg, aiming to protect the lungs .The use of digoxin, morphine, afterload reduction, or diuretics has not been beneficial to patients with noncardiogenic edema. Noncardiogenic pulmonary edema can be managed by the use of positive end-expiratory pressure or bilevel positive airway pressure (BiPAP). Some cases who are exposed to hydrogen sulfide and unresponsive to nitrites may require hyperbaric oxygen therapy. In addition, bronchodilator therapy, intravenous fluid replacement, steroids and antibiotics may be beneficial. However, the patients with burns and inhalation injury in particular should receive fluid resuscitation to avoid exacerbating pulmonary edema because almost half of intubated burn patients admitted to burn centers develop acute respiratory distress syndrome, and ventricular dysrhythmias may be provoked in some patients with exposure to certain types of hydrocarbons by bronchodilators. For patients with evidence of significant airflow obstruction, supplemental therapy with corticosteroids is recommended to reduce inflammation, but it has not been studied for patients with noncardiogenic pulmonary edema. Antibiotics should be used only in patients with clinical evidence of infection. Pulmonary aspiration that may occur in patients with depressed mental status can sometimes be prevented by inserting a cuffed endotracheal tube into the airway or by placing the patient in a head down, left side position and using suction immediately if vomiting occurs (Singh D, Agusti A, Anzueto A.,2019).

REFERENCES

1. Kərimova R.C.,Abıyev H.Ə.,Rzayeva S.C.,Əzizova Ə.N.,Əhmədova T.İ.,Yusifova M.Y. Radioactive pollution, the effect of radiation on the human body and the diseases caused by it. VIII-İnternational European conference on interdisciplinary scientific research.PROCEEDINGS-BOOK..July13-15,2023.ROME,ITALY.Səh.106-113.ISBN:978-625-367-216-4.https://www.eucongress.org/_files/ugd/614b1f_17855f6dec42401e93b5e8749e164325.pdf

2. Haqverdiyev B.D.,Rəcəbova F.O.,Əzizova Ə.N.,Kərimova R.C. Modern aspects of gastric and duodenal ulcer perforation caused by chemical and biological factors in elderly people and surgical treatment. 8TH. İnternational NEW YORK conference on evolving trends in interdisciplinary research

FULL TEXTS BOOK

& practices . Proceedings Book.Manhattan, NEW-YORK.May.1-3,2023.Səh.167-174.ISBN:978-1-955094-48-1.https://www.nyconference.org/_files/ugd//614b1f_d365a14cbacf4b07a40b9e01397a08f5

3. Singh D, Agusti A, Anzueto A, Barnes PJ, Bourbeau J, Celli BR, et al. Global Strategy for the Diagnosis, Management, and Prevention of Chronic Obstructive Lung Disease: the GOLD science committee report 2019. Eur.Respir.J. 2019 May 18;53(5):10.1183/13993003.00164-2019. Print 2019 May.

4. National Patient Safety Office. National Healthcare Quality Reporting System Annual Report.2019..Dublin:.HSE;.2019;-Available.at:https://www.gov.ie/en/collection/5fd4f6-national-healthcare-quality-reportingsystem-reports/#2019. Accessed 08/11, 2019.

5. McNeill M, Nolan G. Spirometry: Performance and Interpretation for Healthcare Professionals..Dublin:.HSE;.2015;.Available.at:https://www.hse.ie/eng/services/publications/clinical-strategy-andprogrammes/spirometry-performance-and-interpretation-for-healthcare-professionals-2015.pdf. Accessed 08/11, 2019.

6. HSE. Agreement Regarding GP Contractual Reform and Service Development. Dublin:.HSE;2019;.Available.at:https://www.hse.ie/eng/about/who/gmscontracts/2019agreement/. Accessed 08/11, 2019.

7. COPD Support Ireland. COPD and Me (Patient Booklet). 2019; Available at: http://copd.ie/wpcontent/uploads/2019/07/COPD-and-Me.pdf. Accessed 08/11, 2019.

8. HSE. National Guideline Development Group. 2018; Available at: https://www.hse.ie/eng/about/who/cspd/ncps/copd/contact/.Accessed 08/11, 2019.

9. Medicines Management Programme. Inhaled Medicines for Chronic Obstructive Pulmonary Disease (COPD). Dublin: HSE; 2018; Available at: https://www.hse.ie/eng/about/who/cspd/ncps/medicinesmanagement/guidance/inhaled-medicines-for-copd.pdf. Accessed 08/11, 2019.

10. Magnussen H, Disse B, Rodriguez-Roisin R, Kirsten A, Watz H, Tetzlaff K, et al. Withdrawal of inhaled glucocorticoids and exacerbations of COPD. N.Engl.J.Med. 2014 Oct 2;371(14):1285-1294.

11 . Chapman KR, Hurst JR, Frent SM, Larbig M, Fogel R, Guerin T, et al. Long-Term Triple Therapy Deescalation to Indacaterol/Glycopyrronium in Patients with Chronic Obstructive Pulmonary Disease (SUNSET): A Randomized, Double-Blind, Triple-Dummy Clinical Trial. Am.J.Respir.Crit.Care Med. 2018 Aug 1;198(3):329-339.

12. Watz H, Tetzlaff K, Wouters EF, Kirsten A, Magnussen H, Rodriguez-Roisin R, et al. Blood eosinophil count and exacerbations in severe chronic obstructive pulmonary disease after withdrawal of inhaled corticosteroids: a post-hoc analysis of the WISDOM trial. Lancet Respir.Med. 2016 May;4(5):390-398.

13. HSE. Antibiotic Prescribing. 2019;Available at: http://www.antibioticprescribing.ie. Accessed 11/08, 2019.

THE RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENT (FDI) AND GDP PER CAPITA IN ALBANIA

Dr. Leonard Boduri

Faculty of economics, business and development, European University of Tirana

Dr.Fabian Pjetri

Faculty of economics, business and development, Metropolitan University

ABSTRACT

This study investigates the causal relationship between Foreign Direct Investment (FDI) and GDP per capita in Albania over the period 1996-2023. Employing a time-series analysis framework, we examine the direct and indirect effects of FDI on economic growth. Our findings suggest a significant positive long-run relationship between FDI and GDP per capita, indicating that FDI has been a key driver of Albania's economic development. However, the short-run dynamics are more complex, with FDI having both short-run and long-run effects on GDP per capita. These findings underscore the importance of policies that attract and retain FDI while considering the potential challenges and negative impacts.

Keywords: Foreign direct investment (FDI), GDP per capita, Albania, time-series analysis, cointegration, vector error correction model (VECM)

1. Introduction

Albania, like many developing countries, recognizes foreign direct investment (FDI) as a key driver of economic growth and development. This research investigates the complex relationship between FDI and crucial economic indicators in Albania, aiming to elucidate the determinants of FDI inflows, its economic ramifications, and relevant policy considerations.

Utilizing multivariate regression analysis and a comprehensive dataset covering the period from 1996 to 2023, this study explores both the direct and indirect effects of FDI on GDP per capita. The empirical model integrates these variables to provide an intricate understanding of the interactions between FDI and various aspects of Albania's economic performance.

This research contributes significantly to the existing body of literature by delivering an in-depth analysis of FDI's role in Albania's economic development, thereby offering valuable insights for policymakers and investors.

2. Literature review

The relationship between foreign direct investment (FDI) and economic growth has been extensively researched, particularly in developing economies. De Mello (1997) identifies two primary mechanisms through which FDI can spur economic growth: by fostering the adoption of innovative technologies and by facilitating knowledge transfer through workforce training and skill development. Supporting this perspective, Caves (1996) highlights that FDI contributes to income growth and enhances productivity. Nevertheless, the extent of FDI's impact on economic growth often depends on the host country's technological capabilities and economic context.

Zhang (1999) employs panel data analysis to demonstrate that the influence of FDI on growth is notably pronounced in more open economies, while its effects are less significant in less open ones. Albania, particularly following its political and economic reforms in the 1990s, has become increasingly open to foreign markets, making it an attractive destination for foreign investments. This aligns with findings from Akinlo (2004) and Mahmoud Al-Iriani (2007), which hypothesize a positive impact of FDI on

FULL TEXTS BOOK

Albania's GDP growth, especially in light of the country's ongoing trade liberalization and regulatory reforms.

Borensztein et al. (1998) emphasize FDI's role in fostering capital accumulation and innovation in host economies, particularly those with a well-developed human capital base. For Albania, the influx of FDI has not only facilitated capital formation but has also enhanced the skills of the local workforce, as foreign companies typically provide technical training and expertise to local employees.

This literature establishes a solid foundation for examining the relationship between FDI and economic growth in Albania, offering crucial context for the empirical analysis that follows in this study.

3. Data Collection and Methodology

Data Collection

This study utilized annual time-series data on Foreign Direct Investment (FDI) and Gross Domestic Product (GDP) per capita in Albania, spanning from 1996 to 2023. The data were obtained from the World Bank's official database.

- **FDI:** The data on FDI were collected in millions of US dollars, providing a direct measure of the total foreign investment inflows into Albania.
- **GDP per capita:** This variable was used as a proxy for economic growth and was calculated by dividing total GDP by the population.

Methodology

To analyze the relationship between FDI and GDP per capita, a combination of econometric techniques was employed:

a. Stationarity Tests: Augmented Dickey-Fuller (ADF) test to determine the stationarity of the time series data. Stationarity is a crucial assumption in time-series analysis, ensuring that the data do not exhibit trends or seasonality that could bias the results.

b. Cointegration Analysis: Johansen test to examine the long-run relationship between FDI and GDP per capita. Cointegration tests identify whether variables are moving together in the long run. If a cointegrating relationship exists, it implies that the variables are connected by a stable equilibrium relationship.

c. Vector Error Correction Model (VECM): To capture both the short-run and long-run dynamics between FDI and GDP per capita. VECMs are particularly useful for analyzing variables that are cointegrated, as they allow for the modeling of both the short-run deviations from the long-run equilibrium and the adjustment process back to equilibrium.

By combining these techniques, the study aimed to provide a comprehensive analysis of the relationship between FDI and GDP per capita in Albania, considering both the short-term and long-term dynamics.

4. Time-Series Analysis

4.1 Stationarity Testing

Before proceeding with the regression analysis, it is crucial to test for stationarity in both the **GDP per capita** and **FDI** time series to avoid spurious results. The **Augmented Dickey-Fuller (ADF)** test is applied to check for the presence of a unit root in the data.

If the series are found to be non-stationary at their levels, differencing will be performed until the series become stationary. The general form of the ADF test is expressed as:

$\Delta Yt=\alpha+\beta t+\gamma Yt-1+\delta\Delta Yt-1+\varepsilon t\Delta Y_t = \alpha + \beta t + \gamma Y_{t-1} + \delta \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t\Delta Yt=\alpha+\beta t+\gamma Yt-1+\delta\Delta Yt-1+\varepsilon t$

Where:

FULL TEXTS BOOK

- ΔYt\Delta Y_tΔYt is the differenced series,
- γYt−1\gamma Y_{t-1}γYt−1 tests for the presence of a unit root.

After conducting the ADF test, the **GDP per capita** series exhibited non-stationarity at level, requiring the second difference (denoted as D(GDP,2)) to achieve stationarity. On the other hand, the **FDI** series achieved stationarity after first differencing.

4.2 Augmented Dickey-Fuller Test Results

For **GDP per capita** (second differenced) and **FDI** (second differenced), the ADF test provided the following key results:

To ensure that the time-series data used in the analysis do not produce spurious regressions, we conducted unit root tests for the logarithmic transformation of Foreign Direct Investment (logFDI). The Augmented Dickey-Fuller (ADF) test was applied to assess whether the logFDI series is stationary in its level or if differencing is required.

The results from the ADF test indicate that the null hypothesis of a unit root in the second difference of logFDI, denoted as D(LOGFDI, 2), is rejected. This suggests that the original logFDI series is non-stationary, but becomes stationary after differencing twice, implying that the series is integrated of order 2, or I(2).

Table 1: Augmented Dickey-Fuller test

Null Hypothesis: D(LOGFDI,2) has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=6)

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-19.21272	0.0001
Test critical values:	1% level	-3.724070	
	5% level	-2.986225	
	10% level	-2.632604	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(LOGFDI,3)

Method: Least Squares

Date: 10/12/24 Time: 16:48

Sample (adjusted): 4 28

Included observations: 25 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(LOGFDI(-1),2)	-0.780359	0.040617	-19.21272	0.0000

FULL TEXTS BOOK

C	-0.003454	0.002606	-1.325416	0.1980

R-squared	0.941346	Mean dependent var	-0.012372
Adjusted R-squared	0.938796	S.D. dependent var	0.051827
S.E. of regression	0.012822	Akaike info criterion	-5.798730
Sum squared resid	0.003781	Schwarz criterion	-5.701220
Log likelihood	74.48412	Hannan-Quinn criter.	-5.771685
F-statistic	369.1287	Durbin-Watson stat	1.852995
Prob(F-statistic)	0.000000		

ADF Test Statistic: -19.21272

- **p-value**: 0.0001
- **Test Critical Values**:
  - 1% level: -3.724070
  - 5% level: -2.986225
  - 10% level: -2.632604

Since the t-statistic is significantly smaller than the critical values at all conventional significance levels, we reject the null hypothesis of a unit root. This confirms that the second difference of the logFDI series is stationary.

Additional Model Information:

- **Exogenous Variables**: Constant
- **Lag Length**: 0
- **R-squared**: 0.941346
- **Adjusted R-squared**: 0.938796
- **F-statistic**: 369.1287
- **Prob(F-statistic)**: 0.000000

The high R-squared and F-statistic values indicate that the model is a good fit for the data, further supporting the conclusion regarding the stationarity of the second-differenced logFDI series.

5. Regression Analysis

With stationarity confirmed, the linear regression model is estimated, assessing the impact of **FDI** on **GDP per capita**. The estimated regression equation is as follows:

Δ2GDPt=α+βΔFDIt+εt\Delta^2 GDP_t = \alpha + \beta \Delta FDI_t + \varepsilon_tΔ2GDPt =α+βΔFDIt+εt

Where:

- Δ2GDPt\Delta^2 GDP_tΔ2GDPt represents the second differenced GDP per capita,
- ΔFDIt\Delta FDI_tΔFDIt represents the secodn differenced FDI.

FULL TEXTS BOOK

Table 2: Method: Least Squares

Dependent Variable: SDGDPC

Method: Least Squares

Date: 10/12/24 Time: 17:14

Sample: 1 26

Included observations: 26

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-22.22350	24.45026	-0.908927	0.3724
SDFDI	58.64731	23.58193	2.486960	0.0202

R-squared	0.204902	Mean dependent var	23.11538
Adjusted R-squared	0.171773	S.D. dependent var	91.28738
S.E. of regression	83.07788	Akaike info criterion	11.75124
Sum squared resid	165646.4	Schwarz criterion	11.84801
Log likelihood	-150.7661	Hannan-Quinn criter.	11.77911
F-statistic	6.184969	Durbin-Watson stat	3.114065
Prob(F-statistic)	0.020232		

The provided regression analysis results indicate a positive relationship between the second differences of LOGFDI and LOGGDP.

Coefficient of D(LOGFDI,2):

- The coefficient of D(LOGFDI,2) is 0.780359, which is significantly different from zero (p-value = 0.0000).
- This indicates that a 1% increase in the second difference of LOGFDI is associated with a 0.78% increase in the second difference of LOGGDP, suggesting a positive relationship between the two variables.

R-squared and Adjusted R-squared:

- The R-squared value is 0.941346, indicating that about 94.13% of the variation in the second difference of LOGGDP can be explained by variations in the second difference of LOGFDI.
- The adjusted R-squared value is 0.938796, which is slightly lower, suggesting that some of the explained variance may be due to chance.

F-statistic:

- The F-statistic is 369.1287, with a p-value of 0.000000.
- This suggests that the overall model is statistically significant, meaning that at least one of the independent variables (D(LOGFDI,2)) is significantly related to the dependent variable (D(LOGGDP,2)).

FULL TEXTS BOOK

Other Information:

- The constant term is not significant (p-value = 0.1980), suggesting that it can be excluded from the model.
- The Durbin-Watson statistic (1.852995) is between 1 and 2, indicating some positive autocorrelation in the residuals.

The results suggest a positive relationship between changes in FDI and changes in GDP, even after accounting for the effects of past changes in both variables. A 1% increase in the second difference of LOGFDI is associated with a 0.78% increase in the second difference of LOGGDP. However, the model explains a large portion of the variation in the second difference of LOGGDP, suggesting that other factors may also be influencing GDP per capita growth.

6. Discussions and implications

The simplicity of the model, which centers exclusively on Foreign Direct Investment (FDI) and GDP per capita, facilitates a clear understanding of the influence of foreign investment on economic growth in Albania. The findings provide policymakers with a direct assessment of the magnitude and significance of FDI's contribution to the enhancement of per capita income over the examined period. While further analyses, such as cointegration tests, could yield insights into more complex relationships, the foundational model established herein serves as a robust basis for preliminary analysis.

Table 3: Cointegrating relationship

Date: 10/12/24 Time: 17:28

Sample: 1 26

Included observations: 26

Lags interval (in first differences): 1 to 1

Endogenous variables: SDFDI SDGDPC

Deterministic assumptions: Case 3 (Johansen-Hendry-Juselius): Cointegrating relationship includes a constant. Short-run dynamics include a constant.

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.** Critical Value
None *	0.651141	28.27648	15.49471	0.0004
At most 1	0.117590	3.002361	3.841465	0.0831

FULL TEXTS BOOK

Trace test indicates 1 cointegrating equation(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Unrestricted Cointegration Rank Test (Max-eigenvalue)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.** Critical Value
None *	0.651141	25.27412	14.26460	0.0006
At most 1	0.117590	3.002361	3.841465	0.0831

Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating equation(s) at the 0.05 level

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

1 Cointegrating Equation

Log-Likelihood: -136.8135

Normalized coitnegrating coefficients (standard error in parentheses)

SDFDI	SDGDPC
1.000000	-0.031995
	(0.00465)

Adjustment coefficients (standard error in parentheses)

D(SDFDI)	0.048791
	(0.05736)
D(SDGDPC)	69.48766
	(11.5735)

FULL TEXTS BOOK

Unrestricted Cointegrating Coefficients (normalized by b'*S11*b=I):

SDFDI	SDGDPC
0.870331	-0.027846
2.395770	-0.004176

Unrestricted Adjustment Coefficients (alpha):

D(SDFDI)	0.056060	-0.100084
D(SDGDPC)	79.84046	3.777994

The results indicate the presence of one cointegrating relationship between the second difference of the log of FDI (SDFDI) and the second difference of the log of GDP per capita (SDGDPC). The estimated cointegrating vector and adjustment coefficients are presented as follows:

Cointegrating Vector:

- SDFDI: 1.000000
- SDGDPC: -0.031995

This cointegrating vector implies a long-run relationship between SDFDI and SDGDPC. Specifically, a 1% increase in SDFDI corresponds to a 0.031995% decrease in SDGDPC in the long run.

Adjustment Coefficients:

- D(SDFDI): 0.048791
- D(SDGDPC): 69.48766

These coefficients reflect the speed of adjustment towards long-run equilibrium. A higher absolute value of an adjustment coefficient suggests a more rapid adjustment. In this case, SDGDPC demonstrates a significantly faster adjustment to deviations from long-run equilibrium in comparison to SDFDI.

Log-Likelihood: The log-likelihood value of -136.8135 serves as a comparative metric for different models, providing insight into their fit to the data. A higher log-likelihood value denotes a better fit; however, it is imperative to consider additional factors such as the number of parameters in the model and the results of diagnostic tests when evaluating overall model adequacy.

The findings suggest a long-run relationship between changes in FDI and changes in GDP per capita. Notably, an increase in FDI correlates with a decline in GDP per capita growth over the long term. Furthermore, GDP per capita adjusts more swiftly to deviations from long-run equilibrium than FDI does. To gain a comprehensive understanding of the dynamics between FDI and GDP in Albania, as well as the underlying factors driving economic growth, additional analysis is warranted. Building on the cointegration results, we proceeded to estimate a Vector Error Correction Model (VECM) to capture both short-run and long-run dynamics between FDI and GDP.

Table 4: Vector Error Correction Mode

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: SDFDI SDGDPC

Exogenous variables: C

Date: 10/12/24 Time: 17:58

Sample: 1 26

Included observations: 24

Lag	LogL	LR	FPE	AIC
0	-154.9515	NA	1641.945	13.07929
1	-139.3954	27.22329 *	628.3865 *	12.11628
2	-135.3124	6.464770	630.1697	12.10936 *

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

The optimal lag order for the Vector Autoregression (VAR) model was determined to be 2, as indicated by all three information criteria (Likelihood Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), and Akaike Information Criterion (AIC)). This suggests that incorporating two lags of the endogenous variables (SDFDI and SDGDPC) along with the exogenous variable (C) yields the best fit to the data.

Lag Order Selection Criteria:

- **Lag:** Indicates the lag order being evaluated.
- **LogL:** Represents the log-likelihood value of the model.
- **LR:** Refers to the sequential modified LR test statistic; a significant LR statistic indicates that the current lag order significantly outperforms the previous one.
- **FPE:** Denotes the final prediction error; a lower FPE indicates a superior fit.
- **AIC:** Represents the Akaike information criterion; a lower AIC value suggests a better fit, taking into account both goodness of fit and the number of parameters.

The optimal lag order is defined as the one yielding the lowest value for the selected criterion. In this instance, all three criteria (LR, FPE, and AIC) favor a lag order of 2, suggesting that the inclusion of two lags for both the endogenous and exogenous variables optimally fits the data.

Utilizing a lag order of 2 in the VAR model implies that current values of SDFDI and SDGDPC are influenced by their own past values and the past values of the exogenous variable (C) over the previous two periods. This lag order is likely to encapsulate the most pertinent dynamics in the dataset.

FULL TEXTS BOOK

Upon establishing the optimal lag order, we can estimate the VAR model and analyze the results to elucidate the relationships between the variables. Additionally, impulse response analysis and forecast error variance decomposition can be conducted to further investigate the dynamic properties of the model.

7. VAR Model

VAR models are a popular method for multivariate time series, such as the one in this study. These results are from a Vector Autoregression (VAR) model, which is a type of time series model used to analyze dynamic relationships between multiple variables.

Vector Autoregression (VAR) estimates provide important insights into the relationships between the variables SDFDI (first difference of the log of FDI) and SDGDPC (first difference of the log of GDP per capita).

Table 5: Vector Autoregression Estimates

Vector Autoregression Estimates

Date: 10/12/24 Time: 18:06

Sample (adjusted): 3 26

Included observations: 24 after adjustments

Standard errors in ( ) & t-statistics in [ ]

	SDFDI	SDGDPC
SDFDI(-1)	0.947432	59.52583
	(0.17779)	(38.0627)
	[5.32893]	[1.56389]
SDFDI(-2)	-0.138418	19.01304
	(0.13714)	(29.3600)
	[-1.00932]	[0.64758]
SDGDPC(-1)	-0.000403	-0.842119
	(0.00099)	(0.21272)
	[-0.40590]	[-3.95881]
SDGDPC(-2)	-0.000740	-0.396925
	(0.00100)	(0.21382)
	[-0.74075]	[-1.85633]

FULL TEXTS BOOK

C	0.166302	-16.57754
	(0.11405)	(24.4157)
	[1.45821]	[-0.67897]
R-squared	0.634045	0.482910
Adj. R-squared	0.557002	0.374049
Sum sq. resids	1.844414	84536.20
S.E. equation	0.311568	66.70287
F-statistic	8.229732	4.436022
Log likelihood	-3.263818	-132.0571
Akaike AIC	0.688652	11.42142
Schwarz SC	0.934079	11.66685
Mean dependent	0.650000	13.75000
S.D. dependent	0.468114	84.30908

Determinant resid covariance (dof adj.)	431.6026
Determinant resid covariance	270.5009
Log likelihood	-135.3124
Akaike information criterion	12.10936
Schwarz criterion	12.60022
Number of coefficients	10

a. Included Observations: 24 observations were used in the analysis after adjustments.

- **R-squared Values**:

○ The R2R^2R2 for SDFDI is 0.634, indicating that approximately 63.4% of the variation in SDFDI can be explained by its own lags and the lagged values of SDGDPC.

○ The R2R^2R2 for SDGDPC is lower at 0.483, suggesting that only about 48.3% of the variation in SDGDPC is explained by the model.

b. Lagged Variables

- **SDFDI(-1)**:

○ Coefficient: 0.947 (significant, t-statistic = 5.329)

○ This implies a strong positive relationship between the previous period's SDFDI and the current period's SDFDI, suggesting persistence in FDI growth.

- **SDFDI(-2)**:

○ Coefficient: -0.138 (not statistically significant, t-statistic = -1.009)

○ This indicates that the influence of the second lag of SDFDI is not statistically significant, suggesting diminishing effects over time.

FULL TEXTS BOOK

- **SDGDPC(-1)**:
  - Coefficient: -0.000403 (not significant, t-statistic = -0.406)
  - The negative coefficient indicates that an increase in SDGDPC in the previous period is associated with a slight decrease in the current period's SDFDI, but it is not statistically significant.
- **SDGDPC(-2)**:
  - Coefficient: -0.000740 (significant, t-statistic = -1.856)
  - This suggests a negative relationship where the lagged SDGDPC has a significant impact on the current period's SDFDI.

c. Constant Term (C)

- **SDFDI Constant**: 0.166 (not significant, t-statistic = 1.458)
- **SDGDPC Constant**: -16.578 (not significant, t-statistic = -0.679)
- The constant terms are not statistically significant, indicating that the intercepts may not significantly differ from zero in both equations.

d. Model Fit and Diagnostics

- **Adjusted R-squared**: The adjusted R2R^2R2 values (0.557 for SDFDI and 0.374 for SDGDPC) suggest that the model fits reasonably well, especially for SDFDI. However, for SDGDPC, there is room for improvement.
- **F-statistic**:
  - The F-statistic for SDFDI (8.23) is significant, indicating that the model significantly explains the variance in SDFDI.
  - The F-statistic for SDGDPC (4.44) is lower, suggesting that the relationship in this equation is weaker but still statistically relevant.

e. Residuals and Variability

- **Sum of Squared Residuals**: The residual sum of squares for SDFDI is 1.844, which is quite low, indicating that the model captures most of the variability in SDFDI. For SDGDPC, the residuals are much larger (84536.20), indicating more variability unexplained by the model.
- **Standard Errors**: The standard errors in the equations show some variability, particularly for SDGDPC, indicating potential heteroscedasticity in the residuals.

f. Information Criteria

- **Akaike Information Criterion (AIC)** and **Schwarz Criterion (SC)** values suggest model complexity versus goodness of fit. Lower values are preferred; the AIC for SDFDI is more favorable than for SDGDPC.

The VAR analysis highlights the following key points:

- **Persistence in FDI**: The strong positive relationship for the first lag of SDFDI suggests that past FDI levels strongly influence current levels.
- **Negative Impact of GDP on FDI**: The results indicate a complex relationship between GDP growth and FDI, with potential negative impacts of past GDP on current FDI.
- **Model Fit**: The model explains a significant amount of the variance in SDFDI but less so for SDGDPC, suggesting that other factors may influence GDP growth that are not captured in this model.

FULL TEXTS BOOK

Conclusions

This study has provided valuable insights into the dynamic relationships between Foreign Direct Investment (FDI) and GDP per capita in Albania. The findings indicate a strong persistence in FDI levels, as evidenced by the significant positive coefficient for the first lag of SDFDI. This suggests that past FDI levels have a pronounced effect on current investment flows, reinforcing the notion that attracting and retaining foreign investment is critical for sustaining economic growth.

Conversely, the analysis reveals a nuanced and somewhat concerning relationship between GDP growth and FDI. The negative coefficient associated with the second lag of SDGDPC implies that previous GDP growth may negatively impact current FDI levels. This finding raises important questions about the sustainability of FDI inflows and suggests that the overall economic environment and growth patterns may not align favorably with attracting foreign investment.

The model demonstrates a reasonable fit, particularly for SDFDI, with an adjusted R-squared value indicating that a significant portion of the variability in FDI can be explained by its own lags and the lagged values of GDP per capita. However, the weaker fit for SDGDPC indicates that additional variables may be influencing GDP growth that are not accounted for in this model, warranting further investigation.

Overall, these results underscore the importance of formulating economic policies that foster a favorable environment for foreign investment while addressing the underlying factors that may be inhibiting GDP growth. Future research should consider expanding the model to incorporate other relevant variables and factors that may impact both FDI and GDP, ensuring a more comprehensive understanding of their complex interrelations in the context of Albania's economic development.

REFERENCES

[1] Akinlo, A. E. (2004). Foreign direct investment and growth in Nigeria: An empirical investigation. Journal of Policy Modeling, 26(5), 627-639. https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2004.06.001

[2] Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J. W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? Journal of International Economics, 45(1), 115-135. https://doi.org/10.1016/S0022-1996(97)00033-0

[3] Caves, R. E. (1996). Multinational enterprise and economic analysis. Cambridge University Press

[4] De Mello, L. R. (1997). Foreign direct investment in developing countries: A selective survey. The Journal of Development Studies, 34(1), 1-34. https://doi.org/10.1080/00220389708422501

[5] Mahmoud Al-Iriani, M. (2007). The impact of foreign direct investment on economic growth: A case study of Yemen. International Journal of Business and Management, 2(1), 103-109. https://doi.org/10.5539/ijbm.v2n1p103

[6] Zhang, K. H. (1999). How does foreign direct investment affect economic growth in developing countries? *The World Economy*, *22*(2), 183-203. https://doi.org/10.1111/1467-9701.00186

FULL TEXTS BOOK

THE IMPACT OF ECONOMIC INDICATORS ON RISK PREMIUMS IN ALBANIA

Dr. Leonard Boduri

Faculty of economics, business and development, European University of Tirana

Dr.Fabian Pjetri

Faculty of economics, business and development, Metropolitan University

ABSTRACT

This study investigates the relationship between key economic indicators and risk premiums in the Albanian lending market. Specifically, we examine the effects of GDP per capita (GDPC), nonperforming loan rate (NPLR), and unemployment rate (UNEMPL) on risk premiums (RPL). Using time series data for Albania, we employ econometric techniques, including regression analysis and vector autoregression (VAR) models, to analyze the interdependencies among these variables.

Our findings reveal that while GDP per capita and unemployment rate exhibit some influence on risk premiums, the most significant determinant is the nonperforming loan rate. A higher NPLR is consistently associated with higher risk premiums, indicating that lenders perceive a greater risk of default when the proportion of nonperforming loans increases. Additionally, we observe a lagged effect of NPLR on risk premiums, suggesting that lenders anticipate future credit risks based on past trends.

The results of this study have important implications for policymakers, financial institutions, and investors. By understanding the factors that drive risk premiums, policymakers can implement measures to improve financial stability and promote economic growth. Financial institutions can use these insights to make more informed decisions regarding lending rates and risk management. Investors can assess the potential risks and returns associated with investments in the Albanian market.

Keywords: risk premiums (RPL), GDP per capita, unemployment rate, nonperforming loan rate (NPLR)

Introduction

The risk premium, as a key component of interest rates, plays a crucial role in the functioning of financial markets. In the context of lending, the risk premium reflects the additional return that lenders demand to compensate for the perceived risk of default. Understanding the factors that influence risk premiums is essential for policymakers, financial institutions, and investors.

Albania, as a developing economy, has experienced significant economic growth and financial development in recent years. However, the country has also faced challenges such as economic fluctuations, banking sector vulnerabilities, and unemployment. These factors can have a substantial impact on the risk premium charged by lenders.

This study aims to investigate the determinants of risk premiums in Albania. Specifically, we focus on the effects of GDP per capita, nonperforming loan rate, and unemployment rate on risk premiums. By analyzing the interrelationships among these variables, we seek to provide valuable insights into the factors that drive lending costs in the Albanian market.

Literature review

Risk premiums reflect the additional compensation lenders require to offset the risk of borrower default. In financial theory, risk premiums serve as a fundamental element of interest rates, affecting lending behavior and credit market dynamics (Fama & French, 1992). Prior research suggests that lenders tend

FULL TEXTS BOOK

to increase risk premiums in response to macroeconomic uncertainties and elevated default risks, with higher lending rates impacting borrowing costs and economic activities (Stiglitz & Weiss, 1981). The magnitude of risk premiums can also reflect country-specific characteristics, such as institutional frameworks and financial sector stability.

Several studies have explored the relationship between GDP per capita (GDPC) and financial indicators, indicating that higher economic growth can lead to lower risk premiums by enhancing borrower creditworthiness and reducing perceived risks (Barro, 1991). In growing economies, increased income and productivity improve repayment capacity, which incentivizes lenders to offer lower rates (Levine, 2005). However, during periods of economic downturns, even a strong GDP per capita may not fully mitigate credit risks, leading to elevated premiums (Claessens et al., 2010).

The literature identifies nonperforming loans (NPLs) as a critical determinant of lending risks. A higher NPL rate indicates deteriorating asset quality in the banking sector, prompting lenders to increase risk premiums to safeguard against potential losses (Nkusu, 2011). Studies suggest that NPLs not only reduce bank profitability but also heighten credit constraints, resulting in tighter lending conditions (Klein, 2013). The presence of NPLs can create a lagged effect, where lenders adjust premiums based on past default trends, aligning with findings from Albania's lending market.

Unemployment rate (UNEMPL) also plays a significant role in determining lending behavior and credit risks. High unemployment often correlates with increased household defaults and reduced business activity, which, in turn, heighten lending risks (Bernanke & Gertler, 1989). As unemployment rises, lenders are likely to raise premiums to account for borrowers' diminished repayment capacity (Mankiw, 2019). Some empirical studies also emphasize that unemployment may interact with other economic indicators, amplifying the impact of NPLs on risk premiums.

The Albanian economy, characterized by both growth and volatility, presents unique challenges for lending institutions. While financial reforms and increased GDP per capita have fostered economic development, Albania's banking sector remains vulnerable to fluctuations in NPLs and unemployment (Bank of Albania, 2022). Studies specific to transition economies highlight the importance of monitoring NPL rates, as they serve as early indicators of financial instability (Beck & Brown, 2015). Moreover, credit markets in emerging economies like Albania often exhibit structural inefficiencies, leading to higher sensitivity to economic shocks.

Despite extensive research on the determinants of lending risk premiums globally, studies focusing on Albania are limited. Most available literature examines either the impact of macroeconomic indicators or banking sector performance independently. This study contributes to the literature by integrating key economic indicators—GDP per capita, NPL rate, and unemployment rate—into a unified model to analyze their collective impact on risk premiums in Albania. Furthermore, by employing time-series econometric techniques, including regression and VAR models, this research provides a more nuanced understanding of the lagged effects of NPLs on lending behavior, offering insights for financial institutions and policymakers.

This review synthesizes the theoretical and empirical literature on risk premiums, emphasizing how economic conditions shape credit risks in Albania. Our findings will complement existing studies by providing localized evidence, supporting both financial institutions and policymakers in formulating targeted strategies to mitigate lending risks.

1. Data Collection

This study uses annual data for the period 1999–2023 to analyze the relationship between key economic variables and risk premiums (RPL) in the Albanian lending market. The variables examined include:

FULL TEXTS BOOK

RPL (Risk Premium on Loans): The additional return demanded by lenders to compensate for the perceived risk of borrower default.

GDPC (GDP per Capita): Represents the economic output per individual, used to gauge economic growth and prosperity.

UNEMPL (Unemployment Rate): Measures the percentage of the labor force that is unemployed, serving as an indicator of labor market health.

NPLR (Nonperforming Loan Rate): Indicates the percentage of loans that are in default or close to default, reflecting the asset quality in the banking sector.

The data were collected from publicly available sources, including reports from the Bank of Albania, World Bank datasets, and other reputable economic and financial institutions. These data are essential to capturing the dynamics of Albania's economy and lending market over the specified period. All values are annual averages to maintain consistency.

2. Methodology

To assess the relationship between the variables and determine the factors driving risk premiums, we employ the following econometric techniques:

Stationarity Testing:

Given that we are working with time-series data, it is essential to ensure that the variables are stationary. We apply the Augmented Dickey-Fuller (ADF) test to check for unit roots. If the variables are non-stationary, they will be differenced to achieve stationarity.

Correlation Analysis:

Pearson's correlation coefficient is used to identify the strength and direction of the relationships between RPL, GDPC, UNEMPL, and NPLR.

Regression Analysis:

We perform multiple linear regression to evaluate the impact of independent variables (GDPC, UNEMPL, NPLR) on the dependent variable (RPL). This method helps determine the magnitude and significance of each variable's effect on risk premiums.

Vector Autoregression (VAR) Model:

Since the variables may exhibit interdependencies, we implement a VAR model to capture the dynamic relationships among them. This approach enables us to examine the lagged effects and mutual interactions between RPL, GDPC, UNEMPL, and NPLR over time.

Granger Causality Test:

To identify the direction of causality between the variables, we conduct Granger causality tests. This test indicates whether one time series can forecast another, providing insights into the predictive relationships among variables.

By employing these methods, the study offers a comprehensive analysis of the factors influencing risk premiums in Albania. The findings will provide valuable insights for financial institutions, policymakers, and investors, helping them make more informed decisions in the context of a developing economy.

3. Time-Series Analysis

3.1 Stationarity Testing and Data Preparation

Prior to conducting the regression analysis, it is imperative to assess the stationarity of all variables involved—GDP per capita (GDPC), unemployment rate (UNEMPL), nonperforming loan rate

(NPLR), and risk premium (RPL)—to mitigate the risk of spurious regression results. The Augmented Dickey-Fuller (ADF) test is employed to determine the presence of a unit root in each time series.

If any of the series are identified as non-stationary at their original levels, differencing will be implemented until stationarity is achieved. Differencing involves taking the first difference of the series, which is calculated as the difference between the current value and the previous value. This process can be repeated until the series becomes stationary.

The general form of the ADF test equation is:

$\Delta Y_t = \alpha + \beta * Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \gamma_i * \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$

Where:

- ΔY_t: First difference of the variable Y at time t
- α: Intercept term
- β: Coefficient of the lagged level of Y
- γ_i: Coefficients of the lagged first differences
- p: Lag order
- ε_t: Error term

The null hypothesis of the ADF test is that there exists a unit root in the series, implying non-stationarity. If the test statistic is significantly negative, we can reject the null hypothesis and conclude that the series is stationary.

Null Hypothesis: RPL0 has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 3 (Automatic - based on SIC, maxlag=5)

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		0.255698	0.9696
Test critical values:	1% level	-3.788030	
	5% level	-3.012363	
	10% level	-2.646119	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(RPL0)

Method: Least Squares

Date: 10/20/24 Time: 17:52

Sample (adjusted): 5 25

FULL TEXTS BOOK

Included observations: 21 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
RPL0(-1)	0.041333	0.161647	0.255698	0.8014
D(RPL0(-1))	-0.321119	0.135489	-2.370065	0.0307
D(RPL0(-2))	-0.010785	0.100609	-0.107201	0.9160
D(RPL0(-3))	-0.351852	0.090415	-3.891517	0.0013
C	-0.452920	0.984940	-0.459845	0.6518

R-squared	0.524938	Mean dependent var	-0.115683
Adjusted R-squared	0.406172	S.D. dependent var	0.864556
S.E. of regression	0.666229	Akaike info criterion	2.229890
Sum squared resid	7.101774	Schwarz criterion	2.478586
Log likelihood	-18.41384	Hannan-Quinn criter.	2.283863
F-statistic	4.419946	Durbin-Watson stat	1.812932
Prob(F-statistic)	0.013489		

The provided results indicate that the null hypothesis of a unit root in the RPL0 series cannot be rejected at a 5% significance level, but can be rejected at a 10% significance level.

Augmented Dickey-Fuller Test:

The test statistic (0.255698) is greater than the critical values (-3.788030, -3.012363) at 1% and 5% significance levels, respectively.

However, it is less than the critical value (-2.646119) at a 10% significance level.

Based on the ADF test, there is mixed evidence regarding the stationarity of the RPL0 series. While the test rejects the null hypothesis of a unit root at a 10% level, it fails to do so at stricter levels. This suggests that the series might be marginally stationary or have a very weak unit root.

3.2 Augmented Dickey-Fuller Test Results

The ADF test results revealed that RPL is indeed non-stationary at its original level. However, when the first difference of RPL was tested, the ADF test indicated stationarity. This suggests that RPL is integrated of order 1 (I(1)), meaning that it becomes stationary after taking the first difference.

The ADF test result confirms that the first difference of RPL is stationary. This is a positive sign, as it indicates that the series is now suitable for further analysis, such as modeling and forecasting.

Null Hypothesis: D(RPL) has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=5)

FULL TEXTS BOOK

		t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic		-6.485872	0.0000
Test critical values:	1% level	-3.752946	
	5% level	-2.998064	
	10% level	-2.638752	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(RPL,2)

Method: Least Squares

Date: 10/20/24 Time: 16:58

Sample (adjusted): 3 25

Included observations: 23 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(RPL(-1))	-0.987001	0.152177	-6.485872	0.0000
C	-0.344290	0.322727	-1.066815	0.2982

R-squared	0.667018	Mean dependent var	-0.370967
Adjusted R-squared	0.651162	S.D. dependent var	2.620303
S.E. of regression	1.547617	Akaike info criterion	3.794250
Sum squared resid	50.29745	Schwarz criterion	3.892989
Log likelihood	-41.63388	Hannan-Quinn criter.	3.819083
F-statistic	42.06654	Durbin-Watson stat	2.210520
Prob(F-statistic)	0.000002		

The provided results indicate that the null hypothesis of a unit root in the first difference of RPL (D(RPL)) can be rejected at a 1% significance level.

Augmented Dickey-Fuller Test:

- The test statistic (-6.485872) is less than the critical value (-3.752946) at the 1% significance level.
- This means that there is sufficient evidence to reject the null hypothesis of a unit root in D(RPL).

FULL TEXTS BOOK

Based on the ADF test, the first difference of the RPL series appears to be stationary, suggesting that the series is integrated of order 1 (I(1)). This means that the series requires one differencing operation to become stationary.

4. Analyzing the Correlation Matrix

To examine the relationships between the dependent variable (RPL) and the independent variables (GDPC, NPLR, UNEMPL), a correlation analysis was conducted. The correlation matrix is presented below:

	GDPC	NPLR	RPL	UNEMPL
GDPC	1.000000	0.090870	-0.117096	-0.185586
NPLR	0.090870	1.000000	-0.377168	0.181018
RPL	-0.117096	-0.377168	1.000000	-0.093728
UNEMPL	-0.185586	0.181018	-0.093728	1.000000

RPL and NPLR: A moderate negative correlation exists between RPL and NPLR (-0.377168), indicating that as the nonperforming loan rate increases, the risk premium tends to increase. This aligns with expectations, as lenders perceive a higher risk of default when the proportion of nonperforming loans rises.

RPL and GDPC: A weak negative correlation is observed between RPL and GDPC (-0.117096), suggesting that a higher GDP per capita might be associated with slightly lower risk premiums. However, this relationship is not particularly strong.

RPL and UNEMPL: The correlation between RPL and UNEMPL is also weak negative (-0.093728), indicating a slight tendency for risk premiums to decrease when unemployment rates are lower.

Overall, the correlation analysis suggests a moderate negative relationship between RPL and NPLR, while the relationships with GDPC and UNEMPL are weaker. It's important to note that correlation does not imply causation, and further analysis is needed to establish causal relationships between these variables.

5. Regression Analysis

The primary objective of the regression analysis is to quantitatively assess the influence of key economic variables GDP per capita (GDPC), unemployment rate (UNEMPL), and nonperforming loan rate (NPLR) on the risk premium (RPL) charged on loans in Albania. By employing a multiple linear regression model, we aim to determine the magnitude and statistical significance of the relationships between these variables.

The multiple linear regression model can be expressed as follows:

$RPL_t = \beta_0 + \beta_1 * GDPC_t + \beta_2 * UNEMPL_t + \beta_3 * NPLR_t + \varepsilon_t$

Where:

- RPL_t: Risk Premium on Loans at time t (dependent variable)
- GDPC_t: GDP per capita at time t
- UNEMPL_t: Unemployment rate at time t
- NPLR_t: Nonperforming loan rate at time t

FULL TEXTS BOOK

- β_0: Intercept (constant term)
- β_1, β_2, β_3: Coefficients of the independent variables, representing their respective effects on RPL
- ε_t: Error term, capturing unobserved factors that influence RPL

This model posits that the risk premium is a linear function of the independent variables, with the coefficients β_1, β_2, β_3 indicating the marginal impact of each variable on RPL. The error term ε_t accounts for any unexplained variation in RPL that is not captured by the included variables.

Dependent Variable: RPL

Method: Least Squares

Date: 10/20/24 Time: 17:03

Sample: 1 24

Included observations: 24

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.061407	0.656492	-0.093538	0.9264
GDPC	-0.000281	0.000641	-0.439035	0.6653
NPLR	-0.120035	0.070344	-1.706390	0.1034
UNEMPL	-0.079703	0.373338	-0.213488	0.8331

R-squared	0.151107	Mean dependent var	-0.028708
Adjusted R-squared	0.023773	S.D. dependent var	2.138082
S.E. of regression	2.112515	Akaike info criterion	4.484647
Sum squared resid	89.25440	Schwarz criterion	4.680990
Log likelihood	-49.81577	Hannan-Quinn criter.	4.536737
F-statistic	1.186696	Durbin-Watson stat	1.585218
Prob(F-statistic)	0.339984		

The provided regression analysis results indicate that none of the independent variables (GDPC, NPLR, UNEMPL) have a significant effect on the dependent variable (RPL).

Coefficient Significance:

- The t-statistics for all the independent variables are below the commonly used significance levels (e.g., 5% or 10%).
- The corresponding p-values are greater than the significance levels, suggesting that the coefficients are not statistically significant.

Model Fit:

- The R-squared value is relatively low (0.151107), indicating that the independent variables explain only a small portion of the variation in RPL.

FULL TEXTS BOOK

- The adjusted R-squared value is even lower (0.023773), suggesting that the inclusion of independent variables actually worsens the model's fit.

Based on the analysis, there is no strong evidence to suggest that GDPC, NPLR, or UNEMPL have a significant impact on RPL.

6. VAR Model

VAR models are a popular method for multivariate time series, such as the one in this study. These results are from a Vector Autoregression (VAR) model, which is a type of time series model used to analyze dynamic relationships between multiple variables.

Vector Autoregression Estimates

Date: 10/20/24 Time: 17:05

Sample (adjusted): 3 24

Included observations: 22 after adjustments

Standard errors in ( ) & t-statistics in [ ]

	RPL
RPL(-1)	-0.096580095 15728679 0.203396949 510814 [-0.47484]
RPL(-2)	-0.403074219 7821803 0.137463231 2024389 [-2.93223]
C	-0.366298441 4373655 0.456567383 0967268 [-0.80229]

FULL TEXTS BOOK

GDPC	5.771453985572405e-06 0.000434196 9847757402 [0.01329]
NPLR	-0.045911236 37078067 0.125307353 4059508 [-0.36639]
UNEMPL	0.137047031 0268576 0.255274782 8847133 [0.53686]

R-squared	0.369721884 7389325
Adj. R-squared	0.172759973 7198488
Sum sq. resids	31.08030536 067941
S.E. equation	1.393742833 180664
F-statistic	1.877123768 884991
Log likelihood	-35.01749859 841086
Akaike AIC	3.728863508 946442
Schwarz SC	4.026420541 680528
Mean dependent	-0.388363636 3636363

FULL TEXTS BOOK

	1.532381419
S.D. dependent	181534

The provided VAR (Vector Autoregression) model estimates indicate that the RPL variable is significantly influenced by its own lagged values (RPL(-1) and RPL(-2)), suggesting a strong autoregressive component.

Coefficient Significance:

- The coefficients for RPL(-1) and RPL(-2) are statistically significant at conventional levels, as indicated by their t-statistics and p-values.
- The other variables (GDPC, NPLR, UNEMPL) do not appear to have a significant impact on RPL, as their coefficients are not statistically significant.

Model Fit:

- The R-squared value is relatively low (0.369722), indicating that the independent variables explain only a small portion of the variation in RPL.
- The adjusted R-squared value is negative (-0.232428), suggesting that the inclusion of independent variables actually worsens the model's fit.

Based on the VAR model, the RPL variable appears to be primarily driven by its own past values. The other variables (GDPC, NPLR, UNEMPL) do not seem to have a significant influence on RPL.

6. Granger casualty test

To examine the direction of causality among the variables, we perform Granger causality tests. These tests assess whether the past values of one time series provide useful information for forecasting another, offering insights into the predictive relationships between variables.

Pairwise Granger Causality Tests

Date: 10/20/24 Time: 17:11

Sample: 1 24

Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
NPLR does not Granger Cause GDPC	22	0.05078	0.9506
GDPC does not Granger Cause NPLR		0.67606	0.5218
RPL does not Granger Cause GDPC	22	0.47419	0.6304
GDPC does not Granger Cause RPL		0.25519	0.7777
UNEMPL does not Granger Cause GDPC	22	0.56718	0.5775
GDPC does not Granger Cause UNEMPL		0.08630	0.9177

FULL TEXTS BOOK

RPL does not Granger Cause NPLR	22	0.52244	0.6023
NPLR does not Granger Cause RPL		3.97017	0.0385
UNEMPL does not Granger Cause NPLR	22	0.39453	0.6800
NPLR does not Granger Cause UNEMPL		0.97620	0.3969
UNEMPL does not Granger Cause RPL	22	0.16755	0.8471
RPL does not Granger Cause UNEMPL		0.20116	0.8197

Interpretation of results:

1. **NPLR and GDPC:**
   - There is no evidence that NPLR Granger causes GDPC, nor that GDPC Granger causes NPLR.
2. **RPL and GDPC:**
   - No Granger causality is detected between RPL and GDPC in either direction.
3. **UNEMPL and GDPC:**
   - There is no Granger causality between UNEMPL and GDPC in either direction.
4. **RPL and NPLR:**
   - The results show that **NPLR Granger causes RPL** at a 5% significance level (p = 0.0385). This indicates that past values of NPLR contain predictive information for future RPL, suggesting that higher nonperforming loan rates lead to higher future risk premiums.
   - However, RPL does not Granger cause NPLR.
5. **UNEMPL and NPLR:**
   - There is no Granger causality between UNEMPL and NPLR in either direction.
6. **UNEMPL and RPL:**
   - No Granger causality is detected between UNEMPL and RPL.

The **only significant causal relationship** identified is that **NPLR Granger causes RPL**. This suggests that lenders adjust future risk premiums based on past trends in nonperforming loans, likely in anticipation of heightened credit risk. For all other pairs of variables, the test results do not provide sufficient evidence to conclude that one variable Granger causes the other.

Conclusions

This study investigates the determinants of risk premiums in the Albanian lending market, focusing on the impact of GDP per capita (GDPC), nonperforming loan rate (NPLR), and unemployment rate (UNEMPL). By employing econometric techniques, including regression analysis and VAR models, we find that:

NPLR is the most significant determinant of risk premiums: A higher NPLR consistently leads to higher risk premiums, reflecting lenders' increased perception of default risk.

FULL TEXTS BOOK

GDP per capita and unemployment rate have limited direct effects on risk premiums: While these variables exhibit some correlation with risk premiums, their direct impact is relatively weaker compared to NPLR.

NPLR has a lagged effect on risk premiums: Lenders appear to anticipate future credit risks based on past trends in NPLR, suggesting that the impact of NPLR on risk premiums is not immediate but rather persists over time.

These findings have important implications for policymakers, financial institutions, and investors. Policymakers can focus on implementing measures to reduce NPL rates and improve the overall health of the banking sector. Financial institutions can utilize these insights to develop more accurate risk assessment models and pricing strategies. Investors can assess the potential risks and returns associated with investments in the Albanian market based on the prevailing NPLR levels.

Future research directions could include exploring the impact of other economic factors (e.g., inflation, interest rates), examining the role of financial institutions' risk management practices, and analyzing the dynamics of risk premiums during periods of economic stress. Additionally, investigating the potential non-linear relationships between these variables and risk premiums could provide further insights into the complex interplay of factors influencing lending costs in Albania.

REFERENCES

1. Bank of Albania. (2022). Annual report 2022. Bank of Albania. https://www.bankofalbania.org
2. Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. The Quarterly Journal of Economics, 106(2), 407–443. https://doi.org/10.2307/2937943
3. Beck, T., & Brown, M. (2015). Foreign bank ownership and household credit. Journal of Financial Intermediation, 24(4), 466–486. https://doi.org/10.1016/j.jfi.2014.06.00
4. Bernanke, B. S., & Gertler, M. (1989). Agency costs, net worth, and business fluctuations. American Economic Review, 79(1), 14–31.
5. Claessens, S., Kose, M. A., & Terrones, M. E. (2010). The global financial crisis: How similar? How different? How costly? Journal of Asian Economics, 21(3), 247–264. https://doi.org/10.1016/j.asieco.2010.02.002
6. Fama, E. F., & French, K. R. (1992). The cross-section of expected stock returns. The Journal of Finance, 47(2), 427–465. https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1992.tb04398.x
7. Klein, N. (2013). Non-performing loans in CESEE: Determinants and impact on macroeconomic performance. IMF Working Papers, 13(72). https://doi.org/10.5089/9781484318522.001
8. Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. In Aghion, P. & Durlauf, S. N. (Eds.), Handbook of Economic Growth (Vol. 1, pp. 865–934). Elsevier. https://doi.org/10.1016/S1574-0684(05)01012-9
9. Mankiw, N. G. (2019). Principles of economics (9th ed.). Cengage Learning.
10. Nkusu, M. (2011). Nonperforming loans and macrofinancial vulnerabilities in advanced economies. IMF Working Papers, 11(161). https://doi.org/10.5089/9781455297740.001
11. Stiglitz, J. E., & Weiss, A. (1981). Credit rationing in markets with imperfect information. The American Economic Review, 71(3), 393–410.

FULL TEXTS BOOK

WOMEN AS THE MAIN CHARACTERS IN THE HISTORY OF WORLD LITERATURE

(Comparative parallels between *The Lost Honour of Katharina Blum* by Heinrich Böll and *A Moonlit Night* by Ismail Kadare)

***Prof. Asoc. Dr. Vjollca Dibra**, University "Ukshin Hoti" Prizren, Kosovo;*

***student*, *Eliza Berisha**, University "Ukshin Hoti" Prizren, Kosovo;*

210522034

ABSTRACT

A multitude of authors throughout the history of world literature have placed women at the forefront of their works. Iconic characters like Shehrazad of *1001 Nights*, Sappho, Emma Bovary, Anna Karenina, and Geishas in Yasunari Kawabata's works emerge as symbols of femininity. Through the biblical lens, women appear as figures such as Eve, the root of the "curse" that follows through different ages and religions. However, sociologically, women have evolved from representations of innocence or fault to symbols of resilience in male-dominated societal frameworks. Supported by organizations for women's rights and conventions, women have been continually redefined in literature, not as subordinates but as protagonists of change. This paper explores such themes by drawing parallels between Heinrich Böll's *The Lost Honour of Katharina Blum* and Ismail Kadare's *A Moonlit Night*, emphasizing the portrayal of their protagonists in the broader narrative of women's roles in world literature.

Keywords: women, genesis, "curse," matriarchy period

I. INTRODUCTION

The protagonists in the works of Böll and Kadare serve as the first comparable elements. In *The Lost Honour of Katharina Blum*, Böll presents a deeply complex female character, while Kadare's *A Moonlit Night* also revolves around Mariana, another multifaceted woman. Both Katharina and Mariana, despite their minimal narrative presence, shape the emotional and moral undercurrents of their respective stories.

Exploring the genesis of these characters, we see a biblical motif of Eve, symbolizing the inherent "fault" tied to femininity. Across cultures, from Shehrazad to Anna Karenina, women have often been confined to the roles of victims or symbols of morality. Yet, in modern literary discourse, female characters increasingly embody broader social issues, reflecting struggles against entrenched patriarchal systems. Böll and Kadare both critique societal treatment of women, employing their female protagonists as conduits for discussing power, gender, and autonomy.

II. METHODOLOGY

This comparative literature study draws on feminist criticism, tracing the portrayal of Katharina and Mariana through their respective stories. Using works by critics such as Toril Moi and Hélène Cixous, the analysis highlights how these characters disrupt traditional gender norms. Both characters emerge not as passive victims but as social agents navigating a world that both empowers and constrains them.

The comparative approach distinguishes between their individual traits and the broader themes they represent, using a framework of horizontal and vertical narrative structures to trace how the characters develop within their respective texts. This study also utilizes secondary sources to contextualize their roles within the broader literary tradition.

FULL TEXTS BOOK

III. RESULTS

1. Physical and Moral Portrait

Katharina Blum is portrayed as an ordinary yet complex figure, driven by both emotional and social conflicts. The characterization of Katharina by others in the novel provides a portrait of a shy, proud, nonreligious, and resilient woman. She is characterized by her independence, honesty, and refusal to conform to societal expectations, all while struggling against the scrutiny and judgment of a patriarchal society.

Similarly, Mariana from *A Moonlit Night* shares some of Katharina's traits, such as her elegance and composure, but she too is subject to moral judgment and societal pressures. Despite being described as cheerful and beautiful, she faces accusations of immorality and struggles with personal and external conflicts that mirror those of Katharina.

Both characters subvert the traditional image of female protagonists, refusing to serve as passive objects of male desire or societal norms. Their portrayal as individuals with agency underscores their significance within their respective narratives. The social critiques in both novels highlight the emotional depth and symbolic importance of Katharina and Mariana.

IV. CONCLUSION

Through the comparative analysis of *The Lost Honour of Katharina Blum* and *A Moonlit Night*, we see how both Böll and Kadare craft female protagonists who challenge the status quo. While their narratives are heavily influenced by their socio-political environments, Katharina and Mariana transcend their individual stories, representing broader themes of womanhood, autonomy, and resistance against societal norms.

This study not only contributes to the understanding of these specific characters but also sheds light on the evolving role of women in literature as agents of change rather than passive participants. Their complex portrayals offer valuable insights into the broader discussions of gender and societal power dynamics in literary history.

REFERENCES

Böll, H. (2007). *Nderi i humbur i Katerina Blumit*. Tiranë: ABC.
Böll, H. (1984). *Die verlorene Ehre der Katharina Blum*. Köln.
Böll, H. (1989). *Izabrana djela, 1-10*. A. C. Zagreb.
Kadare, I. (2004). *Nata me hënë*. Tirana: Onufri.
Kadare, I. (1990). *Ftesë në studio*. Tirana: Naim Frashëri.
Kadare, I. (2002). *Dialog me Alain Bosquet*. Tirana: Onufri.
Kadare, I. (1991). *Nga një dhjetor në tjetrin*. Paris: Fayard.

Alimani, F. (2005). *Katër K*. Tiranë: Onufri.
Aristoteli. (1998). *Poetika*. Prishtinë: Buzuku.
Boeree, G. (2004). *Teoritë e personalitetit*. Tiranë: Plejad.
Çaushi, T. (2004). *Eros – dashuria dhe seksi te Kadare*. Tiranë: Ombra GVG.
Çaushi, T. (2000). *Klubi i personazheve*. Tiranë: GVG.
Çaushi, T. (1993). *Universi letrar i Kadaresë*. Tiranë: GVG.
Dado, F. (2010). *Letërsi e painterpretuar*. Tiranë: Bota shqiptare.
Domi, O. (2009). *Kadare në psikanalizë*. Tetovë: TringaDesing.
Elsie, R. (1995). *Një fund dhe një fillim*. Prishtinë: Buzuku.
Filipi, Y. (2009). *Dante – Kadare*. Tiranë-Tetovë-Prishtinë: Albas.

FULL TEXTS BOOK

Gashi, A. (2009). *Autopoetika*. Prishtinë: Faik Konica.
Starova, L. (2001). *Një miqësi evropiane*. Tiranë: Onufri.
Sinani, Sh. (2005). *Një dosje për Kadarenë*. Tiranë: OMSCA-1.
Todorov, T. (2000). *Poetika e prozës*. Tiranë: Panteon.
Ukaj, N. (2010). *Interpretime letrare (Esse për letërsinë)*. WWW.LULU.COM, UNITED STATES OF AMERICA.
Ujkaj, K. (2001). *Kryqëzimi modern i gjenive*. Tiranë: Onufri.

ASSESSMENT AND EVALUATION RUBRICS: A PROPOSAL FOR ITEMS' CO-CONSTRUCTION

Viviana Capozza

PhD in Methodology of Social Sciences

ABSTRACT

The practice of evaluation is becoming increasingly complex due to the climate of uncertainty typical of our times and the coexistence of different stakeholders (Rogers, 2008). Nowadays evaluative research, indeed, needs always more flexible detection and analysis tools, able to manage numerous and articulated data (De Vita, 2010) and to involve stakeholders in the research process. Stakeholders not only have to help in identifying the evaluation values, but they also in carrying out a co-construction of meanings, in an inclusive and therefore democratic perspective (MacDonald, 1977; Greene, 2006) aimed at reconstructing the points of view of those directly concerned in the evaluation. For this purpose, the evaluation rubric can be useful, as it is mainly used to make the quality criteria explicit both to those directly involved and to the evaluator (Dickinson & Adams, 2017); however, experts complain that it is really complex to identify rubrics indicators, in terms both of quantity and quality, especially because the construction process requires lots of time (Tremblay, Fraser & Bertrand, 2017). After all, in the context of evaluation research indicators must necessarily be satisfactory not only as causal explanations, but also as strategic suggestions: evaluation is characterized by the relationship between scientific knowledge and political action for the re-design of interventions (Colombo, 1991). Considering this, evaluative research must be concerned with ensuring the quality of its investigations on two levels: that of the detection techniques and the data collected and that of inferences (Decataldo, 2020). It was therefore decided to experiment with a research strategy that, starting from a social impact assessment conducted through the integration of a rubric within focus groups (Capozza, 2023; Capozza et al., 2024), aims to validate and improve the selected indicators to evaluate digital learning programmes and their impact on self-directed learning competences (Limone & Toto, 2019). The integration between rubrics and focus groups is fundamental because of the personal and less structured interaction that characterizes this detection technique, that can be useful to deepen the topics of interest and to reproduce the phases that lead to the formation of opinions, simulating – as well as anticipating – the decision-making process; this makes possible to reduce the margins of error, thanks to the "co-production" between interviewees and interviewers (Stagi, 2000). Artificial intelligence could also be part of this "co-production" process, since transformer-based machine-learning models could be capable of simulating human-like reactions (Grossman et al., 2023). Comparing how AI-powered tools and students (N = 191) respond to the selected items, this study focuses on testing the use of transformer-based machine-learning models as a support to reflect – before and after the detection phase of a research – on the more correct items' formulation and gives rise to considerations about the use of artificial intelligence for items' construction.

Key words: social impact assessment; evaluative research; artificial intelligence; participatory approach

REFERENCES

Capozza, V., Lo Presti, V. & Martire, F. (2024), Self-Assessment Tools and Participatory Techniques. A Zoom on the Dyad "Rubrics", Italian Sociological Review.

Capozza, V. (2023), Self-directed learning competences assessment of students after covid-19 pandemic, in I. Cortoni, V. Lo Prest, E. Sparano (eds) Teaching Enhanced Learning for engaging and inclusive learning.

Colombo, M. (1991). La valutazione nella ricerca sociologica: dalla metodologia alla pratica. Studi di sociologia, 281-296.

Decataldo, A. (2020). Usi e utilità dei Mixed Methods nella ricerca valutativa. Usi e utilità dei Mixed methods nella ricerca valutativa, 33-52.

De Vita, L. (2010). New tools for policy evaluation. The analysis of the text applied to gender policies in the Italian regions. Ediz. multilingual. Arachne.

Dickinson, P. & Adams, J. (2017). "Values in evaluation - The use of rubrics". Evaluation and Program Planning, 65:113-116.

Grossmann, I., Feinberg, M., Parker, D. C., Christakis, N. A., Tetlock, P. E., & Cunningham, W. A. (2023). AI and the transformation of social science research. Science, 380(6650), 1108-1109. https://www.science.org/doi/10.1126/science.adi1778.

Limone, P. & Toto, G.A. (2019). L'evoluzione epistemologica del Self Direction in learning tra esperienze empiriche e formulazioni teoriche. L'autodirezione nell'apprendimento: teorie, pratiche, bilanci critici, Rivista Formazione Lavoro Persona, pp. 20-25.

Rogers, P. (2008). Using Programme Theory to Evaluate Complicated and Complex Aspects of Interventions. Evaluation. 14. 29-48.

Stagi L. (2000), The focus group as an evaluation technique. Merits, defects and potential, «Rassegna Italiana di Valutazione», v, 20, pp. 61–82.

Tremblay, G., Fraser, M., & Bertand, F. (2017). Using Rubrics for an Evaluation: A National Research Council Pilot. Canadian Journal of Program Evaluation / La Revue canadienne d'évaluation de programme 32.2 (Fall), 254–265

PURPOSE AND TASKS OF PHYSICAL TRAINİNG IN THE ARMY

Eliyev Etibar Agaverdi

Azerbaijan Sports Academy, Baku, Azerbaijan.

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-4925-8523

ABSTRACT

The purpose and tasks of physical training in the army are discussed in the article. So, in order to be flexible, strong, resilient on the battlefield and to quickly perform the assigned tasks, military personnel should have high physical fitness. That is why physical training exercises are enthusiastically participated in. At the weekend, commanders also organize sports competitions. In those competitions, military servicemen enthusiastically participate and demonstrate their achievements in sports during the week. Strong and sane personnel are ready to defeat the enemy at any moment.

Physical training is a process of action aimed at increasing combat ability. In general, sports play an important role in the mental and physical health of people. Sport not only makes us healthy, but also instills a sense of self-confidence. Sport is the most important factor that serves people's health, it is a spiritual educator of children and young people. Nowadays, sports are an integral part of the lifestyle of people all over the world.

A military serviceman who plays sports becomes stronger, more resilient, a fighter, capable and self-confident, and serves in a high morale. Soldiers with high physical performance perform assigned tasks more flexibly and accurately. Therefore, in the process of their formation as skilled soldiers with high fighting ability, playing sports plays an important role.

Physical training is one of the main techniques of combat training of the armed forces, as well as one of the most important elements of military training and education. A soldier without physical training has low self-confidence, it becomes very difficult for him to perform combat tasks. Physical training has an exceptional role in increasing the fighting ability of troops and strengthening the health of personnel. A mandatory element and an important part of the daily routine is sports. Physical fitness is a prerequisite for military personnel to perform training and combat tasks. Physical training is an important and integral part of the army, being one of the ways of improving its fighting ability. A strong and resilient military serviceman usually successfully completes his tasks.

Keywords: army, physical training, sports, regulations

INTRODUCTION

Physıcal preparation is a tool in the performance of military tasks. beıng physıcally strong and strong of mılıtary servants ıncreases theır fightıng spırıt further. exactly that's why physıcal preparatıon ıs an ıntegral part of combat preparatıon ın our modern army. whether on the rear front or on the front lıne, new sports campuses are beıng built, traınıng halls provıded wıth modern sports equıpment are operatıng.

Military personnel should have high physical fitness to be flexible, strong, durable and to quickly perform assigned tasks on the battlefield. That is why physical training exercises are enthusiastically participated in. At the weekend, commanders also organize sports competitions. In those competitions, military servicemen enthusiastically participate and demonstrate their achievements in sports during the week. Strong and sane personnel are ready to defeat the enemy at any moment.

FULL TEXTS BOOK

In accordance with the training plan for each year, training-methodical meetings are held with battalion and division commanders and their deputies in military units. At the meeting, the officers' theoretical knowledge of conducting a modern all-arms battle is improved, as well as their physical training is evaluated.

The main goal of conducting the training-methodical meeting is to further develop the management knowledge and skills of the officers and to increase the level of professionalism.

Physical training is a process of action aimed at increasing combat ability. In general, sports play an important role in the mental and physical health of people. Sport not only makes us healthy, but also instills a sense of self-confidence. Sport is the most important factor that serves people's health, it is a spiritual educator of children and young people. Nowadays, sports are an integral part of the lifestyle of people all over the world.

A military serviceman who plays sports becomes stronger, more resilient, a fighter, capable and self-confident, and serves in a high morale. Soldiers with high physical performance perform assigned tasks more flexibly and accurately. Therefore, in the process of their formation as skilled soldiers with high fighting ability, playing sports plays an important role.

As in all spheres of socio-political, economic and cultural life of Azerbaijan, the field of sports is also connected with the name of national leader Heydar Aliyev, the founder of our independent state. The Great Leader, who is deeply familiar with our history and the national characteristics of his people, highly values the interest of our youth in sports and always pays special attention to the development and popularity of this field, said: "Sports is a means of raising people both physically and morally."

METHOD

Physical training is one of the main techniques of combat training of the armed forces, as well as one of the most important elements of military training and education. A soldier without physical training has low self-confidence, it becomes very difficult for him to perform combat tasks.

Physical training has an exceptional role in increasing the fighting ability of troops and strengthening the health of personnel. A mandatory element and an important part of the daily routine is sports. Physical fitness is a prerequisite for military personnel to perform training and combat tasks.

Physical training is an important and integral part of the army, being one of the ways of improving its fighting ability. A strong and resilient military serviceman usually successfully completes his tasks.

Each type of sport has a certain role in the physical development of personnel. In liberating our lands from occupation, along with modern weapons and equipment, physically trained military personnel who can control them are indispensable.

Each military serviceman is personally responsible for his physical fitness and must constantly strive to meet the established requirements. For this, he should perform various activities and engage in military-applied sports. A military serviceman who engages in regular sports develops physical qualities, develops new movement habits, improves coordination of movements and, as a result, strengthens his health.

The command staff is responsible for the level of training of the personnel. Each commander should use all forms and methods of physical training, morning and evening exercises, and mass-sports work should be organized in order to improve the fighting ability of his subordinates. All conditions should be created for this in military units.

Physical training is a controlled process of physical development of troops. Physical training of personnel is organized taking into account professional activity. This process is directly related to the fighting ability of the troops.

FULL TEXTS BOOK

There are many forms of physical fitness. Physical training in the Armed Forces should correspond to the process of general training of troops, harmonize with other training disciplines, and ensure proportional distribution of physical load.

Considering this point of view, physical training is organized and implemented in the following forms:

- morning physical training;

- evening physical training exercises;

- mass-sports work;

- physical exercises in the process of training-combat activities;

- independent physical exercises.

The process of physical training should be continuous, constant, from simple to complex. Forms and methods of training should be chosen so that, taking into account the characteristics of the human body, the process of combat training in a short period of time will give the required results, and at the same time will not harm health.

With the regularity of the training process and the planning of all forms of physical training during the week, the following is ensured:

- morning physical training exercises with regular military servicemen and cadets of military educational institutions every day except for rest and holidays;

- evening physical training exercises, except for Saturdays, Sundays, holidays and pre-holidays, every day before dinner, and for the students of the Military Academy no less than 3 times a week;

- mass sports events are held until lunch on Sundays and holidays;

- in the process of training-combat activity, physical exercises are organized in the conditions of combat duty, during the movement of personnel and in field conditions;

- independent physical training exercises of military personnel are organized in independent training hours, as well as in free time.

Unit commanders should properly organize and skillfully conduct exercises, generalize and spread advanced practice in physical education and sports, mass sports achievements, and involve all personnel in regular sports.

The successful solution of these tasks depends on the ability of division, platoon and platoon commanders to creatively apply the principles and methods of training. The following sequence should be observed in physical education classes: familiarization with the exercise (technique and movement), learning it and practicing it.

Familiarity helps the trainees to develop a proper understanding of the training being learned. It is recommended to name the exercise first, then show it as an example as a whole, and then, if necessary, break it down into parts or sections with an explanation of the execution technique along the way. After showing the exercise, students should be given the opportunity to try it.

The commander's demonstration should be accurate and exemplary, contributing to the correct understanding of the training by the cadets.

Careless and imprecise demonstration has a negative effect on the psyche of trainees, causes them to perform their technique and movements incorrectly.

The ability of the commanders to be methodologically competent and skillful and to personally exemplify the studied exercises is a decisive condition for ensuring high-quality training of young soldiers.

The division (platoon) commander is obliged to carefully prepare for the upcoming physical training lesson, as well as to think about the organization and methodology of the upcoming lesson, to prepare the assigned tasks independently, to study the methodological literature, relevant guidance documents, to check the condition of the equipment and inventory, and to draw up a lesson plan.

In the lesson plan, the commander usually indicates the following:

- basic and preparatory works for each part of the lesson;

- time allocated for studying individual exercises and training in their implementation;

- number of repetitions of each exercise;

- formation of platoon (manga) to perform training, order of transition from one training place (tool) to another;

- teaching and training methodology, sequences of installation and removal of tools, equipment and supplies at the end of the lesson.

After the plan of the lesson is drawn up, the platoon commander gives instructions (instructs) to the manga commanders (sergeants). Acquaints them with the tasks of the upcoming lesson, its content and construction, shows the basic exercises, techniques and movements to be taught, checks the correctness of their execution by the sergeants; then introduces the method of teaching the exercises and shows the cadets (soldiers) how to perform safety (insurance) and assistance.

Having completed the preparation for the lesson, the commander is obliged to consider the amount of equipment and inventory that will fully ensure the solution of all the training tasks of the lesson. Workplaces, equipment and inventory must meet sanitary-hygienic requirements and completely exclude cases of injury.

RECOMMENDATIONS

In accordance with the training plan for each year, training-methodical meetings are held with battalion and division commanders and their deputies in military units. At the meeting, the officers' theoretical knowledge of conducting a modern all-arms battle is improved, as well as their physical training is evaluated.

The main goal of conducting the training-methodical meeting is to further develop the management knowledge and skills of the officers and to increase the level of professionalism.

Physical training is a process of action aimed at increasing combat ability.

Physical training has an exceptional role in increasing the fighting ability of troops and strengthening the health of personnel. A mandatory element and an important part of the daily routine is sports.

LITERATURE

Fiziki hazırlıq üzrə Təlimnamə". Az. Res. Müdafiə Nazirinin, 2017-ci il 21 saylı əmri.Məcidov N.B. Bədən tərbiyəsinin nəzəriyyəsi və metodikası. Dərslik. I hissə. Müəllim nəşr. Bakı-2018. 212 s.

Məcidov N.B. Bədən tərbiyəsinin nəzəriyyəsi və metodikası. Dərslik. II hissə. Müəllim nəşriyyatı. Bakı-2018. 224 s.

Abiyev A.Q., Qurbanov H.H., Ramazanov Ə. X., Orduda fiziki hazırlığın təşkilinin nəzəri əsasları, dərslik, B, 2004. 305 s.

Qurbanov H.H, Əsgərov A.Y, Ramazanov Ə. X. "Bədən Tərbiyəsi və idmanın nəzəriyyəsi və metodikası". Dərslik. Bakı-2006. 312 s.

FULL TEXTS BOOK

CRIME DETECTION AND PREVENTION IN BANKING: THE ROLE OF THE CONTROL AND MONITORING DEPARTMENT

Ahmadov Tural Adil
Baku State University, Law Faculty
Head of Control Monitoring Office
under Security Department of ATB Bank

ABSTRACT

In today's digital age, financial institutions such as banks have become prime targets for a variety of crimes, ranging from traditional theft to complex cyber fraud. Given the critical role banks play in the global economy, ensuring the security of financial assets, customer data and transaction integrity is paramount. The banking sector is subject to strict regulations to prevent crime, maintain public confidence and the stability of the financial system. The Department of Banking Control and Supervision plays a vital role in the identification, mitigation and prevention of crime. This department is responsible for the ongoing supervision of various aspects of the bank's operations, ensuring that criminal activities such as theft, fraud, embezzlement and cybercrime are detected at the earliest stages. The global increase in bank-related crimes, especially with the advancement of digital banking, makes it harder for traditional security methods to be effective. A 2020 report from the Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) stated that financial institutions were among the top sectors affected by occupational fraud, with an average loss per case of more than $1.5 million. (ACFE, 2020). Additionally, the rise of cybercrime has added layers of complexity, as banks face not only physical threats but also increasingly sophisticated digital attacks. The report indicates a 30% year-over-year increase in global cyber-attacks for Q2 2024, reaching an average of 1,636 attacks per organization per week. (Check Point, 2024). The Department of Control and Surveillance plays a vital role in the fight against these crimes, serving as the first line of defense for the detection of irregular activities. Through continuous monitoring, advanced monitoring tools and collaboration with other departments, this unit helps prevent crimes before they escalate into significant problems. This article explores in detail the role of this service, from crime detection to proactive crime prevention measures, while addressing the various challenges facing modern banking institutions. In this article, we will explore the role of the Control and Monitoring Department in banks, examine the types of crimes it detects, discuss techniques for crime prevention, and address the challenges faced by the department. We will conclude with a recap of the importance of a robust control and monitoring system and insights into the future of crime prevention in banking.

Key words: bank, monitor, control, crime, security

Резьюме

В сегодняшнюю цифровую эпоху финансовые учреждения, такие как банки, стали основными целями для различных преступлений, от традиционного воровства до сложного кибермошенничества. Учитывая важную роль банков в мировой экономике, обеспечение безопасности финансовых активов, данных клиентов и целостности транзакций имеет первостепенное значение. Банковский сектор подчиняется строгим правилам для предотвращения преступлений, поддержания общественного доверия и стабильности финансовой системы. Департамент банковского контроля играет важную роль в выявлении, смягчении и предотвращении преступлений. Этот департамент отвечает за постоянный контроль

FULL TEXTS BOOK

за различными аспектами деятельности банка, гарантируя, что такие преступные действия, как кража, мошенничество, хищение и киберпреступность, будут обнаружены на самых ранних стадиях. Глобальный рост преступлений, связанных с банками, особенно с развитием цифрового банкинга, затрудняет эффективность традиционных методов безопасности. В отчете Ассоциации сертифицированных экспертов по борьбе с мошенничеством (ACFE) за 2020 год говорится, что финансовые учреждения входят в число секторов, наиболее пострадавших от профессионального мошенничества, при этом средний убыток на случай мошенничества составляет более 1,5 млн долларов США (ACFE, 2020). Кроме того, рост киберпреступности добавил уровней сложности, поскольку банки сталкиваются не только с физическими угрозами, но и со все более изощренными цифровыми атаками. Отчет указывает на 30%-ный рост глобальных кибератак во втором квартале 2024 года, достигнув в среднем 1636 атак на организацию в неделю. (Check Point, 2024). Департамент контроля играет важную роль в борьбе с этими преступлениями, выступая в качестве первой линии обороны для обнаружения незаконных действий. Благодаря постоянному мониторингу, передовым инструментам мониторинга и сотрудничеству с другими департаментами это подразделение помогает предотвращать преступления до того, как они перерастут в серьезные проблемы. В этой статье подробно рассматривается роль этой службы, от обнаружения преступлений до упреждающих мер по предупреждению преступлений, а также рассматриваются различные проблемы, с которыми сталкиваются современные банковские учреждения. В этой статье мы рассмотрим роль Департамента контроля и мониторинга в банках, рассмотрим типы преступлений, которые он обнаруживает, обсудим методы предотвращения преступлений и рассмотрим проблемы, с которыми сталкивается департамент. В заключение мы подведем итог важности надежной системы контроля и мониторинга и рассмотрим будущее предупреждения преступлений в банковской сфере.

Key words: bank, monitor, control, crime, security

Introduction. Banks are complex organizations with various departments working together to ensure smooth operations, regulatory compliance, and customer satisfaction. The Control and Monitoring Department, often working closely with Risk Management and Compliance divisions, is tasked with ensuring that the bank's transactions and activities are free from illegal activities. The department has three primary functions: monitoring, detection and prevention.

The main part. The Control and Monitoring Department is typically composed of various teams specializing in distinct areas of monitoring such as transaction surveillance, internal auditing, and cybersecurity. These teams work together to review data and transactions for any anomalies that might suggest fraudulent or criminal activity. On the one hand, the organizational structure is often hierarchical, with a chief compliance officer or a head of monitoring overseeing several teams. The structure ensures that crime detection is integrated into every level of bank's operations. On the other hand, advanced monitoring tools are essential in this department's operations. One of the key systems used is Transaction Monitoring System (TMS), which continuously track customer transactions for unusual patterns, such as large transfers, frequent international transactions for unusual patterns, such as large transfers, frequent international transactions, or repeated withdrawals that could signal money laundering or other illicit activities. Additionally, surveillance systems monitor both physical and digital spaces within the bank. Modern-day banks also rely on data analytics and artificial intelligence (AI) to detect fraudulent behavior and criminal patterns, analyzing vast amounts of data to identify outliers or suspicious activities. On a day-to-day basis, the Control and Monitoring Department conducts a variety of activities, including reviewing transactions, auditing accounts, and investigating any flagged activities. One crucial element is Know Your Customer (KYC) protocols, which ensure that customers

FULL TEXTS BOOK

are verified before they can open accounts. KYC helps prevent criminals from using banks to launder money or hide illicit funds (Deloitte, 2021). The department also collaborates with other teams, such as the Legal and Risk departments, to ensure a thorough investigation into any suspected crimes. For example, during routine audits, the Control and Monitoring Department may identify discrepancies in an employee's transactions that suggest embezzlement. In such cases, further investigations are conducted, and if necessary, the case is escalated to law enforcement. Furthermore, In May 2022, the FATF finalized a confidential report that explores how law enforcement agencies can use technology to successfully investigate money laundering and terrorist financing, mitigate the risks of these crimes and share information in a secure manner (FATF, 2021-2022).

One of the primary responsibilities of the Control and Monitoring Department is detecting and addressing various types of crimes. These crimes can range from straightforward theft and fraud to complex, multi-layered cyberattacks that require sophisticated monitoring and response. To start with theft, both internal and external theft pose significant threats to banks. First and foremost, internal theft usually occurs when bank employees misuse their position to steal funds or assets, often manipulating records or creating false transactions. Therefore, The Control and Monitoring Department uses internal audits to catch such discrepancies. Secondly, External theft can happen through physical break-ins or more commonly through unauthorized digital access. According to a report by the U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI), bank robberies declined by 16% from 2019 to 2020, but digital theft increased, highlighting the shift towards more technologically advanced crimes (FBI, 2019-2020).

Moving on Fraud in banking, it can take many forms, including check fraud, credit card fraud, and online identity theft. Transaction Monitoring Systems (TMS) are critical in detecting fraudulent activities. For instance, if a customer's account suddenly shows a series of high-value international transfers, the monitoring team can flag it for further investigation. Fraudulent activities are often caught through data pattern analysis and comparisons with known fraud scenarios. Transaction monitoring solutions utilizing sophisticated algorithms and machine learning techniques can detect suspicious activities and patterns, helping to mitigate the risk of overbilling, kickbacks and collusion. (J.Offen, PwC, 2024). The department's close collaboration with fraud detection tools ensures that suspicious activities are identified before significant losses occur.

To mention regarding types of crimes detected by The Control and Monitoring Department, we should underscore embezzlement, cybercrimes, and other financial crimes. To begin with embezzlement involves the illegal appropriation of funds by individuals in positions of trust, such as bank employees, who may exploit loopholes in internal systems to divert money for personal gain. Detecting embezzlement often requires the Control and Monitoring Department to conduct thorough internal audits and reviews of employee activities. Embezzlement is typically carried out over a prolonged period, making it challenging to detect without continuous monitoring. A 2020 report by the Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) highlighted those financial institutions accounted for 16% of all global embezzlement cases, with a median loss of $3.6 Billion per case (ACFE, 2020). To prevent embezzlement, the department deploys strategies such as segregation of duties, which ensures no single employee has control over all aspects of a financial transaction. This reduces the risk of one person manipulating records or funds without detection. Monitoring systems and regular audits are also crucial to uncover inconsistencies in records or unauthorized transactions that may indicate embezzlement.

With the rapid digitalization of banking services, cybercrimes have become one of the most prevalent and sophisticated forms of criminal activity in the financial sector. Cyberattacks include phishing schemes, malware attacks, and ransomware, often targeting customer data and financial assets. According to the International Monetary Fund (IMF), last October Anne Neuberger, America's top cyber official, issued a dire warning. Cybercrime has risen to become a top risk for banks, with the cost of global cybercrime predicted to reach more than $23 trillion annually by 2027, up from $8.4 trillion

FULL TEXTS BOOK

in 2022. More recently the IMF noted that cyber-attacks have doubled since the covid-19 pandemic (Economist). The Control and Monitoring Department collaborates closely with cybersecurity teams to track and respond to cyber threats. Advanced monitoring tools, including AI and machine learning algorithms, are employed to detect anomalies in digital transactions that may signal a cyberattack. For instance, unusual login attempts from different geographic locations within a short time frame could indicate an ongoing hacking attempt. The department's ability to respond rapidly to these threats is essential for minimizing financial losses and preventing breaches of sensitive customer information.

Other crimes detected by the Control and Monitoring Department include money laundering, bribery, and corruption. Money laundering, in particular, poses a significant challenge as it involves complex networks of transactions designed to obscure the origins of illicit funds. Banks are required to comply with anti-money laundering (AML) regulations, and the Control and Monitoring Department is responsible for ensuring that customer transactions adhere to these rules. Failure to do so can result in severe penalties for the bank. A 2021 report by the Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN) noted that over $2 trillion is laundered annually through the global financial system, highlighting the critical role of banks in detecting such crimes (FinCEN, 2021).

In addition to detecting crimes, the Control and Monitoring Department plays a proactive role in preventing criminal activities from occurring in the first place. With the increasing sophistication of financial crimes, banks are investing heavily in technologies and strategies aimed at mitigating risks before they materialize.

The use of AI and machine learning has revolutionized crime prevention in banking. These technologies allow the department to predict potential fraudulent activities by analyzing large datasets in real-time and identifying patterns associated with criminal behavior. AI systems can detect subtle changes in transaction behavior, which may indicate money laundering or fraud, and flag them for further review (McKinsey, 2021). For instance, if a customer's usual spending habits suddenly change, with frequent high-value transactions or international transfers, the system will trigger an alert, enabling the department to take preventive action before any losses occur.

Another technique is real-time transaction monitoring, which allows the bank to halt suspicious transactions as they happen, giving the department time to investigate further. This can prevent criminals from moving large sums of money before law enforcement can intervene.

One of the most effective ways to prevent internal fraud and embezzlement is to implement comprehensive staff training programs. Employees should be trained to identify red flags in transactions and be aware of the consequence of engaging in or neglecting fraudulent activity, Many banks regularly hold training sessions for their employees on anti-fraud techniques, regulatory hold training sessions for their employees on anti-fraud techniques, regulatory compliance and ethical standards. According to a report by Benchmarking, 71% of financial institutions consider employee awareness and education to be a top priority in preventing fraud (ACFE).

In addition to training on fraud prevention, staff are often taught how to protect themselves and the bank from cyber threats. Since cybercriminals frequently target employees through phishing emails and social engineering or even in-person interactions, training assists employees recognize and avoid falling victim to such schemes. (Kirk Buffington, 2024)

Later on, when a crime is detected, the Control and Monitoring Department works collaboratively with law enforcement institutions to investigate and prosecute offenders. Therefore, banks are required to report suspicious activities through Suspicious Activity Reports (SARs), which are reviewed by financial regulatory authorities. The SARs help build cases against individuals or groups engaged in illegal activities, such as money laundering or fraud. In some instances, banks may enter into partnerships with local or national law enforcement agencies to share intelligence and improve crime

FULL TEXTS BOOK

prevention measures. To make this argument strong, the UK Financial Intelligence Unit (UKFIU) collaborates with banks to investigate major money laundering cases, which has resulted in the prevention of significant financial crimes and terrorist financing. (UKFIU).

Effective internal controls are for preventing financial crimes, especially those involving internal actors. Banks employ various control mechanisms, such as dual authorization for high-value transactions, regular account reconciliation, and physical access controls to sensitive areas. By limiting access to critical systems and requiring multiple approvals for certain transactions, banks can reduce the risk of unauthorized actions. In digital banking, encryption and multi-factor authentication (MFA) are widely used to prevent unauthorized access to customer accounts. MFA requires users to verify their identity using two or more independent factors, making it harder for cybercriminals to access accounts even if they obtain login credentials.

Despite the advanced tools and techniques available, the Control and Monitoring Department faces significant challenges in combating financial crimes. As criminals become more innovative, banks must continually adapt their monitoring and prevention strategies.

Cybercriminals are constantly developing new methods to bypass security systems, making it difficult for banks to stay ahead. The Sophos Threat Report 2022 highlighted that ransomware attacks have increased globally, with banks being among the most targeted sectors. The rapid evolution of cybercrime means that the Control and Monitoring Department must continuously upgrade its systems and train staff on the latest threats, which can be resource-intensive.

In conclusion, the Control and Monitoring Department in banks plays a pivotal role in detecting, preventing, and mitigating the risks of financial crime. As financial crime evolves, banks are increasingly turning to sophisticated technologies, such as AI and machine learning, to enhance their ability to monitor and detect suspicious activities. Despite the challenges posed by data volume and regulatory compliance, a robust control and monitoring system remains essential for the future of crime prevention in banking.

REFERENCES

1. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). (2020). ACFE Report to the Nations: https://www.acfe.com/about-the-acfe/newsroom-for-media/press-releases/press-release-detail?s=report-to-the-nations-2020

2. Check Point Research Reports Highest Increase of Global Cyber Attacks seen in last two years – a 30% Increase in Q2 2024 Global Cyber Attacks. https://blog.checkpoint.com/research/check-point-research-reports-highest-increase-of-global-cyber-attacks-seen-in-last-two-years-a-30-increase-in-q2-2024-global-cyber-attacks/

3. The new era for KYC processes, Deloitte (2021). https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/fi/Documents/risk/The%20new%20era%20for%20KYC%20processes.pdf

FAFT (2021-2022) https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/annual-reports/Annual-Report-2021-2022.pdf.coredownload.pdf

5. https://www.fbi.gov/file-repository/bank-crime-statistics-2019.pdf/view , https://www.fbi.gov/file-repository/bank-crime-statistics-2020.pdf/view

6. Justin Offen, (PwC US 2024)- https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html

7. ACFE- report to the nations 2020 https://acfepublic.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf

FULL TEXTS BOOK

8. https://www.economist.com/graphic-detail/2024/05/17/unexpectedly-the-cost-of-big-cyber-attacks-is-falling
9. FinCEN 2021- International Consortium of Investigative Journalists- https://www.icij.org/investigations/fincen-files/
10. The State of AI in 2021 https://www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/Business%20Functions/McKinsey%20Analytics/Our%20Insights/Global%20survey%20The%20state%20of%20AI%20in%202021/Global-survey-The-state-of-AI-in-2021.pdf?src_trk=em6655cc85241724.49081395247762660 McKinsey 2021
11. Fraud awareness training Benchmarking Report (ACFE)
12. The Vulnerability of Employees in Allowing Cyberattacks Through Social Engineering Schemes (Kirk Buffington, 2024) https://www.nigp.org/blog/vulnerability-of-employees-cybersecurity
13. Preventing and disrupting organized crime and terrorist finance- https://www.nationalcrimeagency.gov.uk/what-we-do/crime-threats/money-laundering-and-illicit-finance/ukfiu (UKFIU)

PATHOPHYSIOLOGICAL AND HISTOPATHOLOGICAL FEATURES OF IGG4 (IMMUNOGLOBULIN G)-RELATED AUTOIMMUNE CHOLANGITIS

Safaraliyeva Leyla Khalid

Azerbaijan Medical University, Department of Pathological Physiology, Senior Lecturer, Baku ,Azerbaijan

Ibrahimova Jala Sahin

*Azerbaijan Medical University,Department of Pathological Physiology,Senior Lecturer,*Baku ,Azerbaijan

Dr.Heybetova Milana Faig

*Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacology,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Dr.Ibrahimova Narinj Matlab

*Azerbaijan Medical University,Department of Otorhinolaryngology,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Usubova Nazaket Arif

*Azerbaijan Medical University,Department of Pathological Physiology,Chief Laboratory Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Dr. Kerimova Rena Jabbar

Azerbaijan Medical University,Doctor-Neonatologist,Senior Researcher,Doctor of Philosophy in Medicine, Baku ,Azerbaijan

ORCID: https://orcid.org/ 0009-0004-4323-9625

ABSTRACT

IgG4-related sclerosing cholangitis typically affects large bile ducts, including extrahepatic, hilar, and perihilar bile ducts, and also frequently the gall bladder.The affected ducts are diffusely thickened and show a pipe stem fibrosis-like appearance. The mucosal surfaces are relatively smooth with a slightly wavy appearance. Hilar - perihilar ducts involved in this condition occasionally exhibit periductal inflammatory mass lesions. Two distinct disorders within the category currently known as autoimmune pancreatitis are recognized.Type 1 autoimmune pancreatitis (now sometimes termed as IgG4-related pancreatitis‘) demonstrates the classic histological features of IgG4-related disease. In contrast,type 2 autoimmune pancreatitis shows little similarity to IgG4-related disease. The observation that patients with autoimmune pancreatitis have extrapancreatic fibro-inflammatory lesions rich in IgG4-bearing cells, either synchronous or metachronous, with similar findings in other organs, led to the concept of IgG4-related disease.

Keywords: IgG4 (immunoglobulin G),Autoimmune cholangitis, Pathophysiology, Histopathology

Pathophysiology of type 1 autoimmune pancreatitis:Immunoglobulin G4: Recent researches have indicated the roles of multipathogenic factors (e.g., genetic factors, innate immunity and acquired immunity, etc.) in the development or relapse of type 1 AIP. Nevertheless, the pathogenetic mechanism of type 1 AIP still remains unclear. Among the four subclasses of IgG, IgG4 accounts for the smallest proportion (5%) of the total serum IgG. The classes and subclasses of IgG are distinguished by the amino acid sequence of their heavy-chain constant domains (Aydın Tufan M., Kaşkari D .,2022).

The differences in the CH2 domain of IgG1 and IgG4 are responsible for the difference in binding affinity to C1q and Fcγ receptors, which is negligible in the case of IgG4. Most unique characteristic of

FULL TEXTS BOOK

IgG4 is its capability to construct half-antibodies through "Fab-arm exchange," which involves the substitution of a heavy chain with an attached light chain. Amino acid variation at the hinge region of IgG4 results in asymmetric antibodies consisting of half-antibody fragments which can then recognize two different antigens (Perugino CA, Stone JH.,2020).

Asymmetric IgG4 is unable to crosslink antigens and form immune complexes. These differences in structure and function might give rise to the anti-inflammatory functions of IgG4. However, IgG4 autoantibodies have been proven to be pathogenic in MuSK myasthenia gravis, chronic inflammatory demyelinating polyneuropathy, acquired thrombotic thrombocytopenic purpura, and pemphigus. Shiokawa et al. reported a negative data of pathogenic activity of IgG4 in the context of type 1 AIP and IgG4-related kidney disease, and found that injection of IgG1 or IgG4 from patients with type 1 AIP could induce pancreatic injury in neonatal male Balb/c mice, with the former causing more serious pancreatic injury. However, simultaneous injection of IgG4 was found to inhibit the pathogenic activity of IgG1 and the severity of pancreatic injury, highlighting the anti-inflammatory role of IgG4 in IgG4-RD including type 1 AIP (Kərimova R.C.,Vəliyeva Z.Y.,Həsənova X.Ə.et.al..,2023).

Since immunoglobulin G4 (IgG4)-related sclerosing cholangitis was first described in 2004, this condition has been recognized as a distinct entity characterized by unique pathologic features. Affected bile ducts show diffuse wall thickening, which represents transmural sclerosing inflammation composed of a dense lymphoplasmacytic infiltrate and fibrosis arranged at least focally in a storiform pattern (Terao C, Ota M, Iwasaki T, et al..,2019).

A diffuse IgG4-positive plasma cell infiltrate is demonstrable by immunohistochemistry. More than 90% of patients with IgG4-related sclerosing cholangitis have type 1 autoimmune pancreatitis, the remaining presenting as isolated cholangitis. The diagnosis requires a multidisciplinary approach, in which pathologic examination has a critical role. Tissue diagnosis on biopsy specimens (ie, bile duct biopsy, liver needle biopsies) is important, particularly for patients with isolated cholangitis, given the fact that radiological findings of IgG4-cholangitis are not reliable enough for establishing the diagnosis. Furthermore, serum IgG4 levels can be, albeit mildly, elevated in other biliary disorders (Aydın Tufan M., Kaşkari D .,2022).

Histologic mimics of IgG4-related sclerosing cholangitis include primary sclerosing cholangitis, follicular cholangitis, and sclerosing cholangitis with granulocytic epithelial lesion, the latter 2 being recently described entities (Perugino CA, Stone JH.,2020).

Pathologic features of large duct lesions: IgG4-related sclerosing cholangitis typically affects large bile ducts, including extrahepatic, hilar, and perihilar bile ducts, and also frequently the gall bladder.The affected ducts are diffusely thickened and show a pipe stem fibrosis-like appearance. The mucosal surfaces are relatively smooth with a slightly wavy appearance. Hilar - perihilar ducts involved in this condition occasionally exhibit periductal inflammatory mass lesions. Two distinct disorders within the category currently known as autoimmune pancreatitis are recognized. Type 1 autoimmune pancreatitis (now sometimes termed as 'IgG4-related pancreatitis') demonstrates the classic histological features of IgG4-related disease. In contrast, type 2 autoimmune pancreatitis shows little similarity to IgG4-related disease. The observation that patients with autoimmune pancreatitis have extrapancreatic fibro-inflammatory lesions rich in IgG4-bearing cells, either synchronous or metachronous, with similar findings in other organs, led to the concept of IgG4-related disease (Wei B, Guo Y, Ou X, et al.,2023).

This condition has now been described in virtually every organ system: the biliary tree, salivary glands, periorbital tissues, kidneys, lungs, lymph nodes, meninges, aorta, breast, prostate, thyroid, pericardium, and skin (Kərimova R.C.,Vəliyeva Z.Y.,Həsənova X.Ə.et.al..,2023).

Small duct lesions (liver biopsy findings): Histologic changes in liver biopsy specimens are variable and may not provide conclusive evidence of IgG4-related sclerosing cholangitis. Some cases show

FULL TEXTS BOOK

sclerotic changes, including dense periportal fibrosis. Marked portal inflammation with many plasma cells is another feature of this disease. Bile ductular reaction, lobular inflammation, and canalicular cholestasis may also be present. Obliterative phlebitis is detectable only when a medium-sized portal vein is sampled. The histopathological features bear striking similarities across the involved organs. IgG4-related disease is therefore analogous to sarcoidosis, another systemic disease in which diverse organ manifestations are linked by a unique histological appearance (Terao C, Ota M, Iwasaki T, et al..,2019).

Disparate disorders such as Mikulicz's syndrome, Küttner's tumor, multifocal fibrosclerosis, and eosinophilic angiocentric fibrosis are now considered to fall within this disease spectrum. Although their presenting symptoms are highly variable, the features that tie these disease conditions together are a common histological appearance, elevated serum and tissue levels of IgG4,and a response, generally swift,to immunosuppression.

The nomenclature of IgG4-related disease has continued to evolve. A group of Japanese investigators recently elected to use the term 'IgG4-related disease' for this condition, in preference to such potential alternatives as IgG4-related systemic disease, IgG4-related sclerosing disease, and IgG4-related multi-organ lymphoproliferative syndrome (Terao C, Ota M, Iwasaki T, et al..,2019).

We acknowledge that much remains unknown about the behavior of the IgG4 molecule *in vivo*, the pathways through which this immunoglobulin participates in disease, and whether or not the role of IgG4 is primary or secondary. In time, discoveries pertaining to the etiology and pathophysiology of this condition may lead to proposals for nomenclature that is deemed more appropriate. The two features that link the disparate manifestations of IgG-related disease are a characteristic histopathological appearance and an elevated number of IgG4 plasma cells within tissue. The serum IgG4 concentration is elevated in many patients - often dramatically - but serum concentrations of this immunoglobulin are normal in up to 40% of patients with biopsy-proven IgG4-related disease. The three major histopathological features associated with IgG4-related disease are (Figure 1).

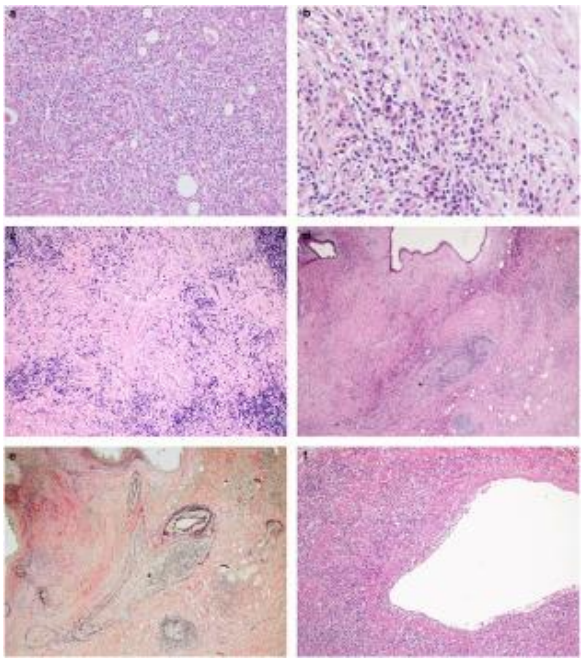

Figure 1: Characteristic histological features of IgG4-related disease. (**A**) IgG4-related sialadenitis. The salivary gland is extensively infiltrated by inflammatory cells, which consist of lymphocytes and

FULL TEXTS BOOK

plasma cells. (**B**) IgG4-related sialadenitis. A moderate number of eosinophils are present. H&E, 400. (**C**) IgG4-related orbital disease. IgG4-related disease typically shows an irregularly whorled pattern of fibrosis . (**D**) Type 1 autoimmune pancreatitis . The vein is completely obliterated by aggregated inflammatory cell infiltration. The adjacent artery is patent. However, the obliterated vein is not readily identified on an H&E stain and unequivocal evidence of an obliterated vein is only seen on the elastin stain (**E**), 100. (**F**) Type 1 autoimmune pancreatitis. The vein shows transmural infiltration by inflammatory cells, but is not associated with luminal obliteration (Terao C, Ota M, Iwasaki T, et al..,2019).

Clinical presentation, diagnosis and differential diagnosis of IRC: IRC typically affects males aged 50-60 years or above. They present with obstructive jaundice, substantial weight loss and episodes of upper abdominal pain or discomfort. Cholestatic pruritus is reported by a minority of affected individuals.The close association of IRC and type 1 AIP can explain an endocrine pancreatic insufficiency and exocrine pancreatic insufficiency, which are often detected in the presence of IRC Fever or night sweats are not typical in adults, but may also indicate a bacterial cholangitis in IRC or an underlying malignancy (Wei B, Guo Y, Ou X, et al.,2023).

The diagnosis of IRC is challenging as the clinical presentation may mimic other hepatobiliary diseases such as PSC and CCA. Furthermore, no single validated and adequate diagnostic test is available to accurately diagnose IRC. Diagnosing IRC therefore requires a comprehensive work-up. The importance of this work-up is underlined by the fact that up to one-third of patients with IRC, often with accompanying inflammatory pseudotumours, undergo unnecessary, extensive abdominal surgery for suspected malignancy before the diagnosis of IRC is made histopathologically Vice versa, 10-15% of the resection specimens from these surgical procedures may reveal fibroinflammatory lesions without malignancy. In a considerable portion of these patients, histological and clinical evidence for IgG4-RD that explains the preoperative clinical and imaging findings can be found, obviating the need for major surgery (Wallace ZS, Naden RP,Chari S,et al.,2020).

Treatment for type 1 autoimmune pancreatitis: Steroid therapy has been established as the first-line treatment for type 1 AIP. The Japanese consensus guideline and international consensus for treatment both recommend that all active and symptomatic patients with untreated AIP receive steroid therapy . A rapid response to glucocorticoids is a primary feature of type 1 AIP, and the 2016 Japanese nationwide survey has reported that 98.6% of cases with type 1 AIP respond to steroid therapy. An inadequate response to steroid therapy might indicate that the diagnosis of AIP should be reconsidered, and clinicians should be particularly cautious of misdiagnosis of pancreatic cancer. The Japanese consensus guidelines recommend an initial dose of oral prednisolone of 0.6 mg/kg/day, administered for 2–4 weeks, for the induction of remission. However, the most generally administrated initial daily dose of prednisolone has been reported to be 30 mg (in 63.9% of cases) in the 2016 Japanese nationwide survey. Imaging evaluations should be repeated after 2 weeks of therapy and the dose then tapered by 5 mg every 1–2 weeks until a maintenance dose (5.0–7.5 mg/day) is reached. A total therapy period of 3 years is recommended to prevent relapses in Japanese consensus guideline. In western nations, steroid treatment is commonly limited to induction remission without maintenance therapy because of ongoing concerns about the risks of adverse events, for instance, infections, diabetes mellitus, osteoporosis, and cataracts due to steroid administration. However, a randomized, controlled, multicenter study in Japanese multicenter reported that the relapse rate of the case with maintenance steroid therapy (total 3 years) to be significantly less (only occurring in 23.3% of cases) compared with after discontinuation of maintenance therapy (57.9% of cases) (Wang L, Zhang P, Wang M, et al.,2018).

In spite of the high initial remission rates, it has been suggested that 15–60% of patients will experience relapse after cessation of steroid therapy or during weaning. In the 2016 Japanese nationwide survey, 23.4% cases relapsed. Detlefsen S et al. reported the relapse rate in operated patients with AIP in a

FULL TEXTS BOOK

European multicenter study. The total number of patients was 114. There were 63 patients with type 1 AIP and 51 with type 2 AIP that underwent operations. The relapse rates of type 1 AIP and type 2 AIP were 41.2 and 15.4%, respectively. In type 1 AIP, the relapse rate was high, even among operated patients. Several factors have been reported as being predictors of relapse, including discontinuation of steroid treatment within a short period, high serum levels of IgG4 at the time of diagnosis, persistent high serum levels of IgG4 following steroid treatment, diffuse pancreatic enlargement, bile-duct lesions, and multiple extrapancreatic lesions. However, it can be still difficult to predict relapse (Terao C, Ota M, Iwasaki T, et al..,2019).

Rituximab is a monoclonal anti-CD20 antibody which has been reported to be a successful approach for the treatment of IgG4-RD, including type 1 AIP. In a clinical trial, rituximab showed efficacy for the treatment of IgG4-RD even without concomitant steroid therapy. These findings suggest that B cells might be involved in the pathogenesis of IgG4-RD. However, Rituximab is not yet permitted for use in the treatment of IgG4-RD in Japan due to Japanese medical insurance reasons (Wallace ZS, Naden RP,Chari S,et al.,2020).

Readministration of prednisolone or administration of steroid therapy at a higher dose is the recommended course for relapse. In western country, concomitant administration of immunomodulatory drugs such as azathioprine (AZA), methotrexate, and mycophenolate mofetil has been shown to be beneficial in the case of relapse or steroid resistance in patients with type 1 AIP . A recent systematic review and meta-analysis reported the clinical efficacy of AZA as maintenance therapy; however, the only immunomodulatory drugs cannot show a sufficient level of effectiveness as single agents for the induction of remission. Immunomodulatory drugs are also not approved by Japanese medical insurance for use for IgG4-RD. Thus, the development of second-line therapy for Japanese patients with type 1 AIP who suffer relapse remains essential (Wang L, Zhang P, Wang M, et al.,2018).

REFERENCES

1. Kərimova R.C.,Vəliyeva Z.Y.,Həsənova X.Ə.et.al. Environmental response, immunological characterization and morphologic quantification of autoimmune hepatitis.VIII-İnternational European conference on interdisciplinary scientific research. PROCEEDINGS BOOK .July 13-15, 2023 .ROME, ITALY.Səh 100-106. ISBN: 978-625-367-216-4.https://www.eucongress.org/_files/ugd/614b1f_17855f6dec42401e93b5e8749e164325.pdf

2. Wallace ZS, Zhang Y, Perugino CA, et al. Clinical phenotypes of IgG4-related disease: an analysis of two international crosssectional cohorts. Ann Rheum Dis. 2019; 78:406-12. doi.org/10.1136/annrheumdis-2018-214603

3. Terao C, Ota M, Iwasaki T, et al. IgG4-related disease in the Japanese population: a genome-wide,association-study.LancetRheumatol.2019;1:e14-22.doi:10.1016/S2665-9913(19)30006-2

4. Wang L, Zhang P, Zhang X, et al. Sex disparities in clinical characteristics and prognosis of immunoglobulin G4-related disease: a prospective study of 403 patients.Rheumatology(Oxford).2019;58:820-30.doi:10.1093/rheumatology/key397

5. Karim F, Loeffen J, Bramer W, et al. IgG4-related disease: a systematic review of this unrecognized disease in pediatrics.Pediatr Rheumatol Online J.2016; 14: 18. doi:10.1186/s12969-016-0079-3

6. Maehara T, Moriyama M, Nakamura S. Pathogenesis of IgG4- related disease: a critical review. Odontology. 2019;107: 127-32. doi:10.1007/s10266-018-0377-y

7. Kuruma S, Kamisawa T, Tabata T, et al. Allergen-specific IgE antibody serologic assays in patients with autoimmune pancreatitis. Intern Med. 2014; 53:541–3. doi.org/10.2169/internalmedicine.53.0963

FULL TEXTS BOOK

8. Inoue D, Yoshida K, Yoneda N, et al. IgG4-related disease: dataset of 235 consecutive patients. Medicine (Baltimore). 2015; 94: e680. doi: 10.1097/ MD.0000000000000680

9. Ebbo M, Patient M, Grados A, et al. Ophthalmic manifestations in IgG4-related disease: Clinical presentation and response to treatment in a French case-series. Medicine (Baltimore). 2017; 96: e6205. doi: 10.1097 / MD.0000000000006205

10. Andrew NH, Sladden N, Kearney DJ, et al. An analysis of IgG4- related disease (IgG4-RD) among idiopathic orbital inflammations and benign lymphoid hyperplasias using two consensus-based diagnostic criteria for IgG4-RD. Br J Ophthalmol. 2015; 99:376-81. doi.org/10.1136/bjophthalmol-2014-305545

11. Wallace ZS, Naden RP,Chari S,et al.American College of Rheumatology/European League Against Rheumatism IgG4- Related Disease Classification Criteria Working Group. The 2019 American College of Rheumatology/European League Against Rheumatism Classification Criteria for IgG4-Related Disease.Arthritis Rheumatol. 2020;72:7-19. doi: 10.1002/art.41120

12. Perugino CA, Stone JH. IgG4-related disease: an update on pathophysiology and implications-for.clinical-care.Nat.Rev.Rheumatol.2020;16:702-14.doi:10.1038/s41584-020-0500-7.

13. Takanashi S, Kaneko Y, Takeuchi T. Effectiveness of tacrolimus on IgG4-related disease. Mod Rheumatol 2019; 29:892. Takanashi S, Kaneko Y, Takeuchi T. Effectiveness-of,tacrolimuson.IgG4-related,disease..Mod.Rheumatol.2019;29:892-4.doi.org/10.1080/14397595.2018.1532560.doi.org/10.1016/j.autrev.2014.08.013

14. Lanzillotta M, Campochiaro C, Mancuso G, et al. Clinical phenotypes of IgG4-Related Disease reflect differences in epidemiological features, serological findings,and-prognosticoutcomes.Rheumatology.2020;59:2435-42.doi.org/10.1093/rheumatology/keaa221

15. Handa T, Matsui S, Yoshifuji H, et al. Serum soluble interleukin-2 receptor as a biomarker in immunoglobulinG4-related disease. Mod Rheumatol. 2018;28:838-44. doi:10.1080/14397595.2017.1416739

16. Wang L, Zhang P, Wang M, et al. Failure of remission induction by glucocorticoids alone or in combination with immunosuppressive agents in IgG4-related disease: a prospectivestudy-of.215.patients.ArthritisRes.Ther..2018;20:65.doi:10.1186/s13075-018-1567-2

17. Yunyun F, Yu P, Panpan Z, et al. Efficacy and safety of low dose Mycophenolate mofetil treatment for immunoglobulin G4-related disease: a randomized clinical trial. Rheumatology (Oxford). 2019;58:52-60. doi:10.1093 / rheumatology / key227

18. Wang Y, Zhao Z, Gao D, et al. Additive effect of leflunomide and glucocorticoids compared with glucocorticoids monotherapy in preventing relapse of IgG4-related disease: A randomized clinical trial. Semin Arthritis Rheum. 2020;50:1513-20. doi: 10.1016/j.semarthrit.2020.01.010.

19. Lanzillotta M, Mancuso G, Della-Torre E. Advances in the diagnosis and management of IgG4 related disease. BMJ. 2020;369:m1067. Published 2020 Jun 16. doi:10.1136/bmj.m1067

20. Sasaki T, Akiyama M, Kaneko Y, et al. Risk factors of relapse following glucocorticoid tapering in IgG4-related disease. Clin Exp Rheumatol. 2018;36 Suppl 112(3):186-189.

21. Aydın Tufan M., Kaşkari D. İmmünglobülin G4 ilişkili hastalıkta nüksü etkileyen faktörler: retrospektif bir analiz. J Med Palliat Care / JOMPAC / jompac. 2022; 3(4): 306-310.

22. Wei B, Guo Y, Ou X, et al. Clinical Significance of Serum IgG4 in the Diagnosis and Treatment Response of IgG4- Related Disease in Adults of Southwest China: A Retrospective Study. Ann Lab Med. 2023;43(5):461-469. doi:10.3343/alm.2023.43.5.46

23. Xia CS, Fan CH, Liu YY. Diagnostic performances of serum IgG4 concentration and IgG4/IgG ratio in IgG4-related disease. Clin Rheumatol.2017;36(12):2769-2774. doi:10.1007/s10067- 017-3685-7

FULL TEXTS BOOK

CAUSES AND TREATMENT OF PRIMARY SCLEROSING CHOLANGITIS

Assoc. Prof. Dr. Eyvazov Taryel Ali

*Azerbaijan Medical University, Senior Researcher, Doctor of Philosophy in Medicine, Associate Professor,*Baku ,Azerbaijan

ORCID: https://orcid.org/0009-0008-0196-2451

Musayeva Elnura Musa

*Azerbaijan Medical University, Department of Pharmacology,Doctor of Philosophy in Biology,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Dr.Heybetova Milana Faig

*Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacology,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Abaszade Zumrud Amirgulu

Azerbaijan Medical University, Department of Normal Physiology, Asst. Teacher, Baku ,Azerbaijan

Hasanova Khumar Aliovsat

Azerbaijan Medical University,Senior Researcher,Doctor of Philosophy in Medicine, Baku ,Azerbaijan

Dr. Kerimova Rena Jabbar

Azerbaijan Medical University,Doctor-Neonatologist,Senior Researcher,Doctor of Philosophy in Medicine, Baku ,Azerbaijan

ORCID: https://orcid.org/ 0009-0004-4323-9625

ABSTRACT

Primary sclerosing cholangitis (PSC) is a chronic cholestatic liver disease that is characterized by intra- and/or extrahepatic bile duct injury. The clinical presentation of PSC correlates with the sequence of inflammatory bile duct destruction and fibrosis, which results in bile duct stricturing, cholestasis, and eventually biliary cirrhosis with end-stage liver disease and hepatic dysfunction . PSC is increasingly diagnosed early in the stage of the disease course, and, as a result, the majority of patients do not have any clinical symptoms at the time of diagnosis. In the majority of cases, the diagnosis of PSC is prompted by the finding of cholestasis at the time of routine health evaluation or screening of high-risk patients such as those with inflammatory bowel disease (IBD). In patients who present with symptoms, abdominal pain is the most frequent symptom (20%) followed by pruritus (10%), jaundice (6%), and fatigue (6%), but the presentation may differ widely among patients.

Keywords: Cholangiopathy, Autoimmune liver disease, Treatment, Management

Primary sclerosing cholangitis (PSC) is a chronic cholestatic liver disease that is characterized by intra- and/or extrahepatic bile duct injury. The clinical presentation of PSC correlates with the sequence of inflammatory bile duct destruction and fibrosis, which results in bile duct stricturing, cholestasis, and eventually biliary cirrhosis with end-stage liver disease and hepatic dysfunction . PSC is increasingly diagnosed early in the stage of the disease course, and, as a result, the majority of patients do not have any clinical symptoms at the time of diagnosis. In the majority of cases, the diagnosis of PSC is prompted by the finding of cholestasis at the time of routine health evaluation or screening of high-risk patients such as those with inflammatory bowel disease (IBD). In patients who present with symptoms, abdominal pain is the most frequent symptom (20%) followed by pruritus (10%), jaundice (6%), and

FULL TEXTS BOOK

fatigue (6%), but the presentation may differ widely among patients. Hepatomegaly and splenomegaly can be present in 44% and 39% of patients, respectively. Acute pruritus and/or cholangitis, presenting with jaundice, fever, and abdominal pain, may be a result of benign or malignant biliary tract obstruction. Indeed, worsening cholestatic signs and symptoms should raise concern about cholangiocarcinoma (CCA), the most feared and not uncommon complication of PSC. Presentation with variceal bleeding, ascites, or hepatic encephalopathy may occur once a patient has progression to end-stage liver disease. In patients with associated IBD, abdominal pain, diarrhea, and gastrointestinal bleeding may be the only presenting symptoms along with abnormal liver biochemistries (Kərimova RC.,Ağayeva A,H.,Quliyeva N.T.et.al.2024).

Elevations in serum alkaline phosphatase (ALP) and gamma-glutamyl transferase values in a cholestatic pattern are the biochemical hallmark of PSC, though up to 30% to 40% of patients have normal ALP at diagnosis or during the course of their disease. Increases of serum aspartate and alanine aminotransferase levels are usually less pronounced and typically less than 5 times the upper limits of normal (ULN). The serum total bilirubin level is normal in the majority of cases at diagnosis. Elevation in transaminases might suggest a more inflammatory disease with features of autoimmune hepatitis (AIH), which is present in approximately 5–14% of cases. Elevation in bilirubin concentrations suggest presence of dominant stricture (DS) or advanced liver disease (Schulze J, Lenzen H, Hinrichs JB, et al.,2019).

Currently, no autoimmune antibodies are sufficiently specific in the diagnosis of PSC. The most commonly positive autoantibodies are the perinuclear antineutrophilic autoantibodies (pANCA), which are found in approximately 80% of patients but lack diagnostic specificity. Other autoantibodies such as antinuclear antibodies and anti-smooth muscle antibodies have been reported in 20% to 50% of individuals, and their presence, especially along with elevations of total immunoglobulins, or subsets, may warrant evaluation for AIH and PSC with features of AIH. Antimitochondrial antibodies are seldom positive in PSC. Serum immunoglobulin 4 (IgG4) levels are observed in approximately 10% of patients with PSC in the absence of IgG4-related disease (IgG4-RD) and may be associated with poorer outcomes. The specificity of IgG4 for IgG4-related disease increases when levels of more than 4 times the ULN or IgG4:IgG1 ratio is greater than 0.24 .

Cholangiographic evaluation in patients with PSC typically reveals a beaded appearance of the intrahepatic and/or extrahepatic bile ducts, caused by multifocal strictures with intervening segments of normal or dilated bile ducts. The diagnostic modality of choice for the diagnosis of PSC is magnetic resonance cholangiopancreatography (MRCP), which has been shown in a meta-analysis to have a sensitivity of 86% and specificity of 94% when compared to endoscopic retrograde cholangiopancreatography (ERCP). ERCP was once the gold standard for diagnosis, but it is invasive, associated with complications, and less cost effective in comparison to MRCP, thus is currently reserved for therapeutic interventions or diagnostic assessments of bile duct strictures. Invasive cholangiography might be more sensitive in detecting early disease compared to MRCP (97% overall diagnostic accuracy versus 90, respectively) and thus might be considered in cases in which MRCP (and potentially liver biopsy) is negative but a high degree of clinical suspicion remain (Ni Mhuircheartaigh JM, Lee KS, Curry MP, et al.,2017).

The histological hallmark of PSC is the finding of concentric periductal fibrosis, also known as “onion-skin fibrosis”, but it is only detected in less than 15% of liver biopsies of patients with PSC. Furthermore, it is not specific, having been described occasionally in bile duct obstruction, primary biliary cholangitis, ductopenic rejection post-liver transplant and intra-arterial chemotherapy. Liver biopsy is not necessary to diagnose PSC , unless there is suspicion for small duct PSC or PSC with features of AIH. In patients with clinical and biochemical features of PSC but with normal cholangiography, a liver biopsy should be considered for evaluation of small duct PSC. In those with a disproportionate elevation in aminotransferases, biopsy is also recommended to exclude overlap syndrome . Liver biopsy might be of

FULL TEXTS BOOK

value to assess the degree of interface hepatitis consistent with PSC-AIH overlap syndrome and might help decide if immunosuppressive therapy is indicated. Though liver biopsy has been historically performed for staging purposes, prognostic models and non-invasive fibrosis markers have obviated the need for liver biopsy for staging of the disease (Muir AJ, Levy C, Janssen HLA, et al.,2019).

Pathogenesis: The role of genetic factors in the etiology of PSC is underscored by the finding that first-degree relatives of patients with PSC have an increased risk of PSC. Genetic susceptibility factors for PSC may overlap with UC as first-degree relatives of patients with PSC without IBD are also at an increased risk of UC . Through the application of genome-wide association studies, greater than 20 susceptibility genes for PSC have been established, with the human leukocyte antigen (HLA) complex on chromosome six representing the strongest finding by several orders of magnitude. The overall genetic architecture of PSC appears to share features with both autoimmune diseases and IBD. Strong HLA gene associations, along with several susceptibility genes that are critically involved in T-cell function, support the involvement of adaptive immune responses in development of disease, and support the long-standing notion of PSC as an autoimmune disease . Nonetheless, genetic findings in PSC so far explain less than 10% of disease liability, and environmental risk factors are estimated to account for greater than 50% of the unexplained fraction (Kərimova RC.,Ağayeva A,H.,Quliyeva N.T.et.al.2024).

Several factors support the involvement of the gut microbiota in the pathogenesis of PSC, including the long described association of PSC with IBD, genome-wide association study data identifying genetic variants in PSC that are associated with UC (such as those encoding GPR35) or influence biliary bacterial composition (such as those encoding FUT2) , the presence of bacterial products in the liver explants of patients with PSC, growth of bacteria and fungi from bile cultures acquired at time of first ERCP and increased T-cell response to microbial agents (Ni Mhuircheartaigh JM, Lee KS, Curry MP, et al.,2017).

Conversely, in vitro data have shown that biliary epithelial cells isolated from patients with PSC have aberrant TLR-nuclear factor-κB (NF-κB) immune responses to intestinal endotoxins with increased production of pro-inflammatory cytokines, such as IL-8 and TNF-α, suggesting that pro-inflammatory cytokines and endotoxins induce inappropriate innate immune responses in activated cholangiocytes in patients with PSC. Additionally, an overall reduction in bacterial diversity and altered abundance of certain bacteria in gut microbiota is observed in patients with PSC compared with the healthy state, but the mechanisms by which this alteration in gut microbial community results in disease remain unclear (Schulze J, Lenzen H, Hinrichs JB, et al.,2019).

Natural history and prognosis: Biomarkers to predict the pace of progression of any form of PSC have been described. One or 2 years after diagnosis, a serum ALP level of less than 1.5 times the ULN has been associated with better outcomes, regardless of treatment . Worsening cholestasis predicts poorer outcomes, including increased risk of LT, hepatobiliary cancer, and death. However, ALP has a naturally unpredictable fluctuating nature in PSC which limits the value of single measurements at any point in time for follow-up or clinical trials. The Enhanced Liver Fibrosis (ELF) Panel, a panel of three serum markers of fibrosis (hyaluronic acid, procollagen III aminoterminal peptide, and tissue inhibitor of metalloproteinase 1) has been shown to predict transplant-free survival in PSC. Interestingly, ELF can also be elevated when there is acute inflammation and biliary obstruction. Parenchymal changes on MRI, relative enhancement with hepatocyte-specific agents and arterial peribiliary hyperenhancement have been shown to correlate with clinical outcomes in several small studies (Muir AJ, Levy C, Janssen HLA, et al.,2019).

A recent retrospective study including an internal cohort and an external validation cohort of 238 patients showed that two MR risk scores, referred to as Anali with and without gadolinium, which combine cholangiographic changes and parenchymal features such as dysmorphy, portal hypertension

FULL TEXTS BOOK

and enhancement heterogeneity, were associated with the occurrence of clinically significant outcomes (cirrhosis decompensation and transplant-free survival) and may be useful to predict radiographic progression in patients with PSC . Liver stiffness as measured by transient elastography or by magnetic resonance elastography (MRE), both at baseline or its variation over time, has been shown to predict the clinical outcome of patients with PSC **.** Spleen size has also been shown to predict outcomes in those with PSC, probably as a reflection of progression of portal hypertension. The prognostic value of histological scores such as the Ludwig and Nakanuma staging systems have been confirmed to be independent predictors of long-term outcome is PSC **.** However, the routine applicability of liver biopsy in PSC is limited due to its invasive nature, high rate of sampling error, and slow rates of histological progression, particularly fibrosis (Ponsioen CY, Lindor KD, Mehta R, et al.,2018).

Medical management: No medical therapy has been shown to alter the course of PSC. Current treatments focus on symptom management (such as fatigue and pruritus), therapy of complications such as bacterial cholangitis and DSs, and management of coexisting conditions such as IBD, coexisting autoimmune diseases, and metabolic bone disease (Leo S, Lazarevic V, Gaia N, et al.,2019).

Ursodeoxycholic acid (UDCA) is the most extensively studied and most commonly used medication for PSC, but studies have not corroborated its effectiveness. In one randomized double blind controlled trial, UDCA at doses of 13–15 mg/kg/day was associated with a reduction in liver enzymes compared to placebo, but it failed to demonstrate any significant difference in clinically significant endpoints such as time to LT, progression to cirrhosis or mortality . A study evaluating moderate doses of UDCA (17–23 mg/kg/day) revealed reduction in ALP, but not clinically relevant endpoints of symptoms, need for LT or death . A large multi-center study comparing high dose UDCA (28–30 mg/kg/day) with placebo unexpectedly found the risk of primary endpoint of development of cirrhosis, CCA, liver transplant or death was 2.3 times higher in the treatment group, despite improvement in serum ALP levels, leading to early termination of the trial. Meta-analyses of published data report no benefit from UDCA in the treatment of PSC . Although guidelines advise against the use of high doses of UDCA, the use of lower and moderate doses (13–20 mg/kg/day) remains controversial, in part due to post-hoc analyses from clinical trial data that reveal normalization of the ALP level is associated with a better long-term prognosis . Current guidelines differ in terms of recommendation regarding the use of low to moderate doses of UDCA: the American Association for the Study of Liver Diseases recommends against its use for PSC whereas the American College of Gastroenterology and the European Association for the Study of the Liver do not make any specific recommendations . Many centers prescribe low to moderate doses of UDCA for 6 months, to be continued only if normalization (or near normalization) of serum ALP levels is observed (Leo S, Lazarevic V, Gaia N, et al.,2019).

The majority of the clinical trials focus on cholestatic and fibrotic targets [e.g., 24-nor-UDCA, obeticholic acid (OCA) and other farnesoid X receptor (FXR) agonists, anti- lysyl oxidase-like 2 (LOXL2)]. There is an ongoing phase 3 study of nor-UDCA, a synthetic bile acid that produces a bile acid-dependent bicarbonate-rich choleresis, based on promising results of a phase 2 randomized study including 161 patients that demonstrated a significant dose-dependent improvement in ALP in those receiving 500–1,500 mg nor-UDCA compared to placebo . OCA, a semisynthetic analogue of chenodeoxycholic acid and potent FXR agonist, was recently evaluated in a phase 2 randomized trial, which showed a significant reduction in the serum ALP at week 24 with OCA 5–10 mg compared to placebo, but not with OCA 1–3 mg . As seen in studies in primary biliary cholangitis, the most common adverse event was dose-dependent mild to moderate dose-related pruritus. Similarly, a phase 2 study including 52 patients demonstrated that treatment with cilofexor, a non-steroidal FXR agonist, resulted in a dose-dependent reduction in ALP and markers of cholestasis after 12 weeks of treatment, with lower observed rates of moderate to severe pruritus compared to placebo. A phase 3 study of cilofexor in patients with non-cirrhotic PSC is underway. Results of a small study of oral vancomycin, which may

FULL TEXTS BOOK

target the gut microbiota and may act as an immunomodulator, by increasing regulatory T-cells, appear promising, with reduction in ALP and bilirubin and further randomized trials are ongoing (Ponsioen CY, Lindor KD, Mehta R, et al.,2018).

REFERENCES

1. Kərimova RC.,Ağayeva A,H., Quliyeva N.T.et.al.Characteristics of morphofunctional changes occurring in certain systems of the body under the influence of biological factors and external risk factors. 8TH. İnternational NEW YORK conference on evolving trends in interdisciplinary research & practices .PROCEEDINGS BOOK. MANHATTAN,NEW-YORK..May.1-3,2023.Səh.174-181.ISBN:ISBN:978-1-955094-48-1.https://www.nyconference.org/_files/ugd//614b1f_d365a14cbacf4b07a40b9e01397a08f5

2. Gasimova T.M.,Ganiyeva G.M.,Mustafayeva N.A.,Kerimova R.J. Anatomical structure of primary sclerosing cholangitis, risk factors, pathological features. 6. International-mediterranean,congress.13-15.August.2024.Rome.Italy.Full-texts-book.VOLUME-2.Seh.640-650.ISBN-978-625-367-809-8,https://www.izdas.org/akdeniz.614b1f_5d8ba6cf0d8a4a21a36e5ab357ff9c88.pdf

3. Sapisochín G, Fernández de Sevilla E, Echeverri J, et al. Liver transplantation for cholangiocarcinoma: current status and new insights. World J Hepatol 2015;7:2396-403. [Crossref] [PubMed]

4. Webb GJ, Rana A, Hodson J, et al. Twenty-year comparative analysis of patients with autoimmune liver diseases on transplant waitlists. Clin Gastroenterol Hepatol 2018;16:278-87.e7. [Crossref] [PubMed]

5. Ravikumar R, Tsochatzis E, Jose S, et al. Risk factors for recurrent primary sclerosing cholangitis after liver transplantation. J Hepatol 2015;63:1139-46. [Crossref] [PubMed]

6. Bowlus CL, Lim JK, Lindor KD. AGA clinical practice update on surveillance for hepatobiliary cancers in patients with primary sclerosing cholangitis: expert review. Clin Gastroenterol Hepatol 2019;17:2416-22. [Crossref] [PubMed]

7. Leo S, Lazarevic V, Gaia N, et al. The intestinal microbiota predisposes to traveler's diarrhea and to the carriage of multidrug-resistant Enterobacteriaceae after traveling to tropical regions. Gut Microbes 2019;10:631-41. [Crossref] [PubMed]

8. Ponsioen CY, Arnelo U, Bergquist A, et al. No superiority of stents vs balloon dilatation for dominant strictures in patients with primary sclerosing cholangitis. Gastroenterology 2018;155:752-9.e5. [Crossref] [PubMed]

9. European Society of Gastrointestinal E, European Association for the Study of the Liver. Electronic address eee, European Association for the Study of the L. Role of endoscopy in primary sclerosing cholangitis: European Society of Gastrointestinal Endoscopy (ESGE) and European Association for the Study of the Liver (EASL) Clinical Guideline. J Hepatol 2017;66:1265-81. [Crossref] [PubMed]

10. Quinn KP, Tabibian JH, Lindor KD. Clinical implications of serial versus isolated biliary fluorescence in situ hybridization (FISH) polysomy in primary sclerosing cholangitis. Scand J Gastroenterol 2017;52:377-81. [Crossref] [PubMed]

11. Njei B, McCarty TR, Varadarajulu S, et al. Systematic review with meta-analysis: endoscopic retrograde cholangiopancreatography-based modalities for the diagnosis of cholangiocarcinoma in primary sclerosing cholangitis. Aliment Pharmacol Ther 2016;44:1139-51. [Crossref] [PubMed]

12. Muir AJ, Levy C, Janssen HLA, et al. Simtuzumab for primary sclerosing cholangitis: phase 2 study results with insights on the natural history of the disease. Hepatology 2019;69:684-98. [Crossref] [PubMed]

FULL TEXTS BOOK

13. Hirschfield GM, Chazouilleres O, Drenth JP, et al. Effect of NGM282, an FGF19 analogue, in primary sclerosing cholangitis: a multicenter, randomized, double-blind, placebo-controlled phase II trial. J Hepatol 2019;70:483-93. [Crossref] [PubMed]

14. Lynch KD, Chapman RW, Keshav S, et al. Effects of vedolizumab in patients with primary sclerosing cholangitis and inflammatory bowel diseases. Clin Gastroenterol Hepatol 2020;18:179-87.e6. [Crossref] [PubMed]

15. Ponsioen CY, Lindor KD, Mehta R, et al. Design and endpoints for clinical trials in primary sclerosing cholangitis. Hepatology 2018;68:1174-88. [Crossref] [PubMed]

16. Ponsioen CY, Chapman RW, Chazouilleres O, et al. Surrogate endpoints for clinical trials in primary sclerosing cholangitis: review and results from an International PSC Study Group consensus process. Hepatology 2016;63:1357-67. [Crossref] [PubMed]

17. Younossi ZM, Afendy A, Stepanova M, et al. Development and validation of a primary sclerosing cholangitis-specific patient-reported outcomes instrument: the PSC PRO. Hepatology 2018;68:155-65. [Crossref] [PubMed]

18. Fickert P, Hirschfield GM, Denk G, et al. norUrsodeoxycholic acid improves cholestasis in primary sclerosing cholangitis. J Hepatol 2017;67:549-58. [Crossref] [PubMed]

19. Kowdley KV, Vuppalanchi R, Levy C, et al. A randomized, placebo-controlled, phase II study of obeticholic acid for primary sclerosing cholangitis. J Hepatol 2020;73:94-101. [Crossref] [PubMed]

20. Trauner M, Gulamhusein A, Hameed B, et al. The nonsteroidal farnesoid X receptor agonist cilofexor (GS-9674) improves markers of cholestasis and liver injury in patients with primary sclerosing cholangitis. Hepatology 2019;70:788-801. [Crossref] [PubMed]

21. Vries EM, Wang J, Williamson KD, et al. A novel prognostic model for transplant-free survival in primary sclerosing cholangitis. Gut 2018;67:1864-9. [Crossref] [PubMed]

22. Goode EC, Clark AB, Mells GF, et al. Factors associated with outcomes of patients with primary sclerosing cholangitis and development and validation of a risk scoring system. Hepatology 2019;69:2120-35. [Crossref] [PubMed]

23. Goettel JA, Kotlarz D, Emani R, et al. Low-dose interleukin-2 ameliorates colitis in a preclinical humanized mouse model. Cell Mol Gastroenterol Hepatol 2019;8:193-5. [Crossref] [PubMed]

24. Kitzing YX, Whitley SA, Upponi SS, et al. Association between progressive hepatic morphology changes on serial MR imaging and clinical outcome in primary sclerosing cholangitis. J Med Imaging Radiat Oncol 2017;61:636-42. [Crossref] [PubMed]

25. Schulze J, Lenzen H, Hinrichs JB, et al. An imaging biomarker for assessing hepatic function in patients with primary sclerosing cholangitis. Clin Gastroenterol Hepatol 2019;17:192-9.e3. [Crossref] [PubMed]

26. Ni Mhuircheartaigh JM, Lee KS, Curry MP, et al. Early Peribiliary hyperenhancement on MRI in patients with primary sclerosing cholangitis: significance and association with the Mayo Risk Score. Abdom Radiol (NY) 2017;42:152-8. [Crossref] [PubMed]

PRINCIPLES OF IMPROVING QUALITY OF LIFE AND PROLONGING SURVIVAL IN PATIENTS WITH SMALL CELL LUNG CANCER WITH HOMEOPATHIC THERAPY AND HERBAL PREPARATIONS (PHYTOTHERAPY) AS ADJUNCTIVE THERAPY

Assoc.Prof.Maharramova Sevinj Huseynbala

PhD of Pharmaceutical Sciens, Azerbaijan Medical University, Associate Professor of Pharmacology Department, Baku ,Azerbaijan

Assoc.Prof.Hajiyeva Esmira Mirbaba

Azerbaijan Medical University, Department of Pharmacognosy, Doctor of Philosophy in Medicine,Associate Professor, Baku ,Azerbaijan

Zulfugarova Mehriban Balabey

*Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacognosy,Doctor of Philosophy in Biology,Senior Lecturer,*Baku ,Azerbaijan

Jahangirova Ilhama Rafiq

*Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacognosy,Doctor of Philosophy in Biology,Senior Lecturer,*Baku ,Azerbaijan

Dr.Heybetova Milana Faig

*Azerbaijan Medical University,Department of Pharmacology,Assistant,*Baku ,Azerbaijan

Dr. Kerimova Rena Jabbar

Azerbaijan Medical University,Doctor-Neonatologist,Senior Researcher,Doctor of Philosophy in Medicine, Baku ,Azerbaijan

ORCID: https://orcid.org/ 0009-0004-4323-9625

ABSTRACT

The global incidence and mortality rates resulting from lung cancer encapsulate a need to identify more effective treatment protocols. Photodynamic therapy (PDT) and homeopathy offer possible anticancer therapies as part of a multi-disciplinary approach. With current socio-economic developments and epidemiological transitions, there is an increase in the distribution and prevalence of the main risk factors that can initiate lung cancer. This is reflected by the continuous rise in current and expected cases of lung cancer worldwide.

Keywords: Small cell lung cancer, Homeopathic therapy, Herbal preparations (phytotherapy), Principles of treatment

Lung carcinoma is the primary reason for cancer-associated mortality, and it exhibits the highest mortality and incidence in developed and developing countries. Non-small cell lung cancer (NSCLC) and SCLC are the 2 main types of lung cancer, with NSCLC contributing to 85% of all lung carcinoma cases. Conventional treatment mainly involves surgery, chemoradiotherapy, and immunotherapy, but has a dismal prognosis for many patients. Therefore, identifying an effective adjuvant therapy is urgent (Caruntu, S., Ciceu, A., Olah, N. K.,2020).

Treatment of lung cancer with homeopathy: The global incidence and mortality rates resulting from lung cancer encapsulate a need to identify more effective treatment protocols. Photodynamic therapy (PDT) and homeopathy offer possible anticancer therapies as part of a multi-disciplinary approach. With current socio-economic developments and epidemiological transitions, there is an increase in the

FULL TEXTS BOOK

distribution and prevalence of the main risk factors that can initiate lung cancer. This is reflected by the continuous rise in current and expected cases of lung cancer worldwide. Unsurprisingly, patients with lung cancer also have the highest mortality rates (Bray et al., 2018). Treatment of lung cancer relies on the combined administration of surgery, radiotherapy, and chemotherapy (Abiyev H.A.,Maharramova S.H.,et.al.,2024).

Despite the improvements and implementation of these therapies, it often struggles to sustain patients' expectations and treatment outcomes due to limitations of these therapies in the treatment of lung cancer. This includes lack of targeting precision, development of multi-drug resistance, and significant adverse events. These obstacles can be both a cause and a risk factor contributing to therapeutic failure and increased mortality rates (Mottaghitalab et al.,2019). Therefore, there is an expectation to continue to focus research efforts aimed at meeting crucial therapeutic demands based on highly effective treatment protocols with minimal adverse effects and long-lasting responses **(**Pinto da Silva et al., 2019**).**

Homeopathy is one such CM, that is, commonly used in parallel with other conventional therapies to aid in the supportive treatment of both oncological and non-oncological diseases as part of an integrative approach (Dehghan et al., 2020). Plant-based homeopathic mother tinctures are hydroethanolic extractions of the entire plant or parts of the plant, prepared following specific guidelines in the homeopathic pharmacopeia (Das, 2019). Different from herbal tinctures which are far more concentrated in their dilution at 1:2 or 1:1 (Romm et al., 2010) are prepared in a 1:10 dilution ratio (Steven, 2013).

Photodynamic therapy (PDT) is a photochemical process that involves the activation of a photosensitizer (PS) with an appropriate wavelength of light to produce cytotoxic reactive oxygen species (ROS) capable of initiating cell death (Chen et al., 2020). The efficacy of PDT lies in its multifunctional ability to elicit targeted cancer cell death with minimal invasiveness and drug resistance (Fan et al., 2019).Successful PDT outcomes are highly dependent on selecting an appropriate PS. Currently, only a limited number of PSs are medically approved, most of which are commercially available in small amounts, and in many instances, only a few of them benefit patients entirely in clinical practice. In addition, the practical application of commonly used photophrin related PSs is limited by their slow elimination from the body, consequently resulting in adverse effects such as skin photosensitivity which may persist for weeks after the commencement of the treatment (Shi et al., 2019).

More than 85% of lung cancers are non-small cell lung cancer (NSCLC), for which surgery is the preferred therapy in the early stages. Unfortunately, most patients are diagnosed at stages III or IV, by which time NSCLC is inoperable. Chemotherapy is the standard treatment for unresectable NSCLC, but its adverse reactions frequently prevent completion of the recommended number of cycles. Additional approaches to reduce chemotherapy's toxicity and enhance its clinical efficacy are, therefore, warranted **(**Hu et al., 2020).

Some 90% of patients with advanced NSCLC experience two or more disease-related symptoms, including pulmonary complaints, such as cough and dyspnea, and general fatigue, pain, and anorexia, which can significantly impact the emotional, social, physical, and spiritual well-being of patients, as well as their functioning. One survey found that 68% of patients preferred treatment that eased disease-related symptoms without prolonging their life. Moreover, shorter overall survival has been associated with poor health-related quality of life at diagnosis and higher symptom burden at the outset of treatment. There is growing understanding of the extent to which mind and body are connected and awareness that psychosocial characteristics and variables can contribute to both the symptom experiences and to patient outcomes, including survival (Abiyev H.A.,Maharramova S.H.,et.al.,2024).

Homeopathy is one of the most popular forms of complementary and alternative medicine. It is rooted in two theories: one, that "like cures like"—that is, disease can be cured by a substance that produces

FULL TEXTS BOOK

similar symptoms in healthy people; and, two, "the law of minimum dose"—the lower the dosage the more effective the medication . A detailed clinical history is recorded by the homeopath, relying on the totality of symptoms described by the patient. The symptoms are then listed and repertorized, which means that the homeopath matches the complete symptom profile of the patient to the symptom profile of the remedy. Then, the homeopath determines the least amount of medicine needed to achieve the desired effect. The medications are not only diluted but also succussed, thereby enhancing the effect of the remedies on the patient. Homeopathy is a system in which remedies are customized to individuals, based on broad themes characteristics elicited from the totality of the presenting physical, mental, and emotional symptoms. Because homeopathy sees disease as unique to each patient and thus treats it with a unique, specifically tailored medication, it is difficult to perform randomized, controlled trials—a method suited to research on groups rather than individuals (Abiyev H.A.,Maharramova S.H.,et.al.,2024).

Treatment of lung cancer with phytotherapy: Historically, traditional herbal medicine has been an essential part of complementary and alternative medicine, due to its numerous targets, few side effects and substantial therapeutic benefits. Numerous studies have reported that herbal extracts and prescription medications are effective at combating tumors. It emphasizes that, by mainly regulating the P13K/AKT signaling pathway, the Wnt signaling pathway, and the NF-κB signaling pathway, herbal medicine induces apoptosis and inhibits the proliferation and migration of tumor cells (Caruntu, S., Ciceu, A., Olah, N. K.,2020).

Lung cancer is the primary cancer-associated cause of mortality and constitutes a major public health concern around the globe. Non-small cell lung cancer (NSCLC) comprises ~85% of lung cancer cases, and the 5-year survival rate for patients with advanced NSCLC is only 15%. In the last 20 years, conventional therapies for NSCLC have included surgical resection, radio-chemotherapy, and immunotherapy. Surgical removal is the primary medical intervention for patients with early-stage NSCLC; however, >81% of clinically diagnosed patients with NSCLC are not candidates for surgery. For advanced NSCLC, platinum-based chemotherapy is the first-line choice of medication, but the prognosis remains unsatisfactory.Radio-chemotherapy often causes adverse effects in clinical practice, and drug resistance is prone to develop. These side effects may exacerbate the condition in certain patients with lung cancer and have unintended consequences. Immunotherapy is not yet commonly used in clinical practice and is expensive.With the remarkable improvement of disease screening and diagnosis technology, targeted therapy and immunotherapy have gradually emerged in recent years. Many targeted drugs and immune checkpoint inhibitors have been approved by FDA and used in the clinic, but with many toxic side effects including rash, diarrhea, nausea, and even nervous/cardiac system disorders (Ghanbarikondori P, Bagheri R, Saberian E, et al.,2024).

Thymol can be found in various plants, including Ocimum gratissimum L. and Satureja thymbra L. Thymol is a naturally occurring monoterpene phenol. A previous study has demonstrated that thymol has important pharmacodynamic effects in antibacterial, antioxidant and analgesic applications. In addition, researchers have found that thymol exerts cytotoxic effects in multiple types of cancer. Balan et al demonstrated that thymol's antiproliferative activity on A549 cells was dose and time-dependent, showing IC_{50} values of 745 μM after 24 hours. Thymol induced cell death by arresting the cell cycle. In the G_0/G_1 phase, the number of cells increased considerably. Moreover, Bax overexpression, Bcl-2 downregulation and apoptotic fragmented DNA were observed, which accelerated cell death. It is worth mentioning that thymol upregulates reactive oxygen species (ROS) levels and changes the mitochondrial membrane potential. Elbe et al reported the antitumor activity of thymol on NSCLC KLN205 cells. In the KLN205 cell line, thymol suppressed cell proliferation and promoted cell death. Notably, at 72 hours and 400 μM concentration, apoptosis increased at a higher rate than control in the cells. Koparal and Zeytinoğlu found that A549 lung cancer cells treated with 500 and 1000 μM thymol exhibited certain

FULL TEXTS BOOK

apoptotic features and morphological changes after 24 hours. To summarize, thymol, as a natural chemical, could be used against NSCLC (Caruntu, S., Ciceu, A., Olah, N. K.,2020).

Traditional herbal prescriptions are usually composed of >2 types of herbal medicine. The ingredients of herbal remedies are complex, but their rich active ingredients exert immunomodulatory and antitumor effects. Herbal prescriptions have been shown to act on different signaling pathways in vivo and in vitro to exert anti-NSCLC effects(Ijaz, S., Akhtar, N., Khan, M. S.,2018).

Maimendong and Qianjin Weijing decoction are oriental prescriptions for treating "pulmonary carbuncles," as recorded in traditional Chinese medicine classic books over 1000 year ago. Maimendong and Qianjin Weijing decoction are composed of 8 Chinese medicinal herbs: *Ophiopogonis Radix, Ginseng Radix et Rhizoma, Glycyrrhizae Radix et Rhizoma, Pinelliae Rhizoma, Phragmites Rhizoma, Coicis Semen, Benincasa hispida*, and *Persicae Semen*. In modern pharmacological trials, Maimendong and Qianjin Weijing decoction was able to suppress cell proliferation and induce NSCLC cell death. Jiang et al showed that Maimendong and Qianjinweijing decoction acted on the Wnt signaling pathway to induce the expression of microRNA (miR)-149-3p and inhibit the expression of may-associated zinc-finger protein (MAZ), c-Myc and cyclin D1, thus inhibiting NSCLC cell metastasis (Ghanbarikondori P, Bagheri R, Saberian E, et al.,2024).

Lung cancer is currently the malignant tumor with the highest mortality rate worldwide, often because it is not detected until there has been substantial progression of the illness, which leads to a significant reduction in quality of life of the patient. Different factors are pointed out as possible causes of lung cancer, including active cigarette smoking, exposure to secondhand cigarette smoke (passive smoking), pipe and cigar smoking, exposure to indoor and outdoor air pollution, exposure to radiation, and occupational exposure to agents such as asbestos, nickel, chromium, and arsenic. The most important risk factor is smoking and the incidence rates of lung cancer are generally higher among men than women . Lung cancer is classified into nonsmall cell lung carcinoma (NSCLC), including squamous cell carcinoma, adenocarcinoma, and large cell carcinoma, which represents 80% of all lung cancer cases, and the remaining cases are small cell lung carcinoma (SCLC) (Ijaz, S., Akhtar, N., Khan, M. S.,2018).

Nowadays, surgery, chemotherapy, radiation, hormones, and immunotherapy are the main approaches for the cancer treatment, often supplemented by other complementary and alternative therapies, such as herbal medicines. Although chemotherapy is the method most used, several problems are associated with its use, including limited efficacy, severe toxicity, and multidrug resistance (Cadoná FC, Dantas RF, de Mello GH.,2021).

Plants have a long history of use in the treatment of cancer and continue to be a major source of new drugs . Herbal medicines have been recognized as one of the attractive approaches for lung cancer therapy because they have proven to be useful and effective in sensitizing conventional agents, prolonging patient survival time, preventing side effects of chemotherapy, and improving quality of life in lung cancer patients. A recent cohort study with 453 cancer patients revealed that the percentage of patients using herbal medicines in combination with conventional chemotherapy was approximately 77%. In these cases, natural products as complementary therapy for the treatment of lung cancer were used mainly with the aim of reducing toxicity, alleviating cancer-related symptoms, stimulating the immune system, and even having direct anticancer effects (Ghanbarikondori P, Bagheri R, Saberian E, et al.,2024).

Many natural products or synthetic analogs are still widely used clinically, for example, the so-called vinca alkaloids, vinblastine and vincristine, isolated from the Madagascar periwinkle, *Catharanthus roseus*, paclitaxel (Taxol), obtained from the leaves of various *Taxus* species, and the two clinically

FULL TEXTS BOOK

active agents, etoposide and teniposide, which are semisynthetic derivatives of the natural product epipodophyllotoxin (Fan, H. Y., Yu, X. H., Wang, K.,2019).

Substances isolated from various medicinal plants have also been extensively studied for their antilung cancer activity. **Gingerol**, a pungent ingredient of ginger (*Zingiber officinale*) showed antiangiogenic activity *in vitro* and *in vivo* and reduced the number of lung metastases in mice receiving B16F10 melanoma cells. Embelin, an active component of fruits of *Embelia ribes*, has been demonstrated to possess a broad spectrum of therapeutic properties, including antitumor activity against lung cancer cells. Recent data indicate the crucial role of p38 and JNK pathways in embelin-induced apoptosis.Danshen (*Salvia miltiorrhiza* Bunge) is a traditional medicine that has been used in China to treat various diseases, including cancer (Fan, H. Y., Yu, X. H., Wang, K.,2019).

Tanshinone I is a diterpene isolated from this species, which reduced lung adenocarcinoma tumor growth. The studies of its mechanisms showed that the compound inhibits pulmonary tumor formation in an animal model by downregulation of the cell cycle at S and G2/M phases. A carbazole alkaloid isolated from *Murraya koenigii* Spreng, girinimbine, inhibited lung cancer cell growth by inducing both intrinsic and extrinsic pathways of apoptosis. Capilliposide, extracted from a traditional Chinese medicine, *Lysimachia capillipes*, induced apoptosis in NSCLC cells. Xenograft tumor growth was significantly decreased after *in vivo* treatment. The *in vitro* data revealed that capilliposide increased the intracellular level of ROS, which activated the mitochondrial apoptotic pathway . *Scutellaria baicalensis* root is used in China as an adjuvant in the chemotherapy of lung cancer. Recently, three compounds were associated with its activity, baicalin, baicalein, and wogonin . Subamolide A, isolated from *Cinnamomum subavenium*, induced lung cancer cell death by ROS generation, which triggers mitotic catastrophe followed by apoptosis. Terpinen-4-ol, a monoterpene component of the essential oils of several aromatic plants, showed its antitumor effect on NSCLC cells by induction of apoptosis, with involvement of the mitochondrial apoptotic pathway (Cadoná FC, Dantas RF, de Mello GH.,2021).

REFERENCES

1, Abiyev H.A.,Maharramova S.H.,et.al.Homeopathic medicine is a medical practice that involves a holistic, natural approach to treating patients. 10th International new york conference on evolving trends in interdisciplinary research & practices.Proceeding Book.June.1-3,2024/Manhattan,New-York.City.Səh.22-29.ISBN:978-625-367-739-8.https://www.nyconference.org/_files/ugd//614b1f_e4c0d0f9d54c4611b39f1128925de84.pdf

2. Bray, F., Ferlay, J., Soerjomataram, I., Siegel, R. L., Torre, L. A., and Jemal, A. (2018). Global Cancer Statistics 2018: GLOBOCAN Estimates of Incidence and Mortality Worldwide for 36 Cancers in 185 Countries. *CA Cancer J. Clin.* 68, 394–424. doi:10.3322/caac.21492

3. Caruntu, S., Ciceu, A., Olah, N. K., Don, I., Hermenean, A., and Cotoraci, C. (2020). *Thuja Occidentalis* L. (Cupressaceae): Ethnobotany, Phytochemistry and Biological Activity. *Molecules* 25 (22), 5416. doi:10.3390/molecules25225416

4. Chen, J., Fan, T., Xie, Z., Zeng, Q., Xue, P., Zheng, T., et al. (2020). Advances in Nanomaterials for Photodynamic Therapy Applications: Status and-Challenges. *Biomaterials* 237,119827.doi:10.1016/j.biomaterials.2020.119827

5. Danneyrolles, V., Dupuis, S., Arseneault, D., Terrail, R., Leroyer, M., de Römer, A., et al. (2017). Eastern White Cedar Long-Term Dynamics in Eastern Canada: Implications for Restoration in the Context of Ecosystem-Based Management. *For. Ecol. Manag.* 400, 502–510. doi:10.1016/j.foreco.2017.06.024

FULL TEXTS BOOK

6. Das,E.(2019).Understanding the Principles of Homeopathy on a Research-Perspective *Jcmah* 9,555756. doi:10.19080/JCMAH.2019.09.555756

7. Dehghan, M., Namjoo, Z., Bahrami, A., Tajedini, H., Shamsaddini-Lori, Z., Zarei, A., et al. (2020). The Use of Complementary and Alternative Medicines, and Quality of Life inpatients.under.Hemodialysis:,A-Survey,inSoutheastIran. *Complement.-Ther.Med.* 51,102431.doi:10.1016/j.ctim.2020.102431

8. Dong, X., Zeng, Y., Zhang, Z., Fu, J., You, L., He, Y., et al. (2021). Hypericin-mediated Photodynamic Therapy for the Treatment of Cancer: a Review. *J. Pharm. Pharmacol.* 73 (4), 425–436. doi:10.1093/jpp/rgaa018

9. Donohoe, C., Senge, M. O., Arnaut, L. G., and Gomes-da-Silva, L. C. (2019). Cell Death in Photodynamic Therapy: From Oxidative Stress to Anti-tumor Immunity. *Biochim.Biophys.Acta.Rev..Cancer* 18721872,188308.doi:10.1016/j.bbcan.2019.07.003

10. Duruisseaux, M., and Esteller, M. (2018). Lung Cancer Epigenetics: From Knowledge to Applications. *Semin. Cancer Biol.* 51, 116–128. doi:10.1016/j.semcancer.2017.09.005

11. Fan, H. Y., Yu, X. H., Wang, K., Yin, Y. J., Tang, Y. J., Tang, Y. L., et al. (2019). Graphene Quantum Dots (GQDs)-Based Nanomaterials for Improving Photodynamic Therapy.inCancer.Treatment. *Eur..J.Med.Chem.* 182,111620.doi:10.1016/j.ejmech.2019.111620

12. Hu, J.-J., Lei, Q., and Zhang, X.-Z. (2020). Recent Advances in Photonanomedicines for Enhanced Cancer Photodynamic Therapy. *Prog. Mater. Sci.* 114, 100685. doi:10.1016/j.pmatsci.2020.100685

13. Ijaz, S., Akhtar, N., Khan, M. S., Hameed, A., Irfan, M., Arshad, M. A., et al. (2018). Plant-Derived.Anticancer-Agents:.AGreen.ApproachtowardsSkinCancers. *Biomed.Pharmacother.* 103,1643–1651.doi:10.1016/j.biopha.2018.04.113

14. Pinto da Silva, L., Núnez-Montenegro, A., Magalhães, C. M., Ferreira, P. J. O., Duarte, D., González-Berdullas, P., et al. (2019). Single-molecule Chemiluminescent Photosensitizer for a Self-Activating and Tumor-Selective Photodynamic Therapy of Cancer. *Eur. J. Med. Chem.* 183, 111683. doi:10.1016/j.ejmech.2019.111683

15. Pudełek, M., Catapano, J., Kochanowski, P., Mrowiec, K., Janik-Olchawa, N., Czyż, J., et al. (2019). Therapeutic Potential of Monoterpene α-thujone, the Main Compound of *Thuja occidentalis* L. Essential Oil, against Malignant Glioblastoma Multiforme Cells *In Vitro*. *Fitoterapia* 134, 172–181. doi:10.1016/j.fitote.2019.02.020

16. Gorgzadeh A, Hheidari A, Ghanbarikondori P, et al. Investigating the properties and cytotoxicity of cisplatin-loaded nano-polybutylcyanoacrylate on breast cancer cells. *Asian Pacif J Can Biol*. 2023;8(4):345–350. doi:10.31557/apjcb.2023.8.4.345-350

17. Mohammadinezhad F, Talebi A, Allahyartorkaman M, et al. Preparation, Characterization and Cytotoxic Studies of Cisplatin-containing Nanoliposomes on Breast Cancer Cell Lines. *Asian Pacif J Can Biol*. 2023;8(2):155–159. doi:10.31557/APJCB.2023.8.2.155-159

18. Heidari Z, Ghanbarikondori P, Mortazavi Mamaghani E, et al. Characteristics and cytotoxic effects of nano-liposomal paclitaxel on gastric cancer cells. *Asian Pac J Cancer Prev*. 2023;24(9):3291–3296. doi:10.31557/APJCP.2023.24.9.3291

19. Ghanbarikondori P, Bagheri R, Saberian E, et al. Enhancing Cisplatin Delivery via Liposomal Nanoparticles for Oral Cancer Treatment. *Indian J Clin Biochem*. 2024. doi:10.1007/s12291-024-01239-3

20. Saberian E, Jenča A, Petrášová A, Jenčová J, Jahromi RA, Seiffadini R. Oral cancer at a glance. *Asian Pacif J Can Biol*. 2023;8(4):379–386.

FULL TEXTS BOOK

21. Huang B, Zhang Y. Teaching an old dog new tricks: drug discovery by repositioning natural products and their derivatives. *Drug Discov Today*. 2022;27(7):1936–1944. doi:10.1016/j.drudis.2022.02.007

22. Muhammad N, Usmani D, Tarique M, et al. The role of natural products and their multitargeted approach to treat solid cancer. *Cells*. 2022;11:2209.

23. Cadoná FC, Dantas RF, de Mello GH, Silva FP Jr. Natural products targeting into cancer hallmarks: an update on caffeine, theobromine, and (+)-catechin. *Crit Rev Food Sci Nutr*. 2021;62(26):7222–7241. doi:10.1080/10408398.2021.1913091

24. Dickens E, Ahmed S. Principles of cancer treatment by chemotherapy. *Surgery*. 2018;36:134–138

25. Liu S, Khan AR, Yang X, Dong B, Ji J, Zhai G. The reversal of chemotherapy-induced multidrug resistance by nanomedicine for cancer therapy. *JControlRelease*.2021;335:1–20. doi:10.1016/j.jconrel.2021.05.012

26. Lee S, Rauch J, Kolch W. Targeting MAPK signaling in cancer: mechanisms of drug resistance and sensitivity. *Int J Mol Sci*. 2020;21(3):1102. doi:10.3390/ijms21031102

27. Bashraheel SS, Domling A, Goda SK. Update on targeted cancer therapies, single or in-combination,and-theirfine,tuning.forprecision.medicine. *Biomed.Pharmacother*.2020;125:110009. doi:10.1016/j.biopha.2020.110009

28. Adriana Dehelean C, Marcovici I, Soica C, et al. Plant-derived anticancer compounds as new perspectives in drug discovery and alternative therapy. *Molecules*. 2021;26(4):1109. doi:10.3390/molecules26041109

29. Khalid Abdulridha M, Al-Marzoqi AH, Raheem Lateef Al-Awsi G, et al. Anticancer effects of herbal medicine compounds and novel formulations: a literature review. *J Gastrointest Cancer*. 2020;51(3):765–773. doi:10.1007/s12029-020-00385-0

30. Banerjee S, Nau S, Hochwald SN, et al. Anticancer properties and mechanisms of botanical derivatives. *Phytomedicine Plus*. 2023;3(1):100396.

FULL TEXTS BOOK

YAPAY ZEKA TABANLI KARGO ARAÇLARINDA GÜVENLİK VE UYARI SİSTEMİ

Soner Can Erhan

Koluman Otomotiv Endüstri A.Ş, Mersin, Türkiye

ORCID ID: 0009-0002-8754-7553

ÖZET

Kargo araçlarının taşınması lojistikte oldukça önemlidir, ancak kargo hırsızlığı ve kazalar gibi güvenlik sorunları ciddi riskler oluşturmaktadır. Yapay zeka tabanlı bir sistem, sürücüleri bu tür olaylar hakkında etkili bir şekilde uyarmaktadır. Kargo araçlarının hareketini izlemek için ivmeölçerler, jiroskoplar ve kapı sensörleri gibi donanım bileşenleri ile kargo koşullarını gözlemlemek için görüntü işleme kameralarına ihtiyaç vardır.

Yapay zeka modelinin geliştirilmesi birkaç aşamadan oluşur: çeşitli senaryolardan (örneğin, kargo düşmesi, aracın devrilmesi, ihlal) veri toplama, bu bilgileri temizlemek ve normalleştirmek için veri ön işleme, ardından algoritma tanımlaması (karar ağaçları ve derin öğrenme gibi yöntemler kullanarak) ve nihayetinde model eğitimi ve performans değerlendirmesi. Model, ek verilerle geliştirilebilir ve nihayetinde gerçek dünya kullanımına entegre edilebilir.

Bu uyarı sistemi, sürücüleri yük düşmeleri, devrilmeler veya hırsızlık girişimleri gibi tehlikelere karşı uyarır. Yapay zeka destekli bu kargo aracı güvenlik sistemi, sürücüleri riskler hakkında zamanında bilgilendirerek güvenli bir yolculuk sağlamayı amaçlamaktadır.
Anahtar kelimeler: Yapay Zeka, Kargo Aracı Güvenliği, Uyarı Sistemi, Lojistik, Veri Analizi

ABSTRACT

Cargo vehicle transport is very important in logistics, but security issues such as cargo theft and accidents pose significant risks. An AI-based system can effectively alert drivers to such incidents. Hardware components such as accelerometers, gyroscopes, and door sensors are needed to monitor cargo vehicle movement with AI modeling, as well as image processing cameras to observe cargo conditions.

The development of the AI model consists of several steps: data collection from various scenarios (e.g., cargo drop, vehicle overturn, intrusion), data preprocessing to clean and normalize this information, followed by algorithm definition (using methods such as decision trees and deep learning) and finally model training and performance evaluation. The model can be enhanced with additional data and eventually integrated for real-world use.

This warning system alerts drivers to hazards such as load drops, rollovers, or theft attempts. This AI-powered cargo vehicle safety system aims to provide drivers with timely warnings about risks and ensure a safe journey.

Keywords: Artificial Intelligence, Cargo Vehicle Safety, Warning System, Logistics, Data Analysis

GİRİŞ

Lojistik sektörü, küresel ticaret ve ekonomik gelişimin temel taşlarından biridir. Bu sektördeki taşımacılık yöntemleri arasında, kargo araçları taşımacılığı maliyet etkinliği ve taşıma kapasitesi nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Kargo araçları taşımacılığı, büyük ve ağır yüklerin uzun mesafelere güvenli bir şekilde taşınmasını sağlar. Ancak, bu taşıma yönteminin güvenliği bir dizi risk ve zorlukla karşı karşıyadır.

FULL TEXTS BOOK

Kargo araçları taşımacılığında karşılaşılan en yaygın güvenlik sorunları arasında yük kaymaları, araç devrilmeleri ve kargo hırsızlığı bulunmaktadır. Yük düşmesi, yükün yanlış yerleştirilmesi veya yetersiz güvenlik önlemleri nedeniyle meydana gelebilir. Bu durum, sadece maddi kayıplara yol açmakla kalmaz, aynı zamanda yolda ciddi kazalara da neden olabilir. Benzer şekilde, kargo araçlarının devrilmesi, dengesiz yük dağılımı veya yol koşullarının olumsuz etkileri sonucu gerçekleşir. Bu tür kazalar, sadece sürücüler için değil, diğer yol kullanıcıları için de ciddi tehlikeler oluşturmaktadır.

Kargo hırsızlığı ise, özellikle otoparklar veya geçiş alanlarında ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Taşınan malların değeri ve hareket sürecinin belirsizliği, hırsızlık girişimlerini tetikleyebilir. Bu durum, hem maddi kayıplara hem de müşteri memnuniyetinde azalmaya yol açmaktadır.

Gelişen teknolojiler, bu sorunların üstesinden gelmek için yeni olanaklar sunmaktadır. Yapay zeka, veri analizi ve otomasyon sistemleri, güvenlik önlemlerini artırmak ve kazaları önlemek için proaktif çözümler sağlama potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, yapay zeka tabanlı bir kargo aracı güvenlik ve uyarı sisteminin geliştirilmesi, sürücüler ve taşımacılık şirketlerinin karşılaştığı güvenlik risklerini azaltmak için önemli bir adım olacaktır.

Bu çalışma, yapay zeka tabanlı bir güvenlik sisteminin tasarımını, uygulanmasını ve performansını incelemeyi amaçlamaktadır. Sistem, çeşitli sensörler ve görüntü işleme teknolojileri kullanarak kargo araçlarının içindeki yüklerin durumu ve çevredeki hareket hakkında gerçek zamanlı veriler toplayacaktır. Bu verileri analiz ederek, sürücüyü potansiyel tehlikeler hakkında bilgilendirecektir. Böylece, taşıma sürecinin güvenliğini artırmak ve olası kazaları önlemek hedeflenmektedir. (AYLAK, B. 2020)

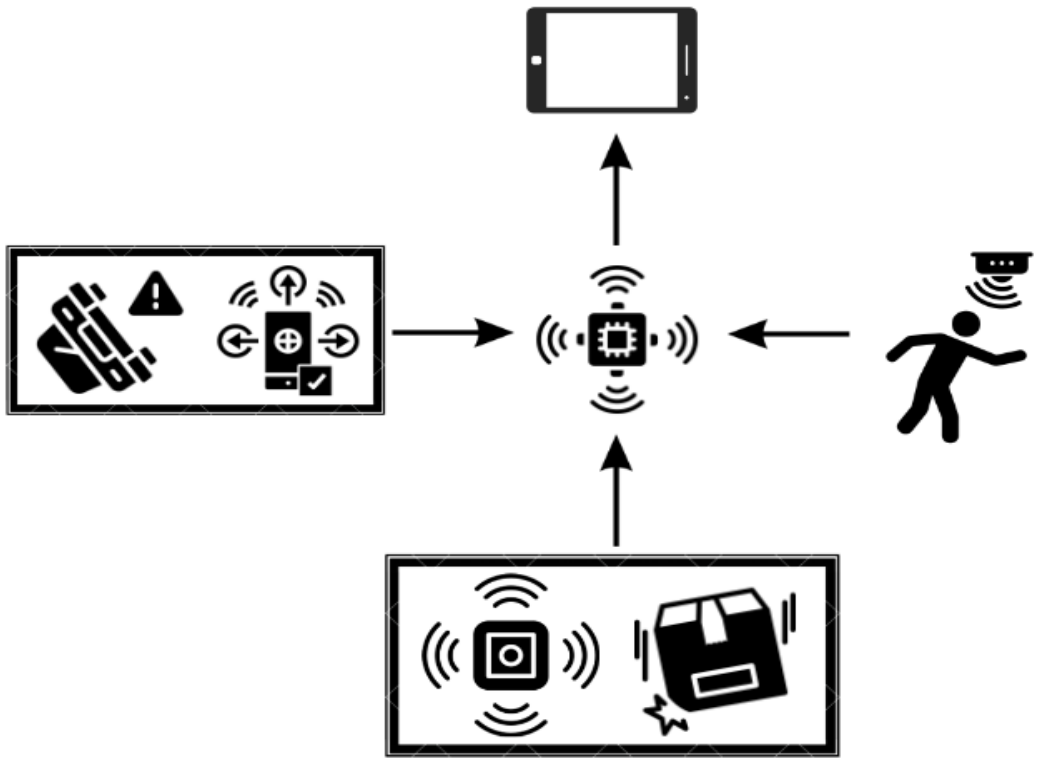

Figür 1. Donanım bileşenleri

FULL TEXTS BOOK

YÖNTEM

Yapay zeka tabanlı kargo aracı güvenlik ve uyarı sisteminin geliştirme süreci, donanım bileşenlerinin seçimi, veri toplama, modelleme ve sistem entegrasyonu gibi bir dizi aşamadan oluşmaktadır. Bu bölümde, bu adımlar ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Donanım Bileşenleri

• **İvmeölçerler:** Bu sensörler, kargo araçları içindeki yüklerin hareketini izlemek için kullanılır. Yükün düşme veya eğilme anındaki ivme değişikliklerini kaydederek, sistemin ani hareketleri tespit etmesine olanak tanır. İvmeölçerler, yükün stabilitesini sağlamak için sürekli veri toplar ve bu verileri yapay zeka modeline iletir.

• **Jiroskoplar:** Bu sensörler, kargo araçlarının açısal hareketlerini izler. Bir devrilme durumunda, jiroskoplar aracın eğilme açısını ve yön değişikliklerini tespit ederek sistemin devrilme uyarısı vermesini sağlar. Hem ivmeölçerler hem de jiroskoplar, yük güvenliğini sağlamak için kritik veriler sağlar.

Kapı Sensörleri: Kapı sensörleri, kargo araçlarının kapılarının açılma durumunu tespit eder. Bu sensörler, kapının fiziksel durumunu izler ve yetkisiz giriş tespit edildiğinde alarm sistemi aracılığıyla bir uyarı gönderir. Kapı sensörleri genellikle manyetik veya optik sistemler kullanarak çalışır ve kapının açık mı kapalı mı olduğunu belirler.

Görüntü İşleme Kameraları: Görüntü işleme kameraları, kargo araçlarının etrafındaki hareketliliği ve yük durumunu izlemek için kurulur. Bu kameralar, gerçek zamanlı video akışı sağlar ve görüntü işleme algoritmaları kullanarak anormal hareketleri tespit eder. Örneğin, yetkisiz bir kişi kargo aracına yaklaştığında veya yükün düşme olasılığı belirlendiğinde, sistem anında uyarı verir. Görüntü analizi için derin öğrenme yöntemleri kullanılarak eğitilmiş modeller geliştirilir.

Yapay Zeka Modelleme Aşamaları

Veri Toplama: Farklı senaryolar altında (yük düşmesi, devrilme, yetkisiz erişim vb.) veri toplamak için simülasyonlar ve gerçek yaşam senaryosu testleri yapılır. Sensörlerden elde edilen veriler, yükün ağırlığı, hareket hızı ve açısal değişim gibi çeşitli parametreleri içerir. Toplanan veriler, sistemin öğrenme süreci için kritik öneme sahiptir. (Alafi, B., 2019).

Veri Ön İşleme: Toplanan veriler analizden önce temizlenir ve normalleştirilir. Eksik verilerin tamamlanması, aykırı değerlerin tanımlanması ve veri setinin standartlaştırılması sağlanır. Bu aşamada, verilerin yapay zeka modeli için hazırlanması adına önemli adımlar atılır.

Özellik Belirleme: Veri setinden hangi özelliklerin kullanılacağı belirlenir. Örneğin, yükün ağırlığı, ivme değerleri ve jiroskop verileri, modelin tahmin yeteneğini artırmak için kritik öneme sahiptir. Özelliklerin seçimi, modelin genel performansını doğrudan etkileyen bir faktördür.

Algoritma Seçimi: Uygun algoritmaların belirlenmesi sistemin başarısı için kritik öneme sahiptir. Veri analizi için karar ağaçları, destek vektör makineleri ve derin öğrenme gibi algoritmalar kullanılır. Seçilen her algoritma belirli bir senaryo için farklı performans gösterebilir; bu nedenle, her birinin test edilip karşılaştırılması gereklidir.

Model Eğitimi: Seçilen algoritmalar, hazırlanan veri setinde eğitilir. Modelin öğrenmesi için çeşitli hiperparametre ayarlamaları yapılır. Eğitim süreci, modelin veriden bağımsız olarak doğru tahminler yapabilmesi için gereklidir. Eğitimin sonunda, modelin performansı test verileri ile değerlendirilir. (N. Aalami, 2020).

Performans Değerlendirmesi: Modelin performansı, doğruluk, kesinlik ve hata oranı gibi metrikler kullanılarak değerlendirilir. Bu aşamada, modelin gerçek dünya senaryolarındaki etkinliği analiz edilir.

FULL TEXTS BOOK

Elde edilen sonuçlar, modelin iyileştirilmesi için gerekli değişiklikleri belirlemek adına kritik bilgiler sağlar.

Model Geliştirme: Modelin geliştirilmesi, test aşamasında elde edilen sonuçlara dayanarak yapılır. Ek veri setleri ile model yeniden eğitilerek sistemin doğruluğu artırılabilir. Ayrıca, model kullanıcı geri bildirimleri ile uyumlu hale getirilir.

Gerçek Senaryolarla Entegrasyon: Geliştirilen model, gerçek dünya uygulamaları için entegre edilir. Bu aşamada, sistemin sensörler ve görüntü işleme teknolojileri ile birlikte çalışması sağlanır. Entegrasyon sürecinde, sistem için kullanıcı dostu arayüzlerin oluşturulması ve gerçek zamanlı veri akışının sağlanması önemlidir.

Uyarı Mekanizması: Uyarı mekanizması, sistemin tespit ettiği potansiyel tehditlere hızlı bir şekilde yanıt vermesini sağlar. Uyarılar, sürücüyü gerçek zamanlı olarak bilgilendirir ve olaylara müdahale etme fırsatı sunar. Uyarı sisteminin etkinliği, kullanıcı arayüzü ve iletişim yöntemleriyle desteklenir; böylece sürücülerin dikkatini çekmek ve güvenlik önlemleri almalarını sağlamak mümkün olur.

SONUÇ

Yapay zeka tabanlı kargo aracı güvenlik ve uyarı sistemi, lojistik sektöründe önemli bir güvenlik çözümü sunmaktadır. Sistem, yük düşmeleri ve devrilmeler gibi olayları etkili bir şekilde tespit etme kapasitesine sahip olup, sürücüleri anında bilgilendirmektedir. Bu özellik, potansiyel tehlikeleri önceden tespit etme yeteneği sağlayarak genel güvenliği artırmaktadır. Sistem, düşük hata payı ile çalışarak kullanıcı güvenilirliğine katkıda bulunur. Bu durum, gereksiz endişeleri önler ve sürücülerin ile taşımacılık şirketlerinin sisteme olan güvenini artırır. Uyarıların ortalama 2 saniye içinde iletilmesi, sürücülerin tehlikelere hızlı bir şekilde yanıt vermesine olanak tanır ve potansiyel kazaların önlenmesine katkıda bulunur.

Sonuç olarak, bu yapay zeka tabanlı sistem, taşıma sürecinde güvenliği artırmakta, maddi kayıpları azaltmakta ve kullanıcı memnuniyetini artırmaktadır. Geliştirilen sistem, lojistik sektöründeki güvenlik sorunlarına etkili bir çözüm sunmakta ve gelecekte daha geniş uygulama alanlarına entegre olma potansiyeline sahiptir.

ÖNERİLER

Veri kalitesinin artırılması, yapay zeka tabanlı kargo aracı güvenlik ve uyarı sisteminin etkinliğini artırmak ve uygulama alanını genişletmek için büyük önem taşımaktadır. Sensörlerin düzenli bakımı ve kalibrasyonu, sistem performansını artırarak yüksek kaliteli veri toplama fırsatı sunar. Bu durum, modelin doğruluğunu ve güvenilirliğini olumlu yönde etkileyecektir. Algoritmaların optimize edilmesi, yanlış pozitif uyarı oranını azaltabilir ve sistemin güvenilirliğini artırabilir. Ek veri kullanımı ve sürekli model geliştirmeleri bu süreçte faydalı olacaktır. Ayrıca, sürücülerin sistemin kullanımı konusunda eğitilmesi, kullanıcı deneyimini artıracak ve sistemin etkinliğini yükseltecektir. Sürücülerin sistemin özelliklerini ve uyarılarını anlaması, güvenli bir taşıma deneyimini desteklemektedir.

Kullanıcı geri bildirimlerinin toplanması ve bu bilgilerin sistemi geliştirmek için kullanılması, kullanıcı memnuniyetini artırabilir. Geri bildirim, sistemin gerçek dünya koşullarında nasıl performans gösterdiğini anlamaya yardımcı olur. Ayrıca, sistemin mevcut lojistik yazılımları ve araç takip sistemleri ile entegrasyonu, veri akışını ve kullanıcı deneyimini artıracaktır. Sistemin farklı yük ve yol koşullarında test edilmesi, gerçek hayattaki performansını artıracaktır. Çeşitli senaryolar üzerinde çalışmak, sistemin esnekliğini ve uyum yeteneğini geliştirebilir. Tüm bu öneriler, yapay zeka tabanlı kargo aracı güvenlik ve uyarı sisteminin daha etkili ve güvenilir hale gelmesine katkıda bulunacak ve gelecekte daha geniş uygulama alanlarında kullanılmasını sağlayacaktır.

FULL TEXTS BOOK

REFERANSLAR

Alafi, B. (2019). ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DEEP LEARNING METHODOLOGIES. The Journal of Cognitive Systems, 4(2), 57-61.

Karci, A. (2023). DEEP LEARNING and DEEP DECEPTION. Computer Science, Vol:8(Issue:2).

AYLAK, B. L., ORAL, O., & YAZICI, K. (2020). Yapay Zeka Ve Makine öğrenmesi Tekniklerinin Lojistik Sektöründe Kullanımı. El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi.

Alpaydın, E. (2021). Machine Learning.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. Nature, 521(7553), 436–444.

ATALAY, M., & ÇELİK, E. (2017). Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve makine öğrenmesi uygulamalari - artificial intelligence and machine learning applications in Big Data Analysis. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 155–172.

N. Aalami, “Derin öğrenme yöntemlerini kullanarak görüntülerin analizi:”, ESTUDAM Bilişim, c. 1, sy. 1, ss. 17–20, 2020.

El-Amir, H., & Hamdy, M. (2019). Deep Learning Fundamentals. Deep Learning Pipeline, 279–343.

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DOĞAL SAYILARDA BÖLME İŞLEMİNE YÖNELİK KURDUKLARI PROBLEMLERİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE PROBLEMS OF PROSPECTIVE ELEMENTARY MATHEMATICS TEACHERS ON DIVISION OF NATURAL NUMBERS

Perihan KOLAK

Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik Eğitimi

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID: 0009-0005-9610-6698

Tuğba ÖRNEK

Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

ORCID: 0000-0002-0117-645X

ÖZET

Problem kurma matematik programlarının anlamlı bir parçası haline gelerek matematiğin merkezinde yer almaktadır (English, 1997; Silver,1997). Problem kurmanın hem öğretmenlere hem de öğrencilere önemli faydalar sağladığı görülmektedir ve öğrencilerin kavramsal anlayışlarını, düşünme tarzlarını, becerilerini ve tutumlarını gözlemleme fırsatı sağladığı ve nitelikli problemler oluşturmada matematiksel yetenekleri hakkında önemli ipuçları sunduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, problem kurma öğrenme ortamlarında bir değerlendirme aracı olarak da kullanılabilmektedir (English, 1997; Lowrie, 1999). Bu bağlamda bu çalışmada problem kurma bir değerlendirme aracı olarak kullanılmış ve ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının doğal sayılarda bölme işlemine yönelik anlayışlarının problem kurma aracılığı ile tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bölme işleminin yapılarını bilmek doğal sayılarla bölme işlemine yönelik problemleri kurmak için önemlidir (Van de Walle vd., 2018). Van de Walde vd. (2018) bölme işlemi problemleri için eş gruplar (eşit paylaşım ve gruplama), karşılaştırma, dizi ve alan şeklindeki yapıları önermiştir. Eşit paylaşım problemleri bir bütünü birbirine denk ve eşit parçalara ayırmayı yani paylaştırmayı içermektedir. Gruplama problemleri bir bütünün eşit orandaki parçalarının sayısını içermektedir. Karşılaştırma problemleri diğerinin belirli bir katı olan bir referans kümesi üzerine kurulur. Dizi problemleri herhangi bir nesneyle (dairesel sayma nesnesi, noktalar veya küçük kare karolar gibi) modellenebilen problemlerdir. Alan problemlerinde sonuç iki bileşenden (uzunluktan) farklı çeşit bir birimden oluşur. Bölme işlemini, verilmeyen çarpanı ya da kayıp çarpanı bulma şeklinde açıklayanlar da bulunmaktadır (Olkun & Toluk-Uçar, 2004). Çünkü bölme işlemi, "a ve b birer doğal sayı, x bilinmeyen bir sayı ve $b \neq 0$ olmak üzere, $b \cdot x = a$ eşitliğini sağlayacak şekilde x doğal sayısının bulunması" şeklinde de tanımlanmaktadır (Baykul, 2005, s. 241). Öğretmen adaylarının ilköğretimin ilk yıllarında öğretimi yapılan bölme işleminin farklı anlamlara sahip olduğunu ve bu anlamların içeriklerinin bilmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada problem kurma değerlendirme aracı olarak kullanılarak ilköğretim matematik öğretmeni adaylarının doğal sayılarda bölme işlemine yönelik kurdukları problemler bölme işleminin eşit paylaşım, gruplama, karşılaştırma, dizi, alan ve kayıp çarpan anlamları doğrultusunda analiz edilmiştir.

Network: Matematik eğitimi

Anahtar kelimeler: Problem kurma, doğal sayılarda bölme işlemi, ilköğretim matematik öğretmeni adayları.

FULL TEXTS BOOK

Yöntem: Bu çalışmada öğretmen adaylarının doğal sayılarda bölme işlemine yönelik kurdukları problemler kategoriler altında sınıflandırılarak derinlemesine analiz edildiği için durum çalışması deseni tercih edilmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel; 2011). Çalışmanın katılımcıları 2023-2024 eğitim-öğretim yılı bahar yarılında bir devlet üniversitesinin son sınıfında öğrenimine devam eden 53 ilköğretim matematik öğretmeni adayıdır. Bu araştırmaya dâhil edilen öğretmen adayları araştırmacıların çalıştığı kurumda eğitim almaktadırlar. Araştırmacıların farklı bir yerde bu araştırmayı yapmasına imkânı olmadığı için araştırmaya dâhil edilen öğretmen adayları kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi ile belirlenmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Aynı zamanda bu araştırmada öğretmen adaylarından doğal sayılarda bölme işlemine yönelik problem kurmaları istendiği için katılımcıların problem kurma ile ilgili deneyimlerinin olması ölçüt olarak belirlenmiştir (Creswell & Poth, 2018). Öğretmen adaylarının bölme işlemine yönelik kurdukları problemler kâğıt-kalem testi ile toplanmıştır. Araştırmada kullanılan problem kurma etkinliği sembolik temsillere yönelik problem kurma görevidir. Bu bağlamda testte "Sadece 52:4 işlemi ile çözülebilecek günlük yaşamla ilişkili kurabileceğiniz kadar farklı problemler kurun." şeklinde tek madde yer almıştır. Testin uygulanması sürecinde öğretmen adaylarından bir ders saatinde (55 dk.) sadece verilen işlem ile çözülebilecek kurabilecekleri kadar farklı problemler kurmaları istenmiştir. Öğretmen adaylarının kurduğu problemleri bölme işleminin anlamları kapsamında analiz etmek için çok aşamalı analiz şeması kullanılmıştır. İlk aşamada kurulan problemler *problem değil* ve *problem* şeklinde sınıflandırılmıştır. *Problem değil* kategorisindeki yanıtlar, cevabı problem içerisinde yer alan ve günlük yaşamla ilişkili olmayan problemleri kapsamaktadır. İkinci aşamada problem kategorisinde ele alınan yanıtlar *doğal sayılarda bölme işlemine yönelik değil* ve *doğal sayılarda bölme işlemine yönelik* şeklinde sınıflandırılmıştır. *Doğal sayılarda bölme işlemine yönelik değil* kategorisindeki yanıtlar doğal sayılardan ziyade kesirler gibi sayıların mevcut olduğu problemleri kapsamaktadır. Üçüncü aşamada doğal sayılarda bölme işlemine yönelik kategorisindeki yanıtlar çözülebilirliğine göre analiz edilmiştir. Bu kapsamda doğal sayılarda bölme işlemine yönelik olan problemler *çözülemez* ve *çözülebilir* şeklinde gruplandırılmıştır. Açık ve anlaşılır olmayan, eksik bilginin ya da eksik verinin olduğu problemler *çözülemez* olarak, çözümü olan problemler *çözülebilir* olarak değerlendirilmiştir. Dördüncü aşamada *çözülebilir* kategorisindeki problemler kategorisi *verilen işleme uygun değil* ve *verilen işleme uygun* şeklinde sınıflandırılmıştır. Eğer kurulan problemin çözümü problem kurulması istenen işlem ile aynı değilse, yani kurulan problemin çözümü problem kurulması istenen işlemden farklı bir işlemin çözümünü gerektiriyorsa, kurulan problemin çözümündeki adım sayısı fazla ise ya da çok cevaplı olduğu için net olarak verilen işlemi ortaya koyamıyorsa *verilen işleme uygun değil;* kurulan problemin çözümü problem kurulması istenen işlem ile aynı ise *verilen işleme uygun* olarak değerlendirilmiştir. Son aşamada *verilen işleme uygun* kategorisindeki problemler bölme işleminin anlamları doğrultusunda analiz edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma:

Bu çalışmada, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının doğal sayılarda bölme işlemine yönelik kurdukları problemler analiz edilmiştir. Sonuçlar, öğretmen adaylarının kurdukları problemlerin %3,4'ünün *problem değil,* %96,6'sının *problem* kategorisinde olduğunu göstermektedir. Öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu problem kurulması istenen işlemin hikayesini günlük yaşamla ilişkilendirebilmiştir (Işık & Kar, 2012; Kar, 2015; Kar & Işık, 2014; Leung & Silver, 1997; Örnek & Soylu, 2017; Silver & Cai, 1996; Zehir, 2013). *Problem* kategorisindeki yanıtların %8,4'ü *doğal sayılarda bölme işlemine yönelik değil* kategorisinde, %88,2'si *doğal sayılarda bölme işlemine yönelik* kategorisinde değerlendirilmiştir. *Doğal sayılarda bölme işlemine yönelik değil* kategoriside öğretmen adayları verilen bölme işlemini kesrin anlamlarından biri olan işlemci (operatör) anlamı ile karıştırmışlar veya iki niceliği birbirine oranlayarak problem kurmuşlardır. Bu sonuç öğretmen adaylarının bölme

FULL TEXTS BOOK

işleme yönelik kavramsal boyutta sıkıntı yaşadıklarının bir göstergesi olabilir (Işık, 2011). *Doğal sayılarda bölme işlemine yönelik* kategorisindeki problemlerin %5,8'i ise *çözülemez*, %82,4'ü *çözülebilir* kategorisinde değerlendirilmiştir. *Çözülemez* problemler genellikle eksik bilgi ve belirsizliklerden kaynaklanmıştır. *Çözülebilir* problemlerin %14'ü ise *verilen işleme uygun değil,* %68,4'ü *verilen işleme uygun* kategorisinde değerlendirilmiştir. Bölme işleminin anlamları doğrultusunda *verilen işleme uygun* kategorisinde analiz edilen problemlerin %35,7'si eşit paylaşım, %29,6'sı gruplama, %2'si kayıp çarpan, %0,9'u karşılaştırma ve %0,2'si alan anlamında olduğu tespit edilmiştir. Dizi anlamında problem kuran öğretmen adayına rastlanmamıştır. Dolayısıyla kurulan problemlerde bölme işleminin en çok eşit paylaşım anlamı tercih edilmiştir. Kılıç (2013) tarafından yapılan çalışmada da en çok eşit paylaşım anlamına yönelik problem kurulduğu görülmüştür. Bu sonuçtan yola çıkarak öğretmen adaylarının bölme işlemlerinin anlamları doğrultusunda bilgilerinin eksik ve yetersiz olduğu söylenebilir. Graeber, Tirosh ve Glover (1989)'in çalışmasında da olduğu gibi bölme işleminin anlamları arasında genellikle eşit paylaşım anlamının ön planda olması, bölme işleminin ilk öğrenildiği zaman genelde eşit paylaşım anlamı ile öğretilmesi bunun bir nedeni olabilir. Bir diğer yandan bölme işleminin anlamlarının yetersiz oluşunda bölme işlemi öğrenilirken farklı anlamlarda (karşılaştırma, alan vb.) problem çözmemeleri de bu durumun farklı bir nedeni olabilir.

ABSTRACT

Problem posing has become a meaningful part of mathematics programmes and has become central to mathematics (English, 1997; Silver, 1997). Problem posing is seen to provide significant benefits to both teachers and students, and it is suggested that problem posing provides an opportunity to observe students' conceptual understanding, thinking styles, skills and attitudes, and provides important clues about their mathematical abilities to construct quality problems. Therefore, problem posing can also be used as an assessment tool in learning environments (English, 1997; Lowrie, 1999). In this context, in this study, problem posing was used as an assessment tool and it was aimed to determine pre-service elementary mathematics teachers' understanding of division of natural numbers through problem posing.

Knowing the structures of division is important for constructing division problems with natural numbers (Van de Walle et al., 2018). Van de Walde et al. (2018) proposed structures such as equal groups (equal sharing and grouping), comparison, array, and area for division problems. Equal division problems involve dividing a whole into equal and equal parts, that is, dividing it into equal parts. Grouping problems involve the number of equal parts of a whole. Comparison problems are based on a reference set that is a certain multiple of another. Sequence problems are problems that can be modelled with any object (such as a circular counting object, dots or small square tiles). In area problems the result consists of a unit of a different kind from the two components (length). There are also those who explain division as finding the factor that is not given or the missing factor (Olkun & Toluk-Uçar, 2004). Because division is also defined as "finding the natural number x such that b·x=a, where a and b are natural numbers, x is an unknown number and b≠0" (Baykul, 2005, p. 241). Pre-service teachers need to know that the division operation, which is taught in the first years of primary education, has different meanings and the content of these meanings. In this study, problem posing was used as an assessment tool and the problems posed by pre-service elementary mathematics teachers about division of natural numbers were analysed in terms of equal sharing, grouping, comparison, array, area and missing multiplier meanings of division.

Network: Maths education

Key words: Problem posing, division of natural numbers, elementary mathematics teacher candidates.

FULL TEXTS BOOK

Method: In this study, the case study design was preferred because the problems constructed by pre-service teachers about division of natural numbers were classified under categories and analysed in depth (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel; 2011). The participants of the study were 53 pre-service elementary mathematics teachers who were studying in the final year of a state university in the spring semester of the 2023-2024 academic year. The pre-service teachers included in this study are studying at the institution where the researchers work. Since the researchers did not have the opportunity to conduct this research in a different place, the pre-service teachers included in the research were determined by the easily accessible case sampling method (Yıldırım & Şimşek, 2018). At the same time, in this study, since the pre-service teachers were asked to construct problems for division of natural numbers, the participants' experience in problem construction was determined as a criterion (Creswell & Poth, 2018). The problems constructed by the pre-service teachers for division were collected with a paper-and-pencil test. The problem-posing activity used in the study is a problem-posing task for symbolic representations. In this context, there was only one item in the test: "Construct problems that can be solved only with the operation 52:4 as different as you can construct in relation to daily life." During the implementation of the test, the pre-service teachers were asked to construct as many different problems as they could solve with only the given operation in one lesson hour (55 minutes). A multi-stage analysis scheme was used to analyse the problems constructed by the pre-service teachers within the scope of the meanings of division. In the first stage, the problems were categorised as *non-problem* and *problem*. The responses in the *not a problem* category include the problems whose answers are included in the problem and are not related to daily life. In the second stage, the responses in the problem category were categorised *as not related to division of natural numbers* and *related to division of natural numbers*. The responses in the category of *not for division of natural numbers* include problems in which there are numbers such as fractions rather than natural numbers. In the third stage, the responses in the category of division of natural numbers were analysed according to their solvability. In this context, the problems related to division of natural numbers were grouped as *unsolvable* and *solvable*. Problems that were not clear and understandable, had missing information or missing data were categorised as *unsolvable*, and problems with solutions were categorised as *solvable*. In the fourth stage, the problems in the *solvable* category were categorised *as not suitable for the given task* and *suitable for the given task*. If the solution of the established problem is not the same as the desired operation, that is, if the solution of the established problem requires the solution of a different operation than the desired operation, if the number of steps in the solution of the established problem is too high or if it cannot clearly reveal the given operation because it has multiple answers, it *is not suitable for the given operation;* if the solution of the established problem is the same as the desired operation, it is evaluated as *suitable for the given operation.* In the last stage, the problems in the *appropriate to the given operation* category were analysed in line with the meanings of the division operation.

Conclusion and Discussion:

In this study, the problems posed by pre-service elementary mathematics teachers about division of natural numbers were analysed. The results show that 3.4% of the problems constructed by the pre-service teachers *were not problems and* 96.6% were in the *problem* category. The majority of the pre-service teachers were able to associate the story of the operation for which a problem was asked with daily life (Işık & Kar, 2012; Kar, 2015; Kar & Işık, 2014; Leung & Silver, 1997; Örnek & Soylu, 2017; Silver & Cai, 1996; Zehir, 2013). Of the responses in the *problem* category, 8.4% were evaluated in the category "*not for division of natural numbers*" and 88.2% in the category "*for division of natural numbers*". In the category of *not for division of natural numbers*, the pre-service teachers confused the given division operation with the meaning of operator, which is one of the meanings of fraction, or constructed a problem by proportioning two quantities to each other. This result may be an indication

FULL TEXTS BOOK

that pre-service teachers have difficulties in the conceptual dimension of division (Işık, 2011). Of the problems in the category of *division of natural numbers*, 5.8% *were unsolvable and* 82.4% were *solvable*. *Unsolvable* problems were generally caused by missing information and uncertainties. While 14% of the *solvable* problems *were not suitable for the given operation*, 68.4% were evaluated in the category of *suitable for the given operation*. It was determined that 35.7% of the problems analysed in the category of *suitable for the given operation* in line with the meanings of division operation were equal sharing, 29.6% were grouping, 2% were missing multiplier, 0.9% were comparison and 0.2% were area. There were no pre-service teachers who constructed problems in terms of sequence. Therefore, in the established problems, equal sharing meaning of division was mostly preferred. In the study conducted by Kılıç (2013), it was observed that the most common problem was constructed with the meaning of equal sharing. Based on this result, it can be said that pre-service teachers' knowledge about the meanings of division operations is incomplete and insufficient. As in the study of Graeber, Tirosh, and Glover (1989), the fact that the meaning of equal sharing is generally at the forefront among the meanings of division and that division is generally taught with the meaning of equal sharing when it is first learnt may be a reason for this. On the other hand, the fact that they did not solve problems with different meanings (comparison, area, etc.) while learning the division operation may be another reason for the inadequacy of the meanings of the division operation.

KAYNAKÇA

Baykul, Y. (2005). İlköğretimde matematik öğretimi (1–5.Sınıflar İçin). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel. (2011). *Eğitimde Bilimsel araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J.W. and Poth, C.N. (2018) Qualitative Inquiry and Research Design Choosing among Five Approaches. 4th Edition, SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks.

English, L. D. (1997). The development of fifth grade children's problem posing abilities. *Educational Studies in Mathematics, 34*, 183-217.

Graeber, A. O., Tirosh, D., & Glover, R. (1989). Preservice teachers' misconceptions in solving verbal problems in multiplication and division. *Journal for Research in Mathematics Education, 20*(1), 95-102.

Işık,C.(2011). İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının Kesirlerde Çarpma Ve Bölmeye Yönelik Kurdukları Problemlerin Kavramsal Analizi. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi* (*H. U. Journal of Education*), 41 (2011), 231-243.

Işık, C., & Kar, T. (2012). Sınıf öğretmeni adaylarının problem kurma becerileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*, 190-214.

Kar, T. (2015). Analysis of problems posed by sixth-grade middle school students for the addition of fractions in terms of semantic structures. *İnternational Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 46*(6), 879–894. doi: 10.1080/0020739X.2015.1021394 260

Kar, T., & Işık, C. (2014). Ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin kesirlerle çıkarma işlemine kurdukları problemlerin analizi. *İlköğretim Online, 13*(4), 1223-1239.

Kılıç, Ç. (2013). İlköğretim öğrencilerinin doğal sayılarla dört işlem gerektiren problem kurma etkinliklerindeki performanslarının belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *20*, 256-274.

FULL TEXTS BOOK

Leung, S. S., & Silver, E. A. (1997). The role of task format, mathematics knowledge, and creative thinking on the arithmetic problem posing of prospective elementary school teachers. Mathematics Education Research Journal, *9*(1), 5-24. doi: 10.1007/BF03217299

Lowrie, T. (1999). Free Problem Posing: Year 3/4 students constructing problems for friends to solve, in J. Truran & K. Truran (Eds) Making a Difference, 328-335. Panorama, South Australia: Mathematics Education Research Group of Australasia.

Olkun, S. ve Toluk-Uçar, Z. (2004). İlköğretimde etkinlik temelli matematik öğretimi (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Örnek, T. & Soylu Y. (2017). *İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının kurdukları problemlerin çözülebilirliğinin değerlendirilmesi.* TÜRKBİLMAT-3 Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Afyon.

Silver, E. A. (1997). *Fostering creativity through instruction rich in mathematical problem solving and problem posing. ZDM, 29* (3), 75-80.

Silver, E. A., & Cai, J. (1996). An analysis of arithmetic problem posing by middle school students. *Journal for Research in Mathematics Education, 27(5),* 521-539. doi: 10.2307/749846

Van de Walle, J. A., Karp, K. S., & Bay-Williams, J. M. (2018). Elementary and middle school mathematics: Teaching developmentally. London: Pearson.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zehir, K. (2013). *İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının kesir işlemlerine yönelik problem kurma becerilerinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (350071)

FULL TEXTS BOOK

GEBELİKTE CİNSEL YAŞAM
SEXUAL LIFE DURING PREGNANCY

Aleyna TALÇIN
Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ebelik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID ID: 0009-0006-6884-8480
Doç. Dr. Ayça ŞOLT KIRCA
Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-6733-5348
Doç. Dr. Elif DAĞLI
Çukurova Üniversitesi Abdi Sütcü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-4608-8904

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, cinsel sağlık; cinsel yaşamın fiziksel, emosyonel, ruhsal ve sosyal yönden tamamiyle bir iyilik hali içinde olmasıdır. Cinsel yaşam, iletişimin, duyguların ayrıca sevginin arttırıcı etkilerinin bileşimidir. Tüm insanların cinsellik ile ilgili bilgilere erişme, haz veya üreme amacıyla cinsel ilişkiye girme hakkı vardır. Cinsel sağlık, genel sağlık göstergelerinden biridir. Fakat; fizyolojik, anatomik ve psikolojik değişikliklerin bir sebebi olarak hamilelik, cinselliği önemli ölçüde değiştirmektedir. Gebelik nedeniyle ortaya çıkan hormonal, sosyal ve psikolojik değişimler, kadının özgüven ve özsaygının azalmasına ve beden imajınındaki değişikliklere bağlı olarak cinsel yaşamı etkilemektedir. Gebelik süreci devam ettikçe kadının partnerinin cinsel ilişkiyi sıkıntılı bir süreç olarak algılaması, fetüse zarar verme korkusu, erken doğum ve düşük yapacağı inancı cinsel ilişki sıklığını olumsuz yönde etkilemektedir. Gebelik döneminde pek çok kadında cinsel ilişki sıklığında, isteğinde ve kalitesinde azalma görülmektedir. Fakat, gebelikte cinsel ilişkinin devam etmesi bir yandan eşler arasındaki uyumu yükselterek emosyonel bağlarını güçlendirmektedir. Gebelikte cinselliğin devam etmesi evlilik ilişkisinin ve cinsel yaşamın devamlılığı açısından önemlidir. Çiftlerin prekonsepsiyonel dönemden itibaren bu konuda bilgilendirilmesi önemlidir. Ebeler, çiftlerin cinsellik hakkında konuşmaları için fırsat vermelidir. Sağlık kuruluşuna danışan gebenin, ebeler tarafından bu yönde sorgulanarak, kadının cesaretlendirilmesi ve sorunlarını anlatmasına imkan verilmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Gebe, Cinsel Sağlık, Gebelikte Cinsellik, Ebe

ABSTRACT

According to the World Health Organization, sexual health is the fact that sexual life is in a state of complete well-being physically, emotionally, spiritually and socially. Sex life is a combination of communication, emotions, as well as the enhancing effects of love. All people have the right to access information about sexuality, to have sexual intercourse for pleasure or reproductive purposes Jun. Sexual health is one of the indicators of general health. But; pregnancy, as a cause of physiological, anatomical and psychological changes, significantly changes sexuality. Hormonal, social and psychological changes that occur due to pregnancy affect sexual life due to a decrease in a woman's self-confidence and self-esteem and changes in body image. As the pregnancy process continues, the woman's partner's perception of sexual intercourse as a distressing process, fear of harming the fetus, premature birth and the belief that she will miscarry negatively affect the frequency of sexual intercourse. During pregnancy,

FULL TEXTS BOOK

many women experience a decrease in the frequency, desire and quality of sexual intercourse. However, the continuation of sexual intercourse during pregnancy increases the harmony between the spouses and strengthens their emotional bonds Decently on the one hand. The continuation of sexuality during pregnancy is important for the continuity of the marital relationship and sexual life. It is important that couples are informed about this issue from the preconceptional period. Midwives should give the opportunity for couples to talk about sexuality. It is important that the pregnant woman who consults the health institution is questioned by midwives in this direction, encouraging the woman and allowing her to tell her problems.

Keywords: Pregnant, Sexual Health, Sexuality During Pregnancy, Midwife

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) belirttiği sağlık, sadece hastalık, sakatlığın olmaması değildir Fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan tam anlamıyla iyilik halidir. Gebelik, doğum, doğum sonrası dönem, emzirme ve menopoz gibi gelişimsel yaşam olayları kadın cinselliğini ve kadın sağlığı üzerindeki cinsel gelişimi etkilemektedir (Yee & Sundquist, 2003).

Dünya Sağlık Örgütü; cinsel sağlığı şu şekilde tanımlamaktadır; cinselliğin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam anlamıyla iyilik hali içinde olmasıdır. Cinsellik, iletişimin, duyguların aynı zamanda sevginin güçlendirici etkilerinin bir birleşimidir. İnsanların cinsellik hakkında erişme, haz veya üreme amacıyla cinsel ilişkiye girme hakkı vardır. Cinsellik, genel sağlık göstergelerindendir (WHO, 2024).

GEBELİK VE CİNSEL SAĞLIK

Yaşamın bazı dönemlerinde cinsel yaşamda inişler ve çıkışlar yaşanabilir. Gebelik ve doğum sonrası dönem, ergenlik, menopoz da dahil olduğu zaman, bir kadının hayatının bütün zamanları arasında cinsel yönden en olumsuz etkilendiği zaman dilimidir (Olsson ve ark., 2005).

Gebe olma durumu, bir kadının hayatını etkileyen en önemli kritik süreçlerden birisidir. İlk gebelik, bir kadının hayatındaki son derece önem arzeden krizlerden biridir. Çift olmaktan aile olmaya geçiş vardır. Her çift için de birçok değişimin yaşandığı ve değişik duyguların yaşandığı bir süreçtir. Anatomik, fizyolojik ve psikolojik değişikliklerin sonucunda gebelik, cinselliği önemli ölçüde etkiler (Naim & Bhutto, 2000, Eryilmaz ve ark., 2004). Gebeliğin ilk üç ayında, gebelikle ilgili sorunlar ve çiftlerin yeni sürece uyum sağlamaya çalışması nedeniyle cinsellik etkilenir. İkinci üç ayda, şikayetler azaldığı için gebelik kabullenilir ve cinsel yaşam normale döner. Üçüncü üç ayda, gebeliğin ilerlemesiyle cinsel işlevler geriler. Gebelerde, bebeğe zarar verme endişesi, cinsel açıdan düşük ve yetersiz hissetme, ağrılı cinsel ilişki nedeniyle cinsel birleşmeden kaçınma durumu söz konusudur. Erkeklerin de anne ve fetüse zarar verme endişesiyle üçüncü trimesterde cinsel ilişkiden kaçındıkları bildirilmektedir (Aslan ve ark., 2005; Aksoy ve ark., 2019). Gebelik sırasında cinsellik hakkındaki genel fikir, cinselliğin anormal bir durum olarak görülmesidir. Gebelik genellikle cinsel ilişki sonucu meydana gelse de, bu dönemde kadının cinselliği göz ardı edilir. Cinsel aktivite kişiden kişiye değişse de, cinsel işlevler genellikle gebelik sırasında artan gebelik yaşıyla birlikte azalır (Sobolewski, 1998). Fiziksel sorunlara dahil olarak ilişki esnasında bebeğin ezilme endişesi, orgazmın bebeği olumsuz yönde etkileyeceği düşüncesinin olması çiftlerin cinsellik istememelerine neden olmuştur (Quilliam, 2010). Naim ve Bhutto (2000) çalışmalarında, gebelerin yaklaşık yarısının cinsel ilişki esnasında ağrı yaşadığını, bebeğe zarar gelmesinden korktuğunu, rahatsız olduğunu cinsel birliktelik sıklığını azalttığını bulmuştur. Eryılmaz ve arkadaşlarının (2004) çalışmasında çoğu gebenin cinsel birlikteliği riskli gördüğü, konu hakkında bilgisi olmadığı, %81,5'inin ise gebelikte cinsel yaşamlarının etkilendiği gözlenmiştir. Gebelik boyunca cinsel hayat memnuniyeti trimesterlera göre azalmaktadır. Eryılmaz ve arkadaşları (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, gebelerin %57,9'unun bulantı yaşaması sebebiyle cinsel hayat kalitesini

FULL TEXTS BOOK

etkilediği, etkilenen kadınlarının büyük oranda eşlerinin kokularından etkilendiği, çoğunun cinsel istek azalması nedeniyle cinsel birliktelikten kaçındığı belirlenmiştir.

Gebelik döneminde cinsel işlev bozukluğunun sebepleri arasında hormonal faktörler, cinsel istekte azalma ve uyarılma bozuklukları, ayrıca bulantı ve kusma, kilo alımı, kaygı ve yorgunluk yer alır. Üreme kaynaklı psikososyal açıdan ele alınan kültürel, ahlaki, toplumsal ve dinsel korkular ve mitler üreme döneminde cinsel ilişki istememenin sebeplerinden sayılabilir. Ayrıca çiftlerin azımsanmayacak düzeyde sağlık personelinin eksik, yanlış bilgilendirmeden kaynaklanan gebelik süresince başalarına gelen cinsel problemlerle başa çıkmakta zorluk çekmektedir (Serati ve ark., 2010).

GEBELİKTE CİNSELLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Gebelik nedeniyle ortaya çıkan hormonal, sosyal ve psikolojik değişimler, kadının özgüven ve özsaygı duygusunun azalmasına ve beden imajında yaşanan bozukluklara sebep olarak cinselliği önemli ölçüde etkilemektedir (Gümüş ve ark., 2011). Gebelik devam ettikçe kadının ve partnerinin cinsel ilişkiyi tehlikeli olarak algılaması, fetüse zarar verme korkusu, erken doğum ve düşük yapacağı inancı cinsel ilişki sıklığını olumsuz yönde etkilemektedir (Nakić Radoš ve ark., 2015; Pauleta ve ark., 2010). Gebelik döneminde pek çok kadında cinsel ilişki sıklığında, isteğinde ve kalitesinde azalma görülmektedir (Kırıkkaleli & Vural, 2015). Gebelikte kanda progesteron, östrojen ve prolaktin düzeylerinin artması kilo alımına, yorgunluğa, bulantı-kusmaya ve göğüslerde hassasiyete neden olur. Bu durum cinsel isteği ve uyarılmayı olumsuz etkiler (Arıca ve ark., 2014; Kırıkkaleli & Vural, 2015).

Gebelik süresince gebenin serum testosteron düzeyinde seks hormonu bağlayıcı globulin ve plazma protein düzeyleri artış gösterir. Birinci trimesterde gebe kadınlarda serbest androjen düzeyi gebelik öncesine göre artar ve ikinci ve üçüncü trimesterde gebelik öncesine döner. Bu sebeple birinci trimesterde cinsel istekte azalma olur (Kırıkkaleli & Vural, 2015). Aslan ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan çalışmada, gebeliğin birinci trimesterinden başlayarak üçüncü trimester sonuna kadar cinsel işlevlerde azalma gözlenmiştir. Birçok çalışmada gebelikte seks hormon düzeyleri ile FSFI puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Aslan ve ark., 2005; Erol ve ark., 2007; Kırıkkaleli & Vural, 2015). Erol ve ark. (2007), tüm trimesterlerde serum androjen düzeyleri arasındaki ilişki gözlemlemiştir. Gebeliğin birinci ve ikinci trimesterinde cinsel fonksiyon skorlarının üçüncü trimestere göre arttığı görülmüştür. Ancak sonuçların düşük androjen düzeyleriyle ilişkisi belirlenememiştir.

Gebelik süresince kültürel, sosyal ve dini adetler eşlerin cinsel yaşamlarını ve cinselliklerini yansıtmaktadır (Pauleta ve ark., 2010, Efe ve ark., 2014). Eşlerin gebeliğe bakışı, gebe kadının rolü, cinsel kimlik ve kültürel değerler gebelikte cinselliği etkileyen önemli faktörlerdir (Özkan ve ark., 2009, Kırıkkaleli & Vural, 2015). Bazı toplumlarda çiftlerin cinsel ilişkiye girilmesi engellenirken, farklı toplumlarda çiftlerin fetüsün sağlığı olumlu yönde etlileyeceği düşüncesiyle cinsel ilişkiye girmeleri gerektiği savunulmaktadır. Eski Hindu inancına göre, gebeliğin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için gebelik süresince düzenli cinsel ilişkiye girilmesi gerektiği savunulmuştur. Buna karşılık Gine yerlileri, gebeliğin başlangıcından bebek bir adım atana kadar cinsel ilişkiyi engel olunması gerektiği inancına sahiptir (Oruç ve ark., 1999). Vietnam ve Filipin kültürlerinde gebelikte cinsel ilişkinin anne ve bebeğe zarar verdiği düşünülürken, İslam kültüründe cinsel ilişki desteklenmektedir (Kırıkkaleli & Vural, 2015). Özellikle sosyoekonomik farklılıkların olduğu muhafazakâr toplumlarda gebelikte cinsel ilişki olumlu karşılanmamakta, gebeler arasında yanlış düşünce, inanç ve mitler olduğu bilinmektedir ancak konu yeterince araştırılmamıştır (Efe ve ark., 2014).

Kadınların doğurganlığının cinsel yaşam ile ilgili mitleri çoğunlukla cinsel birleşimin fetüse zarar verme endişesinden oluşur. Çin'de (2005) yapılmış araştırmada, çiftlerin %80'inin gebelik döneminde yaşanan cinselliğin fetüse zarar vereceği düşüncesi bulunmuştur (Fok ve ark., 2005). Ülkemizde de benzer olarak gebelikte cinsel ilişki kontrol altında tutulması gereken bir olay olarak görülmekte ve fetüse zarar verebileceğinden endişe edilmektedir (Oruç ve ark., 1999, Kırıkkaleli ve Vural, 2015). Ebeveyn olma

FULL TEXTS BOOK

fikri değişik bir psiko-dinamiktir. Bundan dolayı kadınların gebeliğe karşı tutumları farklıdır. Kadının gebe olduğu zaman diliminde kadınlar mutluluk, iğrenme, öfke, korku ve karamsar ruh halleri yaşayabilirler. Tüm gebelik süresince kadınlar ani psikolojik değişimler yaşarlar ve yaşanan ani psikolojik değişimler gebe kadının cinselliğe bakışını etkiler (Kırıkkaleli, 2015). Bazı gebeler gebe kalma korkusu olmadığı için gebelikte cinsel birliktelik yaşarken, bazı gebeler ise cinsel ilişkiye girmeyi tercih etmemektedir. Gebeliğin ikinci üç ayında, fetal hareketler hissedildiği için bebeğe zarar verme endişesiyle cinsellik olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca, sosyokültürel nedenlerle cinsel birlikteliği günah ve anneliğe yakışmayan bir olay olarak düşünen kadınlar için bebeğin hareketlerini hissetmek karışıklığa neden olmaktadır (Karabulutlu, 2018). Gebelik sırasında, bir kadının beden imajı algısı önemli ölçüde değişir. Bazı gebeler beden imajları hakkında olumlu duygulara ve düşüncelere sahipken, diğerleri özellikle üçüncü trimesterda olumsuz düşüncelere sahip olabilmektedir.

Bir kadının gebelik sırasında cinselliğini etkileyen önemli faktörlerden biri de eşinin cinselliğe yaklaşım şeklidir. Gebelik ilerledikçe ve uterus hacim olarak büyümeye başladığı zaman, çiftler bebeklerinin farkına varır ve cinsel birleşme sırasında bebeğin hareketlerini hissettikleri zaman bebeklerine zarar verme endişesi taşırlar. Bazı erkekler, bebeklerinin annesi olan eşleriyle seks yapmak konusunda karışık duygulara sahiptir. Bazı erkekler partneri gebe iken cinsellik yaşamayı kutsal bir şeyi kirletmek olarak algılamakta ve cinsel ilişkiden kaçınmaktadır. Ayrıca, gebelik sırasında eşlerine daha yakın ve daha arkadaş canlısı hissederek mutluluklarının artacağını düşünenlerin var olduğu sonucuna varılmıştır (Naim & Bhutto, 2000; Bilen Sadi & Aksu, 2016).

GEBELİKTE CİNSELLİK VE EBELİK YAKLAŞIMLARI

Tedavide biyolojik gelişmeler ortaya çıkarken psikososyal sorunlarla baş etme olanağı artmış ve yaşam kalitesine daha fazla önem verilmiştir (Kılıçarslan, 2008). Bu nedenle son yıllarda cinsellik ve cinsel sağlığa olan ilgi artmıştır (Tuğut & Gölbaşı, 2010). Ebeler, bu süreçte yalnızca bebeğe odaklanmayarak, kadının genel sağlık ve gebeliğe uyumu da dikkatle değerlendirmelidir (Rudge vd., 2009). Kadınlara gebelik döneminde günlük yaşam kalitelerini artıracak bilgilerin sağlanmasında ebeler oldukça önemlidir (Sözeri ve ark., 2006). Gebe olunan dönemde yaşanan problemler gebeler için önemsiz bir sorunmuş gibi görünebilir (Sunal & Demiryay, 2009). Gebeler hayatlarında olan değişikliklere uyum sağlamak amacıyla gündelik olarak yaptıkları yaşam faaliyetlerinde bazı değişiklikler yaparlar (Yenal, 2006). Gebelik döneminde ortaya çıkan cinsel sorunlar giderilmezse, ileride daha büyük sorunlara yol açabilir (Foux, 2008). Ebe, gebeyi daha aktif cinsel yaşama yönlendirmelidir (Quilliam, 2010). Gebelikte cinsel ilişkinin devam etmesi eşler arasındaki iletişimi artırırarak duygusal bağlılığın artmasını sağlar. (Johannes & Judith, 2000). Bu nedenle çiftlerin gebelik boyunca cinsellikte dalgalanmalar ve cinsel istekte azalış görülür bu yüzden çiftlere psikolojik danışmanlık desteği alması önerilir (Shojaa ve ark., 2009).

Çiftlerin prekonsepsiyonel dönemden itibaren konuyla ilgili bilgilendirilmesi gerekmektedir (Şentürk Erenel ve ark., 2011). Partnerler cinsel yaşamlarında yaşanabilecek problemler konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olurlarsa, gebeler ve partnerleri bu dönemi sorunsuz geçirebilirler (Gökyıldız & Beji, 2005). Bu nedenle kadının sağlığını ve hayat kalitesini iyileştirilmesi için ilk aşamada cinsel yaşam sorunlarının belirlenmesi ve bu probleme yönelik çözüm bulunması gerekmektedir (Nazik & Eryılmaz, 2011). Partnerler gebelik sırasında cinsellik hakkında bilgi sahibi olmayabilir veya utanabilirler. Ebe, çiftin cinsellik hakkında normal bir şekilde konuşabilmesi için fırsat vermelidir. Bundan dolayı çiftlerin uygun sorularla duygularını ve bu konuyla ilgili düşüncelerini ifade edebilecekleri uygun bir ortam yaratılmalıdır (Quilliam, 2010). Cinsel aktivitenin kısıtlanması gereken olaylar varsa, partnerler bilgilendirilmelidir. (Quilliam, 2010; Gökyıldız & Beji, 2005).

FULL TEXTS BOOK

REFERANSLAR

Aksoy A, Yılmaz Vefikuluçay D, & Yılmaz M. (2019). Gebelikte cinsel yaşantıyı neler etkiler? *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 3(1):45-53.

Arıca SG, Alkan S, Bali S, Mansuroğlu E, & Özer C. (2014). Gebeliğin cinsel yaşam üzerine etkileri. *Turkish Family Physcian,* 2(3):19-24

Aslan E, Beji NK, Güngör İ, Kadıoğlu A, & Dikencik BK. (2008). Prevalence and risk factors for low sexual function in women: a study of 1009 women in an outpatient clinic of a university hospital in İstanbul. *Journal of Sexual Medicine,* 5(9):2044-2052.

Bilen Sadi Z, & Aksu H. (2016). Gebelikte eşlerin cinsel yaşamı ve etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,* 19(2):128-138.

Foux R. (2008). Sex education in pregnancy: does it exist? A literature review. *Sex Relation Ther,* 23(3):271-277.

Gümüş AB, Çevik N, Hyusni SH, Biçen Ş, Keskin G, & Malak AT. (2011). Gebelikte benlik saygısı ve beden imajı ile ilişkili özellikler. *Anatol J Clin Investig,* 5(1):7-14.

Efe H, Bozkurt M, Şahin L, Mutlu MF, Api M, & Çetin A. (2014). The effects of pregnancy on the sexual life of turkish women. *Proceedings in Obstetrics and Gynecology,* 4(1):1-11.

Eryılmaz C, Ege E, & Zincir H. (2000). *Investigating the factors which affect sexual life during pregnancy.* CETAD Days-ll Sexual Education. Social Association of ITU, İstanbul.

Fok WY, Chan LY, & Yuen PM. (2005). Sexual behavior and activity in Chinese pregnant women. *Acta Obstetricia Et Gynecologica Scandinavica,* 84(10):934-938.

Gökyıldız Ş, & Beji NK. (2005). The möneffects of pregnancy on sexual life. *Journal of Sex & Marital Therapy,* 31(3):201-215.

Johannes B, & Judith A. (2000). Sexuality during pregnancy and the postpartum period. *J Sex Marital Ther,* 25(1):49-59

Kılıçarslan S. *Edirne şehir merkezindeki son trimester gebelerin sosyodemografik özellikleri, yaşam kaliteleri, kaygı düzeyleri.* Edirne, Trakya Üniversitesi, Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Uzmanlık tezi, 2008.

Kırıkkaleli Z. & Vural G. (2015). *Gebelerin cinsel yaşam kalitesi ve etkileyen faktörler.* Yakındoğu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşe.

FULL TEXTS BOOK

Naim M, & Bhutto E. (2000). Sexuality during pregnancy in Pakistani women. *Journal Pakistan Medical Association,* 50:33-38.

Nakić Radoš S, Soljačić Vraneš H, & Šunjić M. (2015). Sexuality during pregnancy: what is important for sexual satisfaction in expectant fathers. *Journal of Sex and Marital Therapy,* 41(3): 282-293.

Nazik E, & Eryılmaz G. (2011). Kadında disparoni ve hemşirelik yaklaşımı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi,* 4(1):211-215.

Oruç S, Esen A, Laçin S, Adıgüzel H, Uyar Y, & Koyuncu F. (1999). Sexual behavior during pregnancy. *Australian and New Zealand Journal of Obstetric Gynaecology,* (1).

Pauleta JR, Pereıra NM, & Graca LM. (2010). Sexuality during pregnancy. *The Journal of Sexual Medicine,* 7:136-142.

Shojaa M, Jouybari LM, & Sanagoo, A. (2009). Common myths among a group of Iranian women concerning sexual relationships during pregnancy, *Archives of Medical Science,* 5(2):229-232.

Sunal N, & Demiryay A. (2009). Gebe kadınların algıladıkları fiziksel ve emosyonel yakınmaları. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi,* 4(12):99-110.

Sözeri C, Cevahir R, Şahin S, & Semiz O. (2006). Gebelerin gebelik süreci ile ilgili bilgi ve davranışları. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi,* 1(2):92-104.

Şentürk Erenel A, Eroğlu K, Vural G, & Dilbaz B. (2011). A pilot study: in what ways do women in turkey experience a change in their sexuality during pregnancy? *Sexuality and Disability*, 29:207-216.

Quilliam S. (2010). Sex during pregnancy: yes, yes, yes. *J Fam Plann Reprod Health Care,* 36(2): 97-98

World Health Organization (WHO) (2024). *Sexual health.* news https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1

Yee LA, & Sundquist KJ. (2003). Older women's sexuality. MJA, 178:640-642.

Yenal K. (2006). *Web ortamında yapılan gebe öğrenim programının gebelerin günlük yaşam aktivitelerine etkisinin incelenmesi,* İzmir, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

FULL TEXTS BOOK

POSTPARTUM CİNSEL SAĞLIK SORUNLARI
POSTPARTUM SEXUAL HEALTH PROBLEMS

Aleyna TALÇIN

Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ebelik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID ID: 0009-0006-6884-8480

Doç. Dr. Ayça ŞOLT KIRCA

Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-6733-5348

Doç. Dr. Elif DAĞLI

Çukurova Üniversitesi Abdi Sütcü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-4608-8904

ÖZET

Yaşam kalitesinin önemli bir parçası olan cinsel işlev, birçok biyopsikolojik faktörden etkilenen çok boyutlu bir olgudur. Çiftler için özellikle gebelik ve doğum sonu, cinsel sağlıklarının potansiyel olarak etkilendiği zorlu dönemlerdir. Cinsel işlev; gebelik sırasındaki komplikasyonlar, doğumun farklı özellikleri, doğum sonrası fizyolojik ve psikolojik değişiklikler, doğum sonrası depresyon gibi faktörler nedeniyle doğumdan sonra önemli ölçüde azalmaktadır. Ebeler, doğum sonu dönemde danışmanlık rolleri ile kadının cinsel sağlık sorunlarının giderilmesinde, cinsel yaşam ile ilgili olumlu tutum ve davranış geliştirmede anahtar roldedir.

Anahtar Kelimeler: Postpartum, Cinsellik, Cinsel Sorun, Ebelik

ABSTRACT

Sexual function, which is an important part of quality of life, is a multidimensional phenomenon affected by many biopsychological factors. For couples, pregnancy and postpartum are particularly challenging periods when their sexual health is potentially affected. Sexual function decreases significantly after birth due to factors such as complications during pregnancy, different characteristics of birth, physiological and psychological changes after birth, and postpartum depression. Midwives play a key role in eliminating women's sexual health problems and developing positive attitudes and behaviors regarding sexual life with their counseling roles in the postpartum period.

Keywords: Postpartum, Sexuality, Sexual Problem, Midwifery

POSTPARTUM DÖNEM VE CİNSEL SAĞLIK

Yaşam kalitesinin önemli bir parçası olan cinsel işlev, birçok biyopsikolojik faktörden etkilenen çok boyutlu bir olgudur. Gebelik, doğum, emzirme ve menopoz dönemlerinde hormonal değişiklikler sebebiyle kadının cinsel sağlığı etkilenmektedir. Çiftler için özellikle gebelik ve doğum sonu, cinsel sağlıklarının potansiyel olarak etkilendiği zorlu dönemlerdir (Yıldız, 2015; Banaei ve ark., 2021).

Postpartum dönem özellikle ilk kez doğum yapan kadınlarda yeni rollere uyum sağlamayı gerektirdiği için aynı zamanda duygusal, fiziksel, sosyal ve ruhsal değişiklikleri de beraberinde getirdiği için kadın, yenidoğan ve aile için kritik bir dönemdir (Nan ve ark., 2020; Savage, 2020; WHO, 2022). Doğum sonu cinselliğin başlama zamanında farklılık olduğu bildirilmiştir. DSÖ, doğum sonu sekinci

FULL TEXTS BOOK

haftada kadınların %71'inin, onuncu haftada %90'ının cinselliğe başladığını ifade etmiştir. Kadınların doğum sonu cinselliğe en erken altıncı/yedinci haftalarda başladığı belirlenmiştir. Cinsel işlev; gebelik sırasındaki komplikasyonlar, doğumun farklı özellikleri, doğum sonrası fizyolojik ve psikolojik değişiklikler, doğum sonrası depresyon gibi faktörler nedeniyle doğumdan sonra önemli ölçüde azalmaktadır (Gutzeit ve ark., 2019). Son çalışmalar, doğum sonrası ilk üç ayda %41-83 arasında değişen ve doğum sonrası ilk yılda yaklaşık %60 gibi yüksek bir cinsel işlev bozukluğu yaygınlığı göstermektedir (Khajehei ve ark., 2015; Wallwiener ve ark., 2017; Gutzeit ve ark., 2019).

Emzirme düşük östrojen, progesteron ve androjen seviyeleri ve yüksek prolaktin seviyeleri ile ilişkilidir. Bu hormonal denge, vajinal kayganlığı azaltarak, vajinal atrofiye, artan meme hassasiyetine ve azalan cinsel isteğe neden olarak dolaylı olarak cinsel ilgiyi etkileyebilmektedir (Barrett ve ark., 2000; Anbaran ve ark., 2015; Escasa-Dorne ve ark., 2015; Matthies ve ark., 2019; Gutzeit ve ark, 2019). Yanısıra kadınların ve eşlerinin düşük cinsel tatmini de dahil olmak üzere olumsuz etkileri olduğu diğer çalışmalarda bildirilmiştir (Yee ve ark., 2013; Drozdowskyj ve ark., 2020). Emziren ve emzirmeyen kadınlar arasındaki veriler karşılaştırıldığında, sonuçlar emzirenlerin cinsel ilişki sırasında ağrı ve yetersiz vajinal kayganlık yaşama olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Drozdowskyj ve ark., 2020). Bilgi eksikliği, kadınların cinsel ilgi kaybından dolayı suçluluk ve sorumluluk hissetmelerine yol açmaktadır. Özellikle ebeveynliğe geçişte yeni rollerin edinilmesinde ortaya çıkar ve aile dinamikleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (O'Maley ve ark., 2018). Emzirme döneminde kadın bebeğine daha fazla zaman ayırır ve beden algısı hazdan ziyade bir beslenme kaynağı olarak yönlendirilir (Drozdowskyj ve ark., 2020).

Rutin epizyotomi sonuçlarını karşılaştıran bir çalışmada doğum sonrası 3. ve 4. yıllarda disparoni sıklığının gruplar arasında farklılık göstermediği bildirilmiştir (Fritel ve ark., 2008). Cochrane Kütüphanesi kapsamlı bir incelemede (2017) doğumdan 6 ay veya daha uzun süre sonra ağrılı cinsel ilişki bildiren kadınlarda epizyotomi varlığı veya yokluğu arasında bir fark olmadığı bildirilmiştir (Fritel ve ark., 2008). Doğumdan 6 ay sonra 484 İngiliz primipar kadınla yapılan çalışmada, cinsel ilişkinin yeniden başlama zamanının doğum türüne göre önemli ölçüde farklılık göstermediği bildirilmiştir (Barrett ve ark., 2005).

Partnerlerin doğumdan sonra yakınlığa ve cinsel aktiviteye psikolojik olarak hazır olması gerekmektedir. Cinsel davranış, arzu ve tatminde, doğum sırasındaki deneyimler, kadının beden imajı algısı, çiftin yeni roller üstlenmesi, sosyokültürel beklentiler ve inançlar dahil olmak üzere çeşitli psikolojik faktörler yer almaktadır (Binder ve ark., 2013; Hodgkinson ve ark., 2014; Nakic Rados ve ark., 2015; Zielinski ve ark., 2017). Yapılan araştırmalarda, beden algısının sağlıklı cinsel işlev için kritik olduğunu ve doğumdan sonraki beden değişiklikleri bir kadının öz saygısını olumsuz etkileyebildiği gösterilmiştir (Quinn-Nilas ve ark., 2015; Zielinski ve ark., 2017). Olumsuz beden imajı algısı, daha düşük cinsel istek ve uyarılma seviyeleri, artan kaçınma ve azalan zevk, orgazm ve cinsel tatmin düzeyleri olduğu bildirilmiştir (Woertman & Van Den Brink, 2012).

POSTPARTUM DÖNEMDE CİNSEL SAĞLIK SORUNLARI

Cinsel istek ve uyarılma bozukluğu

DSM-IV'te cinsel işlev bozuklukları "hipoaktif cinsel istek bozukluğu" ve "cinsel uyarılma bozukluğu" şeklinde iki ayrı kategoride yer verilmişken DSM-V'de "kadın cinsel istek ve uyarılma bozukluğu" şeklinde aynı başlıkta ele alınmıştır. Amerika Psikiyatri Derneği, kadının cinsel ilişkiye ilgisinin olmaması/azalması, erotik düşüncelerin/fantezilerin olmaması/azalması, cinsel ilişkiyi başlatamama ya da partnerinin cinselliği başlatma isteğini olumsuz cevaplaması, bu belirtilerden en az üç tanesini yaşaması ve en az altı aylık sürede hastada klinik sıkıntıya sebebiyet vermesi, cinsel ilişki esnasında en az %75'i kapsaması, cinsel hazın az olması/hiç olmaması, herhangi bir içsel/dışsal cinsel/erotik kanala cinsel ilginin olmayışı veya cinsel cevabın az olması, cinsel ilişki esnasında en az %75'inde

FULL TEXTS BOOK

genital/genital olmayan hislerin azalması ya da hiç olmaması durumlarında "kadın cinsel istek ve uyarılma bozukluğu"ndan bahsetmektedir (APA, 2009; APA, 2013). İstek ve uyarılma bozukluğu risk faktörleri arasında olumsuz bir deneyim beklentisi, dikkat dağınıklığı, cinsel kaygı, yorgunluk, depresyon, seçici serotonin geri alım inhibitörleri ve oral kontraseptifler gibi ilaçlar yer almaktadır (Abdool ve ark., 2009). Özellikle kadınların postpartum cinsel isteğine odaklanan bir çalışmada, bu dönemde düşük cinsel isteğe yol açan en önemli faktörlerin yorgunluk ve vajinal rahatsızlık olduğu bildirilmiştir (Alligood-Percoco ve ark, 2016). De Souza ve arkadaşları 440 kadınla yaptıkları çalışmalarında, doğumdan 6 ay sonra ilgi, uyarılma ve orgazmda azalma ve ağrıda artış olduğunu bildirmiştir. Ayrıca bu parametrelerin 12 ayda doğum öncesi seviyelere döndüğü de tespit edilmiştir (De Souza ve ark., 2015). Başka bir çalışmada Khajehei (2015) primipar 325 kadınla yaptığı çalışmasında, cinsel ilgi bozukluğunun en yaygın (%81,2) cinsel sorun olduğu, bunu orgazm sorunlarının (%53,5) ve cinsel uyarılma bozukluğunun (%52,3) izlediği bildirilmiştir (Khajehei ve ark., 2015). Barrett ve arkadaşları tarafından yapılan kesitsel çalışmada doğum sonrası cinsel istek kaybının doğumdan sonraki üçüncü ayda %53, altıncı ayda ise %37 oranında gerçekleştiği bildirilirken, gebelikten önceki yılda bu oran %9 olarak bildirilmiştir. Cinsel isteğin zamanla iyileşebileceği görülse de, isteğin vücut imajındaki değişiklikler, annenin ruh sağlığı ve evlilik ilişkisi gibi diğer önemli yaşam konularıyla da ilişkili olduğu ifade edilmiştir (Barrett ve ark., 2000).

Orgazm bozukluğu

Orgazm, yoğun haz duygusunun geçici zirvesidir. Vajinal çevre kaslarının istemsiz ve ritmik kasılmalarını, sıklıkla eş zamanlı uterus ve anal kasılmaları ve cinsel olarak indüklenen vazokonjesyonu çözen miyotoniyi içermektedir (Jannini ve ark., 2012). Refah, değişmiş bir bilinç durumu ve memnuniyet sağlamaktadır (Bhat & Shastry, 2020). Orgazm bozukluğu ise kadının cinsel ilişkide, cinsellik tepki evreleri arasında geçişte orgazm evresine geçememe veya bu evrede çok az kalma durumu olarak tanımlanmakatadır. Etiyolojide fizyolojik, psikolojik ve çevresel faktörler yer almaktadır. DSM V'e göre en az altı aylık sürede, orgazmda belirgin bir gecikme, seyreklik olma/hiç olmama, orgazm hazzının belirgin olarak azalması belirtilerinden en az birini çoğu (yaklaşık %75) cinsel birlikteliğinde deneyimlenmesiyle tanı konulmaktadır. Khajehei (2015) son 12 ay içinde doğum yapmış 325 Avustralyalı kadınla yaptığı çalışmasında, orgazm bozukluğunun %53,5 oranında tespit etmiştir (Khajehei ve ark., 2015).

Genito pelvik ağrı/penetrasyon bozukluğu

Disparoni ve vajinismus DSM-V'te "Genito-pelvik ağrı/penetrasyon bozukluğu" şeklinde yer almaktadır. Bu tanının konulabilmesi için kadında, cinsel birliktelikte zorluk yaşama, penetrasyon esnasında pelvik ağrı yaşama, cinsel ilişki öncesinde veya esnasında ağrı yaşama kaygısı ve korkusu, cinsel ilişki esnasında pelvik taban kaslarının gergin olması durumlarının en az birini altı ay süresince ve cinsel birlikteliğinin minimum %75'inde yaşanması gerekmektedir (APA, 2009; APA, 2013; McCabe ve ark., 2016). Ağrı, postpartum dönemde kadınlarda en yaygın görülen cinsel sağlık sorunlarından biridir ve sıklıkla perineal travma, epizyotomi ve müdahaleli doğumun bir sonucudur. Penisin vajene girişi sırasında introitus ve vajende ağrı hissiyatı yüzeysel olarak, penetrasyonun en fazla olduğu esnada alt abdominal bölgede ağrı hissiyatı derin olarak iki şekilde tanımlanmaktadır. Postpartum perineal ağrı, akut veya kronik olarak kategorize edilebilir ve kronik ağrı, iyileşme için beklenen süreden daha uzun süren ağrı olarak tanımlanır, bu süre iki ila altı ay arasında değişir (Krapf & Tappy, 2020). Barrett ve arkadaşları çalışmalarında, doğumdan sonraki 6 aylık dönemde 796 primipar kadının katıldığı kesitsel bir çalışmada, %62'sinin postpartum ilk üç ayda perineal ağrı yaşadığını ve bu oranın altıncı ayda %31'e düştüğünü bildirmiştir (Barrett ve ark., 2000). Kadınlarda, postpartum dönemde bir haftaya kadar olan perineal ağrı yaygınlığı %10,9-95,6 arasında, 8-12. haftalarda %6,5-79 arasında, üç aydan altı aya kadar %1-27 arasında, 6-12 aydan daha uzun sürede %2-

FULL TEXTS BOOK

18 arasında, 12-24 aydan sonra ise %0,3-33 arasında değişmektedir (Paterson ve ark., 2009; Sng ve ark., 2009; Bjelland ve ark., 2016; Cappell & Pukall, 2017; Krapf & Tappy, 2020).

SONUÇ

Postpartum dönem yeni rollere uyum sağlamayı gerektirdiği için aynı zamanda duygusal, fiziksel, sosyal ve ruhsal değişiklikleri de beraberinde getirdiği için kadın, yenidoğan ve aile için kritik bir dönemdir. Çiftler için postpartum dönem özellikle de cinsel sağlığın potansiyel olarak etkilendiği zorlu dönemdir. Cinsel işlev; gebelik sırasındaki komplikasyonlar, doğumun farklı özellikleri, doğum sonrası fizyolojik ve psikolojik değişiklikler, doğum sonrası depresyon gibi faktörler nedeniyle doğumdan sonra önemli ölçüde azalmaktadır.

Ebeveynliğe geçiş sürecini kolaylaştırmak ve olumlu bir doğum sonrası deneyimi sağlamak için, *Amerikan* Kadın Hastalıkları *ve* Doğum Uzmanları Koleji (ACOG), kadının meydana gelen değişiklikler hakkında bilgilendirilmesini ve sağlık profesyonelinin gebe ile birlikte bir doğum sonrası planı hazırlamasını önermektedir. Bu plan, fizyolojik ve psikolojik desteğin yanı sıra profesyonel sosyal desteği de içermeli ve doğum sonrası kadının ihtiyaçlarına göre gözden geçirilmeli ve uyarlanmalıdır. Ebeler, doğum sonu dönemde danışmanlık rolleri ile kadının cinsel sağlık sorunlarının giderilmesinde, cinsel yaşam ile ilgili olumlu tutum ve davranış geliştirmede anahtar roldedir.

REFERANSLAR

Abdool Z, Thakar R, & Sultan AH. (2009). Postpartum female sexual function. European *Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 145(2):133-137.

Alligood-Percoco NR, Kjerulff KH, & Repke JT. (2016). Risk factors for dyspareunia after first childbirth. *Obstetrics & Gynecology*, 128(3):512-518.

American College of Obstetricians and Gynecologists, (2018). *Optimizing Postpartum Care.* In: Obstetrics & Gynecology ACOG Committee Opinion Number, 131.

APA (American Psychiatric Association-Amerikan Psikiyatri Birliği) (1994). *Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması elkitabı, tanı ölçütleri başvuru elkitabı* (DSM-IV) (E. Köroğlu Çev.). Ankara: Hyb Yayıncılık.

Anbaran ZK, Baghdari N, Pourshirazi M, Karimi FZ, Rezvanifard M, Mazlom SR. (2015). Postpartum sexual function in women and infant feeding methods. *J Pak Med Assoc.* 65(3):248-252.

APA (American Psychiatric Association) (2013). *Sexual Dysfunctions* (5th ed.). In Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (pp. 283-310). Washington, DC

Banaei M, Kariman N, Ozgoli G, Nasiri M, Ghasemi V, Khiabani A, ... & Mohamadkhani Shahri L. (2021). Prevalence of postpartum dyspareunia: a systematic review and meta-analysis. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 153(1):14-24.

Barrett G, Pendry E, Peacock J, Victor C, Thakar R, Manyonda I. (2000). Women's sexual health after childbirth. *BJOG*, 107(2):186-195.

Barrett G, Peacock J, Victor CR, Manyonda I. (2005). Cesarean section and postnatal sexual health. *Birth*, 32:306-311.

Bhat GS, Shastry A. (2020). Time to orgasm in women in a monogamous stable heterosexual relationship. *J Sex Med*, 17(4):749-760.

Binder P, Johnsdotter S, Essen B. (2013). More than re-establishing the partner relationship: intimate aftercare for Somali parents in diaspora. *Midwifery*, 29:863-870.

Bjelland EK, Owe KM, Pingel R. et al. (2016). Pelvic pain after childbirth: a longitudinal population study. *Pain*, 157(3):710-716.

FULL TEXTS BOOK

Cappell J. & Pukall CF. (2017). Clinical profile of persistent genito-pelvic postpartum pain. *Midwifery,* 50:125-132.

De Souza A, Dwyer PL, Charity M. et al. (2015). The effects of mode delivery on postpartum sexual function: A prospective study. *BJOG Int J Obstet Gynaecol,* 122:1410-1418.

Drozdowskyj ES, Castro EG, López ET, Taland IB, Actis CC. (2020). Factors inluencing couples' sexuality in the puerperium: a systematic review. *Sex Med Rev,* 8:38e47.

Escasa-Dorne MJ. (2015). Sexual functioning and commitment to their current relationship among breastfeeding and regularly cycling women in Manila, Philippines. *Hum Nat,* 26(1):89-101.

Fritel X, Schaal JP, Fauconnier A, et al. (2008). Pelvic floor disorders 4 years after first delivery: A comparative study of restrictive versus systematic episiotomy. *BJOG Int J Obstet Gynaecol*, 115:247-252.

Gutzeit O, Levy G, & Lowenstein L. (2019). Postpartum female sexual function: risk factors for postpartum sexual dysfunction. *Sex Med.*

Hodgkinson EL, Smith DM, & Wittkowski A. (2014). Women's experiences of their pregnancy and postpartum body image: a systematic review and meta-synthesis. *BMC Pregnancy Childbirth*, 14:330.

Jannini EA, Rubio-Casillas A, Whipple B, Buisson O, Komisaruk BR, & Brody S (2012). Female orgasm(s): one, two, several. *J Sex Med*, 9(4):956–965

Jiang H, Qian X, & Carroli G, et al. (2017). Selective versus routine use of episiotomy for vaginal birth. *Cochrane Database Syst Rev*, 2:CD000081.

Khajehei M, Doherty M, Tilley PJ, & Sauer K. (2015). Prevalence and risk factors of sexual dysfunction in postpartum Australian women. *J Sex Med,* 12(6):1415-1426.

Krapf, J. M., & Tappy, E. (2020). *Postpartum genito-pelvic pain. female sexual pain disorders: Evaluation and Management*, 323-331.

Matthies LM, Wallwiener M, Sohn C, Reck C, Müller M, & Wallwiener S. (2019). The infuence of partnership quality and breastfeeding on postpartum female sexual function. *Arch Gynecol Obstet,* 299:69-77.

McCabe MP, Sharlip ID, Atalla E, Balon R, Fisher AD, & Laumann E, et al. (2015). Definitions of sexual dysfunctions in women and men: a consensus statement from the fourth ınternational consultation on sexual medicine 2015. *J Sex Med,* 13(2):135-143.

Nakic Rados S, Soljacic Vranes H, & Sunjic M. (2015). Sexuality during pregnancy: what is important for sexual satisfaction in expectant fathers? *J Sex Marital Ther,* 41:282-293.

Nan Y, Zhang J, Nisar A, Huo L, Yang L, Yin J, Wang D, Rahman A, Gao Y, & Li X. (2020). Professional support during the postpartum period: primiparous mothers' views on professional services and their expectations, and barriers to utilizing professional help. *BMC Pregnancy Childbirth*, 20(1).

O'Maley D, Higgins A, Begley C, Daly D, & Smith V. (2018). Prevalence of and risk factors associated with sexual health issues in primiparous women at 6 and 12 months postpartum; a longitudinal prospective cohort study (the MAMMI study). *BMC Pregnancy Childbirth,* 18:196.

Paterson LQ, Davis SN, & Khalife S. et al. (2009). Persistent genital and pelvic pain after childbirth. *J. Sex. Med,* 6(1):215-221.

Quinn-Nilas C, Benson L, & Milhausen R, et al. (2016). The relationship between body image and domains of sexual functioning among heterosexual, emerging adult women. *Sex Med*, 4:e182-e189.

Savage JS, (2020). A fourth trimester action plan for wellness. *J Perinat Educ,* 29(2):103-112.

Sng BL, Sia AT, & Quek K. et al. (2009). Incidence and risk factors for chronic pain after caesarean section under spinal anaesthesia. *Anaesth. Intensive Care,* 37(5):748–752.

FULL TEXTS BOOK

Wallwiener S, Müller M, Doster A, Kuon RJ, Plewniok K, & Feller S, et al. (2017). Sexual activity and sexual dysfunction of women in the perinatal period: a longitudinal study. *Arch Gynecol Obstet*, 295(4):873-883.

Woertman L, & Van Den Brink F. (2012). Body image and female sexual functioning and behavior: a review. *J Sex Res*, 49:184-211.

World Health Organization. (2022). *WHO recommendations on maternal and newborn care for a positive postnatal experience.*

Yee LM, Kaimal AJ, Nakagawa S, Houston K, & Kuppermann M. (2013). Predictors of postpartum sexual activity and function in a diverse population of women. *J Midwifery Womens Health*, 58(6):654-661.

Yıldız H. (2015). The relation between prepregnancy sexuality and sexual function during pregnancy and the postpartum period: a prospective study. *J Sex Marital Ther*, 41:49-59.

Zielinski R, Kane Low L, & Smith A, et al. (2017). Body after baby: a pilot survey of genital body image and sexual esteem following vaginal birth. *Int J Womens Health*, 9:189-198.

FULL TEXTS BOOK

DEVELOPING THE FERTILIZER POTENTIAL OF BIOCHAR PRODUCED FROM SEWAGE SLUDGE

Amil Ibadov

ABSTRACT

One of the most serious problems humanity faces is the increasing pollution of soils over time, leading to a reduction in the area where fruits, vegetables, and agricultural products are grown due to the escalating soil contamination. One of the most effective methods to prevent soil crisis could be the reprocessing of anthropogenic waste that harms nature to some extent. The reprocessing of human-generated wastes, such as sewage sludge (SS), plays a critically important role in eliminating soil pollution. Currently, sewage sludge management is a significant issue in environmental engineering. Sewage sludge is a residue similar to mud originating from wastewater treatment. This sewage waste contains attractive levels of nitrogen (N) and phosphorus (P) from an agricultural perspective, and its use as a soil improver in agriculture has been observed. However, since sewage sludge contains various harmful substances such as heavy metals, pharmaceuticals, certain pathogens, and toxic organic compounds, applying untreated sewage sludge can pose a threat to human health and the environment. Therefore, proper processing and disposal of sewage waste are crucial to minimize potential risks to human health and the environment [1].

Pyrolysis, a thermal treatment, can be employed to address environmental issues like these. The pyrolysis method allows the conversion of sewage sludge into biochar. The biochar obtained captures toxic elements such as copper (Cu), cadmium (Cd), and chromium (Cr) that were present in the sewage sludge, rendering them inert and preventing them from mixing with the soil. One issue with the material obtained through pyrolysis is its low potassium (K) content. The addition of potassium is necessary to enhance the absorption of phosphorus into the soil. One of the crucial features of our project is to increase the amount of potassium in biochar, thereby enhancing its effectiveness as a fertilizer. For this purpose, potassium acetate salt is used in our project. The soil-improving properties of the biochar obtained are supported by laboratory analyses.

Utilizing biochar derived from sewage sludge that would otherwise poison the soil can significantly contribute to solving environmental problems. The goal of our project is not only to use the final product as a fertilizer in agriculture but also to clean soils affected by human-made wastes. This report will highlight the severity of soil and sewage waste problems and explain how our solution addresses these issues. Additionally, you can find detailed information about the innovative aspects and applicability of our method. After providing estimated cost and time planning for the project, the target audience is discussed. Factors that could negatively impact the project are also identified, and a bibliography of literature used is included.

Figure 5: Final Product

Keywords: Sewage sludge, biochar, soil pollution, fertilizer, eco-friendly

2. Problem Statement

Currently, inappropriate farming techniques, indiscriminate use of fertilizers and pesticides lead to soil degradation, a decrease in soil organic matter, and adverse effects on plant growth. Among the methods contributing to soil improvement, the use of sewage sludge has become increasingly popular in recent years [2]. Sewage sludge, a waste product derived from sewage treatment in wastewater treatment plants, has agriculturally suitable levels of N (%1.5-4.0), P (%0.3-1.2), and organic carbon, making it a soil conditioner that has been used for centuries to sustain productivity in agricultural soils [3].

However, sewage sludges have diverse sources, and their contents vary. The quantity of sewage sludge depends on the degree and characteristics of wastewater pollution, the processes applied in the treatment plant (physical, physiochemical, biological, etc.), and the quality of the treatment. Nevertheless, the processes applied for the treatment and disposal of sewage sludge in treatment plants are often inadequate. This inadequacy may arise from either the failure to construct the units envisaged during the planning stage or the unhealthy operation of existing units [4]. Additionally, the application of untreated sewage sludge, along with pathogens, raises health concerns due to organic and inorganic pollutants [3]. Various studies have identified that such sludge containing heavy metals like lead (Pb), arsenic (As), and chromium (Cr) pose a carcinogenic risk, especially for children [5]. Due to these reasons, the direct use of sewage sludge as a soil conditioner in agriculture is an insufficient and not recommended solution.

While sewage sludge is hardly used for agricultural purposes in Belgium, the Netherlands, and Sweden, in Germany, the United Kingdom, France, and Portugal, 30-70% of the produced sludge is used for agricultural purposes. As of the end of 2018, the number of wastewater treatment plants serving approximately 83% of the Turkish population, equivalent to 54,484 tons of dry sludge daily, has reached 991 [4].

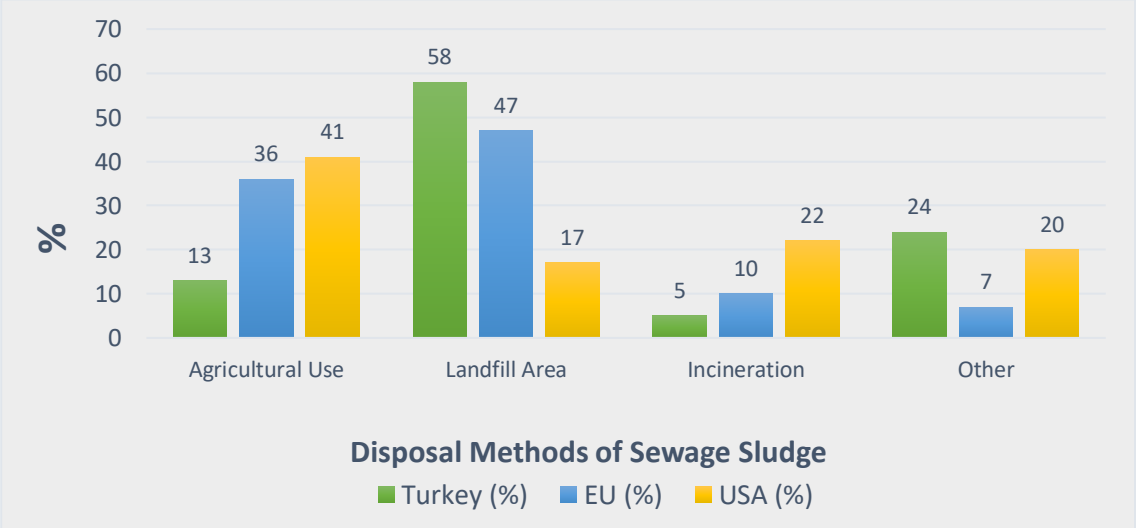

Figure 6: Disposal Methods of Sewage Sludge in Turkey, EU and USA

Newly emerging pollutants such as pharmaceuticals, personal care products, flame retardants, and micro-plastics have further heightened concerns regarding the agricultural use of sewage. Processes like composting and anaerobic digestion can, at best, only partially address the associated health issues. [6]

FULL TEXTS BOOK

3. Solution

In response to the serious attention given to this issue by the government in recent times, our team envisions contributing by transforming sewage sludge accumulated in sewer systems and septic tanks into biochar. This biochar can then be utilized as soil fertilizer in agricultural lands.

Thermal processes, incineration, and pyrolysis are alternative treatment methods. Pyrolysis is a method that breaks down a substance into products under high temperatures and anaerobic (oxygen-free) conditions. It sterilizes the material and reduces the concentration of organic toxins (e.g., poly-cyclic aromatic hydrocarbons (PAHs), poly-chlorinated biphenyls (PCBs), and dioxins), pharmaceuticals (e.g., hormones), and other micro-components (plastics, surfactant). Additionally, it passive immobilizes potentially toxic elements like Cu, Cd, and Cr found in the raw material, reducing the risk of leakage and plant uptake. Unlike incineration, pyrolysis retains most of the carbon in the sewage sludge [6].

Contrary to additives like calcium (Ca), iron (Fe), and magnesium (Mg) in pristine biochar, which have been shown to reduce the presence of P, we believe using potassium (K) as a pre-pyrolysis additive can reverse the situation. Potassium phosphate salts exhibit very high solubilities, and our hypothesis suggests that if K is abundantly present, pyrolysis could result in the preferred formation of potassium phosphate, thereby increasing the presence of P in biochar. We used potassium acetate as a pre-pyrolysis additive due to its widespread use and low cost ($25 per ton) for general applications like de-icing [8]. The aim is to produce a more complete carbon-sequestering fertilizer with well-balanced nutrient availability.

Considering both financial and feasibility aspects, we believe this solution, which we find highly effective and practical, also supports recycling or reuse, which are fundamental initiatives of the modern approach. If pyrolysis vapors and liquids are used to feed the process or renewable energies, atmospheric carbon removal, storage, and environmental impact-wise, pyrolysis for sewage sludge can be considered the most sustainable solution [6].

4. Method

Sewage sludge was obtained from AzerSu, a state institution in Azerbaijan dealing with the distribution of drinking and general-use water, as well as the recovery of sewage water. The sludge was delivered in containers and primarily consisted of solid sediment and a relatively clear liquid on top (Figure 3). The excess liquid was drained off (Figure 4), and the remaining wet residue was filtered through a vacuum filter (Figure 5).

Figure 7

Figure 4

Figure 5

FULL TEXTS BOOK

To facilitate the transfer of dried solids onto the polymer filter, filter paper was placed on top of the polymer filter. Due to the limited size of the vacuum filter, this drying process was repeated several times. The obtained solids were left to air-dry for a day. Subsequently, they were carefully scraped off and placed into an hourglass, and the total wet weight of the sample was measured. This sample was then placed in an oven heated above 100°C. The solid was allowed to dry in the oven for 30 minutes and then removed for cooling. Afterward, an appropriate amount of 1 normal N potassium acetate solution was added to moisten the dried sample, increasing the potassium content to approximately 5% of the initial wet weight.

Figure 6

Figure 7

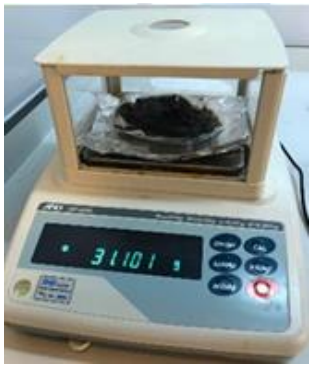

Figure 8

Figure 9

Figure 10

Figure 11

Finally, the sample was placed into the pyrolysis reactor and gradually heated to 700°C under a continuous flow of nitrogen gas. Pyrolysis was maintained at 700°C for 21.5 minutes, and then the final product was removed from the reactor. This led to the breakdown of organic toxins such as polycyclic aromatic hydrocarbons, polychlorinated biphenyls, pharmaceuticals, surfactants, etc. During the pyrolysis process, the mass of the sample decreased from 6.4 g to 2.0 g, indicating a yield of 31.25%.

In terms of the product analysis, the electrical conductivity of the biochar dissolved in deionized water at a ratio of 1:20 by mass was found to be 6.04 mS, and the pH level was 10.64. Unlike soil, which contains other elements such as Ca and N, the absence of these substances in the used water means that the figures are considered above standard. For example, studies have shown that the presence of calcium increases phosphorus absorption and lowers the pH below 8.5. Therefore, pH values around 10 are not typically expected in agricultural applications [9].

Phosphorus (P) extraction analysis on the samples was utilized to investigate the impact of added potassium on how well phosphorus could be extracted from biochar in the soil. The percentage of extractable P was calculated as 0.807 by dividing the amount of P in the solution formed after extraction

FULL TEXTS BOOK

(determined using Optical Emission Spectroscopy) by the amount of P present in the biochar (determined using Elemental Analysis). This was done to examine the effectiveness of potassium in facilitating the extraction of phosphorus from biochar in the soil.

$$P_{extractable}(\%) = \frac{P_{solution}}{P_{biochar}} = 0.807\%$$

When compared to the value of potassium in pristine biochar (%0.047) as reported in studies by Buss and others, the obtained value is 17 times larger, demonstrating a significant improvement [6]. According to the results of elemental analysis, the concentration of cadmium in the biochar was reported to be less than 0.08 mg/kg, indicating that the harmful element is virtually negligible. As for zinc, its concentration of 1890 mg/kg is below the limit value specified in the Regulation on the Use of Municipal and Urban Treatment Sludges in Soil (Appendix 1-B), which is 2500 mg/kg, making it harmless [14]. The potassium content was determined to be 3.57%.

5. Innovative Aspect

Biochar is a type of fertilizer that has gained increasing attention and priority in recent years, offering many advantages over mineral and organic fertilizer types. In a brief overview, mineral fertilizers provide the nutrients needed for strong plant growth in high quantities, while organic sources contain organic carbon, a fundamental component of healthy soil. However, various applications have revealed that mineral fertilizers have short-term beneficial effects on measured variables such as plant growth, pH, base saturation, cation exchange capacity (CEC), and many other nutrients. These effects are often limited and may result in toxicity to plants and significant damage to growth due to high pH values. Additionally, the addition of mineral fertilizers to sandy soil under high rainfall is futile, as most nutrients are rapidly washed away, causing serious negative effects on the economy and water pollution.

As for organic fertilizers, compost with high nutrient content (Ca and Mg) in plants and higher CEC and pH values (only in the initial growth period) yields better short-term results. However, compost fertilizer is not universally available and, due to its weight and volume, cannot be transported over long distances, making it a costly option. Furthermore, composting is a technology-intensive process, requiring heavy equipment for processing raw materials and transporting compost to fields.

Innovation takes center stage as an ideal solution for longer-term and sustainable approaches – biochar stands out as a unique solution that can positively impact plant yield, soil fertility, nitrogen dynamics, phosphorus retention, and carbon sequestration, whether used alone or in combination with mineral and organic fertilizers.

Our key innovation lies in leveraging the pre-pyrolysis contribution of potassium, in contrast to elements like Ca, Fe, and Mg in biochar, to increase the presence of phosphorus in biochar. Utilizing potassium acetate salts with high solubility, which are widely available and economical, makes our project technically sound and addresses potential feasibility issues.

6. Applicability

Biochar is a lightweight black residue consisting of carbon and ash left after the pyrolysis of biomass. It is used to reduce soil pollution and improve soil fertility.

According to the "Global Biochar Market Forecast" report, it is estimated that the global biochar market will experience an increase in revenue by 13.57% and in volume by 11.22% CAGR (Compound Annual Growth Rate) from 2020 to 2028. The market is expected to reach a volume of approximately 980.26 kilo tons and generate revenue of 4064.50 million dollars by 2028. The growth of the global biochar market is dependent on various factors, including the easy availability of diverse and inexpensive raw

FULL TEXTS BOOK

materials, reliable and continuous workflow, the carbon sequestration ability of biochar, and, finally, enhanced environmental regulations. Environmental regulations are a major driving force for the biochar market. The soil improvement and carbon sequestration properties of biochar positively contribute to the environment by reducing greenhouse gases. Thanks to these features, biochar has become an increasingly produced product over time.

In Turkey, it was reported in 2015 that the potential for agricultural and animal production waste to be converted into biochar was 3,942,654 tons. Animal wastes account for a large portion of the biochar conversion potential, ranking first with a rate of 77%, followed by garden pruning waste at 22.5%, and field agricultural waste covering only 0.6% of biochar production [12].

Considering the chemical methods for obtaining biochar from sewage sludge taken from water treatment plants, it is anticipated that since sewage sludge is waste, it will have no cost. Moreover, taking into account the environmentally friendly nature of biochar and the growth potential of the market in Turkey, the project is likely to be successful.

7. Expenses

No	Work Package Name	Description	Need/Materials	Cost
1	**Sewage Sludge Collection**	Raw material of biochar is supplied by the government institution.	1 L sludge	Available
2	**Filtration**	Solid particles are filtered from sewage sludge using a vacuum filtration system. Liquid-solid particles are separated by filter material.	Vacuum Pump, Vacuum Filter, Filter Paper	Available
3	**Drying**	The sludge quantity is minimized, and the product quality is enhanced by drying.	Drying Oven	Available
4	**Material Transfer**	Materials are transferred in a safe and proper process for use in other stages.	Watch Glass	Available
5	**Increasing Potassium Amount**	Potassium acetate is used to increase phosphorus absorption in soil, and the potassium content is adjusted.	125 g of Potassium Acetate	3 USD
6	**Pyrolysis**	The sludge is converted into biochar by pyrolysis at high temperature and low oxygen.	pyrolysis reactor pyrolysis heater rubber pipe quartz glass shards	Available

FULL TEXTS BOOK

7	**Laboratory Analysis**	The substance obtained is tested for soil enhancement. Biochar that passes the test is used to improve soil fertility.	Tests conducted at "Caspian Ecology Laboratory."	40 USD

Table 1: Total expenses of project

The situation regarding the project's feasibility with the least cost:

As the sewage sludge waste, which is used in biochar production, falls into a low-cost category, it incurs no expenses. Potassium acetate, an additional substance used, is a low-cost and readily available material. Consequently, if the production of the soil improver/fertilizer transitions to mass production, it is anticipated that the project will result in a cost-effective product in the end.

8.Target Audience of the Project Idea (Users)

Our project appeals to a wide range of people. Our priority is two main groups: farmers and urban residents. Unfortunately, soil degradation is not limited to physical occupation alone. Harmful accumulation of organic and inorganic pollutants occurs in the soil due to excessive fertilization and pesticide use. Additionally, industrial activities contribute to soil pollution as chemical pollutants from water and air pollution mix with the soil. Among the inorganic substances causing soil pollution, heavy metals are prominent. Farmers and rural residents are most affected by this type of soil pollution. In cases of high accumulation, heavy metals can exhibit carcinogenic and lethal properties. On the other hand, atmospheric discharges and waste materials generated during industrial activities contain heavy metals. Especially in large cities like Istanbul, Izmir, and Ankara, toxic gases released into the air lead to acid rain, significantly polluting the soil. Urban residents are the most affected by this pollution [13].

Through our project, the soil will be cleansed of harmful substances, resulting in more efficient and beneficial soil in both urban and agricultural areas.

9.REFERENCES

1) Bilen S., Kızıloğlu Algan F.T., Toprak Kirlenmesi ve Biyolojik Çevre (Soil Pollution and Biological Environment), Date of the article: 29.05.2003, Access date: 01.02.2023, https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/34208

2) Oden, M. K.; Özer, İ.; Horasan, B. Y. Investigation of Usage Samples of Treatment Sludges in Agricultural Areas. Turkish Journal of Agriculture – Food Science and Technology. Date of the article: 2019. Pages: 743-749. Access date: 14.12.2022

3) Kominko, H.; Gorazda, K.; Wzorek, Z. The Possibility of Organo-Mineral Fertilizer Production from Sewage Sludge. Waste Biomass Valorization. Date of the article: 2017, 8, 1781−1791. Access date: 10.12.2022

4) Sewage Sludge Problem in Turkey. Literature Research. Chapter 5.1, Page: 217. Access date: 11.12.2022

5) Yakamercan E., Ari A., Aygun A. Land application of municipal sewage sludge: Human health risk assessment of heavy metals. Cleaner Production. Date of the article: 2021. Page: 8. Access date: 19.12.2022

6) Buss, W., Bogush, A., Ignatyev, K., Masek, O. Unlocking the Fertilizer Potential of Waste-Derived Biochar. ACS Sustainable Chem. Eng. Date of the article: 2020, 8, Pages: 12295-12303. Access date: 13.10.2022

7) Xiao, R.; Wang, J. J.; Gaston, L. A.; Zhou, B.; Park, J. H.; Li, R.; Dodla, S. K.; Zhang, Z. Biochar Produced from Mineral Salt-Impregnated Chicken Manure: Fertility Properties and Potential for Carbon Sequestration. Waste Manag. 2018, 78, Pages: 802−810. Access date: 20.01.2023

8)https://www.alibaba.com/product-detail/Potassium-Acetate-Acetic-acid-potassiumsalt_11000006699183.html?spm=a2700.galleryofferlist.normal_offer.d_title.3fdf6f6amF1wPI Access date: 02.02.2023

9) Buss, W. et al., "Biochar phosphorus release is limited by high pH and excess calcium". Journal of Environmental Quality, 47(5), Pages 1298–1303. Date of the article: 2018, Access date: 20.01.2023, Access link: https://doi.org/10.2134/jeq2018.05.0181

10) Schulz, H.; Glaser, B. Effects of biochar compared to organic and inorganic fertilizers on soil quality and plant growth in a greenhouse experiment. Journal of Plant Nutrition and Soil Science. Date of the article: 2012, 175, Pages: 410-422. Access date: 29.01.2023

11) Grand A.; Michel V. Compost: Advantages and Disadvantages. Access date: 01.02.2023

12) Üstündağ Ö., Investigation of the adsorption properties of biogas plant wastewater and the possibilities of its use in agriculture. Doctoral Thesis. Soil Science and Plant Nutrition Doctoral Program, Adnan Menderes University. Date of the article: 2022. Page: 13. Access date: 06.12.2022

13) Karaca A., Turgay O. Toprak Kirliliği. Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi (Soil Pollution. Journal of Soil Science and Plant Nutrition). Date of the article: 2012. 1(1), Pages: 13-19. Access date: 15.12.2022

14) Yasal Mevzuat (İP 4). Chapter 4.1.1. Regulation on the Use of Domestic and Urban Treatment Sludges in Soil (Official Gazette No: 27661 dated 03.08.2010). Page: 128 Table 4.2. Access link: https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/icerikler/ek4-20191127123641.pdf

FULL TEXTS BOOK

ENVIRONMENTAL VALUATION OF CRUZEIRO HILL IN THE MUNICIPALITY OF CAMBUÍ, MINAS GERAIS, BRAZIL

Isabelle Roberta Machado Silva [1]

Environmental Engineering students – Universidade Federal de Alfenas (Unifal-MG).

Kevyn Aleksander de Castro Dias [1]

Environmental Engineering students – Universidade Federal de Alfenas (Unifal-MG).

Fabio Ferraço [2]

2 PhD in Materials Engineering – Universidade Federal de São Carlos (UFSCar).

ABSTRACT

Environmental valuation of natural resources provides their conservation, maintenance and protection against accelerated and indiscriminate explorations of their components; it assigns values to natural resources and quantify their environmental and socioeconomic impacts, in order to be acknowledged in public and private spheres, providing the effectiveness of decision-making processes and the subsidy of public policies related to sustainable development (CALDAS, 2009; MOURA, 2022).

In this scenario, the Cruzeiro Hill ("Morro do Cruzeiro"), located in the municipality of Cambuí, Minas Gerais, Brazil, and inserted in the Atlantic Forest, it is distinguished by its highest elevation of 1.080 meters. It emerges as a provider of ecosystem services, performing a vital role in the local floral and fauna preservation, and being a destination for citizens of Cambuí to do sports, cultural and religious activities (BRITO, 2021).

This study is justified by the deforestation of the Cruzeiro Hill and its environmental negative impacts, such as the reduction of rainfall infiltration and, consequently, the increased risk of floods. It should be also emphasized that there is an annual occurrence of arson fire, which disturbs the local biodiversity. In addition, the municipal legal framework about the protection of this Hill is neither well-reasoned nor implemented, which compromises its effective conservation and sustainable use.

In this context, the overall objective of this research is to perform the environmental valuation of Cruzeiro Hill in the municipality of Cambuí, Minas Gerais, Brazil.

MATERIAL AND METHODS

In order to attain the overall objective, a bibliographic review about the Cruzeiro Hill was performed, through already published scientific articles and studies, and by means of investigation of the municipal legislation about these natural resources. Subsequently, the environmental valuation of the Hill was performed using the contingent valuation or willingness-to-pay (WTP) method, since this is the only method capable of measuring the existence value or the real attributes of natural resources (MOTTA, 1998). For this purpose, it was applied a form to the citizens of Cambuí, through Google Forms application.

The form has collected the respondents' socioeconomic data, such as age, sex, schooling and family income, and it included the following questions: 1) How many times have you already visited the Cruzeiro Hill? 2) How long do you spend in a stay in the Hill? 3) How important is the Hill to you? 4) Which level of conservation do you believe the Hill is inserted? 5) Would you be willing to pay monthly

[1] Environmental Engineering students – Universidade Federal de Alfenas (Unifal-MG).
[2] PhD in Materials Engineering – Universidade Federal de São Carlos (UFSCar).

FULL TEXTS BOOK

for the conservation of the Hill? 6) How much would you be willing to pay monthly? 7) What suggestions would you give for the purpose of the conservation and sustainable use of the Cruzeiro Hill, including control and monitoring measures by public management? For the question of WTP, it was given alternatives of pre-selected and discrete values, ranging from R$1,00 to R$5,00.

It was calculated the coefficient McDonalds' Omega (ω) and the Greatest Lower Bound (GLP) in an effort to estimate the reliability of the form's items (MALKEWITZ, 2023). It was obtained a value of 0.734 for ω and 0.759 for GLP.

As a following step of the method, the determination of WTP value was performed, which is defined as the highest value to be paid in order to increase the offer or prevent the degradation of natural resources (MOTTA, 1998). The equation to calculate the total WTP value is defined by the multiplication of the mean of WTP values – obtained through the form's responses – times the total number of residents families in private households in the municipality of Cambuí (IBGE, 2022), times twelve – which is the period of one year.

Moreover, the relative proportions of the responses to the form's questions were determined, and, posteriorly, the data were analyzed through content analysis method, leading the researchers to inferences (ALMEIDA, 2014).

RESULTS AND DISCUSSION

Based on the questionnaire administered to the citizens of Cambuí for environmental valuation of the Cruzeiro Hill, the collected data was analyzed. The study assessed the respondents' willingness to pay for the conservation of Morro do Cruzeiro. The majority (58.12%) are not willing to pay, while 26.5% are willing to contribute with R$5.00. Smaller groups are willing to contribute in the range of R$1.00 to R$4.00. It was obtained a total WTP value of R$157.628.73, related to a period of one year.

Age analysis revealed that 29.79% of respondents aged 35 to 44 are willing to contribute, followed by 25.53% of those aged 55 and older, and 21.28% of those aged 45 to 54. Younger respondents, aged 18 to 24, represent 12.77% of those willing to pay, while the 25 to 34 age group is the least represented, with 10.64%. Among those unwilling to pay, the most representative age groups are also 35 to 44 and 55 and older.

Regarding gender, 53.85% of women would not pay for conservation. Among those willing to pay, 29.23% would invest R$5.00. For men, 63.46% are not willing to pay, and 23.08% would pay R$5.00. Income also influences willingness: 48.94% of those willing to pay have an income of 1 to 3 minimum wages, while 27.66% have an income of 4 to 6 minimum wages. Among those unwilling to pay, 38.57% have an income of 4 to 6 minimum wages, and 37.14% have an income of 1 to 3 minimum wages. And schooling shows that 48.94% of those willing to pay have a college degree, and 31.91% have a postgraduate degree. Among those unwilling to pay, 35.71% have a college degree.

The average time spent on visits to the Hill varies: 36.17% of those willing to pay spend 1 hour per visit, while 32.86% of those unwilling to pay spend less than 1 hour. Visit frequency also influences willingness: 59.57% of those willing to pay have visited the location 10 or more times.

Finally, the perception of the Hill's conservation status influences willingness to pay. Among those willing to pay, 44.68% believe the Hill is poorly conserved, and 40.43% believe it is not conserved at all. Among those unwilling to pay, 61.43% believe the Hill is poorly conserved.

Regarding suggestions made by respondents for the conservation and sustainable use of Morro do Cruzeiro, 34.18% mentioned control and monitoring of fires and local conservation; 26.49% suggested improvements to local infrastructure; and 28.20% suggested measures to promote tourism in the area.

FULL TEXTS BOOK

Concerning public and private initiatives, only 3.4% suggested adopting private initiatives, while 21.36% mentioned the need for public actions.

FINAL CONSIDERATIONS

Based on the questionnaire analysis and suggestions provided by the research participants, it is clear that many do not perceive conservation responsibility as an individual action, which is reflected in their willingness to pay. Respondents highlighted their main concerns for the area, including fire control and monitoring measures, local conservation, infrastructure improvements, and promoting tourism.

Education emerged as an influential factor, as most participants willing to pay have a college degree or postgraduate education. The perception of conservation status indicated that both groups consider the Cruzeiro Hill to be poorly to not conserved. The frequency of previous visits and the average time spent appear to hold analytical value since most willing-to-pay participants have visited the Hill 10 or more times and typically spend one hour or more there.

The total WTP value obtained could be a reference to the maintenance costs and the improvement of the Hill structure. In light of this, there is an urgent need for progress in decision-making regarding the Cruzeiro Hill to ensure effective conservation and sustainable use of its natural components.

Furthermore, it could be necessary a second step of this research to be performed after an information campaign about the object of study and its relevance to the local community of Cambuí.

REFERENCES

BRITO, I. Revitalização do Morro do Cruzeiro em Cambuí-MG. Trabalho Conclusão de Curso (Graduação em Arquitetura e Urbanismo) – Universidade Santa Cecília. Santos, p. 140, 2021.

CALDAS, I. Direitos de propriedade e o meio ambiente: A questão dos recursos florestais. Dissertação (Mestrado em Economia) – Faculdade de Ciências Econômicas, Universidade Federal do Rio Grande do Sul. Porto Alegre, p. 73, 2009.

INSTITUTO BRASILEIRO DE GEOGRAFIA E PESQUISA (IBGE). IBGE Cidades: conheça todas as cidades e estados do Brasil, 2022. Disponível em: https://cidades.ibge.gov.br/. Acesso em: 09 mai. 2024.

MALKEWITZ, C. P. *et al.* Estimating reliability: A comparison of Cronbach's α, McDonald's ω_t and the greatest lower bound. Social Sciences & Humanities, v. 7, n. 1, p. 100368. 2023.

MOTTA, R. S. Manual para valoração econômica de recursos ambientais. Ministério do Meio Ambiente, dos Recursos Hídricos e da Amazônia Legal. Brasília, 1998.

MOURA, D. *et al.* Deforestation and environmental valuation of mangaba tree (Hancornia speciosa Gomes) in Sergipe State, Brazil. Revista de Ciências Agroveterinárias, v. 21, n.1, p. 47-55, 2022.

FULL TEXTS BOOK

ENVIRONMENTAL VALUATION OF CRUZEIRO HILL IN THE MUNICIPALITY OF CAMBUÍ, MINAS GERAIS, BRAZIL

Isabelle Roberta Machado Silva [1]

Environmental Engineering students – Universidade Federal de Alfenas (Unifal-MG).

Kevyn Aleksander de Castro Dias [1]

Environmental Engineering students – Universidade Federal de Alfenas (Unifal-MG).

Fabio Ferraço [2]

2 PhD in Materials Engineering – Universidade Federal de São Carlos (UFSCar).

ABSTRACT

Environmental valuation of natural resources provides their conservation, maintenance and protection against accelerated and indiscriminate explorations of their components; it assigns values to natural resources and quantify their environmental and socioeconomic impacts, in order to be acknowledged in public and private spheres, providing the effectiveness of decision-making processes and the subsidy of public policies related to sustainable development (CALDAS, 2009; MOURA, 2022).

In this scenario, the Cruzeiro Hill ("Morro do Cruzeiro"), located in the municipality of Cambuí, Minas Gerais, Brazil, and inserted in the Atlantic Forest, it is distinguished by its highest elevation of 1.080 meters. It emerges as a provider of ecosystem services, performing a vital role in the local floral and fauna preservation, and being a destination for citizens of Cambuí to do sports, cultural and religious activities (BRITO, 2021).

This study is justified by the deforestation of the Cruzeiro Hill and its environmental negative impacts, such as the reduction of rainfall infiltration and, consequently, the increased risk of floods. It should be also emphasized that there is an annual occurrence of arson fire, which disturbs the local biodiversity. In addition, the municipal legal framework about the protection of this Hill is neither well-reasoned nor implemented, which compromises its effective conservation and sustainable use.

In this context, the overall objective of this research is to perform the environmental valuation of Cruzeiro Hill in the municipality of Cambuí, Minas Gerais, Brazil.

MATERIAL AND METHODS

In order to attain the overall objective, a bibliographic review about the Cruzeiro Hill was performed, through already published scientific articles and studies, and by means of investigation of the municipal legislation about these natural resources. Subsequently, the environmental valuation of the Hill was performed using the contingent valuation or willingness-to-pay (WTP) method, since this is the only method capable of measuring the existence value or the real attributes of natural resources (MOTTA, 1998). For this purpose, it was applied a form to the citizens of Cambuí, through Google Forms application.

The form has collected the respondents' socioeconomic data, such as age, sex, schooling and family income, and it included the following questions: 1) How many times have you already visited the Cruzeiro Hill? 2) How long do you spend in a stay in the Hill? 3) How important is the Hill to you? 4) Which level of conservation do you believe the Hill is inserted? 5) Would you be willing to pay monthly

[1] Environmental Engineering students – Universidade Federal de Alfenas (Unifal-MG).
[2] PhD in Materials Engineering – Universidade Federal de São Carlos (UFSCar).

FULL TEXTS BOOK

for the conservation of the Hill? 6) How much would you be willing to pay monthly? 7) What suggestions would you give for the purpose of the conservation and sustainable use of the Cruzeiro Hill, including control and monitoring measures by public management? For the question of WTP, it was given alternatives of pre-selected and discrete values, ranging from R$1,00 to R$5,00.

It was calculated the coefficient McDonalds' Omega (ω) and the Greatest Lower Bound (GLP) in an effort to estimate the reliability of the form's items (MALKEWITZ, 2023). It was obtained a value of 0.734 for ω and 0.759 for GLP.

As a following step of the method, the determination of WTP value was performed, which is defined as the highest value to be paid in order to increase the offer or prevent the degradation of natural resources (MOTTA, 1998). The equation to calculate the total WTP value is defined by the multiplication of the mean of WTP values – obtained through the form's responses – times the total number of residents families in private households in the municipality of Cambuí (IBGE, 2022), times twelve – which is the period of one year.

Moreover, the relative proportions of the responses to the form's questions were determined, and, posteriorly, the data were analyzed through content analysis method, leading the researchers to inferences (ALMEIDA, 2014).

RESULTS AND DISCUSSION

Based on the questionnaire administered to the citizens of Cambuí for environmental valuation of the Cruzeiro Hill, the collected data was analyzed. The study assessed the respondents' willingness to pay for the conservation of Morro do Cruzeiro. The majority (58.12%) are not willing to pay, while 26.5% are willing to contribute with R$5.00. Smaller groups are willing to contribute in the range of R$1.00 to R$4.00. It was obtained a total WTP value of R$157.628.73, related to a period of one year.

Age analysis revealed that 29.79% of respondents aged 35 to 44 are willing to contribute, followed by 25.53% of those aged 55 and older, and 21.28% of those aged 45 to 54. Younger respondents, aged 18 to 24, represent 12.77% of those willing to pay, while the 25 to 34 age group is the least represented, with 10.64%. Among those unwilling to pay, the most representative age groups are also 35 to 44 and 55 and older.

Regarding gender, 53.85% of women would not pay for conservation. Among those willing to pay, 29.23% would invest R$5.00. For men, 63.46% are not willing to pay, and 23.08% would pay R$5.00. Income also influences willingness: 48.94% of those willing to pay have an income of 1 to 3 minimum wages, while 27.66% have an income of 4 to 6 minimum wages. Among those unwilling to pay, 38.57% have an income of 4 to 6 minimum wages, and 37.14% have an income of 1 to 3 minimum wages. And schooling shows that 48.94% of those willing to pay have a college degree, and 31.91% have a postgraduate degree. Among those unwilling to pay, 35.71% have a college degree.

The average time spent on visits to the Hill varies: 36.17% of those willing to pay spend 1 hour per visit, while 32.86% of those unwilling to pay spend less than 1 hour. Visit frequency also influences willingness: 59.57% of those willing to pay have visited the location 10 or more times.

Finally, the perception of the Hill's conservation status influences willingness to pay. Among those willing to pay, 44.68% believe the Hill is poorly conserved, and 40.43% believe it is not conserved at all. Among those unwilling to pay, 61.43% believe the Hill is poorly conserved.

Regarding suggestions made by respondents for the conservation and sustainable use of Morro do Cruzeiro, 34.18% mentioned control and monitoring of fires and local conservation; 26.49% suggested improvements to local infrastructure; and 28.20% suggested measures to promote tourism in the area.

FULL TEXTS BOOK

Concerning public and private initiatives, only 3.4% suggested adopting private initiatives, while 21.36% mentioned the need for public actions.

FINAL CONSIDERATIONS

Based on the questionnaire analysis and suggestions provided by the research participants, it is clear that many do not perceive conservation responsibility as an individual action, which is reflected in their willingness to pay. Respondents highlighted their main concerns for the area, including fire control and monitoring measures, local conservation, infrastructure improvements, and promoting tourism.

Education emerged as an influential factor, as most participants willing to pay have a college degree or postgraduate education. The perception of conservation status indicated that both groups consider the Cruzeiro Hill to be poorly to not conserved. The frequency of previous visits and the average time spent appear to hold analytical value since most willing-to-pay participants have visited the Hill 10 or more times and typically spend one hour or more there.

The total WTP value obtained could be a reference to the maintenance costs and the improvement of the Hill structure. In light of this, there is an urgent need for progress in decision-making regarding the Cruzeiro Hill to ensure effective conservation and sustainable use of its natural components.

Furthermore, it could be necessary a second step of this research to be performed after an information campaign about the object of study and its relevance to the local community of Cambuí.

REFERENCES

BRITO, I. Revitalização do Morro do Cruzeiro em Cambuí-MG. Trabalho Conclusão de Curso (Graduação em Arquitetura e Urbanismo) – Universidade Santa Cecília. Santos, p. 140, 2021.

CALDAS, I. Direitos de propriedade e o meio ambiente: A questão dos recursos florestais. Dissertação (Mestrado em Economia) – Faculdade de Ciências Econômicas, Universidade Federal do Rio Grande do Sul. Porto Alegre, p. 73, 2009.

INSTITUTO BRASILEIRO DE GEOGRAFIA E PESQUISA (IBGE). IBGE Cidades: conheça todas as cidades e estados do Brasil, 2022. Disponível em: https://cidades.ibge.gov.br/. Acesso em: 09 mai. 2024.

MALKEWITZ, C. P. *et al.* Estimating reliability: A comparison of Cronbach's α, McDonald's ω_t and the greatest lower bound. Social Sciences & Humanities, v. 7, n. 1, p. 100368. 2023.

MOTTA, R. S. Manual para valoração econômica de recursos ambientais. Ministério do Meio Ambiente, dos Recursos Hídricos e da Amazônia Legal. Brasília, 1998.

MOURA, D. *et al.* Deforestation and environmental valuation of mangaba tree (Hancornia speciosa Gomes) in Sergipe State, Brazil. Revista de Ciências Agroveterinárias, v. 21, n.1, p. 47-55, 2022.

FULL TEXTS BOOK

COVID 19 AND RESTARTING STRATEGIES IN TOURISM

Assoc. Dr. Gülsün YILDIRIM

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi

ORCID ID: 0000-0001-5299-5722

Prof. Dr. Alaattin KIZILTAN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

ORCID ID: 0000-0002-7239-7874

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has led to a significant decline in tourism activities due to international travel restrictions, quarantine measures, and health security concerns. Many businesses serving key tourism components, such as accommodation, transportation, and food and beverage services, have suffered substantial economic losses, leading to higher unemployment rates and income reductions. The downturn in the tourism sector has also negatively impacted macroeconomic growth, as reduced foreign currency inflows from tourism have contributed to current account deficits and widened existing imbalances in several countries. Decreased foreign exchange inflows have triggered exchange rate instability, which has further fueled cost-driven inflation in many regions.

The profound impact of the COVID-19 pandemic on the tourism sector has also brought about strategically significant changes within the industry. In this context, this study will examine post-COVID-19 restart strategies in tourism through a literature review, one of the qualitative research methods. Analyzing these restart strategies is essential for identifying how a transition to a sustainable and resilient tourism model can be achieved.

Keywords: Covid-19, Tourism, Crisis Management, Restart Strategy

1. Introduction

The COVID-19 pandemic emerged in Wuhan, China, in late 2019, causing a rapidly spreading health crisis on a global scale (World Health Organization [WHO], 2020). The outbreak has shaken the global economy and caused a serious halt in the tourism sector, especially due to measures such as travel bans, quarantine measures, and social distancing rules (Hall, Scott & Gössling, 2021). According to the 2020 report of the World Tourism Organization (UNWTO), there was a 70% decrease in the number of international tourists, resulting in billions of dollars in lost revenue for the sector (UNWTO, 2020).

The pandemic has shaken the tourism sector by affecting its fundamental structure in terms of both supply and demand. Tourists have given more importance to health and hygiene conditions while traveling, which has deeply affected tourists' travel preferences and destination choices (Zenker & Kock, 2020). At the same time, due to social distance and quarantine measures, there have been significant revenue losses in the main components of the tourism product such as air transportation, hotel management, and food and beverage. According to IATA (2020), the air transportation sector has had to reduce its capacity by approximately 60%. In the midst of this crisis, the tourism sector has quickly turned to new crisis management strategies (Baum & Hai, 2020). While digital transformation stands out as one of the most important components of this process, it has been necessary to seek sustainable solutions in order to become more resilient to future crises. For example, digital health passports, contactless payment methods, and online reservation systems have been implemented to ensure the safety of tourists and maintain the continuity of the sector (Jamal & Budke, 2020).

The COVID-19 pandemic has changed consumer behavior in the tourism sector. Tourists who faced travel bans and restrictions during the pandemic turned to local tourism, which contributed to local

FULL TEXTS BOOK

economies (Prideaux, Thompson, & Pabel, 2020). In addition, interest in sustainable tourism has increased, and tourists' tendency to prefer environmentally friendly and socially responsible destinations has strengthened (Sigala, 2020). In this process, businesses aimed to regain customers' trust by increasing hygiene standards and obtaining health safety certificates (UNWTO, 2021). In the recovery process of the tourism sector, public and private sector cooperation is also of great importance. Governments have announced support packages and provided financial assistance to businesses in order to revitalize the tourism sector (Nicola et al., 2020). Since the tourism sector plays a key role in economic development, especially in developing countries, the impact of these supports is quite significant (Hall, Scott & Gössling, 2021). New marketing strategies developed in this process have also played an important role in gaining the trust of tourists. During the pandemic, businesses aimed to stimulate travel demands by reaching customers with messages that inspire confidence and emphasize health and safety (Wen, Kozak, Yang, & Liu, 2020).

As a result, the COVID-19 pandemic has made issues such as sustainability, crisis management and digital transformation more important than ever in the tourism sector. This study aims to investigate how the transition to a sustainable and resilient tourism model can be achieved by examining the restart strategies of the tourism sector in the post-pandemic period.

2. COVID-19 Impacts on Tourism

Travel Bans and Border Closures

In order to prevent the spread of the COVID-19 pandemic, many countries have implemented strict measures such as travel bans, border closures and quarantine practices. With these restrictions, international travel has almost come to a standstill. There has also been a sharp decline in tourism activities (UNWTO, 2020). According to the World Tourism Organization, the number of international tourists decreased by 70% in 2020, which has led to a significant decrease in the contribution of tourism to the global economy (UNWTO, 2020). Air transportation has also been seriously affected by this situation; air passenger capacity has decreased by 60% worldwide (IATA, 2020). The travel restrictions implemented globally have revealed how vulnerable the tourism sector is to crises and have shown that long-term strategies are needed for the sector to recover (Baum & Hai, 2020).

Economic Losses and Employment Problems

The pandemic has caused widespread economic losses, employment problems, and reduced tourism revenues in the tourism sector. The decline in tourism revenues has caused economic stagnation in some countries, and the sustainability of the sector has been seriously threatened. According to the study conducted by Nicola et al. (2020), millions of tourism workers were laid off during the pandemic, which significantly affected employment in the sector. UNWTO reported that in 2020, tourism revenues worldwide were lost in the billions of dollars, and regions with tourism-focused economies were more affected by this situation (UNWTO, 2020). Small and medium-sized enterprises in particular were at risk of closure because they could not receive sufficient financial support during the crisis (Hall, Scott & Gössling, 2021). These economic losses indicate that sustainability and resilience in the tourism sector must be strengthened.

Consumer Behavior and Preference Changes

There have been significant changes in consumer behavior and travel preferences during the pandemic. Due to the health risks created by COVID-19, tourists have started to prefer destinations with high hygiene standards and health safety (Zenker & Kock, 2020). During this period, rural tourism, nature trips and individual travels have come to the fore as alternatives suitable for social distancing, while interest in city tourism and crowded destinations has decreased (Wen, Kozak, Yang, & Liu, 2020). This change has also made it necessary for tourism businesses to invest more in hygiene and health measures (Jamal & Budke, 2020). In the post-pandemic period, developing new strategies by considering consumers' expectations and behaviors is important for the sector to achieve a safe and sustainable structure (Sigala, 2020).

3. Health and Safety Measures in Tourism

Hygiene Measures

FULL TEXTS BOOK

The COVID-19 pandemic has increased the importance of hygiene practices in tourism and raised health standards throughout the sector. Strict hygiene measures have been taken in hotels, airports and other tourist facilities to prevent the spread of the virus (Jiang & Wen, 2020). Various practices have been implemented in accommodation establishments, such as regular disinfection of surfaces, maintaining social distance and ventilation of indoor areas (Sigala, 2020). Some accommodation establishments have sought to increase customer confidence by obtaining hygiene certificates. The International Air Transport Association (IATA) has encouraged various measures, such as social distancing practices, contactless security checks and the installation of hand sanitizer stations at airports (IATA, 2020).

Digital Health Passports

During the pandemic, digital health passports have become a common topic for international travel to ensure health security. Digital health passports have allowed passengers to travel by documenting their vaccination status or COVID-19 test results in a digital environment (World Health Organization, 2021). Verification of health data has played an important role in increasing border security and controlling the spread of the disease (Hall, Scott & Gössling, 2021). The "Travel Pass" application developed by IATA has been introduced to enable passengers to securely share their vaccination documents or COVID-19 test results (IATA, 2021). Such digital solutions increase the effective use of technology to ensure health security in tourism and accelerate the digital transformation of the sector.

Quarantine Practices In order to control COVID-19, many countries have implemented mandatory quarantine and testing procedures for tourists upon entry and exit. The quarantine requirement was implemented especially for visitors coming from high-risk areas and aimed to reduce the risk of spreading the disease (Jamal & Budke, 2020). Some countries have required mandatory COVID-19 tests upon arrival or return, and have made it mandatory for individuals who test positive to remain in quarantine for a certain period of time (Zenker & Kock, 2020). These practices have protected the health of tourists and revealed the importance of strict measures in terms of health safety in the tourism sector. However, mandatory quarantine practices have complicated the travel process, reduced tourist demand, and led to economic losses in some countries (Wen et al., 2020). This situation has shown that quarantine measures should be optimized and more flexible solutions should be provided in order for the tourism sector to recover.

4. Restart Strategies

Crisis Management and Sustainability

The major crisis created by COVID-19 in the tourism sector has revealed the importance of long-term crisis management strategies in order to increase the resilience of the sector and to bring sustainability to the forefront. The importance of crisis management as a strategy that aims to ensure that tourism businesses are prepared for possible risks and to increase their resilience has increased considerably in the post-pandemic period (Ritchie & Jiang, 2019). With the COVID-19 Pandemic, sustainable tourism has come to the forefront in terms of increasing the flexibility of businesses and their capacity to respond quickly to risks, in addition to crisis management. Sustainable tourism contributes to the strengthening of local economies and aims to reduce environmental impacts (Hall, Scott, & Gössling, 2021). Developing sustainable strategies is important in terms of minimizing sectoral losses in the event of similar crises in the future. Cooperation with local communities stands out as a critical strategy to ensure the long-term development of the sector (UNWTO, 2021).

Digital Transformation and Technological Solutions

The COVID-19 Pandemic has led to a digital transformation in tourism; many businesses and visitors have started to use technology more effectively. Virtual tour services, in particular, have enabled visitors to gain experience without physically going to a destination and have kept interest in destinations alive. Contactless payment systems and digital reservation solutions have made the travel process both safer and more user-friendly (Sigala, 2020). Digital transformation has also increased the flexibility of the tourism sector by offering innovations in areas such as tracking travel, recording health data, and rapidly improving services (Gretzel et al., 2020).

Alternative Tourism Types

FULL TEXTS BOOK

After COVID-19, the importance of alternative tourism types such as ecotourism, health tourism and rural tourism has increased in tourism. In these types of tourism activities, people have experienced environments away from crowds, in touch with nature and in social distance (Romagosa, 2020). These alternative tourism types, such as nature based tourism, have contributed to the recovery of the sector in the post-pandemic period (Buckley & Westaway, 2020). The prominence of alternative tourism types has supported tourism to become more diverse and sustainable and has offered flexible solutions to meet the expectations of tourists (UNWTO, 2021).

5. Government Support and Policies

Financial Assistance

In order to alleviate the financial difficulties faced by the tourism sector during the pandemic, many governments have provided various supports such as grants, loans, and tax deferrals to help tourism businesses stay afloat (Hall, Scott & Gössling, 2021). These supports have eased the economic pressure created by the pandemic on small and medium-sized tourism businesses (Nicola et al., 2020). The World Tourism Organization (UNWTO) has also emphasized that government policies to support the tourism sector are critical for the sector to recover sustainably in the long term (UNWTO, 2021).

Normalization Measures of States

During the easing of pandemic restrictions, many countries have implemented various normalization measures to revitalize the tourism sector. These measures include strategies such as opening safe travel corridors, increasing the pace of vaccination in tourist areas, and implementing health safety protocols to ensure tourist confidence (Hall, Scott, & Gössling, 2021).

One of the applications in the context of normalization measures during the pandemic is the “Green Certificate” application of the European Union (EU). The “Green Certificate” or officially the EU Digital COVID Certificate is a digital document system developed by the European Union (EU) to ensure safe and free travel between member states. This certificate, includes information such as vaccination status, last COVID-19 test result or recent COVID-19 disease. The certificate has allowed EU citizens and residents of EU member states to travel freely within the EU by meeting COVID-19 safety requirements (European Commission, 2021). This certificate provides three basic pieces of information. These are: 1. Vaccination Information: Whether the person is fully vaccinated and the type of vaccine. 2. Negative Test Result: A recent negative PCR or rapid antigen test result. 3. Recovery Status: A recovery document for people who have recently recovered from COVID-19.

This digital certificate has been accepted by EU countries and fraud has been prevented by providing verification with a QR code. It has also been recognized and used by many countries outside the EU. Such normalization policies have contributed to the revival of the tourism sector and have also allowed tourists to travel safely.

International Collaborations

The global effects of the pandemic have increased the importance of international collaborations. International organizations have encouraged cooperation between countries to reduce the effects of the pandemic on the tourism sector and have taken guiding steps for the recovery of the tourism sector. The United Nations World Tourism Organization (UNWTO) and the World Health Organization (WHO) have conducted various guidelines and joint studies to increase travel safety and revitalize the sector (UNWTO, 2020). Such collaborations are important in terms of setting global standards in tourism and increasing crisis management capacity (Sigala, 2020). Australia and New Zealand implemented strict border closure and quarantine measures during the initial period of the pandemic and opened a travel corridor between them in April 2021. This corridor provided travel opportunities between these two countries, where COVID-19 cases were at low levels. Such practices are important steps that allow tourism to restart while also supporting the economy with public health protection measures. Another example of international cooperation is the “EU Digital COVID Certificate” application, which facilitates safe travel between EU countries.

FULL TEXTS BOOK

6. Innovative Marketing Strategies

New Marketing Techniques

COVID-19 has caused a major transformation in marketing strategies in the tourism sector. The focus of this transformation has been hygiene and safe travel guarantees. Hotel businesses have organized campaigns that highlight health certificates. There has also been an increase in promotional activities aimed at consumers' desire to be away from crowds and in touch with nature.

Digital Marketing

With the curfew restrictions during the pandemic, all activities from education to work have been moved to the digital environment. With the transfer of life to the digital platform, tourism businesses have frequently shared content that includes travel-related information and visuals on digital platforms. Virtual tours and digital experiences have also been used to attract consumers' attention.

Campaigns Focused on Trust and Flexibility

One of the biggest concerns of travelers during the COVID 19 Pandemic is flexibility and trust in changing or canceling their reservations. Therefore, offering alternatives such as free cancellation opportunities, refund guarantees or change options to visitors has become very important in gaining customer trust (Gretzel et al., 2020). In addition, some companies have prepared packages that offer flexible payment options and discounted opportunities for future trips to increase customer satisfaction. Such campaigns have become especially attractive for tourists who want to travel after the pandemic but are afraid of uncertainty.

7. CONCLUSION

The COVID-19 pandemic has led to significant changes in the tourism sector. The first of these changes was digitalization, which includes contactless services, QR code applications, virtual tours, etc. In addition to digitalization, hygiene and safety have become a focal point in the tourism sector and the understanding of local tourism has strengthened, increasing the importance of alternative tourism types such as ecotourism (Hall, Scott & Gössling, 2021). The COVID-19 pandemic has shown how important it is to adapt to digitalization, create flexible reservation opportunities, and develop environmentally friendly strategies (Sigala, 2020). Tourist travel to local destinations with nature themes has gained popularity within the country. It is likely that tourists' sustainable travel preferences will be a priority among future travel trends, and alternative tourism concepts such as nature-themed tours will also become popular. In the restructuring of the tourism sector, a more environmentally friendly and crisis-resistant tourism model needs to be developed. In this model, while ensuring that tourists travel in a safer, healthier and more environmentally sensitive manner should be at the forefront, it is very important to act in harmony with constantly developing and changing technologies.

REFERENCES

Baum, T., & Hai, N. T. T. (2020). Hospitality, tourism, human rights and the impact of COVID-19. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *32*(7), 2397-2407. https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2020-0242

Buckley, R., & Westaway, D. (2020). Mental health rescue effects of women's outdoor tourism: A role in COVID-19 recovery. *Annals of tourism research*, *85*, 103041.

European Commission. (2021). EU digital COVID certificate. Retrieved from EU Digital COVID Certificate - European Commission

Gretzel, U., Fuchs, M., Baggio, R., Hoepken, W., Law, R., Neidhardt, J., ... & Xiang, Z. (2020). e-Tourism beyond COVID-19: a call for transformative research. *Information Technology & Tourism*, *22*, 187-203.

Hall, C. M., Scott, D., & Gössling, S. (2021). Pandemics, transformations and tourism:: Be Careful what you wish for. In *Global Tourism and COVID-19* (pp. 123-144). Routledge.

IATA. (2020). Air passenger market analysis. Retrieved from Air Passenger Market Analysis

FULL TEXTS BOOK

IATA. (2020). COVID-19: Aviation & health safety measures. Retrieved from https://www.iata.org/en/publications/economics/

Jamal, T., & Budke, C. (2020). Tourism in a world with pandemics: Local-global responsibility and action. *Journal of Tourism Futures*, *6*(2), 181-188. https://doi.org/10.1108/JTF-02-2020-0014

Jiang, Y., & Wen, J. (2020). Effects of COVID-19 on hotel marketing and management: A perspective article. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 32*(8), 2563-2573. https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2020-0237

Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., & Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *International Journal of Surgery, 78*, 185-193. https://doi.org/10.1016/j.ijsu.2020.04.018

Prideaux, B., Thompson, M., & Pabel, A. (2020). Lessons from COVID-19 can prepare global tourism for the economic transformation needed to combat climate change. *Tourism Geographies, 22*(3), 667-678. https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762117

Ritchie, B. W., & Jiang, Y. (2019). A review of research on tourism risk, crisis and disaster management: Launching the annals of tourism research curated collection on tourism risk, crisis and disaster management. *Annals of Tourism Research, 79*, 102812. https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.102812

Romagosa, F. (2020). The COVID-19 crisis: Opportunities for sustainable and proximity tourism. *Tourism Geographies, 22*(3), 690-694. https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1763447

Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research, 117*, 312-321. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.015

UNWTO. (2020). International tourist numbers could fall 60-80% in 2020, says UNWTO. Retrieved from https://www.unwto.org/news/international-tourism-numbers-down-60-to-80-in-2020

UNWTO. (2021). Tourism recovery strategies post COVID-19. Retrieved from https://www.unwto.org/covid-19

Wen, J., Kozak, M., Yang, S., & Liu, F. (2020). COVID-19: Potential effects on Chinese citizens' lifestyle and travel. *Tourism Review, 76*(1), 74-87. https://doi.org/10.1108/TR-03-2020-0110

World Health Organization. (2020). WHO director-general's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020. Retrieved from https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020

World Health Organization. (2021). Digital Documentation of COVID-19 Certificates: Vaccination Status — Technical Specifications and Implementation Guidance- 27 August 2021. Retrieved from WHO-2019-nCoV-Digital-certificates-vaccination-2021.1-eng.pdf

Zenker, S., & Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic–A critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism management*, *81*, 104164.

TURKISH TEA RESEARCH TRENDS OVER TIME

Assoc. Dr. Gülsün YILDIRIM

Recep Tayyip Erdogan University, Ardesen Tourism Faculty, Gastronomy and Culinary Arts

ORCID ID: 0000-0001-5299-5722

ABSTRACT

Turkish tea culture was included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage List in 2023, which ensured international recognition of the social and cultural importance of tea. Moreover, the social and cultural aspects of tea, how it intertwines with individuals' lifestyles and traditions, have become the focus of sociological research. The effects of tea consumption on health and its relationship with nutritional science are also expanding the scope of research interests. Turkish tea has become not only a part of Turkey's cultural heritage but also an important research subject in the fields of health, agriculture, and economy. The purpose of this work is to track historical changes in the corpus of works related to Turkish tea as found in the Web of Science (WoS) database. The outcomes of this work will show in what ways the corpus of research on Turkish tea has been expanding and deepening over the years, and will include suggestions to assist future investigative studies. Investigation on Turkish tea is of great importance for science and society. The authors anticipate that this literature review will serve as a springboard for carrying out additional research on the topic and will appeal to wider population concerning Turkish tea with less published works on it.

Key words: Tea, Tea Culture, Turkish Tea

INTRODUCTION

Tea is mainly cultivated in the Eastern Black Sea region of Turkiye, mainly in the province of Rize and big amount of the production is black tea (Alikılıç, 2016). While tea was adopted through the Central Asian Turks, the first black tea harvest was in the 20th century. Turkish tea rituals have a significant place in the lifestyles of the people of Turkiye and are always associated with friendship, respect and hospitality thus making tea an important sociocultural element. Tea has a long history in relation to cultural development and social practices in Turkiye. Turkish tea culture has a lot more to it than just drinking a cup of tea. In 2023, tea was recently registered as an Intangible Cultural Heritage of Turkey by UNESCO Authorities.

In addition to its cultural importance, Turkish tea has gained an emerging popularity among researchers in various fields. While health and nutritional science investigations probe into tea consumption consequences, agricultural inquiries assess sustainable production methods compatible with Turkey's unique climate. Similar to the one related tasty plant, economical studies are also more in confirming its importance to national economy by the high contribution of tea production process, which is still an essential employment and regional development area mainly center on Black Sea region (Rize Mercantile Exchange, 2021). As a result, there has been impressive growth of Turkish tea-oriented research work in various disciplines such as cultural studies, health science, agriculture and economics.

This research employs a systematic approach to the study of the relevant literature to delineate some of the factors that may have influenced the growing popularity of Turkish tea both within Turkey and outside the country. The outcomes of this research will provide scholars attempting to study Turkish tea culture with a critical synthesis of existing knowledge and a clear current state of affairs of scholarship in this field.

RESEARCH AIM AND SIGNIFICANCE

Not just a cultural symbol, Turkish tea has become an object of research in areas such as health, agriculture and economics. An example might be health studies to look at the benefits of drinking tea

FULL TEXTS BOOK

and agricultural research on sustainability in Turkish tea production. Previous economic studies highlight the contributions of Turkish tea to national economy, and its importance for providing employment opportunities and sustainable development in rural areas. The results of this research will be a guide for future researchers, indicating which sections of the Turkish tea are the most investigated and where more should be investigated. In doing so, this study aims to encourage a more comprehensive and multidisciplinary approach to Turkish tea research on both national and international levels.

The primary purpose of this study is to examine the trends and developments in academic research on Turkish tea over time. The inclusion of Turkish tea culture in UNESCO's Intangible Cultural Heritage List in 2023 has highlighted Turkish tea as more than just a beverage; it is now recognized internationally as an essential cultural heritage element. This acknowledgment has brought renewed attention to the social, cultural, and economic roles that tea plays in Turkey. The purpose of this research is to analyze publications indexed in the Web of Science (WoS) database and shed light on how research on Turkish tea has evolved and expanded across disciplines, as well as provide information on the existing academic gaps for future research. Furthermore, this paper contributes to the inclusion of Turkish tea in a wider social and scientific context.

RESEARCH METHODOLOGY

This study adopts a literature review approach to track the trends and the thematic evolution of scholarly work on Turkish tea using data retrieved from the Web of Science (WOS) databases. Data were gathered by searching the term ‘Turkish tea’ in all fields of the WOS database on 20th October 2024. No limitations were made to the years of publication or to the type of documents or any other such categories in order to have a comprehensive dataset covering the whole range of the available literature. This search generated 577 results that were obtained from a variety of sources such as health sciences, agriculture, cultural studies, and economics among others. Such a dataset is appropriate for examining the development of research on Turkish tea from an interdisciplinary angle.

To enhance understanding and communicate findings succinctly, relevant graphs and other related images were employed in the presentation of the key results such as how the scope of publications has changed over the years. These visual aids were useful in simplifying complex pieces of information and therefore were important in outlining research subfields, leading studies, and in defining new areas of interest in the field of study. With the help of such visual materials, the current study intends to give a conceptual framework of Turkish tea literature and assist in framing further research in this growing area of study.

FINDINGS

Analyzing 577 Turkish tea related papers available in the Web of Science (WoS) data base shows that there are several different areas of research where Turkish tea is investigated. An overview of the top 25 areas of research organized by the number of the records and their percentages from the total data set is presented in Table 1. It is worth noting that Chemistry was the field with the largest number of publications, 124 which is 21.49% of the entire dataset. This explains the substantial research on Turkish tea chemical composition and properties, which is probably up to the evaluation of its bioactive and flavoring compounds and health properties benefits. Food Science and Technology came next with 103 records (17.85%) with the focus on the food sector, product enhancement and health aspects of Turkish tea being evident.

Agriculture also provides quite a few records, that is 45 (7.80%), illustrating Turkish tea from the economic and agricultural perspectives, especially relying on clog regions of Turkey. Other areas with figures worth noting are Engineering (57 records, 9.88%), Pharmacology and Pharmacy (36 records, 6.24%) and General and Internal Medicine (31 records, 5.37%). These domains are representative of the multifactorial aspect of the research activities on Turkish tea addressing its health impact, use in therapy and tea industry innovations and processing. On the other hand, reasonably less but still considerable attention is documented in Biochemistry and Molecular Biology (28 records, 4.85%), Environmental Sciences and Ecology (28 records, 4.85%) and Nutrition and Dietetics (27 records, 4.68%). This trend indicates the increasing interest to study the environmental effects, biochemical aspects, and food value of Turkish tea.

FULL TEXTS BOOK

Table 1. Top 25 *Research Areas* for Turkish Tea Research in WoS Database

Research Area	Record Count	% of 577
Chemistry	124	21.49
Food Science Technology	103	17.85
Agriculture	45	7.80
Engineering	57	9.88
Pharmacology Pharmacy	36	6.24
General Internal Medicine	31	5.37
Biochemistry Molecular Biology	28	4.85
Environmental Sciences Ecology	28	4.85
Nutrition Dietetics	27	4.68
Plant Sciences	24	4.16

This distribution underscores the interdisciplinary nature of Turkish tea research, spanning health sciences, agriculture, cultural studies, and economics. The data suggests an increasing academic interest in Turkish tea's chemical properties, health benefits, and socio-economic significance, especially in recent years, offering a solid foundation for future studies in these and related areas. This review provides an overview of the wide-ranging interest in Turkish tea. It examines both scientific and anthropological literature. In this contribution, we describe the areas in which Turkish tea has been studied in order to make sense of the current research focus and emerging trends, which are likely to foster further interdisciplinary collaboration within this field. This review presents an analysis of the research concerning Turkish tea and its readers by citing both hard science and social science contexts. This analysis focuses on what has been documented so far regarding areas of research on Turkish tea and […] presents an argument about what further areas of research can be expected, which is possible to connect in an interdisciplinary way in the given context.

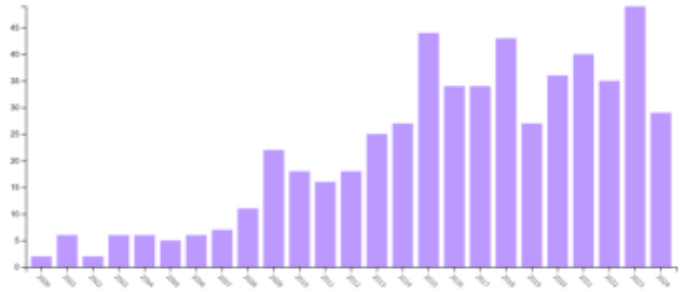

Figure 1. . Annual Publication Counts of Turkish Tea Research in WoS Database

FULL TEXTS BOOK

Evaluation of a total of 577 articles on Turkish tea extracted from Web of Science proved to present an increasing trend in terms of publication frequency and cross-disciplinary scope of research. In Table 2, annual publication count and its share of the total number of articles in percentage is shown. It can be noted that the number of published papers has been on the rise, especially in the last few years (Figure 1). For instance, the year 2023 has the highest number of records so far, as it recorded 49 publications (8.49%) of the entire database. This peak may indicate the rise in the studies associated with Turkish tea, which may be attributed to its cultural and health benefits, together with economic aspects. Distantly following, 2021 had 40 published works (6.93%), with 2022 and 2020 having 35 (6.07%) and 36 (6.24%) records, respectively. The similarity in the number of publications within a few recent years indicates that there is a continuous academic interest towards Turkish tea inquiry. The older records bear relatively shorter publications, 2000 and 2002 for instance had only 2 publications each (0.35%). This progression shows that, the study of Turkish tea has attracted so much more in the past two decades.

Table 2. Annual Publication Counts of Turkish Tea Research in WoS Database

Year	Record Count	% of 577
2024	29	5.03%
2023	49	8.49%
2022	35	6.07%
2021	40	6.93%
2020	36	6.24%
2019	27	4.68%
2018	43	7.45%
2017	34	5.89%
2016	34	5.89%
2015	44	7.63%
2014	27	4.68%
2013	25	4.33%
2012	18	3.12%
2011	16	2.77%
2010	18	3.12%
2009	22	3.81%
2008	11	1.91%
2007	7	1.21%
2006	6	1.04%
2005	5	0.87%
2004	6	1.04%
2003	6	1.04%
2002	2	0.35%
2001	6	1.04%
2000	2	0.35%

Countries/Region

According to the overview of the 577 publications on Turkish tea included in the Web of Science (WoS) database, there seems to be a rather even distribution across countries and regions. The data provided in Table 3 shows the top 25 countries/regions by the number of records and the percentage they represent

FULL TEXTS BOOK

of the whole dataset. Turkey is in the first place with a considerable difference, having 400 records for more than two thirds, 69.32% of the total publications. This high percent is obvious at the country which produces and from where tea culture stems to its fullest, hence the most research is executed in that country. There are also additional 72 records (12.48%) labeled as 'Türkiye' which is an alternative spelling causing more inflow of records for the country again.

The next in line is the United States with 16 records (2.77%) which states the level of attention to the research on Turkish tea is moderate possibly because such studies focus on other aspects such as health or trade of tea at large. Other countries such as Pakistan (15 records, 2.60%), China (12 records, 2.08%), and Saudi Arabia (11 records, 1.91%) show higher figures as well proving that there is a growing foreign interest in Turkish tea from cultural, economic, and health angle. Within Europe, there are several countries such as England (9 records, 1.56%), Italy (8 records, 1.39%), Germany (7 records, 1.21%), there is also a country nearby called Iran and Cyprus with 9 (1.56%) and 4 (0.69%) records respectively indicating the association of Turkish tea studies in many countries although to a variable extent (Figure 2).

Table 3. Top 25 Countries/Regions for Turkish Tea Research in WoS Database

Country/Region	Record Count	% of 577
Turkey	400	69.32%
Türkiye	72	12.48%
USA	16	2.77%
Pakistan	15	2.60%
People's R China	12	2.08%
Saudi Arabia	11	1.91%
England	9	1.56%
Iran	9	1.56%
India	8	1.39%
Italy	8	1.39%
Germany	7	1.21%
Netherlands	6	1.04%
Australia	4	0.69%
Cyprus	4	0.69%
Greece	4	0.69%
Kyrgyzstan	4	0.69%
Poland	4	0.69%
Romania	4	0.69%
Bangladesh	3	0.52%
Bulgaria	3	0.52%
Canada	3	0.52%
Egypt	3	0.52%
France	3	0.52%
Japan	3	0.52%
Jordan	3	0.52%

FULL TEXTS BOOK

Moreover, country-specific or sub-national information was not found in 7 records (1.21%), suggesting possible international collaborations without specific country focus or omission of regional information. This geographical dispersion can be interpreted as a wide scope of involvement of researchers in Turkish tea irrespective of borders. Turkey has unsurprisingly the largest contributor to the field. However, there is interest even from far regions indicating that there is something about Turkish tea that is universally appreciated, Kenya included, perhaps because it has unique cultural worth, monetary benefit, and health advantages. This analysis serves to also provide a clearer understanding of the regional research tendencies, which can be useful in conducting cross-country or collaborative studies in future.

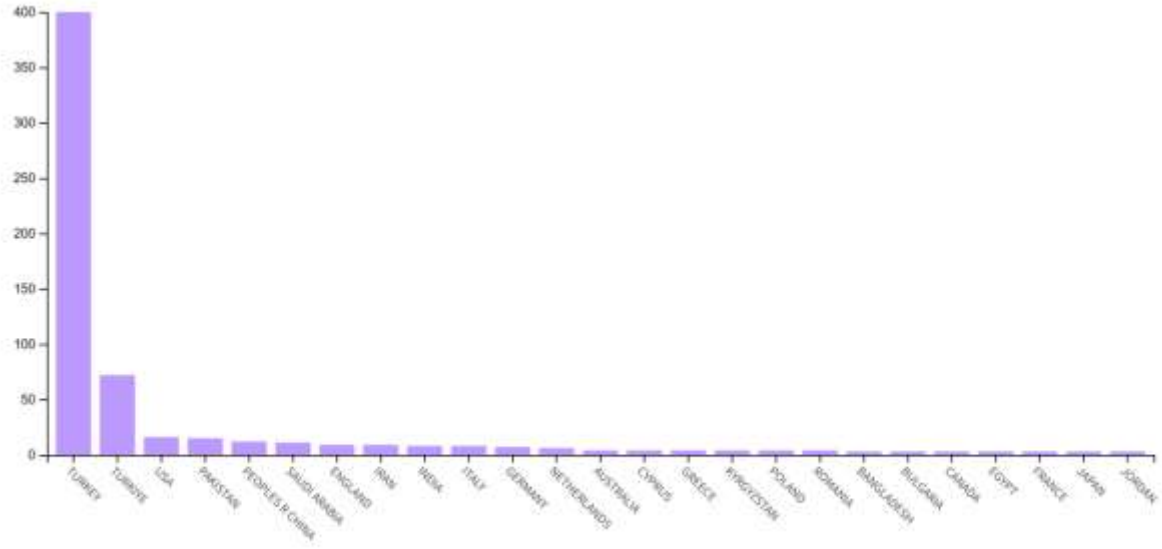

Figure 2. Countries/Regions for Turkish Tea Research in WoS Database

Document type

The review of 577 articles pertaining to Turkish tea from the Web of Science (WoS) database in question is also concerned with the classification of the publications into various document types. Table 4 presents a summary of the ways in which the documents are presented in the records as a whole and in the respective shares of the whole database. In terms of type of publication most of the publications (515 or 89.26%) are research articles. The dominance of articles written based on the original research conducted by the authors about this research area on Turkish Tea clearly indicates that it is an area that is empirical in nature. After articles in rank, the inclusion of conference proceedings percentages into the data set is 5.03% with 29 records, this suggests that there are other types of contributions which are conferences most likely in topic which are new and results which are in process. Reviews take 24 records (4.16%) showing a significant concern towards making constructive critique on the available literature on Turkish tea-related issues. Other document types cover early access and notes each composing 4 records (0.69%), book reviews, editorials, and correspondence each accounting for 3 records (0.52 %). There has also been, a more restricted number of, meeting abstracts, corrections and even one retracted article which talk of the lots of other formats of publications available. However, this last mentioned aspect is very small when compared with primary research outputs.

This distribution of document types brings to light the focus on empirical studies in Turkish tea research as seen from the high representation of articles. Moreover, the inclusion of various other document types in the sutdy like review articles and proceeding papers suggests that there is a mix of both primary research and synthesizing literature in the existing body of work. Such differences in the type of materials published indicate the cross-cutting nature of research in Turkish tea and also the wide scholarly interest in the subject matter in those contexts.

Table 4. Document Types for Turkish Tea Research in WoS Database

FULL TEXTS BOOK

Document Type	Record Count	% of 577
Article	515	89.26%
Proceeding Paper	29	5.03%
Review Article	24	4.16%
Early Access	4	0.69%
Note	4	0.69%
Book Review	3	0.52%
Editorial Material	3	0.52%
Letter	3	0.52%
Meeting Abstract	2	0.35%
Correction	1	0.17%
Retracted Publication	1	0.17%

Affiliations

An assessment of 577 publications within the framework of Turkish tea focused on the Web of Science (WoS) database discloses various contributing affiliations. In Table 5 below, descriptive data on the top 25 by record number affiliations and their share in total records is given. The first place is taken by The Turkish Academy of Sciences with 50 publications, an 8,67% share of the overall dataset. This high share indicates the importance of research oriented towards this beverage undertaken by the Academy as it is focused, probably, on the protection of research based on national agriculture, economy and culture. Yildiz Technical University, with 34 records (5.89%), and Erciyes University, with 30 records (5.20%), come next as these institutions appear to have a huge academic concern. Other notable contributors are Gazi University (28 records, 4.85%), Istanbul University (27 records, 4.68%), and Recep Tayyip Erdogan University (26 records, 4.51%), suggesting this topic is of great concern in the academic world throughout all higher learning institutions in Turkey.

The Ministry of Agriculture and Forestry Turkey adds to this with 19 records (3.29%), which shows the engagement of the government in the agricultural and economic related activities on Turkish tea research. Other universities, which include Karadeniz Technical University (18 records, 3.12%) and Hacettepe University (17 records, 2.95%), indicate that this trend extends across the country.

Table 5. Top 25 Affiliations for Turkish Tea Research in WoS Database

Affiliation	Record Count	% of 577
Turkish Academy of Sciences	50	8.67%
Yildiz Technical University	34	5.89%
Erciyes University	30	5.20%
Gazi University	28	4.85%
Istanbul University	27	4.68%
Recep Tayyip Erdogan University	26	4.51%
Ankara University	25	4.33%
Ataturk University	22	3.81%
Ege University	19	3.29%
Istanbul University Cerrahpasa	19	3.29%
Ministry of Agriculture Forestry Turkey	19	3.29%
Karadeniz Technical University	18	3.12%
Hacettepe University	17	2.95%

FULL TEXTS BOOK

Affiliation	Record Count	% of 577
Akdeniz University	16	2.77%
Ondokuz Mayis University	16	2.77%
Gaziosmanpasa University	15	2.60%
Suleyman Demirel University	15	2.60%
Gaziantep University	12	2.08%
Istanbul Technical University	12	2.08%
Marmara University	12	2.08%
Dokuz Eylul University	10	1.73%
Firat University	10	1.73%
Balikesir University	9	1.56%
Cumhuriyet University	9	1.56%
Ministry of Energy Natural Resources Turkey	9	1.56%

Furthermore, 7 records (1.21%) lacked specific affiliation data which indicates potential research with international collaborations or incomplete entries. This analysis points out the noteworthy involvement of Turkish academicians as well as government agencies working in the field of Turkish tea research. Since the data incorporates contributions from several universities and various ministries, it indicates both scientific interest and government involvement with Turkish tea as its culture and economics is very significant to Turkey. This distribution provides a perspective on the leading institutional contributors and could stimulate more collaborative work between institutions for further studies.

Researcher Profile

In the Figure 3, a treemap graph representation is provided which shows how the contributions of authors or researchers are made in terms of publications, projects and so on. In this, each box shows one author and the box size shows the number of records contributed by that author.In this visualization Bakirdere, Sezgin can be considered as the main author, as he has 20 entries. This implies that Bakirdere has many more contributions than the others. Very closely behind is Apak, Reşat with 19 records meaning that he has also made quite a great deal of contribution as probably he is into a lot of research in this area. Tüzen, Mustafa has 11 records which also makes him one of the authors who has contributed often in this dataset. There are two records for Soylak, Mustafa, the first one has 7 and the other one has 6 records which implies that he could be put in on some slight differences in spelling but he is still an important contributor.

FULL TEXTS BOOK

Figure 3. Contributions of Various Authors or Researchers

Other authors who have also made considerable efforts include; Ozdemir, Feramuz (7 records), Sahin, Kazim, Bekdeşer, Burcu and Kazi, each has 5 records; thus, they have all participated in this research. Some authors such as: Zaman, Buse Tuğba, Bakirdere, Özkan, Dinçer, Cüneyt, Yesilada, Erdem and a few others, all have 4 records each, which shows their relatively less contribution. Some other contributors with even less number of records are shown in smaller boxes, signifying that all other authors have a varying degree of contribution. This treemap below represents how much previously different people have contributed, with only a few salient authors having made remarkable inputs and quite a number making only minor inputs. It is more so effective in showing the contributions of the relevant scholars in the area of research and how such research or efforts are spread across different individuals.

Publication titles

A bibliometric analysis of 577 research outputs concerning Turkish tea obtained from Web of Science (WoS) covering the studies published in various journals. Table 6 displays the most prolific 25 publication titles by the record counts and their percentages of the entire data set. The most prominent one, the Turkish Journal of Chemistry tops the list with 21 publications, which constitutes 3.64% of the data set. This immense increase in the chemical analysis of Turkish tea, probably seeking its makeup and characteristics and health benefits, is not a coincidence. Right after them are the Turkish Journal of Biochemistry with 16 records (2.77%) and Food Chemistry 15 records (2.60%) stressing the biochemical and food science range of studies on Turkish tea respectively.

Other mentions include the Turkish Journal of Agriculture and Forestry along with the Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, with 15 and 10 records reported respectively, which brings out the agriculture and environment related aspects of tea research. In publications like the Journal of Food Composition and Analysis (9 records, 1.56%) and Turkish Journal of Veterinary Animal Sciences (7 records, 1.21%) reveals the inclusion of food composition, food safety, tea and animal sciences.

FULL TEXTS BOOK

Table 6. Top 25 Publication Titles for Turkish Tea Research in WoS Database

Publication Title	Record Count	% of 577
Turkish Journal of Chemistry	21	3.64%
Turkish Journal of Biochemistry (Turk Biyokimya Dergisi)	16	2.77%
Food Chemistry	15	2.60%
Turkish Journal of Agriculture and Forestry	15	2.60%
Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences	10	1.73%
Journal of Food Composition and Analysis	9	1.56%
Innovation in Language Learning and Teaching	7	1.21%
Turkish Journal of Biology	7	1.21%
Turkish Journal of Veterinary Animal Sciences	7	1.21%
Turkish Journal of Trauma Emergency Surgery (Ulusal Travma ve Acil Cerrahi Dergisi)	7	1.21%
KSU Journal of Agriculture and Nature (KSU Tarim ve Doga Dergisi)	6	1.04%
Talanta	6	1.04%
Turkish Journal of Medical Sciences	6	1.04%
Turkish Journal of Entomology (Turkiye Entomoloji Dergisi)	6	1.04%
Acta Horticulturae	5	0.87%
Health Physics	5	0.87%
Microchemical Journal	5	0.87%
Pamukkale University Journal of Engineering Sciences	5	0.87%
Turkish Journal of Pharmaceutical Sciences	5	0.87%
ACS Omega	4	0.69%
Analytical Letters	4	0.69%
Atomic Spectroscopy	4	0.69%
Food Control	4	0.69%
Food Research International	4	0.69%
International Journal of Food Properties	4	0.69%

The assortment of journals showcases a clear inclination towards chemistries, biochemistries, food sciences, and even agricultural journals, while there is an array of other scientific disciplines that add to the research on Turkish tea. The availability of these journals is evidence of the wide scope of this research and that studies in health, nutrition, and agriculture, as well as food safety, are included. This wide range of publication venues facilitates the understanding of Turkish tea, which may inform future research activities on different topics.

Language

Out of the 577 scientific articles on Turkish tea obtained from the Science of Science citation index (Web of Science (WoS)), we analyze and show the languages of the studies. Synthesized in Table 7 is the overview of the language distribution by record count. The majority of the publications, 466 records (80.77% of the dataset), are in English. While the figures concerning the English language publications

FULL TEXTS BOOK

are quite revealing in terms of the number of studies conducted on Turkish tea, they also show the desire in countries such as health, chemistry, and food science to publish to the whole world. There are also 110 records (19.06%) of publications in Turkish which shows that a lot of people are involved in the Turkish tea research in Turkey. Such studies are likely to address topics such as local growing techniques and customs or the regions economies and are intended for profiled local readers. One publication resided in the German language accounting for 0.17% of the total revealing little applicability of the language either in research or researchers in relation to the subject matter in question.

Table 7. Language Distribution of Turkish Tea Research in WoS Database

Language	Record Count	% of 577
English	466	80.77%
Turkish	110	19.06%
German	1	0.17%

The distribution of papers and projects around the topics of Turkish tea is a demonstration both of the local as well as the international attempts in research regarding Turkish tea. The large number of published papers in English suggests the scientific interest in Turkish tea is sheer global while the presence of Turkish papers suggests that the local researchers and their works are also in abundance. Such a mix of languages in the case presents very good arguments for the research work on Turkish tea not only in the country but also abroad in many other contexts thus encouraging research across disciplines and cultures.

Sustainable development goals

The figure 4 is a treemap visualization describing the allocation of publications and projects among different Sustainable Development Goals (SDGs). Treemaps are a type of representation in which each box corresponds to an SDG, and the area of the rectangle is indicative of how many records are there in the field pertaining to that box. The figure 4 shows that SDG 3: Good Health and Well-being is the most dominant one with as many 357 records. The figure also suggests a well-managed health related schemes or projects where the wellbeing of the population is most likely the concern. For SDG 2: Zero Hunger, its non-vegetarian records are pamphlets as it contains a lot of studies or histories about food security, farming, and working to end hunger which have records 34. For example, SDG 13: Climate Action has 24 records and advocates for specific actions to combat climate change based on efforts in mitigation, phenomena addressing, and sustainability practices. SDG 15: Life on Land with 23 records, concerns studies or activities that are intended to conserve terrestrial ecosystems, biodiversity, and promote sustainable land use. The records in SDG 6: Clean Water and Sanitation comprise of 12 records dealing with issues of water quality and sanitation and ensuring the access of clean water to all. Similar to that of the previous sustainable development goal, SDG 7: Accessible and Clean Energy has 10 records that examine sustainable sources of energy and the provision of clean energy to the population. Gender equality SDG 5 contains 17 records which seek to address issues on gender equality, women empowerment and gender gap in society. SDG 11 includes sustainable cities and communities and SDG 14 life below water contains 6 records each reflecting on probably urban sustainability interventions and preservation of water bodies respectively. In SDG 4 quality education and SDG 12 responsible consumption and production there are studies with 12 and 5 records respectively on education provision and on the use of resources optimally.

All in all, this treemap proves that most of the research or the project concern is on health and well-being, and food security, and climate change, and environmental sustainability come next, meaning that there is a fairly even spread of focus across many SDGs, with some being more pronounced than others.

FULL TEXTS BOOK

Figure 4 : The distribution of research publications or projects across different Sustainable Development Goals (SDGs).

RESULTS

The examination of 577 articles concerning the Turkish tea published in Web of Science demonstrates that this is a developing and cross-cutting research field, which includes disciplines in chemistry, food science, agriculture, health and cultural studies. The main results show:

- Disciplinary Spread: We see that Chemistry is the field in which the largest number of publications was immersed (21.49%), which shows strong interest in bioactive compounds as well as flavor and health properties of Turkish tea. Hence, where the culture beverage is concerned, Food Science and Technology (17.85%) and Farming (7.80%) also happen to be relevant fields acknowledging the cultural and economic worth of Turkish tea.

- Geographic Distribution: Majority of the research outputs are from Turkey hailed as a tea producing firm and cultural heritage country where 69.32% of paper output is from this nation. Other countries such as the USA, Pakistan, China, several European counterparts are also showing some degree of interest in this research, portraying an increasing academic inquiry on Ottoman tea across the globe.

- Language and Types of Publications: Most of the papers are published in English, (>80%), which is a clear indication that the papers are intended to appeal to the global community. The majority of documents are articles of research (89.26%) which indicates that there is a concern of empirical research in relation to Turkish tea.

- Research Trends: There has been a remarkable increase in publication in the previous years with the magnifying publishing output in the year 2023 (49 publications, 8.49% of total). This development is probably influenced by the fact that Turkish tea was added to the Intangible Cultural Heritage List of UNESCO in 2023, which has increased its cultural importance and brought interest from various fields.

- Research Impact on Sustainable Development Goals (SDGs): Focus on the health research pertaining to Turkish tea is mainly concerned with SDG 3 (Good Health and Well-being) as the majority of it concerns the health benefits of tea. The remaining related SDGs are Zero Hunger, Climate Action, and Life on Land alluding the multi-dimensionality of the research that embraces health and environmental sustainability.

Recommendations

FULL TEXTS BOOK

- Support Multidisciplinary Research: In order to better the knowledge existing of Turkish tea, there is need for joint effort from sociologists, economists, agriculture specialists and healthcare providers. In the following studies, applicable ones, it will be interesting to see how regular intake of Turkish tea resonates with regard to social, environmental and economic processes in different regions and countries including and not limited to Turkey.

- Encourage and Support New International Research Networks: Due to the worldwide academic interest in Turkish tea, international research partnerships could enhance studies on tea consumption and health across different cultures. Participants from countries with developed tea regions (e.g. China, Japan, or even India) can be of utmost help in providing some comparisons.

- Explore New Research Areas: The present bodies of literature have been majorly concerned with the chemical, health, and agricultural fields of Turkish tea only. However, in future analyses, new concepts may consider the impacts of drinking tea psychologically and sociological aspects. Other dimensions could include sustainable tourism where Turkish teas will be a key draw. Moreover, studies on Turkish Tea could also align with the SDGs particularly in development where gender equality, sustainable communities, and responsible consumptions are core aspects.

- Propose National and International Turkish Tea Policies" – Turkish tea is of great significance to the economy, heritage, and societal life in Turkey and as such, it would be beneficial for policy makers to work with universities and other research institutions in designing appropriate measures to promote sustainable tea environmental management and draw attention to the global image of Turkish tea. This may include facilitating the advertising of Turkish tea in foreign countries, especially in areas with high demand for tea, as well as encouraging local farmers and producers through financial means.

- Making Use of New Technologies: Some of the modern technologies that can also be applied include precision agriculture, machine learning and bioinformatics in every stage of tea growing, processing and quality assurance. Research incorporating such methods would help find practical solutions to achieve increased production of Turkish tea in an economic but environmentally sensitized manner.

In conclusion, Turkish tea research has gained momentum and shows a promising interdisciplinary trajectory. This study provides a roadmap for further exploration into Turkish tea's multifaceted roles, encouraging a comprehensive approach that includes cultural, economic, and scientific dimensions. Such initiatives could support Turkish tea's international presence and ensure its preservation as an invaluable element of cultural heritage and scientific interest.

REFERENCES

Alikılıç, D. (2016). Çay'ın Karadeniz Bölgesi için önemi ve tarihi seyri (The importance and historical course of tea for the Black Sea Region). *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 11(21), 269–280.

Rize Mercantile Exchange. (2021). Türk çay sektörü güncel durum raporu. https://www.rtb.org.tr/tr/cay-sektoru-raporlari (Erişim Tarihi, 23.06.2021).

FULL TEXTS BOOK

INVESTIGATION THE EFFECT OF FERMENTATION ON BIOACTIVE COMPOUNDS IN FRUITS AND VEGETABLES

Assist. Prof. Dr. Sena BAKIR

Recep Tayyip Erdogan University, Tourism Faculty, Gastronomy and Culinary Arts, Ardesen, Rize, Turkiye

ABSTRACT

Fruits and vegetables contain a variety of nutritionally important molecules, including fiber, vitamins, minerals, phenolic compounds, carotenoids, tocopherols and anthocyanins, which are thought to be good for health. Because of these health-related bioactive compounds, increased consumption of fruits and vegetables is thought to be a sign of a healthy diet. However, fresh fruit and vegetable production faces many operational and product-related challenges, such as weather-related variations in yields, unstable prices, transportation and temperature requirements, and time-consuming quality control procedures. Given that fruits and vegetables are easily susceptible to spoilage, especially due to post-harvest physiological and metabolic activities, their consumption is limited. Therefore, the development of effective preservation techniques in food science has been a challenge for mankind throughout the ages. Fermentation, a well-known ancient preservation technique, improves the nutritional value, shelf life and organoleptic properties of food. Fermented fruits and vegetables are used extensively in some cuisines around the world. Furthermore, fermentation causes a number of biochemical changes that alter the ratio of nutritive to anti-nutritive components and consequently affect the properties of the final product, including digestibility and bioactivity. The antioxidant activity of food products is significantly affected by fermentation. This procedure can cause an increase or decrease in bioavailability, which is the capacity of a substance to exhibit its biological activities following absorption and circulation by the body. This study aimed to investigate the effect of fermentation on bioactive compounds in various materials.

Keywords: Fruits and vegetables, fermentation, bioactive compounds

INTRODUCTION

Fruits and vegetables contain fiber, minerals, vitamins, phenolic compounds (including flavonoids), phytoestrogens, monoterpens, sulfur compounds, and bioactive peptides. Their amount in fruit and vegetable depends on maturity, variety, and agronomic techniques like irrigation and nitrogen addition (Septembre-Malaterre et al., 2018). Because of these health-related bioactive compounds (phenolics acid, flavonoids, anthocyanins), increased consumption of fruits and vegetables is thought to be a sign of a healthy diet.

Fresh or lightly processed fruits and vegetables are usually eaten in the form of juices, pastas, salads, sauces, soups, or canned or dried. However, fresh fruit and vegetable production faces many operational and product-related challenges, such as weather-related variations in yields, unstable prices, transportation and temperature requirements, and time-consuming quality control procedures. Therefore, the development of effective preservation techniques in food science has been a challenge for humans throughout the ages.

Fermentation, a well-known ancient preservation technique, improves the nutritional value, shelf life and organoleptic properties of food. In essence, fermentation is the slow breakdown of organic materials caused by microbes or enzymes that turn carbohydrates to organic acids or alcohols (FAO, 1998).

The following factors are associated with fermented foods:

- Consumer concerns regarding the nutrition-health approach of their individual diet (vitamins, probiotics, prebiotics, and digestibility)

FULL TEXTS BOOK

- Food safety due to the natural process that inhibits biohazardous contaminants
- Sensory modification of food with new flavor, texture, or aroma
- An extension of shelf life, particularly for perishable foods
- Ease of preparation due to the process being self-conducted with a limited number of uniform operations
- The value-added raw vegetable material leftover from the food and agricultural industries
- The process is affordable and environmentally friendly

Fermentation causes several biochemical changes that alter the ratio of nutritive to anti-nutritive components and consequently affect the properties of the final product, including digestibility and bioactivity. In this study, there was demonstrated the brief information about the fermentation with LAB, alcohol fermentation and acetic acid fermentation effect on bioactive compounds.

RESULTS AND DISCUSSION

A number of health-related substances, such as vitamins and polyphenolic compounds, are known to be found in fruits. These substances are known as antioxidants because their antioxidant activity have been linked with part of their health benefits. In recent years, fruits and vegetables have been fermented using Lactic Acid Bacteria (LAB) as starter cultures to increase their antioxidant activity through phenolic metabolism (Di Cagno et al., 2013). A common fermentation byproduct of fruit juices, vinegar has 5% to 10% acetic acid as a result of acetic acid fermentation (Bakir et al., 2016).

The production of antifungal substances (such as fatty acids and phenyllactic acid), bacteriocins, and antibiotics (such as reutericyclin) as well as, numerous primary and secondary metabolites, such as organic acids, carbon dioxide, ethanol, hydrogen peroxide, and diacetyl, is the primary cause of fermentation (L. Fan & L. Truelstrup Hansen, 2012).

Fermentation with LAB

A straightforward and useful biotechnology for maintaining and improving the safety, nutritional value, sensory appeal, and shelf life of fruits and vegetables is considered as lactic acid fermentation (Demir et al., 2006). Raw fruits and vegetables are susceptible to spontaneous lactic acid fermentation under favorable anaerobiosis, salt concentration, water activity, and temperature conditions. Undoubtedly, several variables, including the matrix of food material, microbial strain, temperature, pH, and fermentation time, affect the phenolic changes that occur during fermentation. For instance, as lactic acid ferments, simpler phenolic forms such as gallic, caffeic, quinic, ferulic, and ellagic acids with strong antioxidant qualities are produced when ellagintannins are hydrolyzed in pomegranate juice (Ascacio-Valdés et al., 2011). The total phenolic, anthocyanin, and flavonol content of the fermented mulberry beverages climbed after 36 hours of incubation at 37 °C, primarily with the *L. plantarum strain*. Following fermentation, phenolic acids -including gallic, chlorogenic, protocatechuic, caffeic, ferulic, and quinic acids- were greatly increased; additionally, the strain-specific anthocyanin and flavonoid profiles differed (Kwaw et al., 2018). Following 24 hours of incubation at 37°C, the total phenolic content was raised with goji juice fermentation by various strains of *L. plantarum*, *L. rhamnosus*, *Bacillus velezensis*, and *B. licheniformis*, and, *Limosilactobacillus reuteri*, (Liu et al., 2019). The types and profiles of bioactive compounds are altered by LAB (Septembre-Malaterre et al., 2018). Phenolic compounds are transformed into molecules with additional biological value, such as short chain fatty acids, bioactive peptides, or polysaccharides, while the quantity of sugar or anti-nutritional compounds is dropped.

Alcohol Fermentation

A sugary liquid is transformed into a water-alcohol solution with flavor and a pleasing aroma by microorganisms, mainly yeast, in the biotechnological process of alcoholic fermentation. The microorganisms use the nutrients in the growth medium to carry out this process, generating a variety of metabolites that give the fermented beverage its complexity.

FULL TEXTS BOOK

The activity of the commercial yeast, pectinolytic enzyme, and other enological consumables added, as well as different reactions taking place during the pre- and post-fermentative processes, may have an impact on the phenolic fraction, which could account for the observed increase in the phenolic compound content of the alcoholic fermented beverage made from Caatinga passion fruit (Santos et al., 2021). Similarly, in our previous study we observed the increase at total phenolic and total flavonoid contents ($p<0.05$) in apple concentrate samples after apple wine production which consequently exposed to acetic acid fermentation (Bakir et al., 2016).

Acetic Acid Fermentation

Generally, fruit juices are utilized to produce vinegar, and for this purpose alcoholic fermentation has occurred by yeast fermentation, and the ethanol, fermentation product of alcoholic fermentation, is slowly turn into to acetic acid by acetic acid bacteria (Hutkins, 2006). Vinegar can be made from industrial alcohol, but is often a fermentation product of fruit juices, which contains 5%–10% acetic acid.

The effects of various vinegar production steps on bioactive compounds were investigated in our earlier study (Bakir et al., 2016). This study included the finished packaged grape vinegar, filtered grape vinegar, clarified grape vinegar, raw grape vinegar, and grape wine. Regarding their total phenolic and total flavonoid contents, there were no noticeable differences between grape vinegar and grape wine ($p> 0.05$). The final packaged apple vinegar, apple wine, clarified apple vinegar, and filtered apple vinegar are among the samples. The process from apple wine to vinegar caused increment at total phenolic content, total flavonoid content and antioxidant activity of products but it was not statistically significant in most cases ($p>0.05$). General overview indicated that acetic acid fermentation slightly increased the antioxidant capacity and phenolic content of grape wine samples. Similarly, once the wolfberry fruit vinegar was fermented, the amounts of total phenolics and flavonoids increased by 29.4% and 65.7%, respectively (Xia et al., 2022). In a different study, tomato vinegar was created by fermenting tomato paste in a submerged culture (Cejudo-Bastante et al., 2017). The overall levels of polyphenols and furanic compounds were significantly higher in the samples following alcoholic fermentation, and they were statistically comparable to those obtained following vinegar fermentation.

CONCLUSION

The antioxidant activity of food products is significantly affected by fermentation. This study aimed to investigate the effect of fermentation on bioactive compounds in some fruit and vegetable materials. According to the preliminary findings, which include specialized analytical techniques and spectroscopic methods, the transition from fresh material to fermented product has a significant impact on the presence of bioactive components, which typically leads to an increase. However, fermentation procedure can cause different outcomes in bioavailability, which is the capacity of a substance to exhibit its biological activities following absorption and circulation by the body. Besides, different food material used in fermentation process also alter the final quality of fermented products. Detailed research is needed to fully understand the mechanism behind.

REFERENCES

Ascacio-Valdés, J. A., Buenrostro-Figueroa, J. J., Aguilera-Carbo, A., Prado-Barragán, A. , Rodríguez-Herrera, R. & R., A. C. N. ,. (2011). Ellagitannins: Biosynthesis, biodegradation and biological properties. . *Journal of Medicinal Plants Research*, *5*(19), 4696–4703.

Bakir, S., Toydemir, G., Boyacioglu, D., Beekwilder, J. & Capanoglu, E. (2016). Fruit Antioxidants during Vinegar Processing: Changes in Content and in Vitro Bio-Accessibility. *International Journal of Molecular Sciences*, *17*(10), 1658. https://doi.org/10.3390/ijms17101658

Cejudo-Bastante, C., Durán-Guerrero, E., García-Barroso, C. & Castro-Mejías, R. (2017). Volatile compounds, polyphenols and sensory quality in the production of tomato vinegar. *Journal of Food and Nutrition Research*, *5*, 391–398.

Demir, N., Bahceci, K. S. & Acar, J. (2006). The effects of different initial lactobacillus plantarum concentrations on some properties of fermented carrot juice. *Journal of Food Processing and Preservation*, *30*(3), 352–363. https://doi.org/10.1111/j.1745-4549.2006.00070.x

FULL TEXTS BOOK

Di Cagno, R., Coda, R., De Angelis, M. & Gobbetti, M. (2013). Exploitation of vegetables and fruits through lactic acid fermentation. *Food Microbiology*, *33*(1), 1–10. https://doi.org/10.1016/j.fm.2012.09.003

FAO. (1998). Fermented Fruits and Vegetables-A Global Perspective. In *Agricultural Services Bulletin* (Vol. 134). FAO.

Hutkins, R. W. (2006). Vinegar fermentation. In *Microbiology and technology of fermented foods* (pp. 397–417). IFT Blackwell Publishing.

Kwaw, E., Ma, Y., Tchabo, W., Apaliya, M. T., Wu, M., Sackey, A. S., Xiao, L. & Tahir, H. E. (2018). Effect of lactobacillus strains on phenolic profile, color attributes and antioxidant activities of lactic-acid-fermented mulberry juice. *Food Chemistry*, *250*, 148–154. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2018.01.009

L. Fan & L. Truelstrup Hansen. (2012). Fermentation and biopreservation of plant-based foods with lactic acid bacteria. In Y.H. Hui (Ed.), *Handbook of Plant-based Fermented Food and Beverage Technology* (Second ed., pp. 35–48). CRC Press.

Liu, Y., Cheng, H., Liu, H., Ma, R., Ma, J. & Fang, H. (2019). Fermentation by Multiple Bacterial Strains Improves the Production of Bioactive Compounds and Antioxidant Activity of Goji Juice. *Molecules*, *24*(19), 3519. https://doi.org/10.3390/molecules24193519

Santos, R. T. S., Biasoto, A. C. T., Rybka, A. C. P., Castro, C. D. P. C., Aidar, S. T., Borges, G. S. C. & Silva, F. L. H. (2021). Physicochemical characterization, bioactive compounds, in vitro antioxidant activity, sensory profile and consumer acceptability of fermented alcoholic beverage obtained from Caatinga passion fruit (Passiflora cincinnata Mast.). *LWT*, *148*, 111714. https://doi.org/10.1016/j.lwt.2021.111714

Septembre-Malaterre, A., Remize, F. & Poucheret, P. (2018). Fruits and vegetables, as a source of nutritional compounds and phytochemicals: Changes in bioactive compounds during lactic fermentation. *Food Research International*, *104*, 86–99. https://doi.org/10.1016/j.foodres.2017.09.031

Xia, T., Qiang, X., Geng, B., Zhang, X., Wang, Y., Li, S., Meng, Y., Zheng, Y. & Wang, M. (2022). Changes in the Phytochemical and Bioactive Compounds and the Antioxidant Properties of Wolfberry during Vinegar Fermentation Processes. *International Journal of Molecular Sciences*, *23*(24), 15839. https://doi.org/10.3390/ijms232415839

FULL TEXTS BOOK

THE IMPORTANCE OF ISO 21500 IN PROJECT MANAGEMENT FOR AEC PROJECTS

Dr. Murat AYDIN

Ankara University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, 06010, Ankara, Turkey.

ORCID ID: 0000-0002-3928-2936

ABSTRACT

The second edition of ISO 21500, developed by ISO/TC 258, has been released along with ISO 21502:2020, replacing the first edition (ISO 21500:2012). The standard outlines the fundamental principles for managing projects, programmes, and portfolios, and provides guidance for organizations to implement or enhance project, programme, and portfolio management using ISO/TC 258 standards. ISO 21500 is designed for organizations of all sizes and types, both public and private, and is applicable to any project, programme, or portfolio, regardless of complexity, size, or duration. Additional guidance on project, programme, and portfolio management and governance is available in ISO 21502, ISO 21503, ISO 21504, and ISO 21505.

Architecture, Engineering, and Construction (AEC) projects are different from other types of projects and have their own environments and circumstances that necessitate the need for a direct ISO standard applicable to AEC projects. ISO 21500 is applicable to all types of projects, irrespective of size, complexity, nature, or industry. It is one of a series of standards that may be used to define the project management process. Moreover, it is a direct management standard applied to a project. This study examines the implementation of ISO 21500 in the management of projects in the AEC industry. It examines how ISO 21500 is used in project management within the AEC industry. It explores the process and subject groups identified in ISO 21500 and their significance in project management.

Keywords: ISO 21500, Project Management, AEC, Project, Architecture, Engineering, Construction.

INTRODUCTION

International Organization for Standardization (ISO) is a network of the national standards bodies of 165 countries working in partnership with international organizations, government, industry, business, and consumer representatives (ISO, 2024). It is widely respected throughout the world for its credible and reliable approaches to standards. In general, the ISO standards are made to deliver the required features and functions of products or services. Furthermore, many standards promote interchangeability and ensure quality and safety. These are the hallmarks of ISO standards in all spheres of activities. In addition, ISO standards figure prominently in efforts to bring about improved environmental conditions and to manage our energies more efficiently. ISO is the world's largest developer and publisher of international standards that are involved in the setting, adapting, and molding of the worldwide industrial and commercial standards (Drob & Zichil, 2016).

ISO 21500, developed by ISO/TC 258, has been updated with this second edition, along with ISO 21502:2020, replacing the first edition (ISO 21500:2012) after revisions (ISO21500, 2024a, 2024b). This standard outlines the organizational context and fundamental principles for managing projects, programmes, and portfolios. It offers guidance for organizations to implement or enhance project, programme, and portfolio management using ISO/TC 258 standards. ISO 21500 is applicable to a wide range of organizations, both public and private, regardless of size or type. It also applies to any project, programme, or portfolio, regardless of complexity, size, or duration. Additional guidance on project, programme, and portfolio management and governance is provided in ISO 21502, ISO 21503, ISO 21504, and ISO 21505.

FULL TEXTS BOOK

Architecture, Engineering, and Construction (AEC) projects are different from other types of projects and have their own environments and circumstances that necessitate the need for a direct ISO standard applicable to AEC projects. ISO 21500 is applicable to all types of projects, irrespective of size, complexity, nature, or industry. It is one of a series of standards that may be used to define the project management process (Bernabé Custodio et al., 2024). Moreover, it is a direct management standard applied to a project. This study examines the implementation of ISO 21500 in the management of projects in the AEC industry. It examines how ISO 21500 is used in project management within the AEC industry. It explores the process and subject groups identified in ISO 21500 and their significance in project management.

The first section of the research introduces ISO and outlines the purpose of the study. The second section provides an overview of the general structure of ISO 21500. The third section explains the key principles of ISO 21500 in AEC projects. The fourth section discusses the implementation of ISO 21500 in project management. The fifth section explores the benefits of implementing ISO 21500. Finally, the sixth section presents the results of the study.

LITERATURE REVIEW

ISO 21500 outlines the organizational framework and fundamental principles for carrying out project, programme, and portfolio management. It offers guidance for organizations to implement or enhance project, programme, and portfolio management by utilizing standards prepared by ISO/TC 258 (ISO21500, 2024b). ISO/TC 258 is a technical committee focused on the standardization in the field of the management of projects, programmes, and portfolios (ISO/TC258, 2024)**.** Its standards include ISO 21500 standard and four core standards, as shown in **Figure 1:**

FULL TEXTS BOOK

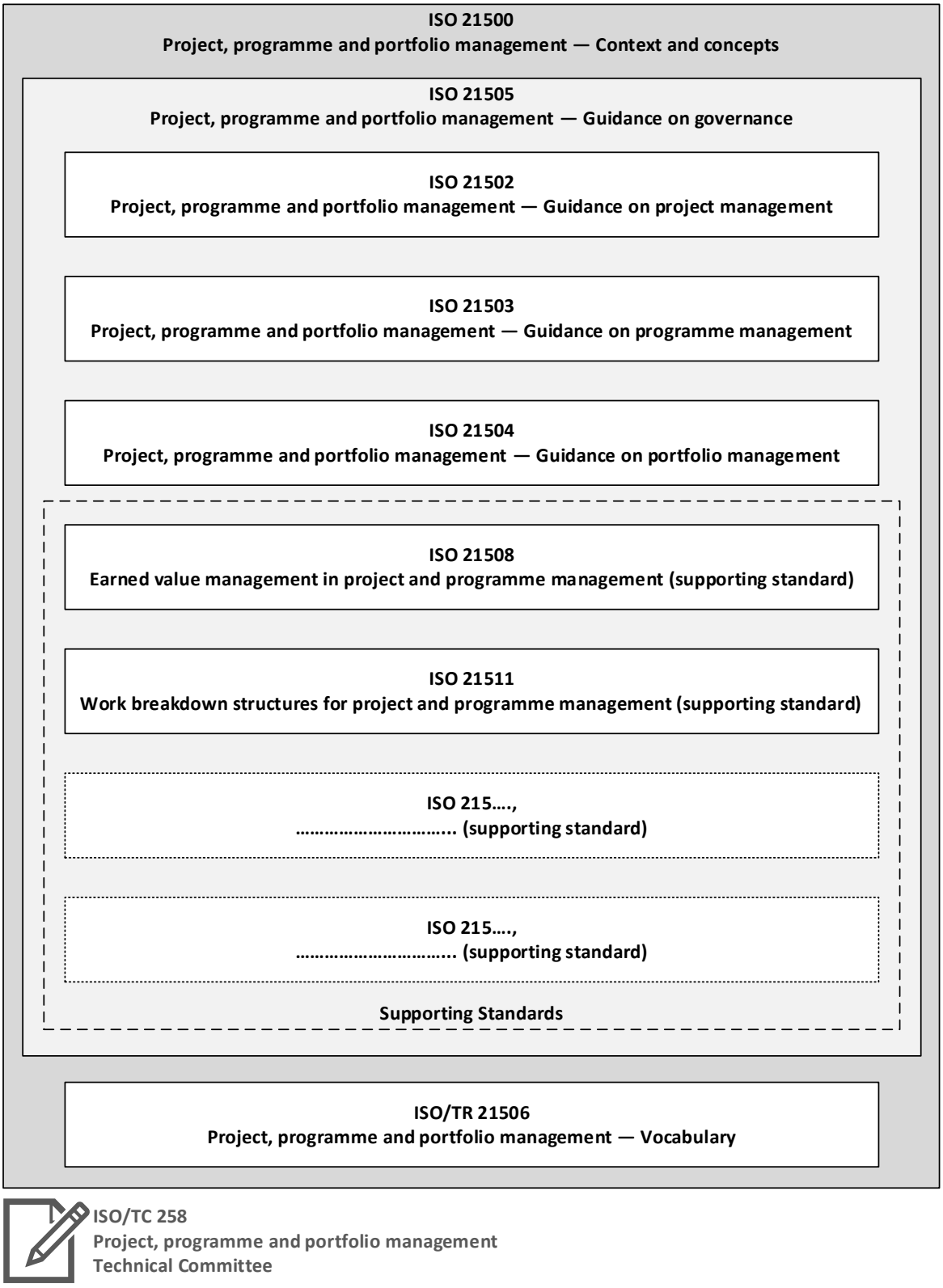

Figure 1. An overview of ISO 21500.

- ISO 21500, Project, programme and portfolio management — Context and concepts (ISO21500, 2024b),
- ISO 21502, Project, programme and portfolio management — Guidance on project management (ISO21502, 2024),

FULL TEXTS BOOK

- ISO 21503, Project, programme and portfolio management — Guidance on programme management (ISO21503, 2024),
- ISO 21504, Project, programme and portfolio management — Guidance on portfolio management (ISO21504, 2024), and
- ISO 21505, Project, programme and portfolio management — Guidance on governance (ISO21505, 2024).

These are complemented by supporting standards and a vocabulary. This offers an overview of ISO 21500 for implementing the project management, programme management, portfolio management, and governance standards, as shown in **Figure 1:**

- ISO/TR 21506, Project, programme and portfolio management — Vocabulary (ISO/TR21506, 2024),
- ISO 21508, Earned value management in project and programme management (supporting standard) (ISO21508, 2024),
- ISO 21511, Work breakdown structures for project and programme management (supporting standard) (ISO21511, 2024),
- ISO 215…., …… (supporting standard),

The standard ISO 21500 defines the organizational context and fundamental concepts for project, programme, and portfolio management. It also offers guidance for organizations to implement or enhance project, programme, and portfolio management using the standards set by ISO/TC 258 (ISO/TC258, 2024; ISO21500, 2024b). Additionally, ISO 21502 focuses on the important concepts and practices in project management that contribute to successful project delivery (ISO21502, 2024). ISO 21503 offers guidance for setting up and monitoring integrated programme components and achieving benefits, while ISO 21504 provides guidance on project, programme, and portfolio management, ensuring a consistent approach to managing the strategic alignment of projects and other related work (ISO21503, 2024; ISO21504, 2024). Lastly, ISO 21505 offers guidance on improved accountability, transparency, and oversight in the management of projects, programmes, and portfolios (ISO21505, 2024).

ISO/TR 21506 establishes the meanings of terminology utilized in project, programme, and portfolio management as well as associated governance (ISO/TR21506, 2024). Related standards offer direction on employing different practices in project, programme, and portfolio management, such as ISO 21508 and ISO 21511. These supporting standards may be utilized in the governance structure of an organization for project or programme management as needed. ISO 21508 offers guidance on the practice of earned value management in project and programme management, while ISO 21511 provides guidance on work breakdown structures for organizations engaged in project or programme management (ISO21508, 2024; ISO21511, 2024).

Key Principles of ISO 21500

The principles outlined in ISO 21500 play a pivotal and indispensable role in the attainment of project management success. It is of utmost importance to have well-defined project objectives and scope, a sturdy and well-structured governance framework, and transparent and all-embracing communication with stakeholders (Calderón et al., 2018).

The standard not only underscores the significance of proficient risk management but also underscores the criticality of quality assurance and the continuous pursuit of improvement. By wholeheartedly integrating these principles, organizations can skilfully and adeptly manage projects while adeptly and proficiently achieving and exceeding the anticipated outcomes that correspond to the expectations of stakeholders (Drob & Zichil, 2016).

With ISO 21500 as a guiding framework, organizations can navigate through the complexities of project management with finesse and precision. The principles outlined in the standard provide a solid foundation for effective project planning, execution, and control, enabling organizations to achieve

FULL TEXTS BOOK

optimal project outcomes (Čabarkapa, 2019). Moreover, ISO 21500 serves as a compass for decision-making, highlighting the importance of aligning project goals with overall business objectives and balancing the needs and expectations of various stakeholders.

With ISO 21500 as the cornerstone of project management practices, organizations gain a competitive edge, as they are better equipped to deliver projects on time, within budget, and with superior quality(Brioso, 2015). The principles encapsulated in ISO 21500 foster a culture of excellence, encouraging organizations to continuously strive for improvement and innovate their project management processes. By adhering to the guidelines set forth in ISO 21500, organizations establish a solid project management foundation, setting the stage for successful project delivery and long-term business success.

METHOD

The implementation of ISO 21500 offers several advantages to both organizations and project management professionals. Primarily, adopting the standard improves the consistency and clarity of project management practices. Using standardized processes and guidelines, teams can minimize confusion, decreasing the potential for miscommunication and misunderstandings. ISO 21500 also encourages better collaboration among project stakeholders, supporting a common understanding of roles, responsibilities, and project goals.

Another advantage of following ISO 21500 is the enhanced management of project risks. ISO 21500 offers a structured method for recognizing, evaluating, and minimizing risks at every project stage. This proactive approach to risk management reduces the likelihood and consequences of project interruptions, leading to higher project success rates. Furthermore, ISO 21500 stresses the importance of ongoing performance monitoring and assessment to keep projects aligned and allow for early adjustments if needed.

Additionally, using ISO 21500 improves the trust and standing of organizations. When organizations implement a globally accepted standard, they show dedication to top-notch project management methods. This is especially beneficial in competitive settings, as it can boost clients' and stakeholders' assurance in the organization's capacity to carry out successful projects. This study delves into the process and subject groups outlined in ISO 21500 and their importance in project management.

Process Groups

The inclusion of a project lifecycle approach is a fundamental and essential feature of ISO 21500. This approach explicitly acknowledges and highlights the fact that projects undertake well-defined and distinct phases, which encompass 5 process groups shown in **Figure 2**:

- Initiating,
- Planning,
- Implementing,
- Controlling, and
- Closing.

ISO 21500 meticulously outlines and presents these phases in a clear and concise manner, ensuring that organizations adhere to a meticulously structured and comprehensible process with explicitly defined activities and deliverables at every individual stage. By adopting this project lifecycle approach, organizations can streamline their project management practices, enhance efficiency, and promote successful project outcomes.

FULL TEXTS BOOK

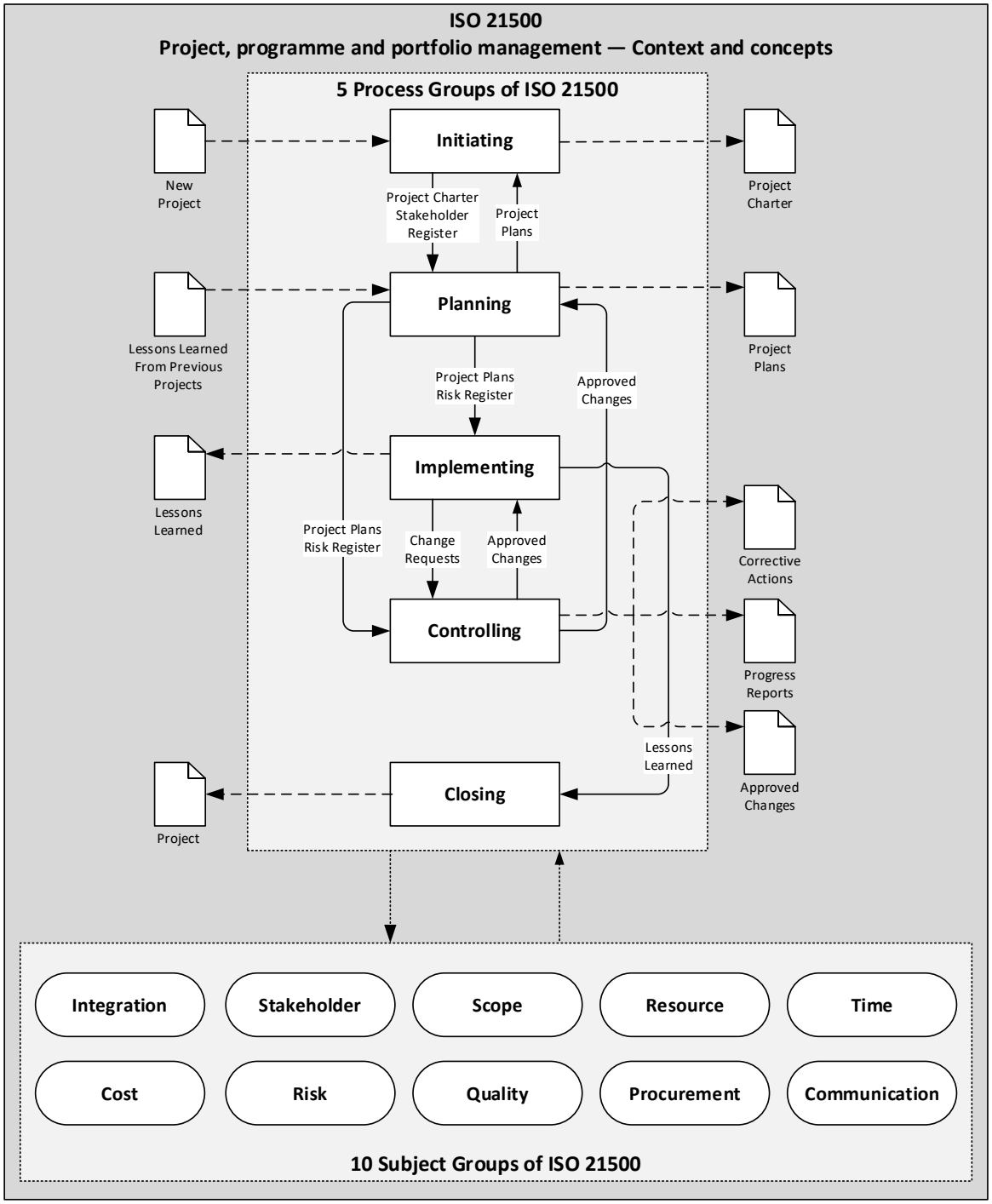

Figure 2. Process and subject groups of ISO 21500 (ISO21500, 2024b).

FULL TEXTS BOOK

Table 1. Analysis of the 39 processes of ISO 21500 by process groups and subject groups (ISO21500, 2024b).

Subject Groups	Process Groups				
	Initiating	**Planning**	**Implementing**	**Controlling**	**Closing**
Integration	4.3.2 Develop project charter	4.3.3 Develop project plans	4.3.4 Direct project work	4.3.5 Control project work 4.3.6 Control changes	4.3.7 Close project phase or project 4.3.8 Collect lessons learned
Stakeholder	4.3.9 Identify stakeholders		4.3.10 Manage stakeholders		
Scope		4.3.11 Define scope 4.3.12 Create work breakdown structure 4.3.13 Define activities		4.3.14 Control scope	
Resource	4.3.15 Establish project team	4.3.16 Estimate resources 4.3.17 Define project organization	4.3.18 Develop project team	4.3.19 Control resources 4.3.20 Manage project team	
Time		4.3.21 Sequence activities 4.3.22 Estimate activity durations 4.3.23 Develop schedule		4.3.24 Control schedule	
Cost		4.3.25 Estimate costs 4.3.26 Develop budget		4.3.27 Control costs	
Risk		4.3.28 Identify risks 4.3.29 Assess risks	4.3.30 Treat risks	4.3.31 Control risks	
Quality		4.3.32 Plan quality	4.3.33 Perform quality assurance	4.3.34 Perform quality control	
Procurement		4.3.35 Plan procurements	4.3.36 Select suppliers	4.3.37 Administer procurements	
Communication		4.3.38 Plan communications	4.4.39 Distribute information	4.3.40 Manage communications	

FULL TEXTS BOOK

Subject Groups

The division of project management processes into 10 subject groups is a crucial component of ISO 21500, as illustrated in **Figure 2**:

- Integration,
- Stakeholder,
- Scope,
- Resource,
- Time,
- Cost,
- Risk,
- Quality,
- Procurement, and
- Communication.

The subject groups, also referred to as knowledge areas, are used to structure project management processes and guarantee thorough consideration of all project facets.

The main emphasis of ISO 21500 is on the comprehensive process descriptions, which present project management processes and their comprehensive application to process groups or subject groups. It is important to note that these meticulous process descriptions serve as a general guide and should be meticulously adjusted by users to meet specific project requirements. **Table 1** outlines all 39 valuable processes along with their meticulous assignment to related process groups and thoroughly addressed subject groups.

DISCUSSION

The AEC industry has a significant impact on the development of the built environment. Nevertheless, the management of AEC projects can be difficult because of their intricate nature, extensive scope, and the participation of numerous stakeholders. To tackle these difficulties, the International Organization for Standardization (ISO) has created the ISO 21500 to offer a thorough structure for project management in the AEC industry.

- Simplified Project Lifecycle

The ISO 21500 offers a well-organized project life cycle framework for AEC professionals to oversee projects from start to finish. It provides detailed instructions on defining project scope, time management, cost control, quality assurance, resource allocation, procurement, and risk management. This results in improved project efficiency, reduced delays, and lower instances of cost overruns.

- Enhanced Communication and Cooperation

AEC projects include a variety of participants, such as architects, engineers, contractors, and clients. ISO 21500 places importance on productive communication and cooperation among these participants. Using consistent project management language and promoting transparent communication, ISO 21500 works to prevent confusion and improve coordination.

- Improved Risk Management

Efficient risk management is crucial for AEC projects due to the potential for encountering unforeseen obstacles and uncertainties. ISO 21500 provides a systematic approach for identifying, assessing, and mitigating risks throughout the project's duration. This encourages proactive risk management and protects against expensive delays and disruptions.

FULL TEXTS BOOK

- Ensuring Quality Control

Ensuring the success and reputation of AEC companies depends on the delivery of high-quality construction projects. ISO 21500 prioritizes quality management principles to ensure that project outcomes meet or surpass client expectations. Through the promotion of quality assurance processes, the standard aims to minimize rework, enhance customer satisfaction, and improve overall project outcomes.

- Incorporating Sustainability

The AEC industry is placing more emphasis on sustainability and environmental accountability. ISO 21500 integrates principles of sustainability into project management, urging professionals to take into account environmental, social, and economic factors throughout the project's lifecycle. This helps ensure that AEC projects are in line with sustainable development objectives while reducing adverse effects on the environment.

CONCLUSION

This study explores the ISO 21500 standard in the AEC industry. Objective is to understand its implementation and effectiveness in project management. Furthermore, this study aims to evaluate the significance, applicability, and pertinence of the various process groups and subject groups delineated in the ISO 21500 standard specifically tailored to meet the unique requirements, challenges, and dynamics of the AEC industry. It aims to offer recommendations to enhance project management practices.

The ISO 21500 standard, renowned for its adherence to a thorough framework, undoubtedly presents an exceptional opportunity for efficient project management in the AEC industry. By its very nature, this extraordinary standard provides comprehensive guidelines, best practices, and a much-needed process consistency, all of which are instrumental in helping AEC professionals successfully tackle even the most demanding project challenges.

ISO 21500 is not just another manual; it is a revolutionary approach that forms the bedrock of AEC projects, ensuring a streamlined project lifecycle, improved communication channels, enhanced risk management strategies, unparalleled quality assurance, and the seamless integration of sustainable practices. By embracing ISO 21500, the AEC industry is poised to experience an unprecedented level of growth and excellence, magnifying the benefits for all stakeholders involved.

Organizations keen on a consistent and standardized methodology for project management will undoubtedly find ISO 21500 to be a useful tool that transcends mere expectations. It encompasses and highlights essential principles such as the need for clear project goals, the establishment of robust governance structures, and fostering effective communication channels, all of which are instrumental in handling the complex and multifaceted nature of modern-day projects with ease and finesse.

The advantages of adopting ISO 21500 are numerous. Organizations can expect better consistency in project delivery, improved collaboration among diverse teams, and more efficient management of risks, leaving no room for ambiguity or substandard performance. Moreover, organizations that embrace this standard also stand to gain a stronger reputation in the industry, reinforcing their position as leaders and trusted partners. Modern project managers find themselves uniquely positioned to oversee and orchestrate successful projects when they possess an intimate familiarity with ISO 21500. Armed with this knowledge, they are equipped to navigate the intricate landscape of project management with aplomb, ensuring not just personal success but also the prolonged triumph of their projects, contributing to the overall progress of the organization.

REFERENCES

Bernabé Custodio, M. W., Gonzales Salazar, G. R., Campos Díaz, Á. H., Lioo Jordán, F. de M., Vellón Flores, V. I., Garivay Torres de Salinas, F. de M., Solano Armas, T., & Caro Soto, F. G. (2024). Project management based on ISO 21500, to improve productivity in the industry. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*, *3*, 928. https://doi.org/10.56294/sctconf2024928

FULL TEXTS BOOK

Brioso, X. (2015). Integrating ISO 21500 Guidance on Project Management, Lean Construction and PMBOK. *Procedia Engineering*, *123*, 76–84. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2015.10.060

Čabarkapa, J. (2019). Analysis and comparison of ISO 21500 - Guidance on project management and PMBOK 6th Guide. *Proceedings of the 5th IPMA SENET Project Management Conference (SENET 2019)*, 266–271. https://doi.org/10.2991/senet-19.2019.44

Calderón, A., Ruiz, M., & O'Connor, R. V. (2018). A serious game to support the ISO 21500 standard education in the context of software project management. *Computer Standards & Interfaces*, *60*, 80–92. https://doi.org/10.1016/j.csi.2018.04.012

Drob, C., & Zichil, V. (2016). OVERVIEW REGARDING THE MAIN GUIDELINES, STANDARDS AND METHODOLOGIES USED IN PROJECT MANAGEMENT. *Journal of Engineering Studies and Research*, *19*(3), 26. https://doi.org/10.29081/jesr.v19i3.113

ISO/TC258. (2024). *ISO/TC 258 Project, programme and portfolio management — Technical Committee*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/committee/624837.html

ISO/TR21506. (2024). *ISO/TR 21506:2018 Project, programme and portfolio management — Vocabulary*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/61519.html

ISO. (2024). *ISO: Global standards for trusted goods and services*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/home.html

ISO21500. (2024a). *ISO 21500:2012 Guidance on project management, Withdrawn (Edition 1, 2012)*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/50003.html

ISO21500. (2024b). *ISO 21500:2021 Project, programme and portfolio management — Context and concepts*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/75704.html

ISO21502. (2024). *ISO 21502:2020 Project, programme and portfolio management — Guidance on project management*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/74947.html

ISO21503. (2024). *ISO 21503:2022 Project, programme and portfolio management — Guidance on programme management*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/82868.html

ISO21504. (2024). *ISO 21504:2022 Project, programme and portfolio management — Guidance on portfolio management*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/82867.html

ISO21505. (2024). *ISO 21505:2017 Project, programme and portfolio management — Guidance on governance*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/63578.html

ISO21508. (2024). *ISO 21508:2018 Earned value management in project and programme management*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/63582.html

ISO21511. (2024). *ISO 21511:2018 Work breakdown structures for project and programme management*. ISO - International Organization for Standardization. https://www.iso.org/standard/69702.html

POPULATION GROWTH IN NIGERIA: A STOCHASTIC LOGISTIC MODELLING APPROACH

Ikegwu, Emmanuel M.; Chibuzor, Chinonso K.; Ezechi, Marvelous E.

Department of Statistics, Yaba College of Technology, Yaba Lagos N igeria

ABSTRACT

This research focused on the application of the stochastic logistic modelling (SLM) approach to predict population growth trends in Nigeria. The study employed the Demographic Stochastic Logistic (DSL) model, which incorporates randomness into population growth predictions by accounting for the variability in key demographic dynamics such as fertility rates, mortality rates, and migration. The aim is to compare and determine if the stochastic models provide more accurate population predictions than the deterministic models. The research adopts a quantitative longitudinal design approach with time series data. The study used data on Nigeria's population obtained from the worldometer**.**info to simulate population dynamics under various scenarios. A combination of descriptive statistics and stochastic modelling techniques was used to analyse the data. The results show that Nigeria's population in 2024 at N_0 = 233.6 million will reach 245.7 million by 2030 using the deterministic model approach but will lie between 242.8 and 252.6 million by the stochastic logistic approach. The study therefore concluded that the stochastic logistic models offer more flexible and realistic projections, accounting for uncertainties in population growth, and are more effective in assessing the potential outcomes of population growth. Based on these insights, recommendations were made for the country to implement a quick census exercise to determine the exact population and adoption of adaptable policies aimed at managing Nigeria's rapidly growing population.

Keywords: Demographic stochastic logistic (DSL), Demographic dynamics, Longitudinal design, Modelling, Population growth

Introduction

One issue of great interest and significance is a nation's population size. Estimating future population sizes using the existing distribution of sexes and ages as well as anticipated rates of migration, mortality, and fertility is known as population projection. In essence, this process carries forward present and historical demographic trends (Shryock 2016). For planning in the public and private sectors at all levels—national, regional, and district—population forecasts are essential. In order to effectively distribute limited resources, planners and policymakers depend on these forecasts, which necessitate knowledge about the population's future size, composition, and traits. Censuses ensures that the country's population data is accurate and fully representative of the population (Olateru, 2018).

Planning in sectors including education, housing, agriculture, labor and workforce development, health services, rural-urban migration (which frequently leads to squatter settlements in urban areas), and other infrastructure demands depends on this data (Oyekanmi, 2020). Nigeria is confronted with tremendous obstacles in attaining sustainable growth, fair resource distribution, and economic stability due to its quickly expanding population. The inherent uncertainty and variability in demographic processes like birth rates, death rates, and migration patterns are not sufficiently captured by the deterministic methods frequently utilised in traditional models used to anticipate population growth. Consequently, these models could generate imprecise forecasts, resulting in ill-informed policy choices about resource management and population control. This study seeks to address this gap by developing stochastic models that can offer more accurate projections and provide a foundation for effective population management policies.

The aim of the study is to develop and apply stochastic models for predicting population growth trends in Nigeria and assess their effectiveness in designing strategies for population control. The specific

FULL TEXTS BOOK

objectives include to analyse the current population growth trends in Nigeria and the underlying factors influencing them, develop stochastic models that can predict population growth under varying scenarios. evaluate the effectiveness of population control measures using stochastic simulations and identify policy implications based on model predictions for sustainable population management.

Methodology

The data type used in the study is Nigerian Population as at 2023 as the seed population for estimation sourced online Estimator at worldometer.com.

Model Specification

Deterministic Analysis

A deterministic model predicts population increase using fixed growth rates and demographic characteristics.

$$\frac{dN}{dt} = rN\left(1 - \frac{N}{K}\right) \quad (1)$$

Where ***N(t)*** represents the population at time ***t***, ***r*** is the intrinsic growth rate, ***K*** is the carrying capacity.

Stochastic Analysis

The stochastic model is used to account for randomness in population growth representing variability in fertility, death, and migration patterns. The DSL model used in the analysis is denoted as:

$$dN(t) = rN(t)\left(1 - \frac{N(t)}{K}\right)dt + \sigma N(t)dW(t) \quad (2)$$

where, ***N(t)*** represents the population at time ***t***, ***r*** is the intrinsic growth rate, ***K*** is the carrying capacity, σ is the volatility factor, and ***dW(t)*** represents the Wiener process (random variation over time).

However, when the σ is the volatility factor is also growing at the same rate with the intrinsic growth rate, the model is given as

$$dN(t) = rN(t)\left(1 - \frac{N(t)}{K}\right)dt + r\sigma N(t)dW(t) \quad (3)$$

Basic Assumptions

The basic assumptions include the seed population at ***N(2023)*** = 233,622,558, **Stochastic Component** represented by $\sigma N(t)dW(t)$, introduces variability with **σ = 0.02** and ***dW(t) = (-1, +1)***. The results were estimated using MS Excel.

Results

The estimates of the Nigerian population using the stochastic logistic model and its variant is presented and discussed in this section.

FULL TEXTS BOOK

Table 1: Predicated Population Range (2025–2037) with static **σ**

Year	N(t) Population	K	r	Sigma (σ)	σ (N(t)) W(t)	N(t-1) Stochastic (-1)	N(t+0) Deterministic (0)	N(t+1) Stochastic (+1)
2024	233,622,558	400,000,000	0.021	0.02	-	**230,989,876**	235,663,208	**240,334,778**
2025	235,663,208	400,000,000	0.021	0.02	4,713,264	232,983,171	237,696,435	242,409,699
2026	237,696,435	400,000,000	0.021	0.02	4,753,929	234,967,903	239,721,831	244,475,760
2027	239,721,831	400,000,000	0.021	0.02	4,794,437	236,944,559	241,738,996	246,533,432
2028	241,738,996	400,000,000	0.021	0.02	4,834,780	238,912,753	243,747,533	248,582,313
2029	243,747,533	400,000,000	0.021	0.02	4,874,951	240,872,106	245,747,056	250,622,007
2030	245,747,056	400,000,000	0.021	0.02	4,914,941	242,822,243	247,737,185	252,652,126
2031	247,737,185	400,000,000	0.021	0.02	4,954,744	244,762,802	249,717,546	254,672,289
2032	249,717,546	400,000,000	0.021	0.02	4,994,351	246,693,423	251,687,774	256,682,125
2033	251,687,774	400,000,000	0.021	0.02	5,033,755	248,613,758	253,647,514	258,681,269
2034	253,647,514	400,000,000	0.021	0.02	5,072,950	250,523,466	**255,596,416**	260,669,366
2035	255,596,416	400,000,000	0.021	0.02	5,111,928	252,422,212	257,534,140	262,646,069
2036	257,534,140	400,000,000	0.021	0.02	5,150,683	254,309,673	259,460,356	264,611,039
2037	259,460,356	400,000,000	0.021	0.02	5,189,207	256,185,534	261,374,741	266,563,948

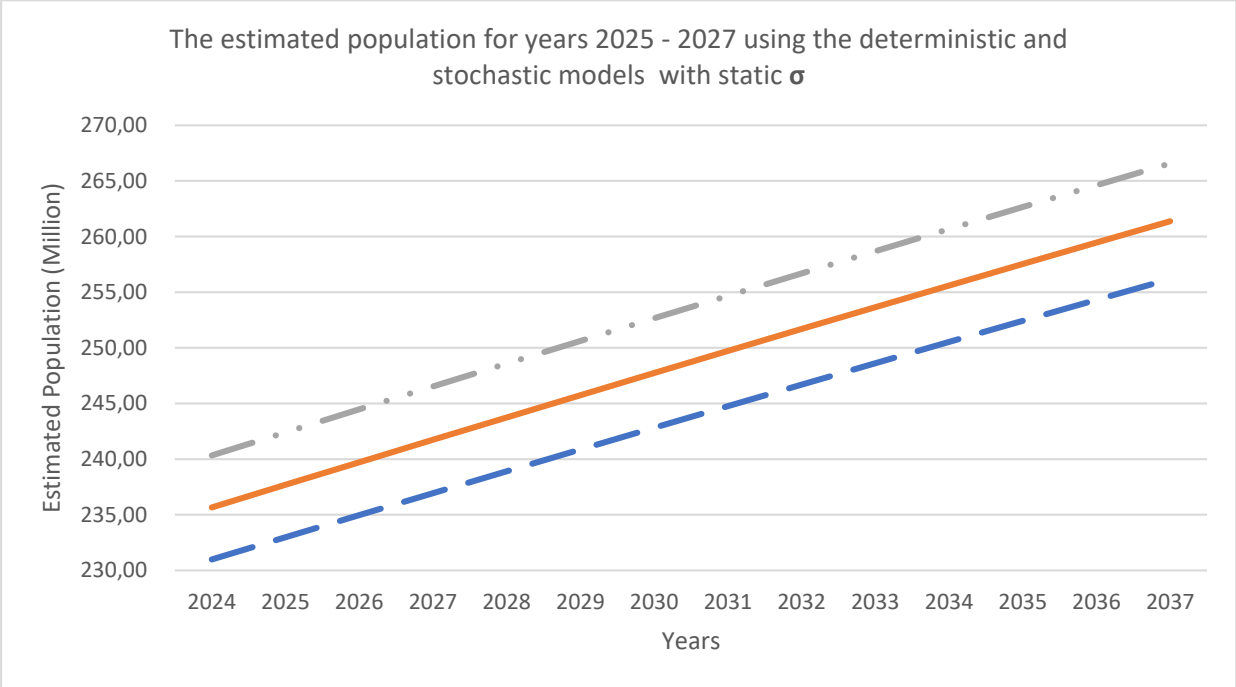

Fig. 1: The estimated population for years 2025 - 2027 using the deterministic and stochastic models with static **σ**

FULL TEXTS BOOK

Table 2: Predicated Population Range (2025–2037) with growing **σ**

Year	Population N(t)	K	r	Sigma (σ)	σ (N(t)) W(t)	N(t-1) Stochastic (-1)	N(t+0) Deterministic (0)	N(t+1) Stochastic (+1)
2024	233,622,558	400,000,000	0.021	0.020	-	**230,949,944**	**235,663,208**	**240,376,472.16**
2025	235,663,208	400,000,000	0.021	0.020	4,812,243	**232,842,674**	237,696,435	**242,550,196.32**
2026	237,696,435	400,000,000	0.021	0.021	4,955,690	**234,723,914**	239,721,832	**244,719,748.82**
2027	239,721,831	400,000,000	0.021	0.021	5,102,874	**236,593,184**	241,738,996	**246,884,807.99**
2028	241,738,996	400,000,000	0.021	0.022	5,253,874	**238,450,006**	243,747,533	**249,045,060.38**
2029	243,747,533	400,000,000	0.021	0.022	5,408,775	**240,293,911**	245,747,056	**251,200,201.06**
2030	245,747,056	400,000,000	0.021	0.023	5,567,661	**242,124,435**	247,737,185	**253,349,933.93**
2031	247,737,185	400,000,000	0.021	0.023	5,730,617	**243,941,119**	249,717,546	**255,493,972.03**
2032	249,717,546	400,000,000	0.021	0.024	5,897,731	**245,743,511**	251,687,774	**257,632,037.77**
2033	251,687,774	400,000,000	0.021	0.024	6,069,093	**247,531,165**	253,647,514	**259,763,863.27**
2034	253,647,514	400,000,000	0.021	0.025	6,244,793	**249,303,641**	255,596,416	**261,889,190.58**
2035	255,596,416	400,000,000	0.021	0.025	6,424,923	**251,060,509**	257,534,141	**264,007,771.92**
2036	257,534,140	400,000,000	0.021	0.026	6,609,578	**252,801,342**	259,460,356	**266,119,369.93**
2037	259,460,356	400,000,000	0.021	0.026	6,798,853	**254,525,723**	261,374,741	**268,223,757.87**

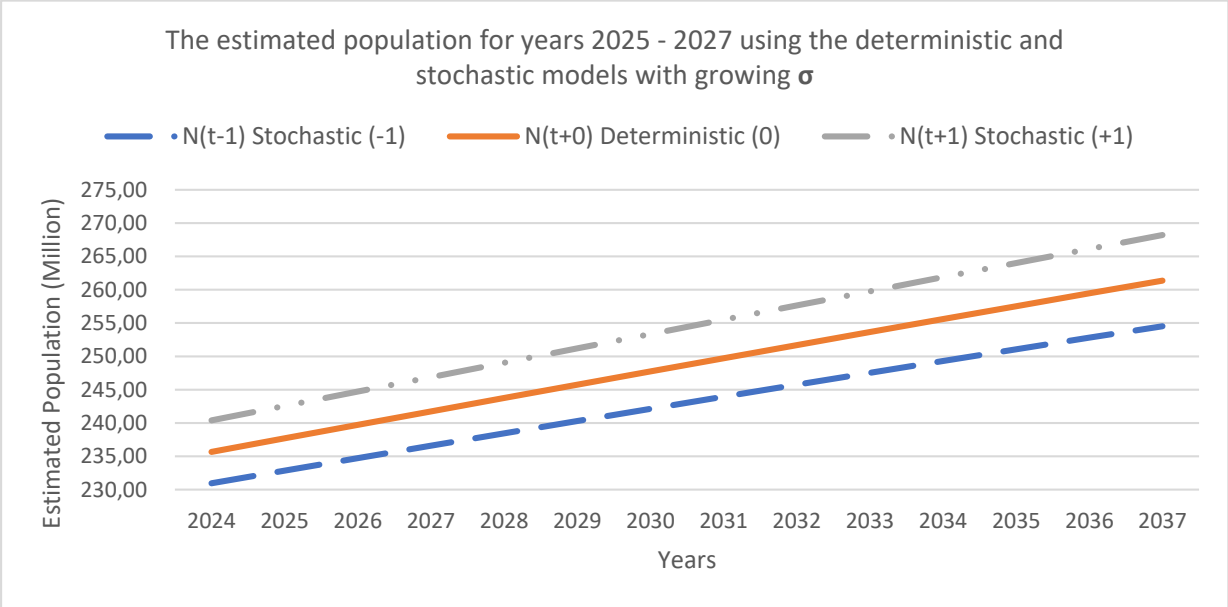

Fig. 2: The estimated population for years 2025 - 2027 using the deterministic and stochastic models with growing
σ

FULL TEXTS BOOK

From Tables 1 and 2, the deterministic estimation N(t+0) present a smooth, more linear growth pattern, assuming no random fluctuations in population growth factors. From 2024 to 2037, the population steadily increases from around 235.66 million in 2024 to approximately 261.37 million in 2037. The deterministic model gives a clear, predictable trajectory based on the logistic growth formula, without accounting for the inherent unpredictability in population dynamics.

The stochastic predictions offer a range of outcomes, with the table showing two extremes: N(t-1) represents the lower bound of population predictions, considering negative random fluctuations with a static volatility (see Table 1). However, with stochastic volatility, the lower bound is wider. This would occur if factors like unexpected declines in birth rates, increases in death rates, or emigration happen more often than expected. N(t+1) represents the upper bound, accounting for positive fluctuations such as higher-than-expected birth rates or sudden increases in migration as seen in Table 1 with static volatility and in Table 2 with stochastic volatility. For instance, in 2025, the stochastic model predicted a population as low as 232.9 million (Stochastic -1) and as high as 242.4 million (Stochastic +1) with the static volatility (see Table 1), with a central deterministic prediction of 237.69 million. These fluctuations continue over the years, with the range widening as time progresses. By 2037, the stochastic model predicts the population could vary between 256.18 million and 266.56 million, while the deterministic model gives a precise value of 261.37 million. In the same vein, in 2025, the stochastic model predicted a population as low as 232.8 million (Stochastic -1) and as high as 242.6 million (Stochastic +1) with the stochastic volatility (see Table 2), with a central deterministic prediction of 237.7 million. These fluctuations continue over the years, with the range widening as time progresses. By 2037, the stochastic model predicts the population could vary between 254.5 million and 268.2 million, while the deterministic model gives a precise value of 261.37 million.

Discussion

The stochastic model predicted a range of population outcomes, accounting for random fluctuations and these variability underscores the importance of considering uncertainty in long-term population forecasting. The stochastic approach proved to be more adaptable, capturing both the central growth prediction and the extreme cases influenced by uncertainties (Sunila, et al., 2024; Karim et al., 2023; Schmutz, 2009). Population control policies when well-executed, the population could be ±**2-6 million** in cases where such strategies are weakly enforced or disrupted by unforeseen events. The intrinsic growth rate r, carrying capacity K, and volatility σ are critical parameters in determining the population's growth path. The current growth rate r = 2.10%, paired with demographic volatility σ = 0.02 also with intrinsic growth, resulted in a population trajectory that varies significantly based on the assumed effectiveness of population control policies. Nigeria's youthful population, with a median age of 17.9 years and a fertility rate of 4.38 births per woman, will continue to drive rapid population growth unless significant efforts are made to restrain these trends. The demographic logistic growth model has shown that the Nigerian population will continue on its rising trajectory in the near future unless there is deliberate effort to curtail its growth to manage the country's capacity to sustain its population (Lidicker, 2020; Leridon, 2020; Abel et al., 2016b)

The major outcome is that while deterministic models offer a clear, predictable growth pattern, they may underestimate the risks posed by demographic variability while the stochastic approach, on the other hand, highlights the importance of accounting for uncertainty in long-term population planning. This suggests that policies aimed at managing Nigeria's population growth should be flexible enough to accommodate both the central predictions and potential fluctuations (Stallworthy, 2023).

Conclusion

The study confirms the importance of incorporating stochastic models, such as the **Demographic Stochastic Logistic (DSL) model**, into population forecasting and policy evaluation. The DSL model's ability to capture random fluctuations in demographic parameters provides a more flexible and realistic approach to projecting population growth than the traditional deterministic models.

Conflict of interest: The authors declare no conflict of interest

FULL TEXTS BOOK

References

Abel, G. J., Barakat, B., KC, S., & Lutz, W. (2016). Meeting the Sustainable Development Goals leads to lower world population growth. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *113*(50), 14294–14299. https://doi.org/10.1073/pnas.1611386113

Karim, M. A. U., Aithal, V., & Bhowmick, A. R. (2023). Random variation in model parameters: A comprehensive review of stochastic logistic growth equation. *Ecological Modelling*, *484*, 110475. https://doi.org/10.1016/j.ecolmodel.2023.110475

Leridon, H. (2020). World population outlook: Explosion or implosion? *Population & Societies*, *573*(1), 1–4. https://shs.cairn.info/journal-population-and-societies-2020-1-page-1?lang=en

Lidicker, W. Z. (2020). A SCIENTIST'S WARNING TO HUMANITY ON HUMAN POPULATION GROWTH. *Global Ecology and Conservation*, *24*, e01232. https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e01232

Olateru, C.G. (2018). Rural-urban fertility differentials in Western Nigeria. Population Studies, 23(3), 363-378.

Oyekanmi, F. D. (1992). Problems of obtaining accurate population counts for development

planning in Nigeria: the Census Controversy. In F. A. D. Oyekanmi and N. Nwabueze (eds.). Social Problems and Social Policy in Nigeria, OSKO Associates, Lagos,

Rives, B. (2014). Strategic Financial Planning for Hospitals: Demographic Considerations. in Demographics: A Casebook for Business and Government. Boulder: Westview Press, 251-264.

Schmutz, J. A. (2009). Stochastic Variation in Avian Survival Rates: Life-History Predictions, Population Consequences, and the Potential Responses to Human Perturbations and Climate Change. *Environmental and Ecological Statistics*, *3*, 441–461. https://doi.org/10.1007/978-0-387-78151-8_19

Shryock, H.S. (2016). The Methods and Materials of Demography. Academic Press. New York.

Stallworthy, B. (2023, July 10). *Population policies that work*. Population Matters. https://populationmatters.org/news/2023/07/population-policies-that-work/

Sunila V, Kurian, J., Mathew, L. M., Mathew, P., John, D., & Joseph, J. (2024). Visualizing Scholarly Trends in Stochastic Models for Disease Prediction. *Cureus*. https://doi.org/10.7759/cureus.69033

Roy, T., Ghosh, S., Saha, B., & Bhattacharya, S. (2022). A noble extended stochastic logistic

model for cell proliferation with density-dependent parameters. Scientific Reports, 12(1), 1-16. https://doi.org/10.1038/s41598-022-12719-y

FULL TEXTS BOOK

DIABETES INCIDENCE IN LITHUANIA: A 10-YEAR REVIEW (2014-2023)

Austeja Bingelyte[1], Edita Ambrozaite[1], Emil Atie[2]

[1] Lithuanian University of Health Sciences, Kaunas, Lithuania

[2]Department of Intensive Care, Faculty of Medicine, Medical Academy, Lithuanian University of Health Sciences, Kaunas, Lithuania

Background. Diabetes mellitus is a chronic metabolic disorder which is characterized by hyperglycemia due to defects in insulin secretion, insulin action, or in some cases - both. There are two main types of diabetes mellitus: type I and type II. Morbidity from diabetes is significant, leading to long-term complications such as cardiovascular disease (CVD), nephropathy, retinopathy and neuropathy. The prevalence of diabetes is high in both men and women. Recent research indicates that the global prevalence of diabetes has increased over the past few decades, largely driven by lifestyle factors such as obesity, physical inactivity and aging populations. This rising burden imposes major public health challenges, with morbidity rates worsened by poor disease management and complications.

Aim. This data study aims to analyze trends in the morbidity of diabetes mellitus, show how morbidity of both types is changing across different age groups encompassing both type I and type II, over a 10-year period from 2014 to 2023 in Lithuania.

Methods. Data on the morbidity of diabetes mellitus (ICD codes E10-E14) per 1000 population in Lithuania from 2014 to 2023 were obtained from the Lithuanian Institute of Hygiene.

Results. This study compares the trends in diabetes over a 10-year period. Throughout the decade, the number of diabetes cases has constantly risen. The data reveal a significant gender disparity, with women showing higher incidence rates. The overall figures were broken down into type I diabetes and type II diabetes. During the selected period, the incidence of type II diabetes was significantly higher. In 2023, the occurrence of type II diabetes mellitus in Lithuania peaked, accounting for 95.59% of all diabetes cases. This represents the highest recorded rate since 2014, with the incidence showing an exponential upward trend. These morbidity rates for different periods are presented below *(Figure 1)*.

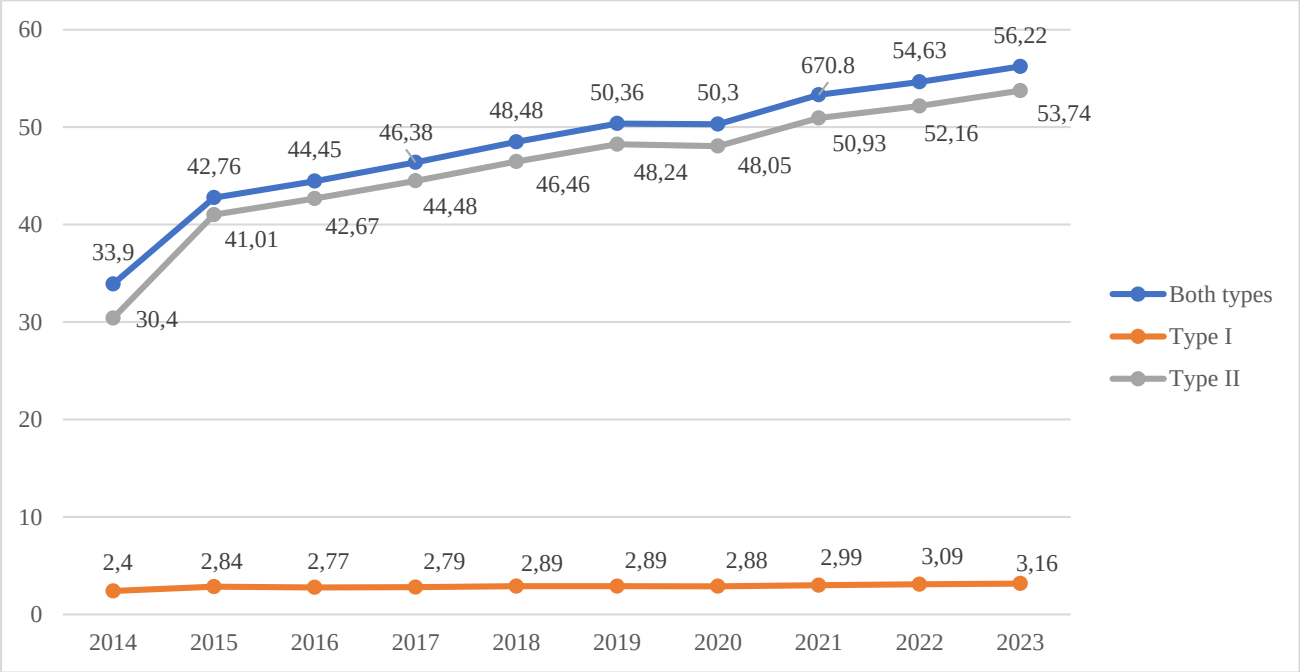

Figure 1. Data of morbidity from diabetes mellitus 2014-2023 per 1000 population.

FULL TEXTS BOOK

In collecting data for this section of the thesis, we aimed to focus on the younger population (under 60 years) and trends in the prevalence of diabetes mellitus. We observed that the incidence of both type I and type II diabetes is increasing (*Figure 2*). However, particular attention should be given to type II diabetes, as it demonstrates a more aggressive rise. An increasing number of younger individuals are being diagnosed with type II diabetes, which reflects unhealthy lifestyle choices in our country, especially regarding diet. The most significant spike in prevalence is observed among the 45-60 age group, likely linked to a more sedentary lifestyle. It is also crucial to note that type II diabetes is becoming more common among younger populations, underscoring the importance of addressing lifestyle factors in younger individuals as well. Therefore, heightened awareness and preventive measures should be adopted to mitigate the risk of type II diabetes in these age groups.

YEAR	2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
TYPE / AGE GROUP	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
0-14	1,33	0,15	1,36	0,13	1,41	0,19	1,5	0,18	1,59	0,13	1,59	0,16	1,6	0,12	1,79	0,12	1,87	0,13	1,91	0,12
15-29	2,95	0,92	3,08	0,94	3,17	0,95	3,29	0,94	3,4	1,01	3,43	0,91	3,54	0,83	3,83	0,93	4,09	0,93	4,09	1,07
30-44	3,76	7,06	3,8	7,26	3,89	7,26	3,94	7,26	4,05	7,44	4,08	7,43	4,02	6,85	4,1	7,37	4,12	7,41	4,03	7,54
45-59	3,4	41,9	3,42	42,76	3,34	43,5	3,4	43,76	3,55	44,44	3,43	45,15	3,47	43,64	3,55	46,57	3,64	47,7	3,8	49,56

Figure 2. Data of diabetes mellitus 2014-2023 in different age groups per 1000 population

Conclusion

The rising prevalence of diabetes in Lithuania is a cause of great concern for people's health. Based on the collected data, there is a clear upward trend in the incidence of diabetes mellitus. The growing trend of diabetes mellitus type II suggests a broader need for public health interventions aimed at improving dietary habits and promoting physical activity across various age groups. Additionally, the rising prevalence of type II diabetes in younger people may indicate a shift in risk factors, possibly due to increased urbanization, changing food (i.e. increased sugar consumption), and a general decline in physical activity. Understanding these trends could help inform policies and strategies for diabetes prevention and management, particularly targeting high-risk populations. Without coordinated and multidisciplinary interventions, the rising rates of diabetes will continue to be a pressing problem for the health system, reducing the quality of life and outcome of patients, causing complications in various body systems and increasing mortality.

Acknowledgments. The authors declare that there is no conflict of interest and have not received any funding for this study.

FULL TEXTS BOOK

ÇOK KISITLI PERSONEL ATAMA PROBLEMİ İÇİN MATEMATİKSEL MODELLEMEYE DAYALI BİR ÇÖZÜM

Gözde ÖDEK

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği ABD

Gül Didem BATUR SİR

Gazi Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü

ÖZET

Günümüz dünyasında nüfus arttıkça çalışma ortamlarında çalışan sayısı da giderek artmaktadır. Bir şirkette, herhangi bir departmanda aynı işi yapan çok sayıda kişi veya bir hastanede aynı işi yapan yüzlerce hemşire bulunabilmektedir. Benzer şekilde, kamu sektöründe, güvenlik, eğitim, sağlık, denetim gibi alanlarda da aynı işi yapan binlerce çalışan istihdam edilmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, çalışanlar birbirlerinin iş koşullarından, yaşam şartlarından, önlerine çıkan çeşitli fırsatlardan dahi haberdar olmakta; ve aynı niteliklere sahiplerse aynı yaşam şartlarına ulaşıp aynı fırsatlardan yararlanmak ve aynı iş yüklerini benzer şartlarda tamamlamak istemektedir. Ancak gerçek hayatta, tüm çalışanlara eşit iş yükü dağıtabilmek her zaman mümkün olamamaktadır. Eşit iş yükü dağıtımı olmadığı durumlarda ise çalışanlar psikolojik olarak fazlasıyla etkilenmekte bu da iş ortamında düzen bozulmasının yanı sıra, verimin büyük oranda düşmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminin ve sağlık ödeme sisteminin denetlenmesini sağlayan bir kamu kurumunda çalışan müfettişlerin çeşitli illerdeki görevlere atanması problemi ele alınmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle farklı görevler için zorluk dereceleri, çok ölçütlü karar verme yöntemi ile belirlenmiş ve sonrasında belirlenen ağırlıklara göre, farklı görevlerin çok sayıda müfettişe eşit dağıtılması için, matematiksel modelleme ile problem çözülmüştür. Önerilen yöntem ile görev dağılımının adaletli bir şekilde yapılması, keyfi uygulamaların ortadan kalkması, işyerinde iş barışı ve huzurun sağlanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Personel Atama Problemi, Doğrusal Programlama, AHP.

GİRİŞ

Karar verme kişilerin her alanda karşı karşıya kaldığı bir süreçtir. Bu süreçte karar verici amacı doğrultusunda, çeşitli alternatif kararlar çerçevesinde ve bazı kısıtlamalar altında karar problemine çözüm aramaktadır. İşletmeler veya kamu kurumları veya diğer karar vericiler, bu noktada karar problemine özgü, matematiksel birçok çözüm yöntemi ile karşı karşıya kalmaktadır. Personelin belirli bir günde belirli bir vardiyada belirli bir bölüme atanıp atanmayacağı kararı bir 0-1 karar problemidir. Gerçek hayat problemleri ise bundan daha karmaşıktır. Bir personelin herhangi bir vardiyaya belirli bir günde atanıp atanmaması durumunu etkileyen bazı kısıtlar vardır. Personelin haftalık yasal çalışma kapasitesi veya atanma kararının alınmak üzere olduğu bölümün personel talebi gibi veriler, personelin durumunu doğrudan etkilemektedir.

Atama problemlerinde çözüm yöntemine geçilmeden önce yapılması gereken ilk aşama hangi kriterlere göre atama yapılacağını belirlemektir. Bunu belirlemek uygun atama yapılabilmesi için gerekli ve temel şarttır. Bu çalışmada ele alınan atama problem, bir kamu kurumundaki müfettişlerin farklı unsurların farklı derecelerde önemli olduğu 8 çeşit görevin 81 ilde gerçekleştirilirken, görev dağılımının adaletli yapılabilmesini sağlamak için gerekli kriterlerin belirlenmesini içermektedir. Bunun için kullanılan yöntem AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) yöntemidir. Yöntemin seçilmesindeki neden, bu yöntemin çok nitelikli karar verme yöntemleri arasında en çok tercih edilen yöntemlerden biri olmasıdır. AHP yönteminin esas amacı uzman bilgilerini toplamaktır. Sunulan çalışmada problem çözümü için gerekli olan kriterlerin AHP yöntemi ile nasıl belirlendiği ve kullanılacak matematiksel modelin çözümünde nasıl rol oynadığı anlatılmıştır.

FULL TEXTS BOOK

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Analitik Hiyerarşi Süreci 1971 yılında Thomas L. Saaty tarafından geliştirilmiştir. (Rençber, 2010). Saaty, 1977 yılında ise AHP'yi bir model haline dönüştürerek karar verme problemlerinde çözüm yolunu kolaylaştırmıştır. (Rençber, 2010)

AHP yönteminin esas amacı uzman bilgilerini toplamaktır. AHP, karmaşık, anlaşılması zor ya da yapısallaşmamış sorunlar için genel bir yöntemdir. AHP'nin en önemli fonksiyonlarından biri de birçok faktörü bir hiyerarşide sentezleyebilmesidir (Power, 2003). AHP, gruplara ve bireylere karar verme sürecindeki nitel ve nicel faktörleri birleştirme olanağı verir.(Saaty, 1990)

Yönetsel yargıları somutlaştırmak için AHP yöntemi ideal bir yaklaşımdır. Konuya ait yargılar belirli bir düzen içindeki elemanların birbirleri ile ikili olarak karşılaştırılmaları esasına dayanan ve her bir hiyerarşi için bir üst seviyeye etkide bulunan kararlar bütünü olarak ifade edilebilir. İkili karşılaştırma ifadesi bir öğenin belirli bir amaç veya kriterler bağlamında göreceli önem derecesini ifade eder. Her bir ikili karşılaştırma, karşılaştırılan iki kriterin ağırlıklı oranlarının yaklaşık değerini karar vericiye gösterir. Bu oranlanmış skala ile insan yargılarının somutlaştırılıp işleme alındığı çok çeşitli karar verme alanlarında uygulamalar yapılabilir. AHP, literatürde kabul görmeye başladığı yıllardan itibaren önemini günden güne artırmıştır ve yapılan çalışmaların hızlı artışı ile birlikte çok farklı alanlara uygulanması bunu göstermeketedir. (Özcan, 2012)

AHP uygulamasında kriterlerin puanlandırılması için Uzman görüşü ve anket yapmanın önemi ve ikili karşılaştırma yaparken AHP metodu kullanmanın faydalarından da bahsedersek: AHP yöntemiyle nitel ifadelerden nicel değerler elde etmek karar sürecimize daha kıymetli veri oluşturmamızı sağlar. Temel özelliklerinden bazıları;

- Uzmanlar arasında fikir birliği sağlanması,
- Fikir birliğinin sağlanamadığı durumlarda ortak bir karar elde edebilmek,
- Bireysel yargılardan tek bir genel yargı üretmek,
- Bireysel önceliklerden geneli kapsayan yargılar oluşturmak,
- Yargılar için aralıklar olduğunu fark edip onları sınıflandırarak gözetmek.

AHP yönteminin adımları şu şekildedir:

- Hiyerarşik yapı oluşturulur. Böylece amaç ve kriterler arasındaki ilişki tanımlanır.
- İkili karşılaştırma matrisleri oluşturulur ve bunun sonucunda öncelik sıralaması belirlenir.
- Normalizsyon işlemi yapılır.
- Öz vektör, sütün vektörü ve temel değerler hesaplanır.
- Tutarlılık oranı hesaplanır. Tutarlılık oranı 0,1 den küçük ise yapılan karşılaştırmalar ve verilen değerlerin tutarlı olduğunu gösterir ve Öz vektör değerleri ağırlıklar olarak Kabul edilmiş olur. 0,1 den büyük çıktığı takdirde ikili karşılaştırma matrislerinde birbiri ile çakışan kriterler tespit edilir ve tekrar değerlendirme yapılır.
- Nihai sıralama belirlenir.
- Alternatifler bu kriterlere göre sıralanırken alternatifler tüm kriterler için ayrı ayrı matrisler oluşturularak karşılaştırılır. Sonunda bu karşılaştırma matrislerinin sonuçları olan öz vektörler ile tek bir matris elde edilir. Elde edilen matris kriterlerin öz vektörü ile çarpılarak alternatiflerin sıralaması bulunmuş olur.

FULL TEXTS BOOK

Tablo 1. Literatürden kullanılan çalışmalar

Yazar(lar)	**Kullanılan Yöntem**	**Problem**
Kusumawardani ve Agintiarac (2015)	AHP ve Topsis	Endonezya'daki bir şirket için insan kaynakları yöneticisinin seçilmesi
Sekhar ve ark. (2015)	Delphi-AHP-Topsis	Potansiyel alternatiflerin sıralanması
Prakash ve Mektup (2015)	AHP	Elektronik endüstrisinde tersine lojistik çözümlerinin sıralanması
Sütçü ve Gülbahar (2022)	AHP-TOPSİS	Elektrikli araç şarj istasyonlarının kurulum yeri belirlenmesinde
Müstakim (2021)	Bulanık AHP	Bir kamu bankasında yetkinliklerin önceliklendirilmesi
Chauhan ve ark. (2023)	AHP	Hava kirletici kriterlerinin mekânsal ve zamansal önceliklendirilmesi
Palabıyık (2022)	AHP-Bulanık AHP, Tereddütlü AHP	Sağlık sistemindeki performans değerlerinin belirlenmesi
Turan ve Turan (2016)	AHP	Hemşire seçimini etkileyen kriterlerin belirlenmesi ve personel seçilmesi
Cüberal ve Erdem (2020)	AHP, TOPSİS ve hedef programlama	Personelin yetkinlik derecelerinin ve görevlerin önem derecelerinin belirlenmesi

METODOLOJİ

Problemde amaç, 3 grup başkanlığında bulunan 500 müfettişin 81 ildeki rassal zamanlarda oluşan görevlere adil bir şekilde görevlendirilmelerini sağlamaktır. Bu görevler değişik nitelikte farklı özelliklere sahip görevlerdir. Müfettişlerin adil bir şekilde görevlendirilebilmelerini sağlayabilmek için atanacak işlerin puanlanması amaçlanmaktadır. Bu sayede müfettişlerin çalıştıkları bölgelerin ve yaptıkları işlerin eş değer olması sağlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada 8 görev sınıfının çeşitli kriterlere göre ağırlıklandırılması amaçlanmıştır. Görev sınıflarının ağırlıklandırılabilmesi için gerekli olan kriterlerin belirlenmesinde ve önceliklendirilmesinde ve bu sayede görevlerin ağırlıklandırılmasında AHP yöntemi uygulanmıştır. Probleme yönelik kriterler Şekil 1'deki haliyle belirlenmiştir.

Belirlenen kriter ve alt-kriterler ışığında, öncelikle kurumdaki müfettişlere anket uygulanarak kriterlerin ağırlıklarının belirlenmesi sağlanmıştır. Böylece, kriter ve alt kriterler için oluşturulan anketler değerlendirilmiş ve ilgili hesaplamalar yapılmıştır.

FULL TEXTS BOOK

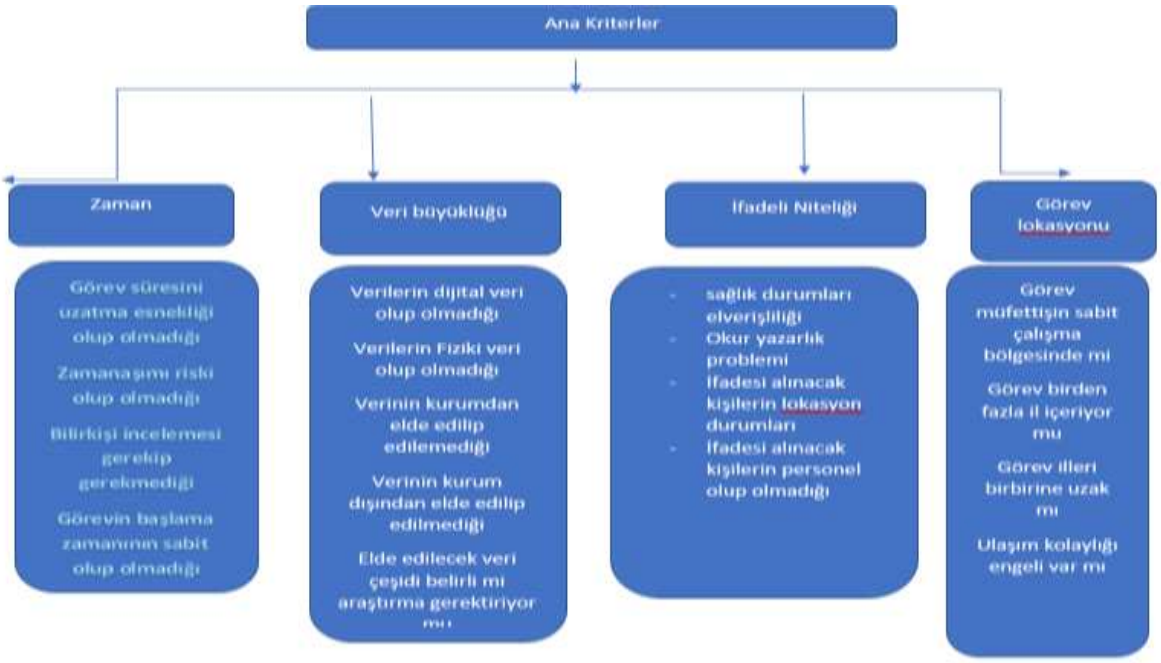

Şekil 1. Hiyerarşik Yapı

Yapılan anket çalışması neticesinde kriterlerin ağırlıkları Tablo 2'deki gibi belirlenmiştir.

Tablo 2. Ana-kriter ağırlıkları

KRİTER	AĞIRLIK DEĞERİ
Zaman	0,29
Veri	0,26
İfadeli	0,24
Lokasyon	0,21

Yönteme ait sonuçta tutarlılık verileri, Tablo 3'teki gibi bulunmuştur. Bu sonuçlar, değerlendirmelerin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Tutarlılık verileri

Tutarlılık İndeksi (CI)	0,005399
Tutarlılık Oranı (CR)	0,005999

İkinci aşamada aşağıda verilen görevlerin kriterler bazında önemlerini belirlemek için yine AHP yöntemi uygulanmıştır. Her bir görev için ağırlıklar Tablo 4'teki gibi belirlenmiştir.

FULL TEXTS BOOK

Tablo 4. Görev ağırlıkları

Görev Çeşidi	Öncelik Ağırlığı
İş Kazası -Meslek Hastalığı-İhaleli İş	0,09996
Hastane İnceleme Soruşturma	0,16385
Medikal İnceleme Soruşturma	0,13963
Personel Soruşturması	0,10787
3628 Kapsamında İnceleme	0,12802
Sürekli Asgari işçilik İncelemsi	0,10987
4483 Kapsamında Ön İnceleme	0,09902
Eczane İnceleme Soruşturma	0,15178

SONUÇ

Yapılan çalışmada müfettişlerin değişik işlere atanırken yıl içinde aynı yükte iş yapmaları amacıyla işlerin değerleri belirlenmiştir. İş yerinde sayılan 8 çeşit görev ile ilgili yapılan sözlü görüşmelerde, bazı işler zor olarak addedilirken bazı işlerin kolay olarak nitelendirilmekte, ve iş barışında sorunlar olduğu görülmüştür. İşlerin önceliklendirilmesinin eşit yükte iş atamasının sağlanmasında önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Çalışma sonucunda, iş önceliklendirilmesi yapıldığında değerlerin birbirine yakın olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, ileride yapılacak çalışmalarda matematiksel modelleme kullanılarak yıl içindeki görev dağılımı dikkate alındığında; gidilen bölgeler, yapılan iş sayısı ve iş ağırlıkları birlikte değerlendirildiğinde personelin eşit ağırlıkta iş alması sağlanabilecektir.

REFERANSLAR

1. Ö.F. Rençber. (2010). Büyük Çaplı Projelerde Karar Verme: Analitik Hiyerarşi Süreci Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

2. D.J. Power. (2003). What is the Analytical Hierarchy Prosess (AHP)?. DSS News 4(13).

3. T.L. Saaty. (1990). How To Make A Decision: The Analytic Hierarchy Prosess. European Journal of Operation Research, 48:9-26.

4. M. Özcan. (2012). Ahp ve Topsıs Yöntemlerinin Personel Seçimi Sürecindeki Etkililiğinin Karşılaştırılması: Bir Üretim İşletmesinde Uygulama, Yüksek Lisans Tezi

5. K. Agintiara (2015). Application of Fuzzy AHP-TOPSIS Method for Decision Making in Human Resource Manager Selection Process. Procedia Computer Science 72:638-646.

6. C. Sekhar, M. Patwardhan, V. Vyasc (2015). ABV-A Delphi-AHP-TOPSIS based framework for the prioritization of intellectual capital indicators: A SMEs perspective Indian Institute of Information Technology and Management.

7. C. Prakash, M.K. Barua (2015). Integration of ahp-topsis method for prioritizing the solutions of reverse logistics adoption to overcome its barriers under fuzzy environment, Journal of Manufacturing Systems, 37:599-615.

8. M. Sütçü, İ.T. Gülbahar (2022). Optimal Location Determination of Electric Vehicle Charging Stations: A Case Study on Turkey's Most Preferred Highway, 11(2): 537-543.

9. R. Müstakim (2021) Gazi Üniversitesi Endüstri mühendisliği Yüksek Lisans Tezi.

FULL TEXTS BOOK

10. A. Chauhan, N. Jariwala, R. A. Christian (2023). Comparative approach to spatial and temporal prioritization of the criteria air pollutants using different multi-criteria decision-making methods in urban context AIP Conf. Proc. 2855, 050002.

11. H. Palabıyık (2022) Ahp, bulanık ahp ve tereddütlü bulanık ahp yöntemleriyle sağlık kurumları için performans göstergelerinin önceliklendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi.

12. A. Cürebal, S. Koçtepe, T. Eren (2020). Tanıtım Festivalinde Personel Çizelgeleme Problemi: Bir Uygulama. 6(3): 217-229.

11. INTERNATIONAL EUROPEAN CONGRESS ON ADVANCED STUDIES IN BASIC SCIENCES

11-13 November 2024

Roma, Italy

İlgili makama;

11. ULUSLARARASI AVRUPA TEMEL BİLİMLERDE İLERİ ARAŞTIRMALAR KONGESİ 11-13 Kasım 2024 tarihleri arasında Roma, İtalya'da 37 farklı ülkenin akademisyen/araştırmacılarının katılımıyla gerçekleşmiştir. Kongre kapsamında sunumu yapılan 445 bildirinin 218 adeti Türkiye'den katılımcılar tarafından; 227 bildiri ise 37 ülkeden katılımcılar tarafından sunulmuştur. Kongre 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "*Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır.*" değişikliğine uygun düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz edilir,

Saygılarımla,

Dr. Mariam S. OLSSON
Organizing Committee Member

T.C.
Ankara Valiliği
Uluslararası Yayıncılar Derneği

Konu : Uluslararası Kongre
Sayı : 1

15 Ocak 2024

İLGİLİ KİŞİYE/KURUMA

Ankara Valiliği'nin 06.141.030 tescil numarası ile Tüzel Kişiliğe haiz olarak *Bilimsel Araştırmalar ve Uluslararası Akademik Yayıncılık* alanında faaliyet gösteren derneğimizin 10 Ocak 2024 tarihinde Uluslararası Kongre ve Sempozyumlar Düzenlenmesi gündemi ile toplanan Yönetim Kurulunca 1 sayılı karar alınmış ve bu kararla "11. Uluslararası Avrupa Temel Bilimlerde İleri Araştırmalar Kongresi" düzenlenmesi oy birliği ile kabul edilmiştir. Kongreye ilişkin görevlendirme ve ayrıntılar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Bilgi ve gereği rica olunur

Dr. Mustafa Latif EMEK
Genel Başkan

Etkinlik Adı	11. Uluslararası Avrupa Temel Bilimlerde İleri Araştırmalar Kongresi
Tarihi ve Yeri	11-13 Kasım 2024, Roma-İtalya
Niteliği	Uluslararası
Kongre Başkanı	Prof. Dr. German Pratz Martinez
Kongre web sitesi	https://www.iksadeurope.org/
Düzenleme Kurulu Üyeleri	Prof. Dr. Eglantina DERVISHI Prof. Dr.German Martinez PRATZ Prof. Dr. Sladjana Jakimovik Dr. Ethem İlhan ŞAHİN Dr. Ekaterina LOMIA Dr. Jason Laker

ULUSLARARASI YAYINCILAR DERNEĞİ
T.C.
Ankara Valiliği
İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü
Kütük Numarası
06.141.030